

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

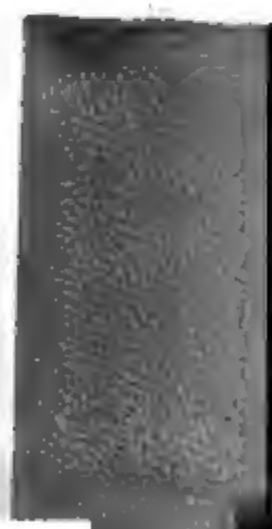
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

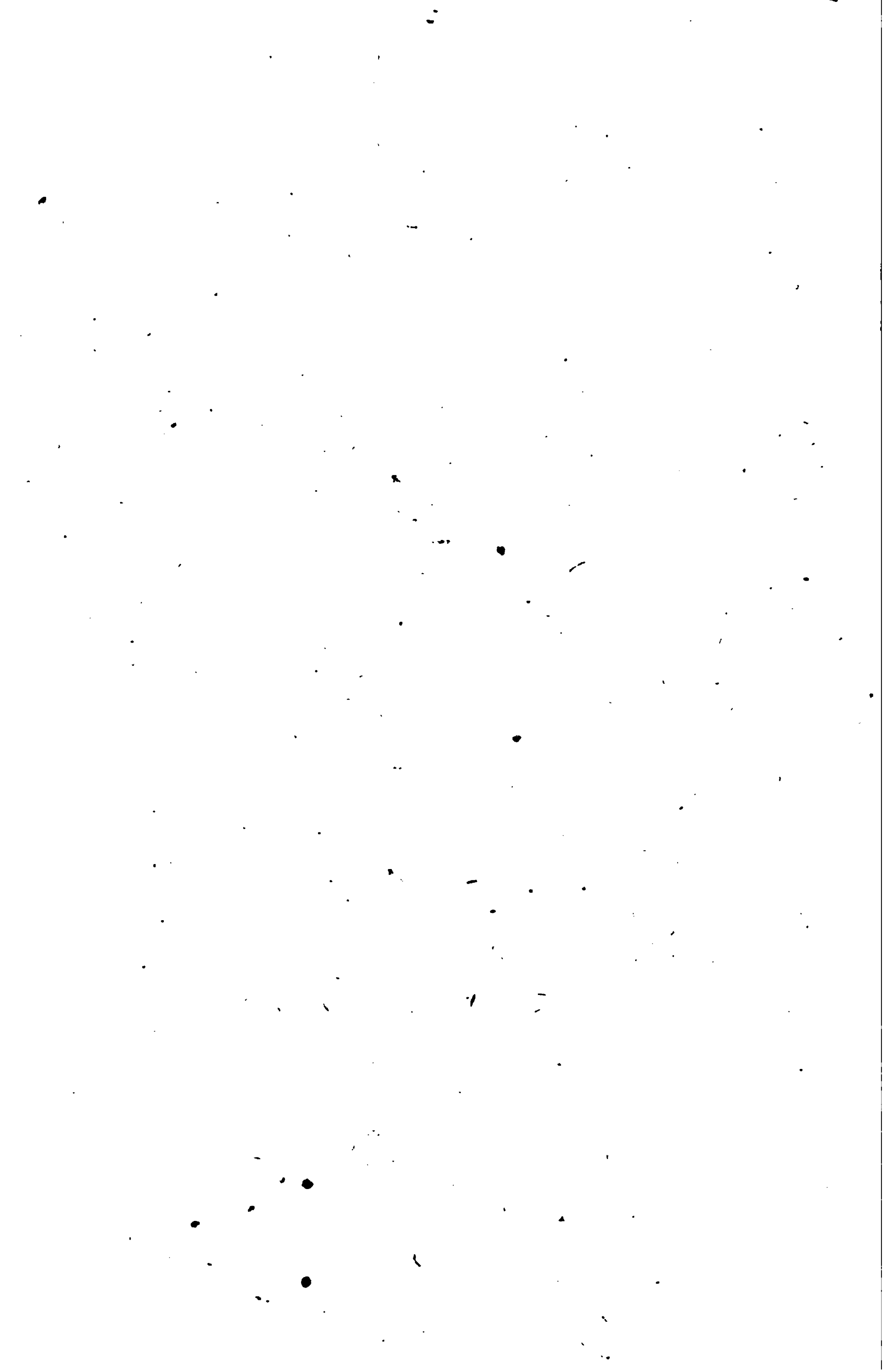

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000
1001
1002
1003
1004
1005
1006
1007
1008
1009
1010
1011
1012
1013
1014
1015
1016
1017
1018
1019
1020
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1040
1041
1042
1043
1044
1045
1046
1047
1048
1049
1050
1051
1052
1053
1054
1055
1056
1057
1058
1059
1060
1061
1062
1063
1064
1065
1066
1067
1068
1069
1070
1071
1072
1073
1074
1075
1076
1077
1078
1079
1080
1081
1082
1083
1084
1085
1086
1087
1088
1089
1090
1091
1092
1093
1094
1095
1096
1097
1098
1099
1100
1101
1102
1103
1104
1105
1106
1107
1108
1109
1110
1111
1112
1113
1114
1115
1116
1117
1118
1119
1120
1121
1122
1123
1124
1125
1126
1127
1128
1129
1130
1131
1132
1133
1134
1135
1136
1137
1138
1139
1140
1141
1142
1143
1144
1145
1146
1147
1148
1149
1150
1151
1152
1153
1154
1155
1156
1157
1158
1159
1160
1161
1162
1163
1164
1165
1166
1167
1168
1169
1170
1171
1172
1173
1174
1175
1176
1177
1178
1179
1180
1181
1182
1183
1184
1185
1186
1187
1188
1189
1190
1191
1192
1193
1194
1195
1196
1197
1198
1199
1200
1201
1202
1203
1204
1205
1206
1207
1208
1209
1210
1211
1212
1213
1214
1215
1216
1217
1218
1219
1220
1221
1222
1223
1224
1225
1226
1227
1228
1229
1230
1231
1232
1233
1234
1235
1236
1237
1238
1239
1240
1241
1242
1243
1244
1245
1246
1247
1248
1249
1250
1251
1252
1253
1254
1255
1256
1257
1258
1259
1260
1261
1262
1263
1264
1265
1266
1267
1268
1269
1270
1271
1272
1273
1274
1275
1276
1277
1278
1279
1280
1281
1282
1283
1284
1285
1286
1287
1288
1289
1290
1291
1292
1293
1294
1295
1296
1297
1298
1299
1300
1301
1302
1303
1304
1305
1306
1307
1308
1309
1310
1311
1312
1313
1314
1315
1316
1317
1318
1319
1320
1321
1322
1323
1324
1325
1326
1327
1328
1329
1330
1331
1332
1333
1334
1335
1336
1337
1338
1339
1340
1341
1342
1343
1344
1345
1346
1347
1348
1349
1350
1351
1352
1353
1354
1355
1356
1357
1358
1359
1360
1361
1362
1363
1364
1365
1366
1367
1368
1369
1370
1371
1372
1373
1374
1375
1376
1377
1378
1379
1380
1381
1382
1383
1384
1385
1386
1387
1388
1389
1390
1391
1392
1393
1394
1395
1396
1397
1398
1399
1400
1401
1402
1403
1404
1405
1406
1407
1408
1409
1410
1411
1412
1413
1414
1415
1416
1417
1418
1419
1420
1421
1422
1423
1424
1425
1426
1427
1428
1429
1430
1431
1432
1433
1434
1435
1436
1437
1438
1439
1440
1441
1442
1443
1444
1445
1446
1447
1448
1449
1450
1451
1452
1453
1454
1455
1456
1457
1458
1459
1460
1461
1462
1463
1464
1465
1466
1467
1468
1469
1470
1471
1472
1473
1474
1475
1476
1477
1478
1479
1480
1481
1482
1483
1484
1485
1486
1487
1488
1489
1490
1491
1492
1493
1494
1495
1496
1497
1498
1499
1500
1501
1502
1503
1504
1505
1506
1507
1508
1509
1510
1511
1512
1513
1514
1515
1516
1517
1518
1519
1520
1521
1522
1523
1524
1525
1526
1527
1528
1529
1530
1531
1532
1533
1534
1535
1536
1537
1538
1539
1540
1541
1542
1543
1544
1545
1546
1547
1548
1549
1550
1551
1552
1553
1554
1555
1556
1557
1558
1559
1560
1561
1562
1563
1564
1565
1566
1567
1568
1569
1570
1571
1572
1573
1574
1575
1576
1577
1578
1579
1580
1581
1582
1583
1584
1585
1586
1587
1588
1589
1590
1591
1592
1593
1594
1595
1596
1597
1598
1599
1600
1601
1602
1603
1604
1605
1606
1607
1608
1609
1610
1611
1612
1613
1614
1615
1616
1617
1618
1619
1620
1621
1622
1623
1624
1625
1626
1627
1628
1629
1630
1631
1632
1633
1634
1635
1636
1637
1638
1639
1640
1641
1642
1643
1644
1645
1646
1647
1648
1649
1650
1651
1652
1653
1654
1655
1656
1657
1658
1659
1660
1661
1662
1663
1664
1665
1666
1667
1668
1669
1670
1671
1672
1673
1674
1675
1676
1677
1678
1679
1680
1681
1682
1683
1684
1685
1686
1687
1688
1689
1690
1691
1692
1693
1694
1695
1696
1697
1698
1699
1700
1701
1702
1703
1704
1705
1706
1707
1708
1709
1710
1711
1712
1713
1714
1715
1716
1717
1718
1719
1720
1721
1722
1723
1724
1725
1726
1727
1728
1729
1730
1731
1732
1733
1734
1735
1736
1737
1738
1739
1740
1741
1742
1743
1744
1745
1746
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820
1821
1822
1823
1824
1825
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832
1833
1834
1835
1836
1837
1838
1839
1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200
2201
2202
2203
2204
2205
2206
2207
2208
2209
2210
2211
2212
2213
2214
2215
2216
2217
2218
2219
2220
2221
2222
2223
2224
2225
2226
2227
2228
222

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

VOL

22

2811

C 822

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXII

S. HILARII
EPISCOPI PICTAVIENSIS
TRACTATVS SVPER PSALMOS

PRAGAE	VINDOBONAE	LIPSIAE
F. TEMPSKY.	F. TEMPSKY	G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.

MDCCLXXXI.

S. HILARII¹⁵
/
EPISCOPI PICTAVIENSIS
TRACTATUS SUPER PSALMOS

RECENSUIT

ET

COMMENTARIO CRITICO INSTRUXIT

ANTONIUS ZINGERLE

PRAGAE VINDOBONAE LIPSIAE
F. TEMPSKY. F. TEMPSKY G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.
1891
MDCCCLXXXI.

15

28'.

0822

1,22

GVILELMO · EQVITI · AB · HARTEL

S

PRAEFATIO.

Hanc partem operum Hilarianorum recensenti maxime dolendum est plurimumque difficultatis adfert, quod nullus liber manuscriptus extat, qui quasi dux fidus semper et ubique praesto sit. atque augentur difficultates eo, quod ex ipsis duobus codicibus uetustissimis alter, qui aetate omnes superat, etiam ubi nobis subuenit saepius iam est decurtatus uel aperte interpolatus, alter, qui praestantia fideque excellit, ultimam tantum huius operis partem eamque lacunosis codicis rescripti uestigiis nobis tradidit. sed nihilominus haec uestigia ibi cum aliorum librorum lectionibus comparata normam quandam suppeditauerunt, qua in ceteris quoque partibus meliores et deteriores accuratius diiudicari possent. quas res cum in libello „Studien zu Hilarius' von Poitiers Psalmencommentar“¹⁾, ubi etiam alia omnia ad has quaestiones pertinentia pertractata exemplisque inlustrata sunt, fusius exposuerim, non iam huius loci est dicta repetere. conferas ea quoque, quae de his et similibus inserui „Wiener Studien“ 1886 p. 331 sqq., 1889 p. 314 sqq.²⁾, „philolog. Abhandlungen“ III. IV.³⁾, „Archiv für lat. Lexicographie und Grammatik“ II.⁴⁾, „Beiträge zu griechisch-lateinischen Worterklärungen“⁵⁾: itaque hoc loco summas tantum res, quae ad adnotationis criticae indolem intellegendam necessariae uidentur, paucis repetam nonnullaque supplementa adiungam.

¹⁾ Vindobon. 1885 (Sitzungsber. d. kais. Akademie d. W. CVIII); siglo *Acad.* in apparatu crit. usus sum. ²⁾ = Stud. ³⁾ Innsbruck 1882—87. = Abh. ⁴⁾ = Arch. ⁵⁾ Leipzig 1891. = Beitr. — ex aliis abbreviationibus, quas in adnotatione inuenies, hoc loco hae explicandae uidentur: Brambach Orth. = die Neugestaltung der latein. Orthographie

Libri igitur manu scripti, quibus usus sum, hi sunt:
 G Cod. rescriptus Sangallensis 722 saec. VI—VII¹⁾, qui olim sine dubio Ps. CXIX—CL complexus nunc reliquias Ps. CXIX—CXLVII, 7 (excepto Ps. CXLIII) suppeditat. liber, quem nemo adhuc adhibuerat, optimus est omnium, nullis interpolationibus inquinatus, quamvis satis magnus numerus uolgarium errorum iam ex archetypo ortorum ne ab eo quidem absit.

V Cod. Veronensis bibl. cap. XIII, 11 saec. VI²⁾ nunc continet quæ ex hoc opere Hilarii nobis seruata sunt usque ad Ps. CXXXII, 4³⁾, sed ita, ut initium prologi uel instructionis (1—8) et Ps. LV, LVI, CXXII, CXXIII prorsus desiderentur ac multa (praesertim Ps. LXIII—LXV; CXIX—CXXI; CXXIII—CXXV; CXXXII) iam a prima manu in angustum coacta sint et uariata eo fere modo, quem apud Zenonem quoque et in libro Parisino 1692 saec. X, qui in catalogo S. Hilarii nomen præ se fert, deteximus.⁴⁾ præterea prima manus ubique tot errores omnis generis commisit ut alteri, quæ iis corrigendis operam nauauit, alium codicem correctionem consulendum fuisse statuamus necesse sit. itaque me amplis illis dittographiis, quas dicunt, iam a secunda manu

von W. Brambach; Buecheler Decl. = Grundriss der latein. Declination von F. Buecheler — I. Windekilde, Draeger Synt. = Historische Syntax der latein. Sprache von A. Draeger²⁾; Georges Wortf. = Lexikon der latein. Wortformen zusammengestellt von K. E. Georges, Georges Lex. = ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch von K. E. Georges⁷⁾, Hartel Stud. = patristische Studien von W. v. Hartel Sitzungsber. der kais. Akademie in Wien CXX; Neue Formenl. = Formenlehre der latein. Sprache von F. Neue⁸⁾; Paucker Suppl. = Supplementum lexicorum latinorum scripsit C. Paucker; Roensch Ital. = Itala. u. Vulgata v. H. Roensch; Sabatier = Bibliorum sacrorum latinae uersiones ed. Sabatier: Sittl V. = die lokalen Verschiedenheiten der latein. Sprache von K. Sittl; Stolz L. = Laut- und Formenlehre der latein. Sprache von F. Stolz (Iw. Mueller Handbuch d. kl. A. II²⁾, 287 sqq.); Wattenbach Pal. = Anleitung zur latein. Palaeographie von W. Wattenbach⁹⁾. ¹⁾ cf. Acad. p. 5 sqq. ²⁾ cf. Acad. p. 47 sqq. ³⁾ olim, id quod ex indice saec. X—XI codici inserto conperimus, etiam Ps. CXXXIII, CXXXVI, CXXXVIII, CXL, CXLI, CXLIII præbuerat; cf. Acad. p. 50. ⁴⁾ cf. Acad. p. 51; 98. adde de Veronensi etiam Pitra Analecta sacr. III, 74.

obelis notatis, ubi nihil utilitatis ad rem criticam faciendam adferebant, adnotationem non oneravisse vix est quod dicam; immo complura istius modi, quæ initio adscripseram, postea ut inutilia delenda erant. nihilominus hic liber vetustissimus ab altera manu correctus iis locis, ubi non decurtatus est et G nos destituit, ad antiquas lectiones diiudicandas haud parvi est momenti; atque in rebus orthographicis¹⁾ et in s. scripturæ locis secundum antiquas versiones traditis proxime ad G accedit.²⁾

Cod. Vaticanus Regin. 95 sæc. X^o), cuius prima folia R simili modo ut in V temporum iniuria iacturas fecerunt, subministrat nobis, qualis nunc est, partes prologi vel instructionis (1—5; 22 med. usque ad finem), Ps. I—II, secundam partem Ps. XIII (3—6), Ps. XIII, LI—LXIX, CXVIII—CXXXI, CXXXV, 1 fin. — CL, sed in fine (f. 228 et 229) permultæ litteræ prorsus evanuerunt atque ultima Ps. CL capita sine

¹⁾ plerumque GV in hac regione consentiunt. ubi semper fere dissentiebant, codicem G utpote emendatiorem praeferendum putavi et e. g. constanter cum eo *impius* scripsi, quam formam etiam totiens optimis T. Liui libris confirmatam inveni, non *inpius* cum V; vel *sexagesimus*, *nonagesimus*, quas formas plerumque GR praebebant, non *sexagensimus*; ubi ipsi GVR in singulis vocabulis scribendis non eandem semper rationem servabant, velut *expecto* et *exspecto*, *obprobrium* et *opprobrium* sim. in omnibus promiscue interdum leguntur, certe in tali quoque editione a summa constantia quaerenda abstinendum ac potius vetustissimorum codicum imago exprimenda videbatur. sed singula uestigia formarum illarum pronomini *hic*, quas Buecheler Decl. p. 42 „incorrectas“ vocat, adnotationi tantummodo inserui; formam genetivi *Hierusalem*, de qua Acad. p. 28 dixi, ibi tantum in textum quoque admisi, ubi vel ipse G vel V alio insuper codice confirmatus eam repraesentabat. similia valent de forma verbi *defatigare* et *defetigare* (cf. Georges Wortf. 197), in qua re ipsi vetustissimi interdum magno opere fluctuant (cf. e. g. p. 150, 14). ²⁾ cf. quae de codicis V auctoritate in his rebus fusius exposui Abh. IV, 75 sqq., ubi omnia, quae ad hoc argumentum in nostro libro pertinent, explicata sunt. repeto id hoc loco, ne mireris, si forsitan interdum in ipso textu Hilariano lectionem R, in s. scripturæ locis lectionem V praelatam videas; res sunt valde diversae. a V vel G in talibus ibi tantum rarissime diacessi, ubi apertae aberrationes aderant (cf. Abh. IV, 86) vel ipse liber in sequentibus priorem lectionem ut mendosam corrigebat. ³⁾ cf. Acad. p. 61 sqq.

dubio perierunt. R non tot mendis scatet ut V, nusquam consulto decurtatus est, immo, si orthographiam et s. scripturæ, locos, qui in hoc libro sæpius iam Vulgatæ accommodati sunt excipias, cōdici G similior, quamvis ei non omnino bonitate sit comparandus atque interdum paullo grauioribus iam corruptelis deprauatus. haud raro in eo singula uocabula propter similes litteras in fine uerbi præcedentis exciderunt, id quod propterea nominatim commemorandum esse uidetur, ne quis me reprehendat, si forte in eius generis prætermissionibus me hunc librum ceteroqui in ipso Hilarii textu post G maxime respiciendum non secutum esse animaduertat.¹⁾

P Cod. Parisinus 1691 sæc. IX—X²⁾ complectitur, si paruas quasdam lacunas et ea, quæ Ps. LXVII, 20 interciderunt³⁾, excipias, tractatus in Ps. LI—LXIX et CXIX—CXXXVIII, 24; in fine sine dubio est mutilatus. hic liber a Benedictinis, qui eum parum diligenter contulerunt, certe nimis æstimatus etsi iam quædam interpolationis uestigia magis manifesta prodit, tamen, si subsidiorum in hoc Hilarii opere recensendo conditionem modo delineatam spectas, ne a nobis quidem erat spernendus, cum in nonnullis partibus, uelut psalmi CXXXIII, ubi alii nos destituunt, uetustissimus nunc nobis sit testis atque in rebus a prima manu exaratis multa contineat, quæ ad textus historiam, quam dicunt, errorumque originem inlustrandam sint utilia. talia igitur semper diligenter enotata sunt: ceterum in iis partibus, ubi meliores præsto erant, ex hoc et sequentibus libris, quamvis omni ex parte accuratissime essent excussi. minutias quasdam prorsus inutiles adnotationi non esse insertas unusquisque haud grauante probabit.

T Cod. Turonensis sæc. X—XI⁴⁾ codici P simillimus, eiusdem certe familiæ eadem continet usque ad Ps. CXXXVIII, 10 med., nisi quod hic illic plura exciderunt (Ps. LI, 1—5; LIII, 10—LIII, 3; LXIII, 9—LXV, 11; LXVII, 30 fin. — LXVIII, 19; LXIX, 5 fin.; CXII, 6—CXV, 8; CXXXVIII, 3—5); sed maiore etiam cum cautela est adhibendus, quia

¹⁾ sic e. g. in hoc libro p. 435, 26 *scientiam* post *etiam* excidit; 831, 12 *etiam* post *abstinentiam*; 595, 9 *sicut* ante *scriptum* sim. ²⁾ cf. Acad. p. 72 sqq. ³⁾ cf. infr. p. 295, 2. ⁴⁾ cf. Acad. p. 76 sqq.

interdum ea, quæ in ipso P uolgaribus tantum mendis deprauata sunt, proprio Marte restituere conatus est ac tali modo bonis quibusdam emendationibus remedia quoque magis uiolenta admiscuit. ea autem re sine dubio excellit, quod græcam s. scripturæ interpretationem, quæ ab Hilario totiens laudatur, minus corruptam haud raro seruauit quam omnes alii ac rationem, qua uerba græca tum in scholis pronuntiabantur, addidit.¹⁾

Ex libris, qui Ps. CXVIII solum uel paucis tantum adiunctis nobis tradiderunt,

Cod. Coloniensis XXIX, Darmst. 2025 sæc. IX²⁾ solum C Ps. CXVIII continet,

Cod. Parisinus 1693, olim Mazarin. sæc. XI³⁾ Ps. CXVIII p et CXLII. quorum librorum naturam atque indolem paucis uerbis nix melius delineare possis quam ita, ut C cum P compares et p cum T, etsi non easdem operis partes atque illi prodiderint. sed cum ex ceteris, qui plura præbent. huic parti VR soli subuenirent, facere non potui, quin ex cohorte eorum codicum, qui ipsam illam ut præcipuam sibi elegerunt⁴⁾, Coloniensem adhuc incognitam huiusque stirpis uetustissimum præter Parisinum ætate proximum respicerem. codicis p adseclam

Albinensem sæc. XI—XII, ut uidetur, a Benedictinis totiens A cum Parisino comparatum satis ea adfinitate perspecta non denuo contuli. sed siglum A uncinis inclusum addidi, ubi Benedictini consensum illum notauerant.

Inter libros recentiores, qui ob uetustiorum lacunas descriptas difficultatesque inde ortas ex parte saltem consulendi erant, primum locum obtinet:

Cod. Vaticanus 251 sæc. XIII⁵⁾, qui præter orthographias in omnibus Veronensi simillimus atque in eo quoque eius socius est, quod Ps. IX, XCI et priorem Ps. XIII partem continet. et cum præterea prologum, ubi VR interdum temporum iniuria mutilos esse diximus, integrum seruauerit. sane in primis dignus erat, qui iis locis codicis V uice fungeretur. in psalmis

¹⁾ cf. Beitr. p. 216. ²⁾ cf. Acad. p. 84. ³⁾ Acad. p. 85. ⁴⁾ cf. Acad. p. 97. ⁵⁾ cf. Acad. p. 91 sq.

igitur, quos supra nominavi, et in prologo constanter eum atque accurate conlatum, ut res poscere uidebatur, adhibui; ex ceteris. quæ examinanda curavi, nonnulla, quæ mentione digna uidebantur, hic illic, præcipue in tractatibus posterioribus, ubi hic codex ea, quæ olim etiam in Veronensi usque ad Ps. CXLIII fuerant, plerumque conseruauit, adnotationi inserui.

D(d¹d²) Cod. Vaticanus 249 et 250 sæc. XV¹) nullius fere pretii sunt. itaque eos non ferme nominavi nisi in prologo, ubi interdum aliorum testium penuria horum quoque lectiones accuratius exquirere atque, ubi notatu dignæ uidebantur, adscribere coactus eram.²)

Farraginem prorsus singularem congegit librarius codicis olim Aquisgranensis nunc Duaceni 220 sæc. XII. ex quo Martenius quondam tractatus illos in Ps. XV, XXXI, XLI deprompsit, quos nunc in editione Migniana I p. 891 sqq. operi Hilariano adiunctos inuenis. quibus accurate examinatis quamuis plurimis argumentis mihi persuasissem recte Reinkensium eos s. Hilario abiudicasse³), tamen codex ipse, ex quo postea Card. Pitra aliud quoque fragmentum ediderat⁴), ita saltem inspiciendus uidebatur, ut de eius indole uniuersa paullo accuratius iudicari posset. quod negotium C. V r b a, uir doctus, cum nuper Galliae bibliothecas perlustraret, comiter suscepit. continet igitur iste liber præter alia, quæ huc non pertinent, non solum tres illos tractatus, de quibus supra dixi. sed præterea prologum⁵), Ps. I et II*, deinde „item de primo“, ex quo tractatu Pitra l. c. quædam publici iuris fecit ac recte Hilario abiudicauit, de V°, de psalmo VI° et VII°, de VIII°⁶), de XIII*, de XIII, de psalmo XV°, de psalmo XXXI°, de psalmo XLI°, de LI*, de psalmo LXXVIII°, de psalmo LXXXVI°, de psalmo LXXXIX, de XC°, de psalmo XCI°, de XCV°, de psalmo XCVI°, de psalmo XCVII°, de

¹) Acad. p. 94. ²) Cod. Tellerianum (t) a Bened. conlatum, cum magis etiam interpolatus uideretur, paucissimis tantum locis commemoravi. ³) cf. Hilarius v. Poitiers (Schaffhausen 1864) p. 305. ⁴) cf. Spicilegium Solesmense p. 165 sqq. ⁵) asterisco eas partes notavi, quarum initium et finis Hilarianis ferme respondent. ⁶) hæc prorsus ab iis abhorrere uidentur, quæ V r tradiderunt.

psalmo XCVIII^o, de psalmo CVIII^o, de psalmo CX^o, de psalmo CXIII^o, de CXV^o, de psalmo CXXX^o (sed est textus psalmi CXXXV, initium et finis explicationis ab Hilarianis abhorrent),

de centesimo ¹ccesimo II° (sed est textus psalmi CXXXVII, tractatus a nostro alienus). quæ secuntur inscriptione carent, sed sunt psalmi CXXXIX, CXLII, CXLVII et initium finisque nihil cum Hilarianis habent commune. in fine legitur: centesimus quadragesimus nonus psalmus lectus est, qui habet in principio antate (*sic*) dñō canticū nouū etc.

Cuius indicis natura quamvis codicis indolem forsitan satis iam depinxerit, tamen, ne ulla posset restare dubitatio, nonnulla etiam accuratius exscribenda curavi; ac primum hoc loco in adnotatione priorum prologi capitum lectiones a nostro textu dissonantes adiunxi¹), ex quibus apparet paucas quoque illas libri partes, quæ Hilariana præbent, ualde esse interpolatas ac codici Telleriano (*t* cf. supr. p. XII adn.) simillimas; deinde ex ceteris duo exempla appendici in fine huius uoluminis positæ inserui (cf. infr. p. 878 sqq.), ex quibus facile intelleges quanto opere talia ab operibus uere Hilarianis dissentiant. id quoque ex

¹) p. 8, 1 uarias in libro psalmorum opiniones esse ex ipsis libris quos diuersi tractatores scriptos reliquerunt (= *t*) 6 ab eo 9 concludatur 10 *om.* psalmo 13 et nunc cantauim' et scripsimus (et nunc cantamus et scribimus *t*) 14 in actus dictum inuenimus 15 in librum 16 episcopatum accipiat alter p. 4, 1 secundum plurimorum 5 *om.* Dauid auctor — Salomon 7 moysi inuenim' ex quo absurdum 8 cognominare cum tot 9 titulis credantur (= *t*) 10 prophetis 11 *om.* et auctorum et 12 in quorundam 13 cum eorum nichil 14 ita edictum 15 at ego ut etiam in plurimis latinis et grecis codicibus inueni insertis auctoz| nominibus simplices tantum psalmorum tituli pferantur 17 dies autem quis in eis auctorum scripserit sub diuersis subscriptionibus 19 quod si alicui psalmo auctor in superscriptionib; 20 sine auctoris subscriptione 21 eius anteriori psalmo 22 cui nomen p. 5, 1 et si subscriptio talis est 3 donec prophetae 5 editi sunt 8 detrahit 11 samuhel inter eos inuocantes nomen eius dicens non posse 12 *om.* eum uideri samuhelis nomen 18 *om.* extet in psalmo 15 *om.* in Regnorum libris 17 altare altare 18 *om.* dauid 19 eius nomen non est incredibile esse oportere 20 prae-dictas 22 et equatus 24 *om.* profecta et improbabilis p. 6, 1 non est enim 5 et incorporationis *om.* et regni et ad resurrectionis 6 sunt

duobus illis exemplis non temere electis discas, ipsos etiam tractatus suppositos multum interdum inter se differre: prior enim explanatio cum eo usque insulsitatis procedat, ut audientes ad patientiam audiendi reuocentur, altera compilandis saltem quibusdam locutionibus Hilarianis paullo prudentius operam dedit. iam uero hac occasione oblata uix est quod pluribus exponam, cur in illa appendice aliis quoque exemplis tractatuum mutilatorum uel Hilario falso adscriptorum ex codicibus a saec. VI. usque ad XII. selectis imaginem totius rei exprimere conatus sim; potius id hoc loco addere possis, forsitan etiam tractatus de titulo IX et XCI psalmi solis codicibus Vr traditos ob uarias causas illuc transponendos fuisse, de qua re alibi dicam.

- a* Ex editionibus prioribus principem a. 1510 ualde raram, Basiliensem a. 1550, Parisinam a. 1572 ac Benedictinorum librum constanter ante oculos habui; consensum omnium *E, e* siglo E, ueterum usque ad Benedictinos *e*, recentiorum ubi ab *a, b* *a* dissentiunt *e*, ipsos Benedictinos *b* significari. editio Parisina 1605, quæ Ps. CXLIX et CL prima ex codice R descripsit. *π* littera *π* designata est.

Quibus omnibus hoc loco breuiter repetitis atque uno in conspectu positis nemo, opinor, qui talium rerum iudex est expertus, ualde miretur adnotationem criticam in hoc uolumine interdum paullo ampliorem extitisse. primum enim iis locis. ubi G adest, ex cuius reliquiis haud raro pauca tantum uerba uel singulae sententiae etiam nunc legi possunt, aut ubi V decurtatus est uel uariatus atque ex ipso textu Hilariano solum disiecta quaedam membra seruauit, id unicum remedium, quod perspicuitati satis consuleret, bene omnia ponderanti restare uidebatur, ut in apparatu non tantummodo lectiones uariae, quas

enim 8 isayae et erit uobis uisio offitium tamquam (= *ι*) 9 om. huius (= *ι*) quem cum dederint scienti litteras dicent (= *ι*) 11 istum (= *ι*) signatus (= *ι*) 12 et dabitur liber hic nescienti litteras 18 utriusque 21 cum glorificatis p. 7, 1 denegarunt 7 om. abnegata 11 intelligentia earum obsignata (= *ι*) tamen pie nequaquam (= *ι*) 16 et nemo claudit et qui claudit 17 per haec 18 om. quae (= *ι*) 20 prophetia absoluit (= *ι*).

uocant, sed ipsæ etiam in textum receptæ codicum siglis additis notarentur. ubi V in eius generis farraginibus, ut ita dicam, pauca interdum uocabula sola ex ueris Hilarianis seruauit, ea uncinis inclusa adscripsi. quod remedium nisi in illis partibus, quæ ex rebus expositis nunc omnibus notæ sunt, adhibuissem. certe, non dicam perspicuitati, sed ipsi etiam breuitati minus consuluissem; quid enim aliud restabat illud remedium euitanti quam sescenties eadem uerba repetere ueluti: „h. l. G legi non potest“ uel „h. l. V mutilus est atque interpolatus“ et quæ eius modi sunt similia?¹⁾ deinde cum mihi primo sermonis Hilariani proprietates, res orthographicæ atque eius s. scripturæ interpretationes ex antiquis codicibus restituendæ, præterea tot sententiæ optimorum librorum apicibus adhibitis emendandæ essent sciremque non philologos solos hunc librum nouis curis editum desiderare, haud superfluum esse putauit eas similesque res, quæ non unicuique statim conspicuæ sunt, librorum uel libellorum, ubi accuratius sunt explicatæ, titulis adiunctis confirmari.²⁾ denique cum in hoc opere interdum, ubi plures optimorum codicum aut omnes nos destituunt uel manci sunt, quidam ex iis, qui ætate pretioque proximi sunt, uiam quodam modo monstrare debeant, facere non potui, quin et eorum ubique imaginem exprimerem ita certe fidam, ut unusquisque iudicium ferre posset incorruptum. ceterum me in talibus libris exscribendis, ubi plures et uetustiores testes aderant, ultra modum non egressum esse iam supra dixi.

Itaque, ne loquar de illis huius operis partibus, in quibus R uel Vr uel RD soli nobis subueniunt, de reliquis generatim atque uniuersim hæc leges sancientiæ uidentur, ut codicis G, ubi deest, uicem consensus VRPT (in Ps. CXVIII VRCp) suppleat ac, si hi ipsi inter se discrepant, sermone Hilariano et errorum fontibus bene obseruatis plerumque ii præferendi sint, quibuscum R facit. TCpA ubi soli lectionem tradunt, caute adhibendi sunt; nam etsi leues quosdam errores, id quod supra

¹⁾ uix autem est quod dicam iis locis, ubi errores a GV commissi notandi erant, in apparatu eos solos nominari. ²⁾ cf. indicem horum librorum et sigla adhibita supr. p. VII.

dixi, interdum bene emendauerunt, tamen sæpius suspecta præbent. omnium autem horum codicum stemma usitato more uix accurate depingi posse, ex condicionibus modo expositis et ex eo patebit, quod antiquis iam temporibus in multis libris singulæ tantum operis partes propagabantur. nihilominus omnes fere ac præcipue uetustiores quædam proprietatum errorumque genera totiens præ se ferunt, ut iam ex archetypo uel ex eius apicibus male lectis ea fluxisse haud temere conicias. ac, ni omnia fallunt, archetypus ille satis neglegenter scriptus erat. cuius neglegentiæ uestigia eadem fere numerosissimaque in omnibus libris occurrunt, prætermisiones, aberrationes, additamenta a prima uel secunda manu in margine adposita: nusquam alibi tot eius generis errores adhuc inueneram.¹⁾ singulæ litteræ, præsertim *u* et *s*²⁾, et syllabæ, ueluti *bi*, *bu*, *li*, *di*, *den*, *ni*, *ti*, *te*, *at*³⁾ ubique haud raro supra scriptæ sunt aut omissæ aut falso additæ. uocabula *sicut*, *scit*, *sit* iam in antiquissimis libris interdum inter se permutantur⁴⁾, item *non* et *nunc*⁵⁾, sæpissime in omnibus *enim*, *autem*, *igitur*, *ergo*, *etiam*, *uero*⁶⁾, item sescenties *quia*, *qui*, *qua*⁷⁾, *est* et *sit*⁸⁾, *ex* et *et*⁹⁾

¹⁾ cf. Acad. p. 30 sqq. ²⁾ cf. Acad. p. 25; de *s* adde e. g. p. 21, 25, ubi *V similis* ex *simili* recte restituit; 838, 29 *contemptus* pro *contemptu* *R*; 841, 20 *eius modis* pro *eius modi* *G*; 852, 12 *laudis* pro *laudi* *R*; 868, 3 *temperantes* pro *temperante* *R*; ib. 23 *exultatione* pro *exultationes* *R*; 817, 15 *ei G eis R* sim. si talia respicis, non uiolentum uideatur, si e. g. 835, 1, ubi solus *R* subuenit, *opulentiori* ex *opulentioris* restitui.

³⁾ cf. Acad. p. 31 et Abh. III p. IX; nihilominus *nos*, ubi expectes *nobis*, iis locis non mutauit, ubi, uelut p. 595, 24, consensus optimorum librorum eum usum etiam apud alios scriptores obuim (cf. Hartel Lucifer p. 364) commendabat; sed paullo aliter res se habebat p. 592, 5 et 255, 5 ubi uide adn. — de syllabis *is* et *ibus* confusis adde exempla p. 181, 12; 400, 16; 408, 19; 572, 12; 868, 21. ⁴⁾ cf. Acad. p. 29.

⁵⁾ Acad. p. 67, ubi nunc addas etiam exemplum p. 843, 7. ⁶⁾ cf. e. g. p. 6, 1 (ubi *uero R*, *autem r*, *enim A*, *ergo e*!); 30, 6; 59, 10; 239, 14; 245, 13; 252, 18; 308, 13; 334, 5; 360, 12; 438, 17; 461, 21; 585, 14; 618, 15; 756, 15. ⁷⁾ exempla innumerabilia inuenies, sæpe

correctiones *qui*, *qua* sim. ⁸⁾ cf. p. 296, 16; 336, 16; 352, 14; 511, 5; 620, 1; 625, 19; 628, 16; 631, 18; 642, 22; 665, 13; 767, 5 sim. ⁹⁾ cf. e. g. p. 410, 5; 510, 24; 608, 14; 605, 18; 747, 22; 809, 18; 873, 18.

in ipsis antiquissimis, *præ* et *pro* etiam iam in antiquis¹⁾; inter quos Veronensis scriptura unciali, quam dicunt, exaratus similibus non contentus eo usque processit, ut *aliam* et *uel iam* confunderet!²⁾ præter hæc mendorum genera, de quibus breuiter disputatum est, nullum in archetypo magis propagatum fuisse apparet, quam quod uocalium *a* et *u*³⁾, *e* et *i*⁴⁾, *u* et *o*⁵⁾ permutatione continetur. haud raro etiam *a* et *o*⁶⁾, *a* et *i*⁷⁾ confunduntur. ex consonantibus sæpissime *d* et *n*⁸⁾, *b* et *p*⁹⁾, *d* et *t*¹⁰⁾ permutantur; interdum etiam *s* et *r*, *s* et *t*, *c* et *t*, *s* et *c*¹¹⁾, *p* et *f*¹²⁾, *m* et *h*¹³⁾, raro *c* et *g*¹⁴⁾. nonnumquam libri uetusti inter formas uerbi finiti, quod dicunt, et participii uacillant; interdum hæc res facile litterarum permutationibus, quas modo commemoravi, et lineolis pro *m* et *n* certe iam in

¹⁾ exempla huius rei interdum iam in paucarum paginarum spatio coaceruantur uelut p. 606, 26; 618, 4; 615, 2; 657, 1; 678, 10. ²⁾ cf. Acad. p. 14; ex exemplis prorsus singularibus in Acad. non commemoratis, quæ ad errorum genera hactenus h. l. breuiter tantum repetita ex parte pertinent et forsitan nihilominus ad rem melius etiam illustrandam quaedam conferre possint, hæc adicienda uidentur: p. 14, 18 *ueri* pro *numeri* scripsit *V*; 24, 14 *ueteris* ex *teris* restituit *m. 2 V*; 128, 11 pro *ecclesiae PT* scripserunt *ac desideria*; 440, 19 *semper* pro *serpens* scr. *V*¹ (alibi uocabula *semper* et *se per*, *spe* et *sæpe* confusa sunt, cf. Acad. p. 80); 481, 1; 529, 23; 657, 18 *uoces utiliter* et *humiliter* ab antiquis librariis inter se permutantur; 505, 18 *terrena* ex *rena m. 2 V*; 615, 13 *ianuam* pro *eam* scr. *G*; 840, 21 *eam* pro *animam* scr. *R*; 777, 12 *diaboli* pro *doli* scr. *G*. ³⁾ cf. Acad. p. 14. ⁴⁾ Acad. p. 17. ⁵⁾ Acad. p. 24. ⁶⁾ etiam hæc permutatio latius patet, cf. p. 295, 10; 306, 4 et 6; 323, 7; 367, 4; 381, 11; 393, 2 et 13; 417, 1; 422, 8; 425, 3; 442, 11; 448, 2; 445, 1; 473, 25; 520, 21; 533, 15; 584, 7; 732, 12; 822, 24; 825, 13, ideoque dubitatio illa, quæ de loco p. 804, 9 Stud. 1889 p. 319 accidit, euauit. ⁷⁾ cf. e. g. 128, 13; 451, 19; 473, 18; 713, 12; 714, 12; 813, 18; 814, 23; 847, 18. ⁸⁾ cf. præter ea, quæ dixi Acad. p. 22, infr. p. 49, 9; 73, 14; 137, 25; 143, 8; 146, 18; 188, 10; 329, 18; 337, 21; 397, 18; 422, 4; 426, 5; 500 10; 518, 5; 567, 9; 622, 12; 695, 25; 757, 18. ⁹⁾ cf. Acad. p. 15. ¹⁰⁾ Acad. p. 16. ¹¹⁾ Acad. p. 20; 60, adde e. g. infr. p. 377, 2; 78, 17; 94, 23; 338, 24; 190, 25. ¹²⁾ Acad. p. 21, adde infr. p. 395, 8; 441, 3; 450, 3 sim. ¹³⁾ cf. Stud. 1889 p. 322; adde infr. p. 326, 14; 328, 21; 485, 21. ¹⁴⁾ Acad. p. 21; ex rebus singularibus h. l. adiungo *V* interdum *oe* et *y* confundere, cf. p. 70, 20; 518, 19 (p. 316, 12 etiam *P*¹ similia indicare uidetur); idem *zabolum* sæpius, semel (p. 322, 24) *ladiarum* (= *lazarum*) præbet.

archetypo satis abunde aut recte aut falso adhibit¹⁾ explicatur, cf. e. g. insulsum illud *expellans* G p. 601, 17, ubi RP recte *expellas* seruarunt; uel 657, 2 *postulans* P, ubi GVRT bene *postulat* tradiderunt; uel 193, 1 ubi solus V¹ *ostendit* pro *ostendens* scripsit, quod m. 2 correxit; quædam huius generis etiam eo inlustrantur, quod litteræ finales, de quibus supra diximus, exciderunt, e. g. p. 212. 7 *conseruant* VR pro *conseruantes* (e contrario p. 232, 13 solus P *uulnerantes* præbet pro uera lectione *uulnerant*); alibi autem dubitare possis ibique meliorum librorum consensum secutus sum uno loco excepto, ubi usus sermonis Hilariani id dissuadere uidebatur. itaque p. 153, 16 cum VRP *requiescens* seruaui, ubi uide adnotationem. item p. 221, 13 *confirmans* cum VRP, quamuis ibi *confirmat* ex nestigiis cod. T ualde adrideret. p. 197. 16 *suscipiens* cum VR, de quo loco in Addendis Hartelii explicationem adiungam; tantummodo p. 652, 5, ubi solus T participium *habens*, quod ibi ex usu Hilar. expectes, præbet (VRP *habet*), ei codici ceteroquin caute adhibito obtemperandum esse putaui. iam uero de archetypi scriptura quamuis difficile sit certam sententiam expromere, tamen, si omnia respicis, haud temere in eo præter alias negligentias fuisse formas quasdam litterarum maiuscularum ita deprauatas suspicari possis, ut interdum cursiuæ. quam uocant, fere similes existerent;²⁾ ac talis antiqui archetypi condicio, qua forsitan multorum mendorum in nostris libris occurrentium origo inlustratur, et ipso argumento huius operis, quod mature in tot ecclesiis recitabatur ac iam sæculo sexto talem in usum decurtabatur, eo facilius sit explicanda.³⁾

Iam ea omnia, quæ ad apparatus criticum intellegendum rationemque, quam in hoc opere recensendo adhibui, cognoscendam breuiter hoc loco repetenda erant, uno in conspectu posui; sed identidem eos, qui hoc libro utentur, rogatos uelim, ut etiam alia illa opuscula, in quibus codicum condiciones

¹⁾ Acad. p. 40. ²⁾ cf. de rebus similibus nunc etiam C. Paoli lat. Palaeographie p. 15 ac de corruptelis, quibuscum nostrorum librorum menda saepissime comparari possunt, Reifferscheidii Arnobium p. VIII sq.

³⁾ forsitan et ipsa s. Hilarii uerba, quibus de s. Pauli epistulis infr. p. 523, 9 sqq. utitur, h. l. mentione sint digna.

meæque emendationes accuratius expositæ sunt, inspiciant; tum id mihi concessuros esse spero, fundamentis in nostro libro, qui re uera nonum premebatur in annum, diligenter positis textum huius operis Hilariani tot difficultatibus onerati plurimis locis a fœdis erroribus esse liberatum ipsumque scriptoris dicendi modum nunc demum ex libris manu scriptis optimis melius inlustratum. indices postremb huius editionis uolumini adiungentur.

Postquam aliis uiris doctis, qui in hoc longo labore quodam modo me iuuerunt, iam alibi gratias egi, hoc loco grato animo mihi nominandi sunt: *Guilelmus de Hartel*, qui primus ad hoc opus incohandum me excitauit ac, qua est beniuolentia, in eo persequendo semper me adiuuit, *Carolus Schenkl*, præceptor optimus, qui summa liberalitate uarias observationes emendationesque mecum communicauit, *Hartmannus Grisar*, collega doctus ac comis, qui quædam ex codicibus Vaticanis recentioribus denuo Romæ meum in usum contulit, *Iosephus frater meus*, ecclesiæ cathedralis Tridentinæ canonicus, qui multas plagulas perlegit ac præsertim ad s. scripturæ locos, qui in hoc opere totiens sed non ubique satis dilucide laudantur, nunc accuratius inuestigandos multa contribuit. in plagulis corrigendis Iosephus filius diligenter me adiuuit.

Dabam Oeniponte mense Septembri a. p. Chr. n. MDCCOXC.

ANTONIVS ZINGERLE.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

pag.

3, 9 *habeant: fiat, fiat* interpunge.

4, 6 *Idithun* lege.

19, 12 *octogesimo et octavo*] haec numerorum ordinalium, quos dicunt, forma Hilario ualde familiaris saepius ex uetustis libris restituta est, cf. e. g. p. 21, 8; 318, 11; 340, 21; 357, 20; 724, 16; 823, 16; 824, 25; 867, 12 sim.

21, 25 *instituta*] etsi sermo Hilarianus a similibus non omnino abhorret, tamen h. l. ex coniectura *institulae* scribendum uidetur.

40, 6 *quibusque* (= *quibuscumque*) *postea* uel *quibus postea quoque* infra lin. 8 simplici *cum* non mutato coni. G. de Hartel. interpunctionem ne forte abundantem putes, cuncta quaeso bene ponderes.

40, 12 *hebraicam*] *hebreicam* ex V hoc quoque loco in textum recipias, quia hanc formam postea saepius antiquissimis libris confirmatam recepi; cf. Georges Lex.⁷ I, 2796.

59, 26 in adnotatione *pertinent* l.

62, 21 in adn. adde: *curuent* V.

64 infr. in sacri textus indice 8 corrige: I Cor. 4, 21.

106, 4 adnotationi inseras: ΠΥΗΑΤΑ T.

115, 9 in adn. adiungas: cf. Abh. IV, 89. — postea 10 lege: & ex parte eras. R.

128 in adn. lin. 7 ante *iudicia* num 13 intercudit.

162, 28 in adn. apices codicis T accuratius ita exprimendi erant:

ΣΤΕΛΑΓΡΑΦΎΑΗ (in his prioribus plagulis librario nondum omnes eius generis litterarum formae praesto erant.)

188, 20 in indice locorum s. script. lege: Esai. LIX, 20 (LXX).

192, 20 in adn. adde: *an gestorumque finem?* cf. infr. p. 328, 8.

197, 16 *suscipiens*] h. l. participium codicum meliorum interpunctione a nobis Hartelio suadente adhibita sic explicari potest: *Sicima . Samaria est, quae eadem et Sichem est, quam Iacob deputauit, haec (= illa), cum mansisset, euangelium domini ex parte suscipiens.* de simili usu pronominis hic cf. e. g. p. 178, 20; 785, 29, de ceteris supr. p. XVIII.

209, 10 adn. cf. praef.] cf. Addenda l. — in archetypo saepius formam

pag.

*ex*fero extitisse ex multis vetustissimorum librorum uestigiis uidebis; cur hoc loco *ec* in *V* interciderit, ex apicibus cod. *P* (*ec* confundebatur cum *haec*) facile intelleges.

224, 18 in adn. adiunge: erue h. l. *V*, sed infra et ipse eripe.

266, 7 cum Graecis *L*.

266, 10 de forma *τράγος* cf. quae dixi Beitr. p. 217.

283, 6 quod solus *R* gentium omisit, praetermissio illius codicis est similis earum, de quibus supr. p. X disputauimus, cum alibi in talibus haec uox semper addita sit; cf. p. 89, 13; 348, 14; 481, 9; 509, 17; 680, 26.

391, 16 in adn. adde: cf. Roensch Ital. p. 470, Stolz L. 316, Georges Wortf. 543.

407, 18 adn. cf. praef.] cf. Addenda l. — uitiosum illud est (*ē* post) cuiusque in lectione *R* ceteroquin sana ac s. Ambrosii textu confirmata ex antiqua dittographia, ut saepius, ortum uidetur errorque mature alios librarios ad interpolationes adduxit.

420, 2 notandum est formam *quisque* pro *quisquis* (cf. Acad. p. 29) ibi tantum in textum esse admissam, ubi uel codice *G* uel consensu *VR* (*VRPT*, *VRCP*) confirmabatur.

595, 16 tamen] cum *R* seruauit; cf. de simili eius uocis usu (ubi fere = certe) Hartel Stud. p. 44 et infr. p. 872, 5.

627, 6 ubi *quid* ex *quin* (*G*) frequenti illa litterarum *n* et *d* permutatione (cf. supr. p. XVII) correcta restitui, ne forte credas simpliciter ex *VR* *qui* (*qui* = *quomodo*) recipiendum fuisse, conferas uelim p. 634, 6, ubi idem *V* aperte peccans denno *qui* pro *quid* scripsit.

658, 3 ubi in adn. ut *semel* in quod elati sunt perseverent ex ut *semel* in id quod elati sunt perseverent reficiendum esse putavi, ea coniectura illis, quae supra p. XVII de *in* et *id* confusis ideoque interdum falso repetitis diximus, ualde commendari uidetur (p. 187, 25 pro *in* ea, quam adsumpserat, humilitate *VR* similiter in id ea, quam adsumpserat, humilitate praebent!); sed cum h. l. in id quod forsitan nihilominus apud eius aetatis scriptorem quodam modo explicari posse Hartelius me monuisset (= in eo, in quod), textum non mutavi. idem uir doctissimus etiam de coniectura in id (= in eo) quo cogitari posse benigne mecum communicauit.

692, 23 lectio librorum uetustiorum a nobis restituta *nox* enim iam proficit, si in lucem ex antecedentibus simul auditur, idem sane exprimit, quod altera recentior *nox* enim iam proficiscitur; cf. de sim. uerbi *proficio* usu Hartel. Stud. I, 27.

733, 10 si omnia bene ponderaueris, non cum Benedictinis lectionem *K* glossema uocabis, sed eam, quae a librario codicis *T* efficta est ad corruptelas illas suae familiae sanandas, quarum ueras origines uestigia *P* satis manifeste etiam nunc produnt; cf. quae de rebus similibus exposui Acad. p. 77 sq.

pag.

- 785, 27 notandum uidetur me non temere etiam in uocula *id* ante *quod* omittenda optimum librum *G* omnibus aliis neglectis esse secutum, cum talem pronominis demonstratiui, quod grammatici uocant, praetermissionem Hilario haud raro familiarem fuisse alibi ceterorum quoque consensu confirmetur; cf. p. 232, 6; 342, 8; 343, 19; 350, 6; 772, 18 sim.
- 786, 11 in adn. uerba *aut si* a sequentibus spatio quodam interposito disiungenda sunt.
- 786, 17 hoc etiam loco codicis *G* uestigia me secutum esse uix miraberis si bene omnia examinaueris. quod *hac* (simul auditur ablatius *diapsalma*) ex *ac* restitui, simplex emendatio est erroris in nostris libris uolgatissimi, cf. Acad. p. 27; cur librarii posteriores, qui in praecedentibus pro genetiu formae *diapsalmae* a *G* seruata atque apud Hilarium saepius usitata (cf. Abh. IV, 56) iam *diapsalmi* uel *diapsalmatis* inuenerunt, illud *ac* (*hac*) aut omiserint aut in *se ad* mutauerint, facile unicuique patebit.
- 835, 1 in adn. post *opulentioris RE* adde: cf. praef. p. XVI.
-

INDEX NOTARUM.

- G* = cod. rescriptus Sangallensis 722 saec. VI—VII.
V = cod. Veronensis XIII. 11 saec. VI.
R = cod. Vaticanus Regin. 95 saec. X.
P = cod. Parisinus 1691 saec. IX—X.
T = cod. Turonensis saec. X—XI.
C = cod. Coloniensis XXIX, Darmst. 2025 saec. IX.
p = cod. Parisinus 1693, olim Mazarin. saec. XI.¹⁾
r = cod. Vaticanus 251 saec. XIII.
D (*d*¹, *d*²) = cod. Vatican. 249; 250 saec. XV.²⁾
A = cod. Duacenus 220 saec. XII.
α = ed. princ. Paris. 1510.
b = ed. Benedictin. Paris. 1693; Veron. 1730.
E = consensus ed. *α*, *b*, Basil. 1550, Paris. 1572.
c = consensus earundem ed. *b* excepta.
e = consensus earundem ed. *α* excepta.
π = ed. Paris. 1605.

¹⁾ de codice Albinensi (*A*) cf. praef. p. XI.

²⁾ de Telleriano (*t*) cf. ibid. p. XII adn.; XIII. — de codice olim Salisburgensi, qui periisse uidetur, cf. Acad. p. 95.

TRACTATUS

SANCTI HILARII EPISCOPI PICTAUIENSIS

SUPER PSALMOS.

1—3 sic *R*, .*V* h. l. deest.

XXII. Hilar. Pict. para. I.

INSTRUCTIO PSALMORUM.

Diuersas esse plurimorum in psalmorum libro opiniones, ex libris ipsis. quos scriptos reliquerunt, compertum habemus. nam aliqui eos Hebræorum in quinque libros diuisos uolunt esse, ut sit usque in quadagesimum psalmum liber primus et a quadagesimo 5 usque in septuagesimum primum liber secundus et ex eo usque in octogesimum octauum liber tertius et usque in centesimum quintum liber quartus — ob quod hi omnes psalmi in consummatione sua habeant, fiat, fiat —, concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. alii uero ita inscribendos psalmos 10 existimauerunt: psalmi Dauid, quo titulo intellegi uolunt, eos omnes a Dauid fuisse conscriptos. sed nos secundum apostolicam auctoritatem librum psalmorum et nuncupamus et scribimus. ita enim in Actis apostolorum dictum meminimus: scriptum est enim in libro psalmorum: fiat domus 15 eius deserta, et episcopium eius accipiet alius. ergo 12 Act. ap. I, 20.

1 sic *V* in seq. superscriptionibus cf. Acad. p. 49, om. *R* 2 diuersas *RrDa* uarias plurimorum *RDE* plurium *r* in *R* de *rDE* oppiniones *R* 3 reliquerunt *RrD* reliquere *E* 4 eos Hebraeorum *R* Hebraeorum eos *rDE* ut sit usque *RDE* — ut usque *r* 5 liber primus *RDE* sit liber primus *r* 6 ex eo *Rrd^a* ab eo *d¹* usque in *rD* usque *R* usque ad *e* (cf. v. 7) 7 quintum *RDE* quartum *r* 8 ob quod *RE* ob hoc quod *r* ob hoc *d²* ob haec *d¹* 9 in centesimo quinquagesimo psalmo *DE* in centesimum quinquagesimum psalmum *R* centesi *** (sequitur lacuna usque ad uerba episcopium eius) *r* 10 ita scribendos *R* 11 inter uolunt et eos ras. 6—7 litt. *R* 12 sedum (dum in ruptura pergam.), in marg.: secuti m. 2 *R* 16 episcopium eius scripsi (cf. Paucker suppl. lex. lat. p. 240 et Arch. II., 604) episcopon eius *R* episcopatum eius *DE* ** competentiis *r* accipiet *R* accipiat *rDE* alius (post alius spatium 3—4 litt. in fine lin.) *R* aliter *r* alter *DE*.

alterius præferatur: ut si psalmi alicuius superscriptio talis sit: psalmus David, ceteri, qui sine titulo consequantur, David esse credantur, donec cum prophetæ alterius nomen in superscriptione ponatur; et ex eo usque in alterum prophetam, qui sine inscriptione medii sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptione auctor cœptus sit anteferri. 5

4. Quod si forte aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahat, quod in his psalmis, qui eum psalmum, cui Moyses auctor prælatum est, subsecuntur, scriptum sit, id est in nonagesimo octavo: Moyses et Aaron in sacerdotes eius 10 et Samuel inter innocantes nomen eius, non posse a Moyse eum prophetatum uideri, cum Samuel nomen, qui tanto postea, quam Moyses, natus est, extet in psalmo, meminerit, nulli mirum aut difficile uideri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ, postea licet futuri, nomen ediderit, cum in 15 Regnorum libris Iosiae regis nomen sit, antequam nasceretur, prophetatum, propheta dicente: altarium, altarium, hæc dicit dominus: ecce filius nascetur David, Iosias nomen eius, per quod non incredibile esse oportere, ut Samuel a Moyse prædicatus sit, maxime cum secundum Hieremiam dicentem: nec sistet Moyses et Samuel, Moysi cognominatus et cœquatus sit ex merito sanctitatis. quæ traditio ab Esdra, quantum creditur, psalmos post captiuitatem in unum librum colligente profecta si falsa aut inprobabilis existimabitur, ab his, qui contradicent, auctores horum psalmorum demon- 25 strari necesse est. absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari.

10 Ps. XCVIII, 6. 17 III. Reg. 13, 2. 21 Hierem. XV, 1.

2 consecuntur *rd*¹ 3 donec cum *Rr* (*cf.* *Draeger hist. Synt. II, 611 et Arch. II, 604*) donec *DE* 5 aediti sunt *r* sit *r* 6 superscriptione *R* 11 inter innocantes *Rr* inter eos innocantes *E* 12 sumuhel *R* 14 nulli mirum aut *RE* nimirum haud *r* inde ab uerbis ut tantus usque ad finem primi folii alia manus *R* 16 nasceretur *r* nascitur *R* nascatur *E* 17 profetatum *R* altare altare *r* 19 nomen est eius *r* oportet *r* 20 prædicatus *R* prædictus *rDb*, *cf.* *p. 7, 7* 21 et samuhel, samuhel moysi *r* 22 æquatus *r* 24 profecta *re* profetia *R* prophetia *α* *cf.* *Acad. p. 23* 25 eorum *r* | 27 profetis *R*.

5. Non est uero ambigendum, ea, quæ in psalmis dicta sunt. secundum euangelicam prædicationem intellegi oportere, ut ex quacumque licet persona prophetiæ spiritus sit locutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus domini nostri Iesu Christi
 5 et corporationis et passionis et regni, et resurrectionis nostræ gloriam uirtutemque referatur. sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum et prudentiam sæculi clausæ atque obsignatæ, secundum illud Esaiæ: et erunt uobis uerba omnia hæc tanquam eloquia libri huius signati. quod
 10 si qui dederint homini scienti litteras dicentes: lege ista, et dicet: non possum legere, signatum est enim. et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis litteras, et dicetur ei: lege hunc, et respondebit: nescio litteras. imperitia legendi et
 15 intellegendi librum prophetiæ sub persona utriusque hominis monstrata est, cum intellegentia docti ad legendum, signaculum clausi mysterii non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem utrique intellegendi inopiam comparatur. sunt enim uniuersa allegoricis et typicis contexta uirtutibus: per quæ
 20 omnia unigeniti dei filii in corpore et gignendi et patiendi et moriendi et resurgendi et in æternum cum conglorificatis sibi, qui in eum crediderint, regnandi et ceteros iudicandi sacramenta panduntur. et quia scribæ et pharisæi dei filium natum in corpore non recipientes omnibus prophetiæ

8 Esai. XXIX, 11 sq.

1 non est uero ambigendum *R* non est ergo ambigendum *e* non est autem ambiguum *r* 3 prophetae *r* inter locutus et tamen *litt..sp* *supr. scr. R* 6 refertur *r* sunt enim *r* 7 alem — clausæ *om. r* 8 omnia uerba hæc *rE* 9 quod si qui dederint *scripsi* (*cf. quæ dixi Stud. 1886, 331*) quod si quiderit *R* ut uidetur, quod si quidem *rE* 10 dicentes *Ra* dicas *r* dicetur *E* 11 et dicent *R* dicet *rE* 12 hominis *om. r* 14 et respondet *R* et respondebit ei *r* respondet *E* pro imperitia lacunam habet *r* 15 liber *r* 16 monstrauit *r* cum intelligentiam docti ad intelligendum *r* 17 claustrum misterii *R* non adeuntes illos *r* 18 utrique *R* utriusque *rE* comparentur *r* 19 contexta *RE* conscripta *r* 20 omnia illa unigeniti *r* 21 et in æternum conglorificandi *r* 22 et regnandi *r* 23 post panduntur *des. fol. 1 R*; quæ secuntur usque ad uerba sub gestorum historia in hoc cod. desunt, quia aliquot folia interciderunt.

intellegentiæ aditum denegarent, sub denuntiatione pœnæ ita a domino arguuntur: uæ uobis legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ: ipsi non introitis et introeuntes non sinitis introire. negantes enim Christum, cuius aduentus opus est prophetarum, clauem scientiæ 5 abstulerunt; quia cognitionem legis, quæ aduentum domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præcludit.

6. Et hoc quidem ex omni scripturarum propheticarum genere dictum esse intellegendum est, ut, nisi in aduentum domini ex uirgine in hominem procreandi intellectæ et recognitæ fuerint, 10 intellegentiæ earum uis obsignata habeatur et clausa. tamen nequaquam psalmorum librum nisi per fidem aduentus eius posse intellegi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur: et angelo Philadelphię ecclesiæ scribe: hæc dicit sanctus et uerus, qui habet clauem David, qui 15 aperit, et nemo claudet; qui claudit, et nemo aperiet. clauem igitur David habet, quia ipse hæc septem quædam signacula, quæ de corporalitate eius et passione et morte et resurrectione et gloria et regno et iudicio David de eo in psalmis prophetat, absoluit, aperiens, quod nemo claudet, et claudens, 20 quod nemo aperiet; quia per hanc, quæ in illo expleta est prophetia, aperiet, quod nemo præcludet, et contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata claudet, quod nemo possit aperire. nullus enim nisi ille, in quo hæc prophetata sunt et expleta, clauem intellegentiæ huius impertiet. denique id ipsum in 25 consequentibus docuit, dicens: et uidi super dexteram sedentis in throno librum scriptum de intus et de foris, signatum signaculis septem; et uidi alterum

2 Luc. XI, 52. 13 Apoc. III, 7. 26 Apoc. V, 1 sq.

3 ipsique r 11 intelligentiarum uis a intelligentiarum uis D intelligentia earum (om. uis) r 16 et nemo claudet et claudet et nemo r 17 hæc septem quædam scripsi (cf. quæ dixi Stud. 1886, 339 et infr. p. 8, 14) per hæc septem quædam rd^{1b} per hoc in quedam d² per hæc ui quadam e 20 absoluit DE absoluet r aperiens om. r et claudens DE et claudet r 21 quia per hæc q a 22 prophetia r Da prophetiam a 25 in consequentibus r consequenter DE cf. Stud. 1886, 332.

angelum ualidum, prædicantem in uoce magna: quis
 est dignus aperire librum et soluere signacula
 eius? et nemo potuit neque in cælo neque in terra
 neque infra terram aperire librum. neque uidere
 ipsum. et ego flebam multum, quia nemo dignus
 repertus esset aperire librum, neque uidere ipsum.
 et unus de senioribus ait mihi: noli flere, ecce
 uicit leo de tribu Iuda radix David aperire librum
 et septem signacula eius. liber iste et præterita et
 10 futura in his, quæ intro et foris scripta erant, continens a
 nemine dignus est aperiri; et apostoli fletus ob desiderium
 intellegentiæ et dolorem difficultatis exoritur. sed uicit leo de
 tribu Iuda et radix David, librum et signacula eius aperire:
 quia solus septem illa, quæ superius decuimus, signacula, qui-
 15 bus liber clausus est, per sacramentum corporationis suæ et
 diuinitatis absoluit. id ipsum autem dominus post resurrec-
 tionem testatus est, dicens: quoniam omnia oportet
 impleri, quæ scripta sunt in lege Moysi et in
 prophetis et in psalmis de me. per hæc ergo omnis
 20 prophetiæ liber et signatus et clausus est; quia creditis his,
 quæ inpleta per eum sunt, cuncta illa, quæ signata et clausa
 sunt, et aperientur et absoluentur.

7. Et quamquam omnia a diuino spiritu per David dicta esse
 ipsa domini professione noscamus, tamen etiam id ipsum pro-
 25 phetiæ huius species docet, supernæ et cælestis in eo doctrinæ

17 Luc. XXIV, 44.

1 in uoce *rD* (cf. *Tischendorf Nou. Test. Vat. p. 262* *ἐν φωνῇ μεγάλῃ*)
 uoce *E* 4 neque infra terram *om. r* 5 et ego flebam multum *r* (cf.
Tischendorf l. c.) et flebam *DE* quia nemo — uidere ipsum *om. r*
 7 ait *rd^bE* dixit *dⁱ* 10 intro *r* intus *DE* 11 dignus est *rE* est
 dignus *D* apostoli *rDe* apostolo *b* 12 exurit quia uicit *r* de *rb*
 ex *De* 14 pro uoce solus lacunam habet *r* illa ** superius * *** signac
 **** liber; linea quæ hanc lacunosam sequitur uacat *r* 16 absoluat
 ipsum ut autem *r* 17 quoniam omnia oportet impleri *D* quoniam oportet
 impleri *r* quoniam oportet omnia impleri *e* quoniam oportet impleri
 omnia *b* 20 est signatus et clausus *r* *** ditis his **** pleta
 per **** cuncta ***** signa *lin. seq. uacat r* 23 a *re om. Da*
 25 docet *rb* edocet *Da* doctrinæ scientiam *r* doctrinam scientiæ *DE*.

scientiam extitisse. eo enim organo prophetatum est, græce psalterium, hebraice nabla nuncupato, quod unum omnium musicorum organorum rectissimum est, nihil in se uel peruersum continens uel obliquum, neque quod ex inferioribus locis in sonum concentus musici commouetur: sed in formam dominici corporis constitutum organum sine ullo inflexu deflexuue directum est, organum ex supernis commotum et impulsum et in cantionem supernæ et cælestis institutionis animatum, non humili et terreno spiritu, ut cetera terræ organa, personum. non enim ille humilia atque terrena in illo corporis sui organo prædicauit, sicut ipse testatus est: qui est de terra, de terra est et de terra loquitur, qui autem de cælo uenit, quæ uidit et audiuit, testatur. per hunc ergo supernum spiritum deus cantatur in psalmis, in forma dominici corporis, in quo cælestis spiritus est locutus, forma quoque terreni huius et musici et ex supernis concinentis organi comparata.

8. Non est autem ignorandum, indiscretum apud Hebræos numerum esse psalmorum, sed sine ordinis adnotatione esse conscriptos. non enim illic primus aut secundus aut tertius aut quinquagesimus aut centesimus prænotantur, sed sine discrimine aliquo ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, ut antiquæ traditiones ferunt, incompositos eos et pro auctorum ac temporum diuersitate dispersos in uolumen unum collegit et rettulit. sed septuaginta seniores, secundum Moysi traditionem ad custodiam legis doctrinae in synagoga manentes, postea quam illis a rege Ptolomæo transferendæ ex hebræo in græcum sermonem totius legis cura mandata est, spiritali et cælesti scientia uirtutes psalmorum intellegentes in numerum eos atque ordinem

11 Ioh. III, 31.

2 psalterium r psalterio DE nuncupatum r 10 in illo r in ipso DE
14 in forma r De in formam b 19 numerum om. r fort. et sine
21 prænotantur r d¹e prænotatur d²b sed sine discrimine aliquo rb
sed sine prescriptione aliqua De 26 ad custodiam legis doctrinae
scripsi (cf. Ps. II cap. 2) ad custodiam legis et doctrinae d²a ad
custodiam legis et doctrinam r ad custodiendam legis doctrinam d¹e
27 illis om. r a rege Antiocho rd¹ 28 spiritali r.

redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua et absolute perfectis perfectorum et efficientium psalmorum ordinem deputantes.

9. Et quamquam id ipsum ex singulorum psalmorum uirtutibus intellegi possit, tamen absolutissime in gestorum et temporum historia edocemur, psalmorum scilicet conlocationes secundum perfectorum numerorum esse efficientias ordinatas. psalmus enim tertius secundum historiam quinquagesimo psalmo posterior est; inscriptio namque utriusque multo intervallo temporis ætatisque diuersa est. nam ille, quæ sub Uria et David sunt gesta, complectitur: ille autem fugam David Absalon filio suo eum persequente significat; sed uirtus ac sacramentum numeri perfecit, hunc et illum pro competentibus et sibi congruis numeris conlocari.

10. Inscriptio uero quinquagesimi psalmi secundum historiam quinquagesimi et primi psalmi inscriptione posterior est. sed quinquagesimi numeri uirtus exigebat et Doe Idumæi in pœnitens in David odium postulabat, anteriorem postponi et posteriorem anteferri, ut remissio peccatorum in numero quinquagesimo conlocaretur et pœna perfidiæ numerum constitutæ remissionis excedens careret uenia, cum et tempus et numerum pœnitentiæ perdidisset. nam cum in quinquagesimo, in quo sunt sabbata sabbatorum, secundum iubelæi anni præformationem peccatorum remissio sit constituta, competenter hic psalmus, in quo pœnitentia lata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri conlocatus.

11. Tribus uero quinquagesimis psalmorum liber continetur: et hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis

1 redegerunt ut in singulis r 3 pro ordinem deputantes r hæc habet: uirtus intelligi possit 4 et quamquam — intelligi possit om. r 6 edocemur r docemur DE 7 efficientias r efficientiam DE 8 Incip. cod. V quinquagesimo V 9 inscribitio V 12 olim persequente e sed uirtus scripsi, et uirtus VrDe et tamen uirtus tb 13 perfecit Vr perficit DE pro VrDe sic pro t b 16 quinquagesimi primi rd⁹ 17 uirtus exigebat Vr (cf. Ps. LI cap. 2 numeri uirtutem) uirtus et perfectio exigebat DE doeo idomæi V doech idumæi r 20 numero r 21 carere V 22 in quo sunt r in quo est VE 23 iubelei V 25 lata añlata D antelata E.

existit. namque qui et primæ quinquagesimæ et secundæ
deinde quinquagesimæ et tertiæ rursum quinquagesimæ, in qua
finis est libri, consummationem diligenter aduertat, prouidentiam
dispositorum in hunc ordinem psalmodum cum dispensatione
salutis nostræ intellegat conuenire. cum enim primus gradus 5
sit ad salutem, in nouum hominem post peccatorum remissio-
nem renasci, sitque post pœnitentiæ confessionem regnum illud
domini in sanctæ illius ciuitatis et cælestis Hierusalem tem-
pora seruatum, et postea consummata in nos cælesti gloria in
dei patris regnum per regnum filii proficiamus, in quo de- 10
bitas deo laudes uniuersitas spirituum prædicabit: facile intel-
legemus in singulis psalmodum uirtutibus sub quinquageno
numero conlocatis sacramentum dispositionis huius quinquagenariæ contineri.

12. Esse autem hæc sabbata sabbatorum, septenarius 15
numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit;
quem tamen ogdoas, quia dies eadem prima quæ octaua, se-
cundum euangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adiecta
consummat. et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab apo-
stolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus 20
nullus neque in terram strato corpore adoraret neque ieiunio
festiuitatem spiritalis huius beatitudinis impediret; quod ipsum
extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra
sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis
accedunt. namque cum in septimo die sabbati sit et nomen 25

1 et secundæ deinde quinquagesimæ et tertiæ rursum 1 et secundæ
deinde quinquagesimæ (quinquagensimæ V) centesimum (centen-
simum V) psalmum et tertiæ rursum Vr et secundæ deinde
quinquagesimæ psalmum et tertiæ rursum E 8 aduertit r prou-
dentia V 4 dispensatione ex dispensationem m. 2 V 7 sitque ex
sitquæ m. 2 V 9 seruatum Vr reseruatum E consummatae V
10 fili V 11 intellegemus V intelligamus r intelligimus E 12 sub
quinquageno numero Vr sub quinquagenario numero 1 sub quinquagenariæ
numero e 18 dispositionis Vr dispensationis De 15 esse autem
sabbata sabbatorum hæc r 17 ogdoas V 18 adiectum Vr 20 re-
ligione ex regione m. 2 V regione 1 quinquagesimæ ex quinquagen-
gesime m. 2 V 22 spiritalis r 23 in diebus est dominicis V
25 namque ex namquæ V.

et obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ et ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur.

13. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramenti cælestibus uirtutem in psalmo eo, qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torcularibus titulus adiectus est, uasculis in nouos fructus præparatis et ad feruentis musti calorem continendum innouatis. et numerus iste ad percipiendos fructus euangelicos, caducis his corporum nostrorum uasculis reformatis, secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. et hoc psalmi istius textus et sermo testatur. ogdoadis quoque istius uirtus tamquam in uirtute sexti psalmi et numeri, quo pro octauo oratio est, continetur: et hoc numeri ratio perfecit, ut et in sexto pro octauo esset oratio et in octauo titulus pro torcularibus adderetur. tribus autem in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. nam et octauus et octogesimus et octogesimus tertius psalmus hunc habent titulum, ut in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret; ita tamen, ut simplicem ogdoadem et ogdoadis decadem sacramentum triadis, quæ nostris Trinitas est nuncupata, concluderet.

14. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem etiam in centesimo atque octauo decimo psalmo cognoscere possumus. namque in octonum numerum per octonos uersus secundum Hebræos singularum litterarum initia collecta sunt; sed et ipsa uirtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. sunt autem in eo ogdoades uiginti duæ. nam octoni uersus singularum litterarum initiis deputantur: et hoc ea ratione efficitur, ut, quia psalmus iste perfectum uirum secundum doctrinam euangelicam consummat, per omnes uiginti et duas Hebræi sermonis litteras sub sacramento ogdoadis erudiremur.

3 ogdoadis V 4 in psalmo eo d^e in psalmo et V in psalmo r
5 contueri VE contineri r 6 musti liquorem d^e 9 ogdoadem (et sic
semper) V 11 tamquam in uirtute Vr etiam in uirtute E 12 pro
h. l. om. Vr (sed cf. lin. seq. ubi hi quoque cod. pro octauo præbent)
et hos V 13 perfecit Vr perficit E 15 repperitur Vr 16 et octo-
gensimus tertius V et centesimus tertius r 19 quæ nostris Vr quæ
a nostris E 20 in centesimo adque octauo decimo V in centesimo
atque decimo octauo rE 25 ogdoades XXII V ogdoadis XXII r
28 uiginti duas et r hebrei ex hebreis m. 2 V.

15. Et ea causa est, ut in uiginti duos libros lex Testamenti Veteris deputetur, ut cum litterarum numero conuenirent. qui ita secundum traditiones ueterum deputantur, ut Moysei sint libri quinque, Iesu Naue sextus, Iudicum et Ruth septimus, primus et secundus Regnorum octauus, tertius et quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum sint, sermones dierum Esdræ in undecimum, liber Psalmorum duodecimus sit, Salomonis Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum in tertium decimum et quartum decimum et quintum decimum, duodecim autem minores Prophetæ in sextum decimum, Esaias deinde et Hieremias cum lamentatione et epistula, sed et Daniel et Ezechiel et Iob et Hester uiginti duum librorum numerum consumment. quibusdam autem uisum est, additis Tobia et Iudith uiginti quattuor libros secundum numerum græcarum litterarum connumerare, Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcosque collecta; quia his maxime tribus linguis sacramentum uoluntatis dei et beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis regem Iudæorum dominum Iesum Christum esse præscriberet. nam quamuis multæ barbaræ gentes dei cognitionem secundum apostolorum prædicationem et manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euangelica doctrina in Romano imperio, sub quo Hebræi et Græci continentur, consistit.

16. Consequens autem est, secundum octonarium hunc uiginti et duarum ogdoadum numerum eum, qui subiectus est in quindecim canticis graduum, psalmorum numerum

2 deputetur ex deputentur m. 2 V 3 moysei V (cf. *Neue Formenl. I*, 333) moysi (mosi α) rE 5 octauus Vr in octauum E 7 heesdrae V duodecimus sit Vr in duodecimum E solomonis V 8 ecclesiastes V ecclesiasten r 9 quartum decimum ex quartum decim V duodecim ex duodecimum V 10 minores scripsi *Bened. adnotatione usus*, ones V omnes rt, om. E (cf. *Stud. 1886*, 332) profetae V esaias V 12 hester ex ester V uiginti duum V XXII r uiginti et duorum α uiginti et duum s 13 tobiae r 14 græcarum ex græcorum m. 1 V 16 qui his V 18 illut V 20 barbaræ ex barae m. 2 V 21 illic hodie V ecclesiarum V 22 in romano imperio Vr in Romani imperii E 23 consistit Vr sede consistit E 24 octonarium numerum r 25 ogdoarum V ogdradarum r numerum h. l. om. r eum om. Vr.

contueri. post perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam hoc canticum graduum in quindecim psalmos ex duobus perfectis numeris oportuit conuenire, hebdomade scilicet et ogdoade, id est septimo et octauo numero. namque per obseruantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, et euangelicum profectum, qui ogdoadis et præsentis religionis et sperata expectatione perficitur, hoc canticum graduum in cælestia et æterna conscenditur. nam et in templum per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta scandebant: ut, quia
 10 neque hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neque ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade uirum posset præstare perfectum, quisque perfecte credidisset perfectum hunc uerumque, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis et ogdoadis numerum. ille in his perfectis et beatis et sanctis
 15 sanctorum locaretur.

17. Quamquam uero hæc a nobis secundum numeros et legis obseruatione complacitos et in sacramento euangelico distributos ita dicta sint, tamen absolute uniuscuiusque numeri uirtutem ex superscriptionibus psalmorum et dictorum ipsorum
 20 intellegentia consequemur. sunt autem superscriptionum om-

1 contineri *Vr* α, sed cf. *supr.* p. 12, 5 pos⁴ corr. m. 1 *V* 2 gradum *V* 3 ebdomadae scilicet odoade *V* epdoade scilicet odoades *r* 4 namque *Vr* nam *E* 7 hoc *Vr* isto *E* 8 nam et ex nam corr. m. 2 *V* 9 scandebant *VrD* conscendebant *E* 10 hebdomas *Ed. Basil.* obdomades *V*¹ ebdomades *V*² ebdomada *Dt* α 12 cf. quæ de hoc loco, qui nota illa uerborum perturbatione in nostris libris totiens obuia ualde corruptus est traditus, probabiliter ita sanando disputauit *Stud.* 1886 p. 335. quisque ille perfecte (perfectæ *V*) credidisset in his perfectis et beatis et sanctis sanctorum perfectum hunc uerumque, qui in quindecim graduum (gradum *V*) canticum est, ebdomadis et ogdoadis (odoadis *V*) numerum (numero *r*) locaretur *Vr* quisque ille perfecte credidisset in his perfectis et beatis sanctis sanctorum perfectum hunc uirum qⁱ quindecim graduum canticum est hebdomadis et ogdoadis numerum locaret ad² quo usque illa (ille *t*) perfecte credidisset in his perfectis et beatis sanctis sanctorum perfectus in hoc utroque, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis et ogdoadis numero locaretur *th* 16 et legis ex et legis et m. 2 *V* et legis *r* in legis = sine legis *Da* 17 complacitos *V* complacitos *rDa* completos = distributos *V* 18 sint *Vrd* α sunt = absolute *V* absolutæ *r* absolutius *E* ueri uirtutem *V* uiri uirtutes *r* 20 intellegentiam *Vr* consequemur *V* superscriptionum *V*.

nium tituli diuersi. nam præter eos, qui auctorum suorum nominibus aut causarum uel temporum significationibus prænotantur, sunt alii, quibus titulus in finem est; alii, quibus tantum psalmus cantici, uel canticum psalmi: et necesse est diuersas causas diuersarum superscriptionum extitisse. non enim sine causa tanta rerum diuersitate hic titulorum ordo conuertitur, ut nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticum psalmi, nunc psalmus cantici ad distinctionem psalmi, qui subiacet, præferatur. et quamquam in singulis quibusque psalmis singularum quarumque inscriptionum causas præstare nitamur, tamen ad compendium studiosæ intelligentiæ in breuem sermunculum uirtutem superscriptionum omnium coartamus.

18. Finis est, cuius causa cetera sunt; ipsum autem nulli alii causam suam præstat. ob finem enim omnia, nihil uero aliud post finem. namque ad finem tenditur et ad finem desinitur. ita finis et anteriorum perfectio est et ex se nihil in aliquid aliud protendens propria in semet sui ipsa possessio est. psalmi igitur, qui inscribuntur in finem, ita intellegendi sunt, ut ex perfectis atque absolutis bonorum æternorum doctrinis et spebus existant: quia ad ea, quæ in his dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat et in his, nullo ulteriore procursu, ipso suo optatæ et adeptæ beatitudinis fine requiescat.

19. In musicis uero artibus hæ sunt officiorum et generum uarietates. psalmus est, cum cessante uoce pulsus tantum organi concinentis auditur. canticum est, cum cantantium chorus, libertate sua utens neque in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoræ tantum uocis exultat. canticum autem psalmi est, cum organo præcinente subsequens et

2 uel temporum *VrDa* aut temporum *e* 3 ali¹ *corr. m.* 2 *V* in fine *ra*
7 in finē *ex* in fine *m.* 2 *V* 11 causas præstarent amore tamen *V* causas
præstarent amore tamen *r* 12 sermunculum *Vr* sermonem *e* 14 ipsum
autem *Vre* ipse autem *b* 16 aliut *V* et ad finem *Vr* sed in fine *E*
17 *ex om.* *r* nichil *r* in aliquot (*om. aliud*) *V* 18 ipsa *Vr* *cf. Neue*
Formenl. I, 674, ipso ipse (*om. sui*) *Da* 19 inscribuntur *rE* 20 ad-
que *V* 21 *spes.* *V* (*cf. Ps. LI cap. 1*) speciebus *rE* adsistant *Vr*
dicuntur *E* 22 *se sup. lin. a m.* 2 *V* nullo ulteriore procursu *VrDe*
nullo ulteriore tendens procursu *b* 23 canore *V*.

æmula organo uox chori canentis auditur, modos psalterii modulibus uocis imitata. psalmus uero cantici est, cum choro ante cantante humanæ cantionis hymno ars organi consonantis aptatur, uocisque modulibus præcinentis pari psalterium suauitate
 5 modulatur. his ergo quattuor musicæ artis generibus competentes singulis quibusque psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. ex uirtutibus autem psalmorum et ex ipsis doctrinæ musicæ diuersitatibus causa uniuscuiusque superscriptionis ostenditur.

10 20. In eo enim psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum et religiosorum gestorum aut doctrina aut confessio continetur, cum propheta commemorando, quæ egerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motibus corporei organi nostri ad pios officiorum usus temperatis. at, uero cum
 15 canticum tantum in titulo præponitur, scientia in eo spiritualis et intellegentia cælestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur, existit: cum non commemoratis fidei operibus solam doctrinam perfectæ de deo cognitionis ostendit. non enim statim omnis scientia in bono opere est;
 20 neque rursum omne opus bonum ueram scientiam consequitur. ob quod est et illud, quod in tertio superscriptionum genere est, canticum psalmi, cum bonorum operum efficientiæ scientiæ doctrina coniungitur. prius enim in bonis operibus uiuendum est, ut perfecta possit ea, quæ deinceps succedet,
 25 diuini sacramenti esse cognitio, secundum id quod dictum est: desiderasti sapientiam? serua mandata, et dominus præstabit tibi eandem. præstat ergo dominus sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intellegentiæ

26 Eccles. I, 83.

1 modos *V(?) r* modum *E* psalteri ex psalteriu *V* '8 cantionis' *Ed. Basil.* (cf. *Ps. LXIV cap. 3; II cap. 31; LXVII cap. 4; CXLIII cap. 6*) canticum *V r* canticionis *a* ymno *V* consonantis ex consonantes *m. 2 V* 8 superinscriptionis *V* 12 quæ gerit *V r* 18 motibus *r* motu *V(?) E* 14 usibus *V* temperatis *V r* temperato *E* ad uero *V* 15 in ante titulo *sup. lin. a m. 2 V* spiritualis *re* 16 arcani *ra* 20 consequetur *V* 21 illud *V* generue *corr. m. 1 V* 24 succedet *V r* succedit *E* 27 tibi *ex obi corr. m. 2 V* 28 qui *ex que m. 2 V* operum *V re* bonorum operum *b.*

consequuntur. ex his igitur operum doctrinaeque studiis psalmi illius, qui canticum psalmi superscribitur, erit causa noscenda. ubi autem est psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam usus boni operis tractatur, cum quando desiderabilem nobis fidelium gestorum efficientiam praestet anterior de deo adepta cognitio.

21. Hæc igitur musicae artis quadrifaria diuersitas psalmorum est diuersitatibus coaptata: ut psalmus per corporei organi motum in commemoratione gestorum sit, canticum uero per sapientiae cognitionem habeat in se doctrinae scientiam; canticum uero psalmi est, cum praeuerti gestorum merito cognitio scientiae praestatur, psalmus deinde cantici, cum per adeptae scientiae cognitionem fidelium gestorum opera inchoatur et geritur. per has ergo superscriptionum proprietates intellegentiam psalmorum quaeri oportebit, quia unicuique generi prophetiae in proprietate titulorum unumquodque genus musicae conparationis aptatum est. eos nero, qui sine inscriptione ulla significationis alicuius habeantur, ut est primus et secundus et ceteri conplures alii, intellegendum est ex doctrina spiritus sancti ad spiritalem cognitionem generalis scientiae fuisse cantatos, ut unusquisque ex his secundum fidei suae sinceritatem rationem intellegentiae spiritalis expeteret.

22. Aliae uero superscriptiones, quae aut res gestas secundum historiam significant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexae sunt, uel ex interpretatione nominum, uel ex conparatione gestorum, uel ex consimilium specie, ex quibus rebus psalmus consistat, ostendunt: ut, sicubi est pro die sabbati,

1 consequantur *I'* his ex is *m.* 1 *V* igitur *V* ergo *rE* operantium *V* *r* cf. de hoc errore et sim. Acad. p. 31. studiis insistentium psalmi illius *r* 4 tractatur ex tractur *m.* 2 *V* 5 praestat *r* 8 diuersitatibus *Vr* diuersitati *E* per corporei organi *V* per organi corporei *rE* 9 in commemorationem *r* 10 hât in se *r* 11 praeuerti *V* praeuente *E* 12 scientiae *h. l. om. Vre, sed cf. uersum sequentem cum om. r* 13 opera *Vr* opus *E* 15 quaeri *r* quaerere ex quaere *m.* 2 *V* quaerere *E* 16 generi ex genere *m.* 2 *V* profetae *V* 18 sine scriptione *V* habentur *b* 19 primus et secundus *Vr* primus uel secundus *E* 20 et doctrinae *r* 23 aliae ex alie *m.* 2 *V* 24 aliut *I'* 25 complexa *Vr* sunt *om. Vr* interpretaetione *V*.

aut pro occultis filii, aut pro die octava, per corporalem superscriptionum significationem spiritalis psalmi intellegatur editio; uel, cum illius Danid, uel illi Daud, uel Abessalon, uel Saul, uel Doec in titulo sub gestorum historia
 5 prænотantur, in eo aut per pronominum qualitates, ut illi uel illius Daud, aut per nominum uirtutes, ut est in Abessalon et Saul et Doec, prophetiam, quæ in psalmo sit, consequamur.

23. Diapsalma uero, quod interiectum plurimis psalmis est, cognoscendum est, demutationem aut personæ aut sensus
 10 sub conuersione modi musici inchoari: ut, sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intellegendum sit. et de personis ac sensibus, ubi diapsalma intercedere reperiemus, rationem adferre temptabimus. ceterum modi musici discipli-
 15 nam conseruare translatio græca et latina non potuit. hæc autem in compendiosam breuitatem festinus ad ipsam psalmorum expositionem sermo collegit.

24. Est autem diligens perpensumque iudicium expositioni psalmi uniuscuiusque præstandum, ut cognoscatur, qua unus-
 20 quisque eorum clauē intellegentiæ aperiendus sit. nam liber omnis similis est urbi pulchræ atque magnæ, cui plures ædes diuersæque sint, quarum fores propriis clauibus diuersisque claudantur: quæ cum unum in locum congestæ permixtæque sunt, uolenti unamquamque ædem aperire maximam ignaro
 25 adferant difficultatem, ut clauem uniuscuiusque ædis inueniat; sitque aut familiaris scientiæ, cognitam clauem cito ex copia illa congestæ in unum uarietatis eligere, aut ingentis laboris, aptam et congruam clauem aperiendi uniuscuiusque aditus in-

1 fili V 4 doech r post historia incip. fol. 2 R 5 prænотatur b in eo aut per pronominum qualitates scripsi Stud. 1886 p. 336 in eo pronominum qualitates R in eo per pronominum qualitates e in eo pronominum

qualitatibus Vr 5 ut illi R 6 aut om. r per sup. lin. a m. 1 V 7 profetiam V 8 diapsalma R in diapsalma VE in diapsalmo r 10 sub conuersatione Vr 11 aliut V 12 intellegendum est Vr 13 repperiemus VR 14 temptauimus V 21 adque VR complures aedes α aedes complures • 23 in unum locum r 24 sint E aperire om. r 26 necesse in marg. add. m. 1 R 27 congesta r aut ingentis ex ad ingentis in marg. corr. m. 1 R.

uenire, quia ratio et qualitas non sinat, non suas claues claustris disparibus coaptare. itaque secundum domini misericordiam aperiendi uniuscuiusque psalmi clauem reperturi huius ipsius primi psalmi aditum propria sua et congrua claue pandamus.

PSALMUS PRIMUS.

1. Principalis hæc in psalmis intelligentia est, ex cuius persona, uel in quem ea, quæ dicta sint, intellegi oporteat, posse discernere. non enim uniformis et indiscreta eorum est constitutio, ut non et auctores habeant et genera diuersa. inuenimus enim in his frequenter personam dei patris solere proponi, ut in octogesimo et octauo psalmo, cum dicitur: exaltaui electum de plebe mea. inueni David seruum meum, in oleo sancto unxi eum. ipse innocabit me: pater meus es tu et susceptor salutis meæ. et ego primogenitum ponam eum, excelsum super omnes reges terræ. personam uero filii in plurimis fere introduci, ut in septimo decimo: populus, quem non cognoui, seruiuit mihi; et in uicesimo primo: diuiserunt uestimenta mea sibi et super uestem meam miserunt sortem. nunc autem primum hunc psalmum uel ex persona patris, uel ex persona filii non posse intellegi, res ipsa absolute docet: sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. in eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria et apta memorantur, cum dicitur: ipse innocabit me: pater meus es tu, deus meus, et susceptor salutis meæ.

12 Ps. LXXXVIII, 20 sq. 18 Ps. XVII, 45. 19 Ps. XXI, 19.

1 sinat *ex* sinit *R* 2 dñi *V* dñi *Ra* 3 aperiendi *V* repperi-
turi *R* 4 propria et *R* 6 inc. psalmus I. *V* duo uersus uacui *R*
7 intelligenti $\equiv \equiv$ a *R* 8 sunt *Ve* 9 est eorum *E* 10 diuisa *V*
11 persona *V* 12 octogesimo et octauo *V* LXXX. VIII. (VIII in
ras.) *R* octogesimo octauo *L* 14 sancto meo *E* innocauit *R*
16 super reges *RE* 18 ut in XVII. *R* i septimo decimo *V* ut in
decimo septimo psalmo *E* 20 sibi uestimenta mea *E* 21 hunc primum *V*.
uel ex persona patris *sup. lin. add. m. 1 V* 22 fili *V* 23 post docet *VE*
add.: cum in eo ait et add. m. 2 V 25 propria ei et 26 inno-
cauit *R* 27 inter susceptor et salutis spatium uacuum 7—8 litter. *R*.

et in eo, in quo filius loqui docetur, ipse se ex his, quæ commemorat, dictorum suorum profitetur auctorem, dicens: populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. dum enim et pater dicit: ipse inuocabit me et filius ait: populus
 5 seruiuit mihi, ipsos se esse, qui de se loquantur, ostendunt. at uero nunc cum dicitur: sed in lege domini fuit uoluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur. sed alterius potius, beatitudinem eius scilicet uiri, cuius in lege domini uoluntas sit, prædicantis. persona itaque propheta,
 10 cuius ore spiritus sanctus loquatur, nunc esse noscenda est officio oris eius ad cognitionem nos sacramenti spiritalis erudiens.

2. Et cum hæc loquatur, quærendum est, de quo uiro eum loqui intellegere debeamus. ait enim: beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum
 15 non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. et
 20 folium eius non decidet: et omnia, quaecumque faciet, bene dirigentur. multos uel præsentī sermone uel ex litteris ac scriptis eorum conperi ita sensisse de psalmo hoc, quod significari in eo dominus noster Iesus Christus intellegi debeat, cuius beatitudo in his, quæ subiecta sunt, prædicetur.
 25 sed id nec modo, nec ratione docuerunt; bonæ quidem opinionis affectu, quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorum: sed ubi et quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendum est ueritate.

4 ipse inuocauit *V* inuocabit (*om. ipse*) *RE* 8 alterius *ex* alius *m. 2 V* beatitudine *R* uidelicet *V* 9 prædicantis (*i in ras. a m. 2, prob. erat prædicantes*) *V* predicatur *R* 10 loquatur *ex* loquantur *R* loquitur *E* inter est et officio 2 litt. in ras. *R* 12 et quia infusus huic profetae sps sanctus hæc loquatur *V* 16 lege *ex* le corr. in marg. *m. 2 V* 20 non defluet *RE* 21 fecerit *R* 22 scribtis *V* 23 hoc *om. V* e atque intelligi *E* cf. *Abh. IV, 64* 25 ante id una litt. eras. *R* docuere *E* 26 referenda est profetia *V* 27 profetae illius sermo referat *V*.

3. Ea autem, quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ eius dignitatique conueniunt; et incautam hanc ita prædicandi facilitatem ipsa illa coarguunt, quæ continentur in psalmo. cum enim dicitur: et in lege domini fuit uoluntas eius, cum lex per dei filium lata sit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia uoluntas eius in lege domini fuerit, cum dominus ipse sit legis? quod autem lex eius sit, in psalmo septuagesimo et septimo ipse testatur, quo ait: attendite, populus meus, in legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei. aperiam in parabola os meum. et hæc Matthæus euangelista ab ipso dicta esse confirmat, dicens: ideo in parabolis loquebatur, ut inpleretur quod dictum est: aperiam in parabolis os meum. prophetiam ergo suam dominus rebus inpleuit. nam in his, in quibus locuturum se spon-
derat, parabolis est locutus. id autem quod ait: et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum — in quo comparatiue beatitudinis profectus ostenditur — quomodo personæ eius poterit coaptari, ut sit dei filio plantatum lignum beatus, ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinem eius profectu beatitudinis consequatur? dehinc cum secundum Sapientiam et apostolum et ante sæcula et ante tempora æterna sit et primogenitus omnis creaturæ sit, et in ipso et per ipsum creata sint omnia, quomodo his rebus cum fiet similis, beatus est, quæ ab ipso sint instituta? cum neque creatoris uirtus ad beatitudinis suæ perfectionem conparatione egeat creaturæ, neque primogeniti antiquitas in eo, quod erit

9 Ps. LXXVII, 1 sq. 12 Matth. XIII, 35.

1 ea ex et m. 2 V minimae R 2 incautae R 3 illa ipsa e
4 cum enim dicitur om. V 5 Inlata sit R 6 ob id om. V 8 in om. V
septuagēsimō et septimo V LXXVII. R septuagesimo septimo E
testatus est I^e cum ait e 9 popul' (om. meus) α popule meus e
in legem ex in lege m. 1 V 10 aures uestras e in parabolis E 11 Mat-
thæus V Matheus R euangelista R ab eo e 14 suam om. I
rebus dominus E 15 expleuit VE quibus (om. in) R se locu-
turum V 18 comparatiuæ R 20 ob quod beatus sit Rα 21 cum
ipse sapientia et apostolus V 22 ante ex inte m. 2 V 25 si-
mili V es V sunt I^eE (praeter Basil.) 26 conparationem aegat V.

tamquam lignum, tempus præposteræ conparationis admittat. id enim, quod erit per expectandum adhuc tempus, non potest uideri ut aut fuerit, aut iam sit in rerum natura. quidquid autem iam est, non eget dilatione temporis, ut ad id, quod
 5 erit, inchoetur, quia antiquitate exordii sui esse iam permanet.

4. Itaque quia hæc a diuinitate unigeniti dei filii domini nostri Iesu Christi intelleguntur aliena, uir ille hic a propheta beatus prædicari opinandus est, qui se ei corpori, quod dominus adsumpsit, in quo homo natus est, conformem studio æquitatis
 10 et totius iustitiæ perfectione præstiterit. et sane id ita intellegi oportere, plenior psalmi expositio monstrabit.

5. Speciosissimum autem hoc et dignissimum incipiendorum psalmorum sanctus spiritus sumpsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis stu-
 15 dium adhortaretur, ut sacramentum dei corporati doceret, ut communionem gloriæ cælestis polliceretur, ut pœnam iudicii denuntiaret, ut differentiam resurrectionis ostenderet, ut prouidentiam dei in retributione monstraret. perfecta scilicet consummataque ratione tantæ prophetiæ ordinem inchoauit, ut
 20 hominum inbecillitatem ad fidei studium beati uiri spes inliceret, spei beatitudinem comparata ligni beatitudo sponderet, insolentem impietatem intra metum denuntiata impiis seueritas coerceret, meriti differentiam in consiliis sanctorum condicionis ordo distingueret, dei magnificentiam in cognoscendis iustorum
 25 uis æquitas constituta monstraret. sed res ipsas et earum uerba tractemus.

1 præproperæ. V admittit V 3 aut fuerit aut om. V iam sit habere naturæ VR quod autem V 4 iam om. V ut ad aliquid erit inchoetur R ut ad aliquid inchoetur e 5 qui^a corr. m. 2 V 6 dī fili dōni n̄ ihs^u (corr. m. 2) xpi V filii dei domini nostri Iesu Christi E 7 aliena (ena in ras. et postea 4 litt. eras.) R profeta V 9 In quo Ra id est in quo Vs 15 adortaretur R ut ante communionem sup. lin. a m. 2 V 17 differentiam ex p̄differentiam m. 2 V 19 tanti profetæ V tantæ prouidentiae e ut humanam infirmitatem V 21 ligni beatitudo Vr ligni similitudo RE (sed cf. infr. cap. 14) 22 inpiis ex impiis (s sup. lin. add. — ante hanc uocem una linea eras.) R in his V 23 coecreret ex coherceret R differentiam ex differentia m. 2 V 25 sed (s eras.) R nunc et E eorum RE.

6. Beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. quinque generum obseruantiam beato uiro subesse propheta commemorat: primam in impiorum consilio non eundi, alteram in peccatorum uia non consistendi, tertiam in cathedra pestilentiae non sedendi, tum deinde uoluntatis in lege domini ponendae. postremo in ea die noctuque meditandi. ergo necesse est differre impium a peccatore, peccatorem a pestilente; maxime cum sit impiis consilium, peccatori uia, cathedra pestilenti, dehinc cum in consilio impiorum eatur potius quam stetur, in uia uero peccatoris stetur magis quam eatur. quarum rerum causas ut intellegere possimus, discernendum est, quanto differat peccator ab impio, ut per id intellegi possit, cur peccatori uia, et impio consilium deputetur; dehinc cur et in uia standum et in consilio eundum sit, cum humana consuetudo et in consilio standum et in uia eundum esse decernat. non omnis, qui peccator est, et impius est: impius autem non potest non esse peccator. et sumamus ex usu conscientiae communis exemplum. patres suos amare possunt filii, licet ebriosi sint et lasciui et prodigi; et inter haec uitia carent impietate, qui non carent crimine. impii uero, licet in praecipuis sint continentiae frugalitatisque uirtutibus, omne tamen, quodcumque aliud extra impietatem erit crimen, in contumelia parentis excedunt.

7. Igitur secundum hoc propositum exemplum impium discerni a peccatore non dubium est. et impios quidem eos esse natura ipsa iudicii communis ostendit, qui cognitionem dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem inreligiosa opinione

4 et in lege dñi meditabitur V hac nocte R 6 propheta om. V
in consilium VRe, sed cf. Acad. p. 24 et infr. cap. 7 non ineundum V
7 in ante peccatorum sup. lin. a m. 2 V uiam non cōsistendum V
8 sedendum V 9 meditandum V 12 in consilium VRe ante
eatur una litt. eras. R 13 eatur ex ineatur m. 1 V 14 es corr. m. 2 V
quantum Ve 15 quur R 17 in consilium Re 21 filii (lii in ras.) R
23 uero om. V in eras. R praecipui ex praecipuis R 24 aliut J
extra impietate ex exintra pietate corr. m. 2 V.

præsumunt, qui mundum in hunc habitum ornatumque fortuitis
motibus constituisse commemorant, qui, ne quod iudicium crea-
tori suo ob uitam recte criminoseue gestam relinquunt, uolunt
5 dissolui. herum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac
uagum est et in isdem ac per eadem sine ulla consistendi
statione differtur; non enim tenet modum definitionis alicuius.
creatorem mundi disputatio docere ausa non est. cum enim
quæras, cur mundus et quando et in quantum? et utrum
10 mundus homini, an homo mundo? et mors ob quid, uel quo
usque, uel qualis? circa hæc impietatis suæ consilia agitur
semper et uadit, loco consistendi in his consiliis non reperto.

8. Sunt et alia consilia impiorum, eorum scilicet, qui in hæ-
resim delapsi nec noui nec ueteris Testamenti legibus conti-
15 nentur. quorum sermo in orbem semper et circulum erroris
inflexus, nihil tenens et in nullo consistens indefinitæ sententiæ
cursu recursuque iactatur. quorum impietatis est, deum non ex dei
ipsius professione sed ex arbitrii sui uoluntate metiri; ignorantes
non minoris impietatis esse, deum fingere, quam negare; a
20 quibus cum requiras, quo spei ac fidei suæ fine sic sentiant,
confunduntur, perturbantur, dissimulant, circumerrant et finem
ipsum eius, de qua quæritur, disputationis euitant. beatus ergo
uir est, qui in hoc impiorum consilio non abiit, id est, qui ip-
sam illam in hoc consilio eundi non admiserit uoluntatem: quia
25 quæ impia sunt, uel cogitasse iam crimen sit.

9. Sequens autem est, ut qui in impiorum consilio non abiit,
in peccatorum quoque uia non stet. plures enim sunt, qui, cum
per confessionem dei ab impietate discreti sint, non tamen a.

tant
1 in *eras.* R 2 commemo *corr. m.* 2 V 3 criminose \equiv ue R
4 se nasci — necessitate *om.* V, in *marg. inf. add. m.* 2: necessitate
se nasci et ex eadem rursum 5 ac *om.* V 6 uagū V uacuum R
hisdem VR *cf. Neue Formenl. II, 200* nulla consistendi ratione V
7 defertur E alicuius ex alicuius *m.* 2 V 8 non esse VR 9 quæ R
12 et uadit R 13 in heresi VR 14 dilapsi R ueteris ex teris *m.* 2 V
16 et *om.* V 17 impietas V 20 requiras R 23 consilium VRe
24 consilium VRe non eundi V 26 consiliū ex consilio V con-
silium Re 28 discreti sunt V α .

peccato per id liberi sint, in ecclesia quidem manentes, sed ecclesiae disciplinam non tenentes: ut auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, superbi, simulatores, mendaces, rapaces. et ad hæc quidem nos uitia naturæ nostræ propellit instinctus; sed utile est, nos uia hac, ad quam ferimur, abscedere, neque consistere illic, adhibito 5 decedendi ex ea non moroso recurso. et idcirco beatus uir est, qui in uia peccatorum non stetit, natura quidem in uiam hanc deferente, sed ex uia hac fidei religione referente.

10. Tertius quoque hic obtinendæ beatitudinis ordo est, in cathedra pestilentiae non sedere. sederunt in cathedra Moysi 10 pharisæi docentes, sedit et Pilatus in tribunali: cuius itaque cathedræ sessionem existimabimus pestilentem? non utique Moysi domino sedentes potius quam sessionem cathedræ improbante, cum dicit: super cathedram, inquit, Moysi sederunt scribæ et pharisæi; quæcumque dixerint fa- 15 cite, quæ autem faciunt, facere nolite. cathedræ huius sessio pestilens non est, cuius oboedientia dominica auctoritate præcipitur. illa ergo erit pestilens, cuius contagium Pilatus manus abluendo deuittat. multos enim etiam in metu dei constitutos sæcularium tamen honorum ambitio corrumpit: et uolunt 20 ecclesiae legibus subditi fori legibus iudicare. sed quamquam ad hæc ipsa officia, quæ agunt, ferant secum religiosam uoluntatem, beniuolos sese continentesque præstando, tamen necesse est eorum, in quibus deuersabuntur, negotiorum quodam pestilenti contagio polluantur. publicarum enim causarum ordo 25

14 Matth. XXIII, 2.

1 in ecclesia V in aeccta R 2 ecclesiae ex ecclesiam m. 2 V ecclesiae R 3 quidem uitia naturæ nostræ nos propellit V 4 sed ut utile est E nos om. V a uia hac e 5 ad quam (ad sup. lin. m. 2 V) Vr qua Re abscedere R¹ sic neque E adhibito R 6 decedendi ex decidendi R 11 farisei VR docentes om. V 12 existimauimus ex existimabimus V 13 mo si R 14 inquit ex inquit R mosi R 15 scribæ et pharisæi om. V dixerint uobis R 17 oboedientia ex oboediaentia m. 2 V 18 illa enim V contagio V 20 bonorum Ræ 21 ecclesiae V f ≡ ori (eras. l) R 22 aguntur R agent ex agerunt V ferunt V 23 beniuolos e sé R continentesq. R 24 diuersabuntur VE (sed. alibi etiam V deuersari) quodam om. V 25 ante contagio in marg.: q; publicarum rerum necessitudines ñ sine macula exerceantur add. m. 1 R.

manere eos volentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non patitur. et quamvis religiosi propositi tenaces sint, tamen per necessitatem sedis obtentæ tum ad contumeliam, tum ad iniuriam, tum ad pœnam cunctante licet voluntate coguntur, facitque eos
 5 necessitas necessitatis ipsius esse participes, cum tamquam lue morbida imbuuntur. et idcirco hanc eorum cathedram cathedram pestilentia propheta cognominat, quia contagione sua etiam voluntatem religiosæ mentis inficiat.

11. Sed beatitudinem uirî nondum uel in impiorum consilio
 10 non isse, uel in peccatorum uia non stetisse, uel in pestilentia cathedra non sedisse consummat. possunt enim hæc et in sæculari uiro reperiri, ut unum deum esse creatorem mundi opinetur, ut a peccatis se per studium modestæ innocentia referat, ut honorum dignitatibus priuatæ et tranquillæ uitæ otia
 15 anteponat. sed perfectum nunc deo uirum propheta conformans, et quem in magnis æternæ beatitudinis constituat exemplis, non communibus eum ad id docet usum esse uirtutibus, sed his consummandum esse, ut beatus sit, quæ secuntur: sed in lege domini fuit uoluntas eius. abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur intentio: scilicet
 20 ut in lege domini uoluntas sit. non expectat propheta, ut metus sit. plures enim intra legem metus cohibet, paucos uero uoluntas constituit in lege: quia timoris est, non audere timenda neglegere; perfectæ uero religionis est, præscriptis uelle parere.
 25 et idcirco beatus ille est, cuius in dei lege non timor est, sed uoluntas.

12. Sed deest interdum et aliquid uoluntati; et perfectam beatitudinem solum uelle non obtinet, nisi uoluntatem sequatur

1 eos om. V ecclesiasticæ V aeclesiasticæ R sanctitate ex
 sanctitatem m. 2 V 8 optentæ R cum ad (et sic ter) V e 4 cunctata licet uoluntate concurrunt V facit E 5 luce V 7 qui V
 9 in ipsorum consiliū V in impiorum consilium Re 10 non abisse V
 11 enī sup. lin. R et sup. lin. a m. 2 V 12 repperiri VR 13 modestiæ l'a 14. refrenet. honore V otium. 15 nun R 16 constituat ex constituta m. 2 V 17 usum esse suffragiis sed V
 18 sequuntur E 19 abstinentia ex abstentio m. 2 R 21 ut in ras. a m. 1 V
 22 uero om. V 23 constituet V q. timoris est R 24 est om. R
 præscriptis VR 27 aliquid (om. et) V 28 optinet R.

operatio. sequitur namque: et in lege eius meditabitur
 die, ac nocte. beatum hunc uirum continua legis meditatio
 et indefessa consummat. sed forte id humanæ infirmitatis
 natura non patitur, per quam quiescendum, dormiendum, cibo
 uacandum est; ob quæ a spe consequendæ beatitudinis etiam
 necessitate naturalium decidamus, cum quando a meditatione
 diurna atque nocturna negotii corporalis intercessione sit desi-
 nendum. simile quoque huic dicto apostoli dictum est: sine
 intermissione orate. quasi uero non occupanda in res
 suas naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione tem-
 poris semper orare. meditatio itaque legis non solum in uerbis
 legendi est, sed in operis religione; neque ut libros tantum et
 scripturas recenseamus, sed ut ea, quæ scripturis ac libris con-
 tinentur, gestis rebusque meditemur, et diurna nocturnaue
 opera legem semper exerceant, ut illud apostoli est: omnia
 quæcumque facietis in gloriam dei, siue cum man-
 ducatis, siue cum bibitis, siue cum aliud agitis.
 per hoc enim efficitur, ut sine intermissione oremus, cum per
 opera deo placita et in gloriam eius semper exercitata sancti
 cuiusque uiri uita omnis oratio sit; ac sic secundum legem noctu
 dieque uiuendo uita ipsa nocturna legis erit et diurna meditatio.

13. Sed consummata uiri huius beatitudine, qui impiorum
 consiliis, et peccatorum uis et pestilentiae cathedra se abstinens

8 I Thess. 5, 17. 15 I Cor. 10, 31.

3 infirmitas $\equiv \equiv$ tis R 5 utque a spe V consequendae ex con-
 sequentiae R. 6 cum aliquando e 7 adque V 8 huic dicto illud
 apostoli dictum est V 9 orantes Re 10 nostre corr. m. 2 V
 11 legi $\equiv \equiv$ a R 12 legentis Ed. Basil. et Paris. legendis b
 sed et in operis e 13 recenseamus sed ut ea quæ scripturis ex
 recenseamus sed ut eamus sed ut ea quæ scripturis m. 2 V recen-
 seamus sed ^{ut ea q. \equiv in} ⁿ scriptoris (in diuers. liq. m. 2) R 15 opera ^p legē
 semper se \equiv ex c \equiv e \equiv ant (p sup. lin. m. 2 — u supr. add. m. 3) R
 16 quaecumq. V quæcūquæ R facitis RE in gloria dei V in
 gloriam dei (sup. lin. m. 2 add. facite) R in gloriam dei facite E
 (cf. Abh. IV p. 80) 18 ut sup. lin. m. 2 V orem' (in marg.: quomodo
 omni tempore oratur m. 1) R 19 in gloria VR exercita VE
 20 cuiusquam V fit ex sit m. 2 R 21 diuque V 22 huij R.

dei legem uolens die et nocte meditetur, docendum est, quantus ei fructus adquisitæ huius beatitudinis sit futurus. uelle enim beatum esse ex beatitudinis ipsius expectatione proficitur. sequitur namque: et erit tamquam lignum, quod
 5 plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. et folium eius non decidet. ridiculum hoc forte et ineptum comparatæ beatitudinis credetur exemplum: in quo ligni plantatio, decursus aquarum, fructuum datio, suum tempus et folium non decidens
 10 prædicatur. hæc quidem secundum homines sæculi nulla forte existimabuntur. sed uideamus secundum propheticam doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac uerbis comparatæ beatitudinis gloria collocetur.

14. In libro Genesis, ubi plantatum a deo paradysum legis-
 15 lator ostendit, omne quoque lignum specie pulchrum et ad esum bonum productum esse monstrauit; esse quoque et in medio paradiso lignum uitæ et lignum sciendi boni et mali exposuit; inrigari deinde paradysum flumine, quod postea in quattuor principia diuisum sit. quod autem esset hoc lignum
 20 uitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adhortatione sapientiæ: lignum uitæ est omnibus, qui conplectuntur eam et qui incumbunt in eam. lignum hoc ergo uiuens est; neque solum uiuens, sed etiam rationale; rationale autem in tantum, ut fructus det, det uero non con-
 25 fuse. non inportune, sed tempore suo. et plantatum hoc lignum est secus decursus aquarum, in possessione sci-
 14 Gen. II, 9. 21 Prov. III, 18.

1 die eam et nocte (*ex noctem*) *V* quantus *ex* quantum *m.* 2 *V*
 3 enim *sup. lin. add. m.* 2 *V* 5 iuxta decursus *s* 7 defluet *RE*
 8 ligni \equiv *R* lignum *V* 9 non deciditione *V* non defluens *RE*
 10 forte *ex* forte et *m.* 2 *V* 14 paradysum *R* paradisi *V* legis
 labor *V* 15 quoque *ex* quodque *R* ad usum *Re* 16 et *om.* *V* 18 para-
 dysum *R* paradisi *V* 20 profeta solomon *V* de adhortatione sapientiae
scripsi cf. Stud. 1886 p. 337 de adortatione sapientiae R de odoratione
sapientiae s de adoratione sapientiae s de sapientie (de sup. lin. m. 2) V
 22 post incumbunt in eam *R add.: sicut in dñm (sicut in domino E)*
 23 ergo hoc *E* rationabile *ex* rationabilem *m.* 1 *V* 24 rationabile *V*
 ut fructus det fructus det uero *V* non confusae nō inportunae *VR*
 26 iuxta decursus *s*.

licet regni dei, id est in paradiso, et unde flumen exiens in
 quattuor principia diuiditur. non enim ait: post decursus
 aquarum, sed: secus decursus aquarum, unde primum
 decursum aquarum diuisiones sortiuntur. illic enim plantatum
 hoc lignum est, quo latronem illum, se dominum confitentem, 5
 dominus, qui sapientia est, introducit dicens: amen dico
 tibi, hodie mecum eris in paradiso. et quia sapien-
 tiam, quæ Christus est, lignum uitæ cognominari de sacramento
 futuræ corporationis et passionis prophetica auctoritate docui-
 mus. etiam ex euangeliiis intellegentiæ huius est proprietas 10
 adstruenda. dominus namque ipse se arbori comparauit, cum
 in Beelzebul dæmonia eum Iudæi eicere dixissent: aut fa-
 cite, inquit, arborem bonam et fructus eius bonos,
 aut facite arborem malam et fructus eius malos;
 ex fructu enim arbor cognoscitur. quia cum fructus 15
 esset optimus dæmonia eicere, Beelzebul eum, cuius fructus
 pessimi sunt, esse dicebant. huius quoque beati ligni non
 dedignatus est in se docere uirtutem, cum pergens ad crucem
 ait: quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido
 quid fiet? per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati 20
 mortis obnoxium esse significans.

15. Huic itaque ligno beatus ille uir similis fiet, cum, trans-
 lati latronis in paradisum modo, secundum decursus aquarum
 et ipse plantetur: et fiet beata illa et non eradicanda nouella
 plantatio, quam in euāgeliis dominus significat, cum de aliena 25
 plantatione conqueritur, dicens: omnis plantatio, quam
 non plantauit pater meus, eradicabitur. hoc ergo

6 Luc. XXIII, 43. 12 Matth. XII, 33. 19 Luc. XXIII, 31.

26 Matth. XV, 13.

8 sed — aquarum *add. m. 2 V* iuxta decursus * 5 latronē
 (ē in *ras.*) *R* 6 introduxit * 8 quæ *ex* qui *R* qui *Vs q a* cog-
 nominari *ex* cognominari *m. 1 V* 10 ex euangeliiis *R* intel-
 legentiæ istius est *V* 11 comparatum *V* 12 Beelzebub *E* 13 in-
 quit *ex* inquit *R* 16 Beelzebub *E* e ≡ ū *R* 17 non dedignatus
 est conparationem cum pergens *Vr* 19 in umido *V* 20 ariditati *ex*
 aridati *m. 2 V* 21 significandū *V* 22 fiet similis *V* 23 in para-
 dyum *R* in paradisi *V* 24 radicanda *R* 25 in euangeliiis *R*
 aliena *sup. lin. m. 2 V* 26 conquæritur *VR* 27 pater meus coelestis:
 ergo *sup. lin. m. 2 V* enim *R*.

lignum dabit fructus suos. ubicumque autem de fructibus
 arborum aliquid diuinus sermo significat, facere potius eas
 fructum, quam dare memorat, cum ait: non potest arbor
 bona malos fructus facere, et cum secundum Esaiam
 5 querella de uinea est: expectaui, inquit, ut faceret uuas,
 fecit autem spinas. lignum autem hoc dabit fructus
 suos, arbitrio dandi et ratione moderatum. nam in tempore
 suo dabit. et quo tandem tempore? nempe eo, de quo beatus
 apostolus ait: ut notum faceret uobis sacramentum uolun-
 10 tatis suæ secundum placitum, quod proposuit in ipso,
 in dispensatione plenitudinis temporum. hoc ergo dispen-
 sationis est tempus, quo et accipiendi et dandi oportunitas tempera-
 tur, cum suum erit tempus, ut accipiant quibus dabit. temporis autem
 mora in plenitudine temporum pendet. dispensatio enim dandi
 15 fructus plenitudini temporum reseruatur. et qui tandem hic
 dispendendus erit fructus? nempe ille, de quo idem apostolus
 meminit, dicens: et transformabit, inquit, corpus humi-
 litatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. hos
 ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo, quem sibi ad-
 20 sumpsit et qui significatur in ligno, homine perfecit, quem in
 immortalitatis suæ naturam absorpta mortalitate transfudit. erit
 ergo ut hoc lignum beatus ille uir, cum quando ipse in gloria
 dei domino suo conformis adstiterit.

3 Matth. VII, 18. 5 Esai. V, 2. 9 Ephes. I, 9. 17 Philipp. III, 21.

1 de frugibus *V* 2 diuinus sermo aliquid *V* 3 fructū *R* fructum *ex*
 fructus *m. 1 V* fructus *e* potes *corr. m. 2 V* 4 fructus malos *E*
 esaiam *V* 5 quaerella *VR* de uinea est (ea est in *ras.*) *R* inquit *ex*
 inquit *R* ut faceret uuas fecit autē *ex* ut facere duas autē *corr. m. 2 V*
 6 lignum igitur *V* lignum ergo *e* dauid *V* 9 apostolus *V* ut *om. Ra*
 facere *Ra* 10 secundum beneplacitum *RE* 11 in dispensationem *RE*
 12 oportunitas *VR* opportunitas *E* 13 cum suum enim erit *V* dabitur *V*
 autem ora *R* 14 pendet — temporum *om. V* 15 et qui tandē *R*
 16 dispendendus *VRa* (*cf. Prud. in Symm. 1, 584*) dispensandus *e*
 17 et transformauit *VRa* 18 nrā ≡ *R* conforme *V* conformatum *RE*
 corporis *V* claritatis suæ *RE* 20 in ligno hunc perficit *V* 21 ab-
 sorta *VR* 22 quando *ex cū* quando *R* in gloriam *R* 23 dom^o
corr. m. 2 V.

16. Folium autem ligni huius non defluet. nec mirum si folia eius non defluunt, cuius fructus dabuntur potius, quam decident, non maturitate depulsi, non vi exteriori decussi, sed rationalis officii dispensatione demensi. et quid in foliis significet, ex conparatione rerum corporalium absolutum est. 5 namque hanc esse naturam foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta prorumpant, ut quodam uallo tenera pomorum initia communiant. doctrina ergo uerborum dei, quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in foliis. his enim uerbis spes nostræ inumbrantur, 10 horum inter has sæculi tempestates munimine conteguntur. non defluent igitur hæc folia, id est dei uerba; quia per dominum dictum est: cælum et terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. nihil enim ex his, quæ a deo dicta sunt, dilabetur aut decidet. 15

17. Quod autem hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gentibus, sanctus Iohannes in Apocalypsi testatur dicens: et ostendit mihi flumen aquæ uitæ, splendidum tamquam crystallum, exiens de throno dei et agni, in medio plateæ eius et ex utraque parte 20 fluminis arborem uitæ, quæ facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum, et folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. cæleste sacramentum ita per corporales species exponitur, ut rationem spiritalem corporalia ipsa quamquam implere non 25 possint, tamen ad corporum rationem mutila sint. conuenerat enim dixisse, ex utraque parte fluminis demonstrati arbores esse, non arborem. sed quia uitæ arbor ubique in sacramento

13 Matth. XXIV, 35. 18 Apoc. XXII, 1.

1 defluet ex defluent m. 2 V nec mirum — defluent (sic) infr. add. m. 2 V
3 decidentur R deous ≡ si R decursi V 4 dimensi Ve demessi
con. Bened. 6 foliorum ex filiorum m. 2 V ut add. m. 2 V
7 circumiecta R 11 in has V 12 non decident V dei om. V
13 transibunt R 15 quæ ab eo V delabetur V 19 de trono V
de throno R 20 agni ex angeli R 22 fructum suum ex fructuum
suum m. 2 V 25 corporalia ex corporalium m. 2 V 26 ad cor-
porum rationem mutila sint scripsi, cf. Stud. 1886 p. 338 ad corporata
non mutilent Ræ ad corporata non mutilentur VrD 27 arbores ex
arbores m. 1 V 28 uitæ arbor V.

baptismi una est, undique ad se uenientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans, ideo ex utraque parte fluminis una uitæ arbor adsistit. unus enim agnus est in dei throno uisus, et unum flumen, et uitæ arbor una: quæ omnia in se
 5 conplectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est prædicationis uerba, salutem gentibus per doctrinam eloquii non decidentis inperitunt.

18. Et omnia, inquit, quæcumque faciet, prosperabuntur. iam non, sicut in Adam, donum eius et statuta
 10 perturbabuntur — quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinem peccato transgressæ legis amisit —, sed per redemptionem ligni uitæ, id est dominica passione, cum ipsi ligno uitæ similes erimus, iam, quidquid in nobis fiet, æternum est, æternum autem cum beatitudinis sensu. prosperabuntur enim omnia
 13 illa, quæ fient: non demutatione incerta, non in natura infirma, cum incorruptio corruptionem et æternitas infirmitatem et forma dei formam terrenæ carnis absorbuerit. huic igitur plantato ligno, in tempore suo hos fructus suos danti, beatus ille uir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus, ut plan-
 20 tatio dei non eradicanda permaneat; in quo omnia a deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione uel infirmitatis nostræ eradicanda uel temporis.

19. Demonstrata autem perfecta huius uiri beatitudine consequens erat, quæ impios pœna maneret, ostendere. sequitur
 25 namque: non sic impii, non sic, sed tamquam puluis, quem proicit uentus a facie terræ. non est impiis comparatiuæ huius beatitudinis spes relictæ, sed uagum eos,

1 undique ex saeuientibus V 2 subministros V 3 arbor V
 agnus ex magnus m. 2 V in dī trono V in dī throno R in
 throno dei E 8 inquit ex inquit R prosperabuntur VR bene
 dirigentur E 10 perturbantur Ra illae R 11 transgressæ R
 13 quicquid R aeternūest R 14 prosperabuntur enim VRa pro-
 spere dirigentur autem e 15 non in natura (in sup. lin.) V non
 natura Re infirma ex infirmi R 16 incorruptio ex incorruption V
 17 absorb erit R absorpserit E 18 dante VR 19 uir om. R 21 nulla ex
 ualla m. 2 V 22 post temporis V add. demonstratur 24 quæ sup.
 lin. a m. 2 V ostenderet V 25 impii V 27 uagum os Ed. Par. 1572b.

obtritum, uentilatum, dispersum et inquietum manet, ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulueris differantur in poenam: non in nihilum dissoluti, ut sit in his materies poenalis, sed in inane ac leue aridumque protriti, ut ludibriosae poenae mobilitate iactentur. cuius poenae et loco altero idem propheta meminit, dicens: comminuam eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo illos. comparatio itaque ut beatitudinis, ita et poenae est constituta. quam enim nullus labor est uento puluerem dissipare et quam lutum in plateis ingredientibus se prope calcasse non sentiunt, ita poenae illi infernae facile est impios delere atque dispergere, quos peccatorum ratio et in lutum soluerit et comminuerit in puluerem, non relictam neque substantiam firmitatis, cum puluis et lutum sint et per id quod puluis et lutum sunt, in naturam tantum poenalis substantiae reseruati.

20. Et quia per hanc demutationem obtritae in puluerem firmitatis non erunt eius boni participes, quod beato uiro ex fructu ligni dabitur in tempore, ideo consequenter adiecit: propterea non resurgunt impii in iudicio. non abolitio his, qui utique puluis erunt, per id quod non resurgent denuntiatur, sed resurrectio his in iudicium denegatur. non enim per id quod non erunt, sensu poenae carebunt: quia lucri poenam faciet, quod non subsistet ad poenam. subsistent autem, quia erunt puluis. puluerem uero effici uel ariditate uel adtritu, non est subsistendi amisisse naturam, sed in naturam alteram substituisse. per id autem, quod in iudicium non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed

6. Ps. XVII, 43.

2 infirmitate V discussi V puluis V 3 nihilum (1 litt. eras) R dissoluit R 4 poenae sed V in om. R ut ludibriosae poenae et loco altero (om. uerba poenae — cuius) Ra 7 comparatio R 8 quomodo enim Ed. Par. 1572 b et sic 9 quomodo lutum 9 est sup. lin. a m. 1 V 10 prope om. V 11 inferni E 12 non sup. lin. R 13 et per d R 14 poena V 15 adeo V 16 resurgāt a resurgent b in iudicium E; R h. l. in marg. hanc notam add.: si resurrectio impiis sed iudiciū denegatur 20 his ex is m. 2 V resurgunt E 21 in iudicio etiam h. l. et in seqq. V 22 poena faciet R 23 ariditate V 24 subsistēdi V amisse R.

resurgendi in iudicium ordinem perdidisse. qui autem resurrectionis et iudicii ordo intellegendus sit, dominus in euangelis ostendit dicens: qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. hoc est
 1 autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen.

21. Neglegentiam audientium et incuriosam legentium facilitatem dicti dominici sermo perturbat. cum enim dicit: qui credit in me, non iudicabitur, exemit iudicio fideles; et
 10 cum subiecit: qui autem non credit, iam iudicatus est non admisit ad iudicium infideles. ergo si credentes exemit et reppulit infideles, nec in hos nec in illos iudicii sorte permissa, quomodo conuenire sibi in hoc, quod tertium ait, existimabitur: hoc est autem iudicium, quia lux
 15 uenit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen? non enim potest locus relictus esse iudicio, cum neque infideles nec fideles sint iudicandi. et hæc quidem ita esse auditoribus neglegentibus et lectoribus incuriosis uidebuntur: ceterum in se uirtus ipsa uer-
 20 borum proprietatem dicti et intellegentiam continet.

22. Qui credit, inquit, non iudicatur. quid enim necesse est indicare credentem? iudicium enim ex ambiguis rebus existit. et ambiguitate adempta iudicii non desideratur examen. ex quo ne infideles quidem necesse est iudicari, quia ambiguitas,
 25 quin infideles sint, non resedit, sed adempto in credentes non credentesque iudicio causam dominus iudicii et auctores, in quos iudicari necesse esset, adiecit. sunt enim aliqui.

8. Ioh. III, 18, 19.

1 perdidisse ordinem E 2 in euangelis R 4 est hoc sup. lin. a m. 1 V 6 ante tenebras tres litt. (quā ?) eras. R 7 neglegentiā (sed iā ex corr.) Rb audientiam Ve et incuriosam neglegentium l' 9 ademit iudicio ex ademit non iudicio V 12 ademit V nec in hos ex ergo in hos corr. m. 2 V 18 sibi hoc (om. in) Ve 14 ait ex ad corr. m. 2 V existimatur R est om. R 15 hunc om. E 16 lucem E 17 relictus om. R neque fideles E 20 dicit R 21 inquit ex inquit R ex inquit m. 2 V iudicabitur E 22 existet V 24 nec infideles quidem R 25 quin ex qui m. 2 V 26 dñs in iudicii auctores V 27 in quo R necesse est V aliqui ex aliquid m. 2 V.

inter pios impiosque qui medii sint, ex utroque admixti, neutri tamen proprii, quia in id ipsum constiterint ex utroque: nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertum, nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant et fidei. plures namque dei metus in ecclesia continet: sed eosdem tamen ad sæcularia vitia sæculi blandimenta sollicitant. orant, quia timent; peccant, quia volunt. Christianos se nuncupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt. impii non manent, quia his dei nomen in honore est: pii non sunt, quia quæ pietatis sunt aliena sectantur. et necesse est 10 ea magis diligant, per quæ id quod se nuncupant esse non possunt, secundum nuncupationis voluntatem operum voluntate potiore. et idcirco dominus postea quam credentes non iudicandos et non credentes iam iudicatos esse dixerat, addidit: hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc 15 mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen. in eos ergo iudicium est, quod iam et in incredulos actum est et in credentes non necessarium est: quia magis tenebras quam lumen dilexerint; non quod non dilexerint et lumen, sed quod dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio: et hinc iudicium est, quia, cum dilexerint Christum. magis tamen tenebras dilexerunt. hi ergo iudicabuntur, qui neque ut pii non iudicabuntur. neque iam fuerint ut impii iudicati, in quos ex prælata potius dilectione iudicium est. 25

23. Huius quidem euangelicæ dispositionis tenuit et propheta rationem, dicens: propterea non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

1 inter impios piosque *E* 2 proprie *E* ipsiut *V* cf. *Acad. p. 28*
 3 quia sit illis in aliquid *V* quia sit aliquid (d ex t) *R* 4 aliquit *V*
 5 in ecclesia *V* in aeclesia *R* tamen in saecularia *V* 9 'is *V*
 10 quia ex quian *m. 1 V* pietati *VE* 11 nuncupant esse ex
 nuncupantes se *R* pant esse — secundum nuncu *add. m. 2 V*
 12 operum voluntate *add. m. 2 V* 13 potio^o re *R* 15 hunc *om. s*
 18 et — necessarium est *om. V* 19 quia magis ex quia lex
 magis *corr. m. 2 V* 23 tenebras dilexerint *V* hii *V* 24 non *sup. lin. R*
 ut ante impii *add. sup. lin. m. 2 V* 25 potius dilectione *sup. lin. R*
 26 huius ex husius *R* et huius *Ve* et ante propheta *sup. lin. R om. Ve.*

impiis iudicium, quia iam iudicati sunt, non relinquit; peccatoribus autem, quos superiore sermone discerni ab impiis docuimus, consilium iustorum, quia iudicandi sint, denegauit. illos enim præiudicatos impietas facit, hos uero peccatum detinet iudicandos. itaque neque impietas, quæ iam iudicata est, peccatorum est permissa iudicio, neque peccatores, qui iudicandi sunt, iustorum, qui non iudicabuntur, meriti sunt digni esse consilio.

24. Et huius differentię hinc ordo proficiscitur: quia cognoscit, inquit, dominus uiam iustorum, et uia impiorum peribit. consilium iustorum peccatores idcirco non adeunt, quia uiam iustorum dominus cognoscit. cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. neque enim hæc in deo passionum humanarum demutatio est, ut aliquid aut cognoscat, aut nesciat. beatus apostolus Paulus, qua ratione a deo cognosceremur exposuit, dicens: si quis est in uobis propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis autem non cognoscit, non cognoscitur. eos ergo cognosci a deo ostendit, qui, quæ dei sunt, cognouerint: tum cognoscendi, cum cognouerint, dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognitæ consequentes, ut quod cognoscitur, non ignorantis profectus intellegatur esse, sed cogniti. absolute autem dominus ostendit in Adam atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. namque Adæ post peccatum dictum est: ubi es, Adam? non quod deus, quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret; sed quod, dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione dei per id, quod peccauit, ostenditur. Abraham autem diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenarium iam dei fuit sermo, cum se per oblationem

16 I. Cor. 14, 37. 26 Gen. III, 9.

1 iam ex dam m. 2 V relinquit ex relinquit R 2 quo R
superiore R superiori E sermone ex sermo m. 2 V 3 iudicati V
4 fecit V 6 peccatorum ẽ (ẽ ex aẽ? post ẽ 2—3 litt. eras., fortasse litt. rit.) R
12 inter cognoscit et cognoscit autem eras. dñs R 15 aliquid V
16 ab eo cognoscentem V 19 cognoscetur R¹E 20 quia quæ R
21 cognouerit V 24 adque VR 27 in paradyso R 30 dei iam E.

Isaac fidelem domino probasset, tali in diuinam familiaritatem
 dignatione suscipitur: nunc cognoui, quia times domi-
 num deum tuum et non pepercisti filio tuo di-
 lecto propter me. non ignorabat utique Abrahæ fidem,
 quam ei de generando Isaac credenti et ad iustitiam deputa-
 uerat: sed quia magnum timoris sui dederat filium offerendo
 docimentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est,
 qui non ignoretur. sic itaque deus et agnoscit et nescit, cum
 Adam peccator nescitur et Abraham fidelis agnoscitur, dignus
 scilicet, qui a deo nihil utique ignorante noscatur. cognita
 ergo est deo iustorum non iudicandorum uia: et idcirco pecca-
 tores, qui iudicandi sunt, eorum consilio submouentur. impii
 autem in iudicium non resurgent, quia deperdita eorum uia
 iam fuerint iudicati per eum, qui ait: pater non iudicat
 quemquam, sed omne iudicium dedit filio, domino nostro
 Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS II.

Quare fremuerunt gentes, et populi meditati
 sunt inania? et reliqua.

1. Plures nostrum ambiguos facit apostolica auctoritas, utrum
 psalmum hunc cohærentem primo et ueluti primi extimum
 putent esse, an uero subiacentem et secundum potius connume-
 rent. namque in Actibus apostolorum primum hunc haberi
 atque esse, sub oratione beati Pauli ita docemur: nosque
 uobis euangelizamus eam, quæ ad patres facta est

2 Gen. XXII, 12. 14 Ioh. V, 22. 24 Act. ap. XIII, 32.

1 Isaac V fidelem deo I 2 nun^c corr. m. 2 V 5 accdē generando
 isac R ei de nascendo isac V et om. V 6 sed qui R 7 docu-
 mentum R²E inter nunc et cognoscitur una litt. eras. R probatur ex
 probantur m. 2 V 10 qui deo nihil utique ignorante R qui non ab
 ignorante V 12 eorum consilio ex eorum consiliu = V ab eorum
 consilio : 13 in iudicio V quum deperdita : 14 qui ait ex quia
 ait m. 2 V 15 dō n n ihu xpo V 17 Explic. psalmus primus
 incip. psalmus II. i Explicit psalmus I. incipit psalmus II. R
 21 coherentem VR 22 connumerarent V 23 actis VE apostolorum ex
 apostolorum m. 1 V primo V 24 adque VR 25 uobis ex nobis R
 euangelizam' R euangelizamur V ea V.

promissio: hanc deus expleuit filiis nostris. suscitans dominum nostrum Iesum, sicut et in psalmo scriptum est primo: filius meus es tu, ego hodie genui te; cum suscitauit eum a mortuis amplius non regressurum in interitum. ob hanc ergo apostolicam auctoritatem errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. cognoscenda itaque ea ratio est, cur et a nobis secundus esse intellegendus sit, et ab apostolo esse primus ostensus sit.

2. Mediis namque legis temporibus, priusquam unigenitus dei filius, ante sæcula manens deus uerbum, homo nascitur, poscente rege Ptolomæo septuaginta seniores libros Veteris Testamenti ex hebræis litteris in græcas transtulerunt. erat autem iam a Moyse antea institutum, in synagoga omni septuaginta esse doctores. nam idem Moyses, quamuis uerba Testamenti in litteras condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. cuius doctrinæ etiam dominus in euangeliiis meminit, dicens: super cathedram Moysi, inquit, sederunt scribæ et pharisæi: omnia ergo, quæcumque dixerint uobis, facite et seruate: secundum uero facta eorum nolite facere. doctrina ergo horum mansit in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta in hoc seniorum et numero et officio conseruata est.

20 Matth. XXIII, 2.

1 repromissio RE deus E (Θς nou. Test. Vat.) dī V om. R 2 sicut et in psalmo scriptum est ^{primo} secundo (corr. m. 1) R sicut et in psalmo scribturn est V sicut in psalmo primo scriptum est E 7 esse ex esset R doctore ex doctor V testant ≡ ≡ e (in ras. fuit ur) V 8 noscatur ex noscantur R qur R 11 nasceretur E 12 Ptolomeo VRa 13 hebreis VR græcas R 14 moyse R sinagoga R omni ex omne m. 2 V 15 esse ex osse m. 2 V Moysis V quamuis ueteris testamenti uerba in litteris E 16 iam separatim R 17 mysteria secretiora V seniorib. ex seniores corr. m. 1 V; R post senioribus haec praebet in marg.: q; LXX seniores a mose instituti p pgenies in posterū sunt seruati 18 intimauerat ex intimauerant m. 2 V 19 euuangeliiis VR 20 inquit R¹ ⁱⁿ quid V farisæi R farisei V 21 seruate et facite E 22 facta uero V 24 ante numero 2—3 litt. cras. R

hi itaque seniores libros hos transferentes et spiritalem secundum Moysi traditionem occultarum cognitionum scientiam adepti ambigua linguae hebraicae dicta et uaria quaedam ex se nuntiantia secundum uirtutes rerum certis et propriis uerborum significationibus transtulerunt, doctrinae scientia multimodam illam sermonum intellegentiam temperantes. et ex eo fit, ut, qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes magnum gentibus adtulerint errorem, dum occultae illius et a Moyse profectae traditionis ignari ea, quae ambigue lingua hebraea commemorata sunt, incerti suis ipsis iudiciis ediderunt. ambiguitatis autem linguae hebraicae unum adferemus exemplum, ex quo cetera istius modi esse atque ita, ut sunt, intellegantur. Bresith uerbum hebraicum est. id tres significantias in se habet, id est, et in principio, et in capite, et in filio. sed translatores septuaginta in principio ediderunt ceteris diuerse transferentibus: et secundum hanc ambiguitatem haec ab illis in omni translatione est facta confusio.

3. Sed perfecta horum septuaginta interpretum auctoritas manet. primum, quod ante aduentum corporalem domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempori arguetur, tanto anteriore interpretationis aetate; dehinc, quod ipsi illi principes doctoresque synagogae et praeter scientiam legis per Moysen quoque doctrina secretiore perfecti non potuerunt improbabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi et grauissimi erant auctores docendi. hi ergo psalmos inter ceteros libros

1 transferentes V 2 cognitionum ex cognitionem m. 2 V scientia V
 3 ambigua^o R hebraicae V uario V nuntiaⁿ tia (quae litt. correctae
 si non apparet) R 5 post transtulerunt. 1—2 litt. eras. R multi-
 modu^a m sermonum intellegentiam V 6 ut om. Rb 7 interpretaentes VR
 8 attulerint RE occulte V moysi VR 9 traditionis profectae V
 ambiguae VR hebraea V 10 commemorata (cō i. ras.) R incertis
 ipsis Va 11 linguae hebraicae V 12 Bresith in ras. a m. 2 V BPΘICΘ R
 hebraicum V significantias ex significantia m. 2 V 14 id est
 in principio E 15 diuersae RV¹ 17 in omnem translationem V
 18 interpretaetum V 20 adula^u o R adibita R arguitur
 23 doctorina (na in ras. a m. 1) secretina secretiore V non pro-
 babiles 24 interpretaendi VR.

transferentes et in numerum redegerunt et in ordinem conlocauerunt et diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundum Hebræos confusi et habebantur et habentur. horum igitur translationes Hebræis tum lingua tantum sua utentibus non erant
 5 necessariae. ipsis tamen, omnibus diligenti et religiosa custodia observatis, quibus postea dominus legem omnem sacramento et corporationis suæ et passionis et resurrectionis inpleverat, cumque his libris, quos regi idem translatores ediderant, conlatis et fideliter consonantibus repertis, indissolubilis consti-
 10 tuta est privilegio doctrinæ et ætatis auctoritas.

4. Beatus ergo apostolus Paulus, secundum professionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundum hebraicam cognitionem et fidem psalmum hunc primum esse dixit, translatorum distinctione non usus: cui maximum hoc prædicandi ad syna-
 15 gogæ principes studium erat, ut dominum nostrum Iesum Christum dei filium, natum, passum, resurgentem regnare in æternum ex doctrina legis ostenderet. tenuit itaque hunc modum, ut Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine uteretur. sed nobis translatorum utendum auctoritate est, legem, non
 20 ambiguitate litteræ, sed doctrinæ scientia transferentum.

5. Præstat autem nunc absolutissimam intellegentiam personæ, temporis, causæ apostolica auctoritas. nam quid in libro Actorum suorum de hoc eodem psalmo idem apostoli senserint, verbis ipsorum loquemur. scriptum namque est:
 25 ipsis dicentibus: domine, tu es, qui fecisti cælum et terram et mare et omnia, quæ in illis sunt, qui per os patris nostri David, sancti pueri tui, dixisti: quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt

25 Act. ap. IV, 24.

1 redigerunt *V* 2 et in diapsalmis distinxerunt *V* hebreos *VR*
 3 translationes *R* 4 cum lingua *R* 5 diligentiae religiosa *V* 6 postea scripsi
 posteaquam *cod. cf. Addenda* omne *V* sacramento corporationis *R*
 8 cumque scripsi cum *cod.* idem *VRa cf. Neue Formenl. II, 200*
 iidem 9 compertis 12 hebreus *VR et sic fere semper* hebreicam
 constitutionem *V* 16 xpm *supr. add. V* 18 tenetur *corr. m. 2 V*
 20 transferentū *V trāsferēdū α transferendo R* 23 actorū ex
 auctorū *m. 2 V* 24 loquimur *R* scriptum namque ita est: *V* 25 et ipsis *J:*
 tu ex eu *corr. R* 26 et mare in *marg. add. m. 1 R* illis ex illius *R.*

inania? adstiterunt reges terræ, et principes
 conuenerunt in unum id ipsum aduersus dominum
 et aduersus Christum eius. conuenerunt enim in
 ueritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuum
 filium Iesum, quem unxisti, Herodes et Pontius
 Pilatus et populus Israhel facere, quanta manus
 tua et consilium præscripsit fieri. et nunc, domine,
 respice in minas eorum, et da seruis tuis cum
 omni fiducia loqui uerbum tuum. non ergo ambiguum
 est, quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. 10
 nam permixti tum sibi in Herode atque Pilato gentes frementes
 et populi uana meditantes. in unum cum ipsis suis regibus et
 principibus adstiterunt. communi enim et prætoris et tetrarchæ
 iudicio in dominum confirmata damnationis est passio.

6. Et quidem diligenter secundum propheticam scientiam 15
 unicuique generi et nomini singulorum quorumque uerborum
 est proprietas coaptata: ut gentes fremuerint, inperito scilicet
 motu inconditoque commotæ, dei filium in corpore cernentes
 et audientes. quæ usque adeo fremuerunt, ut corona spinea
 compunxerint, ueste regia indutum salutatione atque honore regis 20
 inluserint, harundine caput contuderint, aceto ac felle potauerint,
 lancea latus foderint. cohors enim militum Pilato subditorum
 ex fremitu iræ intemperantis hæc gessit.

7. Populi autem inania meditati sunt id est inani
 in doctrinis dei meditatione uersati, cum per meditationem legis 25
 non intellexerint, qui prædicabatur in lege. iam enim tum
 non tantum ex illa secundum carnem Abrahamæ generatione
 synagogæ populus abundabat, sed ex multis populis; in uno
 Israhel populi nomine multorum populorum diuersitas contine-

2 id ipsum *om. RE* 3 post eius *R h. l. inepte etiam uers. 3. psalmi*
adiunxit disrūpamus uincula eorū et ꝑiciamus a nobis iugū ipsorū 7 ei
 consilium *R* praescripsit *VR* 8 illorum *RE* 9 omni fiducia ex
 omnib fiduciae *m. 2 V* 10 profetiae *V* 11 adque *VR* 12 principibus
 et regibus *E* 13 tetrachae *V* 14 in dño *I* 15 scientiam *sup. lin. a m. 2 V*
 19 quaeq *R* queq. *V* usque ad dñm *V* 20 adque *V* adq *R*
 honore *sup. lin. a m. 2 V* 21 capud *VR* 24 id est inania *V* 25 eum *E*
 26 intellexerunt *E* 27 non *sup. lin. V* tantum ex tanto *m. 2 V*
 habrahae *R* 29 istrachel *I*.

batur. et hoc in Actorum libro ita scribitur: erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi, uiri timentes deum, ab omni gente, quæ sub cælo est. populi itaque isti meditati inania sunt ex multis populis in unum populum congregati.

8. Reges quoque adstiterunt, Pilatus scilicet et Herodes, in quibus reges terræ intelleguntur: et uterque pro legum, quibus præerant, necessitate præsentiae suæ adhibuit officium. qui autem impio inreligiosoque consilio multis conuentibus aduersus
10 dominum tractabant, hi principes conueniunt in unum: frequenter scilicet in domum Caiphæ omnibus sacerdotum principibus congregatis. denique reges terræ cognominati sunt Herodes tetrarcha et Pilatus prætor, quia iure terreni imperii adstiterunt. ceteri autem, qui in unum conuenerunt, neque prin-
15 cipes terræ sunt, neque principes sacerdotum, quia nec ius regni sui prætori Romano et tetrarchæ subditi obtinebant, neque ultra iam principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impii in deum ac dominum ipsius sacerdotii extitissent.

9. Et quia non ambiguum est, ex persona dei Patris secundum apostolicam auctoritatem psalmum cœptum esse, quippe cum dixerint: qui per os patris nostri David. sancti pueri tui, dixisti, idcirco enim ad intellegendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapsalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. persona ergo, quæ
25 demutatur, apostolorum esse intellegenda est, dicentium: disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum. detestari eos necesse est quod arguunt. horum ergo, qui et fremuerunt et inania meditati sunt, uincula disrumpunt et iugum abiciunt. et non ambiguum est, quin differat iugum abicere et uincula rumpere; quod utrumque

1 Act. ap. II, 5.

8 dñ V dominum RE 4 meditati ex meditatibus m. 1 V sunt inania E 6 herodes ex herodis m. 2 V 9 aduersum V 10 dñ V tractabant ex tractabunt m. 2 V 11 caifae VR 14 neque reges terræ e 16 subditi obtinebant (ant ex unt m. 2) V obtinebant subditi E 18 sacerdotū R 21 dixerit V quip per os corr. m. 1 V David om. R 22 enim om. VE 23 ab interpretaantibus VR 24 contineretur ex continetur corr. m. 2 V 26 abiciamus RE.

utrique superius memorato et generi et nomini conuenit, ut
 uincula gentium rumpant, iugum autem populorum abiciant,
 quia gentes peccatorum suorum uinculis conligentur, a quibus
 absoluere se per infidelitatem non possunt, secundum id
 quod dictum est: fasciis peccatorum suorum con- 5
 strictus est peccator, Iudæi uero iugo legis onerentur,
 quod a se apostoli abiciunt, beato Petro dicente: nunc uero
 quid temptatis dominum, ponere supra collum di-
 scipulorum iugum, quod neque patres nostri, neque
 nos potuimus portare? hoc ergo populorum iugum a se 10
 abiciunt, quia subditi eo fuerunt: uincula autem non sibi, sed
 gentibus dirumpunt. et ita utriusque sermonis ratio seruata
 est, ut, ubi uincula dirumpuntur, nullam personæ suæ significan-
 tiam addant, ubi uero abiciunt iugum, illic dicendo: abicia-
 mus a nobis, non de aliis quam de se ipsis locuti intelle- 15
 gantur: ut graui isto et intolerabili abiecto suaui illo ac leui,
 ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo sub-
 derent, gentium autem uincula per libertatem prædicationis abrum-
 perent, secundum illud, quod in eiusdem psalmi commemoratione
 dixerunt: et nunc, domine, respice in minas illorum 20
 et da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum
 tuum. hæ enim apostolicæ doctrinæ omnium infidelitatum et
 peccaminum laqueos abrumpunt.

10. Et quia superius duplex persona seruata est, cum ait:
 aduersus dominum et aduersus Christum eius 25
 gemina quoque nunc ridentis et subsannantis significatio

5 Prou. V, 22. 7 Act. ap. XV, 10. 20 Act. ap. IV, 29.

1 et homini V ut ex et R 2 uincula quidem gentium e
 3 colligantur E 4 absoluere super infidelitate V 5 fasciis ex fasceis V
 fasceis R constrictus R 6 iudei V onerantur VE 10 a se sup.
 lin. a m. 2 V 11 ei E 12 permonis V 13 & ubi R ubi b
 nullam ex ullam m. 2 V 14 addant (v diuers. liq.) R 15 de
 ipsis R de semetipsis E intelliguntur ex intelligantur R 16 suaui
 illi et E cf. Bûcheler lat. Decl. p. 114 22 hæ = (1 litt. eras.) R hoc V
 23 peccatorum e 24 seruata ex serua m. 2 V 26 ridentis ex
 ridentes m. 2 V subsannantis ex subsantis m. 2 V significatio ex
 significationibus m. 2 V.

consecuta est. non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neque discretus est honor religionis ad utrumque. qui enim per genuinam patris et filii secundum se legitimamque naturam in gloria diuinitatis unum sunt, unum etiam sunt uel in contemptus iniuria, uel in honore reuerentiæ, et alter in altero aut honorificatur aut spernitur. atque id ipsum dominus testatus est dicens: sicut pater suscitatur mortuos et uiuificat, sic et filius, quos uult, uiuificat. nec enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. non distinguitur honor, non discernitur contumelia: æqua in utrumque religio expectatur, et iniuria unius contemptus utriusque est. ita cum in uno uterque spernatur, qui unum sunt in diuinitate ambo per gloriam, unum quoque sunt in religione ambo per honorem. ut nunc qui aduersum dominum conuenerunt, conuenerunt quoque aduersum Christum eius: et quos in cælo habitans inridet, hos et dominus subsannat.

11. Non quod non et dominus esset semper in cælo, quippe qui de se ipse testatus sit: nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. non abest ergo a cælo, quia, cum de cælo descenderit, filius hominis manens atque loquens, esset tamen, cum hæc loqueretur, in cælo. descenderat quidem filius hominis, sed per naturæ uirtutem non aberat filius dei, unde descenderat, neque se ex eo, quod antea erat, tum, cum homo est natus.

7 Ioh. V, 21. 21 Ioh. III, 13.

1 consecuta (con ex parte euan. laesione pergam.) R subiecta V ab supr. add. R 2 honor est E 3 fili V 4 in contemptu iniuriæ R 5 in honoris reuerentia e 6 adque VR 12 distinguitur ex distingui m. 2 V 15 post spernatur 4 uel 5 litt. eras. R 16 et nunc a et hinc e 17 quia aduersum V 18 aduersus Christum eius VE habitans V inridit V 19 hoc et V subsannat — non et dominus qm. V 20 quippe de se ex quippe cum de se m. 1 V 22 de cælo descendit R 23 descenderet V 24 adque loquens e& R adque loquen esset (corr. m 2) V atque loquens est E 27 ante V¹e erat ex ereat m. 2 V um cum V.

absumpserat; neque factus filius hominis, filius dei esse defecerat. sed adeo filius hominis filius dei est, ut descendens de cælo filius dei per uirtutis suæ substantiam idem filius hominis esset in cælo.

12. Sed uolens propheta sub personæ distinctione significare
patrem, qui, filio suo etiam in filio hominis consistente in ter-
ris, in illa æterna sua sede ac beata maneret et sine descen-
sionis alicuius dispensatione requiesceret, ait: qui habitat in
cælis, inridebit eos, et dominus subsannabit eos:
ut per eum, qui inrideret habitans in cælo, intellegeretur et
dominus, qui subsannaret e cælo. non differt autem subsannare
et inridere; utrumque enim secundum uoluntatis adfectum offi-
cio oris efficitur. namque secundum intellegentiam nostram
per corporales species diuinarum rerum sensus exponitur, ut
subsannatio et risus in eludendis his, qui aduersus dominum et
aduersus Christum eius conuenerant, nominaretur, non quod in
incorporalem deum aut resolutio aut obductio oris incideret, sed
ut ex naturæ nostræ consuetudine nosceremus, quali in impios
esset iudicio diuinæ uoluntatis inlusum. subsannati igitur et
inrisi sunt. nam qui testes falsos concinnauerant, qui prodi-
tionem mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem
eius receperant, qui: crucifige clamauerant, qui: descende
de cruce, si filius dei es dixerant, qui sepulchrum ob-
signauerant, qui resurrectionis silentium a militibus et famam
furati corporis emerant, perdiderunt tantum impietatis suæ la-
borem. deus est, - quem cruci adfixerant: æternus est, cuius

3 post dei 1 litt. cum uirgula supr. scr. eras. R; E h. l. uoces esset et
inter dei et per inser. per uirtutem suæ substantiæ E 6 consistente ex
consistentente m. 2 V 7 discessionis V 10 qui irridet e 11 sub-
sannaret ≡ (e ex corr., t in ras.) R differt ex defert m. 2 V
15 in eludendis R d^om corr. m. 2 V 16 conuenerat V 17 don au re-
lutio corr. m. 2 V incideret (t in ras.) R incederet V 18 in pios V
19 esse V iudiciū V subsannati ergo E 20 nāq. R namque qui V a
falsos testatus V concinnauerat corr. m. 2 V 22 eis receperat corr. m. 2 V
crucefige V clamauerant ex clamauerunt m. 2 V 23 es dei R
sepulcrū m. 1 R 24 silētium ex simlētium m. 1 V 26 cruci (ei in
ras.) m. 1 R fixerant Ve.

sepulchrum obsignauerant. inridetur impietas, dum ad illicita nititur, dum inconcessa expetit, dum quod obtinuisse se sperat amittit, dum deum esse, quem tamquam hominem condemnat, agnoscit.

5 13. Ob quod competenter hoc sequitur: tum loquatur ad eos in ira sua et in indignatione sua conturbabit eos. postea enim quam resurgente a mortuis deo, in quem mors per speciem corporis, quod adsumpsit, inciderat, temeritas infructuosæ impietatis inrisa est, deus ad eos, quos subsanna-
 10 uerat, loquitur eosque in indignatione conturbat. ac priusquam, qui iste iræ sermo et quæ hæc indignationis perturbatio sit, ostendimus, admoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes passionum perturbationesque motuum cadere in deum credant. nihil enim in æternam illam et per-
 15 fectam naturam nouum incidit: neque qui ita est, ut qualis, est, talis et semper sit, ne aliquando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quam semper est. terrenæ istud imperfectæque causæ habent generis, ut demutabiles fiant conuersione naturæ, cum lætitiā mæror, placabilitatem ira,
 20 beniuolentiam offensa, æquanimitem inuidia, securitatem sollicitudo perturbat: sumusque per hæc aliud aliquando, quam fuimus, cum eam, quæ præsens sit, mentis adfectionem subrepens per inconstantiam infirmitatemque nostram motus adpetitionis alterius inquietet et ex eo, quod fuimus, in id, quod
 25 sumus, conuersio nos repentina demutet. deus autem beatus atque perfectus profectu non eget, cui nihil deest: demutatione non nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui, quod est, non aliunde est: in sese est, secum est, a se est, suus sibi est et

1 sepulchrum V 2 se *sup. lin. a m.* 2 V 5 tunc E loquitur R
 6 in *sec. l. om.* V conturbabit *ex conturbauit VR* 7 ex mortuis V dei
 filio 8 adsumit V 10 in *om.* V 11 qui (sic) R quis 9 quæ R
 12 ostendamus E adque VR 14 in dom̃ V enim *om.* R
 16 alis *corr. m. 1* V 20 beneuolentiam 9 æquanimitem *ex æqua-*
 minitatem *m. 2* V et securitatem E 22 cum ea V 24 inquiet
 (et in *ras. m. 3*) R 26 adque VR 27 car (9 *diuers. liq.*) R
 qui *ex quid m. 2* V 28 in esse est V cum est R^a se est V
 ad se est Re.

ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis, qui nihil aliud, quod in se posset incidere, per id, quod ipse sibi totum totus est, reliquit.

14. Ex huius igitur optima ac beniuola beatitudine per dominum nostrum Iesum Christum profectæ omnes sunt cælestium et inuisibilium creationes, spiritalium et corporalium constitutiones, non ut profectum sibi aliquem ex his, quibus originem inpertiebat, adquireret. neque enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit, aut per id proficit, cui ad id, quod est, auctor est. exteriora autem sunt, quæ adferunt profectum; quia ea, quæ inopiæ medentur, aliena sunt. deus igitur, ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id quod sunt esse largitus est: omnia uero ad profectum eorum, quæ gignerentur, creauit. et quia longus erit sermo, si etiam de cælestibus et inuisibilibus inchoetur, ex nobis ipsis, ad quos prophetiæ psalmus est, tractemus.

15. Hominem, non quod officio eius in aliquo eguerit, instituit, sed, quia bonus est, participem beatitudinis suæ condidit et rationale animal in usum largiendæ æternitatis suæ uita sensuque perfecit; et hoc ex ipsius dictis absolute intellegitur ait enim: sed nunc Israhel, quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uis eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias præcepta domini dei tui et iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi? nullum a nobis, nisi innocentiae et reli-

21 Deut. X, 12 sq.

1 caret ex carunt m. 2 V 8 totum om. R reliquid R 4 beneuola
7 ut om. R 8 indiget ex indicet m. 3 R 10 profectum ex pro-
fectam m. 2 V quia ea — profectum om. V 11 nulla ex nullū R
13 gignentur ex tignentur m. 2 V 14 inchoetur corr. m. 2 V
15 prophetia (profetia V) psalmi V 17 sed qui corr. m. 2 V sed
qui Re condidit ex condit m. 2 V 18 suæ æternitatis uita
sensusque VR uitæ sensusque α 19 absolute ex absolutæ R
intellegetur ex intellegatur m. 2 V 20 et nunc Israhel V
24 inter anima tua et et custodias add. α: et ex tota uirtute tua
25 tui om. RE.

gionis et fidei obsequium deus postulat. amari se a nobis
exigit, non utique amoris in se nostri fructum aliquem sui
causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius, qui eum
amabimus, profuturo. nam amari se, sibi que nos obsequi id-
circo ut nobis bene sit, expectat, ut digni beatitudinis ac boni-
tatis suæ munere per meritum amoris sui et obsequii indicemur.
bonitatis autem usus, ut splendor solis, ut lumen ignis, ut odor
succi, non præbenti proficit, sed utenti. quod ergo sumus, pro-
fectus noster est potius, quam eius, qui nos in id, quod sumus,
instituit; quia deus bonorum eorum, quæ in se sunt æterna, non
invidens in sensum nos atque usum beatæ suæ bonitatis adsumit.

16. Sed qui perfectus ac bonus, et bonitate in nos ac beati-
tudine sua non sine ratione ac modo usus est. nam unicuique
nostrum libertatem vitæ sensusque permisit, non necessitatem
in alterutrum adfigens, ut unumquemque ex natura bonum
malumve esse lex cogeret; sed qui nos per benivolentiam
utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id per
meritum vitæ innocentis honestæque constituit. quid autem
honoris ac præmii bonitatis necessitas mereretur, cum malos
non esse vis quædam nobis conserta non sineret? voluntati
ergo permissa bonitas est, ut præmium sibi voluntas bonitatis
adquireret, et esset nobis æternæ huius beatitudinis profectus
atque usus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. et
quamquam nos ad voluntatem bonitatis, id est ad bene honeste-
que vivendum per spem promerendæ et utendæ suæ bonitatis
inliceret, pœnam tamen deitatis et contemptæ bonitatis adiecit:
ut, cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam
reliquisset, quia meritum naturæ necessitas non haberet, liber-
tatem ipsam cotidie propositus e contrario pœnæ terror argueret.

4 nos ex nobis m. 2 V obsequi ex absequi m. 2 V 5 expectat R
expetit e beatitudinis suæ ac bonitatis e beatitudinis suæ ac bonitatis
suæ b 8 succi E præbenti ex probanti m. 2 V 12 ac bonus
est, bonitate e in om. Ra 13 unicuique (que sup. lin. a m. 2) V
15 ea natura R 16 malumq. V per benevolentiam e 19 ac ex hac R
20 conserta ex conseria corr. m. 3 R voluntati — præmium
sibi om. V (sed linea dimidia vacua relicta) 22 æternæ ex æterna m. 2 V
lit. æternæ hu in ras. R 23 adque VR 24 quamquam ex quam m. 2 V
honestæque R 26 deitatis ex deitati m. 2 V.

atque ita et per rationem æqui atque iusti ad meritum præmii permissa libertas est et per bonitatem dei ius libertatis metu constitutionis artatum est, ut bene uelle meriti spes moneret, malum nolle propositæ ultionis pœna suaderet.

17. Itaque his, quibus ex uoluntatis libertate malitia magis placuit, ultio constituta ira esse dei creditur, non quia indemutabilis illa dei et quieta natura motu impetus turbidi incalescat, sed quod ille, qui per constitutionem pœnæ maneat in pœna, sentiat sibi auctorem huius constitutionis iratum. pœna enim patientis ira esse creditur decernentis. atque ita irascitur deus, cum per pœnæ dolorem iram decreti in se sentiant esse puniti, quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commotæ, sed ex constitutione pœnæ ira sit puniendis. hanc autem pœnæ constitutionem iram nuncupari atque esse, Iohannes in euangelio ostendit, dicens: natio uiperarum, quis monstrauit uobis fugere a futura ira? cum enim debitum illis esset ob impietatem suam pœnæ constitutione puniri, iram tamen hanc futuram pœnitentiæ confessione fugiebant. apostolus quoque iræ huius ita meminit, dicens: quia si, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur per illum ab ira, iram uidelicet pœnam manentis constitutionis ostendens.

18. Non itaque ad demutationem deus mobilis est neque ad aliud ex alio transferendus: cum certæ ipse constantisque naturæ est, manet ut est, quippe qui dixerit: ego sum qui

15 Matth. III, 7; Luc. III; 7. 19 Rom. V, 10. 26 Exod. III, 14.

1 atque ex adque R adque V 2 ius V uis R (?) E libertis V¹
 3 ar ≡ tatū (eras. c. ?) R artata E meriti ≡ (eras. s ?) R merenti V¹
 4 praepositae V¹ poenae V 9 sentiat ex sedtiat V cf. praef. et
 Acad. p. 22 10 decernentis ex decernitur V atq. V adque R
 12 quæ m. 2 V per denotationem V 18 commota est, sed E
 14 adque VR 15 in euangelio R 16 monstrabit ex monstrauit R
 17 sua^m corr. m. 2 V 18 poenitentiae ex poenitentiae m. 1 R
 19 huius ex eius m. 1 R 22 liberabimur ex liberamur m. 2 V ab ira
 per illum Re 23 iram uidelicet poenam V constitutionis est V 24 non
 itaque — mobilis est om. V 25 et ex alio VR incertae ipse (ipsae V)
 inconstantisque naturæ est manet VR certe ipse cōstantisq; naturæ est
 manet α cum certae ipse constantisque naturæ sit maneatque *

sum et non demutor. beata illa et perfecta æternæque
 uirtutis bonitas non patitur conuersionem nec demutatur ex
 alio in aliud motu accidentis instinctus. et hoc hic idem sic
 sancto spiritu loquens propheta testatur, dicens: deus iustus
 5 iudex, fortis et magnanimus, numquid irascetur
 per singulos dies? nisi conuertimini, gladium
 suum uibrauit, arcum suum tetendit et parauit
 illum; et in ipso parauit uasa mortis, sagittas
 suas arsuris operatus est. non ergo ad iram magnani-
 10 mus demutatur, sed potens iudex pœnam decreuit ad culpam.
 nam non conuertentibus gladium uibrauit et arcum tetendit et
 in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est.
 operatus autem est non ad motum iræ repentinæ, quæ per cu-
 piditatem ulciscendi subito accensa sit, sed operatus arsuris est,
 15 qui per inpœnitentem uoluntatem ipsi se constituent urendos.
 et his, qui non conuerterentur, gladius uibratus est, non ex
 demutatione iræ promendus ad singulos — neque enim, qui mag-
 nanimus est, per dies singulos irascitur — sed quia iudicium de-
 creuit, gladius eius ex pœnæ constitutione iam promptus est.
 20 psa autem pœnalis iudicii spiritalia ministeria in gladio, arcu,
 sagittisque memorantur; quæ quia præparata habentur arsuris,
 non ex motu iræ temporariæ præparantur, sed ea ex decreti
 constitutione temperatissima deus bonitatis suæ æquabilitate
 moderatus est: non occultam scilicet constitutionis ipsius huius
 25 seueritatem et incognitam relinquendo, terroremque eius denun-
 tiationibus præmonendo, et ipsam illam, constitutam licet, longa
 tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando.

4 Ps. VII, 12.

1 et perfectæ æternæque *V* et perfecta æternaque *E* 3 accedentis *V*
 et hoc hic idem sancto *V* et hoc idem hic sancto *E* cf. *Ps. CXX cap. 11*
 4 profeta *V* propheta *R* 5 iudex iustus *RE* magnanimis *R*
 irascitur *R* 6 conuersi fueritis *RE* 7 et arcum suum *RE* 8 et
 in eo *RE* 9 magnianimus *V* 10 deputatur *R* 11 uibrabit *R* 12 et
 sagittas suas *VE* 13 repentinæ iræ *E* quæ per *ex* quer *corr. m. 2* *V*
 15 constituent^{ars}ur^{os} et his *corr. m. 2* *V* 16 conuertuntur *ex* conuer-
 terentur *m. 2* *V(e)* 17 magnianimus *V* 20 arcus *V* 21 quæ quia
 præparatua *V* q; q² præparata *R* quia præparata *E* 23 aequalitate *R*
 24 huius *om. V* 25 et incognitā *R* 26 longanimitatem ad *R* 27 dilatione *ex*
 dilatatione *R*.

19. Atque ideo, posteaquam fremuerunt gentes et adstiterunt reges, posteaquam inania meditantes populi in unum conuenerunt aduersus dominum Christumque eius et posteaquam inrisi subsannatique sunt, subiectum est: tunc loquetur ad eos in ira sua et in indignatione sua conturbabit eos. 5 qualiter autem loqui semper in ira sua dominus solitus sit, unum propheticae doctrinae grauissimum et maximum adferemus exemplum, Esaia dicente: audite uerbum domini, principes Sodomum; adtendite uerbum dei, populus Gomorrhæ. quo mihi multitudinem hostiarum uestrarum? dicit dominus; plenus sum. holocausta arietum et adipem agnorum et sanguinem tauro- 10 rum et hircorum nolo; nec si ueniat is apparere in conspectu meo — quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? — calcare aulam meam non adponetis. 15 si adferatis similaginem, uanum est; thymiama abominatio mihi est. neomenias et sabbata et diem magnum non sustineo, ieiunium et ferias et neomenias uestras et festiuitates odit anima mea. facti estis mihi in abundantiam, iam 20 non sustineo peccata uestra. cum extendatis manus uestras, auertam oculos meos a uobis; et si multiplicetis precem, non exaudiam uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. et hæc quidem atrocia et plena iræ, principes Sodomum generosam 25 Abrahamæ familiam nuncupari, populum Gomorrhæ electum in hereditatem Israhel dici, improbables esse hostias, abominabiles

8 Esai. I, 10 sqq.

1 adque VR 2 conuenerant VR 3 aduersum V 4 loqitur R
5 et indignatione (ne sup. lin. a m. 2) V conturbabit ex conturbauit m. 2 V
6 dñ V 7 profeticae VR et ex est m. 2 V maximum ex
maximus m. 2 V 8 Eseeia V 9 Sodomorum RE cf. Stud. 1886 p. 341
domini E 10 gomorrae VR mihi om. R 15 apponitis R 16 thimiama ex
thimiamna m. 2 V 17 est mihi E numenias V et sabbata
uestra Re 18 ieiunia RE 19 et neomenias om. V 20 facti enim
mihi estis E in abundantia VR 21 extenditis R 22 uestras om. RE
23 praecem VR 24 sanguinae V 25 Sodomorum RE generosa V
generosum R 26 Abraham R familia VR Gomorrae VR 27 Istraël V.

sollemnitates, pertæsa ieiunia. auertendi ab aspectu adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenæ sint: quid hac comminatione grauius est? quid his minis seuerius? sed uideamus, qualiter in ira sua deus loquatur.

5 20. Sequitur enim, posteaquam dictum est: manus uest-
træ sanguine plenæ sunt, lauamini, mundi estote,
auferte nequitiæ ab animis uestris, a conspectu
oculorum meorum. discite bonum facere, exqui-
rite iudicium, liberate iniuriam accipientem, iudi-
10 cate pupillo et iustificate uiduam: et uenite, dis-
putemus, dicit dominus. etsi fuerint delicta uestra
sicut phœnicium, ut niuem dealbabo: si autem
fuerint ut coccum, ut lanam candidam efficiam. et
si uolueritis et exaudieritis me, quæ bona sunt
15 terræ manducabitis: quod si nolueritis neque au-
diueritis me, gladius uos comedet. os enim domini
locutum est hæc. sequitur terrorem benignitas. et quibus
iam ultio criminis debita est, his adhuc superest pænitentis
conscientiæ beata confessio. non enim statim deus in ira sua
20 perimit, sed loquitur et dissimulata adhuc pœna tantum in
indignatione perturbat. qui enim ut coccum et phœnicium
erant, redundant in manus sanguine decolores, hi in niuem
albescent eruntque ueste beati uelleris candidati. et hæc qui-
dem ex auctoritate Testamenti ueteris præsumpta sint: uideamus,
25 an etiam in nouo dei ira talis esse intellegatur, ut saluet.

21. Namque Iohannis eos, quos esse nationem uiperarum
ob malitiam paternæ in se impietatis exprobrat, ita ad salutem

1 pertesa R spreta V ab conspectu E euntium (aduidendū *supr.*
scr. m. 1) R 2 oculi ex oculis R ab *sup. lin. a m. 2* V ꝑcantium R
praecantium V sanguinae V¹R 3 plaenae V sunt VE hac ex
haec R 4 loquitur Ræ 9 iudicate orfano R E 10 et uenite
arguamur RE 12 sicut foenicium V (e) ut fenicium R 14 et
audieritis R *Ed. Par. 1572 b* 15 neque obaudieritis mihi (ihi *in ras.*) R
16 comedet ex comedit R 17 hæc om. E et quibus — adhuc om. V
18 paenitentis ≡ R paenitentis, ex paenitentes V 21 foenicium V
fenicium R 22 hi om. Ræ 23 erunt ≡ que V uestae R uelleris ex
uelleres *m. 2* V 25 esse *sup. lin. a m. 2* V 26 namque ex nam *m. 2* V
Iohannis. V Ioannes ex Ioannis R quos esse fructum uiperarum V.

monet: facite dignum fructum pœnitentiæ. et rursum dominus ipse: uenite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. frementibus autem aduersus se et non tantum in passione, sed etiam post passionem, non dico in unum conuenientibus, sed persecutionem ecclesiæ, apostolorum fugam, cædem martyrum spirantibus deus sic loquitur iratus: Saule, Saule, quid me persequeris? ait autem: quis es, domine? dominus uero: ego sum Iesus Nazareus, quem tu persequeris. at ille tremens et pauens in eo, quod sibi acciderat, dixit: domine, quid me uis facere? sic loquitur iratus, sic in indignatione conturbat, cum, quibus ob meritum impietatis pœna decreta est, ipsis per admonitionem desinendi metus et terror adfertur.

22. Sed ne ipsam quidem principalem et maximam loquendi in ira et in indignatione conturbandi prædicationem prætermisit propheta. namque post id quod ait: tunc loquetur ad eos in ira sua et in furore suo conturbabit eos, ut ostenderet, qui ille iræ sermo esset et quæ ex eo conturbatio gigneretur. adiecit: ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, adnuntians præceptum eius. dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. reges eos in uirga ferrea, tamquam uas figuli confringes eos. iratus loquens atquo in indignatione perturbans et irascendi modum temperat et loquendi. nam neque iram dissimulat potestate prælata, neque

1 Matth. III, 8. 2 Matth. XI, 28. 7 Act. ap. IX, 4.

2 ipse dñs (dñs add. m. 2 ?) V (s) omnes om. V 8 honerati R
4 aduersum V 5 conuenientibus R 6 ecclesiæ V ecclæsiæ R 9 Nazareus RE ad ille V 13 pœna R 15 et maxime R 16 in iram R
et in indignatione ex et indignationem m. 2. V et indignationē R
prædicationē (tio in ras.) R 17 profeta VR loq̃tur R 18 conturbabit eos ex conturbauit corr. m. 2 V 19 illæ V iræ sup. lin. m. 1 R
21 prædicans præceptum eius R 22 meus om. V 23 odie R 24 tuam post possessionem om. V 25 et t̃quam R (b) 27 pturbat (t in ras. 2 t̃ia.) R conturbans V 28, namque ira V.

a bonitate sua excedit terrore præmisso, ut ad pietatem nos
 metus eius, cuius potestas esset demonstrata, reuocaret. con-
 turbantur ergo frementes et uana meditantes, cum regem
 sciunt, cum filium dei audiunt, cum possessorem eum finium
 5 terræ et heredem esse gentium discunt, cum regendi ius in
 uirga ferrea eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate uasis
 figuli comminuendos populos intellegunt. sic loquitur iratus,
 sic conturbat indignans, non puniens admissam impietatem, sed
 impænitentem ad pænitiæ confessionem commemorato pote-
 10 statis terrore perturbans.

23. Quamquam uero per spiritum prophetiæ, pro gerendis
 gesta memorantis, quia solitus sit per non ambiguam prou-
 dentiam gerendorum deus futura pro præteritis significare,
 absolute intellegi possit, omnia hæc ex persona unigeniti filii
 15 dei domini nostri Iesu Christi dicta esse, et infidelitas maxima
 sit trepidum ad hæc sensum ambiguae opinionis adferre, tamen
 etiam euangelicis atque apostolicis doctrinis ostendendum est,
 nihil eorum prophetam, quæ gerenda prædicandaque essent, non
 antea prophetasse, maxime cum non exiguus ignorantibus atque
 20 simplicibus error oriatur in eo, quod dictum est: ego hodie
 genui te. cum enim ante tempora unigenitus dei filius ma-
 neat, non conueniens et consonans esse intellegitur, ut in die
 genitus sit, cum dies omnes in tempore sint. tempora enim
 secundum præscriptam nobis a Moyse cognitionem, in hunc
 25 sum motum atque cursum ab origine sæculi et constitutione
 dimensa sunt, cum per momenta et horas et menses et annum

1 ad pietatē *R* ad pietatem *ex* ad impietatem *m.* 2 *V* 2 potestatem
 (tem *in ras.* *m.* 3) demonstrat (*t in ras.* *m.* 3) *R* uocaret *R* reuocare *V*
 conturbabantur *V* 4 possessorem eum *ex* possessorem cum *R* possessorem
 eum *corr.* *m.* 2 *V* 5 discunt *ex* dicunt *R* 6 ac *supr. scr.* *R* uasi^o *corr.* *m.* 2 *V*
 9 impænitentē *V* in = p^o enitentē *R* penitentie *ex* pænitaentie *R* peni-
 tentie *ex* penitentiam *m.* 2 *V* cōmemorato (*o in ras.*) *R* commemoratae *ex*
 commemorantur *m.* 2 *V* 11 profetiae *V* prophetiae *ex* prophetae *R*
 12 memorantis *ex* memorantur *m.* 1 *V* 15 ess^o *V* 16 ambigue (*ue in ras.*) *R*
 17 enuangelicis *VR* adque *VR* 18 profetam *VR* gerenda *ex* gene-
 randa *R* 22 nec conueniens nec consonans • 23 omnis *ex* omnes *m.* 2 *V*
 omnis *RE* sit *VE* 24 præscriptam *VR* a nobis a Moyse *V* in
 hac suum *R* 25 et *om.* *R* 26 oras *R*.

reuelabili in se successione discreta sunt; institutumque est
tempus ex tempore, quia tempora omnia mutua temporum sub-
stitutio et gignit et terminat. atque ob id dies in tempore est,
per quam tempus uniuersum et inchoatum desinit et desinens
inchoatur. unigenitus uero filius dei, ut dei uerbum, ita est
deus uerbum; non cum temporibus est, sed ante tempora; non
in aliquo, sed ante omnia est. erat enim, cum tempora facta
sunt, quippe qui ea fecerit. erat ergo semper. non enim est
definitus in tempore, non subiectus in numerum; sed per quem
est eorum omnium, quæ et sunt et esse dici possunt, origo,
ipse ille infinitæ æternitatis suæ ortu, ut ab æterno genitus,
esse persistit. ut igitur dicti prophetici, quo ait: ego hodie
genui te, ratio possit intellegi, adhibenda nobis est euangelica
atque apostolica auctoritas, ut uel prophetam de apostolo uel
apostolum de propheta intellegamus. tenendus autem idem
euangelicorum dictorum ordo, qui psalmi est.

24. Nam id primum est: ego autem constitutus sum
rex ab eo super Sion montem sanctum eius. et
nescio, cui Christum regem esse ambigere sit tutum, latrone
hoc ipso in crucis passione confitente: memento mei, do-
mine, cum ueneris in regnum tuum. sed non sufficit
confessio latronis, regem esse profitentis. testantur etiam ado-
raturi magi, cum interrogant: ubi est, qui natus est rex
Iudæorum? testatur et Pilatus interrogans: tu es rex
Iudæorum? profitetur et dominus respondens: tu dixisti.
non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem.

20 Luc. XXIII, 42. 23 Matth. II, 2. 24 Matth. XXVII, 11.

2 omnia *sup. lin. a m. 2 V* (*E hoc uerbum ante tempora ponunt*)
3 germinat *V R* 4 per quam $\equiv \equiv R$ per quem ϵ inchoatum *V* (*sed*
max inchoatur) 5 dei filius ϵ ut dī uerbum ita et dē uerbum *V* ut
dei uerbum ita est: deus erat uerbum α ut dei uerbum est ita et deus
erat uerbum ϵ 6 sed ante — ante omnia est *om. V* 8 fecerit *ex*
facereit m. 2 V 9 diffinitus *Rb* 11 illae infinitae *V* ille et infinitae α
ille ex infinitae ϵ 13 euangelica adq. apostolica auctoritas *VR* euan-
gelica et apostolica atque prophetica auctoritas *E* 15 idem (*em in ras.*) *R*
16 euangelicorum *R* euāgeliorum *V* 20 profitente *Ve* 21 subficit *V*
22 profitentis *ex* profitentes *m. 2 V* 24 testatur $\equiv \equiv \equiv \equiv$ et Pilatus — rex
Iudæorum *in marg. scr. m. 1 R* 26 ne^o corr. *m. 2 V*.

cum non sit nisi ex responsione confessio, ita neque se protulit professionis auctorem, neque interroganti cognitionis ueritatem inuidit.

25. Sed non sufficit respondisse, quod rex sit; audiamus
 5 etiam illud, et qui sit iste, qui rex est. princeps namque sacerdotum etiam cum sacramento interrogat, dicens: adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis si tu es Christus filius dei. et dicit illi Iesus: tu dixisti. interrogatio nunc quoque non inprobatur, sed et iactantia et gloriatio
 10 spontaneæ professionis effugitur; quæsitæ tamen ueritas non negatur. ac sic uerecundia humilitatis et ueritatis confessio temperantur, ut sit et in responsione officium et in interrogatione cognitio. sed expectandum est, qui tandem sit responsionis huius profectus, quod Christus filius dei est; nempe
 15 quid sequitur ad id, quod dictum est: tu dixisti? uerum dico uobis, a modo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis et uenientem cum nubibus cæli. qui filius hominis est, idem et filius dei est: natura generositatis in filii hominis adsumptione non deperit. nam
 20 non idcirco non dei filius, quia et hominis filius est. non enim cum diuinitatis decessione fit humilitatis accessio; nec per consortium infirmitatis contumeliam uirtus excepit, quippe cum infirmitas honore sit donata uirtutis. nam hominis filius a dextris dei adsidet, ueniens cum nubibus cæli contuendus. quo
 25 dicto prophetia consummatur illa, quæ dixit: dicit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabillum pedum tuorum.

26. Hic ergo rex super Sion montem sanctum dei constitutus est, præceptum domini adnuntians: non super illum utique

6 Matth. XXVI, 68. 15 Matth. I. c. 64. 25 Ps. CIX, 1.

1 cum non sit *ex* cum sit non sit *m.* 2 *V* ita *om.* *V* prætulit *V*
 2 interroganti (*og sup. lin.*) *V* cognitionem ueritatis *V* 5 qui rex sit *V*
 6 interrogat (*t in ras 2 litt.*) *R* 7 per dñm *V* 10 quæsitæ (*a supr. scr.*) *R*
 11 ac si *V* 12 temperatur *V* 14 nempe quid *ex* nempe quid *m.* 1 *V*
 nempe quod 17 ad dextri⁹ *V* uirtutis dei *E* in nubibus *E*
 19 in fili *V* 20 et *sup. lin.* a *m.* 2 *V* est filius *VE* 24 cum cæli
 nubibus *VE* 25 profetia *VR* dixit *RE* 27 scabillum *RE*
 28 Sioⁿ *corr. m.* 2 *V*.

deperditæ ciuitatis montem, conploratæ scilicet et homicidæ et
parricidæ Hierusalem; sed Hierusalem eius, quæ in cælis est.
quæ mater est nostra, quæ ciuitas regis magni est, cuius, ut
existimo, hodie incolæ sunt in passione domini resurgentes.
dei itaque præceptum hic rex constitutus adnuntiat, ut uentu- 5
rum eum cum nubibus cæli meminissent, aduersus quem fre-
merent et conuenirent, ut per cognitionem diuini aduentus con-
turbati super contumelia inlusæ humilitatis corporeæ pæniterent.

27. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina.
nam in eo ipso dicti utriusque ratio continetur, huius scilicet 10
dicti: ego autem constitutus sum rex ab eo super
Sion montem sanctum eius, adnuntians præceptum
eius. dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego
hodie genui te; cum enim ait: a modo uidebitis filium
hominis sedentem a dextris uirtutis, tempus, quo 15
filius hominis, qui et Christus et dei filius est, consessu dei
dignus esset, ostendit: ut, quia antea dei filius, tum quoque et
hominis filius esset, id, quod tum hominis filius est, ad per-
fectum dei filium, id est ad resumendam indulgendamque cor-
pori æternitatis suæ gloriam per resurrectionis potentiam 20
gigneretur: quam gloriam a patre corporeus reposcebat. qui
enim in forma dei erat, formam serui acceperat. et acceptæ
huic formæ serui gloriam dei. in qua mansit, expostulat, dicens:
pater, clarifica me apud te ipsum ea claritate,
quam habui, priusquam mundus esset apud te. non 25
noua quærit, non aliena desiderat: esse talis, qualis fuerat, po-
stulat et precatur id se, quod ante erat, esse, gigni scilicet

14 Matth. XXVI, 64. 24 Ioh. XVII, 5.

1 perditæ *R^ab* terrenæ *e* 2 Hierusales sed Hierusales *V* 3 quæ
mater nostra *V* magni regis est *V* 4 hodieque *e* 5 itaque *ex*
itaquæ *m. 2 V* hic *ex his m. 2 V* ut *sup. lin. a m. 2 V* eum
uenturum *V* 6 cum cæli nubibus *E* fremment *V* 9 profetæ *V*
euangelica *VR* 11 autem *om. e* 15 uirtus dei *e* uirtutis dei *e*
16 qui Christus *R* et dei filius (*om. est*) *Ra* et dei filius et *e*
consessu *ex consensu m. 2 V* 17 dignandus *e* ut quia *corr. Bened.*
ut qui *Ve* et qui *R* tunc quoque *V* 18 esset ut id *e* esset et id *b*
filius hominis *E* 22 serui *sup. lin. a m. 1 V* 23 postulat *e* 24 glorifica *RE*
25 habui priusquam *sup. lin. a m. 2 V* 27 et scripsi sed *cod. præ-*
catur *VR* post ante 3 litt. *eras. R.*

ad id, quod suum fuit. non erat autem idipsum tunc totus,
 quod ut fieret precabatur: fieri autem totus non aliud, quam
 quod fuerat, postulabat. sed cum fit, quod fuit, et, quod non
 erat, est futurus, ad id, quod fuerat, id, quod totum non erat,
 6 quodam noui ortus nascebatur exordio. ergo hic resurrectionis
 suæ ad adsumendam gloriam dies est, per quam ad id nascitur,
 quod ante tempora erat. sed nascens ad id, quod ante tem-
 pora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat.
 atque ideo filius hominis a modo adsidens uirtutis dextris est
 10 uidendus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata ad
 profectum eius, quam antea habuerat, claritatis prouehebatur:
 cum hominis filius consessurus patri et in immortalitatem cor-
 ruptione carnis absorpta in uiuentem tunc et non moriturum
 amplius dei filium nasceretur.

16 28. Tenuit autem beatus apostolus nouam hanc in eo tem-
 porariæ huius natiuitatis discretam ab ea, quæ ante tempora
 est, generationem et subdiuisam significationem. nam cum de
 beata illa et nullis circumscripta temporibus natiuitate dixisset:
 primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata
 20 sunt omnia in cælis et in terra, uisibilia et inuisi-
 bilia, primogenitum quoque etiam ex mortuis in resurrectione
 commemorat dicens postea: primogenitus ex mortuis,
 ut fieret ipse in omnibus primatum habens. nascitur
 enim ad id, quod non erat, cum tamen id fieret, quod fuisset.
 22 est enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ:

19 Coloss. I, 15 sq.

1 tum totus V 2 quod ut fuerit R 5 nascibatur exordii V
 6 ad pr. l. supr. add. VR nascitur ex nascetur R 7 post erat incip. al. man. R
 8 fuid V no = soetur (o ex a) R nascitur a esse — atque in ras. R
 9 adque VR uirtutis dextris et uidēdus V uirtuti in dextris est uiden-
 dus (in i. ras.) R 11 prouehibatur V 12 consessurus ex consen-
 surus V, ex consessurus R patriæ immortalitatis V corruptione ex
 corruptionis R 18 et in uiuentem E 15 post autem 4—5 litt. eras. R
 temporariæ (te ex corr., rariæ in ras.) R tempore a 16 discretam V
 17 generationē ex genirationē R generatione b de beat ille corr. m. 2 V
 19 primogenitus ex primagenitus m. 2 V 21 post ex mortis uerba
 errore hic quoque translata ut fieret ipse in omnib. del. m. 1 V
 28 ut h. l. om. V 24 cum suo. lin. a m. 1 V.

idecirco primogenitus ex mortuis, ut maneret primogenitus creaturæ. idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ.

29. Non nunc aliud est, atque antea fuit, quamvis ipse etiam aliud fuerit ex alio; sed id, quod ex alio etiam aliud fuit, in id ipsum tamen, unde antea exstitit, aliud est renatum. nam qui natus ex uirgine homo est, erat et tum dei filius: sed qui filius hominis est, idem erat et dei filius. natus autem rursum ex baptismo et tum dei filius, ut et in idipsum et in aliud nasceretur. scriptum est autem, cum ascendisset ex aqua: 10 filius meus es tu, ego hodie genui te. sed secundum generationem hominis renascentis tum quoque ipse deo renascebatur in filium perfectum, ut hominis filio ita et dei filio in baptismo comparato.

30. Sed id, quod nunc in psalmo est: filius meus es tu, 15 ego hodie genui te, non ad uirginis partum neque ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica auctoritas est. namque in libro Actuum apostolorum ita dictum est: nosque uobis euangelizamus eam, quæ ad patres facta est repromissio. hanc deus exple- 20 uit filiis nostris, suscitans dominum nostrum Iesum, sicut et in psalmo primo scriptum est: filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum a mortuis, amplius non regressurum in interitum. uox ergo hæc dei patris secundum apostolum in 25 die resurrectionis existit; et uideamus an idipsum et euangelistæ doceant. namque dominus resurgens tali ad apostolos usus est

19 Act. ap. XIII, 82 sq.

2 idem enim genitus est ex V 4 quamvis ipse etiam aliud (ex alio m. 1) R quamvis (ex quam m. 1) ipse etiam aliud V quamvis etiam aliud ipse E 5 set R uerba sed id quod ex alio in marg. inf. add. m. 2 V 7 filius dei 8 erat om. V 9 et cum V 10 nosceretur V est enim V 12 post renascentis desin. al. man. R tñaqđ. quo R 13 perfectum VR sed cf. adn. Bened. 16 neque ex neque neque m. 2 V 19 uobis om. R euangelizamus VR ea V 21 dñm ñ ihm V 24 regressurum ex regressurorum m. 1 V 26 die (om. in) V exstitit V exstitit E 26 euangeliste V quæ Bened. h. l. de V notant euangelia sic doceant ad a pertinet 27 namq. V namque ex namque R.

uoce: data est mihi potestas omnis in cælo et in terra. euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti. resurgens enim in cælo et in terra ius omne sortitus est. in eo autem quod ait: data est, poposcisse id, quod accepit, ostendit.

31. Sequitur enim: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. accepit ergo hereditatem gentium, quam poposcit. 10 poposcit enim cum ait: pater, uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius honorificet te. sicut et dedisti illi potestatem omnis carnis. ut, omne quod dedisti illi, det illi uitam æternam. et rursum: non pro his rogo tantum, sed et pro his, qui credituri 15 sunt per uerbum eorum in me. hæc ergo hereditas eius, ut omni carni det uitam æternam, ut omnes gentes baptizatæ atque doctæ regenerentur in uitam; non iam secundum diuinam illam Moysi cantionem angelorum dominatui deditæ neque secundum eorundem numerum diuisæ, sed in dominicam 20 familiam susceptæ et in domesticos dei deputatæ et ex iniusto atque peccatore et peruerso iure dominantium in regnum æternum diuinumque translatae. neque enim adhuc tantum portio domini Israhel, neque funiculum hereditatis eius Iacob, sed gentes omnes, secundum numerum angelorum ante diuisæ, nunc 25 iam unius atque unus omnis hæc uniuersitas gentium dei populus est: et æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium primogeniti huius ex mortuis æterni heredis hereditas est.

1 Matth. XXVIII, 18. 10 Ioh. XVII, 1 sq. 18 Ibid. 20.

1 omnis potestas R 3 eos RE fili V 4 enī *supr. scr.* R
8 terminos *sup. lin. a m.* 1 V 10 poposcit *h. l. sup. lin. a m.* 2 V
11 ut filius tuus E sicut dedisti RE 18 illi ui uitam V illi uitam R
14 sed pro his R sed et pro iis α sed et pro illis s 16 baptizatæ adque
eductæ V 17 regenerentur om. V 18 illam diuinam E can-
tationem R *cf. p. 16, 3* dominatui (tui in ras.) R 20 deputate ex depotate R
21 peccatore et om. Ve 22 enim om. Va 23 istrabel V funiculus E
post sed eras s? R 24 ante *sup. lin. a m.* 2 V 25 populus ex populos R
26 est om. V resurgentium — mortuis om. V 27 et æterni V.

32. In eo autem, quod subiectum est: et possessionem tuam terminos terræ, non est existimandum, quod id ipsum repetitus sermo significet, tamquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. non enim ait: et possessionem tuam usque ad terminos terræ, sed terminos terræ. ab eo autem, quod terminatur, id, quod terminat, differt. neque id ipsum est finitum atque finire. neque unum est modum sumere atque moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectuque moderatur. non enim ita in profundum demersa terra est aut in latitudinem extensa aut prolata in altum est, ut non undique secus aut circumfusæ aut subiacentis sibi naturæ contineatur obiectu. hanc enim infernæ vastitudinis demersa et immensa abyssus sustentat, hanc circumfusi et superni æris spiritus inumbrat atque ambit. quod autem subiecta sibi abyssonis suspensa sit, propheta testatur dicens: ipse super maria fundavit eam et super flumina præparavit eam. et rursum: qui firmavit terram super aquas. et hanc immensam atque infinitam vastitatem abyssum scriptura solita est nuncupare, cum Iona intra cetum orat et dicit: abyssus multa circumfudit me. atque hæc quidem infinita immensitas, quæ secundum verbi proprietatem in abyssonis significari intellegitur, spiritali divinæ substantiæ est circumscripta uirtute secundum illud apostoli: quoniam omnia in ipso et per

16 Ps. XXIII, 2. 18 Ps. CXXXV, 6. 20 Ion. II, 6. 24 Rom. XI, 36.

1 autem om. V adiectum est Ve 3 repetitus (& ex parte eras.) R soli R solo V terra R 4 est V et in ras. R 5 sed terminos terræ om. V 7 finium V finitum esse a adque VR et sic fere semper 9 cipit — obiectuque om. V habitu R 10 demersa est terra E 11 latitudinem V 12 subiacentes V 13 obiectum V demersa et immersa R 14 abusus V æri V 16 profeta VR et sic sescenties testatur ex testatur m. 2 V mariam V fundavit illam R 17 præparavit illam RE et iterum V 19 scriptura V 20 sic V cf. quæ dixi Abh. IV, 58 cum Iona intra cetum oranti = dicitur R cum Iona intra cetum orante dicitur E habysus R 22 que V 23 spiritali et divinæ Vb spiritualis et divinæ Ed. Basil. a Par. 1572 24 omnia in ipsum V sed cf. Ps. CXXIX cap. 1.

ipsum, ipsi gloria in sæcula sæculorum. esse autem
 infernæ huius regionis vastæque abyssus incolas plures, beati
 Iohannis Apocalypsi docemur, cum nullus, neque in cælo, ne-
 que supra terram, neque infra terram obsignatum librum dignus
 5 est repertus aperire. non utique de mortuis et in terram
 sepultis significare intellegitur, cum ad tertii incolatus demon-
 strationem non qui intra terram, sed qui infra terram, neque
 qui mortui sunt, sed qui uiuant, nullum in se resignandi libri
 habuerint auctorem. cum ergo possessio terræ finium domino
 10 donatur, non tam terra donatur, quam ea, quibus terra finitur.
 terræ enim terminos, quibus terra ipsa determinatur, accepit.

33. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus,
 quippe cuius ore Christus de se est locutus, exposuit dicens: qui
 cum in forma dei esset, non rapinam existimauit se
 15 esse æqualem deo, sed se exinanivit formam serui
 accipiens, in similitudine hominis constitutus et
 habitu repertus ut homo: humiliavit se factus
 obaudiens usque ad mortem, mortem autem crucis;
 propter quod et deus illum exaltauit et donauit
 20 illi nomen, quod est super omne nomen, ut in no-
 mine Iesu omne genu curuet cælestium et terre-
 strum et infernorum, et omnis lingua confiteatur,
 quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris.
 in forma itaque dei manens formam serui accepit, scilicet ex
 25 deo homo natus. et post mortem crucis in nomen, quod super
 omne nomen est, exaltatur: in deum namque, quia nullum ultra
 deum nomen est, prouehitur, eique hoc petenti, id est, ut esset,
 quod fuerat ante, donatur. formam enim serui in forma dei
 manens sumpserat. accepit deinde possessionem finium terræ,

14 Phil. II. 6 sqq.

2 huius infernae E abyssos V abyssi E 4 super V 6 sepultis ex
 sepultam m. 2 V 8 mortui ex mortuis m. 1 V uiuant VRa ullum Vb
 illum R a 10 non tam terra donatur om. V 12 sacramētum ex
 sacramētaum m. 1 V 14 in sup. lin. a m. 1 V 17 rep[er]tus R
 18 oboediens R crucis ex faucis m. 2 V 21 genu ex genus m. 2 V
 flectatur RE 23 in gloria ē (ē in ras) R(e) 24 itaque (ita in ras.) R
 25 quod est super omne nomen E 29 promissionem R.

id est, ut in nomine Iesu omne genu flectat cæle-
stium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua
confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei pa-
tris. non terra solum, sed superna etiam infernaque donantur
et ea, quibus terra concluditur. et in gloria dei patris hodie
genitus nascitur, id est in manentem antea dei formam per
præmium mortis formæ servilis adsumptio honestatur: fitque
sub tempore nova nec tamen inusitata natiuitas, cum ad resu-
mendam gloriam dei patris, qui ex forma dei forma serui erat
reperitus, primogenitus ex mortuis nasceretur. 10

34. Sequitur deinde: reges eos in uirga ferrea, tam-
quam uas figuli confringes eos. multis aut male opi-
nantibus aut uirtutem et proprietatem dictorum diuinorum
ignorantibus aduersa hæc esse bonitati dei uidentur, ut gentes,
quas filius dei in possessionem poposcit et in hereditatem ac- 15
cepit, terrore uirgæ ferreæ regat et modo uasis figuli confringat.
neque enim boni cuiusquam est dare et accipere perdenda.
et qui manult peccatorum pœnitentiam quam mortem, non
existimatur secundum professionem naturæ suæ esse facturum,
si uirga ferrea confringat, quos dari sibi in hereditatem poposcit. 20

35. Et primum, ne quis temerariæ huic et impiæ præsump-
tioni locus pateat, proprietates ipsæ uerborum in romanam lin-
guam translatorum cognoscendæ sunt. namque id, quod nobis-
cum est: reges eos in uirga ferrea, quamquam ipsum
reges non tyrannicum neque iniustum sit, sed ex æquitatis ac 25
moderationis arbitrio regimen rationale demonstret, tamen
molliorem adhuc regentis adfectum proprietas græca significat.
quod enim nobiscum est: reges eos, cum illis est ποιμῆνες
αὐτοῖς, id est pastoraliter reges, regendi scilicet eos curam

1 flectāt V flectat' R flectatur E 2 terrestrium (om. et) E 3 in
gloria ē R e 4 non terra solū VR non terrena sola E 6 genitus ex
genitus m I V 8 inusitata ex inusitatam m. I V 9 serui erat per
primogenitum ex V 11 et tamquam Rb 14 bonitatis V
16 terroræ VR et in modo R¹ confringat (can ex parte in ras.) R
17 pe- denda V 18 magis uult ex manult R² (b) 19 promissionem e
naturæ ex nam terræ m. 2 V 22 ipsæ (ae in ras.) R 24 eos sup.
in. a m. I V 26 regis non sit tyrannicum neq. iniustum sit V
28 ποιμῆνες αὐτοῖς γ ποιμῆνια αὐτοῖς R reges ex regis R.

adfectu pastoris habiturus: ipse est enim pastor bonus, cuius nos sumus oues, pro quibus animam suam posuit. ne autem ius tyrannicum significari arbitremur in uirga, quæ in uirgæ nuncupatione proprietas sit, ex nouo et ueteri Testamento noscendum est.

36. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos ex multis peccatis ad pœnitentiam moderata atque utili adhortatione reuocabat, ait: quid uultis? in uirga ueniam ad uos an in caritate et spiritu mansuetudinis? numquid Paulo
 10 ius prætorium erat, ut uirgam comminaretur et cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? non utique ita opinandum est. sed quia omnis dei sermo, quo ex errore in ueritatem retrahimur, quo per comminationem terroremque iudicii ad innocentis et sanctæ uitæ uiam regimur, uirga est nuncu-
 15 patus, per quam, intra disciplinam diuini metus cohibiti, moderati ac prouidentis rectoris monitu coercemur, beatus apostolus condicionem eligendi aduentus sui his, quos monebat, adiecit, utrum mallent eum in seueritate doctrinæ atque obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. quod utrumque secundum mo-
 20 destiæ tenorem erat necessarium, ut obœdientibus lenior, insolentibus uero seuerior adueniret. et hoc quidem ex noui Testamenti auctoritate præsumptum est.

37. Hanc autem uerbi doctrinam uirgam nuncupari ex ueteri ita cognitum est, cum dicitur: uirga directionis uirga
 25 regni tui; quia hæc eadem est uirgæ directio, qua per doctrinam in æquam uiam utilemque dirigimur, et quæ uirga

8 I Cor. VI, 21. 24 Ps. XLIV, 7.

2 oues sumus s 4 ueteri ex uetere m. 2 V 6 chorinthios R
 quos cū ex a quos tum ex s 7 pœnitentia^m V p^oœnitentiam R
 post utili 1 litt. eras. R adhortatione ex adhortationem m. 2 V
 8 uenio V 10 ut in uirgā V ut uirga Basil. et Par. 1572 ut in uirga b
 cum officia V 11 lectoris VR ad ecclesiam V non — opinandum
 est om. R 12 dī sermone eū ex V in ueritate R in ueritatem dei E
 14 regimur ex regimurum m. 2 V 16 coercemur b 18 eum in
 seuaritate doctrinae V eum in seueritate eū (e ex c) doctrinae R
 20 obydientibus V 21 insolentibus ex insulentibus R uero om. V
 23 ex ueteri (i ex e m. 2) ita V ex ueritate sed. in marg.: ex ueteri ita R
 25 uirgæ ex uirgatui m. 2 V quo per V 26 uitam V.

regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni. ipsum autem dominum nostrum ob doctrinae suae utilem ac moderatam praedicationem uirgam nuncupatum ita accepimus dicente Esaia: exiet, inquit, uirga de radice Iesse. ac ne tyrannicam in eo seueritatem per uirgae nuncupationem auderet quisquam opinari, continuo propheticus sermo subiecit: et flos de radice ascendet et requiescet spiritus dei super eum, ut uirgae seueritatem floris suauitas temperaret, cum unicuique nostrum doctrinae terror regimen perfectae beatitudinis admoueret. in hac ergo uirga reget datas sibi gentes: non corruptibili, non caduca, non fragili, sed ferrea, id est ualidissima et pro naturae suae soliditate firmissima.

38. Hac ergo uirga ferrea ut reget, ita et confringat uel conteret; nam magis hoc secundum septuaginta translatores graecitatis proprietas enuntiat. ita enim scriptum est: Ὡς κεραμέως συντρίψει αὐτούς. sed siue conterat, siue confringat, non idcirco existimandus est hereditatem poscere, ut eam ad perdendum atque abolendum confringat et conterat: quippe cui cor contritum sacrificium sit optimum. contritio ergo illa siue confractio est, quae in nobis corporeas uoluptates et saecularium uitiorum incentiua conminuit dignosque nos dignatione domini praestabit secundum dictum prophetae: cor contritum et humiliatum deus non spernet. comparata autem uasis figuli confractio quantam absolutionem intellegentiae huius inpertitur? non enim sine causa quos in hereditatem poposcit, uirga ferrea regens tamquam uas figuli confringat: nisi quod conparationis exemplo

4 Esai. XI, 1. 28 Ps. L, 19.

1 necesse est illa ipsa est doctrina sit regni V 3 uirga V Esaia V 4 inquit VR 6 de radice eius RE 7 super eum spiritus domini RE 18 ut reget ita confringat et conteret Rb reget ita ut confringat et conterat e 15 weckeuoс κεραμεωс συντριψει αὐτοῦс ≡ V weckeoc κεραμε. wec uтpu etcautouo R 18 atque abolendum om. V 19 contribulatum R contribulatum VE 22 praestabit ex praestauit m. 2 V 23 contribulatum Rb 24 spernet R 25 iper ≡ titur (eras. i) R inpertit V inpertitur e.

fragmenti istius modi damnum proficere in restorationem eiusdem uasis ostendit.

39. Qualis autem a deo secundum uas figuli nostra confractio sit, idem docuit per Hieremiam prophetam, dicens: surge et
 5 descende in domum figuli, et ibi audies uerba mea. et descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super lapides. et cecidit uas, quod faciebat in manibus eius; et iterum ipse faciebat uas aliud secundum quod placuit in conspectu
 10 eius ut faceret. et factum est uerbum domini ad me, dicens: si secundum figulum hunc non possum facere uos, domus Israel? ecce sicut lutum figuli uos estis in manibus meis. in summa loquar super gentem aut super regnum, ut feriam eos et perdam:
 15 et si conuersa fuerit gens illa a malis suis, pænitebo de malis, quæ cogitabam facere illis. et in summa loquar super gentem et regnum, ut reædificem et plantem. et facient mala ante me, ut ne audiant uocem meam; et pænitebo de bonis, quæ
 20 locutus sum facere illis. sic petitas atque obtentas hereditatis suæ gentes deus confringet et conteret, ut reformat. confringet enim in omnibus omnes inexpleriles cupiditates et inlecebrosas lasciuias et feruentes iras et inanes superstitiones et tumentes fastus et impias opiniones. reformat autem nos
 25 ad rationabilem uitæ usum contemptu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, ueri scientia, communione uiuendi, religionis officiis, cum per doctrinæ regimen terroremque iudicii in has uirtutes post uitia illa reuiuiscimus. non enim ait: tamquam

4 Hierem. XVIII, 1 sqq.

1 fracti R dānū R 4 Ieremiam V 6 descendit V 8 fecit uas aliud RE 12 Istrabel V ecce ex ece m. 2 V 18 supra gentem V (sed. infra super) 15 pænitebao corr. m. 1 V 16 cogitabo VR 17 loquor V reædificem ex reædificet m. 2 V 18 ante me ex autem corr. m. 2 V 20 hereditates V 21 conterit (terit sup. lin. a' m. 2) V ut — enim om. V 22 confringet enim in R confringit enim deus in E 23 inlecebras V lasciuias ex lasciuitas m. 1 V 24 fastus ex fastos R 27 doctrinā corr. m. 2 V 28 per uitia illa V reuiuiscimus E cf. Neue Formentl. II, 505.

uas figulum confringes, ne per testæ fragmentum inre-
formabile uas posset intellegi; sed ait: uas figuli, quod in
ipsea artificis molitione uas fieret, ut secundum prælatum exem-
plum prompta esset confracti eiusdem uasis ex artificis uolun-
tate reparatio.

40. Sed irrationabilis materiæ uas etiam sub alia intellegen-
tia ad rationem humanæ uoluntatis aptatum est: homines quidem
per hæc uitia sua cadere, sed si in his pæniterent, id est, si
ab his desinerent, se quoque deus in his, quæ ad pœnam casus
huius constituerit, pænitere, non quod hic motus mentis secun- 10
dum humanam naturam in deum caderet, sed quia homini
gestorum pœnitentia modus est gerendorum; pœnitentiam quo-
que suam deus memorat ad pœnam, quia puniri desinerent,
qui esse impii destitissent. ut, ergo figulo promptum est
amissum uas ad eandem, uel, quam uolet, speciem reformare, 15
ita deo facile est, post uitiorum casus uolentes se erigi per
doctrinæ suæ institutionem ad pietatem ex impietate reparare.

41. Sed et illa tamquam uas figuli non ignoranda con-
fractio est, tum cum his corporibus dissolutis et casu mortis
confractis pro uoluntate artificis restauratio adferetur. quod 20
utrumque propheticus sermo significasse eodem dicto uidetur.
nam cum pœnitentiam utilem in his, quæ antea agebantur,
ostendit, præsentis huius uitæ et corporalis ex uitiiis in uirtutem
nouam quasi instaurationem docet esse oportere, ira in eos dei
sicuti criminum uoluntate cessante. et quamquam id ex figuli 25
comparatione protulerit, tamen, cum de eodem figulo ait: et

26 Hierem. XVIII, 4.

1 figulum *Vr* figuli *R* figulus α *om. Basil. et Par. 1572.* (*an* figlinum?
cf. Bened.) confringes eos, ne α teste *corr. m. 2 V* teste *R* frac-
mentum *R* 2 *sad m. 2 V* 4 uasi¹ *corr. m. 2 V* 6 sed hoc irrationabilis α
11 *dm ex dōn corr. m. 2 V* 12 modus *ex modus corr. m. 1 V*
p^o \equiv *enitentiam et sic saepissime R* 18 poenam *ex paenam R* desineretⁿ *R*¹
14 esse *ex essent R* 17 institutione^m *corr. m. 2 V* ad pietatem *ex*
ad impietatem m. 2 V 19 tum *sup. lin. a m. 2 V* 21 significasse *ex*
significasset m. 1 V 23 praesenti *V* in uirtutē α in uirtute *V* in
uirtutes *ex in uirtute m. 3 R* 24 ira *ex ita m. 2 V* in eodem
sicuti *V*.

ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in conspectu eius, significari intellegitur etiam illa, quæ secundum dei uoluntatem resurgentium corporum instauratio est futura. prout ei enim placet et in conspectu eius dignum est, con-
 5 fracta reparabit, non ex alia aliqua, sed ex uetere atque ipsa originis suæ materie speciem illis conplaciti sibi decoris inper-
 tiens: ut corruptibilium corporum in incorruptionis gloriam resurrectio non interitu naturam perimat, sed qualitatis condi-
 cione demutat. non enim aliud corpus, quamuis in aliud
 10 resurget, apostolo dicente: seminatur in corruptela, re-
 surgit in incorruptione; seminatur in ignominia,
 resurgit in gloria; seminatur in infirmitate, resur-
 git in uirtute; seminatur corpus animale, surgit
 corpus spiritale. fit ergo demutatio, sed non adfertur
 15 abolitio. et cum id, quod fuit, in id, quod non fuit, surgit, non
 amisit originem, sed profecit ad honorem. confringi itaque nos,
 tamquam uas figuli, uel nunc, uel tunc gaudeamus: ut et nunc,
 modo figuli uasis, conmortui et consepulti domino in baptismo
 in nouitate uitæ ambulemus et in nouum Christi hominem
 20 deposito uetere renascamur, et tunc per hunc nouæ natiuitatis
 profectum in beatam illam ac deo placentem iteratæ repara-
 tionis nostræ speciem reformemur.

42. Cuius boni non ignarus propheta post hæc hortatur et
 dicit: et nunc reges intellegite, erudimini qui iudi-
 25 catis terram. seruite domino in timore et exul-
 tate cum tremore. adprehendite disciplinam, ne
 forte irascatur dominus, et pereatis de uia iusta.

10 I Cor. XV, 42.

2 etiam intellegitur illa E 4 prout & enim R prout enim ei VE
 in om. V 5 ex ueteri E 6 materie R 7 corporū incorruptionis V
 11 in incorruptione ex in corruptione m. 2 V 12 resurgit *semper*
restitui, quia cod. V hanc formam, quæ textui graeco et antiquis versionibus
Italicis respondet (Sabatier III, 718), primo loco excepto constanter repetit.
 resurget RE 18 resurget spiritale (om. corpus) RE 16 confringit VR
 19 uitæ om. R 20 uetere R renascamur ex nascamur m. 2 V
 23 ignarus ex ignoras m. 2 V 25 et exultatē ei cum RE 26 ad-
 prehendite VR.

cum exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui
 confidunt in eum. doctrinæ hic ordo utilissimus est, ut
 eorum, in quæ nos adhortetur, beatitudinem cognitam præstet;
 quia difficile sit animum ac spem ad ignorata protendere. uolens
 igitur propheta ad eorum nos, quæ superius commemorauerat, 5
 intellegentiam cohortari intellegentiæ ipsius honorem ante me-
 morauit, dicens: et nunc reges intellegite, eos scilicet,
 qui intellecturi essent, reges esse demonstrans. sed quærendum
 est, quos reges ad intellegentiam propheticæ huius adhortationis
 admoneat, ne forte quisquam eos significari intellegat, quorum 10
 nunc in humana corpora et in bellorum ministeria et in metum
 gentium regnum est. non sunt autem hi æterni et beati apud
 deum reges, quippe cum ipsi iam mandatis dei excidant et
 diabolo in regnum sint deputati, dicente eodem, cum dominum
 temptaret: et duxit illum diabolus in montem altis- 15
 simum et ostendit illi omnia regna orbis terræ in
 momento temporis; ait ad illum diabolus: tibi
 dabo potestatem hanc et gloriam eorum, quia mihi
 tradita sunt. alios autem nobis reges euangelia demonstrant,
 scilicet in quos adpropinquauit dei regnum et eos, qui regnans 20
 in se peccatum deuicerint, qui sui ipsius corporis reges sunt,
 dominatui suo uniuersa uitiorum incentiua subdentes: hoc enim
 in nobis est dei regnum. sic iterum Christus regnat in nobis,
 cum per eum ipsi dominorum in nos iure regnamus secundum
 quod dictum est: non uenit regnum dei cum obserua- 25
 tione, neque dicent: ecce hic, ecce illic. ecce enim
 regnum dei intra uos est. huius regni beatus apostolus
 meminit Corinthiis scribens: iam sine nobis regnatis;

15 Luc. IV, 5 sq. 25 Luc. XVII, 20 sq. 28 I Cor. 4, 8.

3 in qua *R* adhortatur *ex* adhortetur *m.* 3 *R* 4 ac spē *ex* a spe *R*
 6 intellegentia ipsius *V* 8 sed quærendum est — obsequii metus *p. 72, 6 om. a*
 10 ne quisquam forte *s.* 11 in corpora humana *Vs.* 12 aput *V*
 13 ipsis *V* iam a mandatis (*a inser. m. 3*) *R* (b) dī *ex* dī *m. 2 V*
 et *om. V* 14 diabulo *V* 17 & ait (*& supr. scr.*) *R* (b) 19 euangelia *VR*
 20 in quo *V* regnum dei *s.* regnans *R* 28 est *om. V* regnum dei *s.*
 regnat *ex* regnauit *m. 2 V* 26 et ecce illic *s.*

et utinam regnaretis, ut et nos uobiscum conregnaremus. hoc itaque regnum dei est, ubi peccatum uincitur, ubi mors perimitur, ubi non regnat hostis: mors enim regnavit ab Adam usque ad Moysen; et apostolus ait:
 5 iam non regnet in uobis peccatum. per hoc dei regnum regno peccati dissoluto ipsisque iam nobis regibus regno aduersante subuerso hoc nobis dei regnum est, cum omnibus uitiorum nostrorum aculeis contusis labes erit corporeæ infirmitatis absorpta.

10 43. Hos itaque reges propheta ad intellegendum cohortatur, ut sciant, aduersus dominum et Christum eius fremuisse reges et populos uana meditados; intellegant quoque ridentem e cælis et in ira loquentem et super Sion montem sanctum regem constitutum, præcepta dei patris adnuntiantem; cognoscantque
 15 eum, qui sit genitus in filium, tempus quoque illud, quo, qui tempora fecit, sit in tempore genitus; intellegant, in quo et hereditatem gentium et possessionem terræ finium postulauit; non ignorent etiam, quæ hæc uirga sit ferrea, qua regens eos modo uasis figuli confringat. hæc enim intellegentes sacra-
 20 mentum omne diuinæ uoluntatis agnoscent: et cum per obedientiam præceptorum heredes dei patris, coheredes autem domini nostri Iesu Christi erunt, per id, quod æterno regi coheredes sunt, id necesse est consequantur, ut reges sint.

44. Testantibus itaque euangeliiis atque apostolo de regibus
 25 sequens est, ut cognoscamus, qui sint iudices terræ, quos adæque reges oporteat erudiri: maxime cum reges nudo tantum nomine

3 Rom. V, 14. 5 Rom. VI, 12.

1 et utinam regnetis VR (sed V mox conregnaremus et Ps. LX, 5 VRPT regnaretis; cf. quæ dixi Abh. IV, 84 et Sabatier III, 669, 8) nobis conregnemus R uobiscum regnemus Ed. Basil. et Par. 1572 5 peccatum in uobis s regnum dei s 7 subuerso ex subuenrsante V erit regnum dei, cum s omnibus uiuorum R 8 corporeæ R 11 aduersū R fremuisse ex fremuisset m. 2 V 12 intellegunt V ridentem e ≡ R ridentem e ex ridente m. 2 V inridentem e s 18 in add. m. 2 V 15 in om. R 16 tempora fecit ex tempore fecit m. 2 V 17 hereditatem (om. et) s 20 diuinum V per obydientiam V 22 h̄m xp̄s V per qđ R 25 quos adeq. reges V quos ≡ ≡ æquæ reges (eras. ad) R quosque ut reges s 26 oportere V.

sine regni alicuius designatione cognominet, ut eos suos atque in se esse reges doceret, iudices autem terræ dicat. differre uero iudicem atque regem, ipso usu terrenæ consuetudinis noscimus; quia non idem sit regnare, quod iudicare, quia regnum dominatio sit, iudicium uero modus sit æquitatis. sancti ergo quique intellegendi sunt esse iudices terræ, quorum uita atque fides infidelium iniquorumque iudicium sit. et hoc dominus in euangelis ostendit dicens: uiri Nineuitæ surgent in iudicio et iudicabunt generationem hanc, quia pænitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; et ecce maior hic quam Iona. regina Austri surget in iudicio et iudicabit generationem hanc, quia uenit ab ultimis partibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce maior hic Salomone. tales erunt iudices terræ, quorum comparatio fidei ac timoris inpænitentes impiosque condemnet. si enim pænitentia Nineuitum ex Ionæ prædicatione suscepta fructum adepta est pænitendi, necesse est obediens eorum pænitentia insolentem horum inpænitentiam indicabit. aut regina Austri ex ultimis partibus terræ desideratam Salomonis sapientiam audiens nonne infidelitatem et incuriam præsentium auditione peregrina damnabit? cum tamen inobedientiæ atque inaudientiæ iudicium differens a Salomone atque Iona Christus auctor adcumulet. absolute autem hos esse iudices terræ apostolus demonstrat dicens: an nescitis, quia sancti mundum iudicabunt, et in uobis indicatur hic mundus? cum per meritum adeptæ beatitudinis criminorum uitam sanctitas comparata condemnet.

8 Matth. XII, 41 sq. 25 I Cor. 6, 2.

1 fine regni cuius V 3 cognoscimus • 4 quin regnum V 5 modus sit ex domus sit m. 2 V sit modus • 7 iniquorumq: ex iniquorum R in euangelis VR et sic saepe 8 Nininitæ R 10 Ionæ sup. lin. a m. 1 V 11 quam Iona hic • 13 obaudire sapientiam • 14 Solomonis V Solomone ex Solomonis m. 2 V 15 fides ac timor R fides ac mors V 16 pænitentiam ex pænitentes m. 2 V Nineuitum ex Nineuietum m. 1 V Nininitæ R Nininitarum • 18 oboydiens V poenitentia ex poenitendi m. 2 V 19 indicet V • cf. Arch. II, 318; Stud. 1889 p. 322 regina ex regna m. 2 V 20 Solomonis V 21 auditio R 22 a Solomone V 26 indicabitur mundus R • 27 scitas R.

45. Intellegentiæ autem huius atque eruditionis opus continuo propheta subiecit, dicens: seruite domino in timore et exultate cum tremore. non securum patitur aut neglegens esse seruitium: vult in omni seruitutis officio admisceri timorem. ut enim metuentes serui diligentius dominis carnalibus seruiunt, cum voluntatem sollertioris obsequii metus obsequellæ admixtus eliciat, ita et deo seruientes, si timeant per inminentem timorem, non neglegentes in ea erunt, quam susceperint, seruitute. ac ne tyrannici terroris hic metus esse fidelium crederetur, ad id, quod dixerat: seruite in timore, adiecit: et exultate: ut metum seruitutis gaudii exultatio temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam seruitii fidelis adferret. porro autem, ne libertas gaudii fines congruæ moderationis excederet, ita subdidit: exultate in tremore, quia periculosa ad obliuionem timoris esset libera a tremore lætitia. atque ita hæc prophetici eloquii ratio seruata est, ut seruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, et exultationem tremor consequens contineret.

46. Huius autem seruitii et timorem exultantem et exultationem trementem docuit in eo, quod sequitur, consistere, dicens: adprehendite disciplinam. uirtute uerbi significationem impatientis et uelut præproperæ ad id uoluntatis ostendit, non tam expetendam, quam adprehendendam potius disciplinam docens: non tepore fidei in huius obœdientiæ obseruatione contentus, sed ardorem spiritus in adprehendendi auiditate desiderans. sic in rapiendo regno cælorum raptores dominum delectant, cum ait: a diebus autem Iohannis

27 Matth. XI, 12.

2 et exultate ei R a 3 ut neglegens V 4 esse om. b 6 seruiunt et cum V sollertioris V ubsequellæ R 8 ea sup. lin. a m. 2 V 9 seruitute ex seruitem m. 2 V 10 credetur V seruite domino in timore E 11 et exultate ei ut E 13 adferret ex adferet m. 2 V finis V 14 tremore ex traemore m. 2 V 19 seruitii (alterum i in ras.) R 21 adpraehendite R uirtutem uerbi significatio i patientis V 22 uelud R praepropere (e in ras.) R praepropere V properae e 24 tepore R tempore Ve^m obseruationem V 25 adprachendendi ex adpraehendi m. 2 V 26 raptores dominum delectant cum ait scripsi raptores dominum delectatū ait R raptores dñm delectatum ait Vα raptore dominus delectatus ait a.

regnum cælorum uim patitur, et uim facientes diripiunt illud; quia, cum regni cælestis possessio Israheli prædicaretur, fides tamen gentium possessionem hanc sibi Israhel diffidente præriperet.

47. Sic et Paulus currit, ut adprehendat, dicens: sequor
autem ut adprehendam, in quo et adprehensus
sum. non lento gradu properat neque otioso sequitur pro-
cursu; adprehensurus enim sequitur. et satis quidem dixisse
uideretur, si consecuturus sequeretur, sed uim et ipse adferre
optat et adprehendere properat et modo exempli corporalis
inuadere. scit autem se eo ipso iam esse, quod adprehendere
properat, adprehensum. si enim nos per corporalem naturam
deus naturæ suæ dissidentes homo genitus adprehendit, factus
ipse quod sumus, nostrum est, ad adprehendendum nunc id,
quod est ipse, contendere, ut in eam gloriam, in quam naturam
corporeæ huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat:
atque ita adprehendemus id, in quo fuimus adprehensi, si na-
turam dei consequamur, deo ante naturam hominum conse-
quente. adprehendenda itaque disciplina et inuadenda est quo-
dam amplexu et in uinculo corporali, ne elabatur aut decidat.

48. Causam autem diligentis huius amplexus ac uinculi
propheta subiecit dicens: adprehendite disciplinam, ne
quando irascatur dominus, et pereatis de uia iu-
sta, cum exarserit in breui ira eius. adest enim poenæ
dies, qui in exardescente ira domini significari intellegitur:

5 Philipp. III, 12.

1 facientes *ex* facientis *R* 2 illud *ex* illum *m.* 2 *V* Israheli *V*
5 sic et beatus Paulus *e* adpraehendat *VR* et sic saepe 9 et ipse *ex*
ipse *m.* 2 *V* adferre cupiat *R* *cf.* Acad. p. 24 10 adpraehendere *V*
11 inuade $\equiv \equiv \equiv$ re *V* quod adpraehendere poterat *V* 18 dñs
naturame *corr.* *m.* 1 *V* dissidentis *VR* *b* diffidentes *e* 14 ad-
praehendendum *R* ad praehendendū *V* nunc in quod *V* 15 ut *sup.*
lin. a *m.* 2 *V* in eam *ex* in eum *m.* 2 *V* 16 eximit *b* 17 ad-
praehendemus *ex* adpraehensi *m.* 2 *V* id in quo fuimus adprehensi *sup.*
lin. a *m.* 2 *V* 18 post consequamur 1 *litt. eras.* *R* 19 itaque *V*
est *del.* *m.* 2 *V* 20 āplexu *ex* plexu *m.* 2 *V* et uinculo *V* ne \equiv la-
batur (*eras.* *e*) *R* excidat *e* 21 complexus *Ed. Par. 1572* *b*
ac in *ras.* *R* 23 uia *ex* uir *m.* 2 *V* 24 poene *R*.

quo si non adprehensam a nobis disciplinam tenebimus, per-
diti a iusta uia erimus. unicuique enim rei perit, quidquid
aufertur; et quod deest, ei, cui deest, iam uidetur amissum.
nam tametsi per naturam suam manet, ei tamen, cui abest, non
5 manet. et idcirco de uia iusta impii pereunt, quia in ea non
erunt. pereunt autem de uia iusta, cum exarserit in breui
ira eius.

49. Non morosa hæc ira est, per quam a iusta uia pereunt, ne
quis sibi interim pœnæ lucro inter moras iudicii blandiatur.
10 in breui namque exardescit ira. excipit enim nos statim ultor
infernus: et decedentes de corpore, si ita uixerimus, confestim
uiæ rectæ perimus. testes nobis sunt euangelicus diues et
pauper: quorum unum angeli in sedibus beatorum et in Abraham
sinibus locauerunt, alium statim pœnæ regio suscepit. adeo
15 autem statim pœna mortuum excepit, ut etiam fratres eius
adhuc in supernis manerent. nihil illic dilationis aut moræ
est. iudicii enim dies uel beatitudinis retributio est æterna uel
pœnæ. tempus uero mortis habet interim unumquemque suis
legibus, dum ad iudicium unumquemque aut Abraham reseruat,
20 aut pœna.

50. Et idcirco copiosum hunc sacramentis cælestibus psal-
mum sic propheta conclusit: beati omnes, qui confidunt
in eum. non trepidam spem neque ambiguam perfectio
beatitudinis exigit. confidentia ad id opus est, firmæ scilicet
25 opinionis, et indemutabili uoluntate: quia plus sit confidere,
quam sperare. confidendum ergo est, ne nos a uia
recta exardescens breui dei ira deperdat. fidelis enim

2 a iusta uia (a *supr. scr.*) R a uia iusta V de uia iusta E re $\overset{1}{\equiv}$ R
4 tametsi ex tamet m. 2 V manet ex namet m. 2 V maneat E
& tamen R 5 impii pereunt — de uia iusta om. R 8 per qua a
iusta V per quam iusta R per quam de iusta E 9 in poene lucro R (b)
10 in breui ex in brebi m. 2 V 11 decedentes ex decidintes m. 1 V
decedentes E 12 de uia recta E sunt om. b 13 habrahæ R
14 sinu E 16 adhuc om. Va 20 aut *sup. lin. a m.* 2 V pœnæ ex
poena m. 3 R 21 sacramentis ex sacramentum m. 2 V 24 firmæ
scilicet opionis V¹ firmæ opinionis scilicet E 25 sit *sup. lin. a m.* 2 V
27 in breui ex breui m. 2 V ira dei E.

est, qui ait: qui credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte ad uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

DE TITULO IX. PSALMI.

In finem pro occultis filii. Psalmus David. 5

1. Quorundam psalmorum absoluta intellegentia est, quorundam obscurior sensus est; diuersitatem utramque adfert diuersitas prophetiae. per multa namque et uaria genera sermonis ad agnitionem dei hominem spiritus sanctus instituit, nunc sacramentorum occulta per naturas et conparationes hominum 10 comprehendens, nunc fidei simplicitatem uerborum absolute commendans, nunc uitae ordinem praecceptorum ueritate confirmans, nunc quid prouidendum sit et cauendum per personam prophetae, qui psalmum scribat, ostendens: ut per hanc multiplicem et diuitem copiam doctrinae, per quasdam partes et 15 incrementa discendi totius intellegentiae aedificatio conparetur. et erit nobis psalmus positus in exemplum, cuius superscriptio talis est: in finem pro occulta filii, psalmus David. itaque per naturam eorum, quae et occulta et in fine sunt, quaerenda est psalmi intellegentia. 20

2. Psalmus inscriptus non est in finem pro occulta filii, nisi tantum in id, ut, ex quibus psalmus ipse consisteret, nosceretur. omnia autem, quae ad titulum sermonis adduntur, ex quibus sermo sit initus, testantur. non enim conuenit, ut in sermone aliud sit, aliud in titulo, quia titulus uelut index 25 eorum est, de quibus scribitur. uerbi igitur eius, quod in fine dicitur, ratio est intellegenda. in fine est, ultra quod nihil est, 1 Ioh. V, 24.

1 est om. R. Explicit psalmus II incipit de titulo noni psalmi feliciter Vr Finit psalmus II. incipit ≡≡≡ XIII R 5 in finem — David del. V filii om. r 6 quorundam ex quorumdam V 7 utraque r utique b 8 namque ex quae corr. m. 2 V 10 et ex et et m. 2 V conparationem rb omnium conpraehendens V 12 praecceptorum ex praecceptorum corr. m. 1 V 15 quasdoam corr. m. 1 V 16 discendi (corr. m. 2) V 17 nobis sup. lin. a m. 2 V 18 pro occulta Vr cf. Neue Formenl. II, 784 Sabatier II, 20 19 et fine V 21 inscriptus est (est sup. lin. a m. 2 V 24 testantur ex uestantur m. 2 V 25 uelut ex ueluti V 26 e^orum (corr. m. 2) V est om. V 27 nichil r.

in fine est, quod præsens tempus excedit; quia finis ex omnibus, non ex fine omnia: desinunt enim in ea cuncta, et est quoddam rei actæ dictæue postremum; et nisi in ea totius uniuersitatis postremitas erit, non erit finis; quia necesse est
 5 non esse ultimum, quod ultra se habeat aliquid postremum. ex quo intellegendum, quotiensque titulus habet in fine, non præsentia in his, sed ultima contineri. occulta autem sunt, quæ abscondita et latentia sunt, quæque reconditis et inaccessibilibus et inperspicabilibus occultantur sintque ei tantum, qui
 10 condiderit, conperta, aut nisi cum aliquibus cognoscenda protulerit. ergo psalmus inscribitur in finem pro occultis. et quia ex natura rerum, quid intellegentiæ in nominibus finis occultorumque sit, uidemus, res ipsas, quæ in fine atque occultis sint, conuenit explicari.

15 3. Et de his quidem testis est nobis beatus apostolus Paulus ita dicens: prout legentes potestis intellegere intellectum meum in sacramento Christi, quod aliis temporibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est. et rursum: mihi
 20 minimo omnium sanctorum hæc gratia data est in gentibus, euangelizare inuestigabiles diuitias Christi et inluminare, quæ sit distributio sacramenti eius, quod absconditum est a sæculis in deo. hoc est igitur occultum, de quo et dominus ait: non est
 25 absconsum, quod non cognoscatur, neque opertum, quod non reuelabitur. sed psalmus occulta continet, non occultum. recte ita: nam consequentia docent plura fuisse, non unum. est enim occultum, deum salutis humanæ causa non in cælesti gloria et claritate nominis sui adfuisse, sed

16 Ephes. III, 4. 19 Ibid. 8, 9. 24 Matth. X, 26.

2 enim *sup. lin. a m.* 2 *V* in ea *V* *cf. Neue Formenl. I, 672* in eo *rb* & est ex in est *corr. m.* 2 *V* 3 aptae *Vr* dictæuæ ex dictæq. *m.* 2 *V* et ex at *m.* 2 *V* 5 esse *sup. lin. a m.* 2 *V* 6 quotiensque *V* *cf. quæ dixi Acad. p. 29* quotiescumque *rb* titulos habent *r* 9 sintque ei *V* in quæ et *r* 10 protulerint *Vr* 18 uidemus scripsi aedemus *V* aedem' *r* et deinde *b* edidimus *coni. Bened. in adn. cf. Acad. p. 93* 15 apostolus *sup. lin. a m.* 2 *V*. Paulus *om. rb* 19 releuatum *V* michi *r* 24 est ergo *rb* 25 absconsum *V* 29 cælesti ex cælestia *m.* 1 *V*.

formam humani corporis induisse. est et occultum, naturam in eo carnis humanæ non ex communi originis genere induisse, sed extitisse ex uirgine et editam uirgine fuisse et absque nascendi initio procreatam. est occultum, eum, qui mortuus sit, ex morte uixisse, gloriam immortalitatis ex corpore resumentem. 5 sed non is quidem finis est.

4. Finem autem non uelut quendam rerum occasum, sed decurrentium modum consummationemque significat; neque ut in abolitionem desinatur, sed ut in quendam manendi terminum ea, de quibus agitur, collocentur. quis ergo hic finis sit, id est 10 quæ rerum omnium absoluta perfectio et quæ absconsa sit, beatus apostolus ad Corinthios ita loquitur: quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes uiuificantur. unusquisque autem suo ordine: primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, qui in 15 aduentu eius crediderunt; deinde finis, cum traderit regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum et potestatem. oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis: deus enim omnia subiecit sub pedibus eius. 20 nouissima inimica deuicta est in eo mors. cum uero dixerit: omnia subiecta sunt, absque eo, qui subiecit illi omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. hic igitur est finis occultis, mortuorum resurrectio, sanc- 25 torum clarificatio, malitiæ dominantis abolitio, mortis interitus; et per hoc Christi regnum patris quoque dei regnum: his enim gestis postquam filio erunt a patre uniuersa subiecta, non ut per subiectionem regni adimatur æternitas, sed ut nos

12 I Cor. 15, 22—28.

8 et editam fuisse V et absque nostro nascendi *Bened. in adn.*
 8 consummationemque ex consummationem quæ m. 2 V 10 id est
 quæ V id q r item quæ b 11 et quam b absconsa V 14 rdine
 corr. m. 1 V 19 inimicos ex inimicos suos corr. m. 2 V (*cf. Nou. Test.*
Vat. Tischend. 1475) 21 cum uero indixerit omnia sup. lin. a m. 2 V
 (de indixerit *cf. Acad. p. 22*) 22 subiecta sunt ei r 24 ut sit deus
 omnia om. r 25 sanctorum glorificatio b 27 dei et regnum rb
 29 subiectionem ex subreptionem corr. m. 2 V sed nos (om. ut) Vr.

clarificatos et immortalitate coopertos et in corporis sui gloriam
 conformatos in regnum patris inducat, iam cohereditate sua
 dignos, iam in familiam patris adsumptos, iam bonorum
 eius gloriæque participes, ut patri conregnet in nobis sitque
 5 deus omnia in omnibus, cum subiectione obcedentiæ in diuinam
 naturam humanæ adsumptionis absorbeatur infirmitas. æterna
 hæc igitur per filium laus patri deo debita est, suscitatis om-
 nibus, qui ab Adam usque ad regni tempus per fidem uixerint,
 et cælesti habitu a corpore transfiguratis, et iniquitate malitiæ
 10 omnis ablata, et diabolo in pœnam æterni ignis addicto, et de
 memoria hominum nomine eius exempto: hæc in psalmo oc-
 culta cantantur, hæc consummato fine celebrantur. et quia
 filius futurorum omnium conscius est, hæc tamquam iam per-
 fecta laudantur, quia in eo et apud eum et per eum omnia
 15 sunt: ipsi gloria in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS XIII.

Dixit insipiens in corde suo: non est deus
 et reliqua.

1. In multis nos erudiens apostolus etiam id edocet, cum omni
 20 reuerentia uerbum dei esse tractandum, dicens: qui loqui-
 tur, tamquam eloquia dei. non enim secundum sermonis
 nostri usum promiscuam in his esse oportet facilitatem; sed
 loquentibus nobis ea, quæ didicimus et legimus, per sollicitu-
 dinem sermocinandi honor est reddendus auctori. et exemplum
 25 nobis cælestis doctrinæ præstat humani officii consuetudo. si
 enim quis uerba regis interpretans et præcepta eius in aures
 20 I Petr. 4, 11.

1 et immortalitate *ex et et immortalitate m. 2 V* gloria *rb* 3 iam in
 familiam *ex in familiam m. 2 V* 5 subiectione *scripsi subiectionem Vrb* per
 subiectionem *coni. Bened. in adn. — cf. de Trin. XI, 32, Stud. 1889 p. 320*
 7 suscitatis in omnibus *r* 13 hæc *ex ham m. 2 V* 16 Explicit
 psalmus VIII incipit psalmus XIII feliciter *V* Explicit de titulo psalmi
 noni incipit psalmus XIII. Lege feliciter *r — in cod. R, qui omisso nono.*
hunc psalmum secundo adnectit (uid. supra), post integrum ipsius psalmi
textum desunt duo priora tractatus capita in multis nos erudiens — exultet
 Israel. 17 insipiens *ex incipiens m. 2 V* 19 in multis *ex in*
multis m. 1 V etiam inde docet *r* 21 eloquia *ex eloquia m. 2 V*
 26 interpretans *V* in aurem *rb*.

populi deducens curat diligenter et caute per officii reuerentiam regis satisfacere dignitati, ut cum honore ac religione omnia et relegantur et audiantur: quanto magis conuenit dei eloquia ad cognitionem humanam retractantes dignos nos hoc officio præstare? sumus enim quoddam sancti spiritus organum, per quod uocis uarietas et doctrinæ diuersitas audienda est. uigilandum ergo et curandum est, ut nihil humile dicamus metuentes huius sententiæ legem: maledictus omnis faciens opera dei neglegenter; proposito contra præmio curæ et diligentiae eorum, qui cum reuerentia ac metu sanctas scripturas sibi tamquam dei uerba commendent et cum debita dignitate ea insinuent mentibus audientium, domino dicente: et super quem aspiciam, nisi super humilem et mitem et tremementem uerba mea? oportet igitur et prædicantes existimare non hominibus se loqui, et audientes scire non hominum sibi uerba proferri, sed esse dei uoces, dei constituta, dei leges, et reuerentiam maximam utrique officio conuenire. maximi enim periculi res est, de thesauris dei, de sacramentis reconditis, de testamento æterno aliquid aut superuacuum proferre, aut neglegentem audire. consignanda sunt omnia animis, commendanda sensibus, quia nihil est uerborum dei, quod non sit implendum; et omne, quod dictum est, habet quandam iam efficiendi necessitatem, quia dei uerba decreta sunt.

2. Qui lectus est psalmus, in finem inscribitur. si omnes ita inscriberentur, nihil esset difficultatis; excluderet enim omnem generalitas quæstionem. sed cum aliam alius habeat inscriptionem, ex causis diuersis tantum necesse est diuersitates inscriptionum extitisse. duplex autem in his, qui in finem superscripti sunt, intellegentia est: aut enim ea, quæ in summatione erunt, continebunt, aut eorum, quæ in toto psalmo erunt dicta, absolutionem psalmi finis inpertiet. sunt autem in psalmo omnia aspera, horrenda, pertæsa, blasphemiiis plena,

8 Hierem. XLVIII, 10. 12 Esai. LXVI, 2.

5 sumus ex summus *m.* 2 *V* 7 nichil et sic saepe *r* 10 sanctas ex sanctus *m.* 2 *V* scribituras *V* 17 utriusque *r* 18 thesauris *V*²*rb* 20 negligenter *rb* *fort. recte* omnia animis ex omnia enī animis *m.* 2 *V* 24 in fine *V* 26 alius aliam *rb* inscriptionem *V* 28 in fine *Vr* *cf. Ps. LI, cap. 1.* 32 blasphemiiis *V*.

repleta sceleribus, querimoniis graua. non est confessio in
 deum, non lætitia in gaudiis, non in choris canticum; sed ac-
 cusatio in profanos, sed querella in contumaces, sed dolor in
 afflictos. ait enim: dixit insipiens in corde suo: non
 5 est deus. corrupti sunt et abominabiles facti sunt
 in voluntatibus suis; non est, qui faciat bonum,
 non est usque ad unum, et reliqua. sequitur in fine:
 quis dabit ex Sion salutare Israhel? dum auertit
 dominus captiuitatem plebis suæ, lætetur Iacob,
 10 et exultet Israhel.

3. Ut enim qui pestilentem urbem ingressus omnes omnino
 inhabitantes morbo dissolutos et febribus æstuantibus et diuerso
 ægritudinum genere confectos contemplatus sit et nullum illic
 medicum inueniens ingemescat et nihil auxilii, nihil remedii
 15 adesse tantis malis doleat et desæuire magis membrorum
 pestem cotidie sentiat sciatque medicum in longinquo positum
 mederi posse, si adesset, — quod solum superest — dolore despera-
 tionis exclamet, dicens: quis est qui eum præsentem efficeret
 et salutare eius adferret?, omnem scilicet sollicitudinem ad
 20 uota conuertens: pari modo spiritus sanctus contuens errorem
 generis humani, contuens mala sæculi huius ingrauescentia et
 morbum inmedicabili morte grassantem, ubi deus negatur a
 stulto, ubi abominandis uoluptatum fallaciis corrupti sint cuncti,
 ubi nullus bonum uolens sit, ubi eorum guttura innocentium
 25 sint sepulchra, ubi lingua usi sint in officium fraudulentiae, ubi
 uenenum aspidum labiis eorum uerbisque suffusum sit, ubi os
 amaritudine et maledictione sit plenum, ubi uelox pedum eorum

1 sceleribus ex sceleribus m. 2 V quaerimoniis V 3 in profanos r
 quaerella V querela r 7 reliqua ex reliquam m. 1 V sequitur ex
 sedquitur m. 2 V 8 ex Syon r Israhel V dum auerterit rb
 11 qui R quis V om. r si quis con. Bened. 14 ingemiscat rb
 15 deseruⁱ r^o corr. m. 2 V deseuire r magis sup. lin. a m. 2 V
 17 quod solum potest dolorū desperatione R 19 et supr. scr. m. 3 R
 adferre V 20 et 21 cernens b 23 sint ex sunt m. 2 V sunt rb
 cuncti sup. lin. m. 2 V 25 sepulchra Rr (et alibi V) sepulcra h. l. V
 lingu^u si sint (in ras. fuit a) m. 1 V linguosi sint r 26 aspidum om. R
 s^{uf} f^usum V 27 et maledictione (litt. ledictio in ras.) R om. Vr.

ad effundendum sanguinem cursus sit, et per hæc, non agnoscentibus uiam pacis, in omnibus uitæ eorum uis infelicitas ingrauescat, ubi in deum nulla reuerentia est, ubi deuastatio plebis dei persecutoribus tamquam cibus panis sit, et innocentium mortes. damna, supplicia fiat satietas iniquorum, ubi deus non inuocatur, et trepidatur in nullis, creaturam in idolis omisso creatore reuerentibus, ubi deus in generatione iusta desperatur habitare, et consilium inopis confunditur, et spes patientiæ eius inluditur: his igitur ita grassantibus malis et toto orbe dominantibus conscius spiritus sanctus eius, qui solus opem ferre possit, exclamat: quis dabit ex Sion salutare Israhel? non enim Moyses dederat, non Elias, non Esaias, non prophetæ; omnia legis opera aduersus tantam morborum pestem infirmabantur. opus erat medico, qui una atque eadem auxilii sui ope uniuersa curaret et tot ac uarios in toto orbe languores non arte, non opere, -- quia quando opus et ars singulis adhibita profuisset? -- sed uerbi potestate sanaret. hunc requirit spiritus, hunc expectat, ad cuius aduentum febris quiesceret, cæcitas desineret, paralysis non esset, mors non occuparet; hunc expectat, hunc proclamat, hunc orat: quis dabit ex Sion salutare Israhel? sed in singulis uerbis singulæ uirtutes sunt explicandæ.

4. Sion quæ sit, apostolus docet, cum dicit: accedamus ad Sion montem et ad sanctam ciuitatem Hierusalem; omnes enim currimus adprehendere, in quo sumus adprehensi a Christo, id est, inueniri in eius corpore, quod ex nobis ipse præsumpsit, in quo ante constitutionem mundi a patre sumus electi, in quo reconciliati ex inimicis et adquisiti sumus ex perditis, in quo apostolus cum damno uniuersorum

22 Hebr. XII, 22. 24 Philipp. III, 12.

1 effundēdum ex efundēdum m. 2 V 4 plebis eorum dei r 5 dampna Rr
6 omisso ex omnisso V 7 dō creatore Vr reuerentibus scripsi
reuerentes RVrE 9 crassantibus V 11 posset Vr 12 eseias V
esayas r 14 adque Vr 15 uarias V orbe ex urbe m. 2 V
16 p fuisset (p supr. scr. m. 1) R 17 potestate ex potestates V sanare r
expectat R 18 paralyticus V paralties (paraliticus?) r 23 et
ad Vr cf. Sabatier III, 930 adn. ad Rb 24 adpraehendere VR
adpraehensi sumus Rb 26 praesumpsit (prae in ras.) R ante ex te m. 2 V
28 et perditis ex et peruitis V.

optat inueniri dicens: et omnia arbitror stercora, ut Christum lucrifaciam et inueniar in illo. ergo, quia non nisi ex adsumptione carnis nostræ hi morbi essent nostri corporis auferendi, et ex adsumptione carnis salus nostra omnis in deo
 5 est, idcirco ita ait: quis dabit ex Sion salutare Israel?

5. Sed in eo, quod salutare est, uirtus est nominis. non nos aptamus aut fingimus, sed in ueteris Testamenti libris salutare dominum deum nostrum nuncupari docemur, et proprie hoc nomen per pollicitationem gentibus semper indultum est.
 10 ait enim Esaias: et reuelauit dominus brachium suum sanctum in conspectu omnium gentium, et cognoscent omnes fines terræ salutare dei nostri. omnibus igitur gentibus reuelatum est et ab omnibus cognitum est. et rursum in psalmis spiritus sanctus exclamat: cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. ostendit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. et rursum: adnuntiate in gentibus gloriam eius et in omnibus populis salutare eius. et rursum: ostende nobis, domine, misericordiam tuam et salutare tuum da nobis. cuius
 20 spei desiderium dominus in euangelio ostendit, dicens: multi prophetæ et iusti concupierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis. hoc salutare Simeon et expectauit diu et, cum in manibus accepisset, agnouit et inter
 25 uagitus infantiae, inter cunarum sordes per fidem deum uidit. in talibus et agnoscens adorauit, dicens: nunc dimitte seruum

1 Philipp. III, 8. 10 Essai. LII, 10. 14 Ps. XCVII, 1. 17 Ps. XCV, 3.
 19 Ps. LXXXIV, 8. 21 Matth. XIII, 17. 26 Luc. II, 29.

2 lucrum faciam r 3 adsumptione ex adsumptione m. 2 V 5 dabit ex dabit m. 2 V 7 optamus ex optatus m. 1 V 8 deum om. Vr nuncupari ex nuncuparit V 9 hoc ex haec m. 2 V, ^{poll} ~~≡≡≡~~ i ^o ~~≡~~ itationem corr. m. 2 V (in ras. fuit tibi) 10 Esei as V et om. R reuelabit r braccium V 13 post ab omnibus 2 lin. eras. V 14 in psalmus V 15 fecit dominus r 17 reuelabit ex reuelauit m. 2 V 18 et — salutare eius om. Vr 21 dñs n V dominus noster r in euangelis V in aeuangelis r 22 cōcupierunt V concupuerant r cupierunt R 23 audistis V Symon corr. m. 2 V Symeon r 24 expectauit (om. et) Rb 25 et cunarum Rb cf. Acad. p. 93 fidem ex fide m. 2 V.

tuum, domine, secundum uerbum tuum in pace:
quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod præ-
parasti in conspectu uniuersorum populorum, lu-
men in reuelationem gentium. ergo hoc salutare gen-
tium adnuntiatur, non carnali Israhel, qui in monte dominum
maiestatis expectauit, uidit, audiuit, qui in prophetis lapidauit,
cecidit, secuit et occidit; sed sermo iste omnis ad gentes est,
et gentium salutaris est.

6. Ita ait: dum auertit dominus captiuitatem ple-
bis suæ. captiuitas proprie gentium est, qui in corde suo
dixerant: non est deus; qui trepidauerant, ubi non erat timor,
qui spem inopis confuderant et inluserant, quia dominus spes
eius est, qui in generatione iusta dominum habitaturum nega-
uerant, capti religionibus dæmonum, superstitionibus temporum,
officiis creaturæ. hæc captiuitas apellitur, hoc seruitium ad-
imitur. sed Israhel erit ille, qui credit, Israhel erit ille, qui
deum oculis cordis aspiciet: quia Israhel deum uidens est, qui
post captiuitatem auersam hoc dei salutare cognoscit. lætatur
Iacob, lætatur et Israhel captiuitate auersa, libertate concessa,
deo contemplato, Abraham et Iacob patribus per adoptionem
familiae nuncupatis. in his ergo lætemur et in his exultemus,
scientes per nostram redemptionem ob unius pænitentis salu-
tem esse in cælis gaudia angelorum; et cum cælestis lætitia
pro nobis sit, oportet in Christo gaudia nostra esse perpetua,
qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

2 quoniam *Rb* salutare tuum — lumen *om.* *r* 4 in reuelatione *R*
usque in reuelationem *r* 5 istrahel *V* israheli *r* in monte *ex* in
monte in *V* in morte *R* 6 post lapidauit unum uerbum *erasum V*
7 cecidit (*ci supr. scr.*) *R* caecidit *V* et *om.* *Vr* sed *om.* *r* 9 cum *r*
ple^bis *V* 10 propriae *R* prope *V* post suo *eras. in R* 11 dixerant *ex*
dixerant *R* dixe^r. *r* dixerunt *V* 12 quia a dño *R* 13 iusta *om.* *R*
dm *V* 14 capti *ex* capiti *R* 15 apellitur *ex* apellatur *R* apellatur *r*
16 credit — ille qui *om.* *Vr* 18 aduersam *V* cognoscet *Vr* læ-
tatur (*lae i. ras.*) *R* lætetur *r* 19 lætetur israhel (*om. et*) *r* ciuitate
euersa *V* 20 et Abraham et Isac et Iacob *V* et Abraham et Ysaac
et Iacob *r* 21 in his exultemus (*om. et*) *V* 22 redemptionem *ex*
emptionem *m.* 2 *V* 23 in excelsis *r* et cum *ex* ea cum *m.* 2 *V*
25 amen *om.* *Vr*.

PSALMUS XIV.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? et reliqua.

1. Psalmus, qui lectus est, inscribitur psalmus David, quia per eum spiritus sanctus hæc locutus est. et recte ita competit psalmo; nihil enim in tempus alterum destinatur, nihil ex occultis profertur, sed omne opus eius in præsens est; denique ita incipit: domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? oratio est simplex dominum precantis et optantis ab eo noscere, qui mores, quod studium, quæ uoluntas sit cohabitaturi cum deo et in excelsis eius et cælestibus quieturi. non est enim humilis cuiusdam animi nec mediocris operis admisceri deo, mereri eiusdem domicilii communionem. ergo de quibus quæritur, statim respondetur: ut, quia arduum est atque difficile hæc obtinere, quibus modis id consequendum sit, intellegatur.

2. Dicit enim ad id, quod quæsitum est: qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam, et cetera psalmi consequentia. talibus præceptis formatur, talibus monitis instruitur, cui ad deum iter est, cui ad sublimitatem eius ascensus est, cui in æternis eius est requies. præceptum autem omne breuitate collectum est, ut memoriæ mandetur, ut hæreat animo, ut foris ac domi, publice priuatimque, die ac nocte retineatur, ut temperetur. instetur. est enim hæc breuitas

1 Explicit psalm. XIII incipit psalmus david XIII Vr Finit psalmus XIII incipit XIII R 4 David V 5 ita om. V 6 in tēpus (p in ras.) R 7 pfertur R 9 aut quis tabit requiescit V cf. infr. cap. 6 10 dominum præcantis R dñi depræcantis V optantes V orantis R 11 quæ habitaturi R 12 eius et cælestibus om. V 13 cuiusdam nominⁱ ≡ V cuiusdam nominis r 14 misereri ex miseriri m. 2 V misceri r communione r 15 qritur V statim et respondetur sup. lin. a m. 2 V arduum atque difficile sit hæc V 19 psalmi consequentis R psalmo consequentia r b 21 ad sublima V ascensus ≡ est R 22 cuius in æternis sit requies V 23 hereat VR 24 publicæ V priuatimquæ V priuatæque R noctu V 25 ut temperetur scripsi cf. Abh. IV, 59 temperetur R¹ temptetur V obtemperetur R² ins ≡ tetur R.

locuples et infinita et ex omnibus noui ac ueteris Testamenti praeceptis institutisque decerpta, infantibus, feminis, uiris, senibus aptissima. atque ut breuitatis ipsius commendabilior esse possit opulencia, quid in singulis uerbis sacramenti sit, prosequemur. non est hic prophetia, non obscuritas, non exemplum. uox interrogantis est, bonitas respondentis, confirmatio audientis. sed in his uirtus est contuenda uerborum. distinxit enim ita: habitationem in tabernaculo, requiem in monte; et prior est habitatio in tabernaculo, posterior requies in monte. ut ergo habitationis et requiei distantia intellegatur, montis et tabernaculi proprietas explicanda est. 10

3. Et tabernacula, quæ prius fuisse legimus, fuerunt leuia, caduca, arescentia, ad tempus ex frondibus texta, qualia interdum a nobis effici solent uitandi æstus causa, ut infra umbram eorum ardorem solis æstumque uitemus. istius modi enim tabernacula populo sunt per Moysen instituta. sed hæc arefacta sunt et dissoluta. erant enim imaginaria et facta ad exemplum. ait enim ita deus Moysi: uide facias omnia secundum speciem, quam ostendi tibi in monte. David quoque, templum ædificare optans, tabernaculum cognominauit, sicuti ait: non dabo somnum oculis meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. sed et Moysi et Salomonis tabernaculum concidit; et deinceps apostoli plurima tabernacula condiderunt et per omnes orbis terrarum partes, quacumque adiri potest, quin etiam ex Oceani insulis habitationes deo plurimas parauerunt. de quorum gloria testatur spiritus sanctus: quam amabilia 15

17 Exod. XXV, 40. 20 Ps. CXXXI, 5. 26 Ps. LXXXIII, 2.

3 adque VR ipsius om. R cōmendabilior esse ex cōmendabiliore
se corr. m. 3 R posset V 4 sacramenti sit psequitr (ti sit p se-
quit in ras.) R 6 inde a confirmatio diuersa man. incipere uidetur usque
ad adquisita p. 96, 2 R conformatio Vr 8 habitatio ex habitio R
9 requiei ex requie m. 2 V 11 primum V laeua V 12 caduca
(duca in ras.) R arescentia ex rescentia m. 2 V te^xta V tecta b
14 ardore V 16 et effecta de exemplo V 17 uide ut facias Rb
19 opta=ns V 22 Moyses ex Moysi m. 3 R de genetiuo Moysi cf.
Nue Formenl. I, 333 Solomonis l' Salomoni r Salomon Rb con-
didit Rrb sed et deinceps V sed deinceps r 24 quaecumque adiri
possunt rb 25 in Oceani Vrb dō add. m. 2 V.

sunt tabernacula tua, domine uirtutum! concupiscit et deficit anima mea in atriis domini. non ergo unum tabernaculum, uel per Moysen frondeum, uel per David exoptatum, uel per Salomonem omnibus humanis operibus
 1 ornatum propheta desiderat, sed multa et innumerabilia: quia, etsi in orbe ecclesia una sit, tamen unaquæque urbs ecclesiam suam obtinet; et una in omnibus est, cum tamen plures sint, quia una habetur in pluribus.

4. Primus itaque et maximus gradus est ad cælestia ascen-
 10 dentibus habitare in hoc tabernaculo et illic noctibus diebusque uitam æui totius agere, amotum a sæculi curis et negotia mundi huius relinquentem, sicut plures sanctorum numquam a tabernaculo recesserunt; ut de Iesu Naue scriptum est: et Iesus iuuenis non egrediebatur tabernaculum;
 15 et Anna prophetis non discedebat a templo, ieiuniis et obsecrationibus seruiens die ac nocte. post quæ in monte domini quiescendum est: hinc enim proficiscentibus eo iter est, et non nisi per hanc habitationem iter ullum est. ergo quærendum prius de habitatione tabernaculi fuit; quia ex
 20 eo in montem esset ascensus, deinde habitatio est temporis et laboris. quies uero non interpellatur extrinsecus, sed otium est iuge, perpetuum, molestia carens, quod in statu suo maneat; ceterum si inquietudo se misceat, otii et naturam et nomen amisit.

5. Sed mons domini nullus in terra est: omnis enim terra
 25 iam pridem per uitia hominum maledictis obnoxia est; nam et in Adæ operibus et in Abel sanguine meruit offensam et sub Noe habitantium peccatis fuit plena et nunc quoque edita

13 Exod. XXXIII, 11. 14 Luc. II, 37.

1 deus uirtutum Rb 2 post mea in 1 lin. uacua V in atriis V (cf. Sabatier II, 169) in atria Rb 3 Mosen R uel per dñ R 4 et per Solomonem V cf. Acad. p. 15 humani = s (in ras. fuit b) V 5 ordinatum R 6 ecclesia V tamen ex tam m. 2 V 9 itaque V 12 relinquentem corr. m. 2 V sicut ex si m. 2 V a om. V 13 ut de ihu VR 14 in nis R 15 profet = s V profetes R 16 ac ex hac R 17 in mōtem V h = inc V 18 nullu^t est 21 iterpe = antur V 23 cete = rum R 24 dñ V 25 per uitia hominum (a homin in ras.) R maledicti obnoxia est V maledictionibus noxia est R 27 edita et exclusa V.

et excelsa quæque montium fanis, templis sacrisque maculan-
 tur. ergo non in his talibus expectandus hic mons est.
 sed ut editissimæ humi partes montes nuncupantur, ita
 necesse est in his, quæ cælestia sunt, maxima atque
 sublimia sub montis nomine opinari. et quid sublimius Christo? 5
 quid excelsius deo nostro? mons autem eius est illud, quod ex
 homine corpus adsumpsit, in quo nunc habitat et sublimis et
 excelsus super omnem principatum et potestatem et omne
 nomen. super hunc montem ædificata est ciuitas, quæ non
 possit abscondi, quia, sicut ait apostolus, non est aliud fun- 10
 damentum nisi Christus. ergo quia, qui Christi sunt,
 in Christi corpore ante constitutionem mundi electi sunt, et
 ecclesia corpus est Christi, et fundamentum ædificationis nostræ
 Christus est, et ciuitas super montem ædificata: hic ille mons
 est, in quo quæritur, quis possit esse requiescens. in alio qui- 15
 dem psalmo de hoc eodem monte sic legimus: quis ascen-
 dit in montem domini, aut quis stabit in loco
 sancto eius? et Esaias nobis erit testis: et erit in no-
 uissimis diebus manifestus mons domini, et dicent:
 venite, ascendamus in montem domini et in ædem 20
 dei Iacob. et rursum Paulus: nos accessistis ad Sion
 montem et ad ciuitatem dei uiuentis Hierusalem.
 si ergo requiei nostræ spes omnis in Christi est corpore et
 cum in monte sit quiescendum, montem non aliud possumus
 intellegere quam corpus, quod suscepit e nobis, ante quod 25

10 I Cor. 3, 11. 16 Ps. XXIII, 3. 18 Esai. II, 2. 21 Hebr. XII, 22.

1 profanis V 3 editissimæ R aeditissimæ V 5 sub monti
 nomine V 6 quidve b quid — deo nostro om. R dñ V cf. Acad. p. 49
 7 et est sublimis V et celsus V 10 abscondi — apostolus in
 marg. infer. add. m. 2 V 11 quia qui ex quia m. 2 V 12 et ecclesia V
 13 corpus est Christus R 14 supra montem ædificatur V 15 quis
 posset requiescens V et in alio V 16 ascendet Rb 17 in om. b
 qui¹ corr. m. 2 V 18 Esai¹ as corr. m. 1 V 19 mons domus do-
 mini Rb cf. Sabatier II, 520 et dicent ≡ V 20 in ædem (om. et) Rb
 21 post Paulus 2 litt. eras. V accessistis ex accesstis R 22 ierusalem ex
 hierusalem R 24 in mon^{te} corr. m. 2 V montē non R 25 ex Vb
 inter ante quod et dñ erat uerba ex dittogr. orta suscepit ex nobis sit
 an quod del. m. 2 V.

deus erat et in quo deus est et per quod transfigurauit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ, si tamen et nos uitia corporis nostri cruci eius confixerimus, ut in eius corpore resurgamus. ad illud enim post habitationem
 5 ecclesiæ scanditur, in illo in domini sublimitate requiescitur, in illo cum angelorum choris, cum et nos simus dei ciuitas, sociabimur. quiescitur. autem, quia nullus fit ex infirmitatibus dolor, nullus ex inopia metus, sed omnibus firmitate sua per uirtutem æternitatis utentibus in his sit, extra quæ nihil indi-
 10 geant, quiescendum.

6. Ergo ad id, quod quæsitum est: domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? respondit spiritus sanctus per prophetam: qui ingreditur sine macula et iustitiam opera-
 15 tur. igitur inpollutus ingrediens et extra omnem peccati labem uiuens hic esse responsus est, cui post baptismi lauacrum nullæ adhæserint sordes, sed sit immaculatus et nitidus, sitque ei non corpus stupris contaminatum, non oculi spectaculis theatralibus sordidi, non mens uino ebria, non pecuniæ uita
 20 ancilla. magnum est igitur his abstinere; sed non in his statim confecti itineris est requies: cœpta enim in his uia est, non peracta. nam sequitur: et operatur iustitiam. bonum non tam cogitandum est, quam exsequendum; et beniuolentia non ineunda est, sed explenda. iustitiam enim uelle hic erit
 25 fructus, ut fiat. et quidem in his utilis est ad dominum cursus; uerum plura sunt reliqua.

7. Restat enim: qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam. qui loquitur ueritatem in corde

1 et in quod V et in quo — est et om. R 3 inter nostri et cruci
 una uox eras. V 4 corporæ V 5 ecclesiæ V ecclæsiæ R in domini —
 in illo om. V 6. otiabimur V 7 sit V ex impietate R an ex
 infirmitate? 8 nullus om. R 11 habitabit ex habitauit R habi-
 tauit V cf. supra cap. 1 12 in tabernaculo ex in tabernaculum m. 1 V
 aut quis requiescet — tuo om. Rb 14 et operatur iustitiam Rb
 16 respoⁿsus est R 18 post oculi 1 litt. eras. R 19 non uita
 decuniae ancilla V 20 igitur est hi ≡ s (in ras. fuit o) V sed
 non is V 25 his sup. lin. add. m. 2 V ad deum V 28 ueritatem ex
 eritate m. 2 V.

suo. superiora illa, licet magna atque præclara sint, solent
tamen cum gentibus esse communia, ut uitium caueant, ut famam
bonitatis adquirant. sed hæc animalium, non spiritalium uirtus
est. apostolus enim et carnalem hominem posuit et animalem
et spiritalem: carnalem, beluæ modo diuina et humana negle- 5
gentem, cuius uita corporis famula sit, negotiosa cibo, somno,
libidine; animalis autem, qui ex iudicio sensus humani, quid
decens honestumque sit, sentiat atque ab omnibus uitiis animo
suo auctore se referat, suo proprio sensu utilia et honesta
diudicans, ut pecuniam spernat, ut ieiuniis parcus sit, ut am- 10
bitione careat, ut uoluptatibus resistat, ut bonitate uenerabilis
sit. sed præsens in his tantum et inter homines homini erit
usus. de quibus ait gentium doctor: secundum doctrinas
et præcepta hominum, quæ sunt rationem quidem
habentia sapientiæ in superstitione et humilitate 15
sensus, ad non parcendum corpori non in aliquo
honore, ut ad saturitatem carnis. spiritalis autem est,
cui superiora illa ad dominum studia sint, et hoc, quod agit,
per scientiam dei agat, intellegens et cognoscens, quæ sit uo-
luntas eius, arcanum secreti consilii et absconditi a temporibus 20
seculi per reuelationem ac donum spiritus sancti intellegens et
sciens, quæ ratio sit a deo carnis adsumptæ, qui crucis trium-
phus, quæ mortis potestas. quæ in uirtute resurrectionis ope-
ratio. hæc, ut idem apostolus docet, animalis autem homo
non percipit, quæ sunt spiritus dei; stultitia enim 25
est illi, nec potest intellegere, quoniam spirita-
liter interrogatur. qui autem spiritalis est, iudi-
cat omnia, ipse autem a nemine iudicatur.

18 Coloss. II, 22 sq. 24 I Cor. 2, 14.

1 superior V 2 ut uitium *ex aut uitium m.* 2 V famam (*om. ut*) V
3 adquirunt V 4 carnalem *sup. lin. a m.* 2 V 5 diuinæ humana
omnia nelegentem V 7 sensu V 8 dicens V uitiis *ex uitas R*
9 su^o proprio sensu *corr. m.* 1 V utilia *ex utilitas m.* 1 V 10 ut
ieiuniis (*ut supr. scr.*) R ut ieiunii V 11 uoluptatibus (*om. ut*) V
12 post sed 2 *litt. eras.* V 15 sapientiæ *om.* R 16 non parcen-
dum (*om. ad*) V 17 aut ad V 18 ad dñm V agit *ex ait R* 19 q. sit V
20 archanum R consilio V 21 ac *ex hac R* intellegens rescians V
24 autem *om.* Rb 25 est enim Rb 28 ipse uero *h.*

8. Conscius ergo spiritus sanctus ea, quæ superiora sunt in uitæ innocentia et in operibus iustitiæ, et gentibus et hæreticis esse communia. namque plures eorum et ieiuniis corpora defatigant et continentiam patrimoniorum largitione testantur et pudicitiam uirginitate consummant. sed quia abundatura hæc et multa istiusmodi in ipsis essent, dominus ad discipulos sic locutus est: amen dico uobis, cum uenerit filius hominis, putatis inueniet fidem super terram? sciebat et uirginitatem et continentiam et ieiunia esse curanda, et quia hæc non proficiunt ad sanctitatem, nisi expleantur in Christo, id est cum Christi ueritate consentiant, ad id, quod superius dixerat, propheta subiecit: et loquitur ueritatem in corde suo, superiora illa inutilia demonstrans, nisi in confessionis ueritate suscepta sint. et in his quidem conscendentibus ad requiem montis domini gradus celsus est, in innocentia uidelicet et in operibus et in confessione: sed, licet prouecti per plura simus, adhuc tamen alia sunt reliqua.

9. Solent enim plures gloriosam intellegentiæ uerborum speciem præferre et uoluntatis ac iudicii decus etiam sermonum honestate mentiri, cum de deo bene sentiant et loquantur, uerbis autem ac sensui suo gestis atque operibus mentiantur. hi sunt, qui quæ locuntur oderunt et his, quæ prædicant, ipsis rebus inimici sunt. ergo ad ueritatem cordis adiunxit dicens: qui non egit dolum in lingua sua: ut ueritatem, quam sentit, non fallat in uerbis, ut catholicæ doctrinæ professionem et ita sentiendi ac prædicandi iudicium etiam operatio consequatur, quia, secundum apostoli testimonium, ut in corde creditur, ita ore confessio fit ad salutem. ergo ut sit in dei requiem

7 Luc. XVIII, 8. 27 Rom. X, 10.

2 hereticis R 3 esse add. m. 2 V defatigant ex defitigant fort. recte m. 1 V deificant r 5 uirginitatem ex uirginitate m. 2 V consumant uel consumunt (a et u interdum distinguere non possunt) R habundatura R 6 e¹ V 8 sciebat enim et V 9 fort. sed quia 10 ad salutem nis nisi V 12 ueritate^m corr. m. 2 V 15 uidelicet ex uidellioet m. 2 V 17 alta sunt r 19 iudicii sui V etiam uerborum R 20 sentiat V 21 ad sensui suo V operib; supr. scr. R 22 loquantur R et hi quæ V 24 et ueritatem VR 25 catholice V 26 hac prædicandi R ac prædicandi ex aut prædicandi m. 2 V 28 ita in ore Rb in requiem dñi huius dignus V(r)

dignus ascensus, in uerborum ac linguae ueritate uiuendum est, ut per operationum fidem sensus nostri uerba non falsa sint.

10. Sed artum hoc et per sæculi nequitas ac uitia difficile est. est enim necessarium plerumque mendacium, et nonnumquam falsitas utilis est, cum aut percussori de latente mentimur, aut testimonium pro periclitante frustramur, aut fallimus de difficultate curationis ægrotum; et oportet secundum apostoli doctrinam sermonem nostrum sale esse conditum. idcirco nunc spiritus sanctus falsitatis adfectum mendacii condicionibus temperauit dicens: qui non egit dolum in lingua sua nec fecit proximo suo malum, ut crimen mendacii in incommodo haberetur alieno.

11. Sed licet, quæ superius diximus, expleantur, et ingrediatur innocens opereturque iustitiam, ueritatem corde conplectens, se ipsum in his, quæ locutus fuerit, non fallens, malum proximo non inferens, perfectus tamen in his non erit. est adhuc aliquid in nobis edomandum, expuendum, perimendum: et, quid illud sit, idem, qui per superiora, confirmat propheta dicens: et obprobrium non accepit aduersus proximos suos. insolentiæ scilicet et fiduciæ uitia depellit et commune illud superbiæ malum tollit. quid enim tam inane, tam miserum quam homo homini superbiens, quam de se aliquid confidens? nonne uidemus plures, per opum insolentiam cum exprobrassent inopibus egestatem, amissis omnibus egere, et aliorum miseriam fastidientes rursum eguisse miserantum?

8 Coloss. IV, 6.

1 linguae ex lingua R 2 operationem V 3 nequitas ex nequitas m. 1 V
difficile iter est rb 4 plerumque ex plerumque m. 2 V 5 utilis (om. est) V
percussuro b 6 testimonium ex estimonium m. 2 V frustamur R
8 doctrina^m V conditurm corr. m. 1 V 11 incommodo (om. in) V
13 ingraediatur V 15 fuerat b 16 inferens ex afferens (ut uidetur)
corr. m. 1 R adhuc ex allhuc R 17 perimendum sup. lin. a m. 2 V
18 idem quod V per superiora ex per superiorem m. 2 V per superiorem R
confirmat. profeta subiecit dicens V 19 aduersum Rb 20 et
fiduciæ uitia depellit sup. lin. a m. 2 V 21 superbae V 22 confidens R
fidens b 23 insolenti^m corr. m. 2 V exprobrassent ex inprobassent m. 2 V
24 inopum Rb cf. infr. p. 92, 2 aegestatem R egestate ex in egestate m. 2 V
25 aeguisse R.

plures etiam per præsumptionem uitæ diu innocentis ad crimina deuolutos et, cum delicta aliis exprobrarent, ipsos uix ad pænitiæ ueniam pertinere? non est igitur obprobrium aduersus proximos inenundum, sed, si quid in illis incuriosum, si
 5 quid negligens, si quid petulans, si quid incontinens deprehenditur, sine exprobrationis amaritudine blandimento emendationis est corrigendum. hoc humilitas, hoc sui per metum diffidentia, quæ ualidissima fiduciæ custos est, curat, ne sit admonitio contumelia, ne sit emendatio obprobrium, ne sit doctrina conuicium.
 10 sic fiduciam orantis pharisæi dominus in euangeliiis damnauit, tum cum in medio consistens ita sermocinaretur: gratias tibi ago, domine, quod non sum. sicut ceteri homines, adulteri, auari, sicut et hic publicanus. erat autem publicanus in secreto orans: domine, misere
 15 rere mihi peccatori. huic orationi eius scriptura subiecit: quia magis iustificatus egressus est publicanus quam pharisæus. misericordiam dei peccati confessione promeruit publicanus: pharisæus uero honorem eorum, quæ de se præferebat, per insolentiam obprobrii amisit.
 20 12. Sed forte iam dignum se quis, si hæc uniuersa adeptus sit, promissionibus dei credit: cum se post innocentiam, post bonitatem, post prudentiæ modum etiam humilitate moderatus sit. sed plura adhuc restant. nam ut significauit in eo mendacio esse peccatum, si alteri malum mentientis falsitas con-
 25 pararet, ita nunc, ubi obprobria aduersus proximos non sumenda decernit, habendam tamen rationem ipsius humilitatis adiecit. quæ autem hæc ratio sit, cohæret in uersu: et obprobrium

11 Luc. XVIII, 11; 13.

1 innocentes *R* 2 exprobrant *ex* exprobrant *m.* 2 *V* 3 penitentiæ *V* pænitienciæ *R* 4 sed si quid in illis incuriosum si quid negligens si quid negligens si quid petulans si quid petul incontinens *V* sed si quid in illis incuriosum si quid petulans si quid incontinens *R* 5 de-
 præhenditur *V* 7 sup metum *R* 10 farisæi *R* farisei *V* in euangeliiis *VR* 11 consistens *V* 12 sicut et ceteri *V* 15 mei peccato 24 7 *R* cf. *Sabatier III, 345* ^orationi *m.* 1 *V* ante scriptura *eras. sul R* 17 misericordiam *R* 18 publicanus *om. VR* fariseus *V* farisaens *R* honorem *ex* honorem *m.* 2 *V* 19 proferebat *Vb* 22 post prudentiam modum *Vr* 23 i eo mendaciis esse *V* 27 coheret *VR*.

non accepit aduersus proximos suos. ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. non oportet humilitatem carere constantia, et libertas dei a nobis in ea, quam omnibus debemus, seruitute retinenda est, ne ad potentium impetus terreamur, ne ad maliuolorum arbitria cedamus. interdum enim etiam regibus iniqua poscentibus turpi adulatione famulamur et uitiis alienis conscientiae nostrae infirmitate blandimur. ergo si iam in professione iniquitatis abruperit, ut in uersu explicatur: ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, oportet istius modi hominem apud nos non alicuius, sed nullius esse iudicii, ut sit nobis nullus, abolitus, interemptus. spiritalia enim tractantem et caelestia contuentem decet humanae nequitiae despicere momenta et animo sublimi et excelso istiusmodi maliuolentiae hominem, tamquam nullus sit, opinari.

15

13. Sed magnitudinem fidei nostrae nimium forte erexisse propheta aduersus iniquos iudicabitur. sed spectandum est, quid sequatur: ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem dominum magnificat. ergo, ut sine personae exceptione nullus nobis, qui malignus est, debet esse, ita et sine exceptione personae omnis, qui dominum timeat, honorandus est. non nos moueat innocens pauper, non ieiunans anus, non seruus fidelis, non confidens in ecclesiae habitatione peregrinus, sed omnes pari iudicio reueramur, ut talis sit in eorum, qui timeant dominum, magnificatione humilitas, qualis esse debet in nihil aestimandis maliuolis libertas.

3 constantiam V in eam V 4 ne — terreamur in marg. super. add. m. 2 V 5 maliuolorum R 6 etiam reb. V 8 iniquitati = s (fuit es) V abruperit ita ut V (an in professionem i. eruperit?) 10 homine^m corr. m. 2 V 11 sed nullius — ut in marg. infer. add. m. 2 V sit ex sed m. 2 V nullus om. R 12 et caelestia enim contuentem corr. m. 2 V 13 decet et humanae V sublimi et ex sublimet et m. 2 V 14 hominem om. R tamquam nullius opinari R 18 quid sup. lin. a m. 2 V 19 eius corr. m. 1 V dñs V 20 qui ex quid R 21 omnis ex omnes m. 2 V 22 de m V 23 sanus R 24 reueramur ex reueramur m. 1 V 25 ut talis sit ex ia (?) talis sit R talis (om. ut et sit) V dñs V.

14. Et quia in regenerationis nostræ natiuitate in hæc sacramenta iuramus, renuntiantes diabolo, sæculo, peccatis, cum interrogantibus respondemus, retinendam usque in finem confessionis huius fidem statuit dicens: qui iurat proximo suo et non
 5 decipit. quamuis enim quis in mandatis dei diu manserit, tamen, si aliquando fefellerit, iam non manet, cum fefellit, et iustitia anterior iniustitiæ tempore amittitur. et idcirco in euangelio: beati, qui manserint usque in finem, idcirco apud Salomonem omnis laus in exitu canitur, quia in his, quæ pro-
 10 missa sunt deo, non est aliquando fallendum.

15. Sed tendit usque ad consummationem perfectam admonitio cælestis. nam cui uitium omne deterisit, cupiditatem quoque eius, quæ nimium nos detinet, pecuniæ auertit dicens: qui pecuniam suam non dedit ad usuram. fallax hoc beneficium et humanitas fraudulenta et damnosa hæc beniuolentia
 15 docetur. quid enim tam intolerabile, quam ut indigenti ita beneficium tribuas, ut magis egeat, et miseriam inopis opem laturus accumules? si Christianus es, quid a deo præmii expectas, ipse ab hominibus non beneficia expectando, sed damna? si Christianus es, quid otiosam pecuniam tuam in reditum con-
 20 ponis et fratris tui inopiam, pro quo Christus mortuus est, thesaurum tuum efficis? si Christianus es, non quæro ut largiaris, saltem debitum sic reposce, ne spolies, et memento eum, a quo usuram repetis, esse inopem et pauperem, propter quem Christus
 25 inops uoluit esse et pauper. itaque siue iniuriam siue

8 Matth. XXIII, 13.

1 sacramento V 2 renunciantes R diabulo V 3 retinenda V confessionis huius fidem *sup. lin. a m. 2 V* 6 et iustitia *ex et iustitia et corr. m. 2 V* 7 anterior iniustitiæ *sup. lin. a m. 2 V* et idcirco in euangelio V in euangelio R 8 usquæ V usq (*supra q aliquid eras.*) R 9 Solomonem V promissa *ex proximissa corr. m. 1 V* 11 perfecta R admonitio *ex admonitione m. 1 V* 15 damnosa (*om. et*) b 18 laturus V quid ab eo R præmium præmii R præmioi *corr. m. 1 V* 19 expetēdo V 20 si *ex sit m. 2 V* otiosam *ex otiosum m. 2 V om. R* 21 et *sup. lin. a m. 2 V* fratris *ex a fratris m. 2 V* de thesauro tuo *ex de thesaurum tuum m. 2 V* 22 effici⁸ *corr m. 2 V* si xpianus eius, non V 23 reposce (*s in ras.*) R reposce *ex reposse m. 2 V a om. V* 24 xps et inops V.

beneficium cum pauperi praestas, Christo praestare te nosce, quia propter eum, cum deus esset, indigentiam eius est dignatus et nomen.

16. Sed ne durus sermo admonitionis istius crederetur, tamquam si penitus sub usurarum nomine habendi curam remouisset: non igitur acquirendi sollicitudinem sustulit, quin etiam modestiam accipiendi muneris temperauit adiciens ad id, quod dixerat: qui pecuniam suam non dedit ad usuram et munera super innocentes non accepit. est quaedam munerum consuetudo, quae honorem adferat largienti, ita ut maximi doloris sit oblata contemni, quam damni donasse, quae sumpta sunt. igitur ea munera, quae in alterius operarentur iniuriam, inhibuit. nam si usum omnino munerum abstulisset, satis fuerat dixisse: et munera non accipit. sed quia simplex donorum usus aut ex hominis aut etiam ex dei reuerentia uenit, ea uetuit munera, quae integritatem iudicii corrumperent, quae innocentis iniuriam emerent, quae nullum in se caritatis mutuae officium continerent. ut enim quae deo offerimus, his quidem ille non eget. sed per nos debitae reuerentiae explentur officio, ita eam in muneribus docet seruandam esse rationem, ut ea sumantur a nobis, quae sint grata et utilia offerentibus, non quae nos faciant uenales, nec insidiosa innocentibus sint, nec munerantibus sumptuosa, officio potius quam cupiditate sumpta, honore ingesta quam metu, caritate magis suscepta quam lucro.

17. Qui facit haec, non mouebitur in aeternum. per haec igitur est habitatio in tabernaculo, per haec requies in monte. restat ergo praeceptorum custodia et mandatorum opus. condendus est psalmus in uiscera, scribendus in corde, in memoria

1 xpi V 2 esset et indigentiam V 5 paenitus VR - 7 adiciens scripsi id adiciens V dicens R 11 maximi doloris ex maximi donasse doloris m. 2 V contemnuui V quam damna donasse R quaedam indonasse r 12 quae (ae in. ras. m. 3) sumpta sunt R 13 nam si unū V 17 emerunt V 18 et enim V 20 expletur officium V impletur officium b obseruandam esse b 28 nec ante munerantibus sup. lin. a m. 2 V sumptuosa (o ex corr.) R 27 in tabernaculū R in tabernaculum V 28 praeceptorum ex praeceptorem m. 2 V.

signandus et huius nobiscum noctibus diebusque copiosæ breuitatis thesaurus comparandus, ut acquisita hac in viaticum æternitatis opulentia et habitantes in ecclesia tandem in gloria Christi corporis quiescamus.

PSALMUS LI.

5

In finem intellectus illi Dauid, cum uenit Doec Idumæus et adnuntiavit Saul et dixit ei: uenit Dauid in domum Abimelech.

10 Quid gloriaris, in malitia qui potens es, iniquitatem tota die? iniquitatem cogitauit lingua tua et reliqua.

1. Superscriptio ipsa psalmi sollicitam expetendæ intelligentiæ postulat diligentiam. est enim in exordio eius statim positum: in finem intellectus. nam et non sui temporis res
15 psalmus continere ostenditur, cui præscriptio tituli in finem est. et cum in fine intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligentia esse quam finis. finis autem est, ut frequenter ostendimus, quo concluduntur omnia, cuius causa cetera sunt, ad quem uniuersa spei, rerum, negotiorum
20 opera festinant.

2. Intellegentia ergo psalmi in eo consistit, ob quem omnia sunt, extra quem nihil est. et quis iste sit, superscriptio ipsa. quæ continere historiam existimatur, ostendet. est enim talis: in finem intellectus illi Dauid, cum uenit Doec

1 nobis V 2 thesaurus R i uaticum ex i uitaticum m. 2 V 3 in ecclesia corr. m. 2 V in gloria xp̃i corporis V in gloria corporis R in gloria corporis Christi b 5 Explicit psalmus XIII incipit psalmus LI V Finit psalmus XIII incipit LI R Incipit tractat' beati hylarii pic-tauensis ep̃ in psalm̃ LI P (add. m. saec. XII?) 6 in finem — Abi-melech om. R 7 Idumeus VP Saül V Sauli P 8 Achimelech V sed in seqq. et hic cod. semper Abimelech, cf. Sabatier II, 105 9 ini-quitate VR sed cf. infra cap. 5 et Abh. IV, 77 10 iniustitiam cogitabit R 12 supersoribitio V expetendae ex expectandae R 14 res om. P 15 contineri P 16 est om. P 18 quem concluduntur P cuius clausa V 19 ad quae uniuersae res rerum P 21 de quo omnia sunt R 23 historia R ostendit VPE.

Idumæus et adnuntiauit Saul et dixit ei: uenit David in domum Abimelech. atque ut absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doec præpositus erat mulorum Saul; qui ad Saul ait: uidi filium Iesse uenientem in Noba ad Abimelech, filium Achitob. et interrogauit eum in domino et manducare dedit ei et gladium Goliæ alienigenæ dedit illi. quibus auditis rex potestatem Doec sacerdotum et ciuitatis dedit. dehinc scriptura subiecit: et circumiuit, inquit, Doec Idumæus, et tetigit sacerdotes et mortificauit in die illa octoginta et quinque, omnes ferentes ephud, et Noba ciuitatem sacerdotum deiecit in ore gladii. hæc itaque omnis gestorum fides est: ex qua tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantum et sacramento psalmi et propheticæ satisfaceret doctrinæ. id enim solum in superscriptione est: cum, inquit, uenit Doec et adnuntiauit Saul et dixit: quia uenit David in domum Abimelech. et necessario post quinquagesimum psalmum, in quo peccatorum remissio secundum sanctificati huius, ut in exordio psalmorum docuimus, numeri uirtutem continetur, psalmus iste tempore anterior, ordine posterior collocatur: ut id, quod in finem intellectus præscribitur, perfectis undique et absolutis sacramentorum generibus possit intellegi.

5 I Reg. 22, 9. 9 Ibid. 18 sq.

1 Idumeus VRPa 2 David VPE dñ R absolutius ex absolutio
m. 2 V 4 mulorum ex malorum m. 3 V 5 uenientem corr. m. 2 V
6 Achitobh P in domino (in supra scr.) R 7 et manducare dedit
illi PE dedit ei — alienigenæ in marg. infer. add. m. 2 V 8 alieni-
genæ (supra eras. sunt. litt. nige) R dedit ei R 9 et ciuitates P
10 inquit VR¹ Idomeus V 11 octoginta et V R 12 efut ex efat m. 2 V
effad ex effud m. 3 R (ἐφὺδ LXX) effod α ephod P² Noba ex
Noua m. 2 V 14 este estorum m. 2 V fides est ex fides et m. 1 V
tātum a bealmi titulo (titulo ex titulum m. 2) V tantum psalmi titulum P
15 profeticæ VR 16 in superscriptione VR 17 inquit V 21 ordine
posterior om. V 22 in fine VRPa 23 perfectis undiq. (s undiq. in ras.) R
perfectis undiquæ V¹ 24 posset V.

3. Abimelech, interpretatione uerbi, fratris mei imperium significat. quod enim nobiscum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Abimelech nuncupant. cum ergo Sauli dicitur: uenit David in domum Abimelech, illi inimico
 5 David nuntiatur, quod domum ingressus sit fratris imperii. domus autem imperii fratris quæ sit, Petrus apostolus docet dicens: et uos quasi lapides uiui ædificamini domus spiritalis ad sacerdotium sanctum. et infra: uos autem genus electum. regale
 10 sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendum. in hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus, si per spiritalem corporum ædificationem conformes deo facti genus perfici regale mereamur. hanc ergo Abimelech domum, id est domum fraterni regni, David ille uerus, sanctus,
 15 rex, iustus, oriens ingressus est; factus scilicet nostri corporis homo. quæ domus fraternum ei regnum est, quia in eiusdem corporis gloria coheredes sumus regni eius, ipso dicente: uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. quod autem
 20 fratres eius sint, quorum domum regiam fuerit ingressus, per prophetam testatur in psalmo dicens: adnuntiabo nomen tuum fratribus meis, in media ecclesia laudabo te. concessa ergo secundum præcedentem psalmum peccatorum remissione uerbum caro factum habitat in nobis, qui et fra-
 25 tres et domus spiritalis et regale genus sumus.

7 I Petr. 2, 5. 9 Ibid. 9. 17 Matth. XXV, 34. 21 Ps. XXI, 23.

1 interpretaetione VR 3 hebrai VR hæbræi Pⁱ nuncupant ex
 nuncupauent V¹ 5 fratris ≡ ≡ imperii R fratris imperium V 6 quæ ex
 que corr. m 2 V 8 domos spiritales R in domos spiritales e
 9 electum om. V forsitan id sacri textus uocabulum h. l. ipsum iam Hilarius
 fugisse ex iis, quæ secuntur, ubi identidem regale genus nominatur, conicere
 possis. 12 p supr. scr. R corporum om. R sed 4 litt. eras. con-
 formes ad d P 13 meremur V 15 post ingressus est 3—4 litt. eras. R
 nostri corpori R 16 frni mei regnum est R fraternum regnum est P
 fratris mei regnum est e 17 gloriam P 19 constitutione ex con-
 stitutionem m. 2 V 22 ecclesia V aecclesiae R laudabor P.

4. Populus autem impius et parricidalis et proditor, qui in Doec significatur, regi suo, inimico scilicet David, prodit, quod in domo Abimelech sit — et hoc fit, cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Caesarem confitentur — prodens quidem eum in domo esse Abimelech, sed non intellegens eum, cum in domo Abimelech sit, in domo esse imperii fraterni, corpus scilicet, in quo ei sanctorum ecclesia, quæ corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, id est in qua et desideratum sibi cibum sumpserit — desiderio enim manducare pascham desideravit — et ex 10 qua Golizæ, id est diaboli arma sustulerit; fortis enim spolia ipse diripuit; post quod ab hoc eodem Doec, id est populo proditore apostoli occisi, ecclesiæ subuersæ sunt. hinc ergo titulus psalmi: in finem intellectus, quia in Christo, qui David, oriens, iustus, rex et æternus et pastor est, totius spei nostræ consum- 15 matio et legis finis esse intellegitur: qui et secundum psalmi et titulum et ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus esse significatur imperii.

5. Quid gloriaris, in malitia qui potens es. iniquitatem tota die? querella prophetæ est, gloriari eum 20 iniquitate tota die, qui in malitia potens sit. et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. ceterum est gloria et expetenda et confitenda et adfectu quodam exultantis gaudii eloquenda; quod utrumque sub isdem dictis alius propheta demonstrat dicens: non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis 25

26 Hierem. IX, 23 sq.

1 in Doec persona significatur *Pæ* 2 inimicus *VP* prodit quod *om.* *V*
 3 in domū *RP* Abimelec *R* 4 crucifigendus *R* 5 confitetur
 quidem *sup. lin. a m.* 2 *V* in domum *P* 6 sed ex sit *m.* 2 *V* cum
 in domū *P* cum — sit *om. e* 7 in domū *P* in quo est sanctorum *P*
 8 cōformis conregnauit ingressū *V* conformes conregni et ingressus *P*
 9 et (&) post qua eras. *R* 10 pascha *PE* 12 quod ab *om.* *V*
 13 hinc ex hic *m.* 1 *V* hic *a* 14 in fine *VR* 15 rex æternus *V*
 16 intelligitur esse *E* psalmi titulum *PE* 17 ea *om. P* 18 quæ ex
 que *m.* 2 *V* 19 Incip. cod. *T* gloriatur *RPTE* in malitiā qui potens es *V*
 in malitia potens *RPTE* iniquitatē *R* iniquitatem *V* iniquitate *PTE*
 20 quaerella *VR* quaerela *P* profetae *R* profeta^o (*corr. m.* 2) *V* 21 in
 malitiā *R* et hac *P* 24 hisdem *VPT* hisdem ex nisdem *R* 25 sua *om. V.*

in fortitudines sua, neque dives in diuitiis suis:
sed qui gloriatur. in domino gloriatur. uetitis enim
primum inprobabilis gloriæ causis causam rursum gloriæ con-
petentis ostendit. quo exemplo beatus apostolus scit in nullo
sibi nisi in uno tantum gloriandum, cum ait: mihi autem
absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu
Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et
ego mundo. non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis
offendit; et eius iniquitatis, quæ die tota sit. diem pro ætate
uel tempore hominis nuncupari solere meminimus, cum dicitur:
diem hominis non concupiui, uel rursum cum Abraham
diem domini desiderauit, uel cum apostolus satanæ tradit in
interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini, non hunc
diem ortu solis occasuque finitum, sed diem constituti temporis
uel ætatis ostendens. potens ergo in malitia gloriatur iniqui-
tatem tota die.

6. Sed absolute intellegitur, in Doe personam rationem que-
rellæ huius non conuenire. quid enim potentia habebat mu-
lorum custos et ius in animalia unctionis regiae sortitus, aut
tantum nuntians Dauid domum Abimelech ingressum? num-
quid tota die iniquitatem gloriatur? uerum sub persona eius
populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu
malitiæ gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari intelle-
gendus est. potens enim fuit, cum seruiens uisitabatur a
domino, cum propter eum tot plagis percussa Aegyptus est,

5 Galat. VI, 14. 11 Hierem. XVII, 16.

2 sed om. PT 3 causis — gloriæ om. V 5 esse gloriandum
6 in crucem V iſm xpī V 7 et ego mundo ex et ego mundus m. 2 V
8 ante non ergo R in margine add.: n̄ eē gloriandū in malitia sed
gloria ex sed gloriari m. 2 V et gloria PT 9 offendit — quæ in marg.
sup. add. m. 2 V 10 homines V 11 cupiui P 18 salus (corr. m. 1) V
in diē Re 15 gloriatur iniquitatē R gloriatur iniquitate P gloriatur
in iniquitatem V gloriatur in iniquitate TE 17 personā R persona VPE
post personā R supra scr. & quaerellæ R quaerelæ P 18 non om. V
mulorum (ortū in ras.) R malorū V 20 Abimeleceh ex Abimelleceh V
21 iniquitatem V in iniquitatē R iniquitate P in iniquitate TE 22 omnis
iniquitate ex omnes iniquitate m. 2 V ex potentatum V 24 seruiens
cum PT uisitatur VR a dō VP.

cum in triduum dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum
manente non sensit, cum Aegyptum ipsam argento et omni
ornatu despoliatam cladi suæ reliquit, cum secundum diei noc-
tisque tempora columna nunc nubila nunc ignea usus est, cum
rubrum mare pedes transiuit, cum angelorum cibo uixit, cum
maiestatem descendantis ad montem dei uidit, cum uocem de
igne loquentis audiuit, cum regna multa bellis grauibus euertit.
cum Iordanem refluente, ut sibi areret, spectauit, cum prophe-
tas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum et
redemptionem animæ suæ usus est, cum obtinere regnum suum
meruit. sed in his omnibus cum potens esset, tamen in ma-
litia sua potens semper fuit, cum cæpas et alium Aegypti et
carnes desiderauit, cum ob uitiorum consuetudinem seruitutem
impiam libertati piæ prætulit, cum uitulum adorauit, Moysi
maledixit, deum abominatus est, filios suos dæmonum hostias
nouit, prophetas occidit, ipsum quoque deum ac dominum suum,
sui causa natum hominem, proditum prætori in crucem sustulit.
ac sic toto uitæ suæ die iniquitatem glorians, cum potens esset,
potens tamen in malitia esse permansit.

7. Post hanc ergo de eo prophetici doloris querellam iam
in ipsum sermo conuertitur: iniustitiam cogitauit lin-
gua tua. linguae humanæ officium est, ut naturali impulsa
ratione, motu uario eodemque moderato uocem in uerba
distinguat, extetque per eam ex confuso erumpentis spiritus
sono dissonans ad rerum intellegentiam sermo. et quamuis
quidem hic eius ad id efficiendum rationabilis motus sit, tamen
ipsa subdita potius esse rationi intellegitur, quam sensu rationis

1 in triduum dierum *P* 2 non sensit *V* Aegyptum ipsi *R* 3 dis-
poliatam *Pa* cladis *V* reliquit *R* 5 pedes *Ve* pede *RPT* (*sed cf.*
Ps. LXV, 10 ubi etiam in *R* pedes) 6 descendētis ex descendētes *m.* 2 *V*
uocē de *supr. scr.* *R* uocem dī loquentis *PT* 8 Iordanem ex Iordeanem *V*
10 optinere *R* 12 cæpas *PTE* cephas *V* et allia *PTE* et cum
carnes *PTα* 14 impiam *om.* *R* libertati piæ ex libertate *me corr.* *R*
libertati pia *V* Mosi *Re* Moysen *PT* 15 deum = *R* dōn *V* dñm *P*
abominatus est *R* abominatus (*om.* est) *PT* hostiis *PTα* 16 uobit *V*
18 diem *R* iniquitate *PT* iniquitatis *R* in iniquitate *E* cū in *marg. add.* *R*
19 potenstamen ex potestamen *R* esse *om.* *PT* 21 in ipso *P* 22 in-
pulsus *V* 23 moderato ex uariato *corr.* *R* 24 per eum *PT* 27 sensum *R*.

intellegens est. quod uero caret sensu intellegentiæ, caret et
 rationis instinctu. quidquid autem caret rationis instinctu,
 caret et meditatione consilii. et quomodo recte a propheta
 dictum intellegitur, linguam iniustitiam cogitare, cum cogitatio
 5 ex rationabili sensu animæ uiuentis ineatur, lingua uero non
 ad naturam rationis ineundæ, sed ad ministerium naturæ sit
 rationabilis instituta? sed dicti huius perfecti et prophetici
 auctoritatem et alius propheta demonstrat dicens: in ore
 stultorum cor eorum est: quia nihil ex rationis consilio
 10 tractantes et cordis meditatione pendentes temerario tantum
 motu linguæ inconsultæ res fortuitas et inconditas eloquantur.
 atque ideo in ore stultorum cor eorum est, quia non quod
 cogitauerint loquentur, sed quod locuti fuerint cogitabunt. et
 hoc quidem de lingua stulti. at uero de lingua sapientis ita
 15 legimus: lingua intellegentis meditatur sapientiam;
 et rursum: lingua mea calamus scribæ uelociter
 scribentis: quia intellegentis lingua ex meditatione sapien-
 tiæ sit, et eadem rursum tamquam calamus scribentis nihil in-
 compositum, nihil incertum agat, sed his, quæ aut cogitata aut
 20 lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione consilii obsecundet.

8. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur
 lingua quam cogitet, hæc lingua, quæ iniustitiam cogitauit, non
 naturæ suæ usa esse docetur officiis. sequitur enim: sicut
 nouacula acuta fecisti dolum. nouacula ad nitorem
 25 uultus acuitur, ut abradens hirsutam atque horrentem faciem

8 Eccles. XXI, 29. 15 Ps. XXXVI, 80 16 Ps. XLIV, 2.

1 est om. PTb sensu^m V (sed in dittogr., quam del. m. 2, sensu) 2 in-
 stinctum V instinctum V 4 lingua VPT eum cogitatio V 5 ratio-
 nabili ex rationali m. 2 V rationali T uiuentis ineatur (s i ex corr.) R
 uiuentis incitatur P uiuentis incitetur T linguam V 6 ineundam PT
 7 rationalis T perfectam T et profeticam PT 11 inconsulte VP
 et incondita V 12 adque VR stultorum ex stoltorum m. 1 R stulto V
 15 legamus R lingua sapientis RP meditabatur R meditabitur PTE
 17 sapiētiae ex capiētiae m. 2 V 19 sed in his V quæ aut cogitat
 aut lecta fuerint ex quæ agat aut cogitata aut lecta fuerint m. 2 V
 quæ aut cogitatu aut lectu fuerint R 20 celeriter hæc ratione PT
 21 potius supra scr. P 22 cogitauit ex cogitabit R 23 usu V officii R
 25 atque horrentem faciem uiuificet R adque horrentem faciem uiuificet V
 atque horrentem barbam faciem leuiget e, cf. Abb. IV, 92.

lenificet. hæc si potius uulneret, dolum fecit, quippe cum
 preparata ad ornatum ministerium suum præbuerit ad uulnus.
 lingua hæc ergo huius in malitia potentis iniquitatem cogitans
 dolum fecit: id est, quam natura ad eloquendas rationabiles
 cogitationes consulti cordis præparauerat, ipsa potius inrationa- 5
 biles cogitet iniquitates. populus enim ille, qui in Doece signi-
 ficari intellegendus est, ad magnificandum dei nomen electus
 et ad celebrandas laudes ipsius præparatus hunc inhonorat, hunc
 tradit, hunc, quantum in se est, morte crucis perimit; et hoc linguae
 suæ nouacula, per quam clamauit: crucifige, crucifige, con- 10
 summat. dolum itaque, tamquam nouacula acuta, iniquitatem co-
 gitans fecit hæc lingua; et cuiusmodi dolum, consequentia docent.

9. Sequitur enim: dilexisti malitiam super benigni-
 tatem, iniquitatem super quam loqui iustitiam.
 doli huius crimen ex conparatione fit grauius, cum malitia dili- 16
 gatur bonitate neglecta, cum iniquitas agitur prætermisso ser-
 mone iustitiæ. hunc propensæ in malitiam dilectionis adfectum
 dominus in euangeliiis condemnat dicens: hoc est autem
 iudicium, quia lux uenit in hunc mundum et di-
 lexerunt homines magis tenebras quam lumen. 20
 populus itaque, cui ad redemptionem peccatorum uerbum caro
 factum est et deus homo natus est, ut per fidei iustificationem
 maledicto legis liber esset, dum in transgressionem legis mauult
 seruire maledicto, ipsum illum deum suum tradidit poenæ, san-
 guinem eius, ut prætor esset innocens, in se ipse suscipiens. et 25
 hæc agens demutat naturæ consuetudinem. malitiam enim diligit
 super benignitatem et ex bonis amorem conuertit in pessima-
 diligere quoque iniustitiam super quam loqui iustitiam maluit.

18 Ioh. III, 19.

2 preparatio P at uulnus P 3 in lingua P cogitando V
 6 cogitat E significatur intellegendus est V 8 celebranda P 9 cruci V
 peremit RP 10 nouacula acuta per quam crucifige sec. loc. sup.
 lin. a m. 2 V 11 itaque V acuta et iniquitatem PTab 18 dilexisti ex
 dixisti m. 1 V 16 iniquitas ex iniquitate m. 2 V præmisso V
 17 hunc propensæ malitiæ affectum PTb 18 in euangeliiis VR est
 om. V 20 magis homines RPTa 22 dñ ex dñ m. 2 V homo ex homin;
 m. 2 V 26 naturæ suæ consuetudinem V 27 et ex nobis V 28 super
 — iustitiam sup. lin. a m. 2 V.

10. Tenuit uero secundum Iudaicam consuetudinem propheticus sermo in ipsa sermonum uirtute rationem, cum ait: dilexisti malitiam super benignitatem, iniustitiam super quam loqui iustitiam. nam ubi ait: dilexisti malitiam super benignitatem, nihil ultra quam dilectionem ipsam ex comparatione condemnat. ubi uero ait: iniustitiam super quam loqui iustitiam, ibi coarguit non iam praelati amoris adfectum, sed ipsum illum odium in loquendo dicens: super quam loqui iustitiam. possunt enim et solent Iudaei, licet non ament bonitatem, tamen eam uel loquendo simulare. at uero loqui de domino nostro Iesu Christo, qui secundum beatum apostolum Paulum factus est nobis iustitia et sanctificatio et redemptio, nullo modo possunt. non continentur ad aliquam sermonis patientiam, cum quando ex propheticis auctoritatibus ostenditur a nobis unigenitus deus, qui ante saecula natus est, in homine et passus et crucifixus et mortuus; tum enim omne de eo eloquium et uitant et fugiunt: et si discedendi quoquam locus nullus sit, ut quadam taciti doloris oppressi aures manibus obstruunt et auditum, ne in se penetret, excludunt, bonitatem quidem tantum non amantes, interdum tamen eam loquentes, ceterum iustitiam nec diligentes, quia Christus est, nec loquentes.

11. Intercessio diapsalmæ, etsi personæ non adtulerit conversionem, tamen sensus fecisse intellegitur demutationem.

12 I Cor. 1, 30.

1 Iudaicam V 2 orationum cum ait P ordinem cum ait T 3 iniquitatem super quam T 4 ubi om. P, cum T 5 dilectionem ex dilectioni m. 2 V 6 ipsam ex comparatione sup. lin. a m. 2 V 7 iniquitatem super quam T 8 non tam R illi RVT illum P illud e cf. Stud. 1889 p. 318 10 et solent in marg. a m. 2 V Iudei ex et Iudei V Iudei R illi et V 11 at uero loqui de T 12 est om. P in nobis R 13 significatio V In VRPT^a uerbum loqui etiam post redemptionem repetitur 14 non sup. lin. a m. 2 V aliquam ex aliquem P cum quando scripsi cf. Abb. IV p. 60 sq. cūsi quando R si cum quando Vb si quando PTe 16 est natus VT 17 enim sup. lin. a m. 2 V omne in ras. P omne ex homine V & uitant R euitant VPTE 18 si om. V discedendi ex descendendi P ut quadam RP 19 obpræssi V ne ipse penetret V 20 tantam P (ex corr. ?) ab 21 tamen om. V 22 qua Christus est P quæ Christus est E 23 diapsalmæ P adtulit V 24 demutatione^m V.

nam cum et eius, cuius antea, et ad eum, ad quem antea, sermo sit, idem tamen sermo aliud nunc quam ante significat. et quidem superiora querellis graua fuerunt, adeo ut ex prophetæ dolore, antequam edicerentur, increpita sint: cum iniustitiam lingua cogitat, cum tamquam nouacula acuta dolum efficit, cum malitia super bonitatem diligitur et iniustitiæ super iustitiæ eloquium est. propter quæ quædam quasi prophetæ accusatio apud deum præmissa est arguentis, cum dicitur: quid gloriatur in malitia potens iniquitatem tota die? et ne inanis querellæ dolor reperiretur, ipsa querellæ causa subiecta est.

12. Nunc uero intercedente diapsalma non præcessit querella, sed demonstrata ante causa peccati grauissima tum hæc damnationis est subiecta sententia: dilexisti omnia uerba præcipationis, linguam dolosam: propterea deus destruet te in finem, euellat te et emigret te de tabernaculo et radicem tuam de terra uiuentium. eo exemplo, quo in Genesi dictum legimus his uerbis: quia fecisti hoc, maledictus tu a terra, et rursum: quia audisti uocem mulieris tuæ; sed et ab apostolo, cum grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset, ita dictum: propter hoc tradidite eos deus in reprobum sensum:

18 Gen. III, 14. 19 Gen. III, 17. 22 Rom. I, 28.

1 cuius *supra scr. R.* 2 aliut *ex alium m.* 2 V nunc quā antea V nūquam ante R numquam ante P 3 quaerellis VR quaerelis P ex prophetiae Ra ex profetiae VP 5 iniustitiam — cum om. V 6 malitia ex malitiam m. 2 V malitiā P diligit P et iniustitiam sup iustitiam P super iustitiæ om. V 7 quedam VR 8 præmissa ex præmissio m. 2 V 9 gloriaris R iniquitate T in iniquitate (in *supr. scr. m. 2*) P 10 querellae doctor R repperiretur VRP q.rellae V 14 est subiecta sententia ex est subiectā soli sententia m. 1 V 15 lingua dolosa PT 16 in finem — emigret te om. R te post euellat om. PTE de tabernaculo tuo E 18 eo exemplo scripsi et exemplo (hoc *supr. scr. m. 3 R*) RV² exemplo V¹PTE quoq. Genesi V 19 et rursum — sed om. V quā audisti R 20 uxoris tuæ R et apostolus cum grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset ita dictum V sed et ab aplo grauissimis humanæ impietatis criminib. pcensetis (percense¹tis T) adiectum ē PT 21 post ita dictum inseruit ē m. 3 R 22 deus om. RPT in sensum reprobum RPT.

ita et nunc: dilexisti uerba præcipitationis, linguam
 dolosam: propterea deus destruet te in finem.
 uerbi uirtutem latinus sermo non tenuit. quæ enim nobiscum
 uerba præcipitationis sunt, ea a Græcis τὰ ῥήματα
 5 καταποτισμοῦ commemorata sunt: quo dicto significatur id,
 quod nobiscum præcipitatio est, cum illis esse demersio in
 profundo maris. potest autem nobiscum secundum generalem
 sensum præcipitatio non in mari tantum, sed ex editis aut
 ædium aut rupium aut quorumcumque generum locis deciden-
 10 tium casus intellegi. ergo secundum demonstratam præcipita-
 tionis rationem, quia uerba præcipitationis Doec dilexerit, seue-
 rissimæ damnationi subiectus est.

13. Omnis etenim anima infidelis, in sæculi huius tamquam
 maris profundo naufraga, incerto motu uagoque differtur et
 15 diuersarum cupiditatum æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli
 sæculum incolentis inlusa, et nulla ad resistendum obnitendum-
 que ei subiectæ soliditatis firmitate consistit: ex quo facile est,
 incentiuis circumagentium cupiditatum pendulam uagamque iac-
 tari. quod autem sæculi huius motus atque fluctus undantis
 20 maris sit æstibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus,
 secundum propheticam et allegoricam intellegentiam psalmus
 centesimus et tertius sub corporali tamen creaturarum signifi-
 catione demonstrat: Hoc mare magnum et spatiosum,
 illic serpentes, quorum non est numerus. animalia
 25 pusilla et magna: illic naues pertransibunt. draco
 iste, quem formasti ad inludendum ei. et rursum in
 psalmo sexagesimo octauo: ueni in altitudinem maris,

Ps. CIII, 25. 27 Ps. LXVIII, 3.

1 lingua dolosa FT 3 uox sermo post nobiscum repetita R 4 a
 greci=ei (1≡ex u?) R τα ρήματα Rataicovticuou V apnyuea
 καταφοvτιcuou R 6 mersio PT in profundum TE 8 in mare ex
 in mari T ex sup. lin. a m. 2 V 9 quorumque VP quorumcumque T
 10 demonstratam ex demonstratu m. 2 V præcipitationem (om. ra-
 tionem) PT 11 quia sup. lin. a m. 2 V præcipitatis V seuerissima
 damnatione VRPa 13 infidelis ex infideles m. 2 V 14 naufragia V
 15 mobilis ex mobiles R si potestate R (an scilicet potestate?) 17 ei
 om. PT subiecta V 18 cupiditatum V 19 sæculi huius morte
 adque V 21 profeticam ex preleticam m. 2 V adlegericam V
 26 in psalmo LXVIII VRPT 27 in altitudine R.

et tempestas demersit me. unigenitus itaque dei filius,
 dei verbum et deus verbum, ad eruendos nos ex profundo
 sæculi huius naufragio descendit doctrinæ suæ reti, cui regnum
 cælorum simile est, hæc uniuersa piscium genera extracturus.
 ab impio populo proditur et inhonoratur; seseque populus con-
 formatus ad inludendum draconi socium ipse demergit et in
 hoc se profundum ad incolatus eius consortium præcipitat.
 sic et incredulus Moysi Aegyptiorum populus præcipitari de-
 mergique meruit, et impiam gentem refusi in se maris fluctus
 absorbuit, præcipationis uerba tunc, cum deo obstitit, diligentem.

14. Quia igitur Iudæorum populus incredulus et regem
 suum prodens uerba præcipationis dilexit, dicens: regem
 non habeo nisi Cæsarem, deo rege neglecto et rege
 homine confesso in hoc se sæculi profundum ipse demersit;
 ideo in finem destruitur — usque in consummationem enim
 sæculi regnum destructæ ciuitatis amisit — et de tabernaculo
 euulsus et transmigratus est: uagus nunc in toto orbe terrarum
 et ubique peregrinus consummatis omnibus suis in domini
 passione peccatis.

15. Quia præcipationis uerba dilexit, tabernaculo illo
 caret, in quo propheta semper dei spiritu plenus fuit, in quo
 sanctarum uirtutum tremendæ contemplationes et salutare
 uisiones exstiterunt, in quo hostiarum ad redemptionem animæ
 utiles oblationes, in quo paschæ agnus in clade Aegypti fidelium
 custos et in liminum sanguine potens signum, in quo æmulæ

12 Ioh. XIX, 15.

2 et dei uerbum *E* ad erudiendos nos *VR* qui ad eruendos nos *T*
 3 rete *PT* 4 cælorum (cel in *ras.*) *R* 5 populo ex polo *m.* 2 *V* pro-
 ditor — populus *om.* *V* populo conformato *Re* (conformato etiam *V*)
 6 draconem *PTE* in *om.* *V* 7 præcipitat ex præcipitauit *m.* 2 *V*
 8 moyse *P* Aegyptiorum *R* 10 tum *VPTE* obsistit *V* 11 quia
 ergo *E* Iudææ *VPTa* Iudæus *E* 12 præcipitii (ii in *ras.*) *R* præ-
 cipitii *PTE* 13 nisi *supra scr.* *R* 14 se *om.* *R* 15 ideo ex eo *m.* 2 *V*
 in fine *VR* in consummatione *P* 16 destructæ *P* 20 qua *V*
 22 sanctorum *V* contemplationis *P* et salutaris (salutares *T*) suis
 donis extiterunt *PT om.* *V* 24 pascae *R* pasche *V* pascae *P* agno *V*
 clade ex clade *m.* 2 *V* 25 custos ex cus *m.* 2 *V* liminū ex limine
 corr. *m.* 1 *R*.

æternorum temporum temporariæ festiuitates. ab hoc itaque tabernaculo euulsi his spiritualium donorum honoribus carent.

16. Euulsi autem sunt non ex hoc terreno tantum tabernaculo, sed et ex illo, de quo dictum est: eleuabo David tabernaculum, quod cecidit: sanctum illud scilicet et uenerabile nati ex uirgine dei corpus et templum, in quo, qui crediderit, tamquam consors dominicæ carnis habitabit. omnis autem infidelis a cognatione hac non crediti corporis, id est dei tabernaculo reuelletur et emigrabitur, spiritalis huius tabernaculi indignus habitaculo; quod significare dominus intellegitur, cum dicit: ego sum uitis uera, uos estis propagines, pater meus agricola est. omnis propago in me non manens neque ferens fructum eradicabitur. et omnem propaginem in me manentem emundabit
15 eam pater meus, ut fructum ampliorem ferat. si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura adsumpti a deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex se adferendos: quia necesse est, ut naturam ueræ uitis propago intra uitem manens teneat. at uero qui incredulus
20 nati in corpore dei fuerit, uel si et credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur aut ob infidelitatem aut ob inutilitatem fructuum negatorum. natus enim ex uirgine dei filius, non tum primum dei filius cum filius hominis, sed in filio dei etiam filius hominis, ut et filius hominis esset dei
25 filius, naturam in se uniuersæ carnis adsumpsit, per quam

4 Amos IX, 11. 11 Ioh. XV, 1 seq.

4 et om. VPE tabernaculum David E 6 in quo qui ex in quo quo m. 2 V crediderit ex crediderint m. 2 V 9 tabernaculi T reueletur V enelletur E 11 cum ait E ego ex egoue m. 1 V 12 omnis ex
dica
omnes m. 2 V 18 erabitur corr. m. 1 R eradicabitur ex eradicauit m. 2 V
14 et omnem mundi propaginem V in me ex in mea m. 2 V emundabit ex emundauit V 15 eam om. PTE (cf. text. graec. et Sabatier III, 463) 17 a dño V hii RT fructus (s in ras. 2 uel 3 litt.) R 19 sed uero (sed add. m. 2) V incredulus ex inoredulis m. 1 R 20 nat ≡ ex nati (i eras.) R 21 aut ob inutilitatem ex aut in ob ilitatem V 22 fructuum ex fructu R 23 filius non tum primum dei sup. lin. a m. 2 V 24 ut et filius hominis esset filius dei TPb.

effectus uera uitis genus in se uniuersæ propaginis tenet. si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandam ipsa se præbet; per naturam quidem manens, sed per infidelitatem aut inutilitatem renellitur. ex hoc ergo tabernaculo, tamquam ex uera uite, hic impius Doec et euellitur et emigratur, manens per naturam et in tabernaculo et in uite, sed per infidelitatem dignus auelli.

17. Auulsus autem de tabernaculo eradicabitur et de uiuentium terra. qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit; non erit autem, non quod sibi non patuerit incolatus — uniuersis enim patet, ut consortes sint corporis dei atque regni; quia uerbum caro factum est et inhabitauit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis adsumens —, sed unusquisque pro merito se et euellendum de tabernaculo et eradicandum de terra uiuentium præbet, non prohibitus umquam inesse, quia per naturæ adsumptionem incola sit receptus; sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ consortio indignus existens. eradicatur ergo de uiuentium terra, quæ in beata regione sanctis domino conregnantibus preparatur; cuius ipse in euangelio meminit, dicens: beati mansueti, quoniam ipsi hereditabunt terram; et hic idem propheta: et placebo domino in regione uiuentium, a qua proditor populus eradicari meruit, postquam destructus in finem a tabernaculo et emigratus est et auulsus.

18. Viuorum autem idcirco terra est, quia omnis fidelis in domino, licet mortuus sit, deo tamen uiuat, ut dictum est: ego

20 Matth. V, 4. 22 Ps. CXIV, 9. 26 Matth. XXII, 32.

1 propaginis — ergo *sup. lin. am.* 2 V propaginis ex propagines R
 3 ipse præbet P 4 euellitur E 5 uitæ P et demigratur PT 6 uitæ

RP 8 et de tabernaculo VT 11 corpori R 12 habitauit RPTE cf. Sabatier III, 389 14 pro merito et euellendum se de VPTE 15 tabernaculo ex tabenaculo m. 2 V 17 eradica ≡ ≡ tur P infidelitateis
 corr. m. 1 V crimen (e ex corr.) R 19 scis V sanctis ex sanitis R
 conregnantibus T congregantibus P 20 in euangelio VR meminit
 om. V 22 profeta VR dñs V dō RPT 23 populus proditor P
 meruit ex metuit m. 2 V 24 et ante emigratus om. PT est om. V
 et euulsus 25 autem om. V 26 uiuant V uiuit PTE.

sum deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob:
 non est deus mortuorum, sed uiuorum. et rursum
 per Iacob: uiuat Ruben et non moriatur; et illud:
 Ismael hic uiuat in conspectu tue. sed et illud apostoli
 5 — si ita tamen legenti uidebitur, quia duplicem sensus signi-
 ficationem habet —: et nos, qui uiuimus, qui residui
 erimus, rapiemur cum nubibus obuiam Christo in
 aera: et sic semper cum domino erimus. interceptio
 quidem corporum adfert temporarium mortis occasum; sed lex
 10 constituta moriendi legem non adimit resurgendi: quia decer-
 nenti legem lex non adfert necessitatem, neque sibi deus ius
 uiuificandi ademit legem nobis decernendo moriendi. mors
 autem in eos tantum, in quos est decreta, legitima est. uiuunt
 autem deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. neque mors.
 15 quæ non nisi per legem decernentis inualuit, potest per se in
 id inualescere, ne per decernentem renouandæ uitæ legem
 demutabilis sit lege uiuendi, cum decernentis potestas consti-
 tutam ab exordio in Adam sub condicione decreti uitam legis
 demutauerit lege moriendi. uiuunt itaque sancti quique et
 20 fideles deo. nam cum se deum eorum, qui mortui fuerant, id
 est Abrahæ et Isaac et Iacob esse dicat et continuo testetur,
 non mortuorum se, sed uiuorum deum esse, docet per id, eos,
 qui iudicio humanæ opinionis mortui existimentur, sibi legem
 decernenti non mortuos esse, sed uiuos.

25 19. Intercessio diapsalmæ, etsi non personam, sensum tamen
 innouauit. nam post prænuntiatam Doec damnationem, ad quem
 tamquam ad præsentem fuit sermo, nunc ad alterius expositionis

3 Deut. XXXIII, 6. 4 Gen. XVII, 18. 6 I Thess. 4, 16.

1 Abraam T Abrahæ ex Abrahā m. 2 V Isaac V 3 Ruben ex Ruben m.
 2 V 4 Ismahel RT apostolis ita V apostoli ita PT 7 obuiam xp̄o
 VPT obuiam domino RE in aera ex in uera m. 2 V 12 adimit
 (it a m. 1 sup. lin.) V adimit PTb decernendo ex dernendi V 13 in
 eos tantum in quos decreta legitima est P in eos tantum est in quos
 decreta legitima est T 17 mutabilis sit PT lege uiuendi om. PTb
 constituta P 18 uita legis a uitæ legem s legem uiuendi T cf. adn.
 Bened. 20 fidi PT fuerant ex fuerunt m. 2 V fuerint PT 21 Isaac V
 post dicat 6 uel 7 litt. eras. T 22 se supr. scr. P 23 qui ex que m. 2 V
 24 esse sed ex essed m. 2 V 27 ad ante alterius om. P.

significationem se rettulit propheta: uidebunt iusti et
timebunt et rident super eum et dicent: ecce homo,
qui non posuit deum adiutorem suum, sed sperauit
in multitudine diuitiarum suarum et praeualuit in
uauitate sua. destructo Doec in finem et euulso de tabernaculo 5
atque emigrato et de terra uiuentium eradicato sancti quique ne-
cesse est metuant: cum uideant tot tantisque diuinæ misericordiæ
auxiliis populum adiutum atque usum post ingentem illam et ultra
humanas opes gloriosi regni dignitatem maximum de se atque
ultimum humanæ calamitatis exemplum præbuisse. qui enim 10
memoria recenseat antiquas gloriæ eius et innumeras beatitu-
dines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Aegypti
funera itineri eorum diuisum mare cessit, cum ardorem diei
nubis columna inumbravit, cum noctis tenebras ignis columna
discussit, cum cibum cælum per angelos præbuit, cum fontem 15
petra fluxit, cum Iordanes refluxit, cum ciuitas magna ad solum
arcæ testamenti circuitum concidit, cum sol de cursu suo inhi-
bitus diem distulit, et diuinæ legis ordo ex illo elementorum
indefesso inperturbatoque motu ad belli moram restitit: post
illam deinde diuinæ maiestatis et conspectus et auditus fami- 20
liaritatem consumptos eos bellis, fame emortuos et antea mor-
tuorum cadaueribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde
in seruitutem redactos exules ubique, ubique esse degeneres,
nusquam cognitos, semper nouos et demutatione incolatus
semper ignobiles, semper alienos? iam si spiritales quis oculos 25

1 rettulit *RPT* profeta *R* profetia *P* profetiae *V* 2 post timebunt
4-5 *litt. eras. R* ridebunt *TE* cf. *Neue Formenl. II, 427* 3 sed *sup.*
lin. a m. 2 V 6 adque *VR* de terra uiuentium *ex* de terra emigran-
tium uiuentium *V* 7 cum uideant *om. PT* 8 adiutum adque adsump-
tum *V* et ingentem illam extra humanas *T* 9 ac ultimum *E*
10 quis *E* cf. *Hartel Ennod. Ind. p. 701, Petschenig Vict. Vit. p. 168*
12 Aegypti *R* 14 nubis columna *V* nubes columna *P* columna nubis
16 Iordanis *V* (ubi cum Iordanis refluxit *sup. lin. a m. 2*) *PTE* maxima
VPT 17 circuitu *P* inhibitus diem *om. V* 19 ad belli mora *P* restitit
ex restitit *m. 2 V* post illa *R* 21 bellis *ex* belli *R* famemortuos
R et ante *PT* 22 ad moram famis *Tb* 23 ad seruitutem redactos
esse degeneres nusquam cognitos semper ignobiles (esse — cognitos
sup. lin. a m. 2) *V* 24 et demutatione incolatis (*sic*) semper ignobiles
sup. lin. a m. 2 V 25 si *sup. lin. a m. 2 V* spiritales *ex* spiritalis *R*.

erigat, de quibus dominus ait: eleuate oculos uestros e
 uidete regiones, quia albæ sunt ad messem, tun
 sciat anulosos esse ex consortio corporis dei, ex illo beatitudini
 regno, ex illo resurrectionis honore et esse sine dei spiritu
 5 sine intellegentia prophetiæ constitutosque gehennæ pabulum
 quos immortalis uermis exesus sit et inextinguibilis ignis cre
 maturus, quorum sciat legislationem, quorum testamenta, quorum
 patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super
 omnia deus. quanto ergo has demutationes eorum et præsentis
 10 et æternas calamitates sancti quique metu contuebuntur, quia
 punitorum contemplatio sit terribilis exemplo? uidebunt
 ergo iusti et timebunt, nihil non sibi metuendum in tanta
 horum calamitate intellegentes. sed quia iusti sunt, licet
 timeant de exemplo, tamen de fructu propriæ iustitiæ gaude
 15 bunt. ridebunt enim super eum: ridentes igitur et timentes.
 quia deo subditi sunt, punitorum seueritate terribili. temperat
 ergo metum risus, dum et metus de exemplo et risus ex merito
 est. moderatur autem rursum metus risum, dum ita gaudebunt
 in bonis, ne desit terror exempli: quia impiæ et diffidentis de
 20 se conscientiæ est, timere sine gaudio et insolentis naturæ est,
 sine timore gaudere.

20. Sed qui timentes ridebunt, id quoque adicient ad hunc
 moderatum in timore risum, ut dicant: ecce homo, qui non
 posuit deum adiutorem suum. stultitiæ atque impietatis
 25 extremæ est, non intellegere sub deo et ex deo uiuere, sed in
 1 Ioh. IV, 35.

2 quam albæ ex qua albæ m. 2V ad messes PT cum VRPT 3 et ex
 illo PT 4 esse sine (om. et) V et esse se sine P 6 exesusus V ex = surus P
 7 sciat — quorum sup. lin. a m. 2V 9 damnationes VPTE et præ
 sentes et æternas calamitates scripsi cf. Abh. IV, 61 et præsentis et æterna
 calamitates R¹ et præsentis et æternæ calamitates V et præsentis et
 æternæ calamitatis R² PTE 11 est terribilis PT sit hoc terribilis R³
 post terribilia 1 litt. et post exemplo 2 litt. eras R 12 non nihil T in om.
 PTb 18 intellegentes ex intellegendus m. 2V 14 timeant ex timeme
 m. 2V tam & de fructu (& supr. scr. m. 3) R 15 igitur om. PT
 19 exempli ex exemplo m. 1R impie V impie P 20 insolentis ex in
 solentes R 22 sed quia PT adicient ex adsicient m. 2V 23 in timo
 rem V 24 stultitiæ adque VR si ultimæ atque P ultimæ atque 1
 25 se sub PTE.

his, quæ gerit et expectat, sua magis uelle confidere potestate, cum, si quid illud in se sit, ex deo sit. ad deum itaque spes omnis nostra sit et confessio omnis in deo sit exemplo prophetæ dicentis: domine, adiutor meus et redemptor meus et rursum: leuavi oculos meos in montes, unde ueniet adiutorium mihi. auxilium meum a domino, qui fecit cælum et terram. metuamus itaque semper, ne quando nos æternus ille ignis urat et uermis immortalis absumat, cum audiamus quid iusti timentes ridentesque dicant: ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.

21. Diuites quosdam insolentes esse præstat opulentia, et maxime timorem dei diuitiarum fiducia inanis auertit: stulti, non intellegentes hoc se magis religiosos oportere esse, quod diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium conueniat, et hoc magis inexcusabilis sit auaritiæ reatus, quia auaritiæ necessitatem non excuset opulentia. iam uero quam infelix fiducia est rei inanis: deum contemnere habendo aurum, quasi aurum non ex dei sit creaturis, aut aliquis per id iudicio sanæ mentis beatæ uitæ adquirat profectum, quod sibi aurum iaceat suffossum, et hinc fiat non generalis animæ et corporis homo aliusque possit esse, quam natus est, aut cum uita excedat, aure suo sit usurus in morte! utetur plane, si eo recte utetur in uita, si esurientem pane suo aluerit, si nudum ueste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit,

4 Ps. XVIII, 16. 5 Ps. CXX, 1 sq.

1 post gerit *P² supr. scr.* q^s expectat *ex* expetat *m.* 1 *R* uelle *supr. scr.* *P²* uelit (el *ex corr.*) *R* uelit *VP¹T* 8 in dñ *R* 8 exurat *E* uermis *ex* uernis *m.* 2 *V* 9 adsumat *V* quid *om.* *V* timentes *ex* timent *m.* 2 *V* 11 in multitudinem *V sed. cf. supr. p. 111, 4* 12 esse *om.* *PTe* opolentia *V* 14 religiosos (o *in ras.*) *R* ante quod *supr. scr.* putant *m.* 3 *R* 15 bonorū *ex* busnorū *m.* 1 *V* 16 et ob hoc (ob *supr. scr.* *m.* 2) *P* inexcusabilis *ex* inexcusabile *P* inexcusabilis *ex* inexcusabis *V* auaritiæ sit *E* 18 contēpnere *R* 20 aliquis scripsi aliquid *R* aliquem *VPTE cf. Abh. IV, 62* sane *P* profectum *ex* praefectum *m.* 2 *V* 21 subfossum *R* 22 aliusquæ *ex* aliusque *m.* 2 *V* 23 excidat *PT* utetur *ex* utatur *m.* 1 *P* utatur *V* utitur *e* 24 in uitam *V* abuerit *ex* aluerit *m.* 1 *V* 25 fouerit *V*.

aut captium libertati suæ redemerit. hæc sunt plane ambicio-
 sæ apud deum humani thesauri legationes, hæc potentia
 deprecandorum criminum et uera suffragia. sic auro demu-
 tabimur, ut ex terrenis cælestes et ex mortalibus simus æterni.
 5 hæc infidelis ille populus non cogitans et dei mandata contem-
 nens putansque se per legem, quæ futurorum bonorum umbra
 est, esse diuitem, adeptis diuitiis male usus, ex uiuentium terra
 et tabernaculo eradicatus et emigratus, auulsus est: præpoten-
 tem se in uanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in
 10 templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetam dicen-
 tem: sine causa colunt me, docentes doctrinas et
 præcepta hominum, dei lege contumeliosa humanæ con-
 suetudinis obseruatione mutata.

22. Propheta autem, quem necesse est iustum esse intellegi,
 15 aliter de se fiducia spei suæ loquitur: ego autem, sicut
 oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia
 dei in æternum et in sæculum sæculi. differt
 quidem tempore ætas hominum, sed prophetiæ spiritus idem
 est. propheta manere se in domo dei sicut oliuam fructiferam
 20 dicit, arborem semper uiuentem et fructus optimi feracem.
 apostolus huic oleæ, præfractis ob infidelitatem ramis eius, fideles
 gentes ex ignobili oleastro esse insitas prædicat, ut contra
 naturam generis naturam radicis acciperent. sed propheta, in
 lege licet manens, euangelicus tamen propheta simul et in lege
 25 et in euangeliis cum fructu suo in domo dei esse persistit: non
 perfringendus in ramis, non relinquendus in truncum, non
 inutilis iam ipse inserendo sibi præbendus oleastro, nec radicis
 suæ uirtutem arbori transfusus alienæ, sed totus integer, ut

11 Esai. XXIX, 18. Matth. XV, 9. 21 Rom. XI, 17.

1 reddiderit *ex redemerit m.* 3 R (b) hæc PTE planæ V plane R
 2 ≡ potentia (po et e *ex corr.*) R 8 depraecandorum V demutabitur V
 5 hæc *ex corr.* V 6 quæ *ex q. m.* 2 V 7 et adeptis VPTE 9 gloria *ex*
 gloriæ m. 2 V 11 docentes om. T & pœpta *supr. scr.* P et mandata T
 12 dī lege V dei lege *ex dei legē* R diligentes PTα 14 profeta VRP
 autem om. PT 15 loquitur *ex loquimur* P 18 idē est V idem (om. est,
sed m in ras.) R 22 ex nobili P 23 acciperent *ex acceperint m.* 1 R
 in lege scilicet R 24 euangelicus VR tamen et propheta E 26 in
 truncum *corr. m.* 1 V in trunco PT 27 instrendo V se inserendo PT.

est fidei apostolicæ prædicator; non ex gentibus radici legis ad fidem euangelicam inserendus, sed etiam in gentium euangelica fide propriæ radicis suæ ramorumque uirtute totus ipse ex legis pingui conscientia fructuosus. est autem dei domus secundum apostolum Petrum ecclesia et omnes fidei euangelicæ sectatores, sicut ait: ædificamini domus spiritalis, regnum sacerdotale. et Paulus: ut scias, quemadmodum oporteat in domo dei deuersari, quæ est ecclesia dei uiuentis, columna et firmamentum ueritatis. in hac igitur dei domo iustus et sanctus propheta, tamquam fructifera olina consistens, propria sua usus fructuosa pinguique radice sperauit in misericordia dei; non ad tempus, non in huius corporalis tantum uitæ breui sæculo, sed in sæculum sæculi. extendit enim spes suas ad infinitam perennitatis ætatem nec concluditur mortis occasu, cum sciat sibi in Abrahamæ sinibus exemplo pauperis Lazari esse uiuendum, sciat quoque gloriosæ resurrectionis demutatione coæternum se et conformem deo esse mansurum, mansurum autem ob id, quod sequitur: confitebor tibi, domine, in sæculum, quia fecisti: et expectabo nomen tuum, quoniam bonum ante conspectum sanctorum tuorum.

23. Spes in misericordia dei in sæculum et in sæculum sæculi est. non enim ipsa illa iustitiæ opera sufficient ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia dei etiam in hac iustitiæ uoluntate humanarum demutationum et motuum uitia non reputet. hinc illud prophetæ dictum est: melior

6 L. Petr. 2, 5. 7 L. Tim. 3, 15. 26 Ps. LXII, 4.

1 ad fidem euangelicam inserendus ex ad fidem euangelicam fide inserendus m. 2 V 3 fidei P propria * radicis ex radis m. 2 V 5 ecclesia V aecclesia T et omnis V 8 te oporteat PTE dei om. R diuersari ex deuersari m. 2 P conuersari RE 9 sq. sic T, cf. præter text. graec. Ps. LXIV, cap. 6; CXXXII, cap. 2; in VRPE h. l. uerba columna et firmamentum ueritatis noto errore in falsum locum ante, quæ est inreperunt 10 domo dei P & ex parte cras. R 11 propriæ VR proprie Pe sed. cf. supr. 3 15 quin sciat R quin sciat VP qn sciat T cf. Acad. 23 abraae T 18 ad id T 19 in saeculo PT (ἐν αἰῶνι LXX) quia tu fecisti E 20 ante conspectu R 22 et in saeculum add. m. 2 V om. R 25 humanorum V 26 melior est misericordia PE.

misericordia tua super uitam: quia, quamuis probabilis
 per iustitiæ operationem uita iustorum sit, tamen per miseri-
 cordiam dei plus meriti consequetur. ex hac enim uita in
 uitam proficiet æternam; et operationem iustitiæ in tantum dei
 5 misericordia muneratur, ut, miserans iustitiæ uoluntatem, æter-
 nitatis quoque suæ iustum quemque tribuat esse participem.
 idcirco in sæculum et in sæculum sæculi misericordiæ
 spes est: sed confessio tantum in sæculum, non etiam in
 sæculum sæculi. non enim confessio peccatorum nisi in huius
 10 sæculi tempore est, dum uoluntati suæ unusquisque permissus
 est et per uitæ licentiam habet confessionis arbitrium. dece-
 dentes namque de uita simul et iure decedimus uoluntatis.
 tunc enim ex merito præteritæ uoluntatis lex iam constituta
 aut quietis aut pœnæ excedentium ex corpore suscipit uoluntatem.
 15 cuius temporis non iam liberam, sed necessariam uoluntatem
 ostendit propheta, cum dicit: non est mihi in diebus
 illis uoluntas. cessante enim uoluntatis libertate etiam
 uoluntatis, si qua erit, cessabit effectus. transire namque ad
 Abraham uolens diues chao medio non sinitur, cum tamen
 20 per libertatem uoluntatis in Abrahæ sinibus esse potuisset.
 interclusa est ergo libertas uoluntatis, quia confessio nulla est
 mortuis, secundum id, quod dictum est: in inferno autem
 quis confitebitur tibi? sperans ergo propheta misericor-
 diam in sæculum et in sæculum sæculi confitetur
 25 tantum in sæculo: temporaria confessionis officia sæculi tem-
 pore gerens, spem uero æternam sæculorum æternitate protendens.

16 cf. Ecclesiastes XII, 1. 22 Ps. VI, 6.

1 sup *supra* scr. m. 1 R uitam ex uita m. 2 V 4 proficit E
 5 misericordia dei E meiserans V 6 quoque ex quoquæ m. 2 V
 quemq̄ (q̄ in ras. a m. 2) V quenque T 7 et saeculum sup. lin. a m. 2 V
 8 tantum in saeculo PT non etiam — nisi in huius in marg. inf. add.
 m. 2 V 12 nanque T de uita ex de uitam m. 2 V et de iure VPTE
 decidimus Ve 14 exidentium P 16 profeta VRP inter ostendit et
 profeta quaedam eras. P 17 illis sup. lin. a m. 2 V cessant enim
 uoluntates libertatem (libertatē T) PT etiam RPT et V 18 si quæ-
 rit T 20 per libertatem ex per libertatis m. 2 V uoluntatis sup.
 lin. a m. 2 V abraae T habrahae R 21 nulla sit VPTe 23 miseri-
 cordia P 24 in saeculū VT in saeculo RP et in saeculum om. V
 25 temporariae VPT 26 gerens (g et r in ras.) R aeterna V.

confessionis autem causam addidit dicens: quia fecisti; auctorem scilicet uniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alii docens confitendum, quam qui fecit oliuam fructiferam spei misericordia in saeculum saeculi.

24. Et quis hic sit, qui fecit ista, demonstrat dicens: et 5
 expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in con-
 spectu sanctorum tuorum. expectabit ergo dei nomen,
 cui confitetur, per quem facta sunt omnia: unus enim deus
 pater, ex quo omnia, et nos in ipso: et unus domi-
 nus noster Iesus Christus, per quem omnia, et nos 10
 per ipsum. huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet
 uidere, id est saluatorem suum nosse, angelo dicente: et cog-
 nominabis nomen eius Iesum; ipse enim saluum
 faciet populum suum a peccatis eorum. Christum con-
 spicere, ut per professionem generosae familiae sit christianus, 15
 expectat. bonum autem hoc nomen est, quod archangeli atque
 angeli adorant, quod daemones tremunt et ferre non possunt,
 quod ad salutem homines adsumunt; quia scriptum est: et
 omnis qui inuocauerit nomen eius, hic saluus erit.
 expectat autem non occulte, non trepidus, non solus, sed in 20
 conspectu sanctorum eius, fide scilicet libera testimonium ex-
 spectationis suae uel sub sanctorum caelestium conscientia non
 recusans, uel prophetiae exemplo sanctis omnibus, qui in terra
 sunt, in se ipso praebens expectationis exemplum.

8 I Cor. 8, 6. 12 Matth. I, 21 18 Rom. X, 18.

1 qui V 2 dñ VPT 3 nulli alium R confitendum ex confitendo m. 2 V
 4 misericordiam saeculum saeculi VRPT cf. adn. Bened. 6 in conspectu ex
 in conspectum m. 1 V 7 expectauit R 8 per quē ex per se quē m. 1 V
 omnia Paulus unus P omnia, ut ait Paulus: unus E dñ sup. lin. a
 m. 2 V 10 ihs ex ihm m. 2 V 11 in ipsum V 14 a peccatis eorum ex
 peccatis eorum m. 2 V a peccatis PTb 16 archangeli atque angeli V
 angeli atque archangeli E 17 demones VR 18 homines ex hominis
 R hominis VP 20 occultae R 21 scilicet licet libera V 22 sub
 (ub in ras.) R om. V 23 profetae V prophetae P omnibus ex om-
 nibus m. 1 V Explicit psalmus LI incipit psalmus LII V Finit
 psalmus LI incipit LII R Finit psalmus LI incipit psalmus LII P Expl.
 de psalmo LI incip. de LII T.

PSALMUS LII.

In finem pro Maeleth intellectus illi David.

Dixit stultus in corde suo: non est deus et reliqua.

1. Præsens psalmus tertio decimo psalmo pæne conueniens est, sed habet in hac ipsa uerborum similitudine non exiguum intellegentiæ discrimen. primum uirtute inscriptionis ipsius. nam tertius decimus ita inscribitur: in finem illius David, quo titulo id significatur, psalmum illum a David prophetatum fuisse; hic uero: in finem pro Maeleth intellectus illi David. ubi enim est: in finem intellectus, adhortationis et admonitionis est significatio, qua iubemur secundum finis cognitionem intellegentiæ nostræ admouere iudicium: ut ea in psalmo denuntiari intellegamus, quæ consummabuntur in fine, secundum illud apostoli: dehinc finis, cum tradiderit regnum deo patri; cum euacuauerit omnem principatum et potestatem et uirtutem, tunc et ipse subicietur subicienti sibi omnia. nouissima autem inimica euacuabitur mors. hic ergo finis est, qui intellegitur in psalmo. illud autem, quod illi David psalmus inscribitur, ostenditur omnis de Christo, qui David uerus est, prophetari: quia ubi illius inscribitur, ibi eum, qui dixerit, significat; ubi uero illi est, ibi eum, ad quem dicatur, ostendit.

2. Dixit insipiens in corde suo: non est deus. uitii est humani, pudenda eloquia uerbis oris non audere com-

15 I Cor. 15, 24 sqq.

2 pro Meleth V pro Melech R pro Abimelec P intellectum dauid V
5 paenae V penae P 6 similitudinem V 7 uirtutem PTe inscrib-
tionis V 8 filio David Vr 9 profetatum VR 10 huic V in fine V
Melaeth R Meleth V Abimelech PTe Amalech r (*μααλὲθ LXX ed. Tischendorf II, 63*) intellectus ex aintellectus m. 2 V illi David — intel-
lectus om. PT 11 in fine V 12 quia iubemur V 13 et ea V
14 denunciari RTe in finem Pe 15 euacuauerit (er *supr. scr.*) R eua-
cuabit Ve (*καταργήσῃ Nou. Test. Vat. Tischendorf p. 1475*) 17 et uirtutem
om. V 18 subicitur P 19 hic (o in ras. I) R intellegatur V
22 ub (*corr. m. I*) V qui om. V 25 uitii (ii ex u m. 3) est humani
Re uitii humani est VPT eloqui V anderi V.

mittere, sed instinctu nequitiae interioris urgente ea intra cor
eloqui: dum aduersum publici pudoris necessitatem uoluntatis
iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitari. et
ideirco stultus in corde suo dicit: non est deus, quia, si
uellet uerbis oris hoc eloqui, stultus esse, sicuti est, publici
adsensus iudicio argueretur. quis enim mundum contuens,
deum esse non sentiat? sed fit frequenter, ut, cum nos ueri
necessitas ad confessionem dei cogat, oblectatio tamen uitiorum
deum nobis non esse persuadeat, et quod contra fidem credi-
mus, id tamen de consilio impii cordis eloquamur. ex quo 10
illud dei dictum est per prophetam: populus hic labiis
me honorat, cor autem eorum longe est a me; quia
uolunt credere, quod negare non possunt.

3. Causam uero huius stultissimi in corde eloquii ostendit
dicens: corrupti sunt et abominabiles facti sunt in 15
iniquitatibus. inicum est, quidquid extra legem est. et
legem dei excedentes primum corruptioni subditi sunt, dehinc
abominationi: quia iniquitas corruptionem adferat, corruptio
autem abominationem meretur. cum enim quis transgredietur
dei legem, tum deum negabit: et deum negare corruptio est. 20
dominus enim noster ad depellendam corruptionem uerbum
caro factum est. oportet enim, secundum apostolum, corrup-
tionem uestiri incorruptione. sed qui inicus est et qui
uerbum deum carnem factum esse non credit et, quia deus non sit,
loquetur in corde, corruptus et abominabilis permanebit. tertius 25

11 Esai. 29, 18. 22 I Cor. 15, 53.

1 interiori V urgente R 2 eliqui V doloris V 3 cogitare PE
5 uellit V uelit PTe sicut est V 6 arguetur T 7 ueri ex uerita corr. m. 2 V
8 cogitat P oblectatio ex oblectatione m. 2 V uitiorum — id tamen
in marg. inf. add. m. 2 V 10 eloquimur VPTu ex (x in ras.) R
12 honorat ex honorate m. 1 V 14 causa V eloquii ex aeloquii R
eloquii ex eloqui m. 2 V 15 adhominabiles R in iniquitatibus R
(cf. LXX ed. Tischendorf & ἀνομιᾶς) in iniquitatibus suis VPTE 16 iniquū
R iniquum PT quicquid RPT 17 legem ex lege m. 2 V exci-
dentes P 18 affer ≡ t P affert TE 19 abominationē (nē supr. scr.) R
transgreditur R 22 corruptione V 23 uestiri ex uesti (esti i. ras.)
m. 3 R incorruptionem VPT et qui PT est om. PT 24 et qui
quia T 25 loquetur R loquitur PT.

decimus psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. nec differt sensus et crimen: quia homines ea, quæ sibi sunt placita, sectantes diuinæ legis constituta transgressi sunt.

4. Consequitur deinde hæc querella: non est, qui faciat bonitatem. uersum hunc, quia inferius etiam cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. qui tamen nunc oportune et competenter adiectus est, corruptis omnibus et abominatis
10 neminem in operibus repertum esse bonitatis: quia, cum loqui, quæ bona sunt, aliquando soleamus, factis tamen ipsis difficile, quæ bona sunt, exsequimur.

5. Ac ne indiligens dei erga homines uoluntas esse existimaretur, adiecit: dominus de cælo prospexit super
15 filios hominum, ut uideret, si est intellegens aut requirens deum. prospectio domini de cælo frequens fuisse cognoscitur, quotiensque peccatis humani generis commotus salutis nostræ causa aut Noe ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsionis suæ promittit heredem,
20 aut in Iacob posterioris populi primogenita præfigurat, aut Moysen prophetam et ducem præficit et latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tempore legis inspirat. per has igitur uirtutis suæ et istius modi efficientias ad filios hominum prospexit, ut uideret, si quis esset intellegens et requirens deum.

1 pro eo quod est *T* 2 iniquitate (*om. in*) *P* in iniquitate — facti sunt *om. V* 3 sensus (*us sup. lin. a m. 2*) *V* 4 sunt placita *ex sunt placita sunt m. 2 V* 6 quaerella *VR¹ quaerela PR²* 7 *P¹ post bonitatem add.: non ē usque ad unum, in T inter bonitatem et uersum linea uacua uersum ex uerum P* 8 quia *PT* oportune *VPT* opportune *R* 9 corrupti sunt omnibus *V* 11 solemus *V* ipsis ex ipsis *m. 2 V* 18 ac ne hinc diligens *R* ac ne indi^ogens (*li eras.*) *P* 14 adiecit dicens *PE* 15 ut uideret *om. PT* super filios — uideret *om. R* (*h. l. Vr, qui omnia præbent, etiam textu LXX Tisch. conprobantur*) aut *om. PT* 17 quotiensque *V* quotiensq *R* quotiens *PTE* (*cf. quæ dixi Acad. p. 29*) 18 enoch ante dilubium *V* eligit (*sed e denuo eras.*) *R* elegit *V* 19 isac *V* sponsioni suæ promitti *V* 20 potioris populi *Vr* primogtenita *R* 21 præfecit *V* 22 in *R* dū postea *eras.* profetas *VP* 23 ex istius modi *V* istius modi *PTE* 24 & quirens *R* exquirens *P¹T* et exquirens *P²e*.

6. Non est autem facile illud, ob quod deus prospicere dignatur, ut uideat: magnumque est illud, quod tam studiose, an in aliquo reperiri possit, inspicitur. prospicit enim e cælo deus, ut uideat, an se quisquam hominum intellegenter exquirat. quotum enim quemque hominum inuenies, qui secundum perfectam intellegentiam deum uelit exquirere? qui primum causas creaturarum et dehinc constitutionem humani generis pertractans per rationem intellegentiæ auctorem ac parentem tantæ uniuersitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines, cur sæculi tempora; cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus et in quem profectum causarum omnium origo constiterit? tum præterea quem uirtutes cælorum et angelorum ministeria et archangelorum potestates et diaboli regnum et sancti spiritus donum et deus ex deo unigenitus dei filius profectum nobis ex tam uariis officiorum generibus impertiant? hunc ergo exquirentem se per intellegentiam uirum deus uidere prospectat.

7. Est enim intellegentiæ non exiguum meritum, Salomone dicente: intellegentia enim bona omnibus, qui inueniunt eam; et rursum per alium prophetam: o Israhel, quid deus requirit a te nisi facere iudicium et intellegere iustitiam? proprium enim intellegentia humanæ rationis officium est; et idcirco nobis natura animæ spiritalis inserta est, ut per eam ad intellegentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. sed obruti uitiiis et per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppressi declinamus nos a studio intellegentis exquisitionis.

19 cf. Prov. III, 13; VIII, 35. 20 Dent. X, 12.

1 non est autem ex non est dñs autem m. 2 V 2 illud est VPTE
3 repperiri VRP prospexit T 4 intellegentes V 5 inueniens P
6 uelit ex uellit R uellet V 9 in R quinquies quæ ex cur m. 1 10 patriarcha ex patriarchæ m. 2 V 12 origo omnium (sed signo transmutationis a m. 1 addito) R quæ V 18 ministeria — archangelorum om. V 16 sēp intellegentiam R uerum P ueri T 17 uidere ex uidero m. 2 V 18 solomon V 21 requirit ex requiret m. 2 V exquirat PT exquiret R (αἰρεῖται LXX) a te ex a te dñs m. 2 V 22 intellegentiæ VPT 23 naturæ V 26 obpressi V 27 ab T intellegentes V.

8. Declinamus autem, posteaquam esse inutiles cœpimus; id enim propheticus sermo significat: omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. non cum declinant, inutiles fiunt; sed cum inutiles cœperint esse, declinant. et uirtutem dicti facile est ex consuetudine humanæ demutationis intellegi. namque cum ex bonis esse mali cœperimus et ex prudentum familiaritate et publicæ famæ honestate per uitia nos et dedecora secreuerimus, effecti per id inutiles, tum omnes probabilium uirorum declinamus occursus, sectantes deuia, et præsentiam bonorum conscientiae nostræ pudore uitamus. denique Adam per peccatum inutilis factus tum dei declinauit aduentum; uiuens aliquandiu innocens et per mandatorum obseruantiam utilis familiarem sibi occursum antea dei, simul atque inutilis cœpit esse, refugit.

9. Non repertis autem deum intellegenter exquirentibus et omnibus, simul atque inutiles facti sunt, declinantibus ex affectus dolore iteratur querella dicentis: non est, qui faciat bonitatem, non est usque ad unum. grauis dei professio est et indissolubile super humana uitia iudicium, cum bonitatem usque ad unum nemo facit. et quæretur post hæc, quomodo Abel placuerit, Seth probatus sit, Enoch translatus sit, Noe reseruatus sit, Melchisedech sanctificatus sit, Abraham electus

1 esse ex esset m. 2 V coeperimus V 3 simul inutiles m. 1 R 4 fiunt
sed cum inutiles add. m. 2 V 6 namque V nam^q P nanque T 8 id
sup. lin. VP tum ex tum tum m. 2 V 9 occursus ex occursu m. 2 V
praesentia V 11 Adam sup. lin. a m. 2 V tum om. V 12 obser-
uantiam ex obseruantia m. 2 V 13 sibi utilis R dī sup. scr. m. 1 R
adque V $\equiv \equiv q$ (at eras. cū sup. scr. m. 1) R 14 esse coepit PT 15 dñ
ex dñ esse m. 2 V dñ post exquirentib. transpos. PT 16 factis &
declinantibus (& i. ras. 1) R facti \equiv declinantib: P 17 quaerellae V
quaerella R dicentis ex dicentes R 18 bonum RPT 19 indissolubile
ex indissolubili m. 2 V super uitia humana V 20 et sup. lin. a m.
2 V quaeretur ex quaeritur m. 2 V quaeritur PTe 21 placuerit et
probatus sit PT uerba Isaac heres sit in VPT iam. h. l. post pro-
batus sit leguntur, sed V eadem infra post Abraham electus sit repeti,
ubi etiam in r inueniuntur ac suum locum habent; in R post Noe reseruatus
sit inreperunt, cf. quae de eius modi rebus dixi Acad. p. 34 Enoch —
Abraham electus sit om. PT.

sit, Isaac heres sit, Iacob Israel sit, Iob inculpabilis sit, Moyses amicus sit, Aaron christus sit, David secundum cor dei sit, prophetae spiritales sint, apostoli caelorum claves sortiti sint, si excepto uno tantum bonus nemo sit? iam uero illud quomodo dictum intellegitur: bonus homo de bono thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra in gaudium domini tui? quomodo enim bonus aliquis nuncupabitur nemine faciente bonitatem?

10. Ac primum, ne etiam in hos, quos superius commemorauimus, iudicio dei probatissimos uiros, cadere tamquam generalis huius sententiae professionem existimemus, superiorum dictorum sensus obsistit. omnis etenim de stultis et corruptis et abominabilibus coeptus est sermo; et deo prospiciente de caelo, ut uideret, si quis intellegenter exquirens esset omnibus, postquam inutiles esse coeperant, declinantibus nemo repertus est bonitatem faciens usque ad unum, id est ex illis, qui et stulti et corrupti et abominabiles et, postquam inutiles facti sunt, declinantes esse coepissent: sententia in eos diuini iudicii congruente, a quibus coepit et sermo. id autem, quod ait usque ad unum, non unum excepit ex omnibus; sed omnibus inutilibus et declinantibus, cum usque ad unum bonitatem nemo facit, ne unum quidem secreuit ex omnibus. non enim ait: praeter unum, sed usque unum; et in eo, quod praeter unum est, exceptio significatur unius: in eo uero, quod usque ad unum est, uniuersitas generalis per prospicientis e caelo scientis diligentiam sub quodam speciali et personali numero continetur.

11. Quamquam uero eam esse infirmitatem humanae naturae meminerimus, ut ex conparatione diuinae bonitatis bonus nemo sit, sed incomparabilis illa diuinitatis exceptio non interclusit bonitatis officium, ut secundum conparationem humanam inter

5 Matth. XII, 85. 6 Matth. XXV, 21.

3 propheta spiritalis (om. sint) PT caeli V 4 sint ex sunt m. 1 R uero om. V 5 illud dictum quomodo V intellegitur PTe bono om. V 6 serbe V 7 aliqui VT (in T s eras.) 9 ne om. V 12 enim V 14 omnibus ex omnibusq R 15 coeperant ex coeperunt m. 2 V 17 et postquam inutiles om. V 19 congrui R et om. R 20 sed omnibus om. T 22 sed ne PT 23 usque ad unum TE 24 est om. V 25 prospicienti PT a caelo V scientem VPT 26 diligentia R 30 officium bonitatis V.

homines bonus nullus sit. bonitas namque primum perfecta
 ea est, quæ indemutabilis naturæ uirtute consistens nescit ali-
 quando aliud esse quam fuerit, nec potest non id esse, quod
 semper est. humani uero motus ipsa plerumque mutatione
 5 diuersi sunt, et terrenæ legis imperfecta natura fit alia, ex alio
 instinctu se perturbante demutans: et ad id nos diuersarum
 adfectionum motus inpellit, dum contumelia irascimur, dum
 damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur,
 dum amore inflectimur, dum odio inpellimur, dum gaudio
 10 efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum
 ætate mutamur. his ergo subditi naturæ infirmis motibus
 æquales esse non possumus, dum et adfectu demutabiles sumus
 et tempore. et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam
 naturalium perturbationum incentiua demutent. sed tamen cum
 15 in bonitatis sumus uel uoluntate uel gestis, non possumus uel
 tunc non hoc esse, quod sumus. et quamuis imperfecti ad id
 simus, ne semper id simus, quod tamen sumus in tempore,
 licet per naturæ infirmitatem demutationi bonitatis obnoxiiis non
 adimitur nobis, bonos nos uel tum esse, cum sumus.

20 12. Bonus autem solus per naturam indemutabilem suam
 semper deus non prædurus huius demutationis nostræ arbiter
 fuit, indulgentiam infirmitati nostræ, qua non semper boni per-
 manemus, ex merito uoluntatis inperitens, qua bonos nos esse
 delectat: magisque his, quæ uellemus, propitiatus est quam his,
 25 quæ non possemus, iratus est. namque cum Moysi, fideli uti-
 que amico suo, et quem in deum pharaoni constituerat, dixisset:
 quia non glorificasti me in aquæ contradictione,
 ascende in montem et morere, hunc sibi postea,
 27 Deut. XXXII, 49.

1 nemo sit *E* bonitas ex bonitatis *m.* 2 *V* 2 ea *om.* *RPT* est ea e
 4 demutatione *V* 5 natura ex matura *m.* 2 *V* fiat *VP* 8 damno
 mouemur dum *sup. lin. a m.* 2 *V* 9 dum amore — efferimur *om.* *V*
 11 infirmes *V* 12 et *sup. lin. a m.* 2 *V* 13 ea *VP* 15 uel uoluntate
 — possumus *supr. add. m.* 2 *V* 16 hoc *om.* *P* 18 demutatione *P*
 obnoxii *PTa* 19 nos *sup. lin. a m.* 2 *V* 21 prædurus ex præduros
m. 2 *V* 22 boni *om.* *V* 23 qua bono esse *V* 24 uelimus *PT*
 25 possumus *PT* utiquæ iam amico suo *V*¹ 26 faraoni *VRP*
 27 in aquæ contradictionē *R* in aqua contradictione *P* in aquis con-
 traditionis *E*.

sepulturæ eius loco a nemine cognito, una cum Helia ab apostolis
in monte conspectum beati et æterni regni sui consortem et
martyrem reservauit. et, ne per Aaron et Dauid et Salomonem
pluresque alios istiusmodi bonitatis dei exempla percurram,
quibus, increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritum
adfuit uenia proclius, conscius dominus infirmitatis humanæ,
cum apostolis dixisset: omnes uos scandalum patiemini
in nocte hac, et beato Petro non tam ad denuntiationem
damnatæ demutationis, sed quia per timorem carnis demutabilis
homo, id quod negaturus esset admonito et neganti quidem
claves tamen regni cælorum non ademit: quia cum per trepi-
dationem obrepsisset negatio, uoluntatis tamen usque ad marty-
rium confitendi fides firma non deerat. et aliud est nolle, aliud
non posse. territus enim Petrus, etsi per carnis sensum
responsionis non potuit tenere constantiam, per fidem tamen
animi statim fleuit. et cum decussum se ab eo, quod uolebat,
agnouit, lacrimarum dolore fidei suæ effudit adfectum. et ipsum
illud fuit demutationis tempus et fletus, scilicet secundum tre-
pidationis demutationem uoluntatis firmitate potiore. nam mox
inconstantiam trepidationis constans fides fleuit, probatissimam
deinceps apostolicæ constantiæ firmitatem martyrii confessione
confirmans. hæc idcirco in præsentī loco commemorauimus,
ne generaliter dictum existimaremus: non est, qui faciat
bonitatem, non est usque ad unum, cum hi tot et tanti

7 Matth. XXVI, 31.

1 niminae R¹ Elia R conspecto VRPT 3 martirem R reser-
uabit P aron V dauit R (ubi post hanc uocem eras. & Saul) solomonem V
4 percurrant V 5 in quibus V 6 affuit T fuit V proclius V 8 in hac
nocte PTb Petro ter non VPTE 9 damnatæ negationis VPTE 10 homo
esset quod negaturus esset V 11 claves ex clauis m. 1 P regni om. VPTa
12 obpressisset V orrepsisset T 13 confidendi R fidis V deerit R
15 tamen om. V 17 dolore supr. scr. m. 1 R effudit ex effundit m.
2 V et ipsum ≡ illud R et ipsud illud V 18 negationis tempus VPT
20 fides ex fidis m. 1 V fuit P probaptismum V 22 confirmans
V confirmat T hoc VPT 23 existimaretur V 24 bonitatē ex bonū
corr. T que R hii T et tam placentes PT et tā placiti Vr et
placentes e.

placentes deo uiri, etiamsi per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulum discessissent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cælestis de se iudicii consecuti.

- 8 13. Atque hanc quidem intellegentiæ nostræ rationem ea, quæ consecuntur, absoluunt: nonne sciunt omnes, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? deum non inuocauerunt: ibi trepidauerunt timore, ubi non fuit timor. quoniam dominus dissipauit ossa hominibus placentium; confusi sunt, quoniam deus spreuit illos. si enim usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus dei est, qui ut cibum panis manducatur ab operantibus iniquitatem? generalitas ergo sententiæ amota est, cum a dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambiguum est permanere, iniquitatem secernuntur operantes. comedunt itaque operarii iniquitatis populum dei ut cibum panis, qui sanctorum iniuriis uiuunt, quos uexatio prophetarum et uastatio ecclesiæ et omnis iniquitatis delectat operatio. comedunt quoque etiam illi ut cibum panis populum dei, qui cum obtreccionis mersu et laniatu inuidiæ dilacerant, secundum illud apostoli: si autem inuicem mordetis et comeditis, uidete ne consumamini ab inuicem. sed et sunt comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus apostolus ait, deus

21 Gal. V, 15. 24 Phil. III, 19.

1 ueri *V* praeposito *V* 2 decidissent *PTE* didicissent *V* 3 gloriam *P* cælesti *P* 4 iudicii (dic in ras.) *R* iudicium *V* 6 consequuntur *PTE* nonne soient *RPTE* omnes h. l. om. *V* sed cf. p. 128, 19 8 inuocauerunt ex inuocauerit m. 2 *V* 9 trepidauerunt timorem *V* cf. Sabatier II, 107 timuerunt *R* (sed hic ex corr.), *PTE* post timor *R* add. confusi sunt 10 dñs *V* cf. Sabatier l. c. adn. deus *RPTE* hominib: (nib: in ras. m. 1) *R* hominum *P* eorum hominum *T* 18 cibum (s in ras.) *R* cibum *V* manducatur (a in ras. m. 1) *R* manducaretur *V* manducetur *PTb* 14 dei om. *PT* 16 iniquitatem — operarii in marg. infer. add. m. 2 *V* secernuntur *V* secuntur (cuntur in ras.) *R* sed comedunt itaq; *R* 18 et omnis sup. lin. a m. 2 *V* 20 dei populum *VPTE* 23 sed et sunt et comedentes *V* 24 quibus om. *V* ait ≡ ≡ quorum dñs (in ras. fuit. ue) *V*.

nenter est, qui ministerium deputant ad negotiationem conla-
tionibus se plebis et muneribus ditando, dum conuiuia sub
obtentu religionis sumptuosa sectantur, dum apothecas suas
inutili religiosorum obsequio distendunt — cum consuetudo ab
apostolis necessariae huius conlationis ad diurnam tantum saeculo
renuntiantium aut per inopiam indigentium alimoniam fuerit
instituta —; de quibus scriptum est: comedentes domos
uiduarum et occasione longa orantes. hi ergo ut
cibum panis dei populum comedunt et deum non inuocauerunt.
stulti enim in corde dixerunt: non est deus. non inuocant 10
ergo, quem negant. uel certe si qui in ecclesia positi dei
plebem obtrectatione, insectatione, sumptu comedunt ut cibum
panis, etiamsi dominum inuocare se credunt, audient dictum in
euangelio fuisse: scimus enim, quia peccatores deus
non audit. hi ergo dominum non inuocauerunt, quia oratio 15
non uerborum sit professio, sed fidei.

14. Sed qui deum non inuocant, et illud impietati suae addunt,
ut timeant non timenda: illic enim trepidauerunt, ubi non erat
timor, saxa, metalla, robora, ignem, aquam, aethera, reges mor-
tuos atque morituros, uel cetera religionum superstitione com- 20
menta uenerantes et hoc ipso impio inanum metu contemptuque
necessarii timoris ex conparatione condemnandi: cum non tam
obliuisci timorem dei impium sit, quam impietate praecellat,
timori eius metum inanum praetulisse. docuit autem dominus,
solum in nobis metum eorum, quae uere timenda sunt. oportere 25

7 Matth. XXIII, 14. 14 Ioh. IX, 31.

1 moysterium V inputant R 2 ditantium cōuiuia V ditando
conuiuia PT 3 religionis — inutili om. V 5 ad diurna R in diurna V
7 domus V 8 et oratione longa E hic V 9 et dñm V et dominum (dñm)
RPTE 11 denegant V 12 obtrectatione om. V insectatione et
sumptu E insectationis sumptu V insectati et sumptu P insectantur et
sumptu T et cibum V 14 euangelio VR peccatores ex peccatorū
m. 2 V 15 non exaudiet PT hic V operatio RPTE cf. Acad. p. 31
16 non uerborum sed professione sit fidei PT 17 sed quia PT impietatis
suae VR 18 enim om. P trepidarunt E 19 timor adorantes saxa
et ala V 21 hic V metu in ras. R metui V contemptum V om. PT
22 necessarium V condemnant V 23 timore V impietatem V
pietati T praecellentis T 24 timoris VT eius om PT 25 quae iure V.

esse, cum dicit: nolite timere eos, qui possunt corpus occidere, animam autem non possunt occidere; timete autem magis eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. impius ergo timor est, cum quæ non timenda sunt timentur et quæ timenda sunt non timentur. et plerumque nos tamquam pro debita officii religione pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis: quibus nihil ultra de nobis licet quam latroni, quam feбри, quam incendio, quam naufragio, quam ruinæ. his enim casibus corporum pro summa potestate desæuiunt, et propter breuem dolorem libertatem ecclesiæ, spei nostræ fiduciam, confessionem dei addicimus, punitorem perditoremque in igne iudicii et corporis et animæ nostræ deum non timentes et æternis diuinæ ultionis pœnis momentanea atque abolenda supplicia præferentes; dum placere nos ipsis et in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur.

15. Et hoc ipsum decreto grauissimo sententia diuina condemnat. namque ad illud, quod dixerat: nonne sciunt omnes, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? deum non inuocauerunt: ibi trepidauerunt, ubi non erat timor, id ad summam cœpti sermonis adiecit: quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium; confusi sunt, quoniam deus spreuit illos. hi ergo, qui operantur iniquitatem et populum comedunt ut cibum panis et deum non inuocauerunt et in non timendis trepidauerunt, nonne cognoscent, quia ossa eorum, qui hominibus placere uelint, deus dissipauit? timuit

1 Matth. X, 28.

1 possunt *om. R* corpus occidunt *R* 3 et animam ^{et} corpus *V* et corpus et animam *R* 4 in gehenna *Pb* ipsius ergo *V* 5 et quæ — non timentur *sup. lin. a m.* 2 *V* 6 nostrumquæ pro *V* debito *V* 8 potestates *R¹* in nos *V* quam latroni *om. PT* 9 his enim generibus pro summa *V* 11 breuem corporis dolorem *V* libertatem *om. V* ecclesiæ *V* ac desideria *PT* fiduciæ *V¹PT* 12 confessione dei cimus *PT* in ignē *R* igne *V* iudicia *V* 13 timentis *V* 16 manere *VRT* famulatum *V* 17 et *om. PTE* ipsum *om. V* 18 scient *Tb* 19 omnes *h. l. om. RE cf. p. 126, 6* 21 trepidauerē timore ubi *P* 22 cœpti ex cœpit *R* dñs *supr. scr. m. 1 R* dissipabit *R* 24 hii *T* 27 uellent *V*.

huius prophetici dicti sententiam sanctus ille gentium doctor
 dicens: ego si adhuc hominibus placerem, Christi
 seruus non essem. inutilis est humanæ gratiæ et inreligiosa
 sectatio. nam ex deo magis, quam in contumeliam dei homi-
 nibus est placendum, ut per diuina instituta et probitatem
 fidelis uitæ innocentisque placeatur. ceterum placere tantum
 hominibus uelle deo est displicere. non auocat autem ab
 hominum gratia deus iustorum mentes et fidelium rationabilem
 sanctitatem. et audiamus eum per Paulum dicentem: sine
 offensione Iudæis et Græcis estote et ecclesiæ dei, 10
 sicuti et ego omnia omnibus placeo, non quærens
 quod meum utile est, sed quod multorum est, ut
 saluentur. hoc est non hominibus, sed deo placere, cum
 per id, quod deo placetur, et hominibus sit placendum. ex
 causa enim placendi deo causa quoque etiam hominibus proba- 15
 bilis fit placendi. ceterum studium, quod, ut hominibus tantum
 placeatur. inpenditur, ad id, quod deo placendum est, non refertur,
 quia tantum eorum causa, quibus placetur, adhibetur. non est
 autem maius uinculum hominibus placendi quam ut nemo sui
 causa uelit his placere, quibus placeat; quia quod in profectum 20
 propriæ utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum
 offensionem ex causis accedentibus excitare, cum quod alii utile
 est, alteri sæpe fiat incommodum. at uero qui nihil sui causa
 uelit et omnia in profectum alienæ utilitatis exerceat, necesse
 est ut causam sibi inoffensæ placabilitatis adquirat; quia et ex 25
 alienis utilitatibus placeat nec offendat ex propriis. et hanc

2 Gal. I, 10. 9 I Cor. 10, 32 sq.

1 ille doctor gentium *V* 4 namque deo *Tb* 7 ab hominibus gratia
V 8 mentis *V* 9 per paulum loquentem *VPTE* 10 iudæis ac
 et
 græcis estote *PT* estote Iudæis et Græcis *E* 11 et ego
 per omnia *R^oTe* placet *V¹* non ex nã *m. 2 V* 12 quod mihi utile
 est *R* quod mihi utile sit *b* meum utile *PT* 13 non hominibus placere
 sed dō *V* 14 quod dō placet $\equiv \equiv P$ cendum — enim pla *sup. lin.*
a m. 2 V 15 quoque *om. E* 20 uellit *V* iis *E* placeret *V* quibus
 placeat *sup. lin. m. 2 V* 21 potest ex est *m. 1 V* 22 accedentibus
 ex accidentibus *m. 1 R* accidentibus *VT* 23 ad uero *V* 24 uellit *V*
 25 inoffensam *V¹* 26 et hanc sibi esse *E*.

esse causam probabilem placendi sibi cunctis apostolus docuit, quia utilitatis suæ negligens utilitati se dedisset alienæ.

16. Dissipavit ergo ossa deus hominibus placentium. et ossa non hæc corporalia dissipari intellegenda sunt, sed quia spes æternitatis in ossibus significari solet, ex quo dictum est: hoc nunc os de ossibus meis. quod beatus apostolus, quia magnum mysterium est, ad Christum et ad ecclesiam refert, quæ ex Adæ sui æternitate æternitatis substantiam mutuatur. quod in domini vulnerato licet corpore confixoque non frangitur. 10 os, inquit, eius non conteretur; quia cum fuerit iniquis ius passionis in carnem, in æternam tamen diuinitatis et impassibilem naturam nihil licuit passioni. integram autem et incorruptam spem æternitatis significari in ossibus etiam illic meminimus, ubi dicitur: custodit deus omnia ossa iustorum, 15 unum ex his non conteretur, quia secundum demonstratam Ezechieli resurrectionem sacramentum eius sub ossium significatione sit reuelatum. ergo ut custodit deus ossa iustorum, ita et hominibus placentium dissipavit, et dissipavit non ita, ut eo, quod essent, carerent, sed ut per contemptum 20 dei tamquam deperdita et abiecta uiliscerent.

17. Id enim sequitur: confusi sunt, quoniam deus spreuit illos. confunditur quisque et pudore dedecoris sui et conparatione honoris alieni. et hinc illud, quod apostolus significat dicens: omnes quidem resurgimus, sed non

5 Gen. II, 23. 10 Num. IX, 12. 14 Ps. XXXIII, 21. 24 I Cor. 15, 51.

1 probilem V¹ & placendi (di in ras.) sibi cunctis R placendi cunctis E 2 utilitatis se V¹ dedisset ex disset m. 1 P 3 dissipabit P dñ ossa V 5 et hoc R 6 ex ossibus R 7 ministerium V¹ 8 ex æternitate adæ suit V substantia R²P 9 quid V in dñ (o add. m. 2) V in dño PT 10 hos V¹ 11 uis passionis V in carne internam tamen P diuinitatem R 14 ubi add. m. 2 V dñ V dominus RPTE 16 ezecehi V hiezechiheli T sub ossibus significatione V 17 releuatum V 18 et dissipavit supr. scr. R et dissipabit P² om. V 19 ut cū quod R 20 uiliscerent V 21 idem sequitur V quia deus RE 22 spræuit eos R et pudore om. V 23 corporatione (sic) ex corparatione m. 2 V illud est quod PTE 24 resurgemus RPTE cf. Sabatier III, 720.

omnes demutabimur. sed et propheta et confusionem resurrectionis et honorem discernit, ita dicens: et resurgent alii quidem in uitam, alii in confusionem æternam. confundentur ergo, quorum ossa dispersa sunt, quos spreuit deus, quos tamquam indignos, ne conformes essent gloriæ suæ et resurrectionis, abiecit: resurrecturi adeo, ut confundantur, non demutabuntur uero et ex eo confundentur. hæc enim resurrectionis statuta condicio est, et idcirco tamquam ex præterito pro decreti definitione fit sermo, quia id, ut ita maneat, sit statutum.

10

18. Commemoratis uero humanis et insolentiæ et iniquitatis impietatibus, ut is, qui titulo præfertur, intellectus in finem possit intellegi, tali propheta spem beatorum finis ipsius adhortatione confirmat dicens: quis dabit ex Sion salutare Israhel? dum auertit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob et lætabitur Israhel. una enim hæc spes reliqua fuit humanæ infirmitati et fidei, per quam inter tantas præsentis uitæ calamitates æternorum bonorum expectatione requiesceret. et idcirco certus huius beatitudinis propheta, tamquam ex uasto humanarum miseriarum proclamat profundo, dicens: quis dabit ex Sion salutare Israhel? namque secundum alium prophetam: ex Sion exiet lex, et uerbum domini ex Hierusalem. hoc uerbum domini caro factum est. hæc caro et Sion et Hierusalem est, ciuitas nobis pacis et speculatorium nostrum. hinc salutaris, hinc Iesus. Iesus enim, ut sæpe diximus, ipso nomine salutaris est. lex

15

2 Dan. XII, 2. 22 Esai. II, 3.

1 inmutabimur *Rb* confessionem *V* 3 uitam alii in *om.* *R* alii quidem in *e* alii autem in *b* 5 deus *om.* *V* confirmes *T*¹ 6 et *om.* *V* 7 inmutabuntur *b* 8 surrectionis *V* 9 pro *om.* *R* 12 impietatis *V*¹ ut his *R* in fine *RPT* 13 spe *R* 16 istrachel *V* aduertit *R* pleuis *V*¹ 18 calamitates *ex* calamitatis *m.* 1 *V* expectatione rerum requiesceret *V* 19 beatitudinis *V* 20 proclamat de profundo *V*¹ 22 candū *corr.* *m.* 2 *V* 23 de ierusalem *R* 24 caro *sup. lin. add.* *m.* 2 *V* hæc uerbum caro *corr.* *m.* 2 *V* 25 nobis *add.* *m.* 2 *V* nouae *PTE* nostrum *om.* *V* hinc ihs enim ut *V* 26 est lex — salutaris *om.* *V*¹.

autem ex Sion non fuit salutaris, opere quidem uiuificans, sed non iustificans ex fide.

19. Hic uero expectatus salutaris et datus est Israel, sed non carnali illi Israel. non enim, qui filii carnis, filii dei sunt, sed filii promissionis deputantur in semen. testatur et Iohannes, non esse secundum carnem Abraham filius, cum et filii uiperarum sunt, et potens est deus Abraham filios de lapidibus excitare. dominus autem ipse docuit, ex fidei operibus proprietatem successionis existere, nec secundum carnis
 10 generationem filiorum originem deputari, cum ait: si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis. sed et Daniel presbyteros condemnans ita dicit: non semen Abraham, sed semen Chanaan et non Iuda. Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus ait: pater tuus Chanaanus,
 15 næus, mater tua Chettæa, radix tua et generatio tua de terra Chanaan. non est ergo Israel iste ex successionem corporea, cui ob infidelitatem origo profanissimi generis deputatur. neque huic data salus est, qui non suscepit oblatam, sed ei, qui auersa captiuitate populus dei factus est.

20. Captas autem inperitarum gentium mentes et impiissimis uitiis ac religionibus subditas in libertatem fidei et nomen familie cælestis absoluit. qui enim erant dæmonum seruitus, facti sunt dei populus. et quis hic sit captiuitatem auertens, de se ipse testatus est. hanc enim non lex. non patriarcha,
 25 non propheta, non angelus, non aliqua alia cælestium uel

4 Rom. IX, 8. 10 Ioh. VIII, 89. 12 Dan. XIII, 56. 14 Ezech. XVI, 3.

1 sed non iustificans *om.* V 3 uero *om.* V expectatus est salutaris *PTE* 4 illi *om.* PT 5 sed fili V deputantur *ex* demutantur *m.* 2 V 6 iohānis V 7 est dñs V 8 ex fide V 10 fili V 11 abrahā V abraam T *cf.* Sabatier III, 430 *adn.* abrahæ RE abraam T habram V abrahæ RE 12 daniel RPT praesbyteros R presbiteros VT dixit PT 13 cannam V ezechihel R hiezechihel T 14 iniquitatem V¹ 14 chanaanens RPT chanaanens V 15 chettea V chetthea P cethæa R cethea T (*errata* LXX Tischend.) generationem V¹ 16 chanaan V 18 suscipit oblata V 19 uersa V 20 captus enim V^{enī} 22 qui *corr.* *m.* 1 R 23 et *om.* V 24 hæc enim P 25 non alia cælestium V.

dominatum uel potestatum uel thronum uel uirtutum uirtus auertit,
sed ille, qui accepto libro in synagoga cum ista legisset:
spiritus domini super me, propter quod unxit me
prædicare captiuis remissionem et cæcis uisionem,
dimittere confractos in remissionem, prædicare
annum domini acceptum, fidem et auctorem consummatæ
significans prophetiæ ait: quia hodie inpleta est pro-
phetia hæc in auribus uestris. hæc igitur populi dei
auersa captiuitas est, cum oculi intellegentiæ panduntur, cum
præfracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus
domini acceptabilis nuntiatur, quo pænitiæ nostræ deo est
accepta confessio, cum nihil præteritorum reputatur ad crimen,
cum noua omnia sunt, noua libertas est, noui filii, et æterna
lætitia est.

21. Exultabit Iacob et lætabitur Israel: idem
namque ipse patriarcha utrumque nomen sortitus ex merito est.
nam, quia manu calcem fratris continuisset in partu, Iacob
nuncupatus est, subplantaturus deinceps et emendo primogenita
et benedictiones occupando. et interpretationis uirtutem Genesis
exposuit, Iacob eum, quia subplantator fratris sit, nuncupatum.
per agnitionem autem confessi dei tum, cum se ab eo homine,
cuius in lucta dominabatur, benedici poposcit — quia deum, ad-
uersum quem generis sui populus secundum futuræ passionis
sacramentum in lucta carnis inualuit, fidei oculis conspexisset

8 Luc. IV, 18. 7 Ibid. 21.

1 dominatum ex dominationem m. 1 V dominatū (alterum u eras.) R
potestatum V thronum R tronuū V thronū P trhonorum (sic)
T cf. Stud. 1886 p. 341 uirtutum corr. m. 1 V 4 et cæcis
uisionem om. R 5 dimitte corr. m. 2 V in remissione I 6 auctoritatem
PTb 7 significans ex significare m. 2 V significationis PT cf. Acad. p. 80
prophetiæ ait ex profetat m. 2 V 8 hoc igitur PTb populus dī aduersa
V 9 intellegentia PTe 10 præfracta corr. m. 1 V præfacta P
11 quod totius pænitiæ dō V ^{est} accepta VP accepta est E 12 quod
nihil V 13 sint PT 15 exultabit enī iacob V 16 idem enim ipse V
utrarumque V sortitum V 17 namque quia V fratris calcem V 18 et
timendo V 19 benedictionis V interpretaationis R interpretaati
nominis V 21 confessi ex confessio m. 1 V tunc cum V 22 aduersus
VP 24 in lucta carus V.

in corpore — Israhel, quia Israhel deum uidens sit, meruit nomi-
nari. et secundum ipsius Genesis prophetiam in Iacob iuniorem
populum, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutum
est. hic ergo exultabit Iacob et lætabitur Israhel:
6 secundum ecclesiae ordinem hic unus populus duplicis et pro-
fessionis et honoris; neque enim geminatis sententiis idipsum
cælestis sermo significat. sed quia fides prima, qua quis inuo-
cari super se dei nomen precatur, fide anteriorem populum
subplantat, cum Iudæo nec infidelem se optat esse gentilis. hic
10 ergo Iacob est, spe præoccupatae benedictionis exultans. iam
uero ubi baptismo renatus et fide consummatus deum intelle-
gentiae oculis et mente adspexerit, tunc iam lætabitur Israhel, quia
iam subplantato seniore deum fide uideat, uisurus uerore conspectu
secundum illam beatitudinis sponsionem: beati mundi corde,
15 quoniam ipsi deum uidebunt, domini et dei nostri Iesu
Christi, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LIII.

In finem in hymnis. intellectus David, cum uene-
runt Ziphæi et dixerunt ad Saul: nonne ecce David
20 absconsus est apud nos?

Deus, in nomine tuo saluifica me et in uirtute
tua iudica me. deus, exaudi orationem meam, auri-
bus percipe uerba oris mei et reliqua.

14 Matth. V, 8.

1 sit *add. m.* 2 *V* 2 generis *R* 4 hoc ergo *Pb* hoc ē ergo *T*
5 hic unus est populus *E* 6 sententi≡is *R* 7 quo quis *VRPE fort.*
cum quis 8 nomen dī *P* praecatur *VR* p̄dicatur *P* praedicatur *T*
anteriori *P* 9 cum Iudæo nec infidelem se *G. de Hartel* (cum Iudæo
infideli non se *temptaueram*) cum iudæo in fidelē se *R¹* cum iudeo et
infidelem se *V* cum iudæo in fidele fidelē se *R²* cum iudæo infideli
fidelem se *PTE cf. de loco corrupto etiam adn. Bened. et supr. cap. 19* optasse
gentilis *V* 10 spes *P. om. V* [̄]occupatae *corr. m. 1 P* 11 a baptismo *T*
regeneratus *in ras. m. 3 R* 12 et mentis *VPT* israhel lætabitur *PTE*
om. V quia iam *om. V* 13 uideat — conspectu *om. V* 14 mundo
RPTE 15 et dī fī *V* et dei *R* ihm xpi *V* 16 amen *om. V* Explicit
psalmus LII incipit psalmus LIII *V* Finit psalmus LII incipit LIII *R*
Finit trāc. psalmi LII incipit LIII *P* Expl. d. ps. LII incip. de LIII *T*
18 in finem — oris mei *om. VPT* 19 ad *om. R cf. cap. 2* 20 ab-
conditus *R* 21 saluum me fac *R*.

1. Sanctus et beatus David non ignarus est, ut propheta, euangelicæ doctrinæ, et in tempore licet legis hanc corporalem agens uitam, tamen, quantum in se est, apostolici mandati præcepta consummat, testimonio de se dei fidem præstans, cum dictum est: inueni uirum secundum cor meum David, qui Iessæ est. non enim inimicos suos bello persequitur neque insidiantibus sibi decertando armis resistit, sed exemplo domini, cuius et nomen et lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia gratulatur; et ideo secundum domini cor repertus est. quia cum domino duodecim milia legionum angelorum possent in tempore passionis adistere, tamen ad omne officium humilitatis explendum passioni se et infirmitati ipse permisit, orans tantum et dicens: pater commendo in manus tuas spiritum meum. quo exemplo hic idem, per similitudinem passionum futuræ eius passionis propheta, non contradicit, non resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto euangelico non reddens, sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cum tribulatur, cum proditur, cum fugatur, dominum, cuius tantum aduersus impios armis utitur, deprecatur.

2. Psalmo autem huic ex historia titulus præscribitur; sed ante historiam, quatenus et quando et in quem ea, quæ sub historia dicuntur, a nobis sint intellegenda, monstrantur. est enim primum: in finem intellectus illi David. tum deinde sequitur: cum uenerunt Ziphæi et dixerunt ad Saul: nonne ecce David absconsus est apud nos?

6 Act. ap. XIII, 22 (cf. I Reg. 13, 14). 18 Luc. XXII, 46.

1 non ignarus ut profeta R non ignarus sed ut propheta PTE
3 mandati *supr. scr. m.* 1 R 6 qui Iessæ est V qui Iesse est PTe qui
filius Iesse est Rb (τὸν τοῦ Ἰεσσαί). 7 decertant V 8 et nomen leni-
tatem V 9 odia *om.* V 10 domini *om.* V reptus est V 11 assistere
RT 12 passioni set firmitati ipse permisit V passioni se et infirmitati
subesse permisit PTe 13 orans — dicens *om.* V 15 eius *om.* V 16 con-
tradixit V 17 euangelico VR reddens *ex resddens m.* 1 V 19 dñ
VT depræcatur VR 20 historiae titulus V titulus ex historia E
21 quatenus — sub historia in *marg. inf. add. m.* 2 V 22 primus R
in fine R 24 Ziphei R aziffei V zyfphei (y in *ras. supr. additum*) P
zyphæi T et *om.* V ad *om.* RPT 25 absconditus R est nobis-
cum RPT.

ergo hoc, quod a Ziphæis David proditur, in finem est intellegendum. per quod ostenduntur ea, quæ in præsens tum erga David agebantur, præformationem in se futuri temporis continere: cum innocens insectatione uexatur, cum propheta contumeliis
 5 inluditur, cum deo placens ad mortem requiritur, cum rex inimico suo, ut dominus Herodi atque Pilato, ab his proditur, cum quibus tutus esse debebat. psalmus ergo intellegentiæ in finem est et in David illo intellectus, in quo finis est legis, et qui David habet claues, aditum intellegentiæ tum aperiens, cum,
 10 quæ de se a David sunt prophetata, consummat.

3. Ipsa autem secundum hebræam proprietatem interpretatio nominis adfert non exiguum nobis ad intellegendum profectum. Ziphæi namque significantur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones: hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. aspersio autem
 15 secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificans, cuius aspersionis hic idem beatus David ita meminit: asperges me hyssopo, et mundabor, sacramentum futuræ ex domini sanguine aspersionis fide interim legis sanguine holocaustum repensante.
 20 sed hic populus, ut populus Ziphæi, ore potius quam fide aspersus et emundationem aspersionis labiis magis quam corde suscipiens, infidelis in David suum et proditor exstitit, quod antea per prophetam dixerat: populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe est a me; ad prodendum
 25 David ob id pronus, quia cessante fide cordis omnia per oris fraudulentiam legis sacramenta gessisset.

17 Ps. L, 9. 23 Esaï. XXIX, 18.

1 azziffeis (zz in ras.) V a zefp^yheis P in fine VR 2 eo V erga ex ergo m. 1 V 3 gerebantur PT generabantur V 7 in fine VR 8 illū T 9 claues id est aditum T 10 a supr. scr. m. 1 Rom. V profetata ex profetatum m. 2 V
 11 hebre m V interpreta^utio VR 18 zefei V zifphei P aspersiones ex aspersionis R aspersionis ex aspersianis V aspersionis P 14 ea ab V autem om. PTe 15 per fidem — aspersione add. m. 2 V uoce persona, quam aberratione h. l. finxerat V¹, deleta populorū (o ex u corr., r i. ras. m. 3) R 17 asperges ex asperge R asperge P hysopo V ysopo PT ysobo ex ysopo R 18 aspersione V 19 fidem VP fides T repēnsante V repensate ex repensatae R reṣsentat P repraesentat Te 20 est et hic populus PT 21 et mundationem R in labiis potius V 23 ante PT 25 ob in V 26 cessisset V.

4. Deus, in nomine tuo saluifica me et in uirtute tua iudica me. deus, exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. secundum demonstratam tituli rationem passio David prophetæ dei ac domini nostri Iesu Christi passionis exemplum est. et idcirco oratio quoque 5 eius etiam ad intellegentiam orationis eius, qui uerbum caro factum est, temperatur: ut, qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominem et loquatur; et quorum infirmitates portauit et peccata suscepit, eorum ad deum deprecetur obsequio. proprietates autem uirtutesque uerborum, etiam inuitis licet et cunctantibus nobis, intellegentiæ huius exigunt sensum, ut omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. ait enim: deus, in nomine tuo saluifica me. in humilitate corporis unigenitus dei filius sub prophetæ sui dictis hæc precatur, qui et gloriam, quam ante 10 sæcula habuerat, reposcebat. saluificari se in dei nomine rogat, in quo est et nuncupatus et natus, ut se in eo corpore, in quo erat natus, idipsum, quod naturæ anteriori suæ et generi erat proprium, saluum faceret dei nomen.

5. Et quia omnis hæc ex persona formæ seruilis oratio est, 20 cui formæ seruili usque ad crucem mortis adsumptæ salutem eius nominis. quod dei est, deprecatur, et saluandus ex dei nomine id continuo subiecit: et in uirtute tua iudica me. namque ob meritum humilitatis, quia se exinanisset formam serui accipiens, formam nunc rursum dei consortem in ea, quam 25

¹
1 saluifica me *corr. m.* 2 V saluum me fac RPT (LXX *σῶσον με*) 5 et
om. T oratio ex ratio m. 2 V 7 factus est V ut quia V *inter*
secundum et hominem 4—5 *litt. eras. R* 8 passus — hominem om. RV¹
eloquatur R 10 depraecetur VR proprietatis V 11 inuitis V
et om. V 12 eius exigunt V ut omnia ex ut omnia ut m. 2 V ambigamus
ex ambigimus (a *supr. scr. m. 1*) R ambigimus V 13 ait enim *supr.*
scr. m. 1 P saluum me fac RPT 14 sub profeta V 15 sui om.
PTe quia gloriam PT 17 est nuncupatus V 18 nat' *supr. scr. m. 3 R*
¹
anteriori ex anteriore m. 2 V 19 saluum ex salum m. 1 V facere
(*corr. m. 2*) V 20 oratio — seruili in *marg. inf. add. m. 2* (quæ hoc quoque
loco seruilis scripsit) V 21 mortē crucis T 22 in continuo V
24 forma serui V 25 consorte V in id ea VR (*error ex dittographia*
ortus, cf. Acad. p. 22 et Stud. 1889 p. 322).

adsumpserat, humilitate repetebat, in dei nomen homine ipso, in quo deus nasci obcedierat, salvato. et ut huius nominis, in quo se saluari orabat, honorem non nudæ tantum nuncupationis doceret esse, iudicari se in uirtute dei precatur. primum enim
 6 ex iudicio est, quod meretur: factus, inquit, obcediens usque ad mortem et mortem crucis. propter quod exaltavit illum deus et donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut ei nomen, quod super omne nomen est, donetur; tum deinde hoc ipsum iudicium sit in
 10 uirtute iudicii, quia per uirtutem dei is, qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rursus in deum ex homine mortuo resurrexit, secundum illud apostoli: crucifixus ex infirmitate resurrexit ex uirtute et rursum: non enim erubesco euangelium; uirtus enim dei in salutem omni cre-
 14 denti. per iudicii enim uirtutem infirmitas corporalis in dei nomen naturamque saluatur; atque ita ob meritum obediencie in salutem nominis dei ex iudicii uirtute prouehitur, ut in eo dei et nomen et uirtus sit. ceterum si ex consuetudine humana sermo iste cepisset, in misericordia potius uel sequitate, quam
 20 in uirtute, iudicari propheta se poposcisset. sed uirtutis illic opus fuerat iudicio, ubi dei filio in filium hominis ex parte uirginis nato, rursus ipsi hominis filie per iudicii uirtutem dei filii et nomen redhibendum esset et uirtus.

6. Sequitur debine: deus exaudi orationem meam,
 24 auribus percipe uerba oris mei. promptum propheta fuerat dixisse: deus, exaudi me. sed quia ex persona eius

5 Phil. II, 8 sq. 12 II Cor. 13, 4. 13 Rom. 1, 16.

1 nomē V nomine PT cf. lin. 15 2 obcedierat V ut add. m. 2 V
 3 se om. V nude tantum nuncupatis VPT 4 doceret esse V
 precatur VR 5 est om. R inquit VR¹ obaudiens VP 6 & mortem
 R et mortem sup. lin. a m. 2 V mortem autem PT 7 quā R 8 et eo
 nomine V 10 homo add. m. 2 V 12 ex infirmitate ex et infirmitate
 m. 2 V 13 rursus V 14 euangelium VR dei est in RPT salute
 P 16 ob meritum tuum obediencie V 17 in salute V 18 et nomen
 ex nomen m. 2 V humanus V 19 sequitate P 20 se propheta E
 et uirtutis R 22 rursus V 23 filii V redimendum V et uirtus
 ex uirtus m. 2 V 25 inaurire uerba Re 26 percipere corr. m. 2. V.

loquitur, qui solus sciret orare, idcirco constans postulatio exaudiendæ orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum, qualiter orare oporteat, scire docet dicens: quod enim, quid oremus, qualiter oporteat, nescimus. non est ergo infirmitatis humanæ, exaudiri orationem suam postulare: cum doctor gentium, post constitutam licet iam a domino formam orandi, quid et quatenus oret ignoret. sed eius ista fiducia est, qui solus patrem uidet, qui solus patrem scit, qui solus potest orare pernoctans — secundum euangelium enim dominus pernoctauit orans —, qui per speculum uerborum formam ipsam occultissimi sacramenti sub communibus uerbis, dum oraremus, ostendit. et qui orationem suam poposcit audiri, ut peculiare hoc fiduciæ suæ doceret esse, subiecit: inaurire uerba oris mei. et quisquam hoc humanæ fiduciæ esse existimabit, ut uerba oris sui uelit audiri? an illa, quibus motus animi nostri et inpetus pronuntiamus, tum cum de ira exardescimus, tum cum de odio obtrectamus, tum cum de dolore querimur, tum cum de adulatione blandimur, tum cum aut pro spe lucri aut de ueritatis pudore mentimur, aut de contumeliæ offensione maledicimus? et quis usquam uitæ ita emendatæ et patientis ad omnia fuit, ut his humanæ demutationis uitiis non esset obnoxius? solus hoc potuit cum fiducia uelle, qui peccatum non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum præbuit, maxillas ab alapis non deflexit, sputamentorum contumeliam non exprobrauit et in nullo uoluntatem eius, cuius ad hæc uoluntati in omnibus uolens obœdiebat, offendit.

8 Rom. VIII, 26.

1 postulatio postulandæ orationis *RPT* 2 hominem *V* 3 orare debeat *V* quid enim oremus qualiter *T* 6 licet etiam a *V* formam ordinis *R* 8 est qui solus potest (*del. m. 2*) patrem scit qui solus potest orare *cel. V* est qui solus patrem uidet qui solus patrem scit potest (*potens T*) orare *cel. PT* 9 euangelia *V* 11 dum *om. V* 13 inaudire (*d in ras. a. m 2*) *V* 14 mei in *ras. R* et quisquam — sui *supr. scr. m. 3 R* humane *VP* 15 uellit *V* 16 inpetus (*m ex n m. 3*) *R* pronuntiamus *RT* tum cum dī ira *ex* tum dī ira *m. 2 V* 17 quaerimur *VR* quirimus *PT* 18 de adolatione *ex* de adulatione *R^s* adulatione *V* 19 de ueritatis *ex* debito ueritatis *m. 2 V* aut cum de contumelia *V* 20 usquā (*us sup. lin. a m. 2*) *V* unquam *P* unquam *T* uitæ ita *ex* uitata (*posterius ta in ras.*) *corr. m. 3 R* 24 deflectit *P* 25 uoluntate *V* ad hoc *PT* 26 obydiebat *V*.

7. Causam deinde, cur uerba sua audiri oret, adiecit: quoniam alieni insurrexerunt aduersus me et fortes quæsierunt animam meam, non proposuerunt deum in conspectum suum. unigenitus dei filius, dei uerbum et
 5 deus uerbum — cum utique omnia, quæ pater posset, omnia ea et ipse posset, sicuti ait: quæcumque enim pater facit, eadem et filius facit similiter, et in indiscreto deitatis naturæque nomine indiscreta quoque esset et uirtus —, ut absolutissimum nobis humanæ humilitatis esset exemplum,
 10 omnia, quæ hominum sunt, et orauit et passus est. et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus a patre, ut natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ inisse intellexeretur officiis. hinc illud est, quod esuriuit, sitiuit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mæstus fuit et fleuit et
 15 passus et mortuus est. et ut his omnibus non natura, sed ex adsumptione subiectus esse posset intellegi, perfunctus his omnibus resurrexit. omnis ergo eius in psalmis ex naturæ nostræ affectu querella est. nec mirum, si ita nos intellegimus dicta psalmorum, cum ipse dominus secundum euangelicam
 20 fidem passionis suæ sacramenta scripta esse fuerit testatus in psalmis.

8. Alieni igitur super eum insurrexerunt. non enim iam filii Abrahæ sunt, neque filii dei: sed natio uiperarum, sed serui peccati, sed semen Chanaan patre Amorrhæo, matre
 25 Chethæa et de diabolo patre filii diabolicæ uoluntatis. quærun

6 Ioh. V, 19.

8 et non *RPT* proposuerunt (er in ras. a m. 2; unt add. m. 2) *V* 4 ante conspectum suum *RPT* cf. p. 146, 8 6 ea add. m. 3 *R* om. *PT* possit *V*

7 et increto *V* ut indiscreto *PTb* ut in indiscreto e 10 q m. 1 *R* hominū ex hominis *T* 11 depraecatus *VR* 12 nostram — infirmitatis om. *V* infirmitati frae *P* inēe intellegeremur *P* inesse intellegeremus *T* 18 esuriuit ex esuribit m. 2 *V* sitiuit om. *V* dormiuit ex dormibit m. 2 *V* 14 lassus *V* caecus fugit *V* mestus *VT* 16 perfunctis *V* 18 quaerella *R* quaerela *P* intellegorimus *V* 19 euangelicam *R* euuangelii *V* 23 fili *V* habrahæ *V* abraæ *T* 24 chan-

naarum *V* amorreo *RPT* 25 chettea *V* cethea *T* c & hea *R* c & thea *P* m. *PT* diabulo *V* filio *P* querunt q. *V*.

quoque et animam suam fortes: cum Herodes principes sacerdotum, ubi nasci habebat Christus, interrogat, cum omnis synagoga aduersum eum testis falsa coniurat. sed animam hanc humanæ naturæ et infirmitatis esse existimantes non proposuerunt deum ante conspectum suum; quia deus ex eo, quod deus manebat, usque ad originem nascendi se hominis humiliasset, id est, ut hominis filius esset, qui erat antea dei filius. non enim alius filius dei, quam qui filius hominis; et filius hominis non ex parte, sed natus, forma enim se dei ex eo, quod erat, ad id, quod non erat, id est, ut nasci posset in animam suam corpusque, euacuante; et idcirco et filius dei et filius hominis, idcirco et deus et homo, id est dei filius habitu humanæ originis natus est, usque ad naturam scilicet hominis nascendi, qui totus ex anima et carne formabilis est, dei se humiliante substantia. ob quod cum insurgunt aduersum eum alieni, cum potentes animam suam exquirunt, quæ frequenter in euangelis tristis et mæsta est, deum ante conspectum suum non proposuerunt, quia deus dei filius, ante sæcula manens, humanæ naturæ habitu, id est nostri corporis atque animæ homo ex partu uirginis natus esset: per operum magnificentiam non intellegentes, quia hominis filius, cuius animam quærebant, ad id, quod homo esse cœperat, ex dei filio, quod semper manserat, extitisset.

9. Interuentu diapsalmi non dicentis, sed cui dicebatur,
1 herodis principis *V* 2 nasci habebat *RPT* irasci habeat *V* cf. *Arch. II, 182*

3 aduersus *PTE* et animam *PT* 4 infirmitates *V* ^pposuer *P* posuerunt *T* 6 hominis (n ex corr. m. 3) *R* hominis ex homines m. 2 *V* 8 non enim alius dī *V* et filius hominis *sup. lin. a m. 2 V* 9 ex patre *T* post sed natus in *P m. 2* hæc adiecit: dei filius hominique unitus id est

factus est filius hominis q dī erat 9 enim om. *V* 10 non *sup. lin. a m. 2 V* posset ex possit *P* possit *VT* 11 suam om. *VT* euacuantē (exaniuit *supr. scr. m. 2*) *P* uacuante *R* uacante *V* euacuanit *T* et idcirco filius dī *PT* filius dei — idcirco et om. *V* 14 carne ex corpore corr. *T* 16 animam eius *PTE* 17 euangelis *VR* mæsta *V* ante deum una *lit. (n uel u?) eras. R* 19 adque *V* adque *RV*

20 natus eēt ^{et} *p P* natū esse (se in ras.) per *R* 22 esset ex esse m. 2 *V* 23 manserat ex manserat manserat m. 2 *V* manens erat *R* extitisse *V*. 24 diapsalmæ *TE* cui dicebatur — sermo est om. *V*.

demutata persona est. nunc enim generalis sermo est prophetiæ.
nam post eam orationem, quæ ad deum fuerat, ut fiducia
orantis posset intellegi in eo ipso precationis tempore quod
poposcerat impetrantis, continuo subiecit: ecce enim deus
5 adiuuat me et dominus susceptor est animæ meæ.
conuertit mala inimicis meis. effectus proprios propriis
reddidit postulatis, docens non negligentem orationis nostræ
deum esse, neque irrationabilem præstationem misericordiæ
sue existimandam, cum nos secundum quod precaremur audiret.
10 namque ad id quod ait: quoniam alieni insurrexerunt
super me, proprium illud est: deus adiuuat me; ad id
autem: et fortes quæsierunt animam meam, in eo
exauditæ orationis peculiaris effectus est, quod ait: et domi-
nus susceptor est animæ meæ; ad id uero quod ait: et
15 non proposuerunt deum ante conspectum suum, hoc
competenter adiecit: conuertit mala inimicis meis. deus
ergo et aduersus insurgentes adiuuat et quæsitam a fortibus
animam sancti sui suscipit et non propositus ante oculos neque
ab impiis cogitatus in inimicos mala ipsa conuertit: ut, dum
20 deum non cogitant iusti animam quærendo et aduersum eum
insurgendo, adiuto eo atque suscepto, eum, quem inter iniqui-
tatum opera non cogitabant, ultorem malitiæ ex malitiæ ipsius
retributione sentirent.

10. Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, ut inter
25 humanas insectationes et animæ pericula adiutorem sibi deum
esse non ambigat et, si quando iniustæ mortis uis adferatur,

1 profetiæ VR 2 quæ ex que m. 2 V ad eum VR cf. Acad. p. 31 3 præ-
cationis VR 4 impetrato PT 5 adiubat V 8 irrationabilem ex mrations-
bilem m. 2 V irrationabilem TE 9 suæ esse existimandam V præ-
caremur VR 10 nāquæ V nanque T ad ex quod corr. m. 2 V 18 exau-
dite VR quo ait V 14 quo ait non V 15 hoc complectantur
V 16 inimicis ex inimiciis m. 2 V 17 aduersum PT a om. R
18 animam — neque ab in marg. infer. add. m. 2 V proposito R 19 in-
piis ex piis m. 2 V cogitato R ad inimicos PTE inimicos V ut
om. P supr. scr. T 20 aduersus PT 21 adque VR 22 cogitant ex
cogenitant m. 1, sed deinde in dūtographia iusti animam quærendo —
cogitabant V ultorem malitiæ ex (del. m. 2) ipsius V ultorem mali-
tiæ ipsius PTE 24 beati itaq. V 25 humanos V sibi dominum V
26 non om. V iniuste V morti suis R.

excedentem habitaculo corporis animam sciat in dei susceptione
 requiescere; habeat ultionis quoque certissimam securitatem,
 cum mala omnia in eos, qui inferant, reuertantur. non potest
 iniquitatis argui deus, nec perfectæ bonitati malignæ uolun-
 tatis instinctus ac motus admixtus est. mala enim non mali-
 uolus excitat, sed ultor retorquet; neque ea ex malitia sua
 adfert, sed in merita nostra conuertit. statuta enim in omnes
 sunt ad ultionum ministeria mala ista cum lege uiuendi, iusti
 id iudicii seuera æquitate moderante. sed hæc auersa a iustis
 sunt lege iustitiæ et conuertuntur in iniquos æquitate iudicii.
 utrumque iustum, ut et iustis ad metum prompta sint nec ad-
 mixta, quia iusti sunt; et iniustis ad pœnam sint conuertenda,
 quia meriti sunt: nec iustis admixta, cum prompta sint, nec
 iniustis defutura, quia prompta sunt.

11. Dehinc rursum fit ad personam dei, ad quem primum
 deprecatio erat cœpta, conuersio: in ueritate tua disperde
 illos. ueritas mendacium confutat et perimitur falsitas ueritate.
 omnem autem superiorem orationem esse eius hominis, in quo
 filius dei est natus, docuimus, etiam hoc quoque nunc a deo
 patre deprecantis, ut inimicos suos in ueritate disperdat. et
 quæ sit ueritas, non ambigitur; nempe ille ipse, qui dixit: ego
 sum uita, uia, ueritas. disperduntur ergo in ueritate ini-
 mici, cum falsis testibus damnationem Christo comparantes

21 Ioh. XIV, 6.

1 excedentem *PT* 2 ultionis quā certissimam *PT* 3 infecerant *P*
 4 iniquitate *R* malignæ bonitatis *V* 5 est *om.* *P* 6 re ≡ torquet
 postea *litt.* ter eras. *R* neq. enim ea *V* 8 ad ultionum (ul *sup* lin. a
 m. 1) *V* ad ultionum *T* Quas secuntur post lege in *T* desunt usque ad
 propria *Ps. LIV cap. 3 med.* iusti ≡ id *R* iusti in *V* 9 et aduersa (et *sup.* lin.
 a m. 2) *V* a iusti ex a iusti m. 2 *V* 11 ut *supr.* scr. *R* hæc ad-
 mixta *P* 12 et iniustos *V* et iniustus *P* 13 quia meriti sunt ex
 quia miserinti sunt *V* prompta ex prœrupta m. 2 *V* nec iustis *P*
 14 defuturan sunt quia *V* 15 aut personam *V* 16 deprecatio *VR*
 cœpti *V* conuersio *h. l. om. et supr.* post ad personā dī pos. *P*
 19 natus est *VPE* 20 deprecati sunt inimicos *V* 21 ambigitur *V*
 & et
 illi ipsi *V* 22 uia *add. m. 2 V* ueritas *R* uerita ≡ s *P* disper-
 nuntur *V* 23 damnatione *R* comparantes *PE*.

resurrexisse eum a mortuis audiunt et in dei ueritate gloriam
 suam resumpsisse cognoscunt. nam postea ob poenam dei in
 crucem acti fame et bello absumpti ac perditum sunt: uitae auc-
 torem morte damnantes neque dei in eo ueritatem per operum
 6 magnificentiam cogitantes. hos igitur disperdit dei ueritas,
 cum ad resumendam gloriae maiestatem paternae resurgens
 absolutae in se diuinitatis probauerit ueritatem.

12. Quod autem et in crucem actum unigenitum dei filium
 et morte damnatum eum, qui natiuitate, quae sibi ex aeterno
 10 patre est naturalis, aeternus sit, frequenter, immo semper, praedi-
 camus: non ex naturae necessitate potius, quam ex sacramento
 humanae salutis, passioni fuisse subditus intellegendus est; et
 noluisse se magis passioni subici, quam coactum. et quamquam
 passio illa non fuerit condicionis et generis, quia incommutabilem
 15 dei naturam nulla uis iniuriosae perturbationis offenderet, tamen
 suscepta uoluntarie est, officio quidem ipsa satisfactura poenali,
 non tamen poenae sensu laesura patientem: non quod illa laedendi
 non habuerit pro ipsa passionis qualitate naturam, sed quod
 dolorem diuinitatis natura non sentit. passus ergo est deus,
 20 quia se subiecit uoluntarius passioni; sed suscipiens naturales
 ingruentium in se passionum, quibus dolorem patientibus ne-
 cesse est eas inferri, uirtutes, ipse tamen a naturae suae uirtute
 non excidit, ut doleret.

1 resurrectionem cum ex mortuis (*supr.* cum *inter lineas a m. 2*: xpo
 comparantes resurrexisset) *V* 3 adsumpti *V* ac perditum sunt *sup. lin.*
a m. 2 V 4 neq. dñ in ueritate *P* 6 gloriae paternae maiestatem *VPE*
 7 absolutam *e* 8 quod autem spectat et *Bened. in adn.* in cruce *P*
 9 natiuitate (*supr. e aliquid eras.*) *R* 10 aeternus est id frequenter *V* et
 aeternus sit frequenter *e* praedicamus non (*supr. usn 3—4 litt. eras.*) *R*
 12 passioni *ex* passionis *R* *ex* passionis salutis passionis *V* fuisse sub-
 ditus intellegendus est et *VR* fuisse subditum et *ITb* 13 sese *V* et quā
RP (*sed R in marg. add. qq*) 14 incommutabilem *VPE* 16 uoluntariae
R uoluita uoluntariae *V* 17 poene *V* in poenae *R* post non 2 *litt.*
eras. R 18 qualitate *ex* qualitatem *m. 2 V* naturā non sentit pas-
 sionis qualitatem naturam sed quod dolorem diuinitatis natura non
 sentit *V* 19 passus ≡ ergo *R* 20 passionis *V* naturam ingruentium
P 22 eas *om. Pb* inferre *VRP* a *om. V* 23 doleret *ex* doloret *m. 1*
R doloret *V*.

13. Sequitur enim: uoluntarie sacrificabo tibi. legis sacrificia, quæ in holocaustis et oblationibus hircorum atque taurorum sunt, non habent in se uoluntatis professionem, quia maledicti sententia legem sit decreta uiolantibus. quisquis enim a sacrificio destitisset, ipse obnoxium se efficiebat esse ⁵ maledicto. necesse ergo erat effici, quod fiebat, quia sacrificii neglegentiam maledicti non admittebat adiectio. a quo maledicto nos dominus noster Iesus Christus exemit, apostolo dicente: Christus nos exemit de maledicto legis, factus pro nobis ipse maledictum, quia scriptum ¹⁰ est: maledictus omnis, qui pendet in ligno. maledictorum se ergo obtulit morti, ut maledictum legis dissolueret, hostiam se ipse deo patri uoluntarie offerendo: ut per hostiam uoluntariam maledictum, quod ob hostiæ necessariæ et intermissæ reatum erat additum, solueretur. cuius sacrificii alio ¹⁵ loco meminit in psalmis: hostiam et oblationem nolui, perficis autem mihi corpus; deo patri legis sacrificia respuenti hostiam placentem suscepti corporis offerendo. cuius oblationis beatus apostolus ita meminit: hoc enim fecit semel se ipsum offerens hostiam deo, omnem humani ²⁰ generis salutem oblatione sanctæ huius et perfectæ hostiæ redempturus.

14. Ob quæ omnia ita gesta laudem deo patri refert: confitebor nomini tuo, domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. reddidit ²⁵ singulis propositionibus proprias absolutiones. nam in exordio

9 Gal. III, 13. 16 Ps. XXXIX, 7. 19 Hebr. VII, 27.

1 uoluntariæ VR 2 q. in holocaustis V et in oblationib. P hircorum R 4 lege^m R quisque V 5 a om. V 6 sacrificii ex sacrificia m. 2 V 7 a om. P maledicto ex maledicti m. 2 V 8 Iesus Chr. om. V 9 nos redemit RPE (in P supr. scr. m. 2) ex maledicto R 10 scriptum V 11 pendit P ex pendet corr. m. 3 R 12 ergo om. V optulit R mortui V 13 uoluntariæ VR ostiam V 14 quod hostiæ necessariæ ob intermissæ V 15 reatu P erat ex erant m. 2 V alio conmonet in V 17 perfecisti RPE 18 respuente (e fin. add. m. 3) R 19 oblationes P apostolus ex apostulus m. 2 V 20 semel supr. scr. m. 1 R 21 oblationem V 24 est om. P 25 eripuisti nos h. l. V sed cf. infr. p. 146, 7. reddit P 26 propria V absolutiones ex oblationes m. 1 R.

dixerat: deus, in nomine tuo saluifica me; post precum
 uero satisfactionem congruam gratulationis esse oportuit pro-
 fessionem, ut eius nomini confiteretur, in cuius nomine saluari sese
 fuerat deprecatus, et, quia auxilium contra alienos insurgentes in se
 5 poposcerat, idipsum adeptum se fuisse professi per hoc gaudii
 exultatione memoraret: quia ex omni tribulatione eri-
 puisti me. ad id uero, quod, cum fortes quæsierunt animam eius,
 deum non proposuerunt in conspectu suo, præclare indemutabilis
 diuinitatis suæ docuit æternitatem in eo, quod dictum est: et
 10 super inimicos meus respexit oculus meus. morte
 enim non interceptus est unigenitus dei filius. ad explendam
 quidem hominis naturam etiam morti se, id est discessioni se
 tamquam animæ corporisque subiecit et ad infernas sedes, id
 quod homini debitum uidetur esse, penetrauit: sed manet resur-
 15 gens et inimicos suos immortalis oculo despicit, glorificatus in
 deum et ex hominis filio in dei filium, ex quo etiam hominis
 filius esse cœperat, per resurrectionis gloriam renatus. inimicos
 suos despicit, quibus dixerat: soluite templum hoc, et
 post triduum ædificabo illud. ædificato igitur hoc
 20 corporis sui templo eos, qui quæsierant animam suam, ex edito
 uidet et ultra humanæ mortis legem auctores mortis suæ subli-
 mis ipse despectat, mortem perpetuens, sed mori nesciens, deus

18 Ioh. II, 19.

1 deus *om.* *RPE* præcum *V* 3 ut eius nomine *V* saluaris est
 fuerat *V* 4 deprecatus *VR* 5 sese *VPE* professus *PE* 6 exul-
 tationem *Pb* memorare ad id uero quia ex *V* eruisti me *V cf.*
p. 145, 25 7 ad id uero qd̄ cum (qd̄ *supr. scr. m. I*) *R* ad id uero quod
 dum *P* quod dum *V* quæsierunt *om.* *P* quæserunt *V* 8 dum non
 proposuerunt dñm in *V* præclaræ *V* indemutabilis *ex indemutabiles*
m. 3 R 10 oculus tuus *V, sed cf. quæ secuntur* 12 discessioni *P* descen-
 sioni *V* 13 inferna ≡ *P* in quod *P* 14 penetrauit *R* penetrauit *V*
 set et manet *V* 15 dispiciō *P* 16 ex hominis (*om. et*) *V¹* 17 gloriam
 (gloria ^m *V*) iam *VPE* 18 despiciō *ex* despiciō *P* 19 reaedificabo *R*
 20 exēdito *R* 21 inter auctores et mortis *dimid. lin. uacat V* morti ^s *R*
 22 despectat *V* despecta *P* morte *P* per ^{ps} tiens *R* se mori *P* dñ
 et homo *V*.

homo dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in
sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LIV.

In finem in carminibus intellectus David.

In aurire deus orationem meam et ne despexeris
deprecationem meam et reliqua.

1. Superscriptio psalmi sine historia est; tantum: in finem
in hymnis intellectus est. hymnos aliqui translatores
nostri carmina nuncupauerunt; plerique autem hymnos ex ipsa
græcitatis usurpatione posuerunt. de nomine nihil differt, dum- 10
modo res una esse, quæ uel in hymnis uel in carminibus signi-
ficabitur, intellegatur. hoc ergo de psalmo sentiendum est,
quod quæ hymno eius uel carmine continentur, in finem intel-
legenda sunt: omni intellectu scilicet nostro ad dominum
nostrum Iesum Christum, quem apostolus finem legis docuit 15
esse, referendo.

2. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmorum cog-
nitione sensus nostri temperandam esse rationem, ut eum, de
quo et per quem omnis prophetia est, ex dei filio hominis
filium natum meminerimus, dei naturam omnibus ante sæculis 20
manentem in naturam hominis esse ex partu uirginis genitam,
ita ut naturæ posterioris adiectio nullam defectionem naturæ
anterioris adferret, neque qui etiam homo esse cœperat, id,
quod ante hominem manebat, deus scilicet, esse desineret. hic
ergo adsumens carnis nostræ fragilitatem et manens suus atque 25
noster ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa, quæ

16 Rom. X, 4.

2 amen om. V Explicit Psalmus LIII incipit Psalmus LIII V Finit
Spalmus LIII incipit Spalmus LIII R Finit Psalm' LIII incip. LIII P
4 in finem — deprecationem meam om. V 7 superscriptio V in fine
RP 10 usurpatione V 18 intellegenda sunt omni in marg. add. P

sunt omni sup. lin. a m. 2 V 14 d m. 1 R 17 eam sup. lin. a m. 1 P
condicione R 18 ut cū P 19 profetia VR 20 filium ex filio m. 2 V
et dei naturam E antea VR 21 hominis ex 'nis m. 2 V genitū P
22 ita sup. lin. a m. 2 V a m. 1 P 23 etiam iam V 24 ante ex
antea m. 2 V ominem R hominem ex homine m. 2 V his ergo V
25 adsumens ex adsumen m. 3 R adque VR 26 agit (git i. ras. 3) R
agitar P orat (t supr. scr. m. 1) R ora V om. P ac profitetur P
28 expectati V illa om. P.

nostra sunt, ut in his admisceat etiam illa, quæ sua sunt, loquaturque interdum ex persona hominis, quia homo et natus et passus et mortuus est, interdum autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo et ex dei filio
 5 hominis filius exstisset: naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in uerbis, qua in adsumptione licet hominis non carebat, et ita ex nobis atque ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine usuque loquens, ut ex se atque ex uirtute sua, quæ deo sunt propria et digna, loqueretur, ut in præsentī
 10 psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est.

3. Inaurire deus orationem meam et ne despexeris deprecationem meam: intende mihi et exaudi me. contristatus sum in exercitatione mea et conturbatus sum a uoce inimici et a tribulatione peccatoris:
 15 quoniam declinauerunt in me iniquitatem et in ira molesti erant mihi. cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me. timor et tremor intrauit in me et contextit me tenebra. et dixi: quis dabit mihi pinnas sicut
 20 columbæ? et uolabo et requiescam. ecce elongaui fugiens et mansi in solitudine. in exordio psalmi etsi humilitatis uoce usus sit, cum ait: inaurire deus orationem meam, non tamen sine aliqua propria conscientiæ altioris fiducia intellegitur hæc locutus. non enim cuiuscumque est
 25 innocentiae id postulare, ut orationem suam deus inauriat. promptæ namque semper precationi hominum dei aures sunt:

1 in om. V etiam om. V ante sua aliquot litt. (sua?) eras. R
 2 qua et homo e 5 eius (in in ras. m. 3) confidentiā (ā supr. scr. m. 3) R
 6 quā P quia V in om. V 8 consuetudinē ususque P consuetudine
 usque VR 9 propria sunt et digna V sunt proprie digna P loque-
 retur ex loquetur m. 2 V loqueretur R loqir&ur P 10 quia ita V
 11 dñe P 12 depræcationem VR 13 contristatus (om. sum) V
 14 et tribulatione V 15 iniquitates Re 16 molesti ex molestia m. 2 V
 conturbatum ex conturba V 17 mortis om. V sed cf. p. 151, 16
 18 tremor uenit super me RPE 19 tenebrae R pennas PR^sE 20 ante
 ecce litt. in del. m. 2 V 22 uoce ex uocet m. 2 V 23 conscientia RPE
 24 fiduciae PTE est add. m. 2 V 25 oratione sua R 26 nāque
 supr. scr. m. 1 R præcationi VR sunt ex sint m. 3 R.

quia, qui naturam audiendi humano generi inperit, ipse extra auditus non potest esse naturam et, qui ubique hunc in nobis sensum auditionis operatur, non potest non ubique in ipso esse, quod præstat. deus itaque ubique et semper audit; sed non omnium meriti est, ut quod audit et inauriat: auditum 5 quidem eius orantis uoce penetrante, sed dignationem eorum, quæ audiantur, inauriendi sola orationis innocentia promerente.

4. Triplex autem in exordio ratio precationis est edita. prima enim ea est, ut inauriatur oratio. sequens est, ne despiciatur deprecatio. tertia est, ut intendat sibi seque exaudiat. 10 et necesse est discretam esse uniuscuiusque generis naturam, ut non idem sit inaurire et non despiciere, rursumque differat ab utroque intendere et exaudire. et quia de inaurienda oratione quid intellegi posset, ostendimus, quid illud sit: ne despexeris deprecationem meam, tractandum est. de- 15 spiciuntur orationes leues, dissidentes, inutiles, sæculi curis anxie, rerum corporalium desideriis implicatæ, bonorum operum fructibus infecundæ. hæ igitur despiciabiles sunt orationes, dei dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam prophetam ait: et cum extenderitis manus uestras ad me, auertam 20 oculos meos a uobis. et causam despiciendæ orationis continuo subiecit dicens: manus uestre sanguine plenæ sunt. ubi ergo operatio iniquitatis extabit, illic despicitur

20—22 Esai. I, 15.

1 qui *om.* V extra (*tra add. m. 2*) V 2 isse V 4 sed *add. m. 2* V
5 meritis ē *P* meriti ≡ ē *T* et inriat V 6 quidem *ex* quidam *m. 2* V
eius *add. m. 2* V penetrantē *P* inpetrante V 7 sola *ex* solu *m.*
2 V 8 in exordio ratio (*ex rationis corr. m. 2*) præcationis V in exor-
dio oratio præcationis *R(s)* in exordii præcatione oratio *PT* 9 inau-
riatur *ex* inauriatur *m. 1* V 10 despiciatur *R* sibi *ex* seibi *m. 1* V
12 despiciere *RP²* differt V 13 ab utroque (*que add. m. 2 i. ras.*) V
inauriendo V inauriendi *R* 14 posset *ex* possit *m. 1* *R* posse V
posuit *PT* 15 despexeris *RP²* *uoces* tractandum est in *PT* *supra* post
illud sit *leguntur* despiciuntur *ex* despiciuntur *R* *ex* despicitur *m. 2* V
16 differentes V sæculis V curis *ex* scuris *m. 2* V 17 et rerum *PE*
implicatæ *m. 2* V implicatæ *RP* 18 infæcundæ *RT* infecunda *ex*
infæcunda *m. 2* V hæc *VR* 19 de quibus *om.* *R* Esaiam V
Isaiam *T* 20 extenderitis *ex* extenderetis *m. 2* V 21 meos *add. m.*
2 V 22 sanguinæ *VR* 23 ergo *supr. scr. R.*

oratio deprecantis. at uero tum in eum, qui sperat, intenditur, eum tacitæ spei fides piæ conscientiæ religione cohibetur. et est nobis hoc absolutissimum uniuscuiusque proprietatis exemplum. inauriuit dominus uerba Chananææ sæpe clamantis; despexit orationem adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore diuisionem patrimonii postulabat; intendit autem in eam feminam, quæ fidei silentio salutem sibi etiam a uestis fimbria expetebat.

5. His ergo totius precationis suæ generibus distinctis nunc causam ipsam exposuit deprecandi: quia in exercitatione sua
 10 conturbaretur a uoce inimici et a tribulatione peccatoris. et quidem exercitatio numquam nisi ad res utiles salutareque suscipitur; quas quia in sancto quoque impii ferre non possunt, omnibus eum iniuriis adficere et usque ad formidinem mortis defatigare contendunt. sed hæc in domino Iesu
 15 Christo exercitatio nostræ salutis operatio est, quam diuersarum sanationum, dehinc passionis ipsius exercitatio prouehebat. in hoc quoque se mundo consortio nostræ infirmitatis exercens — quam exercitationem egressu suo Isaac in campum præfigurauit, cum inuectæ camelo Rebecæ, tamquam sponsæ ex gen-
 20 tibus exercens se in hoc mundo Christus, occurrit —, a uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia se a cruce non eruat, negatur esse ceteris salus. declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum et sententiæ mortis in ira quoque molesti sunt ei, dum flagellis,
 25 dum colaphis, dum alapis desæuiunt.

1 præcantis *V* tum ex cū *R* in eo *VRP* sed. cf. *Acad. p. 24* intēditur
 comptæ spei fidis *V* 2 piæ ex præ *m. 2 V* 8 q̄ (*i. ras.*) est *R* uniuscuius
V 4 inauriuit ex auriuit *m. 2 V* Channanææ *V* clamantis ex cla-

mantibus *V*¹ despexit *V* 5 adolescentis *RPT* 8 hi ergo *V* is g^h P
 totis *V* 10 post. conturbaretur *m. 2 V* sup. lin. add.: et conturbaretur et
 tribulatione *VT* 11 equidem in exercitatio *V* 12 inpiis *V* 18 adficere
 adque ad *V* 14 defatigare ex defitigare *P* defetigare ex defatigare *m. 2 V*

15 diuer^{sarū} ≡ ≡ ≡ tionum *R* 16 prouehebat ex priuehebat *m. 2 V* 18 exer-
 citationem ex exercitationum *m. 2 V* egressu ex gressu *m. 3 R* suo
 om. *V* isaac ex isac *m. 3 R* Isaac *V* 19 inuecte *V* 21 cum Samaritanus
 dæmonium *PTE* 22 a sup. lin. a *m. 2 V* 23 declinante *T* iniquitate *PT*
 25 colafis *VR* dum alapis add. *m. 1 V*.

6. Sed inter hæc, habens potestatem duodecim milia legionum
 cælestium euocare, non ad iram commouetur neque ad ultionem
 exacerbatur. sequitur enim: cor meum conturbatum est
 in me. pati omnia in se ipse constituit, dummodo humanæ
 salutis sacramenta perficeret. difficillimum autem hominis infir-
 mitati est, intra se ipsum perturbationes mentis commotiones-
 que cohibere, ut non etiam usque ad ipsam uultus demutationem,
 tacito licet motu, significatio anxietatis uel indignationis erum-
 pat. uerum unigenito deo, quamuis infirmitas nostra suscepta
 sit, tamen diuinitatis suæ non est abolita natura, ut non his
 omnibus, quæ infirma sunt, salua maiestatis suæ dignitate per-
 functus sit, dum uniuersa, quæ mortis nostræ sunt ac timoris,
 ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius quam inessent,
 dum infirmitas nostra magis est, quam naturalis in deo est.
 denique idipsum sequens sermo conexuit, cum dixit: et for-
 mido mortis cecidit super me. timor et tremor
 uenit super me et contexerunt me tenebræ. et hæc
 quidem in eum omnia, quæ nostræ necessitatis sunt, intruerunt;
 sed ab eo naturæ suæ uirtute suscepta sunt, dum mortem
 nostram, potens non mori, etiam timore in se mortis ingruente
 non renuit.

7. Et cum hæc eadem, tamquam in hominem, imbecillitati

1 potestātē corr. m. 3 R potestates ex potestatem m. 1 V legionū
 ex legiones corr. m. 1 R cælestiū legionū PT 4 ipso PTE 6 intra
 add. m. 2 V se om. V ipsum ex ipsa m. 2 V perturbationis^{em} mentis
 commotionisq.^{em} (corr. m. 2) P perturbationesquæ V 7 demonstrationem
 R 8 significatio ex significationibus m. 1 V 9 quāuis ex quā m. 2 V
 nostrā R suscepta ex suspecta P 10 oblita Ve ut n̄ his P 12 sunt
 om. V 14 in P uerbis dum infirmitas — in deo est expunctis hæc sunt
 superscripta: dū infirmitatis nre magis .| quod in assumpto patitur
 homine q̄ diuine q̄ impassibilis .| nature nostra magis quam (om. est) V
 15 in id ipsum se sermo P (T in marg. infer.), id ipse sermo T¹ 15 con-
 nexuit T contexuit V dicit VPTE 17 contexerunt ex contexuit m. 2
 V contexit RPTE tenebra PTE et hæc quæ quidem corr. m. 2 V
 18 omnia in eum R nostris necessitatibus (om. sunt) R 20 timori R
 timorem rb intruente R ingruentem Vrb 21 renuit V² RP 22 ibi-
 cillitati V ante imbecillitati P² supr. scr. cui'.

eius dominatura cecidissent, tamen, ut non subiectum se his, quæ ingruerent, edoceret, subiecit: et dixi: quis dabit mihi pinnas sicut columbæ? et uolabo et requiescam. non infirmus est, cui ad euolandum de contegentibus se tenebris metuque mortis pinnæ non aliunde sumendæ sunt. cum enim dicit: quis dabit mihi?, non poscentis ab aliquo. sed non aliunde sperantis est. euolare autem ut columba festinat, id est in spiritalem redire naturam. nam et in columbæ specie spiritus in eum uolando requieuit habitatione
 10 aliquando in eo homine, qui tum de Iordanis aquis ascendebat, inuenta. et hæc quidem precationis est causa, quia infirmitate corporis adgrauatus hoc, quod nobis est mortale, susceperat, ut caro factus in spiritum euolaret. et harum quidem pinnarum suarum in psalmo alio ita meminit: si sumpsero pinnas
 15 meas ante lucem et habitauero in postremis maris. etenim illic manus tua deducet me. suas itaque sumet, ut intellegatur eas ex his euacuatus adsumere.

8. Sed sumptis pinnis, ut uolando requiescat, quo sit quieturus, ostendit dicens: ecce elongaui fugiens et mansi
 20 in deserto. ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderunt. elongauit enim fugiens, qui ne a contegentibus quidem potuit comprehendi. fugit ergo etiam eos, qui se persequabantur, et ab his longe factus habitat in deserto. et quod desertum hoc uel quæ solitudo sit — nam

14 Ps. CXXXVIII, 9.

1 eius *del.* P^s dominantur P accidissent P s^o ≡ ≡ *corr.* m. 2 V
 2 ingruent V doceret V 3 pennas R *ex corr.*, PT 4 ad uolandum PT contegentib. *ex ctegentib.* P cunctis gentibus R 5 pinnas PT aliundae V¹ 6 poscentis *ex poscentes* m. 1 R 8 id est spiritalem V nam *om.* PT 9 aspiciet sps V 10 in e^o ≡ *corr.* m. 1 V
 11 precationis VR qui V 12 degravatus VPTE 13 in spū P in spiritu T euolarē (& in *ras.* 3) R pennarum PTE 14 pennas R^sPT
 16 etenim illic VR ita enī illic P ita enī illuc T etenim illuc E *de* illic in *uersionibus* h. l. *antiquis* cf. *Sabatier II, 269* suas *add.* m. 2 V pennas suas T sumit PT 17 et his PT euacuatus *ex uacuatus* R 18 pennis PT 19 elongaui *ex longauī* m. 2 V 20 in solitudine PT 21 longauit P 22 qui in ea R contingentibus PT continentibus V 23 se *om.* V ab his (*om.* et) V 24 et quā R desertum *ex deserto* m. 2 V.

eodem uerbo utrumque græcitas elocuta est — ita alius propheta declarat: lætare desertum sitiens, exsultet desertum et floreat tamquam lilium: et floreant et exsultent deserta Iordanis. inualescite manus inualidæ et genua dissoluta; consolamini modici animi, sensu inualescite et nolite timere. ecce deus iudicium reddet, ipse ueniet et saluabit nos. tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum audient, erudietur lingua mutorum. tunc saliet claudus tamquam ceruus. uenerat quidem ad oues perditas domus Israhel; sed ab his fugatus hæc deserta lætificat. in his enim manet et manet, postquam uolando requieuit. est enim dei requies, quæ impiis denegatur, cum dicitur: si intrabunt in requiem meam; resumpta spiritali gloria unigenitus deus in his, tamquam in templo digno se, corporibus, quæ erant antea deserta, requiescens, quia plures iam filii desertæ magis quam eius, quæ habet uirum.

9. Non sum autem nescius, plerosque solum uerborum sonum et litteram contuentes nihil de omnibus fere psalmis congruum aliquid personæ domini nostri Iesu Christi existimare, putentque totum querellis prophetæ increpari. sed nos litem non mouemus. neque enim destruimus, sed adstruimus, addentes potius de obscuris intellegentiam, quam simplicibus detrahentes: quia, quæcumque David aut passus aut questus est, etiam passionibus eius, qui uniuersitatis nostræ caro est factus, inpleta

2 Esai. XXXV, 1 sqq. 13 Ps. XCIV, 11. 16 Esai. LIV, 1.

1 eo locuta est *P* et ita *Pb* 8 florient *V* florent *R* 4 inualescitæ *V*¹ 5 dissoluta *om. V* consolamini *ex* consolutamini *m. 1 V*
consolidamini *T* 6 ani *corr. m. 1 V* ecce dñs *V* ecce dñs *R* ecce deus noster *E* 9 et erudietur *T* mutorum *ex* mortuorum *m. 2 V*
tunc *om. V* tū *P* sali ≡ et *P* salit *V* 10 clodus *VP* 11 israhel *V*
irt *R* 18 inpiis *V* sed cf. Acad. p. 27 15 tāquam templo *R* 16 ante *V*
requiescit *TE* (de participio, quod habent *VRP*, cf. Victor Vit. ed. Petschenig p. 165) iam *om. V* fili *V* 19 de hominibus *V* 20 aliquid *om. PTE* personam *R* nostri *om. V* putent. quæ *R* 21 quaerellis *VR*
querelis *PT* profetæ *VR* non mo mouemus *V* 22 enim *add. m. 2 V*
23 potius dñs de *PT* quam *om. V* 24 quaestus *VR*.

sunt. et, ut arbitror, ea, quæ secuntur, intelligentiæ nostræ cursum probabunt.

10. Intercedens uero diapsalma demutauit et sensum. nam omnis rursum aduersum eos, de quibus est querella, fit sermo, 6 honore tamen eius, ad quem omnia est referre solitus, antelato. sequitur enim: expectabam saluificantem me a pusillanimitate et tempestate. non noua hæc eius expectatio est: nam et in eo psalmo, quem ex persona eius esse non dubium est, sic precatus est: salua me, deus, quoniam intrauerunt 10 aquæ usque ad animam meam. infixus sum in limum profundi et non est substantia. ueni in altitudinem maris et tempestas demersit me. ab hac igitur tempestate atque ab hac pusillanimitate — humiliatus enim erat usque ad mortem crucis — saluari expectat ab eo, 15 ad quem precatus est dicens: pater, clarifica me apud temetipsum claritate, quam habui apud te prius quam mundus esset.

11. Sed expectans, saluari se, plus iam quam spem salutis expectat. sequitur enim: præcipita, domine, et diuide 20 linguas eorum. proprietatem uerbi siue hebraici siue græci latinitas, uti in multis, non elocuta est. nam id, quod præcipita dicitur, cum illis *καταπόντισον* enuntiatum est: quo sermone non ut præcipitentur, sed ut in profundum demergantur, oratur. demergi ergo eos linguasque eorum diuidi

9 Ps. LXVIII, 2 sq. 15 Ioh. XVII, 5.

1 ut *supr. scr. m.* 2 V ea q̄ V secuntur R sequuntur *corr. m.* 2 V
sequuntur PT cf. Acad. p. 23 3 interoidens P demutabit (sic) P
4 aduersus VPT quaerella VR querela PT 6 pusillianimitate V
7 peccatio *corr. m.* 2 V. est add. m. 2 V 9 præcatus VR 10 aquæ
ex quæ m. 2 V 11 limū T limeum ex liminum m. 1 V limo RPE
18 intēpestate P adque VR pusillianimitate V humiliat' temerat'
q: ad P humiliatus usque ad T 15 præcatus VR aput VR 16 cla-
ritatem V 20 proprietate^m V uerbi = R hebreici V hæbraici ex
hæbraeici R 21 ut VPT non ex nun m. 3 R, elocuta ex locuta R
est (e ex *corr.*) R 22 catapōrison V ΓΑΛΑΠΟΝΤΙΣΟΝ R cataponteson P
ΚΑΤΑΠΟΝΤΕCONΤ' e ≡ nuntiatum R ennuntiatum V 28 n præcipiten-
tur (om. ut) P 24 demergi (gi in ras. m. 3) R eorum dauid rogat V.

rogat. quorum aliud sub Noe, aliud post ædificationem turris
scimus effectum, cum illos diluuiο submersos consumpsit pro-
fundum, hos uero linguarum diuisio ad causam æternæ inter
se concertationis discreuit, ut conſpirationem aduersus deum
initam, dum se inuicem et nesciunt et metuunt, non tenerent. 5
non dispar ergo nunc in hos pœna deposcitur, scilicet ut iure
gentium, quas in aquis significari meminimus, absumpti et in
omnes linguas, cum quibus nunc habitant et quibus locuntur,
diuisi amitterent uitæ ac regni sui dignitatem.

12. Ut autem ob uitia ciuitatis contradictionemque præcep- 10
torum suorum hæc consecutura nosceremus, adiecit: quia
uidi iniquitatem et contradictionem in ciuitate;
die et nocte circumdabit eam super muros eius, et
iniquitas et labor in medio eius: et non defecit de
plateis eius usura et dolus. ob hæc igitur uitia et cri- 15
mina futuræ captiuitatis et dispersionis pœna deposcitur; sed
potissima crimina sunt iniquitas et contradictio. nam eum,
quem lex et prophetæ nuntiauerant, reicientes contradictione
impia respuerunt. quæ contradictio nocte et die circumdans
muros ciuitatis ipsius supergressa est, quia et ipsa passionis 20
suæ nocte, cum se uidendum in consessu et a dextris uirtutis
profiteretur, discissa ueste etiam cum blasphemiae inuidia con-
tradixerunt. in muris autem tuitionem salutis significari memi-
nimus; sicut cum nouæ Hierusales ædificatio et munitio, id est
constructio et custodia ecclesiae cælestis optatur, ita scriptum 25

2 diluuiο V¹ submersa consumit V 3 uero *deest*, *eras.* ergo R
4 concertationes R¹ contrectationis V 6 non dispar ≡ ≡ ≡ ergo R
8 dissipare ergo P ergo (*ante ergo spatio 2 uerborum uacuo*) T in
b os *corr. m.* 2 V ut inre *corr. m.* 2 V 7 absumpti V¹ 8 inter
ōnes et linguas uocem iniurias *del. m.* 1 V loquuntur PTE 18 supra
muros PT et iniquitas et dolor PT 14 iⁿ R deficiet PT 15 plateis
corr. m. 1 V 17 potissima in crimina V potissima in crimine PT po-
tissima inter crimina E contradictionem eum V 18 profetae VR
nuntiauerant RT 19 circumdat & muros R *sed. cf. infr. p. 156, 5*
21 concessu V 22 blasphemiae V 24 nouae ex nomi nomine V
noua P hierusales V hierusalēs P hierusalem RTE *cf. Acad. p. 28*
25 colesiae V scribitum V.

est: benigne fac, domine, in bona voluntate tua Sion et ædificentur muri Hierusalem. erat ergo tum in eo populo custodia spiritalis et dispositæ per angelos legis administratio communiebatur. sed ubi ipso mediatore legis reiecto hos muros et hanc custodiam circumdans iniquitas supergressa est, tum cœpit maius esse ipsa munitione peccatum, ut iniquitas vinceret custodiæ voluntatem, usura et dolo ceterisque, quæ in lege sunt uetita, redundante.

18. Et indignationem tantæ huius iniquitatis ostendens subiecit: quoniam si inimicus meus inproperasset mihi, supportassem utique et si odiens me super me magna locutus fuisset, absconderem me utique ab eo. tu autem, homo unanime, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo dei ingressi sumus cum concordia. querella non de passione est, sed de apostolo proditore. nam cum salutem generi humano suscepta crucis morte donaret, non potest uideri sacramentum hoc magnæ pietatis arguere. nam utique si inimicus esset, querellæ causa non esset, cum id in se consummaretur, quod ad salutem nostram perpeti ipse uoluisset; sicuti si odiens se locutus super se magna fuisset, absconsus ab eo fuisset, quia ei non cognitus in homine deus esset et ob hoc minus esset criminis nescienti — non enim gentes uerbum carnem factum prænuntia sibi lege didicerunt, quod utique his, qui sub lege sunt, etiam ipsis gestis ad speciem

1 Ps. L, 20.

1 benignæ R domine om. R 2 ut ædificentur Pb cf. Sabatier II,

105 ^g ≡ tū eo P ergo tum ei T 8 dispositæ ex disporitæ m. 1 V laegis R 6 tunc PT 7 custodiæ ex custodire m. 1 V custodis e 8 redundantibus Ts 9 et — tantæ om. V indignitatem PTE ostendens dicit V 10 meus om. PT maledixisset (sed supr. scr. inproperasset) R 12 absconderet V¹ 13 unanime P unanimis RE et notus meus sup. lin. a m. 2 V 15 querella VR 16 protraditore V traditore PT 17 humano generi P cruci V 19 querellæ — esset om. PT 20 nostræ V 21 et sicuti E odiens elocutus V magna esset PTE absconsus — fuisset om. V 22 ei in ras. m. 3 R 23 et om. V ab P hoc om. V 24 carnē V carne R prænuntiata R dedicerunt V¹ 25 his que V ipsis gestis V¹ ipsius (u. eras.) gentis P ipsius gentis T.

futuræ ueritatis aptatum est, cum et hominem Abraham adorauit
 et Iacob in homine deum uidit —; portasset utique hæc ob-
 probria gentium, quod, cum esset homo, se deum faceret, quod
 dæmonium habens populum seduceret, quia ignorassent hæc
 omnia in lege, quæ ad Israhel lata est, contineri. uerumtamen
 cum unianimis et dux et notus hæc faciat — unianimis, cum
 electus ad apostolum est; dux, cum demorante domino ipse
 ad prædicationem aduentus sui ad castella præmissus est et
 futuri regni dux ab eo ac princeps est constitutus; notus autem,
 cum omnes ingressus eius egressusque didicisset cognouisset-
 que in hominis filio et dei filium, qui et particeps in demu-
 tando ex aqua uino et dulcificando in populi cibum hordeo
 extitisset conuiuioque eodem usus esset secumque dei domum
 semper esset ingressus —, maiorem de se querellam in hoc con-
 sortium diuini ministerii adsumptus exhibuit.

15

14. Sed quamquam specialia hæc in impietatem eius dicta
 essent, tamen pœnæ decretum refertur ad plures. ueniat
 mors super eos et descendant in infernum uiuentes,
 quoniam nequitia in hospitibus eorum, in medio
 eorum, ita super eos morte uentura, ut ad pœnæ sensum
 uiuentes descendant in infernum, cum in hospitibus eorum
 et in medio eorum, id est totos ipsos intra extraque nequi-
 tiæ opera circumdant.

15. Verum ille hæc his agentibus atque meditantibus, ad

2 portasse se utique VRP portasse (om. utique) e obprobria ex obprobria
 m. 1 R 8 deum se E 4 dæmonē PT 5 israhel V 6 unanims RP
 (in R u supr. scr. m. 1) et dux — unianimis in marg. infer. add. m. 1
 V unianims T unanims R 7 eiectus V¹ ad apostolatum P in
 apostolum E 10 omnis R eius egressusque in marg. m. 1 V

ui

dedicisset V¹ cognossetq. P cognossetque VT cognosceretque E 11 ho-
 minis ex homine m. 3 R particeps ex participes corr. m. 1 V 12 pro
 dulcificando Bened. con. multiplicando 14 & hoc R 15 diuini — quā
 (sic) specialia supr. scr. m. 1 R (quā specialia postea eras. et repetitum
 post teortitū) 16 in impietate R impietatem (om. in) P 17 fertur R
 18 descendant V 19 nequitiae PT in medio ipsorum PT (ipsorum in
 ras. P) 21 infernum — eorum et in om. V cum hospitibus PT 22 est
 id est R totus V 23 circum V 24 adque VR.

quem spes et precatio sua esset, ostendit dicens: ego ad dominum clamaui et dominus exaudiuit me. uespere et mane et meridie narrabo, renuntiabo: et exaudiet uocem meam. liberauit in pace animam meam
 5 ab his, qui adpropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. et exaudiet me deus; et humiliavit eos, qui est ante sæcula. clamorem fidelem mox dominus exaudiuit et hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem uespere et mane et meridie narrabit, diem omnem in his diei
 10 partibus, per quas dies continetur, ostendens. talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, ut uespere et mane et meridie nuntiet, quia secundum legem et obseruantiam legis a uespere dies coepta eadem ipsa usque ad meridiem deputatur, cum inchoationem diei non mane lux
 15 reddita, sed uespere nox facta perficiat. narrat ergo et renuntiat ea, quæ psalmo continentur, quod uocem eius audiet et in pace animam suam liberet — pacificauit enim omnia in cælo et in terra — et liberet ab adpropiantibus sibi. superior enim querella de proximis, cum etiam unianimus et dux et notus
 20 hæc ageret cum apostolis ceteris et ipse electus in apostolum. deus ergo, qui est ante sæcula, id est, per quem omnia sunt. quia ante omnia sit, exaudiet eum et humiliavit eos, cum indigni gloria æternæ resurrectionis effecti sint.

1 spes ≡ R precatio VR ad deum PTE 2 me om. T uesper corr. m. 2 V 3 narrabo supr. scr. m. 1 P renuntiabo R et renuntiabo (renunciabo T) PTE 4 liberabit PTE cf. Sabatier. II, 111 5 adpropiant P appropriant ex appropinquauit m. 1 V adpropinquant R cf. infr. 18 6 exaudiet (om. et) R humiliabit RPTE 8 exaudit PTE

et hanc — exauditi om. V 9 uesper et man corr. m. 2 V narrauit V in his di V 11 profetica VR 12 meridiæ R nunciet RT 13 usque in VPTb 14 inchoationem RT non male V 16 audiat TE cf. Lucifer ed. Hartel p. 368 in pacem (om. et) V 17 liberet ex liberam m. 2 V pacificauit omnia P pacificans omnia T 18 ab inproperantibus PT 19 querella VR • unianimus R unanimis PE 21 ante deus del. et m. 2 V per quæ V 22 qui ante P et exaudiet V humiliabit RPTE 23 gloria supr. scr. R gloria ex gloriæ V gloriæ PT æternæ ex certæ m. 1 V æternæ et PT.

16. Nam interiecto diapsalma omnem his ob inpenitentem impietatis professionem spem recidit dicens: non enim est illis commutatio et non timuerunt. omnes secundum apostolum resurgent, sed non omnes commutabuntur, quia non timuerunt deum. fas enim fuerat ignorantes in homine deum resurgentem tamen deum ex mortuis credidisse, patente his etiam post passionis piaculum penitentia et indulgentia. non enim solum non timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est auxilium obtulisset, contaminaverunt testamentum eius: cum eum, qui testamento legis ad salutem praenuntiatus est, reppulerunt. sequitur enim; extendit manum suam in retribuendo. contaminaverunt testamentum eius: diuisi sunt ab ira uultus eius. et ideo demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus et resurgens eos tantum demutatione donauit, qui secum per fidem et commortui sunt et resurgent. hos autem ab ira uultus sui euersa ciuitate diuisit partemque eorum cum infidelibus ponens eos uel dispersit in omnia, uel diuisit a sanctis.

17. Dehinc de generali querella ad significationem eius, qui et dux et unanimes et notus fuerat, sermo se rettulit: et adpropiauit cor eius. molliuerunt sermones eius super oleum, et ipsi sunt iacula. admixtus apostolis et curam pauperum agens, maximum scilicet ministerii opus curans, adpropiauit cor suum — ab adpropiantibus enim liberari animam suam gratulatus est —, non utique ministerio fidei adproprians, sed irae dei et contaminationi testamenti eius. ceterum ipse

8 I Cor. 15, 51.

1 interiecto *ex interiectio m. 1 V* 2 recidit (*i prior. loc. in ras.*) *R* recedit *P* 3 timuerunt deum *PTE* 4 surgent *RPT* 5 ignorasse *PTe* 6 resurgentem tamen *dm in marg. super. a m. 2 V* credidissent *PTe* (*e ante resurgentem add. si*) patente \equiv his *R* 8 ad retribuendum *PT* 11 repulerunt *PE* 12 manum *ex manum m. 1 V* 15 mortuus est et *PTE* 19 genera^{li} *R* quaerella *VR* 20 ei dux *PT* ei et dux *E* unanimes *T* unanimis *PE* se *om. V* retulit *RPTE* 21 molli sunt *T* 23 ministri *V* ministerio *P* 24 adpropiauit *V* adpropiantibus *corr. m. 1 V* 25 *tiq. V* ministeria *P* adproprians *V* 26 ira *V* contaminati *V*.

blandiloquus, emollito super oleum sermone curam agere se
 pauperum fallens etiam tum, cum pretiosi unguenti effuso ala-
 bastro conquestus est, tamquam id magis ueniri in sumptum
 inopum debuisset. sed ille occasionem furti de pecuniæ con-
 8 latione quærebat. et istiusmodi furti blandiloqui oleum psalmo
 alio euitat propheta, cum dicit: oleum peccatoris non
 inpinguet caput meum, quia sub specie boni operis ma-
 litiae arma commoueat. sunt autem etiam in uerbis iacula, sicuti
 10 acuta est. hæc igitur sermonum iacula detestatur, quæ magis
 sub blandimento et adulatione nocitura sunt.

18. Sed inter ista inimici iacula inperterritus manet nobis-
 que portum securitatis tutum fidumque demonstrans. sequitur
 enim: iacta in deum cogitationem tuam, et ipse te
 15 enutriet: non dabit in æternum fluctuationem
 iusto. ademit nobis etiam in euangelis dominus sollicitudinis
 necessitatem dicens: nolite solliciti esse de crastino:
 sufficit diei malitia sua. quærite primum regnum
 dei et iustitiam, et omnia præstabuntur uobis:
 20 omnem scilicet curam in promerendo dei regno et iustitia col-
 locandam. iactanda ergo cura super eum est: ipse enim enutriet,
 secundum illud: super aquam refectionis enutrit

6 Ps. CXL, 5. 9 Ps. LVI, 5. 17 Matth. VI, 38 sq. 22 Ps. XXII, 2.

1 blandiloquus (s in ras.) R 2 praetiosi VR effus ≡ o R effusio V
 3 conquestus (tus add. m. 1) est V^{con} quaestus est R 3 ueneri R uenire T
 4 occasionem ex occasione con m. 2 V 5 et ē eiusmodi P et eius-
 modi VT forte blandiloqui V forte blandiloquii PTE 6 profeta VR
 7 impinget T capud VR maliti^{ae} corr. m. 2 V 9 dētis V machera
 RPT macera V 10 esⁱ V om. P q magis V 12 interritus V
 13 porti^r corr. m. 1 R securitatis ex securitati R securitatem V
 tutum fidumque VRPT præbere, ob falsam Bened. adnot. commemo-
 randum erat demonstrat PTE 14 in dominum RPTE 15 fluctuationem
 eius R 16 et ademit V in euangelis VR sollicitudines V
 18 sufficit enim diei b 19 et iustitiam eius RE nobis V 20 omnes V
 promerendam^o corr. m. 1 V iustitiā R cōlocanda V 21 super eum
 (eum ex ea m. 1 V) cura est VPTE.

me. enutriens autem non relinquet in fluctibus istius sæculi, sicut enutritus Iacob omnem tempestatem et odiorum et duræ servitutis enasit dicens: deus, qui enutriuit me a iuuentute mea. ipse enim uitæ auctor est, ipse cibi largitor, non terreni tantum, sed etiam spiritalis.

19. Sed illo super aquam refectionis educato et a procellæ fluctibus liberato digna impios pœna consequitur, cum dicit: tu uero, deus, deduces illos in puteum interitus. uiri sanguinum et dolositatis non exdimidiabunt dies suos: ego autem sperabo in te, domine. est 10 quidem puteus aquæ uiuæ; sed est et puteus interitus secundum illud: non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum. non relicto igitur in fluctuatione iusto illi in puteum interitus deducuntur, cuius os clausum resurgenti 15 ex inferis unigenito deo esse non potuit. ceterum post passionem domini statim eos belli uictoria cum excidio ciuitatis absumpsit: omni promiscua ætate ad satisfactionem uincentium interempta, non dimidiatis uitæ diebus iuuentute prostrata. dies autem pleni sanctis et fidelibus reseruantur secundum illud: et dies pleni 20 inueniuntur in his, quorum spes semper in domino est: qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

3 Gen. XLVIII, 15. 12 Ps. LXVIII, 16. 20 Ps. LXXII, 10.

1 huius seculi *P* 2 sicut *PT* 4 enim *supr. scr. T* ipsi cibi *V*
6 edocat *V* 7 impius *P* 8 uiri *sup. lin. V* dolosi *PT* exdemidi-
abunt *V* (*cf. Sabatier II, 111*) dimidiauerunt *PT* dimidiabunt *R* 11 sed est
et *e* sed est *VRPT* 12 sorbeat *V* sed *cf. Ps. LXVIII cap. 13* 14 puteus
supr. scr. m. 1 P in fluctuatione *P* 15 ille *PT* deducetur *PT*
clusos clausum *V* resurgenti et ex *P* resurgentes ex *corr. m. 3 R* resur-
gente ex *e* 17 adsumpsit *V* 18 ad satisfactionem *corr. m. 1 V*
euincentium *PT* 21 inueniuntur in his *V* inueniuntur his *RPTE*
22 amen *om. V* Explicit Psalmus LIII incipit Psalmus LVII *V* Ex-
plicit Psalmus LIII incipit Psalmus LV *R* Explicit Psalm. LIII
incipit LV *P* Expl. de LIII Psalmo incip. de LV *T*.

PSALMUS LV.

In finem pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum allophyli in Geth.

5 Miserere mei, domine. quoniam conculcavit me homo: tota die pugnans tribulavit me, conculcaverunt me inimici mei tota die et reliqua.

1. Multa psalmi superscriptio comprehendit, quæ præter rerum
gestarum notionem alterius intellegentiæ intimant sensum, cum
10 pro populo, qui a sanctis longe est, psalmus est, cum
tituli inscriptio præfertur, cum postremo exordium ipsum
in finem præscribitur. si enim eam solam querellam præsens
sermo concineret, quod, cum fugeret, ab allophylis in Geth
David teneretur, totum se circa id tantum hic increpitæ iniqui-
15 tatis motus exsereret. at uero cum hæc ante rei gestæ signi-
ficationem ad inbuendum legentis sensum dirigendumque præ-
lata sint, sine dubio intellegimus per rerum gestarum, quæ in
David gerebantur, effectus inprimi nobis secundum spiritum
prophetiæ earum rerum, quæ sub his præscriptionibus signifi-
20 catæ sunt, notionem: ut. quod David passus est, præfiguratio
fuerit passionum domini nostri Iesu Christi: ut. quod tituli
inscriptio est, eius. qui moriendo. uicerit, significata uideatur
æternitas, quia tituli inscriptio, quam *στηλογραφίαν* sermo
græcitatæ enuntiat, his maxime, qui probabilem uitam degentes
25 etiam pro salute patriæ mori bello non timuerint, ad æternitatis
gloriam deferatur. populus autem, qui longe sit factus
a sanctis, Israhel indignus factus sanctificatione gentium
longeque ab ea discedens esse noscendus est. quod autem in
finem est, proprium ei esse, qui finis legis est, intellegatur:

8 inscriptionem b 4 allophi Geth R 8 conpraehendit R 10 psal-
mus : (: in ras. P) 11 profertur R 12 in fine RPE quaerellam R
querellam PTE 13 contineret Te ab allophilis RPT 14 se id circo
R iniquitatis increpitæ E 15 ad uero R 16 legendis R legen-
tium PTE 17 rerum *supr. scr. T* 19 significata RPe 20 ut om. R
21 passionum om. R nostri om. R 22 στελαΓΡαΦΥα T stela-
graphiā Pa stilographiam R 25 in bello • timuerunt E 26 po-
pulo R/ pro populo con. Bened. 28 descedens R in fine RP.

quod idipsum psalmi fine noscetur, cum huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionem is maxime, quo psalmi finis concluditur, sermo declaret.

2. Per hæc ergo, quæ superscriptioni præter rerum gesta conexa sunt, psalmum etiam ex persona domini tractabimus, non tamen a prophetæ ipsius dissidentes querellis. neque eum in his, quæ pertulit, non etiam ingemuisse existimandum est; quia idcirco his ipsis, quæ spiritalem sensum intimant, rerum gesta conexa sunt, ut per actionem prophetæ sensus ac sermo notesceret prophetiæ, cum propheta non tam spiritu quam passionibus prophetaret. erit ergo sermo inter David ipsum et hominem Iesum Christum temperatus: ut, quia infirmitates omnium portauerit et peccatorum nostrorum frequenter et uoce sit usus et lacrimis, extra contumeliam dei sit et affectus et sermo qui hominis est.

3. Miserere mei, domine, quoniam conculcauit me homo: tota die pugnans tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei tota die. diem frequenter significari pro ætate cognouimus, ut ubi dies tota est, illic omne uitæ tempus ostensum sit. neque enim uel David uel dominus unius tantum diei insectatione uexatus est. sed qui misericordiam dei postulat seseque conculcatum esse conqueritur, habet securitatis et uirtutis suæ arma, quibus non solum terrena odia, sed et spiritualium nequitiarum bella sustentat, aduersum quas potius quam aduersum carnem et sanguinem pugnam nobis apostolus docet esse. ministeriis enim impiorum utuntur ad uexationes tribulationesque sanctorum, cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis instigant.

4 per hæc certe *PTe* rerum genera *Pe* 5 conexa *T'* 6 dissidentis *R* 7 non etiam non gemuisse *RP* non etiam gemuisse (genuisse *α*)

E 8 ^h is corr. *m.* 1 *R* 11 prophetarit *PTE* 13 portauit *RPE*

19 cognoscimus *PTe* et ubi *R* 22 esse conquæritur *R* ^{ee con} q; ritur *P* 24 sed spiritualium *R* 26 aduersus uexationes *RPTα* 27 paenetrantes *R* penetrantes *T* 28 in omni eos impetu *R* mentes *R*.

4. Hanc igitur supereminentem in hoc sæculo efferentemque se altitudinem propheta non pertimescens ait: ab altitudine dierum non timebo; quia multi, qui debellant me, timebunt. scit æterni iudicii diem, nouit etiam æternum
 5 ignem pœnis æternis præparatum: atque ideo magis illi, qui eum debellare temptant, timebunt, quia hoc non sancto timente in eos magis iudicii terror incumbet. pro fiducia uero securitatis suæ subiecit: ego uero in te sperabo. in domino laudabo sermones meos tota die. spes omnes in deo
 10 conlocat sermonesque suos toto tempore uitæ suæ laudat. neque obscurum est, quid in loquente se laudet.

5. Uox enim hæc sancto est digna, quæ sequitur: in deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro. non hunc frangit sæculi terror, neque conspirantium aduersus se
 15 odia perturbant. spes enim, quæ in deo est, terrores humanorum non pertimescit odiorum. carnem autem pro significatione hominum, per quam in corpore continentur, frequenter accipimus; uel cum dicitur de impiis: non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt, uel illud:
 20 uidebit omnis caro salutare dei, uel illud apostoli: nonne estis carnales et secundum hominem ambulatis? manet itaque inperterritus sub misericordia dei atque ideo in eo sperans omnes carnis impetus insectationesque non metuit. sed digna plane etiam hæc unigenito deo uox est, cui
 25 exinani se ex dei forma uirtutem dei atque naturam seruilis forma non abstulit. factus enim caro deus etiam in adsumptione carnis deus esse permansit, utens uirtutis suæ sub consortio nostri corporis potestate. non enim carne est degranatus, ne

18 Gen. VI, 8. 20 Luc. III, 6. 21 I. Cor. 8, 8.

1 & ferentē q̄ se P 2 profeta R 5 adque R 6 sancto non PTE
 7 incumbit PTE 18 homo P homo RTa sed cf. quæ secuntur
 18 cum dicitur (dicit) de impiis conieci cum hic de impiis R cum
 hic de impiis dicit Pb cum hoc de impiis dicitur T cum de ipsis
 dicit e habita^{bit} P 19 istis om. R sed cf. Ps. LXIV cap. 4
 22 inperterritus T adque R 23 omnis R 24 planæ R 25 exinani
 ≡≡≡ ente R atq. ≡≡≡≡≡ naturā P.

super undas ambularet, neque non ut usque ad fimbrias uestis
uirtus diuinæ potestatis exiret, neque ut non peccata dimitteret
et sputo suo naturam uidendi cæcis ab utero oculis accenderet
et aure producta de uulnere abcisæ auris uulnus obduceret,
neque ut non solida parietum corpore interlabente penetraret. 5
non ergo metuit a carne uel in deo sperans propheta uel sub
adsumptione carnis deus opera diuina consummans.

6. In his etiam, quæ consecuntur, rei in eo quoque gestæ
significatio continetur. ait enim: tota die uerba mea ex-
secrabantur: aduersus me omnia consilia eorum 10
in malum. habitabunt et abscondent: ipsi calca-
neum meum obseruabunt. nusquam enim nisi occultis
consiliis aduersum eum et testimonia falsa et captiosæ interro-
gationes sunt comparatæ: in commune habitantes et consilia
malitiæ occultentes. sed et increpationem uerborum eius, quibus 15
impietates eorum exprobrare non destitit, non tulerunt egressus
quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, tum in eius sup-
plantationem fraudulentæ conspirationes ineuntes: ob quod eos
digna hæc iudicii sententia comprehendit.

7. Sequitur enim: sicut expectauerunt animam meam, 20
pro nihilo saluos facies illos, in ira populos de-
duces. nouus hic prophetæ sermo est, ut eos, qui expectent
animam suam, ad nihilum deus saluet, et cum aliud sit nihilum,
aliud saluari, nunc salus, quæ in eos fiet, in nihilum sit. est
ergo quod saluetur in nihilum? est plane, quicquid resurrec- 25
tione concessa demutatione non dignum est. nam cum omnis

3 accenderet *ex ascenderet corr. m.* 1 R 4 auræ R 5 penitra-
ret T 6 profeta R 7 consumans R 8 consequuntur R consequuntur
PTE 9 execrabatur homo aduersus T' execraba ≡ tur homo aduer-
sus P 10 eorum malum habitabunt in malum habitabunt et abscon-
dent P (*idem praebebat a nisi quod om. et abscondent*) 12 nūquam R
13 eum testimonia (*om. et*) PTE 14 cōparantæ T in comune P in

^{tan}
cōmunæ R habi: tes m. 1 P 16 impietatem PTE non destitit ≡
non R 17 tum scripsi, dum RPTE *cf. Acad. p. 16* 18 fraudulentæ
conspirationis ineuntes R fraudulenta conspiratione consentiunt PTE

^{expectauerunt}
19 iudicis Pb 20 sustinuerunt T 22 profetae R expectant PTE
23 in nihilum PTE 24 est ergo — nihilum in marg. infer. add. P.

caro redempta in Christo sit, ut resurgat, et omnem adsistere ante tribunal eius necesse sit, non tamen omnibus gloria et honor est promiscuus resurgendi. quibus ergo tantum resurrectionis, non etiam demutatio est tributa, hi saluantur in nihilum. in ira enim deducuntur hi populi, quibus ad poenae sensum salus resurrectionis est constituta; a qua ira eripiendos nos apostolus pollicetur dicens: quoniam si, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati in sanguine eius saluabimur per eum ab ira. pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo saluabit ab ira.

8. Denique pro nihilo populis saluatis et in ira deductis spem uitae suae sanctus hic nuntiat dicens: deus, uitam meam nuntiaui tibi, posuisti lacrimas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. dignus promissione dei est ob constantiam praedicandi et ob meritum non tacendi: lacrimae enim suae, quas uel pro se propheta uel pro nobis dominus profudit, in dei sunt conspectu, legatione earum ad obtinenda, quae deus promisit, usus.

9. Sed se gratiam aeternae promissionis inituro inimici eius conuertentur retrorsum, ut, quo in ira deducerentur, ostenderet id enim sequitur: conuertentur inimici mei retrorsum, in quacumque die inuocauero te. illo deum inuocante illi eo, unde processerint, conuertentur: deducendo eos dei ira et resumpto ad poenas corpore puniendo.

10. Sed illis ad aeternitatem poenae in infernum post resurrectionem reuersis hic officio gratulationis suae fungitur, dum ait: ecce cognoui, quia deus meus es tu, et in deo

7 Rom. V, 8.

2 necesse sit R 3 honore P 4 hii RT 5 iram T hii RT
9 iusti PT 13 iram T 14 nuntiat RT 18 pro se profeta R per
se propheta e 20 optinenda RP iussurus R 21 ad gratiam T
ituro PT 22 ut qd P in ira RP 23 conuertantur ex conuertentur R
conuertantur Pe 25 deducendo P¹ deducendo P²T 26 puniendo R (de
abl. gerund. cum partic. praes. conuersio cf. Draeger Synt. II, 849)
puniendo PE puniendo T 27 poene R 28 officio T.

laudabo uerbum. hoc ergo uerbum suum in deo laudat, quod deum suum esse cognouit.

11. Neque id tantum laudat, sed etiam illud, quod sperauit in eo non metuens, quid homo sibi faciat. hæc plane digna sanctis omnibus uox est, constanter inter insectationes humanas fidem tenere et metu terrenæ turbulentiae non moueri speque certissima quod aliquid aduersum animæ æternitatem homo effecturus sit non timere, cum post intercessionem mortis istius in immortalem gloriam et corruptio et infirmitas nostra mutetur. atque ob id sermones suos, quibus se sperantem in domino humanam uim protestatur non metuere, conlaudat dicens: in domino laudabo sermonem, in domino sperabo: non timebo, quid faciat mihi homo. ob hoc ergo sermonem suum laudat in domino, quia sperans in eo hominem non timebit.

12. Sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia, si quid potestatis suæ exseruisset in corpore, id rursum resurrectionis gloria sine corporum labe redhiberet, subiecit: in me sunt, deus, uota quæ reddam laudationis tibi: quoniam eruisti animam meam a morte et pedes meos de lapsu; ut placeam coram deo in lumine uiuentium. non extra se sunt ista, quæ sperat, nec laudationis uota, quæ reddet, sunt extrinsecus capessenda. ipse enim sibi resurrectionis est dominus; ipse huic mortuo et intra sepulcrum relicto corpori diuinæ naturæ suæ tribuit consortium. neque enim resurrecturis omnibus ab exteriori materia corpus acquiritur neque peregrinæ originis externarumque causarum natura redhibetur: sed idipsum in profectum æternæ claritatis emerget, fietque in eo demutatione potius quam creatione, quod nouum sit. sunt ergo in se uota, quæ reddet tum

4 non metuens qđ R 5 constantem PTE int (inter T) sectationes PT 6 turbolentie P 7 qđ nihil aduersum T 9 in mortalem R 10 adque R 18 rediberet P 19 uota tua Re laudationes Re 23 quæ reddat T q̄ reddita P quæ reddenda e 24 emortuo PTE 25 tribuet R 28 redhibetur R (quod noto propter fals. adn. Bened.) redhibetur T redibitur P recipitur un. Vat. rec., e 29 emergit PTE f& in eo que^{eo} (in marg. q) demutatione R fitque in eo demutatione PTE.

cum infirmitas corporum detrahetur, id est lapsus et lacrimae;
 tum, cum corruptionem incorruptio deuorabit, tum, cum mortem
 potestas immortalis absorbebit, tum, cum sit deus omnia in om-
 nibus, tum, cum lumen uiuentium sit in eodem uiuentium lumine
 5 deo ipse placiturus. nam si sibi in creatione mundi secundum
 Sapientiae professionem super filiis hominum adgaudebat pater,
 longe magis in reconciliatione mundi intellegendus est patri
 esse placiturus. est enim lux uera mundi, inluminans
 omnem hominem uenientem in hunc mundum, do-
 10 minus noster Iesus Christus, qui est benedictus in saecula
 saeculorum. amen.

PSALMUS LVI.

In finem, ne disperdas, David tituli inscriptio,
 cum fugit a facie Saul in speluncam.

15 Miserere mei deus, miserere mei: quoniam in te
 confidit anima mea.

1. De superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum
 in consequenti est, quod, ubi pro populo longe a sanctis
 facto praenotatum est, nunc ne corrumpas uel disperdas
 20 praescribitur, quod uno uerbo τῷ μὴ διαφθείρης utrumque
 graecus sermo complexus est. consequens enim erat, ut, quia
 corruptio eos, qui longe a sanctis discederent, mansura esset, ne
 huic sanctus subderetur oraret. nam et in psalmo alio gratu-
 lationem auersae huius a se corruptionis ostendit dicens: nec
 25 dabis sanctum tuum uidere corruptionem. neque
 ambiguum est, psalmum hunc secundum apostolorum professionem
 ex persona esse domini intellegendum.

24 Ps. XV, 10.

1 detrahatur *P* 2 mortē ex morte *corr. man. rec. R* 3 absorbet ex
 absorbit *m. 1 R* absorbet *PE* 6 filios *PTE* 7 patri huius esse *R*
 (an patri filius esse?) 9 omnem *om. Pe* Explicit Psalmus LU inci-
 pit Psalmus LVI *R* Explicit Ps. LV inc. LVI *P* Expl. de LV incip.
 de LVI *T* 14 in spelunca *R* 18 in *om. R* pro polo *R* 19 prae-
 notatum *scripsi cf. Stud. 1889 p. 314* enotatum *R* enigmatum *Ta* aenig-
 matum *Pb* aenigma tum *Ed. Basil. 1550 et Par. 1572* 20 inter quod
 et uno *eras. quo = d R* to me diastires *P* cōme dias theres *R* tome-
 dias thyres *α, om. T* lacuna relicta 21 grecus *R* 23 sanctis *R*
 orarent *l'* nam in *Pb* alio *≡ ≡ gratulationem P.*

2. Itaque David ad humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus expectans nunc et non corrumpi se rogat et auersam a se corruptionem in eo, in quo primitiæ resurrectionis sunt, prophetæ præscientia gratulatur. ideo autem: in finem tituli inscriptio est, quia et gloriosa ad æternitatis honorem uita suscepta et mors plurimis salutaris uirorum fortium inscribatur sepulcris et hæc omnia ad eum referri oporteat, qui uel finis est legis, uel quem psalmi ipsius finis ostendat. id autem, quod in spelunca clausus hæc loquitur, tempus est prophetiæ, quo psalmum intellegitur scripsisse, ipsa illa speluncæ habitatione mansuri in corpore domini humilitatem prophetans. ceterum uideri non potest, ut qui ob metum erat intra speluncam reconditus, psalterio et cithara, ut testatur in psalmo, id est totius artis musicæ perstreperet apparatus.

3. Cœpit autem ita: miserere mei, deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea. misericordiam rogat, quia confidit in domino. docens ab his misericordiam dei sperandam esse, qui crederent. et misericordiæ dei quod momentum quine sit effectus, ostendit dicens: et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. auius naturæ est infirmitatem pullorum alis inumbrire eosque a præteruolantium ui atque improbitate defendere. quod et in gallinis maxime noscimus, cum collectos intra pinas fetus suos aut opacant aut tuentur. quarum consuetudinem ad exemplum sollicitudinis suæ dominus commemorat dicens ad Hierusalem interfetricem prophetarum: quotiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina, quæ congregat pullos suos sub alas suas et noluisti? sperat ergo in umbra alarum dei sanctus, donec iniquitas transeat, id est dum aut sæculi scandala, aut iniquitates impiorum. aut

26 Matth. XXIII, 37.

4 profetæ R in fine R/P 6 mors ex mortis P salutaris plurimis T
7 sepulchris R sepulturis P/T/E oportebat P/T 9 profetiae R 11 mansuro R/P mansuram Ed. Basil. 1550 12 intra spelunca R 13 id est om. P/T 17 in deo P/T/E 21 a = uibus R pullorum infirmitatem T 22 adque R atq; P improbitate P 23 pennas P/T/E 24 aut operiant aut tueantur e 26 profetarum R 28 sub alis suis P/T/E 30 iniquitates ex iniquitatis T.

terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipsam quasi speluncam habitaculi et corporis sui David, qua nunc est clausus, euadit.

4. Sed sperans sub umbra alarum dei officio spei suæ semper
 5 intentus est dicens: clamabo ad deum altissimum.
 deum, qui benefecit mihi. clamat fide potius quam uoce.
 qui fugiens et latens clamat. porro autem non est in sermone
 sperantis gratulatio adeptorum; sed propheticæ scientiæ ac fidei
 est, gerendis non aliter gaudere quam gestis et idcirco ad
 10 eum, qui sub indemutabili constitutione bonitatis iam sibi benefecerit, clamat; et quatenus benefecerit dominus, consequentibus docet dicens: misit de cælo et liberauit me, dedit in obprobrium conculcantes me. misit deus misericordiam suam et ueritatem suam, animam meam
 15 eripuit de medio catulorum leonum; dormiui conturbatus. dignum fuit, etiamsi nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapsalma interuenire, quia ad intellegentiam dictorum sensus esset credentium erigendus. benefecit deus sancto suo, mittendo de cælo, ut liberato eo in obprobrium hi,
 20 qui eum conculcabant, darentur. et misit misericordiam suam ac ueritatem ad eripiendam de catulorum medio animam ipsius, tum cum conturbatus dormisset. si mors significatur in somno, uel cum dormiturus David cum patribus suis est, uel cum dormiens Lazarus excitandus est, uel cum centurionis illius non
 25 est mortua puella sed dormit, uel cum eos, qui dormierunt, non præueniemus in resurrectione, si conturbatio dormientis significatio est passionis, cum dicitur: nunc anima mea turbata est ualde, quam tamen eripi de manu canis ita antea est

27 Iob. XII, 27.

1 terrenæ (om. aut) *RP*^a infirmitatem *ex* infirmitatem *T* *ex* infirmitatis infirmitatem *R* 2 habitali et corporis *P* habitaculū scilicet corporis *T* qua *ex* quia *R* quia *α* 3 euadat *T* 4 et sperans *PTe* sperans *b* 5 ad dñm *PT* 8 adeptorum *P* profeticæ *R* 12 e cælo *PTE* 15 eripuit animam meam *PE* et eripuit animam meam *T* 17 esset *ex* cesset *R* aut sensus *T* ascensus *Pa* 18 benefacit *R*
 21
 dñs *supr. scr. T* 19 hii *RT* 20 conculcabat *R* et misit misericordiam ac ueritatem *Pe* et misericordiam misit ac ueritatem *T* 26 sic *R*.

deprecatus: libera me de ore leonis et de manu canis unicam meam et non alii canum uel leonum catuli intellegi possunt, quam qui sunt et natio uiperarum, de quorum medio anima eripitur et eripitur per missam e cælo misericordiam et ueritatem secundum illud: misericordia et ueritas sibi obuiauerunt et si misericordia et ueritas dominus Iesus Christus est: non ambigitur, quin illi in obprobrium deducantur, qui conculcantes dominum in passione ista non credunt; quibus utique obprobrium est unigeniti dei aduentum et peccatorum indulgentiam perdidisse.

5. Et quia huic sanctorum spei uel persequentum odia uel negantium aduersatura semper essent, commemoratis humanæ salutis sacramentis subiecit: filii hominum, dentes eorum scutum et sagittæ et lingua eorum machæra acuta. uitia motusque animorum sub corporalibus officiis diuinus sermo significat, ut in deuteronomii cantico: incrassauit et calcitravit dilectus, impietatis luxu sub significatione consuetudinis corporalis increpito, uel illud: qui deuorant plebem meam ut cibum panis, uel etiam: dentes peccatorum contriuiisti, nec non et apostoli: quod si mordetis inuicem, uidete, ne consumamini ab inuicem, ut quod singulis quibusque membris officii actionisque mandatum est, id ad efficientiam mentium animorumque referatur: ut nunc uel persequentium uel obtrectantium commemoraturus effectus sit: filii hominum, dentes eorum scutum et sagittæ et lingua eorum machæra acuta, cum et consumerent æuitia potestatis et obtrectationum iaculis uulnerarent.

1 Ps. XXI, 22. 5 Ps. LXXXIV, 11. 16 Deut. XXXII, 15. 18 Ps. LII, 5. 19 Ps. III, 8. 20 Gal. V, 15.

1 depræcatus R 4 per missa R misericordia et ueritate R
6 sibi ⁽¹⁾ scripsi (cf. Sabatier II, 171) se | RPTe om. b 7 deducantur
R ≡ ≡ ≡ dantur P dedantur T dedentur α dentur Ed. Basil. 1550
(Bened. falsa de cod. rettulerunt) 12 negantium ex necantium corr. m.
1 R 14 scutum et sagittæ T cf. p. 160, 9 arma et sagittæ
RPE machera R 15 animorum R animarum PTE 16 deuteronomii (alterum i in ras.) R deuteronomio Ps 17 luxū R 20 et illud apostoli 22 singuli P 23 ad om. P ut non uel R 25 scutum et sagittæ PTE arma et sagittæ R.

6. Sed inter hæc, quæ scit et expectat, propheta non tacuit. deprecatus enim, ne corrumpereetur, absorbendæ corruptionis istius tempus exoptat dicens: exaltare super cælos, deus, et super omnem terram gloria tua. quæ in altum de
 5 humilibus efferuntur, ea exaltari videntur, quia per profectum quendam in id, quod sublimius est, euadunt quod autem super cælos exaltandum est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de cælis, per quod rursum exaltandum sit super cælos. quod idipsum apostolus absolutissime ita dicit: qui cum
 10 ascendisset in altitudinem, captiuam egit captiuitatem, dedit dona hominibus. ascendit autem quid est, nisi quia et descendit in inferiora terræ? qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut adimpleat omnia, hinc exaltandi super cælos
 15 causam significans extitisse, quod descendendi usque in inferiora terræ humilitas esset assumpta. ex uoto ergo propheta prænuntiat exaltari super cælos deum. et quia exaltatus super cælos impleturus esset in terris omnia sancti spiritus sui gloria, subiecit: et super omnem terram gloria tua: cum effu-
 20 sum super omnem carnem spiritus donum gloriam exaltati super cælos domini protestaretur.

7. Omnis autem hic profectus non naturæ diuinæ, sed infirmitati hominis optatur: quia se per assumptionem carnis in cælestibus collocandum propheta non nescit, quippe cum con-
 25 corporales et participes effecti simus in Christo Iesu. et idcirco hæc ad carnis suæ infirmitatem, quæ et in passionibus domini uexanda et super cælos esset exaltanda, conexuit: laqueos parauerunt pedibus meis et incuruauerunt animam

9 Ephes. IV, 8 sq.

1 profeta *R* 2 depraecatus *R* deprecatis *Pa* 4 sup omnē terrā *ex in omni terra corr. R* 9 quod ipsum *PTE* absolutissimæ *R* 11 dona hominibus *PTE* cf. *Sabatier III, 799* donationes in homine *R* 18 ipse est qui *PTe* 14 adimpleat *RPT* adimpleret *E* 15 descendendi *ex descendendi corr. m. 1 P* 16 prænuntiat *RT* 19 gloria tua *ex gloriam tuā R* 21 protestaretur (*re ex parte eras.*) *R* 22 autē *ex parte eras. R* 23 in cælestib; *P* 24 concorporales *RT* corporales *Pe* 25 participes *RPT* cū participes α comparticipes α Iesu om. *PTe* 26 in carnis suæ infirmitatem *PTe*.

meam. foderunt ante faciem meam foveam et inciderunt in eam. per compassionis fidem etiam se ipso in domino propheta patiente, tamquam et ipse sit passus, hæc queritur. sed in eos, qui maiestatis dominum persecuti sunt, cum in foveam præparatam inciderint, mortis ipsius et sensus 5 refertur et pœna.

8. Et quia conpatiendi et conmoriendi fides nos glorificat in Christo, uelut in procinctu spei fideique huius propheta consistit dicens: paratum cor meum, deus, paratum cor meum: cantabo et psalmum dicam tibi. exsurge, gloria 10 mea, exsurge psalterium et cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis, domine, psalmum dicam tibi in gentibus. interiecto diapsalma hunc ad deum rettulit propheta sermonem psalmi interim fide hæc eadem, in quæ cor eius paratum est, concinendo; et 15 animi sui et corporis gaudia sub significatione psalterii et citharæ adhortatus sese ipsum in eo, quod cantet psalmumque dicat, ostendit. ait enim: exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara: exurgam diluculo, se ipsum scilicet ostendi in psalterio citharaque declarans, cum ad exsur- 20 gendum cithara psalterioque commonitis ipse potius, qui in his significatur, exurgat. exurgens autem diluculo cum gloria sua spei euangelicæ gloriam cantat, congruente diluculi et orationis tempore et salutis. nam id sequitur: confitebor tibi in populis, domine, psalmum dicam tibi inter 25 gentes. laudaturus in populis et in gentibus deum necesse est ut in eo salutem gentium laudet: quia iam non in uno Israhel funiculum hereditatis artatum sit, neque Iacob portio, sed terræ plenitudo iam dei sit; neque simus iam imago terreni, sed imago cælestis. 30

4 quaeritur *RPab* 7 nos conglorificent *T'* in xpo *R*, christo *PT'e*
 8 in procinctu *R* 12 confitebor *RP¹* et confitebor *P²TE'* psallam
 tibi *R* 13 diapsalmate *e* nunc ad deum *R* 15 ante est *eras. ti R*
 17 se ≡ ≡ ipsum *R* 18 post ostendi aliquid (&?) *eras. R* ostendit *e*
 28 congruente diluculo *T* 24 confitebor *R cf. supra* et confitebor *PT'E*
 26 funiculū hereditatis artatū sit *R cf. Abh. IV, 91* funiculus h.
 artatus sit *PTE* 29 terreni ex terrenae *R*.

9. Quid autem confitendum in populis psallendumque inter
gentes esset, ostendit: quia magnificata est usque ad
cælos misericordia tua et usque ad nubes ueritas
tua. hæc est ergo in populis gentibusque confessio, quia magnificata
5 usque ad cælos misericordia sit et ueritas usque ad nubes. nam
cum domino obuiam sancti rapiuntur in nubibus ipso illo nube in
resurrectionis corpore eleuato et creatura omnis secundum
apostolum a corruptione sit liberanda pacificataque
omnia per eum et in cælo sint et in terra, merito et
10 usque ad nubes ueritas nostræ in eo resurrectionis ecfertur et magni-
ficatur usque ad cælos misericordia eius, congemescentis creaturæ
corruptione depulsa. sed horum quidem usque ad nubes et usque
ad cælos significatur elatio; uerum illi proprium est cælos
transgredi et omnem sensum existimatæ sublimitatis euadere.
15 10. Repetita itaque spei suæ precatione propheta sic clausit:
exaltare super cælos, deus, et super omnem terram
gloria tua. nullus exaltando deo modus est: nam super
cælos eius elatio est. dominus enim creaturarum ultra creaturas
intellegendus est. et cum nobis non aliud sit in cognitione quam
20 cælum, ultra omnem sensum est, qui super cælos exaltatus
sensum notionis excedit. misericordia quidem eius usque in
nos redundauit, sed magnificata usque ad cælos in cælestibus
mox futuris. et cum usque ad nubes ueritas eius elata sit
nobis obuiam in nube rapiendis, sed cælos omnes tamen con-
25 sessurus a dei dextris ipse transcendit, gloria quoque eius in

7 Rom. VIII, 21. 8 Coloss. I, 20.

3 et ueritas tua usque ad nubes PE 5 misericordia sit scripsi,
misericordia ≡ ≡ ≡ R sit misericordia PTE 6 rapiantur ex rapiuntur
T illa e in resurrectionis corpore q α in resurrectionis corporeæ
gloriam ed. Basil. 1550, Par. 1572 7 eleuato R cf. Ps. LXII cap. 3, elato
ex elati T elati ex eluti P elati b elato e 8 pacificādaque e 9 per
eum quæ et in E 10 nostræ coni. Bened., nostra RPTe h̃ fertur P
hæc fertur T 11 congemescentis R congemiscentis PTE 15 præ-
catione R 16 super coelis ed. Par. 1572 coelis b 17 gloria tua ex
gloriam tuam R 18 creaturarum ultra RPTb creaturarum est ultra e
19 intelligendus ē (est T) RT intelligendus Pb 21 excedit ex excidit
corr. m. 1 R excludit PTe 22 redundabit R 24 sed RPTab scilicet
ed. Basil. 1550, Par. 1572 25 transcendet R.

terris, id est nobiscum mansura, cum dicit: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LVII.

5

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione.

Si uere utique iustitias loquimini, iusta iudicate filii hominum et reliqua.

1. De superioris psalmi superscriptione sola deest significatio aliqua gestorum. nam et in finem et ne disperdas et tituli inscriptio est. neque enim psalmus quicquam per rerum gesta continet prophetiæ, ut, sicut ceteris, sanctus David et dictis prophetet et gestis: sed increpatio in impios et denuntiatio iudicii dei in peccatores et retributio lætitiæ in sanctos et fructus homini iustitiæ continetur. hic ergo finis in psalmo est, hæc depellendæ corruptionis fiducia, hæc ei, qui nos per mortem redemit, tituli inscriptio est. 10 15

2. Et quidem talem totus psalmus ipse se profert: si uere utique iustitias loquimini, directa iudicate filii hominum. etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniquitatem conplectuntur manus uestræ. 20

1 Matth. XXVIII, 20.

2 diebus uitæ usque PTE 3 noster om. R Explicit psalmus LVI. incipit psalmus LVII R Finis psalmi LVI inc. LVII P Expl. de LVI. incip. de LVII T 6 inscriptionem b 8 iustitias V iustitiam R 9 fili V 10 de superioribus psalmis superscriptione V 11 In in (alterum supra scr. m. 1) fine R in fine VP ne disperdas (om. et) V 13 profetiæ VR ut sicut ceteris VRPTa sicut in ceteris e 14 prophetet et T prophete (profete V prophetae α) et VPα prophetat et (pphetat supr. scr., tat in ras. R) R ed. Basil. 1550, Par. 1572 sed VPTE sic (ie in ras.) R increpatio in impios et om. R et denuntiatio PTb est denuntiatio (ati sup. lin. a m. 1) V est et denunciatio e 15 dñi ern peccatores V 16 et et fructus ex et ceteros ius m. 2 V homini R hominis V omnis PTe 17 depellendæ RTV² depellenda V¹Pe 19 talit̃ PTe totas V om. RPTE (sed in R post talem 4—6 litt. eras.) ipse se profert in marg. add. P ipse se proferet R 20 iustitiam RPTE recta l' fili V 21 iniquitatis V¹ 22 conplectentur R.

iustitiæ sermo communis est; sed æqui iudicii studium et consuetudo paucorum est. sed plane tum uere quis loqui iustitiam existimandus est, cum iudicium retineat ueritatis, deo ob id non eloquia humana, sed cordis opera, id est cogitationum
 5 molitiones iudicante. solet autem iniquitas sub publicæ conscientiae pudore non peragi; et ideo, licet complexæ manus non sint iniquitatem, tamen iniquitatem deo cor operatur in terra. hinc adulterium solo conceptum corde iam crimen est, hinc secundum Pauli euangelium secreta hominum deus iudicat, uoluntates hominum
 10 deo iam in ipsis humanæ natiuitatis exordiis contuente. nam cum naturæ potentis uirtus non tam uiscerum fibras quam adpetitus mentis introeat, necesse est non per motus sensuum perspiciendi sumat exordium, sed per scientiam naturæ etiam futuros motus sensuum præsciens adprehendat.

15 3. Et idcirco de his, qui complexas manibus iniquitates corde perficiunt, continuo subiecit: alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt a uentre, locuti sunt falsa. sic alienatus Esau ab utero est, cum maior minori seruiturus, etiam ante quam exsisteret, nuntiatur, deo futuræ non nescio uolun-
 20 tatis, cum et sermonis falsitas et uitæ error a uentre est: ipso potius hoc sciente quam aliquo ad necessitatem genito naturam-que peccati. ac ne uitium referri posset ad originem, prædu-ratæ in his ad obœdiendum uoluntatis crimen exprobrat dicens: furor illis secundum similitudinem serpentis

1 sed quia iudicii *Pe* sed iudicii *T* 2 et plane *PTE* uere ex uero *m. 2 V*
 3 retineat ex retinet *m. 2 V* post deo aliquid eras. *R* 4 eloquia diuina *R*
 5 molitiones ex molitionis *P* solent autem iniquitates *V* 6 complexas
 ex complexus *m. 2 V* non om. *VR* sint ex sine *m. 2 V* iniquitate
VR 7 tamen iniquitate *V* 8 solum *V* 9 euuangelium *VR* secre-
 ta *P* iudicat ex indicat *m. 2 V* uoluptates *R* hominum lacuna rel.
 om. *P* om. *V* 10 iam om. *PTE* humanis *R* natiuitatis ex natiui-
 tates *V* exordii *R* contuētem *V* nam om. *R* 11 potentis ex
 potestis corr. *m. 1 R* potens *V* uisceram *V* fimbrias *R* 12 adpe-
 titas *V* 13 exordium ex exordeum *m. 1 R* per naturæ scientiam
VPTE 14 adpræhendat *VR* 15 complexas (a in ras. a *m. 1*) *R*
 iniquitatis *P¹* 17 sic esau alienatus *VPTE* 19 nunciatur *T* nomi-
 natur *R* uoluntatis ex uoluntate *m. 2 V* 20 sermonis (i in ras. *m. 1*)
R sermo est *V* est a uentre *V* in ipso *V* 21 ab necessitatem *P*.

sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas: quæ
 non exaudit uocem incantantium, medicamenti me-
 dicati a sapiente. non excusatur quædam necessitas naturalis
 in crimine. nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per
 se ut surdæ sint obstruuntur; uocemque incantantis non audit, 6
 cum medicata medicamina a sapiente non percipit. neque hic
 Marsorum cantus et consopita uiperarum sibila memorat, quia
 hæc eadem maiore cum inertia per fidem nominis dei uirtu-
 temque torpescunt; sed illam contumacem atque insolentem
 antiqui serpentis inobedientiam docet aduersus sanctorum 10
 cantus et medicata a sapiente medicamina obsurdescentis; cui
 etsi cotidie, ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam sub diuini
 nominis denuntiatione mandetur, tamen obstructo desæuit auditu;
 ex quo non obcedientes euangelio natio uiperarum sunt.

4. Sed quia potestas eius suorumque conteritur et omnia in 16
 his sæuitiæ arma franguntur, hæc subdita sunt: deus con-
 teruit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum
 confregit dominus. spernentur uelut aqua decur-
 rens: intendet arcum suum, donec infirmentur.
 sicut cera liquefacta auferentur: supercecidit 20
 ignis et non uiderunt solem. de peccatorum dentibus
 et molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his
 desæuientis malignitatis significatur instinctus. his ergo

1 aspidi^o R et obturantis ex et ebturantis R ebt obturantes V
 2 exaudiet PTE medicamenti meditati (dicamenti me *sup. lin. add. m. 2*)
 V medicamentis medicati Pa 4 nam om, V 5 uocemquæ V¹
 7 marsorum RPT sanctorum V consopia V sibila menorat V 8 cū
supr. scr. m. 1 R i ≡ nertia (i in *ras. a m. 2*) P intertia V enertia α
 energia *ed. Basil. 1550, sed cf. Bened. in adn.* 9 illā V in illam P
 adque V 10 serpentes V¹ aduersum PTE 11 a *add. m. 2* V
 obsurdescentes R cui etsi *scripsi*, cui et R cum ei VPTE 13 denun-
 ciatione R denuntiationē P mandatur T tamen *scripsi* ei tamen R et
 tamen *rel. libri, cf. quæ dixi Stud. 1889 p. 314* desæuit ex desaut m. 2 V
 aditui V 14 euangelio VR nati uiperarum PTα 15 sed om. R
 potestates V suorum V 16 sæuitiæ V conteruit V, *cf. F. Neue*
Formenl. II, 488, contriuit rel. libri 18 confregit dñ V decurrens ex
 decurrans m. 2 V 19 intendent VPα intendit R arcum ex arcō m. 2
 V 21 de peccatoribus dentibus R 22 et *sup. lin. a m. 2* V molas R
 23 desæuientes P desæuientis — significatur *supr. add. m. 2* V.

con-
 fractis contritisque uelut decurrens aqua spernentur. omnis
 enim superfluentium aquarum cursus est otiosus, cum unus-
 quisque ex his tantum, quod sibi utile putet esse, derinet
 ceteris meatu transcurrente perituris, cum ad solam sui aboli-
 tionem usque ad maria deferantur. atque huius quidem in his
 naturæ atque contemptus in psalmo alio meminit, cum loquitur:
 effusus sum tamquam aqua et dispersa sunt ossa
 mea. factum est cor meum tamquam cera lique-
 fiens in medio uentris mei. et multa quidem, quæ ex
 10 solidis in liquida soluuntur, demutant habitum sine abolitione
 naturæ, ut ex rigentibus fluant: cera autem, si solo suscepta
 igni sit, sic liquescit, ut pereat. eodem nunc modo creationis
 utriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: sper-
 nentur uelut aqua decurrens, intendet arcum suum,
 15 donec infirmantur. sicut cera liquefacta auferen-
 tur. primum ergo spernentur sine consistendi spe et manendi
 inutiliter defluentes; dehinc arcus domini erit, donec infirmantur,
 intentus; infirmati autem, liquefacti ceræ modo auferentur. et
 in arcu seueritatem iudicii dei significari frequenter ostendimus,
 20 peccatorum hunc semper pœnis his, qui punientur, intentum.
 et sane intento arcu, igne iudicii eos ut liquefactam ceram
 auferendos sequens sermo declarat: supercecidit ignis et
 non uiderunt solem. superiectus ergo ignis eos auferet,
 ne solem iustitiæ contemplantur; indigni enim sunt, qui sint
 25 coheredes æterni luminis.

7 Ps. XXI, 15.

1 decurrens *ex deerrens m.* 2 *V* omnis ergo *V* 2 cum *om.* 1
 8 ex his id tantum *PTE* derinet *P* 4 transcurrente *ex transerrente m.* 2 *V*
 sui *om.* *V* abolitionem *R* 5 deferantur *ex deferuntur m.* 2 *V* adque *V* *R*
 (in *V* adque — naturæ *sup. lin. a m.* 2) 6 loquitur *R* dicitur *VPTE*
 8 factus sum tamquam *R* caera *V* liquefiens *ex lifiens m.* 2 *V*
 liquescens *Re* 10 soluentur *R* demutant *ex demistant m.* 2 *V* sine
 abolitione *R* 11 caera *V*¹ si *om.* *TE* 12 igni sit sic *R* igni^{alt} sic
V ignis sic *P* igni sic *E* igne sic *T* perat *corr. m.* 2 *V* 14 qua
corr. m. 2 *V* intendit *VRPa sed cf. supra* arcum *ex arcum m.* 2 *V*
 15 laquefacta *V* 18 liquefactæ *coni. Bened.* 21 iginne *corr. m.* 1 *V*
 igne *P* igne *supr. scr. m.* 1 *R* ut — auferendos *supr. scr. m.* 1 *R*
 ? et *om.* *V* 28 ergo *ex egro R* auferet ideo ne *corr. m.* 1 *V*.

5. Ac ne id, quod tamquam cera liquefacta auferentur igne
super eos, ne solem uideant, decidente, abolitionem eorum
potius quam poenam significaret, adiecit: priusquam produ-
cat spinas uestras rhamnus, sicut uiuentes, sicut
in ira absorbet uos. rhamnus sentium genus est, quod
plures ex se condensasque spinas modo rubi ecfert; florescit
autem cum ceteris uere confotum. ergo antequam rhamnus
peccatorum spinas producat, ut uiuentes eos ignis in ira ab-
sorbet. neque enim suspensio adhuc iudicii tempore quiescere
peccatores sine poena erat dignum: uiuentes itaque eos, cum
poenæ scilicet sensu, absorbet ignis, etiam antequam resurgant.
corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in
se spinas, quibus conpungenda sunt, exhibebunt: aliis fructus
æterni floris habituris, his uero tantum ad ecferendos in se
modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis. peccatorum
autem uim et dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur:
in ærumnam incidit, dum configitur spina; quia usque
ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne,
uelut cum configens spina configitur. et unusquisque,
secundum apostolum, siue bona siue mala percipiet
in carne, cum ipsam materiam ac sensum, in qua con-
pungatur, habiturus sit peccator. ante resurrectionem carnis,
id est antequam spinas suas rhamnus emittat, uiuens absorbetur

17 Ps. XXXI, 4. 19 II. Cor. 5, 10.

1 ac ne id quod *om. PTe* tamquam cera autem liquefacta *PTe*
2 decidente *ex decedente P* decedente *Vα* aboletionem *V¹* et ut abo-
litionem *PTe* 3 significare *V* 4 ramnus *T* ramn' *P* ramnus *ex ram-*
nas m. 2 *V* rānos *R* sic in ira *PTE* 5 uos *RPT om. V¹* eos *add.*
V¹ 6 condensatosq (atosq *eras.*) *R* rubi *add. m. 1 V* ecfert *V*
effert *RPT* 7 confotum *ex confotem m. 2 V* 8 producat *ex producet*
R producet *P* ut *om. e* absorbeat *P* absorbebit *e* 10 cum *add. m. 2 V*
11 absorti *R* resurgent *VP* 12 enim *add. m. 2 V* ipse *R* 13 exi-
bebunt *V* 14 habetur *V* his *ex hisic R* ac ecferendos *V* ad haec
ferendos *R* ad effereandos *PTE* 15 aculeo *R* 17 in erumnam *VRTα*
incidi *R* incidet *PTe* confringitur *Pa* qua usque *P* quousque *e*
18 ad *om. V* 19 cum *om. V* 20 mala *ex male m. 2 V* 21 tum ipsa
materia *R* in quā *R* conpingatur *V* 22 habiturased *R* habitura
seu *V* habitaturus sit *P* resurrectionem *ex resurrectionis m. 2 V.*

ad poenam anima eius secundum diuitem euangelicum punienda, quæ uiuens sit.

6. Sed inter hæc iusti cuiusque, tamquam Lazari in sinu Abrahæ requiescentis, lætitia monstratur. sequitur enim: læ-
 5 tabitur iustus, cum uiderit uindictam: manus suas
 lauabit in sanguine peccatoris. et dicet homo: sic
 utique erit fructus iusto? sic utique est deus
 iudicans eos in terra. lætitia iusti est, cum uiderit uindictam,
 quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in æternam
 10 requiem lætatur: manus suas non peccatorum sanguine abluens,
 sed, cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt,
 manus ille ab omni reatu sanguinis ablutas continebit. et
 idipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: odiui congre-
 gationem malignorum et cum impiis non sedebo:
 15 lauabo inter innocentes manus meas. et commemo-
 ratis innocentiae officiis adiecit: ne perdas cum impiis
 animam meam et cum uiris sanguinum uitam
 meam. in peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet
 inter innocentes. adeo autem hi uiri sanguinum sunt, ut om-
 20 nium ab Abel usque ad Zachariam interfectorum ab his sanguis
 sit reposcendus et ablutente manus suas Pilato super se suos-
 que esse iusti sanguinem sint professi.

7. Sed manus suas lauante iusto atque lætante dicet
 homo: an fructus erit iusto? et utique eum esse dicit,
 25 quia deus sit in terra eos iudicans. dicens ergo homo:

18 Ps. XXV, 5 sq. 16 Ibid. 9.

1 ad poena^m V euuangelicum R euangelicum ex euangelicam m. 2
 V in euangelio PTe 3 sed inter haec iustitia monstratur mediis omissis
 V cuiusque om. P 6 peccato^rius V et dicit homo V et dicet Rb
 si utique erit PTE si utique est R 7 sic om. RPTE 8 eos om. P
 9 deductum ex deductus m. 2 V 12 reatus sanguine R et ipsum Pe
 idipsum Vb 13 alio om. R est supr. scr. m. 1 R odio habui PTE
 congraegationem V 15 manus meas om. V 16 innocentiae om. R
 19 sanguinum ex sanguinem m. 2 V 20^h abel R zacchariam lⁱ
 21 reposcendus ex reiposcendus corr. m. 1 V abludentem V se om. V
 22 sint promissi V 23 adque VR dicit homo R 24 sit iusto R
 et utique — an fructus sit iusto om. R.

an fructus sit iusto non ambigitur expectare iudicium, iusto tamen iam in terris, quia per angelos in Abrahæ sinum deductus sit, iudicato secundum illud: qui credit in me, non iudicatur, sed transit de morte in uitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. cum ergo sanctus non indicandus sit, qui in uitam sit transiturus ex morte, et infidelis iam iudicatus ad pœnam sit, intellegitur in eos relictum esse iudicium. qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemque sint indicandi per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 10

PSALMUS LVIII.

In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione, quando misit Saul et custodiuit domum eius. ut eum interficeret.

Eripe me de inimicis meis, domine, et ab insurgentibus in me libera me et reliqua. 15

1. Superscriptio psalmi a superiore non differt, sed psalmus eo differt, quod quædam ex his, quæ in Dauid ipsum gesta sunt, præferuntur, cum Saul misit et custodiuit ad interficiendum eum domum eius. uerum, si ob id dirigenda ad deum esset oratio, superiora illa, id est in finem et ne disperdas uel corrumpas et in tituli inscriptione, non necesse fuerat anteferri. hæc autem maxime quamquam spiritali sint distributa ratione, cum et finis legis sit Christus et corruptioni subiecta non fuerit eius æternitas et gloriosæ mortis 20

3 Ioh. III, 18; V, 24.

1 ambigitur ex ambigetur m. 2 V 2 iā supr. scr. m. 1 P abrahe VT
 abrahæ R seductus V 7 reliquum R reliquum PTE 8 idemque
 sint indicati R Explicit psalmus LVII. incipit psalmus LVIII VR
 Explicit psalmus LVII. incipit LVIII P Expl. de LVII. incip. de
 LVIII T 12 inscriptione V 13 eius om. R 14 ut interficeret eum E
 15 de inimicis meis dñs m̄s R de inimicis h. l. V, sed cf. infr. cap. 2
 17 subscriptio ex superscriptione V 18 his ex his R 20 eum ex
 eum corr. m. 2 V uero (o in ras.) P si ex ersi V ad eum (eu add.
 m. 2) V 21 in fine VR.

ipsius titulus in salute sit gentium, tamen etiam ipsa, quæ de
 gestis eius præscripta sunt, prophetica esse declarant, cum
 passionis dominicæ ut propheta non nescius sub occasione ac
 tempore eorum, quæ perpetiebatur, odiorum et patiendo prophe-
 6 tam se docuerit et loquendo. tractabimus autem psalmum, ut
 eorum, qui secundum litteram sapiunt intellegentiam, non
 grauemus: sed et ut, quod a Saul custoditus ad interficiendum
 est, non minus eius sit temporis prophetia, quando a populo
 et in Hierusalem tamquam in domo sua dominus conclusus
 10 et custoditus sit ad mortem.

2. Eripe me de inimicis meis, domine, et ab insur-
 gentibus in me libera me. eripe me de operantibus
 iniquitatem et de uiris sanguinum libera me. uitio-
 rum humanorum causas profectusque complexus est, ut, unde
 15 orta est et quo euaderet impietas, nosceremus. et idcirco iras
 et simultates et inimicitias euangelium conpressit — cum irasci
 sine causa fratri reatus gehennæ sit et oblatio muneris nisi
 post reconciliationem non concessa sit simultatis et inimicos
 non solum diligendos, sed et pro his orandum esse decernat —
 20 quia ex his ad uirum sanguinum peruenitur. nam primum
 inimici sunt; dehinc insurgunt in eum, cuius inimici sunt; in-
 surgentes autem iniquitatis operarii sunt; postremo iniquitatis
 operarii usque ad uiros sanguinum profecerunt. uiros autem
 sanguinum non solum admissa cædis. sed et cogitata consummat.

1 de *add. m.* 2 *V* 2 eius *add. m.* 2 *V* profetia *VR* et sic in seq.
 declarantur *T* 3 ut *om.* *PT* et *ed.* pleraque 7 sed et ≡ ≡ quod *P*
 sed et quod ut *R* sed et quod *V* a *supr. scr. m.* 1 *R* 8 sit eius *PT*
 prophetia, quando a populo con. Bened. in adn. profetia quam a populo

R profeta quam a postulo *V* propheta quam (q^{am} *P*) apostolus *PTe*
 9 dominus (dñs ut saepe scribitur in *V*) addidi cōclusa *V* 11 me
om. *V* dñe *VPTe* deus meus *R* 14 complexum est *R* 15 orta et quo
 euaderet *V*² (orta euideret *V*¹) 18 concessit simultates *V* 19 decer-
 nat *T* decernunt *VR* decernit *PE* 20 sanguinem *V* unam primum *V*
 21 dehinc — inimici sunt *om.* *V* surgent *P* in *supr. scr. m.* 1 *R*
 insurgentis *V* 22 iniquitates *R* 23 uirum *V* pficiunt *T* 24 cædis
 set et cogitata ex caecidisset cogitata *m.* 2 *V* cædis (cædes *T*) sed et
 agitata *PT* consummat *R*.

3. Sequitur enim: quia captauerunt animam meam, inruerunt in me fortes. neque iniquitas mea, neque peccatum meum, domine; sine iniquitate cucurri et direxi. captata anima David est, cum ad interficiendum domo clausus est. et quamquam erutus de Saul 5 manibus sit, tamen uiri sanguinum sunt sanguinem eius optantes. sed secundum psalmi præscriptionem aduersum unum esse precationem conuenerat rege utique hoc uolente. sed orationi propheticæ fuit sermo moderandus, ut querella referretur ad populum, cum captant animam fortes inruentes: quippe quos 10 fortes armauit, qui et cor Iudæ ad ministerium perditionis ingressus est. hi ergo fortes captant animam et eius animam, in quo neque iniquitas neque peccatum est, qui currens sine iniquitate direxit.

4. Et nescio si anterior psalmus referri in David ista patitur, 15 quo dicitur: ecce iniquitatem meam ego agnosco et peccatum meum contra me est semper. non conuenit psalmorum ordini tanta diuersitas, ut ab eodem dictum esse utrumque intellegendum sit. sed si, quia anterior confessi peccati psalmus posterior in tempore est, uideatur David ante 20 peccatum, ut peccati nescius, hæc locutus, meminerimus eum sub eodem peccato de humanæ necessitatis confessione dixisse: ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea secundum illud: quis

16 Ps. L, 5. 28 Ibid. 7.

ⁱ 2 iniquitas corr. m. 2 V ^{po} 8 coatum corr. m. 2 V 4 capta V 5 domo ex domu R et tãquã P erutus ex eruditus m. 1 V 6 sanguinem ex sanguinum m. 2 V 7 præscriptionem V 8 præcatione ex præcationem V rege utique (utiquæ V¹) hæc uolente VPT regem utique hæc uolente α regem utique hæc uolentem α 9 quaerella VR querela PTE refelretur ex refelletur R 10 a ≡ nimam (eras. d?) R 11 fortis armauit VTE perditionis V pdi ≡ tionis (i ex ue corr.) R prodictionis PTE, cf. Stud. 1889 p. 315 et Lact. II, 14, 8 (ubi perditores hominum dicuntur spiritus maligni) 15 ita patitur P^b ista patiat e 16 quod dicitur VP [sensus: nescio si anterior psalmus (L), quo dicitur: „ecce iniquitatem meam ego agnosco“ patitur ista (sine iniquitate cucurri) in David referri] 18 ordinata diuersitas PT 19 sed si quia ex sed quia m. 2 V et si quia Tα et si qua P 20 ui de ≡ tur P 21 meminerimus et meminerimus m. 1 V eam V 28 enim iniquitatibus V.

enim gloriabitur castum se habere cor coram deo nec si unius
dici fuerit infans? manente in nobis etiam secundum apostolum
et origine et lege peccati. non ergo conscientiae humanae uox
ista conueniet.

5. Sed uideamus, ne forte eius querellis hic abnegatae de se
iniquitatis competat sermo, qui peccatum non fecit et in quo
inuentus dolus non est, qui et dixerit: ecce ueniet prin-
ceps mundi et non inueniet in me quicquam: peccati
scilicet in se calumniam non reperiendam, per quod de peccato
10 peccatum condemnaturus esset in carne. ergo hic intellegendus
est conqueri captatam animam suam et intruisse in se fortes,
qui et habuit hanc querellae securitatem, ut in se neque iniqui-
tatem neque peccatum esse profiteretur, et qui sine iniquitate
euecurrisse se dixerit secundum illud: exultauit ut gigans
15 ad currendam uiam, a summo caelo egressio eius
et occursum eius usque ad summum eius.

6. Hic ergo solus currens direxit, qui infirmitatis nostrae
humilitate suscepta egressus caelos, regressus ad caelos, qui
reuehens nos secum oblaturusque deo munus precatus sit:
20 exsurge in occursum mihi et uide tu, domine, deus
uirtutum, deus Israhel. intende ad uisitandas omnes
gentes: ne miserearis omnibus, qui operantur ini-
quitatem. exurgere enim sibi in occursum deum uirtutum
ad uisitandas omnes gentes precatur: in eo namque coexcitatae
25 et collocatae a dextris eius in caelestibus gentes sunt. et dignum

7 Iob. XIV, 80. 14 Ps. XVIII, 6 sq.

1 enim om. R 2 fuerit ex fuerat m. 1 R 5 quarellis VR
querelis PTE abnegate V abnega = tao (n eras.) R 7 non add.
m. 2 V 8 in me om V 9 calumnia non reperienda VPT 10 esset
om. V 11 conqueri VR captam R intruisse ex inruis corr. m. 2
V in eum R 12 habuit om Vc habuerit T iniquitatem neque add.
m. 2 V 13 et om. V 14 se om. V supr. add. R exultabit P ut
add. m. 2 V gigans VRP cf. Neue Formel I, 149 gigas TE 15 caelo
VRPT caeli E 17 hic ex hir V ex hinc R currens add m. 2 V
dixerit R 18 regressus ad caelos om. V 19 oblaturusq; dñm precatus
sit P oblaturusq deo precatus sit T 21 israhel V 24 praecatur VR
coexcitatae RT excitatae V coexcitatat P.

fuit, reditum eius ambitione occursus caelestis ornari, ne ingressuro caelos dignatio paterna deesset. neque id mirum, cum primo nominis sui martyri Stephano uelut in primoribus caeli in occursum a deo patre descensum sit. uisitari itaque in occursum suo omnes gentes precatur secundum illud: neque enim misit deus filium suum in hunc mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluus fiat mundus per ipsum. descensum namque eius in carnem et ex Maria natiuitatem laetantes angeli et. patentes caeli honorauerunt. non in- pudens ergo haec occursus sui oratio est, cui ad salutem gentium, sicuti et psalmo alio et apostolico testimonio continetur, primogenito ex mortuis uox occurrentis haec fuerit: filius meus es tu, ego hodie genui te. hanc itaque occursus sui significationem uisitandis in se gentibus deprecatur, non tamen iudicii seueritate praeterita, cum misericordia ab omnibus, qui iniquitatem operantur, auertitur: omnibus quidem in eo, quia caro factus est, gentibus uisitatis, sed aequae omnibus iniqua operantibus iudicatis.

7. Interiecto enim diapsalma, quae impietatem populi essent mansura, declarat. mox namque et templi desolatio et ciuitatis euersio et ipsos illos captiuitas consecuta est. quin etiam nunc ingressu ciuitatis eiusdem edicto romani regis inhibentur. et cum deserta sanctorum sancta et prophetias silere et placationum hostias deesse et dignitatem omnem deformatam ministerii leuitici recordantur, conuersi nunc et fame uerbi dei et cibi salutaris adfecti ad solacium praesentium miserarium circumire

5 Ioh. III, 17. 12 Ps. II, 7; Act. ap. XIII, 83.

1 occursus corr. m. 2 V ne ingressuro ex ngressuro m. 2 V 2 cae-
los ex taelos m. 2 V paterna deesset VRPT' paterna de caelo deesset E
3 primoribus (om. in) V in prioribus R 5 gentes om. R praecatur
VR 6 dñ ex dñ m. 2 V 7 per eum RPTE 10 occursusque oratio
V occursus oratio PT 11 psalmogeniti uocibus alio — primo omissis
R¹, primogenito ex psalmogeniti corr. man. rec. 12 fuerit (er eras.) R
14 depraecatur VR 17 aequo R 19 in impietatem E impietas P
caet = P 20 et ciuitatis ex ciuitatis m. 2 V 21 euersio — capti-
uitas in. marg. inf. add. m. 2 V 22 eius V 23 profetias VR pla-
cationum (om. et) V 25 leuitici V fame (om. et) V 26 praesentiū
(ū in ras. 3—4 litt.) R.

sunt soliti ciuitatem. id enim sequitur: conuertentur ad
 uesperam et famem patientur ut canes et circumi-
 bunt ciuitatem. famis huius tempus et per prophetam
 alium denuntiat deus cum dicit: ecce induco famem super
 5 terram: non famem panis, neque sitim aquæ; sed
 famem uerbi, ut audiatur uerbum dei, inpu^mdentiam
 eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens secundum
 illud: libera me de ore leonis et de manu canis
 unicam meam. et hunc quidem habent interioris conscientiae
 10 suæ dolorem, cum se dispersos, cum captiuos, cum tributarios
 congemescent, sine templo, sine sacerdote, sine regno: et hoc,
 posteaquam in maiestatis dominum saluatoremque mundi
 manus impias intulerunt.

8. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti dei arguuntur, impij
 15 esse non desinunt; et dolore translatae ad gentes diuinæ cog-
 nitionis accensi ore adhuc uerbisque desæuiunt. sequitur enim:
 ecce loquentur in ore suo et gladius in labiis
 eorum.

9. Sed hanc obtrectandi atque insectandi impietatem non
 20 solum in his, sed etiam in gentibus, quæ audire detrectant,
 ita diuinus sermo condemnat: quoniam quis audiuit?
 et tu, domine, deridebis eos, pro nihilo habebis
 omnes gentes. nemine audiente iridentur a deo; quia, ubi
 dicitur: quis?, ibi aut rarus significatur aut nullus: nullus
 25 secundum illud: quis similis tibi in diis, domine?

4 Amos VIII, 11. 8 Ps. XXI, 21. 25 Ps. LXXXVIII, 7; LXXXV, 8
 2 canis V circūibunt V circuibunt R 8 famis huius tēpus et
 per V famis huius pēs per R famem huius temporis per PTE
 4 denuntiat deus (dē) cum dicit scripsi cf. adn. Bened. denuntians (denunciāns
 R) cum dicit VR denuntians dicit PTE 5 aq R 6 inpu^mdentiam V
 7 atq. T qua P in nuncupatione ex in nuncupationem corr. m. 1 V
 11 congemescent V congemiscunt RPTE 14 arguentur VR 15 ex
 dolore V 16 accensi RPT ore ex ori m. 2 V 17 loquitur V¹
 loquuntur V²PT 19 adque VR inpietate^m V, cf. Acad. p. 27 20 quæ
 corr. m. 2 V audire ex audiri m. 2 V audere R detractant R
 22 et tu dñ V 23 iridentur TE 24 nullus poster. loc. om. RPT
 25 qui V similis tui R diis ex dies m. 2 V.

rarius autem in eo, cum dicitur: quis dabit ex Sion salutare Israel? inidentur igitur non audientes et in quorum ore labiisque sit gladius; quia in cælis habitans deus subsannabit aduersus deum et Christum eius reges ac principes congregatos. gentes etiam omnes spernet uisitas et non obcedientes; quia, quamuis ex his sit portio quantulacumque credentium, tamen uniuersitas reputatur in plurimis secundum illud domini dictum: numquid, cum uenerit filius hominis, inueniet fidem super terram? non quod non in aliquibus reperietur, quibus et dicetur: uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi; sed, cum pauci ex omnibus gentibus sint fideles, non per paucos efficitur, ne non omnes gentes sint infideles. inridendarum autem gentium ea maxime causa est, quod, dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultum stultitia prudentiæ sæcularis exprobrat, magnæ pietatis sacramentum non intellegentes filium dei resurgentem ex mortuis et maiestatis esse dominum non credunt.

10. Sed habens ille potestatem animæ ponendæ et animæ resumendæ, quia hoc mandatum accepit a patre. inrisis spre- tisque gentibus subiecit: fortitudinem meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus est: deus meus, misericordia eius præueniet me, deus meus ostendit mihi inter inimicos meos. fortitudinem suam ad deum custodiet, animam suam scilicet, quam deposuit resumendo;

1 Ps. XIII, 7; LII, 7. 8 Luc. XVIII, 8. 10 Matth. XXV, 34.

1 rursus autem *PT* daubit *corr. m.* 2 *V* exion *R* 3 istrabel *V* et *om. R* 3 gladiisque si gladius *V* 4 regis *V* principes (*e in ras. a m. 2*) *V* 5 obydientes *V* 7 et credentium *V* putatur *V* 8 uenerit ex ueneris *m. 2 V* 9 super *add. m. 2 V* 10 repperietur *VRP^a sed cf. F. Neue Formenl. II, 473* benedicti ex benedicto *m. 1 V* 11 præparatum ex præpparatum *R* 14 aut^m *corr. m. 2 V* aut⁶ *corr. m. 3 R* gentem *V* 15 staltia *P* stultae *V* 16 exprobrae *V* exprobrant *PE* 17 di ex die *corr. m. 2 V* 19 sed habens sed ille (*del. m. 2*) *V* post animæ ponendae uerba repetita et animæ ponendae *del. m. 2 V* 20 spractis- que *R* 22 meus es *RPTE, sed cf. Sabatier II, 117* 24 ad deum qui custodiet *P*.

nemo enim auferet eam ab eo, quia uirtus sua et refugium
 suum sit, in cuius manibus commendauerit spiritum suum.
 cuius misericordia eum praeueniet, ut etiam ante resurrectionem
 dei filius intellegatur, cum moriente eo, obscurato sole, lux
 5 deperit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cum de-
 scendente eo ad inferos sanctos eius inferi non tenent, cum
 emittente eo spiritum uelum templi tamquam custodia
 illinc spiritali erumpente discinditur, cum postremo centurio
 proclamat: uere dei filius erat iste. custodita igitur ad
 10 deum fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris et tene-
 bræ eam non comprehenderunt, et praeueniente eum
 misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor
 eius esset, cum id etiam inimici confessione patuisset: uere
 eum dei filium esse centurio proclamat. et hæc tum quidem
 15 ita cognita sunt.

11. Sed quia secundum illud: et uidebunt in quem
 compunxerunt etiam in futurum inter inimicos eius ostendet
 deus, quod eius sit susceptor, quippe cum secundum apostolum
 introgressa gentium plenitudine id, quod Israel sit relicum,
 20 saluabitur, ut quod scriptum est impleatur: ueniet ex Sion,
 qui liberabit et auertet impietates ab Iacob — et
 hoc illis a me testamentum, cum auferam impie-
 tates eorum, ad significationem itaque repositæ huius mise-
 ricordiae speique subiecit: ne occideris eos, ne quando
 25 obliuiscantur legis tuæ. disperge illos in uirtute

9 Matth. XXVII, 54; Marc. XV, 39. 10 Ioh. I, 4. 16 Zach. XII, 10;
 Ioh. XIX, 37. 20 Esai. LIX, 20. 21 Rom. XI, 27.

1 aufert PTE et quia corr. m. 1 R et quia VPE refugium ex
 refugiem corr. m. 2 V 5 in cruce ≡ (una litt. eras.) R in crucē V
 tremuit terra PT remittere V 8 discingitur V 9 ueri Vb adeum
 RPT 10 fortitudo V 11 conprehenderunt R praeueniente ex
 praeuente T 13 potuisset V uere enim eum E dñ uere eū T
 14 quidem tum Pb 17 in futuro T ostendit V 18 sit ex ostendit
 corr. m. 2 V 19 introgressa ex introgesta m. 2 V gentium multitu-
 dine R istrachel V reliquum R reliquum PTE 20 scribitum V exion
 R 21 quilibet ex quilibet m. 2 V qui eripiat R impietates
 ex impietate P impietatem T ut hoc R 24 nec occideris V 25 dis-
 perge (par sup. lin. add. m. 2) V disperge RPTE in uirtute R.

tua et destrue eos, protector meus domine, delicta
 oris eorum, sermonem labiorum ipsorum; et con-
 prehendantur in superbia sua et de exsecratione
 et mendacio conuellantur in consummatione; in ira
 consummationis et non erunt et scient, quoniam 5
 deus dominatur Iacob finium terræ. inimici quidem
 propter nos, sed dilecti propter patres; misericordiæ id, quod
 eorum est relicum, reservatur. dispersi quidem interim circum
 omnes fere gentes, sed conspersione eorum sancta æque radice
 liberabuntur. destruentur ergo secundum prophetiam non occisi, 10
 sed dispersi et destruentur in delictis oris eorum et sermone
 labiorum, cum ex Sion ueniat liberator, de quo clamauerunt:
 crucifige, crucifige et cui dixerunt: nos patrem habemus
 Abraham et rursum: quis tibi dedit hanc pote-
 statem? et: in qua potestate hæc agis? in hac igitur 15
 superbia comprehenduntur, cum saluatori suo hæc a se ingesta
 esse non cognoscant; auersaque impietate de exsecratione ac
 mendacio auellantur et hoc in consummatione, quia, cum intra-
 nerit gentium plenitudo, tum quod Israhel est relicum saluabitur.
 in ira autem consummationis non erunt, quia impie- 20
 tates ex Sion ueniens auertet: non autem non erunt, qui et
 sunt cognituri cognoscentque, quia deus Iacob dominetur finium
 terræ, non iam in funiculo hereditatis et in Iacob portione

13 Luc. XXIII, 21. Ioh. VIII, 39. 14 Luc. XX, 2. 15 Matth. XXI, 23.

1 destrue V dilecta V 2 et comprehendantur — in consummatione
om. V et comprehendantur — conuellantur *in marg. infer. add. m.* 3 R
 comprehenduntur *ed. post Par. 1572* 4 conuellantur R^s consumma-
 tione (*om. in*) in ira consummationis R in consummatione consummatio
 in ira consummationis PE *cf. infra lin. 18 sq.* 5 quonia dñs dominatur
 Iacob V quoniam deus dominabitur Iacob R quoniam deus Iacob
 dominabitur e quia deus Iacob dominator T quia dñs dominat' P 7 patres
 et patris m. 2 V 8 reliquum R reliquum PTE 9 conspersione VRP¹
 conspersione P²E conspersiones T sancta adque VR sancta atque e
 10 profitiam V 11 et ante destruentur *om. R* 12 exion (*exiō V*) VR
 13 crucifige *semel R* dixerant V 14 habraham V abraam T 15 agis ex
 facis T 16 conpraehendentur VR incesta R 17 auersaque ≡ R
 aduersaquae V 18 qua cum V quae cum R 19 reliquum R reliquum PTE
 20 in ira — quia *om. V* impietates ex impietatis P 21 exion VR
 22 cognoscente V.

noscendus, sed deus Iacob, id est, quia, qui in homine Iacob deus intellectus et uisus est, dominator sit terræ finium, quorum et creator est confitendus.

12. Sed illos interim desolationis ac dispersionis suæ manet
 5 pœna. nam etsi consummationi temporum propter patres et
 electos hæc dispensatio misericordiæ reseruetur, interiecto tamen
 diapsalma, quid in eos interim repetita significatione constitutum
 fuerit, ostenditur. sequitur enim: et conuertentur in
 uesperum et famem patientur ut canes et circumi-
 10 bunt ciuitatem. ipsi dispergentur ad manducan-
 dum: si autem non saturabuntur, et murmurabunt.
 amissa ciuitate temploque deserto et secundum romani regis
 edicta circumeuntes tantum, non etiam ineuntes ciuitatem famis
 eos non huius panis et cibi, sed oblationum, hostiarum et
 15 uisionum, quibus omnibus saturabantur, adficiet, aduersum
 custodem suum canum improbitate latrantes. et dispergentur
 ad manducandum: quia per diuersa speciem sacerdotii
 illius legitimi et holocausti et circumcisionis imitantur, cum
 hæc tantum non nisi intra Hierosolymam sint legitima con-
 20 stituta. sed ad manducandum dispersi non saturantur. non
 enim nisi sanctis et deo placitis et loci ipsius ac templi con-
 stitutione religiosis sollemnitatibus explebuntur. sed adhuc et
 murmurabunt: ne hac quidem fame festiuitatum suarum
 edomiti, ut secundum murmur, quo in deserto deum exacerba-
 25 uerunt, pœnitentiæ quiete resipiscant.

1 quia qui *Bened. in adn.*, quia *VRPa* qui ex quia *T* qui 2 dominator ex
 dominabitur *m.* 2 *V* 3 temporum ex temporam *m.* 2 *V* 6 hanc *P*
 dispensati *corr. m.* 2 *V* 7 quid ex quide *m.* 1 *V* in ex inter *m.* 2 *V*
 9 canis *V* circuibunt *R* 18 ineuntes ex non ineuntes *m.* 2 *V* introeuntes *T*
 fames *PTE* 14 sed cibi *P* cibi *T* ostiarum *V* & uisionum *R* uisionum
VPTE 15 saturabantur (abantur *add. m.* 2 *V*) *VRTa* saturabuntur *Pe*
 17 manducantur ex manducandum *m.* 2 *V* sacerdotii illius ex sacer-
 dotillius *m.* 3 *R* sacerdotii alius ex sacerdotium alius *m.* 2 *V* sacer-
 dotii alias *un. Vat. rec.* 18 olocausti *V* holoc ≡ austi *P* holochausti *T*
 19 int ex in *T* hierosolimam *R* hierosolyma *VT* 20 dispersi ≡ (*eras. u?*)
R 21 nisi *om. VRe* ipsius templi ac constitutione *V* ipsius hac
 templi constitutione *b* 22 solemnitatibus *TE* & murmurabunt *R*
 murmurabunt (*ex murmurabuntur m.* 2 *V*) *VPTb* 23 fame *add. m.* 2 *V*
 24 ut *om. R* qđ in deserto *R* 25 resipiscant ex resipistant *m.* 2 *V*.

13. Sed inter hæc spes omnes suas et gratulationes psalmi
 fine concludit dicens: ego autem cantabo uirtuti tuæ,
 exaltabo mane misericordiam tuam: quia factus
 es susceptor meus et refugium meum in die tribu-
 lationis meæ. adiutor meus tibi psallam: quia
 deus susceptor meus, deus meus misericordia mea.
 et ista quidem omnia possunt ad prophetæ gratulationem referri;
 sed neque a domini sunt confessione diuersa. hæc enim eorum
 dispersio passionis impietatem est consecuta. sed quod in
 misericordia dei mane, quia susceptor et refugium eius factus
 est, exultaturus est, uidetur id ad resurrectionis tempus esse
 referendum; quia, cum omni tempore laus dei cantanda sit a
 propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in cælosque
 redituro exultatio matutinæ gratulationis est propria, domino nostro
 Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LIX.

In finem, in his, qui inmutabuntur, in tituli inscrip-
 tione David in doctrinam, cum succendit Mesopo-
 tamiam et Syriam Sobal, et conuertit Ioab et per-
 cussit uallem Salinarum duodecim milia.

Deus, reppulisti nos et destruxisti nos et reliqua.

1. Multa in psalmo ante rerum gesta præscripta sunt, quæ
 necesse est ad alicuius intellegentiæ significationem his, quæ

2 tue VP 3 & exultabo R exultabo P^aT ed. Basil. 1550 4 et
 refugium — susceptor meus om. V et refugium in (om. meum)
 PT^a 7 quidem om. PTE 8 a del. m. 2 V 9 impietate R sed

quotquot P 10 dei om. PT^a manent P manet e^a qui V qua R
 factus sit T 11 exultaturus est sup. lin. a m. 2 V est exultaturus T

exultaturos^u (om. est) P 13 tamen ex tam m. 2 V deluculo V
 14 gratulationis ex gratulatio m. 3 R est om. R dñō n V domino
 nō T domino RPE 15 in omnia sæcula s. a. VPTE Exploit
 psalmus LVIII. incipit psalmus LVIII VP Exploit psalmus LVIII.
 incipit LVIII R Expl. de LVIII. incip. de LIX T 17 in his
 quæ h. l. VR sed cf. infr. cap. 1 et 2 in tituli inscriptione R in titulis
 V sed cf. infra et Sabatier II. 119 18 in doctrina VRæ 19 Su-
 bal. et corr. ex SuBaLeTH R 22 in om. T præscripta V 23 ad
 om. PT significatione T.

effecta sunt, anteferri: cum in finem, cum pro his, qui demutabuntur, cum tituli inscriptio, cum in doctrinam David superscriptio comprehendit. post quæ gestorum tempus adscribitur: succendit Mesopotamiam et Syriam
 5 Sobal, et conuertit Ioab et percussit uallem Salinarum duodecim milia. quo psalmus omnis ab historia dissentit. nam cum Sobal percussit cum Mesopotamia et Syria, quæ ab eodem ad bellum commota et accensa et capta est, hanc maximi belli uictoriam ingens gratulationis lætitia conse-
 10 cuta est. psalmus autem totus tristis et mæstus est, cum super repulso detractoque populo dolor est, cum commotæ turbatæque terræ querella est, cum sanandæ contritionis eius oratio est. deinde id, quod in Salinarum ualle memoratum est, neque in historia, neque in aliquorum translatorum intellegentia est.
 15 nam secundum Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionem domini fuit, ita scribitur: cum percussit ualles. sed hic secundum litteram scribens et extra spiritalem intellegentiam manens belli locum edidit. translatio autem illa seniorum septuaginta et legitima et spiritalis, ante passionem domini
 20 gesta que suscepta, per nomen naturarumque species nunc quoque, ut in omnibus psalmis, causam sensumque manifestat, in commemoratione gestorum non argumentum psalmi, sed tempus

1 in fine VRP cū ante pro his supr. scr. m. 1 P 2 inscriptio V in doctrina VPTe 3 superscriptio V superscriptio ex superscriptid (?) R compræhendit (co in ras. R) VR post quæ V 4 et syriam iobal omissis uerbis et conuertit Ioab V et siriam subalet = (eras. h?) c. I. R et siria sub al. et c. I. P 6 milia om. V quod VPT qd R omnis om. e 7 cum add. m. 2 V subal R percussus RPTE cum del. m. 2 V et siria quæ R syriaq: T 8 ab eo T ad supr. scr. m. 1 R 10 estristis (is in fin. add. m. 2) V 11 destructoque TE 12 quaerella VR sanād^{as} corr. m. 2 V contritionis ex contristionis m. 2 V 13 in salinarum moratum est V 14 in hystoriā P 15 aquilam (qui in ras. a m. 2) V aqlān P acylan R legis om. R iudæus T 16 dī V 17 spiritalē ex spiritalē si m. 2 V intelligentiam habens PT 18 dedit R 19 dī V 20 gestorumque VRPa gestorumque ordinē T locus nondum sanatus nomin = ū R 21 uti nominibus R sensusque P 22 in commemorationē P.

ostendens: ne ob id, quod continetur in gestis, sed ut tum, cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur.

2. Sed antequam de tempore loquimur prophetiæ, quia multum ad intellegentiam psalmi proficit scire, quando sit scriptus, de superscriptione tractemus, quæ intellegenda refertur ad finem et his, qui inmutabuntur: qui ex impietate scilicet ac vitiis desinentes ad religionem atque innocentiam transferentur et ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiam demutabuntur, sicut in eo psalmo, qui primus pro his, qui inmutabuntur, est scriptus, ostendimus, cum dicitur: audi filia et vide et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum patris tui; quoniam concupiuit rex speciem tuam; et rursum in eodem: pro patribus tuis facti sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. filiorum itaque demutatione facta pro patribus paternam domum obliuiscitur, deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. et idcirco tituli inscriptio pro his, qui inmutabuntur, adscribitur, gloriam mortis eius, qui pro omnibus mortuus, tituli inscriptione testante, et testante ad doctrinam David, ut omnes eum David, qui et oriens et iustus et rex æternus est, nouerimus; qui inimicas nobis infestasque uirtutes cum duce suo peremit, omnibus his. qui aduersum nos uitiorum bella accendere erant soliti, extinctis: non in ualle planctus, neque in ualle tabernaculorum, sed in ualle salium; id enim magis quam salinarum græcus sermo declarat, cum ex se iam non

10 Ps. XLIV, 11 sq. 13 Ibid. 17.

1 ostendens ex ostendit m. 2 V 3 loquamur R^sPT^s loquemur a
4 proficit ex profecit P profecit V scriptum V 5 de superscriptione
VR in finē V 7 adque V 8 ecclesiæ V 10 est ex et m. 2 V
scriptus VR dicimus R audi filia om. P parua lacuna rel. 14 nati
sunt RE fili V constitues principes V 15 super ex super eos
m. 2 V si ≡ liorum P 16 obliuiscitur ex obliuis m. 2 V 17 morte
add. m. 2 V 18 inscribitio V 19 gloriam T gloria VR gloriæ PE
est mortuus T mortuus est E 20 et testante om. V dauit V
21 omnesecundum dauit corr. m. 2 V rex et æternus est VPTE
22 inimicus V infestasque P 24 plantas V 25 salium P saliid V
26 declarat ex declurat m. 2 V.

flebiles habitationes nec lamentanda tabernacula, sed salem
 potius hæc mundi huius uallis exhibeat, eos scilicet eorumque
 similes, quibus dictum est: uos estis sal terræ, in quibus
 maxime anticus ille nosque incendens hostis extinctus est. pro
 5 his igitur in fine commutandis et sub testimonio ac tituli in-
 scriptione ad David edocendis psalmus hic scribitur, non alio
 tempore, quam cum Nathan propheta throni æterni regem ex
 David semine nuntiauit. in eo enim tempore hæc, quæ in
 rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni
 10 regis ostensa est. intellegendus ergo psalmus pro his est, qui
 inmutabuntur, in David æternum regem edocendis, et qui pro
 amissis patribus erunt ex commutatione iam filii. ita enim cœpit:

3. Deus, reppulisti nos et destruxisti nos: iratus
 es et misertus es nobis. commonisti terram et
 15 conturbasti eam: sana contritiones eius, quia
 mota est. ostendisti populo tuo dura, potasti nos
 uino conpunctionis. dedisti metuentibus te signi-
 ficationem, ut fugiant a facie arcus. secundum com-
 munem sæculi sensum iræ miserationique non conuenit, neque
 20 ipsius in eisdem uterque hic idem conueniet adfectus, ut ultionis
 uoluntati uoluntas miserationis admixta sit. solis autem hoc
 patribus pie irascentibus congruit, ut misericors eorum ira in
 peccatis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita
 Satanæ in interitum carnis tradit, ut spiritus saluus
 25 sit in die domini, uindictæ præsentis seueritatem ad salutem
 spiritus proficere demonstrans. æternus ergo ille et cælestis

8 Matth. V, 13. 28 I Cor. 5, 5.

1 nec ex nec cum *m.* 1 *V* sallem potius *P* sales potius *T* uallem
 potius (*u* in *ras.* a *m.* 2) *V* 4 antiquus *R* antiquus *PTE* 6 a dauid *T*
 David *e* edocentis *VRa* edocentes *P*, cf. *Acad. p.* 16 7 t^hroni *P*
 ex *supr. scr. m.* 1 *R om. V* 8 semine esse *VE* nuntianit ex nun-
 tiasit *m.* 2 *V* nunciauit *R* 11 in dauid *om. V* 12 erant *V* 18 dex-
 truckisti *V*, iratus es nobis ex iratus est *m.* 2 *V* iratus es nobis *PTb*,
 cf. *Sabatier 11, 119* 16 commota *Pb* tuo *om. R* potasti ex putasti
m. 2 *V* 17 metuentibus ex metuentis *m.* 1 *V* 20 idem *om. Pb* ut
om. V 21 uoluntati uoluntas (*tati uolun add. m.* 2) *V* uoluntati (*in ras.*)
 uoluntas *P* miserationi ex miserationis *R* 22 misericor *V* 23 si
 filiorum *R* 24 in *om. R* 25 uindice *V* 26 ille cælestis *PTE*.

omnibus pater, qui et dixit: ego occidam et ego sanabo, sic repellit et destruit suos, ut misereatur iratus. destruxit enim Hierusalem templum, sed cælestem sanctis reddidit ciuitatem; reppulit ab operationibus legis, sed iustificationem fidei iustificans ex fide impium tribuit; dissoluit terrestre regnum, sed reges constituit cælorum. ita iram misericordia consecuta est, dum damno terrenorum præsentium ingens æternorum bonorum retributio repensatur.

4. Et hæc quidem non magis ad Israhel, quam ad uniuersitatem humani generis aptata sunt; quia ex uno in omnes sententia mortis et uitæ labor exiit, cum dictum est: maledicta terra in operibus tuis, nunc autem per unum in omnes donum uitæ et iustificationis gratia abundauit, ut quorum terra maledicta est, horum nunc conformia deo corpora sint, et quæ commota metu et ignoratione turbata et labore contrita est et ipso illo lætificantis uini conpuncta potu, nunc susceptæ significationis secura uirtute futuræ iræ defugiat potestatem. in arcu enim, ut frequenter tractauimus, præparatæ ad pœnam impiis iræ terror ostenditur secundum illud: numquid irascetur per singulos dies? arcum suum tetendit et parauit eum et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. metuentibus igitur significationem dedit uel signi in frontibus, uel fidei in cordibus, uel testimonii in operibus, uel gloriæ in confessionibus, uel uictoriæ in martyribus, ut a facie arcus iræque fugiatur,

1 Dent. XXXII, 39. 11 Gen. III, 17. 19 Ps. VII, 13 sq.

1 et sanabo R 2 reppulit P et destruit uiros corr. m. 2 V destruxit V 4 repulit TE ab operationib. regis V iustificationem ex iustificationis m. 2 V 6 ira misericordia corr. m. 2 V 7 bonorum R add. m. 2 V om. PT 9 histrahel V 10 apta P 11 extat R 12 suis V in omnes donum om. PT 13 et om. Pe iustificationis ex iustificationes m. 2 V 14 conformando corpora V 15 et labore — uini con om. V 16 et ipso illo P lætificatis R 17 scificationis T 19 ira & terror P irascitur R 20 per singulos dies nisi conuertamini arcum suum R 21 et parabit eum et in eo parauit V et parauit in eo RPTE 22 arsuris ex arsuris R operatus est ex superatus est R 23 dedit add. m. 2 V uel fide P 24 ut ≡ uictoriæ R 25 in martyriis a facie P iræquæ R¹.

ut dictum est: natio uiperarum, quis monstrauit nobis fugere ab ira uentura? gratulantis igitur humani generis hæc uox est post regnum mortis, post diaboli terrores, post laborum peccatorumque onera, post infelicis lætitiæ dolorem, quia uitiorum gaudia, cum sint intellecta, conpungunt. in uino enim secundum apostolum lasciuia est. et sicut est uinum cor hominis lætificans, ita et uinum est cor hominis conpungens. nam et calix iræ est, sicuti et calix uitæ est.

5. Post hæc ergo et post hoc uini conpunctionis uinum significatione fugiendi arcus iræque concessa uniuersitas fidelium æternis spebus exultat. id enim mox diapsalma interueniente declarat: ut liberentur dilecti tui, salua dextera tua et exaudi me. — dextera domini fecit uirtutem et a dextris deo uirtus dei coexcitata secum humilitatis nostræ carne consedit. data ergo significatione fugiendi a facie arcus liberantur dilecti et per dei dexteram saluantur. et a qua facie arcus liberentur saluenturque, apostolus docuit dicens: qui liberauit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filii dilectionis suæ. liberandi ergo dilecti saluandique per dexteram dei sunt.

6. Sed salutis huius ad fidei firmitatem noscenda est prophetia. sequitur enim: deus locutus est in sancto suo: lætabor

1 Matth. III, 7. 6 Ephes. V, 18. 14 Ps. CXVII, 16. 18 Coloss. I, 13.

2 fugeræ *V*¹ ab uentura ira *T* gratulantis ex gratulantes *m.* 2 *V*
3 post diaboli tortores *P* 4 onera ex one *m.* 1 *V* honera *PT* infeliciois ex infelices *P* infaeliciois *V* 5 gaudia ex gaudia *m.* 2 *V* intellectæ *R* 6 enim *T* etenim *Pb* lasciuia *R* 8 nam et calix uitæ est *R* sicuti et calix iræ est in marg. add. *m.* 1 *R* 10 hoc uini conpunctionis

uinum (unum *V*) *VR* hoc uinum uini conpunctionis uinum *P* hoc uinum conpunctionis *T* hoc conpunctionis uinum *E* significationē *R* significationem *V* 11 concessa *R* 12 æternis rebus *R* æternis speciebus *P* diapsalma *P* 13 dextera tua *om.* *V* 14 et a dextris (et dextris *R*) dō uirtus dī *VR* et a dextera dō uirtus dī *Pb* et ad dexterā dī uirtus dī *T* et a dextris dei uirtus dei *e* 15 coexcitata secus *P* excitatus eum *V* 16 refugiendi *V* 17 saluanturque *R* 22 firmitate^m corr. *m.* 2 *V* profetia ex profetiae *m.* 2 *V*.

et partibor Sicimam et conuallem tabernaculorum
 dimetibor. meus est Galaad et meus est Manasses
 et Ephræm fortitudo capitis mei, Iuda rex meus,
 Moab olla spei meæ. in Idumæam extendam cal-
 ciam mentum meum: mihi allophyli subditi sunt. in
 sancto deus locutus est, in eo nempe, cui etiam dæmones
 clamant: scimus, quia tu sanctus dei es et de quo
 angelus euangelizat: et quod ex te nascetur sanctum,
 uocabitur filius dei. in hoc itaque sancto locutus est,
 cum dicit: pater, qui in me loquitur, ipse facit opera
 sua. locutus ergo in sancto deus in principio sermonis exultat.
 exultabit enim ut gigans ad currendam uiam, exul-
 tabit in Sicima partienda. Sicima Samaria est, quæ eadem et
 Sichem est, quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictione
 spiritus deputauit, hæc, cum omnibus antea legis temporibus
 in impietate mansisset, euangelium domini ex parte suscipiens:
 nam hodieque pars eius inreligiosis studiis de studio uetere
 detinetur. illic enim uaccæ adoratæ, illic mons relicto sacrario
 electus, illic regnum aduersum Iudam excitatum. sed eodem

7 Marc. I, 24. 8 Luc. I, 35. 10 Ioh. XIV, 10. 12 Ps. XVIII, 6.

1 partibor VPTE diuidam R ^h sicimam P conuallem ex conualent
 m. 2 V 2 dimetibor V, cf. Sabatier II, 119 dimetiar RPTE galaad
 (a postr. in ras.) V ^h galaat P 3 et tefren corr. m. 2 V et effraim P
 et effrem R fortitudo VRPE assumptio T iuda — spei meae supr.
 scr. m. 1 P 4 in idumeam VR in idumea P 5 allophili RT ex allophili
 corr. m. 2 V allophili P cf. Acad. p. 21 8 euangelizat R 10 opera
 tua R 11 locutus ergo ≡ ≡ ≡ (eras. est) in sancto deus R locutus
 est ergo in sancto dñ PT locutus ergo deus in sancto E 12 exultabi
 corr. m. 2 V exultauit Re gigas TE exultauit VR et exultauit e
 13 ^h sicima P Sichima E in samaria est PT 14 sichem ex snhem
 m. 1 R sychem VP iosef V iosep R sub benedictione (ne ex nem
 m. 2) sps V sub benedictione spū R sub benedictionis spiritu e
 15 ante V 16 in om. V euangelium R suscipiens V suscipiens R
 suscepit PTE, cf. Addenda 17 hodiequæ P ueteri ex uetere R
 ueteri T 18 detenetur V adorate R odorate PT 19 eo VPTE.

primum dominus accedens etiam credente Samaritana et aquae
 uiuae potum precante fidem intulit; mox etiam apostolis prae-
 dicantibus participes sancti spiritus facti sunt. partita ergo
 Sicima est, cum fideles ab infidelibus separantur. et est futuri
 5 iudicii ista diuisio, sicut scriptum est: ueniet dominus
 serui illius in die, qua non sperat, et hora, qua
 ignorat: et diuidet eum partemque eius ponet cum
 hypocritis. diuisa ergo Samaria est uel iudicio, uel fide
 secundum illud: non ueni pacem mittere in terram,
 10 sed diuisionem.

7. Neque solum loquens in sancto deus Sicimam partitus
 est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est, hanc
 siquidem habitationis humanae demersam humilemque sedem.
 quam et alio loco ob aegritudines uitae ac lamentationes cala-
 15 mitatum uallem plactus esse commemorat dicens: deposue-
 runt in ualle plorationis; dimensus ergo hanc est, quia
 gentium plenitudo spectatur. et ubi modus est credentium
 futurus, illic dimensionis examen est, partem intra ecclesiam
 congregandis, parte alia in eadem ualle residentibus.

20 8. Quisque autem aliqua metitur, necesse est ut ea, quae
 sua sunt, metiatur. suus enim est Galaad et suus est Manasses.

6 Matth. XXIV, 50 sq. 9 Matth. X, 34. 15 Ps. LXXXIII, 7.

1 ^mdn V ⁿaccedens V etiam credentiae corr. m. 2 V iam credenti T
 samaritana ex samaritani V ex samaritanae P 2 praecante VR¹ prae-
 canti PR² precanti T intulit — participes in marg. inf. a m. 2 V
 praecantibus V 4 sichima PE fidelis V separatur ex separantur m.
 2 V 5 certa diuisio PT^b dñ V 7 diuidet eum (om. et) V ponit V
 8 hippocritis V ippocritis R ypocritis PT at: Samaria Sicima T fidei V
 9 in terra R 12 demensus est P dimensum V 13 inhabitationis PT
 humanae — lamentationes om. PT 14 aegritudines ex aegritudinem m. 2 V
 calamitatem PT 15 uallum placitus V esse ex essem m. 2 V om. R
 16 demensus PT¹ ergo om. PT 17 expectatur Ps ut^{is}bi corr. m.
 2 V modus ex motus P credentiū supr. scr. m. 1 R 18 dimēisionis
 ex dimēsum m. 2 V demensionis P parte T partim e, cf. Neue Formel. I, 204
 ecclesiam V aecclesiam R 19 congraegandi V congregandis T^{is} partem
 aliam V 20 quisquae corr. m. 2 V quisq: T quisq R quisquis PE sed cf.
 Acad. p. 29, Draeger Synt. I, 101 necesse est ex neceest m. 2 V 21 mana-
 ses (s in ras.) P.

mons iste Phœnicum est Arabiæ Mesopotamiæque contiguus, ex parte Manasse in possessionem deputatus: et ideo et suus est Manasses, sub Manasses nomine terræ plenitudinem, sicuti et sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans. sed in his usurpandis nihil præter ius proprietatis ostensum est.

9. Ephrem autem adsumptio capitis eius et Iuda rex eius est. hæc sanctus loquente in se deo loquitur, qui et per Iacob Ephrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit et regem ex Iuda, qui et expectatio gentium futurus esset, ostenderit. adsumptio ergo Ephrem est, non etiam Manasses, cum Ioseph uterque sit filius. sed cum in capite significatio contineatur et corporis secundum illud: de torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput et omnis sanctus caput est corporis Christi, idcirco adsumptio capitis eius Ephrem est, quia contra generationum ordinem ad præferendam ecclesiæ sanctificationem in prælato Ephrem et postposito Manasse minor maiori est antelatus. adsumptio itaque capitis sui est Ephrem, id est populi, quem in Ephrem præfigurauit, uel potius ecclesia in corpus adsumitur.

10. Iuda etiam rex meus est, id est a se dispositus et electus. non utique uel Dauid ipsi rex Iuda est, cum ex Iuda rex ipse sit primus, uel loquenti in sancto suo deo rex est, sed loqui hæc sanctus iste, in quo deus loquitur, intellegendus est, qui et spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiam, cum ait: non deficiet princeps de Iuda, nec

12 Ps. CIX, 7. 25 Gen. XLIX, 10.

1 foenicum *VRPT* mesopotamiæ quæ = e (a *eras.*) *R* mysopotamiæque *V*
2 & suus *R* suus *PE* 3 sub manasses *supr. scr. P add. m.* 2 *V* sub
manasse *ex* sub manasses *R* sub manasse *T* sicuti est *P* 4 sub *supr.*
scr. m. 1 *R* 5 ius (*iu in ras.*) *P* iura *T* 6 effrem *RVP et sic uel*
efrem (*V*) fere semper adsumpsio *V* iudas *P* 7 loquitur *ex* loquēte
m. 2 *V* qui *ex* quis *V* inter per iacob et effrem quaedam *erasa P*
9 qui expectatio *PT* futuras *V*¹ 10 adsumptio *ex* adsumptione *m.*
2 *V* iosef *V* iosep *RP* 11 significatio *ex* significatione *m.* 2 *V*
12 corporis *ex* corpore *P* bibet *ex* bilet *m.* 2 *V* bibit *R* 13 exal-
tabit *ex* exaltari *m.* 2 *V* capud *V* 15 ad præferendum *V*¹ 16 et
postpositum *P* 18 populus *Te* postius *V* 19 eclesia *V* 20 rex
meus & *R* rex ei' est *T* 21 dauit *V* 22 loquente *P* dñs *ex* dñs *P*
23 iste ei in quo *VE* 24 spū *V* sps *P* repletus fuerit *PT* isti *V*.

dux de femoribus eius, donec ueniat semen, cui repositum est, et ipsum est expectatio gentium.

11. Et quia non solum ex hac generatione sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset ineunda susceptio, quia in similitudine carnis peccati deus filium suum misit, idcirco etiam Moab olla spei eius est. et hæc quidem Moab generatio secundum eam, quæ in Genesi sententia est, diuinæ maledictionis suscepit opprobrium. sed post decem generationes per gradus successionis sancto digna fit genere:
 10 sanctusque hic ex Iuda et ex Moab originem sumens, decocta tamquam per ollam carnis cruditate, in speciem cibi significatur æterni, cum caro eius uere cibus uitæ sit. est et olla secundum Hieremiam urens peccata atque tollens; sicuti et dominus ipse mittere ignem uenit super terram et multi secundum apostolum
 15 tamquam per ignem erunt salui, cum defæcatis et perustis uitis, ut argentum ignitum, probabiles indicentur. hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab, cruda utique atque uitiosa, iam cælestis illa ad cibum uitæ sanctificatio carnis in spe est.

20 12. Quin etiam usque in Idumæam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet usque ad defectionem Esau: quia Idumæa, quæ sedis est Esau, prædicationis apostolicæ

15 I Cor. 3, 15.

1 semen *V* cf. *Sabatier I, 126 adn., om. RPTE* 2 repositum est *ex repositum m. 2 V* ipsum *V* ipse *RPTE* 3 et quam solum *V* 4 origine *ex* originem *RP* 6 est *om. V* 8 diuina *P* suscepti^t corr. *man. rec. R* obprobrium *R* opprobriū *V* 9 generationes *ex* generationis *m. 2 V* post gradus *PT* suscepcionis *R* digna fit generationis per gradus successionis digna fit genera *V* hoc quoque loco dittographia deformatus 10 sanctus itaque hic *T* sanctoque hic *V* et moab *T* 11 cruditatem *V* 12 et *supr. scr. m. 2 V* 13 ieremiam *h. l. V* adque (*ex* adque *V*) *VRP¹* 15 defecatis *T* depeccatis *V* et perustis ut argentum *V* 17 adque *VR* 18 cibū *ex* uerbū *m. 1 R* est sanctificatio carnis in spe est (*in add. m. 2*) *V* 20 idumeam *ex* idneum *m. 2 V* 21 se *add. m. 2 V* 22 quæ sedis est Esau, prædicationis scripsi
 sedis est esau prædicationis *R* quæ^s esau sedis est prædicationis *V* esau sedes est prædicationis *T* esau sedes est et prædicationis *P*.

dirigat gressum. speciosi enim pedes euangelizantium sunt: et in calciamento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. neque solum in Idumæam cursum prædicationis extendet, sed etiam allophyli subditi sunt secundum illud: exaudi deus, orationem, ad te omnis caro ueniet; quia deo dignum sit gentes ei omnes esse subiectas et universitatem carnis ad confessionem æternæ huius misericordiæ erudiri.

13. Sed cognitis his, qui immutabuntur, secundum tituli inscriptionem et doctrina eius, qui David est æternus, accepta æternam illam primitiuorum in cælis Hierusalem et circumstantium deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem, qui se eo deducat, expectans. sequitur enim: quis deducet me in ciuitatem circumstantiæ? quis deducet me usque in Idumæam? nonne tu, deus, qui reppulisti nos et non egredieris deus in uirtutibus nostris? Esau defectio est et Edom secundum Genesim deficiens est; et secundum apostolum, quod est relicum Israhel, saluandum est. optans ergo propheta in ciuitatem circumstantiæ deduci scit se ante usque in Idumæam esse uenturum, id est in illam defectionem populi anterioris, qua maior seruiet minori. et ultima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cum ueniens ex Sion peccata et impietates ab Iacob auferat. sed hic idem deducet, qui et ob impietatem ante destruxit et reppulit, qui capta Hierusalem destitutoque regno indignos spretoque

1 Rom. X, 15. 4 Ps. LXIV, 8. 17 cf. Rom. IX, 27.

1 gressus *PTb* euangelizantium *R* 2 et calciamento *P* pedes
ex pedis *m.* 1 *R* 3 neque ex nequoe *m.* 1 *V* extendit *PTE* 4 allo-
phili *VT* allophi *RP* sibi subditi sunt *T* 5 deus *om.* 6 orationem
meam *RTE* 6 ei *om.* *V* 7 ad confessione^m *V* erudiri ex erudiris *V*
8 doctrinam *V* doctrinae *P* accepta *RP* 10 circumstantiū ≡ (s. *eras.*) *P*
12 deducat (t. in *ras.*) *R* 13 quis ex quise *m.* 2 *V* 14 repulisti *PTE*
15 deus post egredieris *om.* *RPTE* 17 reliquum *R* reliquum *PTE* israhel *V*
18 in ciuitate *R* deduci ex deducit *m.* 2 *V* 19 scit *om.* *V* uen-
turam *V* 20 anterioris ex anteriores *P* quia maior *VRP* 21 conuertere
VRP fort. conuertet et? 22 exion *RP* ex syon *T* ab iacob ex ab hac
iacob *m.* 2 *V* ab iacob *supr. scr.* *P* auferat ex auferet *T* 23 ante
supr. scr. *P* destruxit *V* et ex te *m.* 2 *V* reppulit *T* quia capta
PTE 24 hierusale *V* destitutoque *R* destituto *VPT* spretoque *VR*.

deseruit, solitus ante eos spiritalibus auxiliis confouere et cælesti militia aduersum inimicorum bella tutari. nunc autem deserente eos custodia spiritus sancti nullum in uirtutibus eorum. id est in exercitiis diuinæ propugnationis auxilium est. et
 ideo, quia destruxit, non egredietur in uirtutibus eorum.

14. Sed repositæ spei, quia quod Israhel est relicum saluabit. misericordiam propheta non tacuit dicens: da nobis auxilium de tribulatione et uana salus hominis. in deo faciemus uirtutem et ipse ad nihilum deducet
 10 tribulantes nos. scit uanam salutem esse, quæ ab hominibus speratur, quia et uitæ huius usus sine misericordia dei nullus sit secundum illud: melior misericordia tua super uitam, quia, nisi ad profectum æternitatis uita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non uitæ. auxilium ita-
 15 que a deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus uana sit. postulat ergo de tribulatione auxilium in deo uirtutes concesso auxilio facturus: cum liberati omnes a lege peccati in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem et sanguinem, sed aduersum spiritales nequitias et mundi
 20 potentes, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, pergamus, cum non regnet iam in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatum, cum absorbeatur mors a uita

12 Ps. LXII, 4. 22 I Cor. 15, 53.

2 bella ex bellum *m.* 1 *P* turi *V* 3 custodia ex todia *m.* 2 *V* eorum — exercitiis *om.* *PT* 5 qui *T* destruxit *V* 6 Israhel *V* reliquum *R* reliquum *PTE* saluabitur *T* 10 esse et quæ *P* esse eam quæ *T* 11 uitæ ex uotæ *m.* 1 *R* huius sine *PTb* 12 nullus sit usus *PTb* melior est *PE* 13 uita^m *corr. m.* 2 *V* 14 misericordiarum nobis *V* itaque *V* 16 uirtutis *VP* uirtutē *T* 17 facturū *V* 18 sed aduersum (ad *add. m.* 2) *I* sed & aduersū *R* sed aduersus *PTE* spiritales ex spiritalem *m.* 2 *V* 20 potentis (ex potentes *m.* 2 *V*) *VPT* dō satanā (dō *supr. scr. m.* 2) *V* dō satanan *R* satanan ex satanam *P* sathanam *T* deo interficiente *PTb* pergamus *P* pergamus *V* 21 regnet ex regnetet *R* in immortali ex non immortali *m.* 2 *V* in mortali *RT* 22 nos *om.* *R* ante *om.* *PT* cum non (nō *T*) absorbeatur *PT* mor^s *corr. m.* 2 *V*.

in contentione uictoriæ per dominum nostrum Iesum Christum.
qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LX.

In finem in hymnis David.

Exaudi, domine. deprecationem meam, intende
orationi meæ et reliqua.

1. Simplex est psalmus æternæ gratulationis continens prophetiam. nam neque res gestas neque significationis alicuius cognomenta superscriptio comprehendit: tantum hymnus in finem est, ut id, quod a propheta cantatum est, in fine uel psalmi uel temporum explicandum esse noscatur. oratio autem est iusti æterna sperantis seseque in Christo coexcitatum in cælestibus gratulantis. cœpit enim ita:

2. Exaudi, deus, orationem meam, intende deprecationi meæ. a finibus terræ ad te clamaui, dum anxietur cor meum. exaudiri precationem suam sanctus hic postulat, cuius et ea fiducia est, ut in orationem suam uelit intendi, utrum sit innocens, casta et fidelis et ex intimo conscientiae atque cordis metu profecta, quia secundum apostolum et corde credendum et ore confitendum sit ad salutem. intendendae autem orationis hinc precatio est, quod, dum corde anxio

1 in conten ≡ ≡ ≡ tione R in contentionem E per dōn nostrum
hni xpm V 2 amen om. V Psalmus explicit LVIII incipit psalmus

LX V Explicit Psalmus LVIII incipit Psalmus LX R Finit Psalm LVIII
incip. Ps. LX P Expl. LVIII incip. de LX. Psalmo T 4 in hymnis
VR (et ὕμνος LXX) hymni e hymnus b om. PT 5 deprecationem VR
6 orationi (ex oratione) meae V orationem meam R 7 aeternae add.
m. 2 V profetiam VR 8 nam nec PT 9 cognomen PT conprae-
hendit VR tantum ex tamē m. 2 V ymnus T in fine VRP 10 ut
om. PT ut id om. V in finē PTe 11 explicandum esse noscatur om.
PT 12 est post iusti in fin. uers. postea add. m. 1 R 13 gratula tis P
14 deprecationi V praecationi (precationi T) RPT 16 exaudiri ex
et exaudiri m. 2 V praecationem V p̄cationem R 17 ea ex ei corr.
m. 1 R uellet VR 18 casta fidelis V 19 adque VR profeta V
secundum ap̄m RT secundum Paulum b 20 confitendum ex confiten-
dendum m. 1 V intendendae (intendende P) ex intendae (inten le P)
RP intende V 21 praecatio RP praedicatio V.

est, a terræ finibus clamauerit. non hic extrema solitudinum
aut contigua oceani incolebat, qui a terræ finibus anxio corde
clamabat; sed sciens se in carne quidem, quæ terra est,
degentem iam in fine carnis habitare, dum secundum Paulum
6 habitans in corpore peregrinatur a corpore, dum uiuens iam
non sibi uiuit neque ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus, con-
gemescens tamen in hoc suo habitaculo superuestirique festinans
et ideo anxio corde a terræ finibus clamat, quia et necessitatem
habeat in carne uiuendi et spem teneat a carnis uitiiis desinendi
10 dicens:

3. In petra exaltasti me, deduxisti me; quia fac-
tus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.
habitabo in tabernaculo tuo in sæculum. hinc itaque
iam sanctus a terræ finibus clamat, quia exaltatus in petra sit.
13 petra autem secundum apostolum Christus est, quem exaltauit
deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen.
in quo et elegit nos ante mundi constitutionem in
cælestibus. per eum enim sumus in spem æternitatis deducti et
in hac spe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem spes
20 nobis fortitudinis turris est facta. nam cum in muris sit ualida et
firma munitio, murorum tamen ipsorum firmitas in turribus
omnis est. et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in
petra deus factus est, quia per hanc spem uim diaboli eiusque

5 II Cor. 5, 8. 6 Gal. II, 20. 15 Phil. II, 9. 17 Ephes. I, 8 sq.

1 extrema *Ve* exvtime *R* extrema *PTb* solitudo *V* 2 contiguam *R*
^h oceani *V* anxio *ex* anoxio *P* 3 qua terra est *V* 4 ^{de} gentem *R*
degentem (*m del. m. 2*) *V* secundum Apostolum *E* 5 peregrinatur a
dño *R* 6 neque ipse uiuit *om. V* congemescens *VRP¹* congemiscens
P²TE 8 anxio *P* a *om. V* qui et *VR* 9 et spem \equiv teneat *R*
desinendis *V* 10 dicetns *corr. m 1 V* 11 im *V* deduxisti me *R ante*
tractat., cf. Sabatier II, 120 et infr. 18 (deducti), eduxisti me *PT om.*
h. l. VR 13 habitabernaculo *V¹* in saeculum scripsi, *cf. Sabatier l. c.*
et Acad. p. 24, in saeculo VR in saecula PTE 14 a terra ^e *corr. m.*
2 *V* qui ^a *P* qui *V* 15 petra ante autem *add. m. 2 V* 17 ^e legit
corr. m. 2 V 18 in spe æternitatis *VR* 19 confundemur *V* facit hæc
ex fecit hæc *m. 2 V* 20 in meris *V* 22 im *V* 23 eiusque *V*.

insidias sustinemus tutissima aduersum eum spiritalesque eius nequities fidei munitione consepti: cum in tabernaculo dei habitaturi simus in sæcula, sine ullo scilicet ætatis modo in æternum fluentibus sæculis temporibusque mansuri.

4. Set quia hæc, quamuis spe reposita iam sanctis sint, 5
tamen adhuc sub dispensatione temporum differantur, qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsalma demonstrat dicens: protegar in uelamento alarum tuarum, quoniam tu, deus, exaudisti orationem meam. protectionem misericordiae dei sub uelamento alarum diuinus sermo significat, de 10
quo quia superioribus tractatum est, superfluum nunc et otiosus erit sermo. sed protectionis meritum ex fide orationis indultum est secundum illud: petite et dabitur uobis.

5. Quin etiam ad quam spem protectione alarum dei inun-
brandus esset, ostendit dicens: dedisti hereditatem 15
timentibus nomen tuum. dies super dies regis adicies, annos eius usque in diem generationis et generationis. permanet in æternum in conspectu dei. hæc enim hereditas sancti est, uita et incorruptio et regnum et coæterna deo habitatio. non Israhel tantum hæc 20
hereditas scripta est, sed timentibus dei nomen. dies enim æterni sunt regis, siue quia sancti, qui peccati serui non erunt, reges sunt secundum illud apostoli: iam sine nobis regnastis et utinam regnaretis, ut et nos uobiscum conregnaremus, siue quia hic idem etiam rex sit propheta, 25

18 Matth. VII, 7; Luc. XI, 9. 23 I Cor. 4, 8.

1 aduersus eum e 2 munitionem P consepti V 3 modi V 4 man-
suris R 5 set V et R sancti VP_e sit V 7 tutum (om. sit)
PT diabpsalma P 8 protegat V 9 meam om. V 11 su-
perioribus psalmis VPTE tractatum ex tractum P 13 secundum
illud om. V 14 protectionem V irumbrandus sit (ex set) corr. m.
2 V 16 timentibus te RPT reges V 17 annus V in dies RPTE
generationis et generationi ex generatio m. 2 V generationis R 18 super-
manet (lectio nata ex falsa diuisione uocabulorum et generationi sper-
manet) V 20 ante habitatio 4 litt. eras., quarum 3 prior. hab erant R
histræel V Israheli ue' Israeli E 21 timentibus nomen tuum R 22 regis
ex reges m. 2 V 23 regnastis V regnatis RPTE cf. phil. Abh. IV, 84
25 conregnaremus VPTE conregnemus R qua corr. m. 1 V.

siue quia æternum regnum consedentem a dextris oportet
 regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis; non ut
 rex ipse tum non sit: sed cum tradiderit regnum deo patri,
 conregnabit is ipsis, qui reges sunt. ex quo mihi uidetur hæc
 5 nunc ratio seruata. ut usque in dies generationis et
 generationis adicerentur super dies dierum anni eius, in
 conspectu autem dei maneat in æternum: ut tempus illud, quo
 eum regnare, donec inimicos suos sub pedibus suis ponat,
 oportet, a generatione usque in generationem sit
 10 comprehensum, quia generationem hanc spiritalis natiuitatis
 generatio ex mortuis consequetur, æternitatis autem suæ ex-
 ceptio, dum in æternum in conspectu dei est, prædicetur. est
 autem ipse primogenitus ex mortuis. sed huius regenerationis
 dominus ad apostolos ita meminit: amen dico uobis, quod
 15 uos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum
 sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, et
 uos sedebitis super duodecim thronos iudicantes
 duodecim tribus Israhel. huius igitur generationis
 tempus ostendit et usque in hanc super dies dierum anni regis
 20 augentur. ceterum ipse in conspectu dei manebit æternus iam
 omnibus, quos redemit, in reges cælorum et coheredes æterni-
 tatis adsumptis, tradens eos regnum deo patri.

6. Et quia conparticipes et concorporales et conformes eius
 effecti sint iam in eis. nec corruptione nec morte dominante,
 25 cum in omnem plenitudinem dei repleantur, subiecit spiritus

14 Matth. XIX, 28.

1 quia *add. m.* 2 *V* æternum regnum *VRcf. Stud. 1889 p. 322* in æterno
 regno *PTE* considentem *V* dextris *ex dextris m.* 2 *V* 2 omnes inimicos
 suos *P* 4 conregnabit ≡ is ipsis *R* conregnabist his ipse *V* conregna-
 bit ≡ is (his *T*) ipse *PT* conregnabit his ipsis *e* 5 oratio *V* seruatque
 i dies *V* et generationes *V* 6 adicerentur ≡ super *R* eius sit in *V*
 7 manere *e* illud *R* quo cū *V* 8 regnar & *P* regnare oportet *T*
 ponat a generatione *PT* 9 usque in generatione *V* sit comprehen-
 sum quia generationem in *marg. infer. add. P* 11 consequatur *PTb*
 tuæ expectatio *V* 12 in æterno *P* in conspectū *R* est *om. V*
 14 ad *om. V* 18 histrachel *V* 19 reges *R* 20 æternus *ex æternum*
m. 1 R iam in omnibus *P* 21 coheredes *ex coheredes eorum m. 2 V*
 24 effecti sunt *PT* in his *VPTE* 25 replentur *V*.

prophetiae: misericordiam et ueritatem eius quis
 requireret eorum? non inopes iam misericordiae ueritatisque
 eius hae scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis
 regenerauit ad uitam quaeque in spe gloriae dei manserint, tum
 cum in regnum traditae deo patri suscipientur in reges con- 5
 summata in omnes eius misericordia ac ueritate, per quem
 redemptas se gratulentur ad uitam, sitque omnibus accessus
 ad patrem. post quod nihil misericordiae ac ueritatis requiratur
 a domino, cum in dei plenitudinem impleantur. simile autem
 huic prophetae dictum est id, quod ad apostolos dominus locutus 10
 est: nunc quidem tristitiam habetis; rursum autem
 uidebo uos et laetabitur cor uestrum et gaudium
 uestrum nemo auferet a uobis. in illa die me non
 rogabitis quicquam, quia iam gaudium nemo abla-
 turus ab his sit. 15

7. In hanc igitur aeternitatis spem sese propheta confirmat
 dicens: sic psallam nomini tuo deus, in saeculum
 saeculi, ut reddam uota mea de die in diem. psallet
 in saeculum saeculi et uota de die in diem reddet nullo tem-
 porum fine conclusus, hymnis aeternis aeternorum uotorum 20
 gaudia redditurus, cum absoluta omni terrenorum corporum
 infirmitate caelestem atque angelorum agat uitam de die in
 diem uota reddendo secundum illud: uota mea domino

11 Ioh. XVI, 22. 23 Ps. CXV, 18 sq.

1 qui^s P qui V 2 requirit V eum PT inopis ex opis m. 1 V
 iam om. V 3 hae ex heae m. 1 V hae (ae in ras. a m. 1) R hae ex
 haec P 4 regenerabit PTE qua^e in spe V 5 suscipientur (s in ras.,
 u ex e m. 1) R 6 et ueritate T ex ueritatem P per que ex perquo m. 1 R
 p quam ex p quem m. 2 P 7 redemptas ex redempta P redempta V
 redem^p tos R? 8 nihil om. V post ueritatis posuerunt E 9 plenitudine
 R impleatur P similem V 10 profeta^e V ita locutus est VPTE
 11 inter nunc et quidem eras. 4 litt. (audē?) R 12 uestrum om. R
 13 auferet VPTE cf. Sabatier III, 469 adn. tollet Rb 14 nemo ab
 his ablaturus sit T¹ 16 speciem P 17 dñs V om. RPTE 18 psallit
 PT 19 de die in diem om. V reddit PT temporeum corr. m. 1 V
 20 uotorum in marg. add. P 22 adque VP de diet V.

reddam in atriis domus domini, in conspectu omnis populi eius, in medio tui, Hierusalem, cælestis utique matris et liberæ per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXI.

8

In finem pro Idithum psalmus David.

Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum et reliqua.

1. Prophetiæ sermo non nisi ad aliquem profectum audientium
10 scriptus est, ut aut ad scientiam doceat, aut ad uoluntatis innocentiam confirmet, ut nunc hic psalmus pro Idithun a David cantatur, in quo ad dei timorem, ad humanarum siue spiritalium nequitiarum constantem tolerantiam eruditur et ad contemptum opum, quia auaritia malorum omnium radix est,
15 firmatur. in his enim beatæ æternæque uitæ status certus est, si et pietas in deum sit et patientia in aduersis et contemptus opulentiae. a dei itaque confessione coeptus est psalmus.

2. Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. etenim ipse deus meus, saluator
20 meus, susceptor meus; non mouebor amplius. confessio dei communi hominum affectu a propheta ita coepta est, ut, cum post multam inscientiæ noctem, post ambiguam humanarum sententiarum incertamque doctrinam, post diuersarum

1 conspectu ex conspectui *m.* 1 *V* 8 libere *V* per dominum nostrum. *RT* per deum ac *dm* *n* *V* per *dm* *dnm* *nrm* *P* 4 amen *om.* *V* Explicit psalmus LX incipit LXI *VR* Expl. de LX. ps. incip. de LXI *T*

Incip tractat de psalm LXI *P* 6 idithum *corr.* *m.* 2 *V* 7 ab ipsa autem *V* 9 profetiae (ex profitiae *V*) *VRP* 10 est *supr. scr.* *R* aut ex aud *m.* 3 *R* ad ante scientiam *om.* *VE* *supr. scr.* *m.* 1 *P* scientiam (am in *ras.*) *R* ad uoluntatem innocentiam *V* 11 === idithun a dauid *R* prodit; humana dauid *P* addidit hunc ad dauid *V* ad Idithum a David *e* 12 in quo dei timore *R* 18 nequitiarum === instantem *R* erudimur *T* 15 firmatur *eras.* *R* firmamur *T* uitae et status *V* 16 patientiam *P* patientia ex patientia et *m.* 2 *V* contentus *P* 17 a add. *m.* 2 *V* a ex ad *R* coeptus (oe in *ras.* 3—4 *litt.*) *R* 19 et ipse deus meus *PTE* saluator *Ve* salutaris *PT* et salutaris (taris in *ras.* *B*) *Rb* 20 susceptor *supr. scr.* *m.* 1 *R* 21 affectum *V*.

religionum uanam opinionem, cum diu erratum quæsitumque de deo sit, an unus an plures, et sexus aut unius aut duplicis, et potestatis aut æqualis aut disparis, et ætatis aut uniformis aut variæ, et naturæ aut innascibiles omnium aut aliquorum aliquando generatæ; tum deinde cum aliquibus magna ætate et longo labore certatum sit, aut nullos omnino esse aut a cura humanæ uitæ abesse; iam porro cum a plerisque tractatum sit, uel solem astraque cetera deos esse uel mundum ipsum in æternitatis specie huius ac mutationum manentem cum omnibus suis, quæ ex se efferat, deum esse; iam uero ut plerique ignem uel aquas uel spiritum diuino nomine atque honore donauerint, alii quoque ligna, lapides, metalla sub specie hominum, uolucrum, ferarum adorauerint; postremo cum iam fessis omnium destitutisque studiis plerique eorum maximeque prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil horum hominem scire docuissent: tum post hanc quasi necessariæ confessionis inscientiam prudens quisque conuersus ad prophetas atque apostolos dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ conæque tractauerit, in qua diuisionem gentium secundum angelorum numerum acceperit, in qua et esse principem mundi et unius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis auctorem non ignorauerit et habitare in carne sua peccati legem

1 uariam opinionem *E* 2 an unius an duplicis *et sic in seq. semper aut — aut in an — an mutarunt E, sed cf. de cod. lectione aut — aut Hartel Ennod. p. 645* et potestates aut aequales aut dispare *R* 3 et ætates aut uniformes *R* 4 innascibilis *VRPTE* 5 generatæ *TE* generatæ *T* in marg. *VRP* (fortasse legendum et natura aut innascibilis omnium aut aliquorum aliquando generata sit) ab aliquibus *PT* 6 aut nullos *ex aut nullū, ut uidetur, m. 1 R* . ut nullos *P* ut nullus *T* et *T* 8 dōs (os in ras.) *R* 9 in æternitatis speciei *Pa* in æternitate speciei *T* hac mutationē *P* manente *VR* 10 cum omnibus *ex* cum omnibus *m. 2 V* efferat *P* efferat *RT* ferat *V* cf. *præf.* 11 uel *ex uel* *m. 2 V* adque *VRP* 12 sub speciei *P* sub speciem *V* 13 postremo *et postremo m. 1 V* 14 omnium *ex* hominum *P* 15 unum *o se V* hominū *V* 16 tunc *V* 17 inscitiam *Ve* conuersus *ex* conuersum *P* 19 ratione *VR* 20 conæque *K* conæque *V* conæque *P* 22 unius electionem *P* 23 suā *V*.

obnitentem legi mentis suae senserit et congemu-
 quam dei spiritum, dei uirtutem, dei sapientiam, dei filium et
 unigenitum deum ad remissionem peccati condemnationemque
 peccati legis hominem natum esse cognouerit, qui humanarum
 5 passionum sorte perfunctus ad condemnanda in se caelestium
 nequitiarum impia temptamenta sit mortuus, ut aeternitatem
 omnibus, qui per habitantem in carne nostra peccati legem
 moriebamur, inueheret; ac tum hoc sacramento pietatis accepto
 post ignorationis noctem in scientiae lumine collocatus ita dicat:
 10 nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim
 salutare meum. etenim ipse deus meus est, salu-
 ator meus, susceptor meus: non mouebor amplius.
 reperta itaque fidei sede post uagos errores impietatisque
 sententiam, quia susceptorem suum saluatoremque cognouerit.
 15 amplius non mouetur. quid enim ultra ignorationi anxietatique
 hominum est relictum, cum aeternitas animae et corporis, id
 est totius hominis praedicetur, cum adsumptio atque susceptio
 terrenae nostrae carnis a deo sub sacramento magnae huius
 pietatis ostensa sit, cum peccatorum remissio condemnata pec-
 20 cati lege sit praestita, cum homini nostro a dextris dei con-
 sessus in caelis sit?

3. Sed hanc humanae beatitudinis spem gentilium impietatum
 studia comminuunt, prudentiae saecularis inanitate profectum
 homini ad deum denegantes et deo consortium adsumpti cor-
 25 poris detrahentes, arbitri moderatoresque diuinæ potestatis:
 quasi difficilior deo sit adsumpsisse hominem quam eum in

b
 1 omnitentem P legi ex lege T menti suae P 3 condemnationem-
 que peccati sup. lin. a m. 2 V 4 hominum V 5 sorte ex serie corr.
 m. 1 R ad condemnandam P in sae corr. m. 2 V 6 temptamenta
 (p ex parte in ras.) R 7 lege VR 8 hac (ha in ras.) tum hoc P
 9 inicitiae V lumine ex luminæ m. 2 V lumen P collocatus ex
 conlocatus VP dicit PTE 10 subdita ē R 11 dñs meus et suscep-
 tor meus V 13 fidei sed post R impietatesque sententia R 14 qui
 susceptorem PT 15 ignorantia V anxietatiq. P 16 relicum P
 aeternitatis V 19 condemnata peccati le^{ge} R condemnata lege pec-
 cati PT 20 dei om. PT 23 saecularis ex sicularis m. 2 V 25 ar-
 bitrio V 26 eum ex cum R.

tanta naturæ ac uitæ suæ ratione formasse. hanc itaque impiam eorum obtrectationem propheta mox arguit: quousque inruitis in hominem? interficitis uniuersi, tamquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ? inpellunt enim hæ ignorantes atque impiæ disputationes hominem ad uitia procliuem et quassum iam cadentemque demergunt consiliis adhortationum fallacium noxiarumque perimentes: quasi parua sibi ipsa conciliatrix uitiorum uoluntas sit, quam adhuc desperatio iudicii æterni retributionisque in usum tantum præsentium et corporalium adhortetur.

4. Sed hunc corporis sui parietem, quem ante libido, ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam in se in domum dei uiuis lapidibus exstructum esse non nescit et in imaginem dei creatum esse recolit; certusque conformem se dei gloriæ præparari subiecit: uerumtamen honorem meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti. illis honorem suum detrahere cogitantibus ille in siti cucurrit. est enim sitis bonorum æternorum et spiritalis esuries in sanctis, de qua dictum est: beati, qui esuriunt et sitiunt iustitiam. cursum ergo iustitiæ suæ sitiens tenuit, omnem uitam integram etiam ab ipsa contradicentium sibi obtrectatione conseruans. nam et a domino suo didicit, ut opera omnia sua etiam gentilis testimonii iudicio laudentur, cum dicitur: sic luceant opera uestra coram hominibus, ut magnificent patrem uestrum, qui est in cælis. sic et Paulus placens omnia in omnibus

18 Matth. V, 6. 23 Ibid. 16. 25 I Cor. 10, 33.

1 suæ (u ex n? corr., æ in ras. 2—3 litt.) R 2 ob^trectationem P obtrectatione formasse V arguit dicens E quosque V inruitis et inruitis P irruitis T 3 interfecistis PT 4 macheriæ P 5 hæc V adque VRP¹ 6 quassatum T iā in ras. m. 3 R 9 et add. m. 2 V 13 structum R et om. V in supr. scr. m. 1 P 14 reformem R 16 cucurri ex curri m. 1 V in sitim ^{esuries} Ve 17 in sitim VRæ, sed cf. infra etenim sitis PT 18 et spiritalis in scia ≡ (cis in ras. et postea eras. s) corr. m. 1 R et spiritalis in sanctis Ve est spiritalis in sanctis (in sanctis in ras. T) PT 19 esuriunt ex esurient m. 2 V iustitiam ex iustitiæ m. 2 V 20 sciens VRPe ipsa ex ipso m. 2 V 21 a add. m. 2 V 22 testimonii ex testimonium m. 2 V 23 laudetur P cum dicitur om. V luceat P 25 placens per omnia omnibus Te.

neque Iudæis neque Græcis neque ecclesiæ scandalum est, ne
habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obtrec-
tandi studium uoluntatemque retinente, quamuis se ille liberum
ab omni obtrectationis occasione præstaret; quod et in hoc
5 sancto in siti currente cognoscimus. sequitur enim: ore suo
benedicebant et corde suo maledicebant, cum et
conseruantes honorem suum probabilis uitæ confessione bene-
dicerent et interioris odii malignitate maledicerent.

5. Sed id, quod sibi maxime salutare est, sanctus iste etiam
10 diapsalma interueniente congeminat, indefessæ in nobis con-
fessionis perseuerantiam oportere esse demonstrans. sequitur
enim: ueruntamen deo subiecta est anima mea,
quoniam ab ipso est patientia mea. quia ipse est
deus meus et saluator meus, adiutor meus, non
15 emigrabo. in deo salutare meum et gloria mea
deus auxilii mei, et spes mea in deo meo. inpellant
quidem isti inclinatum parietem maceriamque iam quassam &
benedicente licet ore, corde maledicant, scit tamen subiectam
animam suam deo esse oportere, quia ab ipso patientia sua sit
20 didicit enim ab eo non auertere faciem a sputamentis nec
subtrahere alapis maxillas nec potandum cum felle acetum
rennuere nec post colaphos et flagella maledicere. ipse enim
deus suus est atque saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiæ
huius perseuerantia speique suæ fiducia motus emigret. in eo
25 enim est salus et gloria eius et spes, qui se coexcitatum sibi
conformem sit cælesti suæ gloriæ redditurus.

1 ecclesiæ V 3 retinere V se *supr. scr. P*¹ 4 et *add. m. 2 V*
5 *sqr* enim R 7 conseruant VR benedicebant R 8 et interioris
oris malignitate PT (*in P oris supr. scr. m. 1?*) 9 quod maxima
sibi V 10 diabpsalma inueniente P 11 perseuerantia P 12 et pa-
tientia P 14 deus meus et V¹ deus === et P *cf. Sabatier II,*
122 deus et V¹RTE 15 salutarem meum V 16 auxiliū mei R in
deo ē Re inpellant quidem insiti R 17 et benedicentes T 21 ma-
xillas V potandum ex putandum m. 2 V putandum P fel V
22 rennuere RP colafos VIT 23 adque VRP¹ patientia R
24 fiducia ex fiducia m. 2 V mutus *supr. scr. m. 1 R* æmigret P
25 salus (*s in ras. m. 1, postea is eras.*) R et spes ex est spes m. 2 V
~~---~~ ---ae 3—4 *litt. eras. R.*

6. Et quia spei huius ipse etiam ceteris, ut propheta, sit
 prædicator, subiecit: sperate in eum omnis cœtus ple-
 bis et effundite coram illo corda uestra, quia deus
 adiutor noster est. nihil occultum, nihil clausum, nihil
 obligatum sub dei confessione in corde retinendum est. effun- 5
 dendus coram eo omnis adfectus est, ut nihil de nobismetipsis
 fiduciæ sit, sed ut per eum, ante quem nos tamquam pro
 peccato effundimus, adiuuemur. effundenda autem coram eo
 corda nostra lacrimis et fletibus sunt secundum illud: fuerunt
 mihi lacrimæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur 10
 mihi cotidie: ubi est deus tuus? hæc recordatus
 sum et effudi in me animam meam; effusionem animæ
 in lacrimarum profusione esse demonstrans, quia per eas
 rogandus est, qui est solus fidelis adiutor.

7. Sed officio suo functus propheta admonitionem suam parui apud 15
 impios scit esse momenti; nam continuo diapsalma intercedente
 subiecit: uerum tamen uani filii hominum, mendaces
 filii hominum in stateris; ut decipiant ipsi de uani-
 tate in id ipsum. uani homines, quia aut ipsi uana sperent aut
 in eos sperare sit uanum; mendaces quoque, quia impietatis suæ 20
 sensum aut falluntur aut fallunt: et in eo mendaces, ut decipiant
 in stateris, sub iustitiæ scilicet nomine iniusta peragentes. nam
 ubi examen de se moderatæ prudentiæ pollicentur, ibi studia
 immoderatæ impietatis exercent, errore se ipsos, quem a ceteris
 depellere se professi sunt, implicantes: et idcirco ipsi de 25
 uanitate in id ipsum, illo scilicet recidentes, ex quo se
 excedere gloriantur.

9 Ps. XLI, 4 sq.

2 speratæ V¹ in eū VT in eū ex in eo P in eo R omnes T
 3 et add. m. 2 V efficite (ex effecite) coram P dñs supr. scr. m. 1 P
 5 est add. m. 2 V 7 ante quam VP tramquam V 8 effundim⁹ R
 9 lacrimis ex et lacrimis m. 2 V 10 meæ om. T panes Re 12 in
 add. m. 2 V effusione P 15 sua V parui apud V 16 monenti P
 diapsalma incedentes P 17 filii V mendaces filii hominum om. V
 19 quia ut ipsi RP qui aut ipsi V ipsi e sperant e serent ex serint
 m. 2 V 20 quid impietatis V sensu R 23 studia ex studiæ m. 2 V
 24 errore ex errores P errori T quæ em P 26 in idipso R deci-
 piant in idipsum T illos V recedentes V recedentes ex recedentes
 R recedentes PT.

8. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate est: quam qui adpetit, grauissimæ tempestatis naufragio mergetur: sequitur enim: nolite sperare in iniquitate et in rapinas nolite concupiscere. diuitiæ si fluant
 5 nolite cor adponere. magnæ enim in his desiderii sui et amoris inlecebræ sunt: rapiunt ingenia mentesque pendulas adprehendunt. non solum itaque non concupiscendæ earum rapinæ sunt, uerum ab his uoluntas nostra, etiam si præbeantur fluantque, referenda est, ne desideratæ cupitæque dominantur.
 10 non enim hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neque nobiscum aut condescendunt in infernum aut conresurgunt de inferno. fides, pietas, continentia, benignitas expetenda est, et maxime dei cognitio sectanda est. ceterum hæc uana et per naturam sui ad omnem iniquitatum necessitatem captiosa
 15 uitanda sunt.

9. Et quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicens: semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, et tibi, domine, misericordia, quia tu reddis unicuique
 20 secundum opera eius. semel deo loquente duo audiuit; et necesse est ea sibi esse conexa, quæ sub unius sermonis significatione sunt cognita. ad deum namque in exordio psalmi propheticam confessionem retulerat dicens: nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.
 25 depellendus itaque absolute fuit Iudaicæ impietatis furor: ut in deo patre significari doceretur et filius, ut nunc in uno etiam

2 tempestatis ex tempestates R mergitur (ex mergetur P) PTE
 3 et om. V 4 si affluent Re 5 magna P om. V etenim ex enim
 m. 1 (?) V in hisce E 6 mentisque V¹ 7 adprehendunt VR
 9 refrenanda est Te cupitæque ex cupiditateque m. 2 V dominantur
 ex dominantur P om. V 10 speciebus P coæternæ V æterna PT
 neque nobiscum ex neque neqiscum R que nobiscum V 12 fidis V
 benigneitas corr. m. 1 V expectanda est P 17 estet V 18 hæc P
 19 reddes RPTE 20 audiet R 22 significatione ex significationes P
 a d \cong P 23 prophetica (profetica VR) confessione VRPT 25 ante
 depellendus eras. uidetur de R itaq. V absolutæ VR iudaicæ V.

alter ostenditur. eam enim fidem esse subdendae deo animae
suae testatus est, quia ab ipso esset salutaris eius. et salutarem
Iesum esse saepe tractatum est. semel autem deo loquente duo
intellecta sunt et audita, sicut illud: pater, manifestavi
nomen tuum hominibus in patre significavit et filium, 5
ut nunc semel loquente deo duo haec audiuit: quia potestas
dei est, et tibi, domine, misericordia, quia tu red-
dis unicuique secundum opera eius. novit Paulus in
uno utrumque, id est neutrum sine altero confiteri dicens:
unus deus est, et unus dominus, quia et in deo dominus, 10
et deus significetur in domino, in semel itaque loquente deo
haec duo audiuntur: quia potestas dei est, et tibi,
domine, misericordia. ab ipso enim salutare eius est;
et filius omnia accepit a patre: et idcirco in eo dei potestas
vel accepta vel nata est. pater enim non iudicat quem- 15
quam, sed omne iudicium dedit filio. retributor ergo
uniuscuiusque est ille, qui iudex est. sed potestas eius est, a
quo unigenitus deus est natus in iudicem; et potestas eius a
deo est, qui iudicium accepit a patre: atque ita nec caret
potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est. certe 20
necesse est aeterni iudicii reus maneat in uno utrumque non
confitens, cum tamen non unus intellegendus sit esse, qui uter-
que sit, dicens: pater in me et ego in patre, dominus noster
Iesus Christus, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

4 Ioh. XVII, 6. 10 I Cor. 8, 6. 15 Ioh. V, 22. 23 Ioh. X, 38.

1 ea^m corr. m. 2 V fidem esse (ēē R) subdendae VRe fidem sub-
dendae PTb 2 suae testatus est Ve suae esse testatus est RPTb
qui ab V salutaris V salutare RPTE et salutarem VRPE et salu-
tare T 3 est om. V 6 ut nunc VPT ut in uno R ita nunc coni. Bened.
in adn. dō duo haec V dñō duo haec (dñō in ras.) T domino duo
haec R dñō dō haec P domino deo duo haec E 7 et tibi dñi V
reddes RPE 9 id est supr. scr. m. 1 P 11 significatur PTe semel
(om. in) e loquente ex longe m. 2 V dñō P 12 duo haec VT
14 accipit V idcirco (om. et) V 15 quemquam ex quamquam m.
2 V 16 retributio R ergo ex irgo R 18 a dō ex dō m. 2 V
20 est post dō add. m. 2 V 22 confitens ex fitens m. 2 V sit om. V
qui add. m. 2 V 23 noster (n) om. VR Explicit psalmus LXI incipit
psalmus LXII VP Explicit psalmus LXI incipit LXII R Expl. de LXI
incip. de LXII T.

PSALMUS LXII.

Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.

Deus deus meus, ad te diluculo uigilo et reliqua.

1. David in deserto habitasse libro regnorum continetur, ut,
 5 qui passiones domini præfigurabat, etiam tum eas, cum desertum
 habitat, prophetaret, unigenito deo æque in deserto moraturo.
 sed ut sancto uiro congruum et tanto propheta erat dignum,
 cum declinans odia impiorum solitudini se dedisset, maximis
 rerum cælestium sacramentis occupatur et ab omni humanæ
 10 aut impietatis aut ignorationis cœtu remotus animum ad ea,
 quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur, intendit.
 non occupatus, non impeditus communium rerum ac sæculi
 curis, sed in illo solitudinis suæ quieto otiosoque secreto, cum
 nihil in oculos, in mentem offensionis incurreret, solis est
 15 diuinis studiis negotiosus, et uideamus, unde psalmi sermo sit
 cœptus.

2. Deus deus meus, ad te de luce uigilo. huic plane
 ad gratulationem cognitionemque dei dies cœpta est, cui initium
 idipsum orandi ad deum, quod lucis est. deum quidem uni-
 20 uersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam deum suum
 deprecatur.

2 esset in deserto *Ve* isset in desertum *Rb* 3 dñs meus *V* delu-
 culo *V* uigilo *Ve* uideo *Rb* 5 passionis *V* 6 habita *V* profetaret
VR deo *om. PT* moraturo *T* 7 congruam *P* 9 et ab *RPT* aut *V*
 omni humanæ aut *supr. add. m. 2 V* 10 ea ex eat *R* eas *V* 11 me-
 ritom *T* acquirebatur ex adquiribatur *m. 2 V* 12 communium ex
 communium *m. 2 V* 13 suæ *om. PT* 14 in mentem *om. T* (*sed*
spatium uacuum) eminentur *P* et in mentem *E* offensionis *P* 15 negotio
 usus *R* psalmus (*us add. m. 2*) sit coeptus *V* 17 de luce ex leuce
corr. m. 2 V diluculo *R* 18 cui initium idipsum orandi ad deum quod
 lucis est *scripsi cf. Acad. p. 59*, cui in id ipsum orandi ad dñm quod
 lucis est *V* cui id ipsum orandi ad deum quod lucis est *RPT* (*sed in*
T post lucis est spatium uacuum) cui idipsum orandi ad deum initium
 quod lucis est *E* 20 dñm suum *P* 21 depraecatur *VRP*.

3. Oratio autem non tam uerborum est, quam adfectus; et
 idcirco subiecit: sitiuit tibi anima mea, quam simpli-
 citer et caro mea. in terra deserta et inuia et
 inaquosa. deo igitur, penes quem fons uitæ est, anima ipsius
 sitit desiderio intenta potandi. et quidem ubiuscuiusque mens
 ad cognitionem spemque æternitatis naturali quodam fertur
 instinctu, quia ueluti insitum inpressumque omnibus sit, diuinam
 inesse nobis animarum originem opinari. cum non exiguam
 cælestis in se generis cognationem mens ipsa cognoscat. porro
 autem terrena hæc corpora, quæ ad uitiorum concreta materiam
 sint, dum his, quibus quasi naturaliter delectantur, infecta sunt,
 desperant se consequi posse consortium munusque cælestæ:
 quasi non et animæ naturam uitia corporis, quibus oblectatur,
 inficiant, aut, cum delectatio corporis redundet ad mentem, non
 et mentem secum corpus retrahat ad oblectationis adfectum.
 necesse est autem ut in eadem condemnatione sit uoluptatis,
 quod in eadem est uoluptate. sed nos spiritalibus doctrinis
 eruditi scimus et animæ et corpori salutem a deo esse donatam,
 si modo post regenerationis gratiam mentis gaudiis sensus
 corporis inbuatur, id est, si non secundum carnem, sed secun-
 dum spiritum uixerimus; quia spiritus carnisque opera secundum
 apostolum uitiorum et continentiae studiis distinguantur. arduum
 autem, sed maxime uerum est, æternitatem ita corporis ut

1 uerborum est *P* quam ex qua *m.* 2 *V* est idcirco *P* 2 sitibit *V*
 ...
 mea ex mea ipsius *m.* 2 *V* multipliciter *T* multipliciter *P* 3 et caro *V*
 caro *RPTE* et in inuia *PT* 4 adeo *V* ad *o* *R* a deo *P* ad eū *T* fort. ad deum
 penes *P* uox uitæ *P* anima ipsius ex anima mea ipsius *corr.*
m. 2 *V* 7 inpraessumque *R* 9 cognitionem *PT* 10 cōsecrata *V*
 materia *V* 11 sunt ex sint *P* sunt *E* 12 se (*e in ras*) in uersu
 exeunte adiunxisse uidetur *m.* 3 *R* si *VP* sibi *T* sequi posse con *om.* *V*
 consequi posse *om.* *R* (*ubi in uers. ineunt. 1—2 litt. [s?] eras.*) *PT*
 13 natura *corr.* *m.* 2 *V* oblectatur ex sublectatur *m.* 2 *V* oblectantur
Re 16 uoluntatis *V* 17 ut i eadem est uolūtate *V* 18 et corporis
VR datam *E* 19 pos *corr.* *m.* 2 *V* gaudii *V* 20 secundum
 carnem sed *om.* *P* 22 et continentia est: diis *P* distinguatur *P*
 23 distinguatur *V* distinguatur *Re* 28 æternitate *V*.

animæ sperare. et ideo ad sitim animæ propheta subiecit:
 sitiuit tibi anima mea, quam simpliciter et caro
 mea, nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertum:
 sed tam simpliciter, quam anima deo sitiens, et caro sua sitiat.
 1. sitit enim non corpori, sed deo sitiens. nam quamuis eum in
 deserto et inuio et inaquoso manentem necessitas ipsa naturæ
 ad sitim corporis detineret, tamen etiam per has inedise et
 sitis passionis scit fidem probandam esse credentium, ut magis
 anima deo, quam corpori, sitiat, sitiens et corpori: quia neque
 10. fames neque angustia neque ulla genera passionum a caritate
 dei, quæ est in Christo, sint apostolum separatura. sitit ergo
 deo sanctus. et quid sitiat, psalmo alio testatus est, cum dicit:
 sitiuit anima mea ad deum uiuum, quando ueniam
 et parebo ante faciem dei? hoc animæ desiderium, hæc
 15. sitis spei eius est, ut dei sibi proueniat aspectus, ut quampri-
 mum raptus in nubibus, deo Christo obuiam eleuatus appareat.

4. Et desiderii huius adfectum nunc quoque propheta declarat
 nam post sitis protestationem, post deserti et inuii et inaquosi
 inopiam, quia in his ueluti militia et uictoria sit fidei, subiecit:
 20. sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem
 tuam et gloriam tuam: quia melior misericordia
 tua super uitam. prophetia scientia est pro gerendis gesta
 memorare. et hinc frequens auctoritas est, cum aceto pota-
 uerunt adhuc in passione potandum, cum disciderunt uestem,
 25. quæ discindenda post esset; ut nunc in siti corporis deo sitiens
 ei in sancto suo talis apparet, in simplicitate carnis, in siti
 animæ, in oratione diluculi, quia non nisi per hæc probati uel

18 Ps. XLI, 8.

2 sitiuit V et om. RPT quam — caro mea om. V multipliciter PT
 3 ambiguita == te P 5 corporis P 6 et in inuio RPTE manentē supr.
 acr. m. 1 R manente V 7 inaedise VRPT 8 passionis V¹ 10 famis
 P a om. V 11 sit VRP 12 et qui V sitit R 14 faciem dī V
 faciem tuam RPTE 15 proueniat PT 17 adfectus num V pro-
 feta VR 18 nam post RPTE quod post V 19 inopia V 21 et
 gloriam (om. tuam) P melior est R 22 uita^m corr. m. 2 V pro-
 pheticæ scientiæ est Te 24 adhuc corr. m. 1 V disciderent
 (ex disciderant P) RP disciderant α 26 ei ex & P carnis in ros. P
 27 diluculi V.

adsumpti habebuntur a Christo uel ei obuiam rapientur in nubibus. sed in sancto dei non aliter apparebunt deo, quam secundum illud: qui me uidit, uidit et patrem atque illud: ego et pater unum sumus. quia in filii et natura et nomine aeternae naturae ac nominis significatio continetur: apparens filio uel susceptus a filio patri apparebit in filio.

5. Atque, ut in sancto appariturus deo cuius sancti desiderium in hac sitis suae significatione ostenderet, subiecit: ut uiderem uirtutem tuam et gloriam tuam: eum scilicet ut uideret, qui secundum apostolum et uirtus dei est et in gloria dei est, uisurus autem non ad aliud, quam ad consortium aeternitatis merendum et ad regni caelestis aeternitatem sortiendam, quia haec per misericordiam dei ultra uitae huius beatitudinem prae-
parentur.

6. Id enim sequitur: quia melior misericordia tua super uitam. magnum quidem dei munus est, quod uenimus in uitam, et ipsa natura duce nasci nos gratulamur. sed quia plena omnis anxietatum ac dolorum aetas nostra est, plus in misericordia dei spei est, quam in uita: quia hanc mors ex peccati lege consequitur, haec uero aeternitatem ex morte restituet. acuti tritici satio ac dissolutio ipsa tritici conseruatione praestantior est — hoc enim deus, prout uult, uestit in spico — ita magnum misericordiae dei munus est, si commortui Christo

3 Ioh. XIV, 9. 4 Ioh. X, 30.

1 habebuntur uel ei a xpo corr. m. 2 V 2 in sanctos V 3 illud ex illum m. 2 V uidet uidet (ex uidit uidit m. 2 P) RP^a adque VRP 4 illum V¹ unum (m in ras. a m. 2) V in filio P et naturam V et nominis P 5 aeternae VRPT paternae E naturae corr. m. 1 V 7 desiderio VP 8 suae (u in ras. m. 1? eras. t) R ostenderet V 9 eum ex cum R scilicet ex uidelicet P uidelicet b ut om. Ve 10 et in gloria dei est om. V 11 ad (in ras. m. 1 R) aliud RTE aliut V aliud P 12 regni (om. ad) V 13 per misericor-
dia corr. m. 2 V 14 idem sequitur V melior est RPTE, sed cf. supra 15 munus sint uita et ipsa V 16 duce nostra gratulamur V 17 ōni V omni P offiū T anxietatum V anxietatum R anxietatum P doloris V nostra et V 18 spes V 19 restituit PTE 20 satio — ipsa tritici in marg. sup. add. m. 2 V conuersatione R 21 prout ex proutat P spico V a spica ex spico m. 3? R spica PTE, cf. Neue Formel. I, 550.

uiuamus in Christo. nam et ipsa Adæ mors, ne in æternitatis
 poena maneret, sub misericordiæ significatione est constituta et
 apostolus dissolui se melius sibi esse decernit. et propheta
 gaudium mansuræ se mortis ostendit dicens: pretiosa in
 5 conspectu domini mors sanctorum eius, quia per eam
 cum peccati lege resolutis demutationis gloriosæ profectu æter-
 nitas animæ corporisque iam sine peccati corpore rependetur.

7. Certus ergo misericordiæ dei, quæ supra uitam melior sit,
 propheta officium gratulationis exsequitur dicens: labia mea
 10 laudabunt te. sic benedicam te in uita mea et in
 nomine tuo leuabo manus meas. et sermone et opere
 laudat deum atque benedicit; nam in uita sua benedicens in
 nomine suo manus eleuabit. in eleuatione manuum non habitum
 orandi, sed excelsi operis indicium significari frequenter docui-
 15 mus. in hac igitur uita sua deum, quia misericordia eius supra
 uitas sit melior, laudabit. est enim et uita post uitam, qua in
 Abrahamæ sinibus uiuendum est, in qua et dei nomen in pauperis
 quiete benedicitur, secundum illud prophetæ: non mortui
 laudabunt te, domine, neque omnes, qui descendunt
 20 in infernum; sed nos, qui uiuimus, benedicimus
 dominum. super has igitur uitas misericordia ea est, quæ,
 quod oculus non uidit et auris non audiuit et in
 cor hominis non ascendit, his, qui dominum dili-
 gunt, præparauit.

4 Ps. CXV, 15. 18 Ps. CXIII, 17 sq. 22 I Cor. 2, 9.

1 neaeternitatis *P* ne aeternitatis *V* *Te* 2 maneret *ex* manet *m.* 2 *V*
 misericordiæ *ex* misericordia *R* 3 dissolui se *V* 4 sibi mortis *Te*
 praetiosa *VRP* 5 per eam *TE* per eum *VRP* 6 peccati (*om.* cum)
 lege resoluta cum demutationis *Tb* peccati (*om.* cum) lege resolutis
 demutationis *V* gloriæ *V* 9 profecta *V* exequitur *T* 10 te *V*,
cf. Sabatier II, 123 te domine *RPTE* 11 et sermone et ore *PT* et
 sermone suo et opere *E* 13 manus suas *VPTb* in eleuationem *VP*
 habitum \equiv orandi (*eras. m.*) *R* habitu orandi *V* 14 indictum *R* iudi-
 cium α 15 supra nita sit *ex* supra uita sua *dñi m. 2 V* supra uitam
 sit *PT* 16 laudauit *PE* et uita — uiuendum est in *marg. inf. add.*
R et supr. scr. P qua e quia *cod.* 17 habraæ *R* in qua dei nomen *E*
 in *om. PTE* 18 quiete in *ras. R* quietem *V* benedicitur *ex* benedicetur *R*
 21 superas *R* ea est *ex* est *m. 2 V* ea δ in *ras. R* 22 nec (*ex* nio)
 auris audiuit *R* auris *ex* aures *P*.

8. Hanc igitur laudat atque benedicit, non etiam nunc ab holocaustis pecudum adipisque pinguedine sacrificia legis expectans, sed in sola animæ confessione benedictionisque laude se ipsum deo hostiam statuens secundum illud: sacrificium laudis honorificabit me et illud: immola deo sacrificium laudis et illud: quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis, quia litteræ ac legis allegorumena præscriptione cessante deus uiuæ intellegentisque hostiæ sit laudibus honorandus. subiecit enim: sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labia exultationis laudabunt nomen tuum. neque illa quasi abominanda condemnat, sed hæc ut magis expectata confirmans, cum sicut adipe et pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ habebantur, repleri animam suam exultationis laude deposcat.

9. Verum hæc non tam uerborum officia quam mentis sunt, ut sacrificium laudis ex operum sanctitate descendat. itaque continuo subiecit: si memoratus sum tui supra stratum meum, in matutinis meditabar in te. meditationem matutinam recordatio nocturna consummat; et idcirco de luce ad deum uigilat, quia ex strati, id est ex lectuli puritate et fiducia et conscientia orationis est matutinæ. obrepentes itaque

4 Ps. XLIX, 28. 5 Ibid. 14. 6 Ps. L, 18.

1 ob holocaustis *R* ob olocaustis *P* 3 que *add. m.* 2 *V* 4 statue's *corr. m.* 1 *V* 5 honorificauit *ex* honorificabat *m.* 2 *V* honorificauit *P* illut *V* immola *V* 6 dis et illut *in marg. add. m.* 1 *R* 7 dedissem *ex* uidissem (*eras. l?*) *R* holocausti *V* delectaueris *V* 8 alligorumina *VR* (*in R* uimin *in ras. 1, supr. scr. m.* 3 allegorica, *in marg. allegorumina*) *cf. infr. CXLVII cap. 5. allegoricorum (alligoricorū α) PTE* 9 ante deus *eras. & (?) R* uiuæ (*u in ras.*) *R* uina^o *V* intellegentes quæ *P* 11 labia *ex* laua *m.* 2 *V* unt *≡≡* (*eras. is?*) nom^{nda} tui *in ras. R* 12 abomina *corr. m.* 1 *R* abhominanda *P* condempnat (*p del. P^a*) sed *RP* condemnatis et *V* 13 confirmas' *T* (*fort. confirmat, sed cf. praef.*) 14 que *R* habeatur *ex* haueatur *m.* 2 *V* 15 laudem *V* 17 sanctitatem *V* discendat *R* 18 memoratus *ex* memoratus *R* sup *R* 19 in matutinis *ex* matinis *m.* 2 *V* meditabar *ex* meditabor *m.* 2 *V*, *cf. seq. meditabor Re* 21 trati *RP* trati *V* id est *supr. scr. P.*

sub secreto noctis cogitationes dei recordatione conpressit, sese-
que aduersum carnis incentiua luctantem metus nominis dei
sui iuuit. sequitur enim: quia fuisti adiutor meus et in
uelamento alarum tuarum sperabo, dei se meditatione,
5 per quam sibi adiutor est, protegente. non enim ei alia quam
placendi deo cura est: eius tantum in strato meminit, in eo
matutinus ex nocturna recordatione meditatur; adiutor suus est
et sub uelamento alarum eius exultat, id est tegmine protegen-
tis est tutus.

10 10. Sed horum omnium hinc profectus, hinc causa est, quia
sequitur: adhæsit anima mea post te, me suscepit
dextera tua. amoris hæc uis est, ut his, quos amamus,
etiamsi absentes sint, hæreamus, dum adfectum insitum nequa-
quam aut locus diuellit aut tempus. adhæsit ergo deo propheta
15 non blandimentis sæculi, non corporis uitiis amorem suum ab
eo caritatemque retrahentibus, quia secundum apostolum ad hæ-
renti deo unus est spiritus et dominus pro discipulis orauit:
pater, sicut nos unum sumus, ut et illi unum sint
in nobis. adhærens ergo deo susceptus a dei dextera est:
20 id est per uirtutem dei, quæ significatur in dextera, ab eo, qui
dei et uirtus et sapientia et uerbum caro est factus, adsump-
tus est conformis gloriæ corporis iam futurus.

11. Et quia susceptus a dei dextera metum omnem a se,
qui ab inimicis suis esse possit, abiicit, fiduciæ suæ non tacuit

16 I Cor. 6, 17. 18 Ioh. XVII, 11; 21 sq.

2 luctantem & us R 4 iuramento V sperabo ex exultabo T 5 adiutor
ex adiutor R ei in ras. m. 1 R 6 cuius (cu in ras. m. 1 R) RPTE
strato ex stratu m. 1 R stratu ex strato P in eo quoque matutinis a
in eo quoque in matutinis a 7 quia adiutor E adiutor in marg. add.
m. 1 R suus et sub PT 8 tegmine R tegmine ex tegmene P 9 tutus
ex tutum R 10 quia P q{ T 11 poste R 12 hæc uis supr. scr. m. 1 R
ut R 13 hereamus V aereamus (a ex parte in ras.) R affectum R
14 adhesit V adesit R profeta V propheta ex prophetâ R 15 non
blādimentis V blandimentis ex in blandimentis R 16 cantatemquæ V
aderenti R 19 adherens V adaerens R ergo dñs P dei om. V
21 & uirtus ex uirtus m. 3 R factus ex factū m. 1 R assumptus
& T 22 futurus ex futuros m. 3 R 23 et qui E suscept' ē (e ex i
corr. m. 3, ē in ras. m. 3) R susceptus est b a ≡ se R 24 adiecit V
et fiduciæ (& supr. scr. m. 3 R) Rb.

securitatem neque iusti iudicii dei ignorat seueritatem dicens: ipsi autem in uanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes uulpium erunt. in uanum itaque animam suam quæerunt. secundum enim euangelium homo cum corpore animam non perimit, et misericordia dei melior super uitam est, et hic iam susceptus a dextera dei est. terræ autem inferiora introibunt, quia chao inuio separantur a sanctis; et in manus gladii tradentur, quia secundum diuitem potestas pœnæ, quæ in ore gladii significatur, in impios exeretur; partes etiam uulpium erunt, fallacium bestiolarum sortem adepturi: quia et Herodes est uulpis et uineam sponsi exterminant uulpes et foveam sibi filio hominis caput suum nusquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt; et dæmonum in his significatas esse nequitas non dubium est, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ est.

12. Sed inter hæc lætitiā eius, qui ob humanæ salutis gaudium frequenter ad patrem exultauit, ostendit: rex autem lætabitur in domino, laudabitur omnis, qui iurat in eo: quoniam obstructum est os loquentium iniqua. causam, cur rex lætetur, significat, quia, quisque in eo iurabit, in deo sacramenti huius religione laudabitur: qui sciat

5 Matth. X, 28.

1 dei om. PT 3 tradentur — gladii om. V 5 quæsierunt PTE 6 perimit
(mi in ras.) RP uita^m R uita^h corr. m. 2 V uita P uitas E 7 ic corr. m. 1 R
hinc V 8 quæ a chao PT inuio ex inuia m. 2 V inuio (io add. m. 3, o in
ras.) R a scis et V scī; s& (lineola supr. i in ras.) R 9 tradentur
ex traduntur m. 1 R potestatem V 10 gladii ex gladiis R etiam
ex uitium m. 2 V 11 bestiolarum (ol eras.) R sorte V adepturi R
herodes (erodes R) ex herodis RP herodis V 12 est om. PT uulpis
VRPT cf. F. Neue Formenl. I, 181 uulpes E 13 capud P¹ 14 de-
monum VR 15 principe ex pricipe m. 1 R earum P 17 quⁱ corr.
m. 1 V humane corr. m. 1 R salutis (tis in ras. 3) R 18 gaudium
est frequenter R exultauit eras. R 19 in deo RE et laudabitur E
iurat in ras. m. 3 R (supr. scr. m. 1 iurat sed postea eras.) 20 est
om. R d& (sic) R 21 lætatur R quia ex quisa m. 1 V quisque
VPTa quisq R quisquis e 22 iurauit P iurauerit T.

scilicet regem Iesum, qui etiam deum super omnia, qui secundum Paulum testetur magni dei saluatoris aduentum, qui secundum Esaiam iurans in eum iurabit in deum uerum. obstructum enim est os loquentium iniqua, quia praedicatur ex lege et ex prophetis atque ab apostolo in eo nos ante constitutionem mundi et elegisse pater et benedixisse doceatur et ipse nos coexcitauerit et conlocauerit a dextris dei in caelestibus, cum uidebunt eum in maiestate sua iudicare de uiuis et mortuis. per haec itaque obstruetur os loquentium iniqua.
 10 ipse enim est rex in aeternum et in nomine domini Iesu omne genu flectet caelestium et terrestrium et inferiorum, et omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

15 PSALMUS LXIII.

In finem psalmus Dauid.

Exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te: a timore inimici eripe animam meam et reliqua.

1. Psalmi superscriptio historiam non continet. simplex est
 20 et prophetali spiritu editus: tantum per id, quod in finem

8 Esai. LXV, 16. 10 Phil. II, 10 sq.

1 *dm VP* Christum Iesum *E* 8 *esaiam* (*a in ras*) *R* *esaiam V*
esaiam T in eum *Bened. in adn.*, in deum *R* in dō *VPT om. E*
iurauit PE iurauerit *T* in dñm uerum *VRPT* 4 enim *scr.*

scr. P os *R* qui *R* 7 coexcitauerit *ex* coexcitauerunt *m. 2 V*
 et conlocauerit *add. m 2 V m. 1 R* 8 $\equiv \equiv$ cum *R* et cum *VPTE*

magestate *R* 9 *p aec corr. m. 1 R* obstruetur *ex* obstructur *m. 1 R*
 obstruuntur *V* hos *R om. V* loq̄.tium *V* 10 Iesu Christi *Rb*
 11 genu *ex* genum *R* flectet *ex* slectet *V* flectetur *PTE cf. Acad.*
p. 57 terrestrium (*om. et*) *Pb* 12 confitebitur *ex* confiteatur *m. 1 R*
 13 Iesus Christus *Rb* in gloria est dñi patris *PTE* in omnia saecula
 saeculorum (*saeculaorum V*) *VTb* in p̄ mnia saecula saecula saeculorum

P Explicit psalmus LXII incipit psalmus LXIII *VP* Finit psalmus LXII
 inc̄p. psal. LXIII *R* Expl. de psalmo LXII incip. de LXIII *T* 17 dum
V cum *R* depraecor *V* ad te *om. R* 18 $\equiv \equiv$ timore *R*; de forma
 huius tractatus in cod. *V* ualde mutata ac mutilata *cf. praef. et Acad.*
p. 51 20 editus tantum *supr. scr. m. 3 R* in fine *RP*.

præscribitur, res non sui temporis, quo scriptus est, continere testatur. sed quærendum est, ex qua persona sit dictus, quidue ex se intellegendum enuntiet; nam sine dubio esse spiritalis est opinandus. cum enim ipsi illi psalmi, qui secundum titu-
 lorum inscriptiones res gestas continere creduntur, in plurimis
 a tituli sui et rerum ac personarum proprietate dissentiant
 magisque per editiones nominum atque gestorum spiritalium
 operationum significant effectus, quid de eo erit intellegendum,
 in quo simplex tantum psalmi in finem intellegendi inscriptio
 continetur, nisi quod spiritalis in eo doctrinæ forma sit con-
 stituta?

2. Esse autem plures memini, qui omnia, quæ in libris psalmorum scripta sunt, ad personam domini nostri unigeniti dei filii existiment esse referenda, nihilque in eis aliud quam quod ei sit proprium contineri. quæ eorum opinio argui non
 potest. omnis enim ex adfectu religiosæ mentis hic sensus est; et caret culpa, propensiore studio omnia ei, per quem ipsa omnia sunt, coaptare. quamquam enim idipsum interdum im-
 perite fiat, tamen per id, quod ad eum cuncta referuntur, necesse est ut ea, quæ ei sunt propria, uere ac fideliter præ-
 dicentur. cauendum autem est, ne, dum omnia conuenire in eum æqualiter opinamur, per adsertionis huius studiosam inten-
 tionem plurimum et diuinitatis suæ dignitati et corporationis sacramento et operationum potestati et passionis uirtuti et resur-
 rectionis gloriæ detrahatur.

1 non sui ^{bu} ≡ (eras. s) et temporis (bu *supr. scr. m. 3*) P non sui
 sed temporis T scriptus ≡ est R 4 ipsi psalmi illi P 6 sui om.
 PT dissentiant ex discensiant m. 1 R 7 per hæditiones R 8 intelle-
 gendum (gen in uers. exeunt. add. m. 3, d in ras.) R 9 in fine PR

10 spiritalis ex uiritalis m. 1 R 12 in libris T 13 salmorum R

14 filii dei E in eis e in eis T in eo RP 15 et sit R 17 et
 carti culpa R studio in ras. m. 3 R ei per in ras. 6—8 litt. R 18 coap-
 tare (aptare in ras. m. 3) R post interdum 2—3 litt. eras. R 20 quæ
 ei (e ei in ras. 3) R predicentur R 21 autem ex untem m. 1 R
 22 assertionis ex adsertionis P 23 dignitati ex dignitatis P 24 ope-
 rationem R uirtuti (uir in marg. adiect., tuti in ras. m. 1?) R.

3. Tenendus igitur modus est et diligenter ac caute consti-
tuendum est, quid de diuinitatis suæ natiuitate, quæ ei a patre
est, fuerit prophetatum, quando eius hominis, quem adsumpsit,
persona tractetur, ubi operatio, passio et resurrectio prædicetur,
5 quid uero unicuique tempori congruat, quando fides gentium
nuntietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando
doctrina timoris dei et confessionis eruditio ex prophetæ oratione
præstetur. in his enim prophetiæ spiritalis ordo consistit. et
si dominus prædicatur, profectus scientiæ huius ad fidem utilis
10 est. si ad timorem et confessionem eius docemur, domino
formamur, proficimus, adquirimur, ut per passionem eius
redempti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri.

4. Esse autem in præsentī psalmo quædam intellego, quæ
ei homini, quem dominus adsumpsit, aptari posse uideantur,
15 ubi dicitur: perscrutati sunt iniquitates, defecerunt
scrutantes scrutinio. significari enim forte in eo existi-
mabitur Iudæorum conspiratio, cum testimonia, quibus argui
posset, quærentur nec reperiuntur, et omnia scrutantium ingenia
deficiunt; dehinc quod sagittis paruulorum, id est doctrinis
20 apostolorum uulnerentur, aduersum quos nullam causam iustæ
persecutionis inuenerint, et ideo defecerint contra ipsos linguæ
eorum. hæc quidem non tamquam improbabilia prætermittimus,
sed quædam alia in psalmo sunt, quæ ordinem intellegentiæ
huius impediunt. non longe tamen ab his sermo expositionis
25 nostræ dissentiet.

5. Existimamus enim non modo apostolorum, qui primi
fuerunt, sed cuiusque sancti in domino sperantis confessionem

1 teneⁿ dus corr. m. 1 R diligiter R contuendum est T 2 quid =
de R ei in ras. m. 3 R 5 u^o unicuique R gentium ex nuntium
m. 1 R 7 prophetæ ex propheta R oratione ex curatione m. 3 R
8 prestetur R consistit (sistit m. 3 in ras.) R 11 adqrimur R
18 salmo R 14 ei in ras. R quæ (e in ras.) R 15 scrutati h. l. V,
sed infra et ipse perscrutati in iniquitates P 16 scrutiniū ex scru-
tinio m. 2 P 18 posset in ras. P qruntur R quaerētur P 19 sagittis
ex sagittas T 20 iuste R 23 in salmo R 24 ab is R 25 dissentiet
ex dissentiant T.

præsenti psalmo contineri. inter maximas enim sæculi tempestates et grauissimas humani generis in deum impietates sumus constituti, cuius fidelem per nos et ueram confessionem nunc philosophia inrideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc auaritiæ studia condemnent, nunc ambitionis fauor inquietet. quibus omnibus dissimulandis, tolerandis, uitandis, coarguendis mens nostra nisi per deum erudita non sufficit. quantis enim et quam molestis disputationum aculeis dei prouidentiam et principalem atque ininitiabilem in creato ab eo mundo dominatum eius philosophia impugnat, nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cælo dei nomen indulgens! quam uero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinam hæreticus mentitur! quanto deinde audientium periculo opum gloriam auarus adfirmat! quanto quoque continentiae excidio uoluptatum gaudia corporis adsertor exsequitur! quam pestifera autem ambitiosorum in honoris adhortatione facundia est! quibus omnibus peruigil cura, pernox oratio et æterna ad deum confessio repugnabit. ob hæc igitur fidei nostræ et æternæ salutis excidia propheta orare intellegetur in psalmo, ex persona sua, quatenus in deum sperare nos conueniat, ostendens.

6. Ait enim: exaudi, deus, orationem meam, cum tribulor; a timore inimici eripe animam meam. ingruentibus his, quæ superius memorauimus, per quæ fides nostra et spes periclitatur, ad eum, qui solus mederi his potest, referatur oratio. metus est enim, ne infirmam per naturam et

1 presentī salmo R continere P 2 impietates in deum T 3 fidelē
p nos Re per nos fidelem PTb 4 philosophia R ereticorum R 6 om-
nibus om. PT tolerandis om. R uitandis et coarguendis E 9 ini-
tiabilem R 10 philosophia R nun atomis R 13 post gloriam l uel b
eras. R auarū P 14 continere excidio P uoluptatum (up in ras.
m. 3 R uoluntatum P) gaudia corporis RPT gaudia corporis uoluptatum
(uolūtati α) E 16 honoris corr. m. 1 R adortatione R puigili P(V)
17 cura om. R repugnauit P 18 ob in ras. R 19 intelligitur PTE
in salmo R qua ≡ tenus (eras. n?) R in om. R 23 ingruen^t ≡ ibus
corr. m. 1 R p quas P 24 mederi ex mediri R 25 refertur PTE
≡ ≡ metus (eras. ne, tu in ras.) R.

consortium carnis animam undique subrepentium inlecebrarum
 ætus absorbeat. adsunt namque cotidie et pugnant blandi-
 mentis fallacibus, quasdam machinas excidii admoventes. itaque
 per doctrinam cælestis eruditionis pervigilem curam fidei in-
 pendere admonemur, timere insidiantem semper hostem, ne
 incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset.
 uigilandum ergo in oratione dei est et semper orandum, ut
 cum fatigari anima et affligi subrepentium inlecebrarum aculeis
 cœperit, deus semper oratus exaudiat nosque ab his, quæ time-
 mus, eripiat. ait enim: a timore inimici eripe animam
 meam. deus enim non tam tantum orandus est, cum quæ
 timentur ingruerint — et timenda sunt ea, quæ, cum cœperint
 adesse, dominantur —, sed semper atque indefessis precibus
 orandus est, ut nos a timore eorum, quorum dominatum time-
 mus, eripiat. scriptum enim in proverbiis est: cum uocarem,
 non exaudistis; et cum extenderem uerba, non in-
 tendistis; sed inania fecistis consilia mea et con-
 siliis meis non intendistis. et ego perditionem
 uestram infidebo. erit ergo, cum inuocabitis me,
 et ego non exaudiam. propheta ergo, licet prior tempore
 non tamen eorum, quæ postea dicerentur, ignarus est, sed in-
 pendentibus semper tribulationibus anxius et ad omnem timorem
 inimici sollicitus deum orat ob ea, quæ timet, et, ut secum in
 tribulatione sit, ut exaudiat, deprecatur. neque enim dei
 misericordiam metus noster, sed fides promeretur; et longæ
 præparationis documento opus est, ut mereamur audiri. meminit
 ergo propheta ab his se omnibus precatu liberari et docet

15 Prov. I, 24 sq.

1 undique (ndique in ras.) R 2 cotidie R 3 ita R 5 et timere
 con. Bened. ostem corr. m. 1 R 6 incautē in ras. R 8 animā R
 inlecebrū R aculeis in ras. R 9 cœperit R 10 inimi R 12 et timenda
 scripsi sed timenda cod. ea sunt PTE 13 sed semper adque R
 et semper atque PTE 14 ut om. R 15 scriptum est enim PTb
 19 uestrā ex uestrae corr. m. 1 R 23 et ut (ut supr. scr. P) secum RPE
 et se cum T 24 ut exaudiat RP¹T et exaudiat P² et ut exaudiat E
 26 præparationi = s R documento P 27 peccatis liberari PT.

orationem suam non ex dominatu eorum, quæ timuerit, sed ex metu esse dominatus.

7. Ait enim: protexisti me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem, qui exaceruerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum. non hic propheta arma bellica, nec ensis, aut iacula, aut tormenta arcum pertimescit. omnis enim ei in lingua timor est; huius gladios, huius spicula metuit. ab his quidem fide sua tutus est; ait enim: protexisti me a conuentu malignantium; sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est et acumen gladii in lingua eius præsto est. uolant autem letales eius sagittæ, et non ambiguum est, quid efficiant, scilicet ut sagittent in obscuris immaculatum. et proprietas uerbi intellegenda est. non sanctum, non fidelem, non iustum, sed immaculatum sagittant, eum, cui per sacramentum baptismi sordes et maculæ ueterum criminum recens ablutæ sunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis spiritalibus eruditum, nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, sed simplicem et ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. hunc ergo sine metu contradictionis alicuius, intento iam pridem arcu, per rerum ignorantiam in obscuro positum uulnerabunt. ait enim: subito sagittabunt eum et non timebunt, naturam simplicem et immaculati nouitate imperitam. hanc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt insidiarum secretis latentibus gloriantes.

8. Sequitur enim: firmauerunt sibi uerbum malum; disputauerunt, ut absconderent laqueos; dixerunt:

1 sed ex merito P 4 qui V (cf. præf.) PTe (LXX οἱ τῶν) quia Ra
5 exaceruerunt = ut R 7 enses PTE 8 arcuum PTe, cf. Bücheler Decl. p. 84
si om. e timor supr. scr. m. 1 R 9 gladius P sua supr. scr. T
11 homicidæ R 12 in supr. scr. m. 1 R 13 letales (ex letales R ex
letales T) RPT qui deficient corr. m. 1 R 14 in obscuro PTE
16 sagittant eras. T 17 ante ueterum 4 litt. eras. R 18 ablatae R
fidei add. m. 2 P 19 eruditus P pugnacis (cis in ras.) R 20 cer-
tantem = sed (eras. te?) R 21 hinc R intentū R 22 arcū R positū
exposito R 24 & ante immaculati in ras. R immaculatā e post
nouitate eras. n R 25 occultos (v supr. o eras.) R 27 sibi supr. scr. P.

quis uidebit eos? tempus discernitur et inferendi uulneris
et consilii firmati. nam cum dicitur: subito sagittabunt,
futuri temporis opus docetur; cum autem: firmauerunt
uerbum malum, iam ex præterito consilium firmatæ pridem
voluntatis ostenditur. semper enim excidia aduersus fidem
præsto sunt, et occultis ac fallentibus insidiis pestiferæ adhor-
tationis doli adiacent, quos a raris quibusque conspici opinantur.
et ideo dictum est: absconderunt laqueos et dixerunt:
quis uidebit eos? si enim hæreticus peruertere fidem
temptet, incredibile est quantis eam dolis subuertere contendat;
si spem æternitatis nostræ philosophus inpugnet, mirum in
modum omne bonum præsentis uitæ ponet in corpore: omni
ingenii sui alacritate ea, quibus doctrinæ cælestis institutio
subrui possit, uterque scrutantes.

9. Sed quid ad deum humana peruersitas? quid aduersus
opificem operis ingenium? exquirant licet omnibus argumen-
tationis suæ quæstiunculis excidium ueritatis, deficiet tamen in
ueritatis destructione falsitatis adsertio; atque ideo subsequitur:
perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes
scrutinio. defectio scrutantium defectionem superuacuae contra
deum adhortationis ostendit. quæ enim non labefactabuntur
ingenia contradictioni ueritatis intenta? rimentur licet omnia
naturalium causarum secreta peruicacique studiorum suorum
uigore ipsa cælestium motuum interna scrutentur, in ipsa tamen
operis sui intentione deficient doctrinis spiritalibus refutati.
qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient a nobis
æternæ uirtutis deum non in fortuitis manere, sed esse mundi

1 tepus R 5 excidia ex extendia m. 1 R 6 presto R occultis
(ltis in ras.) R pestifere adortationis R 7 iacent PT quibusquæ
R opinantur eras. T 8 dicⁱⁱⁱ = tum (c in ras., postea 2 litt. eras.) R
et dixerunt om. R 9 ereticus R 12 post uitæ in ras. uita R
14 scrutanⁱⁱⁱ = tes T 17 quæstiunq^ulis sic m. 1 R 20 scrationio R
scrutiniū PT cf. supr. cap. 4 defectione superuacuae P 21 labefactabunturⁱⁱⁱⁱ
(t in ras.) R 22 omnia ex omma m. 1 R 23 studiosom suorum R 24 tameⁿ
in ras. R 26 nec enim R post docent des. f. 44 T deinde in eo cod.
complura exciderunt; nam f. 45 incip. a uerbis et exultent Ps. LXV, 11
27 in om. P fortuitis R.

creatorem indefinitæ ut essentiae, ita et uirtutis; ipsum a nemine, sed ex eo omnia; moderantem ea ipsa omnia et continentem. qui uero prædicabit animæ cum corpore occasum, audiet animam non esse terrenam, sed ex adflatu dei ortam elementis corporis admisceri; mortem autem non interitum esse, sed discessionem eius a corpore. qui autem resurrectionem carnis abnegabit, sciet non difficilem eius instaurationem futuram ei, cui inchoatio prima sit facilis. porro qui curam humanæ conuersationis deo auferet, cognoscat æterni regni deum iudicem; neque hominem ideo tantum conditum, ut esset — quid enim esse hominem deo utile fuit? — sed ut in cognitionem dei editus profectum sibi ex opificis sui cognitione speraret.

10. Iam si fidem hæreticus destruet, dei filium semper fuisse cognoscat, nullo a patre interuallo temporis separatum; ipsum esse uerbum, uirtutem, sapientiam dei; hunc mundi opificem fuisse, hunc et hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluuiò abluisse, hunc Moysi legem dedisse, hunc in prophetis fuisse et per eos ingentia illa corporationis et passionis suæ sacramenta cecinisse; hunc in corpore resurgentem caducæ carni claritatem spiritalis gloriæ intulisse et in naturam diuinitatis suæ terrenæ corruptionis absorbuisse primordia.

11. Deficient igitur aduersum ista scrutantes; et per uirum doctrina dei eruditum et in altum humilitatem cordis sui erigentem hæc diuinæ operationis præconia proferentur, ita ut hæc eminentia dei eorum ipsorum, qui hæc audiant, confessione laudetur. atque ideo ita sequitur: perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. accedet

1 indefinitæ (ex indefinita) ut essentiae ≡ ita et R indefinitæ sententiae (sen in ras.) ita et P 2 omnia continentem (om. et) Pb 5 sed ≡ disces ≡ sionem R 6 resurrectionis P 7 cui supr. scr. R 8 prima (r ex i, supr. aliquid eras.) R 11 uti lefuit (uti lefui in ras., t add. m. 3 f) R 13 hereticus R 16 hunc — conditorem in ras. 3 ex parte in marg. exter. R hunc ante prima in marg. inter. add. R 19 cecininisse P resurgentem ex surgentem R 20 carnis R 21 pri ≡ ≡ (eras. mo) R 22 ista supr. scr. m. 1 R 23 do ≡ trina R 24 operantis R propherentur R 25 hæc ex hæc m. 1 R audian ≡ R 26 sunt ex tunt m. 1 R 27 scrutiniū ex scrutiny m. 2 P.

homo et cor altum, et exaltabitur deus. cognita enim
 scrutantium defectione et accedente homine cordis alti magni-
 ficentia diuinæ bonitatis agnoscitur. quantus autem fiet
 doctrinæ spiritalis profectus! nam quis non magnificabit
 5 deum, quem mundi huius cognouerit conditorem? quis non
 metuet quem iudicem sciet? quis non renasci in innocen-
 tiam uolet, cum peccati remissio sacramento nouæ natiuitatis
 indulgeatur? quis non a peccato desinat iam renatus et in
 innocentia uelit paruuli permanere, cum talium sciat regnum
 10 esse cælorum? hæc professio nostra scrutantium ingenia de-
 bilitat, hæc doctrinæ nostræ spicula, quæ per regeneratorum
 exordium sagittæ sunt paruulorum, stultas disputationes et ridi-
 cula de deo dogmata uulnerant. his aduersari profanæ linguæ
 contradictio non potest, aduersum omnium disputationum et
 15 adhortationum nostrarum fidem et trepidatio abnuentium et
 metus est audientium.

12. Adnuntiatis enim operibus dei tunc incipient facta eius
 intellegi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti
 corde laudabunt. et hoc ipsum psalmus ita edocet: accedet
 20 homo et cor altum, et exaltabitur deus. sagittæ
 paruulorum factæ sunt plagæ eorum, et nihil ha-
 buerunt contra ipsos linguæ eorum. conturbati
 sunt omnes, qui uidebant eos, et timuit omnis

9 Matth. XIX, 14.

1 ad cor altum *e* 2 hominem *P* 4 doctrinæ *ex doctrina R* post
 profectus *eras.* 2—3 *litt. R* nā *ex na corr. m.* 3 *R* qui *P* 5 cogno-
 uit *P* 6 inⁱⁿnocentiam *P* 7 remissio *R* remissione *P* remissionem *E*
 sacramento *P* sacramentum (sacramentū) *RE* 8 indulgeatur (indulgeatⁱ)
coni. Bened. in adn. indulgeat RPE et innocentiam *R* et innocentia *P*
 10 professio *R* 11 generatorum *P* 12 sagittas disputationes *R* 13 uul-
 nerantes his aduersarii *P* 14 aduersum (aduorsum) *conieci adorum R*
ad horum PE cf. Stud. 1889 p. 315 et infr. p. 233, 4 et adhortationum
om. RP sed cf. Ps. CXLIII cap. 13 fin. 15 fidem *om. P* post trepidatio
 2 *litt. eras. R* abnuentium (nuentiu *in ras.*) *R* abnuentium est *P* et
 est audi^{est audi}entium *R om. P* 18 tun ≡ c eum *R* 19 ipsū *ex ipsud P ipsud*
R sed cf. Acad. p. 28 21 nihil^h abierunt^h *R* pro nihilo habuerunt *P*.

homo. et adnuntiauerunt opera dei et facta eius
 intellexerunt. lætabitur iustus in domino et spe-
 rabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde.
 aduersus vulnerantes sagittas paruulorum loqui aliquid aduer-
 santium lingua non habuit. et qui uidebant paruulos sagittan- 5
 tes, conturbantur et metuunt, cum se in errore sitos recogno-
 scunt, cum diem iudicii et retributionem actæ in corpore uitæ
 agnoscunt, cum opera dei audiunt et facta eius intellegunt.
 in his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. ob hæc
 deum qui recto corde sunt laudant, scientes esse remissorem 10
 peccatorum, mortis peremptorem et diaboli debellatorem, iudi-
 cem sæculi, æternitatis largitorem, deum et dominum nostrum,
 qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXIV.

In finem psalmus Daud.

15

Te decet hymnum, deus, in Sion et tibi reddetur
 uotum in Hierusalem et reliqua.

1. Oportune superiorem psalmum hic, qui subiacet, consecutus
 est. est autem et ipse in finem et congregationem gentium,
 quæ dominum laudaturæ sunt, nuntiat; et ipse huius interpre- 20
 tationis nostræ fidem reddet.

2. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam
 propheta orationem omnem ad deum erigit. omnis enim nobis
 res atque sermo cum confessione dei ineundus est. sed sciens
 propheta, plures pro diuersitate studiorum in superuacuis demo- 25
 rari, specialem et proprium dei a nobis honorem requirit

2 ante intellexerunt *eras.* non R 6 se in errore sitos P se in errore
 sistos R in se errores istos e 10 remissorem (*ex remissorum R*) RP
 remissionem α (V) 11 peremptorē (*in uersu exeunt. ē euan.*) R
 bellatorem P Explicit psal LXIII incp psalmus (*sic*) LXIII R, in P
deest subscriptio, de V cf. praef. 15 psal R 16 hymnum V *cf.*
Sabatier II, 125 hymnus RE 18 oportunæ RP¹ oportune P² α op-
 portune α psalmū ex psalmus R subiacet ex subiacet & R 19 in
 fine P 20 nuntiat et Pe nuntiauit ex nunciauit R 22 suam ex scu-
 am R 23 dirigit PE(V) 25 studiorum RP rerum studiorum α rerum
 ac studiorum e.

dicens: te decet hymnum deus in Sion. Sion mons
 quidem Hierusalem adiacens est; sed montem hunc eiusque
 nomen atque etiam urbis ipsius ecclesiam, quæ corpus est
 Christi, nuncupatam semper accepimus, domino in psalmis
 5 dicente: ego autem constitutus sum rex ab eo super
 Sion montem sanctum eius. et ne in regno eum collis huius
 constitutum arbitraremur, in prophetis atque etiam in euan-
 geliis dictum est: gaude ualde, filia Sion, prædica,
 filia Hierusalem: ecce rex tuus uenit tibi. et aposto-
 10 lus: ea autem, quæ sursum est Hierusalem, libera
 est, quæ est mater nostra. hymnus ergo hic deo con-
 decet, qui sit in Sion spiritali et ecclesiastico cantico innocens
 et dei laudibus dulcis.

3. Omnia autem superstitionum genera, quæ extra religionem
 15 dei sint, condemnat. plures enim sunt in demersissimo erroris
 profundo locati, qui doctrinæ suæ peruersitatem quadam inanis
 laboris probitate commendent. cernimus namque nudis philo-
 sophos corporibus algere; ipso etiam coniugiorum usu magi
 abstinent; hæretici sicco panis cibo uiuunt. sed qui tandem
 20 otiosi huius propositi profectus est? totum hoc inane atque
 ridiculum est et cum ipsis superstitionis causis miserabile. deo
 ergo uouenda sunt contemptus corporis, castitatis custodia,
 ieiunii tolerantia. atque ideo ait: et tibi reddetur uotum
 in Hierusalem. uota enim tantum ecclesiasticæ religionis
 25 utilia sunt. quæ cum et dignis deo cationibus et propositæ
 in ecclesia obseruantia studio probabuntur, tum digni erimus,

5 Ps. II, 6. 8 Zach. IX, 9, cf. Matth. XXI, 5. 10 Gal. IV, 26.

1 te *Va* tibi *RP* decet *dñe* *V* hymnum *dñ* *V* ymnus deus *P*
 sion *secund. loc. supr. scr. m.* 3 *R* 4 accepimus *P* salmis *R* 5 dicente
 ex dicentem *P* constitus *R* habeo super *R* 7 profetis *R* euan-
 geliis *R* 8 gaude *ex gaudet* *P* 10 susum *P* liberata est quæ
 mater nostra *P* 13 deo *ex dñ m.* 2 *P* 14 post omnia *eras. 5—6 litt.* *R*
 15 condempnat *R* in demerso *P* 17 condēpnāⁿ *R* 18 usū *ex usu*
m. 3 *R* ≡ agi^o *R* magi^o *P* magistri *E* 19 heretioi *R* 20 totum *ex*
 tutum *R* adque *R* 21 cū ipsi *P* 22 post contemptus *eras. ergo* *R*
 26 obseruantia *R* probantur *Re.*

pro quibus deum sanctus spiritus interpellat. idem namque per prophetam loquitur et docet. ipse autem secundum apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat; atque ideo hic ita dictum est: exaudi orationem: non enim subsequitur meam, ut dicentis persona posset intellegi. licet enim multi, tamquam hoc deesset, addiderint, non tamen in authenticis extat. propheta enim non suo sensu, sed inspiratus hæc loquitur: exaudi orationem.

4. Sequitur, ut, quorum oratio sit exaudienda, demonstret. nec longe expectationem nostram differt; subiecit enim: omnis caro ad te ueniet. humani generis uniuersitatem scriptura sub carnis nomine designat, ut in lege: et dixit deus, non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt, et in eadem: quoniam corrumpit omnis caro uiam eius et in propheta dominus: et effundam de spiritu meo super omnem carnem et in euangelio: et uerbum caro factum est et inhabitauit in nobis. huius igitur humani generis orationem exaudiet deus, quod uanis infelicium superstitionum doctrinis tenebatur, cum præcepta gentilia omnes eos ad studium impietatis inbuerent, deum in lignis et saxis et metallis prædicando et mundi opificem atque animæ nostræ parentem intra inanimem materiam collocando. hunc igitur errorem gentes fatentur, quod eos philosophiæ facundia detinuerit in errore: scientes tandem uetera delicta sua et antiquæ impietatis crimina deo propitianda esse per Christum. ipse enim secundum apostolum nostra placatio est, ait namque: quem proposuit deus placationem

2 Rom. VIII, 26. 12 Gen. VI, 3. 14 Ibid. 12. 15 Ioel II, 28. 17 Ioh. I, 14. 27 Rom. III, 25.

2 profetam R ipse ipse autem R 4 ita om. R post orationem
4—5 litt. (meam?) eras. R 5 possit PE 6 autenticis P 10 differ = t P
11 scribitura R 13 post meus 2—3 litt. (est?) eras. R 14 ea' P ea R

corruptionis in ras. R 15 et effundam PE (καὶ ἐκχεῖ LXX) effundam R
17 inhabitauit ex inhabitabit R 21 prædicandi P 22 inanem ed.
Basil. 1550, Par. 1572 23 filosofiae R 24 errore ex errorem R
tandē ex tandē m. 3 R uetera in ras. R 25 post impietatis eras. dō
R dō supr. scr. m. 3 R 26 enim ē (ē supr. scr. m. 3) R placatio
est (c in ras.) R 27 dñs P.

per fidem in suo sanguine et iterum: ipse est placatio pro peccatis nostris. ueniet ergo ad eum omnis caro dicens: uerba iniquorum praeualuerunt super nos et impietatibus nostris tu propitiaberis,

- 5 5. Sed qui tandem propitiationis effectus est? uel quid proderit errorem gentilem reliquisse et doctrinam impiam spreuisse? et idipsum non dissimulauit dicens: beatus, quem elegisti et adsumpsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis. omnis quidem caro ueniet, id est ex omni hominum
10 genere congregamur, sed beatus est quisque fuerit electus. multi enim secundum euangelium uocati sunt, sed pauci electi. electi autem sunt nuptiali ueste conspicui. puro atque integro nouae natiuitatis corpore splendidi. itaque non res indiscreti iudicii electio est, sed ex meriti electio
15 facta discretio est. beatus ergo, quem elegit deus: beatus ob id, quia electione sit dignus. scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus; scilicet ad id, quod sequitur: inhabitabit in tabernaculis tuis. omnis perfectio bonorum inhabitationis caelestis est requies. multas mansiones
20 dominus in caelis esse testatur, sed patrem orat, ut apostoli ubi et ipse sit maneant, dicens: pater, quos mihi dedisti. uolo ut ubi ego sum ibi et illi sint mecum. ex plurimis ergo mansionibus apostolis suis eam, quae sibi est propria communicat. scit propheta, quanta beatitudo sit in tabernaculis
25 dei esse, alio loco dicens: concupiscit et deficit anima mea in atria domini. sed non ob id bonorum caelestium

1 I Ioh. 2, 2. 11 Matth. XX, 16. 21 Ioh. XVII, 24. 25 Ps. LXXXIII, 3.

8 praeualuerunt *Ve* inualuerunt *RPb* 4 et impietatibus nostris tu propitiaberis *V* cf. *Sabatier II, 125* et impietates nostras tu propitiaberis *RPE* 10 congregantur *P* congregabuntur *e* (congragabuntur *V*) quisque *P(V)* cf. *Acad. p. 29* quisquis *Re* 13 splendidi (di uersu exeunte *add. m. 3*, postea uers. ineunte 2—3 *litt. eras.*) *R* 14 delectu *E* dilecti \equiv ^{omne} (dilectionis ex dilectu *fec. m. 2*) *P* 15 discretio *R* 17 seqⁱ t^r; in *marg. infer. add. m. 3* *R* 18 in tabernaculis *R* 19 requie (*i* *supr. scr. m. 3*) *R* requie *e* (in requie *V*) 22 et illi *om. V* 23 quae *ex* que *R* 25 dei \equiv esse *R* deficit (ex defecit *m. 2 P*) *VPE* defecit \equiv (eras. in?) *R*.

spes adimitur, si non omnes ad cohabitationem dei eligentur. plures enim mansiones diuersæ dignitati habitantium præparantur. sed licet diuersa sit dignitas — differt enim stella stellæ in gloria — tamen quotquot habitationibus, uariis licet, digni habebuntur, fidei fructum et honorem gloriæ cælestis sortientur. 6

6. Post enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis dei fuerit electus, hoc sequitur: replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. his ergo bonis domus replebuntur, quia in tabernaculis dei beatus habitabit. et quidem interim, 10 bona domus quæ sint, possumus existimare, ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum Christus indulget, quia et ipsa secundum apostolum domus dei est: ut scias, inquit, quemadmodum oporteat in domo dei deuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna et firma- 15 mentum ueritatis. hæc ergo habet tricenum, sexagenum centenumque fructum. his ergo bonis domus dei fides credentium explebitur, quæ interim donorum diuisionibus adornatur, sicut scriptum est: huic ergo datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides in eodem spiritu, 20 alii dona curationum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. uerum sunt et alia plena et

3 I Cor. 15, 41. 18 I Tim. 3, 15. 19 I Cor. 12, 8 sq.

1 eliguntur *ex* eligentur *m.* 3 *R* eligantur *ex* eligentur *m.* 2 *P*
2 ante diuersae *supr. scr. & m.* 1? *R* dignitatis *P* dignitates *R* præ-

parantium *P* 3 stella ≡ stellæ *R* stella^{ab} stellæ *corr. m.* 2 *P* 4 quot-

quot *ex* quodquod *m.* 3 *R* 5 cælestis gloriæ *PE* 6 quia^{ad} habi-
tandū (*ad supr. scr. m.* 2) *P* 7 replebimur *VRE* replemur *P* 9 equi-
tate *ex* iquitate *m.* 1 *R* his *ex* hi *m.* 1 *Phi R* domus dei *E* replebimur *E*
10 in tabernaculis (*cu in ras. m.* 3) *R* post beatus *eras.* qui *R* post habitabit

3—4 *litt. eras. R* 11 bona^{domus} (*a^d in ras.* 3) *R* 14 inquit *R¹* inquit
P oporteat te in *Pb* post dei 5—6 *litt. eras. R* diuersari *E*
15 ecclesia *R* 16 tricenum sexagenum centenumque (*V*)*RP* *cf. F.*
Neue Formenl. I, 105 tricesimum sexagesimum centesimumque *E*
19 huic ergo *VR* hinc enim *P* huic enim *E* dabitur *V* sermo
VRE aliis sermo *P* 20 alii (*alterum i in ras. m.* 1 *R*) sermo *VR* aliis
sermo *P* alii uero *e* 21 curationum *V* *cf. Sabatier III, 702* sanationum
RPE aliis genera *P*.

perfecta domus dei munera nequaquam naturis carnalium sensuum aestimanda. nouit hæc usque ad tertium cælum apostolus raptus et prædicat dicens: quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his, qui diligunt eum. his igitur domus dei donis replebimur. et meritum percipiendorum horum fructuum docet dicens: sanctum est templum tuum. mirabile in æquitate. omnia namque credentium corpora templum dei esse apostolus docet dicens: an nescitis, quod
 10 templum dei estis et spiritus dei habitat in uobis? si quis templum dei corruperit, corrumpet et hunc deus. templum enim dei sanctum est. ornandum ergo hoc dei templum est sanctitate atque iustitia, ut bonis domus dei repleatur, ut æquitatis ac fidei operibus mirabile
 15 sit. domum autem dei etiam ipsum adsumptum a dei filio hominem intellegere erit promptum, quia in eo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, et per naturæ proprietatem in eo pater habitat, bonis itaque eius, id est uirtutis, gloriæ, æternitatis unoquoque eo replendo, qui se templum deo sanctum et
 20 mirabile in æquitate seruauerit. omnium itaque spes ista est. ut bonis domus dei repleamur, ut sanctum et mirabile templum illius simus. beati quidem sunt, qui iam a deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt, sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruum est. operationibus id atque orationi-
 25 bus consequentes.

7. Ob quod ita sequitur: exaudi nos, deus salutaris noster, spes omnium finium terræ et in mari longe.

8 I Cor. 2, 9. 9 I Cor. 3, 16 sq.

1 in naturis R 2 ^h aec corr. m. 1 R 6 bonis E replebimur m. 1 R 11 post quis eras. in R corruperit ex corrumpet R et hunc
 VRe eum Pb 12 ornandum ex orandum P 13 tem^{plu} corr. m. 1 R
 sanctitate ex sanctitati m. 1 R 14 dei om. P 15 & tiam (iam in ras. m. 1) R post adsumptum 1—2 litt. eras. R 16 inhabitet — pater om. P 18 habitet (& in ras. m. 1) R habitat e itaque om. e gloria ≡ R 20 omnium itaque nostrum spes E 22 iam (i in ras., eras. e?) R 24 id om. R adque R 25 consequentes R expetentes PE.

non competit hæc oratio Iudæo. et quamquam hic liber legis sit, prophetia tamen non est gentis unius. spes enim hæc omnium finium terræ est; et quacumque se habitabilis mundi huius temperies extendit, omnibus Christus in spe est. quin etiam interni atque externi maris insulæ in huius nominis uirtute requiescunt. spes enim omnium finium terræ et in mari longe est. sed spem oportet non ex inani esse præsumptam, ne magis sit incertorum præsumptio, quam expectatio cognitorum.

8. Itaque, cur in eo spes omnium sit, in consequentibus docet 10
dicens: præparans montes in uirtute tua accinctus
in potentia et conturbans fundum maris, sonum
fluctuum eius. ad terrenorum montium naturam sermo
iste non pertinet: firmati enim sunt, non præparati; præparatio
autem futuræ operationis est cœptum. dehinc memoratorum 15
montium præparatio in accinctu potentiæ atque uirtute est:
terra autem omnis ex nihilo est iussa subsistere, resque ea
potentiæ non eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendebat.
utile est autem cognoscere, sicubi in scripturis montium facta
sit mentio. ait namque propheta: audite, populi omnes, 20
et attendat terra et omnes habitantes in ea. et
erit uobis dominus deus in testimonium, dominus
deus de domo sancta sua. propter quod ecce do-
minus descendet de loco suo et descendet super
excelsa terræ et conteret montes subtus se, et 25

20 Mich. I, 2 sqq.

1 competit (com *supr. scr. m. 3*) R 2 hæc spes enim P 3 qua-
cumque ex quacumque R 5 atque externi om. P 8 præsumptam ex
præsumptam corr. m. 1 R 12 in potentia V¹ (cf. Sabatier II, 126,
6 *δυναστεία* LXX) potentia V¹RPE et conturbans V (*δ συνταράσσων*),
qui conturbas RPE fundum (fundum ≡ R) VRP profundum e 18 moni-
tium R 14 firmati aut sunt P non præparati ex præparati R
16 de inc R 17 resquæ P ea eras. R 18 non ≡ (eras. n?) R
22 in testimonio V dñs dñ de V dominus de RPE 23do mo R
ecce dñ V 25 suptus V.

ualles liquescent, tamquam cera a facie ignis. pro-
 pter impietatem Iacob hæc omnia et propter pec-
 cata domus Israhel. et rursum: commota est et
 contremuit terra, et fundamenta montium contur-
 6 bata sunt et commota sunt, quoniam iratus est
 eis deus. ascendit fumus ab ira eius, et ignis a
 facie eius exardescet, et carbones accensi sunt ab
 eo. et inclinavit caelum et descendit, et caligo
 sub pedibus eius. et in consequentibus est: misit sagit-
 10 tas et dissipauit eos; et fulgura multiplicauit et
 conturbauit eos. et in his, quantum lectio docet, descen-
 sionem domini de cælo per prophetam spiritus sanctus osten-
 dit, metum terræ, montium trepidationem, ob id, quia his
 dominus iratus sit, fumo de ira eius exorto, igne deinceps
 15 de conspectu eius accendendo. in fumo, qui ascendit, præteriti
 temporis res est; in igne autem accendendo futuri significatio
 continetur. dehinc, ne quicquam de natura hebeti et immobili
 dictum existimaretur, hos montes sagittæ missæ dispergunt et
 fulgura multiplicata conturbant.

20 9. In hoc igitur montium nomine supereminentem omnem
 potestatem intellegi oportet, quæ se contra deum exaltans atque
 efferens iræ dei subdidit. descendens igitur deus uerbum,
 adsumptum sibi hominem potentia accingens, primum hæc

3 Ps. XVII, 8 sqq. 9 Ibid. 15.

1 facie ex faciae R 2 hæc omnia — Israhel om. V et propter
 RP (cf. Sabatier III, 943, καὶ δι' LXX) propter E 3 commota V et
 commota RPE 4 contremuit V e intremuit RPb 5 iratus est eis dñs
 V (cf. Sabatier II, 33, ἀγρίῳ αὐτοῖς ὁ θεός LXX) iratus his dñs R
 iratus est his PE 6 ab ira VPE in ira R 7 exardescet VPE exar-
 descit R et carbones V carbones RPE accensi VRPb succensi e
 8 et inclinavit V inclinavit RPE 9 est eras. R om. e sagittas V (cf.
 Ps. CXLIII cap. 9 Sabatier II, 33 adn., βέλη LXX) sagittas suas RPE
 10 dissipauit R dissiparit ex dissipauerit V dispersit PE 13 motum e
 quia (a in ras. m. 1) R 17 nequiquā P hebeti ex hebiti corr. m. 1 R
 aebeti P 20 in om. Pb montium ≡ nomine R supereminentem
 omnē potestatem in tellegi (in in marg. add. m. 3) R omnem super-
 eminentem uirtutem intellegi PE omnem scilicet supereminētem uirtutem
 V 21 exaltans ex exultans R 23 ^h ominem potentia ≡ (eras. m) R

cumina montium depressit, diaboli scilicet et suorum contu-
 acem excellentiam protrivit, quos per hanc primæ obtritionis
 testatem pœnæ æterni iudicii præparavit. servavit autem
 hanc eandem propheta rationem dicens: ascendit fumus
 b ira eius, et ignis a conspectu eius ardescet. 6
 amus enim eos interim arsuri ignis inuoluit, atque ob id in
 ræsentī psalmo ita scriptum est: præparans montes in
 irtute tua accinctus potentia. accinctio potentiæ ei,
 quod indigebat, corpori coaptatur. non enim uirtus accingitur, sed
 uirtute dei potentia homo, quem dominus adsumpsit, accingitur. 10

10. Contemplandum autem est, quid præparationem montium
 subsequatur: qui conturbat fundum maris, sonum
 fluctuum eius. conturbat non mare, sed maris fundum,
 neque fluctus eius, sed sonum fluctuum. mare autem, ut
 prophetiæ sermo edocet, pro sæculo nuncupatur, ut ait: super- 16
 inducet dominus machæram terribilem et magnam
 super draconem serpentem prauum et perimet
 draconem, qui in mari est. et iterum: hoc mare
 magnum et spatiosum; ibi requiescet draco, quem
 figurasti ad inludendum illum. uel certe illud abso- 20
 lutius: ueni in altitudinem maris, et tempestas
 demersit me. montes igitur, id est aduersariæ omnes
 supereminentesque uirtutes pœnæ iudicii præparantur et maris
 fundamenta turbantur. in harum enim inimicarum uirtutum
 fiducia sæculum consistebat, et hæc in inuisibilibus sæculi huius 26

4 Ps. XVII, 9. 16 Esai. XXVII, 1. 18 Ps. CIII, 25. 21 Ps. LXVIII, 8.

4 profeta = (eras. m) R 5 ardescet ex ardescit m. 1 P 6 inter mansuri P
 in om. R cf. Acad. p. 22 7 psalmo ex salmo m. 3 R 8 accinctio ex
 accinctio m. 1 R ei in ras. 1 R 10 in supr. scr. m. 3 R 12 sub-
 sequatur Re consequatur Pb 14 fluctus (m. 3, luctus in ras.; prius
 scriptam uocem del. m. 1 et in marg. add. fluctus) R 15 profetia ser-

mo R docet P 16 maceram R 17 perimet ex perimit m. 1 R
 in om. P 18 hoc mare V mare hoc RPE 19 spatiosum V latum RPE
 cf. Sabatier II, 204 20 illum V ipsum RPE illud supr. scr. m. 1 R

absolutiōs corr. m. 1 R 24 arum R enī^o nimiarum corr. m. 1 R
 25 fiducia ex fideciae m. 1 R in om. RP inuisibilibus (sup. ui eras. in)

R inuisilibus P.

profundis latebant. sonus autem fluctuum cum fundo maris
 perturbatur. turbato enim diabolo omnia terroris sui ministeria
 turbantur: et ipse, in quo gentes pauebant, aduersantium
 potestatum sonus trepidat. recordemur uatum murmura et
 5 inconditos bacchantium fremitus et nonnumquam confuso
 audientium sensu incertum nescio quid simulacrorum æra so-
 nuisse, omnem denique profano cærimoniorum cantu mundum
 resultantem; nunc uero domino Christo prædicato silere omnia
 confutata et trepida, cum hi templorum et gentium dii uirtute
 10 fidelium subiciuntur ad pœnam, cum credentium uerbis tor-
 quentur, laniantur, uruntur et inuisibiles nobis atque inconpre-
 hensibiles naturæ uerbo continentur, puniuntur, abiguntur, cum
 uates silent, cum muta sunt templa. per hæc itaque iam
 iudicio præparantur. et præparatio ista quid proficit? proficit
 15 namque: turbabuntur gentes et timebunt: cernentes
 scilicet deos suos mutos et tantum ad inpositionem manuum
 nostrarum pœnæ suæ uocibus ingemescentes. sed post pertur-
 bationem gentium alii timebunt; timorem enim erit inlatam
 turbatio. numquid omnes, qui turbabuntur, et timebunt? non
 20 utique omnes, qui turbabuntur, et timebunt.

11. Qui ergo timebunt? qui inhabitant fines. non subiecit
 scriptura, ut adsolet, fines terræ; non enim hic de terræ finibus
 loquebatur. dehinc ergo sermonis ratio non patitur, ut id
 adiectum existimemus. ait enim: qui inhabitant fines.

1 sonū R aut̃ ^{supr. scr. m.} 1 R. 3 in om. Pb 4 recordemur (V) PE
 recordamur R 6 simulachrorū P 7 caerimoniorum (V) R cerimoniorū Pe
 cerimoniarum • cf. Stud. 1889 p. 321 8 resōlūantem corr. m. 1 R
 9 ^{gentiām} corr. m. 1 R di¹ m. 1 R 11 ≡ ≡ uruntur (eras ui?
 uel in?) R 12 abiciuntur R 13 iam ex tam m. 1 R 15 et timebunt
 VRs timebunt α et peribunt P 17 uocibus ex uobus m. 1 R inge-
 mescentes R (ingementes V) ingemiscentes PE pturbationem R
 turbationem (V) PE 18 timōr^{""} enī in ras. 3, ^{supr. scriptum erat tim.}
 postea eras. R 19 qui turbabuntur et timebunt scripsi qui et (& ^{supr.}
 scr. R) turbabuntur timebunt RPe non utique — timebunt om. R
 20 qui et turbabuntur et timebunt Pb qui turbabuntur timebunt e
 21 ^{me} tibunt R ⁱⁿ habitant R 23 loqueba ≡ tur (eras. n) R ergo om. P
 uti adiectum P ut ita ≡ dictum (eras. d) R ut ita dictum e.

numquid et gentes, quæ intra fines sunt, non timebunt, et terrarum tantum extrema deum metuent, ab eius metu ceteris, quæ in medio habentur, alienis? finis autem est non res ipsa, sed rei extimum. extimum uero est, in quo res ipsa deficiet. qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi neque in totum adhuc secundum carnem agunt neque iam omnino finem peccati per desinendi a peccatis consuetudinem teneant, sed uolentes desinere nec penitus desinentes et finem etiam nunc, id est quandam proximam defectionem peccati, carnis habitantes nec a carne absunt nec in totum interna carnis exercent. apostolus autem cum in corpore sit, peregrinatur a corpore. apostolus cum in uita sit, cotidie tamen moritur; uiuit autem iam non ipse, uiuit uero in eo Christus. omnes ille fines ambiguæ uoluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatique habitat peregrinando a corpore, dum in corpore est, et cotidie moriendo, dum uiuit, et iam non ipse in se uiuendo, sed Christus. ceterum timentium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto est, dum adhuc habitando fines timent, noudum penitus, quod iam habitant, transeundo, et tamen desinendi uoluntate finem iam habitent desinendi.

12. Sed uideamus, hi, qui fines habitant, cur timebunt et unde illis metus ingruat. neque id occultum est; sequitur namque: et timebunt, qui inhabitant fines, a signis tuis. metus ergo omnis a signis est. sed quæ hæc erunt signa?

11 II Cor. 5, 8. 12 I Cor. 15, 31. — Gal. II, 20.

1 timebunt (sic m. 1) R 2 exti^hma R 3 abentur R 6 aduo R
 = omnino (eras. h) R 7 disinendi R teneat α tenent e 8 paenitus P 9 carnis (i in ras.) R carne e (fortasse legendum carnisque cf. infr. lin. 14 fines corporis peccatique) 10 cum in corpore — ap in ras. m. 3, apostolus sup. ras. scr. m. 3 R 12 cotidia^e R 13 in me^{eo} corr. m. 1 R
 omnis ille finis P 14 extra finis^e corr. m. 1 R 16 & iam RP in se
 sup. scr. m. 1 R 18 habitationesⁱ corr. m. 1 R habitandi fines P
 19 quod iā habita sit P quod iam habitatum sit e 20 in fine e habitent ex habite m. 3? R 22 ingruat (ru in ras.) R (ingruet V).

exitus matutini, et uespere delectabis. uisitasti
 terram et inebriasti eam, multiplicasti locupletare
 eam. flumen dei repletum est aqua, parasti cibum
 illorum, quoniam ita est præparatio tua. ab his
 5 igitur signis metus ortus est. est enim magnum in singulis
 quibusque eorum signum. nam post præparationes montium in
 accincta potentie et conturbati maris fundum et sonitum fluctu-
 tum eius progressus ecclesie in matutinum et uespertinorum
 hymnorum delectationes maximum misericordie dei signum
 10 est. dies in orationibus dei inchoatur, dies hymnis dei clau-
 ditur, secundum quod dictum est: suavis ei sit laudatio
 mea et rursum: eleuatio manuum mearum sacrifici-
 um uespertinum.

13. Succedit igitur et hoc sequens signum: uisitasti ter-
 15 ram et inebriasti eam, multiplicasti locupletare
 eam. terra hæc, qua utimur, non locupletatur, sed ex fructu
 suorum ubertate locupletat. non ergo in eam sermo
 conueniet, quæ et locupletandi se caret sensu et cuius id
 est, ut locupletet, officium. uisitauit autem deus terram,
 20 id est humani generis natiuitatem; eaque uisitata a deo mul-
 tiplicatis gratiarum muneribus ditescit apostolo dicente: in
 omnibus ditati estis in ipso, in omni uerbo et sci-
 entia. his enim bonis replemur et sine cessatione potandi

11 Ps. CIII, 84. 12 Ps. CXL, 2. 21 I Cor. 1, 5.

1 delectabis *V* cf. *Sabatier II*, 126 delectationis (tionis in *ras.* 3 *R*)
RP delectationes *E* 2 in = ebriasti *P* locupletare¹ *R* 3 aquis *h.* *L*
R (sed *infr.* et ipse aqua) 4 ita^{est} *P* post præparatio 3—4 *lit.* (nis?)
cras *R* 7 conturbati maris fundum *V* ex usu *Hilar.* (pro conturbatum
 maris fundum) conturbati maris fundi *RP* conturbationem maris fundi *E*
 sonitum *scripsi* sonitu *RP* sonitus *E* 8 processus *P* in matutinum
 (matutinu¹ *R*) *RPe* matutinorum *b* 9 delectationis *P* delectatione *R*
 10 inchoatur (*V*)*P* inchoatur (eras. *h.*) *R* hymnis (*V*)*Re* in hymnis
Pb 11 est (*V*)*PE* *b* add. *m.* 3 *R* 15 locupletare¹ *R* om. *h.* *L.* *V*
 16 locupletatur ex locupletamur *m.* 1 *R* 18 idē est in *ras.* *m.* 3 *R*
 19 autē (*V*)*P* a^{est} *R* 20 umani^b *R* eaque¹ *P* 22 ipso *supr.* *scr.* *m.*
 2 *V* omni (om. in) *V*.

cotidie cælestium bonorum munus haurimus pleni diuinis copiis atque ebrii. locupletatio enim ostensa est esse ea, quæ superius nuncupabatur ebrietas.

14. Et locupletationis atque ebrietatis huius fructus est con-
tuendus. et qui hic tandem sit, non tacetur: flumen dei
repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam
ita est præparatio tua. et de flumine ambigendi locus
nullus est. ait enim propheta: fluminis impetus læti-
ficat ciuitatem dei. et ipse dominus in euangelis ait:
qui biberit ex aqua, quam ego dederò, flumina de
ventre eius fluent aquæ uiuæ salientis in uitam
æternam. et iterum: qui crediderit in me, sicut
scriptum est, flumina de ventre eius exient. hoc
autem dicebat de spiritu sancto, quem accepturi
erant credentes in eum. hoc ergo flumen dei aqua
repletur. spiritus enim sancti muneribus inundamur, et in nos
ex illo uitæ fonte fluius dei aqua repletus infunditur. habe-
mus etiam et cibum paratum. et quis hic cibus est? ille
scilicet, in quo ad dei consortium præparamur per communionem
sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis conlo-
candi. id enim præsens psalmus significat dicens: parasti
cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua:
quia cibo illo quamuis in præsens saluamur, tamen in posterum
præparamur.

15. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora,
de quibus loquitur, distinguat. superior namque sermo tam-
quam de præterito fuit; quæ autem adhuc gerenda erant,
gerendorum fide et scientia tamquam iam gesta memorauit,
ut autem ea omnia futuri temporis doceret esse, ait: riuos

8 Ps. XLV, 5. 10 Ioh. IV, 13 sq. 12 Ioh. VII, 38 sq.

^h
1 aurimus *corr. m.* 1 *P* aurimus *R* 3 æbrietas *P* 9 in euange-
liis *R* (in euangelio *V*) 10 ex (*x in ras. 1*) *R* & flumina *R* 13 hoc
ergo *V* *cf. Ephem. Austr. 1889. p. 984* 18 hic (*V*) *PE* hic ille *R*
19 a quo *e* per communionem (*em ex corr. 1*) *R* 20 post sancti 3—4
lit. eras. R in communionē *P* 23 salu ≡ emur (*e ex a ut uidetur*
corr.) *R* saluemur *e* 25 *cph&au* ≡ t (*eras. i*) tempora *R* 26 nāque
supr. scr. m. 1 R 27 adhuc *supr. scr. m. 3 R* erant *supr. scr. m. 3 R*.

eius inebria, multiplica generationes eius: in
 stillicidiis eius lætabitur, cum exorietur. omnis hic
 orantis est sermo et, ut ea, quæ commemorata sunt, deus ex-
 pleat, deprecantis. terra autem uisitata inebriata est; et quo-
 modo nunc riuus eius inebriantur? sed meminisse debemus.
 quod si quis ex aqua domini potauerit, flumina de uentre eius
 effluent: ergo potatione aquæ opus est, ut flumina fluant.
 inebriamur autem ipsi, cum spiritum sanctum, qui flumen est
 nuncupatus, accipimus. dehinc, quia ex nobis diuersi gratiarum
 10 riuus emanant, orat propheta, ut hos eosdem dominus inebriet: ut
 his inebriatis et dono diuini muneris perfusis generationes nostræ
 multiplicentur, terra scilicet bona secundum euangelicam conpe-
 rationem uerbi semen excipiens fructu tricesimo et sexa-
 gesimo et centesimo ditescat. est autem nobis per sacra-
 15 mentum baptismi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis
 spiritus sancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum
 intellegentia, prophetiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas,
 sanationum charismata et in dæmonia subiecta dominatus. hæc
 enim tamquam stillicidia nos penetrant, quæ paulatim coepta
 20 fructu multiplici exuberant. in his ergo stillicidiis, cum exo-
 rietur, terra lætabitur. sed stillicidia multiplicantur, ut riuus sint:
 riuus autem inebriantur, ut flumina sint.

16. Consequens autem est, ut omnem expectationem nostram
 propheta confirmet et doceat, quid montium præparatio, fundi
 20 maris turbatio, terræ uisitatio et eius inebriatio, fluminis pleni-
 tudo consummationis habitura sint. docet itaque in his, quæ
 consecuntur, dicens: benedices, domine, coronam anni
 benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur uber-
 tate. pinguescent fines deserti, exultatione colles

18 Matth. XIII, 8; 28.

1 in stillicidiis eius VE in stillicidiis RP 4 deprecantis R et
 quod nunc P 6 si qui^s corr. m. 1 R si qui Pa x — potauerit in
 ras. m. 3 R 7 effluent ex effluant R effluent Pa 8 qui supr. scr.
 m. 1 P fluuius ex flumen m. 3 R fluuius PE 12 euangelicam R
 (euāgelii V) 18 (tricesimo et sexagesimo et centesimo V) 18 sana-
 tionū (nū in ras. 3) R 19 pænetrant P(V) 20 in his igitur P(V)
 25 turbatio (io in ras.) R et fluminis PE 27 benedicis dñe coronam
 V benedices coronam RPE 29 et exultatione E.

accingentur. induti sunt arietes ouium, et con-
 alles abundabunt frumento; etenim clamabunt
 et hymnum dicent. annum benignitatis dei ex propheticis
 atque apostolicis doctrinis cognouimus. dictum enim est ex
 persona domini: spiritus domini super me, propterea
 anxit me, euangelizare pauperibus misit me, præ-
 dicare captiuis remissionem et cæcis uisionem,
 uocare annum domini acceptum et diem retribu-
 tionis: annum æterni et beati illius sæculi sine dubio declarat.
 namque bonitatis domini hic annus est, quo erunt indefessa
 illa benignæ retributionis tempora auspicanda. huius igitur
 anni dei benedicetur corona, iucundissimus et suauissimus uisi-
 tate terræ inebriatæque fructus. hæc enim Christi est, depulsa
 corporum nostrorum corruptione et perempta mortis potestate,
 victoria. hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flore benedicta est
 dominus sanctorum suorum choro atque ambitu gloriosus. tunc
 ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc
 colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur.
 Illud enim retributionis est tempus.

17. Sed discrimen ipsius retributionis est contuendum. in
 campis enim, quorum in cultura usus est, ea, quæ sub lege ex
 cultura dei fuerint, opera ubertatem consequentur. ubi autem
 fines deserti pinguescent, ecclesiæ, quæ deserta fuit diu, popu-
 lus repromissionis bonis opimatur. in collibus uero exultatione
 accinctis gloriosa martyrum gaudia nuntiantur; hi enim sunt
 terris ceteris celsiores. cum autem arietes ouium induentur,
 æterna illa et beata patriarcharum et prophetarum et apostolo-
 rum, qui duces gregis sancti sunt, uestis ostenditur, de qua
 ait beatus apostolus Paulus: oportet enim corruptibile

5 Esai. LXI, 1 sq. 29 I Cor. 15, 53.

1 accingentur *RP* erigentur *e* 6 euangelizare *R* 12 benedicetur
 corona *RP* (benedicetur corona *V*) benedicet coronam *E* uisitatae ≡
 (eras. q) *R* 16 adque *R* 17 ubertatae *R* fines (*V*) *R* finis *P*

18 exultanter ≡ *P* arietes ex arietis *P* 20 contuendū (s *supr. scr. m.*
 2) *P* 21 et cultura dei (*V*) *PE* 23 diu fuit *PE* (fuit *V*) 25 accinctis ex
 accingentur *P* 27 (patriarcarū *V*) profetarum (*V*) *R* 29 Paulus
 om. *P* enim om. *R*.

hoc induere incorruptionem et iterum: in quo nolimus despoliari, sed superindui, ut absorbeat hoc mortale a uita. hoc ergo indumento arietes ouium induuntur et hoc gloriosæ immortalitatis habitu uestiuntur.

5 18. Sed quamquam diuersa retributionum sint dona monstrata, spem tamen præter hæc non exiguam misericordiae suæ deus tribuit dicens per prophetam: et conualles abundabunt frumento: humiliores scilicet, sed tamen non impia fidei atque operis homines fructum uitæ sortientur. non enim
10 ubertate replebuntur ut campi, neque ex deserto pinguescent neque exultatione accingentur ut montes, neque tamquam arietes ouium induentur, in quibus omnibus indefinitæ gloriæ munus ostenditur, sed frumento abundabunt, uiuendi scilicet substantia non carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt et editis
15 circum se collibus uallium more depressi.

19. Ac ne propheticus sermo hos campos, hæc deserta, hos colles, hos arietes. hæc conuallia, quæ aspectui nostro subiacent uoce et sensu carentia significare existimaretur, adiecit: etenim clamabunt et hymnum dicent, dei scilicet laudes
20 ob hæc diuersa retributionum præmia indefessis et maximis uocibus concinentes.

PSALMUS LXV.

In finem, canticum psalmi.

Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius et reliqua.
25

1. Superscriptio psalmi a superiore eo distat, quod in se habet canticum psalmi, cum in anteriore psalmus cantici editus sit. ceterum æquabiliter præscribuntur in finem. itaque secundum illam, quam in exordio attulimus, de titulorum

1 II Cor. 5, 4.

2 despoliari *PE* 5 dona monstrata sint *PE* 7 habundabunt *R*
8 humiliores ex humilioris *m.* 1 *R* 12 definitæ *Pb* 15 uallium
ore *P* 16 ac ex hac *R* 17 aspectu *P* 18 significasse *P* 21 concin-
nentes *P* Finit psalmus LXIII incipit psalmus LXV *R* Explic
psalm^{us} LXIII incipit psalmus LXV *P*; de *V* cf. præf. 28 æqua-
biliter *R* æqualiter *PE*.

inscriptione rationem perspicuum est psalmum hunc ob adeptam
 per meritum boni operis spiritalis doctrinae instituta cantari:
 quia quando in superscriptione psalmus cantici est, per
 cognitionum caelestium praedicationem gesta boni operis con-
 tinentur in psalmo; cum autem canticum psalmi est, ex
 operationis obœdientia adeptæ spiritalis scientiæ hymnus osten-
 ditur. canticum enim uocis officium est; psalmus autem ex
 coaptatione, quam harmoniam nuncupant, organi comparatur,
 fitque ex imparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio apta
 et consonans et amœna modulatio. quo exemplo uariis officii
 nostri et scientiæ ministeriis gratum deo opus et sibi consonans
 conparamus. et huius quidem intellegentiæ ipsi nobis psalmi
 auctores erunt, cum quando sit in psalmo cantici per scientiæ
 et cognitionis doctrinam boni operis prædicatio, in cantico uero
 psalmi per gestorum meritum gratulatio adeptæ scientiæ intel-
 legatur. ob eam igitur causam in psalmo præsentis spiritus
 prophetiæ a gratulationis doctrina cœpit. psalmum autem ex
 prophetarum persona consistere, res ipsa et ratio demonstrat.

2. Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite
 nomini eius, date gloriam laudationi eius. dicite
 deo: quam terribilia sunt opera tua! in multitu-
 dine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.
 primum ergo iubilandum deo præmonet, secundo psallendum
 nomini eius, dehinc dandam gloriam laudationi eius, tum dicen-
 dum deo: quam terribilia sunt opera tua! postremo

1 inscriptionē R rationem *supr. scr. m. 1* R om. P ob adempta P
 4 gesta om. R 5 post est 1—2 *litt. eras. R* 6 post operationis 5—6
litt. eras. R 8 coaptatione RE ea adeptatione (ea ex eo) P qua R
 armoniam RP nuncupantur P comparantur P 9 fuitque P 10 offi-
 cio P 11 dī P 12 comparemus ex conparamus P quidem ^{opus} intel-
 gentiæ (opus *supr. scr. m. 2*) P 14 doctrina R 17 a om. RP
 doctrinae P coepit ex caepit *m. 1* R ex persona prophetarum PE
 18 res *supr. scr. m. 1* R 19 deo (dō. V) VRE dño P 20 laudationi
 PE laudationis R 21 terribilia sunt e, cf. *infr. et Sabatier II, 127*
 terribilia RPb in multitudine RE in multitudinem P 22 inter tuæ et
 mentientur *supr. scr. & postea eras. m. 1* R 23 secundum V 24 dan-
 dam gloriam VR gloriam dandam E dehinc — laudationi eius om. P
 tunc dices dño V 25 terribilia sunt Ve terribilia RPb.

id confitendum: in multitudine virtutis tuæ mentien-
tur tibi inimici tui. sed ut rationem atque ordinem ita
dispositi huius sermonis intellegamus, necessarium est id, quod
difficultatem adfert, paucis absoluere.

3. In latinis codicibus ita legimus: iubilate deo omnis
terra. et quantum ad eloquii nostri consuetudinem pertinet,
iubilum pastoralis agrestisque uocis sonum nuncupamus, cum
in solitudinibus aut respondens aut requirens per significantiam
ductæ in longum et expressæ in nisum sonus uocis auditur. in
10 græcis uero libris, qui ex hebræo proximi sunt, non eadē
significantia scribitur. namque ita se habent: ἀλαλάξατε τῷ
θεῷ πᾶσα ἡ γῆ; et cum illis alalagmos, quem latine iubilum
ponunt, significat uocem exercitus præliantis, aut in concursu
proterentis hostem, aut successum uictoriæ exultationis uoce
15 testantis. quam rem, ubi ita se translationis ratio temperauit,
absolutius in psalmo altero intellegemus, cum dicit: omnes
gentes, plaudite manibus, iubilate deo in uoce
exultationis. uox autem exultationis dissentit ab iubilo;
sed pro translationis condicione, quia propria exultantis uocis
20 nuncupatio non reperta est, per id, quod iubilum dicitur, uox
exultantis ostenditur.

16 Ps. XLVI, 2.

1 id om. V in multitudine h. l. VRPE 2 sed ad V adque VR ita
dispositi om. V 3 intellegamus om. V 4 inter paucis et absoluere
supr. scr. uerbis m. 2 P 6 sed quantum V nostri VRE om. P
7 agresti quæ corr. m. 2 V sonum ex unum m. 1 V 8 per signifi-
cantiam om. V 9 et expressæ in nisum = R et expressæ innisū P
& exp̄sse iēmēsū α om V sonus VPE om. R auditur in græcis VPE
audit in græcis supr. scr. m. 3? R 10 ex hebreico V non eadem
significationem eiusmodi habet V 11 ΑΑΑΑΞΑΤΕΤΩΘΕΩΤΤΕΑΗΗ; R
CΑΑΑΑΓΜΟΙC·ΕΤΩΘΕΩΙΤΑΕΛΕΓΗ (primas 11 litt. in ras.) P
αλαλαξατε τω θεμιτακλητε α ἀλαλάξατε — illis om. V 12 ala-
lagmos Ra alalagmus VP latini V 13 proeliantis VR praelianti = s P
14 propterrem hostem V successu V 16 intellegemus RP intelli-
gimus E 18 ab = iubilo (eras. in) R α iubilo VP 19 quia R quæ
α quæ P 20 reperta ē = (ē in ras. 1 postea eras. s) R.

4. Positi igitur in uitæ istius præliis et in hoc carnis et sanguinis nostri certamine aduersum diabolum exercitusque eius armis spiritalibus dimicantes deo monemur in uoce exultationis iubilare. et ne ad inanimem hanc terræ molem esset sermo referendus, uniuersitas nostra ex terra in primo Adam
 5 parente genitorum sub plurali numero monstratur, cum dicitur: iubilate deo omnis terra. simul enim et officium omnium docetur et origo. terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis profanus auditor; et aduersum diabolum armaque eius orationum nostrarum sonitu certandum est, et belli nostri
 10 uictoria exultationis uoce monstranda est. audiat orantis populi consistens quis extra ecclesiam uocem, spectet celebres hymnorum sonitus et inter diuinorum quoque sacramentorum officia responsionem deuotæ confessionis accipiat. necesse est terreri omnem aduersantem et bellari aduersus diabolum uincique
 15 resurrectionis fide mortem tali exultantis uocis nostræ, ut dictum est, iubilo. sciet hoc deo placitum esse, hoc spei nostræ testimonium esse, publicas uictricesque exultationis nostræ uoces personare, quarum propheta non neglegens est, alio loco memorans: circumiui et immolaui in taber-
 20 naculo eius hostiam iubilationis. et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque obseruantiam crederemus, alibi protestatur: beatus populus, qui scit iubilationem. necessarium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est.

25

5. Nam primum in admonitionum ordine propheta disposuit, ut iubilet deo omnis terra, secundo, ut psalmum dicat nomini

20 Ps. XXVI, 6. 23 Ps. LXXXVIII, 16.

1 positi igitur et nos sumus in uitæ V 3 dimicantes propter quod monemur dō V 7 officium R 8 est ergo V 11 uictoriam V exultationis VPE exulta ≡ ti ≡ onis R audiat VRE audia ≡ t P 12 post ecclesiam *supr. scr. & m.* 3 R spectat V celebres VRE celebs (s in ras.) P 17 sci& (soi eras.) R sciet P sciat E placitum esse PE placitum est (sed st in ras.) R 18 testimonium esse scripsi ex usu *Hilar. cf. Stud. 1889 p. 316* testimonium ē R testimonium PE 20 alio loco R loco alio PE circūiui RP circuiui E et immolaui E cf. *Sabatier II, 53 om.* RP 21 inane P 23 protestatur RE propheta testatur P.

eius. deo itaque iubilandum est, quia debitum ei a nobis est
 exultantis uocis officium. psallendum autem nomini eius est,
 quia, ut per organum psalmus est, ita et corporis nostri, quod
 animæ et adfectionis et negotiorum omnium organum est, arti-
 6 ficiosus operibus est placendum. digne ergo dei nomine agen-
 dum est, ut in quantum effici licet, dictis domini obsecundemus
 dicentis: sic luceat lumen uestrum coram hominibus,
 ut uideant opera uestra bona et magnificent patrem
 10 uestrum, qui in cælis est. uitæ enim nostræ
 honestas ad eius laudem erit referenda, cui uiuimus. denique
 idipsum ex subiectis docetur. sequitur enim: psallite no-
 mini eius, date gloriam laudationi eius, quia ex
 organi nostri psalterio, id est corporis animæ famulantis effec-
 tibus præbetur per nos deo gloriosa laudatio, cum gentes opera
 15 nostra contuentes patrem nostrum, qui in cælis est, magnificent
 et dabitur laudi eius gloria, si digne nomini eius organi, id
 est corporis nostri, operatione psallamus.

6. Docemur etiam consequentibus monitis ad ordinem obse-
 quellæ propheta uel spiritu per prophetam ita admonente:
 20 dicite deo: quam terribilia sunt opera tua! quis
 enim non trepidet ad maiestatem eius, qui sæcula instituerit
 mundum condiderit, tempora reuolubili uicissitudine cursuque
 dimensus sit, cælum astris ornauerit, terram fructibus repluerit,
 mare obicibus concluderit. hominem ut his aut uteretur aut
 25 dominaretur elegerit? per hæc enim omnia uirtutis ac potestatis
 eius æternitas noscitur, apostolo dicente: quæ enim inuisi-
 bilia eius, a creatura mundi ipsius factis intellecta

7 Matth. V, 16. 26 Rom. I, 20.

1 quia P^A quia ≡ ut ≡ in fine fol. R (ubi locus etiam in seq. aberratione
 corruptus) a nobis ē exultantis Re a nobis exultantis P^b 2 officium
 Re officium est P^b psallendum autem — psalmus est om. R 16 digne
 P^A digni R 18 etiam PE ergo R cf. Ephem. Austr. 1889 p. 984
 19 consequentibus (in supr. scr. m. 2) P obsequellæ (e in ras.) R obsequille
 (sic) P 19 ita om. R 21 enim add. m. 2 V 22 tempora per uices
 dimensus sit I 25 enim om. V uirtutis signa potestatis V 26 æter-
 nitas et æternitatis m. 2 V 27 factis P facti (ex facit R) Ra.

aspiciuntur, æterna quoque uirtus eius et diuinitas. hæc terribile nomen conditoris efficiunt, et operum dignitas maiestatem eius, qui ea sit operatus, ostendit. horum igitur operum esse deus a nobis prædicandus est et a ceteris confitendus est: non hæc omnia esse dii mentienda sunt. 6

7. Alii enim fortuito hæc extitisse commemorant, alii æterna mansisse confirmant. et idcirco mundum ipsum deum esse contendunt, dum aut suapte, cum uoluit, potestate constiterit, aut, dum initio caret, careat dominantis arbitrio. alii autem solum cælum, quia igneum sit, alii aera, quia motu ac natura 10 indissecabili circumferatur, alii aquas, quia indefessæ efluant, deum nuncupant. plures terræ metalla, robora, scopulos, herbas deos adorauerunt. nonnulli deos esse aut putrefactorum corporum ossa, aut deflagantium rogorum busta mentiti sunt: horum omnium conditorem deum nescientes. et idcirco talem 15 confessionis nostræ ordinem propheta esse docuit oportere: dicite deo: quam terribilia sunt opera tua! in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui: ex multitudine scilicet uirtutum dei uenerationem falsorum in diis nominum mentientes. 20

8. Sed quia mentientur inimici, quid a cunctis fieri oporteat, docetur ita: omnis terra adorent tibi et psallant tibi: psalmum dicant nomini tuo, altissime. mendacio inimicorum in nuncupatis diis demonstrato salutis nostræ instituta præbentur: ut terrena omnis origo nostra adoret et psallat 25

2 ista enim terribilem *corr. m.* 2 *V* 4 operum esse deus *VRa*
operum *P* operum conditor esse deus : a nobis *VRP* et a nobis *E*
5 confitendus est *R cf. Stud. 1889 p. 316* confitendus *VPE* non *PE*
non ne *R* (an non uero?) dii metienda sunt *R* di me ≡ tienda sunt *P*
6 fortuito *R* fortuitu *PE* 8 suaptæ *R* sua parte *P* cum uoluitur *P*
constituerit *P* 9 ut dum *P* 10 igneū sit (ū si in ras. t add. m. 3 ?) *R*
11 indefessæ *RP* indefesse *E* ^h efluant *R* effluent *PE* 14 roc,orum *P*
18 mentiūtur *h. l. V* 21 sed quia *RPE* et quia *V* mentientur *VRP*
mentiantur *E* inimici *VRE* inimici tui *P* 22 adorent tibi *V* adoret
tibi *R* adoret te *PE cf. Sabatier II, 127* psallent *V* psallat (t in ras.
P) *RPE* 23 dicant *V* dicat (t in ras. *P*) *RPE* altissimæ *R*.

altissimo, uerum deum et uniuersorum conditorem relictis impietatum mendaciis recognoscens.

9. Sensum diapsalma distinxit. sermo enim ad deum cum oratione directus ad homines nunc refertur, quos tamquam
 6 longe a cognitione dei consistentes propheta ad proximum aduocat dicens: uenite et uidete opera dei. docuit autem et apostolus esse plures longe a deo positos, quos doctrinae adhortatio tamquam in uicinia collocauerit, cum ait: et cum uenisset, euangelizauit pacem his, qui de longe, et
 10 pacem his, qui de prope. ex lege enim multi tamquam de prope manentes crediderunt gentibus longe aduocatis.

10. Prophetica igitur praedicatio omnes ad dei opera contuenda aduocauit: sed non ea opera, quae cunctorum aspectui subiecta sunt, caeli, aeris, terrae ac maris — haec enim omnes
 16 contuentur —, sed ea, quae fidelium tantum studiis conperta sunt quibusque saluti humanae cum ingenti admirabilium uirtutum terrore consultum est: pharaone impietatis suae poenis in exemplum humani timoris coercito, ut terror damnationis inreligiosorum metu religionem inchoaret; cum in terrae iter
 20 mare aruit et aquae in aridam conuersae sunt; cum Iordanen pedes populus egressus est, et ingressuro repromissionis terram Israhel fluentibus stare iussis relictus ad gradiendi securitatem fluminis alueus decucurrit. ad huius igitur legis et prophetarum dei opera contuenda propheta gentes aduocat dicens: uenite et
 25 uidete opera dei; terribilis in consiliis super filios

8 Ephes. II, 17.

8 diapsalma distinxit *P* ad eū *Ra* cf. *Acad.* p. 31 5 de consistentes *R* 8 in uicinia *Rb* in uicina *P* in uicino *V* in uicino *e*
 9 his qui de longe *V* uobis qui longe *RPE* 10 de prope *V* prope *RPE* 12 prophetica (profetica *R*) igitur *RPE* profetae *V* 13 aduocat *V* aspectui *RPE* oculis *V* 14 caeli aeris *VPE* caeli ≡ aeris (eras. *d?*) *R* 15 *VPE* *supr. scr. m. 1* *R* 16 studium *V* 17 faraone *RP* (faraonem *V*) 20 ≡ aruit (eras. *h, r in ras.*) *R* iordanen pedes populus *R* cf. p. 101, 5 iordanen (iordane *V*) populus pedibus *VP* iordanem pedibus populus *E* 22 fluentibus *R* fluentis *PE* stare iussis in *ras.* *R* relictus *R* reliquus (u in *ras.*) *P* 23 legis et prophetarum *om. V* 24 contuenda *VRE* conculcanda *P* 25 opera dñi *h. l. V* (sed *supr. 6 et ipse dñi*) terribilis i *VR* terribilis & in *P*.

hominum. qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede. ipse enim deus esse intellegendus est, ex cuius terribilibus consiliis humanæ saluti per hæc opera consultum est: ut opinionem de deo — quia nemo cælum contuens deum esse non sentiet — scientia nobis et cognitio talium operum de auctore confirmet.

11. Verum hæc, quamuis uirtutum dei opera sint, non tamen spei et saluti satisfaciunt uniuersorum. populo enim tantum legis mare in terram demutatum est eiusque itineri Iordanes aruit. sed quid hoc ad uniuersæ terræ salutem proficit? omnibus enim hoc, quod uenite dictum est, competit; quis de uniuersis præscriptum erat: omnis terra adorent tibi. quid ergo mihi ad salutem tanto postea genito Iordanes tum arefactus inperit? inperit plane. huius enim primum aquis peccatorum ablutio Iohanne pænitentiam prædicante donata est: et per quem populo in repromissionis terram iter fuerat, per eum uia nobis cælestis regni et in nouæ generationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur aquis ipsis baptismo domini consecratis. ob quod ad id, quod dictum erat: uenite et uidete opera domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum. qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede, ne ab his, quæ antea gesta sunt, spei nostræ esset

3 ex om. P 5 sentiet RPa sentiat e nobis scripsi cf. Stud. 1889 p. 317

nos RPa om. ed. Basil. 1550 et Par. 1572 7 quam^{uis} (uis. supr. scr. m. 1) R
8 salutis P 9 itineri ex itinere m. 1 R iordanis RPE 10 hoc
om. V proficit VRE profecit P 11 ante uenite eras. dictū R
uenite ≡ dictum est R uenit edictum P conpetit P competit ex con-
petit m. 3 R 12 adoret tibi R adoret te (t te in ras.) P 13 iordanes
V iordanis RPE 14 tunc V inperit VE inperitit (tiit in ras. m. 3)

R inperitit¹ supr. scr. P inper ≡ tit (eras. i) plane R imptit¹ plane P
om. V 15 aquis primum V iohanne VRP Ioanne E pænitentiam

ex pænitentiae m. 2 V penitentiam R penitentia P 16 et per quæ P

17 et in nouæ (ioua in ras.) R et nouæ PE^{re} generationis lauachro
(re supr. scr. m. 2) P 18 inchoatur R 23 antea gesta sunt Re
gesta sunt antea Pb.

intercisa securitas, cum de futuro transibunt dixisset, ideo
 subiectum est: ibi lætabimur in ipso. per has enim
 Iordanis aquas in illa, quæ a prophetis promissa sunt, terræ
 bona gressu abluendorum corporum transitum est atque trans-
 5 itur; et ibi cælestis sacramenti exordiis lætamur. cuius lætitiæ
 et tempus et causam alius propheta testatur dicens: lætare
 desertum sitiens, et exultet desertum et floreat
 tamquam lilium, et ecfloreant et exultent deserta
 Iordanis. inualescite manus inualidæ et genua
 10 dissoluta, consolamini modici animi, sensu con-
 ualescite, nolite timere. ecce deus iudicium reddet,
 ipse ueniet et saluabit nos. tunc aperientur oculi
 cæcorum, et aures surdorum audient, et audietur
 lingua mutorum. tunc saliet claudus tamquam
 15 ceruus. hoc ergo illud est, quod significatur: ibi læta-
 bimur in ipso. quæ in aduentu domini et Iordanis baptismo
 et infirmitatum omnium curatione expleta sunt. quod autem
 ibi lætabimur, ad Iordanen pertinet. ita enim dictum est:
 in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur.

20 12. Quod autem in ipso, quis iste sit, in quo lætabimur in
 ipso, propheta subiecit dicens: qui dominabitur in po-
 tentia sua in æternum, non ambigemus, quis iste erit, si
 dicti huius euangelici recordemur: data est mihi omnis
 potestas in cælo et in terra: euntes nunc docete
 25 omnes gentes et apostoli dicentis: propter quod exal-
 tauit eum deus et donauit illi nomen, quod est
 super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu
 flectat, cælestium et terrestrium et infernorum.

6 Esai. XXXV, 1 sqq. 23 Matth. XXVIII, 18. 25 Phil. II, 9 sq.

1 intercisa (cisa in ras.) R 4 corporum PE om. R 5 & in ras. R
 exordiis lætamur Re lætamur exordiis Pb 8 et hæc florient R
 incip. f. 45 T 10 consolamini RPE consolidamini T 14 claudus
 R clodus (o in ras. P) PT 16 in aduentū R 18 iordanen R iorda-
 nem PTE 20 quid ex quod m. 2 P 21 dicens ≡ R 22 ambigemus
 RT ambigimus PE 23 euuangelici R omnis potestas Rb potestas
 PTe 26 quod est — nomen om. R 28 flectat R cf. Acad. p. 57
 flectatur PTE cælestium in marg. add. m. 1 R.

et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. illa enim, ut semper est dominans, ita et dominabitur semper: sed in æternam gloriam eius adsumptæ ex uirgine carnis natura transfertur. Iesus enim eius hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio est; et Iesu nomen, quod super omne nomen est, donatur. non enim hic, ut in ceteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. ei enim a cælestibus et terrestribus et infernis adorato et per omnem linguam in dei patris gloria esse confesso æterni regni donatur arbitrium. sed ut in pluribus, nunc quoque latinitas nostra non satis proprie significationem dicti græci elocuta est. quod enim nobiscum scribitur: qui dominabitur in uirtute sua in æternum, in græcis ita legitur: τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος. quod nobiscum in æternum, id simplex et in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate commune est: quod cum illis τοῦ αἰῶνος, id certi et designati sæculi significationem habet.

13. Unigenitus enim dei filius etsi regnavit semper, non tamen semper regnavit in corpore. ergo ubi designati et tamquam demonstrati sæculi dominatio per id, quod τοῦ αἰῶνος dicitur, uirtute uerbi ipsius continetur, tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam dei corpori et nomen dei donatur et regnum. et huius quidem dominandi sæculi tempus absolute apostolus docet dicens: cum euacuauerit omnem principatum et potestatem et uirtutem, et nouissima
25 I Cor. 15, 24; 26.

1 in P post ἡ 1 litt eras. 2 dei patris ē RPT est dei patris E 8 sint R 7 est donatum PTE hic supr. scr. P 11 propriae RP 12 græci (i ex corr 1) R 14 ΤΩ ΑΕΤΙΟΖΟΝ ΠΕΝΤΝΑΥΝΑΚΤΕΤΑ ΑΟΥΑΙΩΙ (postea eras. in hoc) R ΤΩΔΕC≡ΤΟΖΟΝ≡ΤΕΝΤΙΑΙ· ΝΑΚΤΕΙΑ ΑΙ·ΤΟΥ ΑΙΩΝΟC P to. destio zonten edi nas teiali tulio nos α. In T omnia satis bene litt. græc. scripta sunt et articulus τῇ ante δυναστείᾳ superscripta pronuntiatione eius temporis (ti) accurate est exaratus; qui cum etiam ex uestigiis in RP eluceat et a Tischendorffo (II, 68) probetur, in lectum erat recipiendus. 16 diffinitionis P¹T 17 ΤΟΥ ΑΤΩΟΝΟC R 21 dominatio PTE demonstratio R 22 illut V 23 quo VPT: qd Ra corpore V 25 euacuauerit ≡ (1 litt. eras.) R 26 & nouissima Re et nouissime (e in ras. P) PT.

inimica deuincetur mors; tunc solus in uirtute sua
 sæculi dominabitur. nunc enim quamuis regnet, tamen prin-
 ceps huius sæculi petiit, ut modo tritici apostolos cerneret; et
 sunt spiritales nequitiae in cælestibus, aduersum quas spiritalibus
 nos armis beatus Paulus instruxit, aduersum quas militantes
 nos fidei nostræ angeli, qui secundum euangelia cotidie in
 cælis deum patrem uident, prosecuntur et misericordia dei
 protegit.

14. Atque ob id consequitur: oculi eius super gentes
 10 respiciunt. ab omni enim in peccatis morante uultus domini
 auersus est. hæc namque indemutabilis dei significata con-
 uersio est: non quod tamquam per naturam corporalem se
 quoquam aut auertat aut referat, sed quod par atque idem
 æqualiter semper manens uniuscuiusque auxilio pro meritorum
 15 diuersitate aut desit aut adsit. ex persona enim peccatorum
 ita scriptum est: auerte faciem tuam a peccatis eorum
 et iterum: quare auertis faciem tuam et dexteram
 tuam? et rursum: auertisti faciem tuam, et factus
 sum conturbatus. ubi autem iustorum persona tractatur,
 20 hæc dicta sunt: oculi domini super iustos et aures
 eius in preces eorum et iterum: oculi tui uideant
 æquitates et deinceps: designatum est super nos
 lumen uultus tui, domine; ergo incorporalis deus mise-
 ricordiae suæ oculis et tamquam ministerio famulantium
 25 angelorum protegit gentes, et in omnes credentes donum se
 diuinæ miserationis effundit.

16 Ps. L, 11. 17 Ps. LXXIII, 11. 18 Ps. XXIX, 8. 20 Ps. XXXIII, 16.
 21 Ps. XVI, 2. 22 Ps. IV, 7.

1 deuincetur *RTE* deuincitur *P* 2 sæculi *R* saeculo *PTE* 3 petit
T petit *RPe* 5 aduersum *RPT* aduersus *E* 6 euangelia *R* 7 pro-
 secuntur *Ra* prosequuntur *PTa* et *om.* *R* 11 post indemutabilis
 eras. est *R* 18 quoquam *R* quōq; & quoq; *PT* atq; in ras. *R*
 14 semper *supr. scr. T* 15 assit *T* ^{ab}dsit *R* et ex *R* 19 persona *ex*
 personam *R* tractatur ^{ibi} hæc (ibi *supr. scr. m. 2*) *P* 22 deinceps *T*
 26 donum se *PTa* dona se *ex* donū se *R* donum *ed. Basil. 1550, Par.*
1572 (an donum suae? cf. Stud. 1889 p. 317).

15. Hoc Iudæi denegant, his operibus dei infidelis populus contradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis usurpans. et consequentibus istud dictis propheta demonstrat, ad id, quod dixerat: oculi eius super gentes respiciunt, conectens istud: qui in iram prouocant, non exaltentur in se. 5 hoc, quod in se exaltantur, dominus in euangelis condemnat dicens: nolite præferre inter uos dicentes: patrem habemus Abraham; potens est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ. quod autem in iram prouocant, omnifariam prophetæ locuntur; Esaias: in 10 iracundiam prouocastis sanctum Israhel; ad Ezechiel quoque spiritus loquitur: fili hominis mitto te ego ad domum Israhel, qui exacerbant me, et in psalmis: exacerbauerunt spiritum eius et rursum: frequenter liberaui eos, ipsi uero me exacerbauerunt. 15 omnis ergo operationem et misericordiam dei in salutem gentium denegans in iram prouocat misericordiæ et salutis auctorem; quia in se gloriosi et exaltati iram eius, qui solus gloriosos potest efficere, exacerbant.

16. Interiectio rursum diapsalmi et sensus et personæ demutationem docet. nam sub hac significatione frequenter alterum, 20 nonnumquam utrumque distinguitur. superior enim sermo ex prophetæ persona omnis fuit dicentis: uenite et uidete

7 Matth. III, 9; Luc. III, 8. 10 Esai. I, 4. 12 Ezech. II, 3. 14 Ps. CV, 33. Ibid. 43.

2 habraam R abraam T ^{ris usur} gene pans corr. m. 1 R 4 dixerit P
conectens (connectens α) istud RPTα connectens illud α 7 præferre
(pferre P) RPT cf. Sabatier II, 13 adn. proferre E 10 locuntur R
loquuntur PTE esaias R isaias T ^{ut} ^{alt} esaias P in iracundiam RPE
in iram ^{cundia} T 11 prouocastis RT prouocatis P prouocasti e hezehiel
R hiezechiel T 18 israhel ex esrahel m. 1 R exacerbant R
(παραινυγαντας LXX) exacerbauerunt PTE 15 ompis RPT omnes E
16 operatio ≡ ≡ ≡ et misericordia ≡ P in salute R 17 denegans
RPT denegantes E prouocat RPT prouocant E 18 in se (e in
ras.) R exaltati ≡ iram (eras. α?) R gloriosos ex gloriosus corr.
m. 1 R 20 diappsalmi P 23 profetae (ae in ras.) R dicentis ex
dicentes R.

opera dei, quam terribilis in consiliis super filios hominum; sequentem uero apostolicum esse oportebat, ut his inuitantibus, istis prædicantibus eadem doctrina ueteris ac noui testamenti prædicatio contineretur.

17. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur: benedicite gentes deum nostrum. non ex inani nostrum prophetiæ sermo subiecit. non utique illos, quos deos putabatis, heroum nomina uel elementorum creationes uel metallorum materiem, sed nostrum et eum, cuius opera recensentur, qui terribilis in consiliis super filios hominum, qui conuertit mare in aridam, qui dominatur in uirtute sua in æternum. hoc autem proprie apostolicæ doctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euangeliiis prædicare.

18. Sed id, quod consequitur: et obaudite uocem laudis eius, intellegentiam confundit. uox laudis namque non eius, qui laudatur, sed eius, qui laudet, auditur. et quomodo gentes, ut uocem laudis obaudiant, admonentur? uerum et hic latinitas nostra proprietatem dicti in translatione non reddidit. nam hoc, quod nobiscum scribitur: et obaudite uocem laudis eius, a Græcis ita dictum est: καὶ ἀκούετε τὴν φωνὴν τῆς ἀνέσεως αὐτοῦ. quo uerbo id significatur, obaudiri posse ut efficiant uocem laudis eius: quod plenius intelleget.

1 terribilis RPE terribilis ē T in consiliis RPE in marg. add. T
3 prædicantibus (p̄dic in ras.) R 5 adhortatio R 6 deum RPE domi-
num T 7 prophetiæ (profetiae R) RPTa prophetae 8 putabatis
RPTa (Bened. de R falsa rettulerunt) perturbatis ed. Par. 1572 heroum
(u in ras. R) nomina RE om. PT cf. Acad. p. 30 elementorum (om.
uel) R 9 uel metallorum materiem (supr. metallorum signa transpositionis
erasa) R uel materiem metallorum PTE eū supr. scr. R 12 autē R enim
PTE propriae R proprium PTE deum RE dñm (in ras. P) PT 13 ac R
in euangeliiis R 15 uox laudis namque scripsi cf. Stud. 1889 p. 321 uox
laudis nam P uox laudis R nam uox laudis TE 17 uerum om. R

20 ΚΑΙ ΑΚΟΥΤΙCΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΝΕ ΕΤΕCΑΝCΑΙΟC ΑΥΤΟΥ R ΚΑΕ-
ΑΡΟΥΤΙCΑΤΑ·ΙΤΗΝΦΩΝΗΝ ΤΙCΑ·ΙΝΕCΑΙΩΕΔΥΤΟΙ P, om. α, T
textum bene scripsit, nisi quod et ipse ΑΚΟΥΤΙCΑΤΑΙ, cui adiunxit lit.
lat. acoutisato (uoci τῆς superscr. τῆς cf. supr.) 21 quo ex quod R
obaudiri posse ut efficiant PTa utaudiri posse ≡ ≡ efficiant R ut
obaudiri posse efficiant .

qui meminerit dominum in euangeliiis dixisse: quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. deus namque constanti et publica prædicatione laudandus est, neque debet in commemorandis uirtutibus eius fides nostra trepidare. 5

19. Sed quæ tandem uox laudis eius audiri efficienda est? nempe ea, quod credentium animam posuerit in uitam, quod apostolicæ prædicationi et martyrum confessioni constantiam et perseuerantiam largitus sit confitendi, quorum discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus cælestis regni prædicatio 10 transcucurrit. in omnem enim terram exiit sonus eorum. et alibi spiritalis discursus gloriam clamans spiritus sanctus: quam speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem! hæc ergo uox laudis dei prædicantium audienda præconio est, propheta testante: qui posuit 15 animam meam ad uitam et non dedit commoueri pedes meos. non enim humanarum comminationum terribilibus a cursu prædicationis suæ apostoli deflexi sunt, neque firmitas pedum insistentium a fidei gressu commota est, quin semper iudicii et æterni regni dominum prædicarent. 20

20. Locutus autem ex unius persona spiritus prophetiæ rem ipsam non uni tantum nomini competere significat. nam cum dixisset: et non dedit commoueri pedes meos, subiecit quoniam probasti nos, deus, igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. sermo itaque cœptus 25 ex uno refertur ad plures. est namque unus spiritus, et una credentium fides est et secundum quod in gestis apostolorum est: erat credentium anima una et cor unum. atque

1 Matth. X, 27. 11 Ps. XVIII, 5. 13 Rom. X, 15. 28 Act. ap. IV, 82.

3 constanti = et (*eras. a?*) R 7 quod ex quot R 8 et perseuerantiam RE om. PT 10 pedibus RTE fidelib: P 12 clamans R clamat

PTE 14 et euangelizantium pacem T hæc R 17 comminationum R commutationū PTa 19 a fidei gressu RE fidei gressus P fidei gressib: T 20 & *supr. scr. m. 1* R æterni regni R regni æterni PTE 25 sicut igne examinatur V cf. Sabatier II, 128 sicut examinatur RPTE 27 fides = ē & secundum (*eras. uidetur interpunctio*) R(e) fides secundum PTb apostolorum RPE apostolicis T 28 anima una R cf. Sabatier III, 514 *adn.* anima PTE.

ita, cum ab uno coeptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? et, ut arbitror, examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes, quæ
 5 ex prima terræ materie adhæserint, decoquantur, ut, quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint, purgentur. deus itaque credentes in se non tamquam fidei eorum ignarus examinat: sed quia etiam secundum apostolum temptatio probationem adfert, examinantur credentes non ad cognitionem
 10 dei sed, ad sui probationem, ut igne purgati et admixtione vitiorum carnalium defæcati splendeant examinatæ innocentie claritate.

21. Temptationum autem genera et diuersas martyrum victorias contuentes scimus, quibus modis anima ponatur in
 15 uitam, cuius contemptu desæuientibus poenarum ingeniis a fidei gressu et testimonio non mouentur. alii enim in uinculis carcerum gloriantur, alii cæsi in uerberibus gratulantur, alii potestati inreligiosorum desecanda feliciū caputū colla submitunt; plures in exstructos rogos currunt et trepidantibus
 20 poenæ ministris ignem saltu deuotæ festinationis insiliunt; alii in profundum demergendi non in aquas necaturas, sed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt toto ipso se corpore deo hostiam tamquam holocausta præbentes.

22. Percurrit ergo per hæc passionum genera ex personis
 25 apostolorum, euangelistarum, martyrum propheticus sermo

1 coeptum *supr. scr. T* designatur *R* 4 ut *supr. scr. P* 5 materie
VTb materiae *Pe* matheriae *R* adheserint *VR* decoquantur *VRTE*

de = c = oquantur *P* 6 fraudolent^r *P* 7 fidei eorum *om. V* 8 qui

corr. m. 1 R 10 admixtione (admixtione = *R*) *VRPT cf. Stud. 1889 p. 322*
 ab admixtione *E* 11 defecati *VP* examinantes *V* 12 claritate = (*eras. m. 1*) *R* claritatem *V* 14 contuentes scimus (contu in *ras.*, entes sci in *mary. add.*) *R* animae ponantur *V* 16 enim *om. V* carceris *V* 18 inreligiosorum *om. V* 19 rogis *V* 20 ignem *VPTE* igne *R* saltu *VRTE* saltus ex salus *P* 21 demergentes *V* 22 refrigeriū ex refrū *P* æternum *V* decidunt *VRTE* decedunt *P* toto ipso se corpore *RE* toto ipso corpore *V* toto pro se corpore *P* toto se corpore *T* 24 ergo per hæc *VTE* p ergo hæc (*p supr. scr. m. 2*) *P* hæc ergo ergo per hæc *R* 25 euangelistarum *R om. V.*

dicens: igne nos examinasti, sicut igne examinatur
 argentum. induxisti nos in laqueum, id est in
 custodiæ catenas. posuisti tribulationes in dorsum
 nostrum, poenas scilicet uerberum, quibus cum apostolis
 Petrus gaudet et Paulus exultat. inposuisti homines
 super capita nostra. transiuimus per ignem et
 aquam. gloriosas uidelicet martyrum mortes commemorat
 gladii, ignis, profundis. sed qui transit per ignem et aquam,
 non in his aboletur, sed in aliud per illa transducitur. et quo
 transducatur, propheta non nescit dicens: induxisti nos in
 refrigerium. huius refrigerii et in loco alio meminit dicens:
 conuertere anima mea in requiem tuam, quia domi-
 nus benefecit mihi. eripuit animam meam de
 morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu.
 bene placebo domino in regione uiuentium: animam
 uidelicet suam in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus,
 in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum
 labe deteresa non doletur, non fletur, non peccatur, sed uiuitur.
 in huius igitur beatitudinis per ignem et aquam refrigerium
 educti sunt.

20

23. Et ne aut pertranseuntis aquas natatus aut transilientis
 ignem saltus aut introductio in refrigerium cōmunis alicuius
 et terreni loci requies significari existimaretur, adiecit: in-
 troibo in domum tuam in holocaustis. holocausta
 sunt integra hostiarum corpora, quæ, quia tota ad ignem

25

12 Ps. CXIV, 7 sqq.

2 in laqueum VPTE in laqueum $\equiv \equiv$ (laqueum in ras. postea 2 litt.
 eras.) R 8 posuisti nos V tribulationes VR tribulationē PT in
 dorsū nostrum VRE in dorso nro \equiv P in dorso nostro T 4 poenas ex
 poenas R cum apostolis ex cum apostolum m. 1 V 8 p ignem aqua
 (sup. a lineol. eras.) P 9 aboletur (ex aboletur R) RTTe dissoluitur V
 aliat (ut in ras.) R et quo RPTE et ubi V 10 nescit RPTE igno-
 rat V 10 induxisti V cf. Sabatier II, 128 et eduxisti RPTE 18 mihi
 PTE tibi (t in ras. 3) R cf. infr. CXLVI cap. 4 (ubi etiam G præbet mihi)
 14 a lacrimis R cf. infr. l. c. et Sabatier II, 227 de lacrimis PTE a
 lapsu R de lapsu PTE 18 et uiuitur VRTa 21 et \equiv ne R per-
 transeunt T pertranseunt RP 28 adiecit RPE subiecit T.

sacrificii deferabantur, holocausta sunt nuncupata. per hæc igitur genera poenarum martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta nouerunt, ut in dei domum, id est in celestis domicilii habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirent.

24. Sed quid tandem in hæc corporum suorum oblatione nouerunt? scilicet ut per hæc martyrii sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirent. qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitus, sed nobis, qui futuri adhuc eramus, uel quibus tum erat incognitus, prædicabant. quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrii desiderium accendit. non enim causa alia prædicabant nisi ut fidei suæ et martyrii exemplo plures martyres erudirent. quod Paulus docuit dicens: ego Paulus uinctus Iesu pro uobis gentibus. atque ob id in huius prædicationis fructu deo se nota reddere confitentur dicentes: reddam tibi nota mea, quæ distinxerunt labia mea. et locutum est os meum in tribulatione mea: holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus, offeram tibi boues cum hircis, an ignorat propheta ex persona dei in spiritu se locutum: non accipiam de domo tua uitulos neque de gregibus tuis hircos et: numquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo? et rursum: quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis autem non delectaberis? cessat igitur opinionis nostræ error, ut hæc nouisse martyres existimemus. sed in martyriis posterum

14 Ephes. III, 1. 21 Ps. XLIX, 9. 22 Ibid. 18. 24 Ps. L, 18.

2 genera poenarum RPE poenarum genera T 3 ut in dei RTE ut
 4 P id est RPE supr. scr. T 7 nouerunt RPE uoluerunt T
 10 adhuc supr. scr. m. 1 R 11 omnis RE omnem PT 13 martyr = es
 (eras. s) R martyras T quod ex quodquod R 14 Iesu R cf. Sabatier
 III, 795 adn. Christi Iesu PTE 17 distinxerunt VP 18 offeram
 tibi — arietibus in marg. add. T 20 hircis R hircis ex hircos P
 21 in spiritu = = se R 25 holocaustis autem non R cf. Sabatier II, 104
 adn. holocaustis non PTE 26 cessat RPTa cesset : 27 martyras
 corr. m. 1 R martyras T martyriis ex martyris P posterum RPT
 posterorum E.

reddent deo quæ locuti sunt uota, ipsi quidem se primum deo
 nouentes et se ipsos holocausta præbentes, quia in his domum dei
 introibunt in passionum suarum tribulationibus Pauli uoce claman-
 tes: quis nos separabit a caritate dei? tribulatio an
 angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut 5
 periculum? et: confido, quod neque mors, neque
 uita, neque præsentia, neque futura, neque creatura
 alia poterit nos separare a caritate dei, quæ est
 in Christo Iesu. hæc ergo in tribulatione primum beatorum
 martyrum uota sunt, quæ in tribulationibus suis locuntur et 10
 spondent; tum deinde, ut ex nobis holocausta medullata con-
 summent. medullata ob id, quia fides animæ et cordis
 officium est resque hæc uoluntatis internæ est. cum incenso
 quoque arietes offeruntur. quid autem sit incensum, ita hoc
 eodem psalmorum libro docemur: fiat oratio mea tam- 15
 quam incensum in conspectu tuo, in incenso orationes
 intellegendas esse significans. qui uero sub arietum nomine
 ostendantur, anterior psalmus ostendit, cum ait: induti sunt
 arietes ouium; in his enim, tamquam in principibus gregum,
 significat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicæ eruditio cum 20
 orationum odore — bonus enim secundum Paulum in
 Christo odor sumus — ad martyrii studium prosequitur.
 non solum autem arietes cum incenso offerentur, sed etiam
 boues offerentur; id est contumacis naturæ pecora in culturam

4 Rom. VIII, 35. 6 Ibid. 38 sq. 15 Ps. CXL, 2. 18 Ps. LXIV, 14.
 21 II Cor. 2, 15.

1 reddent *R* reddunt *PTE* 8 clamantes *PTE* clamantibus *R* 5 aut
 persecutio aut f. aut n. aut p. *T* cf. *Sabatier III*, 626 et *supr.* p. 209, 2
 aut persecutio aut f. an n. an p. *R* an persecutio aut f. aut n. aut. p. *Pe*
 7 neque creatura alia *om.* *PT* 9 hæc ergo in *RPTE* hec ergo sunt in *V*
 primum *VRPTab* prima *ed. Basil. 1550 Par. 1572* beatorum *om.* *V* 10 uota
 sunt *RPTE* uota *V* locuntur *R* loquuntur *α* loquuntur *PTe* 11 tunc *V*
 holocausta *V* consumment *VPTE* consument *R* 18 res. quæ *P* 17 signi-
 ficans *RTE* significat (t in ras.) *P* 19 in his enim *PTE* in his ergo *R*
 gregum ex grecum *P* 20 quos *om.* *R* apostolicæ *supr. scr. m. 1 R*
 21 Paulum *RTe* apostolum *Pb* 23 offerentur *VR* offeruntur *PTE*
 24 offerentur *V* offeruntur *RPTE* post offerentur *add.* cum hircis *V*
 ad culturam dī domantur *V*.

dei mitigantur in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita.

25. In eo autem, quod dicitur: offeram tibi boues cum hircis, uirtutem uerbi ex hebræo in græcum demutati latinus sermo non tenuit. nam quod nobiscum est: offeram tibi boues cum hircis, cum illis ita habetur: ἀνολῶ σοι βόας μετὰ χειμάρρων. Χειμάρροι cum græcis non proprium, sed appellatiuum nomen hircorum est et eorum maxime, qui in ipso hiemis tempore editi sint. et scriptura hoc in loco tantum
 10 χειμάρρους nuncupauit, ceteris autem locis τράγως, quos nos hircos dicimus, posuit. confirmat autem spiritalis intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi et concors translatio, qui pro χειμάρροις καιρίμους transtulerunt; καιρίμοι autem significantur, qui ex ipso tempore editi sunt; χειμάρροι autem, quos hiemps
 15 genuit, unde et torrentes eodem uocabulo græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hiemps auxerit.

26. Ergo cum ait βόας μετὰ χειμάρρων, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiae se homines ostendere, in χειμάρροις autem eos, quos ipsa
 20 persecutionis tempestas in martyrii gloriam genuerit. scimus enim plures sacramentorum diuinorum ignaros exemplo martyrum ad martyrium cucurrisse, et extra scientiam fidei ante

¹ martyr o P 6 NWI *cofibo* ACMETAXCH MAPPΩN CHIMAPPYA ETAA APPOI R ANOICΩ COI BOAECETA XEIAIAPPΩN XECH MARASIAAPPOI P, in T omnia bene exarata sunt pronuntiatione aniso, si, chimarri litteris latinis superscripta. quae in RP abundant ex ditto-graphia orta uidentur, cf. *infr.*; ceterum Hilarium re uera χειμάρρων et χειμάρροι scripsisse pro χιμάρρων et χιμάρροι etiam explicatione, quam adiungit, probatur 9 et scriptura PTE inscribitur ad R 10 chimarrus. XEIMAPPOIC R XEIMAPPUC T ubi MARRUS (ubi in ras.)

XIALAPPYE P TPATWC R TPAGWC P TPAΓWC T ^{tragos} cf. Addenda

11 dicimus posuit T dicimus tragos posuit RP 18 KAIPIMOYC T KAIPIMOYC R CERALCOC KAIPIAIOYC P cf. *Rost-Palm lex. p. 1544*

^{kerimi} KAIPIMOI T KITIMOI R Caerim IKAIPIAAOP P 14 editi sint T eruditi sunt R eruditi sint VP XEIAIAPPI P(R) hiemps RPhiems TE 17 XE-

MAPPΩN RT XIMPΩN P 19 hominis VP ⁿ i corr. m. 1 R 20 in VPT p postea interpos. m. 3? R gloriam VRT gloria Pb generauerit V.

niuentes, facto fidei præsentiæ edoctos, ipsam illam consummatæ in martyrio fidei gloriam consecutos. qualis fuit ille, qui dominum in ipsa sua damnatione confessus est dicens: memento mei, domine, cum ueneris in regnum tuum; qui mox tale martyrii huius a domino munus accepit: amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. huius igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert cum hominibus diurnæ frugiferæque culturæ, sub ipsa desseuientis hiemis tempestate progenitos. dicente autem deo: quo mihi multitudinem hostiarum uestrarum? plenus sum, holocausta arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum nolo. quis enim hæc exquisiuit de manibus uestris? superfluum est existimare, in bubus et hircis tamquam perfecta sollemniorum vota placuisse.

27. Demutat, ut in ceteris, interiectio diapsalmæ personam atque sensum, doctrinæ tamen ordine non dissidentia. postea enim quam ex persona apostolorum, euangelistarum, martyrum, prophetarum ostenderat, quibus modis anima eius posita esset in uitam, id est per passionum pœnas atque mortis, per quas in locum beatitudinis transisset reddens in holocaustis deo vota, post hunc ergo sermonem, quem omnem ad deum haberat, eos nunc, quos ad holocaustorum sollemnia erudierat, adfatur dicens: uenite et audite, et enarrabo uobis, omnes, qui timetis deum. aduocat non incertos neque ad incerta. nam qui sint, quos aduocet, docet: omnes, qui timetis deum; inreligiosis enim neque adeundi neque

3 Luc. XXIII, 42 sq. 9 Esai. I, 11 sq.

1 factos *R* præsentiæ (*a in ras.*) *R* præsentes *T* ^{ter} *psentali* ^{et} *P* ipsam *P*
 3 inter sua et damnatione 10—12 litt. (confessione?) *eras.* *R* 4 mei
supr. scr. T 5 paradiso *V* paradyso *RPT* 7 similis *P* 9 dicenti
RT 11 adipe *P* 14 perfecta post sollemniorum *supr. scr. R* 16 de-
 mutat *RP* demutauit *T* diapsalme *P* 17 sen = sum *R* postea
 enim *VT* postea enim (*stea in ras.*) *R* postea ^{enī} (*enī in ras.*) *P* 19 pro-
 phetarum *VRP* propheta *T* 20 in uitam *RT* in uita *P* mortis *PT*
 mortis *RE* 24 uenite audite *R* et narrabo *RP* (*corr. m. I*) 26 sint
supr. scr. m. I P.

audiendi uoluntas est. dehinc, quid enarraturus sit, significat: quanta fecit animæ meæ. hanc enim posuit in uitam, hanc in refrigerium induxit, hæc in holocaustis domum dei introibit.

28. Sed ut hæc animæ fierent, ex causis meruit, ut fierent. quibus nero causis meruit, dicit: ad ipsum clamari ore meo. meruit ergo bona animæ, quia ad eum ore clamauit. sed clamor oris plerumque mendax est, et non semper uerborum sonus adfectum mentis nuntiat. sequi ergo clamorem
 10 oris debet et sensus: et secutus est. nam propheta conexuit: et exaltaui sub lingua mea: non in lingua, sed sub lingua, in occultis scilicet linguæ et quodam intra se tacitæ uoluntatis eloquio. quod idipsum in euangelis domino placuit dicenti: intra in cubiculum tuum et claude ostium
 15 tuum et ora: et pater tuus, qui uidet in absconso, reddet tibi. ergo nunc, qui ore clamatus est, exaltatur sub lingua deus.

29. Sed qui sub lingua exaltatur. omni cordis puritate uenerandus est; nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente
 20 cogitatur impietas. ab eo autem, qui sub lingua exaltet deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit dicens: iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiat deus. propterea exaudiuit me deus, intendit uoci orationis meæ. iniquitatem non modo re
 25 non effecit, sed nec corde conspexit. uel certe iniquitatem non conspexit in corde, nullum scilicet uitium iniquæ suæ uoluntatis

14 Matth. VI, 6.

1 dehinc — significat *om.* R 2 ^{me} se V hanc enim posuit RPT hanc enim animam posuit V 3 hanc in RVPT in V¹ holocaustis V 4 introibit (ex introibit *m.* 1 R) RPT introiuit V 6 dicit R edicit

PTE 7 animæ RPTE anima V quia RT qui P quæ I' ad eum RPT ad dñm I' 8 clamor oris PTE clamor horum R 9 nuntiat R enuntiat PT 12 tacite R 13 in euangelis R 14 clude T hostium P 20 exaltent P 21 habet oportere R 23 exaudiat VRPTL exaudiet e intendit VP¹T cf. Sabatier II, 129 et intendit (ex intendet R)

RP²E 24 re RP¹TE^o re P² 25 efficit R¹ 26 in corde suo V.

in corde suo contuens: et ob id dignus audiri. in uitam
enim eius anima posita est pedesque eius non commoti sunt
et in refrigerium inductus est et domum dei introibit et, quæ
distinxerat labiis, uota persoluit deo, honoris et gloriæ con-
fessione subnixus dicens: benedictus deus, qui non amo- 5
uit deprecationem meam et misericordiam suam a
me, laudem dei coeptam in exordio psalmi in fine confessus,
cui gloria est in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXVI.

In finem hymnus psalmus cantici. 10

Deus misereatur nobis et benedicat nos: inlu-
minet uultum suum super nos et misereatur nobis
et reliqua.

1. Psalmus brevis est et euangelica prædicatione absolutus.
nam et in finem est et psalmus cantici est, per quod 15
confessio per scientiam gerendorum et per doctrinam profi-
cientia gesta cantantur. et principium eius, unde oportuit,
sumptum est. est autem omnis in eo sermo uel prophetarum
uel apostolorum, quorum alii uenturum in corpore unigenitum
deum, alii uenisse docuerunt, sancto spiritu inluminati et 20
honore gloriæ cælestis expleti. oratio ergo eorum in psalmi
exordio esse noscenda est.

2. Deus misereatur nobis et benedicat nos: in-
luminet uultum suum super nos et misereatur

1 in uitam *PTE* in uita *VR* sed *cf. supr. p. 267, 20 et 268, 2* 2 enim
RT *supr. scr. m. 1 P om. V* pedesque *RPT* pedes *V* 3 introiuit

4 distinxerat *V* distinxer^{at} *P* 5 dicens *RT* ait in *ras. P*
monit *V* 8 amen *om. V* Explicit psalmus LXV incipit psalmus LXVI
feliciter *V* Explicit psalmus LXV incipit psalmus LXVI *R* Finit psal-
mus LXV incipit psalm LXVI *P* Expl. de LXV incip. de LXVI *T*
10 in finem hymnus — misereatur nobis *om. V* psalmus cantici
David *E* 14 et euangelica *R* euangelica *T* 15 in fine *VRP*
16 proficientiam *V* 17 et principium ex primum et principium *m. 2 V*
unde *add. m. 2 V* 18 est autem *ōnis* ex est autem un *ōnis corr. m. 1 V*
sermo *≡≡* uel *P* sermo uel ex sermo uel uel *m. 2 V* 19 uel aposto-

lorum quorum *sup. lin. a m. 2 V* 20 illuminati *TE* et honor^o *R*
21 in psalmi exordio ex in psalmi in exordio *corr. m. 1 V*.

nobis. secundum doctrinae ordinem primum misericordia dei
 poscitur. ex copia enim bonitatis suae misericordiam in pec-
 catorum remissione largitur; et peccatorum remissio non pro-
 bitatis est meritum, sed spontaneae indulgentiae voluntas et
 5 bonitatis diuitiis ad miserandi munus exuberans. ergo, qui
 misericors est, ut benedicat, oratur. et benedictionis quidem
 fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum talis
 ad Adam tum adhuc peccati nescium sermo est: crescite
 et multiplicamini et replete terram et domina-
 10 mini eius. ista quidem quamvis corporaliter tantum dicta
 plerique arbitrentur, tamen spiritali doctrina eruditus plus de
 se uirtutis praeberunt. haec enim benedictio non creationes
 tantum corporalium successionum Adae largita est. quamvis
 enim fecundae eius soboles futurae essent, tamen terram implere
 15 non poterant; quae pro copia hominum licet habitetur, non
 tamen adinpletur. uerum terram corporis nostri impleri doc-
 trinis spiritalibus uoluit et multiplicari et crescere scientia dei
 per Adam enim atque in ipso Adam, qui primus opus dei
 fuerat, oportuerat cognitionem dei inchoari: sed eo peccatis
 20 coinquinato benedictionis istius fructum prophetae sibi atque
 apostoli deprecantur. quem beatus apostolus consecutus ita de
 se gloriatur: benedictus deus, qui benedixit nos in
 omni benedictione spiritali in caelestibus in
 Christo. hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui

8 Gen. I, 28. 22 Ephes. I, 3.

1 misericordia R 2 misericordia R in peccatorum remissionē e
 3 largitur — remissio om. R post remissio litteras repetitas ne largitur
 remissio del. m. 2 V 4 ex bonitatis in miserandum munus V 10 dicta
 ex dictor corr. m. 1 V dicta ante tantum supr. scr. m. 1 R 11 er-
 ditus R 12 non creationes sup. lin. a m. 2 V cf. Stud. 1889 p. 321 non crea-
 tionis E congregationes R concreationis PT 14 fecundiae V secundae R
 sobolis R futura esset V terram et implere ex terra est implere corr.
 m. 2 V 15 non tamen et impletur VPT 16 impleri doctrinis sup.
 lin. a m. 2 V 17 spiritalis V scientiam V 18 adque VR 19 in-
 choari R inchoare V 20 quo inquinato R profetae R profeta ex
 profeta corr. m. 1 V 21 deprecantur V quē e quae VRPT
 beatus (sic) add. m. 2 V 22 in omnibus V 24 hui RT.

in Christo cælestes sunt; et benedicti sunt, qui spiritali benedictione in cælestibus benedicuntur. et uideamus, an benedictionis istius fructum præsens psalmi oratio deprecetur.

3. Post misericordiam enim et benedictionem id sequitur: inluminet uultum suum super nos et misereatur nobis. benedictione dei opus est, ut nos uultus eius inluminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suæ lumen inradiet, ut maiestatis suæ spiritus lucem obscuratis intellegentiæ nostræ sensibus tribuat et gloriari deinceps liceat, dicentes: designatum est super nos lumen uultus tui domine. hanc autem inluminationem uultus sui super nos misericordia ipsius, quæ in peccati remissione in nobis est cœpta, largitur. in quem autem profectum inluminationem uultus dei super se precentur, sermo consequens docet.

4. Ut cognoscamus in terra uiam tuam et in omnibus gentibus salutare tuum. interiectio diapsalmi, etsi conuersionem personæ adtulit, sensum tamen non demutauit. nunc enim ad eum sermo est, qui nunc usque fuerat in uotis. quod autem in latinis libris ita scribitur: ut cognoscamus in terra uiam tuam, in græcis ita est: τοῦ γινῶναι ἡ τῇ γῇ τὴν ὁδὸν σου. inter γινῶναι et cognoscamus id 9 Pa. IV, 7.

ⁱⁿ
1 in xpo (in in principio uersus supr. scr. m. 2) V post Christo
non. litteras erasae P benedicti ex bonedicti m. 2 V 2 et uideamus
ex et bene uideamus m. 2 V 3 fructus V praesentis PE ratio R
4 misericordiam enim et om. V 6 benedictione ex benedictionem R
7 irradiet PTE irradiet ex irradiat m. 1 R 8 obscuratis ex obscuri-
tatis (?) R obscuritatis e 12 in peccati remissionem V in peccatis
remissionem P in nos V 8 in ras. P et V 18 post super se 3—4
litt. (sup?) eras. R 14 praecentur V poetur R docet. diapsalma. ut
cognoscamus PTE 15 in omnibus (om. et) RPb 17 personae non
attulit (adtulit P^a) Pb ^{sensus} personae non attulit T ^{personae} sensū T tamen demu-
tauit PTab 18 ad dñm sermo est V sermo est ad eum E fuerat ex
fuerit m. 1 R 19 aut̃ supr. scr. P ista V 20 ΤΟΥ ΥΝΩΝΑΙ
ΕΝΤΥ·ΗΤΗΝΟΔΟΝCΟΥ·ΙΝΤΕΡΤΝΟΝΕΝΩΝΑΙ P ΤΟΥ ΓΝΩΝΑΙ
ΟΗΤΥΝ ΝΟΑΟΝCΑΥ· inter ἴγνο & ΝΑΩΝΑΥ R om. V_a, in T omnia
bene sunt scripta (praeter ΓΝΟΝΑΙ), post alterum ΓΝΟΝΑΙ spatium
4—5 litt. uacuum; superscripta est pronuntiatio gnōne en ti gi tin ōdon su.

differt, quod sine personae definitione est *γινῶσκειν*, cognoscamus autem ipsos eos, qui haec locuntur, ostendit. ergo secundum ueram illam graecitatis translationem inluminari se dei vultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terra dei uia, quae est doctrina uitae religiosae. per eam enim ad deum pergitur. religiosae autem uiae doctrina Christus est, quam se esse in euangelis ostendit dicens: ego sum ueritas, uia, uita et rursum: nemo ad patrem uadit, nisi per me. et hunc esse uiam, ipse ille conexus sibi psalmi sermo testatur.

10 quae in terra, id est uel ex terra ortis uel terram inhabitantibus cognoscibilis et nota praestanda est. ut cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Iesum salutare dici ipse ille proprietatis sermo loquitur. nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebraeum

15 Iesus est. confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: pariet autem filium, et uocabis nomen eius Iesum: quia ipse saluum faciet populum suum a peccatis. Iesum itaque ostendit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandum. tantae ergo praedicationi se

20 inpares esse, nisi inluminentur, ostendunt, nisi quodam uultu domini splendore luceant. sunt enim et ipsi secundum euangelium lumen mundi — dominus autem ipse lux uera est — a luce inluminati, ut lumen essent apostoli et prophetae. ceterum superfluum est ideo inluminari se uelle, ut cognoscant

25 ea, de quibus quasi cognitis praedicabant.

7 Ioh. XIV, 6. 8 Ibid. 16 Matth. I, 21. 22 Matth. V, 14.

1 peone *supr. scr. m.* 1 R TNANAI V TNONENWNAI P GNONETNONAI R 2 autem om. V loquuntur PTE 3 sed uultu V 4 praecatur V di ui ≡ a P 5 doctrinas V ad dm V ad eum RPT cf. Acad. p. 31 6 religiosae autem uitae V religiosae uiae autem PT in euangelis R in euangelio V 7 uia add. m. 2 V et uita E 9 esse iam V conexus PTE 10 id est quae ex (in ras. 3) terra R ortis ex hortis P mortis V 11 et nota (not in ras.) R et ne P om. V quae in terra — et nota praestanda est om. T spatio uoc. relicto 13 salutare T salutare ac salutarē a illi V 14 hebraeum VRT 15 ioseph V 17 a peccatis eorum a 19 & populo R 20 esse ex esse se R ostendit V 22 euangelium VR 23 ea luce T inluminat P illuminati T profetae VR 24 est dō V 25 cognitis ex cognotis m. 1 R.

5. Hanc autem omnem prophetica[m] atque apostolica[m] doctrinam necesse est confessio populorum et remissorum peccatorum lætitia consequantur; neque solum peccatorum remissorum, sed quod eum, qui peccata remiserit, æquitatis futurum iudicem sciant, quod per eum in uiam uitæ omnes gentes terram inhabitantes dirigantur relicto idolorum errore ad cognitionem dei eruditæ. idcirco hæc secuntur: confiteantur tibi populi, deus, confiteantur tibi populi omnes. lætentur et exultent gentes, quoniam iudicabis populos in æquitate et gentes in terram diriges. cum confitentur populi, designari uidentur ex tribubus duodecim uel credentes uel credituri. cum confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium. cum lætantur et exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitate et gentes in terram diriget, causa lætitiæ ex spe iudicii æterni et directarum in uiam uitæ gentium prædicatur.

6. Interiectio diapsalmi uidetur hic nihil innouasse, cum præsertim sub isdem uerbis sensus iteratus sit: confiteantur tibi populi, deus, confiteantur tibi populi omnes. sed cum adicitur: terra dedit fructum suum, intellegitur non ex nihilo eorundem uerborum facta esse repetitio, si tamen idipsum sub isdem uerbis significatum intellegere debeamus. inuenimus enim confessionem duplici ratione esse tractandam: esse unam confessorum peccatorum, ubi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua; esse aliam laudationis dei,

1 profetiam adque V 2 remissio populorum V qui postea om. et remissorum peccatorum & remissorum peccatorum P et ≡ ≡ remissio peccatorum (eras. in?) R 3 consequatur VPTE 4 eum .ex eorū m. 2 V 5 in uia R inhabitantes ex habitantes P 6 relictorū V in cognitionem V 7 id seq̃tur V 8 dñs RP dñ V 9 iudicas PT^{1e} 10 in terram VRe cf. Sabatier II, 130 in terra PT^b diriges T^{1e} 11 ex tribus VR uel credentes R 12 exultent P 13 in terra T 14 et spe V directarum (eo in ras.) P rectorum V 15 hinc nihil P 16 isdem RP hisdem VT^a itenatus V¹ 17 ioitur R 18 isdem R hisdem VT 19 esse tractandam (am ex ū corr. m. 2) V tractandam esse PTE 20 ēē unam R unam PTE confessionē (sed ionē in ras. 3) R (b) cf. Acad. p. 59 21 esse om. V aliam ex ueliam m. 2 V cf. Acad. p. 15.

ubi dominus loquitur ad patrem: confitebor tibi, domine pater, domine caelorum et terrae, quoniam abscondisti haec a sapientibus et reuelasti ea paruulis. prima ergo illa et superior confessio peccatorum esse credenda est, maxime quae praedicationi propheticae atque apostolicae connectitur; sequens haec laudationis dei intellegenda est populorum, deinde omnium, id est gentium uniuersarum, et ob id, quia terra fructum suum dederit.

7. Sed quaerendum est, quem fructum terra dederit, ob quem
 10 populi omnes deum laudent. causa quidem deo debitae laudationis aeterna est, quod corporales hos et nobis necessarios fructus terra suppeditet: sed terrae non sunt. aut enim nostri sunt, quibus praebentur, aut dei sunt, per quem ministrantur. requiramus ergo, quos fructus terra habuerit et amiserit. per
 15 id autem, quod amisit, ostendimus habuisse. Adae terram meminimus post peccatum datam sibi benedictionum honore fuisse spoliata. ipsi enim dictum est: quoniam terra es et in terram ibis. ergo quia terra est, hac post peccatum maledictione damnatur: maledicta terra in operibus
 20 tuis, in doloribus edes eam omnibus diebus uitae tuae, spinas et tribulos generabit tibi. terrae elementum extra crimen fuit: caret ergo maledictione, quod carebat et crimine. uerum hic Adae terra, quae per inlecebram cibi erat criminosa, maledicatur. haec ergo ab eo omnibus
 25 praesentis uitae maeroribus consumitur et aegritudinum doloribus

1 Matth. XI, 25; Luc. X, 21. 17 Gen. III, 19. 19 Ibid. 17 sq.

1 confite = or *P* confiteor *TE* dñe pater dñe caelorum *V* domine pater caelorum *R* dñe patr̃ = celi *P* pater domine caeli *T* cf. *Abh.* IV p. 82
 3 paruolis *V* 4 primo *VP* 5 maximaeq *R* praedicatione *R* propheticae adque *VR* connectitur *TE* 7 ē̃ ob id *R* 8 terrae *V* 9 est om. *V*
 11 corporalis *PT* 14 et ergo *P* terra et habuerit *b* et amiserit — quod *add. m. 2 V* 15 et amiserit *V* ostendimus *PT* ostenditur *c* terra *P* terram *V* 16 post meminimus *supr. scr. enī R* 17 spoliatum (u in ras.) *R* ipsi ex ipse *m. 2 V* terras *corr. m. 2 V*
 18 ibus *V* hac = post *R* haec post *VP* 22 quod non carebat *V*
 23 terra = *R* (fortasse legendum terrae).

editur omnibus, spinis et tribulis uitiorum et cupiditatum aculeis
 compuncta. omnis ergo terreno Adæ similis hos maledictos
 fructus terræ suæ reddit. ceterum qui iam cælesti Adæ con-
 figuratur, habet innocentem terræ suæ fructum, primum dei
 cognitione locupletem, dehinc castitatis, iustitiæ, misericordiæ
 operibus gloriosum, uetere homine cum uitiiis et concupiscentiis
 eius exuto. ob id ergo deo est reddenda confessio, quod terra
 fructum suum dederit. suum: quia eum Adam cum habuisset,
 amiserat. dedit ergo, quod suum est, id est fructum, qui ei in
 cognitione dei est, exhibuit in ipso illo primum domino nostro,
 qui terrenum corpus adsumpsit nihil peccans.

8. Ob quæ demonstranda et docenda rursum benedictionis
 dei munus oratur, cum dicitur: benedicat nos deus. ac
 ne de incerto et incognito deo sperari benedictio existimaretur,
 adiectum est: deus noster: patriarcharum scilicet et pro-
 phetarum et apostolis ipsis tamquam successionis hereditate
 iam proprius; in quibus fructum suum dedit terra, continentiae
 et fidei et iustitiæ et misericordiæ, quin etiam inter ipsos
 sæuissimarum persecutionum cruciatus atque mortes ipso iam
 diuini nominis deuota martyrio.

9. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: ben-
 dicat nos deus. non ex nihilo iterantur hæc uota, sed ut
 per benedictionem dei augescente doctrina deum omnes terræ
 fines timeant. ait enim: et metuant eum omnes fines
 terræ. metuant ergo omnes fines terræ deum, sed deum
 nostrum, sed deum benedicientem. non est minimum officium
 fidei metus. nam inter præcipua spiritalium gratiarum dona

1 in spinis VPTE tribolis V 2 ðnes V ^{dae}ae similes V 3 quia
 iā P 6 gloriosam VR concupiscentis exuto V 7 est om. PT
 9 fructum V ei et in cognitione E ei cognitionem V 10 nostro om.
 PT 13 nos dñ dñ ñr P 14 et ex te m. 2 V 15 noster ex nostes V¹
 patriarcharum V 16 haereditatē R 17 iam proximis R terrae R
 continentiae fidei PT 18 misericordiæ R 19 adque VR mortis V
 20 diuini ex diuino VP 21 repetitus V cum ex nē m. 2 V
 22 iterantur ex iteratur P^a 23 per om. R, *supr. add.* P doctrina deum
 : non alienum
 (m *partim i. ras.* 3) R doctrina dñ P 25 dñ sed dñ nñm P.

numeratur, cum dicitur per Esaiam: et repleuit eum spiritus timoris dei. et per Salomonem: initium sapientiae timor domini est. beatus, cui prouenerit timere non ex naturae humanae trepidatione, sed ex cognitione rationis. 6 qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in secundis rebus rursum ex naturae uitio insolescit. at qui ex scientia timet, semper timet neque minus secunda quam aduersa formidat. sumit igitur originem sapientia ex timore res utiles ac probabiles exequendo, quae propriae peculiariaeque sapientiae sunt. 10 hunc ergo dei timorem omnibus terrae finibus propheta optat, ut nulla gens terram incolens extra metum eius sit, apostolo notum ipsius summam explicante, cum dicit: et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

PSALMUS LXVII.

In finem psalmus cantici David.

Exurgat deus, et dispargantur inimici eius et reliqua.

1. Psalmus non a David, sed illi David in finem praescribitur. 20 deinde non canticum psalmi, sed psalmus est canticum, ut in eo cognitionis et scientiae propheticae enuntiatio doceretur. est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorumque contextus magnaeque et ex praeteritis et ex futuris

1 Esai. XI, 8. 2 Prov. I, 7. 12 Phil. II, 11.

1 numeratur *supr. scr. m.* 1 R numerantur V esaiam V esaiam ex esaiam R¹ isaiam T replebit T spiritu R 2 salomonem V 3 timor non ex V 4 in secundis R 5 naturae ex natura m. 2 V ad qui VR 7 inter timet et semper m. 2 V *sup. lin. add.* et 8 sapientiae PT 12 istius VP summa P Explicit psalmus LXVI incipit psalmus LXVII feliciter V Finit psalmus LXVI incipit psalmus LXVII RP Expl. de psalmo LXVI incip. de LXVII T 16 in fine V, in R a. l. *super scriptio deest* 17 dispargantur V *cf. Sabatier II, 130* dissipantur R 19 a posteriora R ad V sed — David om. V in fine VRP 20 psalmum V 21 canticum ex canticum V¹ propheticae VR enuntiatio RT 22 ipse totus (totus ex totus R) Re totus ipse ex totus ipse totus ipse corr. m. 2 V totus ipse PTb euangeliorumque VR 23 magna. ex V¹ ex futuris R.

allegoricorum dictorum interpretatione confertus: qui et legis latae in se doctrinam contineat et adsumptae a domino carnis adferat notionem et impietatem populi anterioris exprobret et futurae cognitionis nostrae fidem nuntiet et domini super caelos conplectatur ascensum et futuri regni eius gloriam comprehendat. initium autem ex eo sumpsit prophetia, in quo salutis nostrae consistit effectus. coepit enim ita:

2. Exurgat deus, et dispargantur inimici eius et fugiant odientes eum a facie eius. sermo uotorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaque sperantis; resurrectionis enim nunc in deo tempus optatur, cum de peccato peccatum in carne condemnans potestates huius mundi ostentui fecit cum fiducia triumphatis his in semetipso. uenit enim mundum vincere et principem mundi cum peccati lege configere et decretum mortis peccati remissione delere. hanc igitur propheta fugam horum inimicorum eius expectat. neque enim resurgentis ex mortuis occursum eius potuit haec odientium eum turba daemonum perferre, cum ad primam apostolicae fidei post subiectas his spiritales nequitias potestatem cecidisse de caelo satanam modo sit fulguris praedicatum et princeps mundi in passione sit iudicatus. sed fugientes a facie dei trepidationem suam quidem, dum fugiunt, ostendunt, euadere tamen faciem dei, quamquam fugiant, non possunt. nam et

12 Coloss. II, 15. 19 Luc. X, 18.

1 allegoricorum *V* dictorum ex doctorum *R* interpretatione *VR* datae *V* 2 doctrinae *V* 3 exprobret ex exprobiret *m.* 2 *V* 4 conplectetur *R* 5 gloria *V* conpraehendat *VR* 6 propheta (profeta *V*) *VPTE* 7 constitit *P* ita *om.* *PT* 8 dispargantur *V* dissipentur (pe in ras. *m.* 3, antea eras. *p* *R*) *RPTE* 10 scientiaque ex scientiaque *m.* 2 *V* sperantis resurrectionis ex sperantisque surrectionis *m.* 2 *V* 12 potestatis *VP* ostentui ex ostentus *m.* 2 *V* 13 fiducia ex fiduciam *m.* 2 *V* triumphatis *VR* triūphantis *P* his *om.* *PT* in semet etipso *V* uenit ex ueniet *m.* 2 *V* 15 decretum *add.* *m.* 2 *V* remissionem *V* 17 resurgētes *VP* occursum *V* odio habentiū eū *PT* 18 daemonium turba *V* *p* ≡ ≡ ≡ ferre (eras. rae?) *R* perre corr. *m.* 2 *V* ferre *PTb* primum *V* fidei doctrinam post *T* fidei uocem post *e* 19 subiectas ex subiectis *m.* 1 *R* spiritalis nequitiae *PTe* potestates *Te* caecidisse *V* 20 satanam *TE* fulgoris *RP* praedicatum ex praedicatus *m.* 2 *V*.

trepidationem earundem nequitiarum spiritalium psalmo anteriore declarat dicens: misit sagittas suas et dissipauit eos; et fulgura multiplicauit et conturbauit eos. conturbantur itaque et fugiunt dissipati. uerum dei uultus non effugiant potestatem secundum illud: ascendit fumus in ira eius, et ignis a facie eius exardescit, carbonem succensi sunt ab eo. horum itaque inimicorum fugam hæc et interitus et iudicii pœna consequitur.

3. Et sane idem nunc, ut in anteriore psalmo, prophetiæ ordo distinguitur. sequitur enim: sicut deficit fumus, deficient; sicut liquescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. fumus cum emergerit, licet globosus et crassus, tamen paulatim ita deficit aboleturque, ne extet, sicut in conspectu ignis cera sic liquescit, ut non sit; fumo quidem in inane per leuitatem sui tenuitatemque dilapso, cera autem ui et calore ignis absumpta, quia infirmis ipsa per sese naturæ potioris diripiatur ardore; quem in modum omnis iniquorum potestas a facie dei, id est dei iudicio deliquescit.

4. Et hunc peccatorum a dei facie interitum necesse est ut iustorum lætitia consequatur. nam et continuo subiectum est: et iusti lætentur in lætitia. æqua enim iudicii cælestis et iusta moderatio est ut peccatores morte conficere, ita et iustos lætitia munerari. id ipsum autem ad ostentandum iudicii examen est consecutum: exultent in conspectu dei, epulentur in lætitia. mundo enim corde, secundum euangelicæ benedictionis merita, conspectu dei digni sunt.

2 Ps. XVII, 15. 5 Ibid. 9.

1 earundem ex eorundem m. 1 R 8 fulgora P. multiplicauit om. V et conturbat eos V conturbantur ex conturbantur eos m. 2 V 4 et fugiunt ex eos et fugiunt m. 2 V 6 exardescet TE 9 idem ex idemer m. 2 V ut VRPT qui E profetiae VR 10 deficit V 11 liquescit PTE pereant ex pereant si m. 2 V 12 cum add. m. 2 V off (ti i. ras. m. 3) R (item litt. emer in emergerit i. ras. m. 3 R) 13 deficit ex defecit R¹ aboleturqui V 14 caera V 15 in inane com. Bened. in ada. inane V in igne RPTE dilapso V 16 ip=sa R ipse ex ipse V 17 potioris ex potius R 18 inimicorum potestas R (depravatum ex inicorum cf. Acad. p. 31) a dei iudicio V 19 a facie dei E 21 in om. RPTE 22 ad ostendendum PTE 23 epulentur VP 24 euangelicæ VR.

uerum lætari in lætitia significationis est altioris, causam scilicet perfectæ lætitiae ostendens. plerique enim in his, quæ sibi sunt nocitura, lætantur, ut gaudet lasciuus in scortis, ut fur lætatur in furtis, ut unumquemque pro uitiis suis ea, quæ exercet, oblectant. uerum qui in lætitia lætatur, causam lætitiae ex ipsius lætitiae honesta utilique ueritate suscepit. et idcirco in lætitia lætantur, quia in conspectu dei exultabunt; eam ueræ exultationis docens esse lætitiam, quæ conspectus dei iucunditate perfecta sit. exultationis autem huius atque epulantium gaudia, ex quibus est lætitia iusto, sanctus Moyses in diuina illa Deuteronomii cantione ita meminit dicens: iucundamini cæli simul cum eo, et adorent eum omnes angeli dei. iucundamini gentes cum populo eius, et confortent eos omnes filii dei. in hac itaque lætitia lætabuntur et iusti cælesti gaudio unanimes, exultationis diuinæ societate lætantes.

5. Et ad huius nos temporis gratulationem sub fidei euangelicæ confessione nunc propheta aduocat dicens: cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit super occasum. dominus nomen est illi: et exultate in conspectu eius. adhortatio omnis licet multum ad quendam pulsum et uoluntatis nostræ proficiat et mentis, cum ad aliquid optandum agendumque conciliante ea uel inlicente deducimur, tamen, si maxime adhortationis ipsius

11 Dent. XXXII, 43 (LXX).

1 est interioris PT causa V 3 nocitura P¹ et gaudet V
 fur — furtis ut *sup. lin. add. m.* 2 V 4 ut ante unumquemque om. R
 exercent P 5 oblaectant V oblectat R in lætitia — ex ipsius in
marg. super. add. m. 2 V 6 suscipit P²TE et idcirco ait in TE
 7 lætentur T^s exultabant V 8 uere ex uerte m. 1 V 9 iocun-
 ditate PT adque VR æpulantium VRT 10 gaudii T iustorum
 I^r iusta α moyses ex menses m. 2 V est in V 11 iocundamini PT
 14 fili V 15 lætantur R unanimes ex rnamines m. 2 V un ≡ ani-
 mes P exultationis ex exultationes m. 1 R 17 et ad cuius VRP ad
 cuius E^rfort. recte 19 iter ex alrinter m. 2 V 22 impulsus 23 ad om. e
 optandumque (om. agendum) V conciliante ea R conciliantem V con-
 ciliente casu PTE 24 si maximæ^{ad} adhortationem ipsius R.

causa proposita sit, iam ratione animus ac uia tanquam certissimo duce nititur. ut nunc propheta nos ad cantandum deo psallendumque nomini eius hortatus, ne quid forte ambiguitatis relinqueret, et cui deo et cuius nomini psallendum esset, ostendit, ut iam non adhortatio adhibita, sed cognitio percepta in dei nos exultatione et cantico collocaret.

6. Psallendum itaque ei iterque eius parandum est, qui ascendit super occasum. occasu autem uniuersa, quæ ueniunt in uitam, intelleguntur aboleri. abolitio autem omnium
 10 occidentium secundum humanam communemque opinionem existimatur in morte. ei ergo psallendum eiusque iter nobis est præparandum, qui occasum mortis ascenderit, id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. huic autem nomen est dominus, qui se ex forma dei exinaniens et
 14 formam serui suscipiens obcedentem se usque ad mortem crucis egit. propter quod eum exaltauit deus nomenque ei super omne nomen donauit, ut in eius nomine genu cælestia et terrestria flecterent et inferna, linguaque omnis confiteretur dominum
 20 Iesum in gloria dei patris. ascendit ergo super occasum, cui nomen est dominus, idque, quo occidunt uniuersa, transgrediens legem mortis ex mortuis æternus egressus est. huic itaque iter parandum est secundum illud: parate uias domini, rectas facite semitas eius. omnis uallis
 25 implebitur et omnis collis humiliabitur, ut parato

16 Phil. II, 9 sq. 28 Esai. XL, 3 sq.; Luc. III, 4.

1 propositae V sit iñ ^hsupr. scr. m. 1 R ac uia R 3 eius ^hsupr. scr. m. 1 R 4 cui dñ (om. et) V estel V 5 adhibita sed cognitio per ^hsup. lin. add. m. 2 V præcepta e 6 collocare V 7 ei in ras. R 8 occasum autem V 9 in uita V intelligantur R oboleri V abolitio V omnium om. V 10 occidenti P secundum om. V 11 psallendum = R 12 ascenderit ex ascendit m. 2 V 14 dñs VR^hT dñs R^hP 15 obpcedientiam (entiam in ras.) P se om. RPT usque ad

ex usque in m. 2 V 17 iuper V omne ^hsupr. scr. m. 1 R 18 ac terrestria PTE 19 confitetur R confiteatur PT^h 20 in gl'am PT^h ergo add. m. 2 V 21 dñs VT dominus ex domino m. 1 R domino PE itaque V 22 lege V aegressus V^h 23 iter ex inter m. 2 V 25 replebitur PT ut om. VRPE parato ex paratio R.

itinere in nobis, id est uitiorum infidelitatisque nostræ uel
 conpressis tumoribus uel eleuata humilitate terrenæ labis, ini-
 turus correctis æquatisque uitæ semitis in corda nostra de-
 scendat. in huius itaque conspectu exultabimus, cui iter exæ-
 quatis et insolentiæ tumoribus et libidinum uoraginibus sit
 parandum, et in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur.
 super occasum enim nostræ mortis ascendens uitam nobis
 ex mortuis in se resurgente quæsiuit. hæc illa apostolorum
 est lætitia, cum eum post resurrectionem contemplantēs con-
 tractantesque uiderunt.

10

7. Sed hanc sanctorum lætitiā trepidatio eorum, quos cum
 mundo uicit, insequitur; id enim ait: turbabuntur a facie
 eius, patris orphanorum et iudicis uiduarum. causam
 turbationis hanc docuit, quod pater orphanorum sit iudexque
 uiduarum — a facie enim patris orphanorum uiduarumque
 iudicis fugient — non relinquens eos orphanos, qui agnoscentes
 patrem in cælis diabolo patri renuntiauerint, easque uiduas,
 quæ legi mortuæ sponsum se secutæ sunt, iudicans. uiduam enim,
 quæ a lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias
 alterius sine adulterii crimine docuit idque exemplum omne
 ad ecclesiam, quæ legi se mortuam Christo postea sociaret,
 aptauit. est autem etiam secundum huius sæculi sortem sensus
 aptissimus, ut deus, qui aduocatum nobis a patre alium dedit,

15

20

19 Rom. VII, 8 sq.

1 in nobis *e cf. Stud. 1889 p. 317* nos *VRP* apud nos *T* nostro *db* 2 con-
 praecis *VR¹* terrena (*om. labis*) *R* terribilis obiectionis *Vr* terrenæ abiec-
 tionis *con. Bened. in adn.* iturus *Te* ituros *P* 3 cum rectis æquatisque *V*
 cum rectis æquitatisq *R* cum rectis æquitatis *PE* uitæque *PE* de-
 scendet *E* 4 ex æquitatis *R¹Pe* (ex iniquitatis *corr. man. rec. R*) 5 et ante
 insolentiæ *add. m. 2 V supr. scr. T* insolentia et moribus *V* liuidi-
 num *V¹* 6 in quos *P* 7 ascendit uitam *R* ascendit qui uitam *PTE* 9 cum
add. m. 2 V 13 patres *V* orphanorum *VRP* iudices *V* 14 docuit
 etiam quod *E* iudexqui *V¹* 15 a facie — uiduarumque *in marg. inf.*
add. P 16 relinq^{en} s *P* relinquentis *T* 17 renūtiaueriⁿ t *V* renuntiauer^{int} *P*
 easque ex eosque *m. 2 V* 18 lege *R* se cutae *corr. m. 1 R sese secutae PTE*
 sint *T* 21 legise mortua christo *R* legi sit mortua *χρo* *Pe* legi sit
 mortua ut christo *T* se sociaret *PT* se sociari *a* se sociantem *ed. Basil.*
1550, Par. 1572 22 aptauit et autē *V* 23 qui *add. m. 2 V*.

ne orphani essemus in saeculo, orbatorum pater sit iudexque viduarum; quia et desolatae a parentibus misereatur infantiae viduarumque, quae in se adquiuerint, iudex sit. iudex autem ideo. quia sub nomine viduarum pleræque non viduae sunt. 5 quae uel delicias in Christo nubere uolunt, uel fallunt humana iudicia; et quia dignitas nominis in conseruato proposito sit uoluntatis, scrutans corda et renes deus ideo sit iudex, quia solus earum mentem sensumque diiudicat. et quidem haec, ut dixi, secundum desolationem condicionis humanae de orphanis 10 uiduisque sint dicta.

8. Ceterum ut ad ecclesiae totius demonstrationem haec ita significata esse possint intellegi, continuo subiecit: deus in loco sancto suo: deus inhabitare facit unimores in domo. educens uinctos in fortitudine, similiter 15 eos, qui exacerbant, qui inhabitant in sepulcris. hic ergo locus deo sanctus est, ubi sit uidua ex lege, ubi orphanus ex saeculo, ubi unius moris ac uoluntatis pacificus unanimitate conuentus — erat enim secundum Actus apostolorum credentium anima et cor unum —, ubi qui uincti sunt 20 educuntur in fortitudine. ligato enim prius intra domum suam forte eos, qui peccatis suis uinciebantur, absoluit, ut Abraham filiam

5 I Tim. 5, 11. 19 Act. ap. IV, 32. 21 Luc. XIII, 16.

1 orbatorum ex orphanorum T iudexque (ue add. m. 2) V 2 quia et (ut supr. scr. man. rec.) P et infantiae V 3 uiduarumque quae V uiduarumq: quae (et supr. scr. man. rec.) P uiduarum quoq: index quae R adquiuerint P 4 pleræque R plerique ex pleræque m. 2 V pleræque (q: supr. scr. m. 2) P sunt uel (om. quae) RPTe 5 delicias V¹Te delicatæ P delicatæ V²Rb cf. Stud. 1889 p. 321 Sabatier III, 875 Roensch Ital. p. 155 Paucker Suppl. p. 178 uolent VP¹ 6 et quae et quae VRPT proposito ex propositas m. 2 V 8 deiudicat P equidem V 9 secundum (dum add. m. 2) V 11 ad supr. scr. P ecclesiae V 12 possit VPT intelligit V 13 inhabitari V unimoria VP¹ unius moris P²Te 14 uinctos ex uictor m. 2 V 15 ex-
ceruant V exacerbant E 17 in saeculo V unus corr. m. 2 V 20 ex hac R 18 unanimitate V 20 legato VP¹ suam om. V forti PTE cf. Neue Formenl. II, 33 21 absoluit V abrahæ V abrahae RT.

octo et decem annis ligatam in libertatem uerbo uirtutis
 eduxit. eduxit autem etiam eos, qui antea exacerbabant, id
 est, qui transgressione legis iram in se dei iudicis incitabant
 uel aduersum nomen eius gentili eloquio disserebant, ad doc-
 trinam diuinæ cognitionis instituit, ut ex persecutore Paulum
 gentium apostolum doctoremque perfecit. hos itaque exacer-
 bantes, inhabitantes antea in sepulcris, id est intra corporum
 suorum emortua domicilia consepultos in cælestem uitam
 spiritalemque deduxit. sunt enim multi in uiuentibus mortui.
 nam et in euangeliiis mortui non putati non differre docentur a
 mortuis domino dicente: sine mortuos sepelire mortuos
 suos, et apostolus scit quasdam mortuas uiuere, id est,
 dum uiuunt, esse iam mortuas. sed hos omnes de sepulcris
 dominus, qui in filios dei regenerantur, eduxit.

9. Verum hæc qui in nobis deus super occasum ascendens
 per uirtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius
 spei nostræ præparationem adumbrata gessit in lege, ut non
 alius prophetarum, alius euangeliorum deus possit intellegi.
 atque ideo erga nos quoque paribus hæc momentis, qui-
 bus ex Aegypto populum eduxit, impleuit. nam et patres
 nostri sub nube fuerunt et in Moyse in mari baptizati sunt
 et in similitudinem cælestis panis manna e cælis decidente
 saturati sunt et Christo aquam petra præbente potati sunt;

11 Luc. IX, 60; cf. Matth. VIII, 22. 12 I Tim. 5, 6.

1 otto (sic) R septem VPTE legatam V 2 eduxit pr. l. supr. scr. R ante P¹E
 exaceruabant V 3 iudices V 4 eius supr. scr. m. 1 R 5 instituti VRP
 6 gentium om. R cf. Addenda aptorū P præfecit RPTE exaceruantes V
 7 in sepulchris RT in sepulcris ex sepuloris m. 2 V inde est V 10 et om. V
 morti V nō putanti corr. m. 2 V nuncupati R 11 sine V. cf. Sabatier
 III, 308 sinite RPTE 12 apostolus ex apostolos R quosdam (o in
 ras. m. 3) R mortuos R 18 dum uiuentes etiam V mortuos (o in
 ras. 3) R os omnes corr. m. 2 V hos homines PTe 18 prophetarum
 alius om. R 19 adque VR ergo V hæc monentes V 20 ex
 aegypto R ex aegyptao corr. m. 1 V patres ex patris m. 2 V 21 nunc V¹
 in moysen Tb a moyse ≡ P et in mari V 22 e supr. scr. m. 1
 RP 23 Christo om. V aqua PT prebente V praeunte RPT
 (error ortus ex praeuente, cf. supr. nunc pro nube sim. et de h. loci
 explicatione Stud. 1889 p. 317).

quæ quidem in illis salutariter gesta symbola quoque nostræ
in se salutis habuerunt, ut sequens prophetiæ sermo declarat
dicens: deus, dum egredieris coram populo tuo,
dum transgredieris in deserto, terra mota est
• etenim cæli destillauerunt a facie dei, mons Sina
a facie dei Israel. præisse deum iter populi sui, dum
desertum transgreditur, in columna nubis ignisque cognouimus
et usque ad populi errorem de cælis stillasse manna. sed
cum superiora omnia, quæ ecclesiæ propria sunt atque apta,
10 memorasset, scilicet cum super occasum ascendit dominus, cum
orphanorum pater est iudexque uiduarum, cum in loco sancto
suo, id est in domo, congregat unimores et uinctos in fortitu-
dine et exacerbantes extrahit e sepulchris, hæc tamen coram
populo egrediens et in desertum transiens consummare memo-
15 ratus est, ut nunc ex præterito motam esse terram, destillasse
cælos et hoc a facie dei Israel in Sina refertur effectum.
hoc ideo, ut, cum illa, quæ legis sunt, gessit, in his quoque
ea, quæ euangeliorum sunt, præformasse sciretur. egressus
enim coram populo suo in desertumque transgressus est; in
20 illum uidelicet desertum Iordania, in quo lilia floruerunt, in quo
fons aquæ uitalis desolata et arida inrigauit. funiculum nam-
que ante erat hereditatis Iacob desertæque gentes elemen-
torum subditæ fuerunt potestati. at nunc inspectante eo, qui

21 Deut. XXXII, 9.

1 symbola V figuram PTE om. R nostra VR 2 ut nunc sequens V
3 egred = eris (eras. i) P egredieris R 4 transgredieris • in add. m. 2 V
desertum E terra mota est om. V 5 distillauerunt RPTE mons eras. R

syna PT synai R 6 istrahel V 8 einaq ad R terrorem VPT 9 ecclesie
R ecclesiae V adque acta (sic) — scilicet cum in marg. sup. add. V
10 per occasum V dñs om. VR 12 uniuimores ex unimores m. 3 R
uniuimoris (ex unimoris m. 2 P) P^oT 13 exacerbantes V 15 distillasse
RPTE 16 istrahel V syna R 19 in desertumq R in desertum P in
deserto T desertum e 20 illum (illud) scripsi cf. p. 104, 8 et Ps. LXVIII
cap. 5 illo VRP illud TE • desertu V deserto RP 21 desolatis (ex
desolatis m. 2 V) et (inser. m. 3 R) aridis VRP desolatos et aridos E cf. de
h. l. Stud. 1889 p. 318 funiculus PTE cf. Abh. IV, 77 22 ante sup.
scr. m. 1 P om. R hereditatis spes iacob V desertaque V 23 at ex ad P
ad VR spectantante corr. m. 3 V q fuit = populus dñi ad ea P.

fuit dei populus, deus ad ea, quæ ante erant desolata, transiuit; et iam inrigata ab eo finium deserta pinguescent. et hic idem est, qui manna de cælis dedit populo. si enim lex disposita per angelos est, panemque angelorum manducauit homo, cælique stillasse in Sina scribuntur, profecto ministerium hoc a cælis, id est ab angelis expletum esse non dubium est. estque idem largitor eius, qui de cælis est, panis, qui in Sina mannae fuerat indultor.

10. Sed transiens ad desertum deus, id est ad gentilium arida et desolata quondam corda transcendens felicem illam bonæ uoluntatis pluuiam segregauit. segregauit enim ipse ex utero matris Paulum in apostolum: quia quos et præsciuit, hos et prædixit. hanc etiam eloqui prædicationisque pluuiam et in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem nuntiavit dicens: et descendit sicut pluuia in uellus et sicut stillicidia stillantia supra terram. et aliquibus nubibus ne super uineam pluerent meminimus esse præceptum. sanctus quoque Moyses, qui sub uelamento uerborum communium ingentia cælestis spei sacramenta condebat, uerba sua excipi ut pluuiam imbremque cantauit, pluuiam inrigantem desertam et aridam et præparatam deo hereditatem. atque ideo sequitur: pluuiam uoluntariam segregabis, deus, hereditati

11 Gal. I, 15. 12 Rom. VIII, 29. 15 Ps. LXXI, 6. 17 Esai. V, 6. 19 Deut. XXXII, 2.

1 erant *ex erat m. 1 V* 2 & iam (& i in *ras.*) *R* ut iam *e* pinguescent *V* pinguescerent *e* pinguescunt *Tb* 3 mannam *V* populos *V* si *om. V* 4 est per angelos *E* 5 a *supr. scr. m. 1 P* 6 cælis \equiv *ex* cæles \equiv *P* expletum esse non est dubium estque idem *Te* expletum esse non dubium est et quidem *R* expletum esse non dubiū ē qui idem *P* expletum est non dubium est qui idem *V* 7 est panis sit qui *R* 8 fuera ⁱ *V* fuerant *R* 9 ad desiderium *R* gentium *PTb* 11 pluuiam ⁱ *V* 12 in *supr. scr. m. 1 R* 13 prædestinauit *RPTE* etiā *supr. scr. P* 14 eloquii *R* & loq ⁱ *P* prædicationis *V* 14 solomonari ad spei *V* 15 descendet *PTE* 16 super *RPTE* 18 quæ sub *e* 19 ingentia cælestia *V* ingenita cælesti *R* 20 deserta et arida *PTE* 21 dō hereditatem *VR* dī hereditatem *PE* dei hereditati *T* adque *VR* 22 segregabit *V*.

tuæ: et infirmata est, tu uero perfecisti eam. animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. prouidus enim uoluntatum deus segregauit uoluntariam pluuiam præsciendo. quæ infirma est, cum iudicium
 5 in se mortis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus est, ter denegat admonitus ne negaret, cum apostoli timent, fugiunt, diffidunt. sed quia in his bonæ uoluntatis esset adfectus, perfecti ita sunt, ut et fundamenta ecclesiarum fierent et columnæ. hæc ergo hereditati dei pluuiæ segregatur.

10 11. Quæ autem hereditas sit, non obscurum est, ea scilicet, quæ data est poscenti, cum dicitur: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. gentes itaque animalium et pecorum ritu non intellegentes — et ideo, cum cura pecorum deo nulla sit, hereditas illa in hac segregata uoluntaria
 15 pluuiæ est — in ea habitare monstrantur. sequitur enim: animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. habitabunt ergo animalia uel in hereditate dei uel in pluuiæ uoluntaria; et hæc in dulcedine pauperi uel hereditas uel pluuiæ est parata. eloquia enim dei in sanctorum
 20 faucibus dulcia sunt, et beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum. animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. hæc ergo omnia in usum hereditatis, uel uoluntariæ pluuiæ ministerium sunt segregata.

11 Ps. II, 8. 13 I Cor. 9, 9. 19 Ps. CXVIII, 108 20 Matth. V, 3.
 1 cum V eam == (eras. ln) R 2 in dulcedinem (ex dulcedinem) tuam V == dulcedinē tuā P dulcedinem tuam RT sed cf. infr 3 pauperi dñ prouidus R 4 præsciendi V quæ add. m. 2 V infirmata TE 5 motus (om. est) Te fort. recte 6 cum ter b ne om. R timen¹ corr. m. 1 P 10 ea add. m. 2 V scilicet == quæ R 13 ritu i intellegentes V et ideo — pluuiæ est in marg. add. T cñ supr. scr m. 2 P 14 dñ supr. scr. m. 1 R om. T nulla sit hereditas ex nulla sit hereditas nulla sit hereditas m. 2 V illa in hac sit segregata sit corr. m. 2 V uoluntaria pluuiæ (pluuiæ supr. scr. m. 2) ð ea P uoluntaria pluuiæ V uoluntariæ pluuiæ R 15 monstratur R 16 in dulcedine V 17 post pauper inser. dñ m. 1 R 19 enim eloquia V sanctorum (om. in) ð 20 dulcia runt V 21 qm ipsorum R 22 cum om. V 23 ministerio V (sed postea in uerbis pluuiæ — sunt dittogr. repetitis ministerium).

12. Atque ut secundum præparatam dulcedinem pauperi uel ecclesiæ congregatio, quæ hereditas deo est, uel apostolicæ prædicationis significatum esse intellexeretur eloquium, subiecit: deus dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtutibus multis, rex uirtutum dilecti, et pulchritudini domus diuidere spolia. segregatæ itaque pluuiæ ad euangelium inrigandum dominus dabit uerbum, idipsum in sensum nostrum et ora diffundens, secundum illud: non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. sed uirtutes multæ euangelizantes sunt, quibus dabit uerbum, ut sit in Paulo uirtus, in Petro uirtus et in Iohanne uirtus et in ceteris uirtus, multasque ob id euangelii prædicandi significet esse uirtutes; quibus quamuis deus et dominus et rex dabit uerbum, uirtutes tamen istæ dilecti sunt, id est eius, qui regi et domino et deo sit dilectus. laboriosius autem id et obscurius, dum conlocationes uerborum non demutat, translatio latina declarat. ceterum absolutius totum hoc sermo e græco enuntiatus eloquitur, hunc scilicet deum et dominum nostrum regem earum, quæ dilecti sint, esse uirtutum: ut uirtutes ad apostolos, dilectus uero referatur ad Christum, cuius uel in his, uel hi omnes intelligantur esse uirtutes. oportuit autem propter ea, quæ secuntur,

8 Matth. X, 20.

1 adque VR dulcedinem V¹ 2 cōgrægatio V dei e 3 prædicationes V significatam ex significatū m. 2 V intellegitur V eloquium ^{di} (puncta supr. et sub di prius scripta postea erasa) R 4 euangelizantibus corr. m. 1 V 5 rex uirtutum dilecti in marg. add. m. 1 R uirtutum V cf. F. Neue Formenl. I, 269 uirtutum RPTE pulchritudine (h supr. scr. m. 1 R) VRP sed. cf. infr. et Sabatier II, 132 adu. 6 segregatæ V 8 defendens R 10 uirtutis T multæ euangelizantes corr. m. 2 V 11 sunt sunt quibus Re 12 in iohanne (om. et) V 13 uirtutes quib. V uirtutes hae autē uirtutes quibus R 14 dabit V uirtutis R isti R 15 dilecti ex dilecte P ei' T ei VRP 16 & laboriosius R id et ex id est m. 2 V id est R obscurius ex obscuriosius autem V 19 d n n V dominum ^{o m} nrm Re dominum PTb 20 ut ex & m. 1 R uirtutis V ad ex ab m. 2 V dilectum VP 22 q. secuntur V q secuntur (ex parte in ras.) R.

licet in omnibus unus atque idem esset spiritus, numerosarum
tamen uirtutum fieri mentionem, quia ad pulchritudinem domus
ipse uirtutum spolia diuideret. ad ecclesiae enim decus detracta
ab his diabolo et gentium spolia diuiduntur atque etiam ex
his spoliis domus pulchritudo perficitur, cum in sacerdotes dei
ad ministerii sanctificationem ab aris templisque daemonum
abstrahuntur sanctoque spiritu inrigati euangelizantes effectae
sunt dilecti esse uirtutes.

13. Ad has enim easdem uirtutes, quae ad pulchritudinem
domus uel spolia diuidunt uel ipsae sunt spolia, diuinus sermo
se rettulit dicens: si dormiatis inter medios cleros.
pinnæ columbæ deargentatae, et posteriora dorsi
eius in uiriditate auri. prophetiae uota sunt, quibus
manere in mediis cleris hæc ad pulchritudinem domus diuisa
spolia exoptat, ut usque ad consummationis suae diem — quia
significari mors soleat in somno — in domus pulchritudine
perseuerent. qui quidem sunt in usum prædicationis tamquam
deargentata, pinnæ columbæ, id est sancti spiritus munere or-
natuque pretiosi. in his autem, quæ post eos sunt, in auri
uiriditate consistent, ut his post prædicationem euangelii honor
regius et indefessa æternitas ex conscientiae suae fructu in auri
uiriditate reddatur: dum et aurum refertur ad honorem et
in uiriditate uigor æternus ostenditur. posteriora itaque
dorsi, quæ interscapilia magis græcus sermo significat.
id est quæ bonæ conscientiae atque honoris posteriora

1 s̄ps *supr. scr. m.* 2 P nōmerosarū P¹ 2 qui ad V 3 ipse uir-
tuti V ipse uirtutis PTE ipsae uirtutes *coni. Bened. in adm.* diui-
derent *coni. Bened.* aeolesiae V 4 diabolo — ex his *om. V* et
ante gentium supr. scr. T om. E 6 ad ministeriis VP 8 sint R
dilecti ex dilecte P 10 ipse R ipsa V sermo ex sermo sermo R
11 retulit V¹RPTE inter medios ex in medio m. 1 R 12 pennae
RPTE 13 uiriditate ex uiditate PT prophetae T^a 14 diuisa ex
diuinae m. 2 V 16 domus ex domos P pulchritudinem V 18 pen-
nae PTE s̄ps s̄cs V 19 praetiosi VR post *supr. scr. T* 20 honor
eius et V 22 et aurum ex et in aurum R 23 uiriditate (*om. in*) T^b uiridi-
tatis ex uiritate m. 2 P uictor V 24 interscaplia R interscaplia
(scapli in *ras. P*) VPTE 25 id ex id m. 1 V quae *add. m. 2 V*
atq. honoris *supr. scr. T* adquae honores V.

sint tempore, ultra prædicationis huius honorem sunt honoranda; cum interim deargentatæ pinnæ sub munere sancti spiritus permanentes post etiam ad conscientiae suæ fructum auri uiriditatem, id est florem honoris perpetui consequentur.

14. Ut autem hæc ad pulchritudinem domus spolia diuisa, 5 quibus ut inter medios cleros dormirent, id est, ut morte tales consummarentur, optatum est, ad principes ecclesiarum, per quos pulchritudo domus consistit, relata possint intellegi, continuo subiecit: dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon, monte dei, monte 10 uberum; mons consecratus, mons pinguis. dum itaque hos cælestis super eam reges discernit, id est, dum dominus de cælis descendens eos, qui spolia fuerint, constituit in reges et super eam domum, quæ per eos pulcherrima est, unumquemque disponit: in Selmo niue dealbabuntur, 15 in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriam æternitatis accipient. hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipsius est significata uirtute, et uber et consecratus et pinguis est. reges autem esse eos non obscurum est, de quibus dictum est: iam sine nobis regnastis et utinam 20 regnaretis: ut et nos uobiscum conregnaremus. dominus ergo cælestis — quia qualis cælestis, tales et cælestes

20 I Cor. 4, 8.

1 sunt tempore *V* honore *VR* sint (*in ras.* 3 *R*) *VRPe* 2 de-
argentatæ ex deargentatum *m.* 2 *V* pennæ *PTE* 8 conscientiae ex
conscientiam *m.* 2 *V* 6 morte^{ia} les *R* mortales *P* 8 relata possint scripsi

cf. St. 1889, 318 relatū possit *VRE* esse relata possit *T*^{ut} relatū possit (ut
supr. scr. m. 1) *P* 9 regis *V* eum *V sed cf. infr. lin. 12* 10 montenuberum
montem dī *V* montē dei montē uberē *R* mons dei mons uber *PTE cf. Sabatier*
II, 132 Thalhoffer Ps. p. 331 11 mons consecratus *om.* *V* 12 eam ex
eam *m.* 2 *V* discernet *Rb* 13 constituit in (uit *in ras.*) *R* constituit
eam in *V* 14 eam ex eum *m.* 2 *V* 15 disponet *T* niue dealbatū *T*
16 interpretatio *V* pacis ē (ē *in ras.*) *P* 17 in *om.* *R* 18 est ≡ signi-
ficata *R* 19 pinguis (*om.* est) *V* ēē post autem *supr. scr. m. 1 R*
20 regnastis (*ex regnatis m. 1 P*) *VP* regnatis *RTE cf. Abh. IV, 84* uti-
nam (*om.* et) *PT* 21 ut *om.* *R* nos ex non *V* cogregnaremus *V*
22 qualis ex quales *VR* et cælestes ex et cælestis *m.* 2 *V*.

— hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis
 spoliis ornabitur, exalbato niue disponet in reges. factus
 est enim in pace locus eius et phœnicium secundum
 Esaiam ut nix dealbabitur. sed reges necesse est, penes quos
 5 sit domus pulchritudo, ultra candorem niuis esse præstari. lux
 enim mundi sunt; et quisque dignus erit cum domino montem
 regni cælestis inscendere, super niuem dealbabitur: quia cum
 se apostolis in habitu, quo cum sanctis conregnaturus esset,
 ostendit, uestimenta eius super niuem alba sunt uisa. hic ergo
 10 mons et hoc regnum deo pacis est.

15. Sed plerique sunt, qui ecclesiæ pacem sub hæreticorum
 consortio mentiuntur, dissoluentes noui ac ueteris testamenti
 conexam sibi coniunctamque rationem, dum plerique alium
 euangeliorum, alium deum legis effingunt. nonnulli uero ad-
 20 uersum unigeniti dei naturam nomenque uenientes ex tempore
 natum solum hominem confitentur, neque ex forma dei in
 formam serui esse deductum, sed ex forma serui tantum esse
 cepisse confingunt. plures autem non ueræ diuinitatis deum
 neque ex paternæ maiestatis naturæque proprietate sub-
 25 sistere disserunt: sed externæ substantiæ deoque diuersæ, quæ
 in adoptionem filii electa sit, modo creaturarum ex nihilo.
 quibus nulla origo anterior sit, constiterit. plures etiam in
 corpus atque ex se protensum permanentemque patrem loquan-
 tur, ut adsumptio illa carnis ex uirgine filii nomen acceperit,
 26 non qui antea erat dei filius, idem hominis filius sit natus in
 corpore. et quidem omnia hæc ad speciem humanæ prudentiæ

¶ Pa. LXXV, 3. 8 Esai. I, 18.

1 regis V diuisis ex diuis m. 2 P 2 ornabitur T 3 est = R i
 supr. scr. P fœnicid (ex fœnicium m. 1 R) VR fœnicid P 4 esaiam V
 isaiam RPTb pacnes V poenes R 5 domus add. m. 2 V 6 quisq.
 V quisq R quisq: PT 7 inscendere ex scendere P ascendere TE cum
 se ab apostolis RP sum se ab apostolis V 11 ecclesiæ V 12 mentiun-
 tur V 13 conexam TE 14 euangeliorum ex euangelium m. 2 V
 dñi (om. alium) V 15 neque ex neque enim V 17 tantum ex tante
 m. 2 V 18 cepisse P confingunt ex confingant m. 2 V uere VR
 20 quas add. m. 2 V 21 filii electa V filii elata (ie et a in res.) R
 ex nihilo modo creaturarum T 22 progenitum permanentemq. V loquan-
 tur PTb 25 ante PE sit supr. scr. m. 1 R 26 quidem (om. et) V

coaptantur, postquam rationem cælestis sapientiæ non comprehenderunt; quibus, ut spero, aliis locis uberius copiosiusque responsum est.

16. Quia ergo ueræ fidei una hæc sedis est, deo quæ sit placita, et hic æterni regni mons unus in pace sit, de susceptis plurimis arguit nos propheta dicens: ut quid suscepistis montes caseatos? lac, cum corrumpitur, deusatur et ex uitio in coaguli caseique speciem concrecit. nam utrumque id unus græcitatis sermo complectitur. ergo sicuti ex natura sua lac ipsum uitio accedente degenerat et quadam sui corruptione coacescit, ita hæc genera doctrinarum, quæ initia cognitionis ex innoxio sincerique lacte deducant, conrumpuntur in uitia fiuntque corruptione sui coagulata uel caseata, ne lac sint. quod idipsum loco alio ita meminit: coagulauit sicut lac cor eorum: ego uero legem tuam meditatus sum; quia consiliis gestisque impietatis cor infectum, cum per infantiae simplicitatem naturam lactis habuisset, uitiorum postea corruptione degenerans in coagulum densatum esset atque concretum. referendus ergo ab his omnibus et sensus et studium est, neque quisquam alius magis, quam hic mons pacis, habitandus est. nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumque montium continuo subiecit: mons, in quo beneplacitum est deo habitare: in eo etenim dominus habitabit usque in finem, in eo monte æternæ habitationis sedem deo ostendens esse conplacitam, qui ad sedem pacis esset electus.

14 Ps. CXVIII, 70.

4 sedes *PTb* fides *e* dōq: sit placita *P* quæ deo sit placita *T*
 6 suscipitis *R* 8 caseique *R* caseiq: *P* utroq: *P* 9 un' *supr. scr. P*
 10 accedente *ex* accedente *R* accidente *V* 11 coaccessit *R* coalescit *PTb*
 12 sinceroque *Te cf. Stud. 1889 p. 318* deducant *T* 13 fiunt *R* corruptionis
 sui *V* corruptiones ut *R* ne *ex* nae *R* le *P* 14 quod ipsum *VT*
 coagulauit *V* 16 per infantiam *V* 20 alius magis quam *sup. lin. add.*
m. 2 V 21 habitantis est *R* exprobrationem *V* 22 coagularumque *V*
 23 etenim *ex* enim *m. 2 V* 24 habitauit *V*.

17. Sed quia post legis tempora circumcisiōisq̄e præs̄cripta sacrificiorumq̄e præs̄cepta per euangelicæ confessionis fidem ab his, qui gloriantur in lege, id est a carnali Israhel, quædam per nos uidetur pacis dei facta esse mutatio cognitionisq̄e
 1 alterius, quam in lege præs̄cripta est, introducta confessio, cum nos omnia per dominum Iesum Christum, quæcumq̄e præs̄cepta sunt lege, in euangelicam spem adumbrata esse doceamus illis contra deum patrem secum locutum ac legem dedisse iactantibus: respondendum est, hac ipsa psalmi prophetia per
 10 angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam neque a nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere, quæ sola sunt, id est unam eandemq̄e sedem dei pacis incolere, cum quando eundem prædicatorem euangelii dominum Iesum Christum, quem et latorem legis habeamus. post unius
 15 enim complaciti deo montis sedem, quam usque in finem celestis habitabit, ut sedis hæc euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intellexeretur in lege, continuo subiecit currus dei decem milium multiplex, milia lætantium: dominus in illis in Sina, in sancto ascendit
 20 in altum, cepit captiuitatem, dedit dona in hominibus, etenim non credentes inhabitare.

18. Fidem omnem breuia hæc quidem uerba significant, sed quæ uirtutibus suis magna et infinita complexa sunt. hanc autem currus sine sedis dei dignitatem haud dissimiliter Daniel
 25 propheta descripsit dicens: sedis eius flamma; ignis

25 Dan. VII, 9 sq.

1 præs̄cripta V 2 euangelicæ P 3 in om. R israhel V 5 præs̄cripta V 6 p dñm nr̄m P 7 in supr. scr. m. 1 R in spem euangelicam VPTE doceamus ex docemus m. 2 V 8 ad legē V 9 lætantibus V hæc ex hæc P 10 cum prædicatorem V dñm hm V 15 dñō PT in fine R 16 habitauit VP sedes (ex sedis P) RPTE 18 post lætantium 3—4 litt. eras. R 19 in illis ex illis m. 1 R sine ex sine m. 2 V syna RPT in sancta V 20 hominibus (om. in) VPT sed cf. infr. 21 inhabitare dñm dñm R 24 haud ex haud RP haud V danihel RPT 25 sedes RPTE

ardens rotæ eius; flumen ignis ducebat ante eum:
 milia milium seruibant ei et dena milia denum
 milium adstabant ei. atque in his quidem, siue sub
 specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo, nobis in
 curru opinio et sensus comitatus cælestis adfertur, ut sub con- 5
 cordi iugo milibus lætantium obsequellam cælestem intellegamus.
 et hoc illæ in Sina ardentes faces conlucentesque ignes, ingra-
 uescentia tonitrua et totius domini aduentus terror ostendit,
 ministeria scilicet angelorum legem in manu mediatoris dispo-
 nentium adstitisse. hic ergo currus dei decem milium multiplex 10
 est miliaque lætantium sunt. et quia mediator dei hominumque
 sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata
 lex fuerit, sequens sermo subiecit: dominus in illis in
 Sina, in illis scilicet lætantibus milibus: currusque numero
 multiplici decem milium, id est infinitorum intellegentia sub 15
 decem milium multiplicatione subiecta. in his itaque deus in
 Sina est.

19. Sed ne forte euangelia non supplementa legis aliquatenus
 uiderentur, qui in illis in Sina est dominus, hic rursum in
 sancto ascendit in altum captiuamque cepit captiuitatem, in eo 20
 scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit.
 quod autem sanctus sit, cum plures prophetiæ tum Gabriel
 angelus ad Mariam testatur dicens: et quod ex te nascetur

23 Luc. I, 85.

1 rotæ eius scripsi (οἱ τροχοὶ αὐτοῦ LXX, cf. etiam Sabatier II, 871,
 Lucif. ed. Hartel p. 274) rotas (ro in ras. R) eius RP rota eius VTe
 flumen ignis scripsi (ποταμός πυρός, cf. Lucif. l. c.) flumen eius V
 flumen ingens RPTE ducebant VR fort. lucebat cf. Lucif. 2 ei post
 seruibant supr. scr. P et om. PT (in P eras.) 3 astabant ex stabant
 P adstabunt V sub specialis R 4 bonis in curru PT 5 concor-
 dii V 6 obsequellam PTE 7 syna RT ardentis facis T conlu-
 centisq. ignis P¹T ingrauescentiaque PE ingrauescentisque T
 8 tonithrui T aduenturs corr. m. 1 V 9 lege V manu add. m. 2 V
 10 milium ex mulium m. 1 V 11 et supr. scr. m. 1 R 12 domin. s sit V
 data P 16 milib. multiplicationibus (sic) m. 2 V 18 aliquatinus V¹
 20 captiuamque ex captiuumque m. 2 V coepit VRP et captiuitatem
 PT 21 forma ex forma V 22 tum gabrihel T cū gabrihel P tum
 gabriel^{h quoq} (quoq̃ diuers. liq. supr. scr.) R 23 ad Mariam om. R et om. R.

sanctum, vocabitur filius dei; et daemones clamant: scimus qui sis, sanctus dei. in sancto ergo ascendit in altum. et quid illud sit ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit dicens: ascendit autem
 5 quid est, nisi quia et descendit in inferiora terræ? qui descendit, ipse est qui et ascendit super omnes cælos. ascendens ergo in altum et sese hominem ex mortuis in cælestibus reuehens accepit eos, qui a diabolo erant capti, quos et ad pulchritudinem domus spolia diuisit. dehinc
 10 dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur dicens: dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. accepit ergo dona in hominibus, gentes
 15 scilicet in hereditatem; in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate conscendit. et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionem in cælestem gloriam transtulisse gentesque impias et ante ditiorum ac superstitionum furore peruasas ad cognitionem dei consortiumque esse deductas, ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habitaturos esse non crederent. atque ita
 20 huius mediatoris ex lege consummata cognitio est, ut, qui in lætantium milibus in Sina fuisset, hic idem in sancto rursum in altum captiua captiuitate conscendens dona nos, qui secum
 25 cohabitatos diffidebamus, acciperet.

20. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hereditatem digna hæc ad deum

2 Marc. I, 24; Luc. IV, 34. 4 Ephes. IV, 9 sq. 11 Ps. II, 7 sq.

2 *scilicet* V sancto (e in ras. 3) R 4 dicti ex dicit R paulus *supr.*
scr. T 6 qui ascendit RPTE 7 ergo add. m. 2 V 8 cepit V a
 diabulo V 9 hoc et V 11 dominus dixit ad me om. V 12 postula
 a me PT 13 hereditatem (om. tuam) T 16 ultra ex ultro m. 2 V
 17 terræne V terræne RT 18 legentesque V et omni ante V
 20 i his dona in hominibus V 21 habitaturo sese R P 24 in alto
 RP captiua *supr.* *scr.* P capta T captiuitatem V 25 diffidebamus V
 26 diffidentiae V.

prophetæ subiecta confessio est: dominus deus benedictus
 de die in diem, prosperum iter nobis faciet deus
 salutarium nostrorum. benedictus itaque dominus et
 deus est ascendens in altum, capiens captiuitatem, in hominibus
 dona percipiens, eos qui scilicet inhabitaturos se esse non
 crederent. cotidie autem per populi credentis accessionem
 benedictionis multiplicatur augeturque confessio, cum gentiles
 superstitiones impiæque de diis fabulæ, cum aræ dæmonum,
 cum idolorum inania relinquantur et iter omnibus ac profectus
 dirigitur in salutem. hic igitur salutarium nostrorum dominus
 ac deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur
 æternitas. In eo enim, quod cotidie est, continuatur et semper,
 cum tanta æui protendatur infinitas, quanta et dierum post dies
 successio consequatur.

21. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quis per
 gentiles fabulas philosophiæque doctrinam notionem nostram de
 diuinæ ueritatis scientia perturbaret, admonuit; quia uariæ
 eorum impiissimæque sententiæ multa de deo stulte profaneque
 complexæ sunt. nos uero ad cognitionem dei patris et dei filii
 instituti sacramentum sumus ueræ cælestisque prudentiæ in eo,
 quod uerbum caro factum est. consecuti. ipsum enim nobis,
 quod Iudæis scandalum, gentibus uero stultitia est, id est dei
 passio, crux, mors, sepultura siue per rationem diuinæ uolun-
 tatis perfecta cælestisque sapientia est, siue per resurrectionis
 potestatem uirtutis æternitas est. ad huius igitur nos propheta

2 perum iter — per populi credentis *om.* *P* lacuna non relictæ (*J.* 83
fin. 84 *in.*) faciet nobis *RTE* 5 dona perficiens *V* eos scilicet
 qui *Ts* se *om.* *V* 7 gentilis *V* 8 impiæque *V* diis (*ex* *dis* *P*)
VPT dis (*is in ras.* 3) *R* 9 relinquantur *R* relinquantur *PTE* ac ex
 hac *R* 10 diligitur *V* nostrarum *V* 11 in die *V* 12 cotidie ex
 cotidie *V* ex cotidie *R* 13 tanta ex tantum *m.* 2 *V* post diem *R*
 15 cautissimæ *R* cautissime ex cautissime *cō m.* 2 *V* ne quis acrispi ne
 quit *R* ne quid *Ve* ne qui *PTb* cf. *Stud.* 1889 p. 318 16 gentilis *V* philo-
 sophiæque *V* philosophiæque *RP* 17 scientiæ *P* 18 impiæque *PT* de
 eo *V* stultæ profaneque *V* stultæ profaneque *RP* 19 complexa *V* cog-
 nitione *V* filii *V* 21 id ipsum *V* 24 sapienti = e 8 *P* resurrec-
 tionis (*is in ras.*) *P* refectionem *V* 25 æternitas ex æternitem *m.* 2 *V*
 est *om.* *PTb*.

scientiam dei, qui nobis et passus et mortuus est et resurrexit
 et dominus est, instituit dicens: deus noster deus saluos
 faciendi, et domini exitus mortis: eum nobis deum
 intimans, qui, cum esset deus, omnia ad salutis nostræ incre-
 5 menta susciperet. et idcirco hic deus noster est, quia deus
 eorum sit, qui fient salui. saluos autem nos per id deus noster
 effecit, quod exitus sit mortis egressus; id enim his uerbis,
 quæ latine minus expresse atque absolute translata sunt, conti-
 netur. admonui enim superius, plerumque interpretes cunctos,
 10 dum conlocationem ordinemque uerborum demutare ac tempe-
 rare non audent, minus dilucide proprietatem declarasse dic-
 torum. uerumtamen in his, quæ dicta sunt: deus noster
 deus saluos faciendi, et domini exitus mortis, et
 salutis nostræ deus et exitus eius ultra exitum mortis ostenditur,
 15 quia mortis exitus domini sint. omnibus enim, qui ueniunt
 in uitam, ingressus in mortem est; sed primogenito ex mortuis
 tantum proprius fuit egressus ex morte. atque ideo proprius
 exitus mortis est domini, quia adsumptæ ab eo carnis hæc
 uirtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cælestem
 20 post exitus mortis efferat. uerum susceptæ mortis ipsius non fuit
 occultanda uel causa, uel ratio; et quid nobis unigenitus deus ex
 forma dei exinanitus et formam serui adsumens adferret auxilii,
 oportuit ad fidei nostræ et securitatem et scientiam reuelari.

1 nobis ex nubis m. 2 V 2 dñs saluos ex dñ saluos m. 2 V 3 et
 dñs exitus V (sed cf. infr.) et domini ^{dñi} exitus R 4 incrementa V¹
 5 suscepit Tb suscepit e quia ex qui m. 2 V 6 eorum est R
 fient ex fiet m. 2 V 7 egressus ex gressus m. 2 V 8 expressæ ad-
 que absolutæ VR¹ expresse atque absolutæ P expressa atque abso-
 lute T 9 admonuit R interpretes V 11 dilucid ≡ e (eras. a) R
 delucide V delucidæ P declasse V declarans se P 13 saluos (om.
 alter. deus) R et dñm V 14 et ante exitus eius supr. scr. P. om. V^e
 15 quia scripsi cf. Ephem. Austr. 1889 p. 30 qui cod. et ed. 16 ingressus T
 in mortē est α in morte est VPT in morte sit R primogenitu V¹ 17 tantum
 propius V tanto proprior PTα ideo ex eidem m. 2 V 20 effert V efferet (t
 in ras.) R efferet PTE cf. Stud. 1889 p. 319 uerum susceptæ PT
 (Bened. adn. falsa) uere susceptæ R uerum hæc susceptæ Vrb
 21 causam V¹ 22 dñs add. m. 3? R exinanitas V 24 reuelari ex
 reuelara (?) m. 1 R.

22. Et primum quidem non alienum a dei misericordia et bonitate uideri potest, ut uitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis: namque qui primum animam nobis ad flatum respirationemque uiuendi, cum hominem secundum imaginem sui similitudinemque constituit, de thesauris potestatis suæ diuinitatisque diffuderit. secundum apostolum enim ipsius genus sumus et secundum eundem: omnia ex ipso et per ipsum et in ipso sunt; scilicet ut in ipso habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedis, dum omnia immensa uirtutis potestate complexus est; per ipsum uero originis inchoatæ opus effectusque monstraretur, cum in nobis id ipsum, quod sumus, operatus sit; ex ipso autem initia uitæ ad exordia spiritus indulta notescerent. non fuit ergo a beneficentia diuinæ bonitatis alienum, ut qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, uitæ ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quòque nobis per unigenitum deum æternitatis nostræ inchoaret exordia, uereque nunc et ex ipso et per ipsum et in ipso maneremus, cum quando nos in hac habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est, collocatus rursum plenius iam atque perfectius in se ac per se atque ex se inita carnis nostræ societate post exitus mortis iam collocaret æternos. hæc quidem ad significationem diuinæ bonitatis ita dicta sint.

23. Sed suscipiendæ ab unigenito deo carnis adeundæque mortis et per apostolum et nunc per prophetam grandior

6 Act. ap. XVII, 28. 7 Rom. XI, 36.

8 et mortuis *V* qui *supr. scr. R* 4 respirationem uiuendi (& *supr. scr. m. 3*) *R* respirationēque = uidendī *P* 6 defuderit *P* defudit (it in *ras. 3*) *R* 8 adque *V* eatq *R* 9 sit = *R* sedis (is in *ras.*) *R* sedhis *V* uirtutis suæ *T* 10 per *add. m. 2 V* inchoatē *V* 11 monstretur *VPE* sumus ex supremus *m. 2 V* 12 autem ut initia (ut *ante uers. ineunt. add. m. 3*) *R* 13 notiscerent *V* 14 ut *om. VPT* se ipso nobis qui *add. m. 2 V* genus *add. m. 2 V* 15 uitæ ac ex uitaf ac *m. 2 V* uitæ = ac *R* elimenta *V* 16 in hac ipsa habitatione *PTE* qui omnia in omnibus est *h. l. om. T* est *om. R* 19 collocatos *T* 20 in se et per se adque ex se (ex se *add. m. 2*) inita *V* in se ac per se adque in se inita *R* p se atque in se inita *P* p se atq; in se qui omnia in omnib: ē inita *T* 21 exitu mortis *R*.

profundiorque ratio tractatur. ac primum quid in crucis sacra-
 mento atque mortis ab unigenito deo et domino maiestatis
 effectum sit, per apostolum intellegamus, ut duce eo docti
 prophetarum scientiam consequamur. ait enim ita: et vos, cum
 5 essetis mortui in peccatis et præputio corporis
 vestri, conuincit cum illo donans nobis omnia
 peccata, delens quod aduersus nos fuit chirogra-
 phum in sententiis, quod erat contrarium nobis,
 tollens illud de medio et adfigens illud cruci, spo-
 10 lians se carne, et principatus et potestates osten-
 tui fecit cum fiducia triumphans eos in semetipso.
 sacramentum itaque salutis nostræ primum resurgens ipse ex
 mortuis decretumque mortis nostræ, quo ante detinebamur, ab-
 soluens in se ipso, qui ex mortuis æternus iam maneret, imple-
 15 nit. sed in eo ipso, quod nobis vitæ auctor in se est, dum
 per assumptionem corporis homo natus et mortuus iam rursum
 æternus ex mortuis est, omnes quoque inimicas uirtutes mundi-
 que potestates principesque aeris huius ostentui reddidit, id est
 uel nostræ spei uel suæ damnationis fecit ostenta et ipse qua-
 20 dam quasi ex diis sæculi portenta constituit his ipsis in se
 cum fiducia triumphatis: dum et per securitatem æternitatis
 mors ipsa in deo moriente fiducia est et auctores mortis humanæ,
 dum etiam in se ipso per occupatum a satana cor Iudæ auc-
 tores sunt mortis, triumphat ex mortuis, ut neque a peccis
 25 mortis abessent, cum se usque ad mortis infirmitatem subiecisset

4 Coloss. II, 18 sqq.

2 dñs add. m. 2 V 4 prophetae PT ait ex aut m. 1 V 5 esse¹⁰
 R mortui ex mortui m. 1 R 6 nobis supr. scr. m. 1 R 7 aduer-
 sum RE chirografum VP cyrophū corr. m. 2 R 9 e medio PT
 sponlians corr. m. 2 V 10 se carnem ex etamen m. 1 V¹⁰ carne P
 potestatis V 11 triumphans R 12 esurgens R 13 decretumque
 mortis add. m. 2 V absorbens PT 15 dñ per V 17 mortui
 corr. m. 2 V mortuus (u in ras., us adiect. in uers. exant.) R 18 aeris
 ex heris m. 2 V ostentui fecit V 21 triumphantis P 22 auctoris P
 auctoris ex auctoritas m. 2 V 24 sunt ex uno m. 2 V triumphat R
 triumphant ex triumphantis m. 2 V ad poenam V.

æternus, et omnem pœnam humanæ mortis exciperent ut auctores, cum in æternitatis dominum auctores mortis per id. quod uerbum caro factum est, extitissent. hæc quidem ita apostolus.

24. Sed propheta breuibus licet, sed eandem intellegentiam
 uerbis significantibus eadem ista complexus est. nam ubi
 dominum in exitum mortis ostenderat, subiecit: uerumtamen
 conquassauit capita inimicorum suorum, uerticem
 capilli deambulantium in delictis suis. principatus
 enim ac potestates, in quibus capita inimicorum significantur,
 fecit ostentui. hæc igitur in mortis exitu conquassat, quorum
 spiritalem nequitiam atque naturam in eo, quod capilli uerticem
 perambulent, docet, dum et tamquam dominantes hominum
 capitibus insistunt et tamquam nequitiae spiritales sine sensu
 eorum, quibus ipsistunt, ipsum illum capilli uerticem proculcent;
 quia et ipsa scilicet corpora usque ad animæ mentisque sedem
 sine sensu adeundi interlabantur et penetrent. aeris enim
 huius sunt potestates; et ideo capilli uerticem perambulant uel
 insistendi leuitate uel potestate dominandi et toto in orbe per
 momenta singula commeantes. sed hæc in delictis suis peragunt,
 dum unicuique in eo, quod delinquat, auctores sunt secundum
 illud apostoli: deus filium suum misit in similitudine
 carnis peccati et de peccato condemnauit peccatum

22 Rom. VIII, 8.

1 exciperet *Ve* ut auctoris *P om. T* 2 cum *om. V* 5 brebib. *V*
 sed *om. E* eandem ista *V eandē eadem ista P* 8 conquassabit *RTE*
 capitau. *corr. m. 2 V* 10 et potestas *V* significatur *V* 11 exitus
 conquassata forum *V* 12 adqui raturamⁿ *V* 13 perambulant^e *corr.*
m. 2 V perambulet *R* dā tamquam *V* 15 insistunt *T* (insistant *fort.*
scribendum) proculcent^a *T* 16 animā mentesq: sedem *P¹* 17 sine
 sensum *V* paenetrent *V²R* paenitent *V¹* penitrent *T* penetrant *P*
 aeris (ae *add. m. 2*) *V* 18 potestatis *V¹* 19 leuitatem *P* toto
 (om. et) *T* urbe *V* 20 suis sperabunt *V* 21 delinquatⁿ *P* sunt *add.*
m. 2 V secundum illud — in carne *h. l. om. T et infr. inser. post*
 proditiōis peccant 22 in similitudinem *PTE*.

in carne; cum causam in his exordiumque peccati ex eo ipso, quod in carne sua per instinctum proditiōis peccant, id est de peccato carnis peccatum in carne condemnat.

25. Tenet itaque diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo et euangeliorum opera adumbrata esse per legem ipsis illis legis operibus declarat. multa enim plerumque per dominum proprietates ita expressa atque absoluta sunt, ut non magis gerendis in præsens potius quam in futurum significandis rebus impensa sint: ut nunc post tantas ac tam manifestas euangelicæ spei prædicationes altius quiddam nobis et ultra aurium sensum adfert subiectus ordo dictorum: dixit dominus: ex Basan conuertar in profundum maris. uidetur enim hic sermo domini fuisse, cum ad diuidendum ad iter mare exerendamque in Pharaō iram est conuersus. sed numquid ex
16 Basan conuersum eum esse lex docuit? non utique. Basan uero est ciuitas hostilis quondam regni, quæ fuit Og regis habitatio; sed interpretatio nominis pudorem confusionemque significat. potest quidem uideri, ut ex pudore populi in Aegypto seruientis, cum depressus a Pharaō ipsam illam conseruandi
20 educandique generis libertatem perdidisset, in profundum maris. id est ad liberandi populi sui magnificentiam deus esset conuersus. sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: salua me, deus, quoniam intrauerunt aquæ usque

23 Ps. LXVIII, 2 sq.

1 cum causam — in carne om. V 3 condemna¹ corr. m. 2 V 4 tenet ex tenec m. 2 V dispensationis V 5 per¹ corr. m. 1 V 6 per add. m. 2 V 7 proprietatis V expressa P 9 tñ¹ supr. scr. m. 1 R 10 prædicationis altius quiddam V 11 subiectas V 12 conuertar ex conuertur m. 2 V conuertar conuertar PTE maris om. (spatio uacuo rel. P) PT 13 dñm¹ sermo V post fuisse del. dñ m. 2 V ad^{di} uidendum ad (alter. ad part. eras.) R 14 exherendamque P in farao VRP est om. VR sed unumquid V 16 est om. R quodam V fuit graecis R fuit in = oo, (g ex o) regis P cf. Acad. p. 22 17 interpretaetio V¹ 19 seruientes P a farao VRP 20 perdidisset id in V perdidisset id in R 21 id es¹ corr. m. 2 V esset V cf. Hartel Lucif. p. 376 est RPT sit E 23 aq. usque usque¹ corr. m. 2. V.

ad animam meam; infixus sum in limum profundi
et non est substantia; ueni in altitudinem maris,
et tempestas demersit me, non ambigendus est post
humani corporis pudorem — quia ipsæ illæ corporum atque
elementorum nostrorum origines sint pudendæ — in hoc mare, 5
id est in hanc sæculi tempestatem esse conuersus, ut usque ad
ultimæ confusionis uerecundiam subiectus crucis morti per eam
in se inimicorum capita conquassaret, spiritales scilicet nequi-
tias potestatesque omnes et principatus aeris huius reddens
ostentui triumpharet, cum eos æternitati poenæ, postquam ipse 10
et passus et mortuus est, destinaret. ob id ergo conuersus in
profundum maris intellegendus est, id est usque ad ultimas
descendisse sæculi passionem, ut conculcans capita inimicorum
ultionem diuinæ potestatis exereret.

26. Quod ipsum uidetur sequens sermo conplecti, cum dici- 15
tur: ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua
canum tuorum ex inimicis ab ipso. diuinæ autem
ultionis ira sub humanæ uindictæ significatur exemplo. ex
Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, uti pes
intinguatur in sanguine atque ab ipso sanguine, qui ex ini- 20
micis est, canum quoque lingua tinguatur. hæc uero accidere
solent omnibus bello consumptis et captiuitate deletis et pro
uictorum arbitrio atque ultione punitis. per humanæ itaque, ut
dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum arcus, cum
sagitta, cum framea, cum reliqua poenarum ac mortium 25

1 ad amā meā *P* sum ex se *m.* 2 *V* in limū *V* in limo *Re* 3 non
ambigendum est *V* 4 ipse ille *VRP* adque elementorum *V* 5 ori-
ginis *V* 6 hanc ex hac *m.* 2 *V* conuersus ex conuersum *m.* 2 *V*
7 ultime confesion $\equiv i \equiv s$ $\overset{u}{\underset{u}{\text{no}}}$ *corr.* *m.* 2 *V* crucis *add.* *m.* 2 *V*
9 potestatisque (que *add.* *m.* 2) *V* aeris ex heris *m.* 2 *V* 10 aeter-
nae (aet^unae *P*) poenae *PTe* 11 passus (om. et) *PT* mortus *V*
destinare^t *corr.* *m.* 2 *V* 13 descendisse (se *add.* *m.* 2) *V* 15 quod id
ipsum *V* 16 incingantur^{t u} *V* tis^{uu} *V* 17 can $\equiv \bar{u}$ *P* 18 ultiones *V*
19 enim *add.* *m.* 2 *V* conuersum *V* ut ipse *R* sed cf. *infr.*
20 tinguatur *VPTE* 21 tingatur^u *V* tinguaturⁱ *T* ex uiro accidere
(re *add.* *m.* 2) *V* 22 bella *V* 23 per humana uindictæ itaque *V*
25 sagittas *V* frammea *V* mor^tium *V* mor \equiv tium *R*.

arma memorantur, diuinæ seueritatis significantur officia. et hæc quidem Iudæis post crucem et mortem domini omnia acciderunt, cum a Romanis capti uniuersa suppliciorum ac miseriæ genera perpassi sunt, ut peremptorum sanguine et incedentium pedes tincti sint et canum lingua satiata sit. sed id non minus ad eorum poenam damnationemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur.

27. Et quia sub his, quæ in Iudææ populo temporibus legis expleta sunt, uniuersarum fere gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, ut per id, quod tum gestum est, id quoque, quod postea gerendum esset, doceretur, cum ipsos illos, in quos illa tum gerebantur, et inumbratio nubis et iter maris et mannae spiritalis cibus et spiritalis potus ex petra in spe euangelica fideque concluderet: nunc quoque, ut semper, in his ipsis noui ac ueteris testamenti per prophetam facta conexio est, cum dicit: uisa sunt itinera tua, deus, itinera dei mei, regis, qui est in sancto. præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenum tympanistriarum. in ecclesiis benedicite dominum de fontibus Israel. ibi Benjamin iunior in pauore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nepthalim. dei quidem itinera sunt uisa, cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis et

1 diuinæ memoriæ seueritatis *V* et quidem (et add. m. 2) *V* 4 et incedentium *V* incedentium (om. et) *PTe* 5 et tantum lingua *V* 8 et qui *P* iudæ *V* iude *P* iudæorum *E* 9 sunt ex sui m. 2 *V* 10 quod tum gestum est id om. *PT* 12 quos (om. in) *P* apud quos *T* inumbratio nobis *V* inumbrationib: *P* 13 maris *V* spiritalis ex spiritalis (bis) m. 2 *V* cibus et spiritalis om. *R* 14 spe (om. in) *V* non quoque *V* ut et semper *PTb* 16 conexio *TE* 17 in soc *V* 19 tympanistriarum (h. *supr.* scr. m. 3) *R* tymphanistriarum *V* in ecclesiis benedicite om. *V* dñm *V* dñm dñm *PT* dominum deum *E* cf. *infra* 20 israhel *V* ubi beniamin *V* in pauore *RP* 21 principes — eorum in *uery.* *sup.* add. m. 2 *V* diabolon *P* (sic et *infr.*) 22 principis *V* nepthalim ex neptalim m. 1 *R* neptalim *PTe* uisa om. *V* 23 cum a coactis corr. m. 2 *V*.

nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum
iuvenes psallentes gloriose glorificatum dominum cantauerunt.
sed nouimus itinera et alia regis in sancto, cum uirtutibus
caelestibus animisque sanctorum iter eius praeuntibus in eo,
qui primae sabbati psalmus est, cantatur: tollite portas 5
principis uestri, et eleuamini, portae aeternales, et
introibit rex gloriae. quis est iste rex gloriae?
dominus uirtutum ipse est rex gloriae. et haec itaque
dei nostri et regis in sancto itinera sunt uisa, cum ingressum
eius tanta caelestium coetuum gaudia praeunt. 10

28. Sed quia quae ante praeformata in Pharaon et in Israhel
fuerant, in diaboli suorumque clade et populorum omnium
salute perfecta sunt, non ad synagogae confessionem, sed ad
ecclesiae benedictionem nos cohortatur propheta, ut, quibus dei
et regis in sancto itinera essent uisa, firmaret, dicens: in ec- 15
clesiis benedicite dominum de fontibus Israhel,
ex initiis scilicet legis atque adumbratione gestorum doctrinam
ecclesiae defluxisse commemorans. ac ne quid benedictibus
ecclesiis ambiguitatis existeret, quis hic maximus euangelicae spei
praedicator futurus esset, ostendit dicens: ibi Benjamin iunior 20
in pauore, in ecclesiae scilicet fontibus Benjamin iunior in pauore
mansurus; post consternationem enim pauoris in euangelium
Christi de tribu Benjamin Paulus electus est, matutino
deuoratas carnes ad uesperum diuidens in salutem.

5 Ps. XXIII, 9 sq. 23 Gen. XLIX, 27.

1 tymphanistriarum V 2 iuuenis psallentes V gloriosae VRP¹
3 sed nouissimi = s (is ex us ras. corr.) R itinerae ex itinera R
4 iner eius V 5 primae sabbatis P primus sabbatis V
est add. m. 2 V cantatus V om. PT 6 principes V²R uestras R
7 quis est — gloriae part. in marg. P dominus — gloriae om. R
10 tantae P coetū gaudia P gaudia coetuum V 11 aeterna V in-
farone et israhel V 18 non a V sed a ecclesiae benedictionem
corr. m. 2 V sed ad caelest = ē benedictionem R om. PT 14 choar-
tatur R ut om. PT^b 15 esse PT^b firmarent Pa 16 dominum
deum • de sanctis israhel (israel T) PT 18 commemorans om. V
19 ambiguitatis ex ambiguitatib. V quis hic ipse maximus V 20 be-
minia in V 21 in ecclesiae V.

ceteros quoque principes Iuda, ne ignorentur, ostendit, id est, qui ab eo, qui de Iuda frutice expectatio gentium futurus erat, eligendi essent, reuelans: principes Zabulon, principes Nephtalim. ex his enim, ut euangelia declarant, apostolorum
 1 est coepta delectio, hos principes eorum, qui in ecclesiis congregarentur, ostendens. nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusque populis secundum legem sint principes instituti, nunc tamen, ubi euangelicae dispensationis principes declarantur, earum tantum tribuum, ex quibus uocandi essent, commemorata sunt nomina. orta enim in finibus Zabulon et Nephtalim haec magna post umbram mortis piscatores ex his sunt hominum constituti. solum ergo id sub prophetiae significatione ex illa principum universitate memoratum est, quod ad euangelii confirmationem ipsis rerum effectibus et apostolorum electione esse explendum.

2. Et quia tantae expectationis spe detinentur — quia non antequam est omnes sanctos et prophetas caelesti desiderio euangelice beatitudinis tempus optasse, domino dicente: amen dico uobis, quia multi prophetae et sancti cupierunt uidere, quae uos uidetis, et audire, quae auditis — consummari id, quod tantopere concupiscit, precatur dicens: manda, deus, uirtuti tuae, confirma, deus, quod operatus es in nobis. a templo tuo in Hierusalem tibi
 18 Matth. XIII, 17.

2 de iudae PTE frutice m. 3 ut uidetur in loco ab orig. uacuo R fructus l' 8 eligendi V reuelat V diabulon P 4 neptalim Te 5 dilectione l' R¹⁴ congraegaretur V 6 tribubus ex tribus P² tribus V om. R 8 tamen ubi R dispensationes V 9 earum Te eorum VRPa cf. Stud. 1889 p. 319 uocandis essent V 10 zabulon P 11 lucē magnā P post umbra l' piscatoris V¹ peccatores P principes T 12 homines V solū erat id l' 13 ad supr. scr. T 14 ipsa T effectibus et apostolorum om. PT esse l' P 16 expectationis ex expectationes m. 1 R, m. 2 V detinentur (et distinguatur m. 2 V) VRP detinetur T detinerentur E 17 ambiguo V desiderii P 18 beatitudines V¹ tempus opus optase V 19 et iusti R² 20 uidere quae uos supr. scr. m. 1 R audiri V¹ quae uos audistis l' quae uos auditis TE inter auditis et consummari R add. & non audierunt 21 tanto concupiscit V praecatur VR 23 es in nobis ex & in nobis R est nobis Va es nobis PT.

adferent reges munera. distinguit intellegentiæ signifi-
 cationem, ne quid confusum ambiguumque subrepat in eo, quod
 ait: manda deus uirtuti tuæ; quod utique contra humanum
 sensum et usum naturalis consuetudinis est locutus. mandare
 enim quisquam uirtuti suæ aliquid non uidetur, quia per eam
 internæ potestatis insit effectus; et cum omnia uirtute fiant,
 non existimatur uirtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum.
 sed enim dei uirtus dei que sapientia est dominus Iesus Christus,
 qui et ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit a
 patre. idcirco non contra intellegentiæ communis sensum
 dictum uidetur, quod tamen prophetiæ scientiæ proprietate
 memoratum est, ut uirtuti suæ mandaret deus, unigenito scilicet
 deo, qui et dei uirtus est. dehinc quia rerum subitarum in
 deo non cadit noua repensque molitio, cuius scientiam non
 subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius uniuersa, quæ
 erunt, uirtutis suæ potestate complexa est, id nunc confirmari
 propheta postulat, quod iam sit idem deus operatus in nobis,
 secundum illud apostoli: benedictus deus pater domini
 nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni
 spiritali benedictione in cælestibus: in quo et
 elegit nos ante mundi constitutionem, uti essemus
 sancti et immaculati in ipso. deus itaque, qui secun-
 dum prophetam fecit, quæ uentura sunt, ea, quæ iam ante con-
 stitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in
 nobis est, confirmauit in domino.

18 Ephes. I, 3 sq.

1 offerent *ex* offerunt *R* 2 subripat *V* 6 potestati *R* 7 man-
 dare *V*¹ faciendum *ex* faciendæ *m.* 2 *V* 8 sed quia *V* dī *supr. scr.*
m. 1 *V* 11 scientiæ in *marg. add. P* propriatē memoratus est *V*

12 dō scilicet *R* 13 dē uirtus est *V* in deo *VRPT cf. Hartel Ennod.*
p. 673, Lucif. p. 364, Petschenig Vict. p. 159 in deum E 14 recensque *RT*
(sed c in ras. 3 R, in marg. p add. T) 15 sup̄terfugiant *V* 16 complexa
 sunt *V* 18 deus et pater *E* 20 benedictione spiritali *E* 21 ut *RPTb*

23 uentu^{ra} *P* ea que quæ *P* iam *om. V* ante constitutione mundi
V ante mundi constitutionem *T* ante constitutionem (*om. mundi*) *P*
 24 per definitionem *om. PT (Bened. falsa adn.).*

30. Et quid illud sit, -mox continuat ordo dictorum: a templo tuo in Hierusalem tibi adferent reges munera. templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur; nunc autem a templo in Hierusalem a regibus sunt
 5 munera adferenda. quod utique contra locorum significationem rationemque gestorum est, ut illinc, quo inferri magis oporteret, id est de templo, offerenda sint munera. sed quia est caelestis illa nobis mater Hierusalem et primitivorum conscrip-
 10 torum et frequentantium cœtus, omnisque in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors magis sit regnatura, sed vita, et qui ipse rex sit eius, cuius servus fuerat ante, peccati, hostiam se ipsum vivam et rationabilem et placentem deo offerens: tum ergo ab hoc templo, id est ab hac sancta corporis sui habitatione, in illo conventu angelorum frequentan-
 15 tium, id est in illa caelesti Hierusalem, si qui reges sint, id est qui peccato ultra non serviant, offerent se ipsos deo munus.

31. Quod quia carnalis Israel, dum sibi tantum peculiarem dei misericordiam usurpat, videtur tamquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit: increpa feras
 20 silvæ, concilium tanrorum inter uaccas populorum; ut non excludantur hi, qui probati sunt argento: dissipa gentes, bellum quæ volunt. uaccas in Samaria adoratas esse, cognitio ex libris est. principes vero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse, propheticus sermo
 25 est, cum dicitur ex domini persona: tauri pingues obsederunt me. feras autem silvæ nequitiarum spiritualium supra

7 Hebr. XII, 22 sq. 25 Ps. XXI, 18.

1 ordo ex orido m. 1 V 2 offerent T 4 templo (om. a) V in ierusalet (sic) R a regibus ex regibus R 5 offerenda V significationemque (om. rationem) V 6 illic VRP cf. Stud. 1889 p. 321 8 conscriptorum VP 9 omnisque ex omnis m. 2 V 10 mors ex more m. 2 V 13 ed
 ergo RPTa 14 frequentia P frequentium V frequentantium — participes esse et mensae (Ps. LXVIII cap. 19) om. T 15 hierusale V ē qui reges R 16 peccatu V 17 carnalis (i in ras.) VP isdrael V 18 usurpant V sit ex sunt m. 2 V 21 hii R 22 quæ bella volunt R 23 adoratas in samaria esse V princeps P 24 populi sed om. R graegum R grec, ū ≡ P 25 obsiderunt V.

uerticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intellegenda est secundum illud: deuastauit eam aper de silua, et singularis ferus depastus est eam. quo in loco ipsius principis mundi, id est satanae, et inmanitas significatur et uirtus. id ergo nunc poscit propheta, ut uel in
 5 has feras siluarum uel in hoc concilium taurorum inter populorum increpet uaccas, ne hi, qui probati argento sunt, excludantur. probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum defaecati et passionum omnium igne decocti immaculati et sine terrenae sordis admixtione iam splendent. 10

32. Cum enim propheticus sermo fidem gentium populiue huius exacerbantis inprobam uoluntatem saepissime increpet, iamque salus a deo in omnes per omnesque sit cognita idque ex scientia dispositionis dei notum sit, tum impietate populi exprobrata sancti quique in spem regni caelestis uocantur. 15 non enim Iudaeorum deus tantum est, non et gentium: immo et gentium; unus enim deus est, qui iustificat circumcisionem ex fide et praeputium per fidem. postea ergo quam increpitis his principes Sodomorum et principes Gomorræorum esse mernerunt, tum
 20 ad gentes cognitio dei scientiaque defluxit, et iam non intra errorem neque contradictionem inscitia detinentur. increpitis autem siluarum feris taurorumque conciliis uaccisque populorum eos, qui adhuc perpetuis aduersum gentium spem ac salutem

4 Ps. LXXIX, 14. 16 Rom. III, 29 sq.

lan
 1 deambutifi P 2 diuastauit V euastauit P 3 est add. m. 2 V
 hoc in loco P 4 principes V satanae corr. m. 2 V 6 taurorum
 & inter R 7 increpat V hii ex hi m. 2 V 8 hii sunt RP (in R
 alterum i supr. scr. m. 1) 9 defecati VP depaccati R de peccati e
 10 terrene V 11 gentium praedicet populiue E 12 exaceruantis V
 saepissimae V sepiissimae R 13 idque ea scientia V 14 tum scripsi cum
 (ex cum cum V) VRP impietas VP 15 exprobrata Pa in om. V 16 et
 non RPE 17 immo et gentium om. VP 19 his qui principes E
 (de abl. abs. enormiter usurpato cf. Draeger Synt. II, 812) 20 gomor-
 reo
 reorum R gomor. rum P gomorum ex sodomorum m. 2 V maeruerunt V
 21 etiam non R intro P 22 contradictionem insciētiae V contra-
 dictionem scientiae P.

infidelitatis odiis persistunt decertare, condemnat dicens: dissipa gentes, quæ bellum uolunt. pacificauit enim omnia dominus in cælo et in terra et secundum apostolum deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. earum ergo gentium dissipationem, quæ cælestis pacis fœdus abnuant magisque dissensionum uolent bella, sub diuersarum tamen gentium congregatione denuntiat.

33. Nam ad conseruationem coniunctionemque totius sensus increpitis tantorum conciliis ferisque situarum, gentibusque
 10 bellum uolentibus dissipatis, ne quid sibi ultra adrogans Israel impiusque præsumeret, subiecit: uenient legati ex Aegypto. Aethiopia præueniet manu sua. deo regna terræ: cantate deo, psallite domino. expleta autem hæc eadem sunt uel magis ex oriente uenientibus, uel tunc, cum in apostolos
 15 spiritus sanctus diuisi ignis modo uenit. nam illic ad prædicationis euangelicæ cognitionem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur, quibus magnitudinem diuini muneris tamquam legatis renuntiantibus Aegyptus prope uniuersa est iam fidelis. Aethiopia uero in eunucho Candaces fidei confessione præuenit;
 20 manu autem sua, dum ipse baptismi gratiam sibi postulat dicens: ecce aqua, quis me prohibet baptizari? sacramentam ipsum baptismi adeo inpatientis desiderii cupiditate præueniens, ut a diacono ministerium apostolici officii salutis suæ cupidus exigeret. et quia exinde per omnes fere
 25 gentes prædicatio diuinæ cognitionis inluxit — quia et omnia regna dominum Christum deum intellectura licet sero sint, et omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei

8 II Cor. 5, 19. 21 Act. ap. VIII, 26.

2 quæ bella R bellum quæ Pb 3 secundum (om. et) R 4 eorum P
 5 quæ cælestis V 6 uolent V¹ diuersorum V 8 potius V 9 quæ
 bellum uolentibus sup. lin. a m. 2 V om. P 10 adrogans ex anrogans
 m 2 V 12 aethiopia V manus eua R manus eius PE 13 cantante P
 & psallite R expleta enim Pb hæc ea V 15 diuisio P 19 in
 eunucho Candaces scripti in eo non candaces V in candace 8 (8 in ras.)
 R in candace P in Candace eunucho E 20 gratia V 21 aquam
 corr. m. 2 V aqua R prohibet me RPE baptizari V 22 impatientes V
 25 inluxit cum quia omnia V 26 dñm ihm dñi V.

patris sit — consummationem temporis huius exoptat dicens: deo regna terræ: cantate deo, psallite domino. omnes scilicet ad canendum deo ac psallendum adhortatur, uel quia salute omnium prophetica sollicitudine lætatur, uel regnis omnibus deum cognoscentibus regni cælestis succedit æternitas.

34. Atque ut in ceteris solet, nunc quoque, cui deo domino-que cantandum psallendumque esset, ostendit dicens: psallite deo, qui ascendit super cælos cæli ad orientem; ecce dabit uocem suam, uocem uirtutis. competenter 10 nunc ascendentis super cælum cæli ad orientem dei honor poscitur: ut, quia superius significata humilitas eius fuisset, cum uel super occasum ascendit uel exitum mortis egreditur, nunc, ubi non cælum, sed cælum cæli transgressus esse notescit, diuinitatis ac magnificentiae eius non ignoraretur 15 æternitas. ad orientem uero idcirco, quia ipse secundum prophetam oriens ex alto sit, ut regressus eo, unde descenderat oriens, nosceretur ipseque sit hominibus in hunc cælestis sedis ascensum rursum auctor oriundi.

35. Nam idipsum sequens sermo significat, cum dicitur: 20 ecce dabit uocem suam, uocem uirtutis. in omnibus quidem, quaecumque in corpore manens gessit, uirtutis uocem dedit; cum paralytico dicit: surge et ambula, cum Lazarum

17 Zach. III, 8; VI, 12; Luc. I, 78. 23 Matth. IX, 5 sq.

1 confirmationem ex consummationem m. 2 V 2 dñ post dicens
eras. R & psallite R 3 omnis V^a ac ex hac R 4 salutē P uel
quia regnis E 5 regni caelestibus V om. R succedere V 7 cum
deo e 8 cantandū ex cantatū m. 2 V ^P psallendumque V ostendit
add. m. 2 V 9 deo nfo qui R super coelum coeli 10 competen-
ter — uocem uirtutis *infr. lin.* 21 om. V 12 ^honor corr. m. 1 R supe-
rius — cum uel om. P 13 post exitum 3 litt. *eras.* R 14 egr ≡ editur P
15 notescit. P cf. *phil. Abh. IV p. 63* notescitur R noscitur e 17 ex
alto sint regressus R 18 oriens post descenderat om. P^b nosceretur
ex nasceretur m. 1 R hominibus ex omnibus m. 1 R omnibus P^e
19 ascensus P rursus P^E 21 suam — in omnibus in *ras.* P
23 dicit om. P.

uocat e sepulcro, cum Petro ceterisque apostolis ait: quæcum-
 que solueritis super terram, soluta erunt et in
 cælis; et quæcumque ligaueritis super terram,
 erunt ligata et in cælis. uox plane est ista uirtutis,
 • humanæ infirmitati tantum posse concedere. sed scimus adhuc
 aliam uocem superesse uirtutis, de qua ipse testatus est dicens:
 amen amen dico uobis, quoniam uenit hora et nunc
 est, in qua audient mortui uocem filii dei: et qui
 audierint, uiuent. numquid alia uox potest maior esse
 10 uirtutis, quam dissolutorum corporum puluerem in formam
 cogere soliditatemque membrorum et uitas rursum in homines
 animasque reuocare et corruptionem naturæ inbecillis naturæ
 cælestis incorruptione mutare? hæc humanæ spei uera et per-
 perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiae bonitas absoluta
 15 est. ob quod uniuersos ad honorem huius tantæ uirtutis hor-
 tatur dicens: date honorem deo, ut perceptæ immortalitatis
 laudem ad honorem eius, qui tanti nobis muneris parens est,
 referremus.

36. Dehinc, ne quid sibi uel carnalis Israheï uel uniuersitas
 20 gentium impiarum ex his pietatis scientiæque dei meritis
 præsumeret, a quibus hic honor deo reddendus esset, ostendit
 dicens: super Israhel magnificentia eius, et uirtus
 eius in nubibus, super eum scilicet Israhel magnificentiam
 futuram esse demonstrans, qui iam ex conparatione nubium

1 Matth. XVIII, 18. 7 Ioh. V, 25.

1 sepulchro *R* s ≡ epulchro *P* 2 sic *V* nisi quod habet soluta erint,
 legaueritis, legata; at *RPE* quæcumque ligaueritis s. t., ligata erunt
 et i. c. et quæcumque solueritis s. t. soluta erunt et i. c. 6 testatur

^{1a}
V tractus est *P* 8 fili *V* 9 uiue^{1a} *R* potes *V* 11 uitam *PE* uias *V*

^{1a}
 in hominem animas reuocare *V* 12 naturæ inbecillis — incorruptione

^a
 in marg. inf. add. m. 2 *V* om. *P* 13 perfecta *R* 14 absoluta ē *R* absoluta *Pb*
 15 ob ≡ ≡ quod *R* 16 date ex dete m. 1 *R* 17 tanti bonis *P* est add

^a
 m. 2 *V* 18 referremus ex referrens m. 2 *V* referemus corr. m. 3 *R*
 refe ≡ rimus *P* referamus *E* cf. Hartel Lucif. p. 376 19 istrael *V*
 20 scientiaque *V* 21 honor dī *P* 22 istrahel *V* 23 scilice *V*
 24 quia iam ex qui iam m. 2 *V* nuiū *V*¹.

spiritalis existeret, uel qui secundum apostolum rapi obuam Christo in nubibus mereretur. et idcirco uirtus eius in nubibus est, quia his, qui ultra terrenam originem mortalemque degentes se in sensum cælestem et uitam, ut ita dicam, aeriam extulissent obuamque elati in nubibus adstitissent, his esset proprium uirtute dei magnificentiaque lætari. — frequenter autem meminit his ipsis nubibus, tamquam ratione scientiaque perfectis, ne super impiam Israhel uineam pluerent, esse præceptum: quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ et tribuli, id est terrena ultia obsederant, exstitissent. — namque cum omnibus sit ad nouam resurrectionis originem uoce uirtutis utendum, non uniuersis tamen gloriosus idem resurrectionis honor est præparatus domino dicente: nolite mirari ista, quoniam uenit hora, in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem eius: et prodient, qui bona gesserunt, in resurrectionem uitæ, qui autem iniqua gesserunt, in resurrectionem iudicii. et idcirco super eum Israhel magnificentia et uirtus dei est, qui esset in nubibus, quia pro discrimine uitæ innocentis atque impiæ resurrectionis sit aut in uitam aut in iudicium distincta diuersitas.

37. Deinde id ipsum sequens sermo designat dicens: mirabilis deus in sanctis suis. in eos scilicet mirabilis, quos in uitæ resurrectionem excitabit æternos. mirabilis autem est, cum omnem beneficentiæ suæ in eos conferat uoluntatem, cum ipsos intra perfectionem cælestis gloriæ conlocabit, sicuti

13 Ioh. V, 28 sq.

2 mereretur *ex* aereretur *m.* 2 *V* 3 his qui *om.* *V* 4 degētis *V* 5 aeream *s.* 6 esset (*t in ras.*) *R* esse *V* 7 memini *E* 10 obsiderant *V* 12 gloriosos idem *P* gloriosus *id ē* *V* gloriosus *id est* *RE* *cf. Stud. 1889 p. 319* 14 omnis *V* 15 post monumentis 3—4 *litt. supr. scr. eras. R* 16 qui autem *ex* & qui autem *R* 17 in resurrectione *R* 18 dī esset qui esset *P* 19 in nōbīb; *R* innocentes *V* adque *VR* 20 in uita *R* 22 *id om.* *P* 23 in eo *VP* in eis *E* quod in uitæ *P* 24 resurrectione *V* excitabit *ex* excitabat *R* excitauit *V* 25 omne *V* beni ≡ uolentiae (*i ex e corr.*) *P(e)* conferet *Vs* 26 conlocauit *V*.

ad patrem pro his precatus est dicens: pater, nolo ut,
 ubi ego sum, hi mecum sint; uel illud: ut omnes
 unum sint, ego in illis et tu in me. mirabilis ergo in
 sanctis deus est, quos, cum conformes gloriæ corporis sui fecerit,
 5 per se, qui mediator est, etiam in unitate paternæ maiestatis
 adsumet, dum et in eo per naturam pater est et ille rursum
 per societatem carnis in nobis est: quos in regnum præparatum
 illis ante constitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus
 absorpta morte immortalem uitam æternamque reddiderit. non
 10 enim iam incrementis corporum escarumque alimentis infirmi-
 tatumque casibus uitæ humanæ demutatio laborque tolerabitur,
 sed æternitas cunctis, quæ naturæ suæ uirtute ipsa se continens,
 id est quæ se ipsam alat conseruetque, donetur: certique
 15 secus continentur ad uitam, sed ex deo, per quem resurrexerint
 et immortales maneant et æterni. et ideo hæc humanæ spei
 sacramenta tali confessionis fide propheta conclusit: mirabilis
 deus in sanctis suis, deus Israhel ipse dabit uir-
 tutem et fortitudinem plebi suæ, benedictus est
 20 deus. dat itaque uirtutem plebi suæ et fortitudinem deus,
 quæ immortalis effecta intra se uitam uirtutemque contineat
 despoliatoque corpore superinduta sit honore cælesti, ut omni
 corruptione et infirmitate depulsa deum æternitatis suæ laude

1 Ioh. XVII, 24. 2 Ibid. 21; 28.

3 et hi E inter omnes et unum dei. in omni m. 2 V 3 mirabilis I¹
 4 quod cum P quos (om. cum) V 5 in unitatem PE paternæ corr.
 m. 2 V 8 ita constitutione^m corr. m. 2 V obtinendam V 9 absorpta V
 absorpta RP 12 cunctis q V cunctis q R 13 quæ (se add. m. 2)
 secundum ipsam V donabitur E 14 sempiternos quod non E aliamde V¹
 15 contineantur E conseruentur V 16 maneant et æterni V maneant
 æterni R 18 sua om. V de israhel V israel R 19 plebi eius RP
 20 benedictus es deus P benedictus deus R benedictus deus est E
 21 se om. RPE uitam supr. scr. m. 1 P contineatque V contineatur
 E esse appetit in ras. a m. 2 P 22 despoliatoque P (in ras.) E su-
 perinduita corr. m. 2 V ut om. P omnique corruptione in ras. a

2 P 23 æternitati V suæ om. P laudando P.

benedicat per unigenitum et primogenitum suum deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

PSALMUS LXVIII.

In finem pro his, qui commutabuntur, ipsi psalmus David.

Saluum me fac, deus, quoniam intrauerunt aquae usque ad animam meam et reliqua.

1. Tertius hic pro his, qui inmutabuntur, est psalmus; qui etsi nihil sub historiae commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo et nono inesse tractauimus, neque ut in quadragesimo quarto aliquid proprium in superscriptione praetulerit, ubi pro dilecto canticum praenotatur, in eo tamen, quod non illius David, sed illi David psalmus in finem praescribitur, in illum potius David, qui et oriens et iustus et finis est legis. conuenire intellegenda prophetia est. per id enim non ab illo, sed in illo psalmus docetur esse cantatus. in his autem, qui inmutabuntur, euangelicae spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis obseruatione aut ex gentili impietate ad cognitionem dei demutati, tamquam renascentes incorruptae aeternitatis candore florerent; quod idipsum psalmi fine tractabitur. non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum passionis domini continere. nam praeter Iohannem apostolum, qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarum

28 Ioh. XIX, 28.

1 benedicant VP et primogenitum add. m. 2 V primogenitum in ras. a m. 2 P 2 dñm n̄ (ñ add. m. 2) V 3 amen om. V Explicit psalmus LXVII incipit psalmus LXVIII feliciter V Explicit psalmus LXVII incipit LXVIII R Finit psā LXVII inc̄p psā LXVIII P 5 quae h. l. V sed cf. infr. lin. 9 inmutabuntur R ipsi om. R psalmus om. V 11 quinquagesimo V 12 quadragensimo V superscriptione V 13 delicto R praenotat P 14 sed ipsi V in fine VRP 17 in illos V in illum E doceatur V 18 aeuangelicae V fidelis VP 19 qui autem ex V obseruatione ex obseruationem corr. m. 2 V 20 demutatio P renascentis VP 21 florent P 22 abigitur corr. m. 1 V psalmus ex psalmi corr. m. 2 V 24 in putatione cantici P consummationem ex consummationis m. 2 V consummatione P scriptionum VP.

testatus est, tum etiam dictum hoc ab eodem sub apostolorum recordatione præsumptum: zelus domus tuæ comedit me adimit ambiguitatem confirmatque omnia ad eum dicta gesta que esse referenda. uniuersarum itaque humanarum passionum
 5 sorte perfunctus secundum susceptas infirmitates nostras loquitur; et dolet ipse quidem extra necessitatem et timoris positus et doloris, sed his se tamen, quæ suscepit, accommodans, ut qui carnis nostræ homo natus esset, et dolorum nostrorum querellis et infirmitatis precatione loqueretur. cœpit itaque ita:
 10 2. Salua me, deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. infixus sum in limum profundi, et non est substantia. uiuendi omnibus finem mors in cunctos constituta præscribit. et quid sibi nunc oratio ista uult, quæ se saluari deprecatur, cum lex mortis
 15 in omnes sit constituta? dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intrauerunt aquæ usque ad animam; introeundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quod infixus sit in limum profundi; defixi uero in limo profundi nulla substantia sit. ergo quia nemo nisi quod sperat precatur — sperat autem
 20 nemo se non mori — talis hæc eius merito oratio est, qui, moriturus licet, morte non erat obtinendus. adsumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis uero conscientia spem tenuit salutis in morte sperandæ. saluari se ergo orat, qui et dixerit: deus, deus meus, quare me
 25 dereliquisti?

2 Ioh. II, 17. 24 Ps. XXI, 2; Matth. XXVII, 46.

1 cum etiam VP subab apostolorum R 2 præsumptum sit Pu zelus — comedit me in marg. a m. 2 V 8 ademit VP ōni ad eam V 5 infirmitates ex infirmitatis m. 2 V loquitur ex loquetur m. 2 P 6 ac dolet ipsi V ex necessitatē timoris V 7 quæ suscepit V accomodans ex ascommodans m. 2 V 9 quaerellis VR quære ≡ lis P et om. P infirmitatis ex firmitatis m. 2 V ita ex itau m. 1 V 11 in limo RP^s 13 in ex m corr. m. 2 V perscribit ex prescribit m. 2 V et ex te corr. m. 2 V 14 saluari V 15 ōnis V sit add. m. 2 V constituta ex constitue m. 2 V 16 quam intrauerunt V quia intrauerint PE animam meā R 17 sit in limo P^s 18 uero in limum b 19 praecatur sperat add. m. 2 V 21 optinendus V 23 speranda VRΓa (in R postea 2 litt. eras.) se ex set m. 2 V 24 dñs meus V.

3. Introeuntibus enim aquis usque ad animam subiectus
morti crucis fiebat, cum passionum uniuersarum impetus usque
ad mortem animæ perrumperet. in aquis autem insectationes
populi motusque gentium significari solere non dubium est,
cum dicitur: torrentem pertransiuit anima mea, uel 5
illud: et pertransiuit anima mea aquam inmensam.
sunt et aquæ harenosam domum subluentes eamque in casum
ruinamque pellentes. hæ ergo nunc aquæ usque ad animam
intrantes ad precem eum orandæ salutis coegerunt.

4. Verum ineuntium harum passionum non aliunde quam 10
ex adsumptione carnis et uirtus est et potestas. non enim
incidere in deum hic infirmitatum nostrarum terror ualebat,
aut exerere se nisi in carne corporis nostri, tamquam in
subiacente materie, potuerant passionibus. porro autem haurienda
fuit natura cælestis, ut exinaniens se ex dei forma in formam 15
serui hominisque decideret. et ideo usque ad animam aquæ
penetrant, quia substantia ei non sit infixio in limo profundi.
non utique substantia ea non erat, quæ adsumpta habebatur,
sed quæ se ipsam inaniens hauserat. nullo autem modo se
caruit, qui se ipsum exinaniuit euacuans; nec tamen idipsum 20
uidebatur exstare, quod iam in aliud se euacuando concesserat.
non est ergo substantia per id, quod infixus est in limo pro-
fundi. primus enim homo de limo terræ; et secundus Adam
in huius limi profundum de cælis descendens se ipsum tamquam
ex alto ueniens defixit. euacuans ergo se, quippe cui substantia 25

5 Ps. CXXIII, 5. 6 Ibid.

2 crucis ex crocis m. 2 V 3 insectationis V motasque V 5 quod
dicitur P pertransibit V sed cf. infr. CXXIII, cap. 6 mea add. m. 2 V
6 pertransibit animam meam quam V 7 arenosam PE domum add. m. 2 V
subluentes ex subluentes m. 2 P 8 pellētis V hæ ex heæ m. 2 V
hæ = (eras. c?) R hæc P 9 intrātis V coeperunt V 12 incidere
in deum ex incidere in dñm in deum R incedere in dñm V 13 se
add. m. 2 V carne add. m. 2 V i subiacentem materie V subia-
cente materie R in subiacente materia E 14 passionis VP porro
aut V 15 forma in om. V 16 hominesque decederet V 17 paeni-
trant P¹ penetrarit V infixa (ex infixo m. 2 P) P²e infimo V 18 ea
non supr. scr. m. 1 R 19 inaniens = = = erat P 20 exinaniuit ex
exinabit m. 2 V 21 euacuando (om. se) ex seuacuando m. 2 V 23 de
terrae limo VP adham V¹ 25 ueniens deficiens defixit V.

non erat, non iam usque ad carnis, uerum etiam usque ad mortis profunda descendit, et omnis in eum terror desseuiantis in nos tempestatis incubuit. cum enim se contra naturæ cælestis terrenæque diuersitatem in hunc limum potestatis suæ uirtute defixit — quia ea, quæ natura dissident ad quandam connexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore ui tamquam confixa sociantur — tunc et pati cœpit et mori posse, per occasum mortis in inferna descendens.

5. Sequitur enim: ueni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. imitator ille et dominicæ mortis et temporis Ionas mari mersus cetoque susceptus non tam in mari se, quam in inferno positum testatur: clamaui in pressura mea ad deum meum, et exaudiuit de uentre inferiorum clamoris mei. et quamuis eum cetus ad speciem infernæ mortis hausisset, ait: introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendi in terram, cuius serræ tenaces et æternæ. sancto etiam Iob post illum uniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientiaque naturæ, post confracti intra se maris portas rugientesque eius in matris suæ uentre terrores, rursum quid etiam in mari significaretur, dominus reuelauit dicens: uenisti autem super fontes abyssi, aut in uestigiis maris ambulasti? aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis, in uestigiis utique maris, tamquam

18 Ion. II, 8. 16 Ibid. 7 (LXX). 28 Iob XXXVIII, 16 sq.

1 non iam *om.* V uerbū etiam V 2 descendit V in eo P 4 terrænenæque R terræneque V 5 uirtute in *ras. m.* 1 R uirtutē P 6 connexionis (e in *ras.*) P conixionis V¹ non *om.* V 7 potiotrē ui tamquam V potiore uita quam R potiozem uitam quam P confixam P 8 poss & per *corr. m.* 1 R inferna (*om. in*) V 9 descendens V 12 mersus ex mensus P cetoque ex cytoque P coetoque ex coetque R estoetoque ex estoque *m.* 2 V ñ tam *supr. scr.* P 18 quam in ex quam *m.* 2 VP positus V 15 clamoris mei V *cf. Sabatier II, 937* clamores mei R clamores meos PE 16 introibit V capud VR 17 discendi V serræ VRP 18 tenacis V et *supr. scr.* R *om.* V etiam ionæ (*næ add. m. 2*) V illum V illū R illud PE *cf. Stud. 1889 p. 318* 21 rugientisque V matris ex maris R terroris V 23 fontis V¹ aut in ex autem in *m.* 2 V 25 itaq maris R.

in profundo uel altitudine maris, portas mortis esse significans. nam cum profunda maris inferiora sint terræ, necesse est in profundo maris, id est in inferioribus, sedem mortis ostendi. ueniens ergo in hoc profundum maris tempestate demersus est, cuius in anteriore psalmo ita meminit dicens: omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt. sed et ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus æternisque terræ seris inmanissimus ille maris istius cetus euomuit, haud dissimilia conquestus est: omnes suspensiones tuæ et fluctus tui super me transiebant. usque ad mortis igitur ueniens profundum mortis ipsius tempestate demersus est aduersarumque uirtutum depressus procellis est.

6. Non tamen tacitus eorum, qui se ipsos diabolo præbituri erant uelut ministerii arma peccato — quippe qui et nonnumquam consilia initæ mortis suæ exprobrauerit et stans in templo sæpe clamauerit et eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodque diuinitatis suæ opus maximum adspectarent — intellegitur ad patrem; ob quod sequitur: laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero ad deum meum. infirmitates nostras suscipiens portansque peccata usu et consuetudine

5 Ps. XLI, 8. 9 Ion. II, 4.

1 altitudinē *P* latitudinem *V* 2 nā cum profundo maris *V* necesse est in profundo mortis *R* 4 in *add. m.* 2 *V* ^r pofundum *R* profundo *ex* profundus *m.* 2 *V* 8 seris *ex* serris *R* serris *VP* cetus *ex* cytus *P* cytus *V* coetus *R* haud *ex* haut *P* aut *VR*¹ 9 conquaestus est *VRP* suspēisionis *V* 10 fluctus auiaasi (*ass in ras.*) super *V* transiebant *VRP* et *ed. uet. usque ad Par. 1572* transibant *ed. rec.* 11 maris ipsius *P* demersus (*om. est*) *V* 12 aduersariaque *V* aduersariumq; α aduersariarumque *Pb* depræssus *VP* est *om. P* 13 tacitus (*tacit in ras.*) *R* tacitu *V* taciti *P* tactu α ^d iabolo *corr. m.* 2 *V* 15 exprobauerit *V* 17 ut ad unum ut ad quodque *V* adspectarent *coni. Bened.* aspectaret *P* adspectare *VRe* 18 intelligeretur *Re* ad et patrem *V* ^{hoc} ob quod (*hoc supr. scr. m. 2*) *P* 20 speraui dñm *V* spero in deum *PE* infirmitatis *V*¹ 21 consuetudine (*consuet add. m. 2*) *V*.

humanæ defatigationis locutus est, namque qui se somno et lassitudini sæpe commiserit etiam usque ad sitis et esuritionis necessitatem. fauces itaque eius raucæ sunt oculique defecti. causam uero maxime clamoris et intentionis oculorum hanc
 5 esse docuit, quia speraret in deum, uel cum clamat dicens: qui credit in me, non in me credit, sed in eum, qui me misit, uel cum clamaturus Lazarum uoce magna eleuatis sursum oculis ait: pater, gratias tibi ago, quoniam audisti me.

10 7. Sed illo uel paterni nominis magnificentiam testante uel humanæ salutis opus moliente odia in eum multiplicantur in cassum. sequitur enim: multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. conualuerunt, qui persecuntur me inimici mei iniuste; quæ
 15 non rapui, tunc exsoluere repetebam. numerus odientium ultra capillos capitis est multiplex, siue ob impiorum copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura — nam apostolorum capillos, quia tanta eorum deo cura est, scimus esse numeratos — siue quia infidelium numerus ultra numerum
 20 sit fidelium. nam cum decus capitis in capillis sit, et ecclesiæ, quæ corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus sit, super hoc capitis sui decus odientium est multitudo. oderunt autem eum gratis, id est causam odii non habentes. et

6 Ioh. XII, 44. 8 Ibid. XI, 41.

1 humane ^acorr. m. 2 V om. R defatigationis ex defatigationis P defatigationis ex defatigationis m. 2 V 2 lassitudinis V ^commiserit V esuritionis ex tesumptionis m. 2 V 3 fauces om. V itaq eras. R
 raucæ ^acorr. m. 2 V 4 maximæ ex maximes R maximi e han ^cV
 6 eum (om. in) R 7 misit me P 8 rursum V quia audisti R 11 moliente ex molie m. 2 V odia supr. scr. m. 1 R 14 persequuntur P iniustæ VR quæ non ex qui non P 15 axsoluere V¹ 18 capillos
 tanta (om. quia) V ^ode corr. m. 2 V dī P est sed scimus V esset scimus e 19 numeratos ≡ ≡ ≡ ≡ quia (eras. siue?) R 20 cum om. V 21 omnes V¹ ornatus est PE 23 eorum gratis V odi ⁱcorr. m. 2 V habentis V.

conualescentes inimici iniuste sunt persecuti. non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat; et ideo, quæ non rapuerat, tunc repetebatur exsoluere. cum enim debitor mortis peccati-
que non esset, tamquam peccati et mortis debitor tenebatur,
ab his scilicet, qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris
est, exserebant. de peccato enim condemnauit pec-
catum in carne.

8. In quo quia magnum diuinæ sapientiæ consilium explebat,
crucisque mors in deo stultitia gentibus uidebatur, magna-
que in eo cælestis terrenæque spei expectatio inerat, subiecit: deus,
tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non
sunt abscondita. non confundantur in me, qui ex-
pectant te, domine uirtutum: non uereantur super
me, qui quærunt te, deus Israel. insipientiæ suæ deus
consciens est, et delicta sua abscondita ab eo non sunt: pœnas
scilicet insipientiæ et delictorum, quas non rapuerat, repetebatur
exsoluere. usque ad crucis autem stultitiam — id est, quia
stultitia sit gentibus peccata nostra sic suscipiens — ut peccator
et stultus gratis iniusteque uexatur. sed quia stultitiam atque
delicta propter sapientiam nostram uitamque suscepit, ut et
principem sæculi iudicaret et de peccato condemnaret in carne
peccatum — cum quando in se, in carne scilicet corporis sui,
in qua nihil inueniri poterat peccati, secundum quod ait: ecce
ueniet princeps mundi et non inueniet in me quic-
quam, ueniens hic mundi princeps nihilque inueniens peccati
tamen pœnam, id est ius mortis, exeruit, per quod humanæ
mortis auctor, quia in auctorem uitæ peccati nescium mortem

6 Rom. VIII, 3. 23 Ioh. XIV, 30.

1 conualiscentis V 2 rapuerat ex rapuerunt m. 2 V 3 expetebatur V
exsoluere ex exsoluerunt m. 2 V 6 est om. V 7 in carnem V

8 explebat consilium Pb 9 mortis P stultiti^a corr. m. 2 V 11 tui
scis V 12 absconsa R expectant te ex expectate m. 2 V 13 ante
domine eras. dñe R 14 querunt V istrabel V 15 poenascilicet R
16 rapuerat ex rapuerunt m. 2 V 17 quia stulta V quia stultum PE
18 suscipi ut (pi ut in ras. P) PE 19 iniustaeque VR uexetur ex
uexatur P 20 ut principem Pb 21 et peccato V 22 peccatom V¹
23 in quam V 25 nihilque ex nihil m. 2 V & nihil ex nihil m. 3 R
26 id est istius mortis R 27 nesciuit R.

molitus sit, iudicatur; hæc sanctorum expectatio fuit, ut caro
 omnis redimeretur in Christo, ut in eo æternæ resurrectionis
 primitiæ exsisterent — non confundi in se eos rogat, qui ex-
 pectent dominum, neque quærentes deum Israhel super se
 5 uereri ac pudere; quia suscipiendæ ab eo carnis tempus desi-
 deratum sit secundum illud: multi prophetæ et iusti
 cupierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ
 auditis. ne quid ergo in se inbecillum infirmumque maneat
 deprecatur, ne spem expectantium infirmitas corporis carnisque
 10 confundat. per eum enim et in eo expectatio nobis omnis ad
 deum est. ueniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes
 confundatur, orat.

9. Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani
 ex paterna uoluntate suscepit, quia non uoluntatem suam
 15 facturus uenerit, sed uoluntatem eius, qui se miserit, patris,
 nunc quoque per subiecta declarat: quoniam propter te
 sustinui inproperium, operuit reuerentia faciem
 meam. exter factus sum fratribus meis et hospes
 filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ co-
 20 medit me. non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas,
 sed adsumpta, quia propter eum hæc inproperia suscepit
 passionum. quamquam ne in naturis quidem hominum inest
 necessitas aliqua peccati; sed ex adpetitu uoluntatis oblecta-
 tioneque uitiorum peccati usus adripitur. et ideo dominus non
 25 se rapuisse, quæ ut solueret repetebatur, ostendit; quia ea, quæ
 contra naturam sint desiderata, rapiantur, soluturis omnibus
 quadrantem nouissimum talium debitorum: et ob hoc orationis
 dominicæ præscripto remitti nobis debita deprecamur. sustinuit

6 Matth. XIII, 17; Luc. X, 24.

1 et hæc *E* caro offis (offis eras.) *R* omnis caro *E* 2 æterno *V*
 5 aut pudere *PE* 6 sit (it in *ras.*) *R* illut *V* profetae *R* profit ≡ ae (in
ras. fuit i) *V* 7 quæ uos auditis *Pb* quæ auditis uos *e* 9 infirmitatis *V*
 11 ne ex me *m.* 2 *V* 16 *p* *supr. scr.* *P* 17 reuerentiam *V*¹ faciem
add. m. 2 *V* 20 *i* *V* *om.* *R* 23 ex *om.* *P* et oblectatione uitiorum
Pb 24 dñs *add. m.* 2 *V* 25 quæ *corr. m.* 2 *V* petebatur *P* 26 desi-
 derata (ta in *uers. exeunte add. m.* 3) *R* 27 nouissimum ex nouissi *m.*
 2 *V* et ab hoc *V* 28 depræcamur *V* depre ≡ ≡ camur *R*.

ergo inproperium propter deum, dum alienum a natura sua corpus
adsumit, dum secundum apostolum peccati nescium pater
facit esse peccatum, dum fit obœdiens usque ad mortem
crucis, dum ipsi exprobratur, quod ceteros saluans se ipse non
saluet, dum contumelias sputorum alaparumque perpetitur. 5

10. Hoc igitur pudore coopertus ob deum fit alienus a fra-
tribus suis et filiis matris suæ hospes efficitur, a uitiis scilicet
eorum, qui sibi secundum carnem consanguinei habebantur,
alienus, dum nummulariorum mensas templum ingressus euer-
tit, dum nundinas ouium ac boum prohibet, dum uendentibus 10
columbas, cur domum patris sui domum fecerint negotiationis,
exprobrat. zelo enim domus dei peruasus hæc egit. est autem
hæc amoris pii indignatio, ut eorum, quos diligimus, contume-
liis tamquam zelo efferuescente moueamur. hoc enim pollutæ
domus zelo, ut euangelium — sicut superius docui — testatum 15
est, turbam omnem ementium ac uendentium templum ingressus
eiecit. zelo autem dei etiam usque ad mortis seueritatem et
finem placuisse, laudabile est.

11. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indigna-
tionem omnium in eum maledictorum congesta conuicia sunt. 20
quæcumque autem in impios dirigi solent, hæc in eum oppro-
bria sunt relata, cum blasphemus, cum Samaritanus, cum
Beelzebub, cum dæmonium habens dicitur. id enim subiacet:
et opprobria exprobrantium te ceciderunt super
me. blasphemiae opprobrium ei potius, qui deo contumeliam 25

2 II Cor. 5, 21.

1 dum alienum *ex* alienum *m.* 2 *V* 2 dum secundum *ex* in secun-
dum *m.* 2 *V* nesciunt pate *V* 3 dum sit *V* 4 dum ipse *VP* expro-
bratur (*ra in ras.*) *P* exprobratur *R* ipse *ex* ipsum *m.* 2 *V* 5 tum
contumelias *V* 6 alienus \equiv a *P* 9 alienās *P* alienās α alienans *VR*

templum euertit ingressus *V* 10 boum *corr. m.* 2 *V* 11 qui *R*
fecerit *V¹P* 18 indignationum eorum *V* 14 efferuescente *ex* enim-
feruescente *m.* 2 *V* efferuescentem *P* 17 et *om.* *VRP* 19 cupidita-
tium *V* 20 maledictorum *ex* maledictarum *R* congesta *om.* *V*
21 autem *add. m.* 2 *V* obprobria *RP* 22 blasphemus *VRP* 23 bel-
zibul *V* enim (*nim in ras.*) *V* subiecit (*e in ras., it ex et m.* 2 *V*)

VPE 24 opprobria *V* obprobria *et sic etiam infr. R* 25 blasphemiae *VR.*

exprobret, ingeritur; sicuti dæmonii infamia ei magis, qui a deo sit alienus, est propria. quæ cum omnia ei exprobrata sunt propter domus dei zelum, eorum, qui deum exprobrant. super eum opprobria congeruntur. et huius dicti ad Romanos
 5 apostolus scribens sub huius significationis meminit intellegentia.

12. Ipsa etiam ieiunii continentia recidit in opprobrium, cum a diabolo temptatur, cum in templi pinna locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione temptatur. flet interdum et ingemescit et
 10 tristis est, et id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. omni denique generi hominum et obtrectatio efficitur et canticum. ipsi enim, qui in portis orandi uictus causa sedeant. oblocuntur et detrahunt, et in eo ebrüi psallunt. hæc autem omnia uel secundum gestorum fidem uel secundum humanæ
 15 consuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur: et operui in ieiunio animam meam, et factum est mihi in obprobrium. et posui uestimentum meum saccum, et factus sum illis in parabolam. aduersum me detrahebant, qui sedebant in porta, et in me psallebant, qui bibebant uinum. fuit itaque ieiunium ei in
 20 obprobrium, quia per esuriendi obprobrium usque ad adorandi satanæ contumeliam temptatus est. uestis autem de sacco habitus est luctus. luctus uero omnis adfectus in fletu est. et cum Lazarum excitaturus inlacrimat, infidelitatem humani
 25 generis lugebat: in habitu enim luctus flendi significatur adfectus. quod autem non Lazarum, cuius et morte lætatur, quem

5 Rom. XV, 3.

1 ingeritur *ex* igitur *m.* 2 *V* daemoni \equiv *R* a *supr. scr.* *R* 2 est obprobria *V* quaecumq: omnia *P* 3 sint *E* qui dño *V* 6 recidit *ex* recidit *m.* 2 *V* cū a *P* quo a *V* 7 zabulo *VP* quo in *V* 8 ad *supr. scr.* *R* satanā *V* satanan *P* 9 ābitione *R* habitatione *b* fle \equiv *t P* ingemiscit *V*¹ *PE* 10 tristes est *V*¹ ad firmitatis *V* 11 denique *corr. m.* 1 *V* 13 obloquuntur *PE* 14 gestorum — secundum in *marg. inf. add. m.* 2 *V* 16 in ieiunio *ex* inienio *m.* 2 *P* 19 qui sedebant *add. m.* 2 *V* in portam *V* 20 biberant *ex* ibierant *m.* 2 *V* ei in *ras.* *R* 21 usq. adorandi *V* 22 contumeliam (*liam add. m.* 2) *V* 23 omnes effectus *V* et *add. m.* 2 *V* 24 lazarum *ex* ladiarum *V* (*et sic infr.*) 25 post lugebat *eras.* et *R* in habitantiū enim luctu *R* effectus *e* 26 cuius et *ex* cum *m.* 2 *V*.

et ex mortuis excitaturus erat, fleuerit, omnis ipse euangelii sermo declarat. sed cum resurrectionis fidem nullam futuram in ipso resurrectionis opere fleuisset, fletus eius in parabolam profecit, ut et tum documentum amoris sui in Lazarum flendo dictus sit præbuisse et a plerisque hodie, quia fleuerit, arguatur infirmus. in ebriis autem psallentibus et his, qui in porta sederent, detrahentibus omnium etiam infirmorum in eum contumeliæ per hanc consuetudinem uulgi docentur. adeo autem nullum genus hominum de eo tacuisse manifestum est, ut Cleophas ei, qui tamquam rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondisse ita scribatur: tu solus peregrinus es in Hierusalem et non cognouisti, quæ facta sunt in ea in diebus his? stupor enim est de ignorance unius in cognitione uniuersorum.

13. Sed inter has omnium de se et obtrectiones et contumelias humanæ salutis sacramenta peragebat; et salutem a deo homini, quem adsumpserat, deprecatur. id enim sequitur: ego uero oratione mea ad te, domine; tempus beneplaciti, deus! in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis meæ. eripe me de luto, uti non hæream, et libera ex odientibus me et de profundo aquarum. non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum. ceteris in contumelias et opprobria eius intentis ipse oratione sua totus ad deum est: susceptas quidem infirmitates nostras in se habens,

11 Luc. XXIV, 18.

1 exciturus V¹ 2 sed eum (eum *add. m.* 2) V resurrectionis V¹
 3 in parabola P 4 proficit ut et R¹ proficitur et V¹ documentum E¹
 7 infirmorum V¹ infirmorum P 9 nullum = genus (*eras. s*) R¹
 10 cleopas P cleopas VR & qui R 11 scribitur V¹ 12 es *inser. m.*
 3 R et *supr. scr.* RP 13 in his diebus R unius in cognitione
 om. V¹ 15 hos V¹ omnes V¹ et ob hoc obtrectiones V¹ contume-
 liam V¹ 16 sacramentum V¹ et salutem R 17 deprecatur VR
 18 post uero *del. omnes m.* 2 V¹ orationem meam RPe a te R 19 in
 multitudinem P 20 salutis tuæ RPE *cf. infr. cap. 15* eripe me ex eripe
 meae m. 2 V¹ 21 ut R hæream P habeam V¹ et libera ex odienti-
 bus me om. RP 24 puteos V¹ 25 contumeliis R opprobrias V¹.

sed in his, quibus adficitur, cælestis erga nos misericordiæ manus exsequitur; neque inuitus hæc sumens in multitudine misericordiæ beneplacitum deo esse tempus ostendit. in hoc ergo beneplacito tempore rogat, quia non ignorat hanc patris
 5 de se prophetiam etiam ab apostolo Paulo recognitam: tempore accepto exaudiui te.

14. Omnia quidem deo pro magnificentia operum intellegenda sunt placere, quæ gesta sunt; et cum in Genesi scribitur: et uidit deus quia bona sunt, uitium nullum in rerum
 10 creaturis relinquitur, tametsi quædam humani ingenii corrupta nequitiis sunt, ut ex remediis uenena, ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex uino, ut postremo partes ipsæ et membra corporum ad naturales utique usus utilesque formatæ uitiorum se ac criminum ministeria
 15 præbuerunt; et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus deus in sanguine corporis nostri tamquam inimica ac dissidentia reconciliaturus omnia in cælis et in terra deo esset: cum multiformis illa dei sapientia aliis occulta temporibus nullisque principibus ac
 20 magistratibus sæculi cognita ad laudem claritatis dei esset reuelanda, cum coheredes et concorporales et conparticipes Christo gentes fierent, cum in eo omnes aduersæ deo uirtutes dehonestarentur, cum mors, postquam in deo esset grassata desineret, cum lex peccati, quæ in carne nostra est, tolleretur,
 25 cum reuelationem filiorum dei congemescentes omnis creatura

5 II Cor. 6, 2. Esai. XLIX, 8. 8 Gen. I, 31.

2 in multitudinē *P* ī multitudinē enim enim *V* 6 exaudiui te *ex*
 exaudiuit *m.* 3 *R* 7 dō in *ras.* *R* pro magnificentiam *R*¹ 8 quæ
 ex q. *m.* 2 *V* 10 relinquitur creaturis *VPE* tametsi *ex* nametsi *VRP*
 13 pares *P* ipse *VR* membra *R* 14 utilesq (q postea *eras.*) *R*
 17 tamquam in inimica ^{ac} *re* *V* conciliaturus *P* 20 magistrationibus *h*
 esse *V* essent *P* 21 est concorporales *V* et ^{con} corporales *P* et participes *P*
 23 moras *corr. m.* 2 *V* crassatura *R* 25 congemiscens *P*² *E*.

speraret, cum in passione unigeniti dei omnium ante constitu-
tionem mundi causarum et originum consummaretur effectus
principem sæculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo.
creaturis a corruptionis uanitate, cui seruiant, liberandis, nequi-
tiis spiritalibus domini morte damnandis, deo in omnibus et
per omnes æternitatis munere et immortalitatis nostræ claritate
laudando. omnia autem hæc uirtus resurrectionis impleuit, quia
per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa
in auctores mortis æternæ mortis pœna decreta est. in se
enim ipso principatus et potestates dehonestatas cum fiducia 10
triumphauit.

15. Et ideo post beneplaciti temporis significationem omnis
tribuendæ ueræ salutis oratio est, ut ea ipsa salutis ueritas
intellegeretur, quæ ex resurrectione speratur. dehinc. qui in-
fixus esset in limo profundi, ut luto non inhæreret, rogat 15
secundum illud: quoniam non derelinques animam
meam in infernum, nec dabis sanctum tuum uidere
corruptionem. qui enim terra est, et in terram, ex qua
acceptus est, reuertetur, luto et limo, quo infixus est, inhærebit
in naturæ suæ, id est corporis, originem dissolutus. liberari se 20
etiam ex odientibus se deprecatur et de profundo aquarum,
quia usque ad animam suam — id est insectantium passiones
— perruperint. ueniens quoque in altitudinem maris ac tem-
pestate demersus nunc, ne demergatur, orat: ut superius ad-
sumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse 25

16 Ps. XV, 10.

1 passione (*om. in*) *V* ante constitutio *V*¹ 2 cōsumeretur *V*
3 principe *R* principes *V* 4 a *om. V* seruierant *E* nequitii *corr.*
m. 2 *V* 7 impleuit et per *e* 9 auctoris *I*¹*P* 10 pricipatus *I*¹
potestates *V* dehonestates *V*¹ 13 uere *I*¹*R* 15 inhereret *VR*
16 illut *V* derelinquis *I*¹ 17 in inferno *RPE* *cf. Sabatier II, 30*
18 de terra est *E* et in terra *R* 19 reueretur *corr. m.* 2 *I*¹ quo
supr. scr. P inheret *VRP* 20 in *om. Pe* origine *Pe* dissolutos *V*¹
21 præcatur *V* 22 id est insectantium passionis perruperint *V*
id est insectantium passiones perruperint *R* id est usque ad passionem
insectantium odia proruperint *PE* *cf. supr. p. 315, 3 et Stud. 1889 p. 319*
24 adsumptæ *om. R* 25 demersus *I*¹.

profitetur, nunc uero consciæ in se salutis fiducia est, cum, ne se aquæ tempestas demergat, precatur. nam eiusdem naturæ non est et demersam iam esse et, ne demergatur, orare: sed eius, quæ per corpus licet mersa non tamen sit detinenda per
 5 spiritum. et ideo nunc, ne absorbeatur profundo neue super se puteus os suum claudat, precatur. in puteo enim infernæ mortis sedem significari et psalmus alius testis est, cum dicitur: tu uero, domine, deduces eos in puteum interitus, demersum hoc profundumque puteorum inferna terræ significari
 10 demonstrans. ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. impossibile enim est deum uitæ portis inferni detineri.

16. Ac ne in eo, quod mortem nostræ infirmitatis adsumpsit, secundum humanam necessitatem aliquid ex mortis acerbitate mæreret, subiecit: exaudi me, domine, quoniam suavis
 15 est mihi misericordia tua: secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me. hoc enim in multitudine misericordiæ beneplacitum est tempus, cum in se uersorum hominum uitam deus miserans ut miserator deus uitam esset largiturus ex mortuis. sed qui suauem hanc sibi
 20 esse dei misericordiam testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostræ sollicitudinem non relaxat dicens: ne auertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, uelociter exaudi me. intende animæ meæ et libera eam: propter inimicos meos eripe me. omnia ut homo et
 25 patitur et loquitur. nam ex susceptione carnis et puer est secundum illud: ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo conplacuit animæ meæ, et citum auxilium tribulationi suæ orat et intendi in animam suam

8 Ps. LIV, 24. 26 Esai. XLII, 1.

1 profiteretur V¹ conscius R conscientiae P 2 praecatur — demersam in marg. sup. add. m. 2 V 3 ne add. m. 2 V 5 neut super R 6 praecatur VR in puteum R 12 iam in eo quod P 13 aliquid ei ex e acerbitatē R 14 moereret ideo subiecit b hereret et subiecit V hereret et ideo subiecit Pa haereret ideo subiecit ed. Basil. 1550, Par. 1572 16 enim multitudinem V¹ 17 bene add. m. 2 V 19 ēē P sed quia Pb 24 ut om. V homo add. m. 2 V haec patitur V patitur P 25 est om. V 26 illut V 28 animam (om. in) R.

rogat, ut per id, quod in eam intendet deus, digna sit liberari. et hæc quidem ut homo noster obcediens usque ad mortem crucis precatur. sed cum eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinem humanæ et spei et moris excedit. nemo enim saluus alia magis, quam salutis suæ causa uult esse; et a malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis adficiatur, optabit. at uero nunc eripi se non sua causa, sed propter inimicos suos ex his, quibus adficiatur, deposcit, quia hi inimici dehonestandi in se patiente et triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent.

10

17. Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet dicens: tu enim scis inproperium et confusionem et uerecundiam meam; in conspectu tuo omnes tribulantes me. inproperium expectauit cor meum et miseriam. superior non dispar professio est, cum dicit: deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt absconsa. contra humanæ enim opinionis errorem soli deo adsumpta magis hæc ab eo infirmitas, quam naturalis esse, erat nota. et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atque æternitati consulebat, huius beneplaciti temporis testatur adfectum dicens: inproperium expectauit cor meum et miseriam, desideratas sibi esse huius temporis significans passiones secundum illud diuinæ communionis sacramentum: desiderio concupiui hoc manducare: quia in his passionis suæ desideriis beneplaciti temporis consistebat effectus.

20

25

18. Sed pati ad profectum nostræ salutis expectans alterius quoque expectationis desiderio detentus est. sequitur enim:

25 Luc. XXII, 15.

1 intendit *PE* 4 consuetudine *RP* mores *VP* mortis *R* excidit *P* 5 aliqua magis *Pb* 6 optauit *V* 7 ad uero *R* ac uero *V* non eripi se non *R* 8 hi ex nihil *m.* 2 *V* hii *P* 9 et *om.* *R* 11 nihil se agere post sua causa *supr. scr. m.* 1 *R* ac si consequentibus *P* 12 inproperium meū et *RPa* 13 tuo sunt omnes *E* 15 superior ex super *m.* 2 *V* 18 errorem ex terrorem *m.* 2 *V* hæc *om.* *R* 21 æternitatis *V* cuius *V* 24 communionem *VR*¹ 25 cupiui *RPE*.

et sustinui commærentem et non fuit; et consolantes et non inueni. commærentis et consolantis non solacium, sed fidem quærit, ut si quis ueniens ex lege et harum omnium passionum intellegens prophetiam secum tamquam in consummatione ipsius legis adsisteret: ut postea Paulus adimplens
 5 passiones Iesu Christi et consepultus in baptismo Christum finem esse scit legis. nam ad consummationem humanarum passionum propheticorumque dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est et querellarum. id enim sequitur: et
 10 dederunt in escam meam fel et in siti mea potauerunt me aceto. hæc enim ita, ut scripta leguntur, expleta sunt. nam et fel ingestum ei, et aceto potatum euangelia testantur. oblatum quidem secundum Matthæum fel renuens. sed secundum Iohannem, ut acetum potaret, sitiuit. locus autem
 15 ipse his uerbis est dictus: post hæc Iesus sciens, quoniam omnia consummata sunt, ut impleretur scriptura, ait: sitio; et erat concha posita aceto plena. spongiam igitur plenam aceto hysopo admiscentes obtulerunt ori eius. cum ergo accepisset Iesus
 20 acetum, dixit: consummatum est. uenerat ad oues perditas domus Israhel et expectans consolantem commærentemque non habuit: non quod consolatione eguerit uolens pati atque mori, sed qui secum super totius populi impietate mæreret et qui se ipsum ipsa mærentis secum salute consolaretur, ut
 25 omnibus tanto scelere perfunctis solacium in his saltem, qui salui fierent, acciperet secundum illud: et in seruis suis consolabitur; quia non credente Israhel gentes ei essent

5 Coloss. I, 24. 6 Ibid. II, 12. 15 Ioh. XIX, 28 sq. 26 Deut. XXXII, 36.

1 commærentem V conmerentem R consolantem E 2 commærentes (conm. R) VR consolantes R 4 profetiam RV² profetiae V¹ 5 cōsummationem V absisteret V 6 ihm xpī V 8 gestorum (est in ras.) Rom. P 9 fines R et om. R quaerellarum VRP 18 mattheum V rennuens R 14 iohannem V 16 scribtura VP¹ 17 erat (om. et) V
 18 hyssopo b 21 peditas corr. m. 2 V coherentemque P 22 consolationem P eguit PE aeguit V 23 qui secum ex cum m. 2 V impietatē R hereret P 24 merentes P 25 perfunctis ex perfunctus R saltem PE 26 secundum (om. illud) P secundum dauid V 27 credētes istrachel V gentes in eum E.

credituræ. uerum prophetiæ non sitisse scribitur, sed, ut implerentur omnia, sitisse se dixit, quia cunctæ nostræ, quæ in eo fuerunt, infirmitates non naturales sunt, sed adsumptæ. dehinc, ut satisfecisse scripturæ propheticæ nosceretur, potato aceto omnia consummata esse testatus est, ut plenitudo legis et prophetarum, qui legem et prophetas consummabat, existeret.

19. Iam uero, quia intra consummationem oblatis fellis et potandi aceti consummanda quoque erat passionis totius prophetia, ad ea, quæ postea impietatem tanti facinoris consecuta sunt, sermo se rettulit dicens: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum. obscurentur oculi eorum, ne uideant, et dorsum eorum perpetuo incurua. esse mensam sacrificiorum, ut de lege, quæ in se futuri est speciem complexa. taceamus, apostolus testis est dicens: non potestis mensæ domini participes esse et mensæ dæmoniorum. sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis intellegi oportere idem beatus apostolus ad Romanos scribens interpret est, cum eos obcæcatos esse, ne quid intellegerent, testatur. hæc ergo mensa, unde cibus uitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum facta est: cum uel præscripta legis uel

15 I Cor. 10, 21. 19 Rom. XI, 7; 9.

1 uerū *ex* uero *R* uera *P* uero *V* profetiae *R* profitiae *V* cf. *Draeger Synt. I, 429* prophetia *P* prophetice *E* 2 sitisse^{se} *P* sitisse *V* 4 scribituræ *VR* 5 plenitudo *V* 6 existeret *ex* ^{et} *existere m. 3 R* 7 iā uero *ex* et iā uero *R* consummationem — aceti *om. V* 8 aceti *ex* aceto *m. 2 P* consumanda ^m *corr. m. 2 V* consumanda *R* passionis (i in ras.) *R* ^a *passiones V* 10 retulit *RPE* mens^a *corr. m. 2 V* 11 et in retributionem *add. m. 2 V* 15 testi est *V* testatus est *PE* 16 participare et mensae *P* 17 esse *ex* ensse *m. 1 V* esse *T* cum *om. R* 18 his *om. R* dictis id intellegeⁱ *corr. m. 2 V*, de uoce id *ex* in ac ditlographia orta cf. *Acad. p. 22* 19 beatus *supr. scr. m. 1 P* 22 in laq. um *V* et in retributionem *om. PT*.

prophetarum uoces ab ecclesiæ uiris ad reuelationem diuini
 consilii tractantur, cum ad adsumendæ carnis fidem unigenitus
 deus in hominis specie et ab Abraham adoratus et cum Iacob
 conluctatus ostenditur, cum ex Iuda princeps ueniens idem
 5 expectatio gentium nuntiatur, cum in Abraham semine omnes
 patriæ gentium benedicendæ sunt, cum ex David utero æterni
 regni dominus prædicatur, cum secundum Esaiam dominus
 tamquam ouis ad occisionem ductus nec maxillas ab
 alapis nec faciem auertit a sputis, cum secundum Ieremiam
 10 hic deus noster est, qui disciplinis omnibus
 Israel dilecto suo traditis postea in terris
 uisus sit et inter homines conuersatus sit, cum
 denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt.
 hæc itaque doctrinæ mensa, uel hic uitalis cibi sermo et la-
 15 queus et captio et retributio et scandalum est, cum a nobis
 deus Iacob esse, qui ab his sit crucifixus, ostenditur. hæc
 enim est retributio tantæ impietatis, ut, quod nobis est dei
 uirtus, his scandalum sit. nam cum inlaqueati captique sint
 scriptis, intellegentiæ tamen carent sensu; et ideo obscurati
 20 sunt oculis, ne uideant, id est ne lumen intellegentiæ con-
 tuerentur, quia secundum euangelium omni habenti dabi-
 tur, qui autem non habet, etiam quod habet aufe-
 retur ab eo: indigni uidelicet, qui intellegentiæ sensum ac
 lumen acciperent, et ideo euangelicæ libertatis scientiam non
 25 adepti perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant, quod
 sustinere non possunt. id enim in incuruando dorso per cor-
 poralium operum speciem significat.

7 Esai. LIII, 7. 10 Baruch III, 36 sq. 21 Matth. XXV, 29; Marc. IV, 25.

1 uocis V ecclesiae V ueris V 2 cum ad^{ad} sumendae V cum
 assumendae R carnis ex canis m. 2 V 3 in homine^{is} speciem V
 ab abraam V 4 id est expectatio P 7 secundum eseiā eseiæ V
 secundum isaiam isaiæ T 9 hieremiam P²T 13 aduētum V¹
 profetiarū V 14 mensam P uitalis sibi P 17 enim add. m. 2 V
 18 inlaqueati ex inlegati m. 2 V 20 intelligentiam^u corr. m. 2 V
 25 depræmūtur V¹ 26 in incuruando ex incuruando m. 2 V 27 signi-
 ficat add. m. 2 V significatur E.

20. Sed hanc eorum obcæcati cordis inscientiam alia etiam
debitæ ultionis pœna consequitur. effunde super eos
iram tuam, et animatio iræ tuæ comprehendat eos.
fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis
eorum non sit, qui inhabitet. in ira dei pœnæ consti- 5
tutionem, non motum animi ad ultionis uoluntatem exardesc-
centis significari sæpe tractauimus, quam non subito puniturus
intenderet, sed in quam pœna dignus incideret. mansit autem
hæc a prophetis omnibus huic genti impiæ denuntiata damnatio.
nam euersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt gloriosissimo 10
illo templi cultu deleto ornatuque detracto. et ideo habitatione
deserta in tabernaculis eorum nullus habitabit.

21. Verum adhuc secundum impietatis incrementa prophetia
quoque pœnæ et ultionis extenditur. quoniam, quem tu
percussisti, persecuti sunt et super dolorem uul- 15
nerum meorum addiderunt. appone iniquitatem
super iniquitatem ipsorum, et non intrent in iusti-
tiam tuam. deleantur de libro uiuentium et cum
iustis non scribantur; causam apponendæ iniquitatis
super iniquitatem ipsorum et repellendi eos, ne in iustitiam 20
intrarent, et delendis de uiuentium libro non scribendisque cum
iustis eam esse demonstrans, quod, quem deus percusserit, hi
persecuti sint et super dolorem uulnerum suorum addiderint
quod doleret.

22. Et forte non iniuste, quem deus percusserit, persecuti 25
esse uideantur; ac de his, quæ percussa a deo sint. quid

1 inscientiam alia *T* inscientia mali *R* inscitiam alia *P* scitiam alia *V*
3 conpraehendat *VRP* 5 infra dei *R* poene constitutionē nouum
motū *V* 6 exardescenti *V* 8 poenā *P* poenam *VRe* 10 deruta *V*
delegiti *corr. m. 2 V* 11 cultu delicto *V* ornatuq; (*q; inser. m. 3?*) *R*
detractu *V* 12 habitauit *VTb* habit—ūuit *P* 13 profetia *V* profe-
tiae *P* 15 dolorē *ex* dolorē *m. 1 V* uulnerum eorum *P* 18 tuam

add. m. 2 V 19 causa *P* iniquitati *corr. m. 2 V* 20 repellendi
(*om. et*) *P* repellendiq; *T* 21 delendi *T* quod (*uel delendi eos*) *expectes*,
sed. cf. Ind. s. u. uariatio non *supr. scr. R* scribendique *T* 22 ea *V*
ŕe *supr. scr. R* demonstrans (*ans in uers. exeunte add. m. 3*) *R* 23 sunt
RPE dolorem *supr. scr. m. 1 R* suorum *ex ipsorū m. 1 R* addi-
derunt (*P¹?*) *b* 25 ⁱⁿ iuste *P* iniustae *VR*.

sentiri oporteat, ante tractandum est, ut, quatenus et hæc percussio salutaris et illa percussi persecutio impia sit, possit intelligi. percussit dominus Sodomam et Gomorram ultimis sceleribus pollutas et abominatas; et inuenio his ad misericordiae
 5 reconciliationem hoc, quod percussæ sunt, profecisse, cum tolerabilius his die iudicii sit futurum, quam his ciuitatibus, in quibus de apostolorum pedibus puluis excussus sit. percussam quoque synagogam Dathan et Abiron plaga dignissima cognitum est, sed in animis eorum ea, quibus maxime peccauerant, sanctificata sunt opera. et ne per singula, quæ sunt multa.
 10 discurram, cum et apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus ipse, quid percutiens proficiat ostendit dicens: uidete, uidete, quia ego sum, et non est deus præter me. ego interimam et ego uiuificabo;
 15 percutiam et ego sanabo, ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet.

23. Percussus ergo et dominus peccata nostra suscipiens et pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percusso sanitas nobis per resurrectionem ex mortuis red-
 20 deretur. percussum autem se ipse testatus est, commonefaciens discipulos dicti huius: percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. sed et apostolus dicti huius significationem haud dissimiliter confirmat dicens: qui filio suo dilecto non pepercit. non pepercit itaque dilecto filio
 25 suo, quem et colonis uineæ non ignarus, quod occisuri eum essent, destinauit. non pepercerat autem primo illi de terræ

8 Gen. XIX, 24. 6 Matth. X, 15. 8 Num. XVI, 32 sq. 11 I Cor. 5, 5. 13 Deut. XXXII, 39. 21 Zach. XIII, 7. Matth. XXVI, 31. 23 Rom. VIII 32. 25 Matth. XXI, 37 sq.

2 et illa percussio impia *P**T**e* sit *om.* *V**R* possit ex sit *m.* 3 *R* posset *V* 8 gomorrā *R* gomorram ex gomorrant *m.* 2 *V* Gomorrha *b* 5 id quod *E* proficisse *V* cum ex cunc *m.* 2 *V* 6 dī iudicio *V**P**T* in die iudicii *E* 8 synagogam ≡ (1 litt. d? *eras.*) *R* 10 sc̃ificata *P**T* 13 qm̃ ego *R* 14 et ego interimam *P**T* 17 & dominus *R* est dominus (dñs *V*) *V**P**T**E* 18 pro (*om.* et) *R* 19 sanitas *V*¹ resurrectionis *V*¹ 21 discipulos suos *V* dicti huius (ti in *ras.*) *R* dicti huius ex dicti sunt huius *m.* 2 *V* dispergentur *R**P**T**E* 23 haut *R*¹ 24 dilecto post non *eras.* post itaque add. *m.* 2 *V*.

limo Adæ. quem de paradiso post culpam, ne lignum uitæ attingens in æternitate pœnæ maneret, eiecit, ut naturam corporis eius Adam e cælis secundus adsumens parique morte percussus eam rursum in uitam æternam iam sine pœnæ æternitate reuocaret. hunc igitur ita a deo percussum persecuti sunt, super dolorem uulnerum dolorem persecutionis huius addentes. pro nobis enim secundum prophetam dolet et idcirco est esse in doloribus æstimatus. quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurrectionis pecunia emerint, quibus apostolos terroribus iniuriisque uexauerint, cognitum est. et quia hæc super dolorem uulnerum addiderunt, adponetur super iniquitatem iniquitas.

24. Adpositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in iustitiam dei, id est ne concorporales et conparticipes Christo fiant, qui nobis secundum apostolum iustitia et sanctificatio et redemptio a deo factus est. exclusi uero iustitiæ ingressu necesse est a libro uiuentium deleantur. scripti enim erant in Abrahæ benedictionibus, cuius semen sicut stellæ cæli et sicut harena maris ad oram litoris abundaret. a quo libro cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est, optans, ut opinor, secundum apostolum anathema pro fratribus suis esse. et quia super dolorem uulnerum dolorem persecutionis addentes recursum pœnitentiæ perdiderunt, deleti de uiuentium libro ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt: ut intellegi possit alium uiuentium, alium librum esse iustorum. nec ambiguum est eos in uiuentium libro esse, qui

7 Esai. LIII, 4. 15 I Cor. 1, 30. 20 Exod. XXXII, 32. 21 Rom. IX, 3.

2 in æternitatem *PE* 4 rursus *VPT'* iam *om.* *R* æternitatem *P* æternitatis *V'* 6 huius *supr. scr. m. 1 P* 7 enim *supr. scr. m. 1 P* 8 ē esse in doloribus *R* est ēē in doloribus *T* eum esse in doloribus *Vα* eum in doloribus esse *b* æstimandus *PT'* estimandus ē α aestimātes *Vb* 10 terroribus = ex terruribus = *m. 1 R* uexauerint ex uexerint *m. 2 V'* 11 super dolo ex super dolū *m. 2 V* 13 adposita *V'* iniquitates *V'* 14 conparticipes ex participes *m. 2 V* 16 a iustitiæ ingressu (ingressus *V'*) *VE* 17 scribitio enim *V* 19 are *R* ad horam *R* ad ora *V'P* libro quo omnem *V* 23 cursum *PT'* 24 nec ex ne *m. 3 R* 25 alius uiuentium alius liber *V'PTE* 26 nec ex ne *m. 2 V'* eum *P*.

antea sine ulla Christi cognitione pie in lege uersati omnia
 præscripta legis impleuerint, de quibus secundum legem aposto-
 lus ita docuit: quia qui fecerit ea, uiuet in illis.
 scribuntur autem in libro iustorum, quibus iustitia Christus est
 5 factus. iustus enim ex fide uiuit. quo de libro ad
 apostolos dominus ita loquitur, dicens: gaudete et exultate.
 quia nomina uestra scripta sunt in cælis. et idcirco
 duplex significatio delendorum de libro uiuentium et non
 scribendorum in libro iustorum fuit, quia post librum uiuentium
 10 liber esset reliscus iustorum. apostolis autem hinc magnæ
 gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos
 esse iustorum, quam de uiuentium libro non esse deletos.

25. Tenet autem in se eum confessionis modum, quem in
 nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis quam
 15 natura dei cognita sit. in forma enim serui ueniens euacuauit
 se ex dei forma, nam in forma hominis exsistere manens in
 dei forma qui potuit? aboleri autem dei forma, ut tantum
 serui esset forma, non potuit. ipse enim est et se ex forma
 dei inaniens et formam hominis adsumens, quia neque eua-
 20 cuatio illa ex dei forma naturæ cælestis interitus est, neque
 formæ seruilis adsumptio tamquam genuinæ originis condicionis-
 que natura est, cum id, quod adsumptum est, non proprietas
 interior sit, sed exterior accessio; quod ipsum consequentibus
 docet dicens: pauper et dolens sum ego; et salus
 25 uultus tui, deus, suscepit me. pauper est, qui secundum
 apostolum, cum esset omnium diues, seipsum, ut nos
 ditesceremus, paupertauit; dolens est, qui secundum

3 Rom. X, 5; Gal. III, 12; cf. Lev. XVIII, 5. 5 Habac. II, 4.
 Gal. III, 11. 6 Luc. X, 20. 26 II Cor. 8, 9.

2 præscripta V impleuerit R apostolus paulus V PTE 4 xp̄s
 est V christus — est R 5 iustus autem V de quo T ad add. m
 2 V 6 dominus om. P 7 scribita V in caelo RPTE 9 librū V
 librō R 10 reliquis R reliquus PTE 11 scripto R scribitus V 12 d-
 uiuentium non PT 14 ut eo V 16 se a dei E 17 qui om. Te qui —
 dei forma om. V 18 et se om. R 19 inaniens — ex dei in marg
 m. 2 V 22 cum id add. m. 2 V proprietas V 23 ex-
 terior sit m. 2 V 27 ditesceremus V.

prophetam pro nobis dolet. sed hunc pauperem ac dolentem salus ea, quæ uultus dei est, suscepit. forma et uultus et facies et imago non differunt. idipsum enim in utro horum significari communis est sensus. hunc igitur pauperem in salutem uultus dei, qui forma dei est, suscepit, id est adsumptum ab se hominem unigenitus deus, qui imago inuisibilis dei est, in æternitatis suæ uita, quæ in deo salus esse intellegitur, collocavit. omnis enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est, id est susceptus homo in naturam diuinitatis acceptus. 10

26. Esse autem in eo finem legis et sacrificium laudis euangelica confessio est, ita ut hostiarum sanguine et oblatione cessante sacrificium gratiæ laudisque prælatum sit. hoc enim isto paupere et dolente in salutem uultus dei formæque suscepto continuatur et sequitur: laudabo nomen tuum cum cantico, magnificabo eum cum laude. et placebit deo super uitulum nouellum cornua producentem et ungulas. hæc itaque laudatio nominis dei laudisque ipsius magnificatio super uitulum nouellum placebit. talis enim ante in lege pro peccato offerebatur, cuius ætatem per tenera ungularum et cornuum incrementa significat. placebit ergo super uitulum peccati honor laudis secundum illud: sacrificium laudis honorificabit me; et illic iter, quo ostendam illis salutare dei. iter igitur ostendendi salutaris dei in laudis est sacrificio. 25

27. Et id ipsum consequentibus psalmus ostendit. nam post placituras magnificentiam laudis super uitulum nouellum

1 Esai. LIII, 4. 8 Phil. II, 11. 22 Ps. XLIX, 23.

1 sed nunc V 3 in utroque V²Te in utrumque P cf. Stud. 1889 p. 321
5 est — id est add. m. 1 V 6 ab in marg. add. Pom. R, a T unigenitus dī V
inuisibilis est R 11 sacrificiorū V¹ euangelicæ V 13 cessanti V
&
gratiæ supr. scr. R 14 susceptu V 16 magnificabo (& supr. scr.
m. 3) R in laude RTE in laude = (eras. m) P cf. Sabatier II, 138 adn.
20 ætate V 21 cornium VR 23 honorificauit VP in quo RPTE
24 illi PTE 26 et ipsum PTE et ipsut V = consequentibus P
in consequentibus R²E 27 placiturū V.

subiecit: uideant pauperes et latentur. quærite d-
 minum. et uiuet anima uestra: quoniam exaudia-
 11 pauperem dominus et uinctos suos non spreu-
 hoc scilicet tempus latentur uidentes, cuius sacrificium in laude
 12 sit, quia illic ostendetur salutare dei. et ideo deus ab his ad
 uitam animæ quæretur. carnis enim et corporis timeri iudice-
 13 uetuit, quia animam in gehennam mittere solus potens sit deus.
 quærendi autem dei ad uitam animæ ea causa est, quia exau-
 14 diuit deus pauperem, eum scilicet, qui se paupertauit, ut nos
 15 ditesceremus, quem in salutem uultus sui suscepit. in quo nobis
 peccata donauit non spernens uinctos suos, siue qui uincti
 sunt Christi, ut Paulus in uinculis gloriatur, siue quos satanas
 peccatis uinctos ut armatus et præpotens obtinebat, secundum
 illud: dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo
 16 hostiam laudis. lætantur ergo in his, quæ uideant, pau-
 peres, quia scriptum sit: beati pauperes spiritu, quia
 ipsorum est regnum cælorum.

28. Et quia his, qui pauperes spiritu sunt, in cælorum regno
 constitutis creatura omnis congemescens et dolens in gloria
 29 filiorum dei liberanda est, uanitati non sua sponte subiecta.
 nunc quoque ob lætantes pauperes uitamque quærentes exaudi-
 tumque pauperem uinctosque non spreto ipsa illa ad laudem
 dei expectans reuelationem pauperum gloriæ creatura aduocatur:
 laudent eum cæli et terra, mare et omnia rep-
 25 in eo: sub horum elementorum commemoratione creaturam

14 Ps. CXV, 16 sq. 16 Matth. V, 3.

1 et lætentur ex est lætentur m. 2 V dñm V deum RPT
 3 pauperes R suos non dispexit R 4 uidentes lætentur T 5 oste-
 ditur PT et in dñ dñ V 7 quia ex quise m. 2 V anime
 gehennam V sit deus (eras 2 litt) R deus sit VPT 8 est
 m. 2 V 9 pauperem ex pauper m. 2 V paupertauit ex pauperauit
 m. 1 P pauperauit T 10 ditesceremus V 11 siue qui P 12 siue
 VP in uinculis V 13 obtinebat ex obtinet R 14 illud V 15 læ-
 tentur E uident PTE 16 scriptum est PTE sps V quoniam
 ipsorum s. 17 regnord V 18 is qui V 19 congemiscens TE
 gloriam T 20 uanitas^{us} si non V 21 exauditum V 23 creature
 autem aduocatur corr. m. 2 V 24 illum R & ante omnia supr. ser
 m. 1 R 25 in eis R suorum elemētorum commemorationem V.

omnium liberandarum sensum mentemque significans, ut, dum
cælum et terra et mare dicitur, cognoscantur domino Iesu
Christo cælestia et terrestria et inferna genu flectere. in his
enim, quæ in mari repunt — cum tamen in aquatilibus natus
magis sit ex natura quam reptio — ea, quæ in infernis degunt,
docentur, cum profundum maris sedem intellegamus inferni.

29. Causam autem, cur adhuc cælum et terra et mare deum
laudat, ostendit dicens: quoniam dominus saluificauit
Sion, et ædificabuntur ciuitates Iudæ, et inhabi-
tabunt in ea et hereditabunt terram, et semen
seruorum eius possidebunt eam, et qui diligunt
nomen eius inhabitabunt in ea. laus uniuersa ex rerum
admirabilitate proficiscitur. tum enim aliquid laude dignum
uidetur, cum opus ipsum ita magnificum atque præclarum
est, ut et providentiam ac uirtutem gerentis et gestorum
deus usumque contineat. quod itaque sensum atque opinionem
ingenii communis excellat, id per admirationem sui meretur et
laudem: cælum ergo, quod tanto ornatu distinctum, inpletum
est tantosque motus atque cursus incredibili constantia ac
uarietate conseruet, ut annum inter hiemem caloremque tem-
peratus autumnus et ueris temporibus moderetur et finiat; terra
autem, quæ supernis inumbrata naturis uel complexa in sese
uel suscepta sinu semina et contineat et alat et fecundet, et
secundum uniuscuiusque generis naturam usum maturitate con-
solidet, mare autem, quod, uitæ nostræ modo, nunc hausto
spirita nunc refuso animetur et maneat motuque in tanta sui

3 genum V 4 q. add. m. 2 V in mari = erant P(T) aqua-
libus V natus ex natâ R natatura PT natus a 5 in inferis PTE
6 intellegunt I¹ 7 causa R adhuc cur I^e 8 laudent E saluifi-
cabit RPTE 9 ædificauit I¹ Iudæ R Iudæa Bened. in adn. fort.
recte, cf. infr. p. 338, 6 10 in eâ R 11 seruorum I¹ et qui ex es
qui I 12 in eâ (crax, laeol) R eam PTE 13 tunc e 15 pruden-
tiam PIE uirtutem P genrentes V 16 adque VR 17 fort. ex-
cedat cf. p. 338, 3 et laudet V 18 impletumque est E 19 tantusque P
20 conseruat T¹ caloremque aestatis temperatis E 21 moueretur V
22 complexa in se uel IT cōplexa sit uel V 23 e contineat corr.
m 24 usu maturitate P usu ac maturitate TE 26 motumque b.

uarietate rationibus se lunaris incrementi detrimentique moderetur et profunda infinitaque sui obice mentem humanæ opinionis excedat, ut neque quid extra se neque quid intra sit sensu persequente capiamus. in his tamen tantis tamque admirabilibus rerum naturarumque uirtutibus in deo hoc, quod Sion salua sit ciuitatesque Iudææ ædificandæ sint, cæli, terra, maria laudabunt? humana utique opera et caduca et ipso tempore ac uetustate soluenda! quod si extructas esse eas laude sit dignum. non magis conseruatas esse eas, ne destruerentur, proficeret
 10 ad laudem?

30. Non ergo hæ maximæ utique præstantissimæque rerum omnium uel magis, quibus uniuersæ res contineantur alanturque, naturæ maris, terræ et cæli ad inanium pæne ac leuium operum laudem aduocantur: id est, quia Sion saluificata sit
 15 extructæque Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorum Antiochique uictoriam bellum quoque Romani regis absumeret. dehinc ipsam hanc inopem impiamque sententiam rei quoque communis scientia et ratio condemnat. nam ob id ædificari ciuitates Iudææ propheticus sermo declarat, ut in ea, quæ salua facta
 20 sit, Sion inhabitent. quid hic secuudum humanas extructiones ciuitatumque fabricas intellegentiæ loci est, cum neque in ædificandis his laus ulla sit, quæ sint postea destruendæ, neque ratio et natura patiatur ædificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatem?

1 lunaris ex lumen lumen *m.* 2 *V* 2 obici *V*¹ 3 ut *om.* *V* infra *V*
 4 admirabilibus — naturarumque *in marg. infer. add. m.* 2 *V* 5 in de
 hoc *V* 6 iudeæ *VP* iudæe *V* ædificandæ sit *V* ædificandæ sint *P*
 defigandæ sint *R* terras *V* 8 quo si *T* extructas esse eas *temptari*,
 extructa *VR* ex ædificata ea ut sit *P(α)* extructas eas ut sint *T* extruc-
 tas eas esse ut sint *e* laude fit *VPα* 9 nonne *e* 11 hæ *corr. m.*
 2 *V* maxime utiquæ præstātissimeque *V* 13 cæli animalium *V*
 pene *V* pæne *R* 14 laude *V* 15 post *om.* *V* babyloniorum *VP*
 antiochique *V* antiochique *RP*¹ 16 uictoria *V* 17 res quoque *V*
 18 sciētiae et *V* ædificare *P* ciuitas *V* 20 inhabitet *VRPE* et
 quid *V²R²PTE* 22 quæ sit *R* 23 et naturæ patitur *V* id *add*
m. 2 *V* inhabitet ciuitate *V*.

31. Est autem digna plane deo laus cæli. terræ ac maris
 confessione tribuenda, quod illa filia Sion, quæ inuecta in
 Hierusalem tanto præeuntium sequentiumque comitatu, salua
 per deum sit; in quam angeli concupiscunt, in quam creatura
 omnis gemens dolensque prospectat, in qua æternitatis nostræ
 gloriam laudemque speculamur, in qua ædificatarum ecclesiarum
 ciuitates manebunt. Sion enim, licet colliculus templo, quod
 in Hierusalem fuit, iunctus sit, tamen secundum interpretationem
 ex hebræo in latinum græcumque sermonem speculatio dicitur.
 in hoc ergo corpore domini, quo resurrexit ex mortuis, quo a
 dextris uirtutis consedit, quo in gloria dei patris est, spem nostram
 uitamque speculamur. et quia reuelationem nostræ in eo cla-
 ritatis et ipsa in eandem liberanda creatura omnis expectat.
 salutem huius Sion sub significatione cæli et terræ et maris
 laudat; quia omnia in cælis et in terra pacificata et reconciliata
 per eam deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cuius spem in
 ipso ex mortuis resurgente speculamur. peccatum, mors, corruptio
 a uita et immortalitate deuorata sint et exhausta. nam si super
 unius peccatoris pænitentiam magnum in cælis gaudium est
 angelorum, quanto magis in totius mundi reconciliatione læti-
 tia sit?

32. Et quia in finem pro his, qui inmutabuntur, est
 psalmus. Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitent, ædi-
 ficandæ esse laudantur. et ciuitates ipsas conuentus hominum
 esse quis dubitet? ecclesiam uero ex conuentu plebium effici

1 dignae V¹ 2 quod inueta V^c 3 hierusalē (om. in) PT comitatus
 V fort. comitatu est 4 in qua creatura R in qua natura V¹ 6 gloriam
 et gloriam dī m. 2 V specularum V¹ ædificatarum con. Bened. cod.

R confirmata, ædificaturum V^e ædificata P ædificatae TE 8 fuit
 om. V 9 ex hebreo VR 10 quod resurrexit E quod a VE
 11 quo in gloriā R quo — in gloria T quod in gloria VP dei om. PT
 13 et ipsa ex ipsa m. 2 V in eadem P 14 cæli terræ V¹ 15 et
 conciliata V 16 qui in V gloria T 17 resurgentes V et cor-
 ruptio V 18 deuorata ex deuora P sit R 19 poenitentia T cf. Ps. CXXI
 cap. 9 20 quanto maior VPTb 22 in fine VRP 23 ut in Sion — et
 ciuitates om. V inhabitarent b habitent PT 24 esse om. PT 25 ecle-
 siam V ecclesias T plebium VRPT (Bened. adu. falsa).

notum est. in hac ergo Sion, quæ in se etiam illam primiti-
uorum conscriptorum in cælis complexa sit ciuitatem, habitatio
nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ ita et semen Iudæ
manemus. non enim qui in manifesto Iudæus, sed
s qui in occulto Iudæus et qui in spiritu. ob quod in
his nostris conuentibus ciuitates quoque Iudææ sumus.

33. Ac ne sibi Israhel impius in ciuitates Iudææ gloriam eo,
quod secundum carnem seruorum dei semen est, uindicaret,
eorum hereditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat.
10 qui nomen domini diligant: ut pietatis magis sit, non generis
electio, quia præstet omnibus caritas dei, quæ in Christo est,
et Petrum nihil aliud, quam utrum se amaret, interrogat
dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in
sæcula sæculorum. amen.

15 PSALMUS LXIX.

In finem in rememorationem, quod saluum me fecit
dominus.

Domine deus, in adiutorium meum intende et
reliqua.

20 1. Alius hic in rememorationem psalmus est; nam
tricesimo et septimo eadem inscriptio est. ex ipsa autem uerbi

4 Rom. II, 28 sq.

8 habraae I' 4 qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto Iudæus
et qui in spiritu scripsi cf. Sabatier III, 603 qui in (in add. m. 2)
occulto iudæus sed qui in occulto iudæus sed qui in spū V qui in
manifesto iudæus sed qui in occulto d² qui in occulto iudæus sed qui
in spiritu RPT qui in carne Iudæus sed qui in spiritu E locus nota
aberratione deprauatus 6 iude supr. scr. R iudæ PT 7 ac ne — iudæe
(sic) in marg. infer. add. m. 2 V ac ex hac R impius ciuitates P
impus ciuitatis T impius ciuitatum e impius ciuitatis b 8 secundurnem
carne I' uindicare I' 9 eorum ex meorum V 10 generis ex geris P
11 in xpo est et petro est et petrum corr. m. 1 V 12 aliut V 13 in
omnia saecula VPTE Explicit psalmus LXVIII incipit psalmus LXVIII
feliciter V et sic R omisso feliciter, Expl. psāl LXVIII incp psāl LXVIII
(sic) P Expl. de psalmo LXVIII incip. de LXVIII T 16 in cōmemo-
rationē h. l. V, om. titulum RPT 20 in rememorationē V in rememo-
ratione RPTE nam in XXX et VII V 21 in scribtio VP.

huius significatione usuque communi, quid in rememoratione
 praescribi intellegendum sit, docemur. nam rememorationis
 precatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius, a quo
 uel auxilium uel ueniam expectat, pertimescit et aut sui ad
 salutem commemorationem fieri desideret aut eorum ad poenam, 5
 qui sibi semper infesti sunt. et quidem in anteriore super-
 scriptionis ipsius psalmo de uenia et salute tractatum est, qui
 totus ex persona dolentis domini pro nobis portantisque peccata
 nostra consistit. in hoc uero necessitas poscendae ueniae non
 relictæ est, quia iam superior et contiguus huic psalmus in 10
 saluificatae Sion aedificatarumque ciuitatum Iudææ laude conclu-
 sus est. sed est in eo rememoratio in impios ultionis et retri-
 butionis in sanctos. et quia non illi Daud, sed in illum
 Daud psalmus in finem est, secundum editam in
 anterioribus ex nominis proprietate rationem ex persona domini 15
 tractabitur, ut ipso psalmi fine noscetur.

2. Domine deus, in adiutorium meum intende.
 piæ confessionis hæc uox est, adiutorium a domino et deo
 sperare; sed plus hic nunc, quam in deprecationibus sperandi
 auxilii solet, sermo significat. uideri enim id potest, qui in 20
 adiutorium positus sit super potentem, nunc in adiutorium, in
 quod positus est, ut intendatur orare. et quis hic sit, non
 ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: posui adiu-
 torium super potentem, exaltaui electum de plebe
 mea. inueni Daud seruum meum. et ne aliquid in 25

23 Ps. LXXXVIII, 20 sq.

2 edocemur *VPT* rememorationes *V* 3 et competit *V* incidere *P*
 4 expetat *PTb* 6 in anteriorem *V* 8 pro nobis dōnⁱ *V* 9 consistit
 ex constitit *m. 2 V* 10 psalmus saluificatae sion *PT* 11 iudæe *PTb*
 conclusus est *add. m. 2 V* 12 in ea *VRP* rememoratione in *V* et
 retributionis *om. V* 13 in sanctos *ex in sancto R* in s̄co *V* sed in
 illum dauid *om. V* 14 in fine *VRPT* 15 nominis (*is in ras. 3—4 litt.*)
R proprietatem *V¹* narrationem *R* 16 fine *ex sine m. 2 V* 19 hic
 num *VP* 20 auxili *V* auxilii *ex auxilio m. 1 R* sol& *m. 3 in ras. R*
 potest ut qui *Ve, an potest eum qui?* 21 positus sit — in quod *om. V*
 23 inest scribitum est *V* adiutorium meum super *VRe* *sed cf. Abh.*
IV. 84 24 et exaltaui *RPTK* 25 et ne aliquid seruum in illud *V*.

illum David Iessæ referri posset, adiecit: et ego primogeni-
tum ponam eum, excelsum super reges terræ. ac
ne, quod primogenitus est, ad primitias indulti ei a deo regni
trahi posset, id, quod soli domino Iesu Christo proprium esset.
5 ostendit dicens: et sedis eius sicut sol in conspectu
meo. et sicut luna perfecta manet in æternum et
testis in cælo fidelis.

3. Nunc ergo, qui aduersum potentem positus sit adiutor et
qui intendi in adiutorium suum precatur, pœnam in eos, qui
10 sibi aduersantur, expostulat dicens: confundantur et
reuereantur, qui quærent animam meam: auertan-
tur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi
mala. auertantur statim erubescences, qui dicunt
mihi: euge euge. ex uerbis loquellæ sermonisque nostri
15 diuinus sermo pendendus est. pudor et confusio ex dedecore
est, auersio ex repulsa est; reditus uero non in alia loca magis
quam in ea est, unde digressio est. qui quærent ergo animam
sancti huius, qui in adiutorium suum orat intendi, primum con-
fundentur, post etiam auertentur, dehinc auertentur non in alia,
20 sed retrorsum. et idem est dictorum ordo, qui et rerum.
confundentur enim eius animam quærendo, quem cum pere-
merint, scient eum uiuere: quia deus uitæ et resurrectionis est
dominus. dehinc postea auertentur, ne occurrant cum sanctis
obuiam Christo in nubibus raptis. postremo auersio non in

1 Ps. LXXXVIII, 28. 5 Ibid. 38.

1 iessæ V iesse RPT^E possit h. l. VR sed cf. lin. 4 2 ^{reges} gentes R ≡ ≡ ac
(eras. in?) R 4 soli om. PT 5 sedes RPT¹ 8 ^{super} aduersū (supr. scr.
m. 3) R 11 reuertantur pro reuereantur con. Bened. in adn., sed cf.
p. 343, 15 12 retrorsū — auertantur in marg. add. R retrorsum om.
VPT qui uolunt mihi R 13 uocibus auertantur statim T in marg. infer.
adscr. reuertent^a retrorsū 14 loquæ ≡ lae (eras. l) R loquelæ PTE
sermonisque ex sermonis m. 2 V nostræ V 16 auersi ex se repulsa
est V 17 qui ergo quaerunt ergo corr. m. 2 V 18 qui adiutorium V
orat add. m. 2 V 19 non alia V 20 qui ≡ ≡ rerum (re m. 3 in ras.
3—4 " rerum VT 21 peremerint ex peremerent m. 1 R
24 i non in RPT auersi non ibunt in e.

alia quam retrorsum. resurgentes enim ex mortuis rursum ad
 poenae ultionisque iudicium in infima terrae. unde emergerant,
 reuertentur. omnis enim caro resurget, sed non
 omnis demutabitur: et unumquemque in carne siue bona
 siue mala, prout gessit, recipere constitutum est. ergo et quæ- 6
 rentes animam et mala cogitantes et euge euge dicentes et
 confundentur et auertentur et reuertentur resurrectione confusi,
 ab occurso repulsi, in inferna reuocati. euge euge autem
 inidentium uox est, eorum scilicet, qui dixerint: saluos fecit
 alios, se ipsum saluum facere non potest. 10

4. Sed post hanc de impiis precationem, quia rememorationis
 erat psalmus, pro sanctorum quoque fuit spebus orandum.
 sequitur enim: exultent et lætentur in te omnes, qui
 quærunt te, et dicant semper: magnificetur deus,
 qui diligunt salutare tuum. ut confusio et reuerentia iusti 15
 animam quærentibus, ita exultatio et lætitia quærentibus deum,
 quia secundum prophetam resurgent alii in confusionem,
 alii in lætitiā. et ut retrorsum erubescētes auertantur, qui
 mala cogitant, qui dicunt euge euge, ita qui salutare dei diligunt
 ad confessionem magnificentiae dei proficiunt, ut ex gratia in- 20
 dultae sibi a deo exultationis laudis confessio augeatur. non
 enim aliquo deus, qui idem atque æternus est, indiget, aut
 quicquam in rerum naturis et mentium opinionibus est, quod
 expectet. quod enim incremento demutabile est, id detrimento
 sæpe demutatur. deus autem, qui idem origo et causa gignen- 25
 tibus est, ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens

3 I Cor. 15, 51. 9 Marc. XV, 31. 17 Dan. XII, 2.

1 ali V retrorsū *supr. scr. m.* 3 R et retrorsum V enim —
 poenae om. R 2 iudiciū V iudicio R infima ex infirma R 6 animam
 iusti et E male R 7 resurrectionē R et reseurrectione *corr. m.* 2 V
 8 & in inferna R 11 de post V praecationem VR praedicationem
 PT rememorationes V¹ 14 dñ VP dominus Rb 16 deum est b
 17 qui R 18 et om. R auertentur TE 19 diligunt P³T 20 ad con-
 fessione V ut om. P indulgēti sibi dñ V 22 aliquid PT idem
 adq. V¹ dem adque R om. PT 24 post detrimento *repetitum* demutabile
 del. m. 2 V 25 mutatur VPTe quidem R quidē P qui et T 26 ad
 add. m. 2 V.

nihil extra, quod sibi desit, ne aliunde expectet, derelinquit. magnificatur autem per beneficiorum suorum incrementa nobiscum, cum magnificentia eius et commodorum nostrorum sensu ac iucunditate et referendae gratiae laude cumuletur. ergo
 5 quotiensque magnificetur dicimus, totiens aut optandi nobis a deo muneris uota sunt, aut sumpti perceptique confessio est, magnificentiae eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente.

5. Oportuit autem psalmum, qui rememorationis in finem est,
 10 digno rememorationis ipsius fine concludi. sequitur enim: ego autem egenus et pauper sum; dominus adiuvat me. adiutor meus et liberator meus tu domine. ne tardaueris. neque regis dignitati neque regni opulentiae paupertatis atque inopiae professio congruit, sed ei, qui, ut nos
 15 ditesceremus, pauperem se praestitit, cui ne ad paschae quidem cenam nisi quaesita et aliena domus fuerit. adiuuari se itaque rogat. in forma enim serui obediens usque ad crucis mortem factus est. citum quoque auxilium, ut liberetur, orat, ne qua rememorationis tarditas sit, qui et ipsas illas passionis moras
 20 non ferens proditori dixerit: fac, quod facis, cito, dum liberari in se susceptae carnis infirmitatem maturatae resurrectionis uirtute festinat dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

20 Ioh. XIII, 27.

1 nec quod aliunde expetat derelinquit *T*. aliunde *V*¹ expectat *R*^e
 2 suorum *om.* *V* 5 quotiens = (*eras. q*) *R* quotienscumque *TE* *cf. Acad. p. 29* optandi *ex* optande *m. 1 R* 7 eius *corr. m. 1 V* 8 incrementa *ex* incremento *m. 1 R* noscente *VRP* 9 in fine est *VRPT*
 11 egenus *sū* *R* deus adiua me *E* 12 meus es domine *R* 14 inopiae *add. m. 2 V* ei qui *T* eius qui *VRP* eius uox est qui *E*
 15 pasche *T* pascae *R* 16 caenam *R* coenam *PTE* quaesitam *V*
 17 serui *ex* saeui *m. 2 V* 18 ut *ex* uelut *m. 2 V* neq *RT* ne qua *ex* ne q. *m. 2 V* ne qua *P* *cf. Acad. p. 29 et F. Neue Formel. II. 224*
 19 qui *add. m. 2 V* 20 uerens *V* cito *om. VRPT* 21 liberari *ex* liberarem *m. 2 V* post maturatae *desin. f. 65 T, f. 66 incip. prolog. in cantica quindecim graduum: Psalmorum tituli cet. dominus noster — amen om. RPe* Explicit psalmus LXVIII incipit psalmus XCI feliciter
 V Explicit psalmus LX^m VIII^m incipit psalmus CXVIII alleluia a1F *R; dees'* *P, ubi in fol. seq. 104 legitur: Exposicio quindecim g¹ i pictauiensis episcopi. Psalmorum tituli cet.*

DE TITULO PSALMI XCI.

Psalmus canticum in die sabbati.

1. Bonum est confiteri domino et psallere nomini tuo, altissime, et reliqua. post legis tempora et cognitionem ueritatis conuenit corpus ipsum potius quam umbram corporis contueri. lex enim eorum, quæ in domino nostro Iesu Christo implenda erant, speciem complectitur; non ipsa ueritas, sed in ea meditatio ueritatis, utilis fide potius quam effectum, imitatione quam genere. ea enim, quæ obseruari præcepta sunt, non uirtute efficientiæ ipsius utilia erant, sed obseruantium fide salutaria, ut sacrificiorum diuersitates et holocaustorum religiones et circumcisionis cura et sabbati otium. hæc enim omnia et prætermissa culpam habebant et gesta sub futurorum fide proderant, sicut ait beatus apostolus: prius autem, quam ueniret fides, sub lege conclusi custodiebamur in ea fide, quæ incipiebat reuelari. itaque lex pædagogica nostra facta est in Christo, uti ex fide iustificemur. at ubi uenit fides, iam non sumus sub pædago; omnes enim filii estis fidei. ergo quotienscumque aliquid ex lege relegitur, in opere præsentium mandatorum speculum futurorum est contuendum. et erat quidem congruum de singulis superius comprehensis adferre rationem, ut secundum apostoli doctrinam uniuersa intellegerentur fide futurorum potius quam uirtute ipsius efficientiæ profuisse; tamen in unum congesta omnia audientibus ne non tam cognitionem potius quam onus adferant, unam ex superioribus partem retractemus et eam scilicet, quæ tempori

15 Gal. III, 23 sq.

1 de titulo psalmi XCI om. V 3 bonum — reliqua om. V 7 iħm xpō spemciem corr. m. 2 V 8 utilis con. Bened. et illis Vr 11 obseruantiam corr. m. 1 V fide ex fidelium m. 2 V 12 holocaustum V¹ 13 otium ex ootium m. 1 V 16 custodiebar V¹ 17 pædago V 18 ex fidei corr. m. 2 V ad ubi V 19 fili V 20 relegitur ex religitur m. 2 V 21 contuendum — fide futurorum in marg. infer. add. m. 2 V 25 audientib. non tam V 26 una^m corr. m. 2 V 27 superiorib. ex superi m. 2 V.

necessaria est, id est sabbati diei; quia ita psalmus inscribitur: psalmus cantici in die sabbati, ut cum per scripturarum celestium auctoritatem, quæ ratio in sabbati requie contineatur, cognoverimus, parem ceterarum quoque rerum, quæ in lege
 5 sunt, efficientiam sentiamus.

2. Et de otio quidem diei huius multa præcepta sunt. nam et in ea dominus perfecta mundi huius soliditate requieuit: scriptum est enim: et requieuit deus in die septima ab omnibus operibus suis, quæ inchoavit facere.
 10 et rursum hæc eadem sanctificatur in lege ab eo, ut omne opus agi uetitum sit, sicut scribitur in Exodo: in mentem habete diem sabbatorum sanctificare eum: sex diebus operaberis et facies omnia opera tua: septimo autem die sabbata domini dei tui: non facies
 15 in illo die ullum opus. ergo sabbato et quies dei est et hominum otium. sed quid hoc proficiet ad psalmum, in quo in factura dei gaudium est, et profundæ cogitationes eius, et exurendus peccator ut fenum, et iustus ut palma florens et multiplicandus ut cedrus? nulla hic diei septimi requies, nullum
 20 humanorum operum otium decantatur. ergo quia nihil in psalmo de requie huius sabbati continetur, proprietas requiectionis et sabbati, quod in lege præscribitur, requirenda est in psalmis. legimus itaque de impiis dictum: sicut iuravi in ira mea, si intrabunt in requiem meam. deus in
 25 sacramenti religione confirmat, non adituros requiem suam: non, ut opinor, huius sabbati requiem significat, in qua post mundi ædificationem scribitur quievisse. nam sollemnitatem ac lætitiâ diei huius omnes Iudæi in eam gloriantes introeunt, ex

8 Gen. II, 2. 11 Exod. XX, 8 sq. 28 Ps. XCIV, 11.

1 necessario V¹ quia ex qua m. 2 V 2 scripturarum V 4 quoque ex quo m. 2 V 7 in eam V 8 requiebit I¹ 10 ab eo Vr adeo b 11 in mentem V 12 habete Vr habeto b 14 sabbata V cf. Sabatier I, 175 sabbati r sabbatum b 15 nⁱ illum diem V illo die r in illa die b 17 facturam corr. m. 2 V factura rb 18 exurendus scripta cf. Sabatier II, 165 et Stud. 1889 p. 320 exurgendus Vr¹ exoriendus r^{1b} iustum I¹ 28 ita V 27 sollemnitatem rb 28 fort. in ea cf. Stud. l.c.

quibus necesse est plures in peccatis agere ac uiuere: hanc enim diem ad quoddam testimonium dignationis in se dei honorant. si hæc ergo dei est requietionis dies, quod cum uenia dictum sit, iam deus mendax est, cum in se contumaces, in filium parricidæ requiem diei huius obtineant.

3. Dehinc cum omnibus omnino sine exceptione aliqua nihil operis agere, sed in otio quiescere iussum sit, quomodo rursum dominus sabbatum soluit dicens: nescitis, quia sacerdotes in templo sabbatum uiolant et sine crimine sunt? ergo non hæc quies sabbati nec hoc eius est otium, cum quando non quiescentes in sabbato maledicti sint * * * * *
* * * * *
sub legem firmitatis accipiens. si sol signaque cetera cursus suos obeunt et habent ab eo permanendi in his, in quibus sunt, substantiam, a quo in hos cursus atque in hæc officia composita sunt, si terra fructus suos profert materiem fecunditatis in dies sumens, per quam ei secundum temporum uices quædam fertilitatis natura subiecta est, si cotidie animarum origines et corporum figurationes occulta et incognita nobis diuinæ uirtutis molitione procedunt: et magnum est muneris tanti dona sentire. cum tamen eorum institutio nesciatur. sed hæc etsi opus dei sunt, uerum in his labor nullus est. et quamquam habeant ex auctore suo ac dominante, quod talia sunt, non tamen eum, a quo orta et per quem cotidie talia sunt, defatigant.

4. Et hæc quidem magna dei opera sunt, cælum continere, solem cum astris ceteris luminare, sementis terræ incrementa sufficere, hominem firmare, animam reprobare: sed longe

8 Matth. XII, 5.

8 aī est requietionis dī quod V 5 optineant r 7 sed in ex sine
m. 2 V 10 quies est sabbati rb eius otium est rb 11 quattuor
uersum spatio uacuo in marg. addidit m. 2: hic deest quod addendum
est V in r add. m. 2 hic deest 15 substantia Vr officio V 17 tem-
plorum V¹ uicem rb 21 nesciatur ex nesciatuis m. 2 V 22 est
nullus rb 23 dominante V dñante r donante b 25 sun V defati-
gant V 26 et quidem hæc rb 27 luminesumentis corr. m. 2 V
28 hominem — reprobare om. r.

his maiora opera perfecta sunt. Moyses enim tantum uisibilium rerum creationes enarrauit rudibus hominum animis, ea ad cognitionem dei proferens, quæ possent intellegi et uideri. ut per hanc conspicabilium operum magnitudinem uirtus eius, qui operatus est, cognosceretur et creatoris potestas per creaturæ admirationem posset intellegi. sed Paulus, testamenti noui interpres, non iam lactis sed panis cibum ingerens ita de domino tradidit: qui est imago dei, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia
 10 in cælis et in terra, uisibilia et inuisibilia, siue throni siue dominationes siue principatus siue potestates: omnia in ipso et per ipsum facta sunt. et ipse est ante omnes, et omnia ipsi constant. protrahit ergo nos doctor gentium de cognoscibili materia in
 15 inuisibilium intellegentiam et nos ad cognoscendos principatus et potestates et thronos et dominationes de terrenis atque humilibus educit. uerum hæc ex nutu dei patris et in cælis et in terra manent atque extiterunt, et licet per filium omnia, tamen a deo omnia. ipse est etenim caput ac principium
 20 uniuersorum, et in ipso uniuersa sunt condita, licet postea de thesauris in se conditis secundum arbitrium potestatis æternæ singula quæque protulerit. uerum cum in omnibus Christus operetur, eius tamen opus est, qui operatur in Christo; et ideo. pater meus, ait, cotidie operatur, et ego operor, quia
 25 opus patris est, quidquid manente in se deo patre filius dei deus Christus operatur; atque ita per filium cotidie omnia, quia omnia pater operatur in filio. igitur cotidie Christus operatur: et, ut arbitror, animarum initia, configurationes corporum. profectus et incrementum uiuentium opus eius ostendunt.

8 Coloss. I, 16 sq. 24 Ioh. V, 17.

1 maiore V diuisibilium rb 4 ut ex et m. 2 V 5 ut creatoris rb
 7 noui, quod in V scripsit m. 1, in r add. m. 2, om. h ita dñō V
 11 dominatione corr. m. 2 V 12 per add. m. 2 V 13 omnes et
 add. m. 2 V 14 protrahit rb in uisibilium V 16 potestas V adque V
 17 hæc ea nautu corr. m. 1 V 18 extiterint V existant rb 19 et
 principium rb 21 thesauris rb æternæ ex æter m. 2 V 24 ait
 om. V operateur corr. m. 1 V 25 quicquid r 26 dñs xp̄s V Christus rb.

5. Ut autem absolutius intellegere possimus, quæ operatio dei sit et quomodo operans pater operatur et filius, originem dicti huius nosse debemus. inter ceteras enim curationes, quibus se dominus in carne hominis deum docebat sub uisibili materie potestatem inuisibilis uirtutis ostendens, paralyticum triginta et octo annorum in natatoria porticus Salomonis inuenit expectantem alicuius auxilium, per quem ad motum aquæ per angelum incitatur deuehi posset. erat autem hoc et in tempore et in homine uirtutis, ut, cum fons piscinæ commotus esset, ille, qui primus aquas esset ingressus, omnem infirmitatem, qua affligeretur, euaderet. erant autem hæc et præsentium effectibus utilia et futurorum speculo imaginata. cum angelo ad aquas uocante omnium ægriitudinum prompta esset abolitio. hunc ergo paralyticum die sabbati dominus ubi uidit, uerbo curat, præcepto salutem infirmantis efficiens. dicit ergo paralytico: surge et tolle grabatum tuum et ambula. iam non solum sanus paralyticus, sed etiam oneri utilis factus est. Iudæi paralyticum uiolati sabbati arguunt dicentes: sabbatum est et non licet tibi tollere grabatum tuum. quibus respondit: qui me fecit sanum, ille mihi dixit: tolle grabatum tuum et ambula, eundem auctorem facti sui præferens, quem salutis, ut non existimaretur ab eo culpa uiolati sabbati posse proficisci, cuius in uerbo humani corporis instauratio constitisset. ergo quia paralyticum dominus curasset in sabbato, ubi facti ueneratio consequi debuisset, illic Iudæorum omnium odium commouetur. quibus dominus respondit: pater meus usque modo operatur, et ego operor.

16 Ioh. V, 8. 18 Ibid. 10. 20 Ibid. 11. 26 Ibid. 17.

1 ut om. V 2 operante patre dubitanter coni. Bened. 3 cetera V curatione V 5 paraliticum r 6 XXX et VIII V cf. F. Neue Formentl. II, 153 triginta octo rb aññ V in natatoriae V solomonis V 7 ad modum V 10 esset ingressus esset corr. m. 2 V 11 euadere V 13 egri-
tudinum r aegritudinem V oblitio V 14 dñs V 16 surge tolle rb gra-
battum V 18 uolati corr. m. 2 V 19 et non ex et m. 2 V non rb grabattum
ex grabatum m. 2 V 21 grabattū V 22 proferens rb 24 dñs ex
dñs es m. 2 V 26 dñs V.

6. Sed surgit hic ad uiolati, ut putabant, sabbati grauior indignatio, quod patrem suum deum dixerit, æqualem se faciens deo. sed unde hic iudeis dolor est? non enim ita locutus est: deus pater meus est. sed uim adtulit ueritas, et confessionem inuitis ratio extorsit; deo enim esse æqualem opera loquebantur. illi irascuntur quæ non audiunt, et pati nolunt quod ignorare non possunt; et hoc in Christo oderunt, quod eos intellegere est necesse. opus ergo patris in quo est? in eo scilicet, quod agit filius; ait enim: non potest filius facere a se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. non utique sibi uirtutem ademit, sed obsequio paterno deuinxit arbitrio. non enim nudo sermone significat: non potest filius facere, sed adiecit: a se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. ergo omne, quod facit ille, famulatus est, quia non a se quicquam, sed id, quod uiderit, facit: ministerium ueniens de exemplo non operis, sed uoluntatis, quia opus patris in uoluntate est. id enim dominus ait: non ueni uoluntatem meam facere, sed eius, qui me misit, docens non aliud uelle se quam quod uellet ille, qui eum miserat. ergo uoluntatem patris filius tanquam exemplum operationis introspicit, quia omnia intra paternarum cogitationum prouidentiam quadam futurarum rerum prædestinatione formantur. introspicit autem per mutuam caritatem atque naturam; ait enim: pater diligit filium et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. ita et huic dei, ex quo ipse deus natus est, uoluntatem nosse peruium est: et illi, quod uoluntatis suæ cognitionem filio congenuerit, est benignum.

7. Ergo ad sabbati diem, ex quo odium commouebatur, responsum est: pater meus usque modo operatur, et ego operor. est ergo opus dei sabbato? est plane: nam

9 loh. V, 19. 18 loh. VI, 38. 24 loh. V, 20.

2 dñi add. m. 2 V 6 loquebantur ex loquibatur m. 2 V irascuntur ex nascuntur m. 2 V quod non audiunt rb 10 a se facere quidquam b 11 uirtutem sibi rb obsequio se paterno rb 12 mundo sermone l 13 ab se quidquam b 14 omne om. rb 15 quam om. V 20 qui miserat ex qui me miserat m. 1 V 21 omnia om. r 24 adque l 25 ita ut huic r 26 peruium ex puerum m. 2 V, 28 quo ex quominus m. 2 V.

nisi esset, cælum dilaberetur, lumen solis occideret, terra non
staret, fructuum omnium incrementa deficerent; uitæ hominum
interirent, si sabbati lege uirtutum omnium constitutio otia-
retur. sed requies nulla est, et cursus idem est, et, ut sex diebus,
ita et sabbato elementorum omnium continentur officia. ergo
omni in tempore per hæc pater operatur; operatur autem in
filio, qui ex eo est et per quem omnia hæc opus eius sunt.
qui ista in se operetur, operantem: et ministerii opus in opus
refertur auctoris. itaque filius in paralytico. ut in ceteris.
operatus in sabbato est, et per filium opus patris in sabbato
est; atque ita non est in die dei requies. cum dies deo nulla
sine opere sit.

8. Quia ergo opera dei exstant, quæ sit eius requies quæ-
renda est. dei itaque opus, opus Christi est; uerum et requies
dei deus Christus est, quia ita omnia, quæ dei sunt, in eo
uera sunt, ut his pater quiescat. perfectus enim a perfecto
est, quia, ut apostolus ait, omnia ipsi constant, et sicut
de se ipse testatus est: sicut habet pater uitam in
semetipso, ita et filio dedit habere uitam in semet-
ipso; et rursum apostolus ait: quia in ipso inhabitat
omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. itaque
quod in eo est uel quod ipso perfectum est, neque iam, quod
subsistit ac manet, eget atque expectat aliunde, sed caritate
patris atque uirtute. ita et in filio uita est, ut, licet sit natus
ex patre, tamen in ea uita, in qua et pater uiuit, existat. nam
et in eo uniuersorum, quæ deinceps crearentur, principia con-
stituerunt; et in eo uniuersa contemplanis consummatis per eum

17 Coloss. I, 17. 18 Ioh. V, 26. 20 Coloss. II, 9.

4 requies ex quies m. 2 V 5 ita ex ut ita m. 2 V 6 alterum
operatur add. m. 2 V 7 quia ex eo est b omnia hæc omnia opus V
8 quia ista r operante con. Bened. 11 adque V non est in
deo requies b 13 requies om. r quaerendum est con. Bened. in
adn., fort. recte 14 uerum et — Christus est om. r 16 a add. m. 2 V
17 quia apostolus ait V 18 de se ipso b 19 ita et filio — in semet-
ipso in marg. super. add. m. 2 V 22 pro uel quod ipso Bened. in adn.
con. uelut in ipso 25 uiua corr. m. 2 V 26 uniuersarum V
constituerunt V.

omnibus delectatus est, cum et in filio creatore quiesceret et in his, quæ digna dilectionis filio essent creata, gauderet. hinc illud est in prouerbiis: cum pararet cælum, aderam illi et: ego eram apud eum disponens: mihi adgaudebat, cum lætaretur orbe perfecto. hæc requies, in qua lætatur pater, quam etiam per sacramenti confirmationem impij non adibunt. est etiam intellegenda domino Iesu Christo requies eorum, quæ inuisibilia sunt, throni, dominatus, principatus, potestates: hæc enim omnia manent incorrupta, indefessa, perpetua. et ideo in his requies existimanda est, quia indulta æternitate iam in eorum perfectis creationibus quiescat.

9. Oportet autem cognosci quidem, quomodo in requiem, quam impij non adibunt, pii et deo subiecti poterunt introire: necesse est enim spem, quæ malis negata sit, bonis relinqui. sed si Christus dei requies est, ergo hi, qui in Christo erunt, erunt in dei requie. in Christo autem uelle esse se apostolus clamat dicens: sequor autem, si adprehendam, in quo et adprehensus sum, et rursum: omnia autem detrimenta esse duxi et arbitror stercora, ut Christum lucrifaciam, et rursum: benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo. in quo elegit nos ante mundi constitutionem in ipso, ut simus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate: qui ante prædestinauit nos in adoptionem per Iesum in ipso: quia uerbum caro factum est, quia, cum aliquando essemus alienati et inimici sensus eius in factis malis, nunc autem reconciliati sumus corpore carnis eius. ergo

3 Prov. VIII, 27. 4 Ibid. 30. 17 Phil. III, 12. 18 Ibid. 8
20 Ephes. I, 3 sqq. 26 Ioh. I, 14. 27 cf. Coloss. I, 21 sq.

3 illi V cf. Sabatier II, 310 illic rō 5 orbe V Sabat. 311 opere rō
6 confirmatione^m corr. m. 2 V 7 ihs xpo V 8 dominationes rō
11 quiescat V¹ 13 qua V 14 negata est rō 15 hii r 17 sequor
add. m. 2 V adprehendam et sic. in seq. V 20 dñi n̄ ihm xpi V
22 spiritali r 25 in adoptione^m corr. m. 2 V 26 per Christum b
fort. per Iesum Christum (ihm xpm), cf. Sabatier III, 188 28 corpore
carnis ex factis corporis carnis m. 2 V.

per coniunctionem carnis adsumptæ sumus in Christo: et hoc
 est sacramentum dei absconditum a sæculis et generationibus
 in deo, quod nunc reuelatum est sanctis eius, esse nos cohe-
 redes et concorporales et conparticipes pollicitationis eius in
 Christo. patet ergo uniuersis per coniunctionem carnis aditus 5
 in Christo, si exuant ueterem hominem et cruci eius adfigant,
 et ab his, quæ ante gesserunt, in baptismo eius consepeliantur
 ad uitam, et, ut in consortium Christi carnis introeant, carnem
 cum uitiis et concupiscentiis adfigant. istius modi enim cor-
 pora configurabit in transformationem corporis sui et horum 10
 humilitatem in gloriam carnis suæ transferet, qui contudentes
 omnes cupiditatum aculeos et uoluptatum sordes abluentes post
 nouæ natiuitatis sacramentum meminerint se non carnem suam
 habere, sed Christi.

10. Est autem hoc perfectum sabbatum, hæc uera requies, 15
 cui more sabbati sæcularis omnia uitæ necessaria pridie præ-
 parare præcipimur. Iudæi enim secundum præceptum legis
 die, quæ anterior sabbato erit, omnia, quæ sabbato sint neces-
 saria, parant, et cibus omnis ac potus ante prouidendus, parandus,
 recondendus est, non intellegentes in eo umbram futuræ ueri- 20
 tatis ostendi. ut enim ad otium sabbati obtinendum superioris
 diei geminanda officia sunt — nam et quod ipsi diei et sab-
 bato necessarium sit, curandum est —, ita et nobis æterna
 sabbata expectantibus, quibus illic possimus uti, præsentis uitæ
 negotiis sunt præparanda, et nunc quidem necessaria, sed 25
 requiem sabbati redemptura. ut igitur ab huius sabbati requie,
 id est, ut superius ostendimus, a consortio Christi angelo-
 rumque, non etiam sacramento dei arceamur, operandum

2 cf. Ephes. III, 5 sq.

3 nunc ex nō m. 2 V reuelatum ex relatum m. 1 V eius ex es
 m. 2 V 5 aditus in Christo per coniunctionem carnis rō 8 intro-
 eunt V 10 configurauit Vr in transformatione rō 12 cupiditatem V¹
 per nouæ rō 13 non carnem habere suam r non suam carnem habere b
 18 die ex de m. 2 V sunt necessaria rō 21 obtinendum ex obetinen-
 dum m. 1 V optinendum r 22 diei ex ei m. 2 V 25 præparanda et
 et V¹ 26 sabbati add. m. 2 V redemptura ex redemptum m. 2 V
 27 angelorumque ex angelumque m. 2 V 28 dī V diei r.

et promerendum est, et per sollicitudinem operum anteriorum
 æternitatis est requies præparanda orationum uigiliis, lectionum
 frequentia, ieiunii uoluntate, humilitatis tranquillitate, bonitatis
 operibus, castitatis nitore, uirtute patientiæ. hæc pridie in
 4 otium æterni sabbati sunt paranda, ut corruptionis nostræ in-
 firmitate in cælestem gloriam transformata nec uitium uoluntas,
 nec ambitio gloriam, nec honorem superbia, nec otium labor,
 nec cibum corpus, nec somnum noctis die lassitudo desideret.
 sed sit nobis æterna lux, uita peruigil, communis usus bonorum,
 10 cælestis satius sermo dei, laudum deo et cum angelorum
 choris hymnus æternus. hoc fidei est præmium, hæc corporeæ
 resurrectionis est gloria, in qua nihil desiderandum est, quia
 nullo egendum est: non per inuidiam æmulandum, quia in
 communione uiuendum; non aut infirmitate aliqua dolendum
 15 aut ætate crescendum, quia immortalitate durandum est. sed
 urendus potius diabolus et malum omne perimendum et æter-
 nitatis nostræ flos optinendus. pro huius igitur sabbati requie
 deo patri filius confitetur. hoc ex persona eius in fine cantatur
 hoc, sicuti singulorum uersuum interpretatione noscimus, adqui-
 20 sita hominum immortalitate celebratur.

PSALMUS CXVIII.

1. Qui ad doctrinam rationabilis et perfectæ prudentiæ præpa-
 rantur, ab ipsis statim elementis litterarum docendi sunt, ut per-
 20 fectam ueramque rationem tamquam ab exordio primæ institutionis
 consequantur. sciens istud sanctus Paulus apostolus, eam solam
 ueram atque utilis doctrinæ esse prudentiam, quæ ab ætatis

1 et promerendum *add. m.* 2 *V* 3 tranquillitatis *V*¹ 7 gloriam *l.*
l. om. V 8 somnium *V* die *V* (*cf. de hac genetiui forma Bückeler —*
Windekilde lat. Decl. p. 68, F. Neue Formel. I, 379) diei *rb* 9 per-
 uigil uita *b* peruigil *r* 10 laudum *r* deo *om. V* 13 per inuidia^m
corr. m. 2 V 17 obtinendus *b* 19 interpretatione *V* Explicit psal-
 mus XCI incipit CXVIII alef alleluia *V* Incipit ps CXVIII. Incipit
 littera prima. Aleph aleluia *r* In dñ nomine incipit tractatus psalmi
 CXVIII Hilarii ep̃i catholici C (*cf. Acad. p. 84*) Incipit tractatus psalmi
 CXVIII Hilarii ep̃i Pictauensis p (*de R cf. supr. p. 344*) 23 litterarum
 elementis *E* 25 istut *V* apostolus paulus *VCp* cum solam *l*
 26 prudentiam ex prudentiæ *m. 2 V*.

initiis atque ab infantiae ipsius inchoaretur exordiis, hæc ad
 Timotheum inter magna atque præclara fidei studique præ-
 conia in secunda epistula scribit: tu uero permane in his,
 quæ didicisti et credidisti, sciens, a quibus didi-
 ceris, et quod ab infantia sacras litteras nosti, 5
 quæ te possint instruere in salutem. hoc propter
 præsentem psalmum ita dictum sit, in quo, cum cognitio ueri-
 tatis ad eruditionem humanæ ignorantiae esset edenda, per
 ipsa litterarum atque elementorum initia doctrinæ ordo est
 distributus. secundum enim Hebræorum litteras in singulis 10
 octonis uersibus singulæ litteræ præferuntur. est autem omnis
 numerus uersuum in centum septuaginta sex uersibus. nam
 cum ex uiginti duabus litteris omnis hebræus sermo conueniat
 et octonos uersus litteræ singulæ explicent, numerus iste uersuum
 octonis partibus multiplicatus expletur. hanc igitur extitisse 15
 causam existimo, ut per litteras totius istius psalmi ordo decur-
 rat: ut, sicut paruuli et inperiti et ad legendum inbuendi hæc
 primum, per quæ sibi uerba contexta sunt, litterarum elementa
 cognoscerent, ita et humana ignoratio ad mores, ad disciplinam,
 ad cognitionem dei per hunc singularum litterarum octonarium 20
 numerum ipsis uelut infantilis doctrinæ initiis erudiretur.

2. Arduum enim et difficillimum homini est, per se ipsum
 uel per sæculi doctores rationem præceptorum cælestium con-
 sequi; nec naturæ nostræ recipit infirmitas diuinis institutis,
 nisi per eius gratiam, qui hæc ipsa dederit, erudiri. namque 25
 qui simpliciter ea, quæ inter manus sibi inciderint, legunt,

3 II Tim. 3, 14 sq.

1 ad ex ab corr. m. 2 V 2 Timothæum R fide istudi (stud. i. ras.)
 i = que (eras. d?) R 4 a quibus didiceris V a quibus didicisti RCe a
 quo didicisti pb 7 sit add. m. 2 V cum supr. add. p 8 esset = edenda p
 esset tenenda V 9 elentorum V 10 hebreorum VR in om. V
 12 CLXUI V centum septuaginta octo R 13 hebreus VR cōueniat V
 conueniat (con i. ras.) R conueniat ex conueniet C 14 istae R 15 ex-
 titisse (prius ti s. s. m. 3) R 16 tocius C totus V decurreret VCp
 17 paruoli V & ad (& s. s. 3) R 18 contexta sit V cum texta sunt C
 19 humana ex huma m. 2 V ignorantia C 21 uelud p ueluti Ve
 infantulis Cæ 22 homini ex hominis R per se om. V 25 qui hæc
 ipsa om. R 26 inciderunt V legunt ex legunt legunt m. 2 V.

existimant nihil differentiae in uerbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. sed si istud communis conloqui sermo non patitur, ut sub diuersis rerum nuncupationibus non diuersa significata esse intellegantur, numquid dei eloquia tam inperita
 6 et tam confusa esse credemus. ut aut inopia uerborum, quibus uterentur, laborauerint aut distinctionum genera nescierint?

3. Plures enim cum audiunt legem, iustificationem, praecepta, testimonia, iudicia, quae omnia Moyses sub diuersa uniuscuiusque generis uirtute disposuit, unum atque idem esse existiment:
 10 ignorantes aliud legem, aliud iustificationem, aliud praeceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium; quae multum a se differre et discrepare, testis nobis est octauus decimus psalmus, quo continetur proprietas uniuscuiusque et nuncupationis et generis. lex enim domini immaculata, conuertens
 15 animam. testimonium domini fidele, erudiens paruulos. iustitiae domini rectae, laetificantes corda. praeceptum domini lucidum, inluminans oculos. timor domini sanctus, permanens in saeculum saeculi. iudicia domini uera, iustificata in ipsum.
 20 sunt ergo distantiae in singulis quibusque rebus et prudentis atque intellegentis uiri est in his, quae scripta sunt, discernere, ubi lex, ubi praeceptum, ubi testimonia, ubi iustificationes, ubi iudicia constituta sint: ne illa, quae sermo propheticus mirabili uniuscuiusque rei proprietate distinxit, ea ignorantiae nostrae infirmitas indocta inperitiae opinione confundat. itaque per litteras
 25 singulas haec omnia maximus et ultra ceteros copiosissimus psalmus iste discreuit, ut per haec uerborum elementa credend

14 Ps. XVIII, 8 sq.

1 nominibus ex omnibus (uerba in nominibus nihil om. V 2 istat
 5 et om. Cp credimus RCpE 6 ut distinctionum R nescierunt
 8 uniuscuiusque (uniusc i ras) R 9 adque VR existimant Cp
 10 aliut V aliud iustificationem ex aliud legem iustificationem m
 2 V 14 domini om. V conuertens C 15 animas CE 16 paruolos V
 19 iustificata in semet ipsa Cpe 21 adque VRC discernere ex dis-
 cerne m. 2 V 22 testimonium pE 23 sint ex sit m. 2 V ne in
 illa R quae ex q m. 2 V 24 rei om VOp distinxit V distinxit ex
 distinxit C 27 istae R crediderit V.

et uiuendi et erudiendi in deum doctrinae ratio et distinctio doceretur.

4. Plures autem arbitrantur simplicitatem fidei ad absolutam aeternitatis spem posse sufficere, tamquam innocentia secundum iudicium saeculi doctrinae caelestis non egeat institutis. et quia aliter se res habet, idcirco nunc uiuendi in deo innocenter et in innocentia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est: quia difficile est quemquam per semetipsum, id est per saeculi instituta hanc innocentiae religiosae cognitionem et uerum usum uitae pie et innocentis adipisci. nouit etiam infirmam per se esse humanam naturam apostolus ad hanc uiuendi scientiam capessendam. nam cum de charismatum et munerum dei donis doceret, cum primum sermonem sapientiae praetulisset, statim sermonem scientiae subiecit. hoc enim scientiae post sapientiae sequens a deo donum est, quia usus sapientiae in usu scientiae perfectus est.

5. Occurrit autem in praesenti psalmo etiam ea nobis difficultas, quod, cum duos tantum psalmos acceperimus per litteras hebraeas conscriptos, id est centesimum undecimum atque duodecimum, ita ut a prima usque ad uicesimam et secundam secundum Hebraeos litteram uersuum numerus conueniret uersusque singuli a singulorum elementorum initiis inchoarentur, in hoc nunc psalmo octonos uersus elementa singula obtinerent. sed cum omnia uiuendi, credendi et placendi deo praeepta continerentur in psalmo, in eo numero omnia litterarum initia

1 in dñ doctrinae V in domini doctrinae R in dominum doctrinae Cp in domini doctrina e cf Acad p. 49 et lin. 24 4 innocentiae V 5 institutis non egeat pE 6 habet p nunc om. p uerba innocenter et in om V in ante uocem innocentia om. C, supr. add. p 7 innocent ia (in ras. fuit e) V innocentia (in s. s. m. 1, R innocencia 10 ad uerum usum Ve pie V adipisci ex adisci m. 2 V 11 per se om. (p(A) esse om. R 12 carismatum V 13 et dñ V 14 uerba praetulisset —
scientiae om. V 15 post sapientiae add. m. 2 V seq. ns a dñ V sequens ideo C 16 in usū R in usus C 19 hebraeas VR CX = I adque XII (in ras fuit C) V centesimum undecimū atque duodecimū Cp(A) centesimum — decimum adque undecimum (un in ras. m. 3) R
17 LXX Tischend II, 94 20 usque ad uicesimam secundam R Cp usque uicesimam secundam E cf. Addenda 21 litteram secundum Hebraeos p 22 optinerent R 24 et credēdi V credendiq; p 25 contineantur s.

continentur, qui maxime secundum plenam et religiosam eiusdem numeri uirtutem primus omnium convenientium in se undique partium æqualitate perfectus est. primum etenim per duas in se partes ex partibus cœqualis, tum deinde per quattuor æque
 5 partes conuenit: ut uirtutes psalmorum, qui in hoc numero uel singulari uel multiplicato conlocati sunt, docent numeri huius esse sanctam et religiosam plenitudinem. hic autem numerus etiam in lege sanctus est. iussum enim est, ut, qui natus esset
 10 in octauo signum circumcisionis acciperet. hæc etiam in circumcisione domini ratio seruata est; et in hoc dierum numero, cum ipse circumcisione non egeret, oblatus in templo est, ut in corpore eius humanæ carnis recideretur infirmitas. hic etiam numerus omnia genera pecudum, ut digna sacrificiis habeantur, emundat; octaua enim die iubentur offerri. et in
 15 hoc numero diluuii diebus origo rursum humanæ generationis eligitur. consummatio igitur nunc doctrinæ et eruditionis nostræ sub perfecti huius numeri absolute per singula elementa concluditur. ante quem neque munda deo hostia fuit, neque in generis familia quis cessante circumcisione susceptus
 20 est, et ex quo rursum iterandæ generationis cœpit exordium. primæ igitur litteræ hi uersus sunt:

ALEPH.

1. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. beati, qui scrutant testimonia eius, in
 25 toto corde exquirunt eum. dictorum ordo non neglegendus est; qui si non diligenter a nobis cognoscitur, ne dispositæ quidem beatitudinis ordinem consequemur. non enim

1 maximæ R 2 uirtutem V in se = undique R 4 et partibus V
 cœquales V III^{or} (sic) R 5 partes ex partis m. 1 R conueni R
 uirtute RC numero ex uero corr. m. 2 V 6 doceant Cp(A) 8 iocant
 enim ea, ut C esset ex esse m. 2 V 9 circumcisione (om. in) p
 10 ratio ex ratione m. 2 V 11 circumcisiōē R oblatus ex oblatos C
 14 haberent p 15 diluuii V 17 nostre V 18 hostia ex hostiam V
 19 cessante (nte in ras. a ex o?) R 20 et in quo C regenerationis C
 24 scrutant V cf. *Neue Formel.* II, 320, scrutantur RCp 25 exquirunt
 ex quirunt m. 2 V 26 agnoscitur p neo C 27 consequimur p.

primum: beati scrutantes testimonia dei. sed primum: beati immaculati in uia. prius enim est, confirmatis moribus et in innocentiae studium ex communi probitatis honestate compositis ueritatis uiam ingredi; sequens deinde est, scrutari dei testimonia et expurgato emundatoque animo ad inuestiganda adesse. ordinis autem huius et alius propheta non inmemor est dicens: serite in iustitiam uosmetipsos et metite uos in fructum uitæ et inluminare uos in lumine scientiæ. non inluminatio primum, sed satio nostra præcepta est, ut, cum antea nosmetipsos, id est uitæ nostræ usum in spem fructuum seuerimus, deinde cum, quæ sata sunt, messuerimus, tunc nos lumine scientiæ inluminemus. tenendus igitur hic ordo est: sationis messis et inluminacionis. plures enim nostrum inluminari se prius quam serere ac metere festinant, cum satio atque messis quædam consequendi luminis præparatio sit.

2. Prima igitur hæc beatitudo est, beatos esse, qui immaculati in uia sint: sed non in uia fortuita et in incerta et in erratica, sed in uia, in qua in lege domini ambulatur. plures etenim utilem et necessariam uiam se esse ingressos existimant; sed immaculati in uia non erunt, quia non in lege domini ambulant. sed uia hæc non solum ineunda est, sed etiam peragenda. nemo enim dum in uia est, id, ad quod per uiam tendit, obtinuit; beatus Paulus ait: non quod aliquid acceperim aut iam perfectus sim: sequor autem si adprehendam, in quo et adprehensus sum a Christo.

7 Osee X, 12. 24 Phil. III, 12.

2 est om. R 3 et innocentiae studiis C et communi V 4 uiam ueritatis E 6 esse V 7 seritæ R in iustitia pE (LXX εἰς δικαιοσύνην) 8 in fructū VRC in fructu pE (LXX εἰς καρπόν) 11 in spem usum (del. m. 2) fructuum V seuerimus V se ≡ u ≡ erimus R seruerimus Cp 12 messuerimus ex messuerimus m. 2 V inluminemus ex non inluminemus corr. m. 2 V 13 hic om. R messis ex messas corr. m. 1 R 14 nos V¹ ac ex hac R 15 adque VR 17 primo R 18 in uia priore loco add. m. 2 V fortuita ex fortuito V in ante incerta om. V 20 necessariam ex necessarium m. 2 V ≡ ≡ uiam (in ras. fuit et) V se ēē R sese VCp 23 per ≡ genda p cf. Acad. p. 87 26 adprehensus V.

ergo adhuc ille pergebat; sed pergebat ea, quæ retro sunt. obliuiscens, his autem, quæ in priore sunt, se extendens. itaque uiam hanc agens beatus est, qui cum obliuione præteritorum in futurorum spem extenditur. et quæ uia sit, in qua unus-
 5 quisque ambulans beatus sit, dominus docet dicens: ego sum uia. quisquis igitur in præceptis eius institerit, hic beatus est, dum uitia carnis coerces, dum animi petulantiam edomat, dum auaritiæ famem uincit, dum terrenorum honorum gloriam euitat. qui in his ergo manserit, hic est immaculatus in uia
 10 et in lege domini ambulans.

3. Adiectio autem ea, qua dictum est: in lege domini, non est otiosa. est enim et peccati lex, de qua ait beatus apostolus: uideo aliam legem in membris meis contramilitantem legi mentis meæ et captiuum me
 15 ducentem in lege peccati. ergo quia et lex peccati esset, idcirco lex domini dicta est. nisi enim et lex esset exterior, non cum adiectione proprietatis legem domini propheticus sermo dixisset.

4. Sequens deinde uersus est primæ litteræ: beati scrutantes testimonia eius, et in toto corde exquirunt eum. in primo uersu est: qui ambulant in lege domini.

5 Ioh. XIV, 6. 18 Rom. VII, 22.

1 sed pergebat *add. m. 2 V* sed pergebat & = ea C et ea omisso
 sed pergebat p, in R prius et posterius pgebat *corr. m. 3, quæ
 add. lineolam litt. p et scrips. ge in ras.* 2 in his (in h in *ras. m. 3,*
 i m. 3) R in pri euan., in marg. In priora m. saec. XI. R in priora pE
 3 est *add. m. 2 V* cum obliuionem VC præteritorū (rū euan., in
 marg. *add. m. s. XI.) R* 5 dñs (ns euan., in marg. dñs m. s. XI.) R
 6 quisque VC 7 dum uitā = (eras. e, lineol. *add. m. 3?*) R choerā C
 coerces p petulantia = (eras. e, lineol. *add. 3*) R 8 uincit (it in
 ras.) R 9 manserit V 11 adiecti (ti in ras.) R qua ex quæ R
 die = tum R 12 enim *eras. R autē C* et *add. m. 2 V* 13 liam
corr. m. 2 V legem (em *add. m. 2*) V cōtramilitātem ex cōtralite-
 militātem V repugnantem R cf. Roensch d. n. Testam. Tertull. p. 334
 14 et captiuam ducentem p 15 in legē Vp (ἐν τῇ νόμῳ Tischendorf
 Nou. Testam. Vat. 1452) 19 est uersus V beati qui scrutantur RCpE
 (sed R qui *supr. scr.,* ut in ras.) 20 et om. C 21 post in primo
 3—4 litt. *eras. R* uersus V.

in secundo: qui scrutant testimonia eius, in quarto, quia tertius supplementum dedit secundo, de mandatis ait dicens: tu mandasti mandata tua custodiri nimis, in quinto de iustificatione: utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, in sexto rursum de mandatorum effectibus: non confundar, cum respicio in mandata tua, in septimo de iudiciis: confitebor tibi, domine, in directione cordis, in eo, quod didici iudicia tua, in octauo de iustificatione: iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaque 10 nimis. si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud iudicium, aliud iustificatio, aliud testimonium, necessarium est ab eo, qui hæc omnia constituit et condidit, intellegentiæ gratiam nos et munus orare. totum hoc autem in commune lex dicitur. sed est quiddam in his speciale, quod propriam in se habet legis 15 nuncupationem.

5. Quid ergo est lex? umbra scilicet, ut apostolus ait, futurorum; quod de ceteris scriptum nusquam est, ut futurorum umbra sit aut iustificatio, aut testimonia, aut mandata: sed tantum id legi proprium est, ut apostolus in plurimis docet, 20 non secundum litteræ intellegentiam legem esse tractandam, sed secundum spiritalem doctrinam futurorum in ea umbram esse noscendam. ait enim: non obturabis os bouis triturantis et adiecit: numquid pecudum deo cura est? an propter nos dicta scriptaque sunt? et 25 rursum: legem legentes non audistis, quod Abraham

17 Coloss. II, 17. 23 I Cor. 9, 9. 26 Gal. IV, 21 sqq.

1 secundo (*om. in*) *R* secundum *V* scrutantur *RCp* 3 custodiri
ex custodire *R* custodire *C* 4 derigantur *V* 5 in VI^{to} *R* 7 in omnia
mandata tua *Cp* 9 de iustificationibus *I* 11 aliut lex ad præcep-
tum *V* 12 est ex aest *m. 2 V* 14 totum autem hoc ex totum hoc autem
m. 2 V 15 se *om. V* 18 scriptum nequaquam est *C* scilicet ut *E* 20 in
lege properium est *C* 21 litterae — secundum *add. m. 2 V* 22 in
eam *V* 25 annon *RCpE* scriptaque *om. RCp* in hoc quoque folio
(90) codicis *R* interdum nonnullae litterae in textu evanuerunt, quas manus
sæc. XI. in margine recte supplevit 26 legentes ex legentis (*gen euan.,*
in marg. legentes) *R* habraham *RC*.

duos filios habuit, unum ex ancilla et unum ex libera? sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est; qui autem ex libera, secundum re-
missionem. et quia lex futurorum umbra est, adiecit: quæ
sunt allegorumena, hæc enim sunt duo testamenta.
ergo quæcumque doctrinarum spiritalium umbram complexa-
bunt, hæc lex esse dicenda est: quia lex et spiritalis
est et umbra est futurorum.

6. Mandatum autem domini est, in quo observatio præcep-
torum et custodia continetur, ut illud: non occides, non
mœchaberis, et cetera horum similia. et quia hæc simpli-
cia et splendida sunt nosque in uerum lumen per observantiam
suorum dirigentia, idcirco ita dictum est: præceptum do-
mini lucidum, inluminans oculos. de lege autem non
conuenerat ista dixisse, quia per umbram futurorum sancta est
et animas per futurorum cognitionem conuertens: mandatum
autem per observantiam sui inluminans.

7. Ergo quia beati sunt scrutantes testimonia dei, et aliud
legem, aliud mandatum, aliud testimonia esse sicut cetera
diximus, quæ hæc dei sint testimonia, noscendum est. legis
etenim totius liber sub testimoniis datus est. cælum namque
et terram Moyses librum testamenti traditurus in testimonium
aduocauit. sunt et plurima in causam testimoniorum constituta.

4 Gal. IV, 24. 7 Rom. VII, 14. 10 Exod. XX, 18. 13 Ps. XVIII, 9.

1 habuit duos filios R (Nov. Testam. Vat. δύο υἱοὶ; ἕτερον) 2 sed
qui — ex libera in marg. add. m. 1 p 3 remissionem V 4 um-
bra esset p 5 allegorumena p allegorica (e et ca in ras. m. 3) R
allegoriarum C hæc enim sunt ex hæc enim est sunt m. 1 V 6 ergo
h quæcum (h del. m. 1) V umbra C complexabunt (u m. 3) R
complexabant ex complexabunt m. 2 V complexa sunt Cp 8 et umbra
futurorum Rp cf. Stud. 1889 p. 316 9 dm (i add. m. 2) V 10 illud V
non mœcharis V 13 suorum RV (sui pE adiectum est V 15 quæ per
umbram E sancta — futurorum om. V 17 per observantiam (ob
add. m. 2) V 19 legem — hæc dei sint in marg. inf. add. m. 2 V
testimonium Cp 21 enim CpE 22 traditurus in testimoniorum et
traditurus in plurima in causam testimoniorum m. 2 V 23 sunt et
et sunt p in causam testimoniorum h. l. add. m. 2 V in causa testi-
moniorum Cp.

cum Iacob ait: testimonium erit vobis collis iste, et testimonium erit lapis iste. et in Iesu scriptum est: duodecim lapides efferte, ut sint hi in testimonium filiis vestris. curato etiam leproso dominus ait: offer munus tuum in testimonium, quod constituit Moyses illis. apostolus plura ad Timotheum per epistolam loquens denuntiat sub testibus dicens: in conspectu multorum testium denuntio tibi et in conspectu dei uiuificantis omnia et Iesu Christi et electorum angelorum, ut hæc custodias. plura igitur et innumera-
bilia sunt dei testimonia; quæ si quis scrutari per cognitionem legis, prophetarum, euangeliorum, apostolorum uellet, in beatitudine permaneret, neque uelut uacuo et solitario orbe uiuens sciret se nisi sub teste peccare. plena sunt enim omnia diuinis testimoniis; et omne hoc, uacuum quod putatur, repletum angelis dei nihilque est, quod non hæc diuinorum ministeriorum frequentia incolat.

8. Horum itaque cognitionem per doctrinam quis adeptus scit se sub testibus uiuere. et cum natura humanæ infirmitatis procliuis ad uitia est, refugit tamen uel sub teste peccare: quod ipsum docet nos communis consuetudinis ratio. quis enim furari sub teste non metuit? quis ad scelus nisi secretum elegit? quis ad adulterium non aut solitudinem aut noctem optauit? et si quando incalescentibus iam ad crimen animis promptum est, tamen furor insanientis uoluptatis occursu testis coercetur, et in sese abruptam humanæ petulantiae naturam

1 Gen. XXXI, 52. 3 Ios. IV, 5. 5 Matth. VIII, 4. 7 I Tim. 5, 21.

2 IHesū R 3 efferte RCp hii in testimonium p hii in tesmonium V
hi testimonium C 4 curato (o in ras.) R cur V 5 offers VR in
testimoniū ex in testimonio R in testimonio V 9 et ihs xps V
12 apostolorum add. m. 2 V in beatitudine om. C 13 permanet V
neque add. m. 2 litteris te deletis V 14 nsim sub testem V diuinis

omnia C 15 repletu^m V 18 itaqu^m e V 19 scit se sub testibus
se uiuere V naturam V 22 furari ex fura m. 2 V metu^t Rp ad
ex ed m. 2 V 23 eligit VC eliget p 24 optabit Vp incalescentibus
uitiis iam (tam p) CpE animus promptus est CpE 25 uoluntatis E
26 cohercetur RCp coercetur ex coarceretur m. 2 V abruta p
natura p.

nonnumquam intercessio repentina reuocauit. si ergo metus
intercessionis iam præsumptum animo facinus demoratur, quid
Christianum hominem agere conueniet, scientem se tot undique
spiritualium uirtutum testimoniis, non dico operum suorum, sed
5 ipsius tantum uoluntatis obsessum? nonne cum in aliquam
turbidæ adfectionis uoluntatem infirmitatis nostræ aculeis com-
mouemur, metuimus adsistentes undique nobis choros angelorum
et plenum ministeriis cælestibus mundum? si enim angeli
paruulorum patrem nostrum cotidie uident, qui in cælis est,
10 possumus testimonia eorum metuere, quos et nobiscum manere
et deo cotidie scimus adsistere. quin etiam ipsum illum
diabolum, per quem ipsa illa uitiorum nostrorum incentina
præbentur, suosque omnes testes metuere debemus, puncto
temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntem: cui
15 dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio
glorietur. est enim eius hæc propria calliditas, instigare ad
peccandum et arguere peccantes. dictum est enim: aut nes-
cis quid sit diabolus, accusator fratrum uestrorum?

9. Et quia essent hæc aduersariæ nobis uirtutes in testimonio
20 cum ceteris permanentes, de sanctis tantum prophetam memi-
nisse dignum fuit dicentem: beati scrutantes testimonia
eius, non aliena scilicet, sed illa, quæ dei sunt. non negle-
gentem autem testimoniorum dei oportet esse scrutationem; ob
quod dictum est: in toto corde exquirent eum. non
25 pro parte studium cælesti doctrinæ adhibendum est, sed toto

8 Matth. XVIII, 10. 17 Apoc. XII, 10.

1 intercessio — metus om. V intercessio ista p repentina — iam
om. p 2 iam add. m. 2 V 3 xpianū ex xpianus m. 2 V
4 operum — ipsius om. V 5 uoluntatis ex uoluptatis C ne cum in
euan., in marg. nonne cū m. saec. XI. (in, ut uidetur, deerat) R 6 in-
firmitatis ex infirmitatem m. 2 V 7 metuimus ex metuimur metus
corr. m. 2 V adsistens V 9 paruulorum V 10 metuere V metus
euan., in marg. metuere m. s. XI. R 18 debem R 16 etenim eius l
propria ex pria m. 2 V 18 quid est Rp quia est C quis adest E
19 hæc om. Cp hæc R 20 profetam V, om. R 21 testimonia tua R
22 negligens VCe 23 oportet (p ex corr.) R oportere C oporteret
scrutatio VCe 24 exquirunt RCpe 25 cælestiū V.

corde dei testimonia inquirenda sunt, ut, quia sunt et alia, quæ dei non sunt, ea, quæ dei discimus esse, non auocato in alia negotia corde scrutemur.

10. Succedit deinde hic uersus: non enim, qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt. in primo 5 uersu singulariter uia commemoratur, in hoc tertio plures. ex quo intellegendum est, per multas uias ad unam perueniri; in qua quisque immaculatus si sit, hic beatus est. de plurimis autem uis atque una Ieremias paria testatus est dicens: state in uis et interrogate uias domini æternales 10 et quærite, quæ sit uia bona. in plurimis ergo uis standum est, et plurimæ interrogandæ sunt: et hæ quidem plures et domini sunt et æternales, et in his cernendum est, quæ sit uia optima. uis plures sunt et plurima domini mandata, plures prophetæ, per quos omnes in unam uiam pergitur: 15 sed in his operarii iniquitatis non ambulauerunt. nam si in lege mansissent, usque ad optimam illam noui testamenti uiam peruenirent. est uia per Moysen, est per Iesum, est per David, est per Esaiam, est per Ieremiam, est per apostolos; et per has omnes necesse est ad eum perueniri, qui dixit: ego sum 20 uia et nemo uadit ad patrem nisi per me. simile quiddam sub margaritæ nomine dictum esse intellegendum est. multarum enim margaritarum negotiatorem esse oportet, ut unam margaritam multi pretii consequatur. de margaritis cum fit sermo, sufficit ad honorem earum, quod margaritæ 25

10 Hierem. VI, 16. 20 Ioh. XIV, 6.

1 corde *ex cordo m.* 2 *V* inquirenda *ex inquirendam V* ali^a *V*
2 & quao *C* 3 scrutemur (*s in ras.*) *R* 6 uia *add. m. 2 V* uia^a (*sic*)
post commemoratur repet. m. 1 R 7 multa *ex multis m. 2 V* uias
ex uiam m. 2 V peruenire *C* 8 quiq. *V* hic *om. C* uerba de
plurimis — est *om. V* 9 hieremias *Cp* pariter attestatus est *C* 11 uis
om. C 12 ei plurimæ *C* et hee *p* et hæc *RC'* quidem — sunt et
add. m. 2 V 13 in is *R* 14 optima *C* et plura *Cp* dei *E*
16 operari *V* 17 usque *ex usquæ V* optimum illud *V* uia *C*
19 esaiam *V* isaiam *p* hieremiā *Cp* 20 ad eum necesse est peruenire
(*pE* ad necesse est perueniri ad eū (*prius ad s. scr. m. 1, ad eū in*
uers. ineunt. add. m. 1) *R* 21 et *om. R* 24 unū *V* prætii *V* con-
sequatur *ex consequantur R* 25 sermo *add. m. 2 V*.

sunt nuncupatae; una autem illa margarita, quae reperta est, magni esse pretii dicitur; ita et cum de uis plurimis prophetatur, quod et domini et aeternales sint, dictum est; cum autem in his uis quaeritur, quae sit utilis uia, ea, quae reperta
 5 est, optima praedicatur. ergo, quamuis uel illae uiae aeternales sunt uel margaritae ipso suo nomine honorabiles sunt, in multis uis standum est, ut bona uia reperiatur, et uendendae omnes margaritae sunt, ut ea, quae multi pretii est reperta, coematur.

11. Dehinc consequitur hic uersus: tu mandasti man-
 10 data tua custodiri nimis. superius commemorauimus aliud significare mandata, aliud legem. et de lege, quantum arbitror, apostolus nobis testis fuit, quia umbra sit futurorum, in qua species ueritatis tamquam corpus in umbra describitur. mandatum uero est, quod per obseruantiam implendum est; ut
 15 illud: non mœchaberis, non occides. non enim in eo species futurae imaginis continetur, sed praesentem habet operationis effectum: tu mandasti mandata tua custodiri ualde. nihil igitur dissoluto animo, nihil incurioso agendum est, sed sollicitos atque anxios curam mandatorum dei exsequi
 20 nos oportet, ut id, quod agimus, in profectum fidei nostrae cum reuerentia eius, cui agimus, exsequamur. ceterum si aliquid remissa uoluntate et occupata in res alias cogitatione egerimus, officia quidem corporis in agendo occupabuntur, sed deuotionis meritum per negligentiam non consequemur.

25 12. Habemus nunc post mandatorum custodiam etiam iustificationum obseruantiam. et mandata iam superius, quae esse existimaremus, ostendimus. iustificationes autem sunt plures

15 Exod. XX, 13.

1 unā autem illā margaritā Cp 2 post dicitur 2—3 litt. eras. R
 3 quod domini p 5 est optima Cp est sunt optima (est add. m. 2) V
 6 sint VCE sint CE 7 repperiatur ex reperiatur m. 2 V repperiatur
 RC 8 ≡ ≡ ematur (co eras.) C 10 commemorauimus V
 11 aliut V 15 illut VC et non occides V 17 custodire C 18 disso-
 luto ex soluto m. 2 V dissoluto ex dissuto p incuriose C 19 cura V
 die V 20 cum reuerētiam V 21 aliquit V 22 uoluntate ex uolun-
 tatem V 24 consequamur R consequimur C 25 uersum quintum
 psalmi h. l. supplendum om. omnes cod., sed cf. p. 361, 4 26 esse add. m. 2 V.

atque diuersæ in obseruandis singulis officiorum generibus
 temperandæ: ad quorum custodiam, nisi a deo dirigamur, in-
 firmes per naturam nostram erimus. adiuuandi igitur per gra-
 tiam eius dirigendique sumus, ut præceptorum iustificationum
 ordinem consequamur. est nobis iustificatio circa seruum
 Hebræum distributa, est circa filium, est circa patrem, est circa
 fratres, est circa fideles uiros, est circa ecclesiæ principes, est
 circa angelos, est circa deum ac dominum nostrum unigenitum
 dei uerbum. in singulis ergo quibusque generibus atque
 nominibus iustificationis ratio seruanda est; quia nisi hæc omnia
 ex comparibus deuotæ uoluntatis officiis retineantur, iustificationem
 dei non tenebimus. religiosus in patrem, si oderit filium,
 modum iustificationis amisit. religiosus in fratrem, si oderit
 seruum, perdidit iustificationis dei ordinem. religiosus in do-
 minum, si oderit sacerdotem, quam iustificationis obseruantiam
 in religione dei explebit, odia in ipsa ministeria diuinæ iusti-
 ficationis exercens? iam uero in ipsa fidei ueritate, id est de
 dei patris et domini intellegentia, per quam maxime iustificatio
 nobis erit prompta, quanta opus est nobis dei gratia, ut recta
 sapiamus, ut ex prophetis atque euangelicis auctoritatibus
 unum idemque teneamus, ne in uno aut altero opinio nostra et
 sermo dissideat, sed uniuersas dei iustificationes æqua ac pari
 operum ac doctrinæ obseruantia dirigamus!

13. Quod cum consequemur, tum dicere id, quod consequenti
 uersu continetur, licebit: tunc non confundar, cum respi-
 cio in omnia mandata tua. nisi enim attenti in omnibus
 mandatis eius erimus ac deuersabimur, eruntque alia præterita,

1 diuersæ ex dimerse m. 2 V 2 quorum ex quodrum corr. m. 1 V
 infirmi = (i in ras., postea eras. s) R infirmi Ce 3 nostram om. Cp(A)
 4 eiusdem p(A) dirigendique om. p(A) præceptorum ex præceptorum
 m. 2 V 6 Hebraeum om. pE sed cf. infr. p. 377, 5 7 ecclesiæ V
 11 in iustificatione dei non tenebimur p(A) 13 si om. VR 14 iusti-
 ficationis ex iustificationes C iustificationes ex iustificationis m. 3 R
 ordinem om. R 15 nequaquam pb 16 expleuit pb odio p 18 indul-
 gentia C maxime iustificationibus erit V 19 prompta R probata pE
 20 euāgelicis ex euāgeliis m. 2 V 21 aut altero ex aut in altero m. 2 V
 22 dissideat ex desideat p uniuersa C ad uniuersas pb 23 obser-
 uantiam I¹C obseruantiae R¹ dirigamur Cp^b 24 tunc VCp 25 quod
 respicio C 26 omnia om. R¹ in add. m. 2 V 27 erintquæ V.

alia pro uoluntate obseruata, iustificationis ordinem non tene-
mus. ceterum si directis uis nostris erit par in omnes æqua-
lisque custodia, nullo obliuionis uel neglegentiæ pudore confusi
confidenter omnium mandatorum obseruatione gaudebimus.

6 14. Sequitur deinde hic septimus uersus: confitebor tibi
in directione cordis mei, in eo, quod didici iudicia
iustitiæ tuæ. iustificationes tuas custodiam. abi-
cienda ergo est omnis animæ peruersitas et directo atque in
nullam aliam partem deflexo corde est confitendum, ne decadat
10 animus in sæculi curam, ne ex illis doctrinæ dei semitis in
denia euagetur. sed directæ huius confessionis ea causa est,
quæ consequenti uersu continetur: in eo, quod didici iudi-
cia iustitiæ tuæ. primum igitur orauit, ut ad custodiendas
iustificationes directæ uiae ipsius fierent. secundo in nullo con-
15 fundendum se esse subiecit, cum in omnia dei mandata respi-
ceret. tertio quoque in directione cordis sui deo se confessu-
rum spondit ob id, quia iudicia iustitiæ eius didicisset, per
doctrinam scilicet directi cordis cognitæque iustitiæ laudem deo
reddens. sed iustitiæ cognitæ hic fructus est, ut iustificationes
20 dei retineantur; et idcirco subiecit: iustificationes tuas
custodiam. qui enim didicisse iudicia dei fructus est, nisi
cognitionem nostram iustificationum obseruantia consequatur?

15. Sed meminisse debemus, licet cognitio præstanda a deo
sit, tamen esse semper orandum, ut his, quæ in custodiendis
25 iustificationibus suis custodire uolumus, faueat: scientes quidem
frequenter nos ab eo ob temptationes derelinqui, ut per eas
fides nostra probabilis fiat. uerumtamen secundum prophetam,
ne nos penitus derelinquat, deprecandus est; ait enim: non

1 tenebimus *E* 2 derelictis *C* indeflexis *p(A)* uitis *p(A)* erit *om. R*
in omnes *om. C* in omnibus *p* 3 nulla *V* aut neglegentiæ *Cp* 4 con-
fidēter *ex* confidētes *m. 2 V* obseruatione (*o sec. l. g. s. m. 1*) *R* 6 mei
om. RCpE in eo *om. R* 9 malam partem *p(A)* confidendum *ex* con-
fitendum *C* confidendum *VR* decedat *Vp* 10 in denie *C* 14 scdm
in nullo *p* 15 respiceret *ex* respiret *C* 16 quoque quæ *VR* in
derectione *V* sui *om. RCp* di *V* 17 iustitia *V* didicisset *C*
18 cognitæque *ex* cognitæquæ *m. 2 V* 21 quid *ex* qui *m. 1 R* quis *C*
22 obseruantiam *C* 24 in his *V* quæ = custodiendis *R* 25 foueat *V*
28 ne *add. m. 2 V* paenitus *V* derelinquat *ex* deindrelinquat *m. 2 V*.

me derelinquas usquequaque nimis. quod et in dominicæ orationis ordine continetur, cum dicitur: non derelinquas nos in temptatione, quam sufferre non possumus. scit apostolus derelinqui nos ad temptandum, sed nouit et mensuram infirmitatis nostræ deum nosse dicens: fidelis est deus, qui non permittat nos temptari supra quam possumus. Iob deus temptationi permittens a iure diaboli potestatem animæ eius excerpit et secundum modum infirmitatis humanæ temptanti ius dereliquit. infirmitatis suæ igitur propheta conscius orat, ne ualde derelinquatur: ut inbecillitatem eius, tamquam Petri demergendi fluctibus, dominus adsumat, ut, quamquam ad temptandum sese relicturus sit, non tamen usquequaque et ualde, scilicet ne usque animæ et fidei periculum derelinquat.

BETH.

15

In quo corrigit iunior uiam suam? et reliqua.

1. In secunda consequentium octo uersuum littera ipse sibi propheta his, quibus responsurus sit, proposuit dicens: in quo corrigit adulescens uiam suam? hæc ex proponentis persona sunt dicta. dehinc nunc tamquam respondentis confessio subditur: in custodiendo sermones tuos. contuendum autem est, secundum eum, quem in exordio habuimus, sermonem uera atque perfecta timoris dei instituta sub

2 Matth. VI, 13. 5 I Cor. 10, 13.

2 ordine *ex ordini m.* 2 *V* 3 ^rsuffere *V* ferre *RCpE* possimus *Cpb*
 4 ^tnoii *corr. m.* 2 *V* 6 permittet *C* super quam *RCp* 7 Iob temp-
 tationi deus *C* ac iuri *p* 8 ^aanime *corr. m.* 2 *V* 9 ⁿtēptatius (ius
in ras. 3) *R* temptanti iure *C* tentandi ius *ps* 13 et ualde — usque
om. R usque ad *pb* 14 reliquat *Vp* derelinquatur *e* Beth *V* Finit.
 Beth *R* Finit. lit. prima. Beth (Beht *p*) lit. secunda *Cp(A)* 16 In quo
 corrigit — dicens *om. Cp(A)* corriget *R* suam *add. m.* 2 (*deinde hæc*
uerba secuntur: et reliqua litterae octo uersuum) *V* 17 consequentium
ex consequentiaum m. 1 *V* 19 corriget *R* suam *add. m.* 2 *V* pro-
 nentis *V* 20 dicta sunt *E* 21 subdicatur *C* 23 adque *VR* timor *R*.

his elementis litterarum contineri, quibus quasi ad usum confessionis dei per ipsa infantiae rudimenta formamur. ergo intellegendus est propheta non otiose locutus esse: in quo corrigit adolescens uiam suam? omnem quidem
 5 aetatem optabile est ex his corporis sui uitiiis ad innocentiae studium transferri, quia sera licet emendatio utilis sit obliuione uitiorum. sed placitum deo uirum propheta conformans non expectat post longam ac diuturnam criminum consuetudinem doctrina dei et praecipis timoris institui, sed rudes a peccatis
 10 annos et aetatem adhuc criminum nesciam uult non modo studiis aliquando innocentiae, sed etiam ipsa adolescentiae consuetudine inbui. difficile est enim ab usitatis desinere, difficile est a familiaribus abstrahi, magnum in se consuetudo habet uinculum: et idcirco optimus ille erit cultor, quem non modo
 15 delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa praestiterit uitiorum ignoratio innocentem.

2. Nouit Hieremias propheta aetatis huius beatitudinem dicens: bonum, inquit, est iuueni uiro, cum aufert iugum graue in iuuentute sua: sedabit singulariter
 20 et tacebit. non expectat frigescens senectute annos nec emortuam iam per aetatem uitiorum consuetudinem. uult longi proelii militem; uult eum Christi seruum, quem ne ipsa quidem praeteritorum criminum recordatio polluat. nam in his, qui iam prouectioris aetatis crediderunt, inest quidem per donum
 25 gratiae praeteritorum indulgentia; sed non abest per conscientiae

18 Thren. III, 27.

1 quasi ex que corr. m. 2 V 2 infantiae om. R sed. 1 litt. eras.
 3 otiosae R elocutus est V 4 corrigit RC 6 et qua C quia et pE
 sera ex sere m. 2 V obliuionem V 7 confirmans Cp(A) 8 ac ex se V
 ac ex hac R consuetudinum V 9 rudens V 10 et om. C aeta-
 tum V 13 abstrahi (abs i. ras. 3) R abstrahere p 14 fuerit E
 15 ipsa add. m. 2 V illa ex ille m. 2 V 16 uitiorum ex uiprum
 m. 2 V ignorantia Ce 17 ieremias V sed cf. praef. 18 bonum quid V
 cf. Acad. p. 16 uero V fert e auferet pb 20 frigescens C nec
 mortuam V²Cp 24 iam om. VCp prouectioris V crediderunt corr. m.
 3 R in his est R donum gratiae per praeteritorum indulgentiam (donum
 ex bonum corr. m. 2) V 25 habent per C.

naturam gestorum recordatio. bonum, inquit, iuueni auferre iugum graue. onus istud crudi ad obœdiendum anni ægre ferunt; ceterum ætas tenera grauis oneris molestiam per uirtutis incrementa non sentit. sed suscepto in iuuentute onere quid faciet? sedebit, inquit, singulariter et tacebit. 5
rarus iste est, cum quo perfectio timoris dei per annorum augmenta concreseat; et idcirco singularis sedebit, lasciuos adulescentiæ coetus derelinquens et ab ipso senum nuper credentium consessu remotus; quia ei non competit dicere: delicta iuuentutis meæ, domine, ne memineris. silebit 10
etiam congruam fidei et iuuentuti existimans taciturnitatem: non tumultibus negotiorum sæcularium admixtus, sed per modestiam tacens, sola diuina sacramentorum cognitione occupatus et sermones dei tacita rerum atque operum observatione custodiens. 15

3. Redit deinde ad personam suam propheta, ut id, quod superius dixerat. significasse de se nosceretur, dicens: in toto corde exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis. competere bonitati dei non uidetur, ut a mandatis suis quemquam repellat; sed sermonum adiectio et uirtus uerborum, quæ 20
ex perfecta cælestis doctrinæ ratione disposita est, nihil dubium, nihil contrarium in se habet. qui ergo secundum prophetam mauult peccatorum pænitentiam quam mortem, numquid existimandus est a mandatis suis quemquam repellere? procul sit

9 Ps. XXIV, 7.

1 recordationem C' post iuueni una litt. eras. R auferre ex auferri m. 2 V 2 iugum gratiæ R istud crudi r istute rudi V istud rudi R istud rudes Cp(A)b istud maturi e cf. Acad. p. 59 ad ex ab V oboediendū ex oediendū corr. m. 2 V egræ R 3 honeris V uirtutis ex uirtutes m. 1 R 4 honore V 5 inquit C' inquit ex inquit R 6 perfecti V 7 lassus V 8 coitus C' 9 consessu ex consesso m. 3 R consensu p competit ex petit m. 2 V dicere ex diceret m. 2 V 10 domine om. R memineris ex memor eris p 11 cōgruam igitur (ex igitur V) VCp fidei ex fide m. 2 V iuuentutis C' 13 cognitione ex cognitionem m. 2 V 14 sermonis V adque VR 18 corde meo RE 20 repellat ex rerellat m. 1 V 21 perfectæ V.

istud existimari. sed neque hoc nunc propheta sensit, maxime qui in toto corde deum perquisierit.

4. Sed absolutio difficultatum in his ipsis requirenda est, e quibus uidetur existere. propheta enim quid senserit, in
 5 promptu est noscere. legimus scriptum in Hieremia: maledictus, qui facit opera domini neglegenter. legimus et in euangeliiis scriptum: omni enim habenti dabitur et abundabit; et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. ergo habens abundabit; non habens uero
 10 ipso illo, quod habet, indigebit. propheta non est obnoxius maledictionis condicioni, quia non neglegenter opera dei egit eum toto corde perquirens. deinde confidenter petit, ne a mandatis dei apellatur, quia eum toto corde perquirat. secundum euangelia enim habenti dabitur, et ei, qui non habet, etiam
 15 id, quod habet, auferetur. deus igitur non auferet nisi non habenti, secundum quod neque repellit nisi neglegentem. adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantia muneretur: adeo uero non uult quemquam non habere, uti non habenti ipsum, quod habet, adimat.

20 5. Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi neglegentem reicit. hanc enim propheta prætulit causam, cur se non, repelli a mandatis dei precaretur, quia non ex parte neque per desidiam deum, sed toto corde quæsisset; per quod intellegimus eum a mandatis repelli, qui per multam incuriam
 25 fuerit indignus admitti: et extra inhibentis inuidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis.

5 Hierem. XLVIII, 10. 7 Matth. XXV, 29.

1 istut *V* existimare *pE* sensit *ex* sentit *p* sentit *E* 2 dñm *Cp* quæsierit *R* 3 absolutius *V* requirendum *V* 5 scribtum *V* 6 legimus *ex* legeimus *m.* 2 *V* 8 et abundabit *om.* *V* 9 auferetur habeo *C* non habens — indigebit *om.* *Cp* 10 noxius *C* 12 toto *ex* tototo *m.* 2 *V* 13 apellatur *ex* appellatur *m.* 2 *V* appellatur *R* repellatur *CpE* qui *V* eum *ex* cum *m.* 3 *R* 14 etiam id quod habet *add.* *m.* 2 *V*, *om.* *R* etiam quod habet *E* 15 aufert *VCe* 16 repellit *p* adeo (*i. ras.* *R*) autem *RCp* *om.* *V* 17 habundantia *R* muneret *Cp* 18 adeo autem *R* ut *E* 20 obtinentem *C* pellit *V* 21 quæ *R* 22 præcaretur *VR* 23 dñm *Cp* totum *V* 24 a *add.* *m.* 2 *V* 25 inhibendis (*C*) inuidiam *ex* inuiam *m.* 2 *V*.

6. Tertius iste secundæ litteræ uersus est: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. meminimus simile huic dicto legi solere, ubi dicitur: mysterium regis bonum est abscondere. meminimus et Paulum ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam dei eloquia oc-
cultasse, cum dicit: lacte uos potavi, non cibo; nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. legimus et in euangelio in agro uberi atque fecundo repertum thesaurum eundemque empto agro occultari. nouimus neque margaritas ante porcos proiciendas esse, neque sanctum canibus dare oportere. ergo intellegimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpressibilis peccati culpam comparabunt. ita enim dixit: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi: quia, cum cetera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercentur, tamen tum fierent in deum propria, cum, quæ occultorum cordium essent condenda secreto. hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur.

7. Contuendus autem est in quarto hoc, qui consequitur, uersu ordo doctrinæ. primus uersus de custodiendis ab adulescente mandatis dei constitit; sequens, quia in toto corde deum exquisierit, ne a mandatis dei apelleretur; dehinc quod sacramenta absconsa sapientiæ et occulta dei mysteria mentis suæ secreto continuerit; quarto nunc id deprecatur, ut iustificationes eidem ostendat: et deprecatur confessionis honore prælato

3 Tob. XII, 7. 6 I Cor. 3, 2. 8 Matth. XIII, 44. 10 Ibid. VII, 6.

1 secundæ ex secunde m. 2 V 2 peccarem C peccarem p 5 Corinthios C Corintios V adhuc ex adhac m. 2 V paruolos V post paruolos add. scribentem pb quendam V eloquia R eloquio V occuluisse VCpE 8 adque V (add. m. 2), RC 9 occultari ex occultare m. 1 R 10 margaritas — neque in marg. inf. add. m. 2 V 11 dari α donari V 13 enim ex lenim m. 1 V enim ≡ C 14 peccare V^m peccarem Cp 16 exererentur C exer ≡ erent^t p cūq R 20 adolescente ≡ (eras. s) R adolescente C 21 constituit V toto ex tototo m. 1 V dñm ex dñm m. 2 V 22 appelleretur R apellatur C repellatur pb pelleretur e sacramētum V 23 oculata C 24 nunc ex repetito continuerit corr. m. 2 V depræcatur R iustificationes suas pE 25 depræcatur V confessio C.

dicens: benedictus es, domine: doce me iustificationes tuas. de iustificationibus nonnulla aliqua anteriore sermone complexi sumus, et superfluum est eadem frequenter iterare. maximus igitur et præcipuus labor est hanc iustificationum dei scientiam consequi, et humanæ naturæ infirmitas
 5 difficulter tot tantarumque rerum cognitionem consequitur: atque ob id ut doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani inperitiam ad congruam atque unicuique generi competentem officiorum observantiam temperare.

10 8. Succedit deinde etiam de iudiciis dei sermo, quo dicit: in labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui. quanta rerum et nuncupationum differentia est! primum a iuventute mandata dei custodiuntur, dehinc deus toto corde inquiritur, tum dei eloquia occultantur et iustificationes disci
 15 desiderantur, nunc iudicia prædicantur. sed propheta forte existimabitur a se excidisse et uel suorum, uel alienorum dictorum inmemor fuisse. in hoc enim psalmorum libro legimus: iudicia tua sicut abyssus multa. Paulus apostolus ait: inexscrutabilia iudicia dei et rursum propheta: magna
 20 enim sunt iudicia tua et innumerabilia: et quomodo audebit propheta dicere: in labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui? sed nihil neque contra se, neque contra alium eiusdem spiritus propheta nunc locutus est. non enim ait: in labiis pronuntiaui omnia iudicia tua, sed ait:
 25 omnia iudicia oris tui: sciens nonnullam differentiam esse iudiciorum dei et iudiciorum oris dei. numquid cum ait:

18 Ps. XXXV, 7. 19 Rom. XI, 33. Sap. XVII, 1.

1 est V 2 nonnulla & aliqua R 4 ac præcipuus Cp 6 consequetur V 7 adque ex adque rerum corr. m. 2 V doceatur ex docetur m. 1 V 8 unicuique tenendi competentem Cp 10 qui Cp 12 quanta ex quantu m. 2 V nuncupationum C differentia V 13 custodiunt V 14 tunc V eloquia R occultantur R 15 desiderantur ex diserantur m. 2 V 16 existimatur R et ex ets V¹ 18 abyssus ex abissos m. 2 V abissus p 19 inscrutabilia RCps sunt iudicia pb 20 innarrabilia ps 22 se neque contra add. m. 2 V 23 alium ex ne alium m. 2 V post spiritus 1—2 litt. (p?) eras. R elocutus est Cpb non ex nunc m. 3 R 24 in labiis meis CpE 25 siens C 26 numquid tum p.

iudicia tua sicut abyssus multa, dixit: iudicia oris tui sicut abyssus multa? nunc autem ait: iudicia oris tui adnuntiaui. ea ergo, quæ cognita esse per prophetas uel ex dei uerbis iudicia esse potuerunt, et propheta non tacuit: quæ idcirco prædicata sunt, ut docerentur.

9. Post iudicium autem oris dei publicam et constantem prædicationem id sequitur: in uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. non timet propheta uitæ suæ testes, sed in his delectatur; et ei conscientia spectantium se et contuentium iucunda est. trepidat enim ad omnem intercessionem pollutæ conscientiæ metus; ceterum, ubi constans innocentis uitæ fiducia est, plurium testium interuentio grata est. sed non de communis consuetudine gaudii iucundus propheta est: delectatur enim sicut in diuitiis omnibus; non tantum in diuitiis, sed in diuitiis omnibus. sunt opes in auro, sunt in argento, sunt in pecuniis, sunt in uestibus, sunt in domibus, sunt in agris eorumque aut uitibus aut oleis aut frugibus: sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est et legis ac prophetarum institutionum facultatibus diues est et, anterior licet tempore, non tamen euangelicorum et apostolicorum præceptorum ignarus est. nouit enim et has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: gratias ago deo meo semper pro uobis super gratia dei, quæ data est uobis in Christo Iesu: quoniam in omnibus

22 I Cor. 1, 4 sq.

1 iudicia — dixit *om. p* abyssus *ex* abyssos *m. 2 V* habbyssus *ex* abyssus *m. 1 R* iudici *R* oris tui *in ras. R* 2 sicut *i. u. ineunte*

add. m. 1 R iudicia *ex* iudici *m. 2 V* 3 adnuntiaui *ex* adnontiaui *C* q; *C* esse *om. C* 4 et *om. VC* 6 iudicium *scripsi, cf. de hac genet. pl. forma Stud. 1886 p. 340* iudicia. *VR* C iudiciorum *pE* 7 prædicationē *ex* præiudicationē *V¹* 9 testis *V* ei *om. R* constientia *R* constantia *V*

10 contuentium *supr. scr. p* iocunda *Cp* trepida¹ *corr. m. 2 V* 11 constientiae *R* 13 sed non — propheta est *om. V* 14 in omnibus diuitiis (*sic*) — sed in diuitiis omnibus sicut (*sic pro sunt*) *in marg. inf. add. m. 2 V* 16 in ueste *VCp* 17 sunt in agris *ex* in agris *m. 2 V* autē uitibus *C* 19 et legaliū *ac p* institutionem *V* 20 anteriore *Cpb* 21 et in has diuitias *V* 22 Corinthios *V* Chorinthios *Cp* 23 gratiam *ex* gratia *m. 2 V* gratiam *Rp* quæ data est mihi in uobis in Christo Iesu *Cp*.

ditati estis in ipso, in omni uerbo, in omni scientia. in his ergo diues est et in his delectatur propheta: ceterum non est existimandus sæcularium opum conparatione delectatus esse, qui nisi cum contemptu atque inopia sæculi
 5 diues in domino esse non potuit.

10 10. Delectatus autem in uis testimiorum dei opus delectationis suæ agere debebat; et non ambiguum est, quin agat. ait enim in septimo uersu: in mandatis tuis exercebor et considerabo uias tuas. exercitatione igitur et ad-
 15 siduitate opus est, ut usus rerum necessariarum retineatur: quia periculosa est humanarum mentium et molesta desidia: ac, ne otii consuetudo subrepat, adsiduitas exercitationis adhibenda est. sed retentus etiam hic ordo rationis est. nam prius exercendus est in mandatis dei, tum deinde uiae eius
 20 15 considerandæ; quia nisi fidelium operum usus præcesserit. doctrinæ cognitio non adprehendetur, et agendum a nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. uias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, omnia euangelia et apostolos esse existimamus: quos in mandatis dei
 20 se exercens propheta considerauit, ut nouerit.

11. Conclisit autem octauum numerum hoc uersu: in iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermonum tuorum. a doctrinæ perfectæ ordine propheta non excedit. in iustificationibus, quas doceri se orauit, meditatur.
 25 sicut exercetur in mandatis. mandatorum enim ea est ratio,

1 litati i. ras. 3 R in omni uerbo ex in omnibus uerbo V et
 omni scientia RC et in omni scientia pE 3 es^t corr. m. 2 V opus C
 5 in dōm^o esse V in dominum esse Rp esse in domino C 6 delec-
 tionis V 8 septimo uersu VCp 9 et om. Cp considerabo ex consi-
 derabor m. 1 V 11 gentiū V disidia V 12 hac RC otii ex
 otiia m. 1 V 14 exercendum est pE 16 adpraehendetur V adprehen-
 ditur C apprehenditur p 17 ante V 18 profetas ex profetae m. 2 V
 et omnia Ve 19 apostolus C quas C 20 considerabit V 21 oc-
 tauum ex octauit m. 2 V iustificationibus ex iustificationum m. 2 V
 23 ordinem ex ordine m. 2 V 24 excidit Vpe in iustificationibus
 dei • docere Cp¹ orauit ex orant m. 2 V meditatur sicut exer-
 cetur scripsi (cf. quae praecedunt et secuntur) exercetur sicut meditatur
 VRCpE 25 enim haec est ratio Cpb.

quæ nos ad obseruantiam atque opus innocentiae instituunt, ut illud est: non occides, non mœchaberis et cetera his similia. hæc ergo exercentur, quia in his operationis est usus per præsentium se exercitationem ad futura confirmans. iustificationes autem sunt, quibus Hebræus puer sexennio seruus liber deinceps anno septimo fiet, et post sex annorum fructus ager otiosus relinquendus est, et cetera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negotii præsentis effectum. atque ideo in his meditatur, ut in mandatis exercetur: quia exercitatio usum retinet consuetudinis institutæ, meditatio autem se in id, quod nondum obtinuit, extendit, ut per meditationem id, quod expetit, consequatur; quæ meditatio iustificationis id consequitur, ne sermonum et promissionum subrepat obliuio.

GIMEL.

15

Retribue seruo tuo, uiuam: et custodiam sermones tuos et reliqua.

1. Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetæ uoce non possunt: retribue seruo tuo. si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, in peccatorum ac delictorum nostrorum pœnis manebimus. satis autem est, si cui uel hæc saltem fiducia gratulandi ad dominum fuerit: non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniustitias nostras reddidit

23 Ps. CII, 10; 11; 12; 14.

1 ^a que corr. m. 2 V que C quo e quia pb 2 illut V occiders corr.
m. 1 V 3 ^h ec corr. m. 1 R in his pb exercetur pb est unus V
4 exercitationum VC 5 hebreus VR sexēnii V sex annis E seruus
ex serui R 6 fet corr. m. 1 V 9 adque VR 10 exerceat^h (eat^h in
ras. m. 3) R exerceatur e ^a qui ^a exercitationē retinet C 11 in id^{so}
corr. m. 3 R 13 quæ — consequitur om. RCpe Explicit littera II
incipit littera III feliciter V Finit R Finit Beth lit. secunda incipit
Gimel lit. III Cp(A) 16 et uiuam RE 18 emūdati ex et mūdati
m. 2 V 19 praecari V post seruo tuo R add. & uiuā 21 ac ex
hac R poenis supr. scr. m. 3 R 22 est autem E enī est Cp sicuti
V cui R saltem CpE 23 dñ VC 24 reddidit ex reddit p reddit C.

nobis. quia secundum altitudinem cæli a terra
 elongavit a nobis iniquitates nostras, quia ipse
 cognovit figmentum nostrum. magnum est tantam in
 se dei misericordiam recognoscere et scire consuetudinem cri-
 6 minum procul se abesse et dignum dei misericordia se esse
 cœpisse. propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio
 dei digna est, qui sancto spiritu plenus non communia nec
 terrena cogitat et effatur, libertatis eius est, ut oret: retribue
 seruo tuo.

10 2. Sed forte insolentis istud audaciæ est, sine aliqua con-
 fessionis modestia meritum retributionis optasse, nec se in
 corpore situm, id est in uili atque humili sorte esse meminisse.
 exclusit autem propheta omnem de se uanitatis ac iactantiæ
 opinionem. nam cum dixisset retribue ex fiducia innocentiae,
 15 seruo tuo ex seruitutis officio et ex condicionis suæ confessione
 subiecit. constanter igitur hæc postulat, qui se dei seruum,
 non peccati esse meminit; quia omnis, qui peccat,
 seruus est peccati.

3. Viuam, inquit, et obseruabo sermones tuos.
 20 uiuam atque obseruabo non præsentis temporis res est,
 sed significatio sermonis eius in futuri se tempus extendit
 scit enim propheta, quando beata illa et uera uiuentium sit uita.
 nunc enim et in puluere mortis manemus et in mortis corpore
 sumus, a quo se liberari apostolus orat dicens: miser ego

17 Ioh. VIII, 34. 24 Rom. VII, 24.

1 sicut = altitudinē C a ex ac R 2 elongavit ex elongauit V
 longauit RE prolongauit Cp(A) nobis (om. a) p 3 figurationem
 nostram RE in se tanta dei misericordia R 5 procul se abesse V¹
 procul abesse R procul a se abesse V²Cp et dignum — se esse om.
 Cp(A) misericordiam sese coepisse V 6 hinc cui uiuus scilicet (poster.
 o in scilicet add. m. 2) V 7 digna ex digno m 2 V quia sancto Vp
 8 cogitans hæc effatur V cogitat ac effatur p libert-
 tatis eius os ut oret p libertas eius & os ut oret C 10 insolētis sit ut
 audacia est V 11 obtasse C 12 atque in humili Cp esse om. p
 13 ac ex hac R iactantiæ ex iactantium m. 2 V 17 meminisset V
 peccat ex peccati m. 2 V 20 adque VR 21 significatio sermonis ex
 significationis m. 2 V huius V²R²CpE in futurum se tempus CE
 22 uita sit VCpE 23 et om. p in puluerem V 24 liberare C
 ego ex ergo m. 1 V.

homo. quis me liberabit a corpore mortis huius?
 habemus autem etiam nunc admixtam nobis materiam, quæ mortis
 legi et peccati obnoxia est; et in huius caducæ carnis infirmisque
 domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamur, ac
 nisi glorificato in naturam spiritus corpore uitæ ueræ in nobis 6
 non potest esse natura. audiamus eum, qui se meminit in
 corpore mortis habitare, dicentem: quia uita nostra abs-
 consa est cum Christo in deo. cum autem Christus
 apparuerit, uita nostra, tunc et uos apparebitis in
 gloria. hanc ergo retributionem sibi propheta orat, ut uiuat, 10
 futuræ huius uitæ tempus in loco altero docens, quo ait: et
 placebo deo in regione uiuentium. scit hanc mundi
 istius sedem regionem non esse uiuentium; scit nos adhuc
 secundum præfigurationem legis emundandos esse. nunc enim
 admiscemur morticinæ: et in lege quisquis mortuum 15
 contrectat, immundus est.

4. Sed absit istud, ut quicquam horum in lege corporaliter
 intellegatur, tamquam per contrectationem mortui quisquam fiat
 immundus. Ioseph ossa egrediens Aegyptum Moyses ipso lator
 legis abstulit, Eliseus mortuo, ut eum uiuificaret, incubuit, dominus 20
 ipse mortuos manu adprehensos in uitam retraxit: et contrec-
 tatio mortui si immundum effectura fuisset, nequaquam neque
 a tantis uiris neque a domino uiolata lex esset, ipso dicente:
 non ueni legem soluere, sed implere. sed quia lex

7 Coloss. III, 8 sq. 11 Ps. CXIV, 9. 15 Num. XIX, 11. 24 Matth. V, 17.

1 liberauit V 2 autem eras. C matheriam R 3 infirmeque Ce
 4 corruptionem V ac ex hac R 5 in natura R in nobis ex nobis
 m. 2 V 7 quia ex quiba m. 1 V 8 cum Christo deo R 9 et nos
 apparebimus p(A)e cum ipso in gloria E 12 placebit R dō VRC
 domino p 13 regionem ex religionem p adhuc ex adhunc p 17 apsit V
 istut V ut om. V quisquam V 19 egyptum V 20 aduexit V auexit C
 euexit pe heliseus RCp eum om. R 21 mortuum V adpraehen-
 sos ex adpraehaensos R adpraehēsū V apprehensos pE contratatio R
 22 nequaquam neq a tantis uiris R nequaq neq; a tantis uiris p nequaquā
 neq: tantis uiris C nequaquam nep tantis nobis V nequaquam a tantis
 uiris E 23 a dōn^o m. 2 V a dō Cp 24 adimplere pE.

umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significantiam docuit nos in hoc terreni et morticini corporis habitaculo mundos esse non posse, nisi per ablutionem cælestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem
 5 resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura.

5. Et forte si quis existimet sibi in sacramento baptismi perfectam illam innocentiae et cælestis uitæ dignam redditam puritatem, Iohannem Baptistam dixisse recolat: ego quidem baptizo uos in aqua pænitentiae; qui autem uenit,
 10 fortior me est, ipse uos baptizat in spiritu sancto et igni; ipsum autem dominum baptizatum a Iohanne, cum adhuc esset in corpore, meminerit locutum: adhuc habeo aliud baptismum baptizari. est ergo, quantum licet existi-
 mare, perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi
 15 aquas reposita, quæ nos sancti spiritus sanctificet aduentu, quæ iudicii igni nos decoquet, quæ per mortis iniuriam a labe morticinæ et societate purgabit, quæ martyrii passione deuota ac fidei sanguine abluet.

6. Et idcirco sanctus propheta uicturum se dicit esse, cum uiuat.
 20 per hanc scilicet umbram uitæ ad ueram illam regionem uiuentium transferendum. secundum quod exemplum, ut dixit: uiuam. ita et: custodiam sermones tuos. custodiuntur interim secundum apostolum Paulum pro parte et per speculum. sunt enim multa sæculi scandala, quæ prohibent perfectam in
 25 nobis mandatorum esse custodiam. taceo de naturis corporum.

8 Matth. III, 11. 12 Luc. XII, 50. 23 I Cor. 13, 9; 12.

1 praeformatum *V* 8 post posse eras. 2 litt. (nt?) *R* 4 per demutationem (*p*
 5 gloriosore *V* gnatura *V* 6 si om. *Cp* extimet *p* 7 et om. *C* caelesti
 uitam *V* caelesti uita *Cp* cf. *Draeger Synt. I*, 478 9 in s. s. m. 1 *R* qui
 autem post me uenit *E* 10 baptizabit *E* in om. *b* 11 dō^m corr. m. 2 *V*
 12 abeo *R* abeo *p* 13 aliut baptismum *V* alio baptismate *C* alio bap-
 tismo *pE* baptizare *V* 15 sui spiritus *Cp* 16 ignos^{ne} corr. m. 1 *R*
 decoquat *E* 17 deuota *Cpb* 19 sps propheta *C* 20 per hec *C*
 uiuētium ex unētium m. 2 *V* 21 transferendum ex transmunendum
 m. 2 *V* 23 parte (a in ras., post r eras. a) *R* 24 saeculi scandala
 ex scandala saeculi corr. m. 1 *R* prohibet *V* 25 mandatorum ex
 mandaturum m. 3 *R*.

quæ nos interim aut per infirmitatem aut per incentiua uitiorum imperfectos esse conpellunt. at uero morte uicta et aculeo eius obtuso et cum facie ad faciem audiamus atque cernamus, tunc uere et uiuemus et dei mandata seruabimus.

7. Ordo intellegentiæ, qui primo uersu continetur, hic idem in consequentibus est. ait enim: reuela oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua. scit mortalibus oculis atque corporeis nubem obscuritatis obsistere. scit ea, quæ corporaliter in lege præcepta sunt, umbram esse et speculum futurorum. legem quidem legit, sed optat legis mirabilia contueri. meminit esse sancta sabbata, sed in æternorum sabbatorum requie esse desiderat. utitur quidem azymis panibus, sed fermentum eicere naturæ ueteris festinat. immolat paschæ ouem, sed adsistere ei, qui per Iohannem reuelatur, agno concupiscit. septimi anni legi satisfacit, sed ipse exactis septem milibus sæculi esse liber expostulat. iubelæi quinquagesimi anni legem explet, sed pentecostadis remissionem ac renouationem obtinere festinat. scit ex præcepto dei secundum cæleste exemplar et altarium a Moyse institutum et Aaron sacerdotali habitu ornatuque uestitum, sed principis sacerdotum, in cuius exemplum hæc fiebant, interesse ministeriis properat. induci quoque in terram sanctam, terram fluentem lacte et melle, iam totius huius orbis peregrinus orat. uniuersa quidem ista Iudæi corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intellegit

2 aduero *V* eius *add. m.* 2 *V* 3 obtunso *RC* facie *ex* facienda
m
m. 2 *V* ad facie *corr. m.* 2 *V* audiemus atque cernemus *E* 4 man-
data dei *E* seruabimus *ex* seruauimus *m.* 2 *V* 8 nubẽ *in ras. m.*
1 *R* 9 corporaliter *ex* corporalit *m.* 2 *V* et *add. m.* 2 *V* 10 legit
s. s. m. 1 *p* sed. obtat *p* sed apta *C* legis mirabilia orat contueri *C*
11 sancta esse *VCpE* æternarum sabbatarum *V* 12 post requie 1 *litt.*
eras. R azimis *RCp* 13 inmolat *C* 14 qui per Iohannem agnus
ostensus est concupiscit agno *C* 15 septimi agni legis *C* post satis-
facit *in marg. add. m.* 1 *R*: de septimo anno 16 liber esse *Cp* iubelei
pa iubet legi *V* Iubente lege *R* *cf. Arat. act. apost. 2, 677* quinqu-
gensimi anni satisfieri ipse legem explet *V* 17 pentecostes *Cpb*
18 cæleste *ex* cælestẽ *R* cælestem *V* exemplare *C* et *om.* *Cp*
altare *a* *ex* alteri *a* *R* (*a* *in ras. 3, supr. 1—2 litt. eras.*) *R* 20 principis
(*tertium i* *ex* *corr. 3, postea 1 litt. eras.*) *R* 22 in sanctam terram *p*
lac et mel *VC* 23 tamquã totius *VCp* 24 hæc *p* aliter *ex* alter *m.* 1 *V*.

dicens: scimus enim, quia lex spiritalis est. hæc igitur legis mirabilia, quæ uelatis oculis adumbrantur, propheta orat ut cernat: scilicet ut caduco atque infirmo corpore absolutus hæc, quæ per corporalem obseruantiam legis magna et
 5 mirabilia in cælis præfigurantur, aspiciat.

8. Non demutatur adfectus orantis. post hæc enim ait: adcola sum in terra; ne abscondas a me mandata tua. adcola non iuris sui terram incolit, sed aduena atque peregrinus fructum ex ea temporariæ operationis expectat.
 10 nouit incolatus huius apostolus ordinem dicens, peregrinandum a corpore et cum Christo manendum esse. propheta itaque quasdam imagines cælestium conuersationum fide cernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit oculis in cælum mentis erectis. scit in cælo thesauros con-
 15 locandos, quia, ubi thesaurus sit, illic et cor futurum sit. non erat ille sensu suo terræ adcola, qui in euangelica conparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum et animam suam per præsentium copiam ad delicias adhortatur, stultus anima ipsa eadem nocte priuandus!

20 9. Ergo adcolam se propheta confitens orat, ne mandata dei a se occulantur. nemo enim, nisi peregrinus corporis sui, cognitione mandatorum dei dignus est. quod mandatum dei cum lucidum sit et inluminans oculos, absurde nunc uidebitur dixisse, ne sibi mandata dei occulantur, quæ hoc naturæ in se

1 Rom. VII, 14. 10 II Cor. 5, 8. 15 Matth. VI, 21. 16 Luc. XII, 18.

1 dicens *ex dicins m.* 3 *R.* post spiritalis *eras.* 2—3 *litt. R* 3 infirma corpora *V* absolutus *C* 5 aspiciat *ex aspicit m.* 2 *V* 6 demutantur *V* post ait *1 litt. eras. R* 8 nonn *V* sed aduena adque *VR* sed alienam neque *Cpb* 9 temperie *C* corporariæ *R* 12 itaque *ex adque m.* 2 *V* quasdam (*as in ras.*) *V* imaginum *V* conuersationem *V* 13 fidem *V* 14 oculis mentis in coelum *e* conlocandos esse *V* 15 et con *V* 16 sit *h. l. om. R* illo *pb* suo *s. s. m.* 2 *p* suæ *E* eoāgelicā *V* 17 conpatione *V* & *in ras.?* *R* 18 adhortatus *C* ador-
 tatus *R* 19 priuandus *corr. m.* 2 *V* 20 adcolam *ex adcolū m.* 2 *V* post mandata *1—2 litt. eras. R* 21 oculantur *p* occultentur *ex occultantur m.* 3 *R* 22 cognitionē *V* 23 absorde *C* 24 occultentur *ex occultantur m.* 3 *R.*

habent, ut et lucida sint et inluminent. sed negligentia aurium
 adfert sensus difficultatem. illic enim mandatum lucidum et
 inluminans est, hic mandata absconsa sunt. lucidum mandatum
 est, per quod ad contuendum lumen mandatorum inluminamur.
 per mandatum, quod in lege primum est, quo deum ex tota
 anima et ex tota uirtute amare præcipimur, digni quoque
 inluminatione cognitionis efficimur. et sicut de gloria in gloriam
 transibimus, sic et in lumine uidebimus lumen, sic et per spe-
 culum faciem ipsam aliquando cernemus. per hoc enim nunc
 corporalis uitæ mandatum sacramento baptismi et præcepto dei
 inluminamur et lumine utimur et in gloria manemus. per
 hoc rursum ex mandato et mandata cernemus, per hoc ex
 lumine lumen uidebimus, per hoc ex gloria in gloriam trans-
 feremur.

10. Scit autem in cælis propheta plura dei esse mandata, 15
 scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum
 obseruantias, angelorum, archangelorum, thronum, dominationum,
 potestatum et principatum. quos utique necesse est, ut no-
 minibus, ita et officiis esse diuersos, perpetuam tamen manda-
 torum custodiam pro naturæ suæ firmitate retinentes. atque 20
 ob id reuelari sibi cælestium mandatorum sacramenta orat,
 quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum.

1 auriⁿ R 2 adferet V sensuū Re 3 hic add. m. 2 V 4 man-
 datorum ex mandatum m. 2 V 5 quo om. C qđ p quod V dñm Cp
 dñm (s a man. 2) V 6 et om. Cpe ^{ota} te corr. m. 2 V digni quoque scripsi
 Stud. 1889 p. 321 digniq: VCp digni q R digni E 8 transiuimus C tran-
 simus p sicut in lumine R sicut in lumine V et in lumine e sicut
 per speculum R sicut per speculū V 9 faciem psalmi quando R
 cernemus ex cernimus m. 3 R 11 in gloria (om. et) V 12 rursum ex
 rurum m. 2 V ex mandato mandata pE cernemus ex cernimus
 m. 3 R 13 transferemur ex transferimur m. 3 R 16 diuersa V
 17 archangelorum V thronorum CpE cf. Buecheler lat. Decl. p. 86
 18 nominibus ex hominibus m. 1? R 19 ante diuersos 4—5 litt. eras. R
 20 pro add. m. 2 V naturæ ex naturam m. 2 V firmitatem V
 21 reuelari ex reuelare R orat ex orata m. 2 V 22 sciat ex scit m.
 2 V corpore ex corporae V.

11. Quartus hic tertiæ litteræ uersus est: concupiu-
 anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tem-
 pore. non est prophetæ huius communis cum ceteris uel
 sæculi sermo; altius sub significatione familiarium uerborum
 5 intellegentiæ suæ extulit sensum dicens: concupiu-
 anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore.
 multis enim uidebitur rectius dictum fuisse, desiderat anima
 mea iudicia tua in omni tempore. et forte quidam existimant
 id ipsum sub his dictis contineri.

10 12. Sed meminit propheta arduum esse et naturæ humanæ
 periculosissimum dei desiderare iudicia. cum enim nemo
 uiuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile
 eius potest esse iudicium? an cum ex omni uerbo otioso
 rationem simus præstituri, diem iudicii concupiscemus, in quo
 15 nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda
 sunt graua illa expiandæ a peccatis animæ supplicia?
 beatæ Mariæ animam gladius pertransibit, ut reue-
 lentur multorum cordium cogitationes. si in
 iudicii seueritatem capax illa dei uirgo uentura est, desi-
 20 derare quis audebit a deo iudicari? Iob omni humanarum
 calamitatum militia et uictoria perfunctus, qui cum temptaretur.
 ait: dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen
 eius benedictum in sæcula, cinerem se esse con-
 fessus est et audita de nube dei uoce non loquendum sibi

17 Luc. II, 35. 22 Iob I, 21.

1 tertiæ om. Cp 2 iustitiā tuā R 3 cum ceteris communis CpE
 6 ut om. R desiderare iustificationes tuas R 7 rectius ex rectius
 eius m. 2 V 8 tua s. s. m. 1 R post tempore 14—16 litt. eras. R
 existimant ex extimant m. 2 V 11 dī desiderare ex dī desidere V
 desiderare dī (dī s. s. m. 3) R 12 in conspectu eius V 13 iudicium
 eius potest esse (potest ex dotest V) Vpb eius iudicium potest esse (‘
 otioso uerbo VCpE 14 in diem V concupiscimus Re concupisceremus C
 15 ignisubeundus R¹ ignis subeundus R²p cf. Acad. p. 24 16 gladia illa V
 ante beatæ 4—5 litt. (anima?) eras. R 17 pertransiuit ex pertransibi t
 m. 3 R 18 ubi in iudicii Cp(A) 19 inter iudicii et seueritatem eras. s R
 20 omnium CpE 22 dōn (s a man. 2) V 23 benedictū in uers.
 exeunte part. in marg. m. 3, b in ras. R confessus est et audita
 scripsi confessus et audita VRCp confessus audita E.

ultra esse decreuit. et quis erit ausus dei desiderare iudicia, cuius uocem de cælis nec tantus propheta sustinuit, neque apostoli consistentes in monte cum domino ferre potuerunt?

13. Tenuit itaque propheta humanæ et naturæ et conscientiæ modum dicens: concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. non enim iudicium desiderat, sed, ut desideret, concupiscit: desiderii eum cupiditas, non iudicii continebat. concupiscit enim desiderare, scilicet ut in tanta innocentia maneat, ut tuto iam et sine metuendi iudicii terrore desideret, rem ipsam nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans, sed eius desiderium, ex conscientia perfectæ ut proueniat innocentiae, concupiscens. scit uero continentem et indefessam desiderii huius concupiscentiam esse oportere; atque ideo adiecit: in omni tempore, nullum scilicet docens otium nobis esse debere, quin semper desiderii huius cupiditate teneamur.

14. Deinde sequitur: increpasti superbos: maledicti, qui declinant a mandatis tuis. o infelix superbia, quæ indignatur sub præceptis cælestibus uiuere, quæ mandata diuina animi infidelis tumore fastidit! plurima sunt humanorum uitiorum crimina, et diuersæ atque innumerabiles peccatorum operationes; sed nulla magis prouocandæ in nos dei iræ quam superbiae causa est. increpasti enim non auaros, non lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos;

1 dī desiderare iudicia tua R 2 huius uocē V sustinuit — cum dñō in marg. add. m. 3 (sed omissa uoce consistentes) R 8 cum dōm^o (o add. m. 2) V potuerunt (un in ras. 3) R 7 sed ut de add. m. 2 V eū s. s. m. 1? R 9 tu_{to} ≡ Iā (I ex t?) in ras. corr. m. 3 R et sine metu iudicii t̃rorē desideret p 10 non rem ipsam desiderans sed (omissis uerbis nondum — condicionis) Cp(A) 11 ex conscientiae V et conscientia (conscientia ex conscientie p) Cp perfectae ut proueniat C perfecta e ≡ si proueniat (e ≡ s in ras. m. 3) R perfectae si proueniat Ve cf. Wattenb. Pal.³ p. 49 14 docens etiam nobis V 15 esse derelictum quin V cupiditatem V 20 tumore (tum in ras. m. 3) R plura C 21 innumerabiles (sic) R 22 prouocandi in nos iram dei e 23 enim — increpatio in marg. sup. add. m. 2 V.

quia plures per superbiam, qua humana contemnunt, etiam deo obsequi spernunt.

15. Sed sint licet præclara cetera fidei opera et in omni diuinorum præceptorum custodia deuotio inmoretur, tamen
 5 subrepente superbia memoria eorum, quæ recte operamur, abolebitur. quanto euangelicus ille pharisæus labore se in uitæ uiam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quemquam iniuriosus existeret, ne adulteriis dissolueretur! laborauit bis in sabbato ieiunans suumque corpus per abstinentiam cibi
 10 ingentis patientiæ uirtute confecit. quanto deinde labore auaritiæ uincendæ decimas substantiæ suæ in usum egen-
 tium contulit! quid his præclarius? quid eorum opere difficilius? sed incidit in superbiæ laqueum dicens: quia non sum sicut peccator iste et publicanus et infelix
 15 hoc uitio ex ingentibus operibus cecidit in crimen et insolens per hanc uirtutum suarum gloriâ factus iustificato magis publicano recessit.

16. Sed quid de pharisæo dicimus? apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersus quem diabo-
 20 lus omni uirtutis suæ arte luctatus est, angelum satanæ, qui se colaphizaret, accepit, ut per passionum omnium indefessas molestias nulla superbiendi occasio per otium temporis

13 Luc. XVIII, 11. 20 II Cor. 12, 7.

1 plures — qua *add. m.* 2 *V* contēpnunt *RCp* 4 inmoretur *C*
 6 quanta ex quantæ *m.* 2 *V* euangelicis *R* fariseus *VR* labore (abore
 in ras.) *R* laborare *C* 7 uia *C* statutæ *corr. m.* 2 *V* alienæ rei
 ex aliena rei *m.* 1? *R* in alienam rem *Cp* 8 laborauit ex laborabit
m. 3 *R* 9 ieiunans et infelix hoc uitiosumque corpus *V* ieiunans et
 infelix hoc uitio suū (ū in ras. 3) corpus *R* ieiunans et infelix hoc
 uitiorumq: corpus *C* sed uerba et infelix hoc uitio sine dubio infra lin. 14,
 ubi in *p(A)* leguntur, suum locum habent ac, cum in archetypi margine
 essent adscripta, noto illo librariorum errore, de quo *Acad. p.* 33 dixi, hic
 inreperunt cibi ingentis ex sibi ingentis *m.* 2. *V* cibi & ingentis ex cibi
 ingentes *m.* 3 *R* cibi ingenti *pE* 10 laborare *C* 11 uicendæ *C* deci-
 mus *V* 12 intulit *RCpE* quid ea re difficilius *V* 14 sum *add.*
m. 2 *V* istæ *R* ipse *C* et infelix hoc uitio *h. l. om. VRC* 16 suarum
s. s. m. 1 *C* glorificato *R* 18 fariseo *VR* apostolus ait non *V*
 ab ominibus *R* 19 aduersum *V* 20 arce *C* 21 colafizaret *VRp*
 22 occasio ex occasion *m.* 2 *V* occasio *p.*

posset inrepere. ipse quoque eligendi et constituendi sacerdotis
 quandam legem ferens, cum iam eum in quibus episcopum
 dignum est uirtutibus conlocasset, neophytum eligi uetuit, ne
 superbiret, dicens: non neophytum, ne inflatus incidat
 in iudicium diaboli: id est, ne per recens adeptam
 regenerationis gratiam insolescat, uult illum multo passionum
 bello ante temptari, uult multis humilitatis et fidei stipendiis
 prouehi. cor enim humiliatum deus non spernit et
 sacrificium optimum cor contribulatum; quia qui
 se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exal-
 tabitur.

17. Et idcirco maledicti, qui declinant a mandatis
 tuis, quia increpantur superbi: quia per superbiam animi in-
 solentis et humana despiciamus et diuina negligimus. sed
 uirtus uerbi hic conlocati non neglegenter est audienda. promp-
 tum enim fuerat dicere: maledicti, qui non obtemperant man-
 datis tuis. de uno et de plurimis mandatis in superiore uersu
 competentia diximus. maledicti autem sunt, qui per hanc pro-
 phetiae doctrinam eruditi a mandatis dei declinant, id est per
 uitiorum praesentium desideria ab spe aeternorum mandatorum
 decidunt. qui enim declinat, id, in quo est, deuitat et ex alia
 parte in aliam deducitur et deflexu quodam de itinere decedit.
 uel leuiter ergo declinantem a mandatis dei maledictionis sen-
 tentia comprehendit, ut intellegeremus, quanti periculi res esset,
 ea omnino ignorare nos, a quibus declinare maledictum est.

4 I Tim. 3, 6. 8 Ps. L, 29. 9 Luc. XIV, 11; Matth. XXIII, 12.

1 possit R sacerdotes I¹ a sacerdotis R 2 eum (e ex corr. m.
 1) R in his quibus E 8 neofitum VRp neophytum C elegi R
 4 superbiat V 5 post recens eras. e, post adeptam 4—5 litt. eras. R
 m
 adepta corr. m. 2 V 9 optimum p 10 humiliabitur ex umiliabitur
 m. 2 V 12 et idcirco (cir s. s. m. 1) R 18 superbi — per om. V
 superbiam animi ex superbi animi m. 2 V per superbia animi R super-
 bia animi (om. per) C 14 despiciamus R 15 hic om. V conlati R
 1
 non neglegenter ex nonlegenter m. 2 V 17 In (in ras. 3) superiore
 corr. m. 3 R 19 a mandatis — praesentium in marg. inf. add. C
 declinant ex declinantes? R 20 a spe p spe C 21 decedunt V
 deuiat Cp 22 deflexo R defluxu V decedit VRCp 24 comprahendit
 VR ut s. s., u in ras. 3 R quanta VC 25 ea om. C.

18. Aufer a me obprobrium et contemptum, quia
testimonia tua exquisiui. peccata obprobrio sunt digna;
et idcirco peccatores exsurgent in obprobrium æternum. quod
autem peccata omnia obprobrio sint digna, in euangeliiis di-
scamus, tum cum dominus exprobrare ciuitatibus illis cœpit, in
quibus plures uirtutes eius effectæ essent nec pænituissent,
Chorazain et Bethsaida. quod ab illis cœptum, necesse est ut
in omnes eiusdem criminis pares fiat, et tunc humano generi
exprobret non pænitenti neque in uiam euangelicam pergenti
10 id, quod psalmo continetur: quæ utilitas in sanguine
meo, dum descendo in corruptionem? exprobrat enim
superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis
sui atque mortis utilitatis esse existimauerint, cum ille nostri
causa et natus et passus et mortuus sit.

15 19. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ.
scit inesse quædam, quæ per misericordiam dei auferenda
nobis sint. scit deum tali peccatorum nostrorum confessione
orandum, ut, etsi digna arguitione habeamus, non tamen argu-
amur; confitendum enim crimen est, ut obtineatur et uenia.
20 scit deinde post arguitionem in contemptum, id est in nihilum
gentes æstimari; quia scriptum est: omnes gentes nihil
sunt, et omnia, quæ a malitia sunt, in nihilum æsti-
mata sunt. sed secundum prophetæ exemplum auferri a
nobis obprobrium et contemptum hac spe, hac fiducia depre-
25 cari nos oportet, ut addamus ad id, quod dicitur: aufer a me

5 Matth. XI, 20. 10 Ps. XXIX, 10. 21 Esai. XL, 17.

1 aufer RCpE 2 exquisibi V obprobrio ex obprobria m. 2 V (ita
etiam lin. 4) 5 tunc cum Vp dōn (s a m. 2) V 6 plures ex plures
m. 2 V 7 chorozaïn R chorazin C ðorozaïn p et om. Cp bethsaida
V bethsaidæ p 8 par ex pares R 9 exprobrēt R 10 utilis C
utilitatis p 11 in corruptione V 12 quæ R 13 utilitatis suæ esse R
16 et sit C per dei misericordiam E 18 orandū ex orando, m. 3 R
arguitione C 19 confitendum ergo C optineatur R 20 deinde po
m. 3 in ras. R 21 estimari R existimari C existimare p quia scrip-
tum sit Cp nichil sunt in ras. 3 R 23 profetiae VR 24 post nobis
eras. ex R hic spe C ac fiducia CpE 25 post dicitur eras. 1 lit. R
aufer VC, aufer Rp cf. Roensch Ital. 294, Stolz L. 378.

obprobrium et contemptum, id, quod sequitur: quia testimonia tua exquisiui. et testimonia dei exquiri, ut argui non debeat, et auferri a se obprobrium contemptumque precatur, ut uerecundiam non derelinquat: esse quidem in natura sua confessus argutionis et obprobrii causam, quam a se deprecatur auferri, sed per deuotionem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri.

20. Exquiri autem testimonia dei propheta non in otio, neque in insolentia rerum secundarum, sed exquiri multis aduersum se residentibus, multis aduersum se conloquentibus 10 dicens: etenim sederunt principes et aduersum me detrahebant. scit omnem prophetiae fidem mundi huius perosam esse principibus; scit et apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. sedent aduersus prophetam principes et detrahunt tunc, cum audiunt Esaiam dicentem: 15 audite uerbum domini principes Sodomum, et intendite legem dei populus Gomorræ. ex consilio enim talium Esaias sectus est, Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad sæuitiam incitatis obicitur, Zacharias inter templum et altare occiditur, apostoli cæduntur, 20 desecantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiae inhibeatur, ut uitæ æternæ uia obsæpiatur. sed hos principum consessus et hæc obtrectationum eloquia spreuit fides constans. consequitur enim: seruus autem tuus exercebar in iustificationibus tuis. obstrepentibus 25

16 Esai. I, 10.

1 et id *CpE* 3 ut argui — precatur *om. VRC* 4 et uerecundiam *VRC* derelinquit *R¹C* dereliquit *R²* relinquit *V* 5 argutionis ex argutionem *m.* 2 *V* argutionis *C'* et *om. V* opprobrium. *V* 8 exquiri ex exquisiuit *V* 10 aduersum se *CpE* residentibus multis aduersum se *om. V* 11 et aduersum me loquebantur *Cp* 12 huius mundi *C'* 13 piculosam ex posam *p optā R* scit apostolos *Cp* 14 aduersū *V* 15 esaiam *V* eēiam *C* ad se etiā *p* 16 Sodomorum *Rp* attendite legem *Cp* audite legem *R* 17 populi *p* 18 eseias *V* isaias *p* sectus ex sextus *V* ieremias *V* cluditur *Cp* 19 daniel ex damhel *R*

^{ca}
famae *V* 21 ut p̄ditio *p* ut deprecacio *C* doctrina ex doctrinae *VR* 22 prophetae *C* inhibeantur *R* sed hoc *V* 23 sprauit *R* 24 cū sequitur seruus *Cp* 25 exercebar ex ercebar *m. 1 V* exercebatur *RpE* in tuis iustificationibus *R*.

illis uidelicet et totis poenarum armis inhibentibus, in exercitationibus iustificationum dei spiritus perseuerat.

21. Sed, ut iam superius tractauimus, exercitatio iustificationum et meditatio testimoniorum illa est, quia, cum legis opera per
 5 corporales efficientias exerceantur, exercitatione iustificationum, tamen et testimoniorum meditatione bonorum æternorum per præsentium meditationem quædam præparatio comparatur. sed testimoniorum meditatio unde oriatur, ostendit. adiecit enim: et consilia mea iustificationes tuæ, omnem scilicet
 10 uitæ curam, omnes consiliorum uarios diuersosque motus intentos esse iustificationibus confitens dei in Christo Iesu, cui est gloria in sæcula sæculorum. amen.

DALETH.

Adhæsit pauimento anima mea: uiuifica me secundum uerbum tuum et reliqua.

1. Multiplex intelligentia non potest in se habere dictorum difficultatem, cum amota omni obscuritate intellegendi magis abundet electio, ut in primo quartæ litteræ uersu contuemur. ait enim: adhæsit pauimento anima mea: uiuifica
 20 me secundum uerbum tuum. potest istud et de assiduitate orationis intellegi, tamquam ex peccatorum confessione in terram propheta prostratus adhæserit pauimento. sed ut altius aliquid sub his dictis intellegamus, perspecta diligentius

2 dei om. Cp spū V seruus in adn. coni. Bened. 4 qua cum E 6 tamen
 corr. m. 2 V bonorum add. m. 2 V 7 quadam ex quiaiam m. 2 V
 9 iustificationis R¹ 10 diuersosque mores V 11 iustificationum V
 in xpo ihs V cui gloria est in VC cui gl'a in p cui gloria et honor
 in E amen om. V Explicit littera III incipit littera IIII feliciter Delth
 V, spatium 10—12 litterarum uacuum R, Finit Gimel lit. tertia incipit
 Deleth lit. IIII Cp 18 in primæ R in principio V quantæ V
 20 istud V id istud C de assiduitate (e in ras. 3) orationis R de
 suauitate orationis C de sue uite ratione p(A) 22 profeta ex profete V
 adaserit pauimento V adhaesit pauimento anima mea R altus corr.
 m. 2 V.

uerborum uirtute necessarium ducimus. non enim ait: adhæsi
 pauimento, sed ait: adhæsit pauimento anima mea,
 et admonemur intellegere hic eum esse de animæ et corporis
 societate conquestum. et multa sunt, quæ nos ut hoc potius
 probabile existimemus admoneant. dixit enim apostolus: cor- 5
 pus humiliationis nostræ, dixit et propheta: humiliata
 est in puluere anima mea, dixit rursum: et in pulue-
 rem mortis deduxisti me. igitur, uel quia in terræ huius
 solo commoremur, uel quia ex terra instituti conformatique
 sumus, anima, quæ alterius originis est, terræ corporis adhæ- 10
 sisse creditur, maximum ipsa certamen suscipiens, ut se, manens
 in eo, ab eius societate diuellat, ut tamquam peregrina incolatu
 eius utatur.

2. Non ignarus est autem propheta, licet anterior ætate, apostolici
 tamen dicti, quia, qui adhærent domino, in uno spiritu 15
 sunt. scit etiam a se prædicatum: adhæsit post te anima
 mea. quin etiam legit in lege: post dominum deum
 tuum ambulabis et adhærebis ipsi. adhærere igitur
 huic magis quam illi concupiscit. sed quia meminit ex con-
 sortio eius nonnullam se labem contraxisse peccati, orat, ut per 20
 uerbum dei, quamuis admixta terrenæ mortalique naturæ anima
 eius sit, ipse tamen in uitam uitæ cælestis animetur. scit enim

5 Phil. III, 21. 6 Ps. XLIII, 25. 7 Ps. XXI, 16. 15 I Cor. 6, 17.
 16 Ps. LXII, 9. 17 Deut. XIII, 4.

1 necessario *VR* nunc enim *R* adhaesi pauimento sed ait *om. R*
solum ait om. Cp 2 ^{ad}hesit pauimento *p* adhesit pauimento *V* adhaesit
 uamento *R* 4 conquestum *corr. m. 2 V* ut hoc *supr. scr. m. 1 R*
 5 admoneat *V* apłs corpus *in ras. 3 R* 6 humiliatis *V* 8 deduxisti
 (isti *in ras. 5—6 litt.*) *R* deduxit (*p(A)*) 9 commoratur *E* commoretur *C*
 in terra *R* conformatique *VRp* 11 credetur *V* ut in se manens *C*
 ut se immanens *c* ut se etsi manens *ph* 12 ui tamquam *V* 14 ante-
 riore ætate *C* anteriora et ante *V* apostolicis tamen dictis *C*
 15 q. *supr. scr. m. 3 R* adheret *V* adhaeret *R* 16 a se esse prædicatum *p*
 poste ex postea *R* postea *V* fort. pos te 17 in $\equiv \equiv$ lege (2—3 *litt. eras.*) *R*
 postea *V* 18 tuū *i ras. m. 3 R* ambulatis et adhaerebitis *R* ad-
 haere ^{re} *corr. m. 3 R* 19 hu ^{hic} *m. 3 R* et consortio *V*.

se nunc pauimento adhærere, non uiuere: sed secundum uerbum dei, cui mortui uiuunt, orat, ut uiuificetur in uitam.

3. Dehinc sequitur: uias meas pronuntiaui, et exaudisti me; doce me iustificationes tuas. qui secundum uoluptates corporis uitam agunt, in uis suis ambulant. qui autem omni uitiorum carnalium consuetudine derelicta in praeceptis dei degunt, iam illis non in sua, sed in uia dei iter est. et hoc audiamus in Deuteronomii praecepto: sed nunc Israel quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uis eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias praecepta domini dei tui et iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi? ergo deo adhærens in dei uia est.

4. Et qua ratione prophetam hic locutum existimabimus dicentem: uias meas pronuntiaui, et exaudisti me: doce me iustificationes tuas? si enim uias suas prædicat, necesse est peccati uias prædicet, quia in uia peccati sit quisque in dei uia non sit. sed huic præsentī dicto consentiens illud uidetur, quod dictum est: pronuntiabo aduersum me iniustitias meas, domine, et rursum: iustus in exordio sermonis sui ipse sui accusator est. ergo hic pronuntiatio, quæ dicitur, non laudatio est, sed confessio uiarum suarum, id est peccatorum suorum pænitens professio;

8 Deut. X, 12 sq. 21 Ps. XXXI, 5. 22 Prov. XVIII, 17.

1 se *supr. scr. m.* 3 R adherere ex adhere m. 2 V 2 i uita V
8 uias ex uiuas V¹ 4 doce me ex docemur m. 2 V iustificationes ex
iustificationes V 5 uoluntates R agunt ex agont m. 3 R ante ambulant
3 litt. eras. R 6 in praeceptis dei uiuunt p 8 et haec E praecepta V
Israel V 9 nisi ex msit m. 2 V 10 tuum h. l. om. VCp sed cf. p. 396, 6
12 ex tota (om. et) R 13 dī *supr. scr. m.* 1 R 15 dō V om. C
adhaerens (s in ras. 2—3 litt. m. 3) R 16 hinc V 18 doce ex dome

m. 1 V 20 quisq R qsq; p quisquis E cf. Acad. p. 29 in uia dei VCp
sed hoc add. m. 2 V consentiens (s in ras. 2—3 litt.) R 22 dñe V
domine ex domino m. 3 R domino ph 23 sermonis tui p¹ ipse sibi
RCpE cf. Sabatier II, 325 adn. 24 pronuntio R qđ ≡ dicitur R.

et propheta, ut esset dignus spiritu prophetiae, vias suas, id est peccati ante confessus est, ut post hanc pronuntiationem earum doctrinae iustificationum dei capax esset. quod utrumque absolute docetur. nam cum dicit: pronuntiaui, confessionem hanc praeteriti temporis esse demonstrat; cum dicit: doce me, oratio est ex futuro, quia confitendum ante est de peccatis et exacta confessione discendum.

5. Manens autem propheta in lege non ex his doceri se postulat, quae corporali tunc ministerio gerebantur, sed ex his, quae per speciem praesentium futuri erant sacramenta complexa. uiam iustificationum tuarum fac ut intellegam, et exercebor in mirabilibus tuis. sermo praesens discrete uisae cognoscitur iustificationes a uia earum. et quantum re ipsa intellegitur, omne quidem, ad quod per uiam tenditur, non idem est, quod et uia ipsa, qua pergitur. quaerenda igitur causa est, cur propheta praestari sibi, ut uiam iustificationum intellegat potius, quam ut ipsas iustificationes cognoscat, orauerit. meminit etenim omnes iustificationes legis umbram in se sanctarum iustificationum continere: cum post sexennii seruitutem Hebraeus puer liber est, cum septimi anni fructus indigentibus et pecoribus terrae relinquantur, cum post quinquagesimum annum omnia in ius eius familiae, unde decesserint, reuertuntur. et quia haec, quae in lege sunt constituta, uia est eorum, quorum in his praeformatur exemplum, uiam harum iustificationum ut intellegens in mirabilibus dei exerceatur, orat, id est in legis

2 peccata ante C peccata sua ante E earum *scripsi* cf. *infr. lin. 13*
eorum *codd.* E 8 doctrine V doctrina ex doctrinae R esse
4 pronuntiaui — cum dicit in *marg. super. add. m. 2* V 6 oratio ex
futuro I et de exacta V 8 docere se C 10 que *corr. m. 2* V
futura C 18 earum *Bened.*, eorum *VR*Cp 14 omne quod est ad quod
(e et d in *ras. 3*) R omne quod est ad quod VC 15 quae pergitur Cp

16 qui R 17 intellegatur V ipsa R iustificationes ex iustificationis
R ex iustificationum m. 2 V cognoscat — omnes iustificationes om. V
18 meminit enim Cp 20 hebraeus VR 21 relinquantur VR relin-
quantur pE quinquagesimum I 22 familiae eius VCpE reuer-
tantur VR*Ce* cf. *Acad. p. 14* 23 haec qui C eorum est VCp 24 prae-
formatur ex praeformatio V. exemplum ut uiam pb iustificationum
intellegens Rpb.

operibus uersetur: quia lex sit ad futurorum bonorum speculum constituta.

6. De consequenti uersu conperi multos uaria sensisse, eo quod non eadem proprietate a ceteris translatoribus ex hebræo demutatus esset, ut ab his septuaginta interpretantibus conscriptus est. nonnulli enim pro eo, quod ab illis dictum est: ἐνύσταξεν ἡ ψυχὴ μου, posuerunt: ἔσταξεν ἡ ψυχὴ μου. quidam autem ex illis non ἐνύσταξεν, sed κατέσταξεν transtulit. et aliud ἐνύσταξεν, aliud ἔσταξεν, aliud κατέσταξεν significare
 10 intellegitur. sed nobis neque tutum est translationem septuaginta interpretum transgredi, et sane ratio et sensus dictorum ita admonet, ut recte ac probabiliter uersum translatum intellegamus. est enim cum illis et nobiscum ita: dormitauit anima mea præ tædio. et superior omnis sermo et con-
 15 sequens humilitatis et infirmitatis confessionem in se habet: cum pauimento anima adhæsit, cum peccatorum uiæ confitentur. cum intellegentiam uiæ iustificationum orat. consequens ergo est, ut nunc animam suam præ tædio mortalis habitaculi dormire conquestus sit, quæ nondum iustificationum uiam

8 uarie V 5 a LXX ex ab his LXX m. 2. R conscriptos est 1^a
 6 ab *supr. scr. m. 1 R* 7 ENYOTAZON ** YXHMOY V ENYSTA-
 ZEN NYIX MOY R ENYZIAZEN NY IXMOI C eNYZIAZEN
 NYIX MOY p ENYCTZEN H (H a. m. 2) ≡ (in ras. fuit N)
 ΨYXHMOY S (Y *supr. scr. m. 2*) V ECTAZEN NYIX MOY R
 eCTaC₄EN NYX MOI C eCTA · zen NYXMOY p 8 ex illis
 non ENYCTAZEN sed KATECTAZEN V ex illis ^{non} ZEN sed ra-
 TECTAZEN R ex illis ZEN sed KaTeCTaZeN C ex illis KA-
 TeCTATeN p transtulit et om. C 9 aliud ENYCTAZEN aliud
 KAT
 ECTAZEN (KAT *supr. scr. m. 2*) significare V aliud eNICTAZEN
 aliud ECTAZeN aliud raTeCTAZEN significare R aliud (sic) Ka-
 TeCTaZeN significare C aliud eNICTAZEN aliud eCTAZeN
 aliud KaTeCTAZEN significare p 10 nobis *supr. scr. m. 1 R p*
 translationem R translatione V 11 sana (a in ras. m. 3) R 12 ac
 add. m. 2 V intellegimus V^a 14 superior (om. et) V 15 confessione V
 16 pauimento ex pauimento m. 1 R 17 intellegentiae iustificatione V
 18 prae tædio V 19 conq. stus V conq. a estus R.

intellegat, quæ etiam nunc pavimento adhæserit. atque ob id in uis dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet.

7. Sed hic ea ratio seruata est, ut dormire se, non dormire dicat; quia qui dormit, in ipso somni opere est, qui autem dormitat, antequam dormiat, dormitat. quæ et in alio loco ratio
 seruata est, cum dicit: ecce non dormit neque dormi-
 tabit, qui custodit Israel. sed et illic, ubi meminit:
 si dederò somnum oculis meis et palpebris meis
 dormitationem, dormitationem palpebrarum, somnum uero
 esse dixit oculorum, quia palpebrarum officium est, ut somnum
 ex dormitatione concilient. propheta igitur, etsi dormitat, non
 tamen dormit; atque ob id, ne dormitans obdormiat, subiecit:
 confirma me in uerbis tuis: id est ut per omnium iusti-
 ficationum, quas superius memorauit, intellegentiam confirmatus
 non modo non dormiat, sed iam sine aliqua dormitatione
 peruigilet.

8. Ait autem post hæc: uiam iniquitatis amoue a me
 et lege tua miserere mei. promptum fuerat dicere: ini-
 quitatem amoue a me; sed licet infirmitatis suæ conscius, cum
 meminerit in corpore suo uiam inesse peccandi, tamen per
 timorem dei peccati omnis alienus est. uiam igitur peccati,
 qua ad peccatum pergere promptum est, amoueri a se depre-
 catur, id est omnia corporalium uoluptatum desideria auferri,
 nec temptationem aliquam concupiscentiæ aut ignorantiae, qua

6 Ps. CXX, 4. 8 Ps. CXXXI, 4.

2 ^{se} *corr. m. 1 R dormi = tat (eras. e) R 4 sōpni p. omni V*
sic e et, ut uidetur, exemplar codicis R qui autem dormitat dormitat
(dormitāt V) antequam dormiat VCp qui autem dormitat antequam
dormiat R post dormiat R postea in loco ab origine uac. rel. add.: sōno
langescē 5 et om. p 6 ēē in uersu exeunte eras., ecce in uers. ineunte
adiec. R 7 istrachel V 8 palfebris et sic etiam in seq. f pro p V
 9 uero ^h *≡ ≡ ≡ ≡ esse R 10 palpebrarum (h add. m. 1) R omnum*
corr. m. 2 V 13 per add. m. 2 V 14 memorait ex meminit m. 2 V
14 confirmatus ex confirmans m. 2 V 15 dormi = at R sed etiam E
18 et in lege tua miserere mihi R 20 meminit Cpb uiam = inesse
 R uiam ⁱⁿ *esse V 21 dī peccationis alienus ē p dei a peractione pec-*
cati omnis alienus est E cf. p. 35, 10 22 quia ad VR 23 uoluptatem V.

tamquam per uiam ad peccatum itur, ingruere. nec solum id orat deum, sed etiam, ut per legem suam misereatur eius. per legem autem hoc modo misericordiam consequitur, quia, ut superius ostendi, ita in lege est scriptum: et nunc Israel
 5 quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uis eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias præcepta domini dei tui et iustificationes eius,
 10 quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi! ergo cum lex doceat in uis dei ambulandum, ut ambulanti in his bene in posterum sit, et nunc propheta oret uias iniustitiæ a se amoueri sibiue ut deus misereatur ex lege, id orat, quod lege conclusum est, ut in uis dei ambulans in beatitudine
 15 collocetur.

9. Dehinc sequitur: uiam ueritatis dilexi et iudicia tua non sum oblitus. uiam diligunt multi, sed non omnes diligunt ueritatis. et quicumque aut uoluptatum aut diuitiarum aut honorum uiam ineunt, sed et qui hæreticorum doctrinis
 20 uagi et incerti et impii differuntur, in uia quidem sunt, sed non sunt in uia ueritatis. sed propheta ex spiritu eius loquitur, qui adsumpto corpore dicturus postea erat: ego sum uia, ueritas, uita. et quia hoc iudicium est, secundum quod in euangelis continetur: hoc enim iudicium est, ut, qui
 25 credit in me, habeat uitam æternam, merito propheta ait: uiam ueritatis dilexi et iudicia tua non sum

4 Deut. X, 12 sq. 22 Ioh. XIV, 6. 24 Ioh. III, 15 et 19.

1 ad *add. m.* 2 *V* 8 consequetur *V* 4 ostendit *R* sit scriptum
 (scriptum *V*) *VCpb* et nunc scs *V* 5 tuus *om. p* 7 domino *om. R*
 deo *om. V* ex toto ex toto *m. 2 V* 9 ^{tal} nri et *p* tui *V* 10 quas
 ego *Rp* ergo *add. m. 2 V* 11 ambulanti (*t in ras.*) *R* ambulandi
corr. m. 2 V 12 et nunc forte propheta (*profeta V*) *VCe* 13 quod
 de lege *V* 14 ad beatitudinem *V* 16 et *om. Re* 17 multi diligunt
VCpE 18 diligunt uiam ueritatis *E* uoluptatē *p* uoluntatum *V* 19 sed
 qui *V* hereticorum *VR* 22 dicturus sponte erat *V* 23 et uita *RpE*
 est *om. C* quod *om. C* in *om. Cpb* 25 uitam ex uiam *m. 1 R*
 26 et *om. R*.

oblitus. nobis enim hæc ad cognitionem posterius dicta sunt; sed propheta in his et uiuit et loquitur.

10. Cohæret autem sibi doctrinæ et confessionis propheticæ sermo; ait enim: adhæsi testimoniis tuis, domine, noli me confundere, quia ueterum et anteriorum peccatorum ueniam testimoniis domini adhærendo sit meritus. scit enim uerbis dei dictum esse: ecce deleam ut nubem iniustitias tuas et tamquam nebulam peccata tua. dominus potens est omnia ea, quæ in nobis pudoris et confusionis sunt, amouere, si et nos dicere cum libertate possimus: adhæsi testimoniis tuis. his enim adhærentes a confusione pudendorum et anteriorum criminum liberamur.

11. Sed concluduntur omnia suo ordine, suis rebus. superius enim ait: uiam iniustitiæ amoue a me, deinde subiecit: uiam ueritatis dilexi, tertium id sequitur: adhæsi testi- 15
moniiis tuis, nunc deinde ita finit: in uia præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. per gradus ad id uentum est. uiae iniquitatis amotæ, uiae ueritatis dilectæ testimoniorum indiuisibili societate, ut in uia mandatorum dei curreretur. sed uia, quæ ducit ad uitam, et angusta et tribu- 20
lata est; angusta, quia diligenter et caute in ea ingrediendum est; tribulata, quia per multas tribulationes et passiones aditur. et insolens propheta existimabitur, qui se hanc uiam currere gloriatur?

12. Meminit autem inter innocentiae studium et humilitatis 25
confessionem sermonum suorum moderandam esse uirtutem.

17 Esai. XLIV, 22.

1 enim et ad V cognitionem ≡ ≡ ≡ posterius R cogitationē poste-
rius V 8 coheret VR 4 adhaesi testimoniis tuis h. l. om. VRCp
sed cf. quae secuntur 7 dī V dī ex uobis uel uerbis corr. m. 1 R
ecce add. m. 2 V 8 nebula R 9 ea om. VC. quae nobis Cp
pudori et confusioni pb & supr. scr. m. 1 R 10 sint V 11 a con-
fusionē V confusione R 13 sed add. m. 2 V concluduntur R
14 post amoue a me R add. & in lege tua miserere mei 15 adhaesit C
16 tuis om. C finit ex fiet m. 2 V 17 per grado R¹ 18 id ex in R
uiam iniquitatis C 20 sed ≡ ≡ ≡ uia R ad uitam ducit VCpE 21 an-
gusta ante quia om. R in ea om. R 22 uiam (tam α) hanc E
25 inter add. m. 2 V 26 confessione R.

idcirco, posteaquam dixerat: in uia mandatorum tuorum
 cucurri, hoc addidit: cum dilatasti cor meum. dila-
 tatum est cor, quod per fidem capax doctrinae dei panditur.
 et hoc de credentibus dictum est: et inhabitabo et inam-
 5 bulabo in his. cor igitur dilatatur, in quo sacramentum
 patris et filii residet in quo capaci habitatione sanctus spiritus
 delectatur. meminit et Salomon dicens: sapientia in exi-
 tibus canitur, in plateis cum libertate agit. uerbi
 utriusque huius latinitas nostra uel obscuritatem nobis adfert
 10 uel alterius intellegentiae opinionem praebet. nam quod nos in
 exitibus dicimus, graecitas ex hebraeo ἐξόδους transtulit. et
 exodum proprie est, ubi ex multis angustis uis in unam paten-
 tem uiam coitur. quod uero nos plateas nuncupamus, eodem
 nomine graecitas nuncupauit. sed plateas latitudines esse graecus
 15 sermo designat, et nos putamus has esse urbium uias. ergo
 sapientia, quae Christus est, in uia illa, in quam nobis ex
 multis egressus est, canitur; in latitudinibus autem cum liber-
 tate agit, in quibus non solum habitare, sed etiam deambula-
 turam se esse promisit. ergo uiam domini propheta libere
 20 currit, posteaquam dilatato corde esse coepit. non enim ante
 potuit uiam dei currere, quam ipse ille digna et ampla dei
 efficeretur habitatio. amen.

4 II Cor. 6, 16. 7 Prov. I, 20.

5 in eis pb in ex quin m. 1 V 6 resedit R spiritus sanctus
 E 7 solomon V 9 huius om. R aufert p 11 ΕΞΟΔΟΥC V
 ΕΞΟΔΟΥC R ΕΖΟΔΟΥC C ΕΞΟΔΟΥC p & supr. scr. m. 1 R 12 exo-
 dum VC exodū Rp exodus E (an exodium?) proprii R proprium V
 angusti ≡ s R angustis V 15 has add. m. 2 V 16 ī uiam illam V
 in qua E 18 deambulaturum V ambulaturam Cp 19 se esse ex
 sese m. 2 V 21 illi C deo VCpE 22 amen om. VCp Littera III
 explicit incipit littera V feliciter Scribit Antiquarius Eutalius (cf. etiam
 Reifferscheid Bibl. it. I, 94 adn.) V Finit Deleth III. incipit V. C
 Fin. Deleth lit. III incip. He lita V p.

HE.

Legem statue mihi, domine, uiam iustificationum
tuarum et reliqua.

1. Inusitatam ac nouam deprecationem prophetæ in primo
quintæ litteræ uersu inuenimus. ita enim cœpit: legem
statue mihi, domine, uiam iustificationum tuarum;
sed rationem consequi uersus huius ex latina interpretatione
difficile est. per condicionem enim communis sermonis nostri non
ita absolute potuit uirtus uerbi et hebraici et græci explicari.
Græci namque ex hebræo transtulerunt: νομοθέτησόν μοι, Κύριε, 10
τὴν ὁδὸν τῶν δικαιοματίων σου. orat enim in hoc uersu, ut
sibi lex statuatur iustificationum; et quod græce est νομοθέτησον,
ad eiusdem sensus intellegentiam latinitas explicare non potuit.
propheta ergo orat, ut uiæ iustificationum suarum legem sibi
dominus constituat, id est, ut qua lege uiam iustificationum 15
dei adeat, intellegat et sciat. non enim uiæ tantum ait, sed
iustificationum uiæ postulat legem.

2. Et quæ tandem iustificationum uiæ lex erit? nam in
communibus et in terrenis uiis legem meminimus esse in spatii

2 legem pone h. l. VRC sed. cf. lin. 5 uiae h. l. Vp sed infr. et .V
uiam; et ita Hilarius sacrum textum legisse non solum consensus optim.
codicum in seq. et textus graecus monstrare uidetur, sed ipsa etiam Hilarii
explicatio; nam ibi primum de difficultatibus huius interpretationis latinae
loquitur, deinde ipse uim uerborum graecorum lucidius latine exprimere
conatur in sua explicatione uiam in uiae mutans 6 quarte p uersu
om. V 6 uiam VRe uiae Cpb 7 interpretaetione R interrogatione V
8 sermonis nostri communis pb 9 ex hebreici V 10 ΝΟΜΟΥΕΘΗCON
ΜΟΥ ΚΥΡΙΕ ΤΟΝ ΟΔΟΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΝΟΥ V ΝΗ ΜΟΕΙΝ
CON ΜΟ ΙΡΙΠΤΕΙΝ ΝΟΔΟΝΙ ΒΙΝΔΙΚΑΡΙΜ ΛΕCΝΙΜ R om. Cpa
(itaque, nisi omnia fallunt, Hilarius in textu graeco legit νομοθέτησόν μοι
cet.: et quod a nobis facile redditur „bestimme mir durch ein Gesetz den Weg
deiner Satzungen“, postea ipse latino sermone lucidius, quam uersio latina
antiqua, interpretari studeat his uerbis: orat, ut uiae iustificationum suarum
legem sibi dominus constituat. sic omnes dubitationes apud Bened. et
Sabatier tolluntur.) 12 quod = (d ex a uel u corr. m. 2?) R NO-
ΜΟΥΕΘΗΘΟΝ V ΝΟΜΟΤΕΤΕCΟΝ (ΕCΟΝ in ras. 3) R ΝΟΜ
ΟΟ ΕΤ ΝΟΝ C ΝΟΜΟΘΕΤΟΝ p 18 eius V 15 uiae V 16 adeat et
intellegat C et ante sciat om. R 18 iustificationis RCe 19 et terrenis
pE spatii mensuris (om. in) V in spatiis mensuris C in spatiis mensuras pE.

mensuris, cum passuum mille interuallo quædam legis viæ signa
 statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad
 urbem refectioni uiantium congrua rursum mansionum interualla
 dimensa sunt. sed etiam tum, cum ex Aegypto populus per
 5 rubrum mare pedes transiit, legem quandam viæ fuisse memi-
 nimus ei non humani arbitrii iudicio, sed diuini constitutam in
 columna ignis et nubis. nam cum oporteret populum iter agere,
 eolumna ignis nocturno tempore anteibat, de die uero columna
 nubis. at cum placitum deo fuisset diu in iisdem castris po-
 10 pulum contineri, columna neque ignis noctu prouehebatur
 neque nubis de die anteibat. legem itaque hanc viæ statuit
 et si diligenter stationes eas mansionesque castrorum et con-
 ditiones locorum, quæ Exodo continentur, retractemus, magna
 in ipsis cælestis itineris mirabilia cernemus. ob quod frequenter
 15 propheta orauit dicens: considerabo mirabilia de lege
 tua. sed iam non istis se viæ legibus contineri propheta orat;
 non enim viæ legem, sed viæ iustificationum poscit.

3. Scit esse uiam testimoniorum, cum dicit: in uia testi-
 moniorum tuorum delectatus sum. scit esse uiam
 20 præceptorum, cum ait: in uia præceptorum tuorum
 cucurri. nouit esse uiam legis, cum beati sint, qui am-
 bulant in lege domini. scit esse hanc uiam iustificationum

15 Ps. CXVIII, 18. 18 Ps. CXVIII, 14. 20 Ps. CXVIII, 32. 21 Ibid. 1.

1 uia V 2 statuuntur Cp cum — disponitur om. Cp 3 refec-
 tione Re refectionis C interuella C 4 dimēsa V dimēsa (e i. ras.) R
 sint p 5 uiae om. p 6 et non VRCe constituta R in colūnam V
 7 et nubis — columna ignis om. R populo Cp 8 de die VRCp
 (cf. Draeger Synt. p. 628) die e sed die b 9 ad cum V placito
 deum R diu in hisdem VRpe et diuino hisdem C 10 prouehibatur
 ex prohibatur m. 1 V 11 nubes V die ex die m. 3 R uia V
 12 si supr. scr. R stationes ex stationis R mansionesque ex mansiones-
 quae VR 13 magna om. Cp 14 propheta frequenter C considerabo
 ex considera m. 1 V 15 non iam CpE isti sœ V legis VRC
 cf. Acad. p. 31 16 sed uiae iustificationē C sed uiam iustificationum Re
 sed iustificationum V poposcit Vpe 17 esse uiam iustificationum R
 cū dicit supr. scr. m. 1 R 18 tuorum om. R delectatum C 20 cum
 dicit C uiam (om. in) pE tuorum om. RC 21 sunt pE.

de qua nunc deprecatur. scit etiam esse viam in prophetis, scit esse viam in euangelis, scit esse viam in apostolis, de quibus sæpe testatus est. vult ergo per legem viæ huius usque in perfectam illam vitæ viam tendere. plures enim sunt hæreticorum, qui viam legis inprobant. plures qui prophetarum, multi qui euangeliorum, multi qui apostolorum. scimus enim quosdam non omnibus his viis esse contentos. sed scriba doctus novit diuitis patrisfamilias exemplo de thesauris proferre vetera et nova. hanc igitur iustificationum viæ legem propheta desiderat. lex enim iustificationum quibusdam religiosi cordis disciplinis continetur et intra fines nos constitutionis suæ, quibus se uteremur, artauit, ne excedentes eos ad opiniones hæreticæ intelligentiæ euagaremur. non vult igitur ab ea lege excedere, quam constitui sibi orat.

4. Sed in quam causam hanc legem orat institui? scilicet ut exquirat eam. lex erat iustificationum per Moysen scripta, et hanc propheta operibus exercebat. non ergo hanc statui sibi orat, quæ iam statuta erat et ab eo religiose agebatur, sed eam, quam optat inquirere. quid ergo optat inquirere? finem scilicet legis. et quis erit finis legis? apostolum audiamus. finis enim legis Christus est. sed per has iustificationum vias, quibus statuta lex fuerit, finem legis optat exquirere, neque solum exquirere, sed semper exquirere. ait enim ita: exquiram eam semper. officium exquirendi non suffecerat per voluntatem, nisi etiam indefessa ab eo temporis continuatione gereretur.

8 Matth. XIII, 52. 21 Rom. X, 4.

1 deprecatur *R* praecatur *V* 4 perfectam *ex* *fectam* *m.* 2 *V* viam teneri *C* 5 hereticorū *VR* probant *CpE* 6 scimus etiam *E* 8 diuitis *ex* *de* diuitis *R* patrisfamilie *se* exemplo *Cp* 9 nova et vetera *V* viæ legem — iustificationū *in marg. add. m. 1 R* 10 desiderat *V*¹ 11 finis *V*¹ 12 excedentes *R* opinionis *V* 18 erat *om. R* 20 et qui *C* 22 optat perquirere *V* 23 ita enim ait *VCpE* 24 ut quiram *C* et exquiram *pE* 25 per voluntatem *V*¹ 26 *pE* post gereretur *inser. v. 34: da mihi intellectum et scrutabor legem tuam et seruabo eam in toto corde meo.*

5. In prouerbiis Salomonis scriptum meminimus: inintelle-
genti sapientiam interroganti sapientia deputatur.
quo sensu id ostendi uidetur, quod, qui non intellegat et
sapienter interroget, sapere credatur. hoc itaque eo proficit,
quia propheta in lege manens et secundum apostolum
Hebræus ex Hebræis octauo die circumcisis et
secundum genus ex tribu Iuda et secundum gratiam corporeæ
unctionis et rex electus et Christus et secundum sacramentum
dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset.
10 tamquam peregrinus legis orat: da mihi intellectum. et
scrutabo legem tuam et seruabo eam in toto corde
meo. nondum ergo seruat, nondum scrutatus est, nondum
intellegit. non ergo de ea lege loquitur, in qua natus est,
eruditus est, operatus est, propheta. sciens itaque primam partem
15 esse prudentiæ; ut quis, quod non intellegit, sapienter interroget, ut
quod ignorat, intellegat: idcirco intellectum ut accipiat rogat:
sciens uero adepto spiritu intellegendi studio opus esse scr-
tandi ait: et scrutabo legem tuam. scrutationis autem
fructum in repertæ rei custodia esse cognoscens dixit: et ser-
20 uabo eam. intellegens uero perfectam custodiæ diligentiam
in toto esse cordis officio consummauit omnem sermonis sui
ordinem dicens: da mihi intellectum et scrutabo
legem tuam et seruabo eam in toto corde meo.

1 Prov. XVII, 28 (LXX). 6 Phil. III, 5.

1 solomonis V inintellegenti sapientiam scripsi (ἀνοήτω ἐπερωτῶντι
σοφίαν LXX) inintellegentia sapientiam V inintellegendo sapientiam Rb
inintellegendum sapientiam C intelligendo sapientiam p ignorando

sapientiam e 2 roganti C sapient^{int} roganti p(A) sapienter interro-
gantibus e sapientia deputatur ex sapientiam corr. m. 2 V 8 quod
ex quid V 4 sapere credatur in marg. infer. add. C profecit V
6 octaua die E octauo diei VC circumciso C circumcisio V 7 gratia
V gratia R 8 et sacramento Cpe 9 ihs xps V christus R 11 scru-
tabor RCpE 12 inter ergo et seruat 4—5 litt. eras. R 14 in qua
eruditus est V profetat VR 15 ut quisque V non add. m. 2 V
sapientes b et quod RpE 16 ignorabit V (fort. legendum ignorauit)
18 et om. V scrutabor RCpE cf. Sabatier II, 235 19 fructum repertæ
rei custodiam esse b fructum (fructus C) huius rei custodiam esse Cpe
et scrutabo eam R 20 perfecta V 21 consummabit R omnis C

6. Sed quid tandem istud est, quod intellegere optat, quod scrutaturum se et seruaturum toto corde promittit? meminit namque non otiosos dies sex Moysi libro in mundi huius operatione monstrari. scit non superfluum esse diei septimi requiem. recordatur in mensis noui religione sacramentum festiuitatis caelestis tamquam in speculo figurari. nouit annum illum, quo post sex annorum seruitutem liber Hebræus est, quo post multam operationem terra requiescit fructibus eius relictis proselyto pauperi et bestiis terræ, quo et debita uniuersa Hebræis omnibus remittuntur. quinquagesimi quoque anni leges concupiscit scrutari; uult, quæ sit in primo mense decimi diei usque in quartam decimam et deinde usque in uicesimam primam religio. illam quoque septimi mensis cogitat sollemnitatem, cuius memoriale in tubis est, decimi quoque diei in eo placationem et post quintam decimam in tabernaculis dierum octo lætitiā, quomodo ex his et sancta prima et octaua sit sancta. scit circumcisionem primam fuisse, scit et iteratam per Iesum esse gestam. azyma sancta desiderat, lætari pascha concupiscit, de qua in agni ipsius immolatione scriptum est: hæc est pascha domini. terram re- missionis, terram fluentem lac et mel scit nondum uere a populo, qui secundo est circumcisis, obtentam. ob hæc igitur intellectum

5 cf. Exod. XXIII, 16. 7 cf. Lev. XXV, 4 sq. 18 Ios. V, 2. 20 Exod. XII, 11.

3 sex om. Cpe moysi $\equiv \equiv \equiv$ (i ex e corr. m. 1, eras. s in) R
 4 monstrare V superfluum V¹ 5 in eras. R mensis noui reli-
 gionē V mensis $\equiv \equiv$ religionē R sacramenti R festiuitatis ex
 festiuitates corr. m. 1 R 6 caelestes R 7 post quo multam R
 8 requies scit R 9 proselito Cp prosilito R 10 hebreis VR quin-
 quagensimi V 11 leges ex legis m. 1 R legis VC 12 uicensimam V
 13 $\equiv \equiv$ illam (eras. et?) R 14 memoriale ex nemomale m. 2 V 16 et
 sancta et prima corr. m. 2 V et octaua sit scā (so in ras.) R 17 scit
 ante circumcisionem om. R scit ex sit m. 2 V 18 gestam ex testam
 m. 2 V azima RCp 19 letare p litare E de quo CpE in agni ex
 magni p igni V 20 hoc est CpE terrae repromissionis R in terram
 repromissionis C 21 lac et melle R 22 secundo ex secundū m. 2 V
 circumcisio V¹ ob hoc R intellectu R.

orat; hæc intellegens scrutaturum se pollicetur; hæc scrutans
seruaturum se professus est; hæc seruans in toto corde custodiet.

7. Post quæ sequitur: deduc me in semita manda-
torum tuorum; quia ipsam uolui. et in hoc nunc uersu
sermonis uirtus non proprie per condicionem translationis ex-
pressa est. nam id, quod nostri ita dixerunt: deduc me in
semita, græcitas sic locuta est: ὁδηγήσόν με ἐν τρίβῳ. et
id, quod cum illis τρίβος dicitur, trita et frequentata discursibus
semita intellegitur; nobiscum autem semita dici potest et
esse semita et esse non trita. ergo quia græcitas utrumque
eadem nuncupatione amplexa est, nos quoque ita sentiamus et
semitam eandem sciamus esse, quæ trita est.

8. Et obseruandum est, quod hic non legis, sed mandatorum
semitam esse dicat. uia enim legis a Moyse gradientes,
postquam ipsa constituta est, habuit. ceterum mandatorum
idcirco semita est, quia in mandatis dei iam a sæculi institutione
percursum sit. in hac enim semita et Abel cucurrit et Seth
institit et Enoch placuit et Noe reseruari meruit et Melchisedech
et benedicere potuit et decimas accepit et Abraham amicus dei
est et Isaac heres est et Iacob Israhel est et ex Iuda expectatio
gentium est et Ioseph in testimonio positus est et Iob a lege liber
de hoste legis triumphat et Hebræum

1 hæc scrutatus seruaturum *pE* 2 hæc scrutans in toto *C* 3 post
que *V* post *Cpe* in semitā *R* 4 tuorum *dis scripsit V¹ om. C* ipse *h. l. V, sed*
cf. p. 405, 22 nunc *add. m. 2 V* 5 expressum est *V* 6 dixere *E* in semitā *R*
7. ΟΔΗΓΗCON ΜΕΕΤΡΙΒΟΥC *V* οδυσσΟΗΜ CEN ΤΡΙΒΟR *R*
οδΗΝCONΜε en τRBAΥ *C* οδNINCONΜΕΕΝTPBAΥ *p* (*Ex quibus*
elucere uidetur Hilat. ἐν τρίβῳ non ἐν τῇ τρίβῳ legisse, cf. Tischendorf II,
98 adn.) 8 quodcumq; illis *C* ΤΡΙΒΟΥC *V* τRBOC ≡ *R* TPBOC *Cp*
dicitur ex discitur *m. 1 V* ditur *R* frequ. tata *V* 9 semita semita
dici potest *V* semita potest *p* 10 græcit^{us} *p* græcitat^{is} *V* 11 nuncupatio
V complexa est *VpE fort. recte, complexe C* 12 sciamus
eandem esse *V* equidem sciamus esse *e* 14 moysi (*om. a*) *pe* gradientis
ex gradientes *m. 2 V* gradienda *ē pe* 15 constituta *V¹* habuit — idcirco
semita est *om. Cpe* 16 iā *supr. scr. m. 1 R* a *om. C* 17 percussus
sit *C* perrectum sit *pE* 20 et isac *V* et isaac — israhel est *om. Cp*
et ante ex iuda *add. m. 2 V* 21 et iosue *Cp* in testimonium *pE*
22 et ante iob (*iob ex ob m. 1 V*) *om. VCpE*.

Moyſes vindicat et Ieſus ſecundo Iſrahel circumcidit et Samuel dignus in unguendo rege deligitur.

9. Et nunc in hac orat ſe hic et unctus et rex et propheta deduci. ſcit enim inbecillam ſibi eſſe naturam, neque ſe poſſe hanc ſemitam ſine duce adgredi. dux enim eſt omnibus hac ſemita pergentibus deus. dux enim eſt, cum dicitur: retro post dominum tuum ambulabis et ad eum adhæreto, et rurſum: retro post eum ambula, quoniam ipſe te deducit. deducit autem, cum ait: qui non tulerit crucem ſuam et ſecutus me fuerit, non eſt me dignus. deducit etiam, cum prior omnem euangelicarum paſſionum ſemitam triuit. ſi iſtam apoſtoli docent, ille prior docuit; conſtituit enim ſapientia amicos dei et prophetas. ſi iuſte hinc aliquid geritur a nobis, princeps iuſti-
tiae noſtræ eſt; eſt enim ipſe iuſtitia. ſi ob fidem ad
terrorē flagellamur, flagellis ille dorſum ſuum præbuit. ſi alapis ad iniuriam cædimur, has ille ſuſcepit. ſi in contumeliam conſpuimur, faciem ſuam ille non auertit a ſputis.

10. Dux in omnibus ille eſt: ſed dux eſt diligentibus legem, quam ſuperius ſe toto in corde cuſtoditurum propheta profeſſus
eſt. non enim hic ſecundum ſermonem græcitatſis, cum dicitur: quia ipſam uolui, ad ſemitam mandatorum referri poſteſt; quia in græco, ubi feminino genere ſemita ſcripta eſt, id, quod uelle ſe ait, maſculino genere pronuntiat dicens:

6 Deut. XIII, 4. 9 Matth. X, 38. 13 Sap. VII, 27. 15 I Cor, 1, 30.

2 diligitur V 8 i hanc I' 4 deducit V¹ 5 adgraedi I' dux enim eſt — pergentibus deus om. pe ac ſemita VR 6 retro post dominum — et rurſum om. Cpe 7 post dñn tuum ambulabis I' cf. Sabatier I, 353 post dominum deum tuum ambula Rb adhereto I' adereto R 8 post eum ambulabis pe 9 te deducet pE te ducit R 12 tribuit R ſi iſtam ſcripſi iſtā R ſi VCpE prior ille ICpE
14 hic R nunc VCpE nobis R iuſte — princeps om. I' 15 noſtræ
eſt enim corr. m. 1 R noſtra eſt et enim m. 2 V iuſtitiae I' 17 ſi in (i ex corr. part. in ras.) R 18 ab C 19 illis uocibus eſt ſed dux eſt omiſſis R dux eſt ex dux m. 2 V 20 propheta om. I'RCp ſed cf. Acad. p. 21 22 ferri RC 24 id quod uellet maſculino pE.

ὁδηγήσόν με ἐν τρίβῳ τῶν ἐντολῶν σου, ὅτι αὐτὸν ἠθέλησα.
 lex enim feminino a nobis genere nuncupatur, quæ græce
 νόμος dicta, ob quod ab his masculino enuntiatur. et cum illic
 feminino semita nuncupatur, id, quod uoluit, ad id refertur, quod
 5 per masculinum genus græcitatæ proprietate memoratum est.

11. Sed sequitur nunc: inclina cor meum in testi-
 monia tua et non in utilitatem. omnia propheta ad
 munus dei rettulit, siue ut lex uiæ iustificationis statuatur a
 domino, siue ut sibi intellegentia præstetur, siue ut deducatur
 10 in semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est in
 ea, quæ sub testibus scripta sunt. teste enim cælo et terra
 lex tradita est.

12. Sed forte per hanc prophetæ religiosam modestiam quis-
 quam impie loqui ita audebit: si, inquit, omnia a deo sunt,
 15 humana ergo ignoratio caret culpa, cum nihil obtinere possit
 nisi quod donatum a deo sumpserit. et primum hoc impietatis
 est uoluntas, existimare idcirco se ea, quæ sunt credentium
 propria, non consequi, quod sibi a deo indulta non fuerint
 sed omnem occasionem huius impiæ excusationis propheta sub-
 20 mouit. primum enim, cum orat, conueniens infirmitati suæ
 egit officium; dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia
 conexuit. cum enim ait: legem statue mihi, domine.
 uiam iustificationum tuarum, quid secundum orationis

1 OΔΗΓΗCON MAIENTPIBOYCΩNEN TOAYCOEOTAIONH-
 ΘΥAHCA V 2 οδΝΥΗCON MATENTPIBOY TONENTO AWCΟΥ
 OTYATION NOCA R om. Cp (p in marg. scr. deē gfo) 3 feminino
 genere a nobis VCp nuncupata est V quæ om. V 4 NOMOC V
 HMOC (H in uersu ineunte add. m. 3) R dicta ex dicita R (fort.
 dicitur?) dicta est pE ≡ ob quod R oob quod V quod E cuius V
 genere masculino E illuc p 5 feminino genere E nuncupetur
 VCpE 6 masculinum ex masculinom VR 7 sed om. VCpE 8 in
 utilitate R in inutilitatem C²p omni C 9 ut om. V uiæ supr.
 scr. m. 1 R om. pe iustificationum pE (fort. recte) sibi statuatur pE
 10 in semitā RC 11 quæ ex q. m. 2 V 12 quisque V 13 inquit
 R¹C 14 ignorantia VCpE culpam V 15 et supr. scr. m. 1 R
 16 uoluptas R uoluntatis V idcirco R 17 fuerit V 18 huius ex
 cuius R submouet V 19 infirmitatis C 20 mihi statue pE 21 uiam
 præceptorum tuorum VCp(A)e quam secundum C orationes V¹.

nostræ humilitatem dei esset, ostendit. cum autem subiecit:
et exquiram eam semper, officium deuotionis suæ protulit.
et in ceteris utrumque quoque quodam complexu sibi inuicem
conligauit: cum deduci se in semita postulat et cum id ipsum
uoluit. prius enim, quæ a deo sunt, cum honore præposuit; 5
et tunc, quæ hominis sunt, cum humilitatis atque officii sui
confessione subiecit. orat igitur, ut deus tribuat. a nobis est
ergo, cum oramus, exordium, ut munus ab eo sit; dehinc, quia
de exordio nostro munus eius est, ex nostro rursum est, ut
exquiratur et obtineatur et maneat. 10

13. In eo autem, quod ita se habet: inclina cor meum in
iustificationes tuas et non in utilitatem, quidam ita
transtulerunt: inclina cor meum in iustificationes tuas
et non in auaritiam. id, quod in hebræis codicibus con-
tinetur, ambigua in definitione utrique intellegentiæ oportunum 15
est. sed nos, sicuti oportet, sequimur septuaginta interpretum
religiosam et antiquam auctoritatem, ex iudicio tamen cetero-
rum translatorum proprietatem intellegentiæ cuiusque desiderio
coaptantes. cum enim hi dixerint: in utilitatem, illi
dixerint: in auaritiam, per idipsum, quomodo utilitas hic 20
nunc sit subiecta, noscetur. nam sæculi homines pecuniam,
argentum, aurum et cetera opum instrumenta utilitatem uocant.

1 humilitatem ex humilitatis m. 2 V humilitate R ante dei repe-
tutum quid supr. scr. R esse VC 3 quoque utrumque VCpE cō-
plexo R 4 conligabit V¹. con ≡ ligauit (eras. c, g ex n corr.) R in
semitā VR postulauit E 6 et tē q̃ a se cū p et tunc quæ cum C
humilitatis atque officii sui om. Cp adque V¹ om. R 7 confusione R
deus om. V tribuat ex tribuit m. 2 V post tribuat in R eras. repetitum
a nobis et spatium uac. 10—12 litt. est ergo a nobis pE est ergo C
3 munis R et hinc R 12 in inutilitatem Cp ita h. l. om. VCpE
8 in testimonia tua RE 14 in auaritia VR .15 ambiguo V utriusque
ntellegentiæ pe opportunum est R positum est Cpe 16 sicut VCpE
7 et antiqua R 18 sic R, nisi quod post cuiusque add. est, de cuius
origine cf. præf., VCpe hæc ita habent: proprietatem intellegentiæ
huius quæ est difficilis captantes (captantibus C); interpolationem iam
lened. senserunt 19 hi (hii) post dixerint supr. scr. m. ? R dixerit V¹
dixerunt C in inutilitatem Cp et sic infr. 20 dixerunt Cp in aua-
ritia V 21 noscitur R¹ hominis R¹ 22 utilitatem supr. scr. R, ex
iutilitatem corr. m. 2 V.

ergo cum in dei testimonia inclinari cor suum et non in utilitatem propheta orat, inclinatum in dei testimonia cor ab his sine dubio refert, quæ humano iudicio existimantur utilia. et quidem intellegentiæ nostræ sensum uersus, qui consequitur, confirmat.

14. Aitenim: auerte oculos meos, ne uideant uanitatem, in uia tua uiuifica me, uanitatem eorum docens, quæ ab hominibus existimantur utilia. et quærendum est, quos oculos et a qua uanitate oret auerti. orat autem et animi et corporis oculos, eos scilicet, qui theatralibus ludis captiui incubant, eos, qui circensium certaminibus seruiunt, eos, qui uestium pretia mirantur, eos, quos auri splendor et gemmarum uarietas occupauit. nisi forte non magis equorum cursu astrorum cursus est gratior, et obscenis illis spectaculorum turpium fabulis non amcenius diuina illa humanæ spei eloquia cantarent: nisi forte huic terrenorum metallorum usu non magis æternitatis repositæ diuitiæ, honor et gloria præfertur, et blandior mihi erit auri species quam hominis et terræ et lucis et cæli. ab eorum igitur uanitatibus auerti oculos et hos corporis sui et illos animæ deprecatur, de quibus obcæcatis beatus apostolus docet, cum ait: in uanitate sensus eorum intenebrati, alienati a uita dei.

15. Et auersorum oculorum a uanitate quod præmium sit, non longe requirendum est. sequitur enim: et in uia tua uiuam. declinandi enim a uanitate sunt oculi, ut nobis in

21 Ephes. IV, 18.

1 inclinari — dei testimonia om. V inclinare C 2 oret C 3 quæ

ex qui R 6 uidean V 7 et in uia tua CpE 8 quam ex a quam m. 2 V uanitatem V oret ex orat C oraret p 12 prætia VR 13 occupat pE cursu ex cursus m. 2 V cursu R astrorum cursus add. m. 2 V 14 est om. V et om. V expectaculorum R 15 sperie eloquia C cantant p cantantur E 16 usu VRC cf. Buecheler — Windekilde Decl. p. 110 usui pE 17 diuitiæ om. RC præferetur

VCpE et ablandi^{or} (ndi in ras.) R 18 homines C 19 uanitatis V 20 et animæ illos C depræcatur VR 21 doceat C 23 aduer eorum R uanitatē (om. a) R quod = præmium (eras, una litt.) ; quod primum præmiū V 24 si longe (om. non) p longe e sequitur enī supr. scr. R et in uia tua uiuifica me Cpe 25 enim add. m. 2 C

uia dei uita sit: non ea uita, quæ nunc est, sed ea, quæ in cælis reposita est et in Christo absconsa est. ita enim in omni hoc loco propheta locutus est, tamquam uicturus sit et non modo uiuat. erigendi igitur oculi sunt, quibus Christi potius gloria, quam mundi huius inania et uana cernantur. in uia enim dei referentes oculos a uanitate niuemus.

16. Dehinc sequitur: statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. nouit a plurimis propheta eloquia dei sine metu suscipi. plures enim auditas cælestis eloquii scripturas tamquam fabulam rerum inanium neglegunt et dei uerba, quæ præterire cælo et terra prætereunte non possunt, magno cum periculo inreligiosæ temeritatis inridunt. nouit initium sapientiæ esse dei timorem. nouit in illa septiformis spiritus gratia timorem in postremo tamquam firmamentum eorum, quæ superius sunt dicta, nominari. constitui ergo in se dei eloquia in timore dei deprecatur; quia scit nobis ea eloquia futura esse, quæ tamquam dei timebuntur, utilia. dehinc adiecit: circumcide obprobrium meum, quod suspicatus sum: nam iudicia tua iucunda. propheta in corpore positus loquitur et neminem uiuentium scit sine peccato esse posse. unum meminit esse, qui peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. ergo cum circumcidi a se obprobrium deprecatur, peccatum circumcidi orat, quia peccatum sequatur obprobrium. sed cum circumcidi a se orat,

12 Ps. CX, 9. 21 I Petr. 2, 22.

2 est post absconsa om. pE in omni hoc psalmo locutus est pE
3 & non modo === uiuat R non modo uiuat CpE 5 et bona V
cernantur R in uitâ VRC sed. cf. supr. 6 a supr. scr. R === uiui-
mus R 7 statue in seruo tuo pe eloquia tua p 8 a add. m. 2 V
sini V¹ 9 a eloquii R eloquiis V¹ 10 uerbia V 11 cælū et terrā R¹
12 inridunt VRC cf. Acad. p. 26 irrident pE 13 nouit in illa — gratia
timorem om. V 15 numerari VCpE 16 ea nobis VCpE 17 amputa
in marg. a¹ circūcide R 18 oprobrium ex oppobrium m. 2 V obprobrium
RC cf. ad lin. 23 nā VR quia pE om. C 19 positus = loquitur R
20 & supr. scr. R nemo V scit sine ex scit scit enim sine m. 2 V
esse posse ex esse non posse R 21 eminit corr. m. 2 V 22 dolus
inuentus est pE ore add. m. 2 V circumcidi ex cidi m. 2 V
23 obpobrium V peccata circumcidi pE 24 obpobrium V cum
om. V a add. m. 2 V.

non tamquam de admissio perpetratoque confessus est, sed quia id per infirmitates carnis suæ in se suspicatur habitare. non enim ait: circumcide obprobrium, quod in me est; sed ait: circumcide obprobrium meum, quod suspicatus sum, suspicionem obprobrii ex conscientia propriæ infirmitatis ostendens. in iudiciis enim multi ad obprobrium resurgent. quæ quia his iucunda sint, in quibus peccati non manebit obprobrium, ipsam illam, quæ in se est, suspicionem a se circumcidi orat obprobrii, ut sibi dei sint iucunda iudicia.

- 10 17. Ac ne de admissi peccati conscientia precatus esse existimaretur, orationem omnem, quam sub singulis octonis versibus defert, hac libertate conclusit: ecce concupisci præcepta tua: in æquitate tua uiuifica me. superius orauit, ut in dei timore dei in se statuerentur eloquia; dehinc,
15 ut a se suspicio circumcideretur obprobrii: nunc concupiscen-
tiam ac desiderium suum erga dei præcepta demonstrat et, ut in æquitate dei uiuificetur, orat; sciens proprium diuinæ æquitatis esse munus, ut uiuificet eum, qui et præcepta dei desiderauerit, cui et circumcisa obprobrii suspicione iucunda iudicia
20 sint et in dei timore dei constituentur eloquia. amen.

to
1 perpetratq corr. m. 1 R 2 infirmitates ex infirmitatis R infirmitatem VCpE 3 circumcide — sed ait om. C, p e haec ita praebent: circumcide opprobrium meum quod perpetravi sed circumcide cet. obprobrium ≡ ≡ ≡ ≡ ≡ quod R obprobrium (obpobrium V) quod VC
5 et conscientia VC proprie VR 6 in iudicio V(r) ^{re} surgent R
7 his ex is m. 2 V 8 ipsam ex in ipsam R suspicionem et a se C
9 orat obpobrium V¹ 10 ac ex hac R admissa pe praecatus VR esset V¹ 11 circūcisionē omnem Cpe 12 defertur V ac libertate C
14 ut add. m. 2 V timorē VRC sed cf. supr. rtatuerentur V 16 ac R ad V 17 in æquitatem C dei ≡ ≡ ≡ uiuificetur R 19 circum ≡ ≡ ≡ cisa R 20 in dī timore dī constituentur VR in timore dei constituentur Cp in timore dei in se constituentur E amen om. VCp
Littera quinta explicit incipit littera VI V Finit R Finit in christo iesu dño nño. Fin. He lit. V. incip. Vau lit. VI. C Finit littā V. incip. Vau littā VI. p.

VAU.

Et ueniat super me misericordia tua, domine, salutare tuum secundum eloquium tuum et reliqua.

1. Plures secundum apostolum sunt, qui sapientiam sæculi sequentes sapientiam dei reprobauerunt, ob quod stultam fecit deus sæculi sapientiam. quid enim infidelibus stultius est, qui præter illum communem inreligiosorum errorem etiam hoc adiciunt piaculi, ut diuina scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? et quia pro impietate ingenii sui diuinorum dictorum capaces esse non possunt, ad contumeliam cælestium uerborum pro excusatione hebetudinis suæ prorumpunt dicentes, nihil in his rationabile, nihil esse perfectum, uolentes ea, quæ a se dicantur, sola esse erudita et doctrinis ueræ prudentiæ expolita: stulti deo negantes, quæ adsumere ipsi sibi audent. nec mirum est, si inreligiose de his opinantur, quorum pecudæ hebetudinis modo intellegentiam non consequuntur. uerum quamuis in eo sermone, quem superius habuimus, his, qui sapientiam dei sequuntur, cognitam dictorum cælestium perfectionem existimem, nihilque ideo esse, quod non consummatum atque omni ex parte perfectum sit, tamen id quoque etiam in his sextæ litteræ uersibus absolutius licebit intellegi.

2. Post superiorem enim sensum ita loquitur: et ueniat super me misericordia tua, domine, salutare tuum secundum uerbum tuum. misericordiam itaque primum deprecatus est, dehinc salutare. salus enim nostra ex misericordia dei est, et bonitatis suæ hoc munus in nobis est: et

2 et *h. l. om. VR, sed cf. lin. 22* domine *h. l. om. V* 8 salutare tuum et eloquium tuum *h. l. V* 4 sæculi — sapientiam *add. m. 2 V*

6 infidelius stultiusue *V* 8 dicunt (unt *i. ras. 3*) *R* scripturarum *V* eloquia *R* 11 hebetudinis *ex* habetudinis *m. 2 V* hebitudinis *RCp* et sic *infr.* 13 et doctrinis uere prudentiæ expolita *R* et doctrinæ suæ prudentia expolita *Cpe* et doctrina et uere prudentiæ spoliata *V* 15 inreligiosæ *VR* eis *p om. C* 16 pecudū *V* pecude *p* consequuntur *V¹* 18 his *om. R* 19 existiment *R* existimant *V* ideo scripsi *cf. Acad. p. 22* in eo *VRC* eorum *p* 20 adquæ *V¹* ex omni

parte *VCp* 21 adsolutius *V¹* 23 dōn (e *add. m. 2*) *V* 25 depræcatus est *VR* et misericordia *V*.

inde cœpit oratio, unde et salus inchoat deprecantis. dehinc, ne ex incerta et inopinata spe precari propheta existimaretur, primum misericordiam, dehinc salutare commemorat, tum tertio subiecit: secundum uerbum tuum, ut hanc orandi fiduciam
 5 proficisci secundum uerbum dei, id est ex doctrina legis ostenderet.

3. Post hunc itaque perfectæ orationis ordinem id sequitur: et respondebo exprobrantibus mihi uerbum, quia speravi in uerbis tuis. tenet ordinem ratio perfecta: si.
 10 inquit, in me ueniat misericordia tua et salutare tuum secundum uerbum tuum et a te fuero misericordiam consecutus et a te conseruatus, ut spopondisti, consequens erit, ut his, qui insipientiam mihi et errorem spei et uerbum hoc, quod in te spero, exprobrant, respondeam. quid itaque aduersus hanc
 15 prophetæ responsionem exprobrare inreligiosa mens poterit? misericordia primum oratur a deo, salus etiam expectatur a deo; deinde eam spopondisse per uerbum suum deus ostenditur. concluditur itaque exprobrantium impietas ab his, qui in dei uerbis sperant: cum quando deus prædicatur, et misericordiam
 20 et salutem ab eo credentium fides sperat, et doctrina hæc spei nostræ sit, ut oratus et misereatur et saluet.

4. Dehinc sequitur: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis; quia in iudiciis tuis speravi. accipiat humana insolentia humilitatis modestiæque
 25 doctrinam. prius propheta concedi sibi orat, quam se id mereri, ut obtineat, ostendit. omnia uult a bonitate dei in se inchoari;

1 inchoat ex inchoae m. 2 V deprecantis VR 3 et ex inopinata Cp et ex opinata V precari VR et sic saepissime 4 ut hanc om. V 5 secundum doctrinam legis Cp 6 ostenderet ex ostenderit R 7 post hunc igitur itaque perfectæ V¹ 9 sperabi V¹ perfectæ V¹ 10 ueniat V ueniet p uenerit E & a saluari (& a in ras. 3) R tua = ex

tua = R 11 et ante te conseruatus u¹ V 12 qui add. m. 2 V 13 insipientiam mihi R et terrorem V 14 respondeant V quid add. m. 2 V 15 irreligiosa pE 16 misericordia R et sic fere semper 17 deinde etiam C deinde cum V & inde eam p et deinde eam E 18 dī add. m. 2 V 19 cum quando et dñs V precatur E 20 fides ex fide R & 22 ne R 24 modestiæque VR¹ 26 optineat R obtineat id V id se inchoari V.

nec tamen causam fiduciæ suæ subtrahit. ait enim: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis. in quo primum maiestatem eius confitetur, qui semper orandus est; dehinc se non ex inani sperare subiecit dicens: quia in iudiciis tuis speraui. humanæ autem temeritatis est hic mos se prius ad obtinendum aliquid, meritum quam mereatur, ingerere et eum, a quo quid postulet, tamquam ex officii debito conuenire.

5. Sed non sufficit nobis, ut modestiæ tantum tenuerit propheta rationem; collocationes etiam uerborum uirtutesque noscendæ sunt, cur ita dixerit: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis. omne oris officium cordis sensui motibusque famulatur. et cur propheta, ne ab ore sibi uerbum ueritatis auferatur. orat, uersus istius consequentia docent. non enim metum hunc prophetæ fuisse existimandum est, ut sibi ueritatis uerbum ex corde uereretur auferri; ait enim: quia in iudiciis tuis speraui. sperans ergo in iudiciis dei uerbum ueritatis de corde sibi non metuit auferri. scit autem quædam esse peccata, quæ ex ore uerbum auferant ueritatis. peccatori enim dixit deus: quare tu narras iustificationes meas? non enim ait; quare inmemores iustitiarum mearum? sed monuit eum, qui in peccato mansisset, prædicationis officio abstinere. uult enim liberum a crimine esse doctrinæ cælestis prædicatorem, uult eloquia sua casti corporis casto ore tractari. cauendum igitur est, ne quando ex ore nostro uerbi ueritatis auferatur eloquium. hinc illud est quod apostolus monet: noli neglegere, quod in

20 Ps. XLIX, 16. 27 I Tim. 4, 14.

1 et ne *ex* et me *m.* 2 *V* ne *R* 2 auferas *V* auertas *R* 6 mos
^{et}
se scripsi mos est *V* mos *RCpE* ad optinendum *RCp* 7 ingereret
eum *corr.* *m.* 2 *V* 10 collocationis *V* conlocationes *RC* 11 qui *R*
et ne *ex* et bene *m.* 2 *V* 12 usquequamque *V*¹ horis officiō *R*
13 sensu *C* 14 ueritatis suæ auferretur *R* 18 dei *supr. add. p*
19 scit *ex sit m.* 2 *V* 20 peccatori autē *V* enarras *RCpE* 21 iustitias
RCpE 22 sed peccatorem monuit eum *CpE* 23 officio = *ex officiu* = *R*
25 castis corporib. *V* a casti corporis *CpE* tractari *ex* tractare *m.* 1 *R*
26 ex ore uestro *V* auferatur *corr.* *m.* 1 *V* 27 illud *V*.

te est charisma, ne per negligentiam ac desidiam indigni
prædicatione uerbi dei simus.

6. Sed propheta non audet in tantum se a peccato liberum
effici uelle, ut non meminerit unum solum esse, qui peccatum
5 non fecerit et dolus in ore eius non inuentus sit, et idcirco
subiecit: usquequaque nimis. per modestiam scilicet con-
fessionis et, ut non auferatur a se uerbum ueritatis, orat, et per
honorem eius, qui unus tantum sine peccato est, ne usque-
quaque nimis a se auferatur, expostulat, quia se hominem
10 meminerit, qui per naturæ infirmitatem sine peccato esse non
possit.

7. Et custodiam legem tuam semper in sæculum
et in sæculum sæculi. nullum propheta uitæ suæ finem
pertimescit. non enim concluditur fides sua sæculis, sed se in
15 infinitatem temporum officio custodiendæ legis extendit. scit
et altare a Moyse in exemplum esse superioris altaris exstructum.
scit et Aaron sacerdotem ad speciem esse ostensi in monte
sacerdotis ornatum. Moysi enim deus dixit: uade, fac om-
nia secundum exemplum, quod ostendi tibi in
20 monte. festinat ergo in leges illas æternorum sæculorum.
nam cum lex futuri umbra sit, necesse est corpus illud ueræ
legis æternum sit. distinxit autem præsens officium ab inde-
fessa illa perpetui officii iugitate dicens: et custodiam
legem tuam semper in sæculum et in sæculum
25 sæculi. cum ait: semper in sæculum, nullum in hac

18 Exod. XXV, 40.

1 charisma ex karissima R charissima p 4 qui add. m. 2 V 5 nec
dolus in ore eius non inuentus sit R et dolus in ore eius inuentus non
sit V 7 auferatur corr. m. 2 V 8 ne usquequaque — sine peccato
esse in marg. infer. add. m. 2 V 11 posset corr. m. 2 V posset C
12 semper h. l. om. VRC, sed cf. lin. 24 14 fides sua — temporum in
marg. infer. add. C e saeculis V¹ & se R 15 infinitatē (om. in) V
infinitate (om. in) RC officium constituendæ legis ostendit R, cf.
infr. cap. 8 16 altare ex alte m. 2 V Moyse (om. a) R 17 ostensi (si
in ras. 5—6 litt.) R 18 deus ait VCpE 21 illud V 22 æternū sit
(ū in ras. 2—3 litt.) R æternum V autem hoc officium p ab in-
defessā illā R 24 et in saeculum saeculi om. VRC 25 in saeculo V.

temporis uita subrependæ obliuionis tempus admisit. cum autem adiecit: et in sæculum sæculi, scit per hanc umbram legis ad ministerium ueræ et æternæ legis ascendi. ait enim sæculum sæculi tamquam temporis tempus, quod succedente quadam uicissitudine huius sæculi sæculum sit futurum.

8. Nouit esse secundum euangelicum diuitem et pauperem Lazarum exemptæ a corpore animæ legem, per quam alia ab alia chao inpenetrabili separetur. scit secundum apostolum Paulum et resurrectionis esse quoque legem, in qua differt stella ab stella in claritate. scit esse leges angelorum, cum alii, adsistentes Cherubim, deum indefessa uoce conlaudant, alii ante conspectum inuisibilis nobis dei tamquam lege officii prioris adsistunt. nouit et pusillorum angelos deum cotidie ex quadam lege conspicere. scit utique esse æternas leges et omnes eas se in illo sæculi sæculo custoditurum esse confidit, quia ea, quæ per umbram sunt constituta, in hoc nunc sæculo semper obseruet.

9. Et ingrediebar in dilatatione: quia mandata tua exquisiui. non est angustus propheta; et superius iam dixerat: in uia præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. scit inter humanarum tribulationum passionem semper ad deum patulo esse se corde oportere.

8 Luc. XVI, 26. 10 I Cor. 15, 41. 14 Matth. XVIII, 10.

1 uitæ *V*¹ subreferendæ *R* obliui ≡ onis *R* 3 uere *VR* 4 in sæculum sæculi *V* tâquā in ras. *R* quod om. *Cp* 5 quadam ex quadam *R* uicissitudine ex uicissitudinē *R* si futurum *V* 7 nouit ex nouist *m.* 1 *V* 8 Leazarum *V* e corpore *C* corpore *V* quē *C*^{e a}

9 ho (corr. *m.* 2) *V* om. *C* separatur *VC* 10 et om. *VCpe*, sed cf. *Lucifer ed. Hartel p. 379* quoque legem esse *V* quoque esse legem *CpE* differri *R* 11 ab stellā *R*¹ a stella *VC* leges ex legis *m.* 1 *R* legiones *V* 12 cherubin *V* om. *pE* conlaudant ex laudant *m.* 2 *V*

13 conspectum ex conspectu *m.* 2 *V* 14 pporis *p* propriores *VR* propioris *e* angelos faciem dñi *Cp* angelos faciem dei *E* quotidiae *R* 15 et eas omnes *pE* 16 sæculi (ex sæculo corr. *m.* 1) sæculum *R* 17 q¹ *supr. scr.* *R* qui *V* constitutæ *R* in hoc nunc sæculm *R*¹ in hunc nunc sæculo *V* 19 mandata tua ex mandatum *m.* 2 *V* 20 exquisibi *V*¹ 21 uiam (om. in) *Rb* 23 passionē *R* passionum *V*¹ passiones *V*²*CpE*.

quod ipsum apostolus docet dicens: in omnibus tribulati,
sed non coangustati. nouit hanc ipsam amplitudinem
cordis de se idem apostolus gloriari. cum ad Corinthios ait:
non angustamini in nobis, sed angustamini in
6 nobis. patet etiam hic quoque propheta dicenti deo: et
habitabo in his et ambulabo in ipsis. angusta igitur
sunt peccantium corda, et hospitio deum mens polluta non
recipit. patulum enim domicilium inconceptibili deo opus est,
et idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in eo dei in
10 se loquentis habitatio est. causam uero amplitudinis suæ docet
dicens: quia mandata tua perquisiui. naturæ nostræ
consuetudinem recordemur, quotiensque lectioni uacantes man-
data dei et præcepta scrutamur, in quantam amplitudinem
intellegentiæ mentium nostrarum dilatantur angustiae, et quam
15 patulus nostræ humilitatis in desideria diuina fit sensus. per
peccatorum autem nostrorum conscientiam coartatur nobis omnis
animi amplitudo, ac difficilia omnia et angusta sunt, cum diuini
uerbi habitatione sumus indigni.

10. Sed ambulans in latitudine propheta uersari in officio
20 digno adeptæ amplitudinis debet: et uersatur plane. sequitur
enim: et loquebar in testimoniis tuis in conspectu
regum et non confundebar. hoc officium dilatati cordis
est, ut ex eo in abundantia diuinæ doctrinæ uerba procedant.
loquitur enim propheta constanter aduersus principes terræ
25 deum prædicans. et quidem duplex significatio sensus huius
est, quia secundum dominica præcepta oporteat a nobis Christum

1 II Cor. 4, 8. 4 II Cor. 6, 12. 5 Ibid. 16; cf. Lev. XXVI, 12.

1 quo id ipsum V 2 angustati C angustati RpE cf. Sabatier III, 736 hac ipsa amplitudine CpE 4 angustiamini RCpE nobis — angustamini in om. VC angustiamini pE 5 quoque om. Cpe profeta V prophetia R dicente RCpE cf. p. 425, 17 6 inhabitabo pE 9 dei om. p(A)e 11 exquisiui b 12 quotienscumque CpE 15 nostras (ñ) om. VRC sit C post sensus 1—2 litt. eras. R 16 cohartatur C coartamur V nobis om. V 17 animi ex animae m. 1 V animae CpE ad difficilia V cum add. m. 2 V 20 debet i. ras. 3 R & ambulat plane (& a in uers. ineunt. add. m. 3?) R et ambulat plane VC 21 de testimoniis CpE, cf. p. 417, 14 22 dilati R 28 in habundantia R inhabitantia VCpe.

coram regibus et potestatibus prædicari, neque nos terrenarum potestatum fas est iure terreri, quominus omni confusione reiecta constanti et publica fide deum, qui negantes negaturus sit, non negemus. potest et sermo ad eos referri, de quibus apostolus ait: iam sine nobis regnatis, et utinam 6 regnetis: id est, tamquam in conspectu sanctorum, qui utique frequenter reges terræ sunt nuncupati, propheta dei testimonia sit locutus neque confusus sit per prædicationem suam doctrinæ cælestis instituta præbere. gemina autem intellegentia electionem intellegentiæ ex se præstat, ut, quia utrumque ex testi- 10 moniis scripturarum intellegi promptum est, aut utrumque significatum existimetur, aut quod magis videbitur probabile eligatur.

11. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi uehementer. non solum igitur loqui nos in testimoniis dei conuenit, sed legis mandata omnia diurna meditatione retinere. 15 neque tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligatur, neque diligere communi dilectione sufficiet, nisi etiam uehementer id, quod diligitur, diligatur. atque idee hunc omnem perfectæ rationis ordinem sermo propheticus percurrit dicens: et meditabar in mandatis tuis, quæ 20 dilexi uehementer.

12. Sed neque meditatio legis neque ipsa dilectio inpena sufficiet, nisi fructum operum et uoluntatis efficientia consequatur. neque in hoc propheta cessauit; ait enim: et tuli manus meas ad mandata tua, quæ dilexi ualde. 25

§ I Cor. 4, 8.

1 terrenorum *V* 2 cominus *C* 3 negantes *se b* 4 negamus *C*
 5 et apostolus *VCp fort. regnastis et om. Cp regnaretis VC fort.*
recte cf. Abh. IV, 85 8 suæ *R* 9 gemina autem intellegentia =
 (eras. e) lectionē intellegentiæ *R* geminautem intellegentia electionem
 intellegentiæ *C* geminam autem intellegentiæ lectionem *V* geminam
 autem lectio intelligentiā *pE* 11 post intellegi *un. litt. eras. R . aut*
in ras., utrūq; supr. scr. R 12 aut cum magis (cum *add. m. 2*) *V*
 eligatur *ex legatur R* 13 meditabor *V, sed cf. lin. 20* 15 diuturna *E*
 retinere *R* percensere *pE* 16 tantū *V* tantō *R* 17 diligitur (i in
ras. 3) *R om. C* 20 percurrit *V* 21 dilexi ualde *Cpe* 22 sed ne-
 que — ualde *om. C* sed neque ait enim *om. pe* 23 fructus *V* 24 et
 erexi manus *pE* 25 ualde *om. pe.*

manus ad mandata, quæ diligebat, erexit; non utique contumeliosas aut procaces, sed mandatis humilitatis seruientes, sed operibus misericordiæ insistentes, sed fidei præcepta peragentes. operis uero officium semper esse oportet intentum et nulla
 5 interdum negligentis otii dissimulatione cessare. in hoc quoque se manere propheta testatur dicens: et exercebar in iustificationibus tuis. et exercitatio adsiduitatem operationis ostendit. frequenter itaque sibi esse ac semper intentam præceptorum obseruantiam docet ad illas, de quibus superius
 10 memorauimus, cælestium iustificationum efficientias, nunc se in iustificationibus præsentis et ex futuris adumbratæ legis exercens.

ZAIN.

Memento uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti et reliqua.

15 1. Omnis dei sermo, qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorum cælestium uocat. atque ob id propheta in omnibus se dei præceptis mansisse confidens constanter ait: memorare uerbum tuum seruo tuo. numquid promissi
 20 sui deus inmemor est? absit istud, ut aliqua subreperę in æternam atque indefessam uirtutem humanarum infirmitatum genera credantur. sed propheta, qui promissis dei credidit, qui desiderio cælestium detentus est, qui contemptu præsentium futura sperauit, non ad memoriam uerbi sui deum admonet: sed, ut uerbi sui in se seruo suo memor sit, deprecatur, id est,
 25 ut ita dignus habeatur, in quo iam deus uerbi sui memor esse dignetur, quo in uerbo spem dederit. et spem non inanem esse oportet neque uerbis tantummodo prædicari, sed rebus

1 ea quæ CE direxit V 2 sed mandatas humilitati C 4 officia
 ex officiu m. 2 R officio C esse oportet p semper oportet esse E
 5 ostii 7 exercitatio (om. et) CpE 8 frequentem CpE haec semper
 R et semper pE semper C 11 et ea futuris C amen add. C Ex-
 plicit littera sexta incipit littera VII. V Finit R Finit Vau lit. VI.
 Lit. VII C Finit Vau lit. VI. incip. Zain lit̃a VII. p 12 Zai VR
 13 memor esto uerbi tui pE 15 in spem nos bonorum VR^b 18 uer-
 borum tuorum R 19 istud V aliqua (a in ras. 3) R subripere V
 21 dī promissis V 22 desiderium R 24 inter seruo et suo eras. 3 litt. R
 25 in quo dñ dō uerbi sui C in quo deus uerbi sui p^b in quo uerbi sui

ipsis doceri, ut, si quando incidant infirmitates, persecutiones, damna, orbitates, contumeliae, has praesentis saeculi minas ac potestates spe aeternorum promissorum consolemur.

2. Et ad haec quidem omnia nos docemur; sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est dicens: haec me consolata est in humilitate mea: quoniam eloquium tuum uiuificauit me. haec ad spem refertur, quam sperare eum deus fecit. consolata est eum uero in humilitate, id est, cum contemnitur, cum inridetur, cum iniuriis uexatur, cum contumeliis inhonestatur sciens hanc sibi temptationum praesentium esse militiam. sed se inter haec infirmitatis suae bella spes a domino praestita consolatur: uiuificatur autem per eloquia dei. scit in his excellentem esse in caelis humilitatis suae gloriam; scit animam eloquiis dei refectam tamquam pabulum aliquod uitae in se aeternae continere. non mouetur in eloquiis dei uiuens inani superbientium gloria. nouit enim indigentiam suam eorum esse opulentia ditio- rem. scit ieiunia sua caelesti atque euangelica benedictione saturari. scit humilitatem suam glorioso esse honoris praemio munerandam. atque ita subiecit: superbi inique agebant usquequaque: a lege autem tua non declinaui. inter nimias et consummatas superb-
orum iniquitates — ualde enim inique agebant — nullo propheta deflexu a dei lege declinat.

3. Sed non declinantem a dei lege oportet esse memorem iudiciorum dei. in omni enim uitae nostrae genere memoria nobis diuini iudicii inserenda et continenda est, ut, cum aliquid agimus, residente in nobis iudicii memoria uel numquam potius

1 incidant ex incident m. 2 V infirmitates ex infirmitatis (et sic in uocabulis seq.) R 2 praesentes V 8 potestatis R consolemur V 4 et ad — docemur om. Cpe 6 qm R quod (cf. Wattenbach p. 66 et Sabatier II, 236) C q \equiv p quia E 7 uiuificabit RC referetur C q; sperare C q sperare p quae sperare e eum quam dm V eum dm C etiam in dm pe 8 collata V uero est eum E 9 inriditur R¹ fort. recte cf. p. 409, 12 10 temptationem R 13 in his scientem R 14 di ex di m. 2 V tamquam paululu C 15 aliquod ex aliquam m. 2 V aqd C aliqd p 18 satiari (sati in ras. 7—8 litt. m. 3) R 19 atque ideo E 22 nullo ex nullu R 23 a lege dei E 24 sed non — dei lege om. Cpe oportet esse eum memorem Cpe.

abeunte praeceptis dei opera nostra famulentur. beatus erit, quisquis non sine memoria divini iudicii omnia gesserit. quod de se propheta profitetur dicens: memoratus sum iudiciorum tuorum a saeculo et exhortatus sum. haec
 5 nunc a saeculo tantum, non etiam a saeculo saeculi, quia omnia in nos iudicia dei ex saeculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. in his autem se cohortatus est, inter hos scilicet mundi turbines et inter haec passionum corporalium proelia, ad tolerantiam ac victoriam infestantium malorum humilitatem
 10 suam iudiciorum dei memoria adhortatus.

4. Deinde sequitur: defectio animae tenuit me a peccatoribus derelinentibus legem tuam. uirtutes propriae suae prophetae huic ad spem uitae aeternae non sufficiunt, neque quod spem in dei uerbo habuit, neque quod in
 15 spe eadem se consolatus est, neque quod dei uiuificatur eloquio, neque quod non declinat a lege, neque quod se per memoriam iudiciorum adhortatur: quin etiam dolore humanae impietatis fatigatur et ob inreligiosas hominum impietates exanimis est. sanctus enim quisque cum caeditur, non humilitatis suae, qui
 20 caesus est, sed insolentiae eius, qui caedit, miseretur: ut a uesano filio pater, ut ab amente aegroto medicus contumeliam passus dolorem non ex eo, quod perpessus erit, sentit, sed ob id, quod ille, quem sanum esse cuperet, iniuriam sibi uesanus intulerit. membro autem uno aliquid patiente secundum apostolum

24 I Cor. 12, 26.

2 quisque *V* cf. praef. 3 profitetur propheta *E* sum post memoratas *om.* *V* 4 exortatus sum *VR* hinc nunc *V* hic nunc *Cpe* 5 non etiam saeculum saeculi *R* 7 in *supr. scr.* *R* coartatus (us ex is) *R* hortatus *Cpe* 9 instantium (*postea eras. est*) *R* 11 animi *Rb* 18 suae in *R eras.* 14 in dei uerbu *R* in uerbo dei *VCpE* neq. quod *V* nec quod *Cp* 15 se conlocatus est *R* se collocatus est *V* conlocatus est *Ce* consolatus est *p* neque quod — eloquio in *marg. sup. add.*

⁶⁰
m. 2 *V* 16 qđp memoriā *p* quod semper memoriam (memoriā *R*) *VR* quod spē per memoriā *C* quod semper memoria *b* sed cf. *supr. lin.* 10 17 iudiciorum dei *pE* quin etiam *add. m.* 2 *V* dolorem *R* hortatur (*add. m.* 2) dolore *V* 18 inreligiosos *V* hominum iniquitates *VCp* 20 huius *VCp* misereretur *R* uesano *V* 21 medicus ex medicis *R* 22 sentit *om.* *V* 23 illū *RC* illum *V* cupierit (*eri in ras. m.* 3) *R* 24 ali ≡ quit *R*.

conpatiuntur et cetera membra. defectio itaque secundum hæc tenet prophetam super peccatores relinquentes dei legem: adfectu miserantis scilicet et dolentis et tamquam membris suis pro parte ægrotis iniquorum et inreligiosorum periculo fatigatur.

5. Manet autem ipse, quantum ad se, iustificationibus dei semper intentus; et omni in quacumque sede, in qua habitat, nequaquam ex ore eius religiosæ confessionis hymnus abscedit. ait enim: cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco incolatus mei. exemplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica in corde esse retinenda et semper ea officio oris iteranda. non neglegenter, ut ipse prædicat, legit atque audiuit, neque inreligiositatis nostræ modo diuina eloquia aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiosis auribus excepit: sed cantabiles ei sunt, id est sine intermissione cantatæ. in omni autem cuiusque loco nequaquam a se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait: in loco incolatus mei. non enim ait: in incolatu meo, sed ita ait: in loco incolatus mei, in quacumque scilicet sede mansisset: intellegens se mundi huius esse peregrinum, dei tamen sibi semper iustificationes esse cantabiles.

6. Sed quam cantabiles sint iustificationes dei, ostendit, cum nullum omittat tempus, quo non in illo cælestium sacramentorum opere uersetur. ait enim: memor fui in nocte nominis tui, domine, et custodiui legem tuam. scit præcipue nocturno tempore diuini esse a nobis nominis recordandum. scit tum maxime custodiam dei legis a nobis esse

1 cetera om. VR fort. excidit omnia cf. Sabatier III, 704 2 derelinquentes E 3 adfectum V 4 periculo patiatu V 5 a se R 6 omni in

quacumque corr. m. 1 R in omni i quacumque V in omni quacumque CpE qua habitat V habitat CpE 8 mi V 9 susceptae V 10 continenda CpE 12 audit pE diuina eloquia — aliud om. p diuina eloquia — legit om. C 13 ut occupatis V aliut V incuriosis — aut om. VR 14 excaepit R excipit pE 16 loco ex locū R a om. C 17 non enim — incolatus mei in marg. sup. add. m. 2 V in ante incolatu supr. scr. R om. V 18 meo ex meum R 19 se om. C 20 sibi (ibi in ras.) R om. C iustificationes ex iustificatione R ex iustificationibus V 21 post sint 2 litt. eras. R fort. ei, cf. supr. lin. 14 23 in om. RpE cf. Sabatier II, 237.

retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates. cum
 uitiorum stimuli per recens adsumptum cibum corpus exagitant,
 tum dei nomen recordandum est, tum custodienda lex eius est
 pudicitiam, continentiam, timorem dei statuens. nouit hoc
 5 præcipue tempore deum orandum, deprecandum, promerendum
 dicens in loco alio: lauabo per singulas noctes lectum
 meum, lacrimis stratum meum rigabo. non est peri-
 culoso nocturnarum uigiliarum otio animus relaxandus, sed in
 orationibus, in deprecationibus, in confessionibus peccatorum
 10 occupandus est, ut, cum maxime corporis uitiiis oportunitas
 datur, tum præcipue eadem uitia diuinæ legis recordatione
 frangantur.

7. Sequitur deinde: hæc mihi facta est: quia iusti-
 ficationes tuas exquisiui. hæc ad memoriam refertur,
 15 per quam memor fuit noctibus nominis dei. quod autem ait:
 mihi facta est, id est non subito recurrens neque tempo-
 raria adsumpta, sed semper inmanens et intra se quodam fidei
 opere instituta, et ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit;
 utile est igitur iustificationes dei sine aliqua temporis inter-
 20 missione scrutari, quia per exquisitionem earum memoriam dei
 nobis perpetim continemus in Christo Iesu, cui est gloria in
 sæcula sæculorum. amen.

6 Ps. VI, 7.

1 retinenda V animo *supr. scr.* R 2 assumptū p sumptum b 4 nō
 in hoc V 5 præcipuo R dñm Cp depræcandum *add. m.* 2 V
 7 lacrimis meis RCpE *cf. Sabatier II, 17* 8 nocturnarum ex noctur-
 norum *m. 1* V relexandus V relaxatus R 9 confusionibus R 10 oc-
 cupand; est ut cum in *ras.* 3 R oportunitas CpE *cf. Acad. p. 28*
 11 uitia a diuinæ V 15 post ait 2 *litt. eras.* R 16 id est om. Rp
 non subiecte R temporarie (temporariae α) CpE 17 sēper inmanens
 V secum manens R semper in se manens CpE 18 quaesierit R
 19 igitur est VCp sine *add. m.* 2 V intermissione temporis C
 20 exquisitionem ex excusationem *m. 2* V earum *ed. Basil. 1550* eius
 VRC earum eius pab dei om. pE 21 nobis scripsi *cf. Stud. 1889, 317*
 nos *cod.* perpetem VCp christo ex christi R gloria est C gloria V
 amen om. V Explicit littera VII incipit littera VIII feliciter V Finit R
 Finit Zabith lit. VII incipit VIII C Finit litt. VII incip. Eth lit. VIII p.

METH.

Portio mea dominus. dixi custodire legem tuam
et reliqua.

1. Plures psalmorum codices legentes et nos ita opinabamur,
uersum, qui octauæ litteræ primus est, id est hunc: portio
mea dominus, in superioribus septimæ litteræ octo uersibus
contineri, quia ita in latinis codicibus atque etiam in nonnullis
græcis scriptum continebatur; et sane absolutior ita sensus
uidebatur; sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos
psalmorum librum legentes inuenimus hunc uersum non sep- 10
timæ litteræ nouissimum esse sed octauæ primum. itaque
secundum hanc cognitionem nos quoque tractare de eo adgressi
sumus.

2. Cœpit enim ita: portio mea dominus. dixi: custo-
diam legem tuam. rarus quisque est, cui ista fiducia est, 15
ut portionem suam esse deum audeat dicere. renuntiandum
est sæculo omnibusque rebus eius, ut nobis deus portio sit.
ceterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si
inlecebræ libidinum capiant, si negotia rerum familiarium de-
morentur, portio nobis deus non erit sæcularium curarum 20
atque uitiorum possessione detentis.

3. Moysi cum iussum esset portiones incolatus distribuere
duodecim gentibus filiorum Israhel, ita ei de tribu Leuitica
præceptum est: filiis Leui non erit portio neque sors
in medio fratrum suorum, quia dominus deus est 25

24 Dent. X, 9.

1 het V eth R 4 et nos ex et non m. 2 V & nos *supr. scr.* R
opinabamur ex opinabor *corr. m. 2 V* 5 id est *add. m. 2 V* 7 quia ita
in (uia ita in *ras.*) R quidum ita V 8 et sane — uidebatur *om. V*
et sane absolutior ita (ane, abs, ita in *ras.*) m. 3 R et sane (sono C)
absolutior (*om. ita*) Cp 9 hebreos V apud V grecos R 12 scdm
in *uers. exeunte add. m. 3 R* 14 dixi ut custodiam CpE 15 fiducia
sit Cp 16 ut *op. V* esse dñm Cp nuntiandum R 17 rebus ex
rerum m. 2 V 18 ceterum (*ce in ras. 3*) R eteram V 19 familiarum
VR 20 curarum *add. m. 2 V* 21 possessionem V 22 moyses p
inens p esse V 24 leui V.

pars eorum. et rursum scriptum meminimus: ego dominus pars eorum. nullam ergo deo seruiantibus lex lata terrenam esse uoluit portionem, quia pars eorum deus esset.

4. Meminit et euangelii prædicator ille Petrus, nullam sibi
 5 esse portionem possessionis humanæ. cum oranti alimoniam
 respondit: aurum et argentum non est mihi; quod
 autem habeo, hoc tibi do. quid est istud, Petre, quod
 possides? renuntiaueras omnibus domino tuo dicens: ecce
 nos omnia dereliquimus et secuti sumus te, quid
 10 erit nobis? et tibi ille responderat: amen dico uobis.
 quod uos, qui secuti me estis, in regeneratione
 sedebitis super duodecim thronos iudicantes duo-
 decim tribus Israel. et exemplo uestro ceteris relin-
 quentibus cuncta spoponderat, quod et centuplum acciperent et
 15 dehinc uitam æternam possessuri essent. quid est igitur istud,
 Petre, quod habes? habes plane, et non audeo dicere plus
 te centuplo obtinere; dico tamen te sine multiplicatione calculi
 possidere. dicis enim: quod habeo, hoc tibi do: in no-
 mine Iesu Christi surge et ambula. o felix possessio,
 20 o perfecta dei portio! non terrena largiris, sed naturæ opus
 rependis et uitiosi partus damna restauras. claudum natum
 ingredi iubes et multæ ætatis uirum incessu rudi incitas. has
 opes tribuit, cuius deus portio est. nouit et Paulus diuitiæ
 suæ glorias dicens: mihi autem absit gloriari nisi in
 25 cruce domini mei Iesu Christi, per quem mihi

1 Num. XVIII, 20. 6 Act. ap. III, 6. 8 Matth. XIX, 27 sq. 24 Gal. VI, 14.

1 scribuntum V scriptum *supr. scr. m.* 3 R 2 nulla V dō *supr. scr.*
 R dī V data E 8 deus est Cp̄b 4 et om. R 7 do tibi R est
 istut V istud *supr. scr. m.* 3 R 8 possidens VRC *possis cogitare de possideas*
sed cf. infr. lin. 16; est error uolgaris ex lineola falso inposita (possi-
 dēs) ortus 9 omnia derelinquimus C relinqm' omnia p te sumus RCp
 10 erit de nobis R 11 estis me pE 18 et om. p 14 acciperet V
 15 istut V 16 petrae R 17 centuplum Rp 18 in nomine domini
 nostri Iesu Christi pb 20 opes Cp̄b 21 ed V¹ 22 multa etate C
 28 diuitiarum suarum gloriam p(A)b diuitias suae gloriæ possis ex *usu*
Hilar., sed cf. Georges Wortf. p. 224 de forma sing. diuitia 24 in
 cruce V 25 ih̄s (corr. m. 2) xp̄i (add. m. 2) V.

mundus crucifixus est, et ego mundo. talis apostolo gloria, talis est portio.

5. Humanarum igitur hereditatum modo portionem, quæ melior est et quæ utilior, eligamus. si circa terrena patrimonia sua in coheredum diuisione quis nititur sortem commodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cælestis hereditatis deligemus? centuplum dominus promittit: et centuplum non in æternum, sed in præsens. æternorum autem bonorum inmensa et infinita retributio est; ceterum sub definitione centupli præsentium mensura concluditur. ego autem ambigo, utrum hoc centuplum Petri excesserit portio. certe secundum domini præceptum sperandum nunc in hoc sæculo relictis omnibus sæculi rebus, centuplum munus est. est enim nobis deus portio, qui ait: et inhabitabo in his. non ergo centupli præmium est, ut in hoc terreno corpusculo nostro deus habitet? sed quid dico habitet? ait et ipse: et ambulabo in his. patens deo est fidelis pectoris et ampla possessio, ut inhabitet, ut ambulet. sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? et ego ero illorum deus. ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus deo habitatio, et, dum in nobis ambulat, sit nobis ipse possessio, si sæculum relinquamus, si possessionis terrenæ labi renuntiemus, si hereditatem

14 II Cor. 6, 16.

2 gloria ex gloriâ R gloriari V 3 humanarum ex humanorum R
 portione R 4 eligimus C legamus p 5 choeredū p coerendum R
 commodiores V¹ 6 patrem V 7 deligemus b deligimus Rp(A) diligimus C
 diligemus e diligeremus V 8 ⁱⁿ præsens R 10 præsentium om. p(A)
 ego in uers. ineunte add. R 11 ambigo (o ex n) autem ≡ utrum R 12 dñi
 add. m. 2 V hoc add. m. 2 V 13 reiectis VCp post omnibus uerba
 repetita saeculo reiectis omnibus del. V in hoc del. R rebus add. m. 2 V om. Cp
 alterum est om. V 14 dñs portio V portio deus R portio Cp et in
 hoc habitabo corr. m. 2 V in eis b nunc ergo Cpb 16 et inambulabo in
 eis pb 18 et ambulet Cb et inambulet pe qui inhabitat ex quid inhabitat
 m. 2 V qui inambulat add. m. 2 V post quid eras. dicit R 19 promissam
 a nobis habeo R 21 saeculum ex saeculo m. 2 V relinquam^{us} corr. m. 2 V^r
 22 possessioni ≡ (i in ras. R) RV labi^s (s supr. scr. m. 3) R labis V^r
 cf. supr. p. 379, 4.

caducorum respuamus, si uiuentes de sæculo exeamus. quid enim mercis est, emortuis corporibus et exeunte anima dissolutis sæculum reliquisse? carendum est eo per contemptum eius. nesciendum est ignoratione uoluptatum suarum. moriendum nobis in eo est, dum non ei uiuimus. scit Paulus iam non se sibi uiuere dicens: quod enim uiuo, iam non ego uiuo, uiuit autem in me Christus.

6. Propheta itaque secundum apostolum non sæculo uiuens constanter et libere ait: portio mea dominus. tenuit hunc, quem in superioribus modum, cum se custoditurum legem dei spondit. non enim de ea, quam corporaliter agebat, loqui intellegitur, cum quando custoditurum se potius, quam custodire fateatur.

7. Sequitur deinde: deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum. Moysen deprecatum esse meminimus, ut deum uideret et forte cognata preci eius prophetæ huius oratio existimabitur. sed dictum meminit a deo: nemo hominum uidebit faciem meam et uiuet. ergo quod negatum Moysi meritis, id concedi sibi postulat? sed rursum, licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reseruari, quia dicitur: beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. itaque cum in lege sciat dictum, quod nemo faciem dei uideat et uiuat, et ex euangelica beatitudine non ambigat omnes mundo corde deum esse uisuros, perfectæ modestiæ temperamento cupiditatem desiderii sui elocutus est dicens: deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus

6 Gal. II, 20. 18 Exod. XXXIII, 20. 22 Matth. V, 8.

1 quæ enim *E* 2 merces est *RE* mercedis ē *p* cf. *Acad.* p. 18
 5 id eo est *V* cf. *Acad.* p. 22 7 uiuo post ego *om.* *Cp* 8 sæculo ex
 sæculū *R* saeculum *V* 9 inter dominus et tenuit *ph* add.: dixi ut
 custodiam legem tuam 10 cum quando se *b* 11 spondit *R* 12 quando
om. *CpE* 16 depræcatum ex depræcatus *m.* 2 *V* esse *om.* *Cp*
 17 præci *VR* oratio *om.* *V* 18 meminit a deo dictum *C* a deo meminit
 dictum *p* 20 licet rursum *pb* 22 qua dicitur *VCpE* 26 perfecto *C*.

uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit, ut uideat. scit inuisibilem esse carnalibus oculis gloriam dei. meminit, non dico ad angelorum claritates hoc humanæ uisionis lumen hebetari, sed ipsam gloriam uultus Moysi humani corporis oculos non tulisse.

8. Sed nos ex desideriis humanis prophetæ desideria metiamur. ad egressus regum quanta expectationis sollicitudine curritur et quod uidentibus gaudium est, cum se præbuerint contuendos! quid illum cælestis spiritus capacem uirum existimabimus uelle? quanto desiderii ardore cupere, ut deum cernat, qui ipsam illam inuisibilem maiestatem per has angelorum claritates et per hanc Moysi gloriam metiatur et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, quod eos uisio tantum et dignatio contemplatæ maiestatis inluminet? quod sanctus apostolus ita intellegens loquitur: nos, inquit, omnes reuelata facie gloriam dei expectantes in eandem ipsam transferemur a gloria in gloriam, sicut a domini spiritu. et nunc quia id impossibile istis corporis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. et cui est portio deus, confidenter faciem eius deprecatur: quia, quamuis nemo hominum uideat faciem dei et uiuet, tamen deum omnes mundo corde uisuri sunt. ergo misericordiam hanc a deo postulat, ut sibi uidendi faciem eius beatitudo contingat, et postulat non sine ratione modoque præstandi.

9. Ait enim: miserere mei secundum eloquium tuum. fidei modestæ uox est, misericordiam dei non secundum peccatorum suorum conscientiam, sed secundum eiusdem

16 II Cor. 8, 18.

1 auris audiuit nec *add. m. 2 V* 4 hebetari *ex habitari m. 3 R* hebetare *VC*
ⁱⁿ
 13 sunt conspectu *R* 14 sumpturos *ex sumpturus R* 16 nos *ex nñ R*
 inquit *in ras. m. 3 R* inquit *V* 17 in *ex & in R* eadem *RC* transferemur
 imaginem a • 19 corporis *ex corporeis R* esse $\equiv \equiv$ (*eras. se uel si*) *R*
 totū *C* totum *VR* istum *V* 21 nemo *add. m. 2 V* 22 & *supr.*
scr. R uiuet *ex uiuit R* uiuat *pE* 23 uidendae *VCpb* facie ^m *corr.*
m. 2 V faciei *ex faciem m. 3 R* faciei *Cpb* 24 eius \equiv beatitudo *R*
 non *add. m. 2 V* 27 misaericordia *R* 28 eiudem *corr. m. 1 R* eiudem *V*.

dei eloquia deprecari. scit deum etiam peccatoribus esse ignem
 consumentem. Moyses enim ait: deus uester ignis con-
 sumens est. nouit eundem esse fidelibus lucem, de quo et
 alibi propheta ipse dicit: inluminans tu mirabiliter de
 5 montibus sanctis. discernit et hanc apostolus bonitatis et
 seueritatis dei consuetudinem, cum ait: uide ergo bonita-
 tem et seueritatem dei; in eos quidem, qui ceci-
 derunt, seueritatem, in te autem bonitatem; et
 rursum: et nisi permaneas in bonitate, excideris:
 10 illi uero si non permaneant in infidelitate, in-
 serentur. bonitatem dei propheta expectat, cum ait: mise-
 rere mei. scit enim neminem sine peccato esse, qui uiuat,
 et omnes in carne sitos misericordia dei egere. officii autem
 sui deuotionisque non inmemor est, cum ait: secundum
 15 eloquium tuum; eius scilicet eloqui, quo et peccatoribus
 poenam denuntiat et in se credentibus uitæ æternæ beatitudinem
 pollicetur.

10. Dehinc sequitur: quia cogitauit uias meas et
 auerti pedes meos in testimonia tua. ex his, quæ
 20 propheta se gēre uel gessisse commemorat, quid nos quoque
 facere oporteat, docet. uias enim suas cogitat et cogitatis his
 pedem in testimonia dei refert. nihil egit, quod non antea
 cogitatione peruoluerit. non linguam in officium suum mouit,
 non pedem in aliquod, quod acturus esset, opus protulit, non
 25 manum ad agendum aliquid exeruit, nisi antea super his om-
 nibus cogitasset, et tum operationem atque effectum cogitatis
 rebus attulerit. uidit igitur ante omnia uitæ suæ uias et cum
 placentem sibi ac probabilem repperit, tunc in eam pedem

2 Deut. IV, 24. 4 Ps. LXXV, 5. 6 Rom. XI, 22; 23.

1 eloquia dei C 2 fir Rp fir a noster 6 seueritas dⁱ V 7 qui
 add. m. 2 V 8 in te uero RCpE cf. Sabatier III, 636 9 tu nisi pb
 excidaris (sic) — in infidelitate in marg. infer. add. C 10 si om. V
 inseruntur C 13 in carne pecca positos corr. m. 2 V misaericor-
 dia R misericordiam V officium C 15 tuum om. V 18 & uerti C et
 conuerti E 22 ante cogitationem V 23 mouit ex nouit m. 2 V
 26 et cum Cpab cogitatio rebus pb fort. recte 27 antea V¹pb om-
 nes pb et conplacentem RC 28 repperit Ra.

contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis uis, postquam quid esset sibi utile cogitauit, fidei suæ pedem in testimonia diuina detorsit. cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouum, nihil inopinatum pertimescere, cum de consilii sententia omnia, quæ accidere solent, sperantur, præfiniuntur, 5 adeuntur. et id consequenti uersu docetur.

11. Postea enim quam uias suas propheta cogitauerat et pedem ad testimonia dei conuerterat, libere loquitur: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. qui ad aliquid præparatur, longo usu ad id, in quo ei est 10 meditatio, præparatur, ne eum de propositi sui sententia negligentem et incautum uis aliqua repentinæurbationis excutiat. propheta itaque nouit esse plurima sæculi scandala. nouit insidiantes esse humanæ naturæ aduersantesque uirtutes. scit periculose dulcem esse ambitionem gloriæ sæcularis. nouit 15 occursum lasciuientium feminarum esse continentium oculis captiosos. scit turpes corporum cupiditates adfectu blandæ uoluptatis inrepere. scit cetera uitiorum genera inleceebrosis aditibus ingruere. nouit etiam plurimis se inreligiosorum odiis subiacere et ob prædicationem dei pietatisque doctrinam uariis 20 persequentium contumeliis esse uexandum. ne igitur turbari tot et tantis insidiis ingruentibus posset, contra omnia se hæc fidei excidia præparauit dicens: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

12. Habet parem beatus apostolus huius præparationis suæ 25 fiduciam dicens: quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio an angustia aut passio aut fames aut nuditas aut periculum aut gladius? sicut scriptum est: quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus sicut oues occisionis. sed in his 30 omnibus superamus et uincimus propter eum, qui

26 Rom. VIII, 35 sq.

5 recidere *V* finiuntur *C* 11 nec eum *V* 14 que uirtutes *om. p*
 15 esse opinionem ambitionemque *E* 17 captiosos *ex captiosus m. 2 V*
 18 uoluntatis *C* ceterum *V* genera *om. V* 20 prædicationem *VC*
 22 excidiis *VRe* possit *RCp* 27 angustiae *ex angustia m. 3 R angustiae pE* famis *R* 28 sicut *add. m. 2 V* sicut — nos dilexit *om. p(A)* quia propter — nos dilexit *om. C* 30 tamquam oues *RE*.

nos dilexit. et quia aduersum horum tolerantiam, ne per hæc a caritate separari posset, sese præparasset, adiecit: confido enim, quia neque mors neque uita neque angeli neque potestates neque præsentia neque futura neque uirtus neque altitudo neque profundum neque creatura alia poterit nos separare a caritate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. nulla apostolorum rerum earum, quæ accidere possunt, genera tali spe præparatum firmatumque perturbant.

10 13. Sit ergo in nobis fiducia hæc et uox, ut, cum subrepant cupiditates, cum passionibus ingruant, cum pericula fatigent, cum supplicia crucient, dicere audeamus: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. dominus noster unigenitus dei filius inter cetera præcepta discipulis suis
15 mandat dicens: non turbetur cor uestrum neque trepidet. aduersum turbationem, quæcumque ex accidentibus erit, longæ præparationis opus est firmitate. ut robusta fide atque firmata dei mandata custodiat.

14. In quem autem se profectum quamue in causam propheta præparauerit, neque turbatus sit, quousque custodiret mandata dei, continuo subiecit dicens: funes peccatorum circumplexi sunt mihi; et legem tuam non sum oblitus. esse peccatorum funes per Esaiam docemur dicentem: uæ, qui ligant peccata tamquam funem longum, modo funis ex plurimis minimis crescentis in multum peccata semper tamquam longo fune tendentibus. sunt etiam

2 Rom. VIII, 38 sq. 15 Ioh. XIV, 1. 24 Esai. V, 18.

1 dilexit nos RE tollerantiam C tolerantium V 2 posset et possit R sese C utae R præparasse V 4 neque præsentia — futura om. V 5 uirtutes CE 7 a caritate xpi R 9 tali sper V talis p perturbat p 10 et fiducia VCp subrepent C subrepunt pb 11 ingruunt Cpb fatigant RCpb 12 cruciant pab 16 aduersus p 17 erint V longe VR fides pb 18 firm ≡ ≡ a C 20 quousq. f quousq; C quousq R (cf. Acad. p. 29) quo minus pE 22 sunt m p sunt me RE cf. Sabatier II, 237 23 eseiã V isaiam p 24 ligant et legant m. 2 V 25 crescentes R 26 longum funem Cpb pendentib. V tendentur uel tenduntur e.

hæc delictorum uincula, quibus humanæ mentes inligantur, de quibus in prouerbiis scriptum est: uinculis suorum peccatorum unusquisque constringitur. stringit enim nos atque alligat et his uitiorum funibus implicat diabolus in omni uitæ nostræ cursu laqueos prætendens. quod autem liget, in euangeliiis cognouimus, cum dicitur: hanc autem filiam Abrahamæ ligauit satanas annis decem et octo. ligat igitur omni uitiorum genere, ebrietatis consuetudine, uoluptatum desideriiis, infidelitatis piaculo. sed inter hos funium laqueos non est admittenda legis obliuio. præparatos enim esse nos conuenit, ut ab his laqueis, si quando circumligent, exuamur, ut legis dei omni tempore recordemur.

15. Et recordatur plane propheta dicens: media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. non uacat totis noctibus somno nec otiosus lecto continetur: ad confitendum deo non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit. meminit hoc esse tempus, quo primitiæ Aegyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt; his ergo horis non laxatur in somnum, ne cladi Aegypti admisceatur. hoc noctis tempore introeunte sponso sapientes uirgines in nuptias cum lampadibus introibunt; uigilat ergo, ne cum stultis mereatur excludi. hoc tempore psallentibus Paulo et Silea apostolis catenæ et uincula resoluntur; non dormit itaque, ne uinctus sit. nec habet eum totus nocturni temporis somnus, ne ei obliuio officii sui requie mediæ noctis obrepat; surgit enim ad confitendum deo. confessio uero non

2 Prov. V, 22. 6 Luc. XIII, 16.

1 quibus humanæ — de om. Cp mentis VR¹ 2 in om. V uinculis V fasciis RpCE peccatorum suorum E 5 quid V licet C ligat R 7 habrahae R abraae V habrae C ligat ex legat R 8 consuetudinē V uoluptatem V¹ 9 impietatis V funū V laqueos ex laqueus R 10 amittenda C nos esse E 12 leges V 16 dō V dñō R 17 esse ex esset m. 2 V 18 quo ex quod m. 2 V ante Aegyptiorum & eras. ex R 19 ne gladii V¹ ne gladius V¹ 20 aegypti (& supr. scr. m. 3) R 23 sila ex silea C silae E cf. Lucif. ed. Hartel p. 269 24 nec uinctus sit p totus om. Re totius coni. Bened. in adn. 25 nec ei ex ne ei m. 3 R nec ei VCpE officiis sui V requiae R¹ requia C media C 26 obrepat VCpE.

semper ad peccata referenda est, uerum etiam in dei laudibus intellegenda est. nunc ergo confitetur deo super iudicia iustificationum eius, laudans igitur deum, quod nihil nisi in iudiciorum iustificatione decreuerit.

16. Sequitur deinde: particeps sum ego omnium timentium te et custodientium mandata tua. apostolum dixisse meminimus: participes Christi facti sumus. sed et in quadragesimo quarto psalmo quosdam participes dei significatos esse meminimus, cum dicitur: unxit te deus,
 10 deus tuus oleum exultationis prae consortes tuos. sunt ergo secundum apostolum et secundum prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes. et particeps eius, quisque in iustitia manet, quia ipse iustitia est: particeps eius erit, quisque in ueritate persistit, ipse est enim ueritas: et quisque in
 15 nouitate uitae ambulabit, erit particeps eius, quia ipse est resurrectio. ergo cum sciat propheta plures dei esse participes, nunc per uerecundam ac modestam de se praedicationem, cum se, quia et ipse Christus et factus et dictus sit, Christi meminerit esse participem, tamen omnium timentium deum potius
 20 se confessus est esse participem. est autem etiam tunc timentium deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus conplorat, cum tamquam eiusdem corporis membrum in dolore membri alterius dolet. hac igitur passionum communione timentium deum particeps fit. ceterum quisquis per insolentiam
 25 suam credentem in Christo et redemptum a Christo dedignatur,

7 Hebr. III, 14. 9 Ps. XLIII, 8.

8 laudat *Cpb* 5 particeps ex participes *m. 2 V* 6 te *om. V sed cf. lin. 19*
 apostolus *V¹* 7 meminimus ex minimus *m. 1 V* particeps *Cp¹*
 8 et *om. V* quosdam particeps *C* 9 significatus *C* 10 oleo exul-
 tationis *Cpe* oleo laetitiae *Rb* prae consortibus tuis *RCE* (*ἑταῖροι*
ἀγαλλιάσεων παρὰ τοῖς μετόχους σου LXX) 12 erit ei' (erit in *raz.*) *p*
 eius erit *E* quisquam *R* quisquis *cf. Acad. p. 29* 18 in iustitia manet
 — eius erit quisque in *marg. infer. add. V* et particeps *E* eius
om. p quisquis *Re* 14 quisquis *Re* 17 per *supr. scr. R* 20 etiam
 tum *V* tunc etiam *b* tunc *Ce* 21 cōpatientibus *C* con plorantibus *C*
 22 in dolorē *R* in dolorem *V* 23 hac ex ac *m. 2 V* 24 particeps
 sit *Vb* 25 credentem in Christum *pb* a xpo *V* a dō *R* in Christo
p(A).

exacerbat, inhonorat, non est ille timentium deum particeps, quibus non sit in conpatiendis passionibus consors.

17. Non nudum autem hoc neque solitarium propheta posuit, cum dicit: particeps sum ego omnium timentium te. plures sunt timentes deum et tamen inobedientes; plures sunt timentes deum et tamen infideles, quos naturæ suæ condicio timori quidem dei subdit, sed voluntatis suæ perversitas ab obsequiis dei auocat. atque ob id non suffecisset prophetam dixisse: particeps sum ego omnium timentium te, nisi addidisset: et custodientium mandata tua. timor enim fidei in sola obœdientia est et metus religionis in obsequella est. horum itaque particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia conprobabunt.

18. Dehinc sequitur: misericordia tua, domine, plena est terra. iustificationes tuas doce me. terra misericordia dei plena est, quæ contaminata, quæ corrupta, quæ inreligiosa, quæ infida, quæ perdita est. et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacii arguere, tamquam non in omnem terram dei misericordiam putet esse diffusam, dominum in euangeliiis recolat dixisse: estote boni, sicut pater noster, qui est in cælis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. patiens enim et miserator deus, dum mauult pœnitentiam peccatorum quam mortem, dona sua iustis iniustisque largitur, unicuique per patientiam longæ æquanimittatis pœnitendi tempus impertiens.

19. Et quia hanc bonitatem patientiæ dei et perfectionem, quæ sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratur,

20 Matth. V, 45. 23 cf. Ezech. XXXIII, 11

2 non fit C in om. Cp patiendis compassionib. V 3 non dum V 6 dm et tamen h. l. add. m. 2 V 7 uoluptatis R 8 auocet p¹ suffecisset C suffecisset (in marg. subfecisset add. m. 3) R prophetae CpE cf. infr. p. 441, 5 9 dixisse ita VCpE 11 oboedientia est ex oboedientium m. 2 V obsequela ex obsequella R obsequela pE 12 participes expedit, qui timorem p 14 tua supr. scr. R domini R 16 corruptat V¹ 17 si qui ex si quæ m. 2 V audebat V¹ 18 mendacio V¹ 21 qui est in caelis om. RCpE 23 miserat C misericors Vpb d3 add. m. 2 V 25 longe cod.

meminit semper sibi propheta sperandam, ait: iustificationes tuas doce me, domine. iustificationes omnes in lege legerat; sed quia cælestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, non eget doctore terreno. doceri enim se ab eo
 5 orat, qui ait: petite et dabitur vobis; quærite et inuenietis; pulsate et aperietur vobis. aperiri sibi et dari clauem a doctore legis dedignatur propheta, scientiæ cælestis expectans magistrum dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum. amen.

10

TETH.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo, domine, secundum uerbum tuum et reliqua.

1. Iam in exordio psalmi commemorauimus nihil aliud in eo quam doctrinam humanæ uitæ contineri, per quam ad cog-
 15 nitionem dei ipsis, tamquam paruoli, litterarum elementis erudiremur. ex persona enim sua nos propheta confirmat qualiter in omni genere diuini officii uersari nos oporteret, ut per disciplinam adeptæ institutionis fidei ordinem teneremus. ut ipso illo primo nonæ litteræ uersu docetur. ita enim dicitur:
 20 bonitatem fecisti cum seruo tuo, domine, secundum uerbum tuum. et forte quidam existimabunt de secundis rebus prophetam locutum deoque gratiam ob ea, quæ sibi prospere acciderint, rettulisse. sed nouit etiam in aduersis rebus gratiam deo esse referendam; scit in omni passione ac
 25 tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus

5 Matth. VII, 7.

1 sperandum V 2 domine om. Cp̄b' 5 quaerite — aperietur vobis in marg. infer. add. m. 2 V 6 aperiri corr. m. 1 V aperi p 9 cui ex cum m. 2 V in saecula saecula saeculorum C amen om. V Explicit littera VIII incipit littera VIII feliciter V Finit R Finit lit. VIII Beth (sic!) Lit. VIII Teth incip. C Fin. litt. VIII inc. Teth † VIII p 11 dñe dñe V 13 iam dudū in exordio p(A) 14 doctrinae F uitā I 15 paruolis V paruo R 17 oportet p ut per add. m. 2 V 19 nonae ex nono m. 3 R 21 secundis ex secundum m. 2 V 22 deoque ex deo m. 2 V ea ex eo m. 2 V sibi proferre V 23 acciderent VC acciderant p rettulisse RCpE 24 referendum C.

honorandum. scit indiligentem esse medicum putribus uul-
nerum sinibus parcentem. meminit piam esse patrum in filios
seueritatem. argui se per temptationes ac probari per patien-
tiam a deo optat; et in his, quæ aduersa existimantur, agit
gratiam.

6

2. Atque hanc nostram intelligentiam, ut id prophetam
orasse credamus, uersus, qui subiectus est, docet dicens: bo-
nitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia
mandatis tuis parui. quidquid ergo deus in seruum
suum facit, bonum est; secundum enim uerbum suum facit. 10
et quidquid secundum uerbum eius est, non potest malum
existimari, quia ei, qui solus bonus est, uoluntas sit prona
bonitatis.

3. Versus itaque, ut diximus, secundus prophetæ exponit
adfectum, cum orat dicens: et bonitatem et disciplinam et 15
scientiam doce me. bonitatem superius confessus est erga
se factam; quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur?
nisi quod tunc fuerit ex fidei confessione gratulatio, cum, quid-
quid illud fieret in se, id esse bonum credidit: nunc uero est
per naturam humanam ignorantiae causa, cum ut doceatur 20
orat. sed eam bonitatem uult discere, cui disciplina sit iuncta.
disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium peccata
arguentis et uitia corrigentis. correctio uero uitiorum magnum
adfert in bonitate profectum. bona ergo est seueritatis disci-
plina, sed adhuc eam propheta ignorat. non enim tantum 25
bonitatem et disciplinam, sed etiam scientiam uult
doceri: adfectum in eo fidei suæ ostendens, cum bonitatem et

1 indigentem *R* diligentem *Cpb* 2 non parcentem *Cpb* 3 temp-
tationes *ex* temptationem *R* reprobari (*om. ac*) *V* 4 a *om. pb* obtat *C*
ait gratiam *C* 7 *h. l. etiam primum uersum repetunt pb* 8 scientiam
tuam *b* 9 mandatis tuis credidi *pE* 10 enim uerbum — secundum
in marg. add. m. 2 V 11 post malum *del. suspicari m. 2 V* 12 *pna*
RC plena pE 13 uoluntatis *R* 14 secundum *VR* profeta *ex pro-*
fetam m. 2 V 15 bonitatem (*om. et*) *Cps* 16 est *om. pb* 18 fuerit
ex R¹ fuit et ex V fuit ex R²CpE 19 illut *V* 20 ignorantiae *ex*
ignorantiam m. 2 V 21 discere *ex* discidere *m. 2 V* 22 disciplina *Cpb*
necessarium est *pb* esse *om. Cpb* 24 in bonitatem *R* profectum
ex perfectum m. 2 V 25 adhuc cū profeta *V* 26 scientiam *om. R.*

meminit semper sibi prae-
tiones tuas doce me
lege legerat; sed quia
formabantur, non ego
oratur, qui ait: peti-
uenietis; puls-
dari clauem a
caelestis expect-
cui est glorie;

in bonam sibi a de-
rimis admonui-
r praecipue
uitatem
b id

su eiusde.

humiliarer, ego

am ego custodiui. non

10

Boni
dum

at, quam delicta praecedant; neque
humiliamur, quam per peccatorum iniqui-
onibus simus. docet itaque propheta humi-
l. am emendationem esse delicti; atque ob id bonum
eo sibi quidquid a deo est, quia pati meruit, quod pati
15 n' et scit disciplinam emendationem esse uitiorum. prius
ergo deliquit, secundo autem humiliatus est, et per humilitatis
disciplinam oportet eum, ne delinquat, doceri et in eloquiis dei
manere, quia iam sit delinquens humiliatus et in mandatis
dei, ne ultra possit peccare, mansurus sit.

5. Bonus es, domine: et in bonitate tua doce me
iustificationes tuas. scit iustificationes dei propheta bonas
esse, quia bonus sit, qui eas statuit. scit sibi nihil nisi ex
iustificatione dei accidere, quia professus sit prius se deliquisse.
25 dehinc postea esse humiliatum. et quia superius orasset, ut
bonitatem et disciplinam et scientiam doceretur, nunc orat, ut
iustificationes dei in bonitate doceatur: quia iustificatio opus
sit rei iustae, quae sibi ignorabilis sit, quia iustificationes, quae

1 scit p sit C esse supr. scr. R 8 et apostolū ex apostolū m. 2 V
prophetam (om. et) C gratiam V¹ 5 ita om. C scientiam ex dis-
cientiam m. 1 V 6 fidelis adque credentis R¹ 9 ergo deliqui V
10 propterea loquium V ego h. l. supr. scr. R om. pb 12 per par-
sionem Vpb 14 delicti ex dilicti R dilecti b 16 scit R et sit C
17 deliquit C secundo ex secundum R secundū C per (om. et) R
humilitatis ex humiliatus m. 2 V 23 nisi om. C 24 accedere C
qui Cp 26 docetur R 27 ds V ut quia p post iustificatio del.
ut
m. 2 V nesque in 28 quia p.

sunt constitutæ, umb

adiecit: mu

horum:

tua.

npr

ento

giosi quiqu

uentur, exprobrare

deum? ubi auxiliantis uirtu

est? contra quæ firmo animo fide

mandatis dei intento atque occupato, ne multiplica

superborum iniquitatibus cedat, sed semper dicat: bo

Fecisti cum seruo tuo, domine; ut ait ille passio

humanarum gloriosus et beatus uictor: dominus dedit,

dominus abstulit, sit nomen domini benedictum.

7. Deinde sequitur: coagulauit sicut lac cor eorum: ego uero legem tuam meditatus sum. cor superborum ait sicut lac coagulatum. lac specie et sapore blandissimum est; quod uitio aliquo corruptum coagulari solet et ex naturæ suæ suauitate decedens inutili sapore amaroque corrumpitur. ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam contuerentur, feliciū rerum amici, simplicitatis specie blandientes tamquam lac fuerunt. at ubi eos ab humilitate sancti uiri

16 Iob. I, 21.

1 ūbrae V in se in uers. exeunte add. m. 3 R 8 iiquitatis V
4 corde meo Rb scrutabor RCE scrutabar p cf. Georges II, 2281
6 oppobrium V obprobrium R 8 intellegat ex intellegat V intellegit R
oppobrio V obprobrio RC op, pbrīū p 9 emendare C 10 con ≡ tuerentur
R contuentur ex ootur m. 2 V 11 dñ V dñ ex dñ m. 3 R 12 opus
(om. est) C 18 totiens superborum V 14 sed om. V 17 tulit V¹
18 dehinc V coagulatum est sicut pE cor meum V 19 superborum
ac si lac p(A) 21 alico C naturae suaenitate V 22 decidens R

23 ante Cp iniqui cum corr. m. 2 V in R 24 simplicitate V¹
25 ab umilitate R (cf. Draeger Synt. I, 624) ex humilitate Ve ex hac
humilitate Cph.

niam ipsorum est

ugentes, quia ipsi

qui uos perse-

bus uobis. hanc

confessus est: et

et modi numero,

uitus hic sermo

lex oris dei:

ipsarum uti-

vificans. 10

rationale, intellegens, diiudicans, sentiens constitutum est; horumque omnium generum, quæ in eo sunt, nihil ad aliud aliquid proficit quam ut ipse et ceteris aliis et his, in quibus est natus, utatur: utatur autem ad cognoscendum uenerandumque
 5 eum, qui tantorum in se bonorum auctor et parens sit.

2. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum esse intellegetur, quod tale est: grande homo et pretiosum uir misericors: uirum uero fidelem opus est inuenire. quid enim tam difficile est, quidue tam ardui operis
 10 est quam inuenire eum, qui meminerit se secundum imaginem et similitudinem dei esse factum, qui diuinorum eloquiorum studio intentus rationem animæ suæ corporisque cognouerit et originem utriusque generis naturamque perceperit, ad quem denique finem hæc institutio sua ortusque contendat? atque
 15 ob id magnum quiddam est homo. hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in uitia deciderit, amittit, indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari, et qui non secundum imaginem et similitudinem dei factus sit; sed secundum exprobrationes propheticas et euangelicas aut serpens
 20 aut progenies uiperarum aut equus aut mulus aut uulpis ei nomen est, et proprietas ei nominis sui, ut ab innocentia sua exciderit, aufertur.

3. Verum qui studiosa fide doctrinam dei et præcepta scrutatus sit et per innocentiae studium dignum præstare se uelit
 25 qui secundum imaginem et similitudinem dei factus sit, uti et ipse prophetæ uoce poterit dicentis: manus tuæ fecerunt

7 Prov. XX, 6.

1 intellegendi iudicans sentiens V intelligendi iudicans & sentiens (& supr. scr. 3) R 2 ad om. VRe aliut V 6 et quo I' solomonis V 7 intellegitur C intelligitur p 8 inueniri I' C 9 qd uetã R tardi V 10 qui ex quid R 15 nomen add. m. 2 V 17 admittit V etiam iudicatus I' homo add. m. 2 I' ei qui (ei in m. 3) R et cum • 18 non om. VCpE secundus V et similitudinem om. Cp sed R add. m. 2 V om. CpE cf. quæ de h. l. et de interpunctione a me adhibita dixi Stud. 1889 p. 322 19 serpens ex semper m. 2 I' 20 aequus R ecus V ecis C uulpes C'E 21 ubi de innocentia exciderit VCpE 22 auferetur I' 25 uti ex ut m. 2 I' 26 profeta I' dicentis ex dicentes VR.

me et præparauerunt me. et in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: manus tuæ fecerunt me et finxerunt me: da mihi intellectum, et discam mandata tua. et sine dubio non otiosum esse existimandum est, quod non satis erat prophetam dixisse: manus tuæ fecerunt me, nisi adiecisset finxerunt uel præparauerunt; sed honorem condicionis suæ propheta intellegens specialem originis suæ in hoc significare uoluit dignitatem, primum dicens: manus tuæ fecerunt me.

4. In creatione mundi omnia uerbo effecta esse accepimus, cum dicitur: fiat lux, cum dicitur: fiat firmamentum, cum dicitur: et pareat arida, cum dicitur: germinet terra herbam pabuli seminantem semen secundum suum genus, cum dicitur: fiant luminaria in firmamento, cum dicitur: eiciant aquæ reptilia animarum uiuarum. ergo omne, ex quo uel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto et subsistere in id, quod est, ex uerbo dei cœpit. uerum de homine ita deus locutus est: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. differt itaque natura et origo hominis ab institutione uniuersæ creationis: et proprie de eo ante tractatur et confirmatur, ut fiat, cum cetera sine quadam consilii sententia esse sint iussa. habet ergo primam hanc origo hominis dignitatem, quod ei proprium fuit de se ante tractari.

5. Verum et in hoc præsentī prophetico dicto ingens humanæ originis priuilegium continetur. non enim manus domini pecora et aquatilia et uolatilia fecerunt; nusquam istud scripturæ

11 Gen. I, 8 sq.

~~finxerunt~~
.....

1 praepræparauerunt R parauerunt C 2 depraendimus V¹ 3 finxerunt ex pinxerunt m. 2 V me om. p. ut discam RCpE cf. Sabatier II, 239 6 nisi et V finxerunt me uel V parauerunt C 7 propheta — suae om. V 10 accipimus C 13 erbam R 14 firmamentum V¹ 18 dñs add. m. 2 V 20 naturae origo R 21 ante et tractatur et pE ante et tractatur ad C 22 concetera C sententia ex sententiam m. 1 V 23 primum Cpb hanc om. V 26 origini corr. m. 2 V dñi ex dñi corr. m. 2 V 27 istut I'.

tradiderunt. egregium hoc itaque et præclarum in homine est. quia a ceteris dignitate operationis excipitur. de confirmatione autem cæli ita quodam in loco legimus: ego manu mea firmaui cælum. ergo exæquatur operationi hominis istud
 5 elementum, cum idipsum manu dei firmatum esse memoratur? sed quamquam cælum manu, homo tamen manibus. præstat ergo officio unius manus duarum operatio: et id, quod ad confirmationem cæli satis est, in hominis condicione non sufficit. intellegendum autem est, cur manibus propheta se factum esse
 10 dicat, neque solum factum, sed etiam figuratum uel præparatum.

6. Ceterorum omnium elementorum creatio eo ipso in tempore et instituta et effecta est, quo subsistere iubebatur, neque inchoationem eorum et perfectionem tempus aliquod discernit; nam consummationem inchoatio in eo, quod est cœpta, percepit.
 15 homo uero, cum internam et externam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat et ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutus, duplici est institutus exordio. primum enim dictum est: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; dehinc
 20 secundo: et accepit deus puluerem de terra et finxit hominem.

7. Primum opus non habet in se adsumptæ aliunde alterius naturæ originem. incorporale est, quidquid illud tum de consilii sententia inchoatur: fit enim ad imaginem dei. non dei
 25 imago, quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ; sed ad imaginem, id est secundum imaginis et similitudinis speciem. diuinum in eo et incorporale condendum, quod secundum imaginem dei et similitudinem tum fiebat: exemplum scilicet

8 Esai. XLV, 12 (LXX). 18 Gen. I, 26. 20 Ibid. II, 7.

1 tradider̃ Cp tradidere E 2 a om. R 4 istut etut elementū corr.
 m. 2 V 7 officium V manus om. V quod confirmatione C' 8 in
 add. m. 2 V 9 qur R cur — dicat om. V 11 ceterarum V¹ in
 om. pb 12 subsisteret V¹ 13 inchoationem VC et sic in seq.
 14 per ≡ cepit (e ex i m. 3) R 16 alia ab alia R 17 rationum V
 constitutus ed. post Basil. 1550 constitutum VRUpa est constitutus V
 20 scdm p acceperit V¹ 28 illut V tum om. e 28 ad supr. scr.
 m. 1 R dei id est Cpb.

quoddam in nobis imaginis dei est et similitudinis institutum. est ergo in hac rationali et incorporali animæ nostræ substantia primum, quod ad imaginem dei factum sit. secundi uero operis efficientia quanto differt ab institutione prima? deus terræ puluerem accepit. nam sumitur puluis, et terrena materies formatur in hominem uel præparatur et ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. primum ergo non accepit, sed fecit: secundum non ut primum fecit, sed accepit et tum formauit uel præparauit.

8. Utrumque autem intellegi recte potest, quia utrumque scriptum deprehendimus: ut formauerit in id, quod est, corporis scilicet speciem, uel præparauerit in id, quod dicitur: et inspirauit in eum spiritum uitæ, et factus est homo in animam uiuentem. inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est, per quam natura animæ et corporis in uitæ perfectionem quodam inspirati spiritus fœdere contineretur. scit in se duplicem beatus apostolus Paulus esse naturam, cum secundum interiorem hominem delectatur in lege et cum aliam in membris suis uidet legem, quæ se captiuum ducat in lege peccati. quod ergo fit secundum imaginem dei, ad animi pertinet dignitatem. quod autem formatur ex terra, speciei corporis naturæque primordium est. et quia uel locutus ad alterum deus intellegitur, cum dicit: faciamus hominem, uel triplex cognoscitur hominis facti formatique perfectio, cum et fit ad imaginem dei et formatur e terra et inspiratione spiritus in uiuentem animam commonetur, idcirco manibus se

12 Gen. II, 7. 17 Rom. VII, 22 sq.

1 in *add. m.* 2 *V* et similitudinis *add. m.* 2 *V* 2 hæc ex hoc *m.* 2 *V* et corporali *C* substantia qui primū *V* 3 ad *add. m.* 2 *V* 4 primi *coni. Bened.* 5 accipit *pb* 6 alia *C* aliut *V* 7 ac ex a *m.* 1 *V* 8 secundo *VR* ut *om. VR* tunc *pb, om. e* 11 deprehenditur *V* in it *C* 14 inspiratione *R* inspirationis *C* 15 naturam *V* in *om. Cp* 16 contineret *p* 17 ap̄s paulus *R* apostolus *V* paulus *CpE cf. p. 447, 7* 19 in legem peccati *VCpe* 20 dei imaginem *C* 21 ex terre specie *C* 22 corporeæ *V* et corporis *C* naturæque

*VR*¹ naturæ q; *C* 24 præformatique *Cpb* 25 et fit ex fit *m.* 2 *V* et fiat *R* e ex et *m.* 2 *V* inspirationes in spiritus *V* 26 in uiuente anima *V* & idcirco *R*.

factum et formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua et non solitarii tantum et eadem triplex fuisse docetur operatio.

9. Et quia istud sciat propheta ualde esse occultum et
 5 reconditum, quatenus scilicet manibus dei formatus sit, tamen, ut plenam atque absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait: da mihi intellectum, et discam mandata tua. et tamquam ignorans hæc loquitur et tamquam nondum intelligentiam adeptus dari sibi intelligentiam depre-
 10 catur: et audent non dico ecclesiæ homines. sed gentium sophistæ quædam de naturæ humanæ institutione uelle tractare: audemus etiam gloriari rectæ ac perfectæ nos uitæ esse scientiam consecutos. sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo. ut uel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur uel ignoratarum
 15 intelligentiam deprecemur. optimum est autem cælestium mandatorum scientiam a deo per precem postulare et infirmitatem ingenii nostri paupertatemque cognoscere. primum enim secundum apostolum munus est gratiarum sapientiæ donum. sequens scientiæ; et idcirco hunc ordinem etiam hic propheta seruauit
 20 dicens: da mihi intellectum. et discam mandata tua. primum intelligentiam, post etiam scientiam deprecatus est.

10. Sequitur deinde: qui timent te, uidebunt me et lætabuntur, quia in uerba tua speraui. consuetudo impiorum est, ut conspectis religiosis uiris tristes sint. oderit
 25 enim necesse est ebriosus sobrium, continentem impudicus, iustum inicus, et tamquam conscientiæ onus præsentiam sancti cuiusque non sustinet. contra uero ad conspectum uiri fidelis

1 non in manu C' et non manum I¹ 2 sua non C' solitaria C'
 4 istud V atque reconditum E 5 formatus sed V 6 plenam aquā
 atque R absoluta V¹ absolute C consequamur VCp 7 mi V ut
 discam RCpE 8 tua tamquam VCpE hæc add. m. 2 V 9 adeptus —
 intelligentiam *supr. scr. m. 1 R in marg. infer. add. m. 2 I'* 10 ecle-
 siæ V ecclesiæ R 11 de om. V institutionis VR an institutionibus?
 12 nostræ uitæ V 15 optimum C 16 et om. b 18 unum est I'
 20 ut discam RpE 24 tristis V¹ oderit etiam V 25 est add. m.
 2 V 26 iniquus R iniquus pE bonus I' sancti add. m. 2 I' om. C'p.

religiosi omnes, quibus dei timor est, lætantur et uel solo corporeæ contemplationis uisu gratulantur modo animum herbarumque quarundam, quæ uisæ tantum et conspectæ morbis aliquibus et infirmitatibus medentur. utilis ergo est sancti præsentia timentibus deum, quia necesse est profectum aliquem 5 ex contemplatione ipsius consequantur. sed propheta non hoc in se solum contuendum putat, quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. uult ille probitatem uitæ suæ conspici, uult iustitiam suam et religionem et continentiam cerni. non enim tantum timentes deum, quia uident eum, lætabuntur, sed 10 quia uideant eum in dei uerba sperantem: et sperantem non mediocriter neque confuso humanæ opinionis errore, sed dicentem cum libertate id, quod consequitur:

11. Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua et uere humiliasti me. in locis ceteris meminimus ita 15 prophetam dicere solitum: da mihi intellectum et doce me, et obseruabo præcepta tua; nunc autem tamquam de adeptis profitetur dicens: cognoui. domine, quia æquitas iudicia tua. sed hic non de iudiciis illis æternis, sed de præsentibus sermo est. iudicia illa æterna secundum eundem 20 prophetam sicut abyssus multa, et secundum apostolum: iudicia dei inuestigabilia et inscrutabilia. scit autem in his iudiciis, quæ nunc sunt, quidquid in se geratur, ex iudicio dei fieri: omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia

21 Ps. XXXV, 7. 22 Rom. XI, 33.

1 timor dei *E* ut uel *RCe* uel *V* sola *V* 2 gratulentur *e* 3 et conspectæ utiles sunt. utilis ergo *cet. p(A)* et conspectæ gratū contemplationis uisū seu odorem suauitatis reddunt. utilis ergo *cet. C* 4 est et sancti *p̄b* 6 sed profeta sed non *V* 7 quod *add. m. 2 V* publicis *VRe* caducis *Cp(A)b* 8 uult — conspici *om. Cp* 10 timentes dñm quia uident eum *C* timentes deum (*dñm*) quia uident *VR* quia uident eum timentes deum *p̄b* lætabuntur — uideant eum *om. C* 11 uident eum *pE* in uerba dei *E* et sperantem *om. V* 12 humana *R* 13 cum libertatem *V¹* quod *add. m. 2 V* 15 et ueritate tua *R* humiliasti *V* 17 de aptis *p(A)* 18 quia equitas *R* qui æquitas *C* iudicia tua *add. m. 2 V* 19 æternis illis *C* 20 iudicia enim illa *Cp̄b* 21 multa est (*3 p*) et *VRCp* 22 iudicia enim dei *C* inexscrutabilia *R* 23 quid in se *V* 24 dī *add. m. 2 V* tribulationes omnes *add. m. 2 V* pressuras *VR*.

insectationum odia, omnes persecutionum infestationes ex iudicio in se dei adesse, ut per hæc probabilis, ut per hæc emendatus et tamquam per ignem examinatus atque purgatus sit.

12. Plus est autem nescio quid in cognitione quam in fide
 5 operis: et idcirco hic non credidit. sed cognouit, quia fides habet obœdientiæ meritum, non habet autem cognitæ ueritatis fiduciam. distinxit apostolus plurimum inter cognitionem fidemque differre. posteriore eam loco inter gratiarum dona connumerans. primum enim sapientiam, sequenti cognitionem, tertio
 10 fidem prædicauit, quia qui credit, potest ignorare, cum credit; qui autem iam cognouit, non potest id, quod cognouit, adepta cognitione non credere.

13. Ergo ambiguitatem hic non admittit propheta, quin sciat iusta dei esse iudicia, id est humiliationis suæ et tribulationis
 15 et contemptus et iniuriæ et doloris. ita enim ait: cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua, et uere humiliasti me. non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum, non sine causa passionibus permissum, non sine causa per iniurias humiliatum, sed ad humanorum uitiorum
 20 expianda peccata ex iustis se ac ueris dei iudiciis humiliationi esse subiectum.

14. Sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudicii uersetur, exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia dei deprecatur, quia humana infirmitas impar sit tolerantiae
 25 passionum: fiat misericordia tua, ut exhortetur me secundum eloquium tuum seruo tuo. sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi, et ea omnia, quibus uexatur, purgationem sibi terrenorum esse

2 ut per hoc probabilis V 6 cognita V 8 differre et posteriore C 9 primo Cpb fort. recte sequentē C scientem V 10 ignorare quod credit pE

11 quā ante iam V 14 esse iusta dī p iusta esse dei E iusta dei (om. esse) R suæ et tribulationis om. V 15 cognoui enī quia V 16 et in ueritate tua humiliasti me R 19 iniuriis Cpb sed om. R 20 expuenda VC ueris = dei R humiliatione C 23 post uersetur subsequentem psalmi uersum uolgari errore inseruerunt VRCe 25 passionum dicens pb exortetur VRC 27 sibi esse humiliari bonum om. V subdi et ea ex subiecta corr. m. 2 V 28 a quibus pE.

uitiorum. non enim ut humilitas ac tribulatio a se auferatur
 orat, sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione
 præstetur. optat ergo diutino proelio in his corporis sui infir-
 mitatibus militare, optat longo certamine aduersus huius mundi
 nequitas consistere. sed adhortationem ex misericordia dei 5
 sperat, ut tribulatus licet et afflictus diuinæ adhortationis auxilio
 firmetur. scit et beatus apostolus Paulus, omni ipse temp-
 tationum genere perfunctus, uti se diuinæ misericordiæ
 adhortatione. dicens: benedictus deus pater domini
 nostri Iesu Christi, pater miserationum et deus 10
 omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni
 tribulatione. et adhortationem hanc scit sibi propheta
 promissam ab eo patre et domino miserationum, qui per
 temptationes eum, qui in se credat, examinet; atque ideo sub-
 iecit: secundum uerbum tuum seruo tuo, id est 15
 secundum eam promissionem, qua sponderit se tribulatos in
 passionibus non relicturum. dixit enim in euangelis: cum
 ergo tradent uos, nolite cogitare, quomodo aut
 quid loquamini; dabitur enim uobis in illa die
 quid loquamini. non enim uos estis, qui loquimini, 20
 sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis.
 et hoc quidem, quantum ad præsens pertinet tempus.

15. Futuræ autem spei propheta non inmemor est dicens:
 ueniant miserationes tuæ, et uinam: quia lex tua
 meditatio mea est. naturæ corporalis infirmitas eget 25
 miserationibus dei. neque enim beatæ illius uitæ æternitatem

9 II Cor. 1, 3 sq. 17 Matth. X, 19 sq.

2 sed ut ^{si} bi corr. m. 1 R sed sibi V 3 obtat C diuino Ce
 4 optat ergo longo V aduersum VCP mundi huius CE 5 adhorta-
 tione V hortationē p ortationem C 6 auxilium V¹ 7 omni se C
 8 perfunctū C uti diuinæ R 10 miserationum ex miserationi m. 2 V

misericordiā C 11 exhortationis add. m. 2 V quin V q; C 13 ab
 eo patre pmissā & dño miserationū p(A) promissam habens patrem et
 dominum (dñm V) miserationum VRC cf. p. 448, 1 et de uerbis ab eo et
 habeo saepius confusis cf. Acad. p. 27 promissam a deo patre et domino
 miserationum E per temptationem seu qui V 14 in om. e 19 dabitur —
 loquamini om. R die V hora CE ora p 23 profetae V non memor
 est R non inmemorat V 24 ueniant mihi miserationes pE.

consequi merito suo poterit, nisi miserationibus eius, qui pater
 miserationum est, prouehatur. scit se propheta nondum ea
 uiuere uita, quæ uita sit; nemo enim nostrum hoc, quod nunc
 uiuit, uitam audebit existimare. nunc enim in corpore mortis
 5 sumus, Paulo dicente: qui me liberabit de corpore
 mortis huius? et hoc ipsum eodem hoc propheta testante
 ita: et in puluerem mortis deduxit me. uera enim
 uita nostra cum Christo absconsa est in deo. sed neque hæc,
 nunc in qua agimus, regio uiuentium est: ea autem est, de
 10 qua hic idem propheta ait: et conplacebo deo in regione
 uiuorum. atque ideo uiuam dixit, quia non in usu uitæ
 istius uiuit, sed in dei sit miseratione uicturus. sed sperat
 istud, quia lex dei meditatio eius est. uacemus igitur diuinæ
 lectioni, uacemus præceptis dei et opera legis uitæ nostræ
 15 officiis exequamur: quia propter meditationem legis ueniente in
 se domini miseratione sperat se propheta uicturum.

16. Non est uero sufficiens huic prophetæ, ut sibi tantum
 sollicitus sit ac solum sui memor sit. oportet eum curam
 humani generis sumere et publicæ sollicitudinis adfectum subire
 20 et orare pro his, qui in peccatis et in inreligiositate uersantur.
 huius itaque adfectus sui sollicitudinem consequenti uersu docet
 dicens: confundantur superbi, qui iniquitatem fece-
 runt super me. non est hic maledicti oratio. neque retri-
 butionem iniuriæ sibi inlatæ deprecatur. et absit, ut propheta
 25 euangelii prædicator rationem euangelicæ caritatis excesserit.
 domino enim dicente: diligite inimicos uestros et orate
 pro calumniantibus uobis ratio non patitur, ut nunc

5 Rom. VII, 24. 7 Ps. XXI, 16. 10 Ps. CXIV, 9. 26 Matth. V, 44.

2 scit propheta VCpb nondum se ea pb 8 uita sit add. m. 2 V
 5 quis CpE cf. p. 111, 10 liberauit V 7 deduxisti RCpE 8 ab-

condita est C in dñō p 9 nunc in quam V^{ūg} in qua ñc p in qua
 nunc b 11 non usu Cpb 12 uiuat p 13 istut V 15 exaequamur R
 ueniente ex uenite p uenientem ex ueniente m. 2 V 16 miserationi Vⁱ
 17 uera C sufficiens huic profetae ut sibi tā sufficiens sit. oportet V
 20 et inreligiositate VCpE 22 quia iniuste iniquitatem RCpE 23 oratio
 (ora in ras.) R ratio ex oratio m. 2 V^{re} tribulationē C 24 deprecatur R
 precatur (praecatur V) VCpE 27 uos Cpb, om. e; postea E
 add. ac persequentibus uos.

vindictam in superbos atque iniuriosos precetur. sed quia a peccatis qui desinit, in his erubescit, et qui uitia derelinquit, necesse est ea idcirco, quia oderit, derelinquat: orat propheta, ut, qui in se superbi iniuste fuerint, hi per cognitionem uitiorum suorum in his, quæ gesserint, erubescant. quamdiu enim quis peccat, in his, quæ peccat, non confunditur consuetudine et uoluntate peccandi. ubi uero peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. ipse autem exercetur in mandatis dei uiuendo iuste, religiose prædicando, iniurias non retribuendo et tolerando patienter. ob id enim multorum in se superborum contradictiones iniquitatesque sustinuit.

17. Absolute autem consequenti uersu id, quod de confusione superborum tractamus, significasse intellegitur. sequitur enim: conuertantur mihi, qui timent te et qui cognoscunt testimonia tua. uult ergo eos, qui deum timere cœperunt, ad se propheta conuerti, ut per doctrinam suam in uitiiis suis et criminibus erubescant, cognitis scilicet testimoniis dei, de quibus multa iam diximus, et confusi in ueteribus delictis ad institutionem prophetæ doctrinamque se referant: quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiamque conuersio est.

18. Conclisit autem uerecundiæ suæ more dicens: fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar. exercetur in mandatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit, timentes dominum conspectu eius lætantur, manibus dei factus atque formatus est, et non audet dicere immaculatum cor sibi esse. et audemus interdum præferre innocentiam nostram, iactare uitiorum abstinentiam et puros nos a peccatis atque iniquitatibus gloriari? sed ut fidem ita et humilitatem ac modestiam discere a propheta nos conuenit, orante ut sibi immaculatum cor fiat. scit enim ex eo

1 iniuriosus V¹ 4 superbit C iniustae R iusti V fueritⁿ corr.
 m. 2 V fueritur C hii Rp 5 in hiis C 9 religiosae V¹R 11 ini-
 quitatisque V 12 absolutae V¹R 14 te om. V et qui nouerunt Rb
 18 de ueteribus Cp^b 19 se om. V 24 dōm V dñ C in conspectu
 eius V 29 dicere V.

progreſſi ſecundum id, quod dictum eſt: de corde enim
 exeunt cogitationes malæ, cædes, laſciviæ, forni-
 cationes, furta, falſitates, blaſphemix et horum
 ſimilia. hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot
 5 tantorumque vitiorum quaſi ex quodam fomite initia ſuggeruntur;
 immaculatum autem hoc modo ſciens fieri, ſi in iuſtificatione
 dei maneat: iuſtificationum autem hunc fructum eſſe intellegit,
 ne in his manens confundatur. confuſio enim ex peccatorum
 conſcientia eſt et ex opprobrio delictorum. ubi ergo confuſio
 10 non erit, nec peccatum erit. peccatum uero ubi non erit, in
 iuſtificationibus dei manebitur. iuſtificationes autem dei inma-
 culatum cor eſſe præſtabunt.

CAPH.

Defecit in ſalutare tuum anima mea, et in uerbum
 15 tuum ſpero et reliqua.

1. Naturæ humanæ eſt, ut, cum id, quod deſiderat, non poteſt
 obtinere, per deſiderii iugem cupiditatem animi defectione
 teneatur. et hoc noſſe ex ipsis adfectionis noſtræ motibus
 promptum eſt, in quantam animi defectionem eorum, quos
 20 deſideramus, expectatione redigamur. propheta itaque, cui
 omnis ad deum expectatio eſt, cui omne in mandatis eius deſi-
 derium eſt, loquitur et dicit: defecit in ſalutare tuum
 anima mea, et in uerbum tuum ſpero. non habet alia,
 quæ deſiderium ſuum occupent, et ſancti cupiditas non uacat

1 Matth. XV, 19.

2 fornicationes C¹ 3 blaſphemix V blaſphemix C 4 ut de I 6 in
 iuſtificationibus pE 7 dñ maneat iuſtificationum add. m. 2 V iuſti-
 ficationū ex iuſtificatione corr. m. 1 R intellegit ex intellegenti m. 2 V

8 enim ea C 9 et om. V opprobrio corr. m. 2 V obprobrio R
 Explicit littera decima incipit littera undecima feliciter. ſcribtori uita
 legenti doctrina V Finit R Finit Ioth lit. X incip. Kaf lit. XI C Fiſſ
 litte X incip Kaf † XI p 18 Kaf R Kat V 17 optinere C defec-
 tionem V 19 promptum ex proptum tū corr. m. 2 V 20 redigamus
 ex redeamus m. 2 V cui in ōnes ad dñ expectatio eſt I cui
 expectatio omnis ad deum eſt pō omnis expectatio ad deum eſt (om.
 cui) C 22 in ſalutari tuo C.

sæculi rebus. defecit igitur in desiderio salutaris, et defecit ob id, quia in uerbis dei credat: finis enim legis Christus Iesus est et hic est, de quo scripserunt Moyses et prophetæ. est autem salutaris ipso illo nomine, quo Iesus nuncupatur. Iesus enim secundum hebraicam linguam salutaris est; et idipsum angelus ad Ioseph loquens docet, cum dicit: et uocabis nomen eius Iesum; ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis. causa itaque defectionis est desiderium salutaris. desiderii autem hinc origo est, quod in uerbis dei sperat. salutaris enim noster Iesus est, qui et desideratus et natus est. sed defectionem animæ desiderantis intellegendum est quid sequatur.

2. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes: quando exhortaberis me? sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. sed ut de natura defectionis animæ tractauimus, uideamus, qualis oculorum soleat esse defectio. pone igitur in expectatione aut peregrinantis uiri coniugem, aut iam diu absentis filii patrem, quem omni in tempore existimet reuersurum: nonne eo itinere, quo uenturum opinabitur, semper intendet? nonne intentio ac uisus oculorum contuitionis ipsius expectatione deficiet? desideria hæc in se prophetarum dominus testatur, cum dicit: amen dico uobis, multi prophetæ et iusti quæsierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis. propheta itaque et animo et oculis deficit.

6 Matth. I, 21. 22 Matth. XIII, 17.

1 deficit *p^{1b}* saluari *VC* deficit *p^{1b}* 2 in uerbū dei (sperat *e*) speret *pE* 3 est post hic *add. m. 2 V* 4 quod Iesus *Cp^b* 5 enim *om. C* hebreicam *V* 6 id *V* ipsum *Cp* angelus ad *om. V* iosef ex *iose corr. m. 2 V* 7 ihs *V* 8 a peccatis eorum *Re* 9 desiderium salutaris *add. m. 2 V* desiderii *ex desiderium m. 2 V* in uerbum *pE* 13 eloquium *R* 14 sequitur enī *C* 15 defectio oculorum *ex defectionem anima oculorum corr. m. 1 V* 16 tractauimus *ex tractauimus animæ corr. m. 1 V* 18 diu *om. V* omni tempore *Ce* 19 eo itineri *V^a fort. recte cf. Buecheler Decl. p. 114 ei itineri E* opinabatur *V* 20 intendit *RC* nō *V* oculorum contuitionis *add. m. 2 V* constitutionis *R* 25 defecit *V* deficitur *RC*.

3. Sed hi nunc oculi prophetæ, licet dominum uidere desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi; locuntur enim et expectant, et mentis potius est contuitio ista et loquella, non corporis. dicunt enim: quando exhortaberis me? scit
 5 exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare. scit testante apostolo Petro, descendente in inferna domino etiam his, qui in carcere erant et increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuisse. in hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus defecit, non tam visu corporeo
 10 dominum ex eloquiis dei nuntiatum quam contemplatione animæ et mentis expectans.

4. Dehinc sequitur: quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. noui generis hæc causa est, ut ideo iustificationes dei non oblitus
 15 sit, quia factus sit sicut uter in pruina. et si rem solis auribus metiamur, inanis et ridiculus prophetæ sermo existimabitur. sed meminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelis dicente: nemo, inquit, mittit u num nouum in utres ueteres. et non ambigitur eum in utribus corpora
 20 in peccatis suis ueterna memorasse. per continentie autem studium frigent fidelium corpora et calore naturæ interioris extincto utres erunt frigidi, quæ, cum intrinsecus per naturam uitiorum efferuentium incalescant, extrinsecus tamen continentie patientia tamquam pruinæ frigore obrigescant. ergo in hoc
 25 corporum frigore iustificationum dei inmemores esse non possumus. quisque autem per uitiorum ardorem utre pleno caluerit

6 I Petr. 3, 19. 18 Marc. II, 22.

1 hii Rp 2 locuntur VR loquitur C 3 potius est ex potius enim est corr. m. 1 V loquela R²C loquaela p 5 infero Cp 7 carcerem V et increduli — fuerant om. V quondam ex quodam m. 1 R fuerunt Cpb 9 deficit p¹E 10 dei om. R enuntiatum V contemplationem V¹ 12 et hinc V uter add. m. 2 V in ex inter m. 2 V 13 pruina C¹ 14 iustificationes tuas non sum oblitus sed quia V 15 factus sū p 18 inquit VR¹C nouum om. V 19 eum in utribus ueteribus d fort. recte 20 ueterans C uetera pb 21 calore et naturæ V 22 quæ ex
 et quæ m. 2 V 23 efferuentium RCp tamen add. m. 2 V 24 obrigant C^{ges} 25 iustificationem V esse ex se m. 2 V 26 quisq R quisquis CE cf. Acad. p. 29.

neque per metum dei religionemque frigescat, necesse est iustificationum dei obliuiscatur. quæ obliuisci sanctus non poterit, cum utris in pruina modo obrigescentis extrinsecus in internarum cupiditatum omnium instigatione sit frigidus.

5. Dehinc sequitur: quot sunt dies seruitui? quando 5
facies mihi de persequentibus me iudicium? iudi-
cium post consummationem sæculi propheta esse non ignorat,
cum ait: propterea non resurgunt impii in iudicio,
neque peccatores in consilio iustorum. quod ergo
nunc orat persequentium se fieri iudicium? non illud utique, 10
quod in resurrectionis sæculo meminit futurum, cum se pau-
corum nunc dierum secundum corporalem uitam sciat esse.
ita enim ait: quot sunt dies serui tui? cum dicit quot,
scit esse non plures. et superius dixerat esse se tamquam
utrem in pruina. ergo quia paucorum dierum sit, fieri iudicium 15
ab his, qui se persecuntur, desiderat, a diabolo scilicet ministris-
que eius. sunt enim spiritales nequitiae in cælestibus. sed
scit et diabolus in resurrectionis sæculo iudicandum. paucorum
itaque dierum ipse cum sit, fieri hoc iudicium desiderat, scilicet
ut consummate sanctus et perfecte domino placens conterat 20
intra se diabolus, conterat aduersantes sibi inimicasque uirtutes
et fidei suæ animæ subdat nequitias spiritales. nondum igitur
de naturæ suæ firmitate confidit, licet iam ut uter frigeat, sed,
ut per misericordiam dei iudicium in inimicos suos sit, depre-
catur. hanc potestatem iudicii dominus apostolis suis dedit 25
dicens: ecce dedi uobis potestatem calcare super
serpentes et scorpiones et super omnem uirtutem

8 Ps. I, 5. 26 Luc. X, 19.

8 poterit *ex patitur m.* 2 *V* obrigescentis (*s in ras.*) *R* obrigiscētis *V*
obrigescens *pE* in internarum *scripsi cf. Stud. 1889, 323* internarum *VR CpE*
4 instigatione *RCpE* instigationem *V* instigationi *coni Bened. in adn.* casti-
gatione *d* 5 quod *V* quotq̃ *p* 6 mihi *om. Rp* 7 non ignorat *ex ignorat m.* 2 *V*
9 concilio *Rb* 10 persequentium se *scripsi* de persequentium se *VR*
de persequentibus se *CpE* illud *add. m.* 2 *V* 13 quod *V* quod *VCR*¹
15 i pruina *V* quia paucorum dierum scit *pa* quia se paucorum
dierum scit *a* 16 persequuntur *CpE* 18 saeculi *V* 20 ut cōsummate *C*
deo *E* 21 infra *VC* 23 firmitatem *V*¹ infirmitate *p* licet *ex* et
m. 2 *V* uter *add. m.* 2 *V* 24 inimicos *R* inimicos *VC*.

inimici. uocem hanc quidem nondum propheta domini in corpore manentis audiuit; sed dari sibi id potestatis orat, ut constituatur sibi in persequentes se tale iudicium. temptatur enim undique, cum ei per naturam corporis uitiorum inest
 5 connata materies eamque diabolus conatur ardore genuinae cupiditatis accendere, cum impiis inreligiosorum uocibus læditur, cum profanas gentium contra deum disputationes et eloquia uesana perpetitur.

6. Ideo in consequenti ait: narrauerunt mihi iniqui
 10 exercitationes, sed non ita, ut lex tua. quanti enim sunt, qui quædam humanæ uitæ instituta docere se adserant, cum ad uirtutes sæculi studia animæ nostræ deo rectius seruiencia accendunt! quanti etiam sunt, qui cognitionem se habere diuinarum scripturarum mentientes hæretica et peruersa
 15 dogmata prædicant! sed sciens propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in dei lege esse, ait: narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita, ut lex tua. iniqui enim sunt hæc prædicantes. et dei uox uetuit peccatorem eloquia sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cælestis non
 20 recipit ueritatem. peccatori enim dixit deus: quare tu enarras iustitias meas et adsumes testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam, reiecisti sermones meos retro. et has igitur exercitationes propheta non fert, sciens nihil narrationi legis æquandum.

25 7. Denique adiecit: omnia iudicia tua ueritas: inique persecuti sunt me, adiua me. iustum qui persequitur, necesse est ut inique persequatur, quia iniquitas iniustæ

20 Ps. XLIX, 16 sq.

1 uocem ex uos *m.* 2 *V* nfidum *C* 3 testatur *V* 5 conata *RC*
 cognata * geminae cupiditatis *E* 11 quaedam *om.* *C* lacuna *rel.*
 12 studiis animam nostram deo rectius seruientem *p(A)b* 14 diuinorum
 scriptorum (scribtorū *V*) *Vp* 15 doctmata *corr. m.* 1 *V* 16 in dī
 fecerit lege *corr. m.* 2 *V* 17 ita *om.* *Cp* 18 et ideo uox dei *E* et

 uox *RC* et lex *V* 21 assumis *RCpE* cf. *Sabatier II, 101* 22 odisti
 disciplinam *om.* *RCpe* 23 eas igitur *p* 24 non referet *Cp* narratione *C*
 25 omnia mandata tua * iniq *R* 26 persequitur ex persecuntur
m. 2 *V* 27 quia ex qua *m.* 2 *V* iniuste *VR*.

operationis effectus est. scit et hanc apostolus persecutionum iniquitatem, cum dicit: omnes uolentes religiose uiuere in Christo persecutionem patientur. — multæ enim tribulationes iustorum sunt. nunc satanas insectatur, nunc ministeria eius inpugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis inrepat. sed propheta, qui ueritatem esse mandata dei meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fidei animo sustinet. et quia persecutionem sciat fidei esse documentum, non orat eam a se amoueri; sed adiuuari se in ea postulat, et opem atque auxilium misericordiæ dei precatur euangelici huius præcepti non ignarus: qui non accepit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.

8. Veritas ergo est in præceptis dei. ueritas nihil falsum, nihil incertum, nihil imperfectum habet. persecutio autem iusto intentata iniqua est. iniquitas enim prædicatorem necesse est oderit ueritatis; sed auxilium a deo est ueritatis prædicatori. graues enim meminit has esse persecutorum molestias, sed quia iusto utiles sint, non putat amouendas. periculosa namque otiosæ fidei pax est, et faciles securis excubiis insidiæ sunt. bellis autem exercitatum uirum non cito doli capient: et glorioso certamine opus est, ut corona uictoriæ deferatur. ob quod non orat adimi sibi causam certandi, sed tribui auxilium uincendi.

9. Meminit autem non in leui se temptationum esse pugna. sequitur enim: paulo minus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua. prope usque ad finem fidei iniustæ persecutiones prophetam redegerunt, illæ scilicet, de quibus superius diximus, spiritales nequitiae in

2 II Tim. 8, 12. 3 Ps. XXXIII, 20. 12 Matth. X, 38.

1 et om. p persecutionem VCp¹ 2 audicit R 4 tribulationis V¹
5 simulation V¹ 6 artæ VR¹ subrepat V 7 meminit V 8 ini-
quitates V et om. Cp 9 documentum R²pE orat ex osant m. 2 V
a se om. p 10 remoueri E moueri C s ≡ ≡ iuuari p 11 precatur
VR deprecatur C euangelici V 12 accipit RCpE 13 me add. m. 2 V
16 intēta V iniqua add. m. 2 V 17 ueritates praedicatori V 18 per-
secutores V sed scripsi et cod. 20 securis corr. m. 2 V 23 sibi adimi E
tribuit V 24 non om. C se om. p pugna om. V 26 derelinqui C
27 fidei ex si dī m. 2 V redigerunt V.

cœlestibus, quæ nos ad corporalia uitia ingestis cupiditatum inlecebris instigant. pæne igitur est propheta consummatus in terra, id est in corporum uitia et peccata deiectus. ut enim consummatio bonorum ita et malorum est. sed ingruentibus
 5 licet his perniciosissimis inimicis ac persequentibus se mandata dei non dereliquit; et infirmata licet naturæ suæ inbecillitate in præceptis dei permanet, hoc gloriosius in mandatis dei permanens, quo pæne naturæ suæ infirmitas sit subacta.

10. Concludit deinde modestiæ et spei suæ more dicens:
 10 secundum miserationem tuam uiuifica me. et custodiam testimonia oris tui. uiuificari se tamquam nondum uiuens precatur et custoditurum se testimonia oris dei, tamquam nunc non custodiat, pollicetur. sed cum uiuit in corpore, uitam ille non huius sæculi concupiscit; et cum
 15 testimonia dei in lege custodiat, tamen testimonia oris dei custoditurum se pollicetur, quæ euangelicis innouata præceptis non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterii abstinentes sola fidei sanctificatione consummant: per dominum nostrum Iesum Christum, qui et os et dextera et uirtus et sapientia dei
 20 est, benedictus in sæcula sæculorum. amen.

LAMED.

In sæculum, domine, permanet uerbum tuum in cælo et reliqua.

1. Sermonem prophetæ non in humilibus ac peruulgatis
 25 demorari decet, sed semper excelsa et deo digna tractare, atque ita, ut, dum nos ad innocentis uitæ obseruantiam imbuat, ingenii quoque nostri humilitatem ad intellegentiam diuinorum

2 poenae R in terrâ VCp 5 inimicis om. Cp 6 derelinquit Cpb
 7 hoc add. m. 2 V 8 quo ex qui m. 2 V quod pE cf. quæ dixi ep̃hem.
 Austr. 1889 p. 125 9 modeste C modeste p 10 misericordiam Rh
 13 nunc om. V uiuat pE 15 testimonia — custodiat om. V
 16 inouatur V 18 consumant RC 19 ihs xpm V qui et = os R
 qui dñs V et dextera ex dextera m. 1 P 20 amen om. V Explicit
 littera undecima incipit littera duodecima feliciter V Finit R Finit
 litt. XI incip. Lamed lit. XII C Lamec p 21 Lab V 22 in aeternum
 h. l. VR sed cf. p. 457, 20 uerbum tuum in finem h. l. V sed cf. p. 457, 8
 24 aut peruulgatis pb. 27 ingeniiq; nostri C ingenii nostri quoque V.

et inuisibilium sacramentorum extollat. nec sane humana infirmitas in cælestem scientiam se ipsa proueheret, nisi deo donum scientiæ per doctrinam spiritus largiente ad cognitionem diuinæ et inperspicabilis naturæ erudiretur. uolens igitur propheta præstare nos ac perficere deo dignos et sciens repositum
5 humanæ spei esse, ut in cælestem gloriam, si disciplinam cælestis obcedientiæ consecraretur, accederet, ita cœpit: in sæculum, domine, permanet uerbum tuum in cælo.

2. In cælo ait, quia scit in terris propter falsitatem hominum non manere. et quomodo in cælo maneat, ipsa ueluti
10 corporalis contemplationis fide cernitur. non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non otium. contueamur solis annum cursum et menstruum lunæ recursum, astrorum quoque aut stationes aut conuersiones aut demutationes: numquid non finibus suis et constitutis terminis ac decretis uicissitu-
15 dinibus continentur? nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: sed in constitutionis suæ manet lege et in indefessis obcedientiæ ministeriis perseuerat.

3. Sed seruauit hanc desinendorum et præteriturorum officiorum propheta rationem dicens: in sæculum, domine,
20 permanet uerbum tuum in cælo. Latini quidam interpretes ambigua id significatione et minus propria transtulerunt. nam quod apud illos est: *εἰς τὸν αἰῶνα, κύριε*, id nobiscum est in æternum, domine translatum. accipi autem æternum ita potest, ut intellegatur nullo id, quod æternum est,
25

1 extollat *om.* C 2 nisi dono scientiæ R 5 testare nos V 6 in
om. p(A) 7 ascenderet p(A)b *cf.* Acad. p. 20 8 domine *om.* R
uerbum tuum permanet Cp *supr. scr. m.* 1 R 9 hominum *ex* hominis
corr. m. 2 V 10 in caelos V ipse V 11 fidem V 12 non otium —
lunae in *marg. infer. add.* C 13 mensuum (*sic*) *add. m.* 2 V 14 con-
uersationes V 15 in finibus V termini *ex terni m.* 2 V 16 differ-
tur *ex* differitur R deserit p 17 defessis R 18 seruabit V præ-
teritorum VRCα 21 quidem VCps interpretes VR 22 minus

1
ppa p minus ppatria C 23 nam quod graecitas habet p(A)b
toce en eona kl ri u

ΕΥΣΤΟΝΑΤΩΑΡΕ R ΕΙC ΤΟΝ ΑΙCΥCΕC V ΕΝΑΙΩΝΑ ΚΙΠΙΟΥ

(*sic*) p *om.* (α.

fine desinere. sæculum uero, quod *αἰὼν* græce est, intra spatium definiti temporis continetur. non enim ait: in sæculum sæculi neque in sæcula sæculorum, sed in sæculum uerbum tuum permanet. scit post hoc sæculum cælum et terram
 6 præterire domino dicente: amen dico nobis, cælum et terra præteriet, uerba autem mea non præteribunt. meminit etiam hoc sæculum præteriturum esse, ut sit cælum nouum et terra noua. idcirco ait: in sæculum, domine, permanet uerbum tuum in cælo: quia post hoc sæculum
 10 transeunte cælo uerbum hoc oboedientiæ constitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum dei expectent, non necesse sit permanere.

4. Sed non idcirco non et in terris aliquando dei uerbum est, licet id tantum in cælo propheta prædicet manere. nemo
 15 enim nostrum est, qui non interdum donum spiritualis gratiæ sentiat, qui non aliquando in se habeat dei uerbum, cum sobrius, cum tranquillus est, cum continens est, cum beniuolus est, cum misericors est: in his enim cum sumus, manet in nobis dei uerbum, cum præceptis eius bonarum rerum oboedi-
 20 tione famulamur. sed subrepentibus turbidarum adfectionum motibus, cum subit pecuniæ cura, cum æstus turpis ac lasciuæ cupiditatis accenditur, cum iræ impetus commouetur, cum ebrietas desideratur, iam non est in nobis manens dei uerbum. est autem in his, qui secundum apostolum exuti uetere homine
 25 cum peccatis suis nouum induunt, qui commortui Christo et consepulti iam in nouitatem uitæ resurrexerunt et collocati sunt

5 Matth. XXIV, 35. 24 Coloss. III, 9. 25 Rom. VI, 4.

αἰὼν

1 scdm uero p AIΩNA R AIANA V AIΩNA Cp quod græce est (quod *repetitum*) R 4 hoc add. m. 2 V & supr. scr. R cælum et om. C 6 præterient E transient E 7 meminit autem Cp(A) 8 in sæculo R 11 expectant p¹E non om. CpE 18 & ≡ et p non ei R 14 profetae V 17 beniuolus VRa beneuolus (us in ras.) C beneuolens p(A) 18 in nobis om. R 19 oboeditionem V obedientiæ p 20 adfectionum ex adfectione corr. m. 2 V 21 lasciuiae V 22 cum iræ (& eras.) pectus commouetur R cum ebrietas desideratur om. Cp(A) 23 manendi uerbum dei R 24 ueterem hominē V ueterem hominem CpE 25 induerunt E 26 in nouitate VCp.

in cælestibus, qui terrestris imagine derelicta cælestis imaginem portant. in his enim tamquam in cælo uerbum dei permanet, in quibus hoc uerbum non offenditur ira, ebrietate, odio, infidelitate, lasciuiis. nam etsi aliquando manet, tamen has cohabitationis suæ contumelias non fert, ut semper inesse permaneat. ^s si uero hæc commemorata uitia semper in nobis erunt, ne introire quidem polluta corporum domicilia dignabitur.

5. Adest autem unicuique proximum, ut dictum est: stat enim ad ostium uerbum dei et pulsat ostium animæ nostræ et dicit: ecce stans ante ostium pulso; si quis aperiet ¹⁰ mihi ostium, ingrediar ad eum. uult ergo semper introire; sed a nobis ne introeat, excluditur. cludimus enim per hæc corporis uitia animæ nostræ aditum. quæ si cœperit emundatis omnibus patere, ilico introibit modo solis, qui clausis fenestræ ualuis introire prohibetur, patentibus uero totus in- ¹⁵ mittitur. ipsi quidem semper, ut inluminet, promptum est, sed lumen sibi domus ipsa obseratis aditibus excludit. est enim uerbum dei sol iustitiæ adsistens unicuique, ut introeat, nec moratur lucem suam repertis aditibus infundere. manet igitur hoc uerbum dei in cælis per indefessam cælestium obœdientiam. ²⁰ quo exemplo in sanctis quoque, qui cælestes secundum cælestis imaginem sunt, dei uerbum manere credendum est.

6. Sequitur dehinc: in generationem et generationem ueritas tua. duplicem hanc sensus nostri intellegentiam,

1 I Cor. 15, 49. 10 Apoc. III, 20.

1 terrestres *ex* terrestrib *corr. m.* 2 *V* terrestri *R* imagine *ex* imaginem *m.* 2 *V* 2 portat *V* 4 lasciuia *pE* manet in nobis tamen a sancto

habitationis *e* manet non manet *tam* ex q habitationis *p(A)* 5 inesse maneat *V* 6 commemora uitiam semper in manibus *V* 7 dignabitur *ex* dedignabitur *R* 8 proximo *R* 9 ad hostium *R* 10 *post* ante ostium *eras. & R* aperuerit *R* 12 ne *add. m.* 2 *V* cludimus *VRCP* *cf. Acad. p. 24* claudimus *E* 14 ilico *VRe* illico *b om. Cp* 15 introire *ex* introirae *m.* 2 *V* 16 ipse *Cpb* inlumine *V* promptus est *Vpb* 17 si domus *V* excudit *C* 18 dñs *V* 20 per indefessam ministeriorū

obedientiam in his qq; qui cælestes secundum *cel. p(A)* 21 cælestes *ex* cælestem *m.* 2 *V* 23 in generationem et generationem (*ex* generationem) *V* in generatione et generationem *R* in generatione et generatione *Cpb*.

qua uerbum dei manere ut in cælo ita et in sanctis hominibus existimamus, uersus hic, qui consequitur, confirmat. non enim ait: in generationem generationis aut a generationibus generationum, sed in generationem et generationem ueritas tua. utramque generationem simplici significatione commemorat. duas igitur generationes in duobus populis cognouimus, quorum unus est legis et prophetarum, alius est euangeliorum et apostolorum. ueritas ergo dei in solis his duabus generationibus manet. sed cum prior generatio ueritatem dei intra se haberet, nulla alia tum habuit. erant enim plures generationes gentium atque populorum. et nunc cum hæc eadem generatio indigna exstitit, in qua ueritas dei esset. hanc eandem dei ueritatem præter eam, quæ euangeliiis credidit, non habet alia ulla generatio.

7. Sequitur uero: fundasti terram, et permanebit. conuenerat ordini, ut post cælum dehinc terra nuncuparetur: sed hoc, quod medium est, id est in generationem et generationem ueritas tua, ob eam causam interuenisse existimo, ut duplex illa de cælo, in quo uerbum dei manet, intellegentia confirmaretur. nunc ergo tamquam integer ordo seruatus est, cum post cælum, in quo permanet dei uerbum, fundata terra mansura est. et quidem hoc etiam de hac terra forte dictum intellegitur, quæ fundata permanet, quam secundum Salomonem deus per sapientiam fundauit, quæ, cum fluidæ sit aquarum naturæ superiecta et inconstanti innatet substrata elemento, ita tamen sapientia et uirtute et spiritu dei fundata fuerit, ut permaneat. sed mihi propheticus sermo etiam de terra humani corporis uidetur locutus, quæ ita fundata sit, ut

1 in *post* et *om.* C ≡ omnib: C 2 qui *add. m.* 2 V confirmati V
 3 in *om.* R in regenerationē C aut a VRC aut pb 4 in generatione
 et generatione Cp b 7 est et euangeliorum V 9 habere V 11 ad-
 que VR 12 exstitit ex exstitit m. 2 V eandem ex eadem m. 2 V
 18 euangeliiis V 16 terrā nuncuparet C 17 in generatione ex gene-
 rationerat m. 1 V in generatione RCp et generationem R et genera-
 tione VCp 20 et intellegentia V 23 intellegitur Ra quæ secun-
 dum V 24 solomonem V salamonem C cū fluidæ V confluidæ C
 cum fluida R 25 sint quarum V 26 sapientiae uirtute Cp
 27 maneat V.

in ea tamquam in cælo uerbum dei maneat. cælum enim et terra præteribit: et quomodo hæc terra fundata mansura est? nisi forte fundata in hoc sæculo tantum mansura sit, id est secundum sæculi huius constitutionem et ipsa mansura. sed si permansura est, quo uerbo significatur in perpetuum mansura, earum necesse est generationum terra fundata et mansura esse credenda est, quibus ob ueritatem in his dei manentem cælestis horum nunc terrenorum corporum gloria præparatur. et absolutius id ita consequenti uersu poterit intellegi.

8. Ait enim: ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. dies iste, qui nunc est, non perseuerat, interuentu noctis exemptus. aut si de huius diei temporibus locutus esset, mentionem etiam noctis fieri conuenerat, quæ pari, ut dies, dei ordinatione persistit. sed quia dies lux est et sanctus quisque mundi istius lumen est, huius ergo luminis dies non ambigue ordinatione dei perseuerare creditur et perseueraturus, quia omnia deo seruiant. nunc enim non omnia deo seruiunt. numquid et peccatores deo seruiunt? numquid et hi seruiunt, qui adhuc scabello domini pedum subdendi sunt? dixit enim Daud: dixit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scamillum pedum tuorum. et secundum apostolum: oportet eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. ergo tunc dies, id est sanctorum lumen permanebit, cum deo cœperint uniuersa seruire.

1 Matth. XXIV, 35. 21 Ps. CIX, 1. 24 I Cor. 15, 25.

1 etenim V 8 nisisi V in hoc ex in hæc corr. m. 2 V tantum māsīt V 4 inter et et ipsa 1—2 litter. eras. R 5 uerbo ex uerbo m.

1 V m p(A) 9 absolutius V 18 exeptus p(A) de om. V 15 quia om. V 16 et om. Cp istius mundi V 17 rare — perseuere add. m. 2 V 18 credetur m. 2 V crederetur C nunc — seruiunt om. Cp 19 et peccatores — numquid in marg. supr. add. m. 2 V 20 adhuc seruiunt scamillo V dī Cp subdendi ex subdendum m. 2 V 21 dī ex dī p dicit C autem dauid b 28 scamillum V scamnellū e scabellum RCpb cf. Abh. IV, 94 25 sub pedibus suis Rpb 26 cum add. m. 2 V in uniuersa V.

9. Et hæc quidem a nobis secundum propheticam atque apostolicam doctrinam commemorata sunt, ut, quamquam in præsentibus dictis futurorum bonorum significari tempus intellegatur, in quo et cælum nouum et terra noua et felix
 5 demutandorum corporum gloria et æterna abolitis terrenorum uitiorum noctibus nostri luminis dies spei et expectationi nostræ præparantur, tamen et magnificentiam dei omnes huius quoque mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata, fundata statutaque omnia sint, ut
 10 perpetuis, quibus manebunt, constitutorum ab exordio temporum cursibus perseuerent.

10. Sed propheta perseuerare se ut diem postulat seque iam seruum esse domini sui meminit dicens: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humili-
 15 liatione mea. frequenter admonuimus humiliationem id significari, cum temptationibus anima subiecta est et infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. lex ergo ei meditatio est: et nisi ei meditatio fuisset, forsitan in humiliatione perisset. non est ergo meditatio legis dei, cum tribulamur et angustiamur.
 20 relinquenda, sed cum uariis corporum infirmitatibus adfligimur, cum inter persecutionum bella uexamur, constans in nobis debet legis esse meditatio. urant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent quoque ad periculum salutis nostræ flagella, effodiant etiam ad eliciendam impietatis confessionem redempta a deo
 25 corpora ungulæ, dicti tamen prophetici meminisse debemus, ut consortes ipsius simus. dicamus et nos patientes atque uincentes: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc

2 ut om. R 5 oblitis Re 7 præparatur VCpb tamen ut VRC
 8 mundi su^b pedib: creationes C constitutiones V 9 cū eras. R
 firmata funda^{to}≡ta p fundata≡≡firmata V statutane V sunt R
 10 constiturum R^a db R exordiorum V¹ 12 sed profeta perse-
 uerare in marg. infer. add. m. 2 V ut om. p 14 est om. Cp tunc
 forsitan in humiliationem meam V sed cf. p. 463, 1 16 significare Cpb
 cf. Acad. p. 17 17 ergo enī C 18 meditatio ei VE forsitan in
 humiliationem V 19 con tribulamur C 20 sed uariis V 21 uexe-
 mur V¹ 22 legis debet esse V mediatio V urant (a ex corr.) R
 ignis V¹p¹ 23 lacerant p¹ effodient C fodiant pb 24 dō a deo V
 26 dicimus C nos om. V 27 est om. Cp.

forsitan perissem in humilitate mea. et beatitudinem meditationis huius iam in exordio psalmorum propheta meminit dicens: beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die et nocte. et uere beatus erit, quisquis in lege dei meditabitur, qua meditatione in ipsa quoque tribulationum humiliatione seruabitur.

11. Dehinc sequitur: in sæculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me. scit propheta secundum apostolum finem legis esse Christum, in qua iustificationum observatio constituta est, scit et in euangelia credituris legem esse pædagogam, scit et iustum ex fide uiuere, scit et legem spiritalem esse, scit, quod qui ea, quæ in lege sunt, fecerit, uiuet, et idcirco ait: in sæculum non obliuiscar iustificationum tuarum; quia in ipsis uiuificasti me: ut, quamquam fides euangelica finitis legis sit operibus prædicanda, iustificationum legis tamen, quæ sibi uitæ initium sit, inmemor non sit, quia legis iustificatio euangelicæ iustificationis fideique pædagona sit.

12. Constanter uero, cum sibi nulla iustificationum dei subrepere possit obliuio, id, quod consequitur, est professus dicens: tuus sum ego, salua me: quia iustificationes tuas exquisiui. non omnibus uox professionis istius competit, et rarus quisque est, qui se dei audeat dicere. audebit sane ille, qui dixit: mihi uiuere Christus est, et mori lucrum et: uiuo iam non ego, uiuit autem in me Christus.

3 Ps. I, 1 sq. 27 Phil. I, 21. 28 Gal. II, 20.

1 forsitan V forte RC in humiliatione (p ex corr.) mea RCp o beatitudine V 2 iam om. Cp 4 stetit et reliqua omissis et in cathedra — nocte Cp 6 ac nocte RE 7 quisque V quisq; Cp in dei lege VCp 8 quæ C quia pb 11 iustificationes tuas R 18 quo R scit et in ex scit in m. 2 V 14 euangeliæ (eras. c) R euangelio (euangelis in dittographia) V pædagogam VR 15 quod quia quæ C 16 uiuet et R 19 operis V¹ iustificationem V tamen ex si tamen m. 2 V 23 sequitur Cp pfatus p 25 exquisiui V 26 audebat C 27 mihi uere C.

et qui huius fidei erunt similes, non impudenter, quod dei sint, confitebuntur. uox ista est animæ deo semper intentæ; opus istud est misericordiæ indefessæ, continentiae immobilis, ieiunii usitati, largitionis inpænitentis. quomodo enim se dei esse pro-
 5 fitebitur in libidinem calens, in iram mobilis, in auaritiam sollicitus, in ebrietatem sitiens, in gloriam sæculi inanis? horum potius erit iste, non dei. in quo enim hæc passionum uitia abundabunt, quomodo non eorum erit, quibus seruiet? plures gentium dii: sed unus Paulo deus, ex quo omnia, et unus
 10 dominus noster Iesus, per quem omnia. constanter ergo propheta, cui soli seruit, quod suus sit, confitetur: et quia suus sit, ut saluetur, orat. suus autem per id est, quia iustificationes eius exquirat. aliis quærentibus gloriam mundi, aliis quærentibus agros, domos, pecuniam, ille iustitias dei exquirat et, quod dei
 15 sit, gloriatur.

13. Est autem in istiusmodi pios ac religiosos uiros ingens odium inreligiosorum. et scit propheta, uel sæculi hominibus uel diabolo et ministris eius eum, qui se dei profitetur, esse pertæsum. hoc etiam consequenti uersu docet, quo ait: me
 20 expectauerunt peccatores, ut perderent: testimonia tua intellexi. diabolo uel ministris eius pugna est, omnem gloriam uiri fidelis auferre et eum non ex portione dei sinere esse, sed in damnationis suæ consortium adsumere. longo itaque ac diutino prælio contra fidem prophetæ dimicatur.
 25 sed memor ille mandatorum dei et testimonia eius intellegens restitit atque permansit. neque aliter spem eorum, qui perditionem suam expectabant, elusit, quam quod uitæ sibi in testimoniis dei intellexit esse doctrinam. arduum autem atque

2 est *add. m.* 2 *V* animæ dō *ex animatio corr. m.* 2 *V* deo *om. R*
 8 istud est *ex istu m.* 2 *V* 4 esse *om. V* 7 iste nomen dei *R*
 8 quomodo enī non *V* seruiat *V* 9 dii *ex do m.* 2 *V* sed paulo
 teste unus *C* 10 Iesus Christus *Cp* 11 seruit *ex serunt m.* 2 *V*
 14 iustitiam *p* exquirat *om. C* 19 p̃m̃ *R* pero ≡ sum (*eras. s*) *p*
 perosum *C(.1)b* hic *V* qui ait *V* ante me expectauerunt in *V*
legitur odium sum 20 perderent me *RCE* 21 tua domine intellexi *E*
 intellegi *V¹* pugnam et *V* 23 damnationem *V* 24 dicatur *V¹*
 25 eius *om. p.*

difficile est intellegere dei testimonia, et ultra præsentis cognitionis scientiam eorum intellegentia procedit. de testimoniis uero iam in psalmi exordio tractauimus. per hæc enim præsentia legis testimonia testimoniorum æternorum cognitio præstatur. denique id ipsum consequens sermo demonstrat. 5

14. Sequitur enim: omni consummationi uidi finem. frequenter admonuimus, non posse satisfactionem intellegentiæ ex latinitatis translatione præstari. alia enim uis dicti huius est ex græco enuntiati; ita enim est: πάσης συντελείας εἶδα πέρας. id, quod cum Græcis πέρας nuncupatur, ultra finem est rerum 10 statutarum neque aliquo, ut desinat, continetur, sed omnem limitem sub indefinita significatione transcendit. quod autem nobiscum scribitur in finem, fine eo, qui significatur, existimatur id, unde agitur, contineri. sed propheta, qui non corporalia neque terrena testimonia legis intellegit, secundum græcam 15 significantiam ultra omnem consummationem contuetur. scit consummationem esse temporum legis, cum post plenitudinem temporum deus in corpore contuendus sit: sed ultra hanc consummationem uidet; uidet etenim euangelicæ spei tempus. sed et huius quidem consummatio non ignorata 20 ei est; ultra id enim intellegentiæ suæ oculos extendit. namque et resurrectionis consummationem uidet; scit uero et

1 est om. p cognitionem V¹ 2 intellegentiam V 6 omni consummationem V cf. Sabatier II, 241 uide VCb fidem V¹ 7 satisfactionem R satisfactione V 9 grego C enuntiat V ITA HCÝNTE NEIAA ITEPAC V ITATHCÝNTENET ΔΑΤΕΡΑΓ (infr. script. alio liquore ITATEfínTenei ΔΑΤΕΡΑC) R ΠΑC·H·Y·NTenei λυΠερλε C nACNÝNTENEIAANEPAC p ex quibus elucere uidetur Hilarium legisse εἶδα (de qua forma cf. Kuehner gr. I, 807), non εἶδον, quod in editionibus post α inuenitur 10 ITEPAC V ITEPAC (supr. scr. ITePAG) R ΠεPAC C TιεPAC p nuncupaturum V¹ 13 eo quo Cpb existimabitur Cpb 14 agimus V 16 contuetur scit consummationem om. V 17 esse om. R legis om. p(A) 18 temporis Cp i corporum V 19 uidet et om. V et om. C qui uerba uidet enim — cons. uidet in marg. add. 20 consummationem V¹C non om. C ignota E 21 ei om. Cp est add. m. 2 V 22 scit enim E.

demutationis esse ordinem constitutum apostolo dicente:
 unusquisque autem in suo ordine, et rursum: omnes
 quidem resurgent, sed non omnes commutabuntur.
 novit et dies regni domini nostri Iesu Christi, ex quo in
 5 regnum dei patris provehemur et in illa inexquisita et in-
 uestigabilia dei iudicia transferemur. scit et tempus esse iudicii.
 et hoc scire ei ex amplitudine mandatorum dei licuit, quia se
 in inmensæ cognitionis doctrinam diuinus sermo diffuderit.

10 15. Ait enim: latum mandatum tuum uehementer.
 latum plane est, siue quod in infinitum cognitionem humanæ
 ignorantiae extendit, siue quod multa sunt, in quibus dei præ-
 ceptis obtemperetur atque placeatur secundum diuisiones et
 munera gratiarum. non enim ab omnibus omnia expectantur.
 15 neque uniuersi uniuersa ad summam placendi implere possunt.
 alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius
 uitia eleemosynis redimit, alius se caritate consummat; sicut
 alii curationum concessa uirtus est, alii prophetiae scientia con-
 tributa est, alii fidei firmitas data est, alii sapientia et cognitio
 20 donata est. latum igitur mandatum dei est et in omnia spei
 nostræ genera diffunditur, ut non difficile sit, si uoluntas adsit,
 præcepto dei obtemperare, cum latum et diffusum sit ad pla-
 cendum officiosæ religionis uarietate. neque solum latum.
 sed uehementer latum: latitudinis infinitate hac ipsa super-
 25 latui adiectione monstrata. amen.

2 I Cor. 15, 28. Ibid 51.

1 demutationi V 2 unusquisque, enī C in om. VRC 3 muta-
 buntur V¹ 5 provehimur VR inexquisita ex quisita in marg. corr.
 C exquisita V 6 transferemus V 7 et haec pb 8 cognitionis
 diuinam diuinus R infuderit R 13 atque obtemperetur secundum pb cf.
 Acad. p. 87 15 ad sumant V 16 alius uitia — redimit om. V 17 ele-
 mosinis R alius caritatem V 19 data est om. V 20 lacum V¹ 24 latum
 post uehementer om. V infinitae V superlatius Cp^b 25 adfectionem V
 constrata V amen om. VCp Explicit littera duodecima incipit littera
 XIII feliciter V Finit R Finit littera XII incipit Mem (Men p) littera
 XIII Cp.

MEM.

Quomodo dilexi legem tuam, domine! tota die meditatio est mihi.

1. Utile hoc nobis ac necessarium prophetæ opus est, quod ad perfectam dei cognitionem atque obœditionem edocemur. 5 duabus rebus maxime infirmitati nostræ congruis instituit: ut et deum, qui ignoratus sit, nouerimus et mandatis eius secundum uoluntatem decreti sui obtemperemus. perfectum enim legis, prophetarum et euangeliorum uirum in omni psalmi istius corpore propheta conformat uel ex sua uel ex alterius, 10 quem instituat, persona, cui in fiducia sit, hæc de se, quæ subiecta sunt, prædicare. est autem dignum contueri, qua uerborum diligentia, qua intellegentiæ absolutione nos in singulis quibusque dictorum generibus propheta confirmet.

2. Dicit enim in tertiæ decimæ litteræ uersu: quomodo 15 dilexi legem tuam, domine! tota die meditatio est mihi. promptum utique fuerat dixisse: quomodo feci legem tuam! sed quia maius meritum est, amantem aliquid potius agere quam timentem, idcirco ait: ut dilexi legem tuam. differt enim longe obsequium amoris a timoris officio; nec habet 20 gratiam uoluntatis necessitatis operatio. non omnia enim ad perfecti obsequii consummationem sibi illa sufficiunt quæ, quamuis opus suum impleant, tamen, quia coacta sunt, inerito plenæ gratiæ indigent. uult igitur propheta opus suum dilectionis potius quam terroris esse, et ex caritate obsequium suum, non 25 ex metu suscipi. multi ieiunant, dum a nobis obiurgari timent. multi aliquid in usum indigentium præbent, dum exprobrari inreligiosam auaritiæ suæ et inutilem cupiditatem pertimescunt. multi ecclesiam adeunt, dum argui absentiam suam et negligentiam erubescunt. sed non omnes id, quod faciunt, et 30

1 Men (?) V 2 ut dilexi h. l. VC 3 mea ē C 4 quo ad pE
5 perfectum V 6 duabus nos rebus pb maximis V instituti Ve
7 eius ex ius m. 2 V 8 optemperemus VC 9 et prophetarum VCp
psalmi supr. scr. m. 1 R 10 confirmat Cpe 11 cui fiducia C 12 prædicare C 13 obsolutione V 14 confirmat p 15 meritātū ē C aliquid V
27 multi enim aliquid corr. m. 2 V 28 ecclesiam V ecclesiam R
29 ecclesiam p 30 non om. V.

amant. in amore ergo non potest incidere necessitas obsequellæ, quia nemo id, quod diligit, non vult. in facto uero potest et non subesse dilectio, dum id efficitur, quod non fecisse aut terror aut pudor sit. sed propheta in nullo infirmus est.
 5 quod amat, facit et, quod facit, indeficienter exercet. legem enim, quia diligit, omni die et sine intermissione meditatur. non subrepunt alia occupationum studia, non interueniunt diuersi sæcularium curarum æstus, nec in eum incidit interiecta nouæ alicuius cognitionis obliuio: semper idem est et in eodem est.
 10 tantus ipse in dilectæ sibi legis meditatione est, quantus dies uniuersus in tempore sit.

3. Et quia, ut superius commemorauimus, legis et prophetarum atque euangeliorum hominem in se propheta demonstrat, ait in consequenti uersu: super inimicos meos
 15 prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in sæculum mihi est. mandata dei prudentius propheta quam inimici eius intellegit. sed quid commune nobis et inimicis nostris in præceptis est dei, qui non solum ne mediocriter quidem conperta habent, uerum ne initium saltim cognoscendi
 20 consectantur? et quid magnum, si inimicis suis in mandatis dei propheta prudentior sit? quando enim inanimantia saxa et aut metalla aut ligna uenerantes consequi aliquid de uiuentis atque æterni dei cognitione potuissent, ut his comparatis fieret propheta prudentior? sed omnis hic impiorum error ipsum
 25 illud nomen cum lege et prophetis et apostolis respuit, retractat, horrescit.

4. Sed ueros habet alios propheta hic sanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis dei est eruditus. mandatum

1 in amorem *pE* incidere *C* obsequellæ *CpE* 2 nimo *V* 3 potest non subesse *Cpb* potest et subesse (et *add. m. 2*) *V* 5 exercuit *V* 6 enim *ex* fuit *m. 2* *V* quam diligit *VCpE* diei *V* et *om. Cp* 7 diuersa *V* 8 nec in eum — tantus *om. Cp* 9 cogitationis *• fort. recte* 12 et *om. C* 14 in consequenti uersu *b* in consequenter *VR* in consequenti *Cpe* 15 in saeculo *V* 18 qui ea non *pb* ne *om. C* 19 saltim *VR* saltem *CpE* 20 et quidem magnum *V* si inimicis — sit in *marg. infer. add. C* 21 saxa (*xa* in *ras. m. 1*) *R* 22 et aut *RV* et *Cp* aut *V¹E* 23 comparatus *pb* 25 illū *V* retractat *VR* *Cf. Gellius XIV, 3, 4* detrectat *pE* 27 sed uiros *VC* sed inimicos *p* alios habet *V* profeta ex profetis et apostolis *m. 2* *V* scōs *C* inimicos *om. Cp* *cf. Acad. p. 87.*

dei in prophetis et in lege hæretici habent, sed nullo eorum
 per inperitiam inreligiosæ uoluntatis utuntur. mandatum legis
 Iudæi tamquam proprium et hereditarium sibi uindicant,
 sed spiritalis circumcisionis auctorem non habentibus quid
 circumcisio in signo tantum constituta iam proderit? quid
 sabbati religio deum sabbati nescientibus opis adferet? quid
 paschæ agnus et liminum sanguis et azymorum festiuitas
 agnum dei et azyma sinceritatis et sanguinem salutis ignorantibus
 auxilii præstabit? mandata exercent, sed efficientiam manda-
 torum et tempus ignorant. legem legunt, sed eam legente et
 nesciente Iudæo Christianus intellegit. inimicus plane hic
 prophetæ est, parricidales manus unigenito dei filio inferens et
 saluatorem generis humani et uitæ æternæ largitorem, morte,
 quantum in ipso est, condemnans. præ his ergo omnibus in
 dei mandato prudentior est.

5. Atque ut absolute hos inimicos significasse intellexeretur,
 id, quod consequitur, adiecit: super omnes docentes me
 intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea
 est. didicisti, o David, a Moyse legem, et Aaron tibi sacri-
 ficiorum omnium doctor est, Iesus iteratæ circumcisionis magister
 est, Samuel ungendi tibi sacramentum in temetipso et pro-
 phetæ et regis ostendit: quid est istud, quod loqui ausus es.
 quod super omnes te docentes intellexeris? sed superior
 uersus, super quos omnes docentes se intellegat, ostendit, id
 est super inimicos. et rursum hic, qui nunc est uersus inferior,
 qui inimici sint, declarat, id est omnes docentes. clauēs enim
 se cælorum habere profitentur et doctores esse se legis
 gloriantur. et cum omnia legis testimonia aduentum domini
 nostri Iesu Christi testentur, super doctores suos propheta

1 dei om. Cp et ante in lege om. C heretici VR 2 mandatatum
 ex mandatum m. 2 V 4 auctorem — circumcisio om. V 5 ~pcederit C
 6 dñi R dñm V dominum Cpō opes V opus C 7 liminum (om. et)
 VCpō 8 azimā R 10 legente nesciente R 11 xpianus V intellegit R
 13 salutarē Cp³ salutē p¹ mortem V 17 super docentes intellexi C
 19 moese V 20 dictor V¹ 21 samuhel RC unguendi RC ungenti p
 sacramento C profetae et ex profeta est m. 2 V 23 docentes te Cpō
 super uersus V 24 se om. Cp id est om. V 27 seculorum habere C
 caelorum habere V caelorum se habere E 29 ihm xpī V.

intellegit, qui unigenitum dei filium in carne uenturum, testimonia eius meditans, semper expectet. o felix discipuli intellegentia! o doctorum miserabilis inperitia! docentes nesciunt, et intellegunt qui docentur. caret autem propheta uitio iactantiæ: intellegentiæ enim præstantiam unde adeptus esset, ostendit. nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior a deo in mandatis eius esset effectus. intellegentia enim omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse constituit. super docentes se ergo intellegit.

10 6. Et quia interdum ex naturæ diuersitate soleat accidere, ut discipulus prudentior sit magistro, tamen hoc ipsum diligentiae suæ et studii esse demonstrat. ait enim: super seniores intellexi: quia mandata tua exquisiui. et super docentes intellegit et super seniores intellegit, doctrinæ atque intellegentiæ
15 suæ officium cum ipsa temporis antiquitate demonstrans, id est populi ante se anterioris significans ætatem. in quo utrumque conuenit, ut et antiquior sit et se putet esse doctorem. sed super eum ille intellegit, qui et docetur et iunior est; intellegit uero, quia mandata dei exquisierit, quæ doctor, dum se docere
20 credit, ignorat.

7. Consequens autem est, ut, qui super seniores et doctores intellegit, fructum intellegentiæ suæ reddat, scilicet, ut ea, quæ cognita et perfecta habere cœpit, exerceat. et uideamus, an hoc ipsum in consequentibus sit. ait enim: ab omni uia
25 mala prohibui pedes meos, ut custodiam uerbum tuum. perfecta hæc et euangelici uiri uox est, ab omni se malitiæ uia abstinere et, tot ubique occurrentibus erroris semitis, nulla earum, per quam nequitia adeatur, incedere.

8. Sed altius nescio quid in eo propheta significat, cum
30 dicit: prohibui pedes meos. natura corporis nostri

1 quia Cp̄b testimonio V 8 mirabilis Rb 4 profeta V om. R
8 esse eum pb se om., R 10 et quia et interdum V accedere C
12 suæ istud esse ex suæ essestud esse m. 2 V 13 quia ex qua
m. 2 V 14 intellexit V et super seniores intellegit om. V intel-
legensuiæ officium V 16 antiquioris V 18 quia et V 19 mandata es
dī VCp̄ doctor om. V 21 qui se super C 23 in hoc V 26 euangelii V
27 mala uia C 28 nequitiam V 29 significat om. V 30 naturæ V.

fert nos in omnem criminum cursum, et humanarum cupiditatum
 inpetus in hanc nos uiam cogit. sed qui super seniores et
 docentes intellegit, per intellegentiæ doctrinam se prohibuit et
 exeuntem procurrentemque reuocauit. resistendum ergo est et
 obnitendum, ut nosmetipsos ab omni uia mala primum arceamus, 5
 tum deinde, si qui nos instinctus eo cœperit ferre, retrahamus:
 et prius nostramet ipsi potestate sumus inhibendi, ut deinceps
 custodiamus dei uerbum. antea autem propria inhibitione opus
 est, ut possit dei uerbi esse custodia. neque enim quisquam
 uerbum ante custodiet, et tum prohibere se poterit. prohibitio 10
 enim ea demum est, ut id, quod fiebat, fieri arceatur; custodia
 uero tum firma est, cum se quis a malis inhibens bona obser-
 uet sine intermissione custodiæ.

9. Qualis autem custodia uerbi dei esse debeat, sequens
 uersus docet. sequitur enim: a iudiciis tuis non decli- 15
 nauit: quia tu legem posuisti mihi. hæc est igitur
 uera custodia, nullam in partem a dei se iudiciis deflectere
 neque leui saltem declinare decessu, sed intentum semper et
 semper immobilem in eo, in quo institit, permanere.

10. Non declinat autem, quia legem sibi deus statuerit. 20
 legem quidem Moyses statuerat; sed hic idem propheta in
 psalmo altero orauerat dicens: domine, constitue legis-
 latorem super eos: sciant gentes, quoniam homines
 sunt. ea enim lex, quam Moyses scripserat, pædagogica nobis
 in Christo fuit: et idcirco super docentes se et seniores intel- 25
 legit, quia legem euangelicam, quæ Moysi lege continetur,
 intellegit. hæc ergo per dominum nostrum lata est, hæc
 omnem hominem in scientiam dei erudiuit. et idcirco ad id,

22 Ps. IX, 21.

1 ferimus in C ferim^r in p ferimur in b 2 hac V¹ 4 prouocauit V
 et optinendū C et obtinendū p 6 si quis VC si que p instinctu eo
 V instinctu suo Cp trahamuss V 7 nosrad^r R 9 ut post sit V
 dī uerbum V neque enim — custodiet in marg. infer. add. m. 2 V
 10 prohiberi se V 12 obseruat E 14 autem om. C uerbū C
 15 sequitur sup. lin. a m. 1 V 18 saltem CpE et semper om. V
 20 sibi dominus pb 21 idem ex eadem m. 2 V 24 pedagoga VR
 25 intellexit quia VCpE 27 nostrum om. V 28 in om. V ad supr.
 scr. m. 1 R.

quod dixerat: constitue legislatorem super eos, adiecit: sciant gentes, quoniam homines sunt: id est ex terra genitæ et in cognitionem dei ex limo conformatæ. quod enim antea per ignorance[m] legis Moysi nesciebant, nunc per prædicationem domini nostri Iesu Christi sciunt; et ut originem suam, id est corporis naturam in nouo latore legis agnoscunt, ita et gloriam noui huius latoris legis expectant, in exordio sui iam ad imaginem et similitudinem dei constitutæ.

11. Et prædicationis huius euangelicæ dulcedinem in consequentibus propheta testatur. ait enim: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel in ore meo! mel in ore, non etiam in faucibus dulce est. extra regionem enim oris corporalium saporum nullus est sensus. sed dei eloquia in faucibus dulcia sunt, in animam scilicet defluentia et interna penetrantia: non in ore modo cibi placentia, sed illic dulcia, ubi cognitionis et prudentiæ et intelligentiæ sensus est. et ideo eloquia in faucibus et in ore mel dulce est. sed ut mel per ægritudinem æstumque febrium ea, quæ acciderint oris amara, mitificat, ita animæ nostræ amaritudines et tristes cupiditatum insalutarium febres infusa dei eloquia mitificant, si modo non ore contineantur, sed faucibus deuorentur.

12. Sequitur deinde: a mandatis tuis intellexi; propterea odiui omnem uiam iniquitatis. intellegentes nos faciunt præcepta, sed præcepta re atque opere expleta: id est, ut ea, quæ his continentur, in quantum possumus, expleamus. ergo efficienda præcepta sunt, ut simus intellegentes. et licet a deo intellegentia perfecta sit, tamen a nobis incipiendum est, ut possimus perfectam intellegentiam promereri. his

1 dixerit *V*¹ constitue ex constitutæ *m.* 2 *V* 8 in *om.* *V* di
add. *m.* 2 *V* 4 per post nunc add. *m.* 2 *V* 5 ihm xpī 8 constituti *VC*

9 et *om.* *V* 11 eloquia tua ex eloquitur *m.* 2 *V* a eloquia tua *R* inre corr.
m. 2 *V* ori *E* 14 et in interna *VC* et intima *e* 15 penetrantia ex
penitentia *m.* 2 *V* penitrania *p* 17 et in ore melle dulciora sunt
Cp(A)b 18 acciderit *V* 20 uiuificant *VRC* 22 propterea ex propter
m. 2 *V* 24 uos faciunt *V* si faciunt *p(A)* præcepta sola sed præcepta
p(A) re *om.* *V* cōpleta *Cp(A)* id add. *m.* 2 *V* 26 possimus *p* 26 sumus *V*.

enim, qui non hoc per se inchoant, clausa a deo omnia sunt. et idipsum propheticus sermo per Esaiam docet dicentem: ne dicas de mandatis meis, quod cognoueris ea: neque cognouisti, neque credidisti ea, neque ab initio aperui tibi aures. cognoui enim, quod spernens sperneres, et quod inicus adhuc ex uentre uocandus esses. ergo non indulgetur scientia non adpetentibus eam. et quia deus cordium scrutator est, his, qui spreturi eam essent, obtusæ aures sunt et hebes sensus est. sed propheta a præceptis dei intellegit, præcepta scilicet agens intellegentiam consecutus: intellegens uero omnem uiam iniquitatis odit.

13. Humanæ enim naturæ omnes diuersarum adfectionum adiacent motus, ut sunt odii et amoris. sed amor inpendendus est in dilectionem bonorum, odium autem adsumendum est ex offensa malorum. nostrum ergo est, modo utilis organi corpora nostra in coaptatos et concinentes modos temperare, ut non uitia diligamus, ut non uirtutes bonas oderimus, ut unicuique nos generi decenter atque utiliter coaptemus. propheta mandata dei diligit: et qui mandata dei diligit, iniquitatis uias odit. ut enim perfectæ fidei obsequellæ est, obœdientiam diligere et id, quod quis agit, adfectu caritatis explere et necessitatem agendi amantis uoluntate præcurrere, ita et magnæ innocentiae est, iniquitates non modo non agere, sed odisse, quia interdum nos ab his metus et terror auertat. odium autem nobis earum

2 Esai. XLVIII, 7 sq.

1 hoc om. VC 2 et ipsū V isaiam Cp esaiam V dicens V 3 dicat V 6 sperneris VC inicus V iniquus R cf. Brambach p. 230 iniquus CpE adhuc exeunde C 8 et qua V et qui R 9 spræeturi V obtusæ Rp habens V liebens Cp cf. Acad. p. 41 11 omnem iniquitatis uiam odit Ve omnem odit iniquitatis uiam pb 13 humanæ autē R homines C 14 odio C odia pb amores pb 16 bonū ergo est p utilis V 17 concinnaentes V consentientes Cp modo C temperare ex tempore m. 2 V 18 generi ex genera m. 2 V 19 decenter ex decemtem m. 2 V adque VR dei om. V 20 et qui — diligit in marg. sup. add. m. 2 V, om. Cp 21 obsequellæ VC obsequaellæ R 22 ait C ex affectu b 24 nos modo V modo C 25 auertat R eorum VRC.

iudicium ueræ et perfectæ de his opinionis insinuat. diligamus ergo iustitiam, modestiam, frugalitatem, misericordiam; et oderimus rixas et ebrietates, cædes, superbias, stupra, cum quibus necesse est et diabolus oderimus. diligentes uero
 5 pacem, ueritatem, iustitiam diligemus eum, qui est pax, iustitia et ueritas, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

NUN.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum, et lumen
 10 semitis meis et reliqua.

1. Vita sensusque hominum in errore ac potius nocte inscientiæ manet, dum carnali infecta contagio in profundo ignorantiae per grauitatem naturæ, cui admixta est, detinetur. quando enim per semetipsum causam et rationem originis suæ
 15 nouerit? quando sciet, qui uitæ suæ fructus sit, quæ condicio spei, quæ promerendæ posteritatis uia? neque enim quisquam tam demens aut inops sensu est, ut in id, cum nullus esset, natum se esse existimet, ut rursum, postquam natus est, nullus esset; cum sine dubio meminerit ex bonitate dei profectum
 20 esse, quod natus est, nec id in bonitatem eius malitiæ cadat, ut in nobis hoc suum, quo nascimur, munus interimat. sed propheta cognitione rerum cælestium dignus et in lucem scientiæ munere dei et eloquio collocatus ducem ad bene et innocenter uiuendum eum sequitur, qui lux uera est et qui
 25 omnem hominem lucificat.

1 insinuet *p* 2 iustitiam *ex* iustiam *corr. m. 2 V* 3 rexas *V*
 cedes *R* superbas *V* 5 iustitiam *dñi C* diligamus *C* 6 dñi *V*
 ihm xpi *V* Littera XIII explicit incipit littera XIII feliciter *V* Finit
R Finit lit. XIII incip. Num littera XIII *C* Finit littera XIII incip Num
 XIII *p* 8 Num *V* 9 tuum domine et *RCp cf. Sabatier II, 242*
 11 scientiæ *Vp* 12 manent *Cpb* infecta *ex* infectæ *m. 2 V* 14 se-
 metipsam *pE* 15 nouerit *add. m. 2 V* quando sciet *ex* quando enim
 sciet *m. 2 V* quando si *R* 16 potestatis *p* 17 tan *V* inops *ex* inops
corr. m. 1 V inops *Cp* 1 id *V* id *C* 18 natus est in *marg. add. C*
 19 meminerit *ex* meminit *m. 2 V* ex bonitatem *corr. m. 2 V*
 20 id *om. V* malitiæ ardat *C* 21 quod *VCe* nascimur *ex* nasci-
 mus *m. 2 V* interimat *V* interimant *p.*

2. Hanc ergo uitæ suæ ignorantiam quodam prælato lumine
ad intelligentiam dirigit dicens: lucerna pedibus meis
uerbum tuum. scit se, nisi uerbo dei inluminatum, has
corporum tenebras et hanc sæculi noctem ferre non posse. scit
ubique adesse lapides offensionum, laqueos funium, scrobes
fouearum. ut enim quis nocte egressus lucernam antefert et
quo pedem inferat contuetur atque ad singulos gressus lumine
præeunte sollicitus est, ita unusquisque nostrum manens in se
uerbum dei in omnes operum processus tamquam lucernam
prætendit. omnis etenim doctrina cælestis dux nobis ad iter
uitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte sæculi præferenda
est, cum aliquid aut agimus aut cogitamus aut loquimur, ut
ea in omnem progressum cuiuscumque operationis utamur.

3. Iubet dominus in euangeliiis hanc præceptorum suorum
lucernam non otiosam et inutilem oculi, dicens: nemo enim
lucernam accendit et ponit eam sub modio. quæ
enim lucernæ, si modio tegatur, utilitas est? usum suum
tantum intra id, quo operitur, inpendit. iubet igitur eam in
candelabro, id est in officii sui sede constitui. itaque hanc
doctrinam atque hoc uerbum dei intra nos receptum non
otiosum neque inutile tamquam modio occultamus, sed lumen
istud nobis ipsis primum et rursus ex nobis omnibus gentibus
præbeamus. sequenti quoque istud mandato dominus admonuit
dicens: sint lumbi uestri præcincti, et lucernæ
uestre ardentes. iubet ergo nihil nos agere in obscuro,

15 Matth. V, 15. 24 Luc. XII, 35.

1 ignorantē C 2 intelligentiam ex intellengentiam m. 1 V diriget C
8 tuum domine RCp 4 noctem non posse euadere pb scit ex sicut
corr. m. 2 V 5 et scrobes pb 6 lucernam anteferet VR antefert
lucernam C ante p lucernā p 7 cōtuetur ex cōtuer m. 2 V adque ad
ex adque adque m. 1 V adque ad R 8 preeunte ex preeuntes m. 2 V
ita ex iraur m. 2 V 10 doctrina ex doctrinae m. 2 V cælestis ex
cælestes m. 2 V adq. iter V 11 lucerna C nocte ex noctae V
12 aut aliquid agimus Cp aut cogitamus om. V 13 eam ex eum
m. 2 V : 15 oculi ex oculis R oculis C enim ex enem m. 1 R
17 ut usum C 18 id quod VC 20 adque VR 21 in modio Cpb
occultamus C 22 rursum V (sed in dittoграфия a m. 2 deleta et ipse
habebat rursus) 23 isto V.

quia omnis in peccatis agens odit lumen et diligit tenebras. uult has lucernas nostras esse semper accensas, ne quando in nocte huius sæculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonii lucerna accenditur et hæc omni festiuitatis suæ tempore
 5 ardet. illi hoc, quod agunt, nesciunt. sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est corporum testimoniis ardentes lucernas semper habeamus et festiuitatem spei nostræ earum luce peragamus.

4. Apostolos quoque, quos sal terræ, quos et lumen mundi
 10 dominus nuncupat, per hanc significationem hos et lucernas esse ecclesiæ ostendit dicens: lucerna corporis tui est oculus tuus, corporis scilicet ecclesiæ, quæ unum corpus in Christo est, nosque inuicem eius membra sumus. primum enim unicuique nostrum dei uerbum sibi lucerna est: deinde uir
 15 apostolicus toti corpori suo, id est ecclesiæ lucerna est. neque enim omne corpus aut pes aut ceculus aut manus est. ergo si oculi, totius corporis pars lucidissima et ob id membris ceteris præstans, erunt tenebræ, id est, si apostolorum lucernæ non ardebunt lumine ipso in tenebris sito, quanta totius corporis nox manebit? Iohannes prædicator pænitentiae lucerna
 20 et Iudæis et gentibus fuit, domino dicente: ille erat lucerna ardens et lucens, et uos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. habemus ergo doctrinæ lumen: exultemus in eo, non ad horam, sed semper; neque ad tempus,
 25 sed in æternum. beatæ uirgines illæ et utiles olei mercatrices solæ in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressæ sunt, ceteris neglegentibus et dormientibus ab ingressu thalami exclusis.

5. Ad omnem igitur animæ nostræ pedem utamur dei uerbo
 30 ut lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium

9 Matth. V, 13 sq. 11 Matth. VI, 21. 21 Ioh. V, 35.

3 iudeis V 5 hoc rupt. perg. absorpt. V om. pb 11 ecclesiæ V
 ecclesiæ R et sic fere semper 13 membra eius E 14 dei uerbum
 oculus siue lucerna est pE 15 toto VCp corpore V 17 membris
 uisceris præstans (s in ras. 3—4 litt. m. 3) R 18 erant R erint V
 19 sito ≡ R sito C sit V 20 iohannis V 22 uultis C 25 illæ ex
 ille m. 2 V 26 thalamum Vp 27 ad ingressu V 28 thalamis V
 30 sed lucerna om. V.

sum per nostram prudentiam preparata. uerbum autem, quod pedibus lucerna est, ipsum illud et semitis lumen est. sensim enim et domestice incedentibus lucerna opus est: peregrinum autem et publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidietur, ne ambiguae uiae error
5
occurrat. per incrementa enim a minori ad maius acceditur, ut ei, cui uerbum dei primum lucerna sit pedibus, id ipsum uerbum ei fiat lumen in semitis. sed lucerna pedibus et lumen in semitis utilem profectum praestare debent. et uideamus, an dignum aliquid propheta subiecerit.

10

6. Ait enim: iuraui et statui custodire iudicia iustitiae tuae. iam non in nocte saeculi errat, nec pedem metuit offendere. sacramentum enim omne firmatae scientiae res est, et iurandi religio ex ueritatis cognitione suscipitur. iurat ergo propheta; nec tantum iurat, sed et statuit, quia
15
sacramenti uinculum firmitas sit statutorum. statuit ergo iurans custodire iudicia iustitiae dei. et difficile est statuta conuelli, et optimum est statuere iurata.

7. Sed meminit nihil esse in dei iudiciis iniustum. si enim humana iudicia ea uere iudicia existimantur, quae ex arbitrio
20
iusti iudicii sanciantur, nedum modo ambigendum sit, nihil esse in dei iudiciis iniustum. amittimus liberos; iniustum hoc iudicium existimamus. numquid iniuste deus in Iob filios dedit diabolo potestatem? damna nostra tamquam inique accidentia dolemus. numquid egere solum illum perfectum uirum deus
25

1 nostram ex uostram m. 2 V ^r prudentiam C prouidentiam Vpb 2 luen
corr. m. 2 V 8 sens ≡ i V domesticae VR ingredientibus V
incedentibus — publicum iter om. Cp 6 enim om. C a minore Cp
ⁿ
accedit C ascenditur pb cf. Acad. p. 20 7 cui et V 8 fit V¹ semitis
(om. in) b lucerna pedibus et add. m. 2 V 9 semitis (om. in) VCpb
11 iudicia add. m. 2 V 12 erat RC 13 enim tfirmate Cp 15 sed
statuit C 16 firmitas (s in ras. aliquot litt.) R quia sacramenti —
statuit om. C 19 sed ex se corr. m. 2 V 20 ea uere iudicia om. R
ex om. C 21 faciuntur C efficiuntur p(A) nedū modo R nedum
modum ex nendum inodum m. 1 V nec dū modo C quomodo pE cf. quae
dixi Archiv. II, 318 23 iudicium ex ium m. 2 V iniustae R Iob ex
ob corr. m. 2 V 24 diabulo V dampna R.

sine iustitiæ ratione permisit? cruciamur doloribus et contra
deum impatientiæ nostræ querellis increpamus. anne incerto
consilio exesus uermibus, sanie defluens, perfossus ulcere fuit?
certe hæc omnia ad docimentum fidei et ad præmium gloriosæ
patientiæ profecerunt. infirmitas nostra efficit, ut malum esse
id, quod patimur, existimemus. ceterum dei semper uoluntas
est, ut patientia passionum probemur: nos uero diuini iudicii
iustitiam, dum sine documento fidei latere uolumus, improbamus.

8. Sed qui superius et iurauerat et statuerat, ut custodiret
iudicia iustitiæ dei, dignum aliquid sacramento et constitutione
sua in obseruandis debet præstare iudiciis. non enim leue est,
quod custoditurum se statuit iuratus. et quid illud sit, sequens
uersus loquitur. ait enim: humiliatus sum usquequaque.
domine: uiuifica me secundum uerbum tuum.
unigenitus dei filius naturæ nostræ ex uirgine sibi corpus
adsumens, cum in se ipso ueram et perfectam humanæ pru-
dentiae formam præbuisset, quid a se disci tamquam exemplo
doctrinæ uoluerit, noscendum est. ait enim: uenite ad me
omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos
reficiam. tollite iugum meum super uos et discite
a me, quoniam mitis sum et humilis corde: et in-
uenietis requiem animabus uestris. ipse utique per-
fectus et sine peccato solus et unus, in cuius ore dolus non
fuit, hoc præcipuum a se doctrinæ sumi uoluit exemplum,
mansuetudinis scilicet et humilitatis, per quæ animabus requies
inueniretur.

9. Scit insolentem esse et incapacem rerum secundarum
naturæ nostræ infirmitatem. alii per opes insolescunt nescientes

18 Matth. XI, 28 sq.

1 iustitia et ratione *C* cruciamur *ex* cruciamus *m.* 2 *V* 2 quæ-
rellis *VR* aone *V* 3 exesus *ex* exaesu *m.* 2 *V* 4 omnia *ex* omni
m. 2 *V* documentum *pE* praemia *V* 5 proficerunt *V* 6 semper
dei *R* 8 documento *pE* improbamus *ex* etprobamus *m.* 2 *V* 9 et
statuerat *om.* *V* 10 iudicia *ex* iudicia tua *m.* 2 *V* sacramentū *C*
12 se statuit *ex* se statuit se *m.* 2 *V* statuit *C* iratus *V* quod illud *V*
sit *ex* ut *m.* 2 *V* inter illud et sit *eras.* 2 *litt.* *R* 18 loquetur *V*
18 nonsecundū est *V* ad me *add.* *m.* 1 *V* 20 super *ex* supuer *m.* 1 *V*
21 humilis *ex* humilibus *m.* 1 *V* 22 uestris *ex* uestras *m.* 1 *R* 23 in *om.* *V*
25 per quem *V* requiem *V* 27 sed et insolentem *V* 28 opera *V*.

de largitione opum dictum esse: eleemosyna enim abscondit peccatum; et rursum: dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi; et dominum ipsum his, qui esurientem cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum ueste texissent, infirmum uisitassent, clausum carcere consolati essent, dixisse: uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum nobis regnum a constitutione mundi. alii gloriæ sæculi tument nescientes hunc principalem benedictionum cælestium fuisse sermonem: beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. alios nobilitas carnalis in fastidium erigit non cogitantes illis, qui in Christo renati sint, dictum esse: uos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sanctum. aliæ sunt sæculi leges, alia dei munera. diabolus cum dominum temptare ausus est, suum esse sæculum gloriatur. dominus uero mori nos sæculo iubet, ut uiuamus ipsi. cum domino opum contemptus opulentia est, cum domino terreni honoris despectus cælorum regnum est, cum domino humilitas cordis generosæ et regiæ natiuitatis ornatus est. hoc igitur a se disci uoluit, quod uirtutum omnium maximum est.

10. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens talibus adhortatur: hoc enim sapite in uobis, quod et in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit esse se æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, et habitu repertus ut homo. humiliavit se factus obœdiens usque ad

1 of. Eccles. III, 33; Dan. IV, 24. 2 Ps. CXI, 9. 7 Matth. XXV, 34. 10 Ibid. V, 3. 18 I Pet. 2, 9. 28 Phil. II, 5 sq.

1 eleemosyna VR elemosina Cp abscondit peccatum p 3 manet in æternum RCpE et deum CpE 4 cibasset V¹ 5 uestae texissent R uestissent V 6 carcarem V consulati V 8 gloria pE 9 scientes V hanc Ce benedictionem CE 10 sermonum e 12 fastigium V¹ CE fastū p 13 sunt CpE 14 gens sancta CpE alii ex alia m. 1 V 15 reges V 16 dñs uero V 18 opolētia V dispectus C 19 generosae regiæ V 20 disci add. m. 2 V disci ex dici p dici C 22 etiam om. V 23 hoc enī ex hoc ipsum enī m. 1 V.

mortem, mortem autem crucis. habemus exemplum ab unigenito deo humilitatis; sed uideamus et præmium. propter hoc enim eum deus exaltauit et donauit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine
 5 Iesu omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. hoc humilitatis fuit præmium, ut corpus adsumptum in gloria dei patris maneret, ut in nomine eius genu cælestia et terrestria et in-
 10 ferna curuarent. manens enim in dei forma non ui aliqua sibi ac rapina, id quod erat, præsumendum existimauit, scilicet ut deo esset æqualis. erat enim in dei forma, nihilque ei ex eius gloria deerat, in cuius forma manebat; sed formam serui per humilitatem accepit et habitu ut homo repertus est, humilians
 15 se per obœdientiam usque ad mortem: nec solum usque ad mortem, sed usque ad mortem crucis. cælum ex præcepto dei ipse firmauit, mundum ex iussu paterno in hanc speciem tanti decoris ornauit, terram et, quæ in his sunt, creauit. sed numquid ob illa meruit hominem adsumptum in æterni patris
 20 gloria collocare? humilitatis hoc præmium est, humilitatis hæc merces est, ut, quia manens antea in forma dei esset in forma serui deinceps effectus, et manens in forma dei et effectus in forma serui confessione cælestium et terrestrium et infernorum esse in dei patris gloria nosceretur.

25 11. Verens quoque idem apostolus, ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: unicuique data est demonstratio spiritus ad utilitatem. in eo

26 I Cor. 12, 7.

2 uidemus V 3 donauit illi CE 4 omnem V¹ 5 ih̄s corr. m. 2. V flectant V flectatur pE cf. Acad. p. 57 7 in gloria dei Rb 10 curuaret C in forma dei pb 11 ut add. m. 2 V 12 & V 13 serui sui p 14 humilitatem — repertus est in marg. infer. add. m. 2 V humilians ex humilitans corr. m. 1 V 15 usque ex usque m. 2 V 16 sed usque ad add. m. 2 V mortem om. V 17 iusso C 18 in his VRCp in ea E 20 gloriam V hoc — humilitatis om. V 21 mercis V ante C om. V esset effectus in forma corr. m. 2 V
 eē forma C 22 serui ex dī serui corr. m. 2 V deinceps effectus — effectus in forma serui in marg. infer. add. m. 2 V cf. Ps. CXXXVIII cap. 19 26 ait enī unicuique (sed R del. enī) VR.

enim quod ait: ad utilitatem, docuit eo humiliter utendum,
 ne forte quemquam spiritalium donorum confidentia efficeret
 insolentem, et dei gratia per insolentiae uitium fieret otiosa.
 ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc esse se a
 deo gratiae consecutum, ne per confidentiam plurium in se
 gratiarum in aliquem tumorem superbiae tolleretur, dicens: et
 propter eminentiam reuelationum datus est mihi
 stimulus carnis, angelus satanae, qui me colaphi-
 zaret, ne extollar. etiam hoc ille uas electionis et doctor
 gentium metuit, ne ultra humanae infirmitatis naturam per
 spiritalium in se munerum confidentiam superbiret. Ezechiam
 regem scriptura laudat, quod fecerit rectum et bonum in con-
 spectu dei, sed non usque in finem potuit haec manere laudatio.
 scriptum enim est in secundo Praeteritorum libro: et cecidit
 Ezechias ab altitudine cordis sui. ubi cor in altum
 erexerat, ubi in superbiam se per confidentiam laudationis
 extulerat, praeteritorum gestorum gratiam per superbiae crimen
 amisit.

12. Propheta igitur sacramento constituens, ut iusta dei
 iudicia custodiret, hoc primum opus sumpsit, ut humilis fieret,
 neque solum humilis, sed humilis ualde: per adiectionem hanc
 consummatae in se humilitatis modestiam docens. et erant
 causae in eo plures superbiendi. praebat insolentiae causas
 nobilitas ex Iuda, et in eo primum potestas benedictionis regiae
 inchoata. mansit enim aliquandiu ex David tribu regiae
 potestatis familia, ex qua secundum carnem rex aeternus emersit.
 erat etiam prudentissimus; ait enim: inuisibilia et occulta

6 II Cor. 12, 7. 14 II Paral. 32, 26. 27 Ps. L, 8.

1 utiliter utendum *VRC sed cf. adn. Bened.* 8 uitio *V* 4 esse se scripsi
 esse *R* se *VCpE* 7 reuelationem *V*¹ 8 sathanae *Rp* colaphizaret
VRCp 9 extollat *V*¹ elictionis *V* 10 meruit *VRCp* 11 munerum
 grām efferret⁺ *p(A)* Ezahiam *C* 12 scribtura ex scribturam *m. 2 V*
 13 haec manere ista laudatio *R* 14 uerbis in saecundo (*sic*) praeteritorum
 libro in *marg. add.* in libro pteritorū *m. 1 R*, in secundo paralipomenon
 libro *pe* 15 Ezechias *C* altitudine ex altitudinis *m. 2 V* 16 ubi *h.*
l. om. V 20 primum ex primum est *m. 2 V* 22 modestie docens *C*
 modestiae docens *p* 23 praebat ex praebat *m. 2 V* 25 dauit *V*
 26 potestatis ex potestis *m. 2 V* 27 erat *add. m. 2 V* ait *add. m. 1 V.*

sapientiae manifestasti mihi. meruit etiam et propheta esse, cum dicitur: aperiam in parabolis os meum, eructabo absconsa a constitutione mundi. humanae quoque opulentiae copiis abundavit. ait enim ipse: ecce
 5 congregavi de paupertate mea auri talenta milia tot et argenti alia et æris et ferri, quorum numerus non est. hinc familiae nobilitas, hinc regis potestas, hinc sapientiae fiducia, hinc prophetæ meritum, hinc copiae facultatum; non erexerunt tamen in superbiam neque in aliquem
 10 fastidii tumorem extulerunt. tuto ergo postulat dicens: vivifica me secundum verbum tuum, id est, ut tamquam nondum vivens æternæ vitæ vitam secundum verbum dei mereatur, quia eum humilitatis modestia intra disciplinam et doctrinam prædicationis euangelicæ contineret.

15 13. Sequitur deinceps: voluntaria oris mei fac beneplacita, domine, et iudicia tua doce me. digne exsequitur propheta sacramentum constitutionis suæ. primum enim humilis valde effectus est; sequenti nunc orat, ut voluntaria oris sui beneplaceant. non contentus est iam præscriptis legis
 20 contineri neque tantum necessitati obœdientiæ subiacere. lex præceperat malum pro malo reddendum. David iste, cum Saul totis se imperii sui viribus persequentem frequenter captum et conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit dicens: non inferam super eum manum
 25 meam, quia Christus domini est. hunc etiam cum in bello peremptum conperisset, fleuit et vindicavit. filius quoque

2 Ps. LXXVII, 2. 4 I Paral. 22, 14. 24 I Reg. 24, 7.

1 sapientiae tuæ e 2 hoc p 3 eructuabo R 4 habundavit R abundabit V 5 milia tot VC millia R tot milia e centum millia pb 6 et argenti alia VRCe et argenti mille millia pb 8 prophetiae CpE 10 fastidiummorem V fastigii tumorem Cp 11 tamquam C (om. ut) vitā quā R 12 vitæ vita C verbum tuum dī V 13 maneat C 14 prædicationis ex prædicationem V euangelicæ V 15 deinceps sequitur E fac bene dñe V 16 dignae R digna VCp(A) 17 sacramenta C sacramento Vp(A) 18 humilitatis V 19 oris ex uris m. 2 V est etiam p 21 preceperat V p̄ciebat corr. m. 2 p reddendum R esse reddendum VCpE davit V 22 se om. VRC sequentem V 25 xp̄s dñs V in om. V 26 ðterisset C.

eius Abessalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidalī persequitur. sed militibus David dicit: parcite puero Abessalon. illi quidem ad resistendum necessitas inposita est, ut regi; sed pietas et bonitas adfuit ad parcendum, ut prophetæ. mortuum quoque adfectu paterno et dolore defleuit. hæc enim uoluntaria, non legitima sunt: et his obtemperare libertatis potius quam necessitatis officium est.

14. Habet hanc apostolus uoluntariæ doctrinæ, non et legitimæ consuetudinem dicens: de uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. aut cum gloriam uiduitatis et continentiam laudat, non inhibet iam potestatem nubendi, sed meritum cælibatus prædicat. ultra legem instituit et ultra præceptum adhortatur, uoluntaria legitimis anteponens. et rursum ait: numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? numquid non habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut ceteri apostoli et fratres domini et Cephas? aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem non operandi? sed non utimur hac potestate. potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibz non onerat. at uero uoluntatis professio ex incremento fidei est, cum in his, quæ moderata lex nobis est, nosmetipsos uoluntariæ deuotionis studio continemus.

15. Hæc igitur uoluntaria, ut deo sint placita, propheta orat, quia illa, quæ ex præscripto legis gerantur, ipsa seruiti sui necessitate peraguntur. causam autem semper prætendit

2 II Reg. 18, 5. 9 I Cor. 7, 25. 14 I Cor. 9, 4 sq.

1 absalon C absolon p et sic infr., ubi etiam in R absalon 2 danit V
3 ille R 4 set V 6 uoluntariam V¹ 8 hanc add. m. 2 V uoluntariæ ex uoluntariam m. 2 V 9 consuetudinis V 11 inhibet iā scripsi inhibita VRe inhibet Cp(A)b 12 potestate VRe merito C cælibeatus V prædicator VCe 17 fratres (om. et) V cefas C caefas V 19 non operandi VR (ὅτι ἔχουσιν ἐλευθερίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι) operandi C hec operandi p hoc operandi E hac om. RCp(A) 20 potestas ex potestate m. 2 V in licita R in licita ex in locita m. 2 V ob illicita p(A) an nobis licita? 21 honerat R¹p ad uero ex ad m. 2 V 25 geruntur V generant^r C ipse seruitio V.

deprecationis suæ. postea enim quam uoluntaria oris sui ut beneplacita essent orauit, adiecit: et iudicia tua doce me. iudicia legis agit et, quantum in se est, gestis atque operibus exercet; sed nondum ea intellegit. scit enim esse legem
 5 spiritalem. et illud, quod sub specie præsentium operationum continetur, nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet, quæ ignorat.

16. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem deo dedit. humiliatus est ualde, uoluntaria oris
 10 eius placentia sunt: nunc eius anima in dei manibus semper est et legis dei non obliuiscitur dicens: anima mea in manibus tuis semper: et legem tuam non sum oblitus. totum, quod uiuit, deo uiuit. omnis eius sensus et spiritus in deo est; nullum tempus admittitur, quo subrepere
 15 legis possit obliuio. in omnibus operibus et cogitationibus deus cogitatur. lex in memoria est, in dei manibus semper anima uiuentis est.

17. Scit, quam sibi istud utile sit, scit, quàm sit necessarium cotidie se manibus dei gestis atque operibus suis et per indefessam
 20 memoriam legis inserere. ait enim: posuerunt laqueum mihi: et de mandatis tuis non errauit. scit in hac sæculi silua plures laqueos extendi, plures uitæ suæ captiones parari. sermo, cogitatio, opus nostrum semper adiacentes habent laqueos, cum interdum occurrit causa iræ, doloris
 25 adfectio, querellæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. hæc diabolus angelique. eius, ab initio transgressores et ab exordio peccatores, laqueos semper extendunt. sed cuius in manibus

1 deprecationis VR uoluntarie V¹ ut om. R 3 agit ex agit enim m. 2 V ait C 5 illud V 6 nosse om. V 7 postulat V 9 est add. m. 2 V uoluntariae V 10 placenti sunt V tunc eius p tunc enī C 18 omnis enī C 14 spiritus dō est V qđ subrepere C 15 in omnibus suis operibus pō 16 anima uiuentis semper est Cpō 18 scit esse quā corr. m. 2 V scit etiam quam b istud add. m. 2 V

scit om. V 19 dei om. C gestum adque V legis adque R 20 posuerunt peccatores laqueum mihi pE 21 et om. V tuis ≡≡ non R 22 laqueos extendi plures om. V 25 quaerellæ VR querellæ CpE cupidatis p hæc VRC hos E nos p 26 transgressiores ab V 27 laqueos extendit semper extendunt V sed om. V.

dei anima est et qui numquam legis dei inmemor est, his undique licet laqueis circumiectis a praeceptis tamen non aberravit. semper enim deum cogitans ab his euolat, ut in psalmo alter loquitur: sicut passer liberatus ex laqueo uenatorum. et dominus ipse per prophetam ait: liberate uos ex laqueo uenatorum et a uerbo conturbationis.

18. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. in caelestem scientiam homo eruditus es; quid tibi cum terrenis operibus et gestis est? auis effectus es; cur non in naturæ tuæ elemento moraris? uolucres enim cæli nuncupantur; non iniuste ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiæ sunt. sæculo renuntiasti; quid tibi cum sæculi rebus? quid quereris captus in sæculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? dic potius et utere ipse tu uoce psalmistæ dicentis ista: quis dabit mihi pinnas sicut columbæ? et uolabo et requiescam. natura auium est, ut non, cum uolent, requiescant: tu autem iam factus columba uolando requiescis, id est in caelestem te sedem et cognitionem a laqueis terrenis uolatu fidelis animæ efferendo.

19. Dehinc sequitur: hereditati testimonia tua in sæculum; quia exultatio cordis mei sunt. heres secundum humanam consuetudinem omnia eius obtinet, cuius et heres est. sed humanas hereditates dedignatur propheta: testimonia dei hereditauit. gratum ipsi, si dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si de deo inter persecutionum bella testetur. sic et meminimus his testimoniis apostolos gratulatos, cum exeuntes de consessu persecutorum lætati sunt propter dei nomen dignos se iniuriis iudicatos. testimonia ergo eius exultatio

4 Ps. CXXIII, 7. 5 Ps. XC, 8. 7 Prov. I, 17 (LXX). 14 Ps. LIV, 7.

3 aberrabit *b* dñm *Cp* euolauit *V*¹ 4 alio *E* 5 per *om.* *C* 7 iniustae *R* iuste *C* tendentur *C*¹ 8 eruditus est *V* qui tibi *C* opibus *V* 9 gestis es *C* auis effectus (*om.* es) *V* qui non in (*non i in ras.*) *R* cur in non *V* 11 in possessione *R* in passione *V* 12 captus in sæculo quid quereris *om.* *Cp* quaereris *VR* 14 ita *Vp*¹ 15 pennas *RCp* 16 ut cum nō uolent *V* 17 uolando *V*¹ 18 te *om.* *C* terrenis *V* 19 et efferendo *V* efferendo *RCpE* 21 exultio *V*¹ haerens secundum *V* maeres secundum *C* 23 propheta qui testimonia *E* 25 si de deo scripsi *cf. p. 486, 2 et Stud. 1889 p. 323* si se deo *VRC* si se dei *pE*.

eorum cordis fuit. sed propheta, ut et apostoli, licet inter
 multas persecutiones hæc testimonia dei, id est testandi de eo
 cum exultatione cordis tamquam hereditatem retineat, tamen
 etiam illa dei testimonia hereditate acquisita habet, quæ sub
 5 testibus dicta sunt. Moyses legem sub testibus dedit cælo
 atque terra, Esaias sub testibus arguit cælo atque terra, aposto-
 lus iam celsioribus testimoniis ut prædicator euangelicus usus
 est dicens: testor vobis coram deo et Christo Iesu
 et angelis eius. hæc ergo testimonia sub his scripta et
 10 sub his testata et in his testata tamquam novi patrimonii
 heres occupat: non ex parte, sed totum. ius enim hereditatis
 ex solido est. etsi inter plures secundum humanam successionem
 hereditas diuidatur, tamen hereditas ipsa nomine heredis ex
 solido est.

15 20. Ac ne, quod a multis dici sæpe solet, rationis aliquam
 habeat auctoritatem, cum adserunt proprium dei munus esse,
 ut quis in dei rebus atque operibus uersetur, excusantes in-
 fidelitatem suam, quod cessante erga se dei uoluntate maneant in-
 fideles: est quidem in fide manendi a deo munus, sed incipiendi
 20 a nobis origo est. et uoluntas nostra hoc proprium ex se
 debet, ut uelit: deus incipienti incrementum dabit, quia con-
 summationem per se infirmitas nostra non obtinet, meritum
 tamen adipiscendæ consummationis est ex initio uoluntatis.
 idcirco psalmum ita propheta conclusit: declinaui cor meum
 25 ad faciendas iustificationes tuas in æternum prop-
 ter retributionem. cor suum ipse declinat et ex naturæ
 humanæ peccatis in obœdientiam dei inflectit. natura quidem

8 I Tim. 5, 21.

1 eorum *add. m.* 2 *V* dicet inter *V* 2 dñ id est — illa dñ testi-
 monia in *marg. infer. add. m.* 2 *V* 3 cum exultationem *V* 4 acqui-
 sita *pE* 5 legem sub testibus statuit *p* 6 lo adque — arguit *cas add.*
m. 2 *V* 6 esaias *V* Esaias — terra *om. p* 7 pditor *C* 8 dño et
 xpo ihs *V* 9 ecce ergo *C* testimoniis *V*¹ 10 et in his testata *om.*
V add. m. 2 *p* 11 sed in totum *s* 12 est *add. m.* 2 *V* humanū *C*
 15 ac nec *C* 19 set incipienda nobis *V* 20 ut uoluntas *V* exedebet
 (' ex se habere debet *E* 21 ut ue≡let *C* et uellit *V* qua *V*
 23 consummationis ex consummatione *m.* 2 *V*.

et origo carnis suæ eum detinebat, sed uoluntas et religio cor eius ex eo, in quo manebat, originis uitio ad iustificationum opera declinat. et declinat in omni uitæ suæ tempore: non in definitione aliqua spatii, sed in omni uitæ suæ sæculo. declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis reservari et in his retributionem eius esse, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quæ præparauit deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu, cui gloria est et nunc et semper in sæcula sæculorum. amen.

SAMECH.

10

Iniquos odio habui et legem tuam dilexi et reliqua.

1. Præcepti euangelici doctrina ea est, ut inimicos diligamus et non solum amantibus nos amorem, sed etiam his, qui nos oderint, debeamus. ergo hæc prophetæ professio aduersari uidetur dominicis mandatis, ut, cum amor nobis inimicorum imperetur, ille, quod iniquos oderit, tamquam bonum opus præferat.

2. Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis euangeliiis noscenda est. nam dominus, qui inimicos diligere iussit et maledicentes patrem aut matrem reos mortis esse constituit, rursum alio in loco præcepit dicens: si quis uenit ad me et non oderit patrem suum et matrem suam et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc etiam et animam suam, non potest meus discipulus esse. ergo hæc uidentur

22 Luc. XIV, 26.

1 et om. R 8 tempore — uitæ suæ in marg. infer. add. C 5 scilicet (c& in ras.) R se ad fidei meritum V 6 in om. R 7 ascenderunt ps 8 diligent V cui gloria p 9 nunc (om. et) et semper V et in sæcula sæculorum E et in omnia sæcula sæculorum V Explicit littera quarta decima incipit littera quinta decima feliciter V Finit R Finit litt. XIII inc: Samech lit. XV Cp 10 samh V 18 præceptum euangelicæ doctrinæ est Cp ut om. C 14 amorem reddam' sed p hoc qui nos oderint diligamus Cp 17 tamquam ex tam m. 2 V 18 post præferat E add.: dicens: Iniquos odio habui 19 euangeliiis V 20 diligit iussit V et om. V 21 morti esse V esse mortis Cp 22 et matrem suam om. R suam om. Cp E aut uxorem aut filios aut fratres R 25 uidetur sibi contraria V.

sibi esse contraria, ut, cuius ex præcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna, ipse rursum dicat, neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores et animam
 5 suam oderit. durus hic sermo et præceptum graue est, impietatis necessitatem ad consummationem religionis inponere.

3. Verum nihil a deo durum, nihil impium, nihil contrarium anterioribus præceptis iubetur. irasci autem hæc carissima nobis nomina, pater scilicet ac mater et uxor et filii non
 10 possunt, quod eos præcipimur odisse, cum animam ipsam nostram odisse iubeamur. scit enim esse dominus plures tam inconsulti amoris, ut, cum persistere in martyrii gloria filios suos uideant, ut tempori cedant, rogent; ut sententiam mutant. precentur et impiæ pietatis erga eos utantur adfectu, cum anus
 15 mater et pater senex miserabiles canos filio in ipso martyrii certamine cum inuidia præduræ uoluntatis eius ostendat, hinc et uxor adsit filiorum ambitiosa comitatu, oret, ut potius sibi illisque uiuat, hinc fratres et sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur, ipsa quoque anima inlecebris iam
 20 pridem capta uiuendi tacitis quibusdam consiliis ad coniuentiam deflectendæ uoluntatis inrepat. hoc igitur in tempore odisse nos patrem, matrem, uxorem, filios, fratres, sorores et ipsam quoque animam dominus præcepit. nam hunc eundem sermonem ita clausit, post odium uniuersorum dicens: et si quis
 25 non portat crucem suam et uenit post me, non

24 Luc. XIV, 27.

2 ipse ex se ipse m. 2 V 4 et sorores om. VR 5 præceptum ex præcepto corr. m. 2 V 6 religionis ex religionis religionis m. 2 V 7 nihil ex nil m. 2 V 9 pater ex parte corr. m. 2 V au mater R 10 eos add. m. 2 V cum animam — odisse om. V 12 inculati C resistere R 14 præcentur VR et inpie pietatis ex et inpie tinpieatis V et impiæ ≡ ≡ (eras. 2 litt.) pietatis R inutantur V anus pater et mater V 15 miserabiles ex miserabilis m. 2 R mirabiles C in om. V 17 ut om. Cp 18 illisque ex illeque m. 2 V 19 depraecentur VR 20 coniuentiā V (cf. Brambach p. 303) ciuentiā p conibentiam RC 22 matrem add. m. 2 V ipsam ex ipsa m. 2 V 23 præcaepit R hunc ex hæc m. 2 V 24 uerba et si quis non portat — uidetur dicens p. 489, 7 om. Cp 25 pos me V fort. recte, cf. p. 391, 16 et Stolz L. p. 316.

poterit meus discipulus esse. ergo tum odio habendi sunt, cum portare nos martyrii crucem nolunt, cum sequi dominum exemplo passionis dehortantur. honestum hoc odium et utile est, eos, qui ab amore Christi abducere conentur, odisse.

5

4. Itaque nunc propheta nihil contrarium euangelicis præceptis, quibus amare inimicos iubemur, locutus uidetur dicens: iniquos odiui. non enim inimicos suos odit, sed iniquos. id est. transgressores legis. proprio^ore istud uerbo græcitas nuncupat *παρὰ νόμους* dicens, id est extra legem agentes. sed 10 qui præteritores legis odit, non potest non id amare, quod odit esse neglectum; et ideo ait: et legem tuam dilexi. conuenit autem, ut, qui legem amat, eos oderit, qui legis inimici sunt.

5. Dehinc sequitur: adiutor et susceptor meus es 15 tu, et in uerbum tuum spero. magno nobis auxilio dei opus est in tanto atque adsiduo sæculi istius prælio. non enim nobis secundum apostolum pugna est aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et mundi potentes harum tenebrarum, aduersus spi- 20 ritales nequitias in cælestibus. hos ergo hostes habemus, aduersum hos adiutor deus precandus est, ut nos in susceptionem suam recipiat. sed non tam timoris hæc precatio debet esse quam meriti. timor enim ex trépitatione condicionis humanæ est, propheta autem in uerbo dei sperat. spes non 25 res præsentis obtinet, sed futuras. sperat ergo, quæ uerbo

17 Ephes. VI, 12.

3 deum *E* 4 conantur *E* 6 euangelicis *V* 8 odiui *VCp* cf. Roensch *It. u. Vulg. p. 282, Neue Formentl.² II, 617* odio habui *RE*

odit *VRe* dicit *Cpb* 9 proprio^ore *corr. m. 1 R* pporeⁱ *p* priore *C* istud uerbum *C* sensu elocuta ē istud uerbū *p(A)* 10 nuncupat *om. Cp(A)*

ITAPANOMOYC *V* TAPANOMOYC *R om. Cp* (*p lacunam habet post dicens*) 13 ut quia *CpE* et qui *V* legis ex legem *m. 2 V* 16 in uerbo tuo *p* dei auxilio *pb* 17 adque *VR* 19 et mundi — aduersus in marg. infer. add. *C* 21 hos ex hoc *m. 2 V* 22 aduersus hos *E* præcandus *VR* pstandus *C* 25 spes non — futuras *om. R* 26 futuras ex futuras *m. 2 V*.

dei, id est dictis propheticis continentur. sperat autem uel retributiones fidei in uitam spiritalem, uel ipsum illum domini nostri, qui dei uerbum est, aduentum expectat. spes enim ista meretur auxilium et adiutorium dei. non aliter aut nos mere-
 5 mur aut aliqui ante meruerunt, quam uerbum dei deum naturæ nostræ carnem uel habitaturum sperasse uel, quod habitauerit, credidisse.

6. Sed propheta multa in se esse meminit, quæ spei suæ conentur obsistere; et ideo subiecit: declinate a me ma-
 10 ligni; et scrutabor mandata dei mei. doctrinæ cælestis ratio admonet, ut dictum hoc referendum ad personam hominum, quibus insit malignitas, existimetur. propheta enim, qui gentes docet, qui uerbum dei prædicat, iubet, uti a se uniuersi maligni declinent, quia congregatio sancta ad malitiæ operarios sit
 15 indigna. et nescio quem possit excipere. omnibus enim per naturæ demutabilis uoluntatem malitia adiacet, ipsisque apostolis uerbo licet iam fidei emundatis atque sanctis non abesse tamen malitiam per condicionem communis nobis originis docuit dominus dicens: si ergo uos, cum sitis mali,
 20 nostis data bona dare filiis uestris. nostrum autem est, et malos amare et bonos ad bonitatem docere secundum eum, qui uniuersos ad se potius inuitat dicens: uenite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. sed scit propheta plures malignitates in occulto humani cordis
 25 esse. secundum enim domini dictum de intus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ. hæc enim sunt, quæ communem hominem faciunt. huiusmodi igitur,

19 Matth. VII, 11. 22 Ibid. XI, 28. 25 Ibid. XV, 19 sq.

1 propheticis dictis p 2 retributionis fidem R 4 aliter ut V
 6 habiturum Ce habitauerint C habuerit e 8 se om. V spei suæ
 ex spei esse suæ m. 2 V 9 continentur VR 18 ut VCp a se uniuersi
 ex a se uniuersi a se m. 2 V 14 sc̃a ex sc̃o m. 3 R sc̃to V sanctorum
 Cpb 16 malitia om. VR 17 adque VR 19 dñs supr. add. p, om. VRC
 20 bona data CpE bona V 28 honerati p 26 mœch ≡ e C
 fornicationes V 27 blasphemiae ex balasphemiae m. 2 V blasphemiae R
 28 cummunem C hominem om. V.

ut a se declinent, aduersantes fidei suæ postulat. obsistunt enim innocentiae studiis, obsistunt doctrinae spiritali; atque his per consiliorum suorum adsiduam familiaritatem se ingerentibus non uacat animo dei mandata scrutari, quia maligni uiri praesentia multum eum, qui mandata dei scrutari uelit, impediat. 5

7. Et quia dei opus est misericordia, ut in familiam eius recepti a dominatu malignorum horum liberemur, propheta orat dicens: suscipe me secundum eloquium tuum, et uiuam, et non confundas me ab expectatione mea. propheta expectat et sperat: nihil praesens, nihil temporarium 10 sectatur. plures autem sunt, qui hanc expectationem fidei nostrae arguunt et inrident dicentes talia: quid ieiunia, quid continentia, quid castitas, quid iactura patrimoniorum utilitatis adferet? ubi spes uestra est, Christiani? mors aequaliter dominatur uniuersorum: in omnium corporum naturas commune 15 ius illi est. quin etiam uniuersis nos bonis saeculi fruimur et uitae uerae licentia utimur; et in quo tandem a nobis spei uestrae expectatione praestatis? non confundi ergo se in hac expectatione sua propheta orat, sed ut maneat confidens et fructus uerae illius uitae, quam expectat, accipiat. scit enim se nondum 20 uiuere, licet uiuat. uita enim nostra secundum apostolum absconsa in Christo est. et idcirco ait: suscipe me secundum uerbum tuum, et uiuam, quia uerae illius et indeficientis uitae expectatione ac spe detinetur. sperat enim aeternitatem, sperat regnum caelorum, sperat regnum dei, sperat 25 spiritales benedictiones in caelestibus in Christo. in hac spe, in qua non confundetur, rogat, ut suscipiatur et uiuat.

1 ut om. p a add. m. 3 V obsistunt enim — studiis om. p enim — obsistunt in marg. sup. add. V³ 3. adsiduam ex adsiduum m. 2 V 5 uellet p impedit C 6 misericordie C 8 aeloquium R 9 expectatione V 12 inridunt VC fort. recte, cf. p. 409, 12 alia V 14 adferet V affert Re &ferre C auferet pb uestrae et C uestra est o b 15 natam p commune C 17 uere R uero V licentia ex licentiam m. 2 V a nobis RC a uobis V cf. Ennod. ed. Hartel p. 634 nobis pE 18 erga V 19 profeta add. m. 1 V et fructum V et fructus — accipiat in marg. inf. add. C 22 et idcirco ait om. R secundum eloquium E 24 uitae et V spei VC 25 sperat regnum caelorum sperat enī dī V 27 confunditur VR suscipiat VC uiuat add. m. 2 V.

8. Dehinc sequitur: adiua me, et saluus ero et medita-
 labor iustificationes tuas semper. superius dixerat:
 adiutor et susceptor meus, nunc autem nominum com-
 memoratorum rem precatur, ut, qui susceptor est, suscipiat et,
 5 qui adiutor est, adiuet. non abesse a se adiutorium adiuantis
 precatur. non orat, ne malignantes non habeat, quia per
 passionum patientiam fides probatur; sed, ut aduersus eos
 adiuetur, orat, quia auxilium a domino semper orandum est.
 sed quemadmodum in superiore susceptus uiuet, ita et in hoc
 10 adiutus saluabitur. adhuc enim sibi obeunda mors est, adhuc
 inferi sustinendi. tunc saluabitur, cum ex corporea terrenaque
 natura in spiritalem gloriam transformatus nullum aduersantis
 inimici periculum metuat, uiuat inter electos angelos, sit para-
 disis incola et absorpta corruptione ex mortali immortalis existat.

15 9. Sed quod meditaturum se in iustitiis dei dicit et medita-
 turum semper, numquid non meditat, qui et in meditatione
 sperauit? potest quidem et in præsens uitæ opus accipi, ut
 quousque in corpore sit, semper iustificationes meditetur; sed
 nihilominus et in futurum sermo procedit. scit in cælo omnes
 20 angelos in meditatione iustificationum dei esse. nihil enim illic
 otiosum, nihil iners est, omnes uirtutes cælestes in opere
 ministerii sui permanent. et cum nobis tunc uita angelorum
 uiuendum sit, potest secundum eos, qui semper operantur, nobis
 quoque æterna iustificationum esse meditatio.

25 10. Dehinc sequitur: spreuisti omnes discedentes a
 iustificationibus tuis, quia iniqua cogitatio eorum.

1 et dehinc V^a 2 in iustificationibus tuis CE 3 meus om. p cūmo-
 ratorum C 4 et qui adiutor adiuet Cpb 5 a add. m. 2 V adiu-
 uantes V 7 fides V opat^r p .perabat^r C 8 auxilium ex auxilium
 auxilium m. 2 V 9 ita et hic p 10 adhuc enim — saluabitur om.
 Cp 11 inferi ex inferendi m. 2 V eternaue V 12 spiritalem ex
 spitalem V 13 angelos ex angelus C 14 absorta RCp mortali ex
 mortalis m. 2 V immortalis ex immortali V 15 et om. V 16 quid
 in C 17 sperabit VC presentis p 19 nihil homin' R 20 illic ex
 eillic m. 1 V 21 omnes ex omnis m. 2 V 23 operandum V 24 quoque
 om. V 25 descedētes V.

auxilium et susceptionem ob hæc propheta orat, ne cum discedentibus a iustificationibus dei et ipse spernatur. sed hic seruata ea ratio est, ut non dictum sit: spreuisti omnes peccatores, sed: spreuisti omnes discedentes. si enim peccatores deus sperneret, omnes utique sperneret, quia sine peccato nemo sit. sed spernit discedentes a se, quos apostatas uocant. neque interest, an in iustificationibus dei quis aliquando fuerit. spernendus enim a deo est, quisque discesserit, quia manentis meritum conseruat consummatio permanendi. differt uero a peccato discessio, quia peccato uenia per pænitentiam reseruatur, discessio uero cum ipsa pænitiæ discessione se damnat; quæ hinc oritur, cum uoluntas eorum, qui discessuri sunt, est iniqua.

11. Dehinc sequitur: præuaricantes deputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi iustitias tuas. semper prophetæ sermo longe se et ultra communem sensum extendit. nos enim præuaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem et cognitionem dei adeptam relinquunt, aliud pollicitos et aliud nunc agentes. sed hic præuaricatores existimantur omnes peccatores terræ; nullus excipitur, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refertur. lex enim ueluti naturalis est, iniuriam nemini adferre, nihil alienum præripere, fraude ac periurio abstinere, alieno coniugio non insidiari. nouit et hanc naturæ apostolus legem dicens: cum enim nationes, quæ legem non habent, naturaliter secundum legem faciunt, tales homines legem non habentes sibi

24 Rom. II, 14.

1 ob hæc VRp (in C ras.) ob hoc E descedentibus V 8 spræuisti R 4 sed add. m. 2 V descedentes V si enim ex si õnes si enim si m. 2 V 5 deus om. E utique utiq; sperneret corr. m. 1 R utique dñs sperneret V 6 sed sperneret V descedentes ex descentes V 7 neque enim interest Vs 8 quisquis E 10 a peccatore VCe quia ex qua m. 1 R 15 iustitia tua corr. m. 1 R 16 sermo non longe V se om. Cp ultra ex ultra se m. 2 V extendit scripsi tetendit VRC se tendit p tendit E 18 relinquunt R relinquit V pollicitus C 19 præuaricatores esse existimantur CpE 20 ad mones V et omnes C 21 præuaricationes V¹C 22 nemini ex nemi m. 2 V inferre E nil 24 naturæ om. Cpð 26 habentes ex habent m. 2 V.

ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. ergo praeuaricatores existimantur, qui quod a natura legis accipiunt, derelinquunt. furem quis deprehensum aut adulterum aut homicidam arguet lege naturæ. sed
 5 si in his ipse uersetur, praeuaricator est legis.

12. Nouit etiam, cum ait peccatores terræ, alios esse et cæli peccatores. audiamus enim euangelicæ prædicationis prodigum filium perditum atque mortuum de peccato suo patri confitentem: peccaui, inquit, pater in cælo et coram te.
 10 quisquis cælestis doctrinæ et spiritalis gratiæ particeps factus in peccato demorabitur, non terræ peccator est ille, sed cæli. omnes enim credentes in se dominus noster Iesus Christus coexcitauit et collocauit in cælestibus, ex quibus qui decedet, tamquam cæli peccator arguitur. cum igitur propheta peccatores terræ praeuaricatores esse existimet, quia naturæ legem
 15 peccando transgressi sint, ob hoc ipse testimonia dei diligit, quia, cum praeuaricatio sit decedere ex lege naturæ, tamen iam sine uenia sit ex cælesti lege discessio.

13. Concludit autem ita: confige de timore tuo carnes
 20 meas; a iudiciis enim tuis timui. nouæ et inusitæ preces prophetæ sunt, ut a timore dei carnes suæ configantur. sed meminit conpatiendum et commoriendum esse cum Christo his, qui conregnare cum eo uelint. et minore istud dicti uirtute latinitatis translatio elocuta est. quod enim nobiscum

9 Luc. XV, 21.

2 quia quod naturale legis C qđ qđ a naturale lege p qui quod a naturali lege b 3 deprehensum VR 5 ipse reuersetur C præuaricationes corr. m. 2 V præuaricator es ≡ (eras. t?) R 6 ait add. m. 2 V 7 euangelicæ prædicationes V¹ 8 mortuum et per filium corr. m. 2 V 9 inquit VR¹ in caelum pb 10 quisque VCp 12 dñs ihs xps V 13 in add. m. 2 V qui add. m. 2 V decedet ≡ R decidet VCp decedit e decedit b 15 existimet ex existimamus m. 2 V 16 sunt V testatus dñ V 17 qui cum C decidere C lege add. m. 2 V 18 decessio V 19 concludit V de CVs (ex LXX) om. Rpb 20 tuis enim R et add. m. 1 V 21 præces VR configantur ex confitentur m. 2 V 22 is V uellit V uellent R 24 latina V² quod ex quid m. 2 V.

est confige, illic *καθήλωσον* id significat, ut clavis se configat. moriendum ergo nobis est, et omnia carnis nostrae uitia configenda cruci domini sunt. morimur enim secundum apostolum cum Christo et consepelimur in baptismo. et hoc propheta quamquam in uoluntate sua habeat, tamen, ut per misericordiam dei consequatur, expostulat. configi enim ex timore dei carnes suas orat, quia iudicia dei metuat. timet enim aeterni iudicii sententiam, timet non cum Christo configi et commori et consepeliri, nouum se hominem, nisi uetere cum uitiiis et concupiscentiis exuto, intellegens non futurum.

AIN.

Feci iudicium et iustitiam: non tradas me persequentibus me et reliqua.

1. Et in psalmi exordio et deinceps frequenter meminimus per haec singularum litterarum quaedam quasi elementa discendi doctrina nos pietatis, continentiae, intellegentiae, fidei et timoris institui, et ut rudem infantiam ad loquendi scientiam, quam et agendi doctrina consequitur, ipsis humanae uocis initiis erudiri: quod ex praesentibus sextae et decimae litterae octo uersibus intellegi licet. propheta enim ex persona sua uniuersos docet, quid uelle, quid agere, quid profiteri unumquemque pro conscientia infirmitatis ac naturae suae utile sit, quid etiam metui, quid cauere, quid emundari oporteat. beatus idem propheta, qui per misericordiam dei ipse sibi et uniuersis doctor et prospector et emundator et iudex est! certe dignitati eius

1 AOHAWCON et KAO*AWCO* V KAOHA WCONET
KAEHAWCON R id ex in m. 2 V *καθήλωσον* id om. Cp 4 consae-

1 pelimur V 5 in sua uoluntate E 8 timet se non Cpb 9 ueterae R ueterem ex uetere m. 2 V 10 exuto ut intellegens V Explicit littera quinta decima incipit littera sexta decima feliciter V Finit R Finit littera XV incipit Ain littera XVI Cp 14 et deinde V deinceps (om. et) C 15 per haec ex per haec per m. 2 V 16 doctrinae V doctrine C 17 ut om. V 19 litterae R 20 intelligi ualet p profetam V 21 quid pr. l. add. m. 2 V 23 emundari ex demundari m. 2 V emundari p(Ar) 24 qui eras. R et uniuersis doctor om. VR et prospector — et iudex om. p(A) et uniuersis doctor — et iudex om. C 25 emandator (sic) ex remandator m. 2 V et certe Cpb.

decentissimum est, ut, qui spiritu dei loquitur, ea, quæ humane et salutis et æternitatis sunt, eloquatur.

2. Ait enim ita: feci iudicium et iustitiam: non tradas me nocentibus me. facit placentia deo opera et, quia facit, ne nocentibus se tradatur, orat. opus merendi anteferitur, et dehinc meriti præmium postulatur. fit enim primum, quod placeat; et tum dignatio eius, cui per opus placetur, oratur. at nos nec operamur nec placemus, quin etiam impiis et inreligiosis rebus offendimus; et quia tales non placemus, irascimur. sed dignum est contueri, qualia sint, quæ propheta faciens, ne nocentibus se tradatur, orat.

3. Et omnia, quæcumque quis timens deum fecerit, utilia ei atque pulchra sunt. pudicitiam quis colens gloriosum ac nitens sordenti corporis sui carni lumen inuexit. contemptum vero pecuniæ adsumens liberum se a terrenis dominationibus reseruant. frugalitatem autem et parsimoniam diligens nobilitatem animæ cælestis captivam ebrietati non dereliquit. sed hæc, quamvis magna atque præclara sint, tamen, quia prophetae propria eique tantummodo utilia sunt, non referuntur ad meritum.

4. Sed quid fecit, ut non tradi se nocentibus deprecetur? iudicium scilicet et iustitiam; nihil inconsultum, nihil iniustum agens, sed primum faciens iudicium; omnia namque ratione, modo et ueritate pertractans, ut id, quod in alterum agat, perpensum antea atque perspectum iam de consilii sententia exsequatur. non permittit autem consilio tantum suo iudicii sententiam, sed facit cum iudicio iustitiam. iudicantis autem cum consilio hoc opus maximum est, ut, quod iudicat, iustum

2 æternitatis (om. et) Cp^b 8 enim om. R 4 facit ex facit m. 2 V
fecit p^E et quia fecit VCp^E 6 et om. V 7 placet Cp^b et cum V
placitur V 8 ad nos VRC 11 ne om. V 13 sint VR 14 car-
mine V 15 pecuniæ V terrenis R 16 reseruant ex reseruat C
praeseruant E parsimoniam b 17 captiva^m corr. m. 2 V captiuit^a C
non om. C 19 eque corr. m. 2 V 20 sed quæ V ut om. C non om. V
21 et add. m. 2 V 22 iniustum ex iniustitiam m. 2 V namque ex
nam m. 2 V 23 rationem V et ueritatet corr. m. 2 V in integrū
agat C 24 adque VR perfectum VRC 25 sui V.

sit. iustitia etenim est amica concordiae, unanimитatis uinculum, fundamentum pacis, diuinæ atque humanæ rationis operatio. hæc itaque propheta fecit; in quibus cum opus suum sit, tamen et eorum, quibus iudicium et iustitiam fecit, utilitas est.

5. Postulat uero, ne nocentibus se tradatur. omnis enim, in quo peccati uoluntas est, deo uacuus est; et ubi deus non erit, illic diaboli locus est, qui insidians atque obsidens, ubi adeundi oportunitatem habuerit, tamquam uacuam domum occupet, quæ ei, deo eam deserente, sit tradita. et propheta quidem, quia ex persona omnium loquebatur, ne a deo tradatur, orat. ceterum apostolus habet iam id in se fiducia, ut peccatores diabolo tradat ipse, cum ad Corinthios de eo, qui fornicationes omnes prægressus uxorem patris sui acceperat, scribit: ego autem absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicaui tamquam præsens eum, qui hoc fecit, congregatis uobis et meo spiritu cum uirtute domini Iesu tradere istius modi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat in die domini. sed licet apostolus tradat, scit tamen se in uirtute Christi et in suo spiritu traditurum. sed et in alia epistula ait de Phygello et Hermogene: quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non blasphemare. qui enim ab ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tamquam peregrini et alieni a dei corpore dominatui diaboli traduntur.

13 I Cor. 5, 3. 21 I Tim. 1, 20, cf. II Tim. 1, 15.

1 amicitia concordia C amicitiae concordia VpE unanimитatis R
3 tamen nec eorum C 5 uero om. C hominis enim C 6 deo uacuus
est om. C et ubi deus — locus est om. p erit add. m. 2 V 7 dia-
bolo C post locus est uerba et ubi dñs est repetita del. m. 2 V 8 opor-
tunitatem VRa oportunitatem Cps cf. Acad. p. 28 donū V 10 loqui-
batur V¹ 11 iam ad in se in fiducia corr. m. 2 V 12 ad chorintios
R corinthiis (corintiis C) Cpb fornicationes V omni V hñs C
13 supergressus pE 14 praesens spū ex praesens corpore praesens spū
m. 2 V iudicauit V¹ 16 uirtu ≡ ≡ te R domini mei Iesu p(A)b
19 se et in Cpb et ī V 20 ait om. V philo (?) corr. m. 2 V fygelo
R fiero C fileto p(A) 21 hermogene ex hermogenem m. 2 V ≡ ermogene p
ermogene RC ut discant om. C 22 blasphemare VR ecclesiae V
ecclesiae R 24 dominatu p.

6. Sed propheta, ne nocentibus se tradatur, orat. adsunt enim inimicæ infestæque uirtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei oblitterent, quæ in terrenas cupiditates et desideria sollicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in uitia commoueant. nouit et apostolus hanc multitudinem dominantium uirtutum dicens: in quibus et uos aliquando ambulastis secundum principem potestatis æris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. fecit ergo propheta iudicium
 10 et iustitiam; et, ne tradatur nocentibus se, rogat, et hoc modo nocentibus, cum in peccatum inpellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam inliciunt, cum ad auaritiam prouocant. sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos, qui innocentes sunt,
 15 nisi sibi per secessionem dei traditi fuerint, non ualebunt.

7. Dehinc sequitur: excipe me seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. proficit in spe sua propheta et celsiorem iam deprecationis suæ gradum scandit. qui enim orauerat, ne traderetur nocentibus se, iam, ut proprietate serui excipiatur, rogat, beatum illum in se dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans. et non ob leuem causam. ut in bonum suscipiatur, orat, scilicet ne eum superbi calumnientur. et qui sunt superbi? nempe illi, quorum principem loquentem Esaias introducit ita: dixit enim: uirtute faciam

6 Ephes. II, 2. 24 Esai. X, 18.

2 infestaque C conturbant C 3 terrenas ex terrena m. 2 V
 4 inter naturam et quibusdam uerba repetita quibusdam corporis naturam
 del. m. 2 V 5 aculeo V 6 uirtutum om. R 7 secundum R
 8 aeris om. Cp 10 iustitiae V et ne tradaturne V se rogat —
 nocentibus om. V 11 inflent RC 12 cum iram C exacerbant VC
 13 inliciunt ex inliciunt inliciunt R ^{u o}rogant C 14 eos qui nocentes
 R eos qui nocenti C eos quos nocentes V sunt — dei traditi om. V
 15 per cessione C p̄cessionem p 16 me om. Cp̄b 17 ut non calum-
 nientur C profecit Cp in spes (s in ras. R) suas RE 19 tradatur V
 ut in proprietatem serui pE proprietatis seruo C 21 eum bona V
 depræcans VR 22 calumnientur et qui sunt superbi om. C 24 loq̄.tem V
 esaias V introducat C uirtutē Cp(A) faciam ≡ et R.

et sapientia intellectus auferam fines gentium et
 uirtutes earum, et commouebo ciuitates inhabita-
 biles et omnem orbem terræ prehendam manu
 mea ut pullos et tamquam confracta oua auferam.
 hæc superbientis uox est, diaboli scilicet, qui et deo ac domino 5
 nostro Iesu Christo ostensa terrenorum imperiorum gloria
 dicere ausus est: omnia hæc tibi dabo, si procidens
 adoraueris me. non esse autem hunc solitarium, sed plures
 ei adesse spiritalium nequitiarum ministros per eum docemur,
 qui ait: discedite a me, maledicti, in ignem æternum, 10
 quem præparauit pater meus diabolo et angelis
 eius. ab horum igitur se superborum calumnia esse liberum
 rogat. calumniantur enim, quia, cum ipsi peccati incentiua
 subpeditent, calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos
 gesserimus, intendunt; causam namque peccati ad crimen 15
 iniciunt et criminis inuidiam per calumniam exacerbant,
 scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante.

8. Verum etiam nunc se extendit propheta in celsiorem pro-
 fectum dicens: oculi mei defecerunt in salutare tuum
 et in eloquium iustitiæ tuæ. oculi deficiunt, cum in- 20
 tentus in aliquam expectationem uisus laborat. propheta ita-
 que animæ suæ oculos in dei salutare defixit. et de salutari
 quid intellegi oporteret, sæpe tractauimus; eum scilicet esse
 Iesum, qui saluum faciet populum suum a peccatis. aliis igitur
 oculos suos in desideria sæcularia occupantibus et in uoluptates 25
 rerum præsentium tendentibus propheta in dei salutare defixus

7 Matth. IV, 9: 10 Matth. XXV, 41. 17 Apoc. XII, 10.

1 sapientiā Cp aufera^m finis V et uirtutem eorum RCpE cf.
 Sabatier II, 537 adn. 2 inhabitauiiles I¹ 3 prehendam — auferam
 om. Cp adprehendam RE 6 imperiorum R 8 hunc add. m. 2 V
 plures ex ples m. 2 V 9 nequitiassub V 10 in supr. scr. m. 1 R
 12 igitur superborum pb esse se liberum pb 14 dñm VR dominum
 Cpⁿ 15 intendet V intendent C intentant pb 16 inicitunt R exacer-
 uant VC 17 suum esse R 18 etiam num V 21 expectationum V
 24 a peccatis ex peccatis m 1? V a peccatis eor p 25 uoluptatis V
 uoluntates RC 26 praesentium (i ex corr.) R praesentibus V.

est. et ne corporales oculos eum deficere sub hac contemplanti intentione existimarem, non solum in salutare dei deficient, sed etiam in eloquium iustitiæ.

9. Iusta itaque esse dei eloquia confitetur. scit esse quædam,
 5 quæ cum inperitis atque impiis iniusti eloquii habeant opinionem:
 cum Pharaon cor ad contumaciam obduratur et pertinacia ei
 inreligiosæ uoluntatis adfigitur; cum ex duabus adhuc in utero
 gentibus minori maior sit seruitura, et neutro quicquam boni
 promerente seruitus uni inponitur, dominatus alteri donatur;
 10 cum Adam de paradiso, ne arborem uitæ contingat, expellitur;
 quæ homines diuinæ et uirtutis et bonitatis et iustitiæ incapaces,
 dum intellegere non possunt, iniusta esse constituunt. sed
 prophetæ huius in istius modi eloquium iustitiæ oculi deficient,
 quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia
 15 aduentu salutaris dei hæc eloquia et consummanda et intellegenda
 esse iustitiæ. procedit autem per hanc intentam usque ad
 defectionem oculorum expectationem, ut aliquid ultra precari
 audeat.

10. Confessus itaque eloquium iustitiæ hæc subdidit: fac
 20 cum seruo tuo secundum misericordiam tuam et
 iustificationes tuas doce me. insolens forte uox
 existimaretur, quæ diceret: fac cum seruo tuo. quod enim
 dicitur: fac, tamquam ex fiducia aliqua præsumptio est usur-
 pata poscendi. sed non impudenter id diceret, qui iudicium et
 25 iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset,
 cuius oculi in salutare dei et in eloquium iustitiæ defecissent.

1 corporalis *V*¹ per corporales *e* eius deficere *pb* 2 in dei salu-
 tare *e* 6 farao *VRp* pharaonis *e* obdura³ = tur (*eras. n*) *R* et per-
 tinacia & *R* et pertinaciae *VCb* 7 adhuc in est gentibus *V* 8 neut *p*
 neutra *b* 9 promerēte *V* promerentes *R* alteri dominatur *C* 10 de
 ex ne de *m. 2 V* paradyso *R* etpellitur *V* 11 diuinæ uirtutis
 (uirtutes *V*) *VCpE* et bonitates *V* 12 iniuste *C* 13 eloquium
 iustæ *R* eloquium iuste *e* 14 qui sciat *R* nihil iniustus *corr.*
m. 2 V 15 aduentus *V* saluatoris dei *Cp* et ante consummanda
om. R 17 expectatione *V* 19 itaquæ *V* hæc *om. V* 20 miseri-
 cordiam *R* 22 aestimaretur *R* 23 factum ex *V* ex præsumptione *C*
 24 non *add. m. 2 V* dicere *C* 26 et cuius *Cp*.

sed ne in his quidem propheta insolens est. nam in eo ipso. quod dixit: fac, adiecit: cum seruo tuo. et quia servitus nostra ad id ipsum, ut in servitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit: secundum misericordiam tuam: quia miseratione eius opus est, ut in hac servitutis nostrae professione maneamus. inbecilla enim est per se aliquid obtinendi humana infirmitas, et hoc tantum naturae suae officium est, ut adgregare se in familiam dei et velit et coeperit. diuinæ uero misericordiae est, ut uolentes adiuuet, incipientes confirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium est, ut illa perficiat.

11. Sed quid tandem ut faciat cum seruo suo secundum misericordiam suam postulat? nempe ut iustificationes suas doceat. scit in iustificationibus, quas Moyses constituere praeceptus est, magnum nescio quid et inconprehensibile humanae intellegentiae contineri. scire optat, quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer sex tantum annis seruiturus. legit hæc quidem, sed non statim, quod legitur, et intellegitur. scire uult, quæ illa servitus sit, quæ septimi anni libertas, quod sit auris foramen ex subula, si liber esse nolit, quæ illa mulier Hebræi, quid illud, ut sine muliere egrediatur ipse, quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationis. non est humani ingenii hæc

16 Exod. XXI, 2 sqq.

1 sed *add. m.* 2 *V* in *pr. l. om.* *VC* 3 sertutis *V* 5 misaeratione *R* in *om.* *V* 6 manemus *V* inbicilla *V* aliquid optinendi *R* *cf. Draeger Synt. II, 833* ad aliquid obtinendi *V* ad aliquid obtinendum *Cpb* 8 adgraegare *V* dī uellit *V* 9 uero *om.* *Cpb* misericordiae ex misericordiam *m.* 2 *V* ut *om.* *V* 10 ut euntes *C* recipiat ex recipi *m.* 2 *V* autem *om.* *C* 11 ille *pb* 15 est *add. m.* 2 *V* inconpræhensibile *R* 16 scire etiā optat *Vb* 17 hebaeus *V¹* hebreus *R* 19 quæ ante septimi *om.* *C* 20 ex ubula *C* et subolae *V* nolit ex nolae *V* nollet *C* 21 hebrei *V* hebreæ *C* hebraea *Re* mulieret ingrediatur *V* muliere ingrediatur (ingrediar *C*) *RCe* sed *cf. adn. Bened.* 22 secunda *add. m.* 2 *V* sequentis *V* sequens *C* 23 sacramentorum ex sacram *m.* 2 *V* præformationes *Re*.

consequi posse: cælesti opus est magistro, et plurimis fidei nostræ meritis necessarium est, ut doceri ista mereamur.

12. Scire autem nos convenit in omnibus prophetæ uerbis nihil humile esse, nihil commune cum ceteris, sed proprium
 5 uel ipsi sibi uel sui similibus enuntiari; latet autem sub familiaribus uerbis maxima conscientiæ et fidei professio, ut nunc in eo, quod sequitur, intellegimus. ait enim: seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, et sciam testi-
 monia tua. nemo nostrum est, qui non uel in orationis suæ
 10 prece uel in communium sermonum consuetudine seruum se dei esse fateatur. et quid magnum propheta fecit seruum se profitendo, quod nullus ausus sit denegare? sed professio ceterorum fallax est, quæ, cum habeat conscientiæ necessitatem, non habet tamen confessionis ueritatē. proprium hoc pro-
 15 phetæ est, ut se seruum dei profiteatur in omni uitæ genere famulatu condicionis suæ fungens, siue ambulans, siue residens, siue uigilans, siue dormiens, in cibo etiam atque in ieiuniis deo aut esuriat aut satur sit et nullo in tempore a seruitutis suæ officiis absistat. hic libere dicet: seruus tuus sum.
 20 at uero qui stupris dormit, latrociniis uigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si dicat: seruus tuus sum, profitetur quidem, quod est, sed, quod est, non agit.

13. Propheta autem, quamuis condicionem officii sui etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor
 25 est; dari enim sibi intellectum rogat. est enim intellectus in quodam thesauro repositus spiritalium gratiarum, quem

1 pluresmi¹ corr. m. 2 V 2me reatur^m corr. m. 2 V 5 uel ipse
 uel V suis C 6 conscientia C 7 intellegamus VC¹ intellegemus C²
 8 ut sciam C¹pE 9 uel ignorationi suæ V 10 praece VR 14 non
 habeat corr. m. 2 V 15 se om. V 16 confūgens V fugies Cⁿ 17 siue
 uigilans om. V (ubi uoces siue ambulans siue residens a m. 1 bis
 scriptae sunt) atque (adque V) ieiuniis Vp 18 esuriat aut om. V
 satur ex sator m. 1 R 19 officii V sum ego E 20 ad uero VR
 21 suum V 22 sui om. V etiam ex etiann m. 1 R 23 thesauro
 VC thesauro RpE & quem p.

interdum sub falsæ opinionis errore imprudentium mentibus
diabolus insinuat. sed a deo intelligentiam propheta postulat, ne
sibi inanis intelligentia subrepat, qualis gentium, qualis Iudæorum,
qualis hæreticorum est: et postulat ob id, ut testimonia dei
sciat, quæ sub testibus tradita sunt, quæ sub testibus neglecta
et uiolata esse exprobrantur, quæ in aduentu eius, ob quem
testato dicta sunt, neglecta et fastidita uindicabuntur.

14. Et horum quidem testimoniorum tempus non ignorat
propheta dicens: tempus faciendi domino: dissipa-
uerunt iniqui legem tuam. lex populo sub testibus data
est; quæ cum dissipata et abiecta a Iudæis est, tum fuit
tempus domino ea, quæ continebantur lege, faciendi. pollicitus
enim in lege est, ut salutem gentibus daret, ut ipse sibi
hominis corpus, qui secundum imaginem et similitudinem dei
est factus, adsumeret, ut dissipata lege fidei gratiam donaret.
temporis huius meminit per Esaiam prophetam dicens: tem-
pore accepto exaudiui te et in die salutis auxi-
liatus sum tibi. apostolus uero dicti huius interpretes hæc
scribit: ecce nunc tempus bene acceptum, ecce dies
salutis; id est: dissipata lege tempus euangelicæ prædicationis
aduenit.

15. Sed illis legem dissipantibus aliud opus prophetæ est.
et quod sit, ex subiectis docemur. ait enim: ideo dilexi
mandata tua super aurum et topazion. quod ait:
ideo, ad id rettulit, quod dixerat: tempus faciendi
domino, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legem
dissipassent. ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus

16 Esai. XLIX, 8. 19 II Cor. 6, 2.

1 interdum diabolus sub pb 2 mentibus insinuat pb profeta — inanis
intelligentia in marg. infer. add. m. 2 V 3 gentium qualis iudæorum qualis
add. m. 2 V 4 ob id ex et ob id m. 2 V dei om. p 6 in aduentum
(in aduentu Ce) VRCe ob quæ V ob q; C 7 testato VRC (= ab eo
qui testatus est) testandum pE fastidita esse pb fastidium V uin-
dicatur V indicabuntur R 10 iniqui om. RCpE 11 tunc C cum V
12 contingebantur C populicitus V 14 homines V qui add. m. 2 V dei
om. V 16 esaiâ V 17 in diem V 19 ecce pr. l. add. m. 2 V bene supr. scr.
m. 1 R acceptabile Rb 24 topazon V et sic infr. quod ait ex quo erit
m. 2 V 25 retulit corr. m. 2 V retulit RCpE 26 esse ex eesse R.

faciendi domino contineretur. lex enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi; de me enim ille scripsit. mandata igitur dei ob id propheta dilexit, quia in his aduentum
 6 dominicæ corporationis intellegit. in eo autem, quod diligit, plus nescio quid significat. facere autem aliquid minus est quam diligere, quia plerumque id, quod agimus, necessitatis est, dilectio uero propriæ uoluntatis adfectio est.

16. Sed dilectio ea demum perfecta est, quæ maxima est
 10 et quæ nulli alii conparatione similium cœquatur. diligit autem mandata dei super aurum et topazion. humanus error pretiosius nihil auro et gemmis opinatur, et hæc sunt, quæ hominum cupiditates dominatui pretii sui et honoris subdiderunt. auro ius, honestas, pudicitia uenalis est; per gemmas
 15 uero humani corporis præstantior, ut putant, species ad naturæ contumeliam expetitur. et idcirco nihil habet sexus uterque pretiosius, dum uiri posse omnia auro uolunt, mulieres uero per gemmas fieri se existimant pulchriores. præstat autem ut ceteris metallis aurum, ita et aliis lapidibus topazion. est enim
 20 ipse rarissimus et speciosissimus omnium et maximus. in Thebaidis uero loco, cui Alabastrane nomen est, reperiri solet. hunc etiam ferunt sæcularium gestorum litteræ in Topazon insula ab incolis eius, id est Troglodytis Arabis inuentum ad matrem regis Aegypti Ptolomæi, sub quo scripturæ legis ex

2 Ioh. V, 46.

1 enim bonis C 2 si creditis moysi creditis p(A)e 5 dñcæ V intellegit ex intellexit m. 2 V quod diligit — facere autem om. V 7 qua plerumquæ V 8 propriæ — sed dilectio om. Cp 9 eadem pe 10 nulla V alii om. CpE conparationi R comparisonis C 12 præ-
 13 et hominibus subdiderunt V 14 auro uiris honestas pudicitiae pE 15 species ex speciose m. 2 V 16 expolitur (in C ex parte in ras.) CpE 17 speciosius V dum ui V nolunt p 19 ita aliis V 20 et speciosissimus in marg. infer. add. C 21 theibaidis V alabastra pE cf. Acad. p. 106 (fort. legendum Alabastrum) 22 litteræ om. R topazio α topario Cp(A) topharia R Topazo e cf. Plin. XXXVII. 8, 107 Dellej's. 23 throglodytis V toglydytis C troglotidis p(A) 24 pto-
 lomei VR tholemaei C ptolemaei pE scribtura^e V.

hebræo in græcum translatae sunt, muneri fuisse delatum. continet autem ipse in se solus ceterarum gemmarum optimarum pretiosissimarumque speciem et in uno illo diuersissimorum colorum permixtio continetur. super hunc igitur topazion et super aurum mandata dei propheta dilexit, non terrenis se, 6 sed cælestibus desideriis significans detineri.

17. Contempta autem sæcularium opum cupiditate omnem a se occasionem peruersæ et prauæ uoluntatis recidit. diligens enim super aurum et topazion mandata dei ait: propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam ini- 10 quam odio habui. non deflectitur, non detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad omnia dei mandata dirigitur: non occupant obuia. uidit aurum, sciuit hoc terræ esse limum; uidit gemmas, meminit esse aut montium aut maris calculos; uidit 15 illicem ad lasciuiam uultum, scit tamquam auibus cæli ex his sibi laqueis euadendum. resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ uitiis et omnem uiam iniquitatis odit. ideo itaque et in mandatis omnibus dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit: et dirigitur, ne eorum particeps fiat. quibus dicitur: natio 20 praua et peruersa. et omnem uiam iniquitatis odit, ut sit in eo, qui est uia, domino scilicet nostro, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PHE.

Mirabilia testimonia tua, domine et reliqua.

1. Natura humani sensus ea est, ut ea mirabilia habeat, quæ 25 ante cōpererit. ex conpertis enim iudicium admirationis

19 Luc. IX, 41.

1 hebreo *V* hebraeo *R* ebraeo *p* grecum *V* munere *RpE* 4 super hunc *ex* super aurum hunc *m.* 2 *V* 7 cōtinenta *V* saecularium horum *R* cupiditatem *V* 9 ait dehinc *p* ait enī *C* dehinc ait *E* 13 occupant *add. m.* 2 *V* obuīā *V* obuia *ex* oblenia *p* limum esse *pE* 14 aute montiū *V* 15 illicem *pE* 17 uitam *V* a mandatis omnibus *C* ad mandata omnia *pE* 18 qui ea *V* terrena *ex* rena *m.* 2 *V* 19 particeps eorum *E* Explicit littera sexta decima incipit littera septima decima feliciter *V* Finit *R* Finit litt. XVI incip. He lit. XVII *C*

Fiñ lītā XVI incip lītā Fe XVII *p* 23 Fe *R* 25 ^{ea} est *corr. m.* 1 *R* ut ea *add. m.* 2 *V* quae *ex* que *m.* 2 *V* 26 cōpererit (*re supr. scr. 3?*) *R* et conpertis *V*.

existit. ceterum nemo poterit ignorata mirari. hæc idcirco
 antea commemorata sunt, ut diligentius dicti prophetici ratio
 quæreretur. contra opinionem enim generalis sensus dixisse
 hæc existimatur: mirabilia testimonia tua; ideo
 5 scrutata est anima mea. nam cum prius secundum
 humanam consuetudinem oporteat perscrutari et reperire, et
 reperta mirari: huic testimonia domini ante admirabilia sunt
 et ob id perscrutatione sunt digna. dicti autem huius perfecti
 et pulcherrimi ea ratio est. testimonia etenim dei, id est ea,
 10 quæ sub testibus scripta sunt, etiamsi per observantiam legis
 humanam infirmitatem ad cognitionem et famulatum dei in-
 buant, quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, caritas, ueritas,
 innocentia, frugalitas et religio mandatur et per quasdam
 religionum consuetudines hostiarumque diuersitates diuini honoris
 15 officium præcipitur, in quibus cum admiratio magna sit pro
 peccatis oblata hostia et datum pro redemptione animæ munus
 et agnus in sacramento paschæ occisus: tamen in his plus ex
 futurorum spe atque doctrina admirationis continetur. hæc
 itaque prophetæ huic admirabilia sunt. sed quia per præsentem
 20 admirationem futurorum atque æternorum bonorum exemplari-
 bus admirabilia sunt, perscrutatur ea. non inquit tantummodo,
 in quo est rerum absconditarum diligens exquisitio; sed per-
 scrutatur etiam, per adiectionem scilicet diligentioris exqui-
 sitionis laborem suum in perscrutatione demonstrans. neque
 25 tantummodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima, ad uolun-
 tatis officium animæ intentione sociata.

2 ante C profetici ex profeti m. 2 V 4 hæc om. V testimonia
 tua domine pE (sed domine ut in cod. VRC ita in text. sacr. gr. et lat.
 abest) 5 scrutata est ea p perscrutata est ea E 6 repperire VR
 (cf. Neue Formel. II, 473) 7 huic om. pe antea mirabilia C 8 id
 in uers. exeunte add. m. 3 R sunt digna ex sunt et obi digna corr.
 m. 2 V 10 sub testibus ex sub testimonia corr. m. 2 V 11 humanam
 ex humanæ m. 2 V firmitatē V 12 pietas add. m. 1 V caritas
 om. pe 13 mandator C et om. V per ex et m. 2 V 15 cum add.
 m. 2 V 16 donatum ex donatum V 17 ex futurorum ex ex futuro-
 adque corr. m. 2 V de futurorum E 18 spem adque doctrinam adque
 (del. 2) admirationis V 19 per om. pe præsentēs admirationes pe
 21 perscrutatur ex perscrutatur m. 1 V 23 & scilicet C 24 suā ex
 suā p 25 sed perscrutatur add. m. 2 V ex animo V

2. Sequitur deinde: declaratio sermonum tuorum inluminat et intellectum dat paruulis. et hic quoque sermo forte uidetur a naturæ nostræ consuetudine esse diuersus. cum enim ante intellegendum sit et sic lumine intellegentiæ utendum, quia noctem ignorantiae intellegentiæ adeptæ lumen appellat, propheta tamen dicit declarationem uerborum dei prius inluminare et post inluminationem intellegentiam præstare. sed quæ sint dei uerba, ante discendum est; et tunc inluminationis ac postea intellegentiæ ratio præstanda est. uerba dei sunt, quæcumque propheta locuti sunt. cum enim Moyses uerbis suis populo Hebræo legis obseruantiam nuntiauerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum est: et dixit deus ad Moysen: dic filiis Israhel. usus igitur est his legislator uerbis, quibus ei ut uteretur præceptum est. ergo uerba dei sunt, quæ per officium licet humani oris audita sunt. sed et magnus ille propheta ipso iudicio domini nostri Iesu Christi bene locutus, cum dixisset: audi cælum, et percipe auribus terra, ait: quoniam dominus locutus est, et post aliqua, quæ querellis maximis increpabantur, dixit: os enim domini locutum est hæc. hæc ergo omnia dei uerba sunt.

3. Sed declaratio uerborum maxime necessaria est. sunt enim sub uelamine opinionis alterius prædicata, sunt secundum apostolum allegorumenæ, sunt comparatiuis significationibus amphibola. testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse Iudæis infidelibus exprobrans, dicens: auditu audietis et non intellegetis. signata enim omnia

12 Exod. III, 14 cf. Levit. XI, 1. 17 Esai. I, 2 sq. 26 Matth. XIII, 14 cf. Esai. VI, 9.

2 paruulis V 4 cum ex sum corr. m. 2 V 5 nocte ex noctæ m. 2 V nocte C 6 appellat V expellat p declaratione R 7 dī potius V inluminare — post om. V intellegentiæ VRp 9 intellegentia V 10 locuti add. m. 2 V 11 hebreo V hæbraeo R 18 dñ VC (quod h. l. textu sacr. gr. et lat. confirmatur) dominus Rp istrachel V 14 ut add. m. 2 V 16 et ipso V 18 auribus percipe R 19 querelis pE quaerellis R et post — dixit in marg. add. p 23 uelamina V 24 allegorumina Cp alligorumina V allygorumina R 25 amfibola VRCp testis ex testibus m. 2 V est om. VC esaiam V isaia p 26 exprobrans et dicens R^oVE.

sunt et per solam spiritalem doctrinam resignanda. hæc enim ad Danielum desideriorum uirum dicta sunt: uade, Daniel. quia clausi sunt signatique sermones. ait etiam Esaias: dabitur liber iste in manus hominis scientis
 5 litteras et dicetur ei: lege hoc, et respondet: non possum legere, signatum est enim.

4. Sed declaratio uerborum mysticorum per euangelia præstat, ubi legis occulta et abscondita prophetica mandata domino in corpore manente panduntur, ex quibus primum fides
 10 discitur. ubi enim ea, quæ a prophetis dicta sunt, per eum rebus et operibus explentur. cum uirgo parit, cum deus uerbum est et uerbum caro fit et habitat in nobis, cum muti loquuntur. cum surdi audiunt, cum claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci uident, cum dæmoniaci curantur, cum mortui
 15 resurgunt, declaratio hæc uerborum dei nostram ac naturæ obscuritatem fidei luce clarificat. tunc enim intellegimus resurrectionis gloriam, iudicii potestatem, æternitatis honorem. et intellegimus hæc paruuli, uel ad innocentiam renati uel per ignorance inperiti. hæc declaratio uerborum dei et
 20 intellegentia paruulis præstita cuius temporis ætatisque res esset, dominus ipse in euangeliiis demonstrat dicens: confiteor tibi, domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et reuelasti ea paruulis. ecce declarationis et inluminationis et intellegentiæ

2 Dan. XII, 9. 4 Esai. XXIX, 11. 21 Matth. XI, 25.

2 danielum *Rp* daniellem *C* uade — esaias *om.* *VRC* 4 sciētes *V*
 5 dicitur *R¹C* hoc — legere in *marg. infer. add. m.* 2 *V* hæc *E*
 respondebit (*bit alio liquore scr. p*) *pE* 7 euangelia *V* 8 ubi legis *om.* *C*
 occulta abscondita et *C* abscondita et occulta *pE* mandata *om.* *VCpE*
 9 fides *V* 10 ibi *pE* 11 dñs *VRC* dominus *pE* 12 fiat *C* et habitauit *p*
 et inhabitauit *R* loquuntur *VC* loquuntur *R* locuntur *p* 13 audiunt *ex*
 aunt *m.* 2 *V* clodi *VCp¹* 14 daemnitici *R* 15 surgunt *C* nostram ac *VR*
 nostræ ac *C* nostræ hanc *pE* *fort. recte. cf. Acad. p. 27* 16 lucet *C* clarificat
VR illuminat *pE om.* *C* nunc *pE* 18 et *om.* *pe* hæc *om.* *R* paruoli *V*
 19 dñs *add. m.* 2 *V* 20 paruolis *V* huius *p* ætatis ē & (*ut p*) dñs *Cp*
 21 ipse *om.* *CpE* demonstrans *C* confitebor *R* 22 domine pater
 cæli *Rb* *fort. scribendum* domine pater domine cæli *cf. Abh. IV, 83*
 qui *V* 23 a *om.* *C* et intellegentibus *CRpE* 24 paruolis *V*.

tempus. absconsa enim usque in hos dies hæc declarantur et declarata inluminant et inluminantia intellegentiam paruulis subministrant: fiuntque per hanc intellegentiam sancti spiritus iam capaces.

5. Denique id ipsum sequens sermo subiecit dicens: os
meum aperui et adtraxi spiritum; quia mandata
tua concupiscebam. non de hoc utique humani corporis
ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. nam spiritum
officio narium magis quam oris haurimus. laboriosius autem
aditu oris in animam transfunditur; absolutius uero per naturalem
cursum famulatu atque officio narium com meat. sed os scrip-
tura non labiorum tantum, sed et cordis solita est nuncupare.
corde enim per fidem patente et desiderio ad hauriendum
hiantē intellegentia doctrinæ cælestis accipitur. non animæ
hoc, sed cordis officium est. apostolus enim ait: animalis
autem homo non percipit, quæ sunt spiritus: stul-
titia enim est ei. et idem doctor gentium ait: lex enim
non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis
cordis carnalibus. hoc ergo os suum propheta pandens
adtraxit spiritum; non enim ultro ingruit. expetendus est,
adtrahendus est et infantium modo tamquam lac innocens
hauriendum. ideo autem propheta os aperuit, quia meminerit
sibi in psalmo altero dictum: dilata os tuum, et adimplebo
illud, et in lege scriptum sciat: describe hæc in latitu-
dinem cordis tui; corde enim dei prædicatio, non ore
suscepitur. et secundum euangelicam prædicationem uerbum
dei ex corde malus abripit, quod ultra mel et fauum in ore

15 I Cor. 2, 14. 17 II Cor. 3, 3. 28 Ps. LXXX, 11. 24 Prov. VII, 3.

1 hucusq; est in (*supr. scr. t̃ s̃r*) p hæc om. b 3 fiuntquæ V¹

fiunt Cpe 7 hui C 8 quod per aliut R 9 offici^o V 10 auditu
oris RCp · auditu auris e 11 sed hos Ra 12 solita ≡ est R
13 desiderio C desiderium VR per desiderium pE 14 intellegentiam V¹
15 apostolus — ait in marg. infer. add. C animalis enim homo pE
18 lapidib; C 20 expetendus et C 22 os add. m. 2 V 24 scit p
in latitudine RCpE (ἐν τὸ πλάτος LXX) 25 dī prædicatio ex præ-
dicatio m. 2 V dei uerbum C 26 sed secundum V 27 arripit RC.

delectat. ut enim per os in alimoniam corporis cibum sumimus. ita et per cor ad uiuificandam animam escas doctrinae caelestis accipimus, quæ, nisi amplificato et patente corde adtractæ quodam modo fuerint, non adibunt.

6. Sequitur deinde: aspice in me et miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum. ad id quod dixerat: respice in me mox addidit: et miserere mei. scit enim dominum etiam in ultionem impiorum pœnamque respicere. respexit enim, ut scriptum est, super
 10 castra Aegyptiorum et conligauit axes currum eorum. et rursum: respexit dominus super Sodomam et Gomorram. respicit uero non solum ad pœnam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: aspiciens in terram et faciens eam tremere. propheta ergo non solitarium hoc
 15 orat, ut in se deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neque cum miseratione tantum, sed secundum iudicium diligentium nomen eius.

7. Est quidem ex bonitate dei misericordia; sed promerenda est hæc a nobis studio innocentiae, ut respiciat in nos, qualiter
 20 respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Moysen. scit enim ad hæc misericordiae suæ opera deum solere respicere, cum dicitur: dominus de cælo respexit in terram, ut audiret gemitum uinculatorum et soluat filios
 25 interemptorum, et rursum: et respexit super filios pauperum et non spreuit deprecationem eorum.

9 Exod. XIV, 24. 11 Gen. XVIII, 16. 13 Ps. CIII, 32. 23 Ps. CI, 20. 25 Ibid. 18.

1 per hos R oibos VCpE 2 ita per Cpe animam om. V 3 adtracta VRCpe 4 et non pb adhibunt Cp 5 aspice ex aspice pos m. 2 V 7 respice ex respi m. 2 V 8 mei om. Vpb dñm V 9 recipere V 10 axas C currum V 11 dñs VC sodaomã corr. m. 2 V 12 gommorrã V 13 ad terram VR aspices CpE in terra V et facies VCpE 15 sed cum miseratione respiciat in marg. add. p om. R respiciat supr. scr. C respiciat neque cum miseratione add. m. 2 V 19 est om. V a om. V in nos respiciat E 20 isac I isahao C qualiter in ante ioseph om. R et m. 3 supr. scr. & 21 iosef V in moyse VR 22 dño V 23 in terra V 24 et ex ex V solueret E 25 respexit (om. et) RCpE.

secundum ergo hoc iudicium timentium dominum orat, ut deus super se aspiciat et misereatur: ut, si ieiunantem uidet, si miserantem contuetur, si pium ac religiosum in omni opere conspiciet, tunc secundum iudicium eorum, qui diligunt nomen suum, ipse quoque dei miseratione sit dignus. 5

8. Dehinc sequitur: gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et ne dominetur mei omnis iniustitia. incedit quidem propheta ex uoluntate sua iustitiae gressibus, sed scit undique sibi iniustitiae dominationes imminere. superius orauerat, ut in se deus respiceret ac misereretur secundum eos, qui diligunt nomen suum. misericordiae autem, quam orat, hunc fructum esse sentit, ut gressus sui dirigantur, non secundum saeculi uias, non secundum humanam gloriam, non secundum corporis uoluptates, sed secundum eloquia dei. si nihil impedimenti usquam occurreret, si aduersantes sibi non 10 undique adessent, suis ipse uiribus in ea, quae agere uellet, confirmabatur. sed ubi insidiae sunt, ubi bellum est, opus est potioris auxilio, ne in se dominetur omnis iniustitia.

9. Non ut a se absit, sed ne dominetur sui orat. scit per temptationes ad gloriam perueniri. meminit Abraham et 20 peregrinationis iniuria et amittendae uxoris metu et per immolandi filii dolorem fuisse temptatum. scit Iob omni temptationum esse militia perfunctum. recohit Ioseph, cum a fratribus uenditur, cum a domini sui coniuge ad adulterium compellitur, cum carcere poenae reseruatur, gloriam maximae fidei per haec iniustitiae temptamenta meruisse. dominationem iniustitiae propheta 25

1 dño V dñi Cp 2 respiciat CpE 3 spm ac V 4 conspiciat CpE
5 est dignus V 7 ac ne RCpE iniustitia add. m. 2 V 9 undique

ubi Rb 11 misericordia C 12 esse seu gressus C ui V qui R diri-
gatur C diriguntur R³ 13 saeculum V¹ 14 uoluntates C uoluntatem V
sed om. V eloquium CpE 15 occurreret ex occurreretquam m. 2 V
16 essent V 17 confirmaretur E 18 post omnis del. in m. 2. V, deinde
desunt ibi uoces iniustitia — ne dominetur, quae a m. 2, ut uidetur, in
margine super. nunc putrefacto additae erant 20 peruenire C et ante
peregrinationis om. R 21 iniuriam V 22 filio V dolore ex dolorem R
fuisse V¹ temptatum add. m. 2 V scit iob — perfunctum om. R
23 militiam V iosef V uinditur V 24 ad om. V 25 poenae ser-
uatur V ponere seruatur C maxime V iniustitiae ≡ C iniusta R.

metuit, temptationem uero eius non recusat. dirigendos autem esse a domino gressus suos secundum eloquia sua meminit, ne iniquitas, quæ temptatura sit, potestatem possit habere dominandi.

6 10. Post quæ id consequitur: redime me a calumniis hominum, et custodiam præcepta tua. humana temptatio gravis non est apostolo dicente: temptatio autem adhuc non adprehendit uos, nisi humana; sed calumnia gravis est. calumnia autem ea est, uel cum bono operi
10 facinoris mali nomen adscribitur, uel cum specie blandiente internæ malitiæ virus occultitur. neque enim eius directæ maliuolentiæ opus est, sed fallax et subdolum et sub specie bonæ uoluntatis malitiæ operatione desæuiens. et difficile est cauere a talibus, qui sub nomine fratrum inimici sunt, sub
15 nomine amicorum hostes sunt, sub filiorum specie parricidæ sunt, sub unanimitate coniugum ineuitabile malum sunt. Abel iustum Cain scelestus per familiaritatem fratris occidit. Noe deo probatum Cham filius eius inrisit. Esau Iacob exulem esse a paterna domo fecit. ualidissimum diaboli præliatorem
20 Iob sola uxor eius temptauit inflectere. hunc ipsum sanctum prophetam quæ calumniæ hominum fefellerunt? quotiens Sauli proditus est? quotiens, quibus in locis ageret, nuntiatus est? ubique ei calumniantium insidiæ adfuerunt.

11. Nouit hæc dominus domesticæ calumniæ scandala gra-
25 uissimum solere fidei excidium adferre, dicens: quod si oculus tuus dexter scandalizat te et si pes dexter aut manus scandalizat te, erue et abscide ab te.

7 I Cor. 10, 13. 25 Matth. XVIII, 8.

1 metuiuit V 2 suo V 3 posset R 6 ut custodiam RpE 8 adhuc om. RCpE adprehendat CpE 10 nomen ex non m. 2 V uel cū Vp uel ut C 12 maleuolentiæ e opus est — malitiæ in marg. add. p speciei R speciem V 14 a om. Cp 15 amicorum ex inimicorum m. 2 V 16 sub unianimitatem V sub specie unanimitate C sub specie unanimittatis pE ineuitale p 17 scelestus VR 18 iob C exolem V 19 ut paterna V paterna Cpe domo ex domu R diaboli prædiatoram V¹ præliatorem diaboli pE 20 sant^{cum} V 22 proditorest V 25 quod oculus C 26 tuus om. V et ipse dexter C 27 te pr. l. ex et corr. V.

non de membris corporum hæc locutus est, cum scandala nec
pes nec manus posset adferre; sed de coniunctissimis nobis ac
maxime necessariis membris — quia omnes unum corpus
sumus in Christo — hæc iubet, ne domesticis calumniis ac
scandalis penes nos manentibus aliqua nobis iudicii die uitiorum
labes adhæreret. ergo propheta si ab his redemptus esset,
custoditurum se præcepta dei pollicetur, quia istæ domesticorum
omnium calumniæ impedimentum fidei frequenter adferrent.

12. Dehinc sequitur: faciem tuam inlumina super
seruum tuum et doce me iustificationes tuas. —
uultus domini quidem est super facientes mala, ut
expugnet de terra memoriam eorum, sed sicut deus
respicit ad pœnam, respicit et ad misericordiam; ita et uultum suum
ad utrumque deflectit. sed hanc faciem domini ad inluminationem
suam propheta orat. ex maiestate enim et uultu dignantis nos dei
lumen accipimus, et deflexus in nos misericordiæ suæ uultus ad
gratiam spiritalis uirtutis inradiat. uel certe cum iudicii die aderit,
cum uisibilis nobis in gloria paternæ maiestatis adsistet, tunc nos
faciei suæ lumine inluminabit. ut enim quædam metalla atque
gemmæ naturæ suæ fulgorem in ea, quæ sibi proxima erunt, refun-
dent et æmulantem speciem ex uicinia speciei suæ præstant, ut et
Moyses ex contemplatione dei gloriæ lumen accepit ita, ut
honorem gloriæ suæ contemplari populus non posset: sic et
propheta seruum se dei confitens illuminari orat et conformis
secundum apostolum effici gloriæ dei et iustificationes dei
doceri, ut a se non ex parte neque per legis umbram, sed
facie ad faciem et spiritali contemplatione cernatur.

11 Ps. XXXIII, 17. 25 cf. Phil. III, 21.

1 corporum hæc *add. m.* 2 *V* scandalo *V* 2 nec manus nec
pes *Cp* possit *CpE* 3 maxime *om. R* necessariis in membris *V*
4 sumus *om. RC* iubeat *RC* modesticis *C* 5 pœnes *V* iudicii
de *C om. pE* 6 labis *V* adhaereat *E* 8 adferent *C* 10 me *om. V*
15 uultum *V*¹ dignantis *VRC* uidentis *pE* 17 aderit uisibilis *V* 18 in
gloriam pater maiestati *V* adsistit *V*¹ 19 inluminauit *V* 20 gemmæ
add. m. 2 *V* sunt, refundunt *E* 21 ex uicinia specie suæ *R* ex
uicina sui specie *pb* et ut *E*, 22 gloriæ dei *CpE* dī *V* 24 ser-
uum — conformis *om. V* confitens — iustificationes dei *om. C* confitens
om. p orat ≡ *R* pcat^r *pE* et conformis — gloriæ dei *om. p* 27 cer-
nantur *R*.

13. Dehinc ait: exitus aquarum transierunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam. conscius peccatorum ueterum ex historia ipsa docetur; licet toto se ad deum corde direxerit, tamen, quia et peccati sui dolorem psalmo
 5 anteriore et ipse iam scripserit tunc, cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit et fleuit, nunc quoque non desinit ueræ pænitentiae lacrimis facti ueteris crimen abluere dicens: exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lacrimarum suarum fontes fluminum esse transgressos.
 10 hæc enim pænitentiae uox est, lacrimis orare, lacrimis ingemescere et per hanc confidentiam dicere: lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrimis stratum meum rigabo. hæc uenia peccati est, fonte fletuum flere et largo lacrimarum imbre madefieri. sed seruauit cum ratione temporis et fidei
 15 iam immobilis firmitate dicti quoque sui temperatissimi modum. de præterito enim dixit: quia non seruauerunt legem tuam. confessio quidem criminis semper in tempore est, quia oportet peccati pænitentiam non desinere; finis autem peccati anterioris est temporis; quia uera peccati confessio est sine
 20 intermissione temporis pænitere, peccati uero pænitentia est ab eo, quod pænitendum intellexeris, destitisse. atque ob id propheta nec confiteri peccatum desinit et peccatum ex præterito confitetur.

11 Ps. VI, 7.

1 dehinc sequitur CpE 3 et historia C ut historia pE toto se
 ad dñm (dñm V) corde VR se toto ad deum corde C toto corde ps
 4 direxit p 5 anteriore ipse C ante re ipsa ps tum cum Vp
 h
 natam V 7 uere V faciti R 9 luminum R transgressus V 10 in-
 gemescere ex ingemere m. 2 V ingemiscere pE 11 et per — dicere
 add. m. 2 V 12 lacrimis meis CE 13 forti flectu C et labor V
 14 imbrem R¹ madaedfieri V sed seruabit cum V sed seruauit
 cum C sed scdm pe rationē pe et fidei etiam Cpe 15 firmitati V fir-
 mitatem pe dicit quoque R inter quoque et sui del. lumen m. 2 V
 temporeratissimi corr. m. 1 V temperati C temperauit pe 18 oportet
 CpE autem ex paenitent corr. m. 2 V om. C 19 uero V 22 con-
 fiteri V Littera XVII explic. incipit littera XVIII; feliciter sades V
 Finit: Sede R Finit lit. XVII incip. Sadt (Sade p) lit. XVIII Cp.

ZADE.

Iustus es, domine, et rectum iudicium tuum et reliqua.

1. Indefessa et perseueranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis et inconcussa confessio sit, ne uel aliqua temporum
iniuria aut persecutionum dolore commoti deuotionis studium
relaxemus, sed, si quando morbi uexabunt, passiones et cruciatus
corporum desæuiant, damna defetigabunt, luctus et orbitates
adfligent, semper utamur hac, qua nunc propheta usus est uoce
dicens: iustus es, domine, et iustum iudicium tuum. 10
mandasti iustitiam, testimonia tua et ueritatem
tuam ualde. meminerimus enim primum eum, qui uniuersorum dominus est, iustum esse, et iudicia eius recta esse. cur enim in suos iniquus sit? cur in eos, quos ipse genuit, iniustus sit? bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo 15
existimari. genuit nos non ad iniuriam, genuit non ad originis nostræ naturæ dolorem; si quid est, quod patimur, ex iudicio bonitatis suæ accidit. uinci diabolum patientiæ nostræ uirtutibus delectatur, et probari nos per luctus et dolores et damna desiderat, ut nihil in seruis suis sæculi potestas sibi esse iuris 20
et dominationis intellegat. quæcumque iussit, iusta et testata et uera sunt cum augmento adiectionis: ualde enim uera sunt.

2. Et quia rarum est horum obseruantem esse, et difficile est inconcussam fidem inter has sæculi procillas et inter hæc humanorum uitiorum naufragia dirigere, quia, si quid aduersi 25
accidat, prona in deum querella est. deum enim inter damna sua auarus accusat. deo cum inuidia fletuum suorum orbatus irascitur. deo iniustitiam, qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur, exprobrat. uniuersorum stultissima hæc

6 iniuria ut V iniurie aut C 7 si om. Cp morbi om. V 8 desæuiant
corr. m. 2 V defetigabunt VR defatigabunt CpE 9 uoce supr. scr.
m. 1 R, om. V 10 et rectum pE 11 mandasti iustitiam tuam et ueritatem
tuam ualde V mandasti iustitiam tuam RC sed cf. lin. 21 18 quæ R
14 iniquos R¹ 16 existimare Cp 18 accedit V uirtutis V 20 in
seruos suos pE 21 damnationis b 24 hæc om. Cp 26 accidit pE
in dñm ex in dñō m. 2 V q.rella V¹ quaerella V²R 29 exprobrat ex
exprobatum m. 2 V exprobat C uniuersorum ex uersorum m. 2 V.

querella est, cum iniustitie deum per inpatientiam impii doloris accusant. et ideo propheta subiecit dicens: tabescere me fecit zelus tuus, quia obliti sunt uerborum tuorum inimici mei. dei zelo ad omnia uitia nostra et crimina exanimatur propheta. habent hanc etiam naturam humanam consuetudinem, ut, si quando eorum, quos diligimus, uoluntati aduersari aliquos uiderimus, zelo eius, cui non paretur, utamur. quantus autem nobis dolor est, cum unum ex dei populo effici uidemus sæculi ministrum et operarium diaboli et uas mortis et materiam gehennæ! zelo ergo dei irascitur, quisque Christianum ieiunii die luxuriantem conuiuio uiderit. zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosque conspexerit. zelo dei irascitur, quisque deuersari in stupris sanctificatum iam in Christo corpus arguerit.

3. Zeli huius et apostolos meminisse accepimus, cum dominus templum ingressus flagello ex funibus omnes uendentes et amentes eiecit, et eius zeli, de quo scriptum est: zelus domus tue comedit me. efficimus enim nos interdum templum dei, aut domum negotiationis, aut speluncam latronum. templum enim dei, secundum apostolum, corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt. et hæc eadem corpora, cum cogitamus atque agimus stupra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus; aut cum sæculi negotiis et negotiationum commerciis laboramus, tunc domum dei domum negotiationis efficimus, ut, quæ orationis sedis esse debebat, fiat uel latibulum latrocinantium uel domus negotiationis. hoc ergo zelo dominus, ut istius modi homines de templo eiciat, commouetur. ut

17 Ps. LXVIII, 10. 20 cf. I Cor. 6, 19.

2 et ideo — dicens om. C 3 obliti sunt V¹ 5 examinatur VCp
habet RE natura humana pE 7 pareretur R 8 unus V¹ 9 op-
torum p(A)c 11 quisq; Cp quisq; R quis se V quisque E 12 qui
insolentem — irascitur om. R 13 quisque V quisq; Cp quisq; R
quisque • diuersari pE diuersa C 15 meminisse ex meminit m. 2 V
accipimus VC 16 ex ^u ^{ba} finis corr. m. 2 V de funibus C uidentes V
21 et om. V 22 speluncas V¹ spelunca C 23 aut cum ex aut m. 2 V
cum autem CpE negotiantium V 24 commerciis C 25 sedes R¹pE
om. C 26 negotiationum VCpE.

sunt et hoc zelo probabiles et accepti deo uiri. nam et Phinees ob hunc zelum meruit iudicium pacis æternæ. cum enim fornicati essent filii Israhel, et dei zelo incitatus in pœnam eorum fuisset, tunc ait dominus: Phinees, fili Eleazar filii Aaron, requiescit animatione anima: quia ⁵ zelauit zelum meum. sanctus ille et in cælestem habitationem raptus in corpore Elias propheta ait: zelans zelauit, quia reliquerunt te filii Israhel et prophetas tuos occiderunt: et ego derelictus sum solus.

4. Tenet itaque et prophetam zelus iste. uidet enim inreli- ¹⁰ giosas damni querellas, impios luctuum fletus, profanam legis dei obliuionem: et idcirco hæc agentes inimici eius sunt. nullum enim religiosis uiris cum talibus esse ius amicitiae potest, quando declinandi et detestandi sint odio inreligiosorum. nam id ipsum psalmo altero docetur, cum dicitur: odientes ¹⁵ te, domine, odiui et super inimicos tuos tabescebam: perfecto odio oderam illos. Abrahæ quoque dominus dixit: qui te maledixerit, maledictus erit. et inimicus ero inimicis tuis et aduersantibus te aduersabor. si Abrahæ inimici deo inimici sunt, quales ²⁰ nobis esse oportet, quos deo uidemus inimicos?

4 Num. XXV, 11. 7 III Reg. 19, 10. 15 Ps. CXXXVIII, 21 sq. 18 Gen. XII, 8.

^{li}
1 probales accepti V finees VRp 2 ob hoc V 3 filii israhel V in poena V 4 sic VC (nisi quod V habet: eliazar — filii aaron — zelum eum C: animationē), finees filii eleazar filii aaron sacerdotis sedauit furorem meum a filiis iebarhe in eo quod requieuit ab animatione anima mea (mea in uersu exeunt. add. m. 3) quia zelauit zelum meum R

ⁱ
finees filius eleazar filii aaron reqescere fecit animationē animæ meæ quia zelauit zelum meum p(A)e 6 habitationem om. C 7 helias Rp propheta (om. ait) C profetauit R zelans ex zelani m. 2 V 8 derelique-

^t
runt CpE et filii israhel V 9 derelictos V 10 et hunc prophetam pE 11 quaerellas VR luctum V profanas V 14 detestandi (om. et) (pæ detestandique s 15 id om. C 16 suos tabescenbam I 19 ad-

¹
uersantibus tibi (t p) pE 20 quare nobis V 21 oportet I.
ⁿ

5. Causam deinde adfert, cur eos oderit, qui uerborum dei fuerint oblit; non enim sunt inania, non terrena, non leuia. ait enim: ignitum eloquium tuum ualde: et seruus tuus dilexit illud. non explicat proprietatem uerbi huius latina translatio. quod enim nobiscum ignitum, id græce *καυρωμένον* scribitur. *καυρωμένον* autem id significat, quod tamquam conflatum igne purgatum sit. et quæcumque metalla igne conflantur, sordem in se alienam atque inutilem non continent; totum, quidquid in his residet, uerum et perfectum et omni uitiorum contagione purgatum est, ut eloquium dei æternorum in se bonorum fidem testans. hinc illud est, quod in euangeliiis dominus ait: iota una aut apex non præteribit ex lege, donec omnia hæc fiant. uera enim omnia sunt et neque otiose neque inutiliter constituta dei uerba; sed extra omnem ambiguitatem superflue inanitatis ignita, et ignita uehementer, ne quid illic esse, quod non perfectum ac proprium sit, existimetur. hæc itaque diligit seruus eius. non solum hæc agit, sed etiam diligit, quia operationi obædientiæ præstat dilectionis operatio. obædientia enim sola plerumque terroris est; ceterum dilectio non nisi ex deuotæ mentis uoluntate proficiscitur.

6. Dehinc ait: adulescentior sum ego et contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus. ex persona

12 Matth. V, 18.

1 qui R cum V 2 non terrena ex terrena m. 2 V leu = ia V 4 tuus om. p 5 latini V¹ quid V id græce R in græco C 6 ΠΕΤΥΡΩΜΕΝΟΝ V ΙΤΕΤΡΥΡΩΜΕΝΟΝ (et sic etiam posteriore loco) R ΠΕΥΡΑΜΕΝΟΝ C ΠΕΥΡΩΜΕΝΟΝ p ΠΕΠΤΥΡΑΜΕΝΟΝ V ΠΕΣΣΥΡΩΜΕΝΟΝ C ΠΥΣΥΡΩΜΕΝΟΝ p 7 quæcumque (om. et) CpE quæcum V 8 sed p(A) fecit e 9 residit C 11 dei est æternorum pB dei et æternorum C continens fidem pE fidem C 12 unum CpE cf. Neue Formel. I, 576 apix V 13 hæc omnia RpE omnia C uera hæc omnia V 14 otiosæ R otiosa ex otiose m. 2 V 15 dei om. V superflue corr. m. 2 V superflua R 16 esse ex est m. 2 V 18 hæc V 19 obediētiae V (obœdientiæ — operatio om. C; in pe hæc omnia decurtata et interpolata sunt ita: quia operatio non obediētiæ solā s. plerumq. terroris s. ceterum cet.) 20 deuota CpE.

quidem sua propheta hæc loquitur, sed conpetunt et nostri
temporis populo. et quatenus id Daud de se dixisse credatur,
absolute ostenditur. Samuel enim propheta uenire ad Iesse
domum a deo iussus est, ut unum ex filiis eius in regem
ungeret. quo cum uenisset, adesse omnes filios Iesse iubet. 5
uidet deinde natu maiorem, specie pulchrum, habitu et proceri-
tate eminentem; sed responso ita monetur: ne inspexeris
in pulchritudinem eius ac magnitudinem, quia
non ita uidet homo, ut deus. homo enim in facie
uidet, deus autem in corde. adest et secundus, adest et 10
tertius, adsunt et omnes, quos tunc Iesse præsentibus habebat;
sed nullus de præsentibus exstitit, qui placeret. uerum quia
propheta Samuel non mendacem sciret eum, qui se adesse
iussisset, et ex his, qui præsentibus erant, intellexeret nullum
a deo esse dilectum, Iesse ait: numquid est tibi adhuc 15
filius? qui respondit: est mihi modicus, quem reli-
qui in pastoralis. hic ergo electus a sancto spiritu et
unctus in regem est: et ex iuniore atque contempto gloriam et
prophetæ et regis accepit.

7. Ad populum uero, qui et iunior est et ante contemptus 20
est, hæc ita pertinent. erat enim in uitis sæculi, erat in igno-
rantiae nocte, erat in agresti ac rustica et ruinosæ terreni cor-
poris domo. sed hic iustificationum dei non obliuiscitur, hic
reprobato populo seniore iunior in hereditatem familiæ eligitur.
emit enim Iacob primogenita Esau, quæ sibi ille tamquam 25
moriturus inutilia existimauit. scit has populus iunior natiuitatis

7 I Reg. 16, 7. 15. Ibid. 11.

3 samuhel RC uenit ex ueni m. 2 V 4 unum in marg. add. C
^{omnes} 5 ungeret CpE quo ex quod R qui V adiesse filios ie ^{see} iubet uenire
uidet V 6 maiore V 7 ita mouetur pe amonetur C ne add. m. 2 V
8 in om. pe 9 in faciem VR 10 ideset et secundus corr. m. 1 V
adest tertius e et tertius adest C et tertius R 11 iesse R iesses V
13 mendatiū C 14 iussisset ex iussit m. 2 V et add. m. 2 V ex
iis E 15 electum CpE 16 dereliqui RCpE 17 hic om. Cpe a
spiritu sancto pE 20 qui iunior est C 21 erat in ignorantiae nocte
^{ae}
om. Cpe 25 primogenitusau corr. m. 2 V ille om. pe.

suae primitias aeternas nec morte intercipi posse. has igitur non obliuiscitur, quas senior et desperavit et uendidit.

8. Denique id ipsum sequenti uersu docet: iustitia tua in aeternum, et lex tua ueritas. has iustitias non cogita-
 5 uit populus ex Aegypto progressus, cui mare aruit, cui columna nubis de die, nocte autem columna ignis famulata est, cui mannam matutinam caelum subministravit, cui uiginti septem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Iericho ad sonum exercitus et arcae testamenti circuitum conciderunt. has
 10 dei iustitias scit populus, qui est iunior, aeternas. has, quia aeternas sciret, emit fide; has, quia morituum se crederet senior, uendidit infidelitate. populo enim iuniori lex ueritas est. nam uere nunc ab eo circumcisio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare huius saeculi transit in promissam
 15 sibi terram, uere caelestem mannam sumit aeternus. uere in Iordane laetatur renatus, uere pascham agni sanguine liberandus immolat, uere in azymis sinceritatis fermento antiquae malitiae purgatur: iam non legis ei umbra, sed ueritas est.

9. Scit autem ob hanc ueritatis confessionem multis se per-
 20 secutionibus hic iunior populus urgeri. hinc enim sunt in toto orbe terrarum beata fidelium confessorum et sancta martyria. hinc plures patrimoniis spoliati, exiliis dispersi, uincti, caesi, usti, necati; sed felici semper mandatorum meditatione omnia, quaecumque ingruerunt, confirmatae fidei uirtute uicerunt. et
 25 ideo ait: tribulatio et angustiae inuenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. urgeant licet

2 senior desperavit *R* 3 iustitiae tuae *pE* 5 ex *om. V* 6 nubis — autem columna *add. m. 2 V* 7 manna matutinum *CpE* ministravit *C* 8 ad solu *VC* 9 circuitu *p* 10 dei *om. p* quid est *C* as qui aeternas *C, om. V* 11 enim fide *V* as quia *V¹* 13 nunc ex nun *V* ab eo (e ex *corr.*) & circumcisio *R* 15 caeleste manna *CpE* eternu *pe* 16 pascha *CpE* 17 uere *add. m. 2 V* sinceritatis epulatur fermentoque *pE* antique *R om. pe* 20 hic *add. m. 2 V* urgeri *R* arguit *C* 21 beata = *R* fidelium *om. V* martyrio *V* 22 patrimonii *V* expoliati *pE* exilis *R* dispersi *V* uincti *C* 23 necati ex negati *R* sed felici *om. V* sed fidei *CpE* 24 ingruunt *R* 25 ait ex agit *m. 2 V* angustia *RCpE cf. Sabatier II, 246* 26 urgeant *CpE*.

pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarum ingeniis innouentur, uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: tribulatio et angustia inuenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est non ui occupante, non obliuione temporis subrepente meditationem a nobis mandatorum dei abesse conueniet.

10. Dehinc ait: æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi eorum et uiuifica me. non contentus est dei testimonia in præsens tantum æqua et existimare et expectare: æquitatem eorum in æternum sperat et per superiores tribulationes et angustias obtinere ea, quæ æterna sunt, nititur. nihil æternum esse diues ille euangelicus existimans beatitudinem præsentem suam pœnali morte mutauit. æterna autem dei testimonia Lazarus pauper expectans et Abrahæ sinu continetur et miseriam uitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. horum intellegentiam propheta orat, donum scilicet inter multa dona præcipuum spiritualium gratiarum, et per eam uiuificari se deprecatur. sicut enim nunc in præsens testimonia dei et mandata meditatur, ita expectat æterna; et sicut uiuit corporis uita, ita per intellectum, quem a deo accepit, ut æterna gloria uiuat, expostulat.

KOPH.

Clamaui toto corde meo, exaudi me, domine; iustificationes tuas requiro et reliqua.

1. Inter multa euangelicæ doctrinæ præcepta silentium a nobis orandi dominus exigit, ut taciti et ex secreto cordis

1 intententur *ex* intenduntur *R* intenduntur *C* infestetur *V* adhibeantur adhibeantur *V* 4 angustia *RCpE* me *h. l. om.* *V* 5 non ut occupante *R* 6 conueniat *Vp¹* conuenit *E* 8 eorum *om.* *R* uiuificer *p(A)E* uiuam *R* *cf. Sabatier l. c.* 9 existimare (*om.* et) *Cpe* 10 sperat *ex* *spem m.* 2 *V* 13 sua *ex* *suã* *R* suam uitam *V* 14 \equiv 1 \equiv azarus *p*

eliazar *V* 15 laboriose *corr. m.* 2 *V* 18 se uiuificari *E* depraecatur *VR* 19 expectata æterna *V* expectat æterne *C* 20 ita et per *pb* Explicit littera octaua decima incipit littera XVIII feliciter *V* Finit *R* Finit littera XVIII incip. *Coph* lit. XVIII *Cp* 23 in toto *h. l. R* *sed* *cf. infr., V h. l. dñe* *habet post meo sed cf. p. 522, 4* 24 requiram *R*

25 euangelicæ *V* 26 exegit *VCpE*.

deprecemur neque in eo uocis potius sit officium quam mentis
 deo orationis nostrae secreta, quia secretorum inspector est,
 audiantur. ergo contrarium euangelicis institutis uidetur hoc
 quod ait propheta dicens: clamami toto corde meo.
 5 exaudi me, domine; iustificationes tuas requira
 sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non
 uocis, et ideo de corde clamat. non hic elatae uocis sonus
 est neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis
 usque ad dei thronum non nisu uocis, sed fidei spiritu efferen-
 10 dus. ille enim ad deum corde clamat, qui magna postulat
 qui caelestia precatur, qui aeterna sperat, qui innocentis timoris
 uiuit officiis.

2. Sic et in huius mundi exordio iustus Abel etiam peremp-
 tus magna loquitur et clamat. scriptum est enim: uox san-
 15 guinis fratris tui clamat ad me. non humilis sanctorum
 querella est, nec depressa fidelium oratio est. altum est, quod
 postulat, excelsum est, quod expectat, clamore personum est
 quod precatur. urgebat Pharaon infestis dei populum agminibus,
 mare rubrum fugae obsistebat, conclusus undique Israhel iam
 20 ad mortem uidebatur hoste proximo, mari obuio. inter haec
 nullam Moysi ad deum uocem fuisse scriptura testatur, stabat
 maestus, stabat tacens, sed secreto cordis sui personans et
 orationis suae fide clamans. uox enim istud diuina testatur

14 Gen. IV, 10.

1 deprecemur R precemur e precaremur (praecaremur V) VCp
 potius sit scripsi potius R potius esset VCpE 2 secreto p(A) 3 au-
 15 dianur scripsi audiatur VR et auditor C auditore p(A) audiente E
 4 in toto Cp6 ex toto e 5 dñs ex dñs m. 2 V requiram RCpE
 8 est om. V 9 dñ tronus VR¹C thronum dei E non nisi V non e
 efferendus VpE efferendus R² haec ferendus R¹C 10 ad eñ V a dñ
 C toto corde E 11 trona spñt p(A) qui innocentis — officiis
 am. C 14 magna ex magni m. 2 V loquitur et C 16 q.rella V
 quaerella V²R querella pE depraessa VR 17 postulant VCp quod ex-
 spectat — personum est om. Cp exspectant V 18 precantur Cp pharaon VR
 19 israhel V 20 ad om. p uerebatur Cp urgebatur e mare Vr
 21 nullam iñ C 22 mestus V 23 fidem V.

dicens: dixit autem dominus ad Moysen: quid pro-
 clamas ad me? silebat uir ille; sed oratio fidei eius clamor
 ad deum est. nouit et apostolus hunc in uiris fidelibus spiritus
 esse clamorem, cum dicit: spiritus enim in cordibus
 nostris clamat: abba pater. penetrat hic silentii clamor
 usque ad aures dei, sed aures non clamorem, sed fidem audientes:
 fidem, quæ non terrenas opes poscat, non gloriam inanem
 caducamque desideret, non quæ moritura corporis gaudia præ-
 cetur. exiguis quidem epistulas suas apostolus litteris scribit
 et communis hæc ei elementorum atque apicum forma est, sed
 nouit ingentes has esse litteras suas dicens: ecce qualibus
 nobis litteris scripsi mea manu, magnitudinem sensuum
 et præceptorum utilitatem litteris talibus comprehendens. clamat
 igitur propheta ex toto corde. et quia ex corde clamat, ut
 audiatur, orat; et auditus hæc postulat, ut iustificationes dei
 exquirat. scit has esse occultas et latentes et umbra legis
 obductas. has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnis-
 que rebus, clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis
 officio.

3. Sed qui clamauit, ut audiretur et inquireret iustificationes
 dei, nunc clamat, ut saluus fiat et custodiat testimonia dei.
 quantæ autem modestiæ ordinem tenuit! non statim clamorem
 suum sperare ausus est proficere in salutem. prius fuit, ut
 auditione dignus esset; prius fuit, ut iustificationes inquireret.
 merenda fuit auditio, adhibenda inquisitio: et salus post

1 Exod. XIV, 15. 4 Gal. IV, 6. 11 Gal. VI, 11.

2 silebat ur (*corr. m.* 2) ille *V* silebat uir ille (at uir *in ras.*) *R*
 silebat ille *Cpb* 3 erat *Cpb, om. e* 4 enim *om. C* 6 isq. *V¹* 7 et
 nō gloriam *V* 8 moritura *V* moritur *C* daudia *C* præcetur *VR*
 9 epistulas *V* epistolas *RCpE* in litteris *V* 10 cummunis *C* ei *supr.*
scr. m. 1 R aelementorum *R* 11 has ingentes *pb* 12 uobis ex nobis
m. 2 V 13 conpraehendens *VR* 14 ex toto de corde *V* qua *V*
 & audiatur *C* 15 exitaditus haec *C* 16 as *V* occultas = et *R* occulte
 et *C* 17 obtat *Cp* 18 inquisitionos *V* 22 tenuitur *C* in cla-
 morem *C* 23 proficere in salutem prius nisi iustificationes dī inqui-
 reret merenda *cel. Cp* 25 & salus *C*.

ista speranda. nos uero salutem tamquam debitum postula-
mus et, ueluti deo sit hanc eandem præstare necesse.
primis ab eo precibus oramus. atque utinam cordis clamore
loqueremur! labia tantum nostra sensu peregrinante, quod
5 nesciunt, murmurant, et corporis officium mens in res alias
occupata non sequitur. propheta uero, cum post tot præ-
cedentes antea preces, ut saluus esset, orasset, salutis ipsius
stipendium docet dicens: et custodiam mandata tua.
hæc fidei nostræ militia est, custodire mandata et ueluti secreto
10 fidelissimo hunc thesaurum depositi et commendati nobis
præcepti reservare.

4. Qui uero clamanit et testimonia dei, id est sub testibus
cælo ac terra et angelis scripta, custoditurum se professus est.
addidit adhuc et meritum salutis obtinendæ dicens: præueni
15 in maturitate et clamaui, in uerba tua speraui. non
expectauit infirmam a uitiis senectutem, neque deferuescentibus
longo usu luxuque æstibus frigida ætatis tempus elegit; sed
maturitatem omnem fide et religione præuenit, uincens per
continentiam iuuentutem et comprimens lasciuientes annos et
20 senectutis maturitatem modestæ et castæ adulescentiæ tran-
quillitate præueniens. et propheta clamor est sperantis in dei
uerba, non aliquando, sed semper. finis enim nullus est
spei nostræ, sed in cælestes res semper extenditur et in æternæ
dei promissa procedit. nullum tempus uacuum habet, nullum
25 otiosum.

5. Denique id sequitur: et præuenerunt oculi mei

2 uelud Cp necesse om. C 3 habeo C præcibus VR 5 corporis
officium scripsi corporis **** R corporis V officium corporis CpE
6 pcentes C 10 thēssaurum V thesaurum R tesaurū p tesauo C
11 præceptis V 12 uere C 13 hac terre C se om. C 14 ad meri-
tam p(A) obtinendæ salutis VCpE 15 in maturitate h. l. scripsi, cf. quæ
secuntur et Sabatier II, 246 adn. (et duplæ LXX, cf. Ambros. ad h. l. 16:
„Graecus et duplæ dixit, quod est ante horam, ante tempus”) in maturitate
codd. in in maturitate Bened. in adn. et in uerba Cpō tua semper speraui
Efort. recte, cf. lin. 22 16 uitiis C ad uitiis p(A) b 17 usu luxuriæ pE
æstibus frigida ætatis R sed in maturitatem Cp(A) 18 fidem V
19 et ante senectutis om. b 21 sperantes V 26 et om. Cp.

diluculo, ut meditarer eloquia tua. qui in maturitate clamorem prænenerat, nunc ipsos dies meditationibus prænuit. uigilat ille diluculo, non expectat, ut grauatos somno oculos lux infusa proturbet. uigilat ille et ipsum redeuntem lucis ortum orationibus obperitur: nunc prophetarum dictis occupatus, nunc psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum et sanctorum gestis negotiosus, omne eloquium dei in omni tempore et assiduitate meditatus.

6. Dehinc sequitur: uocem meam exaudi secundum misericordiam tuam, domine: secundum iudicium tuum uiuifica me. discamus modestiam ex dictis prophetæ, ut superiore clamore cordis, iustificationum inquisitionem, custodiam testimoniorum dei et continentiam iuuentutis et antelucanæ meditationis uigilias: et per hæc omnem in misericordia dei spem reponens postremo audiri uocem suam secundum misericordiam rogat, et misericordiam secundum iudicium dei postulans. nos si semel ieiunamus, satis fecisse nos arbitramur; si aliquid ex copia domesticarum facultatum inopi damus, impleuisse nos iustitiam credimus: ieiunantes, ut aut placeamus hominibus aut corpora cibis fessa releuamus, et inter ipsa ieiunia stupra, cædes, iniurias, odia cogitantes; donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus aut

1 deluculo *V* ut *add. m.* 2 *V* in maturitate clamorem *scripsi* (similem eloquendi uarietatem Hilario familiarem saepius inuenimus) in maturitate clamorē *Re* in maturitate clamore *Vb* in maturitate clamare *Cp* 2 inter prænenerat et nunc *C* inser. ille diluculo 8 deluculo *V* 5 obperitur *V* opperitur *R^s* operitur *R¹pE* operiretur *C* occupatur *V* 6 hymnis ex ignis *m.* 1 *V* ymnis *p* 7 omni *Rpb* in omni *om. pb* 11 modestiam tuam ex *V* 12 ut superiore *C. Schenkl* interpunctione mutata tot superiorem *R* ut superiorum *V* tot superioribus *CpE* clamorem *VR* inquisitione *pE* 18 custodia *pE* continentia *pE* 14 uigiliis *pE* uigilasset *C* et *om. p* et *ed. post Lipsium usque ad Bened.* in misericordiam *corr. m.* 2 *V* 15 reponentes *ed. post Lips. usque ad Bened.* 16 post et misericordiam repetitum rogat *del. m.* 2 *V* 17 postulat *E* ieiunamis *R* ieiunia *C* satis satis fecisse *corr. m.* 2 *V* 18 impleisse *V* 19 aut impleamus hominibus *C* 20 releuamus ex releuamus *V* ipsa *om. V* 21 cædes *om. RCpe* cf. *Acad. p. 36* et odia cogitantes *V* odii cogitationes *R* autem *om. C* 22 pulsantem *V* pulsantes *RC* pulsantis *p(A)* inopes *C* moras *p(A)*.

dum bonitatis famam inani et otiosa hominum opinione sectamur — et deberi nobis, ut audiamur, existimamus. sed totum a deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. in operibus quidem bonitatis totius ipse perfectus est, sed satis
 6 esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes dei et iudicia misericordiam consequatur.

7. Numquam autem otiosus est, numquam non infestantes insectantesque proximi sunt: uita eius omnis secundum scripturæ fidem in insidiis fuit. sed et quisque nunc placere deo uult,
 10 displiceat impiis necesse est. et ideo ait: adpropiauuerunt persequentes me iniqui; a lege autem tua longe facti sunt. hæc quidem de se, cuius infestata fuit undique uita, dixisse creditur. sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperauit, ut
 15 cognosceremus eos, qui proximi iniuriæ fidelium fierent, a dei lege longe abesse. quanta enim fit in sanctos iniuriæ accessio, tanta fit ex dei lege decessio. cauendum autem est, ne quando nos aduersum fratres ira commoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando æmulatio inritet, ut aliquid in eos inreligiosum ac
 20 fastidiosum agamus, quorum iniuriæ cum adsistimus, tum a dei lege desistimus.

8. Dehinc sequitur: prope es, domine, et omnia mandata tua ueritas est. alio in loco legimus: deus adpropians ego sum et non deus a longe, dicit dominus.
 25 non corporalibus locis deus continetur, neque finibus aut spatiis diuinæ uirtutis immensitas coartatur. adest ubique, et totus

23 Hierem. XXIII, 23.

1 bonitate famis V otiosa fama sectamur V 4 totus p 7 non om. C 8 insectantes C et insectantes p sunt — fidem in om. V 9 et om. p quisque V quisq; Cp quisq R quisquis e cf. Acad. p. 29 10 et idcirco pb adpropiauuerunt — iniqui om. R ap,ppinquauerunt C 11 iniqui V cf. Sabatier II, 247 adn. iniquitate C iniquitati pE 13 creditur V fort. recte in om. V 15 a dī longe longe V 16 in sanctis Re 18 aduersus Cp 19 aut fastidiosum Cp 23 est om. E sed cf. p. 528, 15 in om. V 24 de longe CE longe Rp 26 quoartatur C.

ubicumque est: non pro parte usquam est, sed in omnibus
 omnis est. beatus apostolus Atheniensibus philosophiæ inanitate
 ridiculis pro contione respondens ait: non longe a nobis
 manentem quærimus deum: in ipso enim uiuimus
 et mouemur et sumus. et spiritus dei, secundum pro- 5
 phetam, repleuit orbem terrarum. et rursum: nonne
 cælum et terram ego inpleo? dicit dominus. nihil a
 deo uacat, nihil indiget. ubique est modo animæ corporalis, quæ
 in membris omnibus diffusa a singulis quibusque partibus non
 abest. etiamsi priuata quædam ei et regia in toto corpore 10
 sedis est, tamen in medullis, digitis, artubus infunditur. iam
 si corruptis aliquibus corporis membris recisione erit necesse,
 cum usum suum eadem membra uitiiis emortua non habebunt,
 id, quod putre caducumque carnis est, sine detrimento animæ
 recidetur. ipsa enim corporis nostri anima sanis et integris 15
 admixta membris est; et cum eadem fuerint putria et recidenda,
 non sequitur.

9. Hæc quidem superflue diuinæ naturæ ad conparationem
 similitudinis conferuntur: quia incomparabile est, quidquid æter- 20
 num est, nec recipit configuratæ ueritatis speciem ininitiabilis
 diuinitatis exceptio. sed intelligentiæ nostræ istius modi coap-
 tatur exemplar, ut per id secundum cælestium dictorum
 auctoritates incorporalem et inmensum deum circumscripto huic
 et corporali mundo intellegeremus admixtum, uitiosis uero et
 per opera sua emortuis non inesse. quin etiam adhuc diui- 25
 narum atque inuisibilium rerum intellectus ex contemplatione
 corporalium rerum naturisque sectamur. solem uidemus in

3 Act. ap. XVII, 28. 5 Sap. I, 7. 6 Hierem. XXIII, 24.

cū

1 ubiq; p non pro parte — omnis est om. C omnibus omnis ex
 omnis m. 2 V 2 athiniensibus V 3 cōtione V ōtione p contentione C
 a nobis ex a nobis est m. 2 V 5 et sumus et mouemur V 6 et reple-
 nit C orbem terram R 7 et terra V inplebo V 8 ubi est V
 9 singulis (om. a) pb 11 sedes R^spE artubus ex artibus m. 1 V
 artibus RC 12 recisione ex praecisione m. 2 V 14 caducae pb
 demento V¹ 15 reciditur R integris ex integra m. 1 R 16 et putria Cpb
 putrida e 19 conferentur C quidquid in aeternum est V 22 doc-
 torum Cp 23 auctoritatis VC auctoritatem E 25 per opere sua V
 non add. m. 2 V adhuc ad diuinarum V 27 sectatur pb.

quadam cæli parte, prout ei cursus est, demorantem: et certe
ubique protenditur, ubique adest et, quantus per omnia est.
ita ubicumque tantus infunditur. sed si clausas domorum
fenestras incidet, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi
6 lucem eius, quæ obserata sunt, denegabunt.

10. In omnibus igitur uitæ nostræ operibus circumspecti et
ad deum patentes esse debemus; primum, ut liberis et per
innocentiam patulis cordibus nostris lumen suum dignetur
infundere; deinde, ut nos in diuinitatis suæ sinu agere cre-
10 damus neque eum abesse, cum irascimur, cum cædimus, cum
contempnimus, cum maledicimus, cum inebriamur, cum libidi-
namur, cum diuina et humana neglegimus, maiore contumelia
eius, intra quem hæc agimus, peccantes.

11. Sed ad id etiam illud accedit, quia mandata sua ueritas
15 est. nihil illic anceps, nihil dubium, totum ueritatis absolute
perfectum est: quæ hoc maiore periculo negleguntur, quo magis
ueritatis præcepto sunt constituta.

12. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit dicens:
initiis cognoui de testimoniis tuis, quia in æter-
20 num fundasti ea. hæc licet propheta de se dicat legem
dei ab exordio ipse cognoscens, uniuersæ ætati tamen con-
gruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita.
qui enim statutam Adæ uoluntatis legem meminit, qui ipsam
illam Euxæ creationem didicerit, qui maledictionem serpentis
25 audierit, qui clausum uitæ lignum Cherubim flammeo gladio
conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem sciet.

3 ita ubique *Vp*¹ ita ubicumque est *e* si in clausas *e* 4 fenestras *V*¹
incedet *V* 5 obseruata *R* obscurata *Cp* 6 uestrae *V* 7 patientes *R*
8 cordisb. *V* 9 uti *VCp* 11 contempnimus *RC* cõtendimus *V(r)* male-
dicemus *V* maledimus *C* 13 eius *om.* *VRC* quam *R* 14 accidit *C*
15 illic *ex* lic *m.* 2 *V* 17 praecepta *E* 18 subiecit *Cpb* 19 in
initiis (ihitiis *R*¹) *RE* qua *V* 21 uniuersa tamen *C* uniuersae tamen
eccl̃e *p(A)* 23 statutam madae *R* statuta adae *V* 24 euae *VR*¹
quia maledictionem *C* 25 audierit *om.* *Cp* cherubin in *V* cherubin *Cp*
26 et conuertibili *VE* et cūuertibili *p* scierit *E*.

qui poenae et in Cain et in Lamech numerum reputet, qui trans-
 latum Enoch, qui reseruatum Noe, qui benedictionem Sem et
 Iaphet et maledictionem Cham scrutatus sit, qui Melchisedech
 sacerdotem, qui Abraham electum, Isaac promissum, Iacob
 praelatum, Ioseph uenditum, sanctificatum Iudam, Moysen
 nutritum, eruditum et post ingentia latae legis sacramenta in
 uerbo dei mortuum, et Iesum diuisorem promissae terrae et
 auctorem iteratae circumcisionis intellet, profecto uti prophetæ
 uoce poterit: in principio cognoui de testimoniis
 tuis; quia in æternum fundasti ea. in omnium enim
 superius memoratorum uirorum uita atque gestis æternorum
 bonorum spes continetur, et per eos ad doctrinam euangelicæ
 prædicationis inbuimur. sed quæ fundata sunt, in ædificationem
 futuræ domus præparantur. ædificamur enim secundum beatum
 Paulum super fundamentum prophetarum et apostolorum, in
 quibus testimonia dei fundata sunt in æternum, ubi extruetur
 cælestis illa et regia ciuitas sancta Hierusalem, quæ domus
 angelorum frequentantium et electorum primitiuorum est, cuius
 fundamenta sunt uiui lapides pretiosæque gemmæ in Christo
 uiuentes, resurgentes, regnantes, qui est benedictus in sæcula
 sæculorum. amen.

RESCH.

Vide humilitatem meam et eripe me: quia legem
 tuam non sum oblitus et reliqua.

1. Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei
 confessionisque suæ toto in psalmo proposuit exempla, per quæ

14 cf. Ephes. II, 20.

1 et in Cain — reputet in marg. add. C chain p cham e lameo V
 et qui V 2 enoc C qui ex a qui m. 2 V 3 iafet VRp melchi-
 sedec V 4 habraham V ilectum V¹ isao V promissam V¹ 5 iosef V
 moyse V 6 post om. V sacramento V¹ 7 et in iesum C pro-
 missae om. Cp(A) 8 intellegit Cp 11 commemoratorum V iestis C
 actu p 13 inhibuimur V sed cū p sed in C 16 extruitur RC
 17 ille V domos V 18 elictorum V 19 diuini lapides V 20 ex-
 surgentes C Explicit littera nona decima incipit littera XX feliciter V
 Finit R Finit litt. XVIII incip. Khes (Res p) litt. XX Cp 23 humi-
 litatē ex utilitatē m. 2 V 26 toto proposuit (posuit p) in psalmo Cp.

formam se ipsum ceteris credendi, agendi, intellegendi, igno-
 randi, sperandi, precandique constituit, euangelicum uirum per-
 fecta legis observatione consummans. et quamquam omnia, quæ
 uel diuinæ uoluntati placita uel humanæ spei proposita sunt
 5 aut agat aut testetur aut speret, meminit tamen, in quo obser-
 uantiæ genere mandatorum omnium caput ac summa consistat
 scitque, quid a domino suo etiam ipsis, quibus committendæ
 clauēs cælorum erant, apostolis quæreretur. namque cum inter
 se opinionibus ac studiis dissiderent sibi que singuli principatum
 10 humana contentione præsumerent, dum præstantiorem se ceteris
 unusquisque esse aut optat aut poscit, dominus, mēriti huius ac
 nominis præmium unde petendum esset, ostendens ait: qui
 uult esse ex uobis maior, fiat omnium minimus:
 omnis enim, qui se humiliauerit, exaltabitur, et qui
 15 se exaltauerit, humiliabitur. in humilitate scilicet docuit
 omnia fidei nomina et præmia contineri. utilissimum itaque
 est obœdientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humanæ
 insolentiæ ac petulantiae inanitatem fractam protritamque cohi-
 bere, seseque dei et magnificentia et miseratione reputata
 20 intra humilitatis modestiam continere.

2. Ob quod hic nunc sanctus et rex et propheta et deo ac
 domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus
 inter has sæculi infestationes ac spiritalium nequitiarum pugnas

12 Luc. XXII, 26. 14 Matth. XXIII, 12.

1 in se ipsū C in se ipso pb agendi *supr.* scr. C om. V intel-
 gendi om. Cp 2 præcandique V predicandique C euangelium uerū
 perfecte C 3 consumans R 5 aut seruet p 6 capud VRp summa
 7 ipsis ex ipsisque m. 2 V ab ipsis Cpb 11 unumquisque V esse aut
 om. Cp 12 esset ex est m. 2 V esse C ostendens om. C 13 omni-
 bus C 14 enim om. V 16 fide V cf. Bücheler — Windekilde *Ded.*
p. 67 sed h. l. cum solus cod. V, qui totiens litteram final. omittit, huius
genetiu formae testis sit, eam in textum recipere dubitavi nomina et
 omnia m. 2 V et add. m. 2 V 17 obœdientes R obrepentes C
 obrepentis (s eras.) p ipsū p humane V 18 prohibere Cp 19 magni-
 ficentiam et miserationem V magnificentie et miserationi p(A) repu-
 tatū Cp(A) 20 contineri C 21 propheta (om. et) Cb a domino C
 22 secundum — seminis sui in marg. add. C origine VC deputatus
 om. R.

sola ac tali ad dominum precationis suæ ambitione proclamat:
uide humilitatem meam et eripe me: quia legem
tuam non sum oblitus. non regni opes, non spiritum
prophetiæ, non alia aliqua humanæ iactantiæ nomina conspici
in se, sed humilitatem precatur. non enim aduersum insectantes
se armis belli resistit, nec humanæ indignationis inpatiens rapit
ad ultionem suam et potentiæ tempus et regni. sed sciens
hanc diuinæ uoluntatis esse sententiam: mihi uindictam,
ego retribuam, dicit dominus, non obliuiscitur legis dei
in humilitate retinenda, sed eripi se ob id, quia sit humilis, 10
deprecatur, memoriam legis dei in humilitatis conseruatione
esse declarans.

3. Reseruans itaque omnia iudicio diuino et eripi se ob
humilitatis meritum deposcens, qui in nullo aduersum dei con-
stitutiones, aduersum odia humana, aduersum præsentium mo- 15
lestiarum patientiam moueretur nihilque in hoc nunc sæculo
sibi de his indicandum esse decerneret, consequenter hæc
addidit: iudica iudicium meum et redime me; prop-
ter eloquium tuum uiuifica me. magnæ et securæ
conscientiæ uox est iudicii sui iudicium postulare, ut ad id, 20
quod statutum a se sibi que conplacitum est, etiam diuinæ
sententiæ examen exoptet. non hic aut alios aut se ipsum
diudicans corrupti sensus opinione deflectitur, neque a ueri
iudicio ira aut gratia aut odio aut amore decedit, non ignarus
huius euangelici mandati: quo enim iudicio iudicaueritis, 25
iudicabitur de uobis.

4. Sed ne ille quidem iudicii sui iudicium pertimescit, qui
ait: ego autem non iudicaui quicquam scire me,
nisi Christum Iesum et hunc crucifixum. in hac
igitur iudicii sui securitate propheta tempus redemptionis 30

8 Rom. XII, 19; cf. Deut. XXXII, 35. 25 Matth. VII, 2. 28 I Cor. 2, 2.

1 ad (a V) dñ VCp 4 humanaet V¹ 5 aduersus V 9 et ego RpE
10 retinendae Cpb 13 diuino iudicio V 14 aduersus dñ V 16 in-
patientia C inpatientia p(A) 17 uindicandum V(r) decernere C
19 eloquium et sic fere semper R saecuræ V 20 iudicis ex iudicii
m. 3 R iudiciis C suis C 23 iudicans Cp 24 decedit C dicit V
25 iudicio om. V 29 xpm ihm V iesum christum C ihm p 30 sui
add. m. 2 V securitatem V.

exspectans redimi se et propter eloquia dei uiuificari precatur. uenundati enim sub peccato per redemptionem et iustificationem in sanguine domini liberamur. hoc legislatio, hoc omnis spiritus prophetiae, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum uoces, hoc
 5 toto in sæculi tempore diuini eloquii sermo testatus est: ob quod redimi ac uiuificari se deprecatur.

5. Sed hæc eadem eloquia dei, ut piis spebus uitam redemptionemque denuntiant, ita impiis non relinquunt. nam expectationem prophetæ hæc de peccatoribus mox secuntur: longe
 10 est a peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt. non habet ueniam ignorantio uoluntatis, quia sub scientiæ facultate nescire repudiatae magis quam non repertæ scientiæ est reatus. ob id enim longe a peccatoribus salus est, quia non exquisierunt iustificationes
 15 dei, cum utique non ob aliud consignatæ litteris maneant, quam ut ad uniuersorum scientiam notionemque defluerent. sed sciens propheta, cum a peccatoribus non exquirentibus iudicia dei salus longe sit, iuxta tamen dominum esse his, qui recto sunt corde, secundum etiam illud apostoli: uos, qui eratis longe.
 20 facti estis prope, ne et ipse et ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei expetit.

6. Non ignorat, quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum æternarum in rebus præsentibus notiones; in Hebræo scilicet sex tantum

19 Ephes. II, 13.

1 præcatur VR 2 enim add. m. 2 V om. R cf. præf. et redemptione et iustificatione Cp 3 i sanguinem V liberabimur Cp 5 toto sæculi pb 7 speb; (b in ras.) R spem C 8 relinquunt R lelinquant C 9 secuntur VC sequuntur R sequuntur pE 10 qm ex
 q{ p 11 uenia corr. m. 2 V ignorantio C 14 exquisierint ex exquisierunt R 15 cum utique non scripsi nō (non R) utique non VR cum non utique Cp nam utique non e manent e 16 ut om. VR scientium V¹ noticionē p 17 profeta V profecto C iustificationes pb 18 solus V iustū tamen p dñm V domino R dñm Cp 20 ne et — cognitionem om. C ne & ab ipso salus pe 23 expressum V pat V¹ æternorum C 24 notiones ex notionib. m. 2 V hebreo V hæbreæ R

annis seruiente, et post hoc idem sexennii tempus et terra
 omni in otium relinquenda et fructibus eius etiam bestiis depu-
 tandis, in iubelæi quoque anni, id est quinquagesimi lege, per
 quam et laxatis pactionibus debitorum et agris omnibus ad
 dominorum, si qui forte uenissent, iura redeuntibus noua et
 cælestis rerum omnium et remissio et reformatio prænuntiatur.
 et quia ab his, qui ista non exquisierint, salus longe est, totus
 in exquirendis his propheta detentus et diuinæ atque æternæ
 misericordiæ iustificationes in speculo contemplans subiecit:
 miserationes tuæ multæ, domine, ualde: secundum
 iudicia tua uiuifica me. ualde itaque multæ sunt
 miserationes dei; modum enim humanæ opinionis excedunt.

7. Sed confidentem in his prophetam ac se uiuificandum in
 dei iudiciis sperantem multorum extrinsecus odia et insectationes
 fatigant. uerum misericordiarum eius, quarum secundum eun-
 dem prophetam non est numerus, non inmemor a testimoniis
 eius non declinauit. sequitur enim: multi, qui perse-
 cuntur me et tribulant me: de testimoniis tuis non
 declinaui. non pellitur, non mouetur: et cum multi perse-
 quantur, ne declinat quidem.

8. Sed qui ita in mandatis dei permanet, ut ab insectantibus
 impelli deflectique non possit, habet, quod se graui dolore per-
 turbet, se etiam usque ad tabem liquescentis quodam modo
 animæ dissoluat: cum se a testimoniis dei non declinante alii
 a dei timore desciscunt et susceptam legis fidem pactionemque

1 hoc om. C sexeni V sexaⁿni C et terra in omnis in V hac terra
 omnis in C t^ria offi in p 3 iubelei R iobelei V quodque V quin-
 quagensimi V 5 uenisset corr. m. 2 V noua caelestis Cp 7 non
 ista E exquisierit V exquirunt p totus om. Cp 8 adque terrenae V
 10 multae sunt domine Cpb 11 iudicium tuum Cpb 13 confidentem C
 confidemus V 15 quorum VRC 16 non inmemor de testimoniis pb
 non innumerat^e testimoniis C 17 persecuntur VRC persequuntur pE
 19 repellitur p(A) impellitur s persecuntur Cp 20 ne ex non ne m. 2 V
 nec R 21 ita ex dem corr. m. 2 V 22 dolore ex dolore dolore
 m. 2 V non solum perturbet pb 23 se etiam e sed etiam VRpb sed
 etiam his C tabem ex turbem m. 2 V liq. s****s corr. m. 2 V
 24 animo V 25 a dei lege pb a lege dei C.

conrumpunt. hos habet satus, has tantum defatigationes sentit propheta, cum dicit: uidi non seruantes pactum et tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. consignati testamenti Israel heres nuncupatus est et audite de monte domini uoce respondit: omnia, quaecumque dixit deus, et audiemus et faciemus. at uero ubi diis alienis adorauit, ubi omnium se scelerum uitiis contaminauit, pactum et audite nuncupationis et professæ observationis amisit. eloquia enim dei non custodierunt, quæ se facturos auditurosque responderunt. nec noua prophetæ huius super præuaricationem populi tabes est; quippe cum et dominum ipsum ad impietatem Hierusalem inlacrimasse noscamus, et ex doctrina eadem super inpenitentes apostolus fleat et insuper ipse, si quis scandalizetur, uratur.

9. Sed qui dolet super non seruantes pactum atque tabescit. mandatorum in se dei non refugit examen. dicit enim: uide. quoniam mandata tua dilexi, domine: in tua misericordia uiuifica me. parum prophetæ est, per metum explere mandata, sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. et quamquam amor legis potior quam metus sit, non tamen ita sui fidens est, ut non magis uiuificari se per dei misericordiam deprecetur. non nunc se ille uiuere putat, sed uitam exempto hoc mortali corpore et absorto in gloriam immortalitatis expectat.

6 Exod. XXIV, 8. 18 cf. II Cor. 11, 29.

1 defatigationes V defetigationes p 2 et om. V 4 israhel I heris V 5 post respondit 5—6 litt. eras. R 6 ad uero VC⁶ in I deis R¹ deos R²pE alienos R²pE cf. Georges Lex. I, 136 7 aboruit V¹ pactum audite Cp 8 et professæ observationis om. Cp 9 et esse VE 10 responderat V fort. recte præuaricatione VpE cf. p. 339, 19 11 et dñi Cp 12 in hierusalem V iherusalem C ex om. V 13 fletu C 15 sed quid V sup (up eum.) R 16 per me C 19 qua C extra ex ex m. 2 V 20 sit in V si C amoris legis V 21 fidem est V ut magis C 22 per misericordiam dei E per misericordiam Cp 23 illi V¹ uiue V¹ exemplo C 24 absorto VRCp, cf. Georges Wortf. p. 5.

10. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suæ esse promissum, cum a deo dicitur: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. hoc super hominem principium uocis est dei, cum ad imaginem interminatæ æternitatis originis nostræ exordium conderetur. certus ergo se uita illa atque in imagine dei esse uicturum, ait: principium uerborum tuorum ueritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. uerba dei cælo et terra prætereunte non transeunt. quæcumque de labiis eius effusa sunt, non inrita sunt. æternæ sunt iustificationes, æterna iustitia est. principium ergo uerborum dei ueritas est; neque de se, id est de hominis creatione, ullum alium anteriorem dei scit esse sermonem quam ut secundum imaginem dei ac similitudinem fieret. hæc itaque indemutandæ ueritatis est constitutio: sic in principio uerborum dei ueritas est, ut nouus homo, regeneratus in Christo, uiuat deinceps secundum æterni dei, id est cælestis Adæ imaginem iam æternus.

SIN.

Principes persecuti sunt me gratis et reliqua.

1. Grauius quidem propheta Dauid et regis Saul et principum populi odia insectationesque sustinuit, quia piæ conscientie constantiam ferre impietas professa non potuit. sed conformans euangelicum deo atque apostolicum uirum non ignarus est

2 Gen. I, 26.

1 sit C enim sibi b 2 cum ad hoc dicitur V 4 homine pE
 imminute C 5 origo nostra in exordium († exordio in marg. add. p)
 Cp(A) 6 in imaginem R imagine CE 9 de labiis V¹ 10 non
 inrita sunt om. Cp æterna erunt V æternæ R et æterna VpE
 11 ergo om. Cp uerborum tuor (suor p) Cp 12 illum aliū V alium Cp
 anteriorem V interiorem C 14 inmutandæ Cp 15 dei om. Cp
 ut om. V 17 cælestis ad imaginem C id est — imaginem om. p(A)
 æternis p æternus añ C Explic***** uicensima incipit littera XXI
 feliciter V Finit R Fin. litt. XX inc. Sin litt. XXI Cp 20 Dauid om. Cp
 principium V 21 odia insectationeque V odia insectationesq R odia
 et insectationes E odia insectionis C odii insectationes p sustinet p
 22 substantiam V sed conformans euangelica dñi et apostolicam uiam
 non ignarus cet. C sed confirmat euangelicū dñi ad apostolos dictū nam
 ignarus cet. p(A) 23 euangelicum V.

euangelici sermonis, quo ait: tradent enim uos et flagellabunt in synagogis, et stabitis ante reges et potestates in testimonium illis et gentibus. quin etiam constantiam prædicationis insinuans et confessionis gloriam
 5 docens ante eos fuerat adhortatus dicens: omnis, qui confitebitur me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo, qui est in cælis: qui autem negauerit me coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo, qui in cælis est. siue igitur
 10 dedicatus ex lege, siue etiam in euangelii gloriam præparatus. qui neque Saul populoque eius causam insectandi se reliquisset et per multa principum et gentium odia sciret cælorum regnum sæculo nuntiandum, confidenter hæc deo loquitur: principes persecuti sunt me gratis: et a uerbis tuis formidauit cor meum. metuit enim negari se, si negaret.

2. Sed cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret domino dicente: beati estis, cum uos persequentur et dicent omne malum aduersum uos propter iustitiam; gaudete et exultate, quoniam mercis uestra
 20 copiosa est in cælo, post principum odia formidinem uerborum dei ita consequentibus temperauit: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. fuit ergo formidinis, ne persecutionibus principum aut indigne subderetur aut cederet, quia et causam odiorum præbuisse non
 25 sancti est, et dei gratiam metu sæculi amisisse sine uenia sit. sed spolia inuenisse uictoris est: certe ea ex se præbuisse iam uicti est. cum his itaque insectationibus propheta non frangitur

1 Matth. X, 17 sq. 5 Ibid. X, 32 sq. 17 Matth. V, 11 sq.

1 qui ait V 5 antea V omnes V¹ confitetur R 6 cora^m corr. m. 2 V confitebor ex confitebitor m. 1 V 7 qui autem — in caelis est om. Rp 9 siue igitur deo dicatus fuit etiam in C qui g dō dignus fuerit in p 11 populo R 12 et per gentium V sciret propter cælorum regnum Cp^b 13 renuntiandum Cp^b 14 gratus V¹ 16 beata p ignorat V ignoraret C 18 omnem V¹ 19 merces RCp 20 formidinē supr. scr. m. 1 R uerbi Cp 23 aut indignæ R indigne Cp aut digne coni. Bened. in adn. 25 metus C 26 inuenire VCp se add. m. 2 V.

et odia principum fide vincit, refert quædam impietatis spolia
 le uictis. scit enim secundum euangelia ligatum esse in domo
 sua fortem et armis suæ potestatis exutum diripienda iam de
 se fidelibus spolia præbuisse. lætatur ergo nunc in eloquiis
 dei, tamquam qui multa spolia inueniat, cum fracta impiorum
 potestate et uictor fide permanens omnibus eos armis seu im-
 pietatis seu crudelitatis exuerit.

3. Sed huius lætitiæ adfectus non inest, nisi et in diuinæ
 legis dilectione et in exsecratione iniquitatis, quia neque defugere
 quisquam nisi quod odit optabit neque nisi quod diligit
 obtinere nitetur. lætatus ergo, tamquam super spolia multa,
 subiecit: iniquitatem odio habui et abominatus sum;
 legem autem tuam dilexi. iniquitatem ergo odit et diligit
 dei legem.

4. Sed diligens dei legem non in his tantum, quæ per
 obœdientiam legis explentur, intentus est: ad aliquid autem se
 aliud necesse est per opus legis extendat. et quo præterea in
 officio sit, audiamus: septies in die laudem dixi tibi
 super iudicia iustitiæ tuæ. sanctus propheta primum,
 quod agit, diligit, opus scilicet legis, quia uitiorum omnium et
 usus reciditur et uoluntas. sed postea iudicia iustitiæ dei laudat.
 hæc enim, ut sæpe admonuimus, plus significant, quam agant,
 dum gesta ipsa notionem nobis æternæ dispositionis insinuant:
 ut sabbati requies, ut Hebræus puer, ut terra otitura, ut annus

1 principium C uicit C refert V¹ spolia om. C 2 euangelia
 et sic fere semper V legatum V in domum suam VC in doma sua p
 4 in aecolaesiis dei R 5 cō ex cū m. 2 V 6 potestate uictor Cp
 fidī p' seu calliditatis Cp 8 non est V 9 in exsecrationis V
 10 quod erit optabit V 11 nititur R super om. C 12 abhominatus
 V¹p 15 sed diligens dei legem om. V non in hæc pb per obyduentiam
 V oboedientia Cp 19 iudicia add. m. 2 V 20 legis supr. scr. C
 qua corr. m. 1 R qua p³(A) 21 et uoluntas ei' sed C 22 ammonui-
 mus R admonuimus ex &monuimus C monuimus V significat V
 agunt V 23 iesta C ipsa om. b nobis om. C 24 ebreus corr.
 m. 2 V hæbreus R agnus C.

quingagesimus sub imaginis sacramentorum momentis intelliguntur. hoc ergo in die septies laudatur.

5 Ac non ambiguum est, cur laudis hic numerus sit. hæc enim eadem vel in die vel in puero vel in terra vel in anno
6 atque annis sub sanctificatione huius numeri continentur, cum usque ad illam quingagesimæ æternam requiem, quod est sabbata sabbatorum, septenus numerus expleatur. multa autem de numeri huius sanctificatione sunt cognita, ut ipsa dierum constitutio, ut angelorum throno dei adstantium electio, ut
10 spiritualium potestatum et requiescentium gratiarum in domino plenitudo. certe iudicia iustitiæ dei hoc in numero laudari a propheta convenit, per quem et in quo earundem iustificationum uirtus et constitutio continetur.

6. Non alius autem nunc prædicationis propheticiæ ordo est, quam
15 fidei. nam et tolerantia persecutionum et formido uerborum et lætitia eloquii et odium iniquitatis et amor legis et laudatio iustitiæ et omne omnino, si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantum præcepti observatione concluditur diliges proximum tuum sicut te ipsum. hoc holocaustis, hoc sacrificiis omnibus maius est, unum atque idem
20 sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, et ut corpus suum, id est ut se ipsum, amare, qui proximus sit.

17 Rom. XIII, 9.

1 quingagesimus V et sic in seq. sub imaginis sacramento non parū momenti esse intelleguntur Cp, 3 ac non ex ac cum non m. 2 I
4 quæ R sit in ras. m. 1 R sit ex sic m. 2 V 4 uel in die om. Cp

in
5 i puero V puero R uel in terra om. C 5 adque add. m. 2 V
6 sanctificatione ex sanctificationi m. 1 R sanctificationem V huius
7 ex nuius m. 1 R 7 sabbati sabbatorum p sabbatorum C 8 sanctificationis C
9 constitutio R essentium electio V adstantium electorum R (in R ut angelorum — electorum ^{supr.} scr. m. 1)
11 iudicia om. C in numero prophetam (propheta C) laudare (laude p)
conuenit Cp 12 per add. m. 2 V 15 et tolerantias V et tolerantia C et
tolerantiæ p formido (om. et) Cp inter uerborum et et lætitia C inser.

temperare pax ergo retinenda est cf. p. 539, 6 16 eloqui V eloque

amor laudis legis corr. m. 2 V et laudatio — omne om. C 18 ^{esse} dimor

R concludimur V 19 diligis V tamquam te ipsum RCpE 21 cum
alius p qd christi p fiant C fiant ut p.

sequitur enim: pax multa diligentibus nomen tuum. et non est illis scandalum. apostolus non quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans carne se abstenturum in sæculum, ne fratrem scandalizet, professus est. adeo perfectæ caritatis et pacis tenuit adfectum, ut ab ipso uitæ communis usu, dum- modo causam offensionis abscideret, temperaret. pax ergo retinenda est, et non quod unicuique, sed quod uniuersitati congruat, expetendum est, quia secundum euangelium utilius sit in uitam non uenisse quam scandalum minimis intulisse.

7. In his itaque pacis caritatisque præceptis manens propheta euangelicæ spei desiderio detentus est. scit enim, in quo uel quis finis sit legis, cum ait: expectabam salutarem tuum, domine, et mandata tua feci. salutaris Iesus est. hoc enuntiatio ex hebræo nominis, hoc ad Ioseph angelus est locutus, hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit, hoc reddita nobis per eum salus edocet. in eo autem mandata dei se profitetur fecisse, quod salutare domini expectet, declarans omnia legis mandata aduentu dei unigeniti contineri.

8. Testimonia quoque dei custodiuit uehementerque dilexit dicens: custodiuit anima mea testimonia tua et dilexi ea uehementer. custodiui mandata tua et testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo. agens propheta sub iudice et scrutatore cordium deo in custodia mandatorum testimoniorumque dei permanet, non in uias sæculi neque uias uitiorum et impietatis incedit. nam quodcumque uitæ suæ iter egerit. adeo tam probabile tamque

1 nomen V 2 in illis p(A) 3 si C abstineturum R abstineturum C in saeculo VR (*εἰς τὸν αἰῶνα* I Cor. 8, 18) 5 ubi ab V dūdomo C 6 abscederet V uoces temperaret — retinenda est *supra male insertas* h. l. om. C 7 et non ex non m. 2 V quid unicuique VCe sed quid VRCe 8 expetendum est e 9 in uita C 12 quis om. C uel quis om. p finis sit ignis VRC finis sit testis e quo ait V salutarem V ut uidetur, cf. Sabatier II, 248 salutare RCpE 13 est om. C 14 ex haebraeo R om. V iosef V 15 symeō VR dimittendus pb 16 redita C 17 fecisse profitetur Cpb 18 aduentum p(A)b continere p(A)b 21 dilexi V cf. Sabatier l. c. dilexit RCpE 23 sub iudice om. V in custodiam R 24 in uis pb uias e 25 neque in uias C neque in uis pb 26 ≡ egerit V gerit R adeo om. Cpb.

innocens agit, ut conspectu dei dignum sit: deo ipsas cogitationes cordium et motus noscente, neque conspectu eius, qui in mundo sit corde, condigno. fidelis enim in caelo testis hæc dixit dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula
 • sæculorum. amen.

TAU.

Adpropiet oratio mea in conspectu tuo, domine, et reliqua.

1. Finem sumit secundum litteram psalmus. nam omnibus
 10 his, quæ sancto viro erant propria, iuxta hebraicorum elemen-
 torum ordinem comprehensis nunc propheta, ut oratio eius deo
 sit proxima, deprecatur: adpropiet oratio mea in con-
 spectu tuo, domine: secundum eloquium tuum da
 mihi intellectum. multa sunt, quæ toto psalmo oravit ad
 15 dominum. sed quia eloquia dei plurimum in se obscuritas
 per rerum cælestium sacramenta complexa sunt, nunc maxime
 ut intellectu huius eloquii sit dei dignus, precatur. ac primum
 ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri con-
 spectui dei orationem suam poscit. sequens iam per gradum
 20 altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: intret
 postulatio mea in conspectu tuo, domine, secundum
 eloquium tuum eripe me. adpropinquantis orationis in
 conspectum dei hic fuit ordo, ut, cum cœpisset esse proxima.

1 ager V 2 et motus noscente neque scripsi motus noscente & neque R
 motusque noscente et neque Ce motusque noscente neque Vpb in mundo et
 in mundo m. 1 R mundo V 5 amen om. C Explicit littera XXI incipit
 littera XXII feliciter in xpo V Finit R Finit litt. XXV (sic) incipit
 Than lit. XXVI C Finit littera XXI incipit Tau littera XXII p 7 adpro-
 priet V 9 finem om. C litteras p(A)b omnibus = = = his (ora-
 scie vel his?) R omnibus in his (in iis a) E omnibus Cp 10 que corr
 m. 2 V viro om. R hebraicorum V 11 comprehensis VR dñs V
 dñs C 12 deprecatur VR 13 tuum domine da RCE tuum & da p
 14 q^{nas} corr. m. 2 V ad dñs corr. m. 2 V a domino pb 16 per om. V
 17 eloquia V dei sit pE 18 in conspectu R 19^{po} poscit R popo-
 scit E seq. iam V 21 dñs V d p 22 eloquiaum corr. m. 1 V tam
 om. C adpropinquantem V in conspectu R ad conspectum VCpE
 23 ut eum cœpisset esse maxima V.

introiret; iam eloquio dei intellecto eripi se secundum idipsum eloquium dei precatur. non enim primum, ubi est intellectus, ibi salus est, sed intellegentia adepta salus est obtinenda.

2. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ uel sub futurarum rerum umbra uel sub quadam ueri tamquam de speculo imagine antelata uel sub diuinorum uerborum occulta profundaue ratione, spiritu prophetiæ magis quam intellegentiæ humanæ sensu proferebantur, adiecit: eructauerunt labia mea hymnum. cum docueris me iustificationes tuas, pronuntiabit lingua mea eloquia tua; quia omnia mandata tua æquitas. omne prophetiæ eloquium sub eructandi significatione meminimus ostendi, cum dicitur: eructauit cor meum uerbum bonum, uel illud: eructabo abscondita a constitutione mundi, uel illud: dies diei eructat uerbum. omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu, ubi ad aliquid enuntiandum mota mens nostra id, quod in adfectum sibi inciderit, per uerba declarat. at uero, ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritum officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur, illic eructatum uidetur esse, quod dicitur: cum non ante cogitatione motuque percepto id, ad quod pulsa sit, mens loquatur, sed ignorante sensu spiritus uocem in uerba distinguat.

3. Nunc enim quamuis eructauerint labia hymnum, tamen post doctrinam iustificationum dei pronuntiabit lingua, quod

13 Ps. XLIV, 2. Matth. XIII, 35. 15 Ps. XVIII, 3.

1 introire C et iam CpE idipsum ≡ R om. V 2 eloquiō corr. m. 1? R precatur ≡ R deprecatur V ubi est intellectus ubi VR ibi est intellectus ubi Ce 3 sed intellegentia — salus est om. V optinenda R 5 sub quadam ueritate tamquam Cp(A) 6 imagine antelate C imaginante p(A) 7 spū V spiritui R 8 profirebantur V¹ eructauerunt p 10 pronuntiavit VRC (in R postea 3—4 litt. eras.)

sed cf. adn. Bened. et Acad. p. 26 qua corr. m. 2 V 12 eructuandi Rp 13 eructauit Rp eructuabo R 15 eructat VR ex eructat p cf. Paucker suppl. p. 243 omnes V¹ 16 ac moto V 17 insiderit b 18 ad uero V 19 per eundē Cp 21 eructuatum Rp non om. RC ante cogitationē R 22 mutuque V¹ ad id VCe impulsā sit Cp b 24 nunc autem E fort. recte, cf. praef. eructauerint p 25 pronuntiavit VRC.

loquitur: ut rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tan-
 cognitionis ipsius declaratio consequatur. non sunt autem ita
 mandata dei ab æquitate diuersa, ut non deo dignum sit.
 eorum primum intellegentiam tribuere prophetanti, tum deinde
 6 ad conscientie publicæ notionem prædicationis confessione cla-
 rescere: quia extra bonitatem dei sit, aut occultari, quod uoluerit
 pronuntiarī, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare.
 æquitatis autem mandatorum dei ea summa est, ut omnibus
 sint salutaria, ut hoc, quod in hanc uitam uenimus, cum pro-
 10 fectu eternitatis ineamus. nam nasci ad mortem, non uitæ est
 causa, sed mortis.

4. Et huius spei suæ fiduciam mox propheta subiecit dicens
 fiat manus tua, ut saluum faciat me; quoniam man-
 data tua elegi. aliis gloriam sæculi eligentibus, aliis uene-
 15 rationem elementorum ac dæmonum capessentibus, aliis terrenas
 opes expetentibus sanctus iste mandata dei elegit. elegit autem
 non naturali necessitate, sed uoluntate pietatis, quia unicuique
 ad id, quod uult, uia est proposita uiuendi, et adpetendi atque
 agendi permessa libertas. et ob id uniuscuiusque aut pena
 20 aut præmiis adficietur electio.

5. Sed mandatorum domini qui esset finis, ostendit dicens
 concupisci salutare tuum, domine, et lex tua medi-
 tatio mea est. totum se iste in aduentum Iesu salutaris
 extendit; et illud, quod apostolorum beatitudini uidere fuit
 25 proprium, desideriis impatientibus concupiscit, hoc tamen ipsum,
 quod in lege agit, meditationem futuræ spei esse significans.

1 ut cum rerum dictarum sit pb cū puerū dictarū cū sit C per-
 cēpta (p a m. 2) V 2 agnitionis Cp b 3 ut dī dignū V 4 quorum pr-
 mum C profetanti tum deinde V prophetantiū deinde C 5 clare-
 sceret V 6 occultare CE 7 aliquit C om. V mandare æquitatis
 add. m. 2 V mandasse Cp b 8 æquitas C ut omnibus in salutare
 aut hoc C 9 cum profectum V 11 sed V¹ 13 me faciat Cp E
 14 eligi V¹ 16 elegit secundo loco om. V 18 quod om. C uolet V Cp E
 19 unusq; p(A) poena aut ex poenauit V 20 electio om. Cp(A)
 21 dī Cp quis E 23 ihm salutaris V iesn id est saluatoris p²e lesa
 id est salutaris p²b 24 extendit ex ostendit C ostendit V beatitudinē
 ex beatitudine m. 1 R beatitudinē VC 26 ait Re future V.

quia non ad præsentium effectum, sed ad futurorum profectum omnis intellegitur suscipi solere meditatio.

6. Ac meditationis istius quod præmium esset, ostendit: uiuet anima mea et laudabit te: et iudicia tua iuuabunt me. uiuere se in hac uita non reputat, quippe 5 qui dixerit: ecce in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea. scit sub peccati origine et sub peccati lege se esse natum; meditationem autem legis dei ob id elegit, ut uiuat. animam suam superiore psalmo ad uitæ istius gaudia adhortatur, cum ait: conuertere, anima 10 mea, in requiem tuam, quoniam dominus benefecit mihi: quia eripuit animam meam a morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu. placebo domino in regione uiuentium. has laudes deo referre festinat, iudiciis dei absorpta terrenæ corruptionis infirmitate ad 15 æternitatis adiutus profectum: ob id utique, quia elegit mandata et concupiuit salutare domini, quia meditatio eius in lege dei semper est.

7. Digno autem omnia sacramenti euangelici fine conclusit dicens: erraui sicut ouis, quæ perit: uiuifica seruum 20 tuum, quia mandata tua non sum oblitus. referri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, ut per salutarem æternumque pastorem in cælo angelis æterna gaudia præbeat se recepta. filius enim hominis

6 Ps. L, 7. 10 Ps. CXIV, 7 sq. 24 Matth. XVIII, 11.

1 ad præsentiā affectuum C ad ante futurorum om. C (?) 3 quod præmium (d in ras.) R præmiū quod V 4 uiuit C 5 iuuabunt V adiuuabunt RCp me supr. scr. C se om. p 6 qui om. C in iniquitatibus ex iniquitatibus m. 2 V 8 et sub ex sub m. 2 V esse se V eē se ≡ ≡ p esse C 9 eligit C uibat V¹ anima sua VCp superiore ex superiori R 10 adhortatus R adhortatus (adortatus p) est CpE animam meā V 12 de morte R 13 a lapsu V de lapsu R 14 uiuorum CpE cf. Sabatier II, 227 adn. referroē corr. m. 1 V 16 que legit V 17 et quia meditatio E 19 euangelici (euangelici V) sacramenti VCpe 20 periit ex perit R periit CpE cf. Sabatier II, 249 22 umeris R 23 per saluatorem suum æternumque VCpb per salutare suum æternumque e cf. p. 542, 23 24 audia corr. m. 2 V se receptū C se recepto pb.

uenit saluare, quod perierat, missus ad oves perditas
domus Israhel, dominus Iesus Christus, qui est benedictus in
sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXIX.

5

CANTICUM GRADUUM.

Ad te, domine, cum tribularer, clamaui, et exau-
disti me et reliqua.

1. Psalmorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent pro-
prias suas significationes, rationem et argumenta scriptorum,
10 quæ subiacent, breuissime continentes nosque quodam doctrinæ
indicio in intellegentiæ semitam dirigentes; de quibus nunc
non necesse est aliquid tractare. tum enim id fieri oportet.
cum psalmus unusquisque tractabitur. cum enim sibi inuicem
auctoritatem præsent et psalmus et titulus, debilis erit sermo.
15 si de aliquo eorum absque altero disseretur. nunc uero canticum
graduum attingimus, quorum et continua et æqualis inscriptio
est; atque ideo significatione conueniente titulorum sub unius
expositionis negotio uniuersorum reperietur ratio esse monstrata.

2. In plerisque psalmis multa secundum historiæ ordinem in
20 superscriptionibus eorum esse edita legimus: ut cum fugit
Dauid a facie filii sui Abessalon, cum mutauit uultum suum

2 israhel V dñs n̄ ihs xp̄s V in omnia saecula s. pE Explicit
psalm. centensimus octabus decimus incipit psalmus CXVIII V Explicit
psalmus CXVIII incipit CXVIII R Explicit C (in p deest Explicit a
sequitur ps. CXLII, cf. infr.) 5 canticum gradu (sic) ad te dñe cum
cet. V (quae Bened. h. l. de V rettulerunt, falsa sunt), in R absque aliis
h. l. statim sequitur textus totius psalmi. Exposicio quindecim gradu
beati Hylarii Pictauensis episcopi. Psalmorum tituli cet. P, titulo et s. textu
caret T. 8 ut in plurimis RPTE ut in psalmis V ostendimus RPTE

ostenditur V proprias suas RPTE suas propria V 10 nosque —
dirigentes om. V nosque PTs quosque Rusq3 a 11 in intellegentiæ
RTE intellegentiæ P 12 non necesse est RPTE non est necesse V
aliquid RPTE om. V tum RPTE tunc V 13 cum enim — disseretur
om. V 14 & psalmus Re psalmus PTb 15 canticum RPe canticū V

cantica Tb 16 gradum V continua et V et continua ≡ ≡ et R
17 atque ideo — monstrata om. V 18 negotio Re iudicio PTb rep-
perietur R 19 in plerisque RPTE in plerisque autem V historiæ
ordinem RPTE historiā et ordinē V 20 edita RPTE indita V 21 fili V.

coram Abimelech, cum post Bersabee a Nathan monetur, et in reliquis, sicubi gestorum ueritas ipsis psalmorum titulis continetur. sed meminisse nos oportet hos eosdem psalmos non idcirco omnes corporaliter intellegendos, quia his corporalium negotiorum significatio antefertur; quin potius oportet nos spir- 5 ritalem intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum commemoratione sectari, de quo non est nunc temporis dicere; sed simplicitati legentium consulentes legentem fuit congruum admonere. ergo, ne secundum prædictos ex pluribus titulos hi quoque graduum psalmi aliquid de historia contineant, uiden- 10 dum est.

3. In Esaiæ enim libro orante Ezechia signum ei positum prorogatae salutis in gradibus est. erant autem in domo eius gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente conscendit rursumque die mortis eius de temporis 15 sui limite lumine decedente descendit. sed nulla ad psalmos huius historiae similitudo est, cum graduum ne numerus quidem ipse conueniat. hoc tamen, quod Ezechiae datum signum est,

12 Esai. XXXVIII, 8.

1 post bersabee ea nathan profeta V post bersab &h. anathã R post
betsabee ab nat = ham P post bersabee ab natham T 2 ipsis VRTE
ipsi P 3 hos eosdem RPTE eiusdem V 4 intellegendos RPTE ex
intellegitur corr. m. 2 V quia his — antefertur om. V 6 hac ex
hae m. 2 V quadam RPTE om. V 7 sectari RPTE suscitari V
de quo — admonere om. V 9 admonere R commonere PTE sic
RPTE ergo si secundũ titulos superscriptos in hoc psalmo aliquid de
historia contineat uidendum est V 12 esiae V isaiæ T orante
ezechia (ezechi = a P) VPTE oranti ezechiae (h ex corr.) R signum
ei positum (ei inpositum R) prorogatae salutis (prorogata salute P) in
gradibus est RPTE signum ei positum est in gradibus prorogatae salu-
tis V 14 quos sol VE quod sol P quo sol RT 15 accedentem P
uerba conscendit — decedente om. R conscendit V conscendit ex con-
scidit P die mortis VPTE (T in marg. add. ut diem orsus) de PTE
dem V 16 limite lumine PTb lumine Ve descendit RPTE ex
conscendit rursum descendit corr. m. 2 V 17 huius om. VRP cum —
conueniat om. V 18 ezie V signum est RPT est signum Ve.

manifeste ostendit dei lumen his, quibus ob negotiorum saecularium merita futurae uitae beatitudo inpertietur, accedere, illis uero, quibus sit negata, decedere.

4. Esse autem in templo gradus quindecim historia nobis
 5 locuta est dispositosque ordines consistentium, quibus quaedam
 quasi dignitas in antecedentibus obtineretur, ut Leuitae primum
 consisterent, post Israelitae, tum proselyti et deinceps alii.
 sed quid de psalmis antea scriptis ex historia posteriore praesumimus, cum, si quid ex ea suscipiendum sit, suscipi ita
 10 debeat, ut psalmi historiam subsequantur? nisi tamen aliquid
 sit ad futuram historiam prophetatum. sed contuentes ipsam
 illam templi atque altaris aedificationem, umbram esse incorrupti templi et sanctificati speciem altaris his, quae in eo
 corporaliter praefigurata sunt, intellexeremus, nisi auctoritas
 15 praesumeretur ex psalmis? psalmi enim non sui tantum
 temporis res enuntiant neque in eas solum aetates conueniunt,
 quibus scripti sunt, sed uniuersis, qui in uitam uenirent, dei
 sermo consuluit, uniuersae aetati ipse aptissimus ad profectum.

5. Erat namque illa sacerdotii lex, quam secundum legis
 20 obseruantiam in euangelio Lucas sub Iohannis Baptistae natiuitate diligenter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascendere nisi qui esset princeps sacerdotum, eundemque toto in
 anno uno tantum die. quae omnia in similitudinem antea gesta
 in uno domino nostro expleta esse, et fides nostra et ipse

1 manifestae V¹R. ob negotiorum saecularium merita RPTE pro
 meritis V 2 impertietur PTE impertitur V impertiebatur R 5 con-
 sistentium RPTE consistere V 6 ut VRTE supr. scr. P leuitae RE
 leuitici (ex leuitici V) VPT 7 israelitis^{ae} corr. m. 2 V tum RPTE
 tunc V proselyti corr. m. 1 V prosaelyti R proseliti PT 9 ita RE
 om. PT 10 ut PTE ex si corr. m. 1 R historia subsequatur P
 11 sed codd., fort. et 12 aedificationem (ficationem in fine uers. add.) R
 13 sanctificati RPTb sancti e altaris ex altarii R post altaris spatium
 unius uersus uacuum in T in eo R in eodem PTE 14 intellexeremus
 nisi om. R 15 praesumeretur PTb praesumitur Re haud scio an
 locus iam Bened. suspectus mea interpunctione sanatus sit enim VR
 autem PTb 16 solum RE solas PT 18 consuluit VTb consulit RP
 22 nisi RTE supr. scr. P toto in anno RTE in toto ≡ ≡ anno P
 28 in similitudine R.

dominus nobis in euangelio auctor est dicens: non ueni legem soluere, sed adimplere. apostolus quoque omnem consummationem legis in domino nostro Iesu Christo esse testatur dicens: finis enim legis Christus est. sed et hic idem Dauid propheta æternum eum sacerdotem docet ⁵ dicens: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. hic igitur princeps sacerdotum ingressus cælos, sedens ad dexteram dei, orans ad patrem, ut, ubi ille esset, nos quoque essemus, qui et excitauit et collocauit nos in cælestibus, ille iam per prophetam monuerat, quibus modis ¹⁰ quibusque uitæ operationibus ascendere posset ad sese, per Esaiam ita: lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis uestris e conspectu oculorum meorum: desinite a malitiis uestris, discite bonum facere, exquirite iudicium, eruite iniuriam accipientem, ¹⁵ iudicate pupillo et iustificate uiduam: et uenite disputemus, dicit dominus omnipotens. hi sunt igitur gradus perfecti illius æternique templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorum propitiatione transcendit, modo terreni ex lege sacerdotis seu ²⁰ gradibus in sanctorum sancta scandentis seu litationis hostiam pro populo offerentis.

6. Ac de quindecim quidem gradibus et superscriptione cantici iam in exordio psalmorum tum, cum sermo de numeris et de superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus, ex duobus ²⁵ scilicet numeris hebdomade et ogdoade, quorum unus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum

1 Matth. V, 17. 4 Rom. X, 4. 6 Ps. CIX, 4. 12 Esai. I, 16 sq.

5 propheta æternum *RTE* propheta in æternum *T* 6 sacerdos dñi in *R* 7 melchisedech *P* ingressus *RTE* ex egressus *P* 8 ille *PTE* om. *R* 9 nos quoque *RPTe* et nos quoque *h* excitauit et collocauit *RTE* excitabit et collocabit *P* 11 posset *RE* possit *PT* per esaiam (esaiam *T*) ita *RPT* sed per Esaiam ita ait *E* 12 mundi *PTE* cf. Sabatier II, 518 & mundi *R* 17 hii *T* ex hi *R* 18 princeps *RTE* ex principes *P* 20 transcendit *P* terreni *PTE* terrenis *R* sacerdotis *PTE* sacerdotis *R* 25 cf. p. 14, 2 26 ebdomadae *RPT* ogdoadae *RTa* 27 uerba legis sit alius ob accedentem ad sabbatum bis scripsit *G*.

manifeste ostendit dei lumen
larium merita futurae uitae
uero, quibus sit negata, de

4. Esse autem in tem

locuta est dispositosque

quasi dignitas in ante

consisterent, post I

sed quid de psalm

sumimus, cum,

10 debeat, ut psalm

sit ad futuram

illam templi,

rupti temp

corporalit

15 praesum

tempo

quib

ser

20

enim

imminerent,

cuius

nobis

auctores

erunt,

qui ita

coepti

sunt:

5 Phil III, 20

1 sit euangeliorum, hunc scripsi; in euangeliorum hunc G euangeliorum
sic hunc P (sic hunc in ras.) euangeliorum sit hunc RT 2 per que
RPT perque G canticum Pe canticorum RTE cf. lin. 6 3 conscendimus
GP¹ conscendimus T conscendentibus R 4 non G 5 paulum G
apostolum PTb caelis ex caelest T 6 hos RPTE (in R a portu
ras) hos ergo V hoc G gradus RPTE gradus V canticum G
ticum P¹ cantici V cantici ex canticis R canticorum P¹TE cf. Sd
1886 p. 340 quos RPTE ex quas corr. m. 2 V scendere RPT
scander G ascendere Ve 7 sancta RPTE cinota (?) G om. V 8 itinere
ex itineris P 9 graduum om. R 12 per singulorum GR per singulos
PTE 15 bis GPTE om. R solum G 16 in babyloniam G in baba
lonia P 17 profetatum G 18 quibus non GRPT quibus nunc non
19 propheta R 21 ciuitatis GPTE om. R 22 nobis supr. add. P
erunt eras sunt in uers. exeunte R cepti sunt R coeperunt PT.

rum, hunc
n qu
no

or

.s. a.

gradus qu

aduum quindec.

sedis ascensus. forte

gradus singulos conscendebat

in psalmorum profectus docebitur.

ur, ascensis posso nos in excelsis et

locari.

domine,

proph

ur, tai

co

uiuant adimentes deo curam,

horum ergo labia sunt

ix est et per simulationem

ertat religionem et per

ticorum quoque ista

geliorum uirtutibus

ltatis aliter omnia

igitur per dei

tribulationes

ex

sus affe

ut promiscu

one deum precetur,

error, aut damni anxietas

elum dolorumque uulnera ad deu.

, tamquam non omnia eorum, quæ acci

aptissima sint. apostolus dissolui et cum Christo

melius esse testatur, curam pecuniæ radicem totius malitiæ
condemnat, et flendos potius uiuos euangelia dixerunt: et quid
contra hæc fidei nostræ proposito firmato loci aduersus nos
sæculo relinquetur, cum Christi consortium mors adquirat, inopia
pecuniæ præstet inopiam peccati, nostrorum abscessio spei com-
munis sit accelerata properatio?

9. Sed si istæ non sunt, quæ ergo erunt tribulationes, ob
quas clametur ad dominum? sunt plane et maximæ, trahentes
nos in profundum peccati. propheta enim hominem gradibus
ad æterna scandentem ex persona sua formans, quibus maxime
malis cauere debeat, docet; his namque, quæ consiliorum

1 Sic h. l. repetunt hunc sacri textus uersiculum VR et ponunt PT prioribus a
sequentibus noua inscriptione non separatis. 8 utatur — adiacet om. PT
utatur R 4 significantiam RPE suam significantiam T quamuis

propossemus P 5 temperaret RP temperarit Tb temperet e 8 de con-
suetudine forte R de consuetudine enim forte PTE 10 profeta P
11 cum PTE est (supr. scr. m. 1) R præcetur R 12 damni aut
anxietas G 13 hæc ferre P 14 tamquam non RPTb tamquam *** G

quamquam e accidunt G accidunt RTE accedant P 15 spebs G spe R
16 melius esse ex uestigiis codicis G melius RPTE 18 loci RE om. spatio
uac. relicto P dilectissimi T 19 relinquetur PTE relinqueretur (?) G relinqtur
(n in ras.) R 23 planæ R¹ maxime P 24 hominem RE om. PT
25 quibus RPT a quibus E.

auctoritatibus et hortationum impulsibus et blanditiarum inlecebris in infernum demergunt, cum alius nos hortatur ad honores, alius otio, somno, gula, luxu ad præsentem uitam detinet, alius ad falsarum religionum superstitionem deducit,
 5 alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat, de quibus scriptum est: subuertunt mores bonos colloquia mala. namque aduersus hæc omnia animi nostri inbecilla natura est. circumcursant enim undique ac uariis nos blandimentorum suorum aculeis compungunt. ac prima illa spes
 10 uitæ est, ut inrumpentibus illis in sensum nostrum ui, fraude, dominatu, tamquam e media tribulatione clamemus ad dominum, ut conuersio nostra ad eum, conflictantibus calamitatibus, totis fidelis clamoris uiribus audiatur. iam autem ipse clamor ad cum noster erit requies et ipsa confessio deprecandi maxima
 15 est pars salutis. et idcirco ait: ad te, domine, cum tribularer clamaui, et exaudisti me. ipse enim solitus est precantibus dicere: ecce adsum.

10. Et quia adest, de his, quæ consecuntur, rogandus est: domine libera animam meam a labiis iniquis et a
 20 lingua dolosa. hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est, malæ adhortationis societas et pestiferi consilii consuetudo. a qua animus referendus est et aures obstruendæ sunt. distinxit autem labia iniqua et linguam dolosam. et quidem iniquitas inuerecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit.
 25 hi sunt, qui abnegantes deum nullum humanis rebus adserunt relicum esse in religione dei profectum; sed solum hoc sibi

6 I Cor. 15, 38. 17 Esai. LII, 6.

2 in infernum *RPT* nos in infernum *E* 5 scismata *RPT* 6 colloquia *PTE* consilia *R* sed cf. *Sabatier III, 717 et Hartel Lucif. p. 25*
 8 enim & undique *R* 10 ui et fraude *T* 11 dominatum *PT* 14 noster *PT* nŕ *R* nostra *E* confessio depraecandi *G* conuersio depraecandi *PR*
 conuersio deprecandi *T* maxima est pars *R* et *G* ut uidetur (maxima est ***) maxima pars est *PT* maxima pars ac spes est *E* 17 praecantibus *GR* 18 et qui *G* consecuntur *P* consequuntur *R* 19 animam meam *PTe* (*P* meã *supr. add.*) animam eam *V* animam *Rb* et a lingua (et in *marg. add. P*) *VPe* a lingua *RTb* cf. *p. 551, 15* 21 pestifera *T*
 24 perficit ex perfecit *P* 26 relicum *G* reliquum *R* reliquum ex reliquam *P* in regione *G*.

bonum esse, quod luxui et corpori uiuant adimentes deo curam,
 prouidentiam, arbitrium, potestatem. horum ergo labia sunt
 iniqua. dolosæ autem linguæ opus fallax est et per simulationem
 noxium, quod sub religionis nomine euertat religionem et per
 uitæ spem deducat in mortem. hæreticorum quoque ista
 mendacia sunt, prophetarum dictis et euangeliorum uirtutibus
 et apostolorum perscriptionibus mendacio occultatis aliter omnia
 tradere et docere quam scripta sunt. ab his igitur per dei
 misericordiam orantes liberamur et inter eorum tribulationes
 clamantes ad deum exaudiemur.

11. Sed sequitur: quid detur tibi et quid adponatur
 tibi ad linguam dolosam? bene ad id, quod dictum est:
 ad te, domine, cum tribularer clamaui, et exaudisti
 me: domine, libera animam meam a labiis iniquis
 et a lingua dolosa, subicitur: quid detur tibi, et quid
 adponatur tibi ad linguam dolosam? ut per prophetam
 impleretur, quod a domino dictum est: ecce adsum tibi,
 tamquam in ipso puncto imprecationis hæc domini uox refer-
 tur: quid detur tibi et quid adponatur tibi ad
 linguam dolosam? frequenter autem interrogantis domini
 sermonem legimus et in nouo et in ueteri testamento, ut ad
 Adam: ubi es Adam? ut ad Cain: ubi est frater tuus?
 ut ad turbas, cum mulier fimbriam attigisset: quis me tetigit?

22 Gen. III, 9. Ibid. IV, 9. 23 Marc. V, 30; Luc. VIII, 45.

1 b.num esset *G* adimentes *ex* adementes *P* 3 sic *RPT*, *cod. V*,
 qui et in hoc ps. ubique decurtatus est, hæc habet: dolosa autem lingua
 opus est fallax quod per uitæ temporalis spem deducit in mortem
 5 hereticorum *VRT* 6 uerba prophetarum — occultatis, quæ *GRPT*
 præbent, *om. V* 7 perscriptionibus *G* præscriptionibus *RPT E* mendacio
supr. scr. P 8 dñi *add. m. 2 V* 9 eorum *VRPT* illorum *E* 10 ad
 dñm *GVRE om. PT* 11 sed sequitur *R* sequitur *PT E* sub hoc subse-
 quitur *V* et quid *VRP¹T* aut quid *P²e* adponatur *GRPTE* *ex* adpo-
 nitur *m. 2 V* 12 de iis, quæ in *P* post tribularer usque ad p. 556, 21
 desunt, cf. Acad. p. 74 13 animam meam *RTE* animam *G* cf. p. 550, 19
 14 et a lingua *GRe* a lingua *Tb* 15 impleretur *Rb* impleatur *Te* 16 impre-
 cationis *TE* interpretationis *R* 17 quid detur *R* et quid detur *TE*
 18 sermonem *R* personam *TE* 19 fimbriam *RE* fimbrias *T* tegit
 corr. m. 1 *R*.

ut ad discipulos: quem me dicunt homines? uos autem
 quid dicitis? non ille doceri uult, qui scrutans corda et
 renes deus est, cogitationum nostrarum inspector est, sed per
 confessionem interrogatorum aut peccatis ueniam aut fidei
 5 honorem redditurus interrogat. denique Adam confessus ueniæ
 reseruatus et glorificatus in Christo est: Cain negans maledicto
 diaboli adæquatus est; est enim iam a principio designatus
 homicida. confessa mulier fide sanata est; respondens fide
 Petrus claues cæli sortitus est. atque ita omne spei nostræ
 10 præmium in confessione consistit, ut ea, quæ consequi nos
 posse credidimus, consecuturos esse testemur.

12. Et idcirco quædam a propheta interrogationis est facta
 conuersio; sed fidei digna consecuta responsio est. ad id enim,
 quod quæsitum est: quid detur tibi et quid adponatur
 15 tibi ad linguam dolosam? id est: quid tibi aduersus
 falsitatem eius præsidii adferatur? responsum est: sagittæ
 potentes acutæ cum carbonibus desolatoriis. solæ
 enim sunt domini potentes et acutæ sagittæ, quæ linguam
 dolosam ualent configere habentes in se uirtutem perurendæ
 20 fraudulentæ atque uastandæ; de quibus in septimo psalmo ait:
 sagittas suas arsuris operatus est; quæ sibi utraque
 conueniunt. dei enim uerbum omnem nequitiam configit et
 omnem sensum petulantiae conuulnerat et ipsum illum uehemen-
 tissimum mortis aculeum compungit. namque peccator cum
 25 audiat deum æternum, deum mundi conditorem, deum iudicem,

1 Matth. XVI, 13 sq. 21 Ps. VII, 14.

1 homines *RT* (*G?*) homines filium hominis *E* 2 quid *GRT* quem
 me *E* 3 cogitationum *G* et cogitationum *RTE* 4 interrogatorum
GTR (in *R* torū in uersu exeunte add. *m.?*) 5 sanata *RE* sana *T*
 respondens — sortitus est *om. T* 9 adque *R* 13 conuersio *RE*
 conuersio *T* 15 id est *VRE om. T* 16 eius *VRT* huius *E* 17 po-

tentes *VRb* potentis *T* potentis *e* cū *RTE* cf. *Sabatier II, 249 et*
LXX (ubi σὺν) in V desolatoriis *VRE* desolationis *T* 18 sunt dñi
 potentes et *R* sunt domini potentes sunt et *T* domini potentes sunt
 et *E* 19 ualent *R* ualeant *TE* perurendæ *RTE* perimendæ *ed. rec.?*
 (cf. *adn. Bened.*) 20 fraudulentæ *GRTe* fraudolentiæ *b* 25 mundi
 conditorem *RE* mundi cōditorem *ex* munditorem *T*.

seseque hominem intellegat deo debere, quod natus sit, quanto doctrinae dei telo conscientia eius errorque ferietur, cum se igni inextingnibili, separatum ut paleas tritico et desolatum bonorum fructuum consortio, cognoscat urendum? cuius doctrinae per apostolos reuelandae in psalmo altero meminit dicens: 5
sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum. has potentes sagittas, hos carbones desolationis dari sibi fidelis quisque orat et ad linguam dolosam expectat adponi emendandis his, qui tribulant, uel doctrinae telo uel metu poenae.

13. Sed et beatus Iob hostem suum. quo confixus fuerat, 10
ignorans cruciatus corporis sui et dolores sagittas domini esse dixit dicens: sagittae enim domini in corpore meo sunt, quarum indignatio ebibit sanguinem meum. et forte has quoque ultricium poenarum sagittas aduersus labia iniqua et linguam dolosam inprecetur propheta, quibus confixa 15
cum lingua dolosa uniuersa labia perurantur.

14. Quamquam sint plures, qui spiritaliter suscepta a fidelibus caelestis doctrinae praecepta sagittas uelint existimari et carbones desolationum peccatorum emundationem, atque ita accipiendum putent carbones desolationis, quia dominus dixit: 20
ignem ueni mittere in terram; et quid uolo, si iam accensus est? non est autem dubium, peccatorum eum ablutionem et remissionem attulisse; quem ignem iam accensum esse dixerit, quia per eum uitiorum omnium fiat sordiumque purgatio. accommodant autem ad hoc illud, quod dictum ad 25
Esaiam est, cum per forcipem carbone comprehenso labia eius contacta sunt: ecce abstuli iniustitias tuas et peccata tua purgaui.

6 Ps. LXIII, 8. 12 Iob. VI, 4. 21 Luc. XII, 49. 27 Esai. VI, 7.

2 doctrinae dei telo RE ***** nae dī loco (?) G doctrinae telo T
3 tritico R a tritico TE 9 telo TE zelo R 10 ostem R 18 ebibit
RT obibit (?) G 14 aduersus GE aduersū RT 15 inpraecetur GR
16 labia perurantur GRs labia iniqua perurantur Tb labia dolosa perur-
ratur α 19 desolationum Ge desolatorum R desolationis Tb emnda-
tionem G adque GR 20 dixit G dixerit RTE 23 ablutionem G
quem G cū R quam Tb in qua e 24 per eum RE *** cum (?) G
per eam T 25 illud RTE id ad (?) G.

15. Sagittam autem ipsum dominum nuncupatum in eodem
 Esaia meminimus hoc modo: posuit me ut sagittam
 electam et in pharetra sua abscondit me et ait:
 grande tibi est hoc, uocari te puerum meum. esse
 itaque intellegimus etiam hunc utilem sagittam et potentem.
 confixis uitiorum nostrorum aculeis salubri nos uulnere utilique
 penetrantem; de qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit:
 uulnerata dilectionis ego sum.

16. Sint ergo hæ sagittæ utrumque in modum expectatæ,
 uel in pœnam conscientiæ iniquos ac dolosos configentes uel
 in dilectorum sibi corporibus peccata et uitia uulnerantes:
 sitque uel deuastans carbo uel purgans, dummodo abnegantes
 deum per pœnam absumat, purget autem ad perfectam inno-
 centiam confitentes.

17. Sed quæ ad superiora dicta sequens prophetæ responsio
 est? heu me! quod incolatus meus prolongatus
 est! bona non possunt uideri uere bona a nobis iudicari, nisi
 expetantur. nam quomodo fidem iudicii nostri, nisi eorum, de
 quibus bene iudicauerimus, efficientia præstabimus? bonam
 pudicitiam existimamus: qui ergo opinionis nostræ fructus, nisi
 in ipsa pudicitiae adpetitione consistet? bona est innocentia:
 sed nisi festinantes atque exercentes eam uere ita sentire non
 intellegemur. mentium enim iudicia non uerbis significanda
 sunt, sed rebus explenda. conuenit igitur prophetam, expec-
 tantem post sagittas domini et illos carbones desolationis beati
 illius regni et æterni temporis gloriam, id, quod expectat,
 desiderare. et desiderat plane. neque solum desiderat, sed
 moras odit et ipsam illam non potiundi iam desiderii tanti

2 Esai. XLIX, 2 sq. 8 Cant. II, 5 (LXX).

1 in eodem esaia (isaia RT) meminimus RTE eseias ostendit V
 2 hoc modo RTE hoc modo dicens V posuit V et posuit RTE ut
 V cf. Sabatier II, 600 adn. tamquam GRTE 3 in faretra (pharetra E)
 VE faretra (pharetra T) RT 4 est hoc GVTE hoc est R 5 hunc R
 hunc b hanc Te 7 penitrantem T 9 expectate R 11 corporibus
 sibi R 17 uideri RE om. T 18 expetantur (tantur in ras.) R 21 bona
 est Rb bona Te 23 intellegimur R mentium RE amantium T
 25 desolationis RTE desolatorios V 28 moras RTE omnes moras
 illam om. T potiundi Re potiendi Tb.

dolet dilationem dicens: heu me! quod incolatus meus prolongatus est.

18. Querellam istiusmodi a plurimis sanctis frequenter audi-
uimus, tarditatem spei suae morosa corporum dissolutione
deflentium. dominus in euangeliiis docuit accelerationem regni
caelestis orandam. impatientem enim caritatem esse eorum,
quae amet, conuenit; atque ideo dici oportet, quod ut dicamus
a domino praecipimur: adueniat regnum tuum, fiat
uoluntas tua. Paulus beatus in habitatione corporis sui
congemescit, per incolatum carnis peregrinari se a deo con-
querens. ex quo contra peregrinandum in carne scit sibi esse,
ut ei cum deo sit incolatus; sed tamen melius ei esse dissolui
et cum Christo esse. Ecclesiastes ait: et laudaui omnes,
qui mortui sunt, super omnes, qui uiuunt usque
nunc: liberata scilicet per dissolutionem corporis anima, onere
atque consortio eam esse infirmis huius et periculosae carnis
exutam. in hoc igitur nimium sibi prolixo in corpore incolatu
congemescit propheta, festinans peregrinari a terrenis et in-
colere caelestia, ut derelictis corruptibilibus atque praesentibus
consequatur inuisibilia et aeterna.

19. Iob sanctus et testimonio dei dignus non solum corporis
istius incolatum congemescit, sed ipsam illam natiuitatis suae
diem maledicit dicens: pereat dies, in qua natus sum,

8 Matth. VI, 10. 9 Rom. VII, 24. 12 Phil. I, 23. 13 Ecclesiastes
IV, 2. 23 Iob. III, 8.

3 quaere \equiv lam (*eras. l*) R querelam TE 4 tarditatem R de tar-
ditate TE morosa corporum dissolutione *scripsi* morosam corporum
dissolutione R morosam corporum dissolutionem Tb et morosa corporum
dissolutione e ex morosa corporum dissolutione *coni. Bened. in adn.*
5 in euangeliiis R in euangeliiis suis TE 7 quae amet RTb qui
amant e 8 praecipimur RE praecipit T 9 tua V³RTE om. V¹
in habitatione Re inhabitationem Tb 10 congemescit R congemiscit TE
conquaerens R 11 ex quo Re quo Tb 12 esse dissolui Rb esset
dissolui Te 13 ecclesiastes R aecclesiastes T et Ecclesiastes E *fort.*
recte 15 corporis RE om. T 16 eam esse RTb atque etiam e in-
firmis E infirmae (*ae in ras. m. 31*) R infirmis ex infirmae T huius
et RT huius atque E 18 congemiscit TE et sic in seq. 23 dies in
qua R (*ἡ ἡμέρα ἐν ᾗ LXX*) dies ille in quo TE.

et nox, in qua dixerunt: ecce masculus; et Hieremias similiter: maledicta dies, in qua genitus sum; maledictus nuntians patri meo et dicens: quia natus est tibi masculus. atquin idem a domino audierat: priusquam te formarem in utero, noui te; et priusquam exires de uulua, sanctificauit te. quid ergo? maledicit coepisse se, qui ante quam esset, et deo cognitus et sanctificatus a deo est? absit istud. non enim hoc in se, quod sanctificatus est, odit, sed ea, quæ in sanctificationem consecuta sunt, maledicit, propectum se scilicet per incrementa corporis in has molestias corporei incolatus. formatus enim intra matris uulua et per uirtutem creatoris sui in substantia animæ ad dei imaginem figuratus non conceptus et figurationis suæ ortum, sed eum, qui ex incremento accessit, profectum editi corporis
 15 congemescit, in quo sibi in malis sæculi et infirmitatibus carnis uitiiisque uiuendum sit. iam tamen conformato in utero et in uulua sanctificato, specie in se originis cælestis æterna, non ambiguum, quin ex dei sanctificatione post legem mortis huius esset mansurus æternus.

20 20. Sed prophetæ huius non in multum longe alius affectus est, quam Iob atque Hieremiæ. non enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. nam post prolixi huius incolatus sui querellam consequitur ad id, quod ait: heu me! quod incolatus meus prolongatus est, habitauit
 25 cum habitantibus Cedar. Cedar gens est Ismahelitarum

2 Hierem. XX, 14 sq. 4 Hierem. I, 5.

1 ecce masculus *RT* ecce masculus natus est *E* 2 genitus sum *RE* ex natus sum *T* 4 adquin (in in *ras. m. I*) *R* atqui *Te* 6 de uulua *Tb* deuulsa *R* de uentre *e* maledicit coepisse *Re* maledicat esse *Tb* 7 esset *TE* eet *R* cognitus et *RT* cognitus est et *E* 9 in sanctificationem *Rab* sanctificationem *Te* 10 se scilicet *Rb* scilicet *Te* 12 in substantia *Tb* in substantiam *Re* 13 & figurationis *R* nec figurationis *TE* hortum *R* 16 iam *om. R* confirmato *R* cf. *Acad. p. 46* 18 sanctificatione *RTb* significatione *e* 20 in multum *R* multum *TE* 22 quaeritur *RP* uerba nam post — consequitur, quæ extant in *RE*, *om. PT* 23 quaerelam ex quaerellam *R* 24 habitauit *VRP* et habitauit *TE* 25 caedar *VR* et sic in seq. ismahelitarum *VR* hismahelitarum *PT*.

deserta incolens, cuius fines usque Medos et Persas proferuntur. Cedar enim Ismael filius fuit Genesi testante: primitivus, inquit, Ismael Nabaioth et Cedar. hi sunt nunc Saraceni nuncupati. qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex persona populi captivi prophetam conquestum fuisse, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. sed uirtutem uerbi non intellegentes nec prophetæ spiritum sentientes auctoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumunt, psalmo omnino nihil, quod captiuitati populi congruat, continente. 10

21. Cedar enim secundum hebraicam linguam id est, quod nobiscum pronuntiatur obscuratio. in hoc enim obscuro tenebrosoque corporum habitaculo inuisibilis illa animarum nostrarum conformatio continetur, habetque hunc contagiosi incolatus sui carcerem cælestis naturæ captiua generositas. meminit huius 15 tabernaculi sponsa illa in Canticis canticorum dicens: nigra sum et formosa sum, filia Hierusalem, sicut tabernaculum Cedar: ex tabernaculis huius obscuritatis confessa se nigram, sed non abnuens, quia Christi sponsa sit, se esse formosam. omnis enim se spondens Christo in specie iam 20 consistit æterna. in his nos inluminari tabernaculis dominus præcepit dicens: lucerna corporis tui est oculus tuus,

2 Gen. XXV, 13. 16 Cant. I, 4. 22 Matth. VI, 22.

1 incolens VRE incolis PT usque medos VRPT usque ad Medos E cf. Acad. p. 106 et Wölfflin Arch. IV, 56 2 ismael VP ismahel R hismahel T et sic infr. inter fuit et genesi del. illud m. 2 V 3 inquit R nabaioth R nabaioht P naueoth V hi VRP³ hii P¹T 4 putant RPTE putauerunt V 5 ei RPTE illi populo V 6 non intellegentes RPTE nō sit intellegere debemus sequentibus usque ad continente omissis V 7 omnino PTE omni R 8 congruat RTE congrua P 9 hebraicam R hebreicam V id est quod RPTE om. V 10 in hoc RE hoc PT 11 confirmatio e 12 et formosa sū VP¹ et formosa sum RT et formosa P²b sed formosa e filia Va cf. Sabatier II, 376 filiae RPT¹ tabernaculum VPT tabernacula Re 13 ex tabernaculis RP¹ ex tabernaculi TE ex tabernaculo P² obscuritatis RP obscuritate TE 14 nigram PTE nigramq R (an nigram quidem?) quia RPE quæ T se esse PTE esse R 15 in specie RPT² in spe e 16 consistit æternam P.

et si lumen, quod in te est, tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ sunt? et rursum: uos estis filii luminis, non filii tenebrarum.

22. Seruauit autem etiam hanc rationem propheta, ut cum
 5 habitationibus Cedar habitauerit, non in habitationibus.
 licet enim sancti in carne uiuant, tamen, si habeant arma
 militiæ non carnalia, sed potentia deo, cohabitabunt tabernaculis
 Cedar, non inhabitabunt. peregrinantes enim a corpore ut dei
 accolæ audient ab apostolo: uos autem non estis in carne,
 10 sed in spiritu; si tamen spiritus dei habitat in
 uobis. sic ergo habitauit, ut cohabitaret habitantibus, ostendens
 in eo, quem doleat, incolatu se esse peregrinum. et quia
 iniquorum consortium et cohabitationem habitantium in obscuritatibus
 odisset, quamquam de futuro iam questus esset, adhuc
 15 etiam de præterito ait: multum incola fuit anima mea,
 in multis scilicet tribulationibus labiorum iniquorum et linguæ
 dolosæ, ob quas ad dominum proclamauit.

23. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit, ostendit dicens: cum
 his, qui oderant pacem, eram pacificus. hoc proprium
 20 et dignum prophetæ est, simultates et motus naturæ alienæ
 uoluntatis suæ pace cohibere et infidas quasque animorum ac
 turbulentas affectiones omni placabilitatis modestia continere.
 et hæc dominus docuit pacificans ipse in semet, quæ in cælis
 et in terra sunt, orare pro persequentibus, neminem odisse,

1 Matth. VI, 23. 2 I Thess. 5, 5. 9 Rom. VIII, 9.

1 si lumen quod in te est tenebræ sunt PTE cf. Sabatier III, 36
 quodsi oculus tuus tenebrosus R (librarius ad uersiculum antecedentem
 sacri textus aberrauit) 4 cum habitationibus PTb cum habitantibus
 (ntib in ras. 1) R cum habitantibus e 7 militiæ RTE ex milia P
 tabernaculis PTE in tabernaculis R cf. de loco uniuerso ac de sententia
 in
 adn. Bened. 8 non inhabitabunt E non $\equiv \equiv$ habitabunt P non & ha-
 bitabunt RT 9 accolæ R (ubi oco in ras.) PTE 11 habitantibus
 PTE habitantes R ostendens RE contuens PT 12 incolatu se esse
 RTE incolatu'esse P peregrinū PTE ex peregrinā corr. m. 1 R et
 PTE ex tum et corr. R 13 cohabitationem RT habitationē V coha-
 bitationes E conhabitationibus P 15 animea V 18 cum is qui oderant
 V cf. Sabatier II, 250 cum odientibus PTE cum odientes R 20 motus
 PTE supr. scr. m. 1 R 21 pace RTE pacem P.

amare inimicos. et apostolus monet: si possibile est in uobis, cum omnibus hominibus pacem habentes. et dominus hanc ueluti praeceptorum summam consignat: pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. hæc igitur conseruabit corda nostra in Christo, hæc nos patriarchis adæquabit, hæc etiam eos, qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit.

24. Sed prophetæ restat et aliud officium, doctrinam scilicet dei uniuersis constanter ingerere et uerbum uitæ æternæ iugiter prædicare. non inmemor quoque huius fuit ministerii; nam ait: cum loquebar illis, inpugnabant me gratis. erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationem pacis ipsius oderant pacis inimici et ad doctrinam dei commouebantur, quos per modestiam prophetæ silentium eius in pace cohibebat; atque ita cum inimicis pacis propheta pacificus est et prædicare pacem propheta non desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis inpugnant.

PSALMUS CXX.

Canticum graduum.

Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi et reliqua.

1. Secundum hunc psalmum canticum graduum aliqui referendum esse ad personam domini et saluatoris nostri existimant aptantes maxime ei dictum hoc: per diem sol non uret

1 Rom. XII, 18. 8 Ioh. XIV, 27.

1 uoces et apostolus — est in uobis, quæ extant in RE, om. PT
 2 cum hominibus pacem habentes R cf. Sabatier III, 642 (prob. cum omnibus hominibus pacem habentes) cum omnibus hominibus pacem
 habeatis e cum omnibus pacem habeatis b cum omni homine (homi^{ne} P)
 pacem habere PT 12 pacificus RPTE profeta pacificus V inimicis
 V²RP²TE inimicus V¹ inimici P¹ 15 cohibebat VRP²T conhibebat P¹
 Explicit psalmus CXVIII incipit psalmus CXX V Explicit psalmus
 CXVIII incipit XX (sic) R Finit psalmus CXVIII incipit psalmus
 CXX P Expl. CXVIII incip. CXX T 20 in montes ex in monte
 m. 2 V auxilium V cf. infr. adiutorium h. l. R 22 canticum RPæ
 (cf. Stud. 1886 p. 341) canticorum Tb 24 ei in ras. RP.

te. neque luna per noctem. inpletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. sed iudicio horum nihil decerpimus. neque enim sensum intelligentiæ huius arguimus, uniuscuiusque
 6 arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint aut intellexerint, sequi magis uelint. nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his, quæ intellegebamus, aptare.

2. Leuauit oculos meos in montes. humanæ mentis natura ea est, ut, si cogitatione aliquid contemplemur, talem se
 10 nobis unaquæque species exhibeat, qualem eam et cogitando formemus. quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum, in quo defixi sunt, referunt ad sensum. et ut planius intellegi id, quod dictum est, possit, adferemus exemplum. si quis hiemis die uer cogitauerit et ornamentum eius lumine
 15 mentis inspexerit, oblitterata hieme, in qua sit atque algeat, totum ei in sensu suo uer cum habitu suo ornatuque consistet. adeo mentis oculi oculis corporis præstant, ut ineunte in nos obliuione præsentium totos nos obtineat quidam quasi animo præsumptus usus absentium. hoc igitur quo spectet, mox
 20 uidebimus.

3. Leuat in montes propheta oculos. quosnam oculos? nempe de quibus scriptum est: reuela oculos meos, et cognoscam mirabilia de lege tua; et rursum: præceptum domini lucidum, inluminans oculos. num-
 25 quid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? numquid non naturam uidendi sortiti sunt? quæ inluminatio uel quæ reuelatio erit necessaria? deinde quæ uisuri mirabilia in lege? nisi forte in casis festa frondium, in templo pecudum sanguinem, in pascha agni uictimam,

22 Ps. CXVIII, 18. 24 Ps. XVIII, 9.

2 quo \equiv P 8 iudicio horum (o horum in ras. m. 1) R iudicio eorum PT indiciorum α 9 natura ea V natura ex naturæ R naturæ PT contemplemur ex contemurmplemur m. 2 V talem RPT talis V 12 in quo defixi RPT in quod fixi (in add. m. 2) V sunt ex sumus m. 2 V 16 totum & R uer — suo om. R 21 leuat RPT leuauit ergo V 22 scribitum est VP 23 de lege tua VRe (ita etiam p. 381, 7 VRCp) ex lege tua PT 28 mirabilia R in casis GRT in casis P.

in summa religionis sabbati otium? et, ut puto, fieri hæc ab his, qui spectatores aderant, uidebantur. non ergo in id reuelandi sunt oculi, quod cernebatur, sed ad id, quod intellegi optabatur in lege.

4. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes. quos-
nam in montes? non utique in hos lucis atque aris profanatos
et conuentibus impios, neque illos siluis horridos, saxis nudos,
præruptis inuios, niuibus concretos; quid enim in his admirationis
aut spei situm est? sed montes accipimus propheticos libros
ex terra in altum eleuatos, per quos sit in superiora conscen-
sus et gradus in æterna. poterimus autem et montes existi-
mare angelica ministeria, cælorum uirtutes et potestates, quarum
ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. si enim
secundum Danielum dominus ipse mons magnus est, non
ambigendum est montes eos nuncupari, qui præcepti eius et
uoluntatis et communicandæ in nos beatitudinis sunt ministri.

5. In hos igitur montes propheta oculos cordis eleuans
horumque intra se omnium monita, ministeria, officia, dona
contemplans et in his intellegentiæ suæ lumen intendens
reddidit sensui suo contemplatæ speciei integram perfectamque
naturam et totum id, quod cogitatione uiderat, mente continuit
sciens, unde uenturum esset auxilium ei, dicens: unde ueniet

1 religionis *RPT* *** onis *G* religione *E* otium ex totum *R* et
ut *RP* sed ut *T* 2 qui spectatores *Re* quia spectatores *PT* in id
GVRPT ad id *E* 3 uerba sed ad — optabatur, quæ in *VRT* extant,
om. G, in *marg. add. P* 4 optatur *V* 5 ergo *om. V* propheta
eleuauit *VPTR* (in *R* litt. ta e in *ras.*) profetae **** *G* mones *G* 6 in
montes *VPT* montes *Re* in his *G* 7 neque illos *GR* neque in illos
PTE 8 admirationis *GRPT* aut admirationis *E* 10 eleuatos *GV*
elatos *RPT* 11 uerba et gradus in æterna, quæ sunt in *GRPT*, *om. V*
existimare *GRPT* intellegere *V* 12 angelica *GRPT* euangelica *V* mi-
nisteria *GRPT* mysteria *V* cælorum *G* et cælorum *VRPT* quarum
GRPT quorū *V* 13 in sublimia *GRPT* in caelu^m *V* 14 danielum
R danielum *T* daniellem *P* 15 præceptis *P* 17 oculos cordis *VR*
oculos *PT* releuans *P* 19 et in his *GRPT* et in his igitur *V*
22 sciens *RPT* insciens *V* unde *VRPT* unde ei *E* auxilium ei *V*
auxilium & *R* auxilium — dicens *om. PT*.

auxilium mihi. statimque sibi beata confessione respondit:
 auxilium meum a domino, qui fecit cælum et terram.
 ad montes quidem oculi eleuantur, quia per eos est doctrinæ
 ministerium, profectus, ascensus. sed cum confitendum sit, unde
 5 ueniat auxilium: auxilium a domino est, qui fecit
 cælum et terram. hæc felix fides est, hæc uera confessio.
 hæc spes æterna et cælestis benedictionis digna muneribus.

6. Denique quia prophetia omnis in spiritu est, statim bea-
 tam hanc eius confessionem per personam prophetæ sancti
 10 spiritus consecuta benedictio est: non det in commotionem
 pedem tuum, neque dormitet, qui custodit te. sensus
 ipse significat conuersionem factam esse personæ. ad eum
 enim, qui superius locutus est, sermo conuersus est: ne det
 in commotionem. quis? nempe qui fecit cælum et terram.
 15 pedem tuum. cuius? quæremus. namque eius, qui leuauit
 oculos in montes et qui confessus est, quod auxilium esset a
 domino. sed et illud, ne det, optantis et benedictis affectus
 est. et quis optabit? ille scilicet, qui nobis est præter domi-
 num alius aduocatus, de quo ait: et aliū aduocatum
 20 mittam uobis, qui et loquitur in prophetis. quid
 ergo aduocatus hic loquitur? confessorem scilicet fidei huius
 speique benedicit: ne det in commotionem pedem

19 Luc. XXIV, 49; cf. Ioh. XIV, 16.

1 statimque — respondit *om. R* statimque *ex statimquæ V* respondet
 3 ad montes — cælum et terram *in marg. inf. add. P* doctrinæ
ex doctrina R 4 profectus, ascensus *PT pfectus accessus R cf. Acad.*
p. 20 5 ueniat *PT ueniet R* auxilium a dño est *GR* auxilium
 meum a domino *VPT* 6 fides est *RPT fides V* confessio *RPT* con-
 fessio est *V* 7 spes *RPT species V* et cælestis *RPT e cælestis V*
 benedictionis *RPT benedictione ex benedictionis m. 2 V* 9 p perso-
 nam *R ** personam G personam P in persona T ad personam e* 10 non
V ne RPT 11 qui *add. m. 2 V* 12 factam *in ras. P* 15 quæremus
R quaerimus (i ex corr.) P quaerimus TE leuauit *P* 16 et qui *R*
 et quid *PT* auxilium *RP¹e* auxilium eius *P² (ei' supr. add.), T*
 18 optabit *RP optat T optauit e* 20 mittā *R mittet PT* mitto
 21 scilicet fidei huius *RPT utique huius fidei E* 22 speiq *R speique*
T spei qui P et spei E in commotione *G*.

tuum, neque dormitet, qui custodit te. sed utraque hæc indigna deo sunt, ut et commotioni tradat et dormitet et post custodiæ uigiliam ex quadam laboris continuatione requiescat. sed antequam id attingimus, quid in pede significationis sit, tractandum est.

5

7. Pes est pars corporis omne corpus in res efficiendas agendasque circumferens. et quia scriptura per corporalia spiritalia docet et inuisibilia per uisibilia demonstrat, sub pedis nomine motus mentis nostræ incessusque significat, ut in hoc eodem propheta: mei autem paulo minus moti sunt 10 pedes. utique hi semper carnales mouentur in corpore: et quomodo periculi res est, quod pæne sint moti, quorum ut semper moueantur proprium officium est? sed et in euangeliiis dominus pedes alios significans dextrum scandalizantem iussit abscidi dicens: et si pes tuus dexter scandalizat te, 15 abscide eum. numquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalizabit sinister? aut quid illa pars corporis potest temptationis adferre, cum ipsa absque aliquo adpetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessariæ seruitutis? ergo ut oculi mentis, ita et pedes intellegendi sunt habentes in se 20 et intellegentiæ uisum et uoluntatis motionem.

8. Non est autem intellegendum, quod ideo ista benedictio sit: ne det in commotionem pedem tuum, tamquam deus aliquos tradat in uitia, in quæ pedibus corruptæ mentis

10 Ps. LXXII, 2. 15 Matth. XVIII, 8: cf. V, 29.

4 attingimus GR attingamus PTE 6 efficiendas agendasque GRPT agendas efficiendasque V 7 per corporalia spiritalia docet GR spiritalia per corporalia docet T per corporalia docet P 10 paulo minus in marg. add. T (in textu habet: pene) 11 uerba utique — abscide eum, quæ extant in GR et ex parte in V, om. PT (in T spatium 2 linear. uac.) hii R 12 paenae R 18 propriū (sic) R 14 dñs V om. R significans GR significat V 15 abscidi GVRα abscindi • scandalizat te GR scandalizat V 16 abscide GR abscinde V numquid si GRP numquid T 17 scandalizabitur G 18 aliquod R affectu ex affectus R 19 in se GR in re PT 20 ita et GRPT et V 23 in commotione G 24 dñ aliquos RTP (P aliquos supr. add.) aliquos deus E.

vigiliæ munitionem confessio ista sortitur, quæ sectanda, obtinenda, retinenda est, numquam custodia eius in nos, quem sic confitebimur, dormiente.

11. Ac ne alicuius alterius insomnem custodiam demonstrari existimarem, subicitur: dominus custodiet te, ille utique, qui fecit cælum et terram. dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est: dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ. iam et superius diximus, per ea, quæ corporalia sunt, significari incorporalia. infirmitas enim intellegentiæ nostræ consequi inuisibilia non potest, nisi per visibilium comparisonem: ut nunc id, quod dicitur, sensum nostrum nisi per nomen manus et dexteræ non adit, quamquam hic contra naturæ intellegentiam manus et dextera posita sit. sic enim dicitur: dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ. absoluta res esset, si dictum ita esset: super manum dexteram tuam. at vero cum ita dicatur: super manum dexteræ tuæ, significari videtur dextera, habens manus et dexteram et sinistram. hoc non recipit nec natura hominis nec sensus. uerum semper scriptura dexteram partem optimam atque utilissimam demonstrat. et quidem euangelia per eos, qui ad dexteram et sinistram sunt, significantiam intellegentiæ utriusque monstrabunt. manum uero effectum omnis operis accipimus. unde illud etiam ab hoc eodem propheta sic dictum est: libera me de ore leonis et de manu canis unicum meam. neque enim in hoc animal oblatrans et

20 Matth. XXV, 33. 24 Ps. XXI, 21 sq.

1 quæ sectanda GRPT quæ perfecte sectanda E optinenda G
2 quem si G 4 insomnem custodiam scripsi insomnem custodiam G
omnem custodiam R in somnum custodia P in somnis custodia T 5 existi-
maremus G existimaretur RPT custodiet GPT custodiat R 7 super
VPe supra RT 8 uerba iam et superius — dexteræ tuæ (lin. 14), quæ
erant in G et etiam nunc extant in R, om. PT 12 ad id R 15 absoluta
res esset PTE absoluta res est R si dictum ita esset R si dicta
esset P si dictum esset T si ita dictum esset e sup Re supra PT 16 super
RPe supra T 17 dextera RT dexterā P manus R manum PTE
19 dextrā V 20 utilissimam V 21 ad dexteram et sinistrā R a dextera
et sinistra P a dextera et a sinistra Te 23 illud V ab hoc eodem
propheta (profeta G) sic (sic om. R) dictum est GRPT sic dictum est
prophetam V.

rabidum pars huius corporis conueniret: sed ab operibus se
malitiæ liberari deprecatur. ergo quia aduersantes nobis dæ-
monium uirtutes optima et ualidissima fidei nostræ opera debi-
litare et conuulnerare contendunt, idcirco super manum
dexteræ custodia dei uigilatura promittitur, ut inlibata in
nobis bonæ uoluntatis opera perseuerent, quibus manentibus
æterni illius et beatissimi temporis regno abstersa omni infir-
mitate corporeæ labis utemur.

12. Nam id nobis in eo, quod sequitur, prophetæ spiritus
pollicetur dicens: per diem sol non uret te neque 10
luna per noctem. elementorum horum natura hanc in se
efficientiam habet, ut unumquodque eorum in suo tempore
humanorum corporum uires per demutationem inbecillæ in nobis
substantiæ infirmet, ut sol calore, luna frigore adurat, sitque
per annum cursum talis eorundem conuersio, ut hiberno tem- 15
pore sol non adurat luna adurente, sed soluat, rursumque
æstiuis mensibus sol urat, et luna dissoluat.

13. Qui itaque hæc putant corporaliter intellegenda, quæro,
quid asserant prophetam ei, qui in montes oculos suos eleua-
uerit, polliceri in eo, quod dicitur: per diem sol non uret 20
te, neque luna per noctem? non enim manente natura
corporis nostri natura quoque elementorum demutabilis fiet, ut
non naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseuerent.
aut numquid quisquam audebit hanc sibi in hoc sæculo firmi-
tatem corporis sperare, ne aduri nocte ac die possit, beato 25

1 huius R eius PT conueniret R conueniebat ex conuenibat P
conueniebat TE 2 daemonium R daemonum PT cf. Stud. 1886, 341 4 super
VRPTe supra b manum add. m. 2 V 5 uigilatur V inlibata ex inlibam. 2 V
7 beatissimi G beati VRPT regno GRPT regna V abstersa GRPT
detersa V 8 corporeæ labis GRPT om. V utemur GPT utimur R utimur
caelestia V 9 nam id GRPT nam et hoc V in eo GRT id eo P om. V
profetae G prophetæ PT profetiae VR 11 elementorum GPT haele-
mentorum R 12 unūquoque P 15 annum R anni PTE 16 se
soluat R 19 asserant RT serant P¹ sperant P² 22 quoque RP
quoque T 26 non om. P perseuerent PTE perseueret R.

patriarcha Iacob perustum se noctis rigore et calore diei conquerente, cum dicit: et fui diei perustus calore et gelu noctis.

14. Sed propheta nunc uel spiritus per prophetam nouit
 5 illam beatitudinem temporum, in qua a nobis omnis demutatio
 corporeæ infirmitatis abscedet, in qua non frigus, non calor, non
 nox et demutatio, sed æterna dies et beata temperies sit iustitiæ
 in nos sole dominante. cuius temporis requiem iam in deserto
 dominus præformans populo suo diurnum calorem columna
 10 nubis et nocturnum frigus ac tenebras columna ignis tempera-
 bat. in hac igitur æterna temporum et beata temperie, quis-
 que domini custodiam promeruerit, permanebit, ne natura
 corporis gelu lunæ et calore solis uratur, sed sæculi huius
 malis et iniuriis liberatus, in æternis et beatis et temperatis
 15 quiescens glorificati corporis sui sumat solidam indemutabilem-
 que naturam.

15. Sequitur deinde: dominus custodiet te ab omni
 malo. et a quibus malis custodiet dominus? non opinor ab
 his, quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ et corpori
 20 debita, mori, infirmari, egere; quæ si mala essent, et Abel
 uiueret nec Iob cruciatus esset nec Petrus pecunia, quam in
 eleemosynam poscebatur, eguisset. ergo fidelem animam ab

2 Gen. XXXI, 40.

1 rigore *RPT* frigore *E* conquaerentem *R* 5 a nobis *V²RPT*
 nobis *V¹* 6 abscedet *VT'* abscedit *RP* non frigus ex nobis frigus
m. 2 *V* 7 et demutatio *om.* *V* æterna *VPT* æterna ex beata *corr.* *R*
 iustitiæ in nos sole *VPT* iustitia in nos sola (ex solae) *R* 8 cuius *VRT*
 cum *P* deserto *RPT* aeremo *V* 9 et 10 columna *RPT* in columna *V*
 11 in hac igitur æterna *R* in hac igitur æternorum *V* in hac igitur
 hoc terrena *P* in hac igitur hoc est æterna *T* et beata temperie
om. *V* quisque domini custodiam promeruerit *RPT* custodia quisque
 domini custodiam promeruit *V* 12 natura corporis *om.* *V* 14 magis *V*
 et *om.* *V* liberatur *V* pro in æternis — glorificati *V* habet: in
 æterno et requiem beato regno 15 glorificati ex glorificato *m.* 1 *R*
 demutabilemque *R* inmutabilemque *V* 17 custodiet *VPT* custodiat *R*
 19 infirmitatis *P* 20 & Abel uiueret *Re* nec Abel mortuus *PT* 21 cru-
 ciatus ex crucianis *corr.* *R* 22 helemosynam *R* elemosinam *T* eguisset
RTE p̄buisset (p̄ in ras. a m. 2) *P* animam *RPTE* animū *V*.

omni malo dominus custodit, id est, ne eam diaboli tineæ cor-
rumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupo laceret, ne
ursus desæuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolat, ne leo
uastet. hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia
eius in tempore sæculi huius officia sunt, uitiiis consumere, 5
blandimentis subrepere, obrectationibus lacerare, ambitione
insilire, lasciuia aduolare et tota uirtutis suæ potestate uastare.
ab hoc omni igitur malo dei expectanda custodia est. et quia
in animam maxime sæuiat — nam debitum nobis est, ut ad-
uersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex concer- 10
tatione uictoria — idcirco subsequitur: custodiet animam
tuam dominus, ne quid tot tantisque superius memoratis
malis in eam sit potestatis.

16. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum dicens:
dominus custodiet exitum tuum et introitum 15
tuum ex hoc nunc usque in sæculum. non enim
temporis huius et sæculi est ista custodia, non aduri sole
atque luna et ab omni malo conseruari; sed futuri boni
expectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum
regni cælestis per custodiam domini fideles omnes reserua- 20
buntur, in sinu scilicet interim Abrahamæ collocati, quo adire
impios interiectum chaos inhibet, quo usque introeundi rursum
in regnum cælorum tempus adueniat. custodiet ergo dominus

1 custodit *ex* custodet *m.* 2 *V* ne eum *V* diaboli tineæ *RPTE*
diabolus *V* 3 fur *VPT* furor *R* obrepat *ex* orbepat *V* orrepat *T*
4 nunc *om.* *VP* omnia *RTE* communia *P* 5 officia sunt *Re* officia
PT 6 subrepere *VRE* subripere *P* surripere *T* obrectationibus
VRe oblectationibus *PT* 7 insilire *VRT* insilire *R* aduolare *PT*
om. *R* allicere *e* 8 ab hoc omni igitur *RTP* (*P* omni *supr. add.*) ab
hoc igitur omni *VE* dei *om.* *V* expectanda *VRP* expetenda *T* et
quia — uictoria *om.* *V* 9 nam debitum *RPE* nec debitum *T* *Quae-*
dam hic intercidisse susp. Bened. 11 cōsequitur *V* custodiet *VRT*
(*cf. Tischend. l. c.*) custodiat *P* 12 ita *RPT*, *V* hæc tantum habet: ne
tot mali in eam sint potestates 15 exitum *ex* exitum *ex* *V* auxilium *R*
16 ex hoc nunc usque *V¹R* ex hoc nunc et usque *V²PT* non enim
temporis *RT* non enim intemporis *P* 17 post custodia 3—4 *litt. eras. R*
19 cum exeuntes *RT* cum exeunte *P* cum enim exeuntes *V* 21 in
sinu *ex* in sinus *R* quod adire *Ra* 22 quosque *V* introeunti *V*
23 in regnum *VE* in regno *RPT* adhuc ueniat *V* custodiet (*ex*
custodiat *m.* 2 *V*) *VT* custodit *RP* ergo *om.* *V*.

exitum, dum de corpore exeuntes secreti ab impiis interiecto
 chao quiescunt. custodiet et introitum, dum nos in æternum
 illud et beatum regnum introducit. ipse est enim, qui ait:
 ego sum ianua; et: nemo uadit ad patrem nisi per
 5 me, id est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus
 in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXI.

Canticum graduum.

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in
 10 domum domini ibimus.

1. Qui spe cælestis desiderii detinetur, nihil obscuritatis in
 psalmo habebit; ex suo enim sensu intellegentiam prophetica
 magniloquentiæ consequetur, namque cum se meminerit scriptum
 dei coheredem et consortem æternorum bonorum, et similem
 15 angelis ex resurrectione renouandum et corruptione deposita in
 gloriam dei ac domini nostri Iesu Christi corporis conforman-
 dum futurumque incolam ciuitatis cælestis uiuis lapidibus
 extructæ, de qua scriptum est in euangelio, cum dominus iurari
 per cælum inhibuisset dicens: neque per Hierosolymam,
 20 quia ciuitas est regis magni — non utique eam signi-
 ficans, quæ prophetas occidit et lapidat, sed eam, cuius beatus
 apostolus Paulus ita meminit: uos estis ciues sanctorum

4 Ioh. X, 7. Ioh. XIV, 6. 19 Matth. V, 35. 22 Ephes. II, 19 sq.

1 dum *RP supr. add. T* exeuntes *RP ut exeuntes T* 2 quiescant *Re*
 quiescant *PT* custodiet et *V* custodit & *R* custodiet *PTE* dñi nos *R*
 dominus (dñs *P*) *PTE* 8 illum ^{eum in illum} ≡ ≡ beatum *P* introducit *RP* intro-
 ducens *TE* 5 id est *RPTE* ipse est *V* Explicit psalmus CXX incip.

psalmus CXXI feliciter *V* Finit psalmus CXX incipit CXXI *R* Expl psal
 CXX incp psal CXXI *P* Expl. de CXX incip. de CXXI *T* 8 gradū *V*
 gradum dauid *R* 11 desiderii ex desiderio *m. 2 V* tenetur *V* i hoc sps
 psalmo *V* 13 consequetur (equetur in *ras.*) *T* consequatur *R* conse-
 quitur *P* 14 dei *om. V* 15 in gloriam *R* in linguam gloriam *P* in
 illam gloriam *T* 16 corpori ex corporis *R* 17 ciuitatis cælestis *VPT*
 ciuitatis *R* 18 iurari *R* iurare *PTE* 19 dicens *R* adiecit dicens *PTE*
 hierosolimam *RP* 20 quia *RT q̄ (supr. add.) P* 22 ap̄s paulus *Re*
 paulus
 petrus *P* paulus *T* iam non estis aduenæ neque peregrini sed estis
 ciues (ex ciuis) *cet. V*.

et domestici dei, superædificati super fundamen-
tum apostolorum — cumque legerit, ea, quæ nunc sunt, ex
parte esse nosque per speculum interim et in ænigmate uidere,
perfecto autem ueniente ea, quæ nunc pro parte sint, destruenda,
et facie ad faciem, tamquam corporali visu, ea, quæ tum nobis
sint uisibilia, contemplaturos, ubi non ægritudo, non mors, non
mæstitia, non terror sit: hæc cum quis adnuntiata ab angelis,
præformata in lege, exposita a prophetis, a domino exemplis
repræsentata, prædicata ab apostolis, ipsi sibi hæc eadem per
fidem possibilia cognouerit, proclamabit necesse est exemplo
prophetæ: lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi.

2. Sed quæ sunt illa, quæ dicta sunt, ex quibus lætitia sus-
cepta est? nempe id, quod sequitur: in domum domini
ibimus. hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc dicta sunt,
quod eundem in domum domini sit. domus domini quæ sit, 15
psalmo altero docuit dicens: quoniam elegit dominus
Sion, præelegit eam in habitationem sibi. hæc
requies mea in sæcula sæculorum, hic habitabo,
quoniam præelegi eam: non utique, ut diximus, hanc
terrenam et caducam et pœnas impietatis suæ luentem, sed 20
illam liberam et cælestem Hierusalem, quia eadem et Sion est,
per cuius incolatum, quia domus dei est, nos quoque ciues
sanctorum et domestici dei sumus. hinc ergo lætitia est, quod
dictum sit in domum domini nos ituros.

3. Sed qui ista dixerunt, ne forte ignorent neue a domo 25
eadem, in quam nos ituros nuntiant, peregrinentur; sed dicunt:

3 cf. I Cor. 13, 12. 16 Ps. CXXXI, 13 sq.

2 apostolorum *RVPT* apostolorum et prophetarum *E* 3 speculam *P*
in enigmatae *R* 5 quæ tum nobis sint uisibilia *RPT* quæ nobis nunc
sunt inuisibilia *E* 7 adnuntiata ex nuntiata *m.* 2 *V* 8 formata *V*
9 prædicatum *V* 10 proclamabit necesse est *RTe* proclamauit necesse est *P*
necesseario (ario ex corr.) proclamauit *V* cf. p. 565, 24 11 profetae dicens *V*
12 ex quibus *RPTE* in quib. *V* 13 in domo *V* 15 eundem (ñ in ras.
m. 1) *R* eundem *V* in domum dñi ex in domum dñi *m.* 2 *V* quæ
om. *V* sit *V¹PT*, del. *V²* est *R* 16 psalmo altero *RPT* in alio
psalmo *V* declarat dicens *V* 17 syon *R* præelegit ex præelegit *P*
18 in sæcula sæculorum *VPT* in sæculum sæculi *RE* hic habi-
tabo — eam om. *PT* habitabo ex aabitabo *m.* 1 *R* 19 quoniam om. *R*
præelegi (sic) ex præelegit *m.* 2 *V*.

stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem.
 non incerta nuntiant, non incognita pollicentur. hanc domum
 desiderabilem et dilectam a multis agnouimus. nam scriptura
 ait: unam petii a domino, hanc requiram, ut inha-
 5 bitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ,
 ut uideam uoluntatem domini et uisitem templum
 eius, et rursum: domine, dilexi decorem domus tuæ
 et locum tabernaculi gloriæ tuæ. hæc domus desi-
 derabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim uiuarum
 10 gemmarum esse uiuos lapides extructos, excisos primum ad
 opus ædificationis a Moyse in lege, a prophetis in passionibus
 suis, a domino in corpore, ab apostolis in martyriis, a sancto
 spiritu in uirtutibus. hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas.
 hinc stantes pedes in eius atriis, custodes scilicet, quibus data
 15 sunt claues domus huius — dictum est enim: uobis dabo
 claues regni cælorum —, speciem domus ignorantibus nun-
 tiantes beati pedes et a propheta merito laudati: quam pul-
 cherrimi pedes euangelizantium pacem.

4. Ac ne conuenire quicquam horum in eam Hierusalem.
 20 quæ terrena fuit, existimaretur, id consecutum est: Hierusa-
 lem, quæ ædificatur ut ciuitas. non ciuitas, sed ut
 ciuitas; quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio et templi extructio
 et tabernaculi institutio speciem illius æternæ et cælestis ciui-
 tatis præfigurabat. et quia in omne tempus et usque ad sæculi

4 Ps. XXVI, 4. 8 Ps. XXV, 8. 15 Matth. XVI, 9. 17 Esai. LII, 7.

8 nam scriptura ait *PT* nam cum scriptura ait *R* nam dicit scrip-
 tura *E* nã in alio psalmo ait *V* peti *V* 4 a dō *V* hanc requiram
om. R 5 omnibus diebus *V* cf. *Sabatier II*, 52 omnes dies *RPTE*
 6 uoluntatem *P*¹ cf. *Sabatier l. c.* dilectiones *supr. scr. m.* 2 *P* delecta-
 tiones *RTE* 8 tabernaculi *PT* (σκηνώματος *LXX*) habitationis *RE*
 desiderabilis est *V* 9 hic — lætabilis *om. V* auditus *RE* aditus *T*
 aditur *P* 10 extructos (s in ras. 3 litt.) *R* id opus *V* 11 a moyse
V a moysen *P* 12 in martyribus *V* 13 hii *VT* ædificatoribus *V*
 14 hinc *RP* hic *V* hii *T* hi *E* pedes *VPTE* pedibus *R* sed cf. *lin. 11*
et Acad. p. 31, infr. 573, 26 custodes *VRT* custodis *P* 17 pulchri *R*
 19 hac ne *R*¹ an *PT* in eam potest hierusalem *PT* 20 quæ terrena —
 hierusalem *om. PT* 23 tabernaculi instructio *PT* æternæ illius *PT*
 24 quia (et *om.*) *R*.

consummationem et per omnium generationum ætatem ædificatio cælestis huius ciuitatis explenda est, ideo ædificari eam sine temporis definitione significat dicens: ædificatur ut ciuitas, donec, ut apostolus ait, intret plenitudo gentium, et tunc quod est reliquum Israhel saluabitur. 5

5. Sed quia unum ecclesiæ corpus est, non quadam corporum confusione permixtum neque singulis in indiscretum acervum et informem cumulum unitis, sed per fidei unitatem, per caritatis societatem, per operum uoluntatisque concordiam, per sacramenti unum in omnibus donum, unum omnes sumus, in quod 10 nos Paulus hortatur dicens: obsecro uos, fratres, ut idipsum sapiatis omnes eandem caritatem exercentes, et cum fuerit, ut scriptum est: erat autem omnium, qui credebant, cor et anima unum, tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hierusalem ædificatur 15 ut ciuitas, cuius participatio est in idipsum. dissidentes autem a cœtu sanctorum et se ab ecclesiæ corpore peccatis, fastu, litibus separantes participationem sanctæ istius domus non habent, quia participatio ciuitatis huius in idipsum est. ex consortio enim perfectæ ciuitatis unanimes non possunt 20 participationem in diuerso habere, sed in idipsum. omnes igitur. qui unum erunt, in ea erunt. et testis est psalmus; ait namque: illic ascenderunt tribus, tribus: non una, sed plures.

6. Sed forte sine exceptione ab uniuersis ædificanda uidebitur ciuitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio, eritque populis dominum nescientibus in hanc domum 25

4 Rom. XI, 25. 11 I Cor. 1, 10. 18 Act. ap. IV, 32.

1 generationū ex generationē m. 1 R 4 donec VR om. PT ut RP ut sicut T 8 unitis R unitatis P adunatis TE 10 in quod R in quo PT 11 paulus hortatur RPT hortatur Paulus E 12 eadem R

16 in idipsum RT in id.^{ip}sum P in ipsū V 18 peccatis fastu litibus R peccatis præcipitantibus PTE 19 habent RPTE habebunt V ciuitatis huius RVPT huius ciuitatis E in ipsum V 20 est add. m. 2 V unanimes RP unianimes T 21 in diuerso RP in diuersum T in

ipsum P 22 igitur RPTE enim V unum erunt RPTE uno animo sunt V ut testis PT 23 illic R (exci LXX) illuc PT trib. trib. dñi V 25 sine exceptione RPT sine ulla exceptione E 26 in tribus R.

communis ingressus? sed intellegi istud scriptura non patitur
adiciens ad id, quod dixerat: illic ascenderunt tribus.
tribus domini. sunt enim, qui non sunt domini, quibus
dictum est: uos estis a diabolo, et rursum: abite male-
dicti in præparatum ignem diabolo et angelis eius.
tribus ergo, quæ erunt domini, ascendent.

7. Sed forte sibi Israhel hoc esse debitum uindicabit, id
est, qui secundum litteram et non secundum spiritum, qui
carnalis et non cælestis, qui crucifigens dominum, non qui
adorans est? sed ab hac spe repulsus est. illic enim conscen-
derunt tribus, tribus domini testimonium Israhel.
non tribus Israhel in testimonium gentium, sed tribus domini
in testimonium Israhel. tribus enim domini dixerunt: uenite
ascendamus in montem domini et in domum dei
Iacob: et adnuntiabit nobis uiam suam, et ambu-
labimus in ea. ex Sion enim exiet lex, et uerbum
domini ex Hierusalem. ex Hierusalem enim exiens
uerbum domini uenit ad gentes. hæc introeunt in sanctam
ciuitatem, in testimonium Israhel.

8. In quod tandem testimonium? ad confitendum, in-
quit, nomini domini. tribus domini nomen domini confi-
tentur. hoc autem est testimonium Israhel. ille Israhel :

4 Ioh. VIII, 44. Matth. XXV, 41. 18 Esai. II, 3.

1 istud RPT illud E 2 illic RP^a illuc P^aTE 3 qui GV quæ
RTP dñi GRTV dñi P 4 a diabolo GRPT fili diaboli V abite
GR abite a me PT 6 erunt GRPT sunt V 7 sibi Israhel G uin-
dicabit GRT uindicabit P uindicabit e 8 et non secundum GR non
secundum PT qui carnalis et non GRT quia carnalis et nunc P
10 sed ab GPT sed qui ab R illic GRP^a illuc P^aTE conscenderunt
GRPT ascenderunt E 11 G h. l. uocem tribus semel ponit Israhel
G israel Re illi israel PT 13 sq. ita GR (ubi hæc tantum uariæ lectiones:
13 dixerunt G dixerant R 16 in ea R in eam G) PT hæc tantum habent:
tribus enim dñi et in domum dei iacob et adnuntiabit nobis uiam suam
et ambulabimus (ambulauimus P) in ea; unde foeda amplificatio nota est
in E, explicauit Stud. 1886, 336 exion GP 18 ueniet G hæc G hæc R
20 in quo GP 21 nomini dñi GRPT nomini eius V tribus dñi
GRPT tribus enim domini E confitentur GPT confitetur R 22 testi-
monium israhel (Israhel G) GPRT testimonium e.

domino in Pharao uindicatus, in mari ablutus, in deserto angelorum cibo pastus, in lege eruditus, in prophetis obiurgatus, in natiuitate a domino per consortium corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectione si confiteretur glori-
 ficatus, nihil horum suum credidit, nihil horum manere suum
 uoluit. habens mannam cucumeres Aegypti desiderauit; legem
 uitæ a deo expectans uitulum adorauit; prophetas audiens
 occidit; uirginis partum prophetatum sibi infamauit, deum in
 carne non credidit, peccati remissorem falsi peccati reum arguit,
 emit ad mortem, in crucem sustulit; testes resurrectionis ad
 silentium corrupit; apostolos morte intercepit. in hoc sceleris
 sui testimonium tribus domini ascendunt. illi promissum est,
 hæc obtinent. illi testamentum, sed harum hereditas est. hunc
 eius cruciarium deum suum tribus confitentur. in hoc itaque
 testimonio agnoscit Israhel, quem compunxit, et ab accessu eius
 inhibetur, quem resurrexisse non credidit. hunc archangeli
 adorant, huic omnes uirtutes cælestes ministrant, hic tribus
 suas conformes gloriæ corporis sui præstat. confitentur ergo
 nomini domini, quia deus est, quia filius unigenitus ingeniti
 est. in hoc itaque testimonium Israhel in domum domini
 tribus domini conscendunt confitentes nomini domini.

9. Sed confessio ista iudicium est. iudicatur enim per eos, qui-
 bus dictum est: sedebitis super duodecim tribunalia
 iudicantes duodecim tribus Israhel. non solum
 hi iudicabunt, sed et regina austri condemnabit et Ninuitæ

28 Matth. XIX, 28.

1 in farao GR ablutus RE ablatus PT 4 crucem G crederet GPT
 credet R 6 mannam R manna PT 9 falsi GRP fals^o T 11 intercepit G
 intercepit R interfecit PTE 12 testimonio G 18 illi testamentum
 GRP illius testamentum TE 14 cruc.ariū P crucarium RT *ru-
 carium (?) G 16 credidit GR credit PT 17 adhorant R uirtutes
 cælestes R uirgines cælestes G cælestes uirtutes PT 19 nomini dñi GR
 dñi nomini PT 21 nomini ex nomine m. 1 R 28 tribunalia V
 thronos RPT 25 iudicabunt VE iudicant RPT condemnabit RPTE
 et ipsa iudicauit V^b nineuitæ V ninuetæ T.

condemnabunt; quia hi pœnitentiam super Ionæ prædicationem egerunt et illa ex ultimis terræ partibus ueniens sapientiam Salomonis audiuit: in quibus ecclesiæ præfiguratio est, quæ peregrina et incognita et pœnitentiæ credidit et sapientiam desiderauit audire.

10. Hic igitur sedes iudicii erit, ubi in testimonium Israhel tribus domini ascendent ad nomen domini confitendum, in ecclesia scilicet, sanctorum lapidum ciuitate, quæ domus domini est. ait enim: quia illic sederunt sedes in iudicium, sedes super domum Dauid. Dauid nunc quoque, sicut in ceteris locis, domino nomen ex corpore est. scriptura enim, ubicumque mentionem adsumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis adsumens. non est autem ex eo perturbatio intellegentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito prophetæ locuti sint; iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem et frequenter edidimus. deo namque conplectenti in se omnia futura pro factis sunt; et cuius tam fidelis præscientia est, ut, quæ nondum gesta sunt, tamen ab eo iam pro et præteritis habeantur et gestis. denique statim res se futuri temporis loqui propheta demonstrat.

11. Nam cum tamquam de præterito commemorasset, ascendisse illic tribus domini et sedisse super sedes domus Dauid, nunc iam uelut publicæ doctrinæ et admonitionis affectu commonuit in futurum dicens: rogate, quæ ad pacem sunt

1 super Ionæ prædicationem *R* (cf. *Vogel Curt. Ruf. I p. 25*) super ionæ præ**** *G* super Ionæ prædicatione *PT* prædicante iona (ex dona) profeta *V* propter Ionæ prædicationem *e* 2 et illa *RPT* et regina austri *I* 3 salomonis *V* in quibus *GRPT* in qua regina *V* præfiguratio *GRPT* figura *V* 4 et pœnitentiæ *GRPT* pœnitentiæ *V* 6 israhel et tribus dñi ascendent *G* 8 ecclesia *G* ciuitatē *P* 9 illic *RPT* ille *V* in iudicium *GVRTP*¹ in iudicio *P²e* 10 ≡ uoque (in *ras.* erat *q*) *R* 11 dño nomen *GRPT* nomen dñi *V* domini nomen *e* scriptura *GI*¹ 17 complectendi *P* pro facti (acti *i. ras.*) *R* prophetis *P* 18 præscientiæ** *G* præsentia est *RPT* 19 iam ,p & præteritis *R* iam pro præteritis *PT* (sed iam pro præ in *ras.* *P*) iam perfecta et pro præteritis *E* 22 illic *GRPe* illuc *Tb* 28 uelud *R*.

Hierusalem: ut praescientiae fidem in his, quae gesta dixisset, ostenderet, conseruaret uero temporum ordinem in gerendis. **e**xtractio itaque eius in pace est, et participatio in idipsum est, et unius mentis et fidei et caritatis domus illa est. discenda ergo est doctrina pacis. nunc enim **r**ogate non orandi, sed **i**nterrogandi secundum proprietatem graecitatis est sermo. sed **p**acem discere in uoluntate est audientium. cum enim de pace eius interrogauerint, tunc laetabuntur dici sibi: in domum domini ibimus.

12. Neque enim interrogatae pacis fructus exiguus est, quia **i**d sequitur: et abundantia diligentibus te. perfectos fructus dilectio pacis expectat et abundantem feliciū prouentuum copiam sperat. quod idipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium praeformata significat; benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis: ecce odor filii mei, sicut **o**dor agri pleni, quem benedixit deus. ager plenus et fertilis, reddens centesimum fructum, hic aeternis copiis abundabit. et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus, quos nobis ad speciem fructuum aeternorum ecclesiae sacramentum et pacis unitas subministrat. hoc autem sacramentum **s**pei communis corporalium et communium rerum nominibus ostensum est, quod scientes intellegent. namque abundantiae huius et copiae idem propheta psalmo altero meminit dicens: dedisti laetitiam in corde meo, a tempore frumenti et uini et olei sui multiplicati sunt in idipsum. haec igitur abundantia est in idipsum. per hanc enim pacis

15 Gen. XXVII, 27. 24 Ps. IV, 7 sq.

1 praescientiae *GPT* praesentiae *R* in his *GRTe* in iis *P* 8 extractio (?) *G* 5 ergo est *GRPT* est ergo *E* rogare (a in ras.) *PR* 6 uerba secundum — graecitatis, quae sunt in *GRPT*, om. *V* est sermo *GRPT* sermo est *V* sed pacem *GRPT* pacem *V* 7 cum enim *GRPT* cum enim *ex* cum *m.* 2 *V* 8 dici sibi in domum *RPT* dici * ibi in dici * in domum *G* tunc confidenter dicere poterunt in domum *V* 15 fratris *GRT* fratribus *P* 17 hic *RT* huic *P* 18 habundabit *R* (sic fere semper) 19 ad speciem *G* in speciem *RPT* in spem *e* ecclesiae *R* 21 hominibus *P* 23 fidem propheta *R* 25 et uini *RPT* (καὶ οἴνου *LXX*) uini *G* 26 in idipsum *GPT* in idipsum *R* per hanc *RPT* super hanc *G*.

et sacramentorum abundantiam beata illa pax et indeficiens et æterna bonorum cælestium abundantia præparatur.

13. Dehinc sequitur: fiat pax in uirtute tua, et abundantia in turribus grauibus tuis. pax atque uirtus
 5 domus huius conexas sunt sibi. posse enim aliquid nisi ex pace non poterit, quia participatio eius in idipsum est, in idipsum autem esse pax sola consequitur. perfecta uero uirtus eorum tantum est, qui congregantur in idipsum; et ideo ait: fiat pax in uirtutibus tuis.

10 14. Ciuitatem autem necesse est diuerso ædificiorum genere consistere. non enim omnis est murus, porta, turris, neque omnis plateae, porticus, tabernae, neque domus, forum, templa, palatium: sed et differentibus inter se domorum magnificentiis differunt quoque
 15 cohabitantium dignitates. in omni uero genere ciuitatis nihil neque firminus neque utilius neque celsius turribus est. solita uero scriptura est grauius pro firmis et immobilibus nuncupare; sic ubi ait: in populo grauius laudabo te. nunc quoque cum de pace uirtutis memorasset, abundantiam beatitudinis perfectæ et æternæ ciuitatis huius principibus tamquam firmissimis et
 20 grauissimis deputauit dicens: et abundantia in turribus grauibus tuis. superius dixerat: et abundantia diligentibus te; non ergo omnium est abundantia, sed diligentium deum. deinde adiecit: fiat pax in uirtute tua; pax enim ecclesiæ et unitas uirtutem nobis firmitatemque præstat
 25 secundum illud apostoli: et pax dei, quæ exsuperat omnem sensum prudentiæ, custodiet corda uestra in Christo Iesu. nunc quoque hanc abundantiam, quam

17 Ps. XXXIV, 18. 25 Phil. IV, 7.

2 abundantia *GPT* ≡ abundantia ≡ *R* 4 grauibus *RPT* gr *** *G*
 om. *V* adque *GVR* 5 conexas sunt sibi *R* conex ** sunt ** *G* conexas
 (conexas *P*) sibi sunt *PTE* inuicem conexas sunt sibi *V* 7 perfecta
 uero *R* per peccata uero *P* pacata uero *T* perfecta uero ac pacata *E*
 9 in uirtutibus tuis *RPe* in uirtute tua *T* 14 in omni uero *RPT* sed
 in omni *V* 15 celsius *GRPT* excelsius *V* 16 sic ubi *GR* sicut *PT*
 sicuti *E* 18 memorasset *GRPT* memoria esset *V* uoces et æternæ,
 quas extant in *GRPT*, om. *V* 19 principibus *GRPT* principib. popu-
 lorum *V* et grauissimis *GVRs* om. *PT* 22 diligentium deum *PT*
 diligentiam (?) de ** *G* diligentium *R* 25 pax ufa *P* pax uestra *T*.

diligentibus spoponderat, propriam esse grauium turrium commemorat; eos graues turres significans esse, quicumque diligere^{nt} per quod intellegendum est abundantiam hanc non promiscuam esse nec totius admodum ciuitatis, sed eorum tantum fidelium et sanctorum uirorum, qui ceteræ ciuitatis huius
 5 ædificationi tamquam turrium firmitate præstiterint.

15. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus et in omnem hominem credentem sollicitudo piæ admonitionis. ait enim: propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te: propter domum domini dei mei quæ
 10 siui bona tibi. multitudinem in fratribus suis proximisque huius ciuitatis significat; propter quos pacem de ea locutus est, ut audientes se ipsos in ædificium consummandæ huius ciuitatis aptarent. sed qui pacem propter fratres et propinquos suos de ea loquitur, ciuitati eidem propter domum dei bona
 15 quærit dicens: propter domum domini dei mei quæsiui bona tibi. ciuitati ergo bona propter domum domini quæsitæ sunt. discernens enim gloriam domus dei a ciuitatis uniuersitate, quia necesse est ornatum domus regię ædificationi ciuitatis totius anteferri, quæsiuit bona eidem ciuitati. primum
 20 enim fratres et propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt domini ciuitas. secundum uero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius et fratribus constituta, audiens dignitatem domus dei, domus omnis dei ipsa esse properauit. ac sic ciuitati huic

2 quicumque *PT* quæcūque *G* qui eum ex quicumq *m.* 3 *R* diligere^{nt} *R* 3 intelligendum est *RPT* intellegitur *V* 4 promiscuam *RPT* promiscuam omnib. *V* nec totius — ciuitatis *om.* *V* sed eorum tantum fidelium & scorū *R* sed fidelium tantum et sanctorum *V* sed eorum tantum sanctorum et fidelium *PT* 5 ceteræ *PTE* ceteris *R* 6 præstiterit *P* 7 sequitur *RT* sequatur *P* prophetæ *RT* prophetiæ *P* 10 domini *om.* *PT* 11 tibi bona *PT* 12 huius ciuitatis significat *R* huius significat ciuitatis *PTE* loquutus sum *R* 13 ut *om.* *PT* audientes *RP* audentes *T* 14 aptare *PT* fratres et propinquos suos *R* fratres et propinquos ** *G* fratres suos et propinquos *PT* 15 ciuitati idē *P* 16 domini *om.* *PT* quæsiui bona tibi *R* quæsiui bo*** *G* quæsiui tibi bona *PT* 18 a ciuitatis uniuersitate *RT* ciuitatis uniuersitatē *P* 19 domus dī regię *R* 22 secundū *P* sæcundum *R* secundo *TE* 24 properauit *P* properabit *RT*.

quæsitæ sunt bona, dum ex ciuitate domini in domum dei proficit secundum illud apostoli: uos estis templum dei, et spiritus domini habitat in uobis. fidelis enim est, qui ait: pater, pro his te rogo, ut omnes unum simus. ego in illis, et tu in me: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXII.

Canticum graduum.

Ad te leuauī oculos meos, qui habitas in cælo,
10 et reliqua.

1. Efficitur rebus, quod titulo præscriptum est: gradibus enim cantici tamquam de humilibus ad excelsa conscenditur. namque in primo cantici graduum ad dominum de tribulatione clamatum est. postea leuati oculi in montes sunt, et quæsitum,
15 unde ueniret auxilium. dehinc, quia eleuanti oculos et, unde auxilium ueniat, quærenti adest doctrinæ propheticae institutio, in his, quæ sibi sunt dicta, lætatus est. nunc uero quia usque ad id, quod doctrina instituerat, accessum est, de quodam quasi profectus sui gradu cantat propheta: ad te leuauī oculos
20 meos, qui habitas in cælo, incrementis competentibus contemplandi dei usus, tamquam post multam cæcitatem per modica et dimensa admissæ sibi lucis interualla consuetudini totius luminis præparatus. deus enim, qui primum in tribulatione inuocatus est, quæsitus est a prophetis eosque prophetiæ

2 I Cor. 13, 16. 4 Ioh. XVII, 20 seq.

5 ego — in me om. V dominus RPT hic est dñs V 6 sæculorum amen om. V Explicit psalmus CXXI incipit psalmus CXXII feliciter V (duo ps. seq. in V desunt) Finit psāl. C. XXI. incipit psalmus CXXII R Explicit psalmus CXXI incipit tractat' b. hylarii psāl CXXII P Expl. de CXXI incip. de CXXII T 18 cantici RPT cantico E cf. ada. Bened. dominum RP dñm T 15 eleuanti RT eleuati P 17 lætatus est Re est lætatus α lætatus PT 18 instituerat R instituebat PTE 21 per modica RE p dominica P per dñica T 22 admissæ RPE amissæ T consuetudini Ed. Bas. 1550, Par. 1572 consuetudine Re consuetudinē P ad consuetudinem T 23 præparatus RP est reparatus T præparatur e.

lætificauit auditu. sed nunc iam oculis mentis per fidei fiduciam contemplandus est habitans in cælo.

2. Sed cælum hoc, quod uisibus nostris per materiem sui subiacet, quod tamquam fumus solidatus firmamenti et naturam et nomen accepit, præteribit et non erit; sedis autem domini 5 manet in æternum. necesse est uero, ut habitatio habitatore suo digna sit: et corruptibili loco id, quod infinitum et incorruptibile est, concludimus, si deum in cælo hoc habitare credimus. quæramus ergo, quæ habitatio dei sit, nempe eius, qui dixit: pater enim in me, et ego in patre; et rursum: 10 ego et pater unum sumus; et de quo dictum est: deus in Christo erat mundum reconcilians sibi: digno et sufficiente filio, in quo pater per eandem naturæ habitet uirtutem; patre autem filium, quem ex se genuit, non separante a se differentia diuinitatis. sed non nunc de inseparabili uirtute 15 patris et filii sermo est. deus enim ex deo genitus non abest per naturam ab eo, ex quo genitus confitendus est: et deus innascibilis unigenitum deum gignens manet in illo, quem genuit proprietate generandi. omnis autem spes in eo nostra est, ut unigenitum deum nouerimus. nam de innascibili deo 20 nemo tam amens est, qui cælum contuens deum esse non sentiat. in hoc ergo cælo deus inhabitat, digno maiestatis suæ et diuinitatis habitaculo.

3. Sed est et alia conplacita deo et electa habitatio, eorum scilicet, de quibus dictum est: habitabo in his et deambulabo in ipsis, et ipsi mihi erunt in populum, et ego illis in deum; de quibus et apostolus ait: uos estis templum dei, et spiritus dei habitat in uobis. idem

10 Ioh. X, 38. 11 Ioh. X, 30. II Cor. 5, 19. 25 II Cor. 6, 16 (cf. Levit. XXVI, 12). 27 I Cor. 8, 16 cf. II Cor. 6, 16.

1 auditu sed *T* auditus et *RPa* 4 solidatus *RP* solidatum *TE*
5 sedis *R* sedes *PT* cf. *Acad. p. 18* 7 et corruptibili *RP* et si corruptibili *e*
ne corruptibili *T* 8 concludimus si deum *scripsi* concludimus & deum *R*
concludamus deum *P* concludamus & si deum *e* concludamus dum deum *T*
cf. *Abh. IV, 64* credimus *ex* credemus *R* credimus *PTE* 9 eius *RPT* is *E*
12 in Christo erat *RPT* erat in Christo *E* 14 patre *RT* patrē *P*
separante *RT* separatē *P* 18 gignens *RT* gignens *ex* gignes *P*
21 amens *RT* amans *P*

quoque apostolus ait: qualis de limo, tales et de limo: et qualis cælestis, tales et cælestes. cælestis ergo est secundus Adam et idcirco cælestis, quia uerbum caro factum est, ex spiritu scilicet et deo homo natus. in hoc ergo
 5 uerbo, non inani sono uocis, sed in deo uerbo, neque in dissidenti a se diuersaque substantia, sed in dei uerbo deus tamquam in cælo habitat, in eo scilicet, quod ex se ac suum est. manens; per eum in eis quoque, qui cælestes sunt, habitans. sicut ipse ad patrem ait: ut omnes unum sint, ego in
 10 illis, et tu in me. ergo si, qui in Adam limus fuimus, nunc cælestes sumus in Christo et Christus habitator est nostri. per habitantem Christum in nobis etiam ille quoque habitator est nostri, cui est habitans in nobis Christus habitatio.

4. Et quia secundum corporalem intelligentiam, ille nobis
 15 subest sensus, ut cælum, quod ultra firmamenti huius naturam est, deus inhabitare existimetur, non excludimus publicam illam de sede dei opinionem, ut ei cælum cæli thronus sit, sed et illam dignam deo habitationem in cælesti Adam suo significatam esse credentes. etiam hoc igitur cælum deus habitare no-
 20 scendus est, per eum quoque inhabitans, quos in eo constituit esse cælestes.

5. Oportet autem eos, qui ad deum oculos mentis erexerint, non retorquere eos atque deflectere, quia, ut in euangeliiis dictum est, nemo retro respiciens et aratrum tenens aptus
 25 est regno cælorum. relinquentes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias et omne uitiorum profundum conuenit indefesso obtutu inuictoquo persistere. si enim gentes errore suo cæcæ

1 I Cor. 15, 48. 9 Ioh. XVII, 21. 24 Luc. IX, 62.

1 qualis de limo *PE* (cf. *Tischendorf. Nou. Test. Vat. 1475, Roensch N. Test. Tertull. 414*) qualis & de limo *R* qualis est de limo *T* 2 et
 qualis (is ex es *T*) *RTE*^{et} qualis *P* 5 dissenti postea 1—2 *litt. eras. R*
 6 in dei uerbo *RPE* in dō uerbo *T* 8 in eis *TE* in eos *RP* 9 sint
 ex sit *P* 11 Christus *om. P* nostri *RE* n̄r *PT* 18 cui *PTE* qui *R*
 15 ultra firmamenti *RE* ultra celi firmamenti *PT* 16 publicā *P*
 17 de sede dei *RT* de se. dī *P* opinionionem *R* 19 igitur cælū dē
 habitare *R* igitur deus cælum habitare *PT* ergo cælum habitare deus
 23 retorquere *R* adque *G* 24 et aratrum *G* aratrum *RPT*.

indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita ut reflecti a superstitionibus suis ueri ratione non possint diuersis diis, ut uocant, perseuerante stultitia seruientes et si anima peccantium capta uitiorum inlecebris deuotissime seruit tamquam imperanti sibi corpori, quanto nos magis conuenit deum conditorem cæli et terræ cognoscentes, qui, ut potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita et potens sit hominem, qui animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare, sine deflexu aliquo ac deuia religione uenerari neque quoquam initæ fidei pertinaciam deflectere? 10

6. Et docet propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad deum semper esse obtutu dicens: ecce sicut oculi seruorum in manus dominorum suorum et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ: sic oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. 15 exempla et conparationem propheta proposuit, ut, sicut in manus dominorum oculi seruorum sunt, ita ad deum fidei suæ oculi intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obcedientiam uoluntatis dominicæ sollicitus sit indeflexosque oculos semper intendat. sed si de seruis ac dominis corporalibus sermo esset, 20 dictum ita fuerat, oculos seruorum in oculis uel in lingua uel in conspectu esse dominorum; aut nutu enim his iubetur aut ore. sed manus pro operibus frequenter scriptura significat. sunt autem, qui neque hominum neque dei serui sunt, sed serui sunt peccati domino dicente: omnis, qui peccatum facit, 25

25 Ioh. VIII. 84.

2 ueri *GRT* uera *P* 4 capti (?) *G* 5 corpora (?) *G* corpore *P*
 dñ *GRP* dñ ex dō *T* 6 qui ut *GR* quia ut *PT* 7 ita ita et *G*
 sit animam (*del. m. 1*) hominem *R* 8 qui animatus *G* qui iam ani-
 matus *RPTE* 9 ac ex hac *R* religione *GRT* regione *P* initæ *G*
 intentæ *RPTE* 10 deflecteret *G* 11 et *om. G* profeta *G* 12 semper
 esse *G* esse semper *RPTE* 13 in manibus *GR* in manu *PT* quæ
 secuntur usque ad Ps. CXXV, 8 desunt in *T* 14 in manus *G* in manu *PT*
 in manib. *R* (*sic xaiqas LXX*) 15 dominum *om. GP* nostrum *om. G*
 16 exempla et conparationem *G* exempli conparationem *RPE* fort. recte
cf. infr. p. 585, 9 proposuit *G* posuit *RPE* in manus *GP* in manibus *R*
 17 fidei suæ oculi *GRe* oculi fidei suæ *P* 19 **flexos qui oculos *G*
 21 ita fuerat *GR* itaq: erat *P* 22 frequenter scriptura *GRe* scriptura
 frequenter *P* 25 peccatum facit *GRP* facit peccatum *E*.

seruus est peccati. hi ergo serui harum spiritalium nequitiarum in opera eorum tamquam in manus dominorum suorum oculis mentis suæ semper intenti sunt, uitiorum in id desiderio atque admiratione defixi. sunt autem hæc diabolica.
 5 id est gentilium opera, quæ significantur in manibus, uenter, otium, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio: in hæc ergo uoluptatum, quarum dominatui subiacent, opera spectantes sensus sui oculis intendunt, quibus dii plures sunt innumerosique domini, prout uniuscuiusque studium et natura auctorem sibi
 10 religionis elegerit.

7. Nobis autem unus deus est; non tamen per unionem dei domino nostro Iesu Christo quod deus est abnegantes, sed sequentes legem et prophetas et euangelia et apostolos diuinitatis unitatem in innascibili deo et in unigenito deo secundum
 15 proprietatem atque naturam cum fide et ueritate profiteamur. nusquam enim genere plurali nec deos neque dominos sermo propheticus nuncupauit, sed unumquemque suo ordine. Genesis namque ait: et pluit sulphur et ignem dominus a domino; et propheta: unxit te deus, deus tuus; et
 20 rursum: dixit dominus domino meo; et euangelia: et uerbum erat apud deum et deus erat uerbum; et apostolus: unus deus, ex quo omnia, et unus dominus Iesus, per quem omnia; et rursum: ex quibus Christus est, qui super omnia deus. hoc ergo propter „dominus“
 25 dictum est, ut intellegeremus per id, quod unus innascibilis deus est, non adimi unigenito deo posse, quod deus est. deus

18 Gen. XIX, 24. 19 Ps. XLIV, 8. 20 Ps. CIX, 1. Ioh. I, 1.
 22 I Cor. 8, 6. 23 Rom. IX, 5.

1 hii *G* hi *ex* hii *P* nequitiarum *GP* nequitiarum in caelestibus *RE*
 2 in operam *G* in opera — tamquam *om.* *P* 4 autem in hæc *G*
 5 gentilium *G* deorum gentilium *RPE* 7 uoluptatum *GRe* uoluntatum
Pb quarum. *PE* quærum *G* quorum *R cf. praef.* spectantes *GRE*
 expectantes *P* 16 nosquam (?) *G* genere plurali *RPE* generali *G*
 nec *RPE* uel (?) *G* neque *PE* neque (*ne in ras. m. 1*) *R* 20 rursum *R*
om. *PE* 22 dñs ihs *G* dñs (*in ras. 1*) nŕ ihs xp̄s (*in marg. add.*) *R*
 23 & rurſū *in uers. ineunte add. m. 1?* *R* xp̄s est qui super *G* christus
 qui est super *RPE* 24 dñs *R* dominos *G* dominum *PE*.

enim unus uterque est: non quod unus diuisus in duo sit, aut
uterque ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit patrem et filium,
non natura gignendi, sed idcirco deus unus, quia neque duo
innascibiles, neque unigeniti duo, sed unus ex uno et ambo
unum, non dissimili scilicet aut differente a se substantia
diuinitatis in utroque.

8. Sequitur deinde: et sicut oculi ancillæ in manus
dominæ suæ. tenuit uero eundem propheta ordinem, ut in
conparationis exemplum ancillæ quoque oculos in manus dominæ
esse commemoraret intentos, ut in operum potius efficientias
hæc desideria seruorum doceret intenta. sed cum plures serui
plurium dominorum sint positi in exemplum, quærendum, cur
ancilla una unius commemorata sit dominæ. plures enim serui,
ut superius diximus, plurium sunt deorum. nunc autem una
ancilla et una domina: quia natura una est animæ humanæ,
sicuti et terrenæ carnis una natura est. et quia nunc de
peccatoribus, qui peccati serui sunt, sermo est, hæc ancilla
anima carni dominæ suæ dedita est et per corporalium uitiorum
blandimenta subiecta est habetque inferioris sui per inlece-
brarum fomenta dominatum, fructus operum eius inspiciens.
ergo ut hos seruos et hanc ancillam indemutabilia uitia sua
detinent, ut in his quadam religiosa stultitiæ suæ intentione
persistent, ita fidem esse oportet, quæ non temporaria ac mo-
bilis sit neque emissis temptationibus defetigetur, sed usque
consummationem misericordiæ dei immobilis et indemutata
permaneant.

1 unus uterque GR uterque unus P quod P quod G ut R duo G
cf. Neue Formenl. II, 147 duos RPE 7 in manibus R 12 qui R

13 una om. G unus G 14 plurium G plurimi R plurimorum PE

nunc autem GRE nunc ergo P 15 quia G 18 anima GRE anima P
est et per GRE est per Pb corporalium uitiorum GRE corporalium et
uitiorum Pb 19 subiecta est GRE subiecta Pb inferioris GRP in-
feriori b 20 fructuū eius operū P 21 ego G indemutabilia G

indemutabiles RPE 22 et in G quadam GR quedā P religiosa GRb
religiosae Pe 23 persistent PE per ***** G persistit R esse oportet

scripsi esse oportere GRE, om. Pb quæ G 24 defetigetur G cf. Georges
Wortf. 197 defatigetur RPE usque GRP usque ad E.

9. Et idcirco propheta pertinaciam spei suæ usque ad finem accipiendæ misericordiæ demonstrat dicens: ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. non decedit, non absistit, tardet licet ad temptationem
 5 fidei misericordiam suam dominus, quia fides constantem debet præstare fiduciæ suæ expectationem et desperatio omnis diffidentiae confessio est. sed propheta non incertus est misericordiæ dei; nam oculi eius in eum, quoad usque misereatur. intenti sunt, intenti autem adeo, ut intentioni eorum oratio
 10 geminata subiecta sit. ait enim post hæc: miserere nobis, domine, miserere nobis. et intentus est et intentus orat: ea scilicet perseuerantia, qua uitiorum serui in dominantibus sibi uitiiis demorantur, ille certissima bonorum æternorum spe et perfectæ in se misericordiæ fiducia perseuerat.
- 15 10. Sequitur uero, ut sæpenumero cognouimus, hanc fidelium spem grauis iniquorum obtrectatio et molesta malignorum insectatio. iustitiam enim a nobis prædicari inicus odit; pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur; exsecratur in nobis ebrietas ieiunia. at uero cum ad liberalitatem cohortamur,
 20 insipientiam nostram auarus accusat. cum Christum deum prædicamus cruciatum, religionem Iudæus et omnis ex gentibus persecutor exprobrat. cum iudicium dei expectamus, offenduntur sæculi reges et deum arbitrum uitæ ab unoquoque actæ recusant. cum resurrectionem adnuntiamus, mortua cum uitiiis
 25 suis infidelium corpora contradicunt. fidem quoque nostram a lege et prophetis et euangelis et apostolis susceptam omnes hæreticorum falsitates coarguunt. cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo; desæuitur in nostram

^u
 3 misereatr *G* 4 decedit *GR* desinit *PE* tardet *GRb* tradat *Pa*
 5 debet præstare *G* præstare debet *RE* prestare *P* 7 confessio est *G*
 confessio sit *RPE* 8 quo ^{ad} *corr. m. 1 R* 11 orat *GRE* erat *P*
 15 secantur *R* 16 molestia *P* 17 inique (?) *G* iniquus *R* iniquos *P*
 21 cruciatum scripsi (*de uoce cruciatus* = crucifixus *cf. Lact. mort.*
pers. 2) cruciari ≡ (*ri ex corr., postea 1 litt. eras.*) *R* crucari *P* cruci-
 fixum *E* 23 ab unoquoque hæctē *P* 27 hereticorum *GR* 28 uerba
 desæuitur in nostram uerecundiam, quæ extant in *GR*, om. *P*.

uerēcundiam, desæuitur in corpora; dolor nobis est ex iniuriis nostris. et quia iniuriæ nostræ his, qui eas inferunt, mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntium est. ideoque post geminam precationem, qua dixerat: miserere nobis, domine, miserere nobis, adiecit: quia multum repleti sumus aspernatione, quia multum repleta est anima nostra: deo solo aduersum hæc opitulari potente, ut ab aspernatione atque contemptu eximat usque ad finem misericordiæ in se semper intentum. et idcirco, donec sibi deus misereatur, intentus est, idcirco gemina oratione misericordiam sibi dei precatur, quia multum ipse atque anima sua repleta aspernatione sit, deo, ut diximus, tantum potente in multa aspernatione misereri: neque solum in id potente, sed potente etiam in controuersum omnia retorquere et quandam uicissitudinem præstare patiendi.

11. Testis nobis est et pauper in Abrahæ sinu quiescens et diues perustus in pœna. ille enim in aggestu fimi ante diuitis ianuam fame tabidus, ulcerum sanie dèfluens sederat, canibus uulnera dissoluta lingentibus. sed hæc erat militia corporis, hæc aduersus sæculum pugna, interius tamen anima eius per fidem inuulnerabili et ad omne telum, ad uoluptatis uitia inuia: et idcirco ab angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahæ sinus fertur. ille uero, cui omnis erat uestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita

3 ex miseratione pereuntium est *GRe* est ex miseratione pereuntium *Pb* 4 præcationem *G* prædicationem *R* p̄dicationē *P* quo *P* 5 adiecit *GP om. R* 6 aspernatione *GP* dispectione *R* 7 hæc *GR* hoc *P* 8 adque *G* contemptu *GP* contentione *R* eximat *ex* exemat *P* usque ad *GRP* usque in *E* 9 intento *P* et idcirco *GRPb* et quia *e* donec sibi — idcirco *om. R* 11 præcatur *GR* adque *G* 12 eo

ut *GR* cf. *Acad. p. 31* 13 in controuersum *G* introuersum *R* in controuersum (contra *ex* contro *m. 2*) *P* 15 patiendi *GRP* patienti *E* 16 et *supr. add. P* 17 ille enim in aggestu fimi ante diuitis ianuam *GR* illo enim posito in aggestu diuitiarū ad ianuam *P* 18 ulcerū *ex* ulcere *P* defluens *GP* diffluens *R* sedebat *ex* sederat *m. 2 P* 19 militiae *G* 20 aduersus *G* aduersum *RP* 21 inuulnerabili *G* inuulnerabilis *RPE* cf. *Acad. p. 43* et — inuia *om. G* ad uoluptatis *R* ac (*ex* ad in *ras.*) uoluntatis *P* uoluptatis ac *E* 23 habrahæ *R* sinus *RP* sinum *E* 24 graui *GP* ex grauis *corr. R.*

famulabatur, cui æris, terræ, maris copiæ in usum conuiuii congregabantur, uni uentri eius officiis elementorum omnium seruientibus, qui huic pauperi ianuam clauserat, micas de mensa excidentes negauerat et tamquam contumeliam suam occursum
 5 eius exprobrauerat, excedens hoc, quod male usus fuerat, corpore, impenetrabili a sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, uexatur, amburitur, inrorari se ac refrigerari minimo digito requiescentis in sinu Abrahæ pauperis deprecatur. cui Abraham respondet: fili, recordare, quia
 10 recepisti bona in uita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. fit alterna conuersio: et demutatur lætitia in mærorem et mæror in gaudium. et uideamus, an idipsum, quod euangelium exposuit, nunc quoque propheta significet.

15 12. Ait namque: obprobrium abundantibus et aspernatio superbis. post superiores, quas commemorauimus, insectationes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum atque etiam sæpe nostrorum facta hic quoque est euangelica conuersio, ut abundantibus sit obprobrium et superbis aspernatio.
 20 superbia in contemptum et copia mutatur in inopiam: rursumque et contemptus in superbiam et inopia demutatur in copiam propheta utrumque istud per uerba eadem monstrante. cum dicit: obprobrium abundantibus et aspernatio superbis, siue quod modo obprobrium ferant, qui postea in
 25 regno domini abundabunt, et quod nunc in aspernatione sint, qui postea per fidei confidentiam superbient: siue quod iudicii tempore obprobrium et aspernatio in eos, qui nunc in sæculo abundant ac superbiant, reuertatur.

9 Luc. XVI, 25.

1 cuius *G* 2 congregabantur *GP* congerebantur *REa* 3 elementorum *R*
 5 excidens *R* quod male usus fuerat *G* (*cf. Draeger Synt. I, 568*)
 quo male (malæ *R*) usus erat *RPE* 7 misterio *P* aburitur *P* 8 refrigerari *ex* refrigerari *P* 9 depræcatur *GR* respondet *G* respondit *RPE*
 11 hic *om. G* tu uero *GP* tu ergo *R* 12 merorem *G* 15 aspernatio *GP*
 dispectio *R* 16 superiores *GP* superius *R* 17 hereticorum *G* adq. *G*
 18 sepe *G* 19 habundantibus *R* 21 et inopia — copiam *om. P* 24 ferant
E fuerant *GRP* in regnum *R* 26 superbiant *G* superbiunt *RP* 27 in
 saeculum *G* 28 reuertatur *GP* reuertatur *ex* reuertantur *R*.

13. Paulus in infirmitatibus et in angustiis suis gloriatur. iudicem quoque eligi potentium ex contemptibilibus ecclesiae praecipit. mutua sibi legem ille et Petrus instituunt, ut meminissent egenorum eorumque curam facerent sollicite. minimorum angeli deum cotidie vident; humilis exaltabitur; 5 et optimum sacrificium deo est cor contribulatum. non ergo abiciamus humilem, non contemnamus pauperem, non trans-eamus indigentem, ne profundo ab his chao separemur, ne refrigerare nos minimo digito suo dedignentur, quia obpro- brium abundantibus et aspernatio superbis sit. 10 demutabilis est ista conuersio, et digna in bonos et malos uicissitudo, quam in euangelis ostendit dicens: beati lugen- tes, quoniam ipsi consolabuntur, et rursum: uae uobis, qui ridetis, quoniam flebitis, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen. 15

PSALMUS CXXIII.

Canticum graduum David.

Nisi quod dominus erat in nobis, dicat nunc Israhel; nisi quod dominus erat in nobis, cum surgerent homines in nos, forte uiuos degluttissent 20 nos et reliqua.

1. Attulit magnum nobis compendium psalmus anterior; ab eo enim in hunc scanditur. oculi namque mentis nostrae intenti ad deum fuerunt usque ad misericordiae finem multis undique aspernationibus et obprobriis circumstantibus. post quae mise- 25 ricordiam consecutos et de obprobrio in abundantia et de

2 I Cor. 6, 4. 6 Ps. L, 19. 12 Matth. V, 5. 18 Luc. VI, 25.

2 elegi G eligi ex elegi corr. m. 1 R potentium om. R contemp-
tibilibus G 3 praecipit G praecipit ex praecepit corr. m. 1 R praecepit P
et supr. add. P instituunt ut G instituunt ut P instituunt (om. ut) R
4 sollicitas R 5 minorum G dñm cotidie GR cotidie dñm P 8 in-
digentem ex indigentem P 11 est ista GR == ista P et malos G ac (ex
hac R) malos RP 14 flebitis R plorabitis P dominus R ait dominus PE
Explicit p*** CXXII incipit psal CXXIII G Finit psalmus CXXII
incipit CXXIII R Finit tract psalmi CXXII in tract psal CXXIII P
22 magnum nobis RE nobis magnum P 24 ad deum R in deum PE
25 post quae P post quam R 26 in abundantia P in abundantiam Re
et de aspernatione RPe de aspernatione b.

aspernatione in superbia conlocatos quid agere ac loqui nos
 oporteat, propheta demonstrat dicens: nisi quod dominus
 erat in nobis, dicat nunc Israel; nisi quod domi-
 nus erat in nobis, cum surgerent homines in nos,
 5 forte uiuos degluttissent nos. et quidem sermo ipse
 talis est, ut intellegatur prophetæ esse instruentis, quid dici a
 ceteris oporteat. primum enim res ipsa dicta est; dehinc qua-
 liter sit dicenda monstratur. et hic fuit ordo, ut, quid agendum,
 dehinc, quatenus agendum esset, ostenderetur. nisi quod
 10 dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. dictum
 ergo est, quid dici ab Israel oporteret. de Israel frequenter
 admonuimus eum existimandum, qui deum mentis oculis con-
 templatus sit. nunc ergo secundum prophetiam cognito, quid
 dicere debeat, Israel loquetur: nisi quod dominus erat
 15 in nobis, cum insurgerent homines in nos, forte
 uiuos degluttissent nos. hoc ergo Israel exemplum
 accipiens a propheta dicet, quia audiuit: nisi quod domi-
 nus erat in nobis, dicat nunc Israel.

2. Non est autem leue mandatum illud, quod necesse fuit
 20 præeunte quodam prophetæ præconio demonstrari. in his
 namque rebus, quæ difficilia sunt, desideratur exemplum.
 omnis enim natura hominum insolens ad res secundas est et
 inbecillitatis suæ inmemor inconsulte in prosperis laetans est,
 quod ab homine doctrina dei erudito abesse oportet. quis
 25 enim relictus est nobis gloriandi locus recordantibus omnia ex
 deo esse? si nos nobis uitam inseruimus, debeamus et nobis
 corporum speciem: si ipsi pluuias æstusque moderamur, ex
 nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si non in omnibus

1 in superbia *GP* in superbiam *Re* ac i. *ras. m. 3?* *R* 4 homi- nis *G*
 5 degluttissent *P* deglutissent *R* 6 est *om. G* dici a ceteris *PE* dicere
 ceteris *R* 11 ergo est *R* est ergo *PE* 12 existimandum *GR* exi-
 stimandum esse *PE* 13 secundum profetiam *G* secundum prophetiam
 doctrinam *RPE* cognito *GP*, cognito (ito in *ras.*) *R* quid *RP* quod *G*
 14 loquetur *G* loquitur *RP* 15 insurgerent homines in nobis *G* surgerent
 homines in nos *RP* cf. *infr. p. 591, 21 et Stud. 1889 p. 317* 16 degluttissent
G deglutissent *RP* 17 dicet *R* dicat *G* dicat *P* 19 mandatum (?) *G*
 21 difficilia *GRP* difficiles *E* 23 inconsultae *R* laetans *G* iactans *RPE*
 26 debeamus *GP* *om. R* 27 moderantes *P*.

opus est dei misericordia, et omnia nobis, tamquam ex nostro
sint, uindicemus. numquid fortis fortem se gloriabitur, quem
corporis ægritudo efficiet infirmum? numquid diues in opibus
gloriabitur, cui hæc omnia forte fur, prædo, tyrannus abripiet?
numquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnumquam infirma et
miserabilis seruitus? numquid sapiens gloriabitur, incertus,
quid in momenta sibi accidat? sed si quid horum sine
molestiæ alicuius interpellatione utimur, lætamur, efferimur. et
si ex aliqua tristitia in gaudium reuertamur, huius ipsius uix
adepti gaudii incapaces ultra sensum humanæ inbecillitatis
extollimur, inmemores dicti huius: non gloriatur sapiens
in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua,
neque diues in diuitiis suis, sed in eo gloriatur,
qui gloriatur, intellegere se et cognoscere, quia
ego sum dominus. ergo nos de consuetudinis nostræ uitio
insolentes quodam præscripto confessionis propheta formauit,
et ad honorem deo reddendum et in eo gloriandum exemplo
admonitionis edocuit dicens: nisi quod dominus erat in
nobis, dicat nunc Israhel.

3. Auditis igitur a propheta, quæ dicere nos oportet, dicamus
et nos: nisi quod dominus erat in nobis, cum insur-
gerent homines in nos, forsitan uiuos degluttissent
nos. perpassi namque hominum insectationes, regum impias
constitutiones, consiliatorum inlecebrosas adhortationes cum in

11 Hierem. IX, 23 sq.

1 et omnia *P* omnia *R* (*de G h. l. non constat*) etiam omnia *E*
2 quam *R* 4 forte fur *GR* fur *P* 5 infirma *G* indigna *RPE*
6 gloriabitur *GR* glori=ficabitur *P* incertus *GR* incertis *P* 7 si
om. G 8 utemur *G* (?) *P*¹ lætamur efferimur *R* læ^{mur}ta. et ferimur *P* (*cf. p.*
590, 23 lætans est) delectamur, efferimur *E* 9 uix *GP* uiae *R* 11 dicti
huius *GR* huius dicti *P* 14 qui gloriatur *GP om. R* quia *G* qd̄ *R*
quod *P* quoniam *E* 17 exemplo *GR* exemplario *P* 18 edocuit *ex*
sedocuit *R* 21 *surgerent homines in nos *G* insurgerent homines in
nos *RP cf. p. 590, 15* 22 forsitan *GRP* forte *E* degluttissent *GP* deglutis-
sent *R* 24 constitutiones *GP* cogitationes *R* consiliatores inlecebro-
sas adhortationes *G* consiliatorū inlecebras ad^hortationes *P*; *R* hæc
uerba *om.*

fide maneamus, cum in timore dei resideamus, cum in spe bonorum æternorum inmoremur adiuti dei misericordia, scientes fidelem, qui dixit: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, ad hunc
 5 habitantem in nobis gaudia nostra referamus, huic, si quid in nobis est, debeamus; a Paulo beato edocti nihil nostrum existimandum dicente: quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? a sancto uero Iacob patriarcha modestiam referendæ
 10 gratiæ cognoscentes, cum dicit: deus, qui enutrit me a iuuentute mea, et angelus eruens me ex omnibus malis.

4. Non est autem in usu hominum, ut uiuos alios uorent, neque usque ad carnes gluttindas odia procedunt. sed neque
 15 nunc de eruto a morte corpore gaudium est, sed de anima a peccato conseruata atque a peccatorum consortio liberata. ideo ita ait: forsitan uiuos degluttindos fuisse, scilicet in corpore adhuc positos a morte peruasos atque a peccato comestos. hæc enim uiuorum mors est, uiuere luxui, somno, sacrilegiis, adulteriis,
 20 cædibus. deo ergo gratiæ agendæ sunt manenti in nobis, quod per fidem eius doctrinamque uiuentes non degluttimur ab istis. fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est et in iniquitatibus. nam quia ab insurgentibus primum aduersus nos degluttiti non

8 Matth. XXVIII, 20. 7 I Cor. 4, 7. 10 Gen. XLVIII, 15.

1 spe GP sede R 8 fidelem qui G fidelem eum qui RPE ego om. G 5 in nobis scripsi cum e, cf. infr. lin. 20, ubi GR in nobis præbent; h. l. G legi non potest, in nos RP 6 a Paulo beato edocti R a paulo beato edocet G a beato Paulo docti P 7 quid habes GR quid enim habes P quid autem habes e 9 modestiam modes** G 11 seruant G 14 post usque spatium 2—3 litter. uac. in uers. ineunte R 15 uerba anima — atque in G nunc legi nequeunt, sed ea ibi quoque fuisse epatium unius lineae demonstrat 16 conserua ≡ t ≡ a.R liberata GR separata P
 17 itait G ita ait R ait PE forsitam G degluttindos GRP 19 sacrilegis G 20 manenti in nobis GR manente in nos P 21 degluttie** G degluttimur RP 22 et in iniquitatibus R in iniquitatibus Pe 23 nam quia G nā qui P namque ex namqui R.

erimus, ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua, protegente domino, absorbebimur.

5. Ait enim: in eo cum irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos. sed quid hoc est? animi hominum irascuntur, et aqua nos absorbet? numquid ad motum mentium incitatarum ultrices aquæ adsistunt aut animales sunt, ut absorbeant? enecari in aqua, qui demersi erunt, possunt; absorbere autem id, quod inanimale est, non potest. quærendum ergo nobis est, quid hic intellegi oporteat. et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquæ facta sit mentio. et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: et tenebræ erant super abyssum. et spiritus dei superferebatur super aquas; et rursum: dixit deus: fiat firmamentum in medio aquæ et sit diuidens inter aquam, quæ est sub firmamento, et inter aquam, quæ est super firmamentum; et rursum: et aqua, quæ super cælos est, laudet dominum; et rursum: uiderunt te aquæ, deus, uiderunt te aquæ et timuerunt. ergo quia lex spiritalis est et fides historiæ non periclitatur, si rebus effectis

12 Gen. I, 2. 14 Gen. I, 6 sq. 17 Ps. CXLVIII, 4. 18 Ps. LXXVI 17.

1 ne *G* sed ne *RPE* 2 dñ *G* absorbe***** *G* absor^{be} = mur (2—3 litt. *eras.*) *R* absorbemur *P* 3 animus *GP* animus (ani i. *ras. m.* 3) *R* 4 forsitanqui *G* absorbuisset *GP* obsorbuisset *R* 5 nos (*s* in *ras.*) *R* n *P* 6 motum *G* motus *RPE* incitaturū *G* 7 ^{hi} = necari *P* in aqua *P* in ea *R* 8 demersi erunt *GR* demersi sunt *PE* id quod autem *G* 9 inanimale *GP* inanimal *R* 11 exordo *G* 12 et tenebrae — abyssum *om. R* 13 est ps dñ *G* superfer***** *gas G* superferebatur super aquam *P* superferebatur aquis (*i* in *ras.*) *R* post aquis *R* add.: & rursum et tenebrae erant sup abyssum 14 et rursum *G* et iterum *RP* in medio *GR* int̃medio *P* 15 sic *GR*; *cod. P*, de quo *Bened.* hoc quoque loco non accurate rettulerunt, haec habet: et sit diuidens int̃aquam quæ ē sup firmamentum (quæ uolgari illa aberratione explicanda sunt cf. *Acad. p.* 32) 17 uerba et rursum — laudet dominum, quæ extant in *GR*, *om. P* e*aqua *G* (καὶ τὸ ὕδωρ *LXX*) aqua *R* 19 uiderunt te aquæ et timuerunt restitui, uiderunt**quæ et timuerunt *G* uiderunt te et timuerunt *R* uideñ et timuerunt *PE* (εἰδοσάν τε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν *LXX*) 20 effectis *GRa* effectus *Pb*.

inesse conexam sibi extrinsecus significantiam existimemus, uidemus et aquas esse, super quas sit spiritus dei. et aquas esse, quæ super cælos sint, esse et quæ in terris sint, et aquas esse, quæ laudent, et aquas esse, quæ timeant. per quod recte
 5 significari aquas populos intellegimus, in quibus sint spiritales. sint et tenebrosæ; sint cælestes, sint et terrestres; sint gloriosum aduentum domini laudaturæ, sint et timentes. hæ ergo sunt trepidæ, terrenæ, tenebrosæ absorbere nos uolentes animis in iram concitatis et toto diabolici furoris impetu commotis, tam-
 10 quam maxime hiemis tempestate torrentibus et per præceps ruentibus.

6. Atque ita in ordine confessionis nostræ ad dominum adiecit propheta: torrentem pertransiit anima nostra forsitan pertransisset anima nostra aquam inmen-
 15 sam. ecce diaboli et suorum inruentes impetus et ex turbidis motibus concitados furentesque procursus et tempestatis temporariæ torrentes; sed hæc intolerabilis aqua animam non transit, in qua deus habitat. intolerabilis autem est deo uacuis; his autem, in quibus deus est, torrens repentinus, post paululum
 20 uero ad transeundi facultatem aridus et exhaustus.

7. Atque ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: benedictus dominus, qui non dedit nos in captu-
 ram dentibus eorum. et qui sunt horum torrentium dentes? sunt plane ad laniandum adprehendendumque uehementes, ira,
 25 cupiditas, lasciuia, odium, gula, auaritia. hi sunt dentes mali et tenaces. per hæc enim in nos captos laniatosque dominantur. dum uitiorum suorum aut ministros aut consortes esse nos faciunt: quibus non carnes nostræ, sed anima, nisi deus in nobis esset, ab his manderetur.

1 conexam *GR* et connexam *Pb* 3 esse et *P* esse *R* post terris 3 *litt*
eras. R 4 laudem *G* per quod *GR om. P* 5 intellegimus *GP* intellegimus *R* 7 hæc *GR cf. Acad. p. 28* sunt *om. G* 8 absorbere *G* in
 iram *R (cf. Quintil. VI, 2, 27)* in ira *P* 10 maxime *GRP* maxime *e*
 tempestates *Pa* 12 in iordane confessionis *P* 13 pertransiit *GR* transiit *P*
 16 tempestates temporarie \equiv (e in *ras.*) *P* 18 transit *Re* transiit *P* 20 ad
 transeundi facultatem *om. P* exhaustus *R* exustus *P* 22 capturam *R* cap-
 tionem *Pe* 24 adpraehen. duntq (nt ex m) *R, om. P* 26 in *om. R* 28 quibus
 nos *P* animae *P* 29 est *R* ab his *om. PE* manderentur *P*.

8. Ait enim: anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorum. laqueos, qui uenantur, occulte et fallentes prætendunt, aut absconsos uallibus aut herbis contectos aut cibis oblitteratos aut nubibus concolores. et hæc quidem ad bestias atque aues ceteras: nobis uero aduersus animam hæc parantur. est enim nobis laqueus in otio, pecunia, ambitione, lasciuia. hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt; sed ab his omnibus uoluntas nostra referenda est. omnibus enim hi laquei prætensi sunt, sicut scriptum est: non enim iniuste prætenduntur retia auibus. perfecta enim gloria est ab his laqueis, qui prætensi sunt, euolare.

9. Denique psalmus ita dicit: anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorum: non utique uenantium, sed eorum, quibus in uenatione tensi sunt laquei. non enim cum quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator, sed, cum tendantur, ille tamen, qui iam sit peccator, in laqueo est; sicut scriptum est: oculus meretricis laqueus peccatoris. ergo peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. spiritales enim sumus et euolamus ut passer. passer auis domestica et ædificiorum incola, non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione ulla aut temporis obseruatione consistens. nos ergo sine uicissitudine temporum ecclesiam incolentes abstinemus a peccatis, ut a laqueis euolemus. laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur: quia ita sequitur: laqueus contritus est, et nos liberati sumus. adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit

9 Prov. I, 17 (LXX). 17 cf. Ecclesiastes VII, 27.

1 ait enim *om.* R 2 uenatorum *P* uenantium *Re* (ita etiam *lin.* 13, sed cf. *ibi* explicationem *Hilar. et Sabat.* II, 253) laqueus *R* 3 herbis *R* 4 cibis oblitteratos *R* cibos oblitteratos *P* cibis oblitos *ed. Basil.* 1550 6 in otio (postea 2 litt. [pe?] delet., deinceps spatium 4—5 litt. uac., tum 3 litt. [peu?] delet., denique spatium 3 litt. uac.) *R* in otium *Pa* ambitione *R* ambitio *Pa* 7 blandiuntur hæc *om.* *R* 8 uoluntas ex uoluntas uoluntas *R* referenda est *RP* est refrenanda *e* 9 hii *R* sicut *om.* *R* 10 iniustae prætenduntur *R* cf. *Sabatier* II, 298 iniuste in terra prætenduntur *PE* 16 tamen *R* tantum *PE* cf. *Addenda* 18 peccatis *RP*¹ a peccatis *P²E* 19 passer. passer *E* passer. *R* passer ex passeris *P* 22 uicissitudine *G* ecclesiam *G* 24 in nos *h. l.* *GRP* cf. *praef.*

cælum et terram. hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc
 adiutorio liberamur in nomine domini, qui fecit cælum et
 terram: quod est scilicet super omne nomen, in quo omne
 genu flectet cælestium et terrestrium et infernorum et omnis
 5 lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris,
 qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXIV.

Canticum graduum.

Qui confidunt in domino, sicut mons Sion; non
 10 commouebitur in æternum, qui habitat in Hieru-
 salem.

1. Faciunt nobis plerique obscuritatem, uolentes scripturas
 propheticas solo aurium iudicio æstimare et non aliud in his
 intellegere, quam quod sub singulis rerum quarumque uoca-
 15 bulis audiatur. quod cum uolunt, neque nobis, quod intelle-
 gamus, relinquent, neque prophetas non dico cælestia, sed ne
 terrena quidem rationabiliter dixisse constituent. quid enim aut a
 nobis congrue tractabitur aut ab illis recte dictum existimabitur,
 cum aquas laudantes, uidentes, timentes et plaudentes manibus
 20 audiemus, nisi ex auctoritatibus scripturarum earundem sub aquarum
 nomine aliud significari, quod alterius sit generis, monstramus?
 id scilicet, quod sit uiuum ac sentiens et ad rei uniuscuiusque
 iudicium suo motu sensuque se permouens: quod esse homo
 intellegetur laudans, uidens, timens, plaudens, iudicans. hæc
 25 enim humanæ affectionis genera in aquis esse sermo propheticus
 edidit; quorum quia in aquas natura non conuenit, nec pro-
 pheta de aquis dixerit nec nos de aquis dictum intellegimus.

3 Phil. II, 9 sq.

4 flectet *GR* flectatur *P* cælestium et terrestrium *GP* terrestrium &
 cælestium *R* et infernorum *GR* et inferorum *P* 5 confitebitur *GR* con-
 fiteatur *P* ihs *G* iesus xps *R* Explic. psals. CXXIII incipit psals CXXIII *G*
 Finit psal CXXIII incipit CXXIII *R* Finit tractatus psalmi CXXIII incipit
 tract psalmi CXVIII *P* 10 commouetur *h. l.* *V* 13 estimare *R* 16 relin-
 quent *G* relinquunt *P* relinquent *R* 17 constituent *GR* constituunt *P*
 20 scribaturarum *G* 21 nomine *om.* *G* monstramus *scripsi* monstrantes
G monstremus *RPE* 22 ac sentiens *GP* & sentiens *R* 24 intellegetur *R*
 intelligitur *P* 27 nec ante nos *om.* *R* intellegimus *G* intellegamus *RP*.

hoc propter ea, quæ in præsentī psalmo sunt, retractari conuenit, quæ talia sunt.

2. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion; non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. montes in circuitu eius. nomen montis Sion et habitatio Hierusalem et montes circum eam si nullam interioris intellegentiæ habent causam, inanis est psalmus et mendax propheta, in quo spiritus sanctus locutus esse credatur. est enim mons Sion ciuitati Hierusalem imminens; est ea ciuitas, circa quam extrinsecus plures sint montes. qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut sit sicuti mons Sion? ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cæspitem et de natura animali in naturam inanimalem referri? iam uero quomodo fidelis hic sermo sit, non commouendum eum in æternum, qui habitet in Hierusalem? numquid Hierusalem ipsa sanctificationem habitantibus adferebat, ut habitatio eius firmitas esset æterna, cum illinc sacrilega cædes prophetarum, iudicium mortis in dominum, fuga apostolorum, crucis scandalum sit? habitantes autem in ea quotiens captiui, quotiens perempti? ad ultimum urbs eadem funditus diruta est et qui uastationi eius residui erant, capti atque dispersi sunt, propheta hoc impietati eius excidium antea ita nuntians: terra uestra deserta, ciuitates uestre igni crematæ, regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent, et desolata et subuersa a populis extraneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculum in uinea et sicut casa custodiaria

23 Esai. I, 7 sq.

1 hoc GRP hæc E retractari conuenit RPE retractaturi G (?) fort. retractatur 8. credatur GP creditur R 9 est ea G est eadem RPE est autem eadem V 10 sint GRP(V) sunt E 11 profectum RP(V)E profeta (?) G 13 animali in naturam om. P 15 in sec. l. om. P 17 firmitas GRP firmata V illinc GRP illic e sacrilega P sacrilegia GVRe 18 dñm G deum VRPE cruci scandalum G 19 in ea GRP in eam V quotiens captiui omisisse uidetur G 20 perempti GVR redēpti P urbs eadem GRP ciuitas eadem V urbs ipsa E .eruta G 21 aastationi G uastationi ex uastatione P.

in cucumerario. iam ergo inanis est sermo, inanis prophetia, quæ et addiderit: montes in circuitu eius, et dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc et usque in sæculum. Hierusalem euersa est, populi eius
 5 extincti sunt, reliquæ eius dissipatæ sunt; hodie in ea non habitatur; non sacerdos, non propheta, non princeps; sed ipsa obtrita, deserta, sine fructu est. et quomodo habitatio eius non commouebitur in æternum? et dominus in circuitu populi eius ex hoc nunc et usque in sæculum? ergo non potest de ea
 10 prophetatum uideri, a qua prophetiæ ueritas dissidebit. sequens igitur est, ut quæramus, in quos dictorum ratio conueniat.

3. Et quidem primum animaduertendum est, non alterius montis quam Sion factam mentionem. legimus enim esse montem domini et Choreb, usque ad quem primum Moyses,
 15 cum multa obisset, accessit: esse et montem dei Sina, in quo populi lex scripta sit. est et Sion mons superimminens Hierusalem. sed quia in hunc montem fructus prophetiæ nullus est, uidendum est, quid in monte intellegi oporteat. et habemus optimum intellegentiæ ducem Esaiam. nam cum superius
 20 montem domini excelsum significasset, ad quem gentes uenturæ essent, ait: propter hoc sic dicit dominus: ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, pretiosum in fundamenta eius; et qui credit in eum, non confundetur. et non ambiguum
 25 est apostolum fundamentum Christum significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentum est

21 Esai. XXVIII, 16.

1 cucumario *G* inanis *G* inanis est *RP* 2 quæ et addiderit *G* quæ addiderit *PE* quæ addiderunt *R* 3 nunc *om.* *P* et usque in æternum (et usque in *ras.*) *P* 6 est ipsa *R* 7 habitatio *GV* habitator *RP* (cf. p. 597, 16) 8 co**oliebitur *G* 9 nunc *om.* *P* et *om.* *RP*

10 dissebit *G* 13 esse montem *GRP* montem esse *E* 14 et Choreb *R* et cor*** *G* et horeb *P* usque ad *P(G?)E* ad *R* 15 dñ *G* domini *RPE* 16 populi *G* populo *RPE* scribta *G* 17 in hunc montem *GRP* in hoc monte *V* fructus profetiae nullus est *GVRP* prophetiae nullus est fructus *E* 19 Esaiam (aiam in *uers.* exeunte *add. m. 3,* deinde in *uers.* ineunte *3 litt. eras.*) *R* 23 praetiosum *GVR* 24 credit *GVP* crediderit *R* 25 xpm *VR XPI P* Christi *e* 26 dñi corporis ecclesia *G*.

Christus, significari uidetur in monte. quam idem apostolus et Hierusalem nuncupat dicens: quæ nunc est Hierusalem, seruit cum filiis suis; ea autem, quæ sursum est, Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. habemus ergo montem Sion domini, habemus et ciuitatem dei Hierusalem: et nominis Sion interpretatio est speculatio. sic ergo montem dominum in Danielo accipimus, ex monte in lapidem et rursum ex lapide in montem; exinaniuit enim se in forma dei constitutus et formam serui accepit et per passionem suam mundo cum superstitionibus suis erroribusque prostrato in gloria dei patris est et deus super omnia est; propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriam passionis ex lapide rursum effectus in montem: mons supereminens et excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per adsumptionem carnis nostræ corporisque speculamur.

4. In eo enim sumus resurrectionem nostram in resurrectione nostri in eo corporis contemplantēs: speculatio est enim Sion. loquatur interpretationem hanc hebraica lingua, qua dictum est: mons Sion mons speculationis est. loquatur et Paulus et dicat: nostra autem conuersatio in cælis est, unde et saluatorem nostrum expectamus, qui transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ; dicat et rursum: et cum

2 Gal. IV, 25 sq. 7 cf. Dan. II, 34 sq. 20 Phil. III, 20. 23 Ephes. II, 5 sq.

1 in montem *Ge* idem *GRP om. V* 2 et hierusalem nuncupat *GR* alio nomine hierusalem nuncupat *V* nuncupat — nunc est hierusalem *om. w* 3 seruit *RP* seruiens *V* et seruit *E* sursum *GR* su ≡ sum *T* susum *V* 5 dñi *GVP* dominum *R* 6 et nominis Sion *GRP* et nomen mōtis Sion *V* interpretaetio *GVR* si ergo *GR* 7 dñm *G* domini *RPE* danihelo ex danielo *P* danihaelo *R* danielum *G* 8 enim se *GR*¹ *P* enim se dñ *R*² 9 et *om. G* 10 substitutionibus *P* erroribusque *GRP* terroribusque *E* 12 ***infirma autem *G* 14 superaeminens *G* supereminens *R* superimminens *P* 16 ita *GR*; in eo enim sumus resurrectio in resurrectione nři in eo nobis est corporis contemplatione speculatio *P*

17 sion *G* Sion mons *RP* 18 loquatur *GR* loq¹ *P* interpretaetionem *GR* interpretatione *P* hebreica *G* 19 mons speculationis est *GR* speculationis est *P* et paulus *GR* Paulus *P* 21 post expectamus *E* add.: dominum Iesum Christum (uel nostrum), quae uerba desunt in *GRP* 22 transformauit *G* transfigurauit *RP* 23 corpori *om. R*.

essemus mortui peccatis, uiuificauit nos simul
 cum Christo et coexercitauit et conlocauit in ca-
 lestibus. dicat et euangelium: quotquot receperant
 eum, dedit his potestatem filios dei fieri. dicat
 5 ergo nunc et propheta: qui confidunt in domino, sicut
 mons Sion; non commouebitur in æternum, qui
 habitat in Hierusalem. sequamur apostolum, sequamur
 euangelium, sequamur prophetam. confidamus in domino.
 ut conformes corporis gloriæ dei simus. habitemus nunc ec-
 10 clesiam, cælestem Hierusalem, ut non moueamur in æter-
 num. in hac enim habitantes habitabimus et in illa; quia
 hæc illius forma est: ex parte enim cognoscimus
 et ex parte prophetamus. et nunc uidemus per
 speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.
 15 sed et hæc cælestis et illa cælestis; et hæc Hierusalem et illa
 Hierusalem; et illa quidem ecclesia angelorum multitudinis
 frequentium: sed est ecclesia primitiuorum, est et ecclesia spiri-
 tum in domino fundatorum. fundandi ergo sumus in spiritu,
 et in hac habitantibus standum est, non discurrendum, sicut
 20 Moysi dictum est: tu autem hic mecum sta. non simus
 procursibus uagi neque uis incerti neque inanis doctrinæ
 uento euolantes. in æternum enim manendum est, si sine
 commotione steterimus.

5. Sed neque desunt stare uolentibus sanctorum custodia,
 25 neque angelorum munitiones. dicitur enim: montes in

8 Ioh. I, 12. 12 I Cor. XIII, 9; 12. 16 Hebr. XII, 22 sq. 20 Deut. V, 31.

quod
 8 quod *G* quodquod *R* quotq̃ *P* quotquot autem *E* 4 his *GRP*
 eis *E* 5 et profeta *GP* propheta *R* 7 sequamur ergo *V* 9 ecclæ-
 siam *R* in eclesia *V* 10 caeleste mom. *V* Hierusalem om. *R* (in *G* certe
 caelestem etiam nunc legi potest) 11 in hanc (?) *G* habitamus *R* in
 illa *GP* in illa ex in illam *R* 12 enī scimus *P* 14 enigmate *GR*
 15 et illa hierusalem *GR* om. *PE* 16 et illa quidem *G* est illa qui-
 dem *RP* illa quidem e eclesia *G* 17 est et *RP* est *G* 18 in dñ *G*
 19 sicut *R* sicuti *P* 20 hic mecum *GPe* (αὐτὸς μετ' ἐμοῦ LXX) mecum *R*.
 21 procursibus *RE* praecursib*** *G* procursores (ores in ras.) *P* cf. prof
 uerba neque inanis — euolantes, quae sunt in *GP*, om. *R* 22 steterimus
 (ste in ras. t in uers. ineunte add. m. 3) *R* stet**** *G* 25 **qui angelorum
 man**** (?) *G*.

circuitu eius, et dominus in circuitu populi sui
ex hoc et usque in sæculum. hos enim secundum
superiora exempla montes esse existimabimus humilitatem
terræ excedentes, firmos et excelsos et immobiles. cum enim
et montem significari ecclesiam, id est dominum in corpore 5
legimus, et inueniamus montes dei exultare atque lætari — scriptum
enim est: montes exultauerunt ut arietes —, quomodo
possumus montes non eos significatos esse intellegere, qui
super terrenam naturam gloriosi iam in dei rebus exultant?

6. Ac ne leue præsidium in apostolis, uel patriarchis ac 10
prophetis, uel potius in angelis, qui ecclesiam quadam custodia
circumsæpiunt, crederemus, adiectum est: et dominus in
circuitu populi sui ex hoc nunc et usque in sæcu-
lum. sed forte apostolorum uel angelorum custodia sufficiens
existimetur. uerum id quidem est; sed et Moysen audiamus.
namque cum ei dominus dixisset: ecce angelus meus 15
anteceдет te, et ille respondit: nisi tu mecum ambules,
ne me expellas hinc. bonum quidem præsidium angeli,
sed melius domini. multis anima nostra laqueis adpetitur,
multis aduersus nos armis dimicatur. non terra, non maria,
non aer a fidei nostræ periculo uacant. rapiunt oculos nostros 20
raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ aurum,
notis nos mortis nostræ inlecebris spiritales nequitiae et æris
huius uirtutes circumuolant, per uitæ præsentis molestias, per
alienæ uoluntatis mores atque lasciuiam insidiantes, ut ira-
scamur, ut oderimus, ut amemus: undique expectamur et adpe- 25
timur. sciens ergo dominus non aduersus carnem et sanguinem

7 Ps. CXIII, 4. 15 Exod. XXXII, 34. 16 Exod. XXXIII, 15.

2 ex hoc V ex hoc nunc RP saecundum R 6 inueniamus R
inuenimus PE 7 enim est Rα est enim Ps 9 exultant RE excitant P
10 ac ex hac R 11 custodia ex custodiam R 12 *cum saepi** G circum-
saepiunt R circumsepiant PE 13 nunc om. P 16 et ille GRPE ille V
mecum ambul*** G mecum ambules V (συμπορεύς, LXX) mecum ambulaturus
es RPE (P mecum supr. add.) 17 **pellans G 18 multis GRPE multis
enim V 20 aer a om. P 22 notis G totis RPE nos mortis nostrae
GRe nostrae mortis P spiritalis G 26 sciens ergo dñs GVR si ergo
dñs P.

nobis pugnam esse, sed aduersum mundi huius potentes et nequitas spiritales, ait euangelia consummans: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi. adest enim; et cum fideliter innocatur, 5 per naturam suam præsens est. spiritus namque est omnia penetrans et continens. non enim secundum nos corporalis est, ut, cum alicubi adsit, absit aliunde: sed uirtute præsentis et se, quacumque est aliquid, porrigenti, cum replente omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei, qui in eum credat, adsistit. 10 nam et tribus uel duobus in nomine suo congregatis erit præsens, et in circuitu omnis populi sui est ex hoc et usque in æternum.

7. Sed quid sibi uult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc et usque in sæculum? quia non relinquet 15 uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti in iniquitatem manus suas. in uirga potestatem intellegi conuenit; insigne enim potestatis est. uirgam accepit Moyses, qua posset omnia; fuit et uirga Aaron. sed fuit et uirga Pharao, fuit et uirga Nabuchodonosor. ergo 20 in circuitu nos dominus custodit, ne super sortem nostram peccatorum uirga derelinquatur. ueniunt quidem tribulationes, sed non permanent; ueniunt persecutiones, sed non persistunt. multi redigere libertatem fidei nostræ in captiuitatem uolunt, sed confessionis nostræ, quam in Christo habemus, nemo dominatur.

2 Matth. XXVIII, 20. 10 cf. Matth. XVIII, 20.

1 sed aduersum GRP sed (*adl. m.* 2) aduersus V potentes GRP potestatem V et nequitas spiritales GRP om. V 2 ait GRP ait enim V euangelia GRP euangelista V 7 ut cum GR cū P aliunde sed GR aliud esset P uirtute GP uirtutute R 8 porrigenti ex porrigendi P porrigen** G porrigendi R 11 omnis R om. P ex hoc RPe ex hoc nunc b 18 eum om. P 14 ex hoc et usque P ex hoc eius** G ex hoc nunc usque (*ex hoc dittoqr. bis scriptum priore loco eras.*) R qui V relinquet RP (*ἀφῆκε*) reliquit V 16 in iniquitatem GRV ad iniquitatem PE (*sed P ad supr. add.*) 17 uerba insigne — est, quæ extant in GRP, om. V 18 possit omnia G posset faceret signa V 19 sed GRP om. V farao GVR farao ex faraon P Pharaonis E 20 dñs G dominus RP dñs V custodit ne PVR custodien* (?) G 22 psistant V ex psistent P persistent R 24 confessionis G (*cf. Lact. de ir. 15, 3*) confessioni Re confi = sioni P.

non enim super sortem nostram peccatoris uirga derelinquetur. dominus namque in circuitu populi sui est in æternum, ne uicti et fatigati uirgæ imperio in iniquitatem extendamus manus nostras. sed uirga cum inciderit, auferetur; et peccator cum incubuerit, non derelinquetur. breue est, quidquid patiemur ab aduersariis dei: et habet uictoriam et præmium, licet non habeat proelii longi laborem. dominus adest. etiam si uis aliqua compellet, abstineamus manus nostras ab iniquitatibus, non extendamus opera nostra in peccata, quia domino in circuitu nobis constituto uirga peccatoris non derelinquetur, ut maneat.

8. Post quæ conuersio fit prophetæ retributionem a domino ei, qui ab iniquitate manus abstinuerit, inprecantis: benefac, domine, bonis et rectis corde; probitatem et facti et uoluntatis in utroque significans. multis enim uel propter hominum fauorem, uel propter periculum et metum facti opus bonum est. uerum nisi ex uoluntate boni simus, etiamsi hominibus boni uidebimur, tamen deo boni non sumus, quia perfecta bonitas in recti cordis consistit adfectu.

9. Retributio autem ut bonis adest, ita et malis non abest. nam sequitur: declinantes autem ad obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem. et hic quoque duplicis significantiæ sermo est. declinantium ad obligationes et operantium iniquitates. qui declinant, ex alio in aliud declinant. id est ex bonis operibus recti cordis in obligationes. et quas esse obligationes existimabimus? eas

1 non e ≡ ≡ ≡ n G derelinquetur GRP derelinquitur V 2 populi GRP poli V 3 in iniquitatem scripsi cf. p. 602, 16 iniquitatem GP ad iniquitatem RE 4 peccator GP peccato R 5 uictoriam et præmium G uictoriae præmium RPE 7 proelii RPE præmii G 8 compellet

GR compellit P 12 posque G 13 ei qui ab GR et quia P inprecantis GR 14 probitatem et RP probitatem ex G 18 uidebimur ex uidemur P 20 ut bonis adest ita et malis non abest GRP (nisi quod in G ultima uox euanuit) ut bonis ita et malis non deest V 21 nam sequitur GRP sicut subsequitur ex ita et sicut subsequitur m. 2 V 24 qui declinant ex alio om. P 26 et quas esse obligationes om. P.

nempe, quas solui propheta monuit dicens: non tale ieiunium
elegi, dicit dominus; sed solue omne uinculum ini-
quitalis, dissolue obligationes uehementium com-
mutationum. si quis ergo se a præceptis dei declinans his
6 obligationibus conligauerit, adducetur cum operantibus iniqui-
tatem, in eandem scilicet sententiæ pœnam transgressor et
inicus futurus. qui enim operatur iniquitatem, legis alienus
est: qui autem declinat ex lege, legem, in qua mansit ante,
transgreditur.

10 10. Non declinandum igitur ad obligationes est; neque
libertas nostra est nexibus sæculi et mundialium negotiorum
uinculis inserenda. nouit Paulus beatus solutos ligari non
oportere, cum dicit: solutus es ab uxore? noli quærere
ligationem. et hoc non de criminoso uinculo necessariæ
15 ligationis ita sensit. ceterum sunt alia uincula, quæ fidem
nostram impediunt et obligant sibique conectunt: maxime
augendæ pecuniæ labor et negotiandi insincerus profectus.
hæc enim ita obligant peccatis, sacramentis, commerciis, ut
sibi nos captos possessosque detineant. ab his ergo omnis
20 mens, uoluntas, studium soluendum est, quia declinantes ad
obligationes una adducentur cum operantibus iniquitatem.

11. Erit autem Israhel pacificus non derelicta super se uirga
peccatoris; sed in fide perfecta ac spe æterna manens audiet
pro portione sibi dici: pax super Israhel. ille est enim

1 Esai. LVIII, 6. 18 I Cor. 7, 27. 24 Ephes. II, 14.

2 elegi dicit dominus (*iuxta LXX*) *P* elegit dominus *Re* omne
uinculum *P* omnem nodum tuum *R* 7 iniquus *R* iniquus *P* legis
alienus est *VR* (*cf. interpret. ad Sall. Cat. 40, 5*) ab obseruatione legis
alienus est *PE* 8 legem in qua mansit ante transgreditur *RPE* trans-
gressor est legis *V* 11 mundialiū (*aliū in uers. exeunte add. m. 1*) *R*
post mundialium in uers. ineunte 4—6 litt. eras. R 12 Paulus beatus
Ra (*cf. supra 592, 6*) beatus Paulus *Pa* 14 ligationē in *ras. P*
16 conectunt *R* (*cf. Brambach p. 303*) connectunt *P* maximæ *R*
19 omnis mens *R* mens *PE* 20 declinantes *PE* obligantes *R* 23 peccatori
R ac ex hac *R*.

pax nostra, qui fecit utraque unum, dominus noster
Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula. amen.

PSALMUS CXXV.

Canticum graduum.

In auertendo dominum captiuitatem Sion facti
sumus sicut consolati.

1. Nisi essent in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res
atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non con-
uenirent, profecto auderent multi nihil in psalmis spiritaliter
dictum existimare putarentque nos quasdam commenticias
assertiones et ementitas interpretationes inquirere, quibus uide-
remur altius nescio quid ac profundius ceterorum sensu in-
tellexisse, proinde quasi nos sensui nostro ea, quæ scripta sunt,
coaptemus et non magis ex his, quæ scripta sunt, sensum
diligentis et sollicitæ intellegentiæ consequamur. scriptura enim
legis manet atque est anterioribus quam adesset dominus,
temporibus consummata a prophetis, edita a Iudæis, pertractata
a regibus, suscepta a gentibus, sed intellecta et probata a
Christianis.

2. Hoc forte insolens existimetur. plane insolens est, si
nobis hanc gloriam præsumimus, si tantum infirmitati nostræ
licere uolumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani
generis obscura ætatibus, in quibus intellegendis frustra reges
laborauerint, ipsi doctores et magistri legis errauerint, nos
stulti sæculo et purgamenta mundi et deliramenta sapientibus
eorum intellegentia gloriemur. sed tamen intellegimus, quia

2 in saecula amen R in saecula V in saecula saeculorum amen P
Explic. psalmus CXXIII incip. psalmus CXXV feliciter V Finit
psal. CXXIII incipit CXXV R Finit psalmus CXXIII inōp psalmus
CXXV P 5 auertendo V conuertendo R dōm V dominus R (ἐν τῷ
ἐπιστρέψαι κύριον LXX) cf. infr. p. 606, 20 6 consulati V¹ 11 ementitas
Re effitias P ementitias b interpretaetiones R 12 ac ex hac R
13 ,pinde R ,pinque P proinde α perinde s 14 sensum RE sensu P
16 adesset RPE ad eis et G 17 consummatu (?) G a profetis GR
18 sed intellecta om. P et probata om. R ex, pbrata P 23 obscura
ætatibus GR obscuritatib: P regis G 24 errauerint GP errauerunt R
25 delerumenta G deleramenta P 26 intellegentia G intellegentiam PR.

non mendax est, qui dixit: petite, et dabitur vobis; quærite, et inuenietis; pulsate, et aperietur vobis; et scriptum est, quia qui dixit: quoniam oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi et in prophetis et in psalmis de me, tunc aperuit sensum eorum, ut intellexerent scripturas, et dixit illis: quoniam sic scriptum est, Christum pati et resurgere ex mortuis tertia die et prædicari in nomine eius pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. non ergo ex nobis est, quod intellegimus, sed ex eo, qui, quæ ignorabilia erant, fecit intellegi. itaque ab eo speranda intellegentia est, qui et pulsantibus aperiet et quærentibus demonstrabit et petentibus non negabit.

3. Nam quomodo intellegi poterit hic psalmus, qui a rerum gestarum historia dissentit? nusquam enim captiuitas populi huius usque ad Dauid tempora scribitur: sed longe postea, quam Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israhel Assyriis, dehinc Iuda Babyloniis. quomodo ergo Dauid in eodem psalmo tamquam captus orat? aut quomodo auersa a se captiuitate lætatur dicens: in auertendo dominum captiuitatem Sion facti sumus tamquam consolati. tunc repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione. tunc dicent inter gentes: magnificauit dominus facere cum illis? quamquam autem religiosum sit existimare, futuræ captiuitatis demutationem secundum prophetiæ scientiam prænuntiata fuisse et ea, quæ

1 Matth. VII, 7. 3 Luc. XXIII, 44 sq. 6 Ibid. 46.

1 dixit GRP dicit E 3 scribturn G 5 aperuit GP adaperuit R 6 scribturas G scribturn est G 7 a mortuis R 8 poenitentiam ex paenitentiam m. 2 R 11 erunt G 12 aperiet R aperuit P (de G h. l. non constat) demonstrabit R demonstraū P 13 petentibus P pœtentibus ex paenitentibus R ****nitentibus G cf. Acad. p. 83 negauit GP. negabit ex negauit m. 1 R 15 dissentit GR descendit P 16 huius usque GR huius q̃ P 17 istrachel G 18 babyloniis G babiloniis RP 20 in auertendo R in auer**** G dum auertit Pb in conuertendo e dominum R dominus PE 22 gaudio GP gaudio ex gaudium m. 3 R 25 autem GRP om. V 26 profetae V prænuntiata GRP pronuntiata V.

indubitate essent gereunda, per fidem gerendorum commemoras-
 se pro gestis, tamen dictorum uerborumque uirtus
 eius reditus gratulationem, qui post captiuitatem Babyloniae
 indultus est, nunc nos intellegere non patitur: cum praesertim
 eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, et in-
 dignum propheta sit, tamquam ignorantia amoto omni capti-
 uitatis obprobrio gratulari, cum indemutabili rursus obprobrio
 captiuitas iterata successerit. est autem nunc omnis in psalmo,
 sicuti singularum rerum expositione monstrabimus, ex captiui-
 tate uitiorum in libertatem cognitionis dei redeuntis animae
 gratulatio. 10

4. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quae iure
 libertatis amisso uictorum dominatui subditur. et seruiunt tunc
 quidem corpora, sed nequaquam capitur fidelis animae libertas.
 testes sunt mihi tres pueri inter flammam cantantes, testis 15
 Daniel in fame leonum prophetae prandio satur, testis Eleazar
 inter iura dominorum patriis suis legibus liber, testes cum an-
 nu sua martyres septem deo gratias inter noua mortis tormenta
 referentes. at uero quanto infeliciores est animae captiuitas! si
 eam auaritia ceperit, per corpus latrocinatur ac grassatur; si 20
 libido uicerit, communicat cum corpore seruitutem; si
 ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperan-
 tibus sibi dominis et anima et corpus in commune famulantur:
 atque ita captiuitatem animae et corporis sequitur captiuitas.
 ceterum condicionem corporis religiosae animae generositas 25
 despicit. officium quidem durum, tamen homini non omnino

1 indubietate *RP* 2 dictorum uerborumque *GRP* dictorū ratio
 uerborūque *V* 4 praesertim *ex praesentit corr. m. 2 V* 6 profetae *ex*
 profeta *RP* ignorantia *G* ignorantem *RVP* amoto eius captiuitatis *V*
 7 cui indemutabilis *V* 9 sicut *V* monstrauimus *VP* 11 gratulatione *G*
 12 iurae *VR* 13 libertatis *ex libertatis corr. m. 2 V* tunc *G* tum
RP, om. V 14 captiui *G* fidelis *om. V* 16 daniel *GV* daniel *RP*
(P h. supr. add.) in *om. P* satur *VR* saturatus *PE* 17 patris suis *V*
 patris sui *GP* post liber 3 litt. eras. *R* annu sua *VRP* matre sua *E*
 19 aduero *GV* siue auaritia *GP* 20 latrocinatur ac *om. GP* ac
 grassatur *om. VR* 21 cum *om. G* luxuria odiū *V* 23 famulatur *P*
 24 atque — animae *om. P* sequitur *om. P* sequitur mentis (*in uers.*
exeunte m. 3, me i. ras.) captiuitas (*cap in uers. ineunte add. m. 3*) *R*
 26 quidem *RP* licet *I*.

miserabile, quia et seruiatur a seruis: at uero animæ captiuitas quam infelix est!

5. Auarus cariturus semetipso carere timet pecunia; negotiosus, tristis, anxius, sine requie ulla damni metu semper
 5 detinetur; honestatis inmemor est, amicitiarum inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, bonitatem omnino odit. at uero cui libido domina est, in quo cæno dedecoris uolutatur! pendet ad occasiones adulteriorum; anxius circa lasciuie suæ furta oculis, mente, corpore totus in scortis est. uidens cotidie
 10 atque audiens humanas in adulteros leges adulterium in ipso foro cogitat; quod agit, timet; quod timet, non fugit. quid uero infelicius ebrietatis dominatu? uentri ultra capacitatem infundere, officium suum corpori inuidere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare et mortem quandam
 15 naturæ incolumi imperare? quam dedecorus autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, lioris anxietas? quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis seruiunt!

6. Verum si cognita sapientiæ doctrina et dei prædicatione
 20 et remissione uniuersorum peccatorum et resurrectione corporum et æternitatis consortio et regno cælesti a dominatibus superioribus de auaritia ad munificentiam transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de furore, temeritate, odio, liore ad placabilitatem,
 25 rationem, misericordiam, benignitatem euolemus discentes hæc omnia a lege, prophetis, euangelis, apostolis et cantantes ex

1 quia et *GV* quia ei (*ei i. ras. m. 3*) *R* quia *P* *cf. Acad. p. 67* aduero *GV* 5 inmemor est *GVR* immemor *P* 6 fuga/// *P* religionem *ex* regligionem *corr. m. 1* *V* regionem *G* 7 aduero *VR* uolutatur *ex* uoluntatur *corr. m. 2* *V* 10 adque *ex* adque *m. 2* *V* legis *V* 11 quod timet *VR* et quod timet *P* 13 officium — inuidere *om. RP* (*V ea præbet, de G h. l. non constat*) 14 et *om. P* 15 incolomi *RP* dedecorus *V¹* dedecorosus *V²RPE* 16 liboris *V* 18 seruiant *VP¹* 19 et deprædicatione *P* 20 uniuersorum peccatorum *scripsi*; uniuersorum orum peccatorum *V¹* uniuersorum horum peccatorum *V²R* peccatorum *P* 21 cælesti *ex* cælestium *corr. m. 2* *V* dominatibus *Re* (*cf. Acad. p. 40*) dominātibus *VP^b* 22 transeamus — continentiam *om. V* libidinibus *ex* libinibus *P* 26 profetis *V* et prophetis *RP* euuangelis *V* apostolis *VRP* et apostolis *E*.

lege: dominus contereus bella, dominus nomen est
 ei, cognoscentes a propheta: ego sum, qui feci cælum et
 terram ex nihilo, credentes ab euangelio: in principio
 erat uerbum et uerbum erat apud deum et deus
 erat uerbum, pronuntiantes ab apostolo: qui est imago
 dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia
 in ipso constituta sunt omnia in cælis et in terra,
 et cum gentes conuersionem nostram ex uitiiis in uirtutes, ex
 ignorantia dei in confessionem eius effectam admirabuntur,
 tunc psalmi prophetiam a nobis intellegi posse testabimur
 dicentes: in auertendo dominum captiuitatem Sion
 facti sumus sicut consolati. tunc repletum est
 gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione.
 tunc dicent inter gentes: magnificauit dominus
 facere cum illis. auertit enim deus captiuitatem no-
 stram per remissionem peccatorum. a dominatu enim uitiorum
 animam liberauit anteriora delicta non reputans et nos in
 uitam nouam renouans et in nouum hominem transformans,
 constituens nos in corpore carnis suæ. ipse est enim ecclesia,
 per sacramentum corporis sui in se uniuersam eam continens.
 non erat Sion ante, quam liberaretur; sed Sion est, quæ liberata
 est. nomen cum libertate conuenit. neque enim manentis,
 sed auersæ captiuitatis hoc nomen est.

7. Quod uero ait: facti sumus tamquam consolati,
 meminit et Paulus interim tamquam consolatum esse se dicens:
 miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis
 huius? et qui nunc pro parte scit et pro parte prophetat et

1 Iudith. XVI, 3. 2 Esai. XLVIII, 13. 3 Ioh. I, 1. 5 Coloss. I, 15 sq.
 26 Rom. VII, 24. 27 cf. I Cor. 13, 9.

2 ei VRP illi E 3 credentes Re reddentes VPb 4 aput V 8 eccum R
 9 effectum V 10 a nobis R nobis VP intellegi posse RP intellegibi-
 lem V 11 in auertendo dom̃ V in auertendo dominus R dum auertit
 dominus PE 15 dñ VRP dominus E 16 a dominatu GRP a dominatui V
 18 transformans VP reformans R 20 uniuersam eam continens VR
 : b̃ra
 uniuersamēcontinens P 21 liberaretur R liberatur VP liberata VP
 libera R 24 tamquam GVRPe sicut b 25 et Paulus GVRP (in V et
 add. m. 2) et Apostolus E interim tamquam, quod extat in GVR, om. P
 consulatum GP¹ se om. G 26 ego ex ergo corr. m. 1 V liberauit VR.

qui scit repositam nobis esse Hierusalem in cælo et cum dicit:
dissolui me melius est et cum Christo manere.
sumus quidem nunc consolati, quia dominus ait: mittet uobis
et alium consolatorem. cum dicit: alium, superesse se
s docet. superest enim; expectat namque omnis creatura reue-
lationem filiorum dei. reuelatio illa consummata consolatio est.
ceterum nunc tamquam consolatio est; ipsa interim non
carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio.

8. Repletur etiam gaudio os nostrum et lingua nostra exulta-
10 tione; non enim sufficientia sunt ad referendas deo laudes
linguæ nostræ atque oris officia. mutauimus crimina in inno-
centiam, uitia in uirtutes, ignorantiam in cognitionem, interitum
in immortalitatem: et hoc deo faciente gratiam pœnitendorum
et nouorum bonorum initia reddente. quod enim optabilius
15 nobis est tempus? quo adulterabamus aut quo maluissemus
uirgines fuisse? quo ebrii eramus aut quo in ieiuniis læ-
tamur? quo pecuniæ seruiabamus aut quo pecunia nostræ
benignitatis est usus? quo dæmonia adorabamus aut quo
dæmoniis imperamus? quo placere sæculo gestiebamus aut
20 quo sæculum uincimus? quo deum nesciebamus aut quo
heredes deo præparamur?

9. Hanc spei nostræ fidem gentes contemplantes dicunt:
magnificauit dominus facere cum illis. hanc in

2 Phil. I, 23. 8 Ioh. XIV, 16.

2 me melius GR melius VP est GRP esse V 3 quidem nunc
GVRP nunc quidem E 4 et om. V se docet GV se edocet R se
dicit P 5 namque ex namquæ m. 2 V reuelatio ex reuelata (?) R
8 carente V 11 lingue enim nrae P adque V mutauimus bis
scrips. P ***abimus G crimina innocentia V 12 interitum immor-
talitatem G 13 et hoc dō faciente gratia G et hoc a dō gratiam
faciente VR et hoc a deo gratia (gratiam T) referente PT cf. Acad.
p. 39 14 noborum V¹ optabilius G 15 a nobis V tempus est PT
quod G quod P aut quod G (ita etiam in seqq.) 16 in ieiuniis RV(G?)
ieiuniis PT 17 post aut quo uerba repetita pecuniæ seruiabamus aut
quo del. m. 2 V nostræ VR nostra PT 18 benignitatis GRPT
benignitatis ex benignitas corr. m. 2 V 19 imperabamus R 20 uinci-
mus TE uicimus GVRP quo dñm VRT quod dñm G qđ deum P
23 dñs GPT dñ VR cf. p. 609, 14.

uirtutes uitiorum demutationem contuentes dei in nos magnificenciam admirantur. idipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoque confitemur in oris gaudio et exultatione linguæ: magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes. lætamur enim de profundo ac miserabili cæno ablutos nos fuisse et nouos ex omnibus uitæ anterioris uitiiis constitisse.

10. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinem tamquam de præteritis gratularetur, tamen per consequentem precem non sui temporis res has esse declarat dicens: conuerte, domine, captiuitatem nostram. si fuit tamquam consolatus, cum auersa est captiuitas, quomodo nunc ut a se auertatur orat? sed in superioribus propheticæ scientiæ fuit sermo futurorum gaudia tamquam de præterito nuntiantis; nunc autem de auertendis communis oratio est, cui se propheta, tamquam et ipse sit captus, admisceat, tamquam adhuc in isdem se esse cognoscat. scriptum est enim: iustus in principio sermonis sui ipse sibi accusator est et rursum: confitere primum peccata tua, ut iustificeris, et: beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. scit quidem propheta se liberum; sed tamquam captus deo subditus est siue per propriæ confessionis disciplinam, quia, ubi peccati confessio est, ibi et iustificatio a deo est, quod in publicano et pharisæo dominus testatus est, cum pharisæus iustum se gloriatus

18 Prov. XVIII, 17. 19 Esai. XLIII, 26. 20 Matth. V, 5.

8 in his oris *V* exultatione linguæ *GVRPT* linguæ exultatione *E*
 5 lætabimur *G* ac ex hac *R* 6 ablutos *GR* absolutos *V* nunc ablutos
PTE 9 scribaturæ *GV* 10 præcem *GV* 12 consulatus *V* 18 captiuitas *G om. VRPT* 15 id præterito *G* nuntiantis *RP²T(G?)* nuntiantes
P¹ nuntians *V* de auertendis *VRT*. nec auertendis (?) *G ≡ ≡ auerten-*
dis P 16 oratio est *VR* oratio*** *G* oratio *PT* est oratio *E* tamquam et ipse sit captus *GVR* tametsi ipse est captus *P* tametsi ipse non est captus *Tb* 17 admisceat *GVPTb* admiscet *Re* in isdem
GVRT in hisdem *P* 18 scribuntur *GV* 21 consolabuntur *G* consolabuntur *V* 22 liberum *GV²RPT* liber *V¹* 25 fariseo *GV* fariseo *R* phariseo *P*.

est, publicanus uero pro peccatis orasset; ait enim; amen dico uobis, quia magis iustificatus est publicanus quam pharisæus — siue ergo ob id propheta conuerti captiuitatem communem precatur, seu quod populum omnem a peccatis captum sciebat; et sicut cum apostolo membro uni corpus omne compatitur, ita et populo captiuo a peccatis propheta concaptus est.

11. Sed tamen orare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat dicens: qui seminat in lacrimis, in gaudio metet. euntes ibant et flebant mittentes semina sua. uenientes autem uenient in exultatione, portantes manipulos suos. quis hic ad Iudæos sermo est, ut eorum in hoc psalmo uideatur prophetata captiuitas? quæ uero ad communem humani generis consuetudinem ratio? quis enim umquam serens fleuit? aut numquid huius lamentabilis sationis Iudæis usus ex lege est? nequaquam igitur istud scriptum usquam aut gestum est, sed est prophetia superioribus dictis conexa. duas autem esse sationes sanctus apostolus Paulus docuit, carnis et spiritus, demonstratis et enumeratis seminibus sationis utriusque, cum caro adulteria, ueneficia, comisationes, ebrietatem, auaritiam, idololatriam et cetera his similia sereret, spiritus uero pacem, gaudium, continentiam, caritatem, sobrietatem, mansuetudinem et quæ sunt his consequentia seminare, et sata sua uno quoque messuro. cum igitur optimum deo sacrificium sit cor contribulatum et beati sint lugentes, quoniam ipsi consolabuntur et unusquisque, quæ seuerit, metet, operum suorum fructus in iudicium tamquam

1 Luc. XVIII, 14. 19 cf. Gal. VI, 8; V, 19 sq.

2 quia V quoniam RPTE 3 conuerti GRPT conuertit V 4 communem GVRe in commune PTb^u praeceat^r G 5 et sicum apostolo V memor. uni (?) G 10 mittentes semina sua VRPT portantes semina sua G 12 hic GRPT hinc V ad GV²RPT a V¹ 13 captiuitatis V¹ 14 ratio (ex ratione V) VRT ratio est PE 15 numquit V 16 istut V 17 usquam RPTE umquam V 19 paulus om. V 20 utriusque VRT utrisque P 21 comisationes V comesationes RP comessiones TE idololatriam VR idolatriam PT 22 gaudia V¹ 24 unoquoque messuro RPTE unum quemque messurum V 26 lugegētes V¹ 27 seuerit VPT seruerit R metet VRTE metit P.

manipulum laturus, seminandum nobis est cum confessione peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac dolore conscientiae nostrae, quod nequaquam possimus digne praecepta dei secundum propositum uoluntatis explere. tunc quæ in lacrimis seuerimus, metemus in gaudio: euntesque flentes
 5 cum exultatione ueniemus, repleti fructibus nostris et manipulis elaboratæ a nobis messis onerati, consolati per Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXVI.

Canticum graduum Salomonis.

10

Nisi dominus ædificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam.

1. Ratio et temporum et prophetiæ intentam adhiberi ad præsentem psalmum cognitionis postulat diligentiam, ne forte nos ad inanem intellegentiam absoluta quædam uerborum
 15 species et ipse ille gestorum corporalium ordo sollicitet: maxime cum plures, interiores causas doctrinæ propheticæ nescientes, sensu Iudaico præteritorum temporum prophetiam contineri his graduum canticis opinentur, ut ea captiuitas Hierusalem præ-
 nuntiata sit, quæ sub Ieremiæ diebus acciderit, et eiusdem
 20 rursum depulsæ captiuitatis gratulatio prophetetur, sitque eorum temporum, quæ psalmis his enuntiantur, aut seruitutis dolor aut reditus lætitia. non improbamus hunc sensum, neque eorum

1 manipulum VR manipulos PTE 3 ac ex hac R possimus VR possumus PT dignae R igne V 4 praecepta dei VRT dei praecepta PE praepositum V 7 honerati T 8 amen om. V Explic. psalmus CXXV incipit psalmus CXXVI V Finit psäl. CXXU incipit CXXVI R Finit psalmus CXXV iñc psälm CXXVI P Expl. de CXXV incip. de CXXVI T 10 gradum V Salomonis h. l. om. V sed cf. p. 615, 16 11 sibi h. l. om. R sed cf. p. 615, 10 in uano h. l. V 14 cognitionis RPT om. V 17 plures RPT ex pules corr. m. 1 V 18 sensu RV³PT om. V¹ his VR in his PTE 19 ut ea RV³PT ut V¹ hierusalem GVT ierusalem RP 20 ieremiae GVRP hieremiae T 21 rursum G rursus VRPT gratulatio prophetetur R gratulatio profe**** G gratulatio profitetur V gratulationē profiteatur P gratulationē profiteant^r eorum temporum V ****temporum G ex eorum temporum R eorum PTE 22 enuntiantur RT ****untur (?) G enuntiatur VP.

intellegentiam coarguimus. dignum est enim, ut miserabilem
populi casum et impietati eius debitam poenam et post longæ
seruitutis sufficientem peccatis grauibz satisfactionem et miseri-
cordem in eos dei indulto reditu uoluntatem secundum promi-
6 dentiae scientiam prophetæ spiritus præloquatur.

2. Verum cum captiuitatis illius reditum grauior sit et
inremissa consecuta captiuitas et ædificationem ciuitatis receptæ
miserabilis maneat et non demutanda uastatio, sciantque et
spiritualis reditus gloriam Israhel reliquo reseruari et cælestis
10 ac sanctæ Hierusalem ædificationem usque ad beati et dominici
regni tempora comparari, maximeque cum spes illorum dierum
atque res omnium horum psalmorum uirtutes et genera
testentur: non intellego, cur tantum de caducis ac demutabili-
bus malis ac non etiam de æternis esse uelint prophetiæ do-
15 lorem et temporalium magis gaudiorum et eorum, quæ grauis-
simæ postea demutaturæ essent calamitates, potius quam
indemutabilium et æternorum intellegant demonstratam esse
lætitiā, cum magnificentiæ propheticæ magis dignum sit
beata et æterna et cælestia prædicasse. quamquam igitur
20 psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum et terre-
nam, sicuti libertatem non caducam, non præsentem, non
sæcularem in se demonstrati sint continere, tamen etiam hic
quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil præ-
teritis temporibus conueniens intellegitur esse complexus, sed

2 uoces impietati — poenam et, quæ in VPTE leguntur, om. R, fortasse
etiam G, si ex litterarum ibi inter uoces casum et longæ euanidarum haud
ita magno spatio coniecturam facere licet longæ GRPT lōgam corr. in
lōgæ man. 2 V 3 sufficientem om. G? et misericordem GVRPT¹E
misericordem T² fort. recte 4 dī GV de ≡ P uoluntatem ex uoluntatis
corr. m. 2 V 5 prophetæ R profetæ G profetiae V prophetie PT
7 consecuta captiuitas VRPT captiuitas G captiuitas consecuta E
8 sciant quæ G sciantquæ (ae in e corr. m. 2) V sciamque coni. Bened. et
ante spiritualis om. G? 9 israhel GV reliquo VRPT dereliqu*G 10 ac
ex hac R usque ad GRV¹PT usque et V¹ et dominici VRT et dñi G ac
dominici PE 11 cum specie*****re somnium G 12 intellego G
14 profetiae GVR prophetæ E 15 grauissime GVP 17 indemuta-
bilem V 18 magnificentiae ex magnificentiam m. 2 V 20 superioris
GV¹ (is in es corr. m. 2 V) 22 tamen ex tamenen corr. m. 2 V
24 intellegitur GPTR (R itur ex etur corr.) intellegetur V.

secundum propheticam et euangelicam et apostolicam auctoritatem eas spes omnes prænuntiare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrum confessio et omnium credentium cursus extendit, id est in sancta tempora, in æternæ ciuitatis incolatum atque cœtum, in regni dominici beatitudinem, in spiritalis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinæ æternitatis et regni. atque ut id absolutius intellegatur, ipsas illas uerborum uirtutes proprietatesque tractemus.

3. Nisi dominus ædificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerunt, qui custodiunt eam. in uanum est nobis diluculo surgere. uolunt plures Salomonem ædificationi ciuitatis et templi studentem in eo ipso molitionis suæ tempore euersionem ciuitatis ac templi, quod conderet, prophetasse, quia et titulus antelatus auctorem eum psalmi huius esse demonstrat. magnis enim uiribus et totis regni sui opibus magnificum aliquid et deo dignum efficere temptabat. nam ad centum quinquaginta milia uirorum, sicut scriptum est, in diuersos ædificationis usus ac ministeria occupabantur. et quamquam instituta a se consuetudine perfectis omnibus maxima custodiæ ciuitatis et templi sollicitudo esset adhibenda, tamen, cum non ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem a Babylonis ob peccata populi diruendam, ista dixisse: nisi dominus ædificauerit sibi domum, in cassum laborauerunt

2 pronuntiare *R* 4 extendet *G* 7 et æternitatis *VR* etæ*** *G*
 8 id *GVPT om. R* 10 sibi *GVPT om. R* 11 laborauerunt *V* 12 ciuitatem *V* 13 custodiunt ianuam *G* dil**** *G* deluculo *V* ante lucem *R*
 14 solomonem *G* sanctum salomonem (solomonem *V*) *VRPT* ædificationi ex ædificationis *m. 2 V* 17 esse *GVPT om. R* demonstraret *V*
 magis *V* 19 efficeret *V* 20 sicut *G* sicuti *RPT* ex sicuti *corr. V* scriptum *GV*
 21 ac ex hac *R* quamquam ex quam *corr. m. 2 V* 22 custodiæ *GVR* custodia *PTE* 24 ciuitatem eandem — diruendam
Re ciuitatem eadem — diruenda *VP* ciuitatē eandem — diruenda *P*
 ciuitate eadem — diruenda *Tb* (in *G* de his uocibus non constat) ababy = lonis
P ***llonis *G* 26 sibi *GVPT om. R*.

ædificantes eam. putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum inpertiente ædificata rursum per Zorobabel et Iosedec ciuitas fuit.

5 4. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio ædificationis arguere. nam per Aggæum prophetam ita ad hos eosdem restauratores Hierusalem dominus est locutus: adhuc semel, ego moueo cælum et terram et mare et aridam; et subuertam sedes regum. psalmi ergo uirtus
10 non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggæi intelligenda est conuenire. ædificationis enim utriusque labor uanus est. ædificata namque per Zorobabel ciuitas solum hodie ex se conflagrationis suæ cinerem et deformium ruinarum præbet
15 æterni gloriam restaurare arbitrabantur, uastatio iterata subuertit sede adhuc etiam ceterorum subuertenda regnorum.

5. Bene autem inania humani generis propheta esse opera prophetauit. scit inutiles esse humanarum custodiarum uigilias, scit in cassum esse consurgentium matutinas sollicitudines.
20 ciuitas et a se instituta et ab aliis restaurata iam nulla est: non profecit ædificatio uel prima uel consequens. et recte ipse ille euertendæ ciuitatis propheta est, qui auctor fuerat extruendæ. a deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat, quia nisi quæ a domino ædificata sit, non manebit. a deo ciuitas
25 est custodienda, ne pereat, quia nisi a deo custodita sit ciuitas.

7 Agg. II, 7 sq.

1 ea P profetiam GV 3 ædificata ex ædifica m. 2 V ædificatu (?) G 4 iosedec GVP iosedech RT 5 ipsa illa GVRT illa ipsa P 6 aggeum GVR ita GVPT om. R 8 ego semel R moueo VPT mouebo R 10 non GRPT add. m. 2 V tempore G solomonis V aggei GVR 11 uanus est GVR unus ē PT 12 ædificatur G .namquæ V ex reconflagrationis G 13 cinere G 14 ad GVRe, om. PTb 15 arbitrantur R 16 sede adhuc V sed ea adhuc P 17 generis G operis VRPT operis etiam post profeta inseruit m. 1 V (del. m. 2 I) esse opera ex esse operis corr. m. 2 V cf. Acad. p. 37 18 scit inutilis (is in es corr. m. 2) V sicut inuti*** G cf. Acad. p. 29 20 restaura*** G restituta VRPT 21 proficit G 22 ille ipse E 24 ciuitas est GRT ciuitas sed P 25 est custodienda — sit ciuitas om. V m. 1, add. m. 2 in marg. sup.

diruetur. et primum, quæ domus dei sit, intellegamus, ut per id cognosci possit, quatenus ab eo ædificanda mansura sit.

6. Domus est habitantis habitatio. sermo enim diuinus secundum intellegentiæ nostræ consuetudinem naturamque se temperat communibus rerum uocabulis ad significationem doctrinæ suæ et institutionis aptatis. nobis enim. non sibi loquitur, atque ideo nostris utitur in loquendo. conuentus quidem ecclesiarum, siue tum templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra uel domum dei solita est nuncupare uel templum. scriptura quoque uel prophetica uel apostolica ad demonstrationem locorum his est usa nominibus. uerum non hanc, quæ a nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius dictis docemur. ait enim: cælum mihi sedes est, terra autem scamellum pedum meorum: quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus erit requietionis meæ? nonne hæc omnia fecit manus mea? non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus deus, nec locis in aliquo continetur uirtus immensa, quæ omnia est operata, apostolo idipsum ita testante: deus, qui fecit mundum et omnia, quæ in eo: hic cum sit cæli et terræ dominus, non in manu factis templis habitat.

7. Nulla ergo dei requies est, nulla habitatio? et forte nequaquam creditur esse, qui nusquam est. audiamus ergo

14 Esai. LXVI, 1 sq. 20 Act. ap. XVII, 24.

1 et *GVR om. PT* intellegimus *G* 2 cognoscit (it in i corr. m. 2) *V* quatenus *GVR* quatinus *PT* 4 ****quæ se *G* 6 suæ add. m. 2 *V* institutiones *P* enim ex eam corr. m. 2 *V* 8 secretam *RV* sacram *P* secretam *T om. V* 11 profetica *V* profetia *G* 13 ac in ras. *R* domum dñi dñi *V* 14 docemur *GRPT* doceamur *V* 15 scamellum *V* scabellum *RPT* ****cub**tis (?) mihi *G* mihi ædificabitis *VRPT* 16 locus erit *G* locus *VRPT* requietionis *GRPT* ex retributionis corr. m. 2 *V* 17 fecit *GRPT* facit *V* 19 est operata *Zeno*, cui lectioni fauere uidetur spatium litterarum euanidarum in *G*, est *VRPT* fecit *E* 21 in eo *GVR* in eo sunt *PT* 22 in *GVPT om. R* habitat *GPT* inhabitat *VR* 23 dñi *GPT* dñi *VR* nulla *G* et nulla *VPT* 24 creditur *GPT* credetur *VR*.

ipsum de requie sua et habitatione testantem; ait enim: hæc
 requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quo-
 niam elegi eam. elegit autem Sion; sed numquid eam, de
 qua præsens prophetiæ huius querella est: nisi dominus
 5 ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui
 ædificant eam? Sion, in qua templum fuerat, euersa est;
 et ubi sedes domini æterna? ubi requies sempiterna? quod
 habitabile ei templum? nempe illud, de quo dictum est: uos
 estis templum dei, et spiritus dei habitat in uobis.
 10 hæc domus et hoc dei templum est, doctrinis et uirtutibus dei
 plenum et sanctitate cordis diuini capax incolatus, de quo hic
 idem propheta ita testatus est: sanctum templum tuum,
 mirabile in æquitate. sanctitas, æquitas, continentia
 humana deo templum est.

15 8. Domus ergo ædificanda per deum est. humanis enim
 operibus structa non permanet, nec doctrinis sæculi instituta
 consistit, nec inani laboris et sollicitudinis nostræ cura custo-
 dietur. extruenda aliter est, custodienda aliter est: [non super
 terram] non super fluxam et dilabentem harenam initianda,
 20 sed fundamentum eius super prophetas et apostolos locandum
 est. lapidibus uiuis augenda est, angulari lapide continenda
 est et mutuæ connexionis augmentis in uirum consummatum et
 in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac

1 Ps. CXXXI, 14. 8 I Cor. 3, 16. 12 Ps. LXIV, 5.

1 testantem *PT* testante *G* testatum *VR* 2 in saeculum saeculi *G*
 (ubi saltem saeculi etiam nunc legi potest) *VRPT* in saecula saeculorum *E*
 3 elegi ex elegit *V* praelegi *R* 4 quaerella *VR* 6 post Sion in *R*
quaedam eras. 8 ei templum *VRe* et templum *G* templum *PTb* uos
 estis *GRPT* uos etiam estis *V* 11 et sanctitate *GRPT* est sanctitate *V*
 hic idem *G* idem hic *VRPT* 12 profeta *GV* 13 continenda *G*
 14 humana ex humano *corr. m. 1 V* 15 domus ergo *GVPT* domus
 ergo hæc *RE* humanis enim operibus *VPT* humanis ergo operibus *G*
 humanis operibus *R* 16 structa *GRPT* extructa *V* 17 consistit
GVPT consistet *R* nec inani *V* et *G* ut uidetur nec inanis *RPT*
 18 extruenda *GVPT* struenda *R* custodienda aliter est *om. PT*
 non super terram *om. VRT* et *G?* (si quid ex litterarum h. l. euasidarum
 spatio conicere licet) 20 apostolos ex apostolus *corr. m. 2 V* locandum
 est *VR* locandum *PT* 21 constinenda est *VR* continenda *PT* 22 et post
 est *add. m. 2 V* augmentum *V¹* 23 extruenda *RPT* extruenda est *V*.

decore gratiarum spiritualium adornanda. hæc ita a deo, id est doctrinis eius ædificanda non concidet. huius domus ædificationem nunc Israhel captius post plenitudinem gentium consequetur. hæc domus in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum et amplitudinem beatæ illius ciuitatis excrescit.

9. Cuius ciuitatis iam diu dominus uigil custos est, cum Abraham peregrinum tuetur, cum immolandum Isaac reseruat, cum Iacob seruientem ditat, cum Aegypto Ioseph uenditum præficit. cum Moysen aduersus Pharao confirmat, cum ducem bellis Iesum deligit, cum David omnibus periculis liberat, cum Salomonem dono sapientiæ muneratur, cum prophetis adest, cum Heliam rapit, cum Eliseum eligit, cum Danielum pascit, cum in camino pueros inrorat, cum tribus quartus adsistit, cum gignendo se ex uirgine Ioseph per angelum instruit, Mariam confirmat, Iohannem præmittit, apostolos eligit, patrem precatur dicens: pater sancte, serua eos; cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æternæ in nos custodiæ suæ uigilias pollicetur dicens: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi. hæc ciuitatis illius beatæ atque sanctæ æterna custodia est, quæ ex multis in unum conuenientibus et in unoquoque nostrum deo ciuitas est. est enim hæc sancti corporis et fidelis animæ ei placita possessio.

17 Ioh. XVII, 11 sq 20 Matth. XXVIII, 20.

1 adhornanda *V* 2 aedificationis *V*¹ 4 in domus *V*¹*T* 5 amplitudinem *GVRT* plenitudinem *P* 6 excrescit *GV*² excrescet *RPT* excrescit — ciuitatis *add. m.* 2 *V* 8 isac *GV* 9 dicat *V*¹ præficit *VRP*¹*T* præfecit *GP*² 10 farao *GPT* faraon *V* faraonem *R* 11 iesum *GVRE* hiesum *P* ihm *T* deligit *VPTE* delegit *G* elegit *R* solomonem *G* 13 heliam *GVRPT* eliseum *VT* elisseum *G* heliseū *PR* eligit *VPTE* elegit *GR* danielum *GV* danielum *RT* danielē *P* 14 camino pueros *VRPT* cum in opueros *G* inrorat *GRV*² (inrogat *V*¹) irrorat *PTE* 15 gignendo se ex *GPTE* gignendo sex *V* gignens se ex *R* iosep *G* 16 eligit *VPTE* elegit *GR* 17 cum essem — eos *om. R* (*extant in GVPT*) 20 diebus *GVPT om. R* 21 ciuitas *R* 22 adque *VG* uoces æterna et quæ ex multis — ciuitas est, quæ desunt in *R*, extant *GVPT* 23 est *sec. l. RPT om. V* 24 ei *VPTE om. GR*.

10. Quam autem per dominum ædificanda sit, ipse in euangeliiis testatur dicens: amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israhel, donec ueniat filius hominis. et huius quidem temporis et ædificationis beatus apostolus
 5 meminit dicens: cum autem intrauerit plenitudo gentium, tum quod relicum est Israhel saluabitur. hæ igitur ciuitates, id est sancti cuiusque corporis atque animæ deo placitus incolatus et cœtus hunc unum habent perfectæ huius habitationis artificem. ædificanda ergo per dominum
 10 hæc ciuitas est, ut in augmentum consummationis suæ crescat non enim iam ædificatio cœpta perfectio est, sed per ædificationem perfectionis consummatio comparatur.

11. Ceterum in ædificandis his domibus corporum et animarum ciuitatibus humanæ artes uacant. inanes enim sunt
 15 omnes philosophorum uigiliæ et otiosæ sollicitudines, et frustratum in inuestigandis naturæ secretis et perscrutandis mundi laboribus studium. sed lapsuram cito domum operatio talis ædificat. inanis quoque erit matutina eorum resurrectio. quæ quamquam omnibus, quæ in lucem uenerint, sit constituta corporibus,
 20 tamen ea, quæ non fuerint ædificata per dominum, nequaquam eam, quæ in domino ex mortuis resurgente iam cœpta est, matutinæ resurrectionis gloriam consequentur.

12. Ac ne aliquam psalmus opinionem intellegentiæ in se terrenæ et corporalis admitteret, perfectionis istius tempus et
 25 ædificandorum significationem ipso dictorum suorum ordine

2 Matth. X, 23. 5 Rom. XI, 25 sq.

1 quam VT quā P¹ (*supr. scr. τῶν P²*) quæ GR ædificanda GRPT ædificata V sit VPT est G om. R (*de sit et est saepe in his vet. cod. confusis cf. praef.*) euangeliiis GVR euangelio PTE 2 consummabitis GV²RPT consummatib. V¹ 3 israhel GV ueniat VRPT eueniat G 5 autem GV²PRT om. V¹ 6 tum GVRT tunc P relicum GV reliquum R reliquum PT 7 hæ VPT hæc (?) G hic R ciuitates VPT ciuitate* G ciuitatis R cuiusque GRPT cuius V 8 habent GVPT habet R 9 habitationis G ædificationis VPT beatitudinis & ædificationis Re dōm V dñi G 10 hæc ciuitas est GVRTe est hæc ciuitas Pb consummatione V¹ 11 per ædificationem RPT per***** G om. V 14 uacant V 16 in inuestigandis VRPT inuestigandis G 17 laboris V¹ 19 uenerit G sit — fuerint in marg. add. R, in GVPT extant 21 nequaquam ex nequam corr. m. 2 V.

docet. nam humanis ædificationibus et terrenis custodiis et
matutinis eorum surrectionibus improbatis ait: surgite, post-
quam sederitis, qui manducatis panem doloris.
cum dederit dilectis suis somnium, ecce hereditas
domini filii, merces fructus uentris. nullus relictus
est in his dictis ambigendi locus: intellegentiæ tantum fides
necessaria est, rem enim uerba eloquuntur. nam prophetiæ
ueritatem gesta deinceps consummant, cognitionem uero gesto-
rum doctrina euangelica atque apostolica subministrat. ciuitas
ergo a deo est ædificanda, quæ maneat; quia humana ædifi-
catio infirma sit et caduca. ac ne lapides, cæmenta, ligna
ciuitatem hanc esse existimaremus, quæ hæc esset et quando
esset perfecta ciuitas, docet dicens: surgite, postquam
sederitis. sessio quiescentium requies est: a qua surgere
iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sint comparandi.

13. Et qui tandem sunt isti, qui surgere, postquam sederint,
iubentur? nempe qui manducatis panem doloris.
panem doloris manducat, quisque se hominem in uitiis natum
ac uiuere meminit. cum enim uoluntas nostra per dei metum
et spem æternorum ad perfecta innocentiae opera contendat, et
contra naturalis quædam consuetudo uitiorum in ipsis illis, ex
quibus emergere nitimur, demoretur, uitæ dolorem per infirmi-
tatem destitutæ uoluntatis accipimus secundum dictum prophetæ:

2 eorū *T* surrectionibus *GRPT* resurrectionibus *V* 4 dederitis *V*
somnia *G* omnium *V* somnium *RPT* cf. *Sabatier II, 255* 5 domini *om. V*
fili *GV* filii *RPT* cf. *Georges Wortf. 278* merces *VPT* mercis *G?R* nullus ex
nullum *m. 2 V* nullui *G?* relictus est *GVPT* est *R* 8 gesta ex gestam
m. 2 V consummant ex consummat *corr. m. 2 V* consummat *P* uero
om. V 11 ac ex hac *R* ne *om. V* cimenta *VT* cimenta *G* 12 et
GVRP om. T 17 doloris *GVPT* dolorū (u in ras.) *P* dolorum *R*

18 quisque *GVP* qsq: *T* quisq *R* quisquis *E* 19 metum ex meminit
corr. et postea uerba cum enim — metum repetita del. m. 2 V 20 et
spem *GVR* ad spem *PT* ad perfecta *GVR* ac perfectæ *PT* 21 natu-
ralis *GRPT* ex naturam *corr. m. 2 V* quaedam consuetudo *GPT*
quaedam nos consuetudo *VR* inipillis *G* ex quibus *om. G* ex *om. PT*
22 mergere *GR* nititur *V* et infirmitatem *PT* 23 destituta *P*
accepimus *PT*.

qui adponit scientiam, adponit dolorem. cum enim
 ueritatis cognitio uoluntatem nostram ad profectum consequendæ
 utilitatis instiget et naturæ consuetudo uoluntatem scientem se
 proficere oportere detineat, profectus scientiæ profectus doloris
 5 est: cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum
 naturam sibi per cognitionem intellegat relinquendam. hinc
 ergo dolor uitæ est, hinc panis doloris est. cuius uitæ et do-
 loris hic idem propheta meminit dicens: cibabis nos panem
 lacrimarum et potum dabis nobis lacrimarum in
 10 mensura. tendendum autem est semper, non etiam desinen-
 dum: neque idcirco ad perfectum non contendendum, quia
 doleamus id, quo tenditur, non posse contingi. sed in ipsa
 contendendi pertinacia dolendum est non contingere nos posse.
 quo tendimus. doloris huius dominus meminit dicens: beati
 15 lugentes, quoniam ipsi consolabuntur; beatitudinem
 consolationis ob luctum et dolorem non adeptæ consummationis
 inertiens.

14. Prophetica autem uirtutem ipse ille dispositus in tem-
 pora uerborum ordo seruauit dicens: surgite, postquam
 20 sederitis. quorum alterum in præsens est, id est surgite.
 ne fides tamquam de incertis et dubiis ambigeret, cum ueluti
 præsentem efficientiam ueritas propheticæ admonitionis adferret
 et uiuis nobis fiduciam spei non cunctantis insereret. tempus
 autem huius, quod præsens est, mandati distulit in futurum in
 25 eo, quod ait: cum sederitis. in non ambigendis ergo man-
 datis præsentis est ueritas; in consequendis autem expectandi
 temporis dispensatio reseruatur.

1 Ecclesiastes I, 18. 8 Ps. LXXIX, 6. 14 Matth. V, 5.

4 doloris GRPT ex dolorem m. 2 V 5 in tantum GRPT tantâ V
 se per VPT sem p R semper G 7 doloris hic idem GRPT (in R hic
 ex hinc), doloris est cum hoc idē (uoces est cum del. m. 2) V 8 pro-
 feta GV panem VR¹ cf. Sabatier II, 164 panes G pane PTR² 9 nobis
 in lacrimarum G in mensura GVRT in mensurâ P 10 tenendum G
 11 neque — contendendum om. R, in GVPT leguntur 12 id RPT in
 GV cf. præf. et p. 137, 25 13 continendi G 14 inter dicens et beati P
 inseruit surgite postquā sederitis 15 beatitudinem ex beatitudinis corr.
 m. 2 V 19 seruabit V 20 in præsens id est G 23 cunctantes P
 24 in eo quo V 25 ergo mandatis ex ergo mandatis ergo corr. m. 2 V
 ergo mandati T 27 dispensatio V²RPT dispositio V¹.

15. Ut autem, quando sibi surgendum esset, cum sederint, sciant, temporis ipsius demonstrata est plenitudo: cum dederit, inquit, dilectis suis somnium. mortem sanctorum deus somnum frequentissime nuncupat, ut ad hunc eundem David: cum obdormieris et requieveris cum patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui mihi erit in filium et cui ero in patrem; et dominus de Lazaro: Lazarus dormit; et apostolus de resurrecturis ait: quoniam nos, qui uiuimus, non præueniemus eos, qui dormierunt. plenitudine itaque gentium in somnum mortis recepta et Israhel reliquo saluato tunc post hanc sessionem atque somnum resurrectionis est tempus. et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoque crediturarum secundum apostolum consummabitur plenitudo, idcirco ait: cum dederit dilectis suis somnium: hoc surgendi sedentium, quod et dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est omni plenitudine iam recepta.

16. Quid autem sint dormientes dilecti et resurrecturi sedentes, continuo cum quadam significatione rei præsentis ostendit dicens: ecce hereditas domini. sancti scilicet dormientes et resurrecturi sedentes hereditas domini est: non ille carnalis Iacob neque terrenus Israhel factus ex diuisione gentium portio et funiculum hereditatis secundum Moysen dicentem: cum diuisisset excelsus gentes secundum numerum angelorum dei, et facta est portio domini Iacob, funiculum hereditatis Israhel. et quia

5 II Reg. 7, 12 sq. 8 Ioh. XI, 11. 9 I Thessal. 4, 14. 24 Deut. XXXII, 8 sq.

1 esset PTE esse VR 2 plenitudo VR ualitudo PT dederitis V¹
 3 inquit VR om. PT sui V¹ somnium V somnum RPT 4 somnum
 VRPT somnium G 5 obdormieris VRe dormieris PTb 6 tunc VR
 om. PT 7 cui ero in VR ego ero ei in PTE 9 uiuus V 10 plenitudine GRT ex plenitudo corr. m. 2 V plenitudinē P in VR post PTE 11 recepta VRT recepte P istrachel V 15 som***m G somnum VRPT 16 sedentium GVR sedendū P a sedendo T 17 omni RPT sup. lin. a m. 1 V 18 quid R qui PTE dilecti — sedentes om. PT resurrecturi sedentes Zeno b sessuri resurgentes Re ***surire ****gentes V 21 dormientes (ex dormientis V) GVPT & dormientes R 22 istrachel V 23 funiculum VRP funiculus TE et sic infr.

iam hic Israhel ob impietatem suam esse non meretur hereditas, quæ hereditas esset, ostendit dicens: ecce hereditas domini filii, merces fructus uentris. ea ergo in filiis hereditas domini est, quam ex mercede fructus uentris acceperit.
 5 non enim inanis hic fructus est, quo ex uirginali uentre manens antea deus nascitur. nam merces eius hereditas est et hereditas filii sunt. quotquot, inquit, eum receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri, et rursum: filioli. adhuc pusillum uobiscum sum. hi ergo filii hereditas
 10 est et hæc hereditas merces fructus est uentris. est ergo dominus fructus uentris, quem ex se in uitæ nostræ fructum pariens uirgo progenuit. et hæc eius merces est, qui ex uirgine nascendo fructum uentris esse se uoluit, ut ei gentes, quas in filios per fidem generaret, hereditas sit.

15 17. Quod autem, quia fructus uentris effectus sit, hanc mercedem hereditatis acceperit, psalmus alius testatur dicens: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ; testatur et apostolus dicens: qui cum in forma dei esset, non
 20 rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu repertus ut homo;

7 Ioh. I, 12. 8 Ioh. XIII, 33. 17 Ps. II, 8. 19 Phil. II, 6.

2 quæ hereditas *PT* *add. m.* 2 *V* et quæ hereditas *R* 3 merces *VPT* mercis *R* 4 hereditas *dn̄i VR* domini hereditas *PT* 5 quo ex *VR* cum ex *PTb* quo cum ex *e* 6 merces (mercis *G*) eius *GVRT* merces ei ut *P* est et hereditas filii sunt *RPT* est hereditas filii sunt *G* est et hæc hereditas filii sunt *V* 7 quodquod *GV* quotquot ex quodquod *corr. m.* 3 *R* inquit *GP* inquit ex inquit *R* 8 his *GVRPT* eis *E* 9 uobiscum sum *GTP* (*P hæc uerba filioli — sum in marg. super. add.*) sū uobiscum *VR* hii *T* filii *V* filii *G* 10 mercis fructus est uentris *GR* merces fructus est uentris *V* merces (mercis *P*) fructus uentris *PT* 11 ex se in *GVPT* in se ex *R* 12 merces *GVRPT* 13 nascendi *G* fructū uentris esse se uoluit *VR* fructu uentris esse se uoluit *G* fructum uentris esse uoluit *P* fructus uentris esse uoluit *T* 14 in filios *VRPT* in filio *G* 15 cum autem *V* 17 a me *om. G* 18 possessionem tuam *RP* (*de GV l. l non constat*) possessionem *T* 19 dicens *om. PT* esset *VR* esset constitutus *PT* 20 rapina *R* esse *om. R* sed sem&ipsum *R*.

humiliauit se factus obœdiens usque ad mortem,
 mortem autem crucis; propter quod exaltauit illum
 deus et donauit illi nomen, quod est super omne
 nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectat cæ-
 lestium et terrestrium et infernorum, et omnes
 linguæ confiteantur, quia dominus Iesus in gloria
 dei patris. hæc ergo merces fructus uentris est, quæ
 donatur in nomine, quæ defertur in honore, quæ præstatur in
 gloria. et hanc habet retributionem ab immortalis eius natura
 humanæ infirmitatis suscepta natiuitas, ut, quia fructus uentris
 factus ipse est, merces quoque eius gentium fiat hereditas, et
 hereditas ipsa sint filii.

18. Dehinc sequitur: sicut sagittæ in manu potentis,
 ita filii excussorum. sagittarum hic usus est, ut emissæ
 celeri uolatu ferantur et ad destinata quæque indeflexa linea
 dirigantur. esse autem sagittas, quibus dominus utatur, ita
 legimus, cum ait: misit sagittas suas et dissipauit
 eos. in Esaia quoque ita scriptum est, quod etiam de ipso
 domino dictum forte esse potest intellegi: et posuit me
 tamquam sagittam electam et pharetra sua abs-
 condit me et ait mihi: magnum tibi est hoc uo-
 cari te puerum meum. sunt ergo istius modi dei sagittæ
 uolatu citæ, ictu fideles: quas, quantum spiritalis ratio demon-
 strat, significari doctrinas propheticas atque apostolicas, in

17 Ps. XVII, 15. 19 Essi. XLIX, 2 sq.

1 oboediens VR ob+diens G obaudiens PT 2 illum ex illud m. 2 V
 3 et om. G et donauit — omne nomen om. P omne nomen ex omne
 nomine corr. m. 2 V 4 flectat GVR flectant^t P flectatur T 5 omnis
 linguæ confiteantur quia G omnis lingua confiteatur quoniam VRPT
 6 in gloria (a ex am m. 2 V) dī GV in gloria est dei RPT 7 hæc
 ex hære corr. m. 1 V mercis GR 9 ab immortalis GVRT habet
 mortali ≡ P 11 ipse GRPT om. V mercis G fiat hereditas et
 hereditas ipsa GRTP (P et hereditas supr. add.), fiat hereditatis ipsa V
 13 dehinc sequitur (sequatur? G) GVPT om. R potentis GVRT potenti P
 14 filii GRPT fili V 15 caeleri VR 19 ***tum forte G forte dictum
 VR dictum PT potest G possit VRPT 20 et faretra GVPT et in
 faretra RE 21 ait GVRPT dixit E hoc GVR om. PT 22 dei
 om. VR 23 iactu R spiritalis ratio GVRPT ratio spiritalis E
 24 significari GVRPe significare Tb cf. Acad. p. 17.

quibus dei uerbum est, oportet intellegi, ubique missas, con-
pungentes, arguentes, uolantes.

19. Quamquam in plurimis locis meminerimus esse et mor-
tiferas et letales sagittas, de quibus scribitur: sagittas suas
5 arsuris operatus est, uerum hic non de ultricibus sagittis
dici aliquid intellegi potest: quia nunc sicut sagittæ in
manu potentis, ita filii excussorum. Pharaon in mari
rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est. excussum
quoque apostolicis pedibus puluerem scimus sententiam esse
10 maledicti. et quia siue prophetæ ipsi, qui excussorum, id est
peccatorum et maledictorum filii, tamquam uolantes et fideles
sagittæ doctrinæ cælestis emissi sunt, uel apostoli ecclesiarum-
que doctores de excussis per impietatem suam in maledictum
gentibus crediderunt, ideo ait: tamquam sagittæ in
15 manu potentis, ita filii excussorum; orbem terræ
uolatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo uulnerantes et
peccatorum omnium incentiua salutari iaculo pungentes.

20. Atque ut id ex his dictum intellegi posset, quos deus de
excussorum filiis ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum.
20 id consecutum in dictis est: beatus uir, qui implebit
desiderium suum ex ipsis; non confundentur, cum
loquentur inimicis suis in porta. beatus ergo ille est,
qui ex ipsis desiderium suum potuerit implere, id est uel de
sagittis uel de filiis excussorum, desiderabilibus se scilicet
25 doctrinæ uerbis replere et de prædicatis fructibus futurorum
bonorum expectatisque satiare, atque ut hos ex dei doctrina
ædificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis

4 Ps. VII, 14.

1 mis*** G emissas VR 3 quam G in plurimis GVR plurimis PT
et om. PT 4 laetales VR loetales T 5 hic non GVR hic PT 6 ali-
quit VR potest GVRP non potest T 7 filii GR et filii (fili V)
VPT farao GVR 10 ipsi GRPT ipsius V 12 emissi ex emissæ
corr. m. 2 V emissæ PT 18 in om. R 16 infidelia — uulnerantes
om. PT extant in GVR 18 possit VR 20 implebit GV impleuit RPT
24 se om. VPT 25 repleri T de prædicatis ex Zenonis exemplar. b
de præcatis V deprecatis PT de desperatis R cf. Acad. p. 82 futu-
rorum om. R 26 que satiare om. TP adque V.

ostenderet, idcirco ita clausit: ex ipsis non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta. quod ex ipsis siue ad beatum uirum pertinet, qui desiderium suum implebit ex ipsis, uel ipsis filiis excussorum erit proprium, qui ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. 5

21. Neque ambiguum est, quid in porta loquentur ædificatæ per prædicationem suam a domino ciuitatis. meminimus autem in psalmo altero dictum: qui exaltas me de portis mortis, ut adnuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. et hic quidem plures portæ sunt, in quibus propheta 10 a mortis portis exaltatus omnes laudes dei prædicat; sed scimus esse portam unam regiam, dominicam, cælestem, de qua dictum est: hæc est porta domini, iusti intrabunt in eam. et cum non confundentur hi excussorum filii in porta inimicis suis loquentes, necesse est, ut his inimicis suis loquentes non 15 confundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare; exprobrantes illis impietatem in deum, inobœdientiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes et in ipsa ecclesiæ membra sæuitiam, ipsi confidentes et nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab 20 eius aditu ingressuque prohibentes, qui ait: nemo uadit ad

8 Ps. IX, 15. 18 Ps. CXVII, 20. 21 Ioh. XIV, 6.

1 ostenderet *GRPT* ex ostendit *corr. m.* 2 *V* confundentur *VRPTE*

confundetur *G* 2 loquentur *RPT* ex loq. tur *corr. m.* 2 *V* loquitur *G* quod *GVRT* quod ait *PE* 3 qui *GVPT* ex quid est (?) *corr. R* 4 implebit *V* impleuit *GRPT* qui *GVRP* quia *TE* 6 quid in *scripsi* quin in *GPT* qui in *VRE* cf. *Addenda* 8 in psalmo *GVR* psalmo *PTE* 9 laudes *VPT* laudationes *R* 10 hic *GRPT* ex his *corr. m.* 1 *V* 11 a mortis portis *RPT* a portis mortis *E* laudes dei *VRT* dei laudes *PE* 12 esse portam unā *VRPT* unam esse portam *E* 13 hæc est *VR* hæc *PT* in eam *VR* in ** *G* per eam *PTE* 14 hi *VRP* hi* *G* hii *T* fili *V* 15 loq. tes *V* ut is *V* suis *VPT* om. *R(G?)* non confundantur

VRT ≡ ≡ ≡ confundantur *P* 16 exprobrantes *GRT* ex, pbantes *P*

exprobaren*** *V* 17 illis *VRPT* illi (?) *G* inoboedientiam *G* inoboedientiam *RPT* inpraedicantes *R* praedicantes *G* 18 in innocentes *RPTV* in nnocentes *V* in no+entes *G* 19 confidentes *VPT* confidentes *G* fidentes *R* 20 ab *VRPT* sub *G* 21 prohibentes *GRPT* prohibente *V*.

patrem nisi per me, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXVII.

Canticum graduum.

5 Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in uiis eius.

1. Quotiensque de timore domini in scripturis est sermo, animaduertendum est numquam eum solitarium relinqui. tamquam sufficientem nobis ad consummationem fidei, sed subici
10 multa aut anteferri, ex quibus timoris domini ratio et perfectio intellegatur; ut cognoscimus ex eo, quod per Salomonem in Parœmiis dictum est: si enim sapientiam inuoces et intellectui des uocem tuam et exquiras eam tamquam argentum et tamquam thesauros inuestiges
15 eam, tunc intelleges timorem domini. uidemus enim, quantis usque ad timorem domini gradibus peruentum est. ante enim inuocanda sapientia est et omne legendi officium intellectui est deputandum et exquirenda ac peruestiganda est sapientia: et tunc timor domini intellegendus. et quantum ad
20 communem humanæ opinionis pertinet sensum, non ita de timore sentitur. timor est enim humanæ inbecillitatis trepidatio metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. existit autem et commouetur in nobis de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis causa, de feræ occursu et de

12 Prov. II, 3 sq.

1 dñs ñ ihs xp̄s G dñm iħm̄s xp̄i V Explicit psalm̄ CXXVI incipit psalm̄ CXXVII G Explicit psalmus CXXVI incipit psalmus CXXVII F Finit ps̄l CXXVI incipit CXXVII R Explicit tr̄act CXXVI incipit tr̄act CXXVII P Expl. de CXXVI incip. de CXXVII T 7 quotiensque VPT quotiensq R¹ quotiens R² quotienscumque E cf. Acad. p. 29 in scribendis V 11 cognoscimus GPT cognoscamus VR ex GVRP om. T solomonem GV 12 paroemiis G p ≡ remiis (un. litt. eras.) R proemiis VP prooemiis Tb prouerbiis e 16 est G sit RPT 18 et ante exquirenda om. R peruestiganda est GRe peruestiganda PTb cf. Stud. 1889 p. 316 19 timor ex timorem R et GRPTe sed b fort. recte 21 inbecillitatis G 24 causa GR casu PTE cf. Acad. p. 68.

omnis mali passione. hic ergo timor non docetur, sed ex natura infirmitatis occurrit. neque quid timendum sit discimus, sed terrorem suum ipsa illa nobis iniciunt, quæ timentur.

2. At uero de timore domini ita scriptum est: uenite, filii, audite me, timorem domini docebo uos. discen- 5
 dus ergo dei timor est, quia docetur. non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est; neque ex trepidatione naturæ est, sed præceptorum obseruantia et operibus uitæ innocentis et cognitione ueritatis ineundus est. nam si idcirco deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitru prostrata sint, terræ 10
 nunc motu conciderint, nunc hiatu recepta sint, nullus fidei timor est, qui ex timore accidentium commouetur. nobis autem timor dei omnis in amore est, metumque eius dilectio perfecta consummat. dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est, parere monitis, statutis obtemperare, pollicitis 15
 fidere. audiamus ergo scripturam dicentem: et nunc, Israhel, quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uis eius et diligas eum et custodias præcepta eius ex toto corde tuo et ex tota anima 20
 tua, ut bene sit tibi? quibus dictis conuenientia et congrua propheta in exordio psalmi locutus est dicens: beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in uis eius: ostendens non ex trepidatione nostra, quia hæc timoris est auctor in ceteris, neque ex terrore eius, qui terribilis sit, 25

4 Ps. XXXIII, 12. 16 Deut. X, 12 sq.

2 occurrit *GR* recurrit *PT* 4 ad uero *G* scribitum *G* 7 naturæ est *R* naturæ *er* *G* naturæ *PTE* 9 si *om.* *G* timendus *GPTE* aestimandus *R* 11 nullus fidei timor est *G* nullum fidei meritum in timore est *RPTE* 12 ex timore *G* ex terrore *RPTE* 13 metumque *GVR* metum *PT* 15 monitis *VRPT* monitionis *G*, *possis* monitionibus, *sed cf. Acad. p. 81* 16 fidere *G* confidere *VRPT* scribituram *GV* et nunc *GVPT* *ex* et quid nunc *corr.* *R* israhel *GV* 17 poscit *scripsi* *possit* *G* postulat *VRPTE* *cf. Acad. p. 35* 18 amboles *G* 19 eum *GV³RPT om. V¹* 21 tibi sit *R* 25 in ceteris *GVR* in *tris* *T* in terris *P* neque *GRPT* siquæ *V*.

beatos esse, qui timeant, sed ex eo, quod in uis domini incedant. timor enim, ut diximus, non in metu, sed in obœdientia est: et timoris testimonium est obsequella. ceterum, si quis timeat neque pareat, erit quidem timens ex trepidatione naturæ,
 5 sed non erit beatus ex timoris officiis.

3. Multæ autem sunt uis domini, cum ipse tamen uia sit. sed cum de se loquitur, uiam ipse se nuncupat et rationem, cur se uiam nuncupasset, ostendit dicens: nemo enim potest ad patrem uenire nisi per me. uerum cum de prophetis
 10 ac scriptis eorum, quibus ad Christum pergitur, sermo est, tunc uis plures sunt in unam uiam undique congruentes; quod utrumque eodem per Hieremiam prophetam loco significatum est dicentem: state in uis domini et interrogate semitas dei æternales et uidete, quæ est uia bona,
 15 et ambulate in ea. multæ itaque uis interrogandæ sunt et in multis insistendum est, ut unam, quæ bona est, inueniamus per multorum scilicet doctrinam unam uiam uitæ æternæ reperi-
 turi. uis enim in lege, uis in prophetis, uis in euangelis, uis in apostolis sunt, uis quoque in diuersis præceptorum
 20 operibus sunt, in quibus per timorem dei ambulantes beati sunt, quibus dicitur:

4. Labores fructuum tuorum manducabis. sermo ad plures cœptus ad unum refertur, docens nos omnes, qui in Christo credidimus, unum esse apostolo ita confirmante: omnes
 25 enim uos unum estis in Christo Iesu; siue ergo ad

8 Ioh. XIV, 6. 13 Hierem. VI, 16. 24 Gal. III, 28.

1 domini *G* dñ *V* dei *RPT* 2 non in metu sed in oboedientia est et timoris *GVR* non in metu oboedientiae sed timoris *PT* 3 obsequella *GVP*ⁿ obsequaella *R* obsequela *T* 4 per ea (?) *G* timens *om. G?* 6 autem sunt *G* sunt autem *VRPT* 7 ipse se *GVPT* ipse *R* 10 scribitis *GV* 11 tunc uis plures sunt in *GPT* tunc uis plures sunt (sunt a m. 2) uis in *V* tunc uis (*eras.*) plures sunt uis in *R* 12 utrumque *GR* utrūque ex utrūquod *corr. m. 2 V* utrūqu///e *P* utrumque *T* eodem *GVR* *om. PT* hieremiam *GVPT* ieremiam *R* loco *GVR om. PT* 18 dicente *R* 15 in eam *V* uis *om. R* 17 multorum ex multarum *corr. m. 2 V* unam uiam *GVR* uiam unam *PT* 23 dicens *P* 24 credidimus *G* crediderimus *PTE* crediderint (*int ex unt corr. m. 2*) *V* crediderint *R* apostolo ex apostolum *m. 2 V*.

unum siue ad plures loquitur, in uno id erit significantiæ, quod in pluribus.

5. Est autem contuendum propheticum hunc sermonem ab usu communis opinionis discrepare. in hac enim uitæ conformatione, qui manducant, laborum suorum fructus manducant ⁸ ex prouentibus elaborati operis sumentes. at uero propheta ait labores fructuum manducandos. non consequitur sensus humanus dicti huius intellegentiam. ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. deinde labor ministerium corporis est, fructus uero merces laboris. ministerium autem corporis in- ¹⁰ corporale est; nihil uero edere, nisi quod corporale est, possumus.

6. Sed propheta nihil de terrenis et præsentibus tractat: de beatitudine enim timentium dominum et in uia eius ambulantium ei sermo est. qui enim in uis domini ambulant, ¹⁵ illi labores fructuum suorum manducabunt. non enim hic manducatio corporis est, quia neque id, quod manducandum est, corporale est. sed habemus hic cibum spiritalem, animam nostram in uitam alentem, bona scilicet opera bonitatis, castitatis, misericordiæ, patientiæ, tranquillitatis, in quibus nobis contra ²⁰ corporum nostrorum uitia laborandum est. horum laborum fructus in æternitate est: sed labor hic æternorum fructuum

1 loquitur GP loquetur VRT 4 communis communis G uiae P conformatione scripsi confirma... G conuersione VRT conuersionis (is in ras.) P 6 laborati V aduero GV 7 manducandos GRT manducabis V (P totum hunc locum licentius corruptum ita praebebat: at uero profeta ut laboris fructuū manducando = pciperet [pciperet supr. add. m. 1] non consequitur cet.) 8 inter intellegentiā et ex laboribus supra add.: sed laboris P 9 corporis est GVPTa est corporis R 10 merces VRPT mercois G incorporale est RE corporale est GPT corporales V; quae postea add. E: licet corpore fit desunt in GVRPT 11 nihil uero GR nihil autem V;PT pro uerbis nihil uero — possumus omissis haec habent: quod (quo T) uti possumus 14 beatitudine ex beatitudinem corr. m. 2 V beatitudinem G uia GVR uias P uis TE 15 ambulant G ambulant^{bu} T ambulabunt RP (de V h. l. non constat) 16 suorum supr. add. P post non enim uerba manducabunt non enim repetita del. m. 2 V 17 corporis GV¹ corporalis V²RPT 18 corporale est G corporale sit VRPTE 19 castitatis om. PT extat in GVR.

ante comedendus est eoque in uita hac corporali anima nostra
alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem uiuum,
panem cælestem ab eo, qui dixit: ego sum panis uiuus
de cælo: quem qui indignus secundum mandatum apostoli
6 acceperit, iudicium sibi acquirit. hi sunt ergo labores fructuum
manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in cælis metentur.
nunc, dum in terra sumus, opera sumenda sunt. hæc enim
nunc animam saturant, hæc in cælum suis fructibus prose-
quentur. denique sequenti uersu utriusque huius temporis
10 beatitudinem propheta demonstrat dicens: beatus es, et
bene tibi erit. quorum alterum in præsens obtinetur, quod
beatus es; quod uero bene tibi erit, repositum est in
futurum, quia interim labor futurorum fructuum manducetur.

7. Uxor tua sicut uitis abundans in lateribus
15 domus tuæ. fili tui sicut nouella oliuarum in cir-
cuitu mensæ tuæ. ecce sic benedicetur omnis
homo, qui timet dominum. multis forte sermo iste in
præsentis benedictionis gaudium aptus uidebitur, ut ex miseri-
cordia dei suppetat pacificæ et utilis in domo coniugis salus,
20 et dulcissimus circum conuiuium cœtus filiorum. sed si hæc
perfecte bona fuissent, quæ, cum sint bona, non tamen cælestia
bona sunt, tamen, si in his beatitudo timoris dei constitisset,
obtinuisset utique princeps fidei et timoris dei Abraham, cui
uxor diu sterilis bis abrepta est, filius ex promissione unus
25 offerri in hostiam iussus et sacrificio admotus intulit orbitatis

8 Ioh. VI, 41. 4 I Cor. 11, 29.

1 eaque (?) *G* eoquo (*o ex corr.*) *P* hac ex hæc *V* 2 est *om. PT*
horum *GVPT* bonorum *R* 4 de caelo *GVPT* qui de caelo descendi *R*
quem que *V* indignus *G* indignæ *R* indigne *VPT* mandatum (*u ex io*)
*ap**V* apti mandatum (*u ex corr.*) *R*, de *G h. l. non constat* 5 [fructum
manducandū scilicet fructuum manducandi eorum scilicet fructuum *V*
6 metentur *GVR* metuntur *PT* 8 nunc *GRPT add. m. 2 V* in *GRPT*
add. m. 2 V 12 quod uero *q (q del. m. 1) V* 18 interim *VPTb*
iterum *Re*. 15 fili *V* filii *RPT* oliuarū *V* oliua *T* 18 aptus uidebitur
aptus ut *V* 19 pacificæ *VR* pacifica (*ca in ras. P*) *PTE* 21 per-
fectæ bona *VR* perfecta et (*& supr. scr. T*) bona *PT* perfecta bona
22 tum si *Erasm.* 23 obtenuisset *V* 24 bis *VPT om. R* 25 offerri
RPT ex ferri corr. m. 2 V iussus *RPT* sus *V* sacrificio *ex officio*
sacrificio *corr. m. 2 V* orbitates *V¹*.

dolorem. ipsi deinde Isaac filii duo dissidentes et usque ad
odium mortis inimici. Iacob autem ignoratæ uxoris inopinatus
maritus et ad nuptias alias falso coactus et uiuentis filii funus
parricidali fratrum mendacio plangens caruit timentium deum
benedictionibus? et apud quos et a quibus fides est, apud eos
fidei sanctificatio non reperietur? quantos autem peccatorum
uidemus florere domo, coniuge, liberis! iam uero benedictio-
nibus dei priuabitur felix illa et beata uirginitas, causam sibi
beatitudinis non relinquens, et ubi illud erit Pauli: uellem
autem omnes homines esse sicuti et me? et nescio, 10
quomodo propheta perfectam eam beatitudinem constituerit,
quæ negata sanctis est, peccatoribus usitata est, non speranda
uirginibus sit.

8. Ergo quia secundum humanam intellegentiam propriam
et perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat, 15
erigendæ sunt ad spiritalem doctrinam mentes atque aures. lex
enim omnis secundum apostolum spiritalis est, et ipse non
humilem nec terrenam beatitudinis spem secutus est dicens:
benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui
benedixit nos in omni benedictione spiritali in 20
cælestibus. cum itaque in spiritalibus et cælestibus benedici
se ostendat, perfecta illa sanctorum beatitudo non in his terre-
nis et corporeis esse speranda est; sed potius intellegendum
est, per corporalium et terrenorum nuncupationem cælestium
bonorum esse intellegentiam consequendam. numquid cum 25
dominus secundum euangelia sponsus est et secundum Iohannem

9 I Cor. 7, 7. 16 Rom. VII, 14. 19 Ephes. I, 3.

1 Isaac V filii duo R duo filii (fili V) VPT et ex ei corr. R
3 uiuentis filii scripsi uiuentis VRPTE 5 aput R 6 repperietur VR
7 domo V ex domu corr. R domu T domus P 9 erit RPT erat V
11 propheta PT profeta supr. scr. m. 1 R pro**** V 12 usitata est VR
usitata PTE 16 ad R in VPT 17 omnis VRT om. P 18 terrenam
beatitudinis spem RPT terrenam beatitudinis sed spem V terrenam
beatitudinem sed spiritalem E 19 ihs xp̄i V 20 benedictioni V¹
21 itaque in RPT itaquæ V¹ benedici se ostendat RVTE benedictis
eos P 22 perfecta RPT perfeta V 23 corporeis VRb corporalib: PTe
intelligendum est R intellegendum P intelligendum T intelle**** V 24 et
terrenorum RT terrenorum P 26 euangelia V.

habet sponsam, de sponsis terrenis et corporalibus significari existimandum est? non utique: sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus cuique a patre ecclesiae hereditas per adoptionem corporis, quod ex uirgine praesumpturus esset, desponsa sit.

9. Ut autem nunc cognoscamus, quid sub uxoris nuncupatione intellegi oporteat, contuendum est, quid et alibi sub hoc eodem uxoris nomine tractetur. Salomon itaque ait: quæsiui sapientiam sponsam adducere mihi ipsi. et quia, qui
 10 sponsam requirit, diuitem quærit, huius sponsæ suæ opes memorat dicens: honestatem glorificat conuictum dei habens, et omnium dominus dilexit eam; — et si multam quis cognitionem desiderat, nouit et quæ a principio sint, et quæ futura sunt conspicit et
 15 iterum: uxorem uirilem quis inueniet? pretiosior est autem lapidibus pretiosis istius modi. et hæc in Prouerbiis dicta sunt, quia proueria non hoc, quod uerbis sonat, explicant, sed dictorum uirtutem ex usu uerborum communium nuntiant. docet autem dominus in euangelis, quid
 20 proueria intellegenda sint, dicens: ueniet hora, ut iam non in prouerbiis loquar uobis, sed palam de patre adnuntiem uobis. ergo secundum prouerbiorum rationem uxorem uirilem nosse debemus, eam nempe, quam sibi Salomon sponsam optauit adsumere, de qua et rursum ait: iudicaui

8 Sap. VIII, 2. 11 Ibid. 3. 12 Ibid. 8. 15 Prov. XXXI, 10. 20 Ioh. XVI, 25. 24 Sap. VIII, 9; 2.

2 existimandum VPTE existimandus R 4 a RPT add. m. 2 V
 5 desponsa sit VR desponsa sit P desponsauit T 6 quid RPT qui V
 nuncupatione — eodem uxoris om. V 8 solomon V itaque ait T
 ita quia RP quia V 11 dicens ex decens R 14 sint VRT sunt PE
 15 iterum VRe item PTb 16 pretiosis istius modi et hæc V cf. Sabat.
 II, 344 multi pretii istius modi et hæc PTb multi praetii et hæc istius
 modi Re (istius modi refertur ad mulierem = quæ eius modi est op.
 Sabat., ἡ τοιαύτη LXX) 17 proueria VR prouerbium PTE uerbis VRP
 uerb T 18 explicant R ex explicat corr. m. 1 V explicat PTE
 19 nuntiant R nuntiat VPTE 20 sint RP sunt T 21 loquar uobis VR
 loquar PT 23 solomon V 24 optabit R et rursum PTE rursum
 R et rursus V.

igitur hanc adducere ad conuiuendum mecum et amator factus sum pulchritudinis eius. hæc igitur tamquam uxor adsumpta sapientia uirilis est, perficiens omnia et sibi subdens et in labore utilium operum ualida. ipsa deo placita et per doctrinam eius digna et præteritorum scientia et futurorum cognitione perfecta.

10. Hæc timentis deum uxor totis domus suæ lateribus diffusa fecundæ uitis modo se per omnia operum nostrorum latera extendit. domum autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium, quod sibi unusquisque per timorem dei et uias eius ineundo ad habitationem sapientiæ emundat. ex hac igitur filii qui erunt, tamquam nouella oliuarum in circuitu mensæ nostræ erunt. non in conuiuii circuitu futuros ait esse, sed mensæ. mensa enim domini est, ex qua cibum sumimus, panis scilicet uiui, cuius hæc uirtus est, ut ipse uiuens eos quoque, qui se accipiant, uiuificet. est et mensa lectionum dominicarum, in qua spiritalis doctrinæ cibo alimur, sed de qua in psalmo alio scriptum est: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum; qui doctrinam dei consecantur, nisi in operum bonorum ministerio uersentur, mensæ illius cibo non proficient; in captionem enim illis et scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit.

18 Ps. LXVIII, 23.

1 conuiuendum *T* conuiuē*** *V* conuiuandum *RP* (sed in *P* a in ras.) 2 sum *R* *supr. scr. P om. lacuna rel. T* hæc igitur tamquam *RPTE* tamquam *V* 8 sapientia uirilis *RPTE* sapiētia hæc igitur uirilis *V* 4 in laborem *R* 7 timentes *P* 8 foecundæ *T* secundæ *V* se per *VPT* semp *R* 10 et uias eius *VRP* et uitæ ius *T* 11 ex hanc *P* 12 erant *P* 18 conuiuii circuitu *GVRPe* circuitu conuiuii *Tb* 14 mensæ.mensa *GV²RPT* mensa *V¹* 16 uiuificat *G* est et *GRPT* sed est et *V* 17 in qua ex in quas *R* sed de qua scripsi de qua *G*? *VR* sed qui doctrinam dei consecantur de qua *PTa* 20 uerba in captionem enim illis — proficit, quæ in libris (*GVRPT*) post retributionem et in scandalum leguntur, transposui post non proficient lin. 22 qui doctrinam dei consecantur scripsi sed qui doctrinam dei consecantur *GRa**** nam dī consecatur *V om. PT* 23 proficient *GRPT* proficient *V* 23 et scandalum *GRP* et in scandalum *T* ipsius *E* ipsis *RPT* locus certe iam in ueteribus libris eo aberrationis genere, quod totiens in recentioribus occurrit, ualde corruptus.

nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ voluntatis opera procreantur. hæc igitur tamquam nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est doctrinæ nostræ cognitionem optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabunt. seruauit autem
 5 etiam hanc propheta rationem, ut neophytam oliuam diceret. id est nuper plantatam: quia per sapientiam, tamquam per coniugem adsumptam, cuius filii sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantantur. hæc igitur uxor est modo uitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi
 10 filii, id est ex tali coniuge opera procreata, tamquam plantatæ oliuæ in mensæ nostræ circuitu adsistent. et quia hæc timentium deum beatitudo est, propheta subiecit: ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet dominum.

11. Iungitur ad timentis meritum etiam uotum prophetae
 15 dicentis: benedicat te dominus ex Sion; et uideas quæ sunt bona Hierusalem. de Hierusalem et Sion iam in superioribus psalmis frequenter sumus locuti: ex quibus uel in quibus bonorum omnium consummatio speranda est. nunc enim quamuis bonis cælestibus perfruamur, tamen maiora nobis
 20 in Sion et Hierusales temporibus reseruantur. hoc enim sæculum promissorum bonorum capax non est. uæ enim nunc mundo a scandalis, in quo et zizaniæ diabolus superserit, in quo regio est corruptionis et locus iniquitatis et conuallis plorationis, in quo mundipotentes sunt harum tenebrarum. sed
 25 habemus interim promissorum nobis bonorum lumen, in quo

1 sapientiae V¹ 3 circumibunt RPT ***umibunt G circuibant V nostrae ex nostrae circuibunt corr. m. 2 V 4 seruabit V 5 uti R neofytam V neofitam RT neofitum P oline R 6 nuper plantatum G
 ne super plantatum P^u quia per G qui per P tamquam GVT quā P per coniugē G coniugem VPT haec uerba quia per — adsumptam om. R 8 plantantur GV plantatur RPT 9 habundantis R 10 pro ex tali in P legitur centū uiginti tali 12 deum om. VR 13. dām G dōm V dñi R 14 timentes G 15 dicentis GVRT dicens P 16 bona hierusalem GVPT bona in ierusalem R iam in VR iam GPT 17 post ex quibus uerba psalmis — ex quibus repetita del. m. 2 V 20 hierusales G hierusalem uel ierusalem VRPT reseruantur GVR spe seruantur PT spe reseruantur E 22 in quo et zizaniæ VRe in quo zizania T in qua zizania P zabolus ex zabulus m. 2 V superserat PT.

tamquam per speculum et in ænigmate feliciū rerum imaginem
 contuemur; tunc facie ad faciem uisuri, non interposita obscu-
 ritatis nube aut speculi æmulantis splendore, sed uera et con-
 spicabili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur operum
 nostrorum fructus contuentes et mercedem uitæ innocentis
 uidentes. nam ut opera ex sapientia gignuntur, ita ex operibus
 retributio nascitur. est ergo sapientia innocentiae mater, et
 rursum innocentia fructus retributionis parit. hos ergo conse-
 quemur diabolo contrito, aculeo mortis retuso et omni prin-
 cipe ac potestate huius sæculi exempto, cum iam pax in nobis
 sit hoste uicto et perempto; quod propheta psalmi ipsius con-
 clusione testatur dicens: benedicat te dominus ex Sion;
 et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ
 tuæ et uideas filios filiorum tuorum: pax super
 Israhel. speremus ergo hæc bona Hierusales cælestis et
 Sion montis et pacis Israhel, quia locus domini in pace est,
 in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula
 sæculorum. amen.

PSALMUS CXXVIII.

Canticum graduum.

20

Sæpe inpugnauerunt me a iuuentute mea, dicat
 nunc Israhel.

1. Instituimur dictis propheticis ad tolerantiam præsentium
 passionum, et naturæ nostræ infirmitas aduersus sæculi iniurias

1 enigmate *GT* enigmatae *ex* enigmaetae *m.* 1 *V* enigmatae *R*
 2 facie ad *RPT* faciam acos (?) ad *V* interposita *GRPT'* terposita *V*
 3 nubae *V* ****lantis *G* æmulante *VRPTE* conspicabili *GRPT*
 conspicuabili *V* 6 gignuntur *GVR* gignentur *PT* 7 nascitur *GVR*
 nascetur *PT* 8 consequemur *GVR* consequimur *PT* 9 retuso *GVR¹P¹T¹*
 retunso *R²T²* retruso *P²* 10 pax *GVR om. PT* 13 bona hierusalem
GP bona in hierusalem *P²T* quae bona sunt ierusalem *R* 14 pax
 super istrachel *G* pax super israel *R* et uideas pacem super israel
 (istrachel *V*) *VPT* 15 ergo haec bona *GV* ergo bona *RE* itaque haec
 bona *PT* hierusales *G* hierusalis *V* hierusalem *RPT* 16 quia *GVR*

qui *PT* 17. ihu *G* ihs *V* 18 amen *GRPT' om. V* Explicit psalm
 CXXVII incipit psal. CXXVIII *G* == == == == psalmus CXXVII incipit
 psalmus CXXVIII *V* Finit psal. CXXVII incipit CXXVIII *R* Explicit
 tract psalmi CXXVII incipit tract psal. CXXVIII *P* Expl. de CXXVII incip.
 de CXXVIII *T* 21 expugnauerunt *h. l. R* 23 profetiois *V* 24 aduersū *R*.

semper inpatiens suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in
 præsentī psalmo ait: sæpe in pugnauerunt me a iuuen-
 tute mea. non otiosa ætas religiosi uiri est neque quietam
 exigit uitam. in pugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis
 5 et in pugnatur sæpe. non nouella itaque neque rara in pugn-
 antium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initiis ætatis
 infesta sunt. et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ
 patientiam testantur, quæ inuictæ uirtutis coronam merentur.
 nouit beatus apostolus Paulus hanc longi prælii coronam dicens:
 10 nemo coronatur, nisi qui legitime certauerit.
 certamen tantum non sufficit ad coronam: legitime certandum est,
 id est omnia passionum bella peragenda sunt; non sufficit semel
 neque unius certaminis bello militasse. et audiamus hunc
 ipsum legitime certantem, cum dicit de se: in laboribus
 15 copiosius, in plagis abundantius, in custodiis
 eminentius, in mortibus frequenter: a Iudæis
 quinquies quadraginta una minus accepi, ter uir-
 gis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufra-
 gaudi, noctem et diem in profundo feci. merito iste
 20 tot et tantis præliis perfunctus dicere ausus est: de cetero
 iam superest mihi corona iustitiæ, quia nemo, nisi qui
 legitime certauerit, coronatur.

2. Huc etiam uox hæc prophetica conuenit: sæpe in pugna-
 uerunt me a iuuentute mea. fiduciæ maximæ gratulatio

10 II Tim. 2, 5. 14 II Cor. 11, 23 sq. 20 II Tim. 4, 8.

3 religioni V neque qui quietam V 5 sæpe G 6 odia ex inodia
 corr. m. 2 V spe etiam G 7 infecta V 9 nouit ex nouerit corr.
 m. 2 V Paulus GVR om. PT 10 qui GVPT om. R 11 certandum
 est — ipsum legitime om. G 13 hunc ipsum legitime certantem VR
 certantis G hoc ipsum legitimum certamen PTb 14 de om. G 17 una
 minus V cf. Sabatier III, 754 minus una G minus unā RTP accepit G
 18 semel lapidatus sum GVR om. PT ter naufragandi GVPT ter nau-
 fragium feci R 19 noctem et diem VT nocte et die ≡ P nocte et
 die GR feci VGPT om. R cf. Abh. IV, 81 21 superest VRPT
 super G 22 certauerit GVPT pugnauerit Re 23 huc G huic RPT
 (de V h. l. non constat) conuenit G competit RPT cf. Acad. p. 42

24 fiduciæ maxime G fiduciæ maxime R confidentiæ maxime VPT.

est tantorum et tam numerosorum bellorum recordari; sed nunc tacito inpugnantium nomine inpugnatio sola memoratur. et causa noscenda est, cur auctores inpugnationis silentur. omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis uiris inferuntur, non eosdem habent auctores, quos habent ministros. executio 6 quidem hominum est, sed diaboli instinctus est. et huius nobis intellegentiæ apostolus auctor est dicens: non enim nobis certamen est aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates, mundi potentes harum tenebrarum, spiritales nequitias in cælestibus, et rursum: 10 secundum principem æris huius, spiritus, qui nunc operatur in filiis inobædientiæ. operantur ergo hæ spiritales nequitie in his, qui inobædientes dei legi sunt, quos voluntatis suæ tamquam operarios eligunt, in res suas alienæ intercessionis ministerio usuri. 15

3. Neque solum id ex apostolicis dictis intellegimus, sed etiam ex libro Iob docemur. cum enim diabolus potestatem temptandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primum desæuiturus homines ad pastorum cædem et ad direptionem pecudum excitauit eosque in hanc uoluntatem latrocinii 20 accendit. egit ergo, quod uolebat, per humanæ operationis officium. Iudas quoque in passione domini ministerium diaboli fuit, et per eum effectum uoluntatis est propriæ executus euangelista testante ita: intrauit, inquit, satanas in Iudam, qui cognominatur Scariotha. 25

4. In omni igitur, quam perpetimur, iniuria alterius opus,

7 Ephes. VI, 12. 11 Ibid. II, 2. 24 Luc. XXII, 3.

1 iam numerosorum *P* 3 quæ *R* 4 q. *V* 9 mundi potentes *GVR* mundi huius potentes *PTb* mundi huius potestates *e* tenebrarum *VRPTE* tenebras*** *G* 10 spiritales nequitias *T²* cf. *Acad. p. 60 et Sabatier III, 808 adn.* spiritales nequitie *V* spiritalis nequitie *RPT¹E* 11 & spiritus *R* 12 hæc *P* hæc *T* 18 legis *R* 15 usuri *VRP* usuri *T* 16 apostolicis *RGe* (in *G* ***cis d**** etiam nunc legi potest) cf. *Acad. 69*, apostoli *VPTb* intellegimus *RPT* intellegemus *GV* 20 in hac uoluntatē *V* in hac uoluntate *P* 22 in passione *GV²RPT om. V¹* 23 uoluntatis est propriæ *VRT* uoluntatis est proprie *P* *** est propter (?) *G* uoluntatis propriæ est *E* 24 in iudam *V¹P* iudam *RT* 25 Scarioth *R*.

alterius instinctus est: et non sibi efficit, quisquis aliquid per
 turbulentæ uoluntatis impetum gerit. non ergo his irascendum
 est, a quibus aliqua perpetimur, sed quotiensque per contu-
 melias ad iracundiam prouocamur, quotiensque per conuicia
 5 ad lites excitamur, quotiensque ad dolorem et impiam damni
 querellam per rapinas et furta conpellimur aut in corporis
 uoluptates blandæ adhortationis sollicitamur instinctu, agno-
 scendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum in-
 centina præbentur. neque irascendum est hominibus alienæ
 10 instigationis operariis, sed potius in his detestandi officii inter-
 cessio foeda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ
 ministerium et latrocinantium tela et alienæ militiæ ac nequi-
 tiæ paritores. ob hanc ergo cognitionem propheta sine distinc-
 tione nominis tantum inpugnantium meminit, de his atque illis
 15 indiscrete locutus, quia per homines in se id, quod spiritalium
 nequitiarum est, gerebatur.

5. Cœpit itaque tamquam ex persona sua propheta; sed quid
 a nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante
 præloquitur. talis enim ordo dictorum est: sæpe inpugna-
 20 uerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israhel.
 ante ergo docetur Israhel, quid dicere debeat; tum deinde
 tamquam doctus et exemplo propheticæ confessionis inbutus
 Israhel ipse iam loquitur: sæpe inpugnauerunt me a
 iuuentute mea: etenim non poterant mihi. talis
 25 religiosorum debet esse confessio. et hæc uera fidei probatio
 est, ut, qui sæpe et a iuuentute inpugnent, numquam tamen

1 aliquit *V* aliquod *T* 2 turbulentia *T* turbulentiam *P* uolun-
 tatis ex uoluntatæ uoluntatis *corr. m.* 2 *V* 8 perpetimus *V* quotiensq.
VT quotiensqu \equiv e *P* quotiens ex quotiensq. *R* (ita etiam in seq., *G* h. l.
 deest) cf. quæ de hac re (quotiensque = quotienscumque) dixi *Acad. p. 29*
 5 & impiam *R* et impiam *T* ac impiam *PE* dampni *R* 7 uoluntatis *P*
 8 ac ex hac *R* 10 operariis *VRT* operis *P* 12 tela *VR* telū *Te*
 tellum *P* militiæ *RPTb* malitiæ *Ve* ac ex hac *R* 18 paritores
VRe portitores *PTb* cf. *Acad. p. 58* distinctione *VR* dictione *PT*
 15 per homines *RPT* per hominem *V* 20 israhel *V* 21 quid *VRe*
 quod *PTb* 22 et exemplo *VRT*² exemplo *PT*¹ 24 potuerant *T* 26 in-
 pugnent *VRP*¹*T* impugnant *P*²*E*.

eorum, quos et sæpe et pridem inpugnauerint, præpotentes sint. aduersus autem ualidiores et longum et frequens est prælium; idcirco inimicæ spiritalesque uirtutes firmos fide et timore dei uiros et diu et sæpe pertemptant, quia iterari necesse est, quod et diu geritur et numquam obtinetur. maneamus 5 ergo, ut sæpe inpugnemur, et sæpe inpugnati habeamus hanc gloriam, ne aliquando cedamus; et hinc sit inpugnationis nostræ adsiduitas, quia non sit inpugnantium præpotens fortitudo.

6. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque adsi-
duis præliis præualent, ut uictorem exercitum et firmis agmi- 10
nibus incedentem a tergo adeant et dorso, sicubi iam prætereant, insidias machinentur, illic dolos fabricentur, illic omnia insi-
diarum artificia exerceant. ita et peccatores temptatos in
cassum fideles uiros euntes iam in ueritatis uia dorso adeunt,
dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. et idcirco ait: supra 15
dorsum meum fabricabant peccatores. currit aposto-
lus ea, quæ retro sunt, obliuiscens seque in ea, quæ priora
sunt, extendens. lex ad fideles ita locuta est: persequentur
te inimici tui et non comprehendent. non comprehen-
disse autem eos docet, cum ait: fabricabant, indefiniti enim 20
temporis significatio est. fabricabant enim semper, numquam
fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu
eo, cui cotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente.

7. Atque hanc pertinacem infestantium iniquitatem sequens
uersus absoluit: prolongauerunt iniquitatem ipsorum. 25

15 Phil. III, 13. 18 cf. Deut. XXVIII, 7.

1 præpotentes VPTE potentes R sed cf. lin. 8 2 autem VPTE om. R
ualidiores RPTE ualidiorem V longum ex longus m. 2 V est RPTE
add. m. 2 V 3 idcirco R et idcirco VPTE 6 impugnati RVT (in V
pugnemur et sæpe impugnati add. m. 2) expugnati P 9 qui ex quia
m. 2 V 10 agminibus ex agmibus m. 2 V ac moenib: P 11 iam
VRPb uia Te 12 fabricentur R¹PTb fabricantur R²Ve 13 exer-
ceant VPTb exercent R temptatos RPTE temptatio V 14 iam in
E iam R in VPT 15 et ex ad m. 2 V 16 fabricabant VTb fabrica-
uerunt Pe fabricantur R 18 locuta ex locutus m. 2 V 19 te VPTE
om. R' conprehendent VR 20 docet ex decet m. 2 V fabricabant
VRT ex fabricant corr. P 22 fabricationis ex fabricant enim m. 2 V
fabricationis (Nis ex corr.) R 23 cui RPT add. m. 2 V 25 ipsorum
VPT suam RE.

Esaiæ prophetia est dicentis: uæ qui trahunt peccata sua tamquam funem longum. non desinunt enim peccatis peccata conectere et tamquam funis modo in longum inplexa ea semper extendere. sancto namque corrente et peccatoribus
 6 in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi modus nullus sit, fit peccatorum prolixa series et multiplex longitudo.

8. Sed quid tandem hanc iniquitatum longitudinem maneat, noscendum est. sequitur enim: dominus iustus concidet
 10 ceruices peccatorum. iustus dominus, patiens scilicet in ultionem, dissimulator ad pœnitentiæ tempus, non inter exordia humanæ iniquitatis promptus ad pœnam, sed desinendi a criminibus seram licet uoluntatem peccatorum expectans, tum ceruices concidet, cum sine aliquo desinendi modo fabricatur, cum
 15 in longum peccata tenduntur, cum iam omne patientis misericordiæ tempus exclusum est. exprobrari autem semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint: cum ceruicosum populum esse Moyses ad deum arguit, cum propheta filiabus Sion exprobrat, quod alta ceruice incedant, ceruice
 20 scilicet iugum dedignante, operibus fidei insolente, patientia dei ad producendam peccatorum longitudinem abutente. summittenda autem ceruix est iugo suauis, ad quod dominus inuitat dicens: tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. non concidenda ceruix est
 25 huic se iugo subdens. est enim hoc humilitatis et mansuetudinis iugum, non semper inpugnans, non in dorso fabricans,

1 Esai. V, 18. 17 Exod. XXXII, 9. 19 Esai. III, 16. 23 Matth. XI, 29.

1 esaiæ V profetia V pfetæ R 3 conectere VR connectere PTE funis modo in longum inplexa ea R funis modo i longum inplexa V funem longum inplexa ea Te funem longum ea inplexa Pb 4 nãq R nanque e enim VPTb 8 iniquitatem V 9 concidet RTE cf. lin. 14 concidit VP 10 ceruices peccatorum VRE peccatorum ceruices PT in ultione V 12 desinendi V 13 peccatorum Re peccatoris VPTb tum ceruices Rb tunc ceruices PTe tuam ceruicem V 14 concidet VPTE concidit R 15 in longum RPTE in locum V misericordiæ ex misericordiaet m. 2 V 17 cum ex cur corr. m. 1 V 19 post ceruice un. litt. eras. R 20 insolentem P patientiam R 21 abutente GVRT annuente P 22 est GRPT sit V 25 huic sed G 26 inter inpugnans et sed humilitate G nonnullas uoces (non in dorso — prolongans?) omisisse uidetur.

non peccata prolongans, sed humilitate et patientia cervicem subditam fouens, superba illa insolentique cervice iusti iudicii concidenda decreto.

9. Dehinc sequitur: confundantur et reuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. frequenter admonuimus Sion montem esse Hierusalem proximum. sed cum rex Sion, cum filia Sion, cum portæ Sion a prophetis nuncupantur, primum ipso nomine intellegi oportet aliud sub Sion significatione monstrari; Sion enim speculationis interpretatio est et, quod nobiscum speculatio, id hebraice Sion dicitur. tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit, ad montem Sion et Hierusalem cælestem accessisse nos in dominum nostrum Iesum Christum credentes, in cuius glorifico corpore, quod in cælestem gloriam transformatum est, spei nostræ honorem speculamur, humilitatis nostræ corpore in gloriam corporis sui conformando. ecclesiam autem esse corpus Christi, cuius inuicem membra sumus, apostolus testis est, quæ ipsa sit Sion mons Domini, regis filia, ciuitas sancta uiuis lapidibus in fundamento prophetarum et apostolorum ædificata. hanc ergo Sion quisquis odit, odit eum, cuius et corpus est; est enim speciale aduersus fideles infidelium odium. confundendi ergo erunt, qui Sion oderunt, et retrorsum reuertentur, non in cælestia currentes neque ad futura tendentes, sed ad terrena sua et originalia reuertentes, pudorem iniquitatis et infidelitatis suæ iudicii tempore sentientes et in pœnalem corporum sensum amissa resurrectionis demutatione redeunt.

11 Hebr. XII, 22. 16 Ephes. I, 28.

1 prolongans R humilitatē et patientiā P 2 fouens GRPT fauens V iusti ex isti corr. P 4 reuertantur ex conuertantur corr. T reuereantur RPa (de GV h. l. non constat) 5 admonuimus ex admonuimui m. 2 V 6 hierusale GV 7 a profetis GV nuncupatur V 8 aliut V 9 interpretaetio R 10 et quod Re quod enim PTb (GV h. l. legi non possunt) 12 et RPTe et ad V 18 glorifico VRP¹ (litt. G h. l. euan.) glorificato P²TE 14 est om. R honorem — nostræ in marg. infer. add. m. 2 V (in GRPT sunt in textu) 15 corpore postea eras. V 17 est ex estis corr. m. 2 V quæ GRPT quod V sit GVPT om. R 20 Sion GVPT om. R 21 specialem (?) G 22 et retrorsum GR retrorsum PT 23 et (sed?) ad G 24 iniquitatis infidelitatis (om. et) G 25 iudiciis tempore G.

10. Idipsum autem psalmi consequentia docent: fiant sicut
 fœnum ædificiorum, quod, priusquam euellatur,
 aruit: de quo non implebit manum suam, qui metet,
 et sinum suum, qui manipulos colliget. et non
 5 dixerunt, qui præteribant: benedictio domini super
 uos. nullum, ut arbitror, secundum corporalem intelligentiam
 ædificiorum fœnum est: est agri eiusdemque fructuosissimi.
 ergo nihil hic secundum aurium sensum tractandum atque
 opinandum est. sunt autem secundum scripturæ auctoritatem
 10 ædificia firma, sunt et infirma. firma sunt, quæ fundamentis
 fidelibus supra petram iacta fluuiis, uentis, inundationibus non
 mouentur. sunt et infirma, quæ harenoso ædificata fundamine,
 cum tempestates ortæ erunt, efficiunt ingentem ruinam. sunt
 et sationes duæ secundum apostolum, spiritus atque carnis: et
 15 qui spiritalia senerit, spiritalia metet; et qui carnalia seuerit,
 carnalia metet. ergo qui sæpe et pridem inpugnant, qui super
 dorsum fabricabantur, qui prolongauerunt iniquitates, quorum
 concidentur ceruices, qui oderunt Sion, hi sicut fœnum ædifi-
 ciorum erunt inutiles et corporeæ huius præsentisque uitæ
 20 fructum cassum inanemque referentes. ædificia enim atque
 tecta secundum euangelicam conparationem humana sunt cor-
 pora aut fide firma aut infidelitate ruitura. ab hoc etiam
 ædificii tecto instante persecutione dominus unumquemque
 uetuit descendere dicens: et qui super tectum est, non

10 cf. Matth. VII, 24 sqq. 15 Gal. VI, 8. 24 Matth. XXIV, 17.

1 idipsum *V* docet *PT* 4 et *pr. l. supr. add. P* colligit *V* 7 est
 agri *R* et agri *V* est autem agri *PT* 9 scripturæ *G* 10 firma sunt,
 quæ — sunt et infirma in *marg. super. add. m. 2 V*, in *R* firma *h. l. corr.*
m. 3 supr. 2 litt. eras. 12 et *GVPT om. R* harenoso *GP¹* arenoso *VRTP²*
 fondamine *G* fundaminæ *R* 13 ingentem ruinam *GVR* ingentes
 ruinas *PT* 14 duæ *om. G* adque *GV* 15 seuerit *V* seruerit *G*
 seuerit (*eras. litt. r ut uidetur*) *R* serit *PT* inspiritalia metet *P*
 seuerit *V* seruerit *G* serit *PT* (*R om. et qui carnalia — metet, P*
add. in marg. super.) 16 quia sæpe *P* inpugnant *GVRPT* impugnabant *E*
 17 fabricabantur *GP* fabricantur *R* fabricabant *VT* in iniquitates *V*
 18 concidentur *ex concidentes corr. m. 2 V* hii *V* 19 inutilis *T*
 20 fructuum *P* adque *V* 22 aut fide *RPT* fide *V* 23 ædificia (*sic*)
 ex ædificia *V* 24 discedere *V*.

descendat tollere de domo aliquid. certe in persecutione fugiendum est: et quomodo de tecto inhibuit descendere, nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insistens, id est super terrenam naturam manens, humilia repetere et descendere ad inferiora prohibetur? uerum impii ædificiorum 5
fænum sunt — inania enim seuerunt — et fænum etiam, antequam euellatur, arescens, de quo neque manum suam messor implebit neque sinum manipulos collecturus onerabit, non præteriens fructuum gratulatione benedixit. inanes sunt, uacui sunt, inutiles sunt; inania enim et inutilia seuerunt. o infelices labores 10
et infructuosa carnis opera infructuoso ædificiorum fæno comparata et, antequam euellantur, arida, id est ante ipsum inutilis ipsius messis tempus emortua.

11. Sed quia horum ædificiorum fænum carnalium operum fructus esse tractauimus, considerandum est, quæ differentia sit 15
in eo, qui implet manum et qui manipulos sinu colligit. non enim idem est neque scriptura res easdem iterare geminis elocutionibus solita est; plus est enim sinu colligere quam manum replere. et quidem qui manum replent, fructum recipere recte gestorum uidentur, quia in manibus sermo diuinus 20
opera significat; in sinu uero conscientiæ et fidei et perfectæ uoluntatis monstratur adfectus. plus enim metit conscientia quam gesta; hæc namque manum replent, manipulos uero illa sinu colligit. duos denarios uiduæ inopis acceptiores dominus habet copiosis diuitum nummis. tanto præstat operibus uoluntas. 25
et opera ob id manum implent, sed sinus manipulis sunt

1 descendat *V* aliquid *GRPT* om. *V* 2 descendere *GRPT* discedere *V* 3 nisi quod *GVRPe* nisi *Tb* qui super *G* 4 si per *G* naturam *GVPT* om. *R* 5 prohibentur *T* 6 seruerunt *R* 7 implebit *GPT* impleuit *VR* 8 collecturos *V* onerabit *GPT* onerauit *VR* 9 fructuum *GVe* fructuum *R* fructum *PTb* 10 enim om. *PT* 11 infructuoso *GVPT* infructuosa *R* 12 euellatur *VR* ipsum *GPT* ipsū ex ipsud *m. 2 R* ipsud *V* 16 qui *pr. l.*

^u
VRPT qo *G* 17 scribura *V* 18 pluris *PT* 19 replet *R* 20 rectae *R* 22 monstratur *G* demonstratur *VRPT* metet *V* mente (e in *ras.*) *P* m̄t̄s *T* 23 namque om. *PT* illa uero *G* 24 sinu colligit *GR* colligit *V?PT* 25 tanto om. *V* præstato *V* 26 et opera ob id manū implent *GR* (in *R* post manum 5—6 litt. *eras.*) et opera quidem manu implentur *VP* et ope quidem man' implent' *T* cf. *Acad. p. 70.*

capaces. ergo hoc ædificii fœnum neque metentis manum neque manipulos colligentis sinum replebit.

12. Sed neque prætereuntes dicent: benedictio domini super uos. et qui sunt prætereuntes nisi qui tamquam peregrinantes corporalis uitæ sæculum transeunt, non manentes in his, quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes; neque his, quæ conspectui subiacent, immorantes, sed ad inuisibilia pergentes? ut autem penitus, qui sint transeuntes, intellegamus, audiamus Moysen loquentem tum, cum in rubo ignem conspexit sine damno rubi, in quo conflagrabat, ardentem. ait enim: transibo et uidebo uisionem hanc. quid est istud: transibo? nulla eum locorum interualla discreuerant, eodem in loco et loquitur et uidet; quid ergo transit? transit plane carnales corporalesque curas: et soceri sui oues pascens in cælestem cognitionem relictis terrenis operibus excedit. uerum et ipse pertransit, qui in superiore psalmo ait: uidi in pium superexaltatum et eleuatum super cedros Libani: et transiui, et ecce non erat. quem admiratus in sæculi rebus est, quem in corporeis operibus manens excelsum elatumque conspexit, hunc transiens, id est peregrinus sæculo factus et in cælestem ac spiritalem cognitionem de terrenis et caducis rebus excedens, hunc in nihilum habuit et iam non esse dixit et mortuum deputauit. negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes dei benedictionem, fructibus aridis et caducis scientes gratiam diuini muneris denegandam.

10 Exod. III, 3. 16 Ps. XXXVI, 35 sq.

1 metentes *P* 2 replebit *GVPT* repleuit *R* 4 tamquam *Re et G?* (ut spatium uerborum, quæ inter prætereuntes et peregrinantes legi iam non possunt, indicare uidetur) *om. VPTb* 5 uitæ *GVRP* uiae *T* transeunte *V* 7 ad *GRPT* ex ad huius *corr. m. 2 V* pergentes *GVPT* peregrinantes *R* 8 paenitus *VR* sint *VR* sunt *PT* 10 conflagrat *R* 12 discrepauerant *V* loco loquitur et uidet et *V* 18 transit *poster. l. om. V* planæ *R* carnales corporalesque *G* corporales carnalesque *VRPT* 15 excaedit *R* qui in *RPT* quin *G om. V* 16 super altatū *PTV³* 17 super cedros *G* sicut cedros (caedros *VR*) *VRPT* 19 operibus *GVPT* rebus *R* excelsum |||| um elatumque *G* 20 transiens *V* peregrinus peregrinus (*poster. loco eras.*) *R* 22 in nihilum *GRe* nihilum *VPTb* dixit *GRPT* duxit *V* 23 deputauit *GRPT* deputabit *V* 24 scientiā *P*.

13. Sed prophetæ uota dura atque aspera esse credentur; totus enim eius sermo tamquam optantis fuit, cum ait: fiant sicut fœnum ædificiorum. sed absit istud, ut propheta precatus esse credatur. ex prophetali autem scientia hæc locutus est, et cognitionis fuit sermo iste, non uoti: simul ut peccatoribus terror ingrueret inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris.

14. Porro autem uotorum suorum ostendit adfectum dicens: benedicamus uos in nomine domini. prompta benedictio est his, qui serebant ædificiorum fœnum, si serere incipiant, quod messoris manum et colligentis manipulos sinum repleat. aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum propheta monstrauit benedictiones negando: uota autem sua erga pœnitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit benedictiones rursum, quas negauit, optando. seramus ergo utiliter et labores nostros in replendis manibus ac sinibus præparemus, ut benedictionum dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXIX.

20

De profundis clamaui ad te, domine: domine, exaudi uocem meam.

1. Inter multa præclara, quæ ad Romanos apostolus scribit, cum de fide gentium et infidelitate ludæorum locutus esset et multa super iudiciis dei decretisque tractasset, ait: o profundum diuitiarum sapientiæ et scientiæ dei, quam

25

25 Rom. XI, 88 sq.

1 sed profetae uota dura atque (adque GV) aspera GVPT sed propheta dura atque aspera dicta R 2 eius VRPT omnis G optantis GRFT optānus V 4 precatus VT præcatus RG(?) imprecatus P ex prophetali GR prophetali PT 5 istae R uoti GVRT uti P 7 arescentium GRPT' ariscentium V 9 benedicamus GVR benedicam PT 10 his qui G si hii qui R si iis qui α si hi qui VPT si serere G serere VRE ferre PT 11 manipulis G 15 rursum GRPT rursus V 16 ac ex hac R 17 sumus G 19 amen GRPT' om. V Explicit psalm. CXXVIII incipit psalm. CXXVIII GV Finit psalm CXXVIII incipit CXXVIII R Explicit psalm CXXVIII incipit tract psalm CXXVIII P Expl. de CXXVIII incip. de CXXVIII T 21 de profundū h. l. V sed cf. p. 649, 5 25 multa super GVR multa de PTE 26 sapientiæ GVPT & sapientiæ R.

sunt inexcrutabilia iudicia eius et inuestigabiles
 uiæ eius! quis enim cognouit sensum domini aut
 quis consiliarius eius fuit? aut quis ante dedit ei
 et retribuetur illi? quia ex ipso et per ipsum e:
 5 in ipso sunt omnia: ipsi claritas in sæcula sæcu-
 lorum. humanæ infirmitatis religiosa confessio est, ex deo
 hoc solum nosse, quod deus est. ceterum secreta illa et pro-
 funda inperspicabilis iudicii decreta mens terrena non penetrat.
 inuestigare quidem ea perscrutarique pium est, sed inex-
 10 crutabilia ea esse et inuestigabilia confitenda sunt: quorum
 est alterum religiosæ uoluntatis, alterum inperspicabilis
 naturæ. quis enim causas naturasque cæli et huius et supe-
 rioris et ceterorum sciet? quis angelorum et potestatum et
 dominatum et thronorum et principatum officia rationesque
 15 perceperit? quis Cherubim et Seraphim perpetuas uoces æter-
 nasque intelleget? quis laudantes deum super cælum aquas
 cognoscet? quis solis, lunæ et astrorum lumina conperta esse
 sibi gloriabitur? quis hanc inanis nobis, ut falso putamus,
 æris plenitudinem metietur? iam uero quis aut dispositionem
 20 orbis terrarum aut elementorum uirtutes aut temporum muta-
 tiones aut fluminum cursus aut maris fines aut oceani uicissi-
 tudines aut uentorum flatus aut naturas animalium aut iras
 bestiarum aut genera arborum aut uirtutes radicum et origines
 animarum et incrementa corporum et infantium mortes et
 25 senum uitas et labores sæculi et sanctorum gloriosas cala-
 mitates et inreligiosorum infelices beatitudines et legis et

1 inexcrutabilia *GVT* inexcscrutabilia *R* inscrutabilia *PE* 3 con-
 siliarius eius *GVR* ei consiliarius *PT* 5 in ipso *GRPT* i ipso *ex i*
 ipsum *corr. m.* 2 *V* post sunt uoces et in iteratas *del. m.* 2 *V* 9 qui-
 dem eam *V* inexcrutabilia *VT* in||scrutabilia *P* inscrutabilia *R* (*G h.*
l. et in seq. deest) 13 sciet *RPTE* scilicet *V* 14 et thronorum *PT*
 et honorum *R* et thronum *V* principatum *VR* 15 percaeperit *R*
 percipiet *T* poipit *P* Cerubin *V* serafim *R* serafin *V* 16 deum
om. V dñm T 17 solis *om. V* esse sibi *VR* sibi esse *PT* 18 ut
 falso putamus *Re* ut putamus *VPT* 19 plenitudine *ex plenitudo m. 2 V*
 quis *om. VRP* *supr. add. T* 20 aelementorum *R* 21 aut maris finis *V*
 aut oceani *PTE & oceani R* aut maris fi oceani *V* uicissitudinis *V*
 22 aut iras *Re* aut rabies *PTb* 23 genera ≡ (*eras. s*) *V* 25 uitas *R*
 uitam *VPTE* 26 beatitudinem *V¹*.

prophetarum et euangeliorum et apostolorum arcano cœlesti libros consecratos plenæ cognitionis scientia consequetur?

2. In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta ex interno cordis sui secreto secundum apostoli uocem et ipse proclamat dicens: de profundis clamaui ad te, domine. 5 pone illum secundum apostolum in profundo diuitiarum dei inperscrutabilium et inuestigabilium demorantem, statue illum de profundo humanarum calamitatum æstu precantem secundum eam domini, quæ in anteriore psalmo est, uocem: ueni in profundum maris, et tempestas demersit me, existima 10 illum non labiis, sed secreto, ut iussum est, cordis orare: apta aut ignorationi aut passioni aut orationi uox ista dicentis est: de profundis clamaui ad te, domine, dum aut nescit aut patitur aut precatur. et quia de profundis clamat, confidenter ait: domine exaudi uocem meam, fiant aures 15 tuæ intendentes in uocem orationis meæ.

3. Sed quærendum est, an idipsum sit exaudi uocem meam et fiant aures tuæ intendentes in uocem orationis meæ. de profundis enim orat et profundum est, quidquid orat. ac primum intellegendum est deum 20 incorporalem esse neque ex partibus quibusdam atque officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, consistere. legimus enim in euangelio: quoniam deus spiritus est, inuisibilis scilicet et inmensa atque intra se manens et æterna natura. scriptum quoque est: quoniam 25 spiritus carnem et ossa non habet. ex his enim corporis membra consistunt, quibus substantia dei non eget. deus autem, qui et ubique et in omnibus est, totus audit, totus uidet, totus efficit, totus incedit. et hoc ex scripturis docemur, cum dicitur: ego sum deus adpropians, 30

9 Ps. LXVIII, 3. 23 Ioh. IV, 24. 25 Luc. XXIV, 39. 30 Hierem. XXIII, 23.

1 archano *RPT* 3 ac ex hac *R* 4 et *VPT om. R* 5 proclamat *VR* clamat *PTE* 8 calamitatem *V¹* aestu præcantem *R* aestum præcantem *V* 9 anteriori *V* 10 profundū ex fundū *V* profundo *R* 14 clamat ex clamaaut *V* 16 indentes *I¹* in uocem *VRE* (et *T* in marg.) in precem (præcem *P¹*) *PT* 20 est ex oest *m. 1 V om. R* 25 scribuntum *V* 26 his ex is *P* 28 et ante ubique *supr. scr. T.*

alterius instinctus est: et non sibi efficit, quisquis aliquid per
 turbulentæ uoluntatis impetum gerit. non ergo his irascendam
 est, a quibus aliqua perpetimur, sed quotiensque per contu-
 melias ad iracundiam prouocamur, quotiensque per conuicia
 5 ad lites excitamur, quotiensque ad dolorem et impiam damni
 querellam per rapinas et furta conpellimur aut in corporis
 uoluptates blandæ adhortationis sollicitamur instinctu, agno-
 scendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum in-
 centiua præbentur. neque irascendum est hominibus alienæ
 10 instigationis operariis, sed potius in his detestandi officii inter-
 cessio fœda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ
 ministerium et latrocinantium tela et alienæ militiæ ac nequi-
 tiæ paritores. ob hanc ergo cognitionem propheta sine distinc-
 tione nominis tantum inpugnantium meminit, de his atque illis
 15 indiscrete locutus, quia per homines in se id, quod spiritalium
 nequitiarum est, gerebatur.

5. Cœpit itaque tamquam ex persona sua propheta; sed quid
 a nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante
 præloquitur. talis enim ordo dictorum est: sæpe inpugna-
 20 uerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israhel.
 ante ergo docetur Israhel, quid dicere debeat; tum deinde
 tamquam doctus et exemplo propheticæ confessionis inbutus
 Israhel ipse iam loquitur: sæpe inpugnauerunt me a
 iuuentute mea: etenim non poterant mihi. talis
 25 religiosorum debet esse confessio. et hæc uera fidei probatio
 est, ut, qui sæpe et a iuuentute inpugnent, numquam tamen

1 aliquit V aliquod T 2 turbulentiā T turbulentiam P uolun-
 tatis ex uoluntatæ uoluntatis corr. m. 2 V 3 perpetimus V quotiensq.
 VT quotiensqu ≡ e P quotiens ex quotiensq. R (ita etiam in seq., G h. l.
 deest) cf. quæ de hac re (quotiensque = quotienscumque) dixi Acad. p. 29
 5 & impiam R et impiam T ac impiam PE dampni R 7 uoluntatis P
 8 ac ex hac R 10 operariis VRT operis P 12 tela VR telū Te
 tellum P militiæ RPTb malitiæ Ve ac ex hac R 13 paritores
 VRe portitores PTb cf. Acad. p. 58 distinctione VR dictione PT
 15 per homines RPT per hominem V 20 istrachel V 21 quid VRe
 quod PTb 22 et exemplo VRT² exemplo PT¹ 24 potuerant T 26 in-
 pugnent VRP¹T impugnant P²E.

eorum, quos et sæpe et pridem inpugnauerint, præpotentes sint. aduersus autem ualidiores et longum et frequens est prælium; idcirco inimicæ spiritalesque uirtutes firmos fide et timore dei uiros et diu et sæpe pertemptant, quia iterari necesse est, quod et diu geritur et numquam obtinetur. maneamus 5 ergo, ut sæpe inpugnemur, et sæpe inpugnati habeamus hanc gloriam, ne aliquando cedamus; et hinc sit inpugnationis nostræ adsiduitas, quia non sit inpugnantium præpotens fortitudo.

6. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque adsi-
duis præliis præualent, ut uictorem exercitum et firmis agmi- 10
nibus incedentem a tergo adeant et dorso, sicubi iam prætereant, insidias machinentur, illic dolos fabricentur, illic omnia insi-
diarum artificia exerceant. ita et peccatores temptatos in
cassum fideles uiros euntes iam in ueritatis uia dorso adeunt,
dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. et idcirco ait: supra 15
dorsum meum fabricabant peccatores. currit aposto-
lus ea, quæ retro sunt, obliuiscens seque in ea, quæ priora
sunt, extendens. lex ad fideles ita locuta est: persequentur
te inimici tui et non comprehendent. non comprehen-
disse autem eos docet, cum ait: fabricabant, indefiniti enim 20
temporis significatio est. fabricabant enim semper, numquam
fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu
eo, cui cotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente.

7. Atque hanc pertinacem infestantium iniquitatem sequens
uersus absoluit: prolongauerunt iniquitatem ipsorum. 25

15 Phil. III, 13. 18 cf. Deut. XXVIII, 7.

1 præpotentes VPTE potentes R sed cf. lin. 8 2 autem VPTE om. R
ualidiores RPTE ualidiorem V longum ex longus m. 2 V est RPTE
add. m. 2 V 3 idcirco R et idcirco VPTE 6 impugnati RVT (in V
pugnemur et sæpe impugnati add. m. 2) expugnati P 9 qui ex quia
m. 2 V 10 agminibus ex agmibus m. 2 V ac moenib: P 11 iam
VRPb uia Te 12 fabricentur R¹PTb fabricantur R²Ve 13 exer-
ceant VPTb exercent R temptatos RPTE temptatio V 14 iam in
E iam R in VPT 15 et ex ad m. 2 V 16 fabricabant VTb fabrica-
uerunt Pe fabricantur R 18 locuta ex locutus m. 2 V 19 te VPTE
om. R comprehendent VR 20 docet ex decet m. 2 V fabricabant
VRT ex fabricant corr. P 22 fabricationis ex fabricant enim m. 2 V
fabricationis (Nis ex corr.) R 23 cui RPT add. m. 2 V 25 ipsorum
VPT suam RE.

ut non sit, aboletur — natura quidem dei in his omnibus
est — neque, ut alibi adsit, decedit aliunde. sed anima humana
in hac sensus sui mobilitate ad imaginem dei opificis sui facta
est, dum naturam dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil
in se habens corporale, nihil terrenum, nihil graue, nihil cadu-
cum. et audiamus adhuc Paulum ita docentem: expoliantes
ueterem hominem cum gestis eius et induentes
nouum, qui renouatur in cognitionem secundum
imaginem creatoris. numquid aliquid corporale induimus,
10 cum in agnitionem renouamur? nihil, ut opinor. induimus
autem agnitionem dei, fidem æternitatis, innocentie sinceri-
tatem, bonitatis mores. hæc enim animæ magis sunt indumenta
quam corporis, quæ omnia deo propria sunt. hæc in agnitionem
noui induimus, ut in omni ministerio animæ nostræ simus
15 secundum imaginem creatoris bonitatis et sanctitatis et caritatis
agnitione perfecti. hæc propter aures dei, ne corporalis existi-
maretur, tractata breuibus sunt.

7. Et quamquam hæc ita se, ut dicta sunt, habeant, tamen
meminimus esse plures spiritales uirtutes, quibus angelorum
20 est nomen, uel ecclesiis præsidentes. sunt enim secundum
Iohannem Asianis ecclesiis angeli. sunt et Moyse testante
secundum numerum angelorum fines gentium Adæ filiis con-
stituti. sunt et domino docente pusillorum angeli cotidie deum
uidentes. sunt secundum Raphael ad Tobiam loquentem angeli

6 Coloss. III, 9 sq. 21 Apoc. I, 20. 22 Deut. XXXII, 8. 23 Matth.
XVIII, 10. 24 Tob. XII, 15.

1 sint *V* in his omnibus *VR* in his omnibus *T* in $\equiv \equiv \equiv$ omnib:
...
P 2 decaedit *R*¹ decedit *ex* decicidit *m.* 2 *V* anima humana *VR*
animus humanus *PTe* 3 in hanc *V* mobilitate — opificis sui *om.* *V*
dī opificis *R* opificis *PTE* facta *VK* factus *PTe* 4 perhennis *Re*
5 habens *Te ex usu Hilar.* habet *VRP* terrenum nihil *om.* *V* 6 ita
docentem *VR* hoc ita docentem *E* docentem *PT* 9 corporalem *V*¹
10 in agnitione *R* renouamus *V*¹ 11 fidem *VPT om.* *R* 12 bonitatis *RPT*
et bonitatis *E* 14 noui *VPTb* (nouī = renouati *cf. adn. Bened.*) noui
hominis *Re* (hominis *fort. ex sequenti omni ortum*) 15 sanctitatis et
VPT om. *R* 16 perfecto *V*¹ 17 tracta *R* 19 uirtutes *RPT ex uirtutes*
sint *m.* 2 *V* 20 uel *VRP in marg. add. T* ecclesiis *V* ecclesiis in
ras. R 21 ecclesiis *R* 23 sunt et domino *VPT* et domino *R* ange-
los *V* 24 raphael *V* rafahel *R* raphahel *T*.

adsistentes ante claritatem dei et orationes deprecantium ad dominum deferentes. hoc ideo commemoratum a nobis est, ut, si forte hos esse oculos uel aures uel manus uel pedes dei intellegere uoluerimus, habeamus non improbabilis intellegentiæ auctoritatem, maxime cum scriptum sit: sunt enim efficientes spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditabunt salutem. intercessione itaque horum non natura dei eget, sed infirmitas nostra. missi enim sunt propter eos, qui hereditabunt salutem: deo nihil ex his, quæ agimus, ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum et promerendum spiritalis intercessionis ministerio indigente.

8. Dehinc sequitur: si iniquitates obseruabis, domine, quis sustinebit? non neglegenter dicti huius ratio tractanda est. non enim ait: si peccata obseruabis, sed: si iniquitates obseruabis. differt enim iniquitas a peccato. numquid deus peccata non obseruabit, et criminum memoria non erit? erit certe: quin etiam de otioso uerbo rationem unusquisque præstabit et omnis in carcerem missus reddet nouissimum quadrantem. differre autem iniquitatem et peccatum docemur, cum dicitur: beati, quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata, et rursum: iniquitatem meam ego agnoui et peccatum meum non abscondi. iniquitas enim omnis transgressio dei legis est, quæ est grauior peccato. quod idipsum apostolus absolutissime distinxit dicens: qui enim inique peccauerunt, inique peribunt: qui autem per legem

5 Hebr. I, 14. 20 Ps. XXXI, 1. 22 Ibid. 5. 25 Rom. II, 12.

2 dñm VRT deum PE deferentes VPTE conferentes R a nobis est R est e sit VPTb 6 spiritus R sps V om. PT 8 eget V 9 hereditabunt VR inhereditabunt PT 11 intercessiones P indegente P 12 obseruabis VPT obseruaberis R domine VRT domine domine PE 14 si peccata obseruabis VR peccata obseruabis PT sed si iniquitates obseruabis RE om. VPT 17 quin Rb quia PTe 22 agnoui PTE ag**** (noui — absolutis lin. 25 euan.) V cognosco R 23 iniquitas enim — peccato om. PT 24 dei legis R legis dei E 25 inique PTb ini*** V sine lege Re 26 inique VRb sine lege Re.

peccauerunt, per legem iudicabuntur. ergo peccatum iniquitatis iam perit, ceterum peccatum legis iudicabitur. peccatum autem iniquitatis est, quidquid extra legem delinquitur, ut gentilium crimina sunt, quæ iam cum ipsa legis ignoratione
 5 damnata sunt. peccata autem in lege non pereunt, sed iudicanda sunt; quia, licet peccata sint, tamen in lege peccata sunt. ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furta, falsa testimonia, cædes, stupra, periuria? hæc enim crimina sunt, quæ inique, id est extra legem dei, geruntur quæque
 10 nouæ generationis sacramento abluuntur.

9. Sed horum plane iam deus non recordatur: et cur non recordetur, in sequenti uersu propheta demonstrat dicens: quia apud te propitiatio est. est enim unigenitus dei filius, deus uerbum, redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine
 15 reconciliati deo sumus. hic est, qui uenit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographum legis adfigens edictum damnationis ueteris deleuit. siue igitur ad patrem, siue ad filium oratio prophetæ esse existimabitur — unum enim ambo sunt, et qui uidit filium, uidit et patrem, quia pater in filio et filius in
 20 patre est; ex similitudine gloriæ alter in altero gloriosus est: gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit, gloriosus pater,

16 cf. Coloss. II, 14.

2 perit VR periit PTE legis iudicabitur peccatum om. V 3 autem VPT om. R 4 gentilium VRE gentiū PT iam ex eam m. 1 R 5 peccata autem in lege non pereunt sed iudicanda sunt Re legis autem peccata iudicanda sunt VPTb 6 sint ex sunt R sint T sunt VPE tamen in lege peccata sunt RPTE om. V 7 ergo si RPTE om. V iniquitatum VR iniquitatem P iniquitates T furta falsa testimonia caedes T furta falsa caedes RP furta ≡ ≡ ≡ ≡ ≡ caedes V furta caedes falsa testimonia E 8 periuria PT 9 quæque R quæ VPT 11 iam deus non recordatur et cur non recordetur (recordatur V) VPTE iam quod deus non recordetur R 18 apud V 14 deus uerbum RT dñi uerbū P pax nostra PTE om. R 16 cruci suæ VRe cruci PTb chirographum V
 cirographum R cyrographum T adfigens VRP affiges T 19 quia pater in filio et filius in patre est PTE, in V quoque uerba in patre est etiam nunc legi possunt, om. R 20 in altero gloriosus est, gloriosus filius E in altero gloriosus, gloriosus filius PT in altero est gloriosus filius R
 **altero gloriosus filius V.

digni consortio suo filii pater — recte, ad quem uoles, propheta dixisse credetur: quoniam apud te propitiatio est: quia in patre secundum similitudinem gloriæ filius est, et filius ipse pro peccatis nostris et propitiatio et redemptio et deprecatio est, iniquitatum nostrarum, quia ipse earum propitiatio sit, non recordans.

10. Scit autem propheta ingentis periculi rem esse, inique, id est sine lege peccare, quia peccati sine lege perditio est, peccati autem in lege iudicium est. et ideo ait: propter legem tuam sustinui te, domine. lex autem sancta et spiritalis est, et in ea uerba uitæ sunt, et legis finis Christus est; et hoc sequenti uersu ostenditur. ait enim: sustinuit anima mea in uerbum tuum. corporalia quidem legis officia propheta exsequitur, scilicet sacrificiorum et holocaustorum et neomeniarum et sabbatorum, quæ omnia umbra sunt futurorum: sed anima eius sustinuit in uerbum dei. propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi, corporaliter officia legis gerit. in uerbum autem dei anima sua sustinet: scilicet filii dei aduentum, qui et uerbum dei et deus uerbum est, spiritali fide expectat. qualiter autem expectet, demonstrat dicens: sperauit anima mea in domino a custodia matutina usque in noctem. recordemur euangelicæ conparationis tenorem et meminerimus quosdam operarios uineæ omnem

suo 1
1 digni consortio filio pater recte adque uolens profeta V digni consortio sui (i in ras.) filii pater recte ad quem uolens propheta R digno consortio suo filio ad quæ (ad quæ in ras. P) pater recte uolens per prophetam PT 2 credetur VR¹ creditur R¹PT quoniam Ve qm R quia PTb aput V 8 quia in patre (patrem P) RPT om. V 5 eorum VRP cf. praef. 7 autem RPT add. m. 2 V 8 peccare quia peccati sine lege om. V peccati Ra peccato PT: 9 peccati R peccato PTE per peccatori peccato V 12 hoc ex oc P 14 profeta GV holocaustum V holocaustum T 15 neomeniarum T numeniarum V neomeniarum ex neomeniarum R neomeniarum (eo in ras.) P 16 in uerbis R 18 in uerbo R uerba anima sua — qui et uerbum dei, quæ in VT extant, om. G?R, in ras. add. m. 1 P 19 et deus uerbum est VT et P in ras. quia et deus uerbum est G?R spiritalis V 21 in domino R in dō V in dominum PTE 28 tenorem GRPT ex timorem corr. m. 2 V meminerim V.

diem in labore transigere. a custodia matutina usque in noctem propheta sperat: nullum tempus habet uacuum. totius diei indefessus operarius est.

11. Sed quid tandem erit spei? non omnium uita diem
 5 suam in spe domini exigit; sunt enim operarii horæ tertiæ.
 sunt sextæ, sunt nonæ, sunt et undecimæ: et uidetur propheta.
 qui a custodia matutina usque in noctem sperauit, spem nobis
 euangelicæ mercedis abscindere. non abscindit plane. ait
 enim: speret Israhel in domino. sine præfinitione tem-
 10 poris spei adhortatio est. ille quidem, ut perfectus operarius,
 a custodia matutina usque in noctem sperauit. sed ad spem
 omne tempus est liberum: et mercedem non operis, sed mise-
 ricordiae undecimæ horæ operarii consequentur. ita enim ait:
 speret Israhel in domino: quia apud dominum
 15 misericordia et copiosa apud eum redemptio. et
 ipse redimet Israhel ex omnibus iniquitatibus
 eorum. bonus est, in quem speratur; et sperandum in eo
 est, quia misericordia est, quia copiosa apud eum redemptio
 est, quia redimet ab iniquitatibus suis uniuersos. hora unde-
 20 cima est, conclusa sunt diei tempora: curramus omnes, festine-
 mus, ne nox adsit, ne hora prætereat. senes sumus, nox
 mortis insistit: ne ad undecimam saltem uitæ nostræ horam

1 in labore *RPT* in laborem *V* labore *G* cf. lin. 5 (ubi etiam *G*
 in spe) 4 erit spei *GVPT* spei erit *R* omnium uita *GVR* omni
 uita *P* omnis ita *E* ei qui n̄ om̄i uita (ei qui *supr.* scr.) *T* 5 suam
GVR suum *PTE* exigit *GTb* exi ≡ git *P*¹ exi ≡ get *P*² exegit *VR*
 8 abscindere *GPE* abscidere *RT* abscindit *GE* abscidit *VRPT* lectionem
G hoc quoque loco seruauī, sed probabiliter abscidere ... abscidit præfere-
 dum est, cf. *Acad.* p. 40 9 israhel *G* istrahel *V* israel *RPT* præfinitione *G*
 10 est *GRPT* om. *V* 11 ad *GVRT* om. *P* 12 operis *GRPT* opere *V*
 18 enim *GVPT* om. *R* 14 aput *G* 15 misericordia et *GRPT* mise-
 ricordia est et *V* apud eum *RPT* apud dñm *GV* sed cf. *Acad.* p. 31
 18 misericordia est *G* misericors est *VRPT* aput eū *V* apud eum
RPT apud dñm *G* 19 redimet *GVRe* redimit *T* redemit *Pb* ab ini-
 quitatibus *GVPTe* ab omnibus iniquitatibus *Rb* 21 ne hora prætereat
GR ne opa prætereant *T* ne opera prætereant (ant in ras.) *P* 22 ne *G*
 nec *RPTab* saltem *VPTE* psaltim *R* om. *G??* de ne — saltem =
 ne — quidem cf. *Draeger Synt.* II, 77 et quae dixi *Stud.* 1889 p. 323.

procedimus? beatus quidem, qui a mane usque in noctem laborans pactum denarium tamquam debitum postulat; sed, quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum, ut, undecimæ licet horæ operarii, diurni laboris denarium consequamur per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. 5
amen.

PSALMUS CXXX.

Domine, non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi mei.

1. Brevis psalmus est et distinctione magis quam tractatu 10 explicandus, ad humilitatem nos et mansuetudinem docens. et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractauimus, otiosum est eadem repetere. certe meminisse debemus maximum fidei nostræ opus esse humilitatem, cum hanc pro optimi operis conscientia propheta commemoret dicens: domine, non est 15 exaltatum cor meum. optimum enim sacrificium deo cor contribulatum. non ergo cor secundis rebus efferendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendum.

2. Neque elati sunt oculi mei. alia istud proprietate græcitas elocuta est dicens: οὐδὲ ἐμπεσώρισθῆσαν οἱ ὀφθαλμοί 20 μου, id est non ex alio in aliud elati sunt. eleuandi autem oculi secundum dicta prophetæ sunt: eleuate oculos uestros et uidete, quis ostendit hæc omnia. et dominus

16 cf. Ps. L, 19. 20 Esai. XL, 26.

1 procedimus GRPTb præcedimus V procederemus e quidem GRPTE om. V usque in GVe usque ad RPTb 2 postulat GVRT

postulans P 3 misericor G misaericos (sic) R Explicit psals CXXVIII incipit psals CXXX G Explic** ≡ ≡ ≡ CXXVIII incipit psalmus CXXX V Finit psal. CXXVIII incipit CXXX R Exp' psalmus CXXC,III (sic) incipit psalmus CXXX P Expl. de CXXIX incip de CXXX T 14 pro om. V 15 commemoret VT cūmemoret P commemorat R 18 humilitate GVRT utilitate P 19 istut V 20 ΟΥΔΕΕΜΕΤΕΩΡΙΘΗΚΑΝΟΙΟΦΘΑΛΜΟΙΜΟΙΜΟΥ V ΟΤΑΕ ΕΜΕΤΕΩΡΙΘΗΚΑΝ ΟΙΟ ΦΘΑΜΟΙΜΟΥ R ΟΤΑΕΕΜΤΕΩΡΙΘΗΚΑΙΟ ΦΘΑ ΛΛΟΤ ΜΟΤ P (in T cetera recte præter ΕΞΕΤΕΩΡΙΘΗΚΑΝ, supr. scr. emerete oristisan^h i ophthalmi — in G h. l. nihil legi potest, nisi hesan*** ptal, quae syllabae in ipso textu litt. latin. exaratae sunt) 21 aliut V delati G 22 oculi GVPT om. R dicta GPE dictum VRT.

in euangelio ait: eleuate oculos uestros et conspici-
regiones, quia albæ sunt ad messem. eleuandi ergo
sunt oculi; sed non rursum in aliud eleuandi, ut semel in id
quod elati sunt perseuerent.

3. Dehinc sequitur: neque ambulaui in magnis ne-
que in mirabilibus super me. magni periculi res est.
si in modicis ambulamus et si non in mirabilibus demoramur.
magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est: et quo-
modo tamquam bonum opus de se propheta præfert, quod in
10 magnis et mirabilibus non ambulet? sed cum addidit: super
me, in his non ambulat, quæ in hominibus mirabilia et magna
creduntur. David enim, et propheta et rex, erat humilis antea
et abiectus neque conuiuio patris sui dignus; sed deo conpla-
cuit, unctus in regem est, adspiratus est in prophetam. non
15 insolescit in regno, non odiis commouetur: persequentes se amat.
inimicorum mortes honorat, incestuosis et parricidalibus filiis
parcit. imperator contemnitur, pater læditur, propheta uexatur:
ultionem non ut propheta orat, uindictam non ut pater sumit.
contumeliam non ut imperator exsequitur. in his ergo, quæ
20 super se magna et mirabilia sunt, non ambulat.

4. Sed uideamus, quæ secuntur. si non humiliter sen-
tiebam, sed exaltaui animam meam. quæ propheta
ista diuersitas est? non exaltat cor: exaltat animam. non in
magnis et mirabilibus super se ambulat: sed non humiliter
25 sentit. excelsus animo est: et corde summissus est. humilis
in suis est: sed non humilis in sensu est. sensus enim eius
in cælum est, anima eius est in excelsis. cor autem, ex quo

1 Ioh. IV, 35. 27 Matth. XV, 19.

3 *fort.* ut semel in quod *cf.* *Addenda* 4 perseuerent *VRPT om. G?*
6 in mirabilibus *GVP (P in supr. add.), mirabilibus RT* 7 demoramur
VR demoremur G demorabimur T demorabit P 11 his *ex is P* in
hominibus *G homini e hominum VRPTb* mirabilia et magna *GVPTb*
magna et mirabilia *Re* 12 erat *VR est PT* 14 adspiratus est in *GVR*
aspiratus in *T* adspiratu in *P* 15 persequentes se *Ge perseq. tes ex*
perseq. tis *V* persequentem se *RPTb* 16 onorat *P¹* 18 ut propheta
orat uindictam non *om. V* 21 secuntur *R* sequuntur *VPT* 23 non
in magnis *VPT* sed non in magnis *R* 25 summissus est *V?R* submissus
PTE 26 enim *RE om. VPT* 27 in cælum est *RP* in cælum est
est *V* in caelo est *TE* cor *VRPe* corde *Tb*.

secundum euangelium exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae, humile est, suavi illo mansuetudinis ugo subditum est. tenendus ergo humilitatis et altitudinis nodus est, ut corde humiles, sensu uero et anima simus excelsi. 5

5. Dehinc sequitur: sicut ablactatum super matrem uam, ita retribues in animam meam. ablactato Isaac accepimus Abraham fecisse cenam, quod ablactatus iam puerili etati proximus cibum lactis excederet. apostolus omnes rudes ide i et infantilis adhuc in dei rebus scientiæ lacte potat. ergo 10 profectus maximus est, iam lacte non indigere. ad fortio rem nim cibum transisse filium suum Abraham etiam conuiu i ætitia testatus est, et apostolus carnalibus et paruulis in Christo panem negat. propheta itaque orat, quia non exaltauerit cor suum, quia non in magnis et mirabilibus suis ambulauerit, quia 15 non humilia senserit, sed exaltauerit animam suam, uti tamquam ablactato super matrem suam retribuatur animæ eius: scilicet ut perfecti et cælestis et uiuentis panis retributione sit dignus, quia per superiora, quæ commemorauit, opera cibum am lactis excesserit. 20

6. Sed neque sibi tantum hunc uiuum e cælis panem precat, uniuersos autem ad huius spem adhortatur dicens: speret Israhel in domino ex hoc et usque in sæculum sæculi. spem nostram nullo fine temporum claudit, in inmensum expectationis nostræ fidem tendit. in sæculum sæculi 25

1 malæ *RPT* multæ *V* homicidia *V* 3 blasphemiae *VR* humile *VR* humilis *PTab* illo *VRPe* (*cf. Neue Formel. II, 210, Georges Wortf. 334*) illi *Tb* 4 subditū *Re* subditus *PTV²b* (*in V subditus — ergo add. m. 2*) 6 ablactatum *RPE* ablactatū *T* ablatum *V* super *om. V* 7 ita *VPT* sic *RE* Isaac *V* 8 cenam *V* caenam *R* puerili ætati *RT* puerili ætate *VPa* 9 proximus *VRT* ex proximū *corr. P* apostolus *VRe* et apostolus *PTb* rudes *RPe* rudis *VTb* 10 infantilis *VRPTb* infantiles *e* lactæ *R* 14 panē in *marg. add. P* 17 animæ *VPTE* anima *R* 18 scilicet ut *Re* scilicet *VPTb* 20 lactis excesserint *V* lactis ex lactis excesserit *P* 21 post praecatur (*sic*) in *V* uerba panem uinum (*corr. m. 1*) sunt repetita 22 autem *RE om. VPT* fort. recte huius *VRPT* eius *E* 23 israhel *V* dñō *add. m. 2 V* ex hoc et *VRPT* (*sed in R post hoc spat. 3—4 litt. uncuum*) ex hoc nunc et *E* 24 sæculi *om. R* 24 in ante inmensum *supr. scr. P* in scīm saeculū scī *P*.

sperandum est: per spem præsentis sæculi spem futuri sæculi consequentes in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXI.

5 Memento, domine, David et omnis mansuetudinis eius. sicut iuravit domino, uotum uouit deo Iacob

1. Omnes quidem anteriores psalmi graduum in profectum nos spei celsioris extollunt et per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, orationis in sublime gradibus suis prou-
 10 hunt. sed hic præcipue psalmus nos ad cognitionem filii dei edocet et sacramento adsumptæ ab eo carnis instituit. capit enim ita: memento, domine, David et omnis mansuetudinis eius. audent iudæi aduentum domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes hunc
 15 psalmum ad David referre, ut in passione domini impii, ita et in prophetiæ scientia inperiti; legentes et non intellegentes habentes et nescientes, uenerantes et non oboedientes. qui enim religionis simulatione prophetarum libros uenerant. multis cognitum est. contrectare legentes manu non audent.
 20 linteo substernunt, ad fidem sacramenti testes eos adhibent: et hoc eo proficit, ut maiore inreligiositatis crimine eorum, quibus tantus honos debetur, dicta aut contemnant aut dissimulent aut nesciant. hoc eo dictum est, quia, cum in prophetis longe postea, quam David corpore excesserat, scriptum habeant
 25 Hieremia ita: in illa die, dicit dominus, contribulatus

25 Hierem. XXX, 8 sq.

1 per spem VRPT quia per spem E spem futuri sæculi VR futuri
 sæculi spem PT 2 consequentes RPT consequentis V consequemur E
 3 ih̄m xp̄o V. Explicit psalmus CXXX incipit psalmus CXXXI (sic) V
 Finit psalmus CXXX incipit CXXXI R Explicit tract psalmi CXXX
 incipit tract psalmi CXXXI P Expl. de CXXX incip. de CXXXI V
 9 humilitatis orationis R humilitatis operationis. PTE om. V in
 sublimae R in sublimen V 10 præcipuae R filii dei (sic) docet V
 18 n̄r̄i in ras. R 14 reddit P 16 sciētiam periti V 17 habentes —
 oboedientes om. PT uenerantes — oboedientes om. V 19 cōtractare V
 aud ≡ ent P 20 lintea T substnunt (bs in ras.) P eos om. VPT
 21 ,pfecit T 22 onos ex onus R autem cōtemnat V¹ 24 excessus
 ex excesserit T 25 hieremia VT ieremia RP.

gum a ceruice eorum et uincula eorum dirum-
 m, et non operabuntur ipsi adhuc aliis, opera-
 ntur domino deo suo, et Dauid regem ipsorum
 scitabo illis; et rursum: suscitabo illis Dauid
 gem, orientem, iustum, et regnabit rex et intel- 5
 get et faciet iustitiam et iudicium super terram:
 diebus eius saluabitur Iudas, et Israhel commo-
 bitur fidens; item in Esaia: et excitabo super eos
 pastorem unum altum, pascet eos seruus meus
 Dauid: et erit his pastor, et ego ero illis in deum, 10
 Dauid princeps in medio eorum; ego dominus
 locutus sum et disponam ad Dauid testamentum
 pacis, nolunt credere, quod docentur, neque his fidem habent,
 quibus deberi uenerationem confitentur. et religiosi quomodo
 uult auctoritatem abnegantes religioni? 15

2. Dauid cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ
 per Moysen legis cognouerat; tanto postea deus per prophetas
 locutus est Dauid excitandum, pastorem, regem, orientem,
 iustum, in cuius diebus salus Israhel sit, ad quem deus testa-
 mentum pacis disponet. ergo est Dauid non hic Iessæ filius, 20
 psalmorum ex parte conscriptor, sed Dauid ob custodiam gregis
 iustus pastor: pastor enim bonus pro ouibus suis ani-
 mam ponit, ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est:
 Dauid, tu es rex Israhel, ob iudicium iustus: pater enim
 non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit 25
 filio, ob lumen mundi oriens: est enim lux uera, quæ

4 Hierem. XXIII, 5 sq. 8 Ezech. XXXIV, 23 sq., cf. Esai. XL, 11.
 2 Ioh. X, 11. 24 Ioh. I, 49. Ibid. V, 22. 26 Ibid. I, 9.

2 ipsi in ras. P aliis, operabuntur V (cf. Sabatier II, 696 adn.)
 aliis diis et operabuntur RPTE 5 regim V¹ regnabit ex regnauit P
 ante intellegit om. V 7 israhel V 8 esaia T de Esaia h. l. cum
 Ezechiele confuso cf. adn. Bened. 9 altum et pascet RP 11 dominus
 locutus sum R 14 deberi uenerationē VR debi uenerationē T de-
 reui ueneratione I¹ 16 datæ om. V 17 postea ex posea m. 2 V
 l¹ supr. scr. P per profetas ex profetas m. 2 V p. profetas P
 19 israhel V 20 disponet R disponit VPT iessæ V cf. Abh. IV, 80
 iesse RPT 24 ob iudicium dei iustus e 26 o lumen P est enim
 V cf. Sabatier III, 387 adn. erat enim RPTE.

lucificat omnem hominem uenientem in hunc mundum, ob filii dignitatem testamenti pacis heres: omnia enim mihi data sunt in cælo et in terra et: pacem meam relinquo uobis. confiteantur ergo necesse est Iudæi, loquens post Dauid tempora esse hæc prædicata. est autem Dauid iste, qui nomen parentis secundum originem carnis accepit, nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat et corpus. omnia autem, quæ psalmo continentur, et a gestis prophetæ Dauid a natura humanæ infirmitatis et ab ætatis temporibus diuersa sunt. et quia ei non res, non condicio, non tempus aptatur et in eum Dauid, quem postea deus per prophetas pollicitus est, conueniunt, non est ambiguum, quin etiam hic, qui propheta egregius et magnus est, de eo Dauid, qui postea extitit dei spiritu, prophetæ officio sit locutus.

3. Ait enim: memento, domine, Dauid et omnis mansuetudinis eius. non ait: memento mei, sed: memento, domine, Dauid, ut alterum, qui loqueretur, ostenderet. orationem autem omnem hanc esse unigeniti dei filii per prophetam loquentis existimari necesse est, memoriam dei patris erga eum, sibi quem adsumpturus erat, hominem deprecantis. est enim nunc Iesus secundum apostolum in gloria dei patris, et ei omne cælestium et terrestrium et infernorum genus flectit. ergo se primogenitus dei filius, deus uerbum, iam Dauid nuncupat per prophetæ orationem eius sibi hominis nomen adsumens, qui secundum diuinitatis suæ priuilegium una secum esset in patris gloria collocandus. memento, domine.

2 Matth. XXVIII, 18. 3 Ioh. XIV, 27. 21 Phil. II, 10 sq.

1 lucificat *VPI'* inluminat *RE* cf. *Abh. IV, 93 et infr. Ps. CXXXVIII cap. 37* uenientem *V* 2 o fili dignitate testamenti pacis eris *P* omnium enim mihi *V* 4 est add. *m. 2 V* 5 dauid tempora *VRPT* tempora Dauid *E* esse hæc *VRe* hæc esse *PTb* 9 ab ætatis *Rb* beatiss. *V* a beatis *P* a transactis (*sed in marg. habeatis*) *T* ab eius *e* 11 fort. sed in 12 hic qui propheta (*profeta V*) *VRe* hic propheta *PTb* 13 magnus est *VR* magnus *PTb* eo ex eodem *m. 2 V* 17 domine *om. R* ut ex & ut *R* 19 per profetas *PI'* 20 ergo *V¹* eum ex enim *m. 2 V* 21 in gloriam *V* 22 genus *V* 23 flectit *VR* flectent *P* flectitur *TE* deus ante uerbum *om. V* 24 per profetæ orationem *R* per profetæ orationem *V* per prophetam *PTE* 25 unam *V* 26 in patris *I'*.

David et omnis mansuetudinis eius; ait enim ipse: quia mansuetus et humilis corde sum. et testimonium de eo patris est: ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo conplacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis uocem eius. ut omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur, per cuius mansuetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suae uouerit.

10

4. Sicut, inquit, iurauit domino, uotum uouit deo Iacob. sacramenti mentio ad professionem uoluntatis adsumitur. et nescio, an unigenitus iurauerit. certe ita et gessit et locutus est omnia, ut sacramenti religioni satisfacere uideretur. namque cum quædam de passione sua locutus ad discipulos suos fuisset et Petrus tamquam indignum hoc dei filio detestatus esset, Petrum, cui superius claues regni cælorum dederat, super quem ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil præualerent, qui quæ in terris soluisset uel ligasset, ea in cælis uel soluta persisterent uel ligata, hunc itaque tali conuicio detestantem hoc sacramentum passionis excepit: uade retro post me, satanas, scandalum mihi es. tanta ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum, primum filii dei confessorem, ecclesiæ fundamentum, cælestis regni ianitorem et in terreno iudicio iudicem cæli, satanæ conuicio nuncuparet. quin etiam in

15

20

2 Matth. XI, 29. 3 Matth. XII, 18 sq. 22 Matth. XVI, 28.

3 de eo *Rb* dī *PTe* 4 anima mea *VRP¹Tb* animæ meæ *P²e* 5 iudicium gentibus (gentib. *V*) *VPTb* iudicium meum gentibus *R* gentibus iudicium *e* 6 clamauit *V* 7 ut ergo omnis *V* 8 huius *VRTe* eius *Pb* 11 inquit *R* dño *supr. scr. m. 1 R* uotum *om. R* 14 sacramenti religioni *VRb* sacramento religionis *Pe* sacramento religioni *T* 16 indignus *V¹* 17 petrū ex petro *T* petro *RPa* 19 inferi *VRe* inferni (in *ras. P*) *PTb* praeualerent *R* ualerent *VT⁹e* ualerent ex ualent *P* qui quæ (in *ras. P*) *VPTE* qui quæ *R* soluisset *R* uel soluisset *VPTe* fort. recte 22 uade retro post me *VR* uade post me *PTE* cf. Sabatier III, 98 satanas *VR* sathanas *T* satana *PE* 28 tanta ei *RVPT* tanta enim ei *E* 25 iudicio *supr. scr. T*.

tumultu eo, quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset, ait: reconde gladium tuum in theca: calicem, quem dedit mihi pater, non bibam illum? impium et profanum docens
 5 esse, si non omnia, quæ erga humanam salutem patri uouisset, expleret. absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cum post aceti poculum esset spiritum traditurus; perfectis enim omnibus ait: consummatum est, et inclinans caput tradidit spiritum. percucurrerat enim
 10 omnia sacramenti officia: et ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione lætitia est. ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia acta sunt, ut uideantur studiose pro religione, qua iurata sunt, esse perfecta, sequens est, ut uideatur, quid sit, quod Dauid iste et iurauit et uouit.

15 5. Si intrabo in tabernaculum domus meæ et si ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. humanæ naturæ
 20 uota hæc esse non possunt, et condicio sacramenti infirmitatem terrenæ necessitatis excedit. adeundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis et palpebris dormitatio et requies temporibus non danda est, donec cum inueniatur domino locus et tabernaculum deo Iacob.

2 Ioh. XVIII, 11. 8 Ioh. XIX, 30.

1 eo quo RTE meo quo V cū eo quo (cū in ras.) P dedendum
 VRE dandū PT 2 ait om. P 8 in theca VT. in teca R supr. scr. P
 in thecam E 5 patri uouisset RPTE pati (add. m. 2) uoluisset V
 6 ostendet V deuotam VRE dedit P debit T 8 et supr. scr. P
 om. T 9 capud R 13 qua iurata sunt esse VRPT quia iurata sunt
 hæc esse E sequens est P 14 ut add. m. 2 V 15 et si ascendero V
 si ascendero RPTE 18 donec inueniam VRPTe donec cum inueniam
 20 hæc esse Re ista (add. m. 2) esse V esse ista PTb 21 excaedit R
 22 strato lecti abstinendum est om. R 23 donec cum RPb donec T
 donec e cf. Arch. II, 604 24 domino locus RT dōn locus V dño
 locutus P.

standum ergo erit nocte dieque sub cælo, et numquam in
 requiem corpus iacebit; oculi autem semper uigiles laborabunt,
 et ne ipsis quidem palpebris coniuendi in dormitationem per-
 mittetur obductio. tempora uero, quæ maxime in toto capite
 et corpore iniuriis uigiliæ et stationis obnoxia sunt, requiem
 non habebunt. homo istud de se iurare non sinitur; etiamsi
 maxime nolit, condicionem tamen uoti huius pro ipsa naturæ
 suæ necessitate uiolabit. uigilet licet animus et corpus in
 statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante
 natura et procidat et dormiat et requiescat inuitus. dehinc
 quem locum homo deo inueniet et inconprehensibilem infini-
 tamque naturam quali tabernaculo continebit? cum de se ipse
 per prophetam deus locutus sit dicens: cælum mihi thro-
 nus est, terra autem scamellum pedum meorum:
 quam domum ædificabitis mihi aut quis locus
 requietionis meæ? omnia enim hæc fecit manus
 mea, et mea sunt omnia hæc. non ignarus autem huius
 diuinæ uocis propheta est et scit humanæ et terrenæ operationis
 domum deo esse non posse, idipsum psalmo anteriore con-
 testans, cum ait: nisi dominus ædificauerit domum,
 in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. ergo si
 neque natura hominis condicionem uoti istius recipit, neque
 locum et tabernaculum deo humana requirit operatio, cogno-
 scendum est per scripturarum cælestium auctoritatem, quod sit

18 Esai. LXVI, 1 sq. 20 Ps. CXXVI, 1.

1 nocte dieque *RTE* noctu dieque *P* noctu diuinae *V* et numquam ex
 sub numquam *m.* 2 *V* in requiem *VRP* in requie *TE* 3 ipsis *RPTE* ipsi *V*
 palpebris *V* coniuendi *V* conibendi *R* coniuendi *e* conuiuando (*a in ras.*) *P*
 coniuendo *T(b)* in dormitationem *VR* in dormitatione *e* dormitioni
PTb 4 in toto *R* toto in *VPTE* 5 uigiliæ *RPT* uigiliarum *E*
 6 istud *VR* *e* ista *PTb* iurare *VRE* orare *PT* 7 nolit *VRT* nollet *P*
 8 necessitate *ex* necessitatem *m.* 2 *V* 9 dominantem *V* 10 procidat
PT 11 homo deo *R* deo homo *PTE* & inconprehensibilem *Re*
 incomprehensibilem *PTb* 12 ipse *add. m.* 2 *V* 13 sit *R* est *VPTE*
 thronus *VPTE* thronum *R* 14 scamellum *V* scabellum *RPTE* *cf. Abh.*
IV, 94 18 humanæ terrenæ (*¶ in ras.*) *P* 22 recipit *VR* recipiat *P*
 recipiet *TE* 23 humane *P* requirit *R* requirit *VPTE* reperiet
coni. Bened. 24 scripturarum cælestium *RPT* cælestium scripturarum *E*.

hoc notum, per cuius satisfactionem locus domino, et deo Iac
tabernaculum sit repertum.

6. Domino nostro Iesu Christo unigenito dei filio, qui omni
humanæ salutis sacramenta tamquam iuratus explevit et quæ
a prophetis David significatum docuimus, hoc opus maximum
fuit, ut hominem ad scientiam diuinam eruditum dignum habi
taculo dei redderet. et esse hominem sedem atque habitationem
deo ita docemur, deo ipso per prophetam loquente: quia in
habitabo in his et in illis ambulabo et ero illorum
10 deus, et ipsi erunt mihi populus, et rursum: in æter
num exultabunt, et inhabitabo in illis. dominus
autem ipse in euangelio ait: si quis diligit me, et uer
bum meum seruabit, et pater meus diliget eum et
ueniemus et mansionem apud eum faciemus. aposto
15 lus quoque ait: uos estis templum dei, et spiritus dei
habitat in uobis. habitat autem deus religiosorum mentes
non corporali habitu neque naturæ grauioris ingressu, ut alibi
non degens illic tantum, quo se intulerit, insistat: sed spiritali
uirtute in uacua se a terrenis labibus corda permittit seseque
20 luminis modo in patentes innocentiae foribus mentes inlumi
natus infundit. adsumpto igitur corpore unigenitus deus neque
ante se cum homine suo ingressurum tabernaculum domus sue

8 Lev. XXVI, 11; 12. 10 Ps. V, 12. 12 Ioh. XIV, 23. 15 I Cor. 3, 16.

1 deo iacob tabernaculum VRPe tabernaculum deo iacob Tb 3 iho
xpo G ihm xpo V qui omnia GVPTE quia omnia R 5 docuimus G
7 di GPTb deo Re redderet G 8 dñs pr. l. GRe dei PTb loqẽtem G
inhabitabo GVR habitabo PTE 9 in his GRT ex in is corr. P in is V
in illis GRP ex in his et in illis corr. m. 2 V int illos T 11 in illis
V cf. Sabatier II, 16 in his (ex in is P) GRPT 12 et uerbum VRPe
uerbum * (et seruabit uerbum T) 13 et pater GRE pater PT diligit
VRT diligit GP et ueniamus RPT et ad eum ueniamus E 16 ha
bitat GRPT habitabit V habitat autem GVPT habitat R 17 habitu
G aditu VRPTE ingressu supr. scr. P alibi non degens Re ***non
degens G aliunde decedens VPT 18 intulerit GRT intulerint VP
19 in uacua se a terrenis e in uacuas et terrenis GV in uacua se
terrenis PTb in uacuis terrenis R labibus GT ****bus V laboribus R
labi ≡ ≡ ≡ P 21 deus (dñs) RPTE di V.

iurat, id est in cælestem habitationem suam esse rediturum, quam hæc religiosi pectoris loca domino inueniat.

7. Sed neque stratum lecti sui ascensurum se esse nouit. stratum requies humanorum laborum est et fessorum corporum refectio. sed in cælo semper quiescitur et, quia indefessa illa natura laborem nescit, semper in strato, id est semper est in quiete. dominus noster in forma dei manens formam serui accepit et obœdiens usque ad mortem fuit, et mortem crucis, ut plus nescio quid morte pateretur. ob id autem tantum obœdiens usque ad crucis mortem est, ut nos habitatione dei dignos esse præstaret. mori igitur uoluit, qui uita est, et effici se indefessa uirtus ad habitationem corporis non recusauit infirmam, ut in forma dei manens formam serui acciperet. excessit ergo ex illo æternæ beatitudinis suæ strato. et testis nobis quadragensimus psalmus est, qui ex persona domini omne sacramentum passionis eloquitur dicens: uniuersum stratum suum uersasti in infirmitate eius. cum per obœdientiam uoluntatis paternæ ex deo homo, ex potente infirmus, ex uiuificante mortuus, ex æterno sæculorum iudice crucis reus dicitur, tum stratum eius in infirmitate conuertitur. in illud igitur æternæ et beatæ quietis stratum uouit, nisi reperto dei tabernaculo, non redire, sed nec ante somnum oculis suis dare.

8. Quis iste est somnus? nempe ille, de quo ait: ego dormiui et somnum cepi et surrexi, quoniam dominus suscipiet me. mortis hic somnus est, quem non

16 Ps. XL, 4. 23 Ps. III, 6.

2 pectoris *GVRP^sT* peccatoris *Pⁱ* dñi *V* 3 se esse *GPT* ex se *corr. m.* 2 *V* esse se *R* 5 sed in caelo *GRPT* sed quia in caelo *E* illa natura — semper in *marg. infer. add. m.* 2 *V* 7 in *supr. scr. P* 8 obaudiens *VPT* et sic in *seq.* 9 quid mortem *Vⁱ* 11 præstaret *GVRT* præstiterit *P* (et *T* in *marg.*) 12 recusauit *GRPT* recusabit *V* 14 æternæ *GPT* *supr. scr. m.* 1 *R om. V* 15 nobis *GVPT* nobis est *R* quadragensimus *GⁱV* quadragesimus *G^sRPT* psalmus est *GVPT* psalmus *R* 19 æterno *R* æternorum *VPTe* 20 dicitur *VRP* dicetur *T* in infirmitate *PT* in infirmitatem *VRe* sed *cf. lin. 17 et adn. Bened.* in illud igitur *supr. scr. m.* 1 *P* illud *V* 22 sed nec ante *V* ex sed neq. ante *corr. R* se nec ante *T* se negante *P* 23 post quis 5—6 *litt. euan. V* iste est *VRe* iste *P* iste *T*.

ante oculis suis dabit, quam locum habitationis inueniat. huius etiam somni beatus patriarcha iacob in benedictione iudæ, qui princeps gentis istius extitit, meminit dicens: catulus leonis iuda, ex frutice filius meus, procidens
 5 dormisti ut leo et sicut catulus leonis. quis suscitabit eum? et superior et consequens benedictio nec ætati iudæ nec gestis conuenit, sed ei, qui ex iudæ frutice sicuti ex radice iessæ est, qui et catulus leonis est et iacob erit filius. ex hac enim iudæ tribu maria est, quæ domini nostri secun-
 10 dum carnem mater fuit. hic ergo procidens dormiuit ut leo. leo terror est feris omnibus et ueluti dominans est ceterarum bestiarum: et hic solus per confidentiam et securitatem dormit intrepidus. terror omnium uigilans est, ipse autem securus in somno est. et idcirco addidit: quis suscitabit eum, quia
 15 intrepidæ et præpotentis naturæ securitatem nulla externi terroris timiditas inquietet. ne ergo quicquam humile atque passibile impassibilem unigeniti dei substantiam perpassam existimaremus in ea morte, quam subiit, feræ huius intrepide dormientis exemplum ad securæ mortis intellegentiam est
 20 relatum: ut extra humani timoris esse in somno illo inquietudinem doceretur, qui per generis sui naturæque uirtutem, dormiens licet, timere non posset. seruata autem diligentissime ea ratio est, ut in unigenito deo æterni et gignentis eum dei gloria nosceretur, cum dicitur: sicut leo et sicut catulus
 25 leonis. ad id enim, quod ex deo ipse subsistit, catulus est leonis: ad id uero, quod leo est, paternæ in eo maiestatis

8 Gen. XLIX, 9.

2 patriarcha V in benedictionem V 4 procedens PR⁹ 5 suscitauit V
 8 iessæ V cf. Abh. IV, 80 iesse RPT 9 domini nostri R dñi ã V
 domini e domino nostro PTb 10 mater add. m. 2 V procedens ex
 procidens m. 3 R 11 terror R terrori VT terrori ≡ P terroris b
 dominari est V 14 addidit RP ex addit corr. T addit V qui susci-
 tauit V 15 externi terroris R exñi terroris T exñeni terroris P
 externi tamē terroris V 17 unigeniti ex inigeniti m. 2 V 18 in ea
 morte R in morte V a morte PT facere huius V intrepide P intre-
 pidae R 19 mortis om. V 20 timoris VRe terroris PTb 22 licet
 om. V 24 nasceretur P 25 substitit R 26 ad uero P id uero R.

indifferens generositas prædicatur. ut unum ambo sint, leo est: ne unus atque ipse sit, catulus leonis est.

9. Id ipsum autem etiam psalmi consequentia demonstrant. ne enim indefessa illa uirtus et impassibilis unigeniti dei natura mortis somno dormitatura existimaretur, rem omnem ad officium corporis, cui discessio immortalis animæ mors est, rettulit dicens: si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. „temporibus“ secundum translationis fidem non ætatis spatiis, sed capitis partibus requiem negat. et hæc adfectiones sunt corporales, quas labor longus et uitæ anxietas exagitant. quieuit autem ille, cui mors somnus est: et id, quod nobis pœnalis demutatio est, unigenito et in corpore manenti deo requies fuit.

10. Sed ante hanc requiem et apostoli eliguntur et soluendi ac ligandi et in cælo et in terra ius sortiuntur et potestatem aduersus uirtutem omnem aduersariam sumunt et templum dei sunt et ipsi ex lege uenientes dignum deo Iacob tabernaculum sunt reperi. ac ne forte nos per multiplicem humani ingenii intellegentiam uim ueritati adferre quidam arbitrentur, ut, quod ex David persona dictum sit, id ad dominum saluatoremque nostrum multimodis translationum subtilitatibus transferamus, contuenda sunt, quæ secuntur, ut ex his ueritatem inuitis licet et renitentibus ingeramus. ait enim: ecce audiuius eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ; introibimus in tabernacula eius, adorabimus,

¹ 1 in deferens R 2 est leonis VPT 3 ipsi ≡ (eras. d) R demonstratⁿ
corr. m. 1 R demonstrat VPT docent E 5 dormitatura TE dormien-
tisationatura R dormitura P 6 discessio corr. m. 2 V dis ≡ ≡ ≡ P^{caelo}
rettulit V retulit RPTE 7 palpebris V (et palpebris meis om. R)
9 locum add. m. 2 V tabernaculum ex tabernaculo m. 2 V 11 re-
quiem supr. scr. T 16 ac ex hac R et in caelo et in terra VRPT
et in terra et in coelo E 20 arbitrentur ex quo ex dauid V 21 id
supr. scr. m. 1 R 22 subtilitatibus V 23 ut om. V ex supr. scr. P
24 eam VTE ea RP 25 efratha VR²α efrata R¹ efrata T 26 in-
troibimus VRE intrabimus PT adorabimus TE ex adorauimus corr. P
adorauimus V adorabimus — pedes eius om. R.

ubi steterunt pedes eius. superius, ubi iuratur ac uouetur,
 uoti sacramentum non conuenire naturæ humanæ docuimus,
 quia tanti temporis uigilias labor terreni corporis recusaret.
 et nunc, ubi loca ipsa eorumque nomina commemorantur, ne
 5 quid in Dauid referri possit, ueritas ipsa et extantis hodie
 regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in
 regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in
 Hierusalem coemit ad locum templi, ut illuc ad explenda legis
 sollemnia conueniretur. sed templum hoc filius eius Salomon
 10 ædificauit, ornauit et religionibus initiauit.

11. Volunt ergo Iudæi Dauid, areæ huius coemptorem, per-
 egrinationem a domo et uigiliarum iniuriam et laborem corporis,
 donec cum hunc locum et hoc tabernaculum deo Iacob posset
 inuenire, uouisse. sed hoc neque historia Regnorum aut Præ-
 15 teritorum, in quibus Dauid gesta continentur, loquitur, neque
 psalmus admittit. et cur non admittat, in absoluto est. Dauid
 aream coemit; locus templi locus areæ fuit, ubi fruges con-
 gestæ, ubi tritæ, ubi paleæ tritico separandæ sunt. requies
 autem domini in Ephrata est; et prius audita in Ephrata est
 20 et postea in campis siluæ reperta. et quid commune Hieru-
 salem et Ephrata? et quid areæ ad siluæ campos? nihil hic
 conueniens est, nihil non dissonans. aream, in qua requieuisse
 deus Iacob existimatur, nouissimis temporibus uentilabro domi-
 nus emundat: triticum eius horreis condit, paleas autem inex-
 25 tinguibili igne urit. probatos legis uiros apothecis dignos
 habet, inutiles et infructuosos igni iudicii deputat. templum

1 ubi steterunt *V* cf. *Sabatier II, 259 adn.* in loco ubi steterunt *PTE*
 mouetur *V* 2 naturæ humanæ *VRe* humanæ naturæ *PTb* 4 ubi

^h
om. V 5 et *om. V* 6 hodie regiones *P* 8 illuc *VR* ex illic *corr. T*
 illic *P* 9 solomon *V* 10 religionis *V¹* 11 peregrinatione *P* 15 cōtine-
 antur *V* 16 quæ *R* 18 ubi *sec. l. GPT*; ubi et ex ubi *corr R* ex et
m. 2 V paleæ tritico *RPT* palea tritico *G* palusea (usea a *m. 2*)
 tritico *V* paleæ a tritico *E* separandæ *GRVP* (et *T* in *marg.*) sepa-
 ratae *T* 19 efratha *Vα* eufratha *R* ephrata *P* 20 siluæ *VRPT*
 syluæ • hierusale *V* 21 et ephrata *P* et efratha *Vα* et eufratha *R*
 ad ephrata *Tb* et quid *R* quid *VPTE* 24 condit *RT* condet *P*
 26 inutiles ex inutilis *R* infructuosos in *ras. P* ex infructuosus *corr. R.*

illud hodie iam nullum est, incensum est, dirutum est, informe
 ruinis est: et ubi ergo dei requies est? mentitus propheta
 est, et inritum sacramenti ipsius uotum est? deus etenim
 requiem, quam ei se iuratus reperturum uouerat, amisit? ita-
 que quia neque dei dignitati neque naturæ hominis neque
 locorum ueritati neque temporum demutationi hæc inreligiosarum
 opinionum figmenta conueniunt, ex istis nunc scripturarum
 cælestium auctoritatibus demonstrandum est ad personam
 domini Iesu Christi et ad ecclesiæ sanctificationem psalmum
 esse referendum.

10

12. Diximus superius, etiam hunc prophetam de Daud illo
 iusto, pastore, rege, oriente, in psalmo isto prophetasse et ex
 persona eius locutum esse, cum dixit: si intrabo in taber-
 naculum domus meæ, si ascendero in lectum strati
 mei, si dederò somnum oculis meis et palpebris
 meis dormitationem et requiem temporibus meis,
 donec inueniam locum domino, tabernaculum deo
 Iacob. nunc uero ut se uoti eius non ignarum neque inpe-
 ritum esse propheta ostenderet, ex persona sua loquitur dicens:
 ecce audiuiamus eam in Ephrata, inuenimus eam
 in campis siluæ. superius, ubi sacramenti religio com-
 moratur, unus iurauit ac uouit. unus enim in forma dei
 manens formam serui accepit; et unus dominus Iesus Christus
 est, per quem omnia, uno deo patre, ex quo omnia. nunc
 autem ubi scientiæ propheticiæ cognitio ostenditur, ex persona
 plurium dicitur: audiuiamus eam in Ephrata, inuenimus

15

20

25

23 I Cor. 8, 6.

1 illut V 2 ergo dei GR dī ergo PT' propheta (profeta G) est
 GP' est pfeta R 3 dī etenim G 5 quia GRE om. P supr. add. T
 7 ficmenta G ex istis nunc G ex ipsis nunc R ex ipsis VPT scrib-
 turarum GV 9 dñi G domini R dñi ñ V domini nostri PT' cf. infr.
 13 ait (del. m. 2) dixit V 14 inleoto P strati ex stratu m. 2 V
 stratu G (stratum*** legi potest) 15 et palpebris meis RPT aut pal-
 pebris meis G et palsebris V cf. p. 664, 17 18 eius RPT huius V
 20 efrata G efratha R eam in campis RT' ea^m in campis G ea in
 campis P 23 dominus Iesus Christus RE dñs ihs VPT 24 uno deo
 patre VRPT unus deus pater c 26 plurium Re plurum V plurimorum
 PT' h^h eam in ex ea m. 2 V efrata R ephratha P efratham V.

eam in campis siluæ, quia a pluribus requies domini prophetabatur.

13. Auditur itaque in Ephrata. Ephrata eadem est, quæ Bethlem, in qua dominus natus ex Maria est. testis nobis est
 5 propheta dicens: et tu Bethlem, domus Ephrata, non minima es ut sis in milibus Iuda; ex te enim exiet, qui erit rex in Israhel; et rursum: et tu Bethlem Iudæ non es minima inter principes Iuda; ex te enim exiet, qui regat populum meum Israhel. illic
 10 enim primum dei requies auditur, ubi primum unigenitus deus corpus humanæ carnis habitavit; et quod in Ephrata auditur, in campis siluæ inuenitur. initium itaque ecclesiæ in Bethlem auditur; es enim cœpit a Christo; sed in gentibus reperitur, quæ sunt ex siluis campi, ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus
 15 fructuosæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus dei requies, domus, templum atque possessio. quod autem gentes tamquam siluæ cubile diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimus nonus erit testis dicens: deuastauit eam aper de silua, et singularis ferus depastus
 20 est eam. illic enim de uinea sermo est, id est de dei, ut tunc putabatur, populo, quem infidelem et impium diaboli gentes inhabitans uastauerat. in his ergo campis siluæ dei requies, quæ in Ephrata audita est, inuenitur.

14. Seruata autem temporum ratio est, ut, quod audiuimus
 25 et innuimus, præteritam significet ætatem, id autem, quod deinceps consequitur, spem futuri temporis doceat, cum ait:

5 Mich. V, 2. 7 Matth. II, 6. 18 Ps. LXXIX, 14.

1 a *supr. scr. R om. VPT* 4 bethlem *VRT bethlehem in. ras. P*
 5 bethlem *RT bethlehem VF* domus *add m. 2 V* non minima es *R*
 minima es *ex minima est m. 2 V* non es minima *PTE* 6 et sis *V*
 7 erit rex — exiet qui *om. R* in israhel *V israel PT* bethlẽ *T bethle V*
 bethlehem. *P* 9 regat *VRPT reget E* 10 primum *ex primom m. 1 R*
 11 efratha *VR* 12 bethlem *RT bethle V bethlehem P* 13 repperitur
VR 14 ex siluis campi *PT ex siluis campis V ex siluæ campis R*
 16 requies *ex quies m. 2 V* templa possessio *V* 18 septuagēsimus *V*
 20 diuinus sermo *3 P* 23 efratha *VR* inuenitur *in ras. R* 24 quod
 audiuimus *VR quod et audiuimus PTE.*

intrabimus in tabernacula eius, adorabimus, ubi steterunt pedes eius. corporali istud uitæ præsentis officio propheta desperans fide et spiritu præsumit, ut in tabernacula requiei dei, quia ea et uidit et audiuit, introeat. sed superius super uno tantum tabernaculo iuratum est; nunc autem 5 multa tabernacula introibunt. sunt enim ex una apostolorum ecclesia, de qua superius notum est, plures ecclesiæ et multa tabernacula: sed eadem dei requies in pluribus est. hæc ergo requiei dei tabernacula introibunt; neque solum introibunt, sed etiam adorabunt, ubi steterunt pedes eius. cum statur in uno 10 loco, ex quo decedi non oporteat, consistitur; ubi uero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. lex præteriit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est, demutationis alterius locus nullus est: in hoc in æternum standum est, ubi iam decursu legis et prophetarum dominus insistit. discurret quidem 15 per apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus, sed in euangeliiis consistitur. illic ergo adorabitur, ubi pedes domini, id est prædicationis nouissima sine demutationis alicuius transgressionem constiterint.

15. Et quia in euangeliiis legimus dictum: multi prophetae 20 et iusti cupierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis, sanctus propheta desiderii huius inpatiens est. postquam enim requiem dei audiuit et repperit, postquam introitum se adoraturumque eredidit, spei tantæ fieri iam particeps deprecatur dicens: exsurge, domine, in requiem 25 tuam, quam reperturum se David tuus uouit, quam nos in Ephrata audiuius, quam in campis siluæ inuenimus, in cuius tabernacula introibimus adoraturi illic, ubi pedes tui steterunt.

20 Matth. XIII, 17.

1 intrabimus *VPT* ex intrauimus *corr.* *R* adorabimus *RT* ex adorauimus *corr.* *P* adorauimus *V* ubi *VPTE* in loco ubi *Rb* cf. p. 670, 1
2 istud *V* 8 ut in *R* ut *VPTE* 4 requies dñi *P* itroeam *V* 6 enim
add. m. 2 *V* 9 requies dñi *P* 10 in uno *R* uno in *VPTE* 11 de-
cidi *R* non oporteat *VR* non poterat *PT* 18 earum ex eorum *T*
sp̃s est *P* 18 pedes domini *VRPT* domini pedes *E* demutationis *V*
mutationis *R* 19 transgressionem *R* trans***** *V* transcensione *PTe*
20 et *om.* *PT* 23 repperit *VRT* reperit *PE* 25 depraecatur *VR*
27 siluæ ex siluis *T* 28 introiuimus *PT* adoratur *R* pedis *V*.

exsurge igitur in eam requiem, quæ uoti sacramento quæsita
est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ gentium
cultu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est,
quæ loco indemutabilis est, quæ adorantium religione uenera-
bilis est.

16. Sed non solum tu, domine, exsurge in requiem tuam,
sed et tu et arca sanctificationis tuæ. non arca
testamenti, non arca legis, sed arca sanctificationis tuæ.
et quidem esse arcam testamenti meminimus intus ac foris
10 auream, ubi tabulæ lapidum, ubi sanctæ litteræ, ubi liber
testamenti, ubi gomor mannæ. sed hæc omnia eius, quod
dominus adsumpsit, corporis species est, omne in se sacra-
mentum continens legis. nunc et deitatis spiritu et origine
carnis unitum intus scilicet et foris aureum est — est enim
15 dominus Iesus in gloria dei patris — mannam in se æternam
continens — ipse enim est panis uiuus — testamenti intra se
tabulas et legis librum conseruans — sunt enim in eo uerba
uitæ. ut igitur cum domino etiam hæc sanctificationis arca —
hunc enim deus secundum euangelia signauit pater —
20 in requiem exsurgat, propheta orat. ceterum arca illa terrena
et frequenter et ab allophylis capta est et polluta a regibus:
et hodie templo atque urbe subuersa iam nulla est. et uideamus.
quid sequatur.

19 Ioh. VI, 27.

8 cultu *VPT* fructu *Re* frugifero ex frutifero *m. 2 V* frugifera ex
frugifero *T* reperta ex reperto *m. 2 V* introeuntibus *RPT* incuntib. *V*
6 tu ante domine *om. R* 7 arca *RP* 9 ac ex hac *R* 12 adsump-
sit *VPT* assumit *R* corporis *om. V* 18 nunc *VRP* nã hoc *T* dei-
tate *sps V* 14 unitum *VR* muni^m = tum *P* munitum *Te* et foris *VR*
ac foris *PTE* est, est enim *VPTE* est enim *R* 15 dominus *ih̄s VR*
dominus noster Iesus Christus *PTE* in gloriam *V* mannam ex mannas
mannam *m. 2 V* mannam *T* mannã *RP* manna *E* æternam continens *RPT*
æternum (*sed in dittochr. æternã*) continens *V* continens æternum *E*
16 est panis *R* panis est *VPTE* 19 hunc enim *ds in marg. super. add.*
m. 2 V nunc (*in ras. 3*) enim ut deus *R* hunc enim *dfs Pa* hunc enim
dominum *Tb* hanc enim *Erasm.* significat^{er} *V om. R* et sancti-
ficauit et signauit pater *PTE* (*Joh. I. c. τοῦτον γὰρ ὁ πατήρ ἀσφάδυσεν*
ὁ θεός) 21 et ab allophylis *PTE* et ab allofilis *R* ab allofyllis *V* 22 iam
supr. scr. m. 1 R add. m. 2 V 23 sequatur *VR* sequitur *PTE*.

17. Ait enim: sacerdotes tui induantur iustitiam, et sancti tui lætentur. induuntur, deo et arca sanctificationis eius in requiem resurgente, iustitia sacerdotes, ualidissimo, ut apostolus ait, thorace, induentes thoracem iustitiæ, quo inimici iacula excipiant, quo internum hominem commu-
niant; sancti autem lætentur. et uideamus causam, cur et sacerdotes iustitiam induant et sancti lætentur. ait enim: propter Daud seruum tuum ne auertas faciem Christi tui. Christum ad deitatis spiritum rettulit, Daud ad corporis carnem. formam enim serui, qui in forma dei mane-
bat, accepit. ne igitur auertat a sacerdotibus atque sanctis Christi faciem, rogat: ut eos diuinitatis suæ gloria, qui propter Daud, id est propter adsumpti ab eo corporis sacramentum lætantur, inluminet.

18. Et cur propter Daud seruum suum ne faciem Christi sui auertat, ostendit dicens: iurauit dominus Daud ueritatem et non frustrabitur eum. dominus iurat et iurat ueritatem; dicti sui fidem etiam sacramento, ne ambigamus, adfirmat. non fraudabit igitur Daud suum ueritate iurata. et quid ei iurauerit, dignum est contueri. de fructu uentris tui ponam super sedem meam. si custodierint filii tui testamentum meum et testimonia mea hæc, quæ docebo eos, et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam. quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in sæcula sæculorum: hic habitabo, quoniam præelegi eam. quid hic, quod Daud sit proprium, continetur? urbs illa, quæ generi eius fuit regia,

2 lætentur *VRT* exultent *P* 8 iustitias sacerdotes *V* 4 torace *T* thoracae *R* thoracem *P* 5 quo *RPTE* qui *V* excipiant *PTE* excipiat *VR* quo *RPTE* qui (?) *V* in = ternum (*eras. ae*) *R* interrenum *V* in æternum e terrenum *PTb* (*fort. infirmum?*) communiant *PTE* communiat *VR* 6 cur *R* 7 lætetur *V* 8 tui *supr. scr. P* 9 ad ex a m. 2 *V* 10 in forma dei *VRT* in dei forma *PE* 17 frustrabitur *RE* frustrabit *PT* 18 dicti sui *VRPT* et dicti sui *E* etiam *om. V* sacramenti *V* 19 fraudauit *P* 21 custodierint ex custodierit m. 2 *V* filii *V* filii *RPT* 22 testimonia mea hæc *RPT¹E* testimonia hæc *VT²* 26 mea *om. V* in sæcula sæculi *R*, 28 generi *Re* generis *PTb*.

capta a Babyloniis et euersa regni dignitatem sub dominantium iure non tenuit: post etiam a Romanis capta et incensa iam nulla est. et ubi dei requies in æternum est? ubi ex fructu uentris eius in sede dei reges sunt? seruiunt enim hodie
 5 exules, patria carentes, toto in orbe dispersi. et ubi illa, quæ iurata est, ueritas? ubi illud, quod non frustrandus est ueritate? et ubi filiis Dauid regni æterni sedes sempiterna? quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, uacua incolis est: et quomodo dei requies est in sæcula sæculorum? currunt tempora,
 10 et hoc uitæ nostræ sæculum manet: deus ergo sine requie est?

19. Sed qui hæc infelicis erroris opinione sic credunt, audiant, cui Dauid iuratum sit. illi nempe, de quo dictum est: posui adiutorium super potentem, exaltaui de plebe mea electum. inueni Dauid seruum meum
 15 et in oleo sancto liniui eum. manus enim mea auxiliabitur illi, et brachium meum confortabit eum. nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non adiciet nocere eum. et concidam inimicos eius a facie ipsius et odientes eum in fugam
 20 conuertam. et ueritas mea et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornum eius. et ponam in mari manum eius, et in fluminibus dexteram eius. ipse inuocabit me: pater meus es tu, deus meus, et susceptor salutis meæ. et ego
 25 primogenitum ponam illum, excelsum præ reges

18 Ps. LXXXVIII, 20 sqq.

1 dignitatem *RPTE* dignitati *V* sub *RPTE* sibi in *V* 3 in æterno est *P* 4 seruiunt *GRPT* seruiant *V* 5 orbe ex ore *m.* 2 *V* urbe *G* illa *GVPT om. R* 6 frustandus *VP* ueritatem *P* 10 ñ manet *r?* manet *Lips. sed cf. Bened.* 11 opinionem *P* 18 adiutorium *GPT* adiutorium meum *VR cf. Abh. IV, 84* et exaltaui *RE* de plebe mea electum *GV* electum de plebe mea *RPTE* 15 et in oleo *G* in oleo *VR* oleo *PTE* sancto *GVRPT* sancto meo *E* liniui (?) *G* lini = *i P* 16 præcium *G* braccium *V* confortabit *GVT* confortauit *PR* (*sed in R b ex u corr. m. 1*) 17 in inimicos *G* eū ex eo *m.* 3 *R* 20 et. misericordia mea *GR* et misericordia *PT* misericordia *V* 21 cornum *GR* (*cf. p. 682, 20 et Georges Wortf. p. 174*) oornu *VPT* 22 manum *GVPT* manus *R* 23 dextera^m *G* dextram *V* inuocauit *G* 25 excelsum præ *VPT* et excelsum præ *G* excelsum super *RE*.

terræ. in æternum seruabo illi misericordiam
 meam et testamentum meum fidele ipsi. et ponam
 in sæculum sæculi semen eius et sedem eius sicut
 dies cæli. si dereliquerint filii eius legem meam
 et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustifica- 5
 tiones meas profanauerint et mandata mea non
 custodierint, uisitabo in uirga iniustitias eorum
 et in uerberibus peccata eorum. misericordiam
 uero meam non dispargam ab eo, neque decipiam
 in ueritate mea, neque profanabo testamentum 10
 meum et, quæ procedunt de labiis meis, non faciam
 inrita. semel iuravi in sancto meo, si Dauid men-
 tiar: semen eius in æternum manebit; et sedis
 eius sicut sol in conspectu meo et sicut luna per-
 perfecta in æternum. promissiones istæ Dauid eius sunt, qui 15
 aduersus potentem adiutor electus est, cuius in mari manus
 est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare patrem
 deum audet, quia est; qui ipse primogenitus est, qui excelsus
 super reges terræ, cuius semen in sæculum sæculi est, cui,
 quæ dicta sunt, non inrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur 20
 in sancto, cuius sedis sicut sol in conspectu dei est et per-
 manet ut luna perfecta in æternum. ex huius igitur uentris
 fructu super dei sedem conlocabuntur.

20. Quomodo autem ex fructu simus uentris eius, audiamus

1 seruabo *G* 8 in saecula (*om.* saeculi) *R* semen *PTE* se*** *V*
 sedem *R* sedē *R* *ede* *V* thronum *PTE* 5 si iustificationes — cu-
 stodierint *om.* *R* iustificationes *VPb* iustitias *Te* 9 dispargam *V*
 dispergam *RPT* 11 mei* *G* meis *supr. scr. P* 12 inrita *GV* irrita
RPT 13 ***dis *G* sedes *VRPTE* 14 perfecta in aeternum *GPe*
 perfecta manet in aeternum *VRTb* *cf. Sabatier II, 179* 15 uerba et
 testis in caelo fidelis, quae postea leguntur in *E*, desunt in *GVRPT*
 promissiones *GPT* promissionis *VR* eius *om. G* 17 patrem dñi *G*
 deum patrem *VRPT* 19 terrae ē *T* 20 dicta sunt *G* erunt
 dicta *T* sunt dicta *RP*; *V* haec ita praebet: in saeculum saeculi est,
 cuius sedes sicut dies caeli est, cui quae sunt dicta, non inrita sunt
 cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cuius sedes sicut sol in con-
 spectu dī est *cet.* 21 sedis *G* 23 fructu *GPTR* fructus *VR* dī
 sedem *G* sedem (sede *V*) dei *VRPT*.

Hieremiam prophetam docentem: si, inquit, audistis huiusmodi, si peperit masculus. partum sexus iste non recipit; sed generatio, quæ a deo est, partus instar obtinuit. audiamus et Paulum parturientem in filiis procreandis, cum
 5 dicit: filii mei, quos iterum parturio. esse autem omnes nos sibi filios ipse dominus in euangelio testatur dicens: filii, remissa sunt tibi peccata, et iterum: filioli, adhuc uobiscum sum. filii itaque ipsius sunt in sede domini collocandi.

10 21. Et spei condicio præponitur: si, inquit, custodierint filii tui testamentum meum et testimonia mea, quæ docebo eos. Moyses legem scripsit, in qua testimonia dei continentur, propheta hic idem totus deuersatur in lege: et quomodo adhuc filii illius David in testimoniis sunt docendi?
 15 non præsentis ætatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: confitebor tibi, domine deus, pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et reuelasti ea paruulis. sed docti et manentes in his, quæ docebuntur, quid consequentur? usque
 20 in sæculum, inquit, sedebunt super sedem tuam. et qui isti sunt, qui sedebunt? nempe de quibus dictum est: et uos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel.

1 Hierem. XXX, 6. 5 Gal. IV, 19., 7 Matth. IX, 2. Ioh. XIII, 33.
 16 Matth. XI, 25. 21 Matth. XIX, 28.

1 ieremiã pf&ã R profetam hieremiam VPT deoentem (sic) ex dicen-
 tem R inquit G itaque V¹ itaque V²RPT 2 partum ex partus in V
 istae R ista PT 3 a deo PTb ab eo GVR sed cf. Acad. p. 31
 7 filii — iterum add. m. 2 in marg. infer. V filioli GVR filii PT
 8 filii GRPT filii V 10 praeponitur GVRP pponitur T inquit VR
 inquit G om. PT 11 filii GV mea quæ GVPT mea hæc quæ R
 12 scribit GV testimonia GRPT in testimonia V 13 deuersatur
 GT diuersatur VRPE 16 confitebor GP confiteor VRT dñe dñs pater
 GV domine pater PT pater domine R 17 et terræ om. R quia GVP
 qui T qm R et prudentibus GRT et prudendñtibus V om. P 18 ea
 GVPT illa R paruolis V cf. Abh. IV, 82 19 consequitur P usque V
 20 inquit V super terram sedem V super — sedebunt om. PT
 28 istrachel V.

22. Non neglegendum est autem id, quod superius et inferiorius dicitur. superius enim dictum est: ponam super sedem meam; nunc autem dicitur: sedebunt super sedem tuam. et hoc quid erit? nempe id, quod dicitur: omnia, quæ patris sunt, mea sunt. sedis patris sedis et filii est, quia: ego et pater unum sumus. aut quomodo intellegetur: ponam super sedem meam et: sedebunt super sedem tuam, nisi quod per concordem et non dissimilem a se innascibilis unigenitique naturam et pater in filio et filius in patre est deitatis in utroque nec genere nec uoluntate dissidente substantia, cum paternæ maiestatis gloria unigenito congenita sit? atque ob id sedem filii sedem suam pater nuncupat, quia et ex se et in gloria indemutabilis diuinitatis suæ unigenitus et uerus deus natus sit, nec contumeliam communicatarum cum eo sedium sentiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diuersitas est.

23. Dignitas deinde eorum, qui in sæculum super sedem sessuri sunt, ostenditur ita: quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam. non montem scilicet Sion desertum et inutilem legit, neque ciuitatem dirutam et euersam. locis enim deus non continetur, neque omnipotens et æterna substantia aut in desertis montium solitudinibus aut in nominibus urbium ruinis iam deformium conquiescit. sed elegit eorum requiem, de quibus dominus in euangelio ait: nemo uenit ad me,

4 Ioh. XVI, 15. 6 Ioh. X, 30. 26 Ioh. VI, 44.

1 et superius *R* 2 est *om. R* 5 sunt mea sunt *om. P* sedis patris *GR*¹ sedes patris *VR*² sed ipsa patris *P* & ipsa patris *T* sedis et filii est *GR*¹ sedes et filii est *VR*² et filii sedes est *PT* cf. *Acad. p. 69* 6 aut *GVPTe* at *Rb* intellegetur *GVR* intelligitur *PTE* 8 quod *GVPT om. R* 10 et filius in patre *GPT* et in patre filius *VR* 11 substantia cum paterna et (cū substantia paterna & *T*) maiestatis gloria unigenito cognita sit *PT* 12 congenita ex congenito *m. 1 R* id *om. V* fili *V* 13 pater ex paternam *m. 2 V* nuncupat *PTE* nuncupet *VR* 14 contumelia *P* 15 communicatarum *Te* communicaturū *VRPa* 18 ostenditur ita *RPT* ita ostenditur *E* 22 legit *RPT* elegit *E* dirutam *Rb* erutam *PTe* 23 dñs *P* 24 desertis *VRTE* discretis *P* nominibus *VRb om. PTe*.

nisi pater, qui me misit, adducat illum. illam Sion sanctam et caelestem Hierusalem elegit, concordem scilicet fidelium coetum et sanctificatas sacramentis ecclesiae animas, in quibus tamquam rationabili et intellegenti et emundata et
 5 aeterna per resurrectionis gloriam domo rationabilis et intellegens et inpolluta et aeterna inenarrabilis diuinitatis natura requiescat. non quod ex ea, in qua est, infinitatis suae immensitate desistat, ut humanarum mentium angustiis coartetur: sed quia per digni se habitaculi sedem, qui ubique et idem et totus
 10 et semper est, in sanctis probabilibusque requiescat, ubi nulla offensio, non demutatio, sed in saeculum saeculi, id est in aeterna tempora digna et placens habitatio sit electa.

24. Dehinc sequitur: uiduam eius benedicens benedicam. quidam translatorum interpretatus esse ita repertus
 15 est: captionem eius benedicens benedicam: tamquam uenatoribus et piscatoribus hominum effectis apostolis haec eorum benedicta sit captio, maxime quod Bethsaida, ex qua apostoli sunt, per interpretationem linguae hebraicae domus uenantium nuncupetur. sed nobis sequenda est prima illa et
 20 sub Iudaeorum temporibus ante domini aduentum ad ecclesiae doctrinam consignata translationis auctoritas: uiduam eius benedicens benedicam. quanta uiduarum dignitas est et honesta unius tori conscientiae et felicitis continentiae indemutata constantia! haec enim benedicitur et benedicendo benedicitur
 25 ex iudicio scilicet benedicentis benedictione fit digna. sed apostolus gentium doctor hortatur nos et aliud de uidua, quae benedicenda est, sentire. lege enim non per uirtutem spiritualis

1 misit me R 5 per VPTE p *supr. scr.* R domo VPTE domū R et intellegens — inenarrabilis in *marg. super. add.* P 7 ex ea VPTE ex eo R in qua (n ex m?) R infinitatis suae VRe infinitas sua PTb 11 offensio, non demutatio VRP offensio, nulla demutatio e offensionum demutatio Tb 12 sit et electa V 14 quidam translatorum — benedicam om. PT interpretatus VR 17 maxime quo V bethaida T bethaidam V 18 hebraicae V haebraicae R 19 uenantium P nuncupetur VRP nuncupatur T 20 temporibus — eccle m ras. m. 1 R 21 auctoritas RPT auctoritatem V 23 et felicitas — constantia om. R continentiae ex continentiam m. 2 V 24 et benedicendo benedicitur VR om. PT 25 benedictione RPT benedictio V.

efficientiæ, sed per finem observantiæ eius emortua uiduam
eam esse, quæ ex synagoga effecta ecclesia sit, docet dicens:
an ignoratis, fratres — scientibus enim legem
loquor —, quoniam lex dominatur homini, in quan-
tum temporis uiuit? quæ enim sub marito est
mulier, uiuo marito uincta est legi. si autem mor-
tuus fuerit maritus, euacuata est a lege mariti.
ergo uiuente marito adultera uocabitur, si iunga-
tur alii uiro. si autem moriatur maritus eius,
liberata est a lege, ne adultera teneatur coniuncta
alii uiro. itaque, mi fratres, et uos mortificati
estis legi per corpus Christi: ut et ipsi sitis alte-
rius, eius, qui a mortuis resurrexit. conparatione
uiduæ, quæ mortuo marito libera, quibus uolet, nuptiis sit,
desinente iam lege uiduam legis ecclesiam esse demonstrat
Christo legitime copulandam. hanc ergo legis uiduam benedi-
cendo benedicet.

25. Deinde ait: pauperes eius saturabo panibus.
bonum est in ecclesia pauperes non esurire: quia, cum inops
pascitur aut sitiens potatur aut nudus uestitur aut infirmus
uisitatur aut carcere clausus requiritur, et hæc officiorum obse-
quia ei deferuntur, qui in singulis nobis esurit et sitit et alget
et infirmatur et clauditur quique ait: amen, dico uobis,
quia, quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis.
per hanc ergo dictorum eius fidelem professionem pauperes
panibus saturat. saturat autem et eos panibus, qui per humi-
litem cordis contemptumque sæculi se ipsos in paupertate

8 Rom. VII, 1 sq. 28 Matth. XXV, 40.

4 quonia V homini ex homi m. 2 V hominis R 6 uincta VRPT
iuncta e 7 fuerit maritus V fuerit uir eius PT fuerit R euacuata
est supr. scr. P 9 si autem R (*ἐὰν δὲ* cf. Sabatier III, 616) si ante V
si uero e si autem — coniuncta alii uiro om. PT 11 alii VE alio R
mi fratres VRP cf. Neue Formel. II, 188 mei fratres T fratres mei E
12 legi VPT ex lege corr. m. 1 R 13 eius VRT om. P 14 nuptiis
sit VRe nuptiis iungitur PTh 19 esurire RPT ex esuriri m. 2 V
21 et hæc officiorum obsequia ei R ei hæc officiorum obsequia PTE
23 amen VR amen amen PTE 25 dictorum eius RPTE dictorum V
professionem VRPTb promissionem e pauperes R pauperes eius VPTE.

constituunt, quos cibo uitæ perennis explebit, sicut loco alio dictum est: diuites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.

26. Deinde sequitur: sacerdotes eius induam salutare, et sancti eius exultatione exultabunt. sacerdotes superius iustitiam induuntur; sed profectum honoris sui sumunt: salutare scilicet induuntur conformes effecti gloriæ salutaria, quia secundum apostolum de cælis saluificatorem nostrum expectamus, qui potens est secundum operationem efficientiæ suæ corpus humilitatis nostræ conformare corpori gloriæ suæ. hoc ergo salutare sacerdotes induuntur; sed et sancti exultatione exultabunt. superius exultabunt tantum, adhuc in humilitatis corpore positi et spe tantummodo æternitatis læti: ceterum nunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed ueritate, non imagine, sed corpore. est enim plerumque exultatio, quæ demutari solet uel casu uel infirmitate uel tempore; at uero hæc sanctorum exultatio ea est, ut exultatione consummatæ in se exultationis exultent.

27. Causa autem exultationis ostenditur: illic producam cornu Daud. cornum regni insignium est: per hoc enim unguentum regium regnaturis infundebatur. illic cum dicitur. requies significatur, de qua dictum est: hæc requies mea

2 Ps. XXXIII, 11. 8 Phil. III, 20.

1 perhennis R 4 deinde Re debino VPTb salutare V cf. Sabatier II, 260 et infr. salutare RPTE 5 et sancti eius exultatione eius exultabunt V 6 superius VPTE super R iustitiam R cf. p. 675, 1 iustitia VPTE 7 salutare GVR salutare PTE induantur G 8 de cælis GVR om. PT 10 confirmare G cf. Acad. p. 47 11 salutare RPTE salutaris V induuntur RPTE induantur (?) G (cf. Acad. p. 14) induantur V sed sed et sancti exultabunt exultabunt superius exultabunt G 12 superius exultabunt add. m. 2 V humilitatis corpore VPTE humilitate corpore G humilitate corporis R 14 perfecta exultatione VRPTE per profetā exultatione G 15 imagine GVR¹Te in imagine R²Pb 16 demutari VRPT de**turi (?) G ad uero V 17 ea est Re est VPTb 19 illic V³PTE illuc V¹R cf. Sabatier, II, 260, infr. lin. 21 20 cornu G cornu ex cornū R cornu VPT cf. p. 676, 21; 683, 1 et Acad. p. 41 insignium VRPT et G ut uidetur (ubi, quamquam h. l. multa euauerunt, litteræ insigni*** etiam nunc legi possunt) insigne E

in sæculum sæculi. in hac igitur requie cornum David, id est regnum illius, de quo prophetatur, David deus producit: non illud humanum neque corruptibile nec caducum, sed illud, quod secundum requiem dei in sæculum sæculi est. et quorum erit regnum cælorum? nempe de quibus dictum est: beati
 5 pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cælorum, id est, in quo æternus rex et cuius secundum Danielelem regni finis nullus est, regnabit.

28. Non occultus igitur hic rex est: hunc lex prædicat, hunc prophetæ pollicentur, hunc Iohannis pænitiæ prædicator
 10 ostendit. ille est enim secundum domini in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendens. omnis igitur de eo prophætia lucerna eius est, ignorantiae nostræ nocti scientiæ lumen ostendens, infideles atque impios ueritatis luce confundens et in unigenito paternæ maiestatis gloriam
 15 docens. et hoc illud est, quod sequitur: paravi lucernam Christo meo. inimicos eius induam confusionem: super ipsum autem floriet sanctificatio mea. parata lucerna est, ne ad cognoscendum eum nox ignorationis obsisteret. inimici eius confusione induentur; uidebunt enim filium
 20 hominis in maiestate patris sui; et non salute, sed confusione induentur, terreni scilicet et in dedecoris corpore resurgentes; super ipsum autem floriet sanctificatio mea. exaltauit, inquit, eum deus et donauit illi nomen,

5 Matth. V, 8. 24 Phil. II, 9.

1 cornum *GV* cornu *RPT* 2 profetatur *V* profetat *Ge* prophetatur *RPTb* producit *GRPT* producet *V* 3 illud *V* neque corruptibile *G* nec corruptibile *VRPT* 7 in quo *GPT* in quos *VRE* 8 daniellem *GP* danielum *V* danielum *T* danielum *R* 10 iohannis *GRP* iohannes *V* iohs *T* 18 omnis igitur — ostendens *om.* *PT* eius est *VR* est eius *E* (de *G* *h.* *l.* non constat, quia post litteras lucernae, quae etiam nunc legi possunt, quaedam euauerunt) nostrae ex nos corr. *m.* 2 *V* 14 noctis *V* infide infideles *V* adque *V* 15 in *om.* *PT* unguento *V* 16 illud *V* quod *GRPT* add. *m.* 2 *V* 17 confusionem *GV* confusionē *R* confusione *PTE* cf. *Sabatier* *l. c.* 18 floriet *GVRPT* florebit *e* 20 induentur *VPTE* induuntur *GR* 21 sed *VRPT* se *G* 22 terreni *GVRPTb* terreno *e* et in dedecoris corpore *Gb* et in dedecori (ori in *ras.*) corpore *R* dedecoris corpore (*om.* et in) *PT* et indecoro corpore *e* 24 inquit *G*.

quod est super omne nomen: ut in nomini Iesu Christi omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris, qui est benedictus
 5 in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXII.

Ecce, quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.

1. Per omnem doctrinæ ordinem gradibus scanditur; nam
 10 per gradus ad superiora prouehimur. in eo enim, quod ita
 coepit propheta: ecce, quam bonum et quam iucundum,
 docemur, quid bonum atque iucundum sit, ut per cognitionem
 eorum in bonis iucundisque maneamus. seruata autem scienter
 ea ratio prophetæ est, quod bonum iucundumque sociaret: quia
 15 non omne, quod bonum est, iucundum est, neque omne, quod
 iucundum est, bonum est. iucundus est luxus, sed bonus non est;
 est enim in ipsa illa corporalis lasciuiae amœnitate detrimentum
 et salutis et famæ. bona est tolerantia iniuriæ, cum ad inre-
 ligiositatem compellimur pœnis famis, sitis, frigoris, uigiliarum
 20 contumeliarum, dolorum, sed iucunda non est; illic enim iniuriosum
 perfectæ uirtutis officium est. atque ita per hæc nonnumquam
 et bonum iucunditate indiget et iucunditas solet eo carere, quod
 bonum est.

1 ihu xp̃i G iesu V?RPT 2 flectat GR flectatur PTE 4 in
 gloria dei GRP in gloria est dei T Explicit psals CXXX incipit psals
 CXXXI (sic) G ///// psalmus ///// incipit psalmus CXXXII I' Finit psal
 CXXXI incipit CXXXU alleluia R Exp: tractatus psalmi CXXXI incip
 tractatus psalmi CXXXII P Expl de CXXXI incip de CXXXII T —
 in R ea, quæ secuntur, usque ad psalm. CXXXV desunt. 7 bonū est et

iucundum V h. l., infra deest, sed G bonum et q̃ iucundum 11 profeta G
 iocundum PT (ita etiam in seq.) 12 quod G ut uidetur adque G 14 ea ratio
 profetae est G ea ratio a propheta est PT quod G ut PT 18 et famæ GT
 famæ P cum G maxime cum PT 21 adque ita G adita P et q. T et ita E
 22 sic scripsi Acad. 38; et bono iucunditas indiget et iucūditas solet
 eo carere G et bono iocunditas solet eo carere P et bonum iocunditate et
 iocunditas solet eo carere Tb et bonum iocundo et iocunditas solet eo
 carere e.

2. Videamus, quid illud sit, quod bonum et iucundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in unum. non humanas cohabitationes nec terrenarum domorum communionem propheta laudauit. nam fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes uidemus, et inimicos sæpe eiusdem domicilii habitatio continet: et nonnumquam incrementum odiis ipsa illa cohabitandi indignatio subministrat. sed nouit esse apostolus communem et religiosam domum dicens: ut scias, quemadmodum oporteat te in domo dei deuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna et firmamentum ueritatis. itaque bonum et iucundum est in unum habitare fratres. cum in unum habitant, conuentu ecclesiæ congregantur: cum fratres nuncupantur, unicæ uoluntatis caritate concordantes sunt.

3. Ad primam enim apostolorum prædicationem hoc præcipuum fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: erat enim omnium credentium cor et anima una, adsensu eadem, uoluntate non dissonans, fide socia, amoris ac sententiæ unanimitate perfecta. et hoc testatur ille gentium doctor dicens: ut sitis omnes perfecti, eodem sensu, eadem sententia. et rursum: inplete gaudium meum, ut idipsum sapiatis eandem caritatem habentes, unanimes, unum sentientes, nihil per æmulationem sine perinane gloriam agentes, sed in humilitate inuicem arbitantes præcellere super inuicem, non sua, sed aliorum unusquisque uestrum contemplantes. hoc apostoli

8 I Tim. 3, 15. 17 Act. ap. IV, 32. 20 I Cor. 1, 10. 22 Phil. II, 2.

1 illud sit *GPT* sit illud *E* 4 propheta laudauit *scripsi* profeta laud*** *G* propheta Dauid dicit *PTE* || ob *Pe* sub *Tb* (*de G h. l. non consta* cf. *Acad. p. 25*) 9 oporteat te *G* te oporteat *PT* deuersari *PT* diuersari *G* sed cf. *p. 237, 14* 11 habitare fratres *GPT* fratres habitare *V* 12 cum (*supr. scr. P*) in unum *PTE* quia cum in uno *V* conuentu ecclesiae (ecclesiae *V*) congregantur (congragantur *V*) *VPT* conuentum ecclesiae congregant *e* 15 hoc præcipuum *PTE* hoc magnum præceptum *V* 16 credentium præconium *om. V* 18 assensu eodem (in *ras.*) *P* 22 eadem *P* 23 abentes *P*.

gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodem contineri, per
 unius sensus sententiam unanimes permanere, non per æmu-
 lationem separari, neque per inanis gloriæ studium dissidere,
 non sua, sed aliorum unumquemque cogitare oportere, ut ea,
 5 quibus alienæ voluntates in concordia detinendæ sint, cogitemus.
 quod alio in loco admonet dicens: si possibile est, ex
 vobis ad omnes pacem habentes. ex nobis vult esse,
 ut, si possibile est, pax ad omnes sit. voluntas nostra omnium
 amicitiiis dedita sit, si et ceterorum natura habeat pacis adfec-
 10 tum; dummodo non ex nobis causa aut interruptæ aut non
 conservatæ pacis existat. hoc itaque populo dei congruit, sub
 uno patre fratres esse, sub uno spiritu unum esse, sub una
 domo unanimes incedere, sub uno capite unius corporis membra
 esse. non enim oculus aurem odit, nec nares os exsecrantur,
 15 nec manus pedem spernit. hæc enim ut officiis mutuis sibi
 ita et amore destincta sunt. hoc iucundum et bonum est,
 habitare fratres in unum, in eodem esse, idem esse, nec con-
 gregatione fieri nec amore diuersos.

4. Comparationem uero huius boni iucundique propheta con-
 20 stituit dicens: sicut unguentum de capite, quod
 descendit in barbam Aaron, quod descendit in
 oram uestimenti eius. Aaron unguento, cuius com-
 positio et confusio ex odoribus continetur, unctus est in
 sacerdotem. hanc consecrationem primi sacerdotis sui deo esse
 25 conplacuit. dominum quoque nostrum inuisibiliter et incor-
 poraliter unctum esse cognouimus, cum dicitur: unxit te

6 Rom. XII, 18. 26 Ps. XLIV, 8.

5 in concordia ex in cordia *m.* 1 *P* 6 quo alio *P* ex vobis ad
 omnes — si possibile est in *marg. super. add. P* 9 si et *P* et si *T*
 natura habeat *PT* natura non habeat *e* 12 inter uno et patre *locus*
 4—5 *litt. T* fratres esse sub *V* ex usu *Hilar.* fratres et sub *PTE*
 13 unanimes *V* unanimes *PTE* sub uno capite *T¹E* sub uno corpore
V, T² in *marg.*, sub uno corporis \equiv *e P* 16 destincta ex districta *T*
 17 congregatione ex gregatione *P* 20 de capite *VT* in capite *Prb q.*
 p. 687, 30 21 in barbam ^a aron *P(r)* in barba aron *V* in barbam barbam
 Aaron *Tb* 24 primi sacerdotis sui *PTE* primum sacerdoti suo *V*
 25 et incorporaliter *TE* et corporaliter *P om. V.*

deus tuus oleo exsultationis. unctio ista terrena non est, incorporea est, inuisibilis est: non de oleo ut sacerdos et propheta, non cornu ut rex, sed oleo exsultationis ungitur. opus istud lætitiæ spiritualis est et ad sacramentum cælestis unctionis exsultationis fructus adhibetur; non materies creaturæ est. quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confusione ungitur; sed id, quod corporale est, per efficientiam uirtutis spiritualis imbutum speciem olei cælestis imitatur. denique post hanc unctionem Aaron secundum legem Christus est nuncupatus, postquam unctionis confusio per id, quod a deo confundi demonstrata est, in speciem unctionis inuisibilis consecratur. ut igitur hoc myrum omnes foetentes odores et immundos cordium spiritus, quocumque infusum fuerit, extinguat seque in omnia, in quæ infertur, odor hic suauitatis infundit, ita per hoc sacramentum unctionis infusæ et per eam omni terrenorum ac sordentium uitiorum nostrorum foetore deterso deo iam quod est suauis spiramus. nouit hunc suauolentiæ spiritum beatus apostolus Paulus dicens ita: Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his, qui saluantur, et in his, qui pereunt; et in istis quidem odor ex morte in mortem, istis autem odor ex uita in uitam: ut odorem uitæ nos esse uiuentibus, ita odorem esse mortis his, qui in peccatis suis morerentur, ostendens. ipse autem Christi odor ex nobis bonus deo est. ut igitur placitum hoc in primo, id est Aaron, sacerdote unguentum deo extitit, quo in exemplum olei exsultationis perungebatur gratum deo ex se fidei et innocentiae odorem præbens, ita bonum et iucundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas uoluntatis eiusdem primis et maximis sacramentis bonorum cælestium comparatur.

5. Descendit autem unguentum a capite in barbam. barba uirilæ ætatis ornatus est. neque enim nos paruulos esse in

18 II Cor. 2, 15 sq.

1 deus tuus *Pe* cf. *Sabatier II, 92* deus tuus *Tb* 2 de om. *T*
 3 ut reges ungebantur *Vr* oleo lætitiæ *Vr* ungitur *E* ungitur *T*
 ungetur *P* unctus est *Vr* 6 myrro *Tα* 7 ungitur *T* ung& *P*
 9 aro *V* hic *derin. cod. V* 12 mirum *P* myrrum *Tα* unguentum *r*
 17 speram' *P* 20 et ≡ ≡ istis *P* 26 gratum *PT* et gratum *e* 27 præbens *T* præb& *P* præbet *e*.

Christo oportet nisi ad id tantum, quod dictum est: paruuli
 malitia, non sensu. infideles autem omnes idem apostolus
 paruulos esse, quia infirmes ad cibum firmum manentes adhuc
 lactis egeant, obiurgat dicens: lacte uos potaui, non cibo:
 5 non enim poteratis, sed neque adhuc potestis. de se
 autem ita: cum factus sum uir, dereliqui ea, quæ
 sunt paruuli. occurrere uero in id festinat, in uirum
 consummatum, in mensuram ætatis plenitudinis
 corporis Christi. unguentum hoc ergo in Aaron
 10 barbam. id est in consummatæ fidei uirum descendit a
 capite. caput secundum apostolum uiri Christus est. Moyses
 unguentum hoc composuit et confudit; sed componendum
 et confundendum deus docuit, et deus mediator in lege.
 de capite ergo, id est de Christo descendit in barbam: et
 15 ab eo descendit, cui dictum est: unguentum exinanitum
 nomen tuum. descendit autem in eum, qui per ætatis
 firmitatem indemutabilis esset fidei firmitate mansurus.
 descendit autem etiam in ora uestimenti. ora uestimenti
 ea sunt, quæ usque ad pedes defluunt, per quod ad omne
 20 corpus hic unguenti odor a capite in barbam et deinde
 ad uestimenti ora descendit. in his autem mulieribus, quæ
 ungentes dominum typum ecclesiæ in euangelio prætulerunt,
 ita docemur, quod una caput, alia pedes unxerit; per quod
 unaquæque earum significatur in parte corporis omne corpus
 25 unxisse. media itaque corporis prætermissa sunt. nam dum
 ora uestimenti et barba memorantur, omne in his corpus
 ostenditur.

1 I Cor. 14, 20. 4 I Cor. 8, 2. 6 I Cor. 13, 11. 7 cf. Ephes. IV, 13.
 14 Cant. I, 2.

8 infirmes ad cibum *T* infirmis ad cibum *G* infirmis ad cibum *P*
 infirmi sint ad cibum *r* infirmi sumere cibum *e* manentes *PT* minime
 ualentes *e*, *om.* *r* 5 non enī *PT* nondum enim *rE* 6 dereliqui ea
 (ea *om.* *r*) quæ sunt paruuli *Gr* ea quæ sunt paruuli dereliqui *PTE*
 8 plenitudinis *om.* *PT* (de *G* h. l. nihil constat), sed cf. Sabatier III, 799
 9 in aaron barbam *PT* in barbam Aaron *rE* 11 capud *G* 13 in
 lege *GT* *supr. scr. P* 17 fidei *supr. scr. T* 18 in ora *PT* *r* (cf. Sabatier
 II, 261 et *infr.*) in oram *E* 19 defluant (?) *G* 21 ora *GPT* *r* oram *E*
 22 unguentes *T* 24 unaquæque *G* quæque *PTE* 26 memoratur
 memoratur *GPT* *r*.

6. Additur etiam et alterius conparationis exæquatio, cum dicitur: sicut ros Hermon, qui descendit in monte Sion. ros ab Hermon in Sion non descendet; multo enim a se intervallo hi montes diuersi sunt. neque sane natura fert, ut ros a loco in locum descendere posse uideatur. Sion autem est secundum doctrinam cælestem ecclesia, uel quæ nunc est, uel quæ erit sanctorum, quæ per resurrectionem glorificatorum et lætantium angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phœnice, cuius interpretatio anathema est; quod enim nobiscum anathema nuncupatur, id hebreice Hermon dicitur. fertur autem id, de quo etiam nescio cuius liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de cælo descenderent, in hunc montem maxime excelsum conuenerint. sed hæc prætermittamus. quæ enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autem ob id tantum sunt, quia nos de hoc monte dei per prophetam professio commonebat. certe hodie gentes montem hunc profana religione uenerantur et interpretationem nominis sui, quod est anathema, ipsa illa impiæ superstitionis sede testantur.

7. Ros uero de cælis est, et inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Isaac ad Iacob ait: et det tibi deus a rore cæli et ab ubertate terræ multitudinem. ergo quia munera et benedictiones dei, quibus primum omnia, cum creata et facta sunt, benedixit, postea uero ex peccato Adæ in anathemate constiterunt, gratum deo est, ea rursum in sanctificationis sedem redire atque descendere. benedictus

21 Gen. XXVII, 28.

1 addetur *G* 2 in monte *G* (cf. *Sabatier l. c.*) in montem *PTE* 3 descendet *G* descendit *PTE* 4 diuersi *P* diuisi *T* diuisi *rE* fert ut *rE* fertur (?) *G* ferret ut *PT* ros *PTrE* nos (?) *G* 5 descendere posse uideatur *r* *****re posse ***** *G* descendat *PTE* postea in *G* legi potest: ——— et quod est potius ——— cundum doctrinam. quaedam in cet. libr. excidisse uidentur. 9 nobiscum (cum in ras. *P*) *GPTab* nobis 10 hebreice *G* hebraice cet., cf. *Georg. Lex. I*, 2795 18 ***** et illic ——— *po* ——— quæ *G* fort. post conuenerint similia iis præbuerat, quæ sunt in *r*: et illic de concupiscentiæ suæ desideriis disposuerunt. 15 de *Ge*, om. *PTa* 16 com*** *G* commonebat *PT* commonebat *ed. Basil. 1550*, *Par. 1572 fort. recte* 18 interpretaatione *G* 19 supstitionis ex supstionis *P* testantur *PTE* certatur (?) *G* 25 anathemate ex athemate *G*.

enim homo fuit; sed post benedictionem, statim ut peccauit, statim impius fuit. sed qui mauult peccatoris pænitentiam quam mortem, uult benedictionis suæ rorem ab Hermon in Sion descendere, id est ex impietatis sede in sanctificationis locum transire. rore enim omnia uirescunt, aluntur, augentur: ita principali illa dei benedictione homo gignitur, spirat, excre- scit. est ergo bonum atque iucundum, ut a gentili errore, id est a profana Hermon ueneratione descendens ad Sion, id est ad æternæ beatitudinis domum transeat et eum, qui salute
 10 omnium lætatur, oblectet ob id: quoniam illic mandauit dominus benedictionem et uitam usque in sæcula, in Sion scilicet uel etiam in unanimitate cohabitantium fratrum. benedictiones enim ecclesia sola largitur, uitam æternam unanimitas promeretur. qui dixit enim æternæ uitæ uiam pandens:
 15 diligite inuicem, sicut ego dilexi uos, non mendax est. est enim ipse ueritas, uia, uita, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum omnes serui
 20 domini: qui statis in domo domini, in atriis domus domini.

1. Finem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. cum enim per ea ad cognitionem sacramenti cælestis scandatur, necesse est, ut postea benedictio ei, ad quem con-
 25 scensum sit, debeat. uocat igitur omnes propheta ad benedicendum dominum et tamquam consummatis omnibus uniuersos ad contestationem honoris debiti congregat dicens: ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. in eo autem, quod ait: ecce nunc, elaboratæ ascensionis perfectum
 30 opus esse significat, ut iam nunc benedicant, quia proficientes

15 Ioh. XIII, 34. 16 Ioh. XIV, 6.

1 statim ut peccauit statim impius *G* peccauit et statim impius *PTE*

2 sed quia *G* 3 quæ *G* 5 reuirescunt *r* 6 sperat *P* 11 dñs om. *PT*
 15 sicuti *P* 16 mendax 8 enī ipse *P* Explicit psalmus CXXXII inō psal-
 mus CXXXIII *P* Expl. de CXXXII incip. de CXXXIII *T* 24 quæ ex q. *P*
 25 prophetia *Pa* 28 serui dñi *PTa* serui eius *a*.

ascenderint. benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit. quia fidei gradibus in sublime domus suæ eleuauerit. benedictione autem dei os peccatoris indignum est; et idcirco ait: omnes serui eius. non omnium est deo accepta benedictio, neque se promiscuus putet placere posse. soli istud conpetit ⁵ dei seruo, non peccati seruo nec sæculi seruo. omnis enim. inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. seruo igitur dei conpetit, ut dominum suum religioso ore benedicat.

2. Ac ne ipsi quidem seruo hoc erit proprium, qui se seruum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cunctabundus et fluctuans ¹⁰ incerto fidei uento circumferatur, cuius cogitatio et uoluntas in recordationem peccaminum et in curas uoluptatum euagetur. et idcirco cum dixisset: ecce nunc benedicite dominum omnes serui eius, adiecit: qui statis in domo domini, in atriis domus domini. qui stat, loco non mouetur. iam ¹⁵ cucurrit, iam ascendit, iam immobilis manet, iam aude bibit beatam illam prophetæ uocem: statuit super petram pedes meos; et rursum: in petra exaltasti me; et audiet tamquam Moysi sibi dici: tu autem sta hic mecum. de peccatoribus autem ita legimus: dilexerunt mouere pedes ²⁰ suos. standum ergo est in domo domini, quia benedictio stantium placeat et stantium in domo illa sancta et cælesti Hierusalem et angelorum frequentium, ad quam per hanc ecclesiæ et conuentus nostri domum scanditur.

3. Et quia plures apud patrem mansiones sunt, benedicunt ²⁵ dominum non solum in domo stantes, sed etiam in atriis eius. non omnis domus atrium est. domus est etiam, quidquid extra

6 Ioh. VIII, 34. 17 Ps. XXXIX, 8. 18 Ps. XXVI, 6. 19 Exod. XXXIV, 2. ²⁰ Hierem. XIV, 10. 25 cf. Ioh. XIV, 2.

4 benedictione quæ se *P* 9 seruo *supr. scr. m.* 1 *P* 10 cunctabunt^t *P* 11 fidei uento *PTb* fidei uoto *e* in recordationē *Te* in recordatione *Pb* 15 domus dñi *PT* cf. p. 692, 11 domus dei nostri *E* 16 iā audebit beata illa prophetæ uoce *dein spatio unius uerbi sine scriptura relicto in marg. adscriptum* dicere *T* 19 diū autē sta *P* ^a 21 q ≡ benedictio: stantiū *P* ^{ne circū} 28 frequentia^r *T*.

atrium est: interior autem et familiarior atrii sedes est. interiores stabunt ergo, qui in atrio sunt, quia, sit licet dignitas in domo stare, præuenit tamen ille, qui in atrio steterit. diuersos uero esse eos, qui in domo, et eos, qui in atrio sint, alibi propheta demonstrat dicens: plantati in domo domini in atriis dei nostri florient. maior fructus est effloruisse. et licet plantatio habeat dignitatem, præcellit tamen efflorescentium honor, quia, ut initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est.

4. Repperi autem quosdam ambiguos circa hoc: in atriis domus domini fuisse dicentes, idcirco hoc a translatoribus primis adiectum esse, quia sub iisdem uersibus sequenti psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorum uitio in libris hebraicis fuisse præteritum sed noui interpretes, quæ uolunt, tractent: nobis uero obsequendum est et auctoritati translationum et uetustati.

5. In hanc autem spem standi in domo et in atriis domini propheta nos hortatur dicens: in noctibus extollite manus uestras in sancta et benedicite dominum. agimus enim secundum apostolum sub principibus harum tenebrarum, et nox nos sæculi detinet, quæ per euangelicam prædicationem iam proficit in lucem. nox enim iam proficit, sicut in die decenter ambulate. in hac igitur nocte ignorantiae, insidiarum, infirmitatum, concupiscentiarum, uitiorum eleuandæ manus sunt in sancta, non ad precandum et orandum tantum, sed et ad operandum. preces enim nudæ non proficiunt. eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta, id est in nudis uestiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis consolandis, in oppressis adiuuandis, in omnibus diligendis. hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificant, hæc deo placita et sancta sunt. et hoc non ignorat

5 Ps. XCI, 14. 20 Ephes. VI, 12, 22 Rom. XIII, 12 sq.

1 interiores stabunt g T interior stabunt ergo P interius ergo stabunt E
3 diuersos T 6 florient PT florent e 7 efflorescentium P 12 sub
isdem uerbis (sed in marg. uersibus) T salmo P 22 proficit P
profecit T prodiit E (προέκοψεν) proficit P¹ profecit P²T profici-
scitur E cf. Addenda 29 omnibus T hominibus ex omnibus m. 2 P.

propheta dicens: eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. nunc enim in consummationem sæculi, quod est uespertinum, non in tauris et in hircis, sed in operibus bonis deo hostia est. Moyses nos docuit exemplo, qui, cum eleuatis constitisset manibus, uincebat, summissis uero
 in terram uincendum populum ab hoste præbebat, ostendens
 per hanc formam, hostem nostrum, si terrena opera nostra
 sint, uincere, si excelsa uero sint, esse uincendum. eleuandæ
 igitur manus nostræ sunt in noctibus, ut plantemur in domo,
 ut in atriis floreamus. et benedicendus est dominus, id est
 cum dei benedictione semper operandum est, ne, cum panem
 inopi præbeas, metu famis tristis sis; ne, cum sumptum in-
 digenti offeras, damnum putes; ne, cum nudum ueste induas,
 exui te existimes. hilarem enim datorem amat deus

6. Quid autem læta et benedictiō eleuatarum manuum
 opera mereantur, ostendit dicens: benedicat te dominus
 ex Sion, dominus scilicet ecclesiæ et sanctæ Hierusales et
 ciuitatis uiuis lapidibus gemmarum extructæ. et ut in deo uero
 et æterno spem omnem nostram positam cognosceremus, adiecit:
 qui fecit cælum et terram, eum scilicet ecclesiarum deum
 esse demonstrans, qui cælum fecisset et terram: per dominum
 nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæcu-
 lorum. amen.

PSALMUS CXXXIV.

Alleluia.

Laudate nomen domini, laudate serui dominum:
 qui statis in domo domini, in atriis domini dei
 nostri.

1. Psalmus secundum simplicitatem audientium absolutus
 uidetur. ea enim ex maiore parte in eo continentur, quæ libro

1 Ps. CXL, 2. 14 II Cor. 9, 7.

3 tauris ex auris P 9 domo ex domu P 11 operandum GTb
 orandum Pe 12 sumptum Ge sumptu P stipt' Tb 13 induis PT
 17 ecclesiæ G hierusales G hierusalem PT cf. Acad. p. 28 et præf.
 18 lapidibus gemmarum G gemmarum lapidibus PTE erit in deo uero
 æterno ut spem P Explicit psals CXXXIII incipit psals CXXXIII G
 Explicit psalmus CXXXIII inc itē CXXXIII P Expl. de CXXXIII incip.
 de CXXXIII T.

Exodi inscripta sunt, Aegypti plagæ, Pharaonis poena, regum
mortes et hostilis terræ obtenta hereditas. sed si secundum
apostolum, quæ in lege sunt, umbra est futurorum, quæ in ea
gesta fuerunt, allegorumena sunt, non neglegenter audienda
sunt, quia sub corporalium gestorum fide in exemplo sint spi-
ritualium operum constituta. magnæ autem diligentiae res est,
uirtutem uerborum conlocatorum expendere et scire, quid cuique
rei sub eorum, quæ dicta sunt, significatione sit proprium. ut
enim non omnium est herbarum genera uirtutesque nosse, et
10 si qui inperitus ac nescius in agrum his salubribus herbis
diuitem uenerit, omnia inutilia et promiscue genita existimans
præteribit, at uero si peritus et doctus hunc pretiosissimum in
his germinibus agrum fuerit ingressus, omnia, quæ ab aliis
præterita erunt, demetet et ea, quæ ab ignaris erunt neglecta,
15 mirabitur sciens, quando utile metendorum eorum tempus sit
et in quæ genera sanitatum his utendum sit et quantum ex
his aut quo usque moderandum sit, sic et in diuinis scripturis
esse intellegendum est, ut, si eas inperitæ aures et mens rustica
audiat, tamquam otiosas et non necessarias neglegat; at uero
20 si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit et cui
frequens lectio et spiritalis gratiæ donum scientiam diiudicandi
singula intellegendique præstiterit, mirabitur omnia atque his
secundum naturales eorum uirtutes et efficientias utetur non
ignarus, quando quid præsumendum sit et in quam curationem

1 inscripta G faraonis G 2 hostili^s G sed si G sed PTE
4 allegorumena Ge allegorumen^{rica di}a P allegorifra Ta 5 gestorum gesto-
rum G in exemplo G in exemplum PTE 9 nosse om. G 10 si
qui inperitus ac nescius GPT si quis imperitus ac nescius a si quis
imperitus aut nescius e 11 promiscua egeneta P 12 ad uero G
praetiosissimum G pretiosum PTE 13 germinibus GPe graminibus
Tb 14 præterita eunt P neglecta ex neglecta P 16 in quo genere
(o et e in ras.) P 17 sic et in TE (sed T in marg. add. et qd) sit
et qd in P 18 et sic eas (?) G inperitæ aures G impiatæ aures T
impiæ (ae in ras.) aures P impia auris E 20 si calens GT si ≡ calce P
ac lector GPTa aut lector e^{ad} stiterit G 22 adque G 23 eorum —
utetur non h. l. omisisse et postea inseruisse uidetur G.

eligendum, quando ex eo corpori sanatio, quando animæ medella tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid inopportunum ac tardum sit, sed conlatis et uirtutibus et temporibus et rebus non inperite his, quæ sibi conperta fuerint, utatur; quod quidem maxime in hoc psalmo ita esse intellegitur. incredibilem enim in modum ea rebus gestis uerba subiecta sunt, ut, cum fideliter illa, quæ gesta sunt, enuntiarent, maiorem tamen internæ et spiritalis intellegentiæ profectum ex se ita conlocata præstarent. neque tantum hæc ratio seruata est, ut res ipsæ, quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur, uerum etiam ut per condiciones gestorum et uirtutes nominum exemplum de se gerendis in his, quæ sunt gesta, præberent. itaque necessarium est hæc singula personis, temporibus, uirtutibus discernere, ut ea, quæ incuriosæ aures tamquam non necessaria forte perdiderint, ipsa illa ad humanæ infidelitatis medellam sanationemque referantur. et hoc ipsis rebus in psalmo docebimur, qui ita cœptus est:

2. Laudate nomen domini, laudate serui domini: qui statis in domo domini, in atriis domini dei nostri. laudate dominum, quia benignus est dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue est. et contuendum in exordio psalmi est, quod ad laudem nos dei aduocat, cum in superiore psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. præstare autem laudi benedictionem non ambiguum est. primus enim honor in benedictione positus est, sed

1 eligendum *G* eligendūm *P* quando ex eo *GT* quando = ex eo *P*
 medella *G* cf. *Lachmann* *Lucr. p. 204* medela *PTE* et sic *infr.* 4 utatur *G*
 5 incredibile enim mo*** (?) *G* (fort. incredibili enim modo) 7 illa
supr. scr. P illa ex ea *T* 8 prestare *P* 9 seruata *PTe* obseruata *b*
 ipsæ *GT* ipsa *P* 10 gesta *P* 11 condiciones *G* cognitiones *PTE*
 12 exempl* *G* 14 uirtutibus *P* 16 infidelitati (?) *G* sanationem (?) *G*
 17 docebimur *G* docebimus *PTE* 19 in atriis dñi dī *G* cf. *p. 696*, 18
 in atriis domus dei *PTre* 21 ^psallite *P* 24 laudi benedictionem *PTα*
 et *G*, ut uidetur (ubi benedictionem etiam nunc legi potest; præstare
h. l. = antecedere) laudem benedictioni • 25 honor r odor *GPe* ordo *Tb*
 (de litt. n et d in nostr. cod. saepe confusis cf. *praef.*).

consummatur in laude. et laus non incipienda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. hoc enim primum est: laudate nomen domini. nomen ergo domini primum laudare admonemur, quia deus cæli sit, quia deus terræ sit, quia deus mundi sit, quia deus, quod fidei nostræ et spei proprium est, Abrahæ et Isaac et Iacob sit. in his enim primum deo laus est.

3. Sequens uero præceptum est: laudate serui dominum. per cognitionem nominis dei ad scientiam eius proficimus. iam enim non nomen domini, sed dominum laudamus cognoscentes. cur deus cæli sit, cur deus terræ sit, cur deus mundi sit, cur deus Abrahæ et Isaac et Iacob sit. hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi deum non iam per obœdientiam subditorum, sed per immensæ uirtutis suæ magnificentiam laudamus et laudamus serui eius; neque solum serui eius nudo tantum professionis nostræ uocabulo nuncupati, sed stantes in domo eius, iam non uagi neque erratici, sed stantium firmitate stabiliti; neque tantummodo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri, internæ potius et mediæ domus sede suscepti. per hunc igitur ordinem a seruis et a stantibus in domo atque in atrio laus inchoatur.

4. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. nam ut omnipotens sit, naturæ suæ uirtus est; ut uero benignus sit, nobis necessarium est, quos corporis infirmitas et condicio originis in peccatis detinet. et quid spei est humanis delictis. si benignitas deo absit? sed dictorum ratio consideranda est; namque qui laudandus est, quia benignus est, psallendum nomini eius est, quia suaue est. psallite nomini eius, quoniam suaue est. psallite ubi dicitur, ad corporis

1 confusae (a in ras.) P 6 habrahæ P abraae T abraham r enī P
supr. scr. T ergo r 10 laudemus P 11 sit post mundi om. P 13 dñ
ex dñm corr. T 17 erratici PTE errantes r 18 tantummodo PTab
tantum in domo rs sed etiam PTE sed et r 22 quia benignus —
uirtus est om. P (uoces nam ut — uirtus est in marg. infer. additæ
postea erasæ sunt) 25 delictis ex dilectis P 26 deo P¹Tb dī P² dei e.

opera refertur, ut per organi nostri, id est corporis multimoda opera consonans deo fiat et apta laudatio. psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. suaue enim est deo corpora nostra conplacito ministerio probabilique famulari; uel ipsum illud potius nomen domini suaue est. 5

5. Et quid suauitatis in se habeat uel nomen eius uel ei psallere, continuo subiecit dicens: quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israhel in possessionem sibi. initium originis Iudæorum secundum sanctificationem generis Abraham est, ad hunc enim primum dei fuit sermo; et cur potius Iacob 10 quam Abraham dominus elegit? dehinc cum idem secundum nuncupationis allocutionem sit Israhel qui et Iacob, cur iterum additur: Israhel in possessionem sibi? ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum, qui iam tertius in electione est, Iacob commemorari. ratio quoque admonebat, 15 ut significatus Israhel in Iacob intellexeretur. quin etiam illud accedit, quod, qui Iacob est, eligitur, qui Israhel, possidetur.

6. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quibus futuri species tamquam in speculo reluceret; ea quoque gestis 20 rebus coaptata uerba esse, quæ, cum ea, quæ gesta sunt, enuntiarent, tamen intellegentiam nobis absolutiorem eorum, quæ spiritaliter in gestis rebus præfigurabantur, adferrent. dei nomen suaue est, non uni tantum genti atque ipsi inreligiosæ, sed omnibus iam gentibus atque linguis. Iacob enim sibi elegit 25 maiorem natu supplantantem, ementem primitias cibo et desperatione uenalis, abripiantem benedictionem, inpænitentem post seruitutem, deinde post luctam deum uidentem et Israhel nuncupatum. ante enim Iacob est et sic Israhel. circumspectamus ecclesiæ corpus, quæ se per differentiam fidei et Iacob 30 et Israhel habet. et hic cœtus populum legis fide supplantat, primitias eius accipit, benedictionem eius diripit secundum

1 multimodo opere (e in ras.) P 9 abraam T habrahae ex habraam
m. 2 P 10 primum PTb om. e 11 abraam T 18 in supr. scr. P
26 maioris (is in ras.) P supplantātē α supplantē T supplantatio (tio in
ras.) P effudo (o in ras.) P 27 uenalis PTab uenales e 30 se om. e.

domini dictum dicentis: a diebus autem Iohannis regnum
cælorum uim patitur, et uim facientes diripiunt
illud. Iacob est ergo, qui eligitur domino dicente: ego uos
elegi, non uos me. Israhel est, qui possidetur, in præteritis
5 primogenitis et benedictionibus cognitus, in seruitute multi
temporis fidelis, in sacramento luctæ potens, in promerendis
rursum benedictionibus pertinax, in dei cognitione et conspectu
Israhel.

7. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis
10 dei in congregandis gentibus et possidendis fidelibus suauitatem
dicens: quia ego cognoui, quam magnus est dominus.
officio quidem oris sui propheta loquitur, sed cognitione non
sua. uox ista eius est, qui ait: nemo nouit patrem, nisi
filius et cui uoluerit filius reuelare; et filius quidem
15 patrem, si cui uoluerit, reuelabit, sed magnitudinem eius nemo
cognoscit propheta dicente: cuius magnificentiæ non
est finis. cognitio ergo infinitatis huius ei soli erit propria,
qui secundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse imago
est infiniti.

20 8. Quia ego cognoui, quam magnus est dominus:
et deus noster præ omnibus diis. non præ diis omnibus
illis est, de quibus infra ait: simulacra gentium argen-
tum et aurum, opera manuum hominum: os habent
et non loquentur; nihil enim magnum, si metallis et saxis
25 et lignis comparatus præfertur. et quia isti dii non sunt, quæ-
rendum est, quos deos dixerit. non enim deorum multitudinem
ecclesia cognoscit. error hic gentium est, ut coitus et con-
ceptus et procreationes et successiones deorum aut fingat aut
credat. nobis autem secundum apostolum unus deus, ex

1 Matth. XI, 12. 3 Ioh. XV, 16. 18 Matth. XI, 27. 16 Ps. CXLIV, 3.
22 Ps. CXXXIV, 15 sq., cf. CXIII, 4. 29 I Cor. 8, 6.

5 primogenitis *PTb* primogenitus *e* 9 præpotentē *T* hanc ex hanc
T hunc *P* 10 suauitate *P* 11 cognoui *P* cf. *Sabatier II*, 261 noui *TE*
12 non sua *PTb* sua *e* 16 cognoscet *T* 25 di (?) *G* 27 coetus *PTa*
cf. *Acad. p.* 19 28 et procreationes *GTE* ≡ ≡ procreationis *P* et
successionis *P* fingat *T* 29 credat *T*.

quo omnia, et nos in ipso; et unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. unus ex uno, deus ex deo est. non recipit alterum innascibilis, ut duo sint; nec admittit, quod est unus unigenitus, ne deus sit. non sunt duo innascibiles, non sunt duo unigeniti: in eo unusquisque quod est, unus est; dum parem nec unigenitus habet, nec innascibilis admittit, neque unigenitus deus ex alio quam innascibili deo subsistit.

9. Videndum autem est, præ quibus omnibus diis deus noster sit. inuenio deos dici per prophetam ita: deus stetit in congregatione deorum. in medio autem deos discernit. et hoc quidem uidetur ambiguum nec satis absolute enuntiare, quos deos significet. sed dominus in euangelii errore nos nuncupationis huius liberavit dicens: ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes. et adiecit: si ergo illos dixit deos, ad quos uerba dei facta sunt, et non potest solui scriptura. indissolubilis dei sermo est, homines deos nuncupatos. inuenio et Moysen deum nuncupari, cum ei dicitur: deum te posui Pharaoni. sed et apostolus docuit dici alios deos, cum ait: namque etsi sunt, qui dicuntur dii siue in cælo siue in terra, sicut sunt dii multi et domini multi: sed nobis unus deus pater est, ex quo omnia, et unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia. unus quidem deus nobis est et unus dominus: sed multi dii sunt, qui uocantur in cælo et in terra. et quidem, si hoc deorum nomen hominibus secundum sententiam dei competit, multo magis angelis, archangelis, thronis et dominationibus, potestatibus, principatibus dignum, quos apostolus in cælo deos nuncupari monstrat.

10 Ps. LXXXI, 1. 14 Ioh. X, 84 sq. 19 Exod. VII, 1. 20 I Cor. 8, 5 sq.

12 nec satis absolute enuntiare Tb necessitatis absolutae nuntiare Pe

13 deos ex dñ P 16 deos ex dñ P dei om. P 17 scribtra G

18 nuncupatos G nuncupantes P^a nuncupantis (nñoupātis α) P^{TE}

19 faraoni P 28 et dominationibus G dominationibus PTE potestatibus principatibus GPT principatibus potestatibus E 29 ***** deos nuncupari monstrat G deos in cælo nuncupari demonstrat PTE.

10. Hi ergo sunt, qui uocantur, sed præ omnes deus noster est: non conparatione, qui incomparabilis præcellit, sed potestate præ ceteros est; et quomodo præ ceteros, mox ostendit dicens: omnia, quæ uoluit, fecit in cælo et in terra, in mari
 5 et in abyssis. soli deo congruit omnia facere, quæ uelit sola enim perfecta uirtus in nullo impeditur, quominus, quod uelit, et faciat; et ei, ex quo omnia sunt, nihil difficultatis occurrit. inferioris ab eo naturæ est, ne totum, quod uelit efficiat. dum enim alii debet, quod est, caret omnipotentia
 10 uirtute, quia in id ipsum, quod subsistit, habet alium auctorem. et qui non se sibi debet, non omnia potest, dum a potiore subsistit. sed uideamus, quid sit illud, quod omnipotentia dei secundum uoluntatem suam fecerit in cælo et in terra, in mari et in abyssis.

15 11. Et quidem magnum est, si contueamur indemutabilem cæli firmitatem, solem annuis cursibus indefessisque moderatum uicesque anni definitis limitibus temperantem, perennes quoque lunæ uicissitudines et inperturbatos ortus, lapsus, conuersiones signorum, iam uero terræ opes et fecundos eius fructus in
 20 uitam hominum, pecudum, uolucrum, bestiarum, plena deinde incolis suis maria et spirantium intra fluctus piscium uitam, tum porro, quia plurali genere maria græcitas elocuta est. oceani inæstimabiles uices et capacis abyssi inperspicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. sed cum
 25 hæc secundum humanam opinionem plena miraculis sint ac de ipsis dici merito debeat: omnia, quæ uoluit, fecit in cælo et in terra, in mari et in abyssis, uideamus, quæ ea omnia sint, quæ uoluit et fecit.

^{mlb:}

1 hi scripsi h* G dii PTE omnes G om̄s T om̄ ≡ ≡ ≡ P omnibus E
 2 præcellet G 8 ceteros GP^aT ceteris P^aE ceteros G ceteros sit P^aT
 ceteris sit P^aE 7 sint PT 8 quo G 9 efficiat G et faciat PTE
 debet quod est G debet PT se debet E 10 habeat PT 16 annos
 ex annus P moderat** G moderatū P 18 conuersiones G conuer-
 sionesque PTE 19 in uita G 20 pecudum uolucrum G uolucrum
 pecudum (pecodū P^a) PTE 22 græcitas G 23 paces P inpspicalem P
 25 miraculis § P 26 dici supr. scr. G 27 in mari G^a om. PT^a.

12. Educens nubes ab extremo terræ fulgora in pluuiam fecit, qui producit uentos de thensauris suis. præterito thronorum, dominationum, principatum et potestatum, Cherubim et Seraphim, angelorum et archangelorum, cæli, terræ, maris, abyssi miraculo in his omnia deus, quæ 6 uoluit, fecit in cælo et in terra, in mari et abyssio: educens nubes ab extremo terræ fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de thensauris suis? an hæc tantum perfectæ in deo uoluntatis omnipotentia est, terras exhalare nubes, coruscare pluuiis imminentibus fulgura, 10 alternantes spiratibus flare uentos? sed arguunt hanc opinionem nostram uirtutes uerborum et naturæ generum. educens, inquit, nubes ab extremo terræ; quid enim sibi uult, quod nubes educuntur et educuntur ab extremo terræ? exhalant quidem ualles uuidæ nebulas; sed neque ualles ex- 15 trema terræ sunt, neque quisquam nebulam id ipsum existimauit esse, quod nubem. dehinc fulgura in pluuiam fecit. quæ hic humani sensus intellegentia est? fulgura nonnumquam sine pluuiis uidemus et pluuias sæpe esse sine fulgure. non pluuiæ fulgura adferunt, neque rursum fulgura 20 pluuias deferunt. sequitur quoque: qui producit uentos de thensauris suis. quæ hic humani sensus intellegentia est? an in concauo aliquo et communito thensaurorum loco conditos esse uentos existimabimus, ex quibus uenti soleant tamquam pretiosissima thensauri portio produci? et cum solent 25 mutationes uentorum frequentes et incertæ sæpe et contrariæ

1 fulgora *GP* cf. *Neue Formenl. I, 175* fulgura *TE* 2 thensauris *G* thesauris *PTE* 3 thronum *P* 4 cherubin et seraphin *T* 5 miraculo *GP¹T* miracula *P²* 6 habysso *P* 10 exalare *P* choruscare *GP¹* 11 alternantis spiratibus *G* cf. *Acad. p. 41* alternatis spiritibus *PTE* 13 inquit *G* 14 educuntur et educuntur *GT^a* (in *G* hic quoque litt. u ? ? *similis litterae a*; *Sedlm. notauit*: educantur et educantur) = educuntur et educuntur *P* deducuntur et educuntur *e* 15 exultant (?) *G* humidae *T* 16 existimauit *GP* existimabit *T* 20 rursum *GP* *supr. add. T* 21 deferunt *G* defundunt *PTE* 22 tēsauris *G* quæ — sensus *om. G* 23 unum * *G* ? at ≡ ne *P* 25 praetiosissima *G* 26 et incertæ *a* se (?) *G*.

commoueri, totiens negotiosus ad hæc deus ipsos istos, ut demutentur, ut dissideant, ex secreto diuitiarum suarum producit?

13. Sed hæc a me uolenti uirtutem et rationem dictorum ostendere ita commemorata sint, ut nihilominus inuisibilis et
 5 omnipotentis uirtutis esse intellegatur, a mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi et inter pluuias fulgura coruscare et uentos ex occultis spiratum suorum sedibus flare. uerum quia non in his tantum omnipotentia dei est, neque in his
 10 et in abyssis, et in his, quæ corporaliter gesta esse memorantur, spiritalia significari meminimus: demonstrandum est nunc, quid sub his dictis per uirtutem prophetiæ intellegere debeamus.

14. In eo, quod omnia, quæ uoluit, fecit in cælo et
 15 in terra, in mari et in abyssis, quantum cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius deo homine est. et subest causa, ut peculiare hoc ei animal sit. mundus uerbo constitit, homo autem cum consilio efficitur, non uerbo, sed opere cogitato. fit quoque ad imaginem dei; per inspirationem etiam dei uiuens
 20 anima perficitur. legem accipit, uoluntati suæ permittitur, liber ab omnibus mundi dominus constituitur, paradisi incola est, inuidia diaboli dignus est, post peccatum misericordiæ reseruat, omni sæculi huius ætate ad cognitionem dei eruditur, index angelis præparatur. reuelationem eius creatura expectat
 25 uanitati in spem et ipsa subiecta; ob pænitentiam eius ex peccato angelorum in cælis maximum gaudium est. hic ipse per sacramentum natiuitatis secundum hominem Iesum Christum adsumptus in eum est. iam ubique inreligiosum ante os eius religionem docet, iam pollutum stupris corpus continentia purum
 30 est, iam cæca quondam a cognitione dei mens Israhel facta est. iam inuidia in imitationem boni profecit, iam ebrietas in

1 commouerit G 3 uolente Te 4 ***stae (?) commemora*** G
 7 ***ratuum G spirituum PT 10 his***** qualiter (?) gesta G
 12 quod G 16 et sub³ *supr. add. P* 17 constitit PT^a consistit :
 20 accipit GT accepit P uoluntatis GP¹ 28 in dm (?) *st G ante
 uos (?) G 30 caeca GT ex caecam P istrachel G 31 iam *pr. l. supr.*
add. P in imitationem boni profecit P imitatione boni profecit T in
 inmu (?) ***** G.

ieiunia exarsit, iam odium in amorem demutatum est, iam uitia in uirtutum uita perempta sunt.

15. Fecit ergo dominus omnia, quæ uoluit, in cælo et in terra, in mari et in abyssis. nihil enim in his omnibus prius homine suo habuit, ob quem etiam unigenitus eius deus homo extitit; et fecit ista educens nubes ab extremo terræ. nubibus dominus præcepit, ne super spinosam et infecundam uineam pluerent: mandabo, inquit, nubibus, ne pluant super eam. cognoui et nubem, in qua locutus est deus: in columna, inquit. nubis loquebatur ad eos. et testatur mihi Paulus in hac nube non hoc solum, quod legitur, intellegendum dicens: an nescitis, quia patres nostri sub nube fuerunt et in Moysen baptizati sunt? nubes hæc itaque significat doctrinam apostolicam, quæ inumbrans et a calore defendens æstum omnem futuri iudicii excludit. quod autem a nouissimis terræ sint, audiamus apostolum dicentem: puto autem deus nos apostolos extremos ostendit sicut abortiuos. dominus ipse, cum de loco et dignitate inter discipulos sermo esset, ait: qui uoluerit in uobis esse primus, sit omnium nouissimus. has ergo nubes deus omnia, quæ uult, faciens a nouissimis terræ educit, et hanc inumbrantem doctrinam terræ humilia exhalant.

16. Fulgura in pluuias fecit. fulgur est uirtutis cælestis agnitio, et hoc ipse dominus testatur dicens: sicut enim fulgur exit ab oriente et paret usque ad occidentem, ita erit aduentus filii hominis. et hoc quidem ita in domino, qui non in locis, ut corporalia, sed

8 Esai. V, 6. 10 Ps. XCVIII, 7. 12 I Cor. 10, 1 sq. 17 I Cor. 4, 9
20 Marc. X, 44. 23 Matth. XXIV, 27.

2 uita *Ge* uitam *PTb* 5 prius *G* (prius = potius uel carius *cf.* *Acad. p. 35*) carius *PTE* 6 ista *G* ita *PTE* 7 præcipit *G* 8 infecundam *T* inquit *G* nubibus *GP* nubibus meis *T* 18 in moysi = *P* in moyse *T* in mose *a* *cf. Sabatier III, 691* 14 nubem hanc *P* doctrina apostolica ex doctrinâ apostolicâ *P* 18 si abortiuos *P* 21 uoluit *T* 23 ut corporalia coni. *Bened. in adn.* ut corporali *G* ut corporalis *PT* corporalibus *e*.

ubique adueniens cernetur. ceterum in singulis hodie, quicumque uirtutem dei adnuntiabunt, qui cognitionem eius per doctrinam præstabunt, fulgura in pluuias facti sunt: fulgure primum ipsi scientiæ coruscantes, tum deinde uerborum imbrem profundentes.
 5 et huius pluuiæ ex se profundendæ Moyses non iam spiritaliter per doctrinam, sed corporaliter per gloriam fulgens ita meminit: attende cælum, et loquar: et audiat terra uerba ex ore meo. expectetur sicut pluuiæ dictum meum, et descendant sicut ros uerba mea et sicut pluuiæ
 10 super gramen et ut niues super fænum. illa fulgura in has pluuias facta sunt, uerba scilicet uiuificantia et potantes inrigantia et peccaminum hieme arefacta excitantia.

17. Seruatus autem ordo est, ut post congregatas ex nouissimis terræ nubes, post fulgura in pluuias constituta producat uentos de
 15 thesauris suis. et quos de thesauris suis uentos producat, non ambiguum est, eos nempe, de quibus ait: faciens angelos suos spiritus. sunt enim angeli paruulorum cotidie deum uidentes. hi igitur spiritus ad salutem humani generis emissi sunt; neque enim infirmitas nostra nisi datis ad custo-
 20 diam angelis tot tantisque spiritalium cælestium nequitis obsisteret. opus ad id fuit naturæ potioris auxilio; et hoc ita esse ex his dictis docemur, quibus trepidum ac pauentem Moysen dominus confirmat dicens: ecce angelus meus antecedit te. hos igitur de thesauris suis uentos producit [tribuens in
 25 his auxilium humanæ infirmitati], ut hæc nos diuina præsidia

7 Dent. XXXII, 1 sq. 16 Ps. CIII, 4. 23 Exod. XXIII, 23.

1 cernetur (cernetr ^u G) GT cernitur (i in ras. P) Pe 8 in pluuias GPT inter pluuias e fulgure GT fulgora P fulgora e ipsis GP 5 profun-
 de^{de} denda* G profunden P 6 per doctrinam — corporaliter om. G cf. Acad.
 p. 32 7 audiet G 8 expectetr ^u G dictum PT cf. Ps. CXLII cap. 7 et Sabatier I, 38.5 adn. eloquium E 10 niuis P 11 potent^u T 12 et pec-
 caminum hieme arefacta *****tia (excitantia temptau) G om. PTE
 14 in pluuias GPTb om. e 15 thesauris G thesauris PTE et quos
 de thesauris suis scripsi et quos de***** G quos T quos autem
 E om. P 21 obsistere G 24 tensuris? G tribuens — infirmitati
 om. G uincinis inclusi, quia hæc prætermissio non iis causis, de quibus Acad.
 p. 32 dixi, explicari potest.

aduersus mundipotentes harum tenebrarum in hereditanda nobis salute tueantur.

18. Sequitur deinde hic ordo dictorum: qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus et misit signa et prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem et in omnes seruos eius. qui percussit gentes multas et occidit reges fortes: Seon, regem Amorræorum, et Og, regem Basan, et omnia regna Chanaan occidit: et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israhel populo suo. frequenter sermo diuinus eum intellegendum esse deum cæli atque terræ et uniuersitatis creatorem docet, qui Aegyptum percusserit, mare diuiserit, Aegyptios demerserit, populum suum magnis et mirabilibus uirtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, eiectis gentibus in terram repromissionis induxerit. et quidem omnia hæc magnifica et præclara opera deum esse testantur; neque enim mediocris et moderatæ uirtutis est tanta gessisse: admirandus in his intellegendus est. sed docet nos apostolus cum ueneratione gestorum præformationem in his doctrinæ atque operis spiritalis agnoscere, cum lex spiritalis est, cum gesta eius allegorumenæ sunt, cum sub nube patres fuerunt, cum in Moysen baptizati sunt, cum de spiritali petra biberunt, cum petra Christus est, cum postremo secundum exaltati in deserto serpentis formam exaltandus est dominus. ergo, licet illa in Aegypto corporaliter gesta sint, spiritaliter tamen nunc geruntur in nobis.

19. Aegyptus, in quo sæculi forma est, uirtutibus et plagis dei percutitur, signis portentisque terretur. plagis dei percutitur, cum iudicium suum audit, cum damnationem suam cognoscit, cum in ipso conscientiae suæ reatu cotidie iudicatur, cum principales suas originariasque uirtutes cruci suæ dominus confixit.

1 hereditantia G 8 amorreorum GP 9 hereditatem hereditam G
10 istrahel G 11 dñm G adque terre G 12 qia G quia P
14 heremo GPT' manna GP magna T 19 adque G 21 allegorumenæ PT' in moyse T 24 in om. T 31 originariasque GPF
originalesq; T' crucis P.

locutus quoque est tamquam ad uiuentem animalemque Aegyptum,
 ut non hebetem terram inanimamque regionem, sed incolas eius.
 quos rationales animalesque constituerat, alloqui existimaretur:
 misit signa et prodigia in medio tui, Aegypte, in
 5 Pharaonem et in omnes seruos eius. in medio tui
 quid est? cognoscimus ex eo, quod dictum est: dominus
 deus autem, rex noster, rex ante sæcula, operatus
 est salutem in medio orbis terræ. in medio itaque
 orbis terræ loco, in quo dominus salutem nobis operans passus
 10 est, signa et prodigia misit, dum crucis suæ horis sol effugit.
 tremat terra, saxa rumpuntur, sepulcra panduntur, mortui
 exurgunt. hæc in medio tui, Aegypte, signa facta sunt. Phara-
 tuus, id est diabolus aquis necatur baptizato populo, ipse cum
 exercitu suo obrutus; percussæ deinde gentes multæ. extincti
 15 scilicet innumerabiles in nobis uitiorum incolatus. reges quoque
 fortes perempti, fortes plane.

20. Seon, regem Amorræorum, et Og, regem Basan,
 et omnia regna Chanaan occidit. et quid istud est?
 tot regna euersa sunt, tot reges extincti sunt: et horum tantum
 20 sit memoria? fit quidem secundum gestorum fidem paucorum
 memoria ex plurium; sed hi tantum memorantur, in quibus,
 quamuis quidem res gesta cognosceretur, tamen per condiciones
 uirtutesque nominum spiritalis in his esset condicio subtexta.
 nam Seon infructuosæ arboris interpretatio est — quod enim
 25 nobiscum arbor infructuosa, id hebraice Seon nuncupatur —
 Amorræus uero exacerbantis. has ergo sub horum nominaum
 significatione infructuosas in nobis exacerbantibus uirtutes
 deleuit, infructuosos scilicet principes, qui nos, qui exacer-
 babamus in dominum, obtinebant, et ob id secundum dictum
 euangelicum exemplo infructuosæ arboris excisos. Og uero

6 Ps. LXXIII, 12.

1 animale quæ G 2 hebetem P hebetem T habentem GE
 cf. Acad. p. 41 inanimamque GPT inanimemque E 12 in medio
 aegypti P 13 id ē ≡ zabōlus P 21 plurimū PT (subaudi memoria)
 pluribus E sed hii T s' in P 25 nuncupatur P 26 amorreos uero
 exacerbantes PT Amorreus uero exacerbans e; corr. Bened. 28 qui sec.

1. E q̄b T quibus P fort. quia (q̄) exacerbabamus E exacerbamus PT
 29 in dominum PTb dominum e.

rex interpretationem habet maceriae siue ualli. Basan uero confusionis sine pudoris. regem hunc ergo confusionis pudorisque nostri extinxit, soluens secundum apostolum maceriam uel uallum, id est, quo a cognitione dei prohibebamur, obstaculum diruens. occidit deinde omnia regna Chanaan. Chanaan maledictum esse Genesis docet et esse seruum fratrum suorum ob contumeliosam eius in patrem iniuriam. interpretatio autem nominis Chanaan motio est. quæ igitur nos in uitia et in maledictam impietatem commouebant atque in nos ui sua ac potestate regnabant, dominus extinxit. quod autem per uarias uirtutes, quæ in filiis obœdientiæ operantur, non regnent peccata in nobis, apostolum audiamus dicentem: non regnet amplius in mortali corpore uestro peccatum. regna ergo hæc occisa sunt; iam enim non dominantur in nobis.

21. Sed occisis his quid consequitur? dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israhel populo suo. data quidem terra est regum et gentium superius memoratarum, sed amissa rursum est. hodie a gentibus incolitur, Israhel ubique exul est; et quomodo terra, quæ data est, hereditas est? manet ergo idem ordo, ut sub his, quæ corporaliter gesta sunt, ea, quæ spiritaliter essent gerenda, præscripta sint. data igitur corporum nostrorum terra in hereditatem est, quæ antea erat in Chanaan maledicta, in uitia mobilis, in Basan confusionis pudorisque plena, in Amorrhæo exacerbens et irritans. quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuosa. hæc igitur terra soluto infidelitatis uallo et excisa ex ea arbore infructuosa data est hereditas et data Israhel populo suo. quæ autem hæc hereditatis terra sit et qui sit hic Israhel,

3 Ephes. II, 14. 6 Gen. IX, 25. 12 Rom. VI, 12.

1 uallis = P 3 uel uel ualli. id ē P uel ualli α 4 a cognitione Tb ad cognitionē Pe 5 chanaan chanaan maledictum P (ubi alterum chanaan supr. scr.) T Chanaan. maledictum Chanaan E 8 in maledicta impietate P in maledicta impietate T 9 in nos PE in nobis T sua (a eras.) ac P 10 extinxit P 11 non Tb ne ex nec P hæc e 18 hodie PTE quæ hodie P 23 in uitia Pe et in uitia Tb 29 hæc israel P.

audiamus apostolum Paulum dicentem: sicut portauimus imaginem terrestris, portemus imaginem cælestis. hic est Israhel, cui terræ beatæ huius continget hereditas, cui conglorificati in domino terreni corporis sui erit æterna possessio. hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolume per cælestis imaginem usque ad finem retinuerint.

22. Atque ita ait: domine, nomen tuum in sæculum. numquid a nobis optandum hoc deo est, aut æterna uirtus eget uoto nostro, ut maneat in æternum? ut in nobis potius
 10 maneat, optandum est; sicuti cum dicimus: sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua in cælo et in terra, non utique, ut hæc deo proueniant, optamus, ut sanctificetur, qui sanctus est, ut uoluntas sua fiat, cuius factum in uoluntate est: nostræ hæc potius rei nota sunt,
 15 ut per egregia fidei nostræ opera nomen eius sanctificetur in nobis — ait enim: estote sancti, quoniam ego sanctus sum —, ut in nos regnum eius adueniat, et digni æterno regno per indultam nobis æternitatis substantiam simus — quia spes uitæ est confiteri regnum eius, et dicenti sibi latroni: domine,
 20 memento mei, cum ueneris in regnum tuum, respondit: amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso —, ut, sicut uoluntati eius in cælis ab indefessis et cælestibus uirtutibus paretur, ita et a nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius uoluntate deflectat — in cælis
 25 enim indefessis cotidie uocibus dicitur: sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus sabaoth, pleni sunt cæli et terra gloria tua, ut nobis quoque nihil aliud in opere sit per quod sanctificatur nomen eius, nihil aliud in spe, per quod et in nos regnum eius speramus, nihil aliud in uoluntate, per
 30 quod ei æternæ a nobis laudes sunt deferendæ. profectus hic uoti nostri indigentia res est, ut nobiscum nomen eius maneat in æternum.

1 I Cor. 15, 49. 10 Matth. VI, 9. 16 Levit. XI, 44. 19 Luc. XXIII. 42 sq. 25 Esai. VI, 3.

6 incolome *P* 12 in caelo *P* cf. *Sabatier III, 33* sicut in caelo *TE* utique ut hæc *PTe* utique hæc *b* 18 quia \equiv *P* 19 uita. δ *P* 21 paradiso *P* 22 sicut *PT* sicuti *E* 28 per quod *hic et in seq. PTb*; in *hic et infra praemittitur nisi ante per quod, sed cf. adn. Bened.*

23. Dehinc sequitur: et memoriale tuum in generatione et generationem. non, sicut sæpe, a sæculo in sæculum neque a generationibus in generationes, sed in generatione et generationem. et hoc non de nomine, sed de memoriali. memoriale enim est memoria operum dei, quæ libro legis continentur. et quia lex et memoriale dei in generatione prima, Iudæorum scilicet, usque in plenitudinem temporum mansit, sicuti plebi Sodomæ et Gomorræ usque ad plenitudinem peccati pœna dilata est, ita mensuram omnium impietatum cum prima generatio explesset, memoriale dei et omnium operum suorum memoria in generationem alteram transijt, in Christianos namque, cum quibus hodie legis ueneratio est et prophetiæ et nomen domini.

24. Tenuit autem hunc eundem in consequentibus ordinem dicens: quia iudicabit dominus populum suum et in seruis suis consolabitur. differt iudicari et consolari et differt populus et seruus. in seruis autem consolatio, in populo uero iudicium est. populum dei Israhel secundum carnem nuncupatum esse, quis nescit? dictum autem ab apostolo est: qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. iudicabit ergo deus populum suum; sed in seruis suis consolabitur, nempe illis, de quibus dominus ait: qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. consolabitur autem dominus iudicato Israhel in seruis suis. in omnibus enim fidelibus terræ solatium habebit ex damno.

25. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abraham et Isaac et Iacob elegerat, non iudicari: ob quem post diuersas plagas Aegyptum adfixerat, ob quem in columna ignis et nubis adstiterat, ob quem mare diuiserat, aquam e

20 Rom. II, 12. 23 Ioh. V, 24; cf. III, 18.

1 in generatione et generationē Pb in generatione et generatione T in generationem et generationem e et sic infr., cf. explicationem Bened. 13 et profetie PT et prophetia E et nomen domini E nom̃ dñi Pom. T 22 illi P 23 de P ex a corr. T 25 israhel supr. scr. P 26 terrae Tb terra Pe 31 adstiterit P.

petra eiecerat, manna e caelo miserat, legem posuerat, ueniam
 tantis sacrilegiis indulserat, tot inreligiosorum regna deiecerat.
 prophetas miserat, unigenitum suum nasci hominem uoluerat:
 sed tot tantisque beneficiis populus ingratus et colonus uineae
 5 primus electus in ipsum dominum uineae parricidales manus
 intulit, deum, quantum in se est, crucifixum in homine morti-
 ficans. sed electi sunt serui, quibus uinea fructum eius
 reddentibus traderetur, in quibus dominus iudicato populo suo
 pietatis suae damnum consolaretur. itaque consolantur eum
 10 gentes in martyribus et confessoribus et fidelibus suis fructus
 ex se commissae sibi gratiae rependentes. non noua autem, nec
 huius tantum prophetae uox ista est. Moyses in praeclearo illo
 Deuteronomii cantico, cum peccata populi huius et impietates
 nouissimas et fidem generationis alterius praedicaret, ait: quo-
 15 niam iudicabit dominus populum suum et in seruis
 suis consolabitur. sanctus etiam Eleazar, cum a principibus
 populi sui degustare eimentitum sacrificatum cogeretur, gloriam
 martyrii sub hac eadem uoce consummat, sciens dominum in
 seruis suis uoluntatem eius operantibus iudicato populo conso-
 20 landum.

26. Conuertitur deinde ad depellendum errorem gentilium
 prophetico sermone, ut stultas atque inreligiosas superstitiones
 ex ipsis superstitionum causis coarguat dicens: simulacra
 - gentium argentum et aurum, opera manuum homi-
 25 num. os habent et non loquentur; oculos habent
 et non uidebunt; aures habent et non audient;
 nares habent et non odorabunt; manus habent et
 non palpabunt; pedes habent et non ambulabunt;
 non clamabunt in gutture suo neque est spiritus
 30 in ore eorum. similes illis fiant, qui faciunt ea et

14 Deut. XXXII, 36. 17 cf. Mach. II, 6, 21. 18 Ibid. II, 7, 6.

3 hominē T 18 exodi cantico P 17 degustare (re in ras.) P
 eimentitū sacrificatū PT emētū sacrificatū α; e gentium sacrificatū
 coniect. Erasm. ed. Basil. 1550, Par. 1572, sed cf. adn. Bened. 18 scriptura
 l. supr. c. septem fratres hac uoce usos esse narrat. 22 prophetico ser-
 mone PE propheticus sermo T 25 oculos — uidebunt om. P 29 uoces
 non clamabunt in gutture suo in Pe infr. post in ore eorum leguntur.

omnes, qui sperant in his. frequenter et in aliis psalmis id ipsum de simulacris gentium dictum est; et prophetia omnis hoc laborat, ut humanum errorem a stultissimis his inreligiositatum studiis auertat. addunt enim plerique his impietatibus suis auctoritatem, ut pretiis metallorum honorem diis, quos sibi fecerint, quærant, auro eos argentoque formando; sed hoc tantum, quod possunt, largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorum, aurium, narium, manuum et pedum, deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritu auolante os mutum est, oculi hebetes, aures surdæ, nares inanimæ sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. sed errori eorum id, quod nec sperare audent, deputatur: ut eorum sint similes, quos adorant, uenerantes sint in consortio ueneratorum, ipsi simulacrorum modo emortua corpora sine uitæ spiritu relinquiendi

27. Demonstrato autem errore gentili ad doctrinæ ordinem propheticus sermo se rettulit dicens: domus Israhel, benedicite dominum; domus Aaron, benedicite dominum; domus Leui, benedicite dominum; qui timetis dominum, benedicite eum. in his nominum atque officiorum distinctionibus omnem ecclesiæ populum complexus est, sed per nuncupationum et proprietatum significationem ipsa illa officiorum merita diuisit. in eo enim, quod dicitur domus Israhel et domus Aaron et domus Leui et qui timetis dominum, aliud ab alio esse discernitur, ut secundum apostolum ad Corinthios scribentem quædam fit in nominibus distinctio, cum ait: uocatis, sanctis cum

27 I Cor. 1, 2.

1 sperant in his *PT* cf. *Sabatier II*, 263 confidunt in eis *E* 2 simulacris *Pa* 3 labor et *P* 6 formandos *P* 8 aurium *om.* *P* in formam *P* 9 cui spiritu auolante *T* (auolare = „ausgehen“, „fehlen“)

cui spiritu auolante *b* cui. spūs (s s a m. 2) a uoluntate *P* cui spūs ē sine uoluntate α cui species est sine uoluntate *ed.* *Basil.* 1550, *Par.* 1572 10 inanimæ *ITb* inanes *e* 11 rigentes *ex* regentes *P* 14 emortua *Tb* et mortua *P* i emortuo *e* corpora *PTb* corpore *e* 21 distinctionib: *ex* distionib: *P* 24 et ante domus Aaron *om.* *T* 25 esse *om.* *T* 26 chorinthios *P* fit in nominibus *Tb* fit in omnibus *P* sit in hominibus *e*.

omnibus, qui inuocant nomen domini nostri Iesu
 Christi, ut aliud uocatos, aliud sanctos, aliud inuocantes
 nomen domini esse significet. nunc autem primum Israhel
 nuncupari uidemus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timentes
 5 dominum. et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum
 est: sacerdos enim in lege Aaron primus fuit et exinde in
 successione eius sacerdotum honor mansit. in Leui autem
 ministros ostendi absolutum est: hæc enim tribus in ministerium
 electa est. reliquus autem populus, cui non sacerdotii neque
 10 ministerii, sed timoris officium est, in his, qui timent dominum,
 nuncupatur. docet autem nos apostolus, præ omnes hos esse
 Israhel, cum ait: et quotquot regulæ huic obsecun-
 dabunt, pax super eos et misericordia, et super
 Israhel. sacerdotes et ministros officii sui regula in eo,
 15 quod agunt, continet; sed præstat longe uoluntate magis ali-
 quid agere quam lege. et optimum est per ministerii ordinem
 non solum satisfacere ministerio, sed per doctrinæ scientiam et
 fidei calorem ad cognitionem dei contemplationemque contem-
 dere. eum ergo, qui deum intellegens et uidens esset, quod
 20 est proprium Israhel, in primo benedicientium ordine conlocauit.
 qui officium, in quo esset, atque honorem sacerdotis hac ipsa
 cogniti per fidem et contemplati dei uirtute præcelleret: quia,
 cum plures sint Aaron, id est sacerdotes, pauci tamen
 Israhel, id est qui cognitione mentis deum contemplaturi
 25 sint, reperientur. hi ergo primum ad benedicendum ad-
 uocantur, ceteris aliis post eos in eo, quo et ipsi essent,
 officio benedicturis. sed benedicunt deum et domus Israhel et
 domus Aaron et domus Leui et omnes, qui timent dominum,
 eum scilicet, qui est benedictus deus ex Sion, qui habitat
 30 Hierusalem, sanctum montem Sion et ciuitatem cælestem.
 ecclesiam primitiuorum, manentium et scriptorum in cælis, in

12 Gal. VI, 16.

4 secundo (scđo T) TE scđm P 9 sacerdoti P 11 præ T p P
 super (sup α) E omnes hos TE om̃ib (ib m. 2 in ras.) hos I'
 12 quodquod I^a 14 ministros FTe ministri b 21 hac Ts ac Ps
 22 cogniti PE, om. (sed in marg. addidisse uidetur) T.

domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXV.

Alleluia.

Confitemini domino: quoniam bonus, quoniam in
sæculum misericordia eius et reliqua.

1. Non est otiosus propheticus sermo neque ex inanibus ac
superfluis causis spiritalis loquela est. si enim in uiris pru-
dentibus expectari id maxime solet, ut ea, quæ loquuntur,
grauitate eorum doctrinaque digna sint omnisque sermo non
sit fortuitus et uagus, sed ex rationabilibus causis profectus et
expectationi audientium utilis et auctoritati congruus disseren-
tium, quanto magis id in cælestibus eloquiis opinandum est, ut,
quidquid in his est, excelsum, diuinum, rationabile et perfectum
esse existimetur. sed plerumque, immo semper, uitio nostro
accidit, ut, quæ legi in ecclesia audiamus, auribus atque animis
nostris longe ab his peregrinantibus neglegamus, ut per audiendi
incuriam uilescat apud nos dictorum cælestium dignitas. cum
in lectionis tempore rationes supputamus, iras concipimus,
iniurias cogitamus, luxus recolimus, stupra meditamur, tunc ad
hæc occupatis nobis surdæ aures sunt et hebes mens est; et
si quid forte in aures nostras eorum, quæ leguntur, inciderit,
uirtutem tamen dictorum obrutus sæculi curis animus non
sentit; et quorum intellegentiam non consequitur. leuem existi-
mabit auctoritatem.

25

2. Omnia autem, quæ in libris prophetis sunt, maximum
humanitati et salutis et doctrinæ profectum in se habent,

2 Finit psalm (sic) CXXXIII incipit it psal. CXXXV P Expl. CXXXIII
inc. CXXXV T 5 in saeculum R in saecula E cf. Sabatier II, 263
7 profeticus G 10 doctrinaquæ P 12 expetitioni PT 18 id in
PTE id b 16 ecclesia G audiamus G audimus PTE adque G 19 ra-
tiones GPT rationē e iras concipimus GT in marg. inf. add. P
20 stupra meditamur G om. PTE cf. Acad. p. 36 22 si om. P leguntur
ex legentur P 24 leuem GRT ex legem corr. P 27 humanitati et G
humanae et RTE humane ≡ ≡ (et eras.) P.

nostrique causa uniuersa scripta sunt, ut nunc nobis institu-
 tionem uitæ innocentis adferrent, nunc scientiam dei intimarent,
 nunc originis naturæque nostræ cognitionem tribuerent, nunc
 futurorum intellegentiam non spe tantum, sed ratione præstarent,
 5 nunc causas uniuersitatis huius ortusque proferrent et humanum
 sensum tantarum rerum intellegentiæ incapacem ad capiendam
 horum cognitionem uariis doctrinæ generibus distenderent.
 partibus enim quibusdam et diuisionibus opus fuit, per quas
 sensim sub usu exercitationis adsiduo opinio saltem inconpre-
 10 hensibilis nobis huius intellegentiæ posset inrepere. plures
 prophetæ sunt, et ingentia eorum copiosaque dicta sunt. plures
 etiam psalmi sunt. et singulis multa et uaria congesta sunt.
 et quamquam omnes unam atque eandem in se doctrinæ formam
 complectantur, diuersis tamen institutis in eandem nos scientiæ
 15 uiam dirigunt, non omnia in unum congerentes — incapaces
 enim omnium sumus —, sed partes partibus explicantes. ut per
 id, quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. in hoc
 autem psalmo, quia singulis eiusdem rei argumenta diuersa
 sunt, id continetur, ut causam uniuersitatis huius, id est, cur
 20 cælum, cur terra, cur homines, cur cetera sint, ex bonitate ac
 misericordia dei profectam intellegamus per id, quod dicitur:
 confitemini domino: quoniam bonus, quoniam in
 sæculum misericordia eius.

3. Ac primum in eo, quod ita cœptum est: confitemini
 25 domino, duplicis intellegentiæ significatio adfertur: ut aut
 deum in confessione laudemus, quia bonus, quia misericordia

1 uniuersa ea R scribta G 2 in P quae post adferrent seruntur,
 ita leguntur: nunc scientiam dī intimarent nunc futurorum intellegentiam
 dī intimarent nunc originis naturaeque nrae cognitionem tribuerent
 nunc futurorum intellegentiā non spe cet. 5 hortusque R pferrent
 ex pferent P 6 tantū P intellegentia P 8 per quas GR in quas
 PT 9 saltem GPT saltim R inconpraehensibilis GR 10 possit G
 inipere P 11 ingentia GRE intellegentia PT copiosaque dicta sunt

GR copiosaquae dicta sunt P copiosa q dicta 8 T copiosaque dicta
 (om. sunt) E 12 et singulis GT et singulis ex et singulas P et in
 singulis Re 13 adque G 19 quæ R 20 ac ex hac R 21 profecta R
 22 in saeculum Ge in saecula RPT 24 ac ex hac R confitemur G
 25 duplicis GPT ex duplices corr. m. 3 R.

eius in sæcula sit, aut peccata nostra confiteamur ei ab eo
indulgenda, quia bonus et cuius indeficiens misericordia sit.
utrumque naturæ nostræ conueniens, ut et eum, ad cuius
cognitionem nascimur, laudemus, et ei, qui bonus et misericors
in sæcula sit, confiteamur peccata sub agnitione peccati. non 5
enim confessio est, deo, qui nihil ignoret, ea, quæ gesseris.
confiteri, quia professione ista deus non eget, cuius cognitioni
nihil occultum est, cuius aditui nihil inuium est, cuius uirtuti
nihil relicum est, extra quem locus nullus est; sed confessio
est rei scilicet eius, quæ ignorabatur, professa cognitio, ex 10
alterius iudicii opinione in alterius intellegentiæ proficiens
sententiam. utile enim sibi ac iucundum quisquam esse antea
existimauerat rapere, cædere, furari, superbire, potare, scortari;
sed ubi hæc omnia æternæ damnationi cnoxia esse cognouit,
cognitis his confitetur errorem. confessio autem erroris pro- 15
fessio est desinendi. desinendum ergo a peccato est, ob quod
peccati cœpta confessio est. ceterum extra ueniam est, qui
peccatum cognouit nec cognitum confitetur.

4. Confitendum autem semper est, non quod peccandum
semper sit, ut semper sit confitendum, sed quia peccati ueteris 20
et antiqui utilis sit indefessa confessio. docet autem spiritus
sanctus semper confitendum, cum ait per prophetam: iustus
ipse sibi accusator est in primo sermone suo.
iustus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat; cui
enim adest præsentium accusatio, iusti nomen aufertur. et 25
audiamus se apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum

22 Prov. XVIII, 17.

1 ab eo indulgenda *GRE om. PT* 2 quia bonus *G* quia bonus est
RPT E et in cuius *G* 8 utrumque *GR* utrumque enim *PTe* con-
ueniens *GR* conueniens est *PT* eum *om. G* 4 cognitione *G* et si
qui *G* 5 peccata confiteamur *R* 6 a deo *P* ignoret *RP* ignorat *T*
inter ignoret et ea PT add.: sed proprie hominis est gesseris *ex gesserit T*
7 prof*** *G* pfessione *R* confessione *PTE* 8 aditu *P* aditu *R*
9 relicum *G* reliquum *R* inreliqui *P* locum *R* 10 ei scilicet *P*
ignoratur *RPT* 11 iudicio *P* 12 sententia *G* iocundum *R* quis-
quam *GR* quisque *PTE* 13 potare *ex putare m. 1 R* scortari *ex sortari R*
15 confitetur *GPT* confessione confitetur *R* 21 utilis sit *R* utilis sit et *G*
tuta sibi sit *P* tuta tibi sit *T* 22 confitendum *GRT* confitendo *P*.

ait: quia non sum dignus uocari apostolus, propter
quod persecutus sum ecclesiam dei. gratia autem
dei sum, quod sum. hæc est illa iusti uiri uera confessio,
quæ iustitiam præsentem ex præteritorum conscientia et con-
fessione commendat. ad quam et alibi per prophetam mone-
mur: confitere, inquit, peccata prior, ut iustificeris.
ad hanc ergo confessionem in psalmo uocamur: quoniam
deus bonus est, quoniam in sæcula misericordia
eius, confessionis nostræ hinc inpensiore maxime fide, quia,
10 cui confitemur, et bonus est et nescit misericors esse desinere.

5. Confitemini deo deorum; quoniam in sæcula
misericordia eius. ut in euangelii responsione domini ad
Sadducæos docemur, non est deus mortuorum, sed
uiuorum, per quem et dictum est: ego dixi, dii estis et
15 filii excelsi omnes. non dignatur deus corruptibilium et
mortuorum deus esse, sed eorum, qui in cælestem gloriam trans-
formandi, exuti uetere homine terreno nouum eum, qui in
cælis est, induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ dei.
et deos hos effici, licet et fidei eorum meritum exigit,
20 tamen ea maxima causa est, quoniam in sæcula miseri-
cordia eius. non ille eguit deorum deus nuncupari, sed
bonitatis et misericordiæ suæ est, ut deos faciat honorem
nominis sui ex adfectu misericordiæ et bonitatis inperitens.

6. Confitemini domino dominorum: quoniam in
25 sæcula misericordia eius. deos plures nuncupari siue
in cælo, siue in terra apostolus docuit. ut non solum humanæ

1 I Cor. 15, 9. 6 Esai. XLIII, 26. 13 Matth. XXII, 82. 14 Ps. LXXXI, 6.

1 qui *ex* quia *R* 2 dei *post* ecclesiam *om.* *PT* 3 quod *GPTE* id
quod *Rb* ueri uera *PT* 6 inquit *G* peccata *G* peccata tua *RPTE*
7 quoniam dñs bonus est *GRe* quoniam bonus est *P* quoniam bonus *Tb*
8 saecula *Ge* saeculum *RPT* 9 sic *R*, hinc inpensio-rem maxime fidem
quia cui *G* hunc inpensio-rem maxime fide innocantes quia cui *P*, *T* *inter*
eius — confitemur *habet lacunam, sed in marg. add.:* confessionis nostræ
hunc inpensio-rem maxime fide innocantes *cf. Acad. p. 43* 18 saduceos *P*
sed uiuorum *in marg. habuisse uidetur T* 17 nouum qui *PTb* 18 est
om. Rb erunt *om. R* 19 et deos hos effici *RPE* et ut deos hos efficiat *T*
licet et *scripsi* licet et ut *Pb* licet *RTe* 20 maxima *RPb* maxime *Te*
in saeculum *PTE* 24. quoniam — eius *om. PT.*

naturæ istud, sed spiritali competere uideretur, cum ait: sed
 etsi sunt dii, qui nominantur, in cælo et in terra,
 per cæli et terræ significationem utrique naturæ nomen hoc
 competens esse demonstrans. idem quoque apostolus deum
 dominum dominorum significat, cum ait: rex regum et
 dominus dominantium; dominatus in uiles et in degeneres
 indignus deo est. rex ille regum est et dominus dominorum,
 ut est deus deorum. et deos quidem quos significet, non amb-
 iguum est; de quibus dixit: deus stetit in synagoga
 deorum. reges autem idem apostolus absolute ostendit 10
 dicens: iam sine nobis regnatis, et utinam regna-
 retis. reges sunt, in quos non regnat peccatum, qui domi-
 nantur corporis sui, quibus est iam huius subditæ et subiectæ
 sibi carnis imperium. hi ergo reges sunt, et horum deus rex
 est. hi etiam domini sunt, qui non erunt serui peccati: quia 15
 qui facit peccatum, seruus est peccati. dominandum
 ergo peccato est, non seruiendum. domini autem sunt, qui
 hæc peccati corpora dominationi suæ per subiectionem uitiorum
 suorum peccatorumque subdunt. nouit se esse apostolus cor-
 poris sui dominum, cum ait: subicio enim mihi corpus 20
 meum et in seruitutem redigo. qui in seruitutem
 redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum, qui serui-
 turus est, redigit. horum ergo talium dominorum deus dominus
 est, uocans eos per spem æternitatis, ut domini sint, ut his
 dominis deus dominus sit: et hoc non ob aliam causam nisi 25

1 I Cor. 8, 5. 5 I Tim. 6, 15. 9 Ps. LXXXI, 1. 11 I Cor. 4, 8.
 15 Ioh. VIII, 34. 20 I Cor. 9, 27.

4 dñm dominum dominorum significat cum *R* deum dominum domi-
 norum esse significat cum *e* dominum dominorum esse significat cum
Tb dño dñorum esse significatum *P* 6 dominantium *PTE* dominorum *R*
cf. Sabatier III, 879 in uiles et in degeneres *Rb* in uiles et degeneres *e* in
 illis et indegeneris *P* in uilib: et in degenerib: *T* 8 et — deos = qui-
 dem *R* 10 absolutæ *R* 12 in quos *RPE* in qb: *T* 13 corporis sui
R corporibus suis *PTE cf. p. 258, 2 et Draeger Synt. I, 494* iam
 huius *scripsi* in huius *Ra* huius *Erasm., ed. Basil. 1550, in* *us* *P* in
 ius *Tb* 19 nouit *RE* nouit autem *PT* 20 dominū ex dum *P* 23 redi-
 git *R cf. Arch. 1885 p. 318 et Stud. 1889 p. 322 redigat PTE* 24 ut
 his *R* ut i his *PTE*.

ob id, quia in sæcula misericordia eius: donans nobis per æternæ misericordiæ suæ benignitatem, ut, effectis nobis dominis, digni simus, quorum ipse sit dominus.

7. Qui fecit mirabilia magna solus. in plurimis
 5 quidem humanorum operum gestis multa magna et mirabilia
 extiterunt, sed quidquid in his gestum est, ad eum refertur.
 cuius uirtus illa gessit. multa mirabilia Moyses in Aegypto
 egit; sed testimonium magi incantatoresque perhibent, quia in
 operibus illis digitus dei est, sicut scriptum est: dixerunt
 10 ergo incantatores Pharaoni: digitus dei est hoc.
 ex quo ostenditur uirtutem dei per Moysen operatam fuisse.
 cuius tum illa ministerio gerebantur. magni quoque miraculi
 illud fuit tum, cum dicente Iesu Naue sol stetit contra Gabaon.
 et luna contra uallem Elom. nescio, quid hoc mirabilius effici
 15 possit, cum in uerbo hominis sol et luna in diei unius moram
 ex cursus sui lege detenti sunt. sed uirtutis huius auctorem
 scriptura mox addidit dicens: non fuit dies talis neque
 prius neque postea, ut sic exaudiret deus hominem:
 quia dominus expugnauit in Israhel. in eo enim.
 20 quod Iesus exauditus est et pugnabat deus in Israhel, uirtus
 eius in gestis, qui et pugnabat et exaudiuit, ostenditur.

8. Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in sæ-
 cula misericordia eius. faciendorum cælorum sola mise-
 ricordiæ suæ causa est; neque enim eguit, ut fierent. sed qui
 25 bonus est, in id uniuersa fecit, ut plures bonitatis suæ copiis
 uterentur. fecit autem cælos in intellectu, non inrationabiles.
 neque informes, neque confusos et inordinatos. sed cum

9 Exod. VIII, 19. 14 Ios. X, 12. 17 Ibid. 14.

1 donans *PTE* dominans *R* 2 per æternæ *RE* per æternitatem
PT nobis dominis *RTE* nobis dñi *P* 3 ipse *RE* spei *PT* 6 quic-
 quit *R* 7 in egypto *R* 10 farahoni *R* farao (pharao *T*) *PT* 18 nauæ
R st& ≡ ≡ (it *eras.*) *P* 14 elom *PT* hellom *R* Haylon *E* cf. *Sabatier*
I, 413 *adn.* 15 moram *RTE* mora *P* 17 addidit dicens *RE* addit
 &
 dicens *T* addens dicens (& *supr. scr. m. 2*) *P* 18 dñs *Re* (dñs *LXX*)
 dominus *PTb* 19 expugnauit in hisrahel *R* cf. *Sabatier I*, 413 *adn.*
 pugnauit pro israel *PTE* 20 exauditus *RE* auditus *PT* et pugnabat
RTE et expugnabat *P* 22 in saeculum *PTE* 23 cælorum *Re*
om. PTb.

regionem cognitionis suæ qui infinitus est collocaret, cælo superiore atque primo eadem cum ratione collocato terminum quendam uirtutibus, quæ primæ ad cognoscendum se gignerentur. inclusit. neque enim gignendæ creationes uirtutem inconspicibilis dei ferre potuissent, nisi naturæ temperationis obiectu 5 sedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incoherent. aquis etenim eleuatis ipsam illam primi cæli naturam temperauit, quæ superni dei accensa uirtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis.

9. Cælum uero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit; 10 ✓ quod totum firmamentum nuncupans ualida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemque æris nostri firmitate solidauit. et idcirco plures cælos doctrina prophetica prodidit, quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quædam et profectus rationabilium moderationum regionem hanc indulti 15 nobis ad præsens habitaculi temperari.

10. De numero uero cælorum nihil sibi humanæ doctrinae temeritas præsumat. apostolus usque ad tertium tantum cælum sese raptum intellegit. plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat, quibus necesse est proprias 20 sedes habitationis congruæ deputari. sed et alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit, esse significat, cum ait: et super omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. sed de numero apostolus nihil docuit; et nescio an tacuerit, an 25

23 Ephes. I, 21.

1 cognitionis suæ *RTe* cognitioni suæ *bP* 2 eadem cum ratione *temptau*
(*cf.* p. 718, 26 et ibi *adn. Bened.* „ratione moderante ordinatos“) eademque
ratione *R* eodemque in orbem *PTE* collocato *PTE* collecta *R*
3 primæ *Rb* primū *PTe* 7 ipsam illam *RTE* ipsū illū *P* 8 supni
Re circumfusi *PTb* ab inferioris *P* 10 uniformæ *R* 13 solidauit *R*
21 sedes habitationis congruæ deputari *RTE* sedes habitationes congrue
deputari *P* sic *RPb*; sed et aliquā cognitionem futuris temporibus
promittit ^{et} esse significat cum ait *T* sed et aliquorum cognitionem
futuris temporibus promittit esse, qđ significat, cum ait *e* 23 nomen
RE om. PT 24 sed de *RTE* sed etiam de *P*.

ignorauerit. nunc enim et professus est se ex parte cognoscere, et tamen, cum raptus ad cælos est, audisse se, quæ non sint loquenda, testatur. nobis sufficit plures cælos scire esse, quippe cum et cæli cælorum et aquæ, quæ super cælos sunt, laudent
 5 dominum.

11. Sub inferiore autem superioris circuli cælo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit; quam mediam suspendens et confirmans ita manendi sede moderatus est, ut paribus undique mensuris ponderibusque librata et substrata
 10 consisteret, ut is, qui infinitus est deus, primo illi superioris cæli circulo supereminens æqualibus ex omni transfusione sua spatiis omnia, uirtutis suæ spiritu in usum ac naturam animantium temperato ea, quæ crearentur, attingeret. apostolus enim ait: quia in ipso enim uiuimus et mouemur et
 15 sumus; per quod ostenditur, terram in spiritu eius, tamquam in transfusi spiritus ambitu, constitisse, cum in deo omnes et uiuamus et moueamur et simus. quod autem in omnia temperationis spiritu transfusus et penetrans sit, docet propheta dicens: spiritus dei repleuit orbem terrarum; itaque
 20 intus atque extra, ambitu atque aditu et circumfusus et transfusus ostenditur.

12. Quod autem terra non sit in unam demersa regionem, consequenter spiritus sanctus ostendit dicens: qui firmavit

4 Ps. CXLVIII, 4. 14 Act. ap. XVII, 28. 19 Sap. I, 7.

1 cognoscere *Rb* cognosce *T* cognouis^{ss} (uis in *ras.*, se *supr. scr.*) *P*
 cognouisse *e* 6 firmamentō *P* 7 mediam *RT* media *P* 8 sede *Re*
 sedem *PTb* sic *Re* (nisi quod in *R* ut paribus [i in *ras.*] — lib ≡ rata —
 ut is *ex* ut his —; in *e* circulo circumfuse supereminens), in *PTb* hæc
 ita leguntur: ut paribus undique mensuris medietatem circuli, quo con-
 clusa est, obtineret, ut is, qui infinitus est, primo illi superioris cæli
 circulo circumfusus (circumfusōs *P*) æqualibus ex omni circumfusione
 sua lineis omnia *cet.* 14 quia in ipso enim *R* quia in ipso *PTE*
 15 in spū eius *Re* in medio eius *PTb* tamquam in transfusi *RE* tñ
 in circūfuso *P* tamen circumfuso *T* 17 in omnia *RE* omnia *PT*
 temperationis *Re* temperationis suæ *PTb* 18 spiritu *RTE* sp̄s *P*
 penitrens *T* 19 spiritus dī *RTE* sp̄s autem dī *P* reple ≡ ≡ t *P*
 itaque *Re* per quod *PTb* 22 demersa *ex* demersam *R*.

terram super aquam: quoniam in sæculum misericordia eius. altius nos quærere ratio tractatus præsentis et loci non sinit. satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere, ex prophetica auctoritate didicisse, inumbratam cæli temperationis obtentu, hoc firmamento, quod extensum tamquam
 5 pellis et solidatum tamquam fumus aquas supernas infernasque discernat. certe aquis pendulam contineri et in hoc, sicut in omnibus, ea causa est, quoniam in sæcula misericordia eius.

13. In eo autem, quod sequitur: qui fecit luminaria magna solus: quoniam in sæcula misericordia eius, 10 non id intellegendum est, ut extra sapientiam et uerbum et uirtutem, id est unigenitum deum dominum nostrum Iesum Christum ea fecisse credatur, quippe qui ex persona sapientiæ dixerit: ego eram apud eum disponens. sed qui disponebat, ab eo, cum quo disponebat, et genitus et natus est. 15 cum autem opera filii opera patris sint, et pater operetur in filio et per id enim, quod ait: pater, qui in me est, ipse opera sua facit et rursum: ego opera patris facio, solus operatur in eo et per eum operando, quem genuit.

14. In ceteris uero absoluta ostendendæ misericordiæ dei 20 doctrina est, ut sciamus omnia non ob aliam causam, nisi quia semper deus misericors sit, esse perfecta. de his autem, quæ de Aegypti negotiis intellegi spiritaliter oportent, tractatus psalmi anterioris, in quantum exsequi ualuimus, complexus est; ad quorum confirmationem etiam hoc, quod in psalmo hoc dictum 25 est, accedit: qui diuisit mare rubrum in diuisiones: quoniam in sæcula misericordia eius. unam diuisionem rubri maris liber Exodi docet dicens: et fecit mare

14 Prov. VIII, 30. 17 Ioh. XIV, 10. 18 Ioh. X, 37. 28 Exod. XIV, 21

1 aquam *RP* aquas *TE* 4 inumbratam *RPTab* inumbratum *Lips.*
 5 tēpationis *α* firmamento *P¹Tb* firmamentū *P²Re* 7 sicut *R* sicuti
PTE 8 saecula *Re* saeculum *PTb* 10 qm in *R* saecula *R* saeculum
PTE 11 non ad id *R* 16 operetur *RTE* operatur *P* 17 & per id
 enim quod *R* (*de* enim = scilicet *cf. Hartel Lucif. p. 361 et infr. Ps. XXXIX*
cap. 11) per id enim quod *e* per id quod *PTb* 22 semper deus *Re*
 deus semper *PTb* esse *Re* fuisse *PTb* 23 oportent *R cf. Georg. Lex.*
II, 1214 oportet *PTE* 26 accidit *P* 27 in saecula *R* in saeculum
PTE 28 docet docens *R*.

siccum, et diuisa est aqua; et quomodo nunc rubrum mare in diuisiones diuiditur? nisi quia existimo sub relatione gestorum spiritalis doctrinae ordinem contineri. euadentes enim Aegyptum, quæ sæculi forma est, et ad terram repromissionis. 5 quam secundum euangelium beati hereditabunt, euntes per rubrum mare, id est per eiusdem huius sæculi turbidos æstus et fluctuantes motus transibimus, in quo plures ad iter diuisiones sunt. aliis enim per ieiunia iter est, aliis per pudicitiam, aliis per eleemosynam, per fidem, per spem, per caritatem. 10 et hæc omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius maris transeundi, omnibus tamen per has uiarum diuisiones iter sæculi transituris.

15 15. Conclusio autem psalmi, ut hæc omnia de futuris intellegantur, maiore fide firmat, cum ait: in humilitate nostra memor fuit nostri dominus: quoniam in sæcula misericordia eius. et redemit nos de manu inimicorum nostrorum: quoniam in sæcula misericordia eius. qui dat escam omni carni: quoniam in sæcula misericordia eius. confitemini deo cæli: 20 quoniam in sæcula misericordia eius. non enim tantum memor fuit humilitatis humanæ deus, cum ad liberandum populum ex Aegypto Moysen ducem legit, sed perfectius memor fuit humilitatis nostræ, cum ipsam humilitatem nostram corporeus natus adsumpsit, cum hoc humile terrenumque corpus 25 gloria in se naturæ cælestis absorpsit. neque tunc redemit de manu inimicorum, cum eos a dominatu Aegyptiorum exemit — nam postea inimicis subditi sunt et hodie iure alieni imperii coercentur — sed redemit nos, cum se pro peccatis nostris

2 relatione ex reuelatione T 3 gestorum ex gistorum R 4 q sæculi T 5 per rubrum mare RPT per mare rubrum E 7 transibimus Rb transiuimus P transimus Te 9 eleemosynam Ra elemosinam T aelemosinā P 14 maiore fide firmat RE maiorē firmat fidē PT humilitate ex umilitate m. 1 R 15 in saecula R in saeculum PTE 16 et redemit — omni carni, quoniam in saecula misericordia eius om. R de ma^{nu} P 19 confitemini — misericordia eius om. PT (hic uersiculus extat in R) 21 tantum RPe tunc tantum Tb 22 legit RPT elegit E 25 absorpsit RE absorpsit T in marg. absorbit P assūpsit T in text. 28 coercentur RPT nos RTE om. P.

dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam,
 per mortem suam, per resurrectionem suam. hæc magna uitæ
 nostræ pretia sunt. magno enim, ait apostolus, redempti
 estis, et redempti ab inimicis, a diabolo, ab angelis eius, a
 filio perditionis, a principibus æris, a mundi potentibus, ab
 inimica morte. et redemit dando escam omni carni: qui dat
 escam omni carni. omni carni, id est quæ redempta
 est, dat escam incorruptam, æternam, panis uiui, panis cælestis.
 et in his singulis, quod humilitatis nostræ memor est, quod
 redempti sumus, quod omnis redemptorum caro escam accipit. 10
 ea causa est: quoniam in sæculum est misericordia
 eius; ob quod ei confitendum: confitemini deo cæli. quo-
 niam in sæculum misericordia eius. quod cælum,
 quod terra, quod cetera sunt, et ipsum illud, quod sumus, qui
 non fuimus, quod erimus, quod non sumus, causam aliam non 15
 habet nisi misericordiæ dei: quia ad consortium bonorum
 suorum nasci nos uoluit ille, qui bonus est. unus enim
 bonus est, ait dominus noster Iesus Christus, qui est bene-
 dictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXVI.

20

Super flumina Babylonis illic sedimus et fleuimus,
 cum recordaremur Sion et reliqua.

1. Captos secundum Hieremiæ prophetiam Iudæos in Babylo-
 niam deductos fuisse, non obscura cognitio est. neque dubium

8 I Cor. 6, 20. 17 Matth. XIX, 17.

2 per mortem suam *Rb* per mortem *e*, *om.* *PT* 3 redempti estis
RP cf. *Sabatier III, 676* adn. pretio redempti estis *TE* 4 diabulo *P*
 6 dando escam *RPT* escam dando *E* 7 inter omni carni et omni carni
supr. scr. R qm̄ et cr̄: 9 quod humilitatis nostræ memor est *RE*
om. PT 11 in sæculum est *G* in saeculum *PT* in saecula *R* 12 uerba
 ob quod ei — misericordia eius, quæ sic leguntur in *GR*, *om. PT* 13 quod
 cælum *G? RTE* et quod cælum *P* 15 causam aliam *RPTE* cuius
 familiam (?) *G* 16 ***ericordia *G* quia *RP¹Tab* qui *G? P²e* 17 unus
 enim bonus est ait *GR* unus enim bonus est *e*, *om. PT* 19 in saecula
 sæculorum amen *GPTE* in saecula amen *R* Explicit psalmus CXXXV
 incipit psalmus CXXXVI *G* Finit psål CXXXV incipit CXXXVI *R*
 Exp tract psalmi CXXXV inc tract psalmi CXXXVI *P* Expl. de CXXXV
 inc. de CXXXVI *T* 22 sion *R* cf. p. 726, 2 tui Sion *E* 23 ieremiæ *Rb*
 Iudæos in *GRP²* Iudæos et in *P¹TE* 24 cognitio est *GRE* cognitio *PT*.

est, per hunc eundem psalmorum librum potuisse captiuitatem
populi prophetari. nam et in alio psalmo manifestum est
absolute euersionem gentis huius atque urbis prophetatam
fuisse, cum dicitur: deus, uenerunt gentes in here-
ditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum,
posuerunt Hierusalem uelut pomorum custodiarium.
et in hoc quoque praesenti psalmo idipsum significari uidetur,
maxime cum quibusdam placuerit eum tamquam Hieremiae
titulo inscribi, quia ab ipso sit, antequam accidit, denuntiata
10 captiuitas. certe cum Hebraeis senioribus secundum cognitionem.
quam ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis
istius titulo est.

2. Non dubium autem est omnia, quæ in patres aut per
patres nostros gesta sunt, formam futuri in his, quæ gesta
15 sunt, prætulisse. et idipsum ita esse, hic quoque psalmorum
liber testis est. namque cum in septuagesimo et septimo psalmo
omnia, quæ in Aegypto atque in deserto et in ceteris dein-
ceps locis gesta essent, recenserentur, ea ipsa parabolica esse
ita demonstrata sunt: adtende, populus meus, in legem
20 meam; inclinate aurem uestram in uerba oris mei.
aperiam in parabolam os meum, loquar pro-
positiones ab initio. per id enim, quod et parabolæ et pro-
positiones sunt, rerum futurarum effectibus comparantur. apostolus
quoque docet ea ipsa, quæ gesta sunt, in præfigurationem
25 gesta esse, dicens: quia lex umbram habet futurorum
bonorum et: omnia in præformationem acciderunt
his: scripta sunt autem propter nos, in quos fines

4 Ps. LXXVIII, 1. 19 Ps. LXXVII, 1 sq. 25 Hebr. X, 1. 26 I Cor. 10, 11.

2 populi *GRT* populo *P* 3 absolutæ *R* gentis huius *G* gentis
istius *RPTE* adque *GR* orbis *G* 6 uelud *R* custodiarium *GRT*
custodiarum *P* custodiam *E* cf. *Abh. IV, 78* 7 et *GR* om. *PT* 10 hebreis

G hebraeis *R* senioribus om. *PT* 11 inscriptio*** *G* 13 in patris *T*
14 formam — gesta sunt om. *G?PT* (in *T* lacuna relicta est) formam
futuri *R* futuri formam *E* 17 omnia *G* omnia ea *RPT* egypto *G*
18 esse *GRT* esset *P* 19 adtende *GRPe* attendite *Tb* 20 inolinatæ *R*
21 in parabolam *G* in parabola *R* in parabolis *PTE* propositione *G*
22 quod *GRT* om. *P* 24 in præfigurationem *GRP* in præfiguratione *T*.

sæculorum deuenerunt. gesta igitur ipsa illa in exemplum et scripta in doctrinam sunt.

3. Itaque et hanc corporalem populi captiuitatem referri in exemplum spiritalis captiuitatis oportet. captæ enim mentes nostræ sunt corporum sæculique dominatu, captæ a dæmonibus sunt iure uitiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercent, dum nos ebrietas possidet, dum luxur subigit, dum auaritia deuincit, dum ambitio occupat, dum maliuolentia obtinet, dum ira usurpat, dum omnia in nobis regnant hæc incentiua uitiorum. uenit enim dominus secundum prophetam captiuitatem auertere, cum dicitur: prædicare captiuis remissiones. uenit ligatos soluere, cum ait: hanc filiam Abrahæ, quam ligauerat satanas decem et octo annis, nonne oportuit solui in die sabbati? uenit seruientes in libertatem reducere dicens: amen dico uobis, quoniam omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. si ergo uos filius liberauerit, uere liberi eritis. capimur ergo et ligamur et seruimus, non tam corpore, quam et mente. et mihi in præsentī psalmo omnis uirtus et ratio uerborum non tam corporalem captiuitatem tractare, quam spiritalem uidetur. ea enim et in querellis et in locis et in rebus et in nominibus momenta sunt, ut spiritalem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophetæ querella significet.

11 Esai. LXI, 1. 18 Luc. XIII, 16. 15 Ioh. VIII, 84 sq.

1 ipsa illa *Re ipsa PTb* 2 in doctrina *P* 6 uitiorum quæ *Tb* potiorum quæ *Re* potiorūque *P* 7 ministeriorum *ex* misteriorum *P* 9 maliuolentia *RPTa* maleuolentia *a* ira *ex* ara *m. l R* 11 auertere *GPT* euertere *R* 12 remissionis *G* remissionem *RPT* legatus *G* 18 hanc fi**** *G* hanc enim filiam *RPT* ligauerat *GRP^aT* legauerat *Pⁱ* 15 reducere *Re* deducere *PTb* 17 in domo *GPTE om. R* 18 filius autem ***** *G* filius manet *PTE* filius — in æternum *om. R* si ergo uos filius *R* si ergo filius uos *PT* si uero filius uos *E* 23 querellis *R* in locis *Re* in incolis *PTb* et in nominibus *TE* et in omnibus *R* ≡ ≡ ≡ ≡ omnibus *P* 24 lamentabilis *RE om. PT* 25 quæ = ella *R (sic)*.

4. Super flumina Babylonis illic sedimus et fleuimus, dum recordaremur Sion. in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. affectus humani sensus iste est, ut inter iniurias præsentium calamitatum
 6 ad præteritorum bonorum recordationem ingemescat. contem-
 plemur enim animo captam Hierusalem, seruientes dominis
 uictoribus reges, subditos antistitibus gentilium impietatum
 sacerdotes, ereptum omnibus ius matrimonii, substratum libidini
 Babyloniorum captæ uirginitatis pudorem, et ex gemitu eorum.
 10 qui perpessuri ista erant, proclamasse digne prophetam existi-
 mabimus: super flumina Babylonis illic sedimus et
 fleuimus, dum recordaremur Sion.

5. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis sedis est, et mater
 cælestis nobis Hierusalem est, frequentium angelorum et primi-
 15 tiuorum in cælis conscriptorum ciuitas sancta, et illa Babylon
 ciuitas confusionis et inrationabili motu turbulenta, quæ, ut
 Genesis docet, a confusarum linguarum hominibus nuncupata
 17 Babylon est — illic enim loqui uniuersarum gentium linguis,
 cum unus omnium esset sermo, cœperunt, et ipsum illud Ba-
 20 bylonis uocabulum interpretationem habet confusionis — quis-
 quis ergo in crimine primi parentis Adæ exulem se factum
 illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore,
 sine metu, sine crimine uita est, et traditum se sæculo con-
 fusionis huius tamquam Babylo^uni, traditum corpori, quod uitiorum
 25 et adpetitionum et cupiditatum perturbatione confusum est,
 recte et ipse spiritaliter captiuus proclamabit: super flumina

1 fleuimus ex flebimus *P* 2 dum *Re* cf. *Sabatier* 11, 265 *adn. et*
lin. 12 cum *PTb* 5 recordatione *G* ingemescat *GRP*¹ ingemiscat *PTE*
 6 captam *GPe* capta *RTb* seruientis (?) *G* 7 antistitibus *GPT*
 antistibus *R* 8 sacerdotes, ereptum *GRTE om. P* substratum *RPTE*
 substratas (?) *P*² 9 babylloniorū *P* 10 dignæ *R* 11 babyllonis *G*
 babilonis *T* sedims *G* 12 dum *G* cum *RTPE* 13 sedis *R*¹ sedes
RPT 14 hierusalem (ierusalem *R*) est (8 *P*) *RP* hierusalem et
 ierusalem *Tb* 15 ciuitas sancta et illa *R* ciuitas sanota est et illa *PTE*
 16 ciuitas confusionis et e ciuitas ciuitas confusionis et *R* ciuitas est *PTb*
 19 esset sermo *RE* sermo esset *PT* ipsum = (eras. d?) *R* 21 fa = tam
 (eras. c) *R* 24 babylo^uni *Rb* babylon *PT* babylonico *e*.

Babylonis illic sedimus et fleuimus, cum recordaremur Sion. in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

6. Eos, qui secundum litteram intellegenda omnia existimant, interrogare uellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, ut illic captus populus consederit et non potius aut in plateis aut in portis aut in turribus aut in domibus captiuitatem suam fleuerit? deinde cum quibus tympanis aut citharis aut organis captus sit, quæ historia istud locuta sit, cum omni musico apparatu Israhelem uictoribus seruisse? postremo quæ umquam salices in media urbe fronduerint, ut illic tamquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent? quæ si omnia gestis negotiorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quæ ex propheticis auctoritatibus ad spiritalem nos scientiam cohortatur. flent omnes, qui se captos in Babylonia sentiunt, et sedent super flumina. omnia enim sæculi et corporum opera modo fluminum sine aliqua cursus sui statione præterfluunt; currunt namque et elabuntur et transeunt. quæ enim corporalis uoluptas non præterita iam nulla est? quod terrenum gaudium non cum ipso fugitiuo sensu præsentis fructus sui transit? super hæc igitur sæcularium captiuitatum flumina sedentes et flentes ad recordationem Sion amissorum desiderio et præsentium calamitate ingemescunt.

7. Neque solum sedent atque flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet, si modo aquis adluantur, uirescant, deinde excisa atque in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. et sub huius arboris natura sanctos et fideles significari prophetica auctoritas est Eisaia dicente: exorientur, inquit,

29 Esai. XLIV, 4.

1 illic RE ibi PT fleuimus ex flebimus P 6 consederit RE cōstiterit PT 8 fleuerint P cytharis R 9 istud R ista PTb ista illud e 10 apparatus P 12 penderent RTP^{re} penderint P¹ 15 cohortant^r P in babyloniam T 19 uoluptas RTE uoluntas P præterit aut iam con. Bened. 20 fugitiuo PTE furtiuo R 21 igitur om. R 28 ingemescunt R ingemiscunt PTE 26 ea om. R adluantur Rb abluantur PT (cf. Drakenborch ad Liu. XXVI, 44, 11) alluēdo alantur e 27 umido R 29 eseia G isaia T exorient R.

tamquam in medio aquæ fœnum et tamquam salix
 super defluentem aquam. oritur enim ex mortuo, quis-
 quis antea peccatis aridus et ab anterioris uitæ radice decisus
 nunc eloquio deî et sacramento baptismi aquis vitalibus reui-
 uescit. sed et cum festiuitas scenopegiorum Iudæis corporaliter
 traderetur, quod tabernaculum frondeum cum ad futuræ lætitiæ
 et tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur.
 etiam ex ramis fluuiialis salicis effici iussum est, quia ex con-
 uentu sanctorum uirorum cælestis tabernaculi futura esset
 10 lætitiæ perfecta. organa autem scriptura humana corpora,
 quorum honestis motibus et concinentibus operationibus, quæ
 deo placita sunt, psallimus, esse significat. in media igitur
 harum sæcularium confusionum captiuitate hi, qui amissam Sion
 recordantur, qui in Adam extorres se factos esse cælestis
 15 Hierusales meminerunt, qui et captos se esse in Babylonia
 sentiunt, hi sedentes et flentes corpora sua in formam sanctorum
 uirorum habitumque suspendunt ab terrenis se desideriis
 erigentes.

8. Sed licet per continentis studium in salices illas suspensa
 20 nostra sint corpora, tamen ea, quæ captiuos nos efficiunt, non
 quiescunt. sequitur enim: quia illic interrogauerunt
 nos, qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum;
 et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de
 canticis Sion. si quis humanæ naturæ consuetudinem
 25 recolit, sensum omnem absolutum habebit. namque qui laborant
 a uitiiis desinere et eorum, quæ impie gesserint, obliuisci uolunt,

1 aquæ om. R 2 quisquis GR quisque PTE 4 nunc eloquio R
 +oncelo quia G reuiuiscit RP¹ reuiuiscit P²TE (cf. *Neue Formel.* II, 505,
Orelli ad Cic. Fam. VI, 10, 5) 5 scaenophegiorum RP scenophegiorum T
 iudeis G 6 frondium ex frondeum P frondium T 10 scriptura G
 om. T 11 concinentibus R continentibus G cœsistentibus PT 12 psal-
 mus PTe 13 captiuitatem R (e in ras.) 14 cælestis — captos se esse
 om. R 15 hierusales G hierusalem PT cf. *Acad. p. 28* babylonia G
 16 et flentes om. R 17 ab scripsi ut (?) G a RPTE 19 in salices illas
 GR in salices T in salicibus PE 20 ymnum GT 24 canticis sion
 GPT canticision R 25 recolit G recolat R (at i. ras. 3?) PT 26 im-
 pia R gesserunt ex gesserint m. 3 R.

incentiuo tamen consuetudinis ægre desinentis agitantur: et ea, quæ occulta sunt uitia in nobis, admiscere se fidei sacramentis et inserere pertemptant, ut inter diuinos hymnos et sacras lectiones harum inimicarum captiuantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. nec sane deest hoc absolutum in plurimis exemplum. multos enim, quos uidemus legere atque disserere, hos rursum accidit deuersatos esse semper in stupris et in impietatibus deprehendi. sanctus uero quisque est, qui organum suum in salice suspenderit, istis, qui se captiuos duxerant, consortium Sion cantici negat neque inimicis sibi uirtutibus sanctarum cationum uerba communicat.

9. Quæ autem sint, quæ captiuos ducant, nos apostolus docet dicens: uideo aliam legem in membris meis militantem aduersus legem mentis meæ et captium me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. cum igitur inter concupiscentiam carnis et spiritus pugna est, tum ea, quæ captiuos nos conantur sibi subdere, pertemptant occupare corpus eiusque dominari seseque doctrinis spiritalibus, ut per consuetudinem his auctoritatem adimant, inserere. sed resistendum est et prophetæ uoce respondendum: quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? terra nostra retinenda est et in libertatem tuenda. polluta enim terræ corpora audire de Sion canticis nihil possunt, et aliena a deo, licet nostra sint, erunt, si a lege peccati cœperint esse captiua.

10. Sed memoria semper cælestis illius Hierusalem et sanctæ

18 Rom. VII, 23.

1 tamen *eras. R* aegrae *R* **gre *G om. PT* desinentes *G* 5 subrepat *R* subripat *P* *obrepat (?) *G* surrepat *T* inplurimos *P* 6 enim quos *R* enim qu** *G* enim iniquos *PTE* hos *RPTb* (*G euan.*) et hos *e* 7 accidit *Ge* audiri *R om. PTb* deuersatos *GPT* diuersatos *RE* et in impietatibus *GPTb* et impietatibus *Re* 8 depraehendi *G* quisque est *GP* quisquis est *R* quisque et *Tb* quisque *e* qui organum *ex* quo organum *m. 1 R* in salice *RTe* in salicibus *Pb* 9 captiuos *GRPE* captiuos *T* dixerant (?) *G* 15 in lege *Rb* *cf. Sabatier III, 612* in legē *PTE* 16 spiritus *RTE* spm *P* 18 seseque *R* seque *PTb* et sese *e* 23 polluta *P* sion canticis *RP* canticis sion *TE* 24 ueer si *P*.

Sion continenda est, uel dum redhiberi optatur, uel dum fletur
 amissa. id enim sequitur: si oblitus fuero tui, Hieru-
 salem, obliuiscatur me dextera mea. adhæreat
 lingua mea gutturi meo, si non meminero tui, si
 5 non præposuero Hierusalem in principio lætitiæ
 meæ. cum obliuionis pœna recordationis memoria spondetur.
 sed id, quod ait: obliuiscatur dextera mea, obscurum est
 per condicionem latinitatis. nam secundum græcitatæ pro-
 prietatem, qua ita dictum est: ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, non ut
 10 ipsa obliuiscatur, sed ne obliuio eius fiat, ostenditur. et magni
 periculi res est, si dexteræ nostræ fiat obliuio. omnes enim.
 qui spei bonæ pleni sunt, dexteræ deputantur, peccatoribus in
 sinistra collocandis. condicionem ergo obliuiscendæ dexteræ
 suæ, quam sibi fide et expectatione præsumit, sub pœna non
 15 recordatæ Hierusalem ipse proposuit, ut a memoria dexteræ
 suæ, id est qua in dextera locaretur, si ipse memoriam Hieru-
 salem non retinuisset, excideret.

11. Addit et aliam pœnam obliuionis dicens: adhæreat
 lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. scit
 20 infelix os dei laudibus mutum. scit beatas illas æternasque
 uirtutes throno dei adsistentes continuata uoce in dei laudibus
 permanere dicentes: sanctus, sanctus, sanctus dominus
 deus Sabaoth, pleni sunt cæli et terræ gloriæ tuæ.

22 Esai. VI, 3.

1 rediberi *P* 3 me *RE om. PT* 5 præposuero *RPTb* proposuero *e*
 7 dextera *R* me dextera *PT* 9 ET ΤΙΑΗCΘΕΙΝ Η ΛΕΞΙΑ ΜΟΥ *R*
 ei T·ΛΗCΘΕΙΗ ΗΛΕΞΙΑ ΜΟΥ *P*, in *T* h. l. pleraque euan. sed legi
 potest ΕΤΙΑΗCΘΕΙΗ epilisthii 10 fiat ante ostenditur *om. P* 18 col-
 ligandis *R* 14 expectatine *P* præsumit *R* p̄sumit (?) *T* p̄sumi *P*
 15 hierusalem ipsae *P* p̄posuit *R* p̄pos*** *T* proposuit *e* p̄posuit *P*
 præposuit *b* a *RTE om. P* 16 qua *E* quia *RPq{T* locaretur *Re*
 collocaretur *Pb* hierusalē *P* 17 retinuisset ex retenuisset *P* 18 addit
R addidit *PE* et aliam *Rb* aliam *e* &ia *P* 20 infelix os (ex hos) dei *R*
 infelix esse fieri dī *P* infelix os suum esse a dei *E* (*T* hic ubique obli-
 teratus) mutum *RE* motus *P* 23 pleni sunt caeli et terræ gloriæ
 tuæ *R om. Pe*.

scit et de his, qui mortuorum modo taciti in dei laudibus
 uiuerent, dictum esse: sepulcrum patens est guttur
 eorum, quia in gutture eorum, tamquam in sepulcro patente,
 in laudes dei emortua uox sileret. huic igitur sese silentii
 poenae sub obliuionis condicione subiecit, si memor Hierusalem
 non fuisset, sed etiam per id, quod sequitur: si non prae-
 posuero Hierusalem in principio iucunditatis meae.
 unicuique nostrum secundum uoluntatis suae sententiam laetitiae
 causa subiecta est et ex affectu animi sui initium gaudii sumit,
 ut potator ex ebrietate, ut gulo ex cibis, ut auarus ex pecunia,
 ut ambitiosus ex honoribus, ut seditiosus ex turbis, ut libidinosus
 ex stupris. haec ergo unicuique, prout his delectatur, laetitiae
 adferunt causam. sed propheta Hierusalem sibi initium laetitiae
 praeposit, hinc exordium gaudii sumens, quod in Hierusalem
 receptus immortalis ex mortali erit, quod angelorum frequentium
 coetu admiscebitur, quod in regno domini recipietur, quod con-
 formis gloriae ipsius fiet. nescit ergo alia gaudia neque aliud
 habet, unde laetetur, solam sibi Hierusalem gaudii initium
 praepone.

12. Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates,
 per multas spiritus angustias, per multa subrepentium uitiorum
 incentiua eo esse ueniendum, ueretur, ne quid sibi per naturam
 corporis ex uitiis adhærascit. post hoc enim ad deum pre-
 catur dicens: memento, domine, filiorum Edom in

2 Ps. V, 11.

2 sepulchrum *h. l. R* 3 gutturae *R* 4 in laudes *RPE* laudes (?) *T*
 sileret *ex seleret P* 6 per *om. R* praeposuerō *Pb* pposuero *Re sed*
cf. p. 730, 5 7 iucunditatis *R cf. Sabatier II, 266 adn. laetitiae PE*
 9 est et ex *RE* ē ex *P* 10 potor *corr. m. 1 R* gulo *R* gulo^{suu} *P*
 gulosus *E* 13 causam *RE om. P* 14 pponit *R* proponit *Ph*
 sumesⁿ *P* 15 mortale *R* 16 coetu *RP cf. de hoc datiuo Bücheler —*
Windekilde Decl. p. 110 coetui E in regno dñi *RP* in regno dei *T*
 in regnum dei *E* 17 ipsius *RE suae PT* 18 ierusa = lem *R* 20 et
 quia *RTE* quia *P* sibi *Re om. PTb* 21 subrepentium *RPE* surri-
 pientiu *T* 22 hoc *R* haec *PTE* dñi *Re* dominum *PTb* 24 in diem
RPE in die *T*.

Sion continenda est, uel d:
amissa. id enim sequitur
salem, obliuiscatur
lingua mea guttur
non præposuero
meæ. cum obliuiscatur
sed id, quod ait:
per condicionem
prietatem, quæ
10 ipsa obliuiscatur
periculi res
qui spei
sinistra

15 reco... ex conuentu beatorum uirorum et cælesti con-
sur... dignorum Hierusalem uiuorum et pretiosorum lapidum
s... erit, quam hæc terrena uitia usque ad fundamentum
exinanire nituntur. et quod fundamentum in nobis sit, aposto-
lus docet dicens: fundamentum autem aliud nemo
potest ponere præter illud, quod est Christus.
omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ
euacuare temptant, ne qua in nobis memoria et recordatio dei
resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. fundamento
enim fidei, quod est Christus, eruto et euerso ne ipsius quidem
25 edificandæ nobis per pænitentiam ueniæ consolatio relinquatur.

7 Ioh. I, 16. 19 I Cor. 3, 11.

1 alterum exinanite in ras. P 2 quod ad usque R quousque PT
3 terrenum RPE tren' T quæ quia R¹PTab quia R² 4 his RE
hi = P hii T baby = lonis P 6 ex ea Re ea Pb ex T 7 accepimus

PE accipimus T accipiemus R 8 quisque P quisq: T quisq R (cf.
Acad. p. 29) quisquis E enim supr. scr. P capax PTE pax R domini
RTE dño P de supr. scr. P 11 uoluntatem RPT¹E uoluptatē T²
12 bonorum KP hæc ergo RE ergo hæc PT 13 uti nos PTb ut in
nos R ut nos e 14 quisque P-quisq: Ta quisq R quisquis s 16 uiro-
rum et præciosorum P 20 sic RPT, præter illud (id α) quod positum
est quod est Christus E 25 per om. P ueniæ om. R relinque-
ratur P².

inanite, exinanite
Edom interpretatur
nostri, quæ, quia
tur, his Bah
nostri
uer

, ipse et
natura turbidi c.

ut, si semel nos in omnem

uetudinem traxerit, omnibus nos

exinaniat. hæc ergo uitia his sensus

asionibus imperant, uti nos fundamento ipso

sue, r... que enim sanctus est, pro parte Hierusalem

15 reco... ex conuentu beatorum uirorum et cælesti con-

sur... dignorum Hierusalem uiuorum et pretiosorum lapidum

s... erit, quam hæc terrena uitia usque ad fundamentum

exinanire nituntur. et quod fundamentum in nobis sit, aposto-

lus docet dicens: fundamentum autem aliud nemo

potest ponere præter illud, quod est Christus.

omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ

euacuare temptant, ne qua in nobis memoria et recordatio dei

resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. fundamento

enim fidei, quod est Christus, eruto et euerso ne ipsius quidem

25 edificandæ nobis per pænitentiam ueniæ consolatio relinquatur.

731
 memorata autem
 inaniendis nobis
 ut, ut, quate
 monstret
 inque

ad pe.

spiritales psalmorum.

pheta Babylonis filiam dic.

us super Babylonis flumina sessum.

nunc Babylonis filia misera sit? sed quia morbis
 porali intellegentia caret, spiritalis ratio tracta on est
 infelicem enim illam confusionis et perturbationis nostrae furto,
 sermo omnis reuertitur, quæ secundum historiæ fidem ex am 15
 fusionis patribus genita est, quia omnis caro superioris carnis
 est filia. ex his enim, qui primum confusis linguis confusionis
 urbem, quæ Babylonia est, condiderunt, uniuersarum gentium
 initia dispersa sunt. hæc ergo misera Babylonis est filia, id
 est caro omnium. cui qui retribuet retributiones suas, beatus
 est, scilicet qui carnem suam dominatui animæ subiecerit, et
 quisque eam spiritui subdiderit. illa enim omnes eos, qui
 inperiti de deo et ignari erant, omnibus uoluptatibus et desideriis
 suis subegerat et captivæ menti dominans imperabat. sed cum
 per cognitionem dei uitia eius, non dico abolitione, sed morte 25
 perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas et caritas
 impietatem, libidinem, auaritiam, ebrietatem, simultatem, odia

1 commemoratautē P captiuitatem P 2 adhortationē P 8 per-
 cunctari Pa 10 sic Re (nisi quod in R quæ pro cur), et cū superius
 sup^{ba} babylonis filia misera sit sed quia cet. P et quomodo cum superius
 superba filia babylonis nunc misera sit sed quia cet. Tb cf. Addenda 15 con-
 fusionis (s in ras. 2—3 litt.) R 20 cui qui retribuet RE cui q retri-
 buerit T cuique retribuere P 21 scilicet qui RTb scilicet quia P si
 quis e et quisq R quique PTb quisquis e 23 erant PTb sunt Re
 uoluptatibus^{et} desideriis P 25 dei R deitatis PTE uitia eius RE
 om. PT 27 simultatem om. R.

734
 tis promptum est noscere.
 tibi, pater, domine
 hæc a sapientibus
 asti ea paruulis,
 quæ ignorata essent
 ea esse his, qui
 nocentiam paru-
 ro, ubi in isdem
 in Iordane
 torum sine 10

diem Hierusalem, qui dicunt: exinanite, exinanite
 quoad usque fundamentum in ea. Edom interpretatur
 terrenum. uitia itaque terreni corporis nostri, quæ, quia ex
 natura corporis exeunt, Edom filii nuncupantur, his Babylonis,
 id est confusionibus et perturbationibus sensus nostri imperant,
 ut nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuent. scriptum
 est enim: quoniam de plenitudine eius omnes acce-
 pim us. quisque enim capax est domini, ipse et de plenitu-
 dine eius inpletus est. est autem hæc natura turbidi confusi-
 10 que per uitia corporis sensus, ut, si semel nos in omnem
 peccati uoluntatem et consuetudinem traxerit, omnibus nos
 bonarum uirtutum studiis exinaniat. hæc ergo uitia his sensus
 nostri turbidis confusionibus imperant, uti nos fundamento ipso
 exinaniant. quisque enim sanctus est, pro parte Hierusalem
 15 ipse est; quia ex conuentu beatorum uirorum et cælesti con-
 sortio dignorum Hierusalem uiuorum et pretiosorum lapidum
 ciuitas erit, quam hæc terrena uitia usque ad fundamentum
 exinanire nituntur. et quod fundamentum in nobis sit, aposto-
 lus docet dicens: fundamentum autem aliud nemo
 20 potest ponere præter illud, quod est Christus.
 omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ
 euacuare temptant, ne qua in nobis memoria et recordatio dei
 resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. fundamento
 enim fidei, quod est Christus, eruto et euerso ne ipsius quidem
 25 ædificandæ nobis per pænitentiam ueniæ consolatio relinquetur.

7 Ioh. I, 16. 19 I Cor. 8, 11.

1 alterum exinanite in ras. P 2 quod ad usque R quousque PT
 3 terrenum RPE tren' T quæ quia R¹PTab quia R² 4 his RE
 hi = ^{haec} P hii T baby = loniis P 6 ex ea Re ea Pb ex T 7 accepimus
 PE accipimus T accipiemus R 8 quisque P quisq: T quisq R (cf.
 Acad. p. 29) quisquis E enim supr. scr. P capax PTE pax R domini
 RTE dño P de supr. scr. P 11 uoluntatem RPT¹E uoluptatē T²
 12 bonorum KP hæc ergo RE ergo hæc PT 13 uti nos PTb ut in
 nos R ut nos e 14 quisque P-quisq: Tα quisq R quisquis ε 16 uiro-
 rum et præciosorum P 20 sic RPT, præter illud (id α) quod positum
 est quod est Christus E 25 per om. P ueniæ om. R relinque-
 retur P¹.

13. Commemorata autem Hierusalem captiuitate et filiorum Edom in exinaniendis nobis usque ad fundamentum adhortatione consequens est, ut, quatenus aduersus hæc nobis prouidendum sit, propheta demonstret. et demonstrat plane, non inopes nos neque inperitos relinquens, cum ait: filia Babylonis misera: ⁵ beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. beatus, qui tenebit et allidet paruulos tuos ad petram. uellem percontari eos, qui otiosas esse spiritales psalmorum intellegentias existimant, quam hic a propheta Babylonis filiam dictam esse intellegant, et, cum ¹⁰ superius super Babylonis flumina sessum atque ploratum sit, cur nunc Babylonis filia misera sit? sed quia sensus legentis corporali intellegentia caret, spiritalis ratio tractanda est. ad infelicem enim illam confusionis et perturbationis nostræ carnem sermo omnis reuertitur, quæ secundum historiæ fidem ex con- ¹⁵ fusionis patribus genita est, quia omnis caro superioris carnis est filia. ex his enim, qui primum confusis linguis confusionis urbem, quæ Babylonia est, condiderunt, uniuersarum gentium initia dispersa sunt. hæc ergo misera Babylonis est filia, id est caro omnium. cui qui retribuet retributiones suas, beatus ²⁰ est, scilicet qui carnem suam dominatui animæ subiecerit, et quisque eam spiritui subdiderit. illa enim omnes eos, qui inperiti de deo et ignari erant, omnibus uoluptatibus et desideriiis suis subegerat et captiuæ menti dominans imperabat. sed cum per cognitionem dei uitia eius, non dico abolitione, sed morte ²⁵ perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas et caritas impietatem, libidinem, auaritiam, ebrietatem, simultatem, odia

1 commemoratantē P captiuitatem P 2 adhortationē P 8 per-
cunctari. Pa 10 sic Re (nisi quod in R cur pro cur), et cū superius
^{ba} sup babylonis filia misera sit sed quia cet. P et quomodo cum superius
superba filia babylonis nunc misera sit sed quia cet. Tb cf. Addenda 15 con-
fusionis (s in ras. 2—3 litt.) R 20 cui qui retribuet RE cui q retri-
buerit T cuique retribuere P 21 scilicet qui RTb scilicet quia P si
quis e et quisq R quique PTb quisquis e 28 erant PTb sunt Re
^{et} uoluptatibus desideriiis P 25 dei R deitatis PTE uitia eius RE
om. PT 27 simultatem om. R.

consumpsit et omnibus operibus spiritus caro uicta famulatur. tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuet, id est qui dominatum in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum erat solita demutat.

- 6 14. Neque solum retributor retributionis beatus, sed etiam ille beatus, qui tenebit et allidet paruulos tuos ad petram. uitia corporis non sunt sinenda coalescere, sed in exordiis statim enecanda sunt. periculosæ enim sunt iam robustæ cupiditates, et difficulter adulta quæque perimuntur.
- 10 leuius autem est prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. beatus itaque est, quisquis in exordio inhonestas quasque omnium cupiditatum adpetitiones, quæ ex uoluntate carnis oriuntur, primum intra ius patientiæ suæ uirtutisque cohibebit, deinde eas ad fidem atque ad metum dei elisas
- 15 enecabit. omnis enim, qui ex peccatis ad religionem transferetur, peccata omnia in eam, ad quam decedet, religionem elisa comminuet. in eo autem, quod paruulos miseræ filiæ Babylonis tenet et allidit, et uirtus, qua nascentes cohibet, et fides, qua, ne adulescant, allidit, ostenditur. et allidit ad petram:
- 20 petra autem secundum apostolum Christus est. in quem beatus est, qui filiæ Babylonis paruulos, id est tenera adhuc corporis uitia allidet et conteret. ipsi unigenito deo ac domino nostro gloria et laus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXVII.

25

Psalmus Dauid.

Confitebor tibi, domine, in toto corde meo: quoniam audisti uerba oris mei et reliqua.

1. Duplicem in confessione significationem esse, in plurimis locis demonstrauius: aut peccati nostri, aut laudationis dei.

1 et ante omnib. om. P 2 retribuet R cf. p. 733, 6 retribuit PTE id est RE om. PT 5 etiam RPT et E 6 tuos RPb suos Te 8 enecandae R 9 quæquæ R 10 inter est et prorumpentes spatium 4—
litt. uac. R 11 retorquaere R 12 uoluntate PTE uoluptate R
15 transferetur Re transfertur PTb 16 decedet R decesserit PTE
17 comminuit P^s 18 et allidit R et allidit (allidit P) ad petram PTE
et uirtus, qua — allidit ad petram om. PT^{lustus?} uirtus R 21 treni T^{tener}
22 ac ex hac R Finit psal. CXXXVI incipit CXXXVII R Explicit psalm
CXXXVI incipit psalm CXXXVII P Expl. de CXXXVI incip. de CXXXVII T.

et hoc ita esse, ex euangelicis dictis promptum est noscere. nam cum ait dominus: confiteor tibi, pater, domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus sæculi et reuelasti ea paruulis, laudem dei patris ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus, confitetur, docens ideo absconsa ea esse his, qui prudentes uiderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euangelicis credidissent. at uero, ubi in isdem euangeliiis dicitur: et baptizabantur omnes in Iordane confitentes peccata sua, illic confessio peccatorum sine ambiguitate significationis alterius continetur.

2. Maxima autem et utilissima est letalium uitiorum morbis in eorum confessione medicina. sed confessio peccati non est tamquam rerum aliis ignoratarum professio, ut si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur; neque tamquam ignorans, qui scrutans corda et renes deus est, ad scientiam sui confessione tua indiget, cui promptum est non cogitata, sed cogitanda perspicere. confessio autem peccati ea est, ut id, quod a te gestum est, per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. nemo enim, quod agit, ad id agendum non aut ex fructu oblectationis alicuius aut iudicio bonæ in eo opinionis adgreditur, dum aut rectum id putat aut eo gaudet. sed cum per doctrinam dei uerique rationem ea, quæ sub specie aut utilitatis aut uoluptatis egit, intellegit esse peccatum, per peccati intellegentiam peccatum id esse, quod a se gestum est, confitetur.

3. Nullus autem, quod peccatum esse confessus est, deinceps cum uenia admittet, quia peccati confessio professio est desinendi. ceterum in intellectis et confessis manere, hæc peccati

2 Matth. XI, 25. 9 Matth. III, 6.

2 domine pater *PTE* cf. *Abh. IV*, 82 5 esse *R* 6 docens ex dicens *P*
8 hisdem *RP* cf. *Neue Formenl. II*, 201 15 caedae *R* 17 suam e non
cogitare *G* non solum cogitata *E* 20 ad id *GRP* id ad *T* aut ex
fructu *G* audax fructu *Pa* ex fructu *R* aut fructu *T* 21 eo om. *G*
22 rectum id *GR* rectum *PTE* 23 dei om. *R* 24 uoluntatis *RP*
egit *R* elegit *PTE* 27 quod *G* ex usu *Hilar.* cf. *Addenda* id quod *RPT*
28 cum uenia admittet *GR* debet admittere *PTE* 28 peccati confessio
GR confessio peccati *PTE* 29 hæc *RPT* ex *Bened.* in *adn.* fort. recte.

iam pridem scientia ueniam confessionis amittit. confiteri enim id tamquam recens cognitum non potest, quod a se cum peccati cognitione sit gestum. desinendum ergo a peccatis est, postquam in confessione est cognitio peccati; et confitendum
 5 est, ut propheta docuit, corde toto, non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. quid enim, si quis de furto pœnitens iniquis et turpibus lucris pecuniam suam auxerit? non erit quidem fur, sed erit auarus et raptor. aut si quis ex fornicatione desinens uino se nimio
 10 corrumpet? corpus quidem suum non polluet, sed animam contaminabit. et si quis a cœdibus temperans maledicus esse persistet? manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri non exigua secum peccati parte residente? detergis itaque omnibus
 15 uitiiis confessione opus est desinendi et orandum semper ad deum est, ut in cohibendis peccatis extinguendisque incentiuis eorum pendula uoluntatis nostræ studia confirmet.

4. Ob quod iam confidens propheta per confessionem ac precem suam in portu se innocentiae conlocatum ait: confi-
 20 tebor tibi, domine, in toto corde meo: quoniam audisti uerba oris mei. duplex intellegentiæ huius, ut superius iam diximus, sensus est. nam siue laudem deo confitetur, quia uerba oris eius audita sunt, siue per misericordiam dei, cum diu orasset, adiutus iam omnibus peccatis desinentibus
 25 confitetur. fidei nostræ utrumque conueniens, ut et dominum laudemus et confiteamur intellecta peccata.

5. Dehinc sequitur: et in conspectu angelorum psallam tibi. parum sibi existimat propheta esse, ut hominibus tantum præsentibus psallat, quia homines corporalium tantum
 30 negotiorum officia inspiciant. in eo enim, quod psallit, motum conplacitæ deo operationis ostendit. non ergo ea, quæ uidentur in corpore, cerni desiderat, sed ea, quæ spiritaliter naturæ

5 profeta G nequa aliqua G 6 operatione GRT ex oratione P
 10 animum R contaminauit ex contamiuit P 11 fort. aut si a criminibus
 G? ex caedibus PTa 16 extinguendisq. incentiuis (xtinguendisq. in is
 ras. m. 3) R 18 confitens PT ac ex hac R 19 collocat cū ait T
 24 audit' T 30 inspiciunt TE 31 ea om. PTE 32 ea supr. add. P.

spiritaless contuentur, gerere festinat. scit enim se sub specula angelorum uitam omnem moresque agere, et ubique hæc diuinorum ministeriorum auxilia fidelibus cunctis adsistere, ut scriptum est: angelus domini in circuitu timentium eum. legem etiam Moysi in manu mediatoris per angelos fuisse dispositam, apostolus docet. nec non et Heliseus absolutissime docuit humanas infirmitates angelorum auxiliis defendi et in omnibus periculis. si fides maneat in nobis, adesse spiritualium uirtutum defensionem. namque cum rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Heliseus propheta esset, pararet et nocturnis itineribus exercitum suum, qui antelucanus urbem obsideret, destinasset, puer Helisei conspecta obsidione dixit: o domine, quid faciemus? et dixit Heliseus: noli timere: quia plures sunt nobiscum quam cum illis. et orauit Heliseus ad dominum et dixit: adaperi oculos, domine, pueri huius, et uideat. et adaperuit dominus oculos pueri, et uidit; et ecce mons erat plenus equis et curribus in gyro Helisei, et descenderunt ad eos. tantus et tam nobilis propheta solus contemplatione auxiliorum spiritualium dignus est; sed oratio eius ad deum uisum incorporalium etiam puero suo meruit. in horum igitur adsistentium humanis auxiliis angelorum conspectu psallit propheta spiritualibus spiritualium operum contemplatione placiturus.

6. Sed non solum coram angelis psallit, sed etiam id, quod sequitur, efficiet. adorabo ad templum sanctum tuum: non in templo, ne quid secundum consuetudinem Iudæorum corporaliter loqui uideretur, si adoraret in templo; sed ad templum, id est apud templum spiritu et corpore adoraturus.

4 Ps. XXXIII, 8. 6 Gal. III, 19. 18 IV Reg. 6, 15 sq.

3 misteriorū *P* mysteriorum *Re* cf. *Acad.* p. 32 5 eum *om.* *R* ^y mosy *R*
 10 helisæus *R* post esset *supr. scr.* & *P* pararet *ex* pareret *corr. m.* 1 *R*
 et *om.* *P* 11 antelucanus *Re* (*G h. l. deest*) ante lucem *PT* 12 ob-
 sidere ≡ *P* 15 hælisaæus *R* 16 huius pueri *PT* 18 aequis *P*
 21 dñ *R* dominum *PT* 23 psallat *Ra* spiritualibus *RE om. PT* 25 psallet
 ex psallit *T* id *om.* *P* 28 uidetur *R* 29 spū ex spm *m.* 1 *R*.

templum autem deo esse sanctum quemque apostolus docet
dicens: uos estis templum dei, et spiritus dei habi-
tat in uobis. habitatio ergo, quæ ex nobis deo digna erit,
deo templum est.

- 5 7. Apud hoc ergo templum deo sanctum adorabit, non sine
perfecta ratione doctrinæ, ne qua hæreticis de incompositæ
orationis confusione ad studia sua pateret inreligiositatis occasio.
ait enim: et confitebor nomini tuo super misericor-
diam tuam et ueritatem tuam. cum dei nomini confitetur,
10 tenet euangeliorum et legis congruam fidem. quod enim sibi
nomen esset, sciri deus uoluit: eodem dicto euangelico et legis
dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respon-
dens ostendit: de resurrectione autem mortuorum
non legistis, quod dictum est uobis a deo dicente:
15 ego sum deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob?
non est deus mortuorum, sed uiuentium. in absoluto
ergo hæreticorum error est, qui alium atque alium euangeliorum
et legis deum asserunt, cum dominus id, quod principale in
lege est, ad confirmationem spei euangelicæ commemoret. est
20 autem et nomen aliud deo, quod in euangelis cognoscimus
domino dicente: pater, uenit hora, honorifica filium
tuum, ut filius honorificet te. et post multa alia sequitur:
manifestaui nomen tuum hominibus. et quod nomen
esset, superius ostendit dicens: pater, uenit hora, honori-
25 fica filium tuum. huius ergo nomen adorat, qui et secundum

2 I Cor. 8, 16. 18 Matth. XXII, 81 sq. 15 Exod. III, 6. 21 Ioh.
XVII, 1 sq.

1 sanctum quemque *R* sanctos quosque *PTE* 3 habitatio *ex* habitio *P*
ex nobis *R* a nobis *P* in nobis *T* 5 dñ GRP dñ *T* 6 neque *G* here-
ticis *G* 7 pateret (et i. ras. m. 3) *R* 9 et ueritate tua *T* 11 esset
G esse *RPTE* 12 sadducaeis *ex* sadducaeos m. 1 *R* 13 post ostendit
E add. ait enim, quæ uerba desunt in *GRPT* 14 quod *GRT* quid *P*
a dño *PT* 15 et dñ isac *G* deus isaac (om. et) *R* 17 qui alium adque
1
alium euangeliorum *R* qu aliū absque euangeliorū *P* qui alium absq:
euangeliorum *T* 21 pater uenit honora honorifica *G* pater ueniet
honorifica *R* 22 filius *GRPT* filius tuus *E* 24 *GR* eadem præbent.
quæ supr. lin. 21 25 nomen *GP* nomini *RP¹T*.

legem deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob sit, et secundum euangelia unigeniti dei pater est.

8. Extinguit quoque insolentem eorum professionem, qui humanæ naturæ et infirmitatis inmemores et inmisericordem deum prædicantes peccatis pœnitentium ueniam et solacium non relinquunt: cum ad pœnitentiam, per quam a peccatis desistitur, doctrina legis, prophetarum, euangeliorum, apostolorum eos, qui peccauerint, adhortetur, ut desperatæ iam spei aliquantulum per eam solacii comparetur, ut amissis licet beatis et maximis et deo proximis ne his saltem, quæ talibus sunt secunda, careamus.

9. Tollit etiam stultissimam eorum temeritatem, qui frustrato falsoque corpore dominum in carne uisum esse contendunt, ut eum pater e mentita ueritate in habitu falsæ carnis ostenderit, non recordantes post resurrectionem corporis spiritum se uidere credentibus apostolis dictum esse: quid conturbati estis. et quæ cogitationes ascenderunt in corde uestro? uidete manus meas et pedes meos, quoniam ipse ego sum: palpate et uidete, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habentem. ab horum igitur confessione confessionem suam propheta discernit perfectæ fidei ordinem tenens, cum in nomine deum Abraham et deum Isaac et deum Iacob, cum in misericordia pœnitentium misericordem, cum in ueritate uerbum, quod caro factum sit, confitetur.

10. Causa etiam confessionis hinc sumitur: quoniam magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. non uni

16 Luc. XXIV, 38 sq.

1 abraham *G* abrahæ *RP* abraæ *T* et dñ isaac (*isac G*) et dñ iacob *GPT* deus isaac deus iacob *R* 6 relinq. nt *G* relinquunt *R* 8 desperatæ *P* 9 per ea *P* 10 et deo proximis *om. PT* saltem *Ts* statim *RPa* (statim ex saltim ortum uidetur, *cf. Acad. p. 19*) 14 ostenderet *P* 17 in corde uestro *R* (*cf. text. graec. ἐν τῇ καρδίᾳ*) in corda uestra *PTE* 18 manus meas et pedes meos *Rc* et manus meas et pedes *PT* 20 habentem *PT* habere *R* 24 uerbum quod caro factum sit confitetur *GR* quod uerbum caro factum sit confitetur *T* uerbum caro factum sit confitetur quod *P* 27 non uni tantum genti ex non uni tantum unigeniti *R* non tantum unigeniti *TP¹* (non tantum unigenito *P²*).

tantum genti dei nomen est cognitum: super omnia magnificatum est et in omnes se magnitudo sanctitatis extendit. non barbarus, non Scythia, non seruus, non liber, non mulier, non uir, non ætas ulla secernitur: super omnia enim magnificatum dei nomen est. 5 templata conlapsa sunt, simulacra muta sunt, haruspices interuentu sanctorum silent, augurium fides fallit: unum dei nomen in omnibus gentibus sanctum est. adest enim semper in se sperantibus sanctis suis et, ubicumque inuocatum fuerit, præsentem opem tribuit.

10 11. Ait enim; in quacumque die inuocauero te, exaudi me. nullum diem iustus quisque sine metu transigit. neque anxia semper erga se fides securi temporis otium recipit. scit omnes dies plenos insidiarum sibi esse, diabolo atque eius angelis excidium sibi semper mouente. scit diem
15 illam domini occultam, insperatam, modo nocturni furis repentinam futuram. ut igitur se in quacumque die inuocantem exaudiat, deprecatur. nec diffidit, quid in quacumque die exauditus obtineat. sequitur enim: multiplicabis me in anima mea in uirtute tua. per multam scilicet dei curam multiplicabitur ipse in animæ uirtute, ne quid in se tribulationibus,
20 ne quid terroribus pateat, sed, cum temptationes ingruunt, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ uirtute tolerantur.

12. Et quia certa spes ista est, ut animæ uirtus diuinæ misericordiæ multiplicetur auxilio, debitam ob id ab omnibus deo confessionem fatetur dicens: confiteantur tibi.
25

1 super omnia R¹PT super omnia enī R²? sed super omnia E
2 mansuetudo P 3 scytha R 5 muta 5 (in marg. add.: ta t minutata) T
mutata sunt RPE cf. quae dixi Acad. p. 102 6 aruspices RT post silent R
ad sequentia aberrans add. gentibus sc̄m est augurium PT auguria
(quod certe ex auguriū ortum est) R cf. Neue Formentl. 1, 103, Georges
Wortf. 82 augurum E 7 in omnibus gentibus GPT in omnibus R
12 saecuri R 18 dies ex dees corr. m. 1 P 14 atque eius angelis
scripsi, adque euangeli* G atque angelis eius RPT (sed in P litter. tq:
in ras. et uox angelis in marg.) mouente GR mouentib: T mouentibus
Pa molientibus • diem illam diem R 15 dñō G inseparatam G
modo G et modo RPT 17 nec diffidit G nec diffidit propheta RPTE
quod G 21 ne quid terroribus om. R pareat P ingruunt PT
22 incidit ex incidet P 25 dñ GPT, supr. scr. m. 3 R confessione P.

domine, omnes reges terræ: quia audierunt omnia
 uerba oris tui. et cantent in uis domini, quoniam
 magna est gloria domini; quoniam excelsus domi-
 nus et humilia respicit et alta de longe agnoscit.
 et quos reges terræ propheta significet, iam in plurimis psalmis
 ostensum est. reges non gentium, sed terræ, id est sui
 uniuscuiusque corporis regem desinente a se regno peccati.
 uocati enim sumus in regnum cælorum ex regno mortis euerso:
 mors enim regnauit ab Adam usque ad Moysen;
 et iam unusquisque rex suus est secundum apostolum: iam
 sine nobis regnatis. horum igitur confessio deo digna
 est. audierunt enim omnia uerba oris dei et in reges se con-
 stitutos sciunt.

13. Neque solum confiteantur, sed et cantent in uis
 domini, non transgredientes uias dei, sed in his euntes. uia
 autem dei sunt prophetæ omnes et apostoli, in unam uiam
 unumquemque uia sua dirigentes. et quod ex omnibus in
 unam uiam concurratur, propheta demonstrat dicens: state
 in uis domini et interrogate semitas dei æter-
 nales et uidete, quæ est uia bona, et ambulate in
 ea. uia enim domini æternæ. in his itaque uis domini
 cantandum est et hymnis prophetalibus concinendum, quia
 magna dei gloria est; magnificentia enim eius non est finis.
 nam magnitudinem gloriæ suæ opera testantur, cælum, terra,
 maria, æther, homo ipse, qui rationis particeps ad horum
 cognitionem perfectus est, ut per hæc uisibilia inuisibilem dei
 gloriam contueretur.

9 Rom. V, 14. 10 I Cor. 4, 8. 18 Hierem. VI, 16.

1 omnia uerba GT uerba RPe 2 *antem G 3 magna est GR
 magna PT 4 agnoscit G cognoscit RPET cf. p. 742, 8 5 profeta
 G profetia R 7 rege** G regem R reges PT 8 enim GR om. P
 ex regno R et regno G & regno P 11 regnatis GP regnastis R
 14 cantent (t in ras. 3) R 16 et apostoli GT apostoli RP 17 sunt
 dirigen+es G in unam uiam G in unam RPTE 22 ymni* G 23 gloria
 di est P magnificentia ei' enim P 24 nam om. R 25 ad horum
 cognitionem RT in horum cognitione P horum cognitione e.

14. Neque solum magna est dei gloria, sed etiam excelsus est et humilia respicit. hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit, qui excelsus est. sed quæ humilia respicit? nempe ista: cor contritum et
 5 humiliatum deus non spernit; et rursum: et super quem respiciam, nisi super humilem et tremementem uerba mea? sed qui excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationem, quod et alta de longe agnoscit. superbæ et insolentes cogitationes deum non fallunt: agnoscit
 10 omnia, et nihil scientiæ eius inpenetrabile est. deus, ut scriptum est, prope est his, qui tribulato sunt corde; non admiscetur autem adrogantibus, neque insolentibus prope est unicuique nostrum pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus, spiritali uirtute, ubi se dignum est, adquiescens. et
 15 ideo alta a longe cognoscit, quia et per indignitatem abest ab insolente et per uirtutem, longe licet, quæ sunt superba. cognoscit.

15. Si ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me. non abnuitt iustus iste, ne in mediis tribulationi-
 20 bus ambulet. scit enim, quia tribulatio secundum apostolum patientiam operatur. scit inprobabile aurum non placere. scit uictorem militem nisi bello non futurum, scit intemptatam fidem languere, scit in tribulationibus secundum apostolum gloriandum. scit inparem se tribulationibus sine auxilio dei esse; et idcirco
 25 per deum salutis suæ certus est et, cum in mediis tribulationibus ambulet, per eundem se uiuificandum esse confidit. ait enim: super iram inimicorum meorum extendisti manus tuas: et saluum me fecit dextera tua. dominus

4 Ps. L, 19. 5 Esai. LXVI, 2. 11 Ps. XXXIII, 19. 20 Rom. V, 3.

5 spernit GR spernet PTE 6 tremementem ex trementan corr. m. 1 R

7 sed qui R sed qui ≡ P sed q¹ (?) T sed quia E 8 agnoscit RT agnoscit ex acnoscit P cognoscit E 12 adrogantibus G arrogantibus RPT 13 unicuique nostrum G unicuique enim nostrum RPT 15 alta a longe scripsi alta longe R a longe alta PT quia et R qui et PT 19 abnuitt ex abuit P istae R 21 inprobabile aurum R improbabilem uirum PTE 23 languere R 24 sine Re nisi PT 26 per eundem R per eadem PT confidit supr. scr. P 27 meorum om. PT.

retribuet pro me. irascentibus inimicis nos extensa manus
 dei protegit. tribulationes enim inimici adferunt irascentes
 fidei et spei nostræ: quia aduersarius noster secundum aposto-
 lum diabolus tamquam leo rugiens ambulat, quærens nos
 deuorare. sed super iram inimicorum, per quos diabolus
 semper operatur, manus domini extenditur, et sperantes in se
 saluos facit dextera eius. uirtus significatur in dextera; et ideo
 dominus, qui dei uirtus et dei sapientia est, nonnunquam dei
 dextera nuncupatur et cognominatur, per quem aduersus omnes
 inimicos in omni tribulationum bello protegemur.

16. Seruauit autem euangelicæ mansuetudinis propheta
 rationem, qua iniuriam reddere his, qui nos persecuntur, inhi-
 bemur, dicens: dominus retribuet pro me. illi enim
 uindicta seruanda est, qui in calumnia uestis dimitti et pallium
 iussit, qui post iniuriam alapæ unius præberi et maxillam
 alteram uoluit, qui uetuit malum pro malo reddi: plus uindictæ
 adepturis his, qui æterno iudici ultionem præsentis iniuriæ
 reseruassent.

17. Concludit deinde fidelissimæ spei uoce: domine, mi-
 sericordia tua in sæculum. opera manuum tuarum
 non omittas: ut, quia dei misericordia in sæculum est
 extendens super iram inimicorum manum suam et fideles suos
 protegens dextera sua et pro his retribuens, opera manuum
 suarum non omittat, hominem scilicet, qui ait: manus tuæ
 fecerunt me et cetera. nonnunquam manu dei facta
 commemorari solent: homo uero semper manibus effectus,

3 I Pet. 5, 8. 18 Matth. V, 40. 24 Ps. CXVIII, 78.

1 nos extensa (*transpositionis signa eras.*) R extensa nos PT 5 irā
 sup. add. m. 2 P inimicorum R 9 nuncupatur & cognominatur R
 cognominatur PT 10 in omni R in omnium PT bella P protegemur
 R protegimur PT 12 persecuntur R persequuntur PT 14 uestis
 R¹PT uestes R² (?) e pallium ex palleum P 17 adepturis his R
 adepturis PT 19 fidelissime dī uoce PT (*T haec uerba in marg. add.*
et adiunxit aliam lectionem: fidei suae uoce) 20 in saeculum PT (*al-*
terā alēra LXX) in saecula R 21 omittas (*mit in ras. 3*) R 25 non-
 nunquam RP nonnunquam ex nunquam T 26 manibus RPT manibus
 dei E.

nobiliore in eum opere ex manuum connumeratione monstrato. ut igitur hunc non omittat precatur et sit ei auxiliator assiduus per eum et in eo, qui ait: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXVIII.

In finem psalmus David.

Domine, probasti me et cognouisti me et reliqua.
 10 1. Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profectus est. et hoc non in obscuro est, cum legimus: hæc dicit dominus; et iterum: audite uerba domini: et rursum: quoniam dominus locutus est; et in eodem: os enim domini locutum est ista. de psalmis autem
 15 ipse dominus in euangeliiis confirmat, cum ait de se: si, inquit, David in spiritu uocat eum dominum, quomodo dicitis, quod filius eius est? docens omnia David spiritu prophetico elocutum. locutum autem de se licet in hoc loco eodem ostenderit, cum ait ab eo dominum se esse in
 20 spiritu nuncupatum, absolutius tamen ostendit, in psalmis sacramentum omne corporei aduentus sui contineri, dicens: hæc sunt uerba mea, quæ locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum, quoniam oportebat omnia

3 Matth. XXVIII, 20. 12 Hierem. XXXI, 2; 10. 13 Esai. XXIII, 3. 14 Esai. LVIII, 14. 15 Matth. XXII, 45. 21 Luc. XXIII, 44.

1 in eum *RE* in eo *PT* connumeratione monstrata (*sic*) *RP* commemoratione monstrato *TE* 2 ut igitur hunc *R* ut hunc igitur *PT* 3 et in eo *RT* et in eū *P* sum uobiscum *R* 4 usque in *R* usque *P* usque ad *TE* 5 *sic Re*; dominus noster Iesus Christus *PTb* Finit psāl. CXXXVII incipit CXXXVIII *R* Exp̃ tract psalmi CXXXVII inc̃ tract psalmi CXXXVIII *P* Expl. de CXXXVII incip. de CXXXVIII *T* 10 sq. *sic Re*; omnem propheticum sermonem ex diuini (diuini *ex* diui *P*) spiritus instinctu profectum non in (in *supr. scr. P*) obscuro est, cum legimus *PTb* 15 cum ait si inquit dauid *R* cum ait de se si inquit dauid *PT* cum de se loquens ait: si David *E* 18 in hoc loco eodem *R* in hoc eodem loco *PTE* 19 ait ab eo *R* ab eo ait *PTE*.

impleri, quæ scripta sunt in lege Moysi et in prophetis et psalmis de me. non est ergo ambiguum, quod in psalmis de eo scriptum sit. nam tametsi pleraque in his talia sint, ut ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum, apostolorum generationis quoque primæ et generationis sequentis referri oporteat, tamen, quia omnia in Christo et per Christum sunt, quidquid illud in psalmis est sub diuersorum personis prophetatum, omne de ipso est: quia doctrina omnis, diuersis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diuersos præstat, ut ipse noscatur. hæc nobis propter præsentem psalmum commemoranda necessario fuerunt, ne forte sine probabili auctoritate præsumpsisse existimaremur, ut ad personam Christi omnem hanc eius prophetiam referremus.

2. Diligenter autem ea obseruanda est ratio, ut, quæcumque homini illi, quem ex utero sanctæ uirginis adsumpsit et in quo se nasci hominem, qui deus erat, uoluit, apta esse et congrua uidebuntur, cum debita cælesti naturæ suæ dignitate tractentur neque sacramentum salutis nostræ, quo in forma dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemutabilis suæ et inuisibilis et incorporeæ et impassibilis substantiæ coaptemus. quod enim homo fuit, nobis profecit, sibi nihil dempsit. exinaniuit enim se in forma dei manens, ut et forma hominis

1 in lege Moysi *Rb* in libro moysi *PTe* (*in P ex parte in ras.*) et in prophetis et psalmis *R* et in prophetis et in psalmis *P¹T* et prophetis et psalmis *P²b* 2 quod *R* quin *PTE* 3 pleraque *Re* plerumque *Pb* plerumque *T* 4 patriarcharum prophetarum martyrum apostolorum *Re recte, quia martyres etiam in prima generatione i. e. apud Iudæos erant, apostoli autem in secunda tantum, prophetarum patriarcharum apostolorum martyrum PT* 5 generationis quoque primæ *RTE* generationes quoque primæ *P* et generationis sequentis *TE* et generationes sequentes *RP* 7 in *supr. scr. P* 10 præstat *RPTα* præstet 11 sine probabili *Re* improbabili *PTb* 12 ad personam Christi omnem 13 ad personam omnem *Rα* ad personam eius (ei' *T*) omnem *PT* 13 hanc eius prophetiam *Re* hanc prophetiam eius *PTb* 14 est ratio *R* ratio est *PTE* 15 assumpsit *RE*

psumpsit *P* psumpsit *T* 18 q' *T* qua *RPE* 19 formam serui *GRT* forma serui *P* 22 enī *supr. scr. m. 1 R* ut & forma hominis esset non ut forma dei esse desineret *R* non ut forma serui esset et forma dei esse desineret *PT*.

- esset, non ut forma dei esse desineret. ait enim ipse: quæcumque pater facit, eadem et filius facit similiter. numquid in forma serui manens uirtutem et diuinitatem, qua in forma dei manebat, amisit? cum enim in corpore humili-
- 6 tatis nostræ, quæcumque pater facit, eadem et ipse facit similiter, nihil per consortium carnis a paternæ diuinitatis potestate degenerat; neque id corpus, quod adsumptum est, uirtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore, quod adsumptum est, uirtus naturæ antea manentis operetur.
- 10 3. Itaque si quid infirmum ex persona eius dictum reperietur, ad hominem referri oportet, per quem habitauit in nobis. uerbum enim caro factum est et habitauit in nobis. referendum autem ob id est, quia non alienæ aut simulatæ naturæ hominem adsumpsit. uerbum namque caro factum
- 15 habitauit in nobis: non in uitia infirmitatesque carnis ex uerbi uirtute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus adsumens. adsumptio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud adsumpsisse naturam. et extra generis necessitatem uoluntatis accessio est. non enim peccator fuit, sed
- 20 peccata suscepit; neque infirmus extitit, sed portauit infirmitates. ipse enim secundum prophetam peccata nostra suscepit et infirmitates nostras portauit. et ne quid in impassibilem atque indemutabilem diuinitatem infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: et nos putabamus eum in dolori-
- 25 bus esse. suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur; et putatur dolere, quia patitur: caret uero doloribus ipse, quia deus est. et cum habitat in nobis cumque infirmitates nostras

1 Ioh. V, 19. 12 Ioh. I, 14. 21 Esai. LIII, 4. 24 Ibid.

3 in forma serui manens *Ge* in forma manens serui *R* in forma dei
manens *PTb* 7 uirtuenaturæ *G* 8 aboleuit *GRE* absoluit *PT*
10 repperietur *GR* 11 oportet *GT* oportebit *RPE* habitabit *G*
12 et *om.* *G* habitauit *GRT* ex habitabit *P* 13 aut simulatæ *G*
16 homo natur. (?) *G* 23 adque *G* 24 adiecit *GR* dicit *P* puta-
bamus *GR* putamus *P* 25 iniquitates *G* 26 dolore *G* 27 habitat
GRP inhabitauit *e.*

suscipit et cum susceptis infirmitatibus non dolet, non potest non esse, qui habitat, nec a se defecisse, qui suscipit, nec abolitus deus esse, qui non dolet. et hæc quidem propter præsentem psalmum commemorata paucis sunt, quia uidetur statim ex persona hominis cœpisse, ne per hoc, quod tamquam homo loquitur, decessisse ex paternæ diuinitatis gloria uideretur.

4. Ait enim: domine, probasti me et cognouisti me. apostolus, cum nos patientiæ et spei doctrina erudiret, ait: tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationem, probatio uero spem, spes uero non confunditur. et hæc quidem in sanctorum quorumcumque uita atque operibus fuisse cognoscimus, ut multis passionibus tribulationibusque iactati probabiles deo facti sint. si quis enim exulem Abraham et in metu parricidii et cælibatus et in ceterarum passionum iniuriis mansisse fidelem semper meminerit; si quis fugam iacob et præter æstiuorum dierum laborem hibernarum noctium uigilias in custodiis ouium recordetur; si quis Moysi quadraginta annorum seruitutem et in eo acerba plebis opprobria et magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat: intellet eos patientia et constantia spei probatos non inmerito id esse præmii consecutos, ut in Abrahamæ semine gentes benedicerentur, ex iacob israel esset, moyses pharao in deum fieret. longum est passiones ceterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum et beata atque inuicta illa pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in urbibus, in propriis, in exteris, in plagis, in uinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. certe hos omnes patientia

9 Rom. V, 3 sq.

1 suscepit *GP¹e sed cf. lin. 2* et om. *P* 2 defecisse *GR* defuisse *P* suscipit *G* suscepit *RP^e* 4 quia *G* 5 quod *GP* *supr. scr. m. 1 R* 6 decessisse *GR* decidisse *P* 9 perficit = *R* perfecit *G* operatur *P* 11 confunditur *G* confundit *RPE* quorumcumque *G* quorumque *RP^b* quoque *e* 12 uitā *G* 14 celibatus *G* 19 opprobria *GP* obprobria *R* 21 semine *RE* nomine *P* 22 ex iacob *GP* et iacob *Re* et moyses *P* farao *RP* Pharaoni *E* cf. p. 500, 6 24 beatam atque inuictā *P* 25 in ^{ob} propriis (ob *supr. scr. m. 2*) *P* 27 documenta *GR* docimenta *P*.

probabiles reddidit, per quam non erubescendæ spei suæ fiduciam probauerunt. sed hæc oportunius et plenius suis locis tractari oportet: nunc ad eum, ex cuius persona psalmum consistere diximus, reuertendum est.

5. Non confundenda autem persona diuinitatis et corporis est. omnis enim nunc in exordio ex persona eius hominis, quem adsumpsit, oratio est: probasti me, deus, et cognouisti me. probatus est, ut cognosceretur, quia posterior est probatione cognitio. et uideamus secundum euangelicam doctrinam, hic dei filius quomodo sit et probatus et cognitus. humilitas namque eius, per quam meruit ab omni cælesti, terrestri et inferno adorari et in gloria dei patris esse, probatio eius fuit. ita enim apostolus ait: fuit obcædiens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter hoc exaltauit eum deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectat cælestium et terrestrium et inferiorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris. propter hanc itaque usque ad mortem obcædientiam et mortem crucis infirmitas carnis adsumptæ in nomine atque honore immortalitatis et in patris dei gloria conlocatur. dei enim nomen donatur et nomen non sine honore donatur. honor autem, qui donatur, non alius potest esse quam nominis; nomen uero indulti honoris non aliud est quam quod gloria est paterna: ut qui in forma dei manens formam serui accepit, propter obcædientiam formæ seruilis cum crucis morte susceptæ in gloria dei patris esset.

13 Phil. II, 8 sq.

2 oportunius *R* opportunius *PE* cf. *Acad.* p. 28 3 oportet *R* oporterent *P* consistere *GRP* constare *E* 7 dñ *G* om. *RPE* 9 probatione *GR* probationi *P* 13 et inferno om. *G*? 18 oboediens *G* obediens (e in ras. 3) *R* oba ≡ diens (erat obaudiens, sed etiam a in ras.) *P* 17 flectat *R* flectatur *PE* cf. *Acad.* p. 57 et terrestrium *R* terrestrium *PTE* 19 in gloria dñ *G* in gloria est dei *RPTE* hoc? *G* 21 et in nomine *RPTE* in homine *G* adque (atque *TE*) honore immortalitatis *GTE* adque honorem mortalitatis *P* atque naturæ honorem immortalitatis *R* 24 non alius est *R* 25 gloriæ est paternæ *R* ut om. *P* 27 suscepta *G*.

cuius antea manebat in forma. sed hæc apostolus iam de perfectis locutus est: demonstrandum autem in euangeliiis est, ubi et probatus et cognitus est.

6. Humilitas itaque eius probatio est. unigenitus namque deus, peccatorum remissor, æterni regni dominus baptizari se 5 tamquam peccatorem exposcit. officium istud baptista renuit agnoscens eum, qui sibi potius peccata donaret. ille autem suscepti in se hominis iustitiam etiam sacramento baptismi expleuit: peccati nostri, peccati ipse nescius, particeps fieri non recusat et omnem in se humilitatem caducæ carnis adsumens 10 Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. probatur in istis omnibus, dum geruntur; sed uideamus, an probatus agnoscitur. ait enim euangelista: et baptizato Iesu confestim ascendit de aqua. et ecce apertisunt cæli et uidit spiritum dei descendentem de cælo, sicut colum- 15 bam uenientem in ipsum, et ecce uox de cælo dicens ad eum: hic est filius meus dilectus, in quo conplacui. probationem mox consecuta cognitio est: et quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna uox filium conplacitum sibi, postquam probauit, ostendit. est et probatio, 20 quam statim consecuta cognitio est. in deserto agit, temptationi diaboli subicitur seseque nunc in fastigium templi, nunc in excelsum montem patitur efferri. contumeliæ itaque se iniuriæ tam grauis dedit, dum in deserto est, dum condicione temptationis inluditur, dum eleuari potest in templum atque montem. 25 sed temptationum probationem agnoscentis testimonium non reliquit. ait enim scriptura: tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli ministrabant ei. homo temptatur, homo circumfertur, sed post hæc angeli ministrant. per probationem

18 Matth. III, 16 sq. 27 Matth.-IV, 11.

2 in euangeliiis *GPT* in euangelio *R* 7 donaret *Re* donasset *PTb*
 9 expleuit *ex* explebit *P* peccati *RT* et peccati *P* 16 uox de caelo
 dicens ad eum *G* uox dicens ad eum *R* uox de caelo dicens *PT*
 20 probauit *ex* probabit *P* 24 dedit *R*¹ dedit *R*²*PTE* 26 tempta-
 tionum *ex* temptationem *corr. m. 1* *R* temptationum *P* agnoscentes *P*
 27 tunc *R* tū *PT* reliquit *RP*¹ 28 ministrabant *PTE* ministrant *R*
 29 ministrant *RTE* ministrabant *P* per probatione *ex* per probationem
 (sic) *R*.

cognoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. in ceteris autem quotiens probatus est, totiens et cognitus est. Petrus passionem eius detestatus est, crucis in eo scandalum præ amore et confessæ iam a se diuinitatis cognitione non
 5 sustinens; sed quia eum ob infidelitatem crucis satanam nuncupasset, non multo post, cum in monte gloriæ suæ habitu constitisset, tali a patre uoce cognoscitur: hic est filius meus dilectus, in quo conplacui, hunc audite. probationem, quam temptatio apostoli effecerat, paternæ uocis
 10 agnitio est consecuta.

7. Dehinc sequitur: cognouisti sessionem meam et resurrectionem meam. in sessione doctrinam significari euangelica auctoritas est. sessiones autem nobiscum hæ sunt, quæ a Græcis cathedræ nuncupantur. Moyses cathedram habuit
 15 secundum domini dictum: super Moysi cathedram sederunt scribæ et Pharisei. omnia ergo, quæ dicunt uobis, facite et obseruate: secundum autem opera eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt. cum igitur doctrina Phariseorum ob id probabilis
 20 esse doceatur, quia ipsi in Moysi cathedra sederunt, doctrina necessario significatur in cathedra. cognouit itaque sessionem. cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum uoluntatem eius, qui se misit, exsequitur, cum humilitati corporis sui gloriam postulans audit e cælo: et honorificauit et honorificabo.
 25 sed doctrina non minus in sessione eius, quam in surrectione opus cognoscitur. nam ut sessio doctrinæ præceptum est, ita et surrectio operationis effectus est. sedens Iesus docuit in monte; sed post doctrinam ad opera descendit. ita enim

7 Matth. XVII, 5. 15 Matth. XXIII, 2 sq. 24 Ioh. XII, 28.

2 totiens et *RTE* totiens *P* 3 scandalū ex scandalo *P* 7 tali a *PTE* alia *R* 10 agnitio *Re* cognitio *PTb* 11 cognoui *P* 18 hæc *R* 15 super moysi cathedram *RT* super moysi cathedra *P* super cathedram moysi *E* 16 farisæi *R* quæ *R* quaecumque *PTE* 18 enim *om. P* 20 cathedrā *R* 21 sessionem cum *R* sessionēmeā *P* sessionem eius cum *TE* 25 in surrectione in *ras.* *R* in resurrectione *PTE* 26 opas *Tb* eius *e, om. RP* 27 surrectio *R* resurrectio *PTE* in montem *P*.

scriptum est: et descendente eo de monte secutæ
sunt eum turbæ. et ecce leprosus quidam ueniens
adorabat eum dicens: domine, si uis, potes me
mundare. et extendens manum tetigit eum Iesus
dicens: uolo, mundare. ad sanandam quoque centurionis
filiam surrexit dominus; scriptum est enim: et surgens
Iesus sequebatur eum cum discipulis suis. cum
autem perfectum illud in lauandis apostolorum pedibus humi-
litis suæ officium expleuit, ita legimus: surrexit a cena
et posuit uestimenta sua et accepto linteo præ-
cinxit se. cognoscitur itaque in sessione eius et surrectione
doctrina atque opus, quia et sermone et opere dei in se patris
gloriam prædicabat.

8. Intellexisti omnes cogitationes meas de longe.
scrutans corda et renes deus est; et quomodo de longe cogi-
tationes eius intellectæ sunt? de longe non ad locum, sed
ad tempus refert. non enim de longe intellegis ait, ut
significatio loci esse credatur, tamquam longe ab humanis
operibus situs uirtutis suæ scientia ea, quæ cogitantur, intellegat:
sed de longe intellexisti, præteriti potius temporis signi-
ficans ætatem. et ubi istud, quod longe ante cogitationes suas
cognouerit, reperiemus? nempe ubi dicitur: ecce puer meus,
quem elegi, dilectus meus, in quo conplacuit anima
mea: ponam spiritum meum super eum, et iudicium
gentibus nuntiabit. non clamabit, non contendet,
neque quisquam in plateis uocem eius audiet. et

1 Matth. VIII, 1 sq. 6 Matth. IX, 19. 9 Ioh. XIII, 4. 22 Matth.
XII, 18 sq.

2 eum sunt *PT* ueniens *om.* *PTe* 4 & tetigit eum *P* 5 ad *Re*
et ad *PTb* sanandæ *P* centurionis *RPT* archisynagogi *E* 6 filiâ *P*
9 a cena *R* ≡ caena *P* 11 et surrectione *R* et resurrectione *e* et in
resurrectione *PTb* 12 dei in se patris gloriam *RE* dei in patris gloriâ
P dei patris gloriam *T* 17 intellegi se ait *R* 18 significatio *Re* res
PTb 19 situs uirtutis suæ scientia ea quæ *R* sit cūm usu uirtutis
suæ et scientia quæ *PT* sit cum uisu uirtutis suæ et scientia quæ *e*
20 intellexisti *TE* intellexit *RP* 22 reperiemus *R* repperimus *P*
24 sup eum spm meū *R* sed cf. p. 663, 4 25 non clamabit *om.* *PT*.

huius prophetiæ tum euangelista meminit, cum his, quos curabat, ut de se tacerent iubebat. has ergo cogitationes eius, humilitatis scilicet et patientiæ, longe ante intellexit, quia de his erat prophetarum ore testatus.

- 6 9. Semitam meam et directionem meam inuestigasti. est autem de semita et directione, antequam id ipsum tractatur, non nihilum præloquendum. id namque, quod nobiscum semita est, alia uirtute atque intellegentia cum Græcis est: *τρίβον* enim nuncupant, id est frequenti ingressu discursuque
 10 contritam, per quam non semel neque aliquando, sed semper incessum sit. quod autem nostri directionem transtulerunt, id illi ex hebræo *σχοινίον* interpretati sunt. *σχοινίον* autem quarundam gentium consuetudine certum et constitutum modum itineris significat, ut, quod nos milia, id illi *σχοινίον* nuncupent.
 15 10. Dominus itaque noster in corpore, quod adsumpsit, iam transcursam a se atque tritam in prophetis semitam percucurrit et certum constitutumque sibi itineris sui finem confecit. quod autem per tritam prædicationis semitam ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis
 20 prophetas et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina congregans pullos suos, et noluisti! quotiens cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. nihil ergo noui et egit et passus est, cum per nolentem congregari filios suos
 25 Hierusalem totiens et auditus et inhonoratus est in prophetis.

19 Matth. XXIII, 87.

7 tractatur *RP* tractetur *TE* 8 adque *G* intellegenti *G* 9 tribon
GT tribu *P* *τρίβον* *R* 11 incessum sit *GT* incessu sit *P* ineundū sit *R*
 12 id illi *GRT* ex ad illi *P* *CXOINION* *G* *CXOINION* *P* *EXOTINION* *R*
CXIVOV *T* *exotinion* α interpretati sunt *GR* non interp ≡ tati
 sunt *P* interpretati sunt *præeunte unius uocis lacuna* *T* *COXIIINION*
P, *GRT* α ut supra 14 id illi *RT* id illi ex ad illi *P*, om. *G*
CXINION *G* *COXIIINION* *P*, *RT* α ut supra 15 in corpore *G* in eo
 corpore *RPTE* 16 transcursū *P* percucurrit *GRT* percurrit *Pe*
 18 audiamus *GPTE* audiam *R* 19 h. l. fin. cod. *T* 20 lapidas *GR*
 lapidas ex lapides *P* qui ad te missi sunt *P* qui ad te missi *G* qui missi
 sunt ad te *Re* 21 colligere *R* collegere *G* congregare *PE*.

11. Quod autem definitum et præscriptum iter confecturus esset, ostenditur in eo, cum ait: ego te honorificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi. qui datum sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis expleuit. scit autem sibi constitutum esse, quid gerere oporteat, cum ait Petro gladio his, qui adprehendendum eum uenerant, resistenti: calicem, quem dedit mihi pater meus, non bibam illum? docens se præsceptæ sibi a patre passionis calicem esse bibiturum. scit se etiam semitam suam directionemque conplesse, cum poto aceto spiritum traditurus ait: consummatum est! et mox tradidit spiritum.

12. Hanc ergo semitam et directionem suam pater inuestigauit. inuestigauit autem, cum per prophetam de sorte uestis prophetauit, ut scriptum est: et super uestimentum meum miserunt sortem. et iterum, cum de tradito inter latrones atque suspenso recognita est prophetia dicens: et cum iniquis aestimatus est; uel cum de osse intacto atque inpresso uulnere ante prædictum est: os eius non confringetis et: uidebunt, quem conpuxerunt. hæc itaque, quæ ei omnia erant in passione præscripta, a deo peruestigata sunt, ut et fuerint prophetata. ac ne quid ex his, quæ gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur, generaliter cuncta complexus est dicens: et omnes uias meas præuidisti. sed qui præuidit, uidit antequam res esset. præuidit autem etiam hoc: quia non est dolus in lingua mea; est enim secundum propriam professionem

2 Ioh. XVII, 4. 7 Ioh. XVIII, 11. 11 Ioh. XIX, 30. 14 Ps. XXI, 19. 16 Esai. LIII, 12. 18 Exod. XII, 46. Num. IX, 12. 19 Zach. XII, 10.

1 autem *om.* *G* præsribtum *G* pscriptum *P* 2 esse *G* 3 quod autē sibi opus *P* 4 operationis *ex* orationis *P* 5 ad præhendendum *R*¹ ad adpræhendendum *corr. m.* 3 *R* ad comprehendendum *PE* 7 non bibam illum *GRP* non uis ut bibam illum *e* 8 perscriptæ (?) *G* 10 poto *P* potato *ex* potu *m.* 3 *R* traditurus esset ait *P* 11 et *om.* *P* 13 cū per prophetam *Re* per prophetam cum *Pb* 14 ut scriptum est *GR* et scriptum est *P* 17 aestimatus *Re* *cf. Sabatier II, 611* deputatus *Pb* 19 uiderunt *P* conpuxerunt *P* 21 ut et fuerint *Pb* uel fuerunt *ex* uel fuerint *m.* 3 *R* ut fuerant *e* ac *ex* hac *R* 24 res esset *PE* res 3 *R*.

ueritas, uia, uita. non recipit dolum ueritas; non enim mentitus est aut fefellit: lingua omnis eius officio functa est ueritatis, qui ait: cælum et terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. patrem deum prædicat, se
 5 uero esse et hominis et dei filium confitetur. dolum prædicatio ista non habuit, quæ de se et de honore eius, qui se miserat, fatebatur.

18. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine et ad significationem naturæ in eo cælestis extollitur, cum ait: ecce
 10 tu, domine, cognouisti omnia nouissima et antiqua: tu formasti me et posuisti super me manum tuam. mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, non potero ad eam. personæ istud prophætæ non conuenit, ut ex se dixisse uideatur: mirabilis facta est
 15 scientia tua ex me, ut mirabilis dei cognitio ex eo facta sit, Moyse antea cognitionem nobis dei libris legis loquente. sed ne ipsi quidem Moysi hoc esse proprium potuerit deum, antequam flagrantem rubum conspicit, nescienti, opinione quidem electi in Abraham et Isaac et Iacob populi sui religioso.
 20 uerumtamen familiarem cognitionem ante hoc tempus nisi a deo non adepti. sed omnis sermo iste ei competit, qui ait: pater, manifestavi nomen tuum hominibus et qui ait: hæc autem est uita æterna, ut cognoscant te solum et uerum deum et quem misisti Iesum
 25 Christum. sed hæc suo loco plenius prosequemur.

14. Descendendum autem ad id est secundum ordinem dictorum: ecce tu, domine, cognouisti omnia nouissima et antiqua. nouissima sunt, cum probasti, cum

1 Ioh. XIV, 6. 8 Matth. XXIV, 35. 22 Ioh. XVII, 6. 28 Ibid. 3.

1 uia uita R uia tua P uia et uita E recepit R 2 in lingua P 3 quia ait ex qui ait P 5 uerū ex uero P 8 profecit P 18 et non Pb 16 moyse RE moyses P libris ≡ legis R loquentis RPb 17 potuit R
 18 nesciente P 19 et ante isac supr. scr. P 21 istae R ei om. P 28 autē est R est autem PE 24 solum & uerum RP¹ solum uerum P²E cf. Sabatier III, 471 25 suo loco PE uoluit R 27 cognouisti nouissima (uisti in uers. exeunte add. m. 3) R cf. Abh IV, 86 adn.

cognouisti, et cetera, quæ propria sunt eius hominis, quem adsumpsit. antiqua sunt, quæ modum non habent, quæ indefiniti temporis significant uetustatem. in principio erat uerbum, et omnia per eum facta sunt.

15. Dehinc ut nouissima deus et antiqua cognouit, ita in eo, 5
quod sequitur: tu formasti me et posuisti super me
manum tuam, utrumque significat: ut, quod formauit, anti-
quum sit, quod superposuit manum, nouissimum sit. quod
enim secundum naturam diuinitatis formatus sit, apostolus docet
dicens: qui cum in forma dei esset; quod enim in forma 10
est, formatur in formam et quidem paternæ naturæ et diuini-
tatis formam. et nescio, an, quod formatus in forma serui est,
referri possit ad patrem, ut formatus ab ipso sit: sapientia
enim ipsa sibi ædificauit domum. sed hinc nec tem-
poris nec quæstionis est amplius loqui. quod autem proprie 15
ad corpoream natiuitatem referri oporteat: et posuisti super
me manum tuam, ita docemur ex persona patris: inueni
Dauid seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum.
manus enim mea auxiliabitur illi et brachium
meum confortabit eum. nihil proficiet inimicus 20
in eo, et filius iniquitatis non adiciet nocere eum.
et non est ambiguum, omnem hunc psalmum ad personam
domini esse referendum: quia ea omnia in eo sint, quæ et
diuinitati ipsius propria sint et a naturæ nostræ infirmitate
dissentiant. 25

16. Et quia utroque in tempore, id est nouissimo et anti-
quo, uel ipse prædicando uel in apostolis et prophetis loquendo
cognitionem ex se dei mirabilem fecit, ait: mirabilis facta
est scientia tua ex me. sed mirabilis quomodo? nempe

8 Ioh. I, 1 sq. 10 Phil. II, 6. 18 Prov. IX, 1. 17 Ps. LXXXVIII, 21 sq.

1 eius *supr. scr. m.* 1 R 4 per eum RP per ipsum E 6 quod
om. R 11 formatur in formam K formatur in forma P et quidem —
formam om. R et ei paternæ naturæ et diuinitatis P 12 formam —
serui om. P cf. Acad. p. 32 sqq. 13 referri R ut referri P ad patrem
R a patre P ut formatus R et formatus P locum in RP notis illis
aberrationibus confusum, sed facile ex eorum uestigiis restituendum bene
conseruarunt E 14 nec tempus 3 neo quæstiones P 15 propriæ R
19 illi RP ei E 21 in eū ex in eo m. 3 R 28 ait enim mirabilis P.

cum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus prædicatur, dum inmensa et inconprehensibilis natura intus atque extra manens locos omnes, quibus contineri possit, excedat. mirabile est deum ubique esse et nusquam abesse;
 5 in omnibus esse et totum esse, et extra locos ac tempora pro infinitate atque æternitate sua semper esse. hoc mirificum. hoc confortatum, id est sine infirmis iam intellegentiæ opinione firmatum.

17. Sed quid est istud, quod dicitur: non potero ad eam?
 10 unigenitus ait: omnia, quæ patris sunt, mea sunt; et: sicut habet pater vitam in semetipso, ita et filio dedit vitam habere in semetipso; et: sicut pater uiuificat mortuos, ita et filius quos uult uiuificat similiter; et: ego et pater unum sumus. nulla dis-
 15 cretio potestatis in uerbis est, nulla enim differentia uirtutis in factis est. „unum sumus“ plerique inreligiosorum ad uoluntatis tantum concordiam rettulerunt. sed cum dicitur: uel operibus meis credite, quia pater in me et ego in patre. non tantum uoluntatis unitas, sed etiam diuinæ uirtutis osten-
 20 ditur. ergo cum omnia, quæ pater faciat, omnia faciat et filius — eadem enim facit similiter — quærendum est, quid sit, quod dictum est: non potero ad eam. sed cum audio: pater maior me est; et rursum: non potest filius facere a se quicquam, nisi quod uiderit patrem
 25 facientem, hæc mihi intellegentiam suggerunt dicti huius: non potero ad eam. est enim maior pater filio, sed ut pater filio, generatione, non genere: filius enim est et ex eo exiuit. et licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt: natus enim a deo deus non dissimilis est

10 Ioh. XVI, 15. 11 Ibid. V, 26. 12 Ibid. V, 21. 14 Ibid. X, 30.
 17 Ibid. X, 38. 23 Ibid. XIV, 28. Ibid. V, 19.

2 inconpraehensibilis R 3 manens (a ex corr. m. I) R 5 ac ex
 hac R 11 ita filio P 14 et ante ego om. G 15 nulla enim G nulla
 etiam RPE 16 unum sumus G quod unum sumus RPE 17 rettulerunt G
 retulerunt RP 22 dictum est Re dictum sit P 23 me maior est R
 24 a ≡ se P 26 maior pater filio GRP pater maior filio E.

a gignente substantia. non potest ergo ad eum, ex quo est: nam quamuis alter in altero per uniformem ac similem eiusdem naturæ gloriam maneat, tamen ei, ex quo genitus est, non exæquari in eo uidetur posse, quod genuit.

18. Et uideamus, an hoc, quod non poterit ad eam, ad dignitatem paternæ confessionis relatum sit. sequitur enim: quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitabo in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. non excedit paternam filius infinitatem; neque naturam, quæ ultra locos omnes est, is, qui in sinu est, transgreditur. sit licet in cælo, sit in inferno et ultra postrema maris euolet, adest tamen ille ubicumque, qui ubique est: nec subterfugi potest, intra quem omnia sunt et qui in omnibus est.

19. Et ne inreligiose ad contumeliam indemutabilis atque impassibilis substantiæ quædam opinemur ex eo, quod dictum est: aut a facie tua quo fugiam? ut uideatur fugam ob passionis metum cogitasse: dictorum ratio noscenda est, ut incolumi dignitate hæc necessario commemorata esse intelligantur. nemo autem eorum, qui in studiis doctrinæ cælestis demorantur, poterit ambigere deum atque hominem dominum nostrum Iesum Christum confiteri: et hominem quidem in tempore, deum uero semper et ante hominem et post hominem,

1 substantia PE substantiæ R non potest ergo ad eum ex quo est. nam GR non potest ergo ad eum ex quo est non exæquari. nam P non potest ergo ad eum ex quo est exæquari. nam E cf. Acad. p. 67
 3 ei ex quo G et ex quo RE & ex quo P 4 ideo uidetur P 5 poterit G potero
 RPE ad sec. l. om. G 7 a spiritu GR ab spiritu P et a facie tua quo G
 et quo a facie tua RPE 8 si descendero GR et si descendero P 9 in infernum GR ad infernum PE pinnas GR pennas PE 12 excedit R
 13 is GP ex his R 14 in inferno G in infernis RPE 15 ubicumque quia**** (an qui****?) G ubicumque qui ubique est P ubicumque est (om. qui ubique) R superfugi R 17 ne quid RPE 18 quædam RP quænam G om. E 19 est GP sit Re quo GPE om. R ut uideatur GP et uideatur R 20 dictorum ratio GR ex dictorum ratio P dictorum uirtus e 21 incolumi G incolumi RP.

utrumque uero, deum scilicet atque hominem, tunc tantum. cum in homine fuit. erat enim in forma dei et formam hominis accepit; et rursum in gloria dei patris est forma uidelicet serui in gloriam eius, cuius in forma ante manebat, proficiente, corruptionis scilicet natura per profectum incorruptionis absorta.

20. Cum igitur psalmum hunc coeptum ex persona hominis. quem adsumpsit, meminerimus, diligenter contuendum est, ut intellegamus, quid diuinitati eius, quid homini sit aptandum: 10 atque ita, ut sensum nostrum dictis magis applicemus, quam per fallacis intellegentiae opinionem sensui dicta subdamus. ait enim: quo ibo a spiritu tuo, aut a facie tua quo fugiam? diuersa significatio est spiritus atque faciei. et a spiritu quidem abibo, a facie autem fugiam. dehinc sequitur: 15 si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. non eadem est ascensio in caelum, quae et descensio in infernum. tertium deinde est: si sumpsero pinnae meas ante lucem et habitauero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. iam non hominis 20 haec uox est. ut pinnae sumat, ut suas sumat, ut trans oceanum habitet, ut deducatur illic manu dei, ut teneatur dextera dei: potioris istud naturae est, et quis hic sit, qui confidenter haec dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit.

25 21. Ostendens igitur unigenitus deus eam, quae per se mirabilis facta est et ad quam non potest, paternae admirationis confessionem, utrumque in se tempus et naturam utramque significat, scilicet eam, qua et in spiritu et in corpore manens docuit. cum enim ait: quo ibo a spiritu tuo, tempus ihud. 30 quo et ipse spiritus in spiritu paternae gloriae ante adsumptionem hominis mansit, ostendit. non enim potest a spiritu quoquam

1 dñ ante scilicet *supr. scr. P* 2 in ante forma *om. P* 6 absorta *R* absorpta *PE* cf. *Georges Wortf.* 5 9 diuinitati *RE* dignitati *P* 12 ab spiritu tuo *P* 14 abibo *RE* aquoibo (aquo in *ras. a m.* 2) *P* post autem *R* add. tua 16 & illic ades *R* 21 pennas ex pinnae *m. 3 R* pennas *P* 22 illic *R* illuc ex illic *P* cf. *Stud.* 1889, 321 24 dictorum ex dictorum *P* 26 et *om. P* 28 quo *R* 30 qđ *R* quod *P* cf. p. 763, 28.

abesse qui spiritus est: quia nec hic falli potest, nec ille deficere. at cum ait: aut a facie tua quo fugiam, adsumptæ a se infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei dei non patitur occursum, quia dictum Moysi est: quis est homo, qui uidebit faciem meam et uiuet? quod non
sustinemus, defugimus; quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ inconspicabilis fugere. et fugit quidem quantum ad inpatientiam uisionis. sed quia secundum prophetam uultus dei super facientes mala, naturæ quoque humanæ est, iudicium dei, quod significatur in uultu, fugere non posse. non
enim tamquam peccator, qui peccati nescius est, loquebatur, ut fugeret: sed paternam infinitatem extra omnia manentem cum in spiritu ante docuisset, nunc quoque ex hominis persona, qui nusquam deum fugere posset, ostendit.

22. Sequitur quoque par ratio dictorum, ut utrumque ex eo, quod et homo et deus erat, dixerit. si ascendero in cælum, tu illic es: hoc diuinitatis est proprium. nemo enim ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo. terreni enim corporis natura ascensionem hanc nisi in cælestem gloriam demutata non obtinet. si descendero in infernum, ades: humanæ ista lex necessitatis est, ut consepultis corporibus ad inferos animæ descendant. quam descensionem dominus ad consummationem ueri hominis non recusauit. id autem: quo abibo. aut quo fugiam, et illic es et ades ad significationem doctrinæ eius, quæ mirabilis ex eo facta est, pertinet, per quam deus omnia esse et in omnibus esse sit cognitus: ut, licet faciem dei homo fugiat, quia non sustinet, licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, deus tamen ubique sit semper et in omnibus.

4 Exod. XXXIII, 20. 8 Ps. XXXIII, 17. 17 Ioh. III, 13.

1 deficere *Re* decipere *Pb* 2 quo *om. P* 6 defugiamus *R* 7 quantum ad inpatientiam uisionis *RE* quæ = = tñ inpa* (si spatium litterarum fugientium respicis, fuisse uidetur: quantum inpatientiam uisionis) *P* 10 dei *om. ? P* fort. non autem *cf. praef.* 12 extra omnia & manentē *P* 15 par ratio *coni. Bened. in adn. paratio P narratio R ratio E cf. Abh. IV, 65* 16 dñ erat (*om. et*) *P* 18 de cælo descendit *RP* descendit de cælo *E*.

23. Et quia per hæc superiora discretim ex utroque, in quo erat, naturæ genere, prædicauit, dei scilicet atque hominis, tertio unitatem naturæ iam in se proficientis ostendit dicens: si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitauero
 5 in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. cum sumpsit pinnas, iam corpore non grauatur. cum suas sumpsit, docet hanc euolandi semper sibi fuisse uirtutem. cum ante lucem sumpsit, tempus resurrectionis ostendit. cum in postremis
 10 maris est, loca ut deus humanæ demorationis excedit. cum deducitur manu, non timet. cum tenetur dextera dei, non mutatur aut decedit: donauit illi deus nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis
 15 lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. in eo enim, quod datur ei nomen super omne nomen, manu ac potestate patris dei in gloria ipsius homo susceptus adsumitur.

24. Pinnae autem ad demutationem terrenorum corporum in
 20 spiritalem atque æternam naturam referri prophetica auctoritas est, cum ad inopem fidei et bonorum operum pauperem dicitur: ne extendas te, cum sis pauper, diuiti, sensu autem tuo abstine: præparauit enim sibi pinnae, ut aquila, et reuertetur in domum eius, qui præest
 25 ei. pauperem extendentem se in spes diuitis arguit, quod infidelitatis suæ inopiam fidelium exæquet opulentiae. diues enim non humanis opibus, sed cælestibus thesauris parat sibi pinnae, quibus reuertatur in domum eius, qui præest ei. reuertetur enim, unde decedit, unde in peccato primi hominis expulsus
 30 est. et quis est iste, cuius hæc domus est et qui ei præest?

12 Phil. II, 9 sq. 22 Prov. XXIII, 5.

12 donauit enim illi *PE* 18 flectat *R* flectatur *PE* 14 et terrestrium *RP^{1b}* terrestrium *P^{2e}* 16 dñi patris est *P* 17 patris dei *RP* dei patris *E* 20 æternam *Rb* æream *P* ætheream *e*, hic *desin. cod. P* 25 in spes *Rb* in opes *e* 28 reuertatur in domum eius qui præest ei reuertetur in domum qui p̄est ei reuertetur enim *lectio ditto-graphia et aberratione orta R* 30 et qui ei præest *h. l. om. R*.

nempe ille, qui dixit: amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. meminit et alibi dicens, cum de spiritalium indefessa iam æternitate tractaret: pinnigerabunt tamquam aquilæ, naturam euolandi in cælum in resurrectionis demutatione sumpturi. sed hic pinnas sumit uolaturus non 6 alienas, non novas, sed proprietatis usurpatione præsumptas: quia post passionis uoluntariæ sacramentum et naturæ et potestatis pinnas ad cælum se habuerit offerendi.

25. Sequitur etiam idem ordo dictorum et ex utriusque naturæ intellegentia, hominis scilicet et dei, sermo decurrit. ait 10 enim: et dixi: forsitan tenebræ conculcabunt me. uox ista hominis esse existimatur, quia uidetur quibusdam aut inreligiosis aut inperitis sub illa passionis timiditate trepidare: quasi uero nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem et non magis susceptæ mortis significauerit uoluntatem nullo 15 eius metu ac terrore prælato. non enim ait: tenebræ conculcabunt me; sed ait: forsitan tenebræ conculcabunt me. quod fortuitu adiecit, incertum humanæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est, inrisit errorem. nemo enim conculcari se certus idem rursum, an conculcetur, incertus est. 20

26. Ut autem hoc, quod ait: forsitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ suæ trepidationem posset intellegi, sed impiæ de se intellegentiæ significaret incertum, continuo subiecit: et nox inluminatio in deliciis meis. quomodo enim conculcatur a tenebris, cui mors inluminatio in 25 deliciis sit futura? domino itaque passio ista deliciæ sunt, dum portas æreas confringit, dum uectes ferreos conterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum, quem ad imaginem suam fecerat, redimit, dum deliciis paradisi restituit. in his igitur passionis oblecta- 30 mentis atque deliciis nox ei inluminatio est et inluminatio

1 Luc. XXIII, 43. 8 Esai. XL, 31.

8 pinnas om. R 14 istae R 16 ac terrore ex hac terrore R ac timore(??) G 18 fortuiti R 24 et mox Gα 25 cum G mors GR nox coni. Lipsius, sed cf. adn. Bened. 26 itaque ex a quo R 28 triumphat R

29 redimit dum RE redimendū G 30 paradisi G paradysi R 31 ei in ras. R.

ob id, quia tenebræ non obscurabuntur a te. per naturæ unitatem atque indemutabilem diuinitatis similitudinem in filio pater est; et operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit, confidenter ait: non obscurabuntur a te, quia ex persona patris dictum in psalmis meminimus: cum ipso sum in tribulatione. et ipse dominus in euangelis, cum de apostolorum trepidatione loqueretur, ait: ecce uenit hora, ut dispargatur unusquisque uestrum et me solum relinquantis: sed non sum
 10 solus, quoniam pater mecum est. siue uirtute, qua similia patri potest, siue naturæ genere et diuinitate, qua ex deo deus natus est, pater secum est. confidenter ergo ait: quia tenebræ non obscurabuntur a te. non enim sentit uirtus indemutabilis tenebras, et infernam noctem lux
 15 uera non patitur. sequitur enim: et nox sicut dies inluminabitur; sicut tenebræ eius, ita et lumen eius. hoc totum ad id refertur, quod dictum est „a te“: tenebræ non obscurabuntur a te et nox sicut dies inluminabitur et sicut tenebræ eius, ita et lumen eius.
 20 „a te“ semel dictum refertur ad plurima. ideo autem in deliciis nox est, quia sicut dies inluminabitur. inluminabitur autem ob id, quia ut tenebræ, ita et lumen a deo sit. potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. et audiamus istud euangelistam docentem ita: et lux lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt: illo potente,
 25 ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis comprehendere.

6 Ps. XC, 15. 8 Ioh. XVI, 32. 24 Ioh. I, 5.

2 adque *G* ad *RE* 3 et *om.* *GR* ipsius *G*? 5 & ex *R* 8 dispargatur *GR* dispergatur *E* 11 similitia *G* naturæ generæ *G* natura et genere *RE* 12 uerba pater — patitur omisisse uidetur *G* 16 ita (*om.* et) *R* 17 quod dictum est a te *e* quod dictum est et *G* quod dictum est *Rb* 18 non obscurabuntur a te *RE* non obscurantur *G* inluminabitur *G* inluminabitur a te *RE* 19 ita et lumen eius *G* ita et lumen eius a te *RE* 20 a te semel dictum *G* semel dictum a te *RE* cf. *Abh.* IV, 66 22 quia ut *GE* quia *R* a deo sint (*sic*) *RE* .dō sit *G* 25 comprehenderunt *GR* 26 lux sit *RE* luxit *G* tenebris *secund. loc. om. G.*

27. Sequitur deinde: quia tu, domine, possedisti
 renes meos, suscepisti me de utero matris meæ.
 confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum.
 tenet etiam nunc ordinem significationis utriusque, ut se et
 hominem et deum doceat. cum enim possidentur a deo renes
 eius et a matris utero suscipitur, corporalis in eo condicio
 monstratur. in renibus enim uoluptatis est causa. sed cuius
 renes a deo possidentur, non exeunt in uoluptates corporis in-
 centiua lasciuiæ. et qui ab utero matris suscipitur, non ad
 opera sæculi a deo susceptus excedit. omnis igitur eius uolun-
 tas ac labor est patrem prædicare, uoluntatem patris explere,
 acceptum a patre calicem bibere. hæc enim hominis sui, quem
 adsumpsit, officia sunt. sed cum ait: confitebor tibi, quia
 terribiliter mirificatus sum, confessionem omnem terri-
 bilis de se admirationis ad gloriam diuinæ substantiæ suæ
 reddit. mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes
 eius, quia a matris utero susceptus est. per id enim, quod
 uoluntas eius et operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter
 promeruit. mirificatus autem terribiliter est, dum horis crucis
 tenebræ sunt, dum tremit terra, dum saxa rumpuntur, dum
 patent sepulchrâ, dum mortui resurgunt, dum in eodem cor-
 pore ipse conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili
 aditu adsistit, dum ad cælos eleuatur, dum apostoli gentium
 linguis locuntur, dum umbræ eorum morbis medentur, dum
 claudis nummum poscentibus cursus donatur, dum eleemosynis
 inopum mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores,
 dum dissolutis catenis cantatur in carcere, dum in martyrio
 martyri uidetur in cælis, dum postremo in eo, quo eleuatus est,
 corpore a dextris dei sedet, cuius in gloria et maiestate
 permanet.

1 quia tu dñe RE quia ≡ ≡ tu G 8 magnificatus es G, sed cf.
 infr. et Abh. IV, 86 4 nunc G nū R 7 cuius om. R 8 uoluptatis
 GR sed cf. Acad. p. 18 18 tibi dñe h. l. G 16 reddidit R 19 pro-
 meruit — terribiliter om. G horis G oris R hora e 25 eleemosynis R

27 in martyri G 28 martyri G a martyre RE in eo quod GR
 29 cuius in gloria et maiestate***** (unum uerbum euan.) G cuius in
 gloria et manebat et permanet RE.

28. Omnem autem eam, qua terribiliter mirificatus est, dignitatem ad opus eius refert, cuius et paruit uoluntati, dicens: mira opera tua, et anima mea nouit ualde. quod inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. eadem autem et in euangeliiis ratio seruata est, ut cum ad demonstrationem uirtutis suæ dixerit: quæcumque pater facit, eadem et filius facit similiter et rursum: sicut pater uiuificat mortuos, sic et filius quos uult uiuificat, tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cum dicat: non potest ab se filius facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorem ei, cui omnia meminerat confitenda, subiecit, non sibi adimens, quod similia patri posset, sed eum, per quem similia posset, ostendens. hæc igitur, quibus terribiliter mirificatus est, licet, quia potuit. uirtutis suæ fuerint, tamen patris operibus uniuersa ea detulit dicens: mira opera tua, et anima mea nouit ualde. humanæ infirmitatis uox ista non est, ut mira opera dei ualde nosse se iactet. soli hoc competit, qui ait: nemo nouit patrem nisi filius. nouit enim non utcumque, non leuiter: nouit autem ualde per eam fiduciam, qua dicit: pater in me, et ego in patre. in eo enim, quod ait ualde, perfectam scientiam intimæ cognitionis ostendit.

29. Et quia omnia mira opera dei ualde anima ipsius nouit. eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat, qua nobis paternæ operationis iam non sint occulta mysteria, dicens: non est occultatum os meum a te, quæ fecisti in occulto. os Christi ecclesiam esse et prophetica et apostolica auctoritas est. nam cum secundum ea, quæ in Genesi dicta sunt, de

6 Ioh. V, 19. 8 Ibid. 21. 10 Ibid. 19. 19 Matth. XI, 27. 21 Ioh. X, 38.

^m
1 ea G 8 quod inquit G quod enim inquit RE 10 ab se filius
facere G facere filius a se R 13 adimens (?) G 14 ostendere (?) G
16 uniuersæ adtulit (?) G 19 nosse se R se nosse E 20 ante leuiter
1—2 litt. eras. R 23 cognitionis E cogitationis GR 25 memoriæ (?)
G 26 occulta R et G, ut uidetur, occultata E 27 a te E ante G, om. R
quæ GR cf. Sabatier II, 270 adn. 15 et Abh. IV, 68 quod E 28 Christo R.

Adam atque Eva apostolus tractaret, ita ait: hoc nunc os
de ossibus meis et caro de carne mea, ad expositionem
dicti huius adiecit dicens: hoc mysterium magnum est,
ego autem dico in Christo et in ecclesia. quod
autem per misericordiam dei patris, ecclesiae hæc occulta non
fuerint, ipse dominus in euangelio testatus est, cum ait: con-
fiteor tibi domine pater, domine cælorum et terræ,
quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus
et reuelasti ea paruulis: ita pater, quia sic fuit
placitum ante te. ab eo igitur nobis non occultantur, quæ
facta sunt in occulto. nobis quidem non occultata sunt, sed
sæculi huius prudentibus facta sunt in occulto.

30. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramenta in
occulto fuerint, testatur et apostolus dicens: prout potestis
intellegere intellectum meum in sacramento
Christi, quod aliis temporibus non est cognitum
filiis hominum. sicut nunc reuelatum est sanctis
eius apostolis et prophetis in spiritu esse gentes
coheredes et concorporales et conparticipes pol-
licitationis eius in Christo. et iterum: secundum
dispensationem dei, quæ data est mihi ad uos ad
implendum uerbum dei, sacramentum, quod abscon-
ditum fuit ante sæcula et a generationibus, nunc
manifestum est sanctis eius, quibus noluit osten-
dere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes,
quod est Christus in uobis spes gloriæ. occultum
itaque mysterium fuit, quod reuelatum est. esse deo gentes
coheredes et concorporales et conparticipes pollicitationis eius

1 Gen. II, 23. 3 Ephes. V, 32. 6 Matth. XI, 25 sq. 14 Ephes. III,
4 sq. 20 Coloss. I, 25 sq.

1 nunc *ex* nunc *m.* 1 *R* 2 de ossibus *R* ex ossibus *E* 3 adiecit
dicens *G* adiecit dicens in ecclesia *R* 4 in xpo et in ecclesia *G* in
christo et (et *eras.*) *R* 5 patres *G* occulta *G* occultata *RE* 6 con-
fiteor tibi dñe pater dñi cælorum *G* confiteor tibi domine pater cælorum
R confitebor tibi pater domine cæli *E* *cf. Abh. IV, 82* 9 et reuelasti
illa *R* 19 concorporales *ex* corporales *m.* 3 *R* 21 in ad implendum *R*
24 manifestum *G* manifestatum *RE*.

in Christo. occultum etiam mysterium est, quibus uoluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes, quod ex Christus in uobis spes gloriæ.

31. Occultum igitur hoc mysterium fuit, quod esset Christus in nobis: hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est: non caro, non sanguis reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. reuelatum autem est Christum esse in nobis, in pauperibus spiritu, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in ecclesiæ infimis. infimum enim ecclesiæ id est omni humilitate submissum. hoc ergo occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. non per apostolum hæc tantum dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita loquitur dicens: non est occultatum os meum a te, quæ fecisti in occulto: et substantia mea in inferioribus terræ. non in inferno, sicut superius cum de passione tractabat, sed in inferioribus terræ cum de reuelatis a patre, quæ in occulto fuerant, prædicabat. occultum autem fuerat, quod est Christus in uobis, id est substantia mea in inferioribus terræ, in inferioribus scilicet omnium humilitatis officiis.

32. Procedit deinde secundum profectum euangelicum sermo psalmi, cum ait: imperfectum tuum uiderunt oculi mei, et in libro tuo omnes scribentur: die replebuntur, et nemo in eis. atque ut omnia secundum doctrinam cælestem intellegere possimus, id, quod difficultatem adfert, absoluendum est. quod enim latini translatore imperfectum interpretati sunt, id in græcis libris ἀκατέργαστος scribitur: nec querimur de translatoribus; uereor enim, ne non

5 Matth. XVI, 17.

8 in tribulationis (?) *G* 12 in om. *R* 18 occultum *G* sed cf. p. 764.
 27 14 a te quæ fecisti *R* a te**** quæ fecisti *G* (an erat a te ad ea quæ fecisti? cf. Sabatier II, 270) a te quod fecisti *E* 17 fuerant? *G* prædicabat — fuerat om. *G* 18 in uobis *GR* in nobis *E* 19 in inferioribus *GE* inferioribus *R* 21 secundum profetam euangelicum *G* 22 imperfectum meum *R* oculi mei *Ge* oculi tui *Rb* cf. p. 767, 12 et Abb. IV, 76
 23 scribuntur *G* sed cf. p. 767, 15 24 in eis *Ga* in his *Re* 27 libris supr. scr. *R* ἀκατέργαστος *R* (sic etiam in seq.) 28 quaeremur *R*.

aliter significari ab his potuerit. id autem, quod græce est ἀκατέργαστον, significat id, quod sine operatione maneat: ut sit id ipsum, cum factum tamen non sit. imperfectum autem nobiscum id demonstrat, quod coeptum nec consummatum est. sed si interius uerbi huius uirtutem pertractemus, potest non sane a græcitatæ proprietate esse diuersum. deo autem soli proprium potest esse. ut sit et infectus sit: quia quod est, non habet necessitatem ut fiat; quod autem fit, non est, antequam fiat. sed qui æternus est, manet neque factus est. hoc ergo imperfectum et, ut ad intellegentiæ profectum dicere audeamus, inoperatum dei oculi eius uiderunt.

33. Imperfectum enim tuum uiderunt oculi mei. sed qui tandem oculi? numquid spiritales illi, quibus deum patrem solus unigenitus uidet? sed isti non egent his, quæ secuntur: et in libro, inquit, tuo omnes scribentur: die replebuntur, et nemo in his. profectum indemutabilis illa unigeniti dei natura non expetit. et qui tandem ei erit profectus, ut omnes oculi eius in libro scribantur, ut die repleantur, ut in his nemo sit? hoc totum contumeliosum et inpudens est opinari.

34. Sed quemadmodum cæssi eius, in quo ecclesiæ corpus ostenditur, quæ occulta erant, non occulta sunt, ita et oculi eius hoc, quod imperfectum dei est, uiderunt. os autem ad ecclesiam referri, quæ corpus est Christi, superius admonuimus. in corpore uero oculos principalis esse officii ac uirtutis nemini dubium est. et quia oculi potiores ceteris membris sunt, in his apostolos significari non ambigendum est, per quos lumen ecclesiæ atque operationum diuina mysteria præbentur. quod dominus manifeste in euangeliis ostendit. namque cum apostolos

1 græcae R 4 consummatum GR 5 est G sit RE 6 non satis græcitatæ R 8 non habet necessitatem G non habet necessitatæ R non est necessitatæ E 9 sed quia G (?) R 10 hoc est ergo G 15 secuntur G sequuntur R inquit G scribentur GR 16 profet** ? G 18 ut die Ra et die * 20 imprudens R 22 non occulta sunt GR non occultata sunt E ita & oculi R et oculi α ita oculi * 25 *culos G oculis R 26 sint R 28 atque operationum scripsi cf. Abh. IV, 69 ad operationis R*** operationem G et operationis E.

sal terræ, lumen mundi et lucernam domus in candelabro ob egregia et conspicabilia — ad conparationis exemplum — fidei suæ opera nuncupasset, rursum uocans eos a terrenis et corruptibilibus thesauris et a sæculi lucris esse oculos corporis
 5 dixit ita: lucerna corporis tui est oculus tuus. si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum: si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit. si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt?
 10 extra corporalem intelligentiam locus iste est; et idcirco spiritualiter intellegendus est. apostoli itaque, qui ecclesiæ, id est Christi corporis oculi sunt, lucidi et simplices iubentur esse corpore toto lucido his simplicibus mansuro, si autem nequam fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro: nulla scilicet
 15 tenebris spe luminis residua, si lumen ipsum in tenebris sit ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sunt, negotiis sæculi, curis pecuniæ et familiarium rerum incrementis et conuiuiorum luxibus occupantur. ecclesiæ enim lumen sunt, id est corporis oculi. et si lumen ipsum auaritiæ et lasciuia
 20 nocte tenebrescat, corpori id est ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis inuehantur? hi ergo oculi eius imperfectum dei uiderunt. imperfectum autem dei diximus, quod factum non sit et maneat: in quo æternitas infectæ diuinitatis ostenditur.
 25 35. Sed audax forte est, ut ininitiabilem illam dei patris æternitatem uisam ab apostolis adseramus, maxime cum dictum sit: deum nemo uidit umquam nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus; dicat ille, qui dixit: qui me uidet, uidet et
 30 patrem, non ipsum se patrem esse significans. non enim roganti Philippo, ut sibi patrem ostenderet, respondit: ego pater sum.

5 Matth. VI, 22 sq. 27 Ioh. I, 18. 29 Ioh. XIV, 9.

1 domus * cf. Matth. V, 15 dñs Rα dñi G 3 nuncupat et rursum G
 6 simplex est G simplex R 7 nequa est G 9 ipsae tenebrae restitui
 **** tenebrae G tenebrae ipsae RE quantæ sunt GR quantæ erunt E
 15 ipsūd R cf. Acad. p. 28 21 ut exempl* (?) G.

sed ait: qui me uidet, uidet et patrem. per indifferentis naturæ uirtutem eum, de quo quærebatur, patrem conspici et in se esse respondit; et id adhuc absolutius subiecit: quomodo tu dicis: ostende nobis patrem? non credis mihi, quoniam ego in patre et pater in me est? uerba, quæ ego loquor uobis, non a me loquor; sed pater, qui in me manet, ipse facit opera sua. credite mihi, quoniam ego in patre et pater in me. sin autem, uel propter opera credite. arguit non intellegentem et adhuc de patre quærentem et per operum efficientiam uirtutem patris in unigenito non contuentem. manet enim in eo pater. est namque genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. uirtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione filius est. opera testantur, potestates locuntur, per naturæ progeniem in filio patrem esse et per legitimæ originis substantiam filium in patre esse. non dissentit hæc ab ingenito nata generositas: unum ambo sunt. pater uidetur in filio et uidetur non per inuisibilis nobis naturæ contemplationem, sed per operum admirationem. filii enim opera opera patris sunt, non inbecillo ad efficienda ea filio neque diuerso uirtute naturæ: sed id filio efficiente, quidquid is, a quo ipse est genitus, efficiat. atque ideo per id, quod in maiestate operum filius contemplabilis est, pater quoque uidetur in filio.

36. His ergo oculis, qui æternitatem in filio paternæ uirtutis contuentur, id est apostolis id precatur, ut in dei libro scribantur, maneant scilicet in memoriam æternam, pro quibus tali prece in euangelis orauit: pater, manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de sæculo; tuierant, et mihi eos dedisti, et uerbum tuum seruauerunt. nunc cognouerunt, quoniam omnia, quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt et scierunt uere,

3 Ioh. XIV, 9—12. 28 Ioh. XVII, 6 sq.

1 me uidet *Ra* uidet me *s* 8 in se esse *R* in sese *e* in sese esse *b*
12 enim in eo *Bened.* enim *Re* 18 uerba diuinitate — generatione
filius est *om.* *R* 15 loquuntur *R* 20 opera *semel scr.* *R* 22 his a
quo *R* 27 praece *R* 32 dedi his *R*.

quoniam a te prodii, et crediderunt, quia tu me
 misisti. ego pro his rogo; non pro sæculo rogo,
 sed pro his, quos dedisti mihi. pro his ergo orat, ut
 in libro dei scribantur. et si qui forte ambigent, cur non in
 5 libro uiuentium scripti sint, mihi maioris dignitatis uidetur
 esse in libro dei scribi; quia peccatores de libro uiuentium
 delentur, iusti autem in libro dei scribuntur. quod utrum-
 que sub his dictis significatur: deleantur de libro
 uiuentium et cum iustis non scribantur. pro
 10 resurrectionis enim diuersitate, qua stella ab stella differt in
 gloria, plures in libro uiuentium erunt. iusti autem in libro
 dei scribentur, quia peccatores non modo cum iustis non
 scribentur, sed ne in libro quidem uiuentium derelinquentur.

37. Sed contuendum est, qui profectus eorum sit, qui in
 15 libro dei scribentur. nempe iste: die replebuntur et
 nemo in his. in quibusdam codicibus ita legimus: die
 formabuntur. nec multum differt repleri et formari. for-
 mamur enim, ut conformes simus gloriæ corporis dei. et
 apostoli dictum est: filioli mei, quos iterum parturio,
 20 donec formetur Christus in uobis. replemur autem
 secundum dictum prophetæ: replebimur ab ubertate
 domus tuæ. die itaque replebuntur, id est uero lumine
 — lux enim Christus est: erat enim lux uera, quæ
 lucificat omnem hominem uenientem in hunc
 25 mundum — non iam ignorantiae nocte detenti neque
 tenebris huius sæculi cæci, sed ueritatis luce inluminati et
 die repleti. quod autem repletum est, nihil præter id. ex
 quo plenum est, recipit. nox enim in eum, qui die repletus
 est, non penetrat secundum illud apostoli: quæ enim

8 Ps. LXVIII, 29. 10 I Cor. 15, 41. 19 Gal. IV, 19. 21 Ps. LXIV, 5.
 23 Ioh. I, 9. 29 II Cor. 6, 14.

1 prodierunt *Ra* 4 ambigent *GR* ambigant *E* cur *R* 5 scribti
 sint *G* scripti sunt *R* (in *R m.* 3 his uerbis in marg. haec addidit: de
 libris uiuentiū & iustorū) 10 qua *GR* quia *E* ab *G* a *R* in
 gloriam *G* 13 sed ne *GE* sed nec *R* derelinquentur *G* relinquentur
RE 15 iste *Ge* isti ex corr. *R(b)* 19 filioli mei *GR* filioli *E* 20 for-
 metur *xps G* Christus formetur *R* 21 profete *G* 24 omnem *G*, in marg.
 add. *m. 1 R* 25 nocte detenti *RE* noctem *G* 28 in eum *om. G*.

participatio luci ad tenebras? neque sedem spiritus Christi adit spiritus mundi, ut scriptum est: uos enim non spiritum huius mundi accepistis, sed spiritum, qui a deo est. neque qui mundo mortuus est, uiuit sibi, ut apostolus docet: uiuo enim iam non ego, uiuit autem in me Christus. qui die repletus est, diem tantum in se habet et ideo ait: die replebuntur, et nemo in his. nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt: non pecuniæ æstus, non uoluptatum stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, non inuidiæ aculeus, non conuiciorum furor, non superbiæ amentia, non cetera quæ diaboli sunt arma atque uirtutes, sed lux uera, sed dies sola, qua repleti sunt; ceterarum quoque iam rerum effecti sunt incapaces. et dignum plane hi, qui sola diē pleni sunt, testimonium sumunt.

38. Sequitur enim: mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, deus, nimis confortati sunt principatus eorum. dinumerabo eos, et super harenam multiplicabuntur. quid cum his dictis homini commune, ut eos, qui super harenam multiplicabuntur, dinumeret? ei tantum istud competit, cui sine recensione et calculo innumera- bilis numeri cognitio est. amici autem eius nimis honorificati sunt; nimis quod dicitur, non secundum latinitatis consuetudinem intellegendum est. nimis enim nobiscum id significari solet, quod necessarium modum inutiliter excedat, sed Græci id, quod nostri nimis transtulerunt, σφόδρα interpretati sunt: in quo magis ualde quam nimis continetur. ualde ergo honorificati amici eius sunt. et amicum quidem Abraham deo fuisse cognoscimus. amicum et Moysen deo lex esse locuta est. euangelia uero plures iam deo amicos esse significant

2 I Cor. 2, 12. 5 Gal. II, 20.

1 luci *G* est luci *RE* 2 ut scribuntur est *G* 4 uiuit sibi ut *GR* uiuit sicut *e* uiuit sibi sicut *b* 5 docet *GE* docens *R* 7 habet et *G* habet $\equiv \equiv$ et *R* 10 conuiciorum *G* conuiciorum *R* 11 diaboli *G* 13 planæ *R* 14 soli *G* 22 nimis quod *G* nimis cum *RE* 23 significari *G* significare *RE* cf. *Acad.* p. 17 24 græci *G* græcæ *R* 25 sfodra *G*

COOAPA *R*, om. *α*, *λιαν* *s* interpretati sunt *GR* 26 in q̄o *G* 28 et moysen dō lex esse locuta est *G* et moysen lex esse deo elocuta est *R*.

domino dicente: iam non dico uos seruos, quia seruus nescit, quid uelit dominus eius: sed uos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus temptationibus. hos igitur, quos nunc amicos nuncupat, ut
 6 superius ostendimus, et a patre sibi datos et patris esse confessus est; et secundum id, quod ait: et mea omnia tua sunt, et tua mea, amicos patris esse eos dicit. non solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus eorum confortati sunt. ipsi quidem honorificantur, cum amici sunt, cum
 10 die pleni sunt, cum in his nemo est. sed principatus eorum confortantur, ecclesiae scilicet ab his coeptae, ab his principia sumentes: quae super petram toto orbe fundatae fortibus principiis constiterunt.

39. Et ut ad ecclesiae populos referri istud necessario intel-
 15 geretur, adiecit: dinumerabo eos, et super harenam multiplicabuntur. numquid numerus eorum incertus est, qui in libro dei scribuntur? ergo nulla est difficultas in numero, quorum ueritas maneat in scripto. sed aliqui quod dictum est: super harenam multiplicabuntur, non ad homines
 20 tantum referendum existimauerunt, quia Abrahæ dictum esset: et erit semen tuum sicut harena maris, ut, quia Abrahæ semen sicut harena maris est, ad id, quod super harenam multiplicantur, amicis dei multitudo angelicae numerositatis accedat. non enim aliter sibi conuenire sicut harena
 25 maris et super harenam maris putauerunt, nisi hominum multitudini connumeraretur copia angelorum. sed nos uniuscuiusque sensui non contraimus, quid autem secundum donum

1 Ioh. XV, 15. 3 Luc. XXII, 28. 6 Ioh. XVII, 10. 21 Gen. XXII, 17.

1 seruos *G* 2 ue = lit *G* 9 cum amici sint *G* 10 cum in his *G*
 cum his *R* 11 ab his coeptae *GR* ab ipsis coeptae *E* 12 super
 petram *GR* super terram *E* toto orbe *G* toto in orbe *RE* 13 con-
 stiterunt *G* constiterint *RE* 15 eos et *RE* esset (*sub a prior. altera*
litt. scripta erat) *G* 16 eorum *om. G* 18 sed aliqui quod *G* sed aliqui
 id quod *Rb* sed id quod *e* 19 super harenam *G* super ^harenā *R* 20 quia *G*
 21 sic *Re* et reliquiae *G*, ut quia Abrahæ semen sicut harena maris *om. b*
 22 multiplicantur *GR* multiplicabuntur *E* ~~amici~~ *R* 27 contraimus
GE contrahimus *R*.

spiritalis gratiae senserimus, sine cuiusquam contumelia tractabimus.

40. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accipimus. unam ante Ismael generationem deo dicente: quoniam omnem terram, quam tu uides, tibi dabo eam et semini tuo in æternum et faciam semen tuum tamquam harenam maris. si potest quis enumerare harenam maris, ita et semen tuum dinumerabitur, nato uero Isaac et in holocaustum, quantum ad Abraham spectat, oblato hæc sequens repromissio fuit: nisi benedicens benedicam tibi et multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli et sicut harenam, quæ est ad oram maris. et si secundum apostolum hæc duo testamenta sunt, unum secundum Ismael in seruitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem matris nostræ Hierusalem, quæ in cælis est, educens, dum necesse est seminum in stellis et in harenis numerositas prædicetur. ergo amici dei super harenam maris dinumerantur. quis enim ambiget, secundum ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Iudææ copia in Christo credentium præueniri? atque ideo super harenam multiplicabuntur, quia copiosiores his erunt, qui ex legis impio populo terreni et aridi significantur in harenis.

41. Dehinc sequitur: exsurrexi et adhuc tecum sum. surrexi ad resurrectionis gloriam spectat, sed secundum præscientiam dei id, quod futurum est, tamquam præteritum loquitur, quia deo ob scientiam atque uirtutem, quæ futura sunt, facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus, quæ futura

4 Gen. XIII, 15 sq. 10 Gen. XXII, 17. 14 Gal. IV, 24.

4 ante *GRb om. e* ismael *Gb* ismahel *R* ismahelis (his mahelis α) *e* quoniam *G* quia *RE* 18 ad ora *R* 14 ismael *G* ismahel *R* Ismahel *E* 16 duum *Rb* dum α 17 in stellis *RE* in sidiis (?) *G* (an in sideribus?) 19 ambiget *R* ambig*** *G* ambigat *E* ecclesiam *G* 20 indeae *R* 21 adque *G* ideo *om. G?* 24 dehinc *G* dein *Rb* hinc *e* exsurrexi *G* et surrexi *Ra* surrexi *e* 25 spectat *RE* expectat *G* sed *om. GR* 26 præscientia^m *G* præsentiam^{sci} *R* 27 qdⁿ (?) dō *G*.

esse confidimus. id autem: et adhuc tecum sum nondum esse temporis significat, ut resurgat, quia nondum tempus sit passionis, dum se adhuc esse cum deo profiteatur. ipse enim ait: a deo exiui et ueni. adhuc ergo tecum sum, quia
 5 nondum temporis est, ut a te ueniam et ueniam in mundum, ut, quæ prophetata sunt, expleam.

42. Quod autem ait: si occidas deus peccatorem, numquid, qui uenit saluare quod perierat et peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi? absit, ut uelit occidi. sed peccator
 10 occiditur, cum sæculo moritur, cum Christo conmoritur, ut uiuat in Christo. beatus apostolus ait: cotidie morior et rursum: mortuus sum legi, ut uiuam Christo. morimur autem ita, quod in nobis per fidem perempta peccata moriuntur. et audiamus adhuc, quomodo deus peccatores occidit, per id
 15 quod dicitur: mortificate ergo membra uestra super terram, fornicationes, inmunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et auaritiam. sic peccator occiditur, cum generatio uitæ spiritualis uitiorum omnium peccatorumque morte renouatur.

20 43. Sequitur deinde: uiri sanguinum declinate a me; quoniam dicis in cogitatione: accipient in uanitate ciuitates suas. latina translatio, dum uirtutem dicti ignorat, magnam intulit obscuritatem non discernens ambigui sermonis proprietatem. quod enim nobiscum scribitur: quo-
 25 niam dicis in cogitatione, cum Græcis hoc modo est:

4 Ioh. XVI, 28. 11 I Cor. 15, 31. 12 Gal. II, 19. 15 Coloss. III, 5.

2 esse temporis *R* temporis esse *E* 3 dum se scripsi, tum se *R* cum se *E* profiteatur *RE* ***fateatur (?) *G* 4 et adhuc ergo *R* 5 a te ueniam et ueniam *coni. Bened.* ante ueniam et ueniam *e* ante ueniam *R* (*de G h. l. non constat, sed ex spatio euanidorum id certe conicere licet, eum uoces et ueniam non omisisse*) 9 praeatur *GR* 13 quod *R* quando *E* 14 et audiamus *GR* audiamus *E* dñ peccatores *GE* peccatores deus *R* 15 dicitur *RE* sequitur *G* 16 fornicationes *G* fornicationem *RE* 17 malam et *e* *cf. Sabatier III, 838* malam** *G* et *b om. R* 19 peccatorumque scripsi peccatorum** *G* et peccatorum *RE* 21 dicis *G* *infr. lin.* 25 dices *E* dicitis *R* in uanitate *R* in uanitatem *E* *cf. de h. l. Sabatier II, 271* 24 scribitur *G* 25 dicis *G* dices *RE*.

ὅτι ἐρεῖς ἐν διαλογισμῷ; et illud ΕΡΕΙC in pronuntiatione distinguitur, ut aut dicis intellegatur aut contentio: ntrumque enim sub isdem uerbis significatur hoc dicto. sed hi, qui hebraei sermonis scientiam consecuti sunt, non dicis, sed contentiones in eo, quod ΕΡΕΙC translatum est, prodi-
derunt. et sane id ita esse ratio et intellegentia monstrabit.

44. Viri, inquit, sanguinum declinate a me. memini in Ezechiel dictum episcopos reos sanguinis futuros, quorum adulanti silentio plures in interitum incidissent: ecce fili hominis, speculatorem te dedi domus Israhel, et
audies ex ore meo uerbum et comminaberis; et non distinxisti ei neque locutus es, ut distingueres iniquo, ut se auerteret ab itineribus suis et uiue-
ret, inicus ille in iniquitate sua morietur, sed sanguinem eius de manu tua requiram. et inuenio
et alium sanguinarium, de quo dictum est: uirum sanguinum et dolosum abominabitur deus. ut igitur uiri sanguinum sunt, quorum adulans doctrina est, ita et uiri sanguinum sunt quorum dolosa doctrina est.

45. Dolosa autem doctrina est hæreticorum sub nomine dei
blasphema, sub prætexto religionis impia, sub ueritatis specie fallax; quorum in animo et cogitatione solum contentionis studium persistit. nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem adquirunt, nihil pacificum cogitant, ut omnis his in

8 Ezech. III, 17 sq. 15 Ps. V, 7.

1 OTI ΕΡΕΙC EN AIMOTEICMΩ Rom. α ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμόν α illud de πεΙC R illud επεισ α cf. de h. l. Beitr. 219 in scripsi ig (fere euan.) R*** G om. E 2 distinguitur G R non distinguitur b 3 isdem G hisdem R α iisdem α 4 hi RE hii G cf. Bücheler-Windekilde Decl. p. 42 ebrei G hebraici RE 5 epeΙC R επεισ α 6 intellegentiam G monstrauit G 7 inquit G 8 in ezechiel R ezeziel G in Ezechiele E 9 in interitum GE interitum R ecce scripsi cf. Sabatier II, 761, Hartel Lucif. p. 229, 15 seu (?) G ita RE 10 te dedi GR dedi te E 11 audias R et non distinxisti ei R cf. Sabatier et Hartel l. c. et si non distinxisti E 12 distingueres RE distingueris G 14 iniquus R 15 et inuenio & alium R (G?) inuenio et alium e et inuenio alium b 17 ut RE sic G 18 adulans doctrina est — quorum om. R ita et uiri — doctrina est om. G cf. Acad. p. 32 19 dolosa doctrina est R dolosa est doctrina E 20 hereticorum GR 21 blasfema G prætexto G prætextu RE.

contentionibus labor sit et pugnam meditentur. isti infelices
 animas extinguunt et in uanum ecclesias sibi congregant, quas
 ciuitates dei secundum propheticam et euangelicam consuetu-
 dinem nuncupari frequens et plurima auctoritas est. hoc ergo
 5 significatur his dictis: uiri sanguinum declinate a me;
 quia contentiones in cogitatione: accipient in
 uanum ciuitates suas. uiri sanguinum sunt propter deper-
 ditarum animarum reatum; declinare iubentur, quia contentiones
 in cogitatione sunt; in uanum ciuitates dei accipiunt, infruc-
 10 tuosarum ecclesiarum cœtus per schismatum discidia reddentes.

46. Sed plane, quia pax et iustitia et ueritas est, adfectum
 in eos suum ostendit dicens: nonne odientes te, domine,
 odiui et super inimicos tuos tabescebam? per-
 15 fecto odio oderam eos; inimici facti sunt mihi
 est religiosum odium, quotiensque is nobis odio est, qui deum
 odit. inimicos quidem nostros amare præcipimur; sed nostros,
 non et dei. nam iuxta deum et patrem et matrem et coniugem
 et filios et fratres odisse deuotum est. odit ergo odientes
 deum et inimicorum odio tabescit et odit odio perfecto, et
 20 inimici tibi facti sunt. non enim filius diuersus a patre est,
 ut non alteri inimicus utrique fiat inimicus.

47. Concludit deinde libertatis suæ fiducia simulque, ut ea,
 quæ per præscientiam tamquam gesta memorauerat, nunc ad
 demonstrationem temporis gerenda monstraret, dicens: proba
 25 me, deus, et scito cor meum; interroga me et scito
 semitas meas. et uide, si uia iniquitatis in me est,
 et deduc me in uiam æternam. humanæ naturæ fiducia
 ista non est, ut probari se uelit, ut sciri cor suum postulet, ut
 cognosci semitas suas expectet, ut inspicere non metuat, si uia

1 et pugna meditantur R isti ex isit m. 1 R 2 extinguunt G
 extinguunt Ra ecclesias G 8 et euangelicā G euangelicam R euangeli-
 camque E 6 in cogitationes R 9 in uanum R hi in uanum E
 10 discidia GR dissidia E 12 odiente domine R 14 eos R illos E
 15 quotiensque is scripsi quotiensque in G quotiensq ≡ is R (eras. h)
 quotiens is e quotiens in b 16 præcipimur ex præcepimur m. 1 R
 17 nostros non G nostros ≡ ≡ ≡ non R 19 odio G odo R 20 sibi GE
 om. R 22 fiducia G fiduciam RE 24 dicens GR dixit E.

iniquitatis in se sit, ut per hanc condicionem in æternam uiam deducatur. uox ista eius tantum potest esse, qui dixit: ecce uenit princeps huius mundi et non inuenit in me quicquam. solus enim extra peccatum est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 5

PSALMUS CXXXIX.

In finem psalmus Dauid.

Eripe me, domine, ex homine malo, a uiro iniquo libera me et reliqua.

1. Cœptus est psalmus ex persona hominis inter multas 10 infestationes inimicorum anxii, aduersus quem multæ insidiæ et doli plures sint: et conuenire hæc omnia in personam huius prophetæ Dauid uidentur, cuius uita infesta undique et plena semper periculis fuit, Saul eum in deserto, in urbibus, bello ac dolis persequente, filio quoque ipsius Abessalon multa ad- 15 uersum regnum uitamque eius moliente et audente. multis præterea aliis et domesticis et extraneis insidiis subiectus fuit semper. sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo continetur, ut propria personæ eius oratio esse credatur. sed generalis aut forte ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur unum- 20 quemque nostrum per orationis exemplum, cum in mediis infestantium in nos odiis iactemur, erudiens, quali deum prece oporteat deprecari.

2. Sed contnenti mihi penitus quasdam uirtutes proprietates- que uerborum, quæ ultra humani sermonis consuetudinem altius 25

2 Ioh. XIV, 30.

1 condicionem GR cognitionem E Explicit psals CXXXVIII incipit psals CXXXVIII G Expl psal CXXXVIII incip. CXXXVIII R 8 ex R cf. p. 778, 24 ab E 11 anxii (ii in ras.) R quem ex quaem R 12 doli RE diaboli G in personam G in persona R 13 infesta G infestata RE 14 bello ac dolis persequente filio quoque ipsius Abessalon multa GR cf. Acad. p. 72 bello ac dolis sequebatur persequente quoque filio ipsius Abessalon et multa E 15 aduersum R aduersus E 17 fuit semper G semper fuit RE 19 sed generalis aut forte ex G generalis autem forte et ex RE 20 profetiae G profetae R noscitur GE noscetur R 22 praece GR¹ 23 depraecari GR¹.

nescio quid et sublimius elocuntur, eius potius hominis, in qua
 ex partu uirginis ad sacramentum humanæ salutis unigenitum
 dei filius natus est, repertus est psalmus iste intellegi oportere.
 secundum eam enim quæ in se generis fuit utriusque naturam
 6 dei uidelicet atque hominis, non modo in euangelis, sed etiam
 in prophetis ita coaptatis ad utrumque dictis locutus est, ut
 dum diuinitatis suæ impassibilem atque indemutabilem uirtutem
 docet, infirmitatem quoque naturæ corporeæ non taceret:
 rursumque, cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo
 10 esset, præconium quoque mox non infirmandæ ex aliquo diu-
 nitatis adsisteret. quod enim deus est, naturæ suæ est; quod
 autem homo fuit, naturæ nostræ adsumptio est. loquitur itaque
 in psalmo ex infirmitatis nostræ, quam adsumpsit, affectu, cum
 traditorem suum nouit, cum consilia aduersum se inita prospi-
 15 cit, cum quæstionum prælia et obtrectionum uenena perpetitur,
 cum temptationum scandala et uerborum laqueos euitat, cum
 patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis uirtus ab eo
 est, cum. licet ex infirmitate corporis anxius sit, non se solum
 tamen relinquendum in die passionis meminerit. hæc igitur
 20 omnia ex persona eius in psalmo contineri docemur: atque ita
 ut in his, quæ naturæ humanæ societas permittit, personæ
 etiam nostræ ex aliquo intellegi possit oratio.

3. Hoc enim, quod ita cœptum est: eripe me, domine,
 ex homine malo, a uiro iniquo libera me, ad com-
 25 munem quoque credentium omnium pertinet precem. omnes
 enim insidiæ, quascumque nobis spiritales nequitiae prætendunt,
 maxime per homines aptantur: et occasiones uitiiis nostris alienæ
 naturæ peruersitas subministrat. in lites nos inicus exagitat
 in anxietates aduersantium et insidiantium nobis terror inpellit.
 30 in libidinem facultas se in id præbentis inuitat. oculus enim

1 elocuntur *G* eloquantur *R* 3 istae *R* 4 secundum eam enim *G*
 5 secundum enim ea *R* generis fuit *G* fuit generis *R* 5 adque *GR*
 10 præconiō *R* 16 euitat *Ge* uitat *Rb* 18 non se solum tamen *G*
 non solum tamen se *RE* 20 adque *G* 24 ex homine *GR* ab homine *E*
 25 pertinet præcem *G* præcem pertinet *R* 28 inicus *G* iniquus *R*
 30 præbentis inuitat *GR* præbentis loci inuitat *E* cf. *Acad.* p. 65.

meretricis laqueus est peccatoris; oramus ergo in his malis
positi dicentes: eripe me, domine, ab homine malo, a
uiro iniquo libera me. sed propria esse hæc oratio
domini ex consequenti docetur, cum ait: qui cogitauerunt
malitias in corde. cogitationes cordis nosse non nostrum
est, sed eius, de quo dictum est: scrutans corda et renes
deus, eius quoque, qui dixit sciens cogitationes eorum: quid
cogitatis mala in cordibus uestris? ille occultos
omnes malignorum cordium sensus penetrabili atque inuios
aditus obeunte natura uirtutis suæ contuetur. 10

4. Sed qui eripi se de homine uno malo et iniquo deprecatus
est, in quo significare traditorem suum existimatur, iam de
plurimis mala in corde cogitantibus loquitur dicens: qui
cogitauerunt malitias in corde, tota die consti-
tuebant prælia. acuerunt linguas suas sicut ser- 15
pentes: uenenum aspidum sub labiis eorum. non
omni et toto aduersum David die armis certatum est neque
semper instructis præliis. aduersus autem dominum secundum
euangelicas operationes eius nullum tempus uacuum fuisse ab
insectantium odiis inuenimus. paralyticum sanat: mox de eo 20
ob illicitam, ut putabant, peccati indulgentiam uenenato ore
disseritur. aridam manum reformat: statim uiolatæ legis reis.
adscribitur. dæmones curat: continuo per Beelzebul dæmonum
principem hæc perficere arguitur. nihil est, quod non ei
plenum semper insidiis sit, quod non uipereæ linguæ ueneno 25

6 Ps. VII, 10. 7 Matth. IX, 4.

1 laqueus *R* est peccatoris *G* peccatoris est *RE* malis *GE*
malis ex malos *R* 2 me *om.* *G* ab *G* ex *R* 3 esse hæc *GR* hæc
esse *E* 9 penetrabili adque inuios aditus obeunte *G* penetrabili atque
peruio aditu obeunte *Rb* impenetrabiles atque inuios aditus obeunte *e*

cf. Acad. p. 39 11 uno *om.* *G* depræcatus *G* 12 in ^{quo} *G* iniquo *R*
14 in corde *G* corde *R* 17 toto *G* tota *R* 18 instructis præliis *G*
instructa sunt ≡ ≡ (eras. 2 litt.) prælia *R* aduersus *G* aduersum *R*
19 operationes *GR* narrationes *E* 22 reis scripsi reus *G* reatus *RE*
23 dæmones *GRa* daemoniacos *E cf. Acad. p. 66* belzebul *G* beelze-
bul *R* Beelzebub *E cf. Neue Formentl. I, 588* dæmonum *GRe* dæ-
moniorum *b* 25 quod non uipereæ — sit *om.* *G*.

obiectum sit. nostra quoque omnium uita maximeque eorum
 qui religioni student, quæ aduersantium uirtutum sustinet bella
 quæ obtrectionum uenenata iacula suscipit! quo fraudulente
 blandiloquentiæ ueneno adpetitur! et hæc omnia per homines
 5 in quibus spiritales nequitie operantur, existunt. scriptum est
 enim: excitauit dominus satanan Salomoni, Ader
 Idumæum. et aduersatus est Ader, non ut homo, sed ut
 satanas Salomoni omnibus diebus uitæ eius. et Salomoni
 quidem, quia ita meruit, Ader in satanan a deo est excitatus:
 10 sed per istius modi homines hæc multimoda infestantium in
 nos odia desseuiunt inimicæque uirtutes horum ministerio gras-
 santur.

5. Intercessio autem diapsalmæ adtulisse uidetur aut personæ
 aut sensus demutationem. fit autem repetitio orationis eiusdem:
 15 ita tamen, ut absolutius ea, quæ in confusum ante adiecta sunt,
 recenseantur et, quæ superius fuerat de uerbis, nunc sit que-
 rella de factis. custodi me, domine, de manu pecca-
 toris et ab hominibus iniquis eripe me, qui cogi-
 tauerunt supplantare gressus meos. ab uno tantum
 20 cœpta deprecatio refertur ad plures, ut significare et in uno
 traditorem et in pluribus populum nosceretur. et uni quidem
 et nunc et superius malitiam et peccatum et iniquitatem expo-
 brat; in plurimis uero cogitatas supplantationes, abscondos
 laqueos, extensas funium captiones et continuata semitis scandala
 25 arguit dicens:

6. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos
 absconderunt superbi laqueum mihi et funes er-
 tenderunt muscipula pedibus meis, continuata
 semitis scandala posuerunt mihi. cogitauerunt enim

6 III Reg. 11, 14.

1 maximeque R 3 quæ obtrectionum GR atque obtrectionum E
 4 blandiloquentiæ G 5 scriptum G 6 satanan GRa satanam
 solomoni G 7 idumeum G est bis scr. G 8 solomoni G 9 in
 satanan G in satana R 10 multimoda G 11 desseuiunt G daesseuiunt
 R grassantur G crassantur R 20 significare R significaret E
 21 populum R populus E cf. Abb. IV, 63 sq. 22 muscipula R mur-
 cipulam = in muscipulam =.

synagogæ principes supplantare gressus eius, cum post depul-
sam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos
oculos cæco illi a natiuitate maledicunt, cum taceri de eo
decernunt, cum mortem confessoribus eius denuntiant. egregium
laque diuinarum operationum suarum gressum atque cursum
istius modi rebus subplantare cogitauerunt. absconderunt autem
laqueos superbi, cum Sadducei fraudulentiam simulatæ de
resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueum
captioso sermone prætendunt; superbi, cum admisceri pecca-
toribus dedignantur, cum conuiuia publicanorum ei, qui pecca-
torum est remissor, exprobrant. funes etiam extenderunt in
muscipulum pedibus eius, cum tributum poseitur, cum de dando
Cæsari tributo interrogatur. absconsus autem superius laqueus
fuit, nunc autem funes in laqueum extensi sunt, ut ualidior hic
interrogationis laqueus esse nosceretur in funibus, cum per
extensum interrogationis laqueum captiosæ ab eo professionis
responsio aduersus nomen Cæsaris quæreretur. continuantes
autem semitæ scandala posuerunt ei, cum de mandatis legis
interrogatur, cum diues, legi utpote satisfaciens, quid sibi adhuc
desit, requirit, cum apud eum de repudii condicione tractatur. hæc
enim interrogationum scandala uiæ suæ doctrinæque legis conti-
nuantes statuerunt, ut sub specie earum ac familiaritate, quæ in
lege scriptæ sunt, quæstionum hæc ei ubique continuantium
semitæ interrogationum et responsionum scandala ponerentur.

7. Nobis autem meminimus uitæque nostræ ubique scandala,
ubique funes, ubique laqueos occurrere, nihilque esse, ubi non præ-
tentæ nobis semper insidiæ sint. et difficile est nunc laqueo
uentrem absolueret: quia confusio illis est, quorum deus uenter
est. rarum etiam est nunc a laqueo oculum liberare: quia qui ad
concupiscentiam uidit, iam mœchatus in corde est. arduum quoque
est linguam laqueo eximere: de omni enim otioso uerbo in

28 Phil. III, 19. 29 Matth. V, 28. 31 Matth. XII, 36.

2 occidendo *om.* *Ra* 11 in muscipulum *R* in muscipulam *E*
17 continuantis *R* 18 autē *supr. scr. m. 1 R* 19 interrogatur *R* in-
terrogaretur *E* utputans *R* 21 uiæ suæ & uiæ se *R* 21 continuantes
scripsi continuanti *R* continuati & continuata . 22 earum ac *C. Schenkl*
ac *R* ac earum *E* 23 scripta *Ra* 26 ubique funes ubique scandala .

die iudicii erit ratio reddenda. maximi etiam laboris est ex
a laqueo referre: malæ enim cogitationes de corde exeant. hi
omnibus nobis laquei ubique prætensi sunt; et orandus est
dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei nostræ pinnis et
6 spiritus euolemus.

8. Dehinc sequitur: dixi domino: deus meus es tu:
inaurire, domine, uocem orationis meæ. domine,
uirtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum
in die belli. ne tradas, domine, a desiderio meo
10 peccatori: cogitauerunt, non tradas me, domine.
ne umquam exaltentur. et hic intercedens diapsalma
uidetur aliquam demutationem attulisse, et non exiguam quidem;
namque cum superius de cogitata subplantatione, de absconditis
laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo
15 omnis fuisset, nunc ad deum refertur oratio: dixi domino:
deus meus es tu. non leuis atque exiguæ fiduciæ est
domino dixisse: deus meus es tu. loqui istud mens libi-
diosa, auara, insolens, ebria fideliter non potest. renuntiandum
his omnibus est et a seruitute eorum ac famulatu desinendum
20 est, ut ab his desinentes dicere audeamus: dixi domino:
deus meus es tu. et hæc quidem personæ nostræ, quam
tantum, in quantum fas est, psalmo admiscemus, ita coaptata sunt.

9. Sed et domino quoque usitatum et frequens et proprium
est, ut dixerit: dixi domino: deus meus es tu. numquam
25 confessionis huius honorem negauit, ut et dominum confiteretur
et deum dicens: confiteor tibi, pater domine cæli et
terræ; et rursum: ad deum meum et ad deum uestrum.
oratio quoque ei semper ad deum omnis fuit. Lazarum susci-
taturus orat; panes et pisces benedicturus ipso ad cælum aspectu
30 precatur; calicem bibiturus pernox orat. post confessionem

2 Matth. XV, 19. 26 Matth. XI, 25. 27 Ioh. XX, 17.

4 pinnis R pennis E 8 super capud (super *supr. scr. m. 1*) R
10 cogitauerunt R cogitauerunt aduersum me E *cf. Sabatier II, 272*
19 est ante et om. E *cf. Stud. 1889 p. 316* 21 quam om. G? 22 tar-
tum G om. RE 24 ut dixerit G ut diximus RE 26 confiteor R
confitebor E 27 et ad dñm uestrum G et deum uestrum RE 28 semper
ad dñm G ad deum semper RE 30 praecatur GR.

taque domini et dei sui sequitur: inaurire, domine, uocem orationis meae. honoris confessio praecessit, cum dominum ac deum dicit. exaudiendae autem orationis precatio consequitur, cum se orat audiri.

10. Sed in eo, quod sequitur: domine, uirtus salutis meae, non communis est fiducia professio. non enim ait: salus uirtutis meae. humani namque uoti res ista est, ut uirtuti nostrae salutem precemur, ut sanitas his, in quibus ualemus, a deo sit. hæc autem e contrario precatio est, ut non uirtutis suae salus, sed salutis suae uirtus a deo sit. qui saluti uirtutem precatur, iam de salute non ambigit et certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. sed ei. quod adsumpsit, infirmo ut uirtus praestetur, orat: corpus dominus in se gerebat, quod, tametsi secundum nos morti debitum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni, ipso per prophetam loquente: quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. 15

11. Non est igitur de salute naturæ huius in se infirmis incertus. solum a deo uirtutem eius, quæ in se sit, salutis orat et orat per hanc confidentiam, qua ait: obumbrasti super caput meum in die belli. si ex persona cuiusque hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient, ut, cum dictum sit: eripe me, domine, ab homine malo et: custodi me de manu peccatoris, domine, nunc rursum securus de omnibus dicat: obumbrasti super caput meum in die belli? et cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerens hominis deiue naturam habebat 25

15 Ps. XV, 10.

1 inaurire *Rb* in hau**** *G* inauri (in hauri α) e 8 ac dñm *G* et deum *RE* dicit *G* dicit ex dicet (t in ras.) *R* 5 sequitr^u *G* 8 praecemur *GR* et sic in seqq. in quib^u *G* 12 sed ei *GRb* sed et e 18 corpus dominus in se gerebat *R* corpus dñi***** *G* per corpus quod dominus in se gerebat *E* 18 infirmis *Rb* infirmae e 19 solum *GR* solam *E* 20 quia ait *R* 21 capud *R* 23 domine ante ab om. *R* 27 nnc^u *G*.

et ex hominis infirmitate trepidationis affectum et ex conscientia
 diuinitatis fiduciam securitatis. scit autem se in die gloriosi
 illius belli, quo mortem perimet, quo diabolum uincet, quo
 omnes potestates inimicas triumpho crucis suæ configet, obum-
 bratum protectumque esse. namque cum ex persona dei patris
 dictum de eo ante fuerit: cum ipso sum in tribulatione
 et rursum: manus enim mea auxiliabitur ei et
 brachium meum confortabit eum, nihil proficiet
 inimicus in eo et filius iniquitatis non adiciet
 10 nocere eum, quid enim proficit inimicus Iudam ad uoluntatem
 traditionis inspirans? permissum enim corpus passioni est;
 sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit: sanctus enim
 non uidit corruptionem. et iniquitatis filius cum eum traderet,
 ad nocendum quid adiecit? non modo ad uitam corpus rediit
 15 ex morte, sed etiam in diuinitatis gloriam natura corruptionis
 absorta est.

12. Securus itaque et confidens obumbratum se esse in die
 belli etiam hoc precatur: ne tradas, domine, a desiderio
 meo peccatori. qui ait: non ueni uoluntatem meam
 20 facere, sed uoluntatem eius, qui me misit, susceptum
 opus etiam pro obœdientiæ obsequella festinat implere; sed ita,
 ut meminerimus esse in eo uoluntatis officium. uult namque
 quæ pater uoluit. id enim, quod ait: non ueni uoluntatem
 meam facere, sed uoluntatem eius, qui me misit,
 25 eum, a quo est missus cuique obœdit, ostendit: non tamen
 sibi detrahit uoluntatem. omnia ergo, quæcumque patri placita

6 Ps. XC, 15. 7 Ps. LXXXVIII, 22 sq. 19 Ioh. VI, 38.

1 infirmitate trepidationis *GE* infirmitate & trepidationis *R* 5 pro-
 tectumque esse *R* protectumque iri *E* cf. lin. 17, ubi etiam in *G* esse
 legi potest 6 ante *Ge* antea *Rb* 9 in eo *GE* in eō corr. m. 3 *R*
 10 nocere eum *R* cf. *Sabatier II*, 178 nocere ei *E* quid enim proficit
*GR*¹ cf. *Lucifer* ed. *Hartel* p. 361 quid proficit *R*² 12 permissi sibi
 corporis *e* et *G*, ut uidetur, permiss ≡ a (eras. i, a add. m. 3) sibi *R*
 13 cum enim traderet *G* 14 ad nocendum *G* ad nocendum ei *RE*
 ad uiuere *G* in uitam *RE* 15 sed etiam in *G* sed etiam ad *RE*
 16 absorta *R* absorpta *E* 18 a desiderio *GE* desiderio *R* 19 quia
 ait *G* 28 pater quæ pater uoluit (pater priore loc. in uersu exante
 add. m. 3, uoluit supr. scr. m. 3) *R* ait om. *R*.

sunt, consummare optat et uniuersa, quaecumque sibi in passione desiderabilia sunt, exsequi properat, ne quid ex his sit, quod praeueniens peccator impediat. desiderio desiderauit cum discipulis pascham manducare, festinato paschæ cænam peregit. desiderat calicem passionis bibere dicens: calicem, quem pater meus mihi dedit, non bibam illum? quærentibus se ultro his, qui ad comprehendendum eum uenerant, et interrogantibus, quis Iesus esset, ingessit. scit sibi aceti poculum esse potandum: hoc ut bibat postulat. et magnum in eo, cum bibisset, uoluntatis suæ fructum capiens ait: consummatum est, quo in uerbo desiderabilis noti gratulatio continetur. liberari animam suam a framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu uestem suam obtinendam denuntiauerat. hæc omnia, quæ desiderii sui sunt, ad prophetiæ fidem ut impleantur, orat: ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascham praeueniat, quæ desiderio desideratur, ne calicem passionis ingerere non audeat — nam ad primam domini responsionem peccator omnis, qui ad comprehendendum eum uenerat, procidit —, ne acetum, quod offerendum est, non præsto sit, ne ante, quam spiritum emittit, lancea latus miles fodiat, ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio, ne quid ex prophetia minus fiat, ne quid peccatori ex desideriis suis tradatur, sed in se omnia, quæ et desiderata sibi et prophetata sunt, impleantur. orat autem de his, non quod implenda non essent, sed ut de se prophetata esse intellegi possint.

13. Cogitauerunt, inquit, aduersus me: non derelinquas me, ne quando exaltentur. multa aduersus eum cogitata sunt; sed maxime illud, ut pecunia militibus

8 Luc. XXII, 15. 5 Ioh. XVIII, 11. 10 Ibid. XIX, 30.

1 consummari *G* 2 exsequi *G* exequi *R* 3 praeueniens peccator *G* praebens peccator *R* 4 pascham *GR* pascha *E* caenam *GR* coenam *E*

5 desiderat *GR* desiderauit *E* 6 quæ *G* 7 et magnum (et ex ei) *R* magnum *E* 8 ait ex att *m. 1 R* 9 optinendam *Ra* sui om. *G* sunt *G* sint *RE* 10 desiderat (?) *G* 11 audeant *R* 12 conpraehendendum *GR* 13 offerendum *G* potandum *RE* 14 emittit *GR* amittat *e* emittat *b* latus miles *G* miles latus *RE* 15 frangendi *GE* frangendis *R* 16 ne quid peccatori *G* ne aliquid peccatori *RE* 17 aduersus *R* aduersum *E* 18 ante et post ut *un. litt. eras. R* pecuniam *G*.

conlata fama ab his furati corporis uenderetur. sed eo in corpore
 rursus adstante inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit
 non relictus peccatoribus exaltandi se locus ullus est: inpletur
 prophetia. pendet in ligno uita eorum, aceto ac felle potatur,
 5 anima eius a framea liberatur, os non conteritur, sors super
 uestem mittitur, nihil e desideriis unigeniti filii dei peccatori
 traditur, tertia die resurgit, non relinquitur in inferno nec
 corruptionem sanctus uidet: et omnia, quæ geruntur in domino,
 ad confundendas et consternandas impiorum cogitationes habent
 10 et rerum præsentium admirabilem efficientiam et prophetiæ
 indemutabilem ueritatem.

14. Dehinc sequitur: caput circuitus eorum, labor
 labiorum ipsorum operiet eos. cadent super eos
 carbones ignis, et deicies eos, in miseriis non
 15 subsistent. post superiorem sermonem, in quo omnis ad
 deum de se fuerat oratio, nunc etiam interuentu diapsalmæ
 demutauit ordinem sensus. rettulit enim hac peccatorum
 iustissimam pœnam, quos primum ipsum illud conuentus sui
 caput, deinde labor labiorum suorum et omne maledictionis
 20 opus operiet. ut enim omnibus sanctis caput Christus est, ita
 omnibus iniquis caput diabolus est. testatur autem frequenter
 istos impios erga se circuitus dominus, cum ait: circumde-
 derunt me gemitus mortis et rursum: tauri pingues
 obsederunt me et iterum: circumdantes circum-
 25 dederunt me et statim: circumdederunt me sicut
 apes. quod autem principe diabolo hæc gesta sint, testantur
 euangelia, cum dicunt: et inmisit se diabolus in cor
 Iudæ, ut traderet eum. laboratum est autem multa uoce
 populi, cum adclamatum est: crucifige, crucifige. operiet

22 Ps. XVII, 5. 23 Ps. XXI, 13. 24 Ps. CXVII, 11 sq. 27 Ioh. XIII, 2
 29 Luc. XXIII, 21.

^u
 5 eis *G* 6 de desideriis *R* desideriis α 9 habent et *G* habent in
 se et *RE* 12 capud *GR* 14 deicies *G* deiciet. *R* 15 ad dm *G*
 adeum *R* 16 diapsalma* *G* diapsalmi *R* diapsalmatis *e* 17 enim hæc
 scripsi enim ac *G* enim se ad *Rb* enim *e* cf. *Addenda* 18 ipsum
 illud *G* ipsum \equiv illud (*eras. d*) *R* 19 capud *GR* et sic in *sq.* 29 ad-
 clamatum est *G* clamatum est *RE*.

igitur eos caput circuitus et labor labiorum eorum, ut, cum alii immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore et damnatione diaboli operiantur. et quæ ea damnatio esset, qua operirentur, adiecit: cadent super eos carbones ignis, super terram deicies eos, in miseriis non subsistent. 5 hæc impiorum operimenta sunt, hæc inreligiosorum æterna uestis est, ut aduersus decidentes carbones et ingruentes miseriae non subsistentes tali cum ipso circuitus sui capite et labore labiorum damnationis suæ onere deprimantur.

15. Tenuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in superiori- 10 bus usus est, ut, cum in pluribus populum ostendat, nunc in uno Iudam significare uideatur dicens: uir linguosus non dirigetur super terram: uirum iniustum mala capient in interitum. in linguoso anceps et dubium et fallax os proditoris ostenditur, qui sero criminis sui scelere 15 conperto laqueo se a uita et fide profugus suspendit. nihil enim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit: fur antea, dehinc proditor, postremo ipse in se dignus ultor; nunc mulierem effuso in caput domini unguento damni inutilis arguens, nunc Iudæis omnes domini aditus et egressus nuntians, 20 nunc de pretio iusti sanguinis paciscens; linguosus semper, semper in uerbis, ut in eum prophetæ dictum competenter aptetur: de multiloquio non effugies peccatum. hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in uitam est neque rectum fidei iter tenuit, sed, ut dignum est, mala eum 25 in interitum ceperunt. impius in dominum cum fuisset, postea in semet quoque ipsum impius mansit. fur pecuniæ, uenditor sanguinis iusti, proditor dei et, quantum in se est, parricida nec uitæ ueniam potuit habere nec mortis.

23 Prov. X, 19.

1 meorum *G* 2 gloriam *Ge* gloria *Rb* 5 deiciet *R* 10 eum *ex* cum *R*
 11 ut cum pluribus *R* 12 iuda *R* uideatur *GE* uidetur *R* 18 diri-
 getur *GE* dirigetur *R* 14 in interitum *R* in interitu *E* *cf. Sabatier*
II, 273 18 in se *om. G* 19 dampni *R* 26 in interitum *R* in in-
 teritu *e* coeperunt *R* in dñm *R* in deum *E*.

16. Non nescius itaque huius uindictæ suæ unigenitus deus est; ait enim: cognoui, quia faciet dominus iudicium inopis et uindictam pauperum. pauper dominus secundum hominem est. paupertauit enim se secundum apostolum, ut nos locupletaremur, cui in sæculi rebus nihil nisi corpus fuit. huius enim salutis causa nasci inops uoluit ex uirgine: non pecuniam, non agrum, non pecus cælorum dominus elegit. pauper ergo in homine tantum suo fuit. sed non solum iudicium inopis, sed et uindictam pauperum dominus faciet. iudicium inopis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet. conuenit enim eos secundum iudicium, non secundum uindictam iudicari. inferioris naturæ est, qui debeat uindicari. uindicanter ceteri pauperes, id est, qui dominum exemplo passionis secuti sunt, qui ex contemptu sæculi et pecuniæ pauperes fuerunt. fit ergo iudicium inopis, cum ob passionem domini impii iudicantur. pauperes uero uindicanter, quorum sub ara occisorum sanguis clamat uindictam in impios postulans: qui cotidie in gloria martyrii manentes dei nomini confitentur.

17. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: attamen iusti confitebuntur nomini tuo et habitabunt recti cum facie tua. iustorum confessio potest etiam corporalis uideri, quia plures in carne adhuc licet positi dei nomini confitentur. recti autem habitantes cum facie dei nihil in se corporale retinere intelleguntur. natura enim carnis dei non patitur aspectum ipso dicente: nemo uidebit hominum faciem meam et uiuet. hoc iam cælestium est et transformatorum et terrenam corruptionem cælesti incorruptione mutantium, quos iam diuinitatis honore claros, conregnaturos ipse deo patri tradet in regnum dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

4 II Cor. 8, 9. 26 Exod. XXXIII, 20.

5 nos om. R 6 nasci in eo uoluit R 12 quæ debeat R 16 pauperes uero uindicanter om. R 28 cælesti incorruptione om. R Explicit psal CXXXVIII incipit CXL R.

PSALMUS CXL.

Psalmus David.

Domine, clamaui ad te, exaudi me: intende uoci orationis meæ, dum clamabo ad te et reliqua.

1. Omnium sanctorum fidelis oratio clamor est deo; fide enim ad eum, non uocis clamore clamatur. Moyses instante Aegyptiorum rege mæstus stabat in littore; sed tacente licet eo excelsæ mentis fidelem orationem dominus audiuit dicens: quid proclamas ad me? martyrum quoque sanguis uoce corporis caret; sed indignitas necis eorum deo clamor est ipso domino de Abel ad Cain dicente: uox sanguinis fratris tui clamat ad me. sic et sub ara dei martyrum animæ proclamare scribuntur magna uoce dicentes: quousque dominus sanctus et uerus non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? si igitur non humilia nec terrena nec corporalia fidei spiritu oremus, tacens licet oratio nostra deo clamor est. atque ideo propheta totus ad deum spiritu orationis intentus ita cœpit: domine clamaui ad te, exaudi me. et ut clamorem istum non uocis, sed fidei doceret esse, adiecit: intende uoci orationis meæ, dum clamabo ad te. clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum ac se sponte in aures nostras ui contentæ uocis inmittit. sed quia propheta non tali clamore clamat, orat, ut clamante se deus in uocem orationis intendat: per id namque, quod intenditur, fidei inspectio est, non clamoris auditio. id enim, quod interius est, intenditur: ceterum clamorem corporalem intendi non necesse est, per semetipsum omnem sensum aurium occupantem.

2. Dehinc sequitur: dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, domine. quorum pura et recta et sinceris oratio est, hi poterunt dicere: dirigatur oratio mea; ceterum si externarum cogitationum interuentu

9 Exod. XIV, 15. 11 Gen. IV, 10. 18 Apoc. VI, 10.

4 orationis *h. l. om. R* cum clamanero *h. l. R sed cf. lin. 21*
 17 adque *R* 28 sui contentæ *R* 29 domine dirigatur *E* 30 domine
h. l. om. E 31 et sinceris *Re sincera b* dicere poterunt *E*.

deprauabitur, non dirigetur. sed quod ait: dirigatur ut incensum, intellegendum est, quid sibi uelit comparatio proposita incensi. et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat spirans optime et se nobis in sensum
 5 suaueolentiæ inmittens. hinc ex quattuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis comparatur: stacte, onyche, galbano, ture; quæ omnia hæc in formam orationum fidelium constituta esse beati Iohannis Apocalypsis ostendit, cum ait: et illi quidem uiginti quattuor seniores
 10 prociderunt ante agnum, habentes quisque citharam et phialas aureas plenas odoribus, qui sunt orationes sanctorum. quattuor autem genera orationum apostolus esse significat ad Timotheum scribens: exhortare ergo primo omnium fieri preces, orationes,
 15 postulationes, gratiarum actiones. humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiae dei est orari, fidei est postulare, confessionis et laudis est gratulari. et forte quattuor illa genera odorum ad unum thymiana ex partibus subtilissimis comparata singulis quoque generibus poterint consummandæ orationis
 20 aptari. quamquam speciem quoque quattuor elementorum horum quattuor odorum natura et species significare uideatur, ut tus, quod perlucidissimum est, spiritui comparetur, stacte uero aquis, galbanum et onyx terræ atque igni: ut per hæc omnium, qui in cælo et infra cælum et in terra et in aquis sint, placita deo
 25 incensi modo hæc efferatur laudis oratio. sed hæc his, quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus: nobis sufficit prophetica atque apostolica auctoritas, quæ et incensum orationes esse significat et orationes deprecatur dirigi ut incensum.

3. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum,
 30 etiam illud post hæc ait: alleuatio manuum mearum

9 Apoc. V, 8. 13 I Tim. 2, 1.

4 optimae R et sese E 5 suaue olentiae R 6 componitur E
 7 onychae R turæ R thure E 10 cytharam et fialas R 13 ad
 Timotheum R exhortor con. Bened. 18 timiana R 19 poterunt E
 cf. F. Neue Formel. II, 602 20 quoq R om. b 21 elementorum R
 22 perlucidum E spui supr. scr. m. 1 R stacten R 23 onix R
 et igni E quae E 25 incensu R offeratur E 28 depræcatur R.

sacrificium uespertinum. plurimis locis tractauimus, in
 alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari, ut, cum
 Moyses eleuatis manibus stare præceptus est, populo in alle-
 uatione et demissione manuum suarum uel uictore uel uicto.
 apostolus quoque orantes iubet eleuare manus puras. et cum ait: 5
 sine ira et cogitatione, non habitum orandi constituit, sed
 præscriptum diuinæ operationis adiecit. denique dominus per
 Esaiam prophetam orationes impiorum improbens ita locutus
 est: si extendatis manus, auertam oculos meos a
 uobis, non utique si eleuetis, sed si extendatis; quia habitus 10
 orandi in manibus extendendis est, perfecti autem operis effi-
 cientia est in eleuandis.

4. Manuum ergo eleuatio sacrificium uespertinum est. non
 enim sanguine et holocaustis nos, in quos consummatio sæcu-
 lorum deuenit, sacrificamus deo. sed quod sacrificium uesper- 15
 tinum placitum sit, audiamus dominum in euangeliiis dicentem:
 uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum
 uobis regnum a constitutione mundi. esuriui enim,
 et dedistis mihi manducare; sitiui, et dedistis
 mihi bibere; hospes eram, et suscepistis me; in- 20
 firmus, et uisitastis me; in carcere fui, et libera-
 stis me. et respondentibus illis, quod numquam his officiis
 humanæ necessitatis eguisset, ait: amen dico uobis, quam-
 diu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi
 fecistis. hoc sacrificium uespertinum, id est temporum 25
 nouissimorum est. in hoc manus eleuandæ sunt, quia istius
 modi orationibus iam ab initio mundi benedictis dei regni
 cælestis præparata possessio est.

5. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter
 orationem, quæ dirigenda sit ut incensum, et præter eleuationem 30
 manuum, in qua sacrificium uespertinum est, et aliud sibi
 adhuc opus consummandæ in se iustificationis optandum. dicti

6 I Tim. 2, 8. 9 Esai. I, 15. 17 Matth. XXV, 84 sq.

2 manum R 4 dimissione Rα 6 et contentione E cf. Sabatier III,
 869 10 extendatis manus, quia E 20 infirmus — liberastis me om. R
 80 dirigenda est E eleuationes R 81 in quas R.

scilicet huius euangelici memor: ex uerbis tuis iustifica-
beris, aut ex uerbis tuis condemnaberis, recolens
quoque ex omni se uerbo otioso rationem in die iudicii reddi-
turum necessario deprecatus est dicens: pone, domine,
6 custodiam ori meo et ostium circumstantiæ labiis
meis. non leuem custodiam ori suo orat adponi, ostium
scilicet circumstantiæ, ut custodia illa non observatio sit aliqua,
sed claustrum. periculosus enim ualde linguæ et promptissimus
lapsus est: et ex ea maledictum, mendacium, periurium, ob-
10 trectatio motu facili et aditu patenti efferuntur. oremus ergo
nobis circumstantiæ ostium. in eo enim libro, qui nobiscum
Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atque Hebræos
Sapientia Sirach habetur, ita monemur: ecce circumualla
possessionem tuam spinis, argentum et aurum
15 tuum constitue, et ori tuo fac ostium et seram, et
uerbis tuis fac iugum et mensuram. et ostium et
seram ori iussit adponi, ne uerbis esset facilis egressus. idem
autem uerbis iugum mensuramque constituit, ut rationis iugo
subdita, librata per mensuram moderatione penderent.

20 6. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. namque
post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium
oris consummari se quoque officio cordis orat dicens: non
declines cor meum in uerba mala, ad excusandas
excusationes in peccatis cum hominibus operanti-
25 bus iniquitatem cum ex innocentiae ac iustitiæ studiis in
uitiosam uoluntatem decidimus, tum cor nostrum in mala uerba
declinat: non ut peccatum excusemus — omne enim peccatum

1 Matth. XII, 87. 3 Ibid. 36. 13 Eccles. XXVIII, 28 sq.

1 ex uerbis iustificaberis R 2 condemnaberis R 3 ex omni GR de
omni: se om. G 4 deprecatus est G 6 ori suo orat GR ori orat E
adponi (i in ras. 3 litt.) R ostium om. R (in G fuisse uidetur) 7 non obsecratio
G 8 enim ualde linguæ temptari, cf. Abh. IV, 70 enim iudae linguæ
R enim *** linguæ G enim linguæ E promptissimus R **optissimus G
12 apd G adque hebreos G 15 seram ex serram R 16 tuis fac
iugum R (de G h. l. non constat, sed cf. LXX) tuis iugum E 17 seram
ex serram R idem R iisdem E 22 si quoque G 23 mala R
malitiæ E 24 hominibz G 25 ac ex hac R.

inexcusabile est — sed ut excusationes excusemus. crimen enim cædis atque adulterii et talium ceterorum per naturam atque indignitatem facti inexcusabile est. sed qui in eo erit deprehensus, non dicet: adulterium aut cædes non habet crimen, sed dicet: mulier inportuna, incontinens, adblandiens pellexit et in uoluptatem coegit. uel alius ille dicet: conuiciis mouit iram, iniuriis armauit dolorem, casus litis cædem peregit. in hæc uerba cor sese, postquam ab eo peccatum est, declinat, ut excusationes peccati, quod admisit, excuset. cor autem rectum atque purum in uerba excusationum non declinat, sed manet inuiolatum atque constans sine sollicitudine uerborum ad excusandas excusationes quærendorum, cum uitæ innocentia peccati excusatione non egeat. et hæc quidem in corporalibus rebus ita sunt. in his uero, quæ spiritalia existimantur, id est in hæreseos doctrina, incredibile est quo cordis labore, qua uerborum exquisitione excusationes suas hæretici excusent. in quæ omnia ne declinetur cor suum, iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem cum electis eorum conbinetur.

7. Et non conbinabo, inquit, cum electis eorum. conbinari cum electis iniquorum non uult propheta. meminit enim numerum hunc rebus inmundis deputatum, cum ad Noe de recondendis in arca animalibus constituitur præceptum: a pecoribus autem mundis induces ad te septem et septem et a pecoribus inmundis bina et bina. est et maius adhuc et absolutius inutilis huius numeri exemplum. dominus enim noster Iesus Christus omnes inmunditias nostras et peccata auferens fecit secundum apostolum utrumque unum, et secundum eundem, ut duos conderet in se in unum nouum

23 Gen. VII, 2. 28 Ephes. II, 14. 29 Ibid. 15.

2 et talium per naturam ceterorum *R* 4 deprehensus erit *E* cædis *ex. caedes m.* 3 *R* 9 ut excusationes *Bened. in adn. cf. supr. lin. 1 et infr. lin. 18* ut excusatione *R* ut per excusationes *E* se excuset *E* 10 purum in uer (i?) *G* purum in hæc uerba *RE* 11 constantissim^{us} *G* (an constantissimum sine?) 14 in hereseos *R* 16 exquisitione *supr. scr. m. 1 R* heretici *R* 20 conbinabor *Ed. Bas. 1550 et Paris. 1572*

23 in archa *Rα* 24 VII-Septē *R* 26 i^utilis *R* 28 et peccata nostra *E*.

hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos deo in uno corpore, internum scilicet hominem et externum fecit unum. non ergo combinamur, sed unimur: quia unitas fidei est, at uero combinatio consortium factionis.

8. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat, sed etiam, quia homini errare debitum est, si quid forte secus et humanitus gesserit, corripi se a iusto in misericordia et argui mauult. formam namque in se naturæ nostræ infirmitatisque constituit. plures etenim nostrum, cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iustæ misericordiæ arguitione fastidiunt et combinari malunt peccatoribus quam per iustorum correptionem ad pœnitentiam retorqueri. tenuit autem egregie rationem ueri propheticus sermo dicens: corripiet me iustus in misericordia et increpabit me. est enim misericordiæ modus, et miserandi adhibenda iustitia est. dolor quidem potest esse erga eos, quorum crimina graua sunt, sed misericordiæ locus nullus est. misericordia enim se ad ueniam de deo orandam his, quæ sunt gesta, deflectit: ceterum ueniam præstare inlicitis non est misericordiam præstare, sed iustitiam misericordiæ non tenere. quam rationem diligentissime apostolus Iohannes retinuit dicens: si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem, petat et dabit illi deus uitam. est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. quod autem in misericordia iustus corripere atque arguere eum, qui lapsus sit, debeat, beatus Paulus docet dicens: fratres, et si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, uos, qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis. sed ne ipse quidem rationis iustæ misericordiæ inmemor fuit: præuentum enim in delicto, non uoluntate delinquentem consummari per arguitionem iubet. atque ideo propheta, cum ait:

21 I Ioh. 5, 16. 26 Galat. VI, 1.

1 in corpore uno *E* 11 malunt *ex* mallunt *R* 13 egregiæ *R*
 16 iustitia *ex* iustitiæ *m.* 1 *R* prob dolor quid potest esse *e*
 21 diligentissimæ *R* Ioannes *E* 24 iustus in misericordia *E*
 28 consummatae *R* 29 misaericordiæ *R* 30 consummarip^{ri} argui-
 tionem (*ri* *supr.* *scr.* a *m.* 1 deinde *eras.*, *rip* *arc* in *ras.* 3) *R* 31 adque *R*

corripiet me iustus in misericordia et increpabit me, et fidei suæ et humanæ infirmitatis memor corripiendum se in his ait, quæ iustæ misericordiæ argutione sunt digna.

9. Orat autem adhuc et aliud, ne doctrinis uidelicet peccatorum imbuatur neue usque ad peccantium misericordiam decidat: oleum autem peccatoris non inpinguet caput meum. uult eum, qui nos doceat atque arguat, conscientiæ puræ esse. dominus uero in euangelis, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: uos autem cum ieiunatis, unguite caput uestrum et faciem uestram lauate. in abluenda 10 facie nitorem puræ conscientiæ exegit, ne quid nobis sordidum, ne quid oblitum adhæreret; in capite uero unguendo doctrinis nos atque operibus spiritalis institutionis perfectos esse præcepit. oleum enim luminis pabulum est; et doctrina atque opus spiritale cælestis nobis gloriæ causa est. ut enim lumen ex 15 oleo luminis habet causam: ita, ut lucem spiritalis gloriæ retineamus, doctrina atque opus præstat, cum caput nostrum, sedis scilicet uitæ et prudentiæ et omnium sensuum oleo operationis doctrinæque pinguescat. sed oleum non a peccatore sumendum est; et orandus est deus, ne hoc peccator infundat. 20 ut enim a sancto et fideli uiro argui se uelle prudentis est, quia ægris animis et peccatorum morbo languentibus utilis est seueræ obiurgationis sub honesto auctore medicina: ita miserum est per peccati miserationem usque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. hoc ergo utrumque a se detestatur propheta. 25

10. Sequitur deinde: quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt continuati petræ indices eorum. causam, cur absorbeantur continuati petræ, dicit eam, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis 30

9 Matth. VI, 17.

1 et increpanit R 4 adhuc in ras. R 6 capud R 9 unguite E
10 capud R uŕam in ras. R 11 ne quid in nobis E 12 adhereret
R unguendo E 17 atque operatio E cū capud R ut caput E 18 sedis
R cf. Acad. p. 18 sedes E 19 sed oleum hoc non E 20 dŕ ex dñs
m. 1 R 21 enim de G 22 qui aegri G 23 si ueræ obiurgationes G
28 absorpti R absorpti E 29 quæ R 30 dicit (it in ras.) eam R eam dicit E.

eorum. orat propheta eadem, quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum inpinguet. hoc propheta orat. sed peccatores ne hac quidem prophetæ oratione terrentur, ut ab his quæ sibi placita sunt, desistant. nemo enim in peccatis nisi
 5 quia his delectatur, perseuerat: et causam in unaquaque re permanendi uoluptatis oblectatio subministrat. ergo quia adhuc orante eo in beneplacitis eorum sunt, id est, quia quod erant, non demutatur per eos uoluptate peccandi et peccatores esse persistunt, nec oratio eius finem accipit: quia tamdiu in
 10 beneplacitis istorum eius oratio est, quamdiu illis beneplacitum sit non peccare.

11. Idcirco absorpti sunt continuati petrae iudices eorum. petram non nouimus nisi Christum et quia dictum est de eo: petra autem erat Christus. quo adueniente.
 15 cum se hi peccatorum electi et iudices ipsi continuabunt, absorbeantur. mors enim tunc et corruptio et peccatum absorbebitur, ut scriptum est: absorpta est mors in contentionem. ubi est mors aculeus tuus? ubi est contentio? aculeus enim mortis peccatum. absorbentur
 20 autem continuati petrae horum iudices cum illo suo principe, de quo dictum est: et tunc reuelabitur ille impius, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui et euacuabit eum præsentia aduentus sui. per hanc ergo aduentus domini præsentiam euacuabuntur absorpti et
 25 absorpti iudicio sanctorum. sequitur enim: audient uerba mea, quia potuerunt. potuerunt uel absorbere uel audiri in præsentia enim domini absorbentur propheticae ueritatis arguitione et impiæ suæ falsitatis obprobrio.

14 I Cor. 10, 4. 17 I Cor. 15, 54 sq. 21 II Thess. 2, 8.

1 eadem E idem (m in ras. 3) R (G?) 4 placita sunt sibi E nisi q
 6 sumministrat R quia adhuc corr. m. 1 R 8 uoluptate peccandi G uoluntate peccandi RE 10 istorum G eorum RE quamdiu illis beneplacitum sit non pec***** G (cf. Draeger hist. Synt. II, 617, Petschenig Victor Vit. p. 15, 5) quamdiu illis beneplacitum fuerit peccare (a ex corr.) R quamdiu beneplacitum illis fuerit peccare E 12 absorpti E 18 nisi xpm G et quia G quia RE 15 cum se his (?) G cum ei hic absorbeantur** G absorbentur RE 16 absorbebitur E absorbetur R 18 mors R om. E 19 peccatum R peccatum est E 27 audiri R audire E

12. Neque solum audient uerba, quæ poseunt, sed etiam id, quod sequitur, his accidet: tamquam crassitudo terræ eruptum est super terram. quod autem crassitudo impietatis et uitiorum aut comes sit aut causa, propheta testatur dicens: incrassatum est cor populi huius. sed et 6
Moyse inreligiositatem populi insolentis pronuntians ait: manducauit et bibit Iacob et repletus est et incrassatus est et calcitrauit dilectus. uirtutem dicti huius ex ipsa terræ natura absolutius intellegemus. namque scimus crassiores pinguiioresque terras in eas scrobes, e quibus effossæ 10
sunt, ex solido non redire, quia erumpente earum crassitudine rursum ipsarum sunt incapaces. itaque secundum id, quod ait: tamquam crassitudo terræ eruptum est super terram, docuit exemplo, quia omnis terræ nostræ, id est corporis crassitudo ex naturæ suæ lege uitii effossa erumpit et 15
capax sui non est, in perniciem suam, ne in se reformari possit, exæstuans.

13. Erumpente autem hac crassitudine super se habet mærorem propheta dicens: dissipata sunt ossa nostra secus infernum. se dissipari, se dispergi, se secus infernum 20
abigi in peccatorum calamitate existimat. si enim unum membrum compatitur, compatiuntur et omnia membra. omnes enim inuicem unius corporis membra sumus, ut et in altero psalmo ait: dispersa sunt omnia ossa mea, non utique ea ossa, per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem uirtutis 25
suæ continetur; sed quia omnes unum corpus sumus et inuicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt ceteri.

14. Vellet potius non erumpere crassitudinem terræ eorum neque dissipari ossa secus infernum, sed omnes magis hac, quæ consequitur, uoce uti: quia ad te, domine, oculi mei: 30
in te speraui, non auferas animam meam. custodi me a laqueo, quod statuerunt mihi, et a scandalis

5 Matth. XIII, 15. 6 Deut. XXXII, 15. 21 I Cor. 12, 26. 24 Ps. XXI, 15.

8 eruptum *Rb* cf. *Sabatier II*, 274 erupta *e* 12 rursum *R* rursus *h*
rerum *e* 18 merorem *R* 20 inferum *altero loco R* 22 omnia mem-
bra *e* membra *R* omnia *b* 26 continentur *R* 29 inferum *R* 30 uoce
uti *R* uoce uoti uti *E* 32 quod *R* cf. *Sabatier II*, 274 quem *E*.

operantium iniquitatem. intenti prophetæ ad deum
oculi non deflectuntur in aliquas superfluarum rerum admir-
tiones, non ad contumeliam pudicitie honestas humanorum
corporum species contuentur, non capiuntur aut pretiosarum
5 uestium opere, aut blando argenti nitore, aut inlecebroso ful-
gore auri, aut inani honore gemmarum, aut factioso spectaculi
theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum secularium
pompa, sed in omnia magnifica dei opera, ad admirationem
eius, qui ea est operatus, intendunt. neque solum oculis, sed
10 etiam mente semper intentus est dicens: in te speravi,
non auferas animam meam. ablatio animæ non abolitio
eius est: sed cum a gloria constituti sibi honoris aufertur, cum
ab expectatione et effectu spei suæ decedit.

15 15. Multa autem spei suæ pericula non ignorat esse, cum
ait: custodi me a laqueo, quod statuerunt mihi, et
a scandalis operantium iniquitatem. ubique laquei,
ubique sunt scandala, mundus omnis plenus insidiis est, siue
per principem aeris huius, siue per spirituales uirtutes in
cælestibus, siue per filios inobedientie, in quibus spiritus erroris
20 operatur. habemus enim laqueos in hominibus malæ adhor-
tationis, periculosi exempli et elicitæ necessitatis, cum nos ad
uoluptates adhortantur, cum in prosperis rebus suis in deum
impii sunt, cum per contumelias et iniurias ad motum nos
turbulentæ uoluntatis exagitant. differt autem laqueus a scan-
25 dalo. laqueus enim est adhortatio uoluptatum et incentiuum
adpetitionis inhonestæ, quod modo laquei fallens capit. scan-
dalum autem est uxor inreligiosa, filius inicus et cetera deinceps
domi nomina et omnis ex ecclesia frater aut contumeliosus aut
auarus aut ebriosus aut turpis. in his enim nobis est scan-
30 dalum, quotiensque ad necessitatem irascendi, arguendi, inhi-
bendi, uindicandi ex illa quietæ fidei nostræ mansuetudine
prouocamur.

1 dñm ex dñm corr. m. 1 R deum e dominum b 4 praetiosarum R
7 teatralis R 12 cum ab expectatione RE tum ab expectatione com.
Bened. 13 effectus R affectu E 15 quod R quem E 23 pii R
27 iniquus R 28 domi (i ex c corr. m. 1) R 30 quotiensq R cf. Acad.
p. 29 quotiens E inhibendi om. R.

16. Nouit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: cadent in retiaculo eius peccatores: eius scilicet, qui operatur in plurimis. quidquid enim iniquitatum homines gerunt, a diabolo suggeritur; quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. plures in eo et eum significat in pluribus: atque ideo iniqui laqueos prætendunt et in retiaculo eius cadent peccatores, quia iniqui retiaculi sui laqueos prætendunt. cadent autem peccatores, non tunc peccatores, cum ceciderint, effecti, sed cadentes ob id, quia peccatores sunt; captioni retiaculi effecti per id, quod peccatores sunt, oportuni.

17. Propheta autem per spem suam ac fidem tutus confidenter de se ait: singulariter sum ego, donec trans-eam. scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. deo autem deditus, nullis aliis sæculi negotiis occupatus est et singularis, donec transeat. et quid est illud, quod transeat? scandala scilicet et retiacula et laqueos. et quo transeat, querendum est. nempe eo, quo dictum est; fidelis enim et sanctus et uerus est, qui ait: qui autem credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLI.

Intellectus Daud, cum esset in spelunca, oratio. 25

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum et reliqua.

1. Psalmi ratio titulo continetur, sed spiritali potius quam corporali intellegentia; et ideo in titulo intellectus oratio est. nam si simplex secundum Daud gesta sensus 30

20 Ioh. V, 24.

4 quicquid R 11 captioni ex captione m. 1 R_ 12 oportuni R_a cf. Acad. p. 28 opportuni s 13 ac ex hac R 16 ß et singularis α et singularis R 17 et quid est illud quod transeat om. R Explicit psalmus C.XL incipit CXLI R 27 depræcatus R 28 psalmi R psalmi huius E sed spiritali potius R sed potius spiritali E 30 sæcundum R.

esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. sed quia ad orationis cognitionem spiritali intellegentia opus esset, idcirco intellectus oratio, quia sit intellegenda, præscribitur. scimus enim esse et illum David, cuius tabernaculum, quod
 6 ceciderat, excitatum est, iustum, orientem, regnantem, id est dominum nostrum, dei filium, qui frequenter fugerit, frequenter latuerit, frequenter orauerit, in ipso quoque tempore passionis et fleuerit et ad deum in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed adfectum hominis, quem
 10 gerebat, ostendens: ut per hanc orationem et filius dei, ad quem oraret, et ipse non simulatus homo, sed uerus posset intellegi. eius itaque esse hæc intellegitur oratio. David quidem in pelunca loquitur, sed prophetat in Christo. David fugit, sed fugam domini sui non tam per uerba quam per
 16 fugam prophetat. David spiritu defecit, sed et domino tristis est anima usque ad mortem. David semitas deus cognoscit, sed et filium nemo nouit nisi pater. David in fidei suæ uis laquei absconsi sunt, domino quoque in prædicationis suæ cursu ubique parantur insidiæ. hic in spelunca orat, ille orat in
 20 corpore. seruus dominum prophetat Christum, David iste illum David omnium passionum prophetat exemplo. atque ideo hæc non tam David de se ipso, quam de domino per David dicta intellegetur oratio.

2. Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad
 26 dominum deprecatus sum. effundo in conspectu eius orationem meam et tribulationem meam ante ipsum pronuntio. in deficiendo ex me spiritum meum. egregie uerborum ordo dispositus est. primum uoce clamatur; omnis enim fidelis uiri etiam tacita et spiritalis
 30 expectatio deo clamor est. deinde uoce oratur, id est desiderii et fidei petitio uerbis uocis effertur secundum illud apostoli: psallam spiritu, psallam et uoce. tertio in conspectu

82 I Cor. 14, 15.

4 illum dauid *ex* illum ddauid *m.* 1 *R* 8 ad dñm *R* 11 posset
 (et *ex corr.* 1) *R* 20 propheta *R* ille illum *Ra* 28 dicta *om.* *R*
 intelligitur *E* 26 et tribulationem meam — pronuntio *om.* *R*, sed *cf.*
infr. p. 801, 8 28 egregiae *R* 31 saecundum *R*.

dei oratio effunditur, non uerbis scilicet de lingua excidentibus, sed de profundo et interno fidei fonte oratio precantis effunditur; et effunditur in conspectu dei, non neglegenter neque ex securitate, sed tamquam domino praesente; qui enim oratur ut exaudiat, praesens necesse est esse credatur; qui autem praesens existimatur, non absentis dissimulatione, sed praesentis honore reuerendus est. quarto quoque tribulationem suam pronuntiat. non impeditur, cum tribulatur, quin semper ad deum omnium angustiarum suarum et passionum molestias referat. neque sane leues tribulationes sunt, quas ante deum effusa oratione pronuntiat, sed in eo, cum deficit ab eo spiritus suus. at uero nos leues tantum temptationes ab assiduitate orationis impediunt et quantulumcumque in secundis modo rebus animi nostri constantiam a deuotionis officio repentinus exiguae difficultatis motus auertit. at uero hic ne deficiente quidem spiritu suo cessat et tribulationem suam pronuntiare et orationem effundere et uoce orare et ipsa spiritalis fidei uoce clamare.

3. Tu cognouisti semitas meas. in uia hac, qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi. haec tam illius, quam huius David oratio esse poterit existimari: quia, ut diximus, omnia domini dicta atque gesta et serui fide et prophetae praefigurauit exemplo. numquam uero psalmorum prophetia, quotiensque ex persona domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium, quod alii cum eo commune esse non possit, adiecit: ut, quia multa ex persona eius hominis, quem adsumpsit, commemorata personis hominum essent naturisque communia, psalmi potius de eo prophetia ea, quae proprie ex persona eius dicerentur, ostenderet; ut illud nunc: considerabam ad dexteram et uidebam, quia non est, qui cognoscat me. perit fuga a me: et non est, qui requirat animam meam. David enim, licet fugeret, non

2 oratio praecantis R 5 credetur R 17 & ipsa ≡ spiritalis (eras. s) R 20 laqueum E 22 ut om. G? 24 quotiensq R quotiescumque E cf. Acad. p. 29 25 ac ex hac R communes esse R 27 passioni hominum (?) G 28 prophetiam ea R propriae R 29 ostenderent R 31 perit G cf. Neue Formel. II, 523; Georges Wortf. 508 periit RE.

tamen incognitus erat; neque solum ad dexteram contuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. illud autem quomodo personæ eius aptabitur: perit fuga a me, dehinc illud: et non est, qui requirat animam meam, postremo
 5 etiam illud, quo psalmus concluditur: me expectant iusti, donec retribuas mihi? contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? quomodo nemo animam requirit? per id enim nemo animam requirit et nemo cognoscit, quia re-
 10 spiciente eo a dextris nemo iustus est uisus.

4. Sed hæc omnia in domino tempore passionis inpleta sunt, cum euntem eum ad crucem eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cælestis secundum euangelicam dispositionem separatos a sinistra dextræ præparabat, ob quos et
 15 homo erat natus: cum in tot tantisque crucis ipsius signis deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his, qui eum quærebant, et prodidit et ingessit. et per oblationem spontaneæ uoluntatis fuga ab eo periit, cum nullus uirtutem uitæ eius, quæ in anima significatur, inquit. corpus enim.
 20 quod cruci adfixerant, contuentes potestatem animæ, quæ se signis et factis deum probauerat, nemo quærebat.

5. Iam illa, quæ secuntur, licet communia uideantur esse cum ceteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gesta que sunt. clamaui ad te, domine, et dixi: tu es
 25 spes mea, portio mea in terra uiuentium. clamans dixit: tu es spes mea, cum ait: pater, commendo in manus tuas spiritum meum. pars eius in terra uiuentium est, cum latroni die eadem incolatum paradisi promittit.

26 Luc. XXIII, 46.

^u
 1 neque G 3 perit G periit RE 5 etiam illud GE illud etiam R
 8 nemo animam GR animam nemo E uerba per id enim — requirit
 omisiue uidetur G 9 et nemo cognoscit Ge et nemo animam cognoscit Rh
 10 respi***** G respiciente e perspiciciente R perspiciente b
 13 saecundum R 18 uirtutem E ueritatem R 20 qua se con. Bened.
 in adn. 21 pbat R 22 sequuntur R cf. Acad. p. 23 24 & dixi R
 dixi E 25 portio mea supr. scr. R 28 eadem R eodem E paradisi G
 paradysi R.

id est sortem et regnum hereditatis suæ, ut, licet inferos adiret, tamen per spiritalem potestatem doceret se a paradiso non abesse.

6. Redit deinde ad orationis suæ modestiam dicens: intende orationem meam: quia humiliatus sum nimis. 5 humiliatus est enim formam serui accipiens et obcediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis. libera me a persequentibus me: quia confortati sunt super me. educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo, domine. quamquam enim potestatem haberet 10 ponendi animam suam et resumendi, tamen semper per reuerentiam filii honorem paternæ maiestati reservauit, cum orat: pater, clarifica me; cum proclamat: deus meus, quare me dereliquisti? in his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ uirtutis prædicatio. liberari se ergo 15 nunc similiter a persequentibus orat, quia confortati sunt. confortati enim sunt, cum ad crucem dant, cum per carnem deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis et forma in eo seruilis hortatur.

7. Deinde rogat, ut anima sua educatur e carcere. si in 20 carcere positus etiam ante Noe tempora resurrectionem secundum beatum Petrum dominus prædicauit, carcer est inferi, a quo se educi rogat, ut in altero psalmo erat precatus: ne contineat super me puteus os suum. oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, uirtutis paternæ est. sed 25 adiecit et causam, cur se de carcere oret educi: ad confitendum, inquit, nomini tuo. resurrectio enim eius paternæ in se uirtutis prædicatio est, quia potestas ei omnis ex patre est.

13 Ioh. XVII, 1. Ps. XXI, 2. Marc. XV, 34. 28 Ps. LXVIII, 16.

1 inferos GR ad inferos E 7 mortē autem G et mortem RE
8 me post persequentibus om. R sunt om. G 11 ponendi ex ponendae R
12 filii G fili R uerba orat — me cum omisisse uidetur G 15 se ergo
GR ergo se E 17 confortati enim sunt om. G ad crucem dant
templari cf. Abh. IV, 70 autem dent (?) G audent R crucifigere audent E
18 uerba deum nesciunt cum omisisse uidetur G 28 ut om. G ut et E
praecatus GR ne G non RE 26 cur G quare R se de GR sese de E
27 inquit G enim eius G eius RE 28 est post prædicatio om. G.

8. Sed per quos sit dei nomini confitendum, subiecit dicens: me expectant iusti, donec retribuas mihi. omnium apostolorum fides usque ad resurrectionis tempus fuit trepida: quam in domino contuentes expectationis suæ securitate firmati sunt. et hinc illud est a domino dictum: tristis est anima mea usque ad mortem. non enim ait: propter mortem, quia, licet se passioni daret, non tamen uirtus æterna dolorem passionis exciperet; sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis exortus — adeo ut et firma illa superædificandæ in ea ecclesiæ petra trepidaret — post mortem et resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret, idcirco usque ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. expectant ergo iusti, donec sibi retribuatur a deo. et quid ei a deo retribuatur, apostolus docuit dicens: propter hoc exaltauit eum deus et donauit ei nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectat, cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. hæc ei a deo retributio est, ut ei corpori, quod adsumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. quæ autem sit iustorum expectatio, idem apostolus docet dicens: nostra autem conuersatio in cælis est, unde et saluificatorem expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ. expectant ergo iusti, dum retribuatur illi: scilicet ut conformes fiant gloriæ corporis sui, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

5 Matth. XXVI, 38. 14 Phil. II, 9 sq. 22 Phil. III, 20 sq.

17 flectat R flectatur E cf. Acad. p. 57 & terrestrium R terrestrium E 28 saluificatorem R ***ficatorem G saluatorem nostrum E cf. Sabatier III, 824 24 transformauit R 25 ergo iusti G ergo eum

iusti RE 26 dm G retribuatur GE tribuatur R illis G 27 corporis sui G corpori sui R corporis eius E Explicit psalmus CLI (sic) incipit psalmus CLII deinde spatium 4 lin. uacat et incipit quinta linea a uerbo translatoreque G Explicit psalmus CXLI incipit CXLII, 14—16 litt. eras., deinde legitur dauid, uers. finis uacat R Itæ tractat' cuius supra de psalmi CXLII deinde a m. 2: incipit dñe exaudi cet. p.

PSALMUS CXLII.

Ipsius David, quando persequabatur eum
Abessalon.

Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe
obsecrationem meam: in ueritate tua exaudi me, 5
in tua iustitia et reliqua.

1. Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebræos uidetur;
id enim ab his, qui utraque lingua eruditi sunt, traditur. trans-
latoresque ceteri nihil omnino de rebus gestis, id est de
Abessalon in David patris sui insectatione scripserunt. sed hi 10
septuaginta seniores, quibus legis ac prophetarum scientia ultra
præscriptum et ambiguitatem litteræ fuit, addendum hoc psalmo
iudicauerunt. causam uero iudicii istius in exordio psalmorum
docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticum cogno-
scimus oportere tractari. cum enim nec gestis sermo nec 15
temporibus ordo conueniat, relicum est, in exemplum ac scientiam
gerendorum et gesta omnia in David et ab his intellecta esse
doceamur. adposita ergo nunc psalmo superscriptio est, quæ
non extat in libro, ut, ubi extat — id est sicut in psalmo tertio,
in quo a facie eius, qui nunc persequi scribitur, fugerit —, ad 20
scientiam propheticæ intellegentiæ uocemur.

2. Prophetat ergo nunc David passionibus suis dominicas
passiones: non de Abessalon conquerens, sed de his, qui Abes-
salon ad impietatis crimen ignirent. ignita enim secundum 25
apostolum diaboli sunt iacula, quæ se in cor Iudæ, ut dominus
traderetur, iniecerint et nunc in filiis inobœdientiæ operentur.
ob quod dominus adsumpta peccati carnis similitudine de
peccato condemnauit peccatum in carne. tractabimus ergo
psalmum ex persona prophetæ intellegentis se in peccati cor-
pore positum et inter multas et graues diaboli temptationes 30

4 dñe *R* sed cf. p. 806, 12 percipe orationem *R* 9 de Abessalon *Rs* sed
abessalon *G* absalon *p* 10 scripserunt *G* hi *Gp* hii *R* 11 ac ex hac *R*
12 præscriptum *G* addendum *GR* addendo *p* 14 profeticum *G* 16 uerbum
ordo, quod est in *GR*, om. *p(A)* relicum *G* reliquum *R* reliquum *p*
17 david ab his *G* 18 superscribitio *G* superscriptio *R* 19 sicut in
Gp sicuti in *R* 23 Abessalon *G* Absalon *Rp* Absalon *R* Absolon *p*
24 secundū *G* sæcundum *R* 28 condemnauit *p* 29 intellegentes *G*
30 positi *GR* et /// graues (4—5 litt. eras.) *R*.

per hominem fatigari. nam ut dominus principem mundi non ignorauit hæc in se per Iudæos Iudamque gessisse. cum ad apostolos dicit: ecce ex uobis unus est satanas — totus enim hoc esse, quia per eum animabatur, ostenditur —, ita et
 5 David in Abessalon eos, per quos Abessalon est talis, intelligit. et quia iam in tertio psalmo latior hinc fuit sermo, nunc psalmi ipsius dicta tractemus ita, ut meminerimus omnia, quæcumque sub prophetæ nomine dicentur, etiam ad personam domini esse referenda, qui se ex forma dei euacuans et formam
 10 serui adsumens infirmissimum naturæ nostræ hominem etiam usque ad ignoratæ diei atque horæ suæ scientiam sit professus.

3. Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: in ueritate tua exaudi me, in tua iustitia. primum orationem suam deprecatur audiri,
 15 quia id humilitatis humanæ est, ut audientiam dei his, quæ orat, exoptet. sequenti deinde secundum propheticam scientiam, ut in ueritate dei audiatur, expostulat. non est huic fidei uiro deus ex elementis sæculi, non ex regum nominibus, non ex errore sæculi in saxis et metallis et lignis: sed uerus ei
 20 deus est, æternus, omnipotens et uniuersitatis effector. tertia quoque postulatio est, ut in iustitia dei audiatur. non est tyrannicæ uoluntatis deus, non præduræ et iniquæ pertinaciæ arbiter, sed qui rationem habeat infirmitatis humanæ neque hos demutabilis naturæ nostræ promptissimos lapsus secundum
 25 indemutabilis substantiæ suæ indeflexam constantiam metiatur. sed iustus et moderans tantum ab homine expectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ.

3 Ioh. VI, 71.

1 ut in ras. R et G 5 Absalon Rp per quem Rp 9 pferenda p euacuans G et formam GRe ac formam pb 10 infirmissimum GRe infirmum pb 11 adque GR 12 dñ Gp dñe R 13 obsecrationeam G 14 depræcatur GR 15 orat G oret RpE 16 exoptet GR expectet p sequenti GRp(A) secundo E 18 æelementis R rerum G sed cf. Acad. p. 30 19 & metallis Re metallis pb 21 non est tyrannicæ uoluntatis RE non est orator inuidie uoluntatis p(A) 22 iniq R 23 neque hos GRp neque qui hos E 24 demutabilis GpE demutabiles R labens R

4. Et ideo subiecit ad id, quod se in iustitia dei orauit audiri: et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. quid enim spei est, si indicare nos secundum se deus uelit, si ad conparationem sui uitæ nostræ innocentiam postulabit? iustificari autem in conspectu dei quis uiuentium potest, cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas uel per naturam corporis uel per motum animæ semper fluctuantis admixta sit, cui et cotidie grauissimus hostis immineat, diabolus uidelicet animæ uiri fidelis insidians eamque ad interitum persequens? hanc enim esse causam docet, qua nemo uiuens iustificari in conspectu dei possit: quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam, collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi. obscuritas per corporis uitia effunditur, et cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, a cognitionis luce depulsi in obscuris collocamur gentilium tenebris demersi et sæcularium operum nocte detenti.

5. Sed quantumlibet persequens animam inimicus et humilians in corpore tamquam mortuum sæculi collocet in obscuro. spiritalis tamen uiri anxietas his corporis tenebris non tenetur et cor super hac ipsa naturæ suæ infirmitate turbatur repugnansque uitis hominem suum in memoriam primæ suæ constitutionis et in meditationem dei operum conuertit. non enim eum inimicus in obscuris mortuum sæculi, sed tamquam mortuum sæculi collocauit: per quod libertas spiritus semper in se anxii reseruatur.

6. Id enim sequitur: et anxiatus est in me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar. scit Adam a diabolo captum et idcirco memor est antiquorum dierum. scit eum per transgressionem legis constitutæ et a

2 in iudicio R 4 iudicari R 7 ignoratio ex ignaratio p 9 quotidianæ R 10 uiri *supr. scr. p* 17 lucæ R in obscuris RE in obscuro p 20 mortuam p 21 non tenetur pE continetur R 28 in me spiritus R super me spiritus pE cf. *Subatier II, 276.*

promissionibus dei et ab incolatu paradisi excidisse, et ideo
 memor est operum dei. scit non sufficere ex præterito inno-
 centiam, sed beatum esse, qui usque in finem innocens esse
 permanserit, et ideo in factis manuum dei meditatur. facta
 6 manuum dei homo ipse est; qui, postquam peccavit, peccati
 servus effectus est. talis igitur esse meditatur, qualis ille, qui
 a deo factus est, fuit ante peccatum. per quod quia non
 mortuus sæculi, sed tamquam mortuus sæculi in obscuris est
 collocatus, meditabitur semper; et meditabitur semper, quia
 10 antiquorum dierum memor scit per transgressionem legis mortem
 introisse peccati.

7. In eo autem, quod et memor dierum antiquorum et in
 operibus dei meditatus est atque meditabitur, quamquam per
 fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse, ne inso-
 15 lens existimetur, sed per auxilium dei, ad quem oravit, sibi
 indultum esse demonstrat dicens: expandi manus meas
 ad te: anima mea sicut terra sine aqua. terra sine
 aqua arida et infecunda est et inrigari se semper imbre
 pluviæ cælestis expectat: ita et sancti anima naturæ suæ con-
 20 scia, immadescere se dono divini eloquii desiderat, de quo Moyses
 ait: expectetur sicut pluvia dictum meum, et de-
 scendant sicut ros verba mea, ut pluvia super gra-
 men et ut nives super faenum. arens ergo et sitiens
 anima tali prophetiæ doctrinæ imbre perfunditur, ut mortua et
 25 ieiuna ariditate naturæ in uberes fructus præceptorum dei
 cognitione reuirescat.

8. Iam in his, quæ secuntur, humanæ fidei et conscientiæ
 confessio est, per diapsalmi intercessionem impatientia prophetici
 desiderii monstrata. velociter exaudi me, domine,

21 Deut. XXXII, 2.

1 ab om. p paradysi R 4 manuum dei Re dei manuum pb me-
 ditatur R meditabitur pE 7 quia non mortuus saeculo R 8 sed
 tamquam mortuus saeculi om. p 12 memor (om. et) R antiquorum
 dierum pE 18 inrigari se semper R irrigari sese semper pb irrigari
 semper e 19 consciae R 21 spectetur p 22 ut pluvia ex aut
 pluvia R 24 imbrae R 25 ieiun ≡ a p 27 secuntur Rp sequuntur E
 28 diapsalmi Rp diapsalmatis (diapsalmiatis α) e diapsalmae b.

defecit spiritus meus. moras corporis sui propheta non patitur et secundum illud apostoli: dissolui me melius est et cum Christo esse et illud: miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? et illud: quia in hoc ueteri tabernaculo congemescimus desiderantes superindui tædia et ipse in hoc mortis corpore patitur, sed uelocitatem auxilii, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris optat expleri. quid enim sibi proderit exauditum esse uelociter, nisi tamquam fidelis et deo placens et beatis locis quieturus excedat corpore? 10

9. Et idcirco ait: non auertas faciem tuam a me: et similis ero descendantibus in lacum. lacum pœnalem inferorum locum scriptura commemorat, ut in his psalmis ait: tu, domine, abstraxisti ab infero animam meam, seruasti me a descendantibus in lacum. ergo nisi 15 facies dei, qui utique Christus est, qui imago dei inuisibilis est, unicuique sancto adfuerit, erit illis similis, qui pœnæ inferni deputati ex uita hac sine spe quietis excesserint.

10. Sed de spe sua propheta non ambigit neque extra euangelicæ securitatis fiduciam est, tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu apostolici gaudii particeps, qui resurrectionem domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. id enim consequenti ait: auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speraui, domine. matutinæ autem huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, 20 uel tum cum ait: ad uesperam demorabitur fletus, et

2 Phil. I, 28. 3 Rom. VII, 24. 5 II Cor. 5, 2. 14 Ps. XXIX, 4. 26 Ps. XXIX, 6.

2 me om. p 3 ego om. R 4 liberauit R 5 congemescimus R cf. Stolz L. 366, Sittl Arch. I, 492 congemiscimus pE 6 tædia & ipse R tædium et ipse e tædium ipse pb 10 excedat GRE recedat p corpore G e corpore RpE 14 ab infero GR ab inferis p ab inferno E 15 seruasti GE saluasti Rp a descendantibus G a descendantibus p 18 ex uita scripsi et uita G e uita Rpb cf. praef. 23 consequenti GRp in consequentibus E fac mihi Gp mihi fac R 24 dñe G om. RpE 25 autem G om. RpE 26 uel tum cum Gp uelut (ut s. s. 1?) cum R uelut tum cum E uesperam G cf. Neue Formenl. I, 572 uesperum RpE.

ad matutinum lætitia. hoc enim resurrectionis est tempus. in quo per misericordiam dei potestas mortis infracta est: quam misericordiam, quia in ea propheta speravit, optat audire.

11. Dehinc sequitur: notam fac mihi uiam, in qua
 5 ambulem: quia ad te leuavi animam meam. apostolus
 per speculum et in ænigmate uidet, et pro parte scit et pro
 parte prophetat. propheta quoque, tamquam per naturam
 humanæ fragilitatis ignorans, notas sibi fieri, in quibus ambulet.
 uias orat. non enim hæ sæculi uiæ utiles sunt: spirituales
 10 illas et cælestes ille nosse desiderat. id enim ait: quia ad
 te leuavi animam meam. non in humilibus est anima
 illius, sed in excelsis et idcirco excelsarum uiarum postulat
 notionem. scit enim esse inimicos sibi, qui se in alias uias
 auocent, qui in uoluntatem alteram deducant. de inimicis istis
 15 spiritalibus apostolus multa et frequenter ingessit. ab his ergo
 se eripi orat et uiam tribulatam, quæ ad cælum agit, cogno-
 scere rogat et de uoluntate domini doceri et per spiritum eius
 in terram rectam deduci: id est, ut constituatur in hominem
 non uitiiis peruersum. nam in rectam terram se dirigi quo-
 20 modo optasse de elementi huius natura existimabitur, nisi quod
 secundum primi hominis naturam, cui post peccatum dictum
 est: terra es et in terram ibis, constitui se hominem
 rectum indeflexumque desiderat? id enim sub his dictis con-
 tinetur: notam fac mihi uiam, in qua ambulem: quia
 25 ad te leuavi animam meam. eripe me de inimicis
 meis, domine, ad te confugi: doce me facere uolun-
 tatem tuam, quia tu deus meus es. spiritus tuus

6 cf. I Cor. 13, 12; 9. 22 Gen. III, 19.

¹
 1 lætitia *G* 8 in ea *GR* in eo *p* 4 fac mihi *Gp* mihi fac *R*
 6 enigmatæ *G* enigmatae *R* 8 humanæ humanæ *G* 9 hæc (sed
 postea del.) *G* hæc *R* spirituales illas et *GR* spirituales et *p* 16 et
 uiam (uitam *G?*) tribulatam quæ *GR* et uiam illam quæ *p* et uiam
 illam tribulatam quæ *E* 19 in recta terra *G* quomodo optasse de
 elementi (cetera desunt) *G* quomodo optasse de elementi huius naturæ
 existimabitur *R* quomodo optasset cum elementi huius natura existima-
 bitur *e* quomodo optat si de elementi huius creatura dixisse existima-
 bitur *p(A)b* 22 constitui se *R* 24 mihi fac *R* 27 deus meus es tu *pE*.

bonus deducet me in terram rectam propter nomen
tuum, domine.

12. Consonans apostoli confessio est ad id, quod ait: doce
me facere uoluntatem tuam, illud, quod per eum dictum
est: et qui putat se scire, nondum scit, quemadmo- 5
dum oporteat se scire. quod si ne orare quidem adhuc
scimus et loqui desideria nostra non nouimus spiritu potius
pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante et inperitiam
nostram arcanæ scientiæ affectu repensante secundum hoc
apostoli dictum: quid enim oremus secundum id, quod 10
oporteat, nescimus; sed ipse spiritus pro nobis
postulat gemitibus inenarrabilibus, non incondite
propheta creditur orare, ut uoluntatem dei doceatur explere.
et competens illa humanæ uerecundiæ professio est, ut, quod
per spiritum dei in terram rectam deducendus sit, id non 15
meriti esse sui arroget neque per satisfactionem proprii obse-
quii id sibi postulet, sed totum hoc ad clarificandum in se dei
nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta
esse statuatur.

13. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore 20
mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per
admixtam in se uitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi
cum naturæ demutatione non possit, uiuificari se, quasi nondum
uiuat, expostulat dicens: uiuificabis me in æquitate
tua. educes de tribulatione animam meam et in 25
misericordia tua disperdes inimicos meos. et per-
des omnes, qui tribulant animam meam: quoniam
seruus tuus ego sum. habuit quidem, ut diximus, hoc
iustitia uerecundiæ, ut, quidquid illud sibi beatitudinis sperat,

5 I Cor. 8, 2. 10 Rom. VIII, 26.

2 post domine *R add.*: uiuificabis me in æquitate tua 5 se scire *Re*
sese scire *pb* 6 nec *ex ne m.* 3 *R* nec *pE* 9 arcanæ *R^{1e}* archanae *R²*
archano *p(A)* arcano *b* scientiæ *Re* conscientiæ *p(A)b* 13 credetur *p*
15 non *om.* *R* 16 proprii *p(A)b* pii *Re* 18 rectam *supr. scr. p*
23 naturæ *ex natura R* 27 omnes qui tribulant *R* omnes inimicos
qui persecuntur *p* 28 ego sum *R* sum ego *p cf. Abh. IV, 88* 29 illud
R aliud e, om. p(A).

id pro magnificentia dei potius — quia deo beata et æterna et bona tribuere sit dignum —, quam pro merito suo postulet. sed tamen præferens honorem et misericordiam dei merendi quoque id per se non exclusit officium. nam cum uiuificandus sit, uiuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit uitam retribui stipendiis sanctitatis. et cum per misericordiam dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti confusique iudicii, cum, quæ a tribulatione educit, eadem disperdat inimicos: quia ex meritorum diuersitate uel in pœnam uel in salutem misericordiæ iudicium temperetur.

14. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos, qui etiam animam persecuntur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur et subiectorum sibi uitiorum incentiuis agatur, ut a domino mereatur occidi. uerum ut etiam inimici sui pereant, quamquam ad id potissimum et nomen et misericordia dei est, tamen cum etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur. et liberalitas admiscetur et meritum atque ad domini misericordiam serui quoque et fides et nomen adiungitur: ut misericordia dei, quamquam omnibus prompta sit, his tamen, qui serui eius sunt, intellegatur adsistere per eum et in eo, qui ait: ego sum uobiscum omnibus diebus usque in

28 Matth. XXVIII, 20.

2 postulet *GR* ex postulat corr. *p* 5 æcum *G* equum *R* 7 sint *Gp* sunt *R*
 8 indiscreti *G* cum quæ a tribulatione *GR* ^a q & eū a tribulatione *p(A)*
 9 eadem *GR* & eadem *p(A)* quia *GR* ^a q // (ex q!) *p* 10 in salutem
 misericordiæ iudicium *G* in misericordiæ iudicium *Re* in misericordiam
 iudicium *pb* 11 temperetur *Ge* temperatur *Rpb* 12 persequantur *G*
 persequantur *RpE* cum corpore *GpE* corpore *R* 13 subiectorum *GR*
 sub iniectorum *pE* incen ≡ uis agatur *G* incentiuis arguatur *R*
 incentiuis aduratur *e* incendiis aduratur *p(A)b* cf. Acad. p. 43 a dō *R*
 16 uerum *GR* om. *p* 17 cum om. *R* 18 admiscetr *G* ^u 28 usque in
Rp usque ad *E*.

consummationem sæculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLIII.

Psalmus David [in Goliath].

5

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas in bellum et digitos meos in prælium et reliqua.

1. Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionem putauerunt: psalmus David in Goliath, cum 10 neque in hebraicis libris reperiatur neque translatore alii quicquam aliud quam simplicem titulum præscripserint, id est: David. quod non sine spiritali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur nihilque hic psalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliath possit referri, cum magis illic 15 et gestis et tempori multa contraria sint. cum enim dicitur: subiciens populum meum sub me, numquid tum David rex erat? aut quis tum ei populus subiectus est, si allophylo- 20 rum non erat suus? sed ne ipse quidem Israhel Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. deinde et illud: domine, inclina cælum et descende; tange montes et fumigabuntur, corusca coruscationes et dissipabis eos, quæ esse intellegetur ob humani belli tempus oratio? aut cum

1 dns n ihs xps G per dominum nostrum I. Chr. R dominum nostrum I. Chr. pE Explicit psalmus CXLII incipit psalmus CXLIII G Explicit psalmus CXLII incipit CXLIII R incipit liber sancti Augustini ad Honoratum de gratia novi testamenti p. In G deinde 4 lin. vacant et incipit quinta a verbis david in goliath cum neque; in R sequitur titulus Psalmus David litt. uncial. exaratus; in sacro textu titulo adiuncto R h. l. habet manus meas in prælium et digitos meos ad bellum, sed cf. infr. p. 815, 6

10 in goliath GE in gloriam R 11 ebraicis G hæbraicis R reperiatur G repperiatur R alii om. R (G?) 12 quisquam G 18 tum et populus G allophylo- R illophylo- G 19 saul G saul R 20 regn- nec poterat G? domine om. G 21 cælum G coelos e coelos tuos Rb f-m-g-buntr G (cf. Sabatier II, 278) fumigabant RE.

secundum titulum Goliath esset occisus, quid sibi hæc preces
 volunt: eripe me et libera me de aquis multis et de
 manu filiorum alienorum? aut cum rex tantum unus
 in Israhel esset, quid est illud, quod dicitur: qui das salu-
 tem regibus? numerus plurium intelligentiam eius tem-
 poris, quo unus tantum habebatur, excludit. sed cum hæc in
 hebraicis libris ita non sint neque translatore ceteri horum
 aliquid addiderint, intellegimus septuaginta hos seniores sensum
 nobis spiritalis scientiæ reliquisse, ut in David et Golia bellum
 10 præfiguratum esse satanæ dominique sciremus, cum quando
 neque superscriptio extaret in libris neque rebus gestis pro-
 phetiæ sermo concineret.

2. Adfert autem plerumque nobis difficultatem intellegentiæ
 ratio latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præ-
 15 ponere, ut in David nomine accidit. cessante enim pronomine
 incertum est, utrum in illam aut per illum psalmus extiterit.
 cum enim scribitur psalmus David, utrum ab illo dictus
 sit aut propter illum, ambiguum facit nominis sola perscriptio.
 Græcitas vero cum per David psalmum scriptum esse significat.
 20 ita titulum scribit: *ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ*; at vero cum de David
 vult psalmum, qui sit scriptus, intellegi, ita superscribit: *ψαλμὸς*
τῷ Δαυὶδ, discernens per utriusque pronominis propriam signi-
 ficationem, utrum David scripti psalmi auctor an causa sit. ut
 superscriptio psalmi istius continet: *τῷ Δαυὶδ* — ita enim habet —
 25 id est, quod propter eum vel illi potius quam ab eo scriptus

1 Golia E hæc ex hæc R' heæ G 2 eripe me GE eripe R
 4 illud GRæ istud a 5 intellegentia G 6 hæc in hebraicis libris ita
 non sint G nec in hebraicis libris ita sit RE 7 ceteri om. R(G¹)
 8 addiderunt GR seniores (io in ras.) R sermones (?) G 9 goliath GR
 10 = reb;
 11 = gestis R reliquistis (?) G 12 conciperet G 13 plenum qu. nobis
 G nobis plerumque R 14 proponere G 15 prænominis h. l. GR
 16 sit aut G Ita ut R perscriptio G præscriptio RE 20 scribit
 G inscribi R psalmos tu david G *ΨΑΛΜΟC ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ* R
 21 psalmos tu david G *ΨΑΛΜΟC ΔΑΥΙΔ* R 22 an causa G in
 causa R 24 tu david G *ΤΩΩ* R ita enim habet id est Bened. ut
 enim habet id est R enim habet id est G id enim est e 25 per eum G.

sit. ex quo etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem, quem dominus adsumpsit in eo nascens et quem David sæpissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus uirtute prophetæ ore cantatum.

3. Benedictus dominus deus meus, qui docet
 manus meas in bellum et digitos meos in prælium.
 si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic psalmus,
 quia dictum est: qui docet manus meas in bellum,
 accipiant exemplum personæ hoc potius domini conuenire. nam
 in septimo decimo psalmo, qui totus ex persona domini consistit,
 id ipsum dictum ita meminimus: qui doces manus meas
 in prælium et posuisti ut arcum æreum brachia
 mea. quod autem nihil in illum David referri possit in omni
 psalmo, maxime his dictis docetur: audiuit de templo
 sancto suo uocem meam et clamor meus in con-
 spectu eius introiuit in aures eius. et commota
 est et contremuit terra et fundamenta montium
 conturbata sunt. et illud: clamauerunt, nec erat,
 qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos.
 et comminuam illos ut puluerem ante faciem uenti,
 ut lutum platearum delebo illos. eripies me de
 contradictionibus populi, constitues me in caput
 gentium. populus, quem non cognoui, seruiuit mihi,
 auditu auris obaudiuit mihi. rebus ipsis inepta eorum
 intellegentia coarguitur, qui hæc David de se ipso dixisse
 contendunt: cum omnia in eum hominem, quem dominus in
 eo natus adsumpsit, secundum spiritalem rationem et gesta
 conueniant.

11 Ps. XVII, 85. 14 Ibid. 7, 8. 18 Ibid. 42 sq.

1 ex quo (= inde) GR ex qua E 2 dñs Rα dñs G 4 profetae
 ore G et prophetæ ore Rb et ore e 6 et digitos — prælium om. G
 9 personæ hoc GRα hoc personæ e 11 id ipsum G id ipsud R
 12 in prælio G cf. Acad. p. 24 18 in omni psalmo maxime G in
 omni quidem psalmo sed maxime RE 20 ut puluerem GE, om. R
 21 illos G (cf. p. 33, 7) eos RE eripies GE eripe R 22 in caput
 GR 24 auditu G (cf. Sabatier II, 37) ad auditum RE inepta RE
 in prima G 25 quia hæc R.

4. Manus igitur eius edoctæ ad bellum sunt, cum sæculum vincit: ego enim, ait, vici mundum; cum extensus in crucem invictissimis armis ipsius passionis instruitur: et posuisti, inquit, ut arcum æreum brachia mea; cum de
 5 omnibus virtutibus ac potestatibus in ipso se tropæo gloriosæ crucis triumphat: et principatus et potestates enim traduxit cum fiduciâ triumphans eos in semetipso; cum dissidentia inter se cœlestia et terrena pacificat: et in ipso, inquit, reconciliari omnia in eum, pacificans
 10 per sanguinem crucis suæ siue quæ in terra sunt siue quæ in cælis. ad hoc igitur bellum manus eius edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine vincunt, dehonestatione potentes triumphantur, pace reconcilianter inimica. sed post manuum bellum succedit et digitorum prælium. omnis enim
 15 in eo habitus et pugna passionis ostenditur. manus enim extenduntur et digiti configuntur in palmis: vetus scilicet chirographum secundum apostolum delens et adfigens illud cruci etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia veterum criminum peccata confixa sunt.

20 5. Dehinc sequitur: misericordia mea et refugium meum, susceptor meus et liberator meus es tu, protector meus et in ipso speravi. carent ista difficultate. omnia enim in euangelis ista gesta ab eo atque dicta sunt, ut honorem maiestatis paternæ per humilitatis nostræ
 25 confessionem, quorum habitum adsumpserat, prædicaret.

6. Illud autem, quod ait: subiciens populum meum sub me, non ex persona unius Iudaici populi dictum existimandum est, cum universitatem ecclesiæ unum populum in psalmo alio nuncupaverit dicens: populus, quem non
 30 cognoui, serviuit mihi. quod autem etiam hic, qui eum

2 Ioh. XVI, 33. 6 Coloss. II, 15. 8 Coloss. I, 20. 29 Ps. XVII, 45.

3 passionibus *R* introitur (?) *G*? 4 braccia (?) *G* 5 trophæo *RE* tropea *G* 6 triumphat *GR* 12 vincunt *G* vincitur *RE* 13 inimica *GR* inimici *E* 16 in psalmis *G* chirographum *G* cyrographum *R* 26 subiciens — dicens *omissis* videtur *G* 28 in *om.* *R*.

non cognouit, suus sit, euangelia docent, cum aiunt: in sua
 uenit, et sui eum non receperunt. in mundo erat,
 et mundus per eum factus est, et mundus eum non
 cognouit. sed ne forte hic populus, quem non cognouit et sibi
 seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus, existimetur, diuina
 illa Moysi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit
 dicens: cum diuisisset excelsus gentes, statuit
 fines gentium secundum numerum angelorum
 suorum, et facta est portio domini populus iacob
 et funiculum hereditatis eius Israhel. Israhel iste 10
 in æternam hereditatem fuerat electus; et ideo, quia ille portio
 domini erat, ceteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent
 per priuilegium portionis electi. sui autem omnes, quia sibi,
 quod sunt, tamquam auctori suo debent.

7. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: sicut dedisti ei 15
 potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei,
 det illi uitam æternam et illud: omnia data sunt
 mihi in cælo et in terra. data autem non tum ei primum,
 quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui
 gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud 20
 patrem; sed data post hominis adsumptionem, quia ita dictum
 est: qui cum in forma dei esset, formam serui
 accepit: propter quod exaltauit illum deus et
 donauit illi nomen, quod est super omne nomen.
 quid ergo uel cui donatur? non ei utique, qui in forma dei 25
 erat, donatur, ut dei forma sit; erat enim et, quia erat, iam
 non egebat hoc dono. sed fuit causa donandi, quia, qui in
 forma dei erat, formam serui accepit et se de forma dei
 euacuans, formam serui adsumens usque ad mortem obœdiens
 fuit. obœdientiæ ergo illi, per quam habitus seruilis adsumitur, 30

1 Ioh. I, 11; 10. 7 Deut. XXXII, 8 sq. 15 Ioh. XVII, 2. 17 Matth.
 XXVIII, 18. 22 Phil. II, 6 sq.

2 non cognouerunt *R* 4 quem non cognouit *R* quem cognouit *E*
fort. et qui sibi 9 populus iacob *G* iacob *RE* 10 et funiculum *G*
 funiculus (*s in ras. a m. 3*) *RE cf. Abh. IV, 77* 11 in æternam hereditatem
GR in hereditatem æternam *E* 15 dedisti ei *G* dedisti eis *R* 18 non
 tum *R* nondum *E* 19 per quem mundus erat *GE om. R* 20 mundi
om. G 23 & propter quod *R* 26 quia erat *ex* quia erat *R*.

et ipsi habitu serui id donatur, ut, quod erat, esset: in forma
 scilicet dei esset. damnum enim ac detrimentum sui euacuatio
 formæ dei nesciit adsumptioni potius serui formam dei rursus
 adquirit. ita neque uirtus in humilitate sese licet cohibens
 5 defecit ex sese, cum, quod erat, est: et humilitas cohibita in
 sese uirtute suscepta, cum, quod non erat, esse coepit, profectum
 eius, quæ a se non defecerat, uirtutis accepit. et hæc quidem
 euangelici sacramenti et humanæ spei ueritas est, humanam
 naturam corruptibilemque carnem per huius gloriæ demutationem
 10 in æternam transformatam esse substantiam.

8. Sed huius tamquam difficillimi facti admirationem et
 maximæ ac pulcherrimæ spei donum etiam præsentī psalmo
 propheticus sermo testatur dicens ad id, quod dixerat: subi-
 ciens populum meum sub me; domine, quid est
 15 homo, quod innotuisti ei; aut filius hominis, quod
 deputas eum? homo uanitati similis factus est:
 dies eius sicut umbra prætereunt. non differenter in
 octauo quoque psalmo proclamat spiritus sanctus: quid est
 homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quo-
 20 niam uisitas eum? confessio ista pulcherrima est, ut indig-
 num se homo tanto munere ipse testetur. et cum se indignum
 confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largiatur, extollit. quod
 enim meritum hominis est, ut ei se cognoscibilem deus præstet,
 ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat?
 25 aut quæ dignitas est filii hominis, ut deputetur? deputatur
 autem, quidquid de eo, in quo est, in aliud destinatur. rei
 naturam uerborum uirtus eloquitur. homo uanitati similis
 effectus, et cuius dies tamquam umbra prætereunt, per indultam
 cognitionem dei deputatur. uanitas sæculum est, cuius habitus
 30 et forma tolletur. deo enim inane est, quidquid, quamuis extet,

18 Ps. VIII, 5.

1 et ipsi habitu *R* cf. *Buecheler-Windek. lat. Decl. p. 110* et ipsi
 habitui *E* 2 ac *R* ad *E* 3 nesciit *R* nescit *E* post nesciit erat. s
 assumptione ex assumptioni *m.* 3 *R* 4 in humilitate *R* in humilitatem *E*
 5 cohibita ex cohibitt *R* 6 coepit *R* 12 hæc pulcherrimæ *R* 15 quod
 innotuisti *R* quia innotuisti *E* 16 et 27 uanitati ex uanitate *R*
 28 prætereant *R* sed cf. *lin. 11* et *Acad. p. 15.*

tamen non ita subsistat, ut maneat; et umbra quaecumque, etiamsi sit, tamen non est; quia cum fit, abeunte eo, per quem efficiebatur, eximitur. homo itaque non umbra, sed umbræ similis; neque uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus; per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur. et in quid deputatur, cognitio indulta testatur. si enim cognitus fieri deus homini nisi adsumpto homine non potuit, quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram, natura nostra non potuit, et per hanc cognitionem homo deputatur, necesse est, ut in id deputetur, in quo deum ipse cognouit, scilicet ut conformis deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ.

9. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus adsumpsit, hæc omnis oratio est, scit, cum quanta se dignitate deus legibus mortis absoluat et iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat, dicens: domine, inclina cælum et descende; tange montes et fumigabuntur; corusca coruscationes et dissipabis eos; emitte sagittas tuas et conturbabis eos. emitte manum tuam de alto. simile his dictis psalmo, cuius superius meminimus, continetur: et inclinavit cælum et descendit, et carbones succensi sunt ab eo, et ignis a facie eius exardescet, et ascendit fumus in ira eius. misit sagittas et dissipauit eos; et fulgura multiplicauit et conturbauit eos. misit e summo et accepit me et adsumpsit me de multitudine aquarum. eripuit me de inimicis meis fortissimis. in eo autem, quod fortissimos dixit, possumus intellegere, quos dixerit; nempe de

21 Ps. XVII, 10; 9; 15; 17; 18.

1 subsistat *R* subsistit *E* 4 similis uanitati *RE* similis uanitas (?) *G*; forsitan uanitatis sit scribendum, quamuis in sacro textu ubique uanitati legatur 6 et in quid deputatur *G* cf. *Hartel Lucif. p. 367* et in quid deputetur *RE* 9 ut per *R* homo deputatur *R* homo qui deputatur *E* 10 in quod *Bened. in adn.* 11 conformis *G* conformis ex conformes *m. 3 R* 15 et iniquorum *R* 16 abripiet *R* *R h. l. ut p. 813, 21*

19 emitte *R* emittes *E* 20 cuiⁿ *G* 22 eius post facie om. *G* (?) 23 exardescet *Gb* exardescit *Re*.

quibus apostolus ait: non est enim nobis pugna aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spiritales nequitias in cælestibus: satana ipso se in cor Iudæ, ut dominum traderet, inserente.
 5 sed et in hoc psalmo hoc contuendum est: corusca coruscationes et dissipabis eos; emitte sagittas tuas et conturbabis eos. nullos superius, de quibus ita memoraret, ostendit: quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. et ne de terrenis istis montibus dictum
 10 existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: ut quid suscepistis montes coagulatos? et quantum intellegi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco, significari arbitramur: qui constitutiones diuinæ legis transgressi tamquam ex lactis sinceritate vitiosa coaguli
 15 corruptione coacuerint. et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est.

10. Descendit ergo dominus inclinato cælo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo cælum sit: sed per corporalem significationem spiritalis sensus instruitur, ut cum deo
 20 somnus, uigiliæ, memoria, obliuio, discessus et accessus adscribitur, quia secundum meritorum nostrorum differentiam unicuique nostrum aut dormiens aut uigilans aut inmemor aut recordans aut desit aut adsit. atque ita inclinatum descendente eo cælum est, quia descendentem ei ad adsumendum hominem
 25 famulatus cælestis adstiterit, cum Maria euangelizatur, cum pastores aërium cœtum et sonum uident atque audiunt, cum post temptationem diaboli angeli ministrant, cum ipse totus, in forma licet serui, tamen in paternæ maiestatis uirtute se gessit.

1 Ephes. VI, 12. 10 Ps. LXVII, 17.

1 non est enim nobis *R* non est nobis *E* 2 mundi potestates *R*; *G* h. l. nos destituit, sed cf. de eo *Acad.* p. 60 et *adm.* 2 7 nullos *GR* non illos *E* memoraret *GRb* memorarat *e* 8 ferri *G* 9 montibus *G*

11 suscepistis *Rb* suscepistis *G* suspicistis *e* 15 coaguerint *corr. m.* 1 *R* coagulauerint *E* 16 est *om.* *R* 24 quia descendi ei (*ex eo corr. m. 1*) *R* cf. *Abh.* III, 10 et IV, 61 quia cum descendente eo *E* 26 aërium *R* aethereum *E*.

sic inclinatur cælum, cum ad terras cælestium uirtus honorque deducitur.

11. In eo autem, quod tacti montes fumigant potius quam uruntur, cum tamen id indicet quod fumetur, deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quam inlucescunt, tum quod emissis sagittis conturbantur magis quam configuntur, non sine maxima ratione spiritalis intellegentiæ ita dicitur. et quidem iam et alius psalmus his paria significat, cum ait: præparans montes in uirtute tua, accinctus potentia. aduentu enim domini confracta et obtrita diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subiectus est: non quod non adhuc potentiæ suæ habeat maximas uires, sed per id, quod utcumque subiectus est, præsentis subiectionis condicione ultioni et pœnæ legitimæ præparatur, ut nunc per hanc eandem subiectionem uirtute dei tactus fumet, licet nondum totus uratur; sed per id, quod interim fumare potuit, et uri posse noscendus est. uritur non ille tantum, sed et omnes eius. non enim uni tantum præparatus hic ignis est domino dicente: abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo et angelis eius. hi ergo montes tacti a domino fumigabunt.

12. Dissipabuntur etiam coruscata coruscatione, lumen scilicet eorum, de quibus dictum est: uos estis lumen mundi, non ferentes. domini namque aduentus tamquam fulgur ab oriente usque in occidentem apparens intellegetur. sed interim coruscationes multæ sunt, id est apostolicæ prædicationes et splendor doctrinæ dei, quæ condensam illam et conspiratam dæmonum uirtutem coruscationis luce dispergit.

13. Sagittæ etiam emissæ conturbabunt eos. meminit eadem quoque prophetia et loco alio harum sagittarum: sagittæ, inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorum: paruulorum, ut apostolus ait, malitia, non sensu. horum igitur, id

8 Ps. LXIV, 7. 18 Matth. XXV, 41. 22 Matth. V, 14. 28 cf. Matth. XXIV, 27. 29 Ps. LXIII, 8. 30 I Cor. 14, 20.

1 a

8 fumgnt *corr. m.* 1 R 12 habeat maximas R maximas habeat E
17 offa eius R non enim uni R non uni E 18 habit & in R
20 fumigabunt R fumabunt E 21 coruscata coruscatione R per coruscatas coruscationes E 27 dispergit Rb disperget e.

est fidelium ad innocentiam renatorum uerba tamquam sagittæ
 emissæ illos fumantes montes conturbabunt, cum regni cælestis
 beatitudo et æternitas prædicetur, cum honor sæculi contemnatur
 et Christi gloria speretur, cum luxus et ebrietas relinquatur et
 5 corpus ieiuniis purgetur, cum auaritia uincatur et largitio
 exerceatur, cum uirgines corpus suum oderint, cum uiduæ fuisse
 uirgines maluissent, cum confessores uitam suam detestentur,
 cum mori martyribus sit optabile. et hoc totum sagittæ istæ,
 id est doctrinæ et adhortationum uerba præstiterint, quæ emissæ
 10 eos, qui his aduersabantur, conturbant, cum cessante regno
 eorum Christi regni expectatio prædicatur.

14. Sed et ex alto manus domini emittitur. manum autem
 dei dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu
 non obscura doctrina est. per eum enim facta sunt omnia.
 15 et scriptum legimus: manus, inquit, mea auxiliabitur ei:
 quia per filium dei homo adsumptus laqueis mortis et iudicio
 iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur.

15. Sequitur enim: eripe me de aquis multis. aquas
 populos dici, usitata cognitio est — ut etiam per Esaiam dicentem
 20 docemur: propter hoc ecce dominus inducet super
 nos aquam fluminis ualidam et multam et regem
 Assyriorum —, quorum uirtus atque uita in abolendum finem
 exemplo aquæ transfluentis elabatur. ut hic idem propheta ait:
 25 perierunt sicut aqua præterfluens: quia natura earum
 cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur. et de
 manu iniqua filiorum alienorum. dei enim esse desti-
 terunt, de quibus dictum est: filii alieni inueterauerunt
 et quibus dictum est: uos de diabolo patre estis.

15 Ps. LXXXVIII, 22. 20 Esai. VIII, 7. 24 Ps. LVII, 8. 27 Ps. XVII, 46.
 28 Ioh. VIII, 44.

8 contemnatur *R* 14 non obscura ^{doctrina} psona corr. *m. 1 R* 15 manus
 inquit *R* manus enim inquit *E* 16 et ≡ aiudicio *ex* et iniudicio *R* et
 a iudicio *α* 17 iniq dāpnationis *R* 19 usitatae *R* 24 eorum *Rα*
cf. præf. 26 destiterunt *G* destiterant *RE* 28 de diabolo *GRα* (*cf.*
Sabatier III, 431 et Lucif. ed. Hartel p. 148, 31) e diabolo *α*

16. Sed non solum filii alieni sunt dominum suum non recipiendo, sed etiam id, quod sequitur: quorum os locutum est uanitatem. uanitas oris et confessionis fuit illa, qua dictum est: nos non habemus regem, nisi Cæsarem. regem enim sæculi, id est uanitatis populus in regnum æternum electus elegit. et dextera eorum dextera iniquitatis. iniqua dextera est, cum palmis cædit, cum uirgis laniat, cum calamo conludit, cum coronam spineam coaptat, cum clauo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet, cum omnia iniquitatum opera consummat. 10

17. Post quæ potenter a domino gesta atque perfecta nouo nobis gloriosæ uictoriæ erit canticum concinendum. ait enim: deus, cantionem nouam cantabo tibi, psalterio de eachordo psallam tibi. et quod hoc nouum canticum sit, contuendum est. plures autem nouum canticum cantantes psalmi reperiuntur. nonagesimus enim et quintus psalmus ita cœpit: cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra et rursum: adnuntiate inter gentes gloriam eius, in omni populo mirabilia eius et rursum: commoueatur a facie eius omnis terra, dicite in nationibus: dominus regnabit. hoc canticum nouum, quod omnis terra cantat, quod iam non intra Iudææ libros atque fines cognitio eius, qui omnia creauit, esse celebratur; quod iam inter gentes gloria dei inuisibilis nuntiatur, quod omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti confitentur, quod in nationibus deus regnaturus ostenditur. nouum hoc inter tot errores sæculi canticum est et errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus est, per quem deus inuisibilis, incorporeus, æternus et iusti iudicii iudex et beatæ æternitatis rex esse cantatur. 20 25 30

4 Ioh. XIX, 15. 17 Ps. XCV, 1. 18 Ps. IX, 12. 20 Ps. XCV, 9.

2 sequitr ⁿG 4 est om. ⁿG? 6 elects ⁿG 7 uerba cum uirgis — conludit om. ⁿG cf. Acad. p. 32 sq. 9 admiscit ⁿR iniquitatum ⁿR iniquitatis ⁿE 18 cantionem nouam ⁿR cf. Sabatier II, 278 canticum nouum ⁿE uerba psalterio — tibi, quorum uestigia in ⁿG extant, om. ⁿR

16 repperiuntur ⁿGR enim bis scr. ⁿG 19 eis ⁿG 22 iudeas ⁿR 23 libros ⁿGR limbos ⁿE 24 quod iam non ⁿR 25 omnes ex omnis m. 1 R.

18. Est et nonagesimus septimus psalmus canticum nouum cantans: cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. sed nescio, an idcirco sit cantico nouo cantandum, quia mirabilia fecit deus, quæ fecerit. 5 olim cælum pulcherrimum atque mirabile manet, olim in eo astra indefessis officiorum suorum cursibus perseuerant, olim tempora alterno et indemutabili recurso temperantur, olim terra annuis fructibus diues est, olim homo maxime mirabile opus dei nascitur: et si nihil postea deus mirabile, cum hæc creauit, 10 adiecit, quæro, quod nouum canticum ob mirabilia facta cantandum sit? et non diu nos psalmus patitur errare. ob quæ enim mirabilia nouum canticum cantaret, ostendit dicens: liberauit eum dextera eius et brachium sanctum eius. notum fecit dominus salutare suum ante 15 conspectum gentium. hoc nouum canticum est. hoc mirabile dei est: quod liberauit eum dextera eius quod sibi ipsi salutem uirtus sua tribuit. potestatem enim, inquit, habeo animam meam ponendi et potestatem habeo animam meam resumendi. non externo eguit 20 unigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci uoluit, auxilio et in gloria paternæ maiestatis manens sua in se usus est potestate: per quam resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ suæ carnem in æternæ salutis substantiam transformatam esse cognoscunt.

25 19. Cantat et centesimus quadragesimus et nonus psalmus canticum nouum. et cur sit hoc canticum nouum, mox propheta subiecit dicens: exaltabit mansuetos in salutem. exultabunt sancti in gloria et lætabuntur in cubilibus suis. et exultationes dei in gutture eorum

18 Ps. XCVII, 1 sq. 17 Ioh. X, 18. 27 Ps. CXLIX, 4 sq.

4 quia mirabilia fecit dñs quæ fecerit R et ita etiam in G fuisse uidetur, ubi post cantandum quinque fere uerba euauerunt et postea fecerit etiam nunc legi potest quia mirabilia deus fecerit e quia mirabilia deus fecit b 5 mirabile G immobile RE 7 inde mirabili (??) G 8 maxime R 11 ob h. l. om. R 19 ante resumendi 4—5 litt. erat. R 21 sed in gloria coni. Bened. fort. recte 25 cantate et R & nonus R nonus E cf. præf. 26 et quæ R 28 & lætabuntur R lætabantur E 29 dñi R sed cf. infr. p. 868, 18 et Sabatier II, 282 in gutturæ R.

et gladii bis acuti in manibus eorum ad faciendam
 uindictam in nationibus, increpationes in populis,
 ad alligandos reges eorum in manicis et conpe-
 dibus et nobiles eorum in uinculis ferreis; ut
 faciant in his iudicium conscriptum, gloria hæc
 est omnibus sanctis eius. hoc canticum nouum est, dei
 sanctos iudicii æterni sumere potestatem. sancti enim secundum
 apostolum mundum iudicabunt. hoc igitur nouum cantatur
 a nobis, ultio in nationes, arguitio in populos, manicæ et conpedes
 regum et nobilium uincula ferrea et conscripti in eos iudicii
 sententia. 10

20. Quod etiam in huius psalmi nouo cantico simile cantatur:
 deus, cantionem nouam cantabo tibi, in psalterio
 decachordo psallam tibi, qui das salutem regibus.
 in decachordo igitur psalterio, id est, uel quod decem chor- 15
 darum illud psalterium sit, uel quod decem uerborum organo
 atque gestis cantio noua ista cantatur, uel quod homo ipse
 decem quibusdam chordis, manibus ac pedibus extentus, per-
 fectus spiritalium operum suorum gestu motuque sic psallat,
 ut cantionem hanc nouam cantet. qui das salutem regi- 20
 bus; regibus, quibus dictum est: uenite, benedicti patris
 mei, possidete præparatum uobis regnum a consti-
 tutione mundi, qui nobiles ligabunt, qui reges manicis et
 conpedibus constringent, qui iudicabunt, arguent, uindicabunt.

21. Et quomodo salus regibus detur, ostendit: qui, inquit, 25
 liberas Dauid seruum tuum: eum nempe Dauid, de
 quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo pro-
 phetat: posui adiutorium super potentem, exaltaui
 electum de plebe mea. inueni Dauid seruum
 meum, oleo sancto meo unxi eum. manus enim 30
 mea auxiliabitur illi. ipse inuocauit me: pater

7 I Cor. 6, 2. 21 Matth. XXV, 34. 28 Ps. LXXXVIII, 20 sq.

18 in psalterio *ex in psalteria m. 3 R* 15 in decacordo (*ca in ras.*) *R*
 cordarum *R* 18 extentus (*ex in ras. 1*) *R* perfectus (*ec in ras. 1*) *R*
 19 psallet *R* 20 hanc nouam *R* nouam hanc *E* 28 exaltaui *R* *cf.*
LXX ed. Tischendorf II, 81 et Sabatier II, 177 et exaltaui E 31 illi
R ei E inuocauit me *R inuocabit (om. me) E.*

meus es tu, deus meus, susceptor salutis meæ. et
 ego primogenitum ponam eum, excelsum super
 reges terræ. et sedes eius sicut sol in conspectu
 meo et sicut luna perfecta in æternum et testis in
 6 cælo fidelis. et rursum in psalmo eodem ex persona eius
 ad patrem: sicut iurasti David in ueritate tua, memor
 esto, domine, obprobrii serui tui, quod continui in
 sinu meo multarum gentium: quod exprobrauerunt
 inimici tui, domine, quod exprobrauerunt commu-
 10 tationem Christi tui. obprobria multarum gentium in
 sinum suum David hic unus excepit. ipse enim peccata
 nostra suscepit et infirmitates nostras portauit;
 liuore eius nos sanati sumus. itaque dum hic David
 liberatur et legi mortis eximitur, salus quoque regibus datur.
 15 ipse est enim primogenitus ex mortuis. et ut in Adam
 omnes morimur, ita et in Christo omnes resur-
 gemus. liberatio ergo eius salus regum est. regnabunt
 enim conformes gloriæ suæ, per adsumptam ab eo naturæ
 nostræ coniunctionem rursum omnes in naturæ eius communione
 20 mansuri.

22. Eripitur ergo hic David de gladio malignorum. spiritum
 enim Iesus posuit, cum uoluit; nec expectauit, ut animam
 inpressum uulnus emitteret. ius animæ eius manus inreligiosa
 non habuit. ait enim: de gladio maligno erue me.
 25 quamquam enim exanimis iam corporis latus miles transfoderit,
 usus est ministerio sæuitiæ: ceterum potestas spiritus emittendi
 causam uiolandæ in se animæ non reliquit.

23. Consummat deinde cantionem nouam nouæ confessionis
 hymno, terrena iudicia et sæcularium bonorum gaudia falsa

6 Ps. LXXXVIII, 50, sq. 11 Esai. LIII, 4 sq. 15 I Cor. 15, 22.

2 super reges *R* cf. *p.* 342, 2 et *Sabatier* l. c. super omnes reges *E*
 6 tua om. *R* 11 excaepit *R* 13 itaq *R* cf. *Acad.* *p.* 29 ita *E* 16 resur-
 &
 gimus *R* 17 salus regum est (& s. s. m. 3) *R* 22 iesus *RE* dominus
 noster iesus *r* 23 inpraessum *R* 25 iam om. *r* 27 reliqd *G* reli-
 quid *R* 28 nouā (ante lin. m. 1) nouæ *R* nouac nouæ *G* 29 ymno *G*
 gaudia *GE* ex iudicia corr. m. 1 *R*.

condemnans, cum ait: quorum os locutum est uanitatem,
et dextera eorum dextera iniquitatis; quorum filii
sicut nouella plantatio stabilita a iuuentute sua.
filiae eorum conpositae, circumornatae quomodo
similitudo templi. et promptuaria eorum plena, 5
eructuantia ex hoc in illud. oues eorum fetosae,
abundantes in egressionibus suis: boues eorum
crassi. non est ruina maceriae neque transitus
neque clamor in plateis eorum. beatum dixerunt
populum, cui haec sunt: beatus populus, cuius do- 10
minus deus eius. et haec sunt, quantum arbitror, huius
saeculi bona communi uniuersorum beata iudicio, res saeculi
loqui atque agere, rapere aut emere honores, ui, pretio falso
ditescere, gloriari in adultae aetatis liberis, quorum extlorescentes
anni nouellae exultationis firmitate confidant, optare speciosi 15
corporis filias atque eas in modum templi damno inutili pecu-
niae ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere, quae
congestas opes in promptuaria alia angusta his, quae in se
conduntur, eructuent, geminare quoque oues fetibus uelle, quas
egressas nullus ferre occursus inminuat, delectari bouum suorum 20
sagina, circumseptu etiam domorum firma praebere, ne transeundi
per eum cuiquam sit potestas; non flere, non lugere, non gemere,
sed prospero felicitatis suae cursu nulla aduersae calamitatis
molestia inpediri. beatum hunc populum, cui haec essent,
dixerunt: sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis 25
opinionem. quid haec enim, haec tot et tanta saeculi bona ad

3 a G in (n ex corr. 1 R) RrE cf. Sabatier II, 278 5 promptuaria Gr
^p
promptuaria corr. m. 1 R 6 eructuantia Gr cf. Paucker suppl. lex. I,
243 eructantia RE 7 egressionibus GR egressibus E itineribus r

8 crassi G crassae RrE macheriae G maceriae (1 [sic] supr. scr. m. 1) R
neque transitus om. G 18 loqui adagere (?) G aut temere G honore
sui praetio GR honores sub pretio E honores precio r 14 exflore-
scentae G efflorescentes RE 15 confidant RE confidunt G cf. Acad. p.
14 et lin. 19 19 eructuent GRa eructent e geminare G geminatis RrE
20 feruae G bouum GE bouum R 21 circumseptu G circumsepta RrE
22 per eum G per ea RrE 23 felicitatis GE felicitis R 24 haec
cessent G 26 quid haec enim, haec tot G quid enim haec tot RE
quid enim tot r.

enim eum maxime, quantum in nobis est, admirari: cognosci autem a nobis, quantus ipse est, non potest.

3. Verum cum in omni psalmo simplex dei et absoluta laudatio est, meminisse debemus patrem in filio et filium in
 5 patre laudari et, cum ex substantiæ similitudine ac proprietate naturæ alter in altero sit et ambo unum sint et, qui uidet patrem, uideat et filium, non differre, quis ex duobus laudari existimetur, cum utrumque sibi inuicem et uirtutis atque operum similitudo et indifferentis naturæ ex patre deo genita et filio
 10 deo nata diuinitas unum eos esse testetur.

4. Cœptus ergo ita psalmus est: exaltabo te, deus meus et rex meus, et benedicam nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi. per singulos dies benedicam te et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæcu-
 15 lum sæculi. ratio et uirtus prophetiæ magniloquentiæ per intentam audiendi diligentiam noscenda est. ait enim: exaltabo te, deus meus et rex meus. multi deum per ea, quæ in operibus mundi ab eo instituti cognitioni nostræ sunt subiecta, magnificant; sed pauci sunt, qui regem sibi futurum
 20 uolunt credere, dum aut curam negant humanorum operum deo esse aut ad consolandam eorum, quæ impie egerunt, conscientiam præsumpta animæ et corporis abolitione nolunt diuinum in bonos et malos constitutum esse iudicium. sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordium, quod sibi rex
 25 sit. sed et nunc quidem nomen eius, qui sibi rex atque deus sit, ob expectationem regni benedicit, cum ait: benedicam nomen tuum in sæculum. sed quia scit se gratiam deo atque regi suo etiam tum, cum in regno eius maneat, debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate depulsoque ini-
 30 micæ mortis imperio regi suo conformis et coæternus adsistat. adiecit: et in sæculum sæculi, id est in illo sæculo, quo habitu sæculi huius exempto iam ut sæculum sæculi æternitatis successione renouabitur.

2 quantū R 5 post substantiæ 2—3 litt. eras. R 6 qui uidet Re
 qui uidit b 7 uideat et E uidet R differri Ra 20 uolunt R uelint E
 25 nunc supr. scr. m. 1 R 27 quia om. R 32 iam ut Rh iam in e

5. Et in hoc quidem sæculo quisquam benedicens deum potest non semper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur aut metu occupatur aut ægritudine anxius detinetur et aut torpesciente animo aut ingrato in benedictionibus dei mutus est. sed perfectio prophetalis fidei ab istius
 5 modi infirmitatum demutationibus libera est dicens: per singulos dies benedicam te. nullum vacuum habet tempus et dies ei nulla est otiosa, quin semper in benedictionum confessione uersetur. accidit autem frequenter, ut de quibus loqui bene possimus, laudare eos non possimus. abs-
 10 tinere a malo benedictione dignum est. sed solum malum non admittere non habet laudem, nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis consequatur. et beneficum quidem in nos benedicere possumus, quia natura exigit, non obtreectare nos illis, quorum beniuolentia confouemur; sed si et aliis uitiis
 15 aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed ueri iudicio non prædicantur. perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. nam ut benedictus, ita et laudabilis est habens et ex his, quibus beneficentia in nos sua utimur, benedictionis nostræ confessionem et ex perfectarum in se uirtutum
 20 admiratione præconium. ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiam id adiecit: et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi. cum benedicit, cum laudat in sæculum sæculi, in nullo prophetæ officium infirmum est nec benedictione nec laude nec tempore.
 25

6. Dehinc sequitur: magnus dominus et laudabilis ualde, et magnitudinis eius non est finis. hæc dei prima et præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum et magnitudinis suæ habeat et laudis. uirtus eius opinione non clauditur, locis non continetur,
 30 nominibus non enuntiatur, temporibus non subditur: artus ad id sensus noster est, ingenium hebes est, sermo mutus est.

1 quisquam *R* quisquis α quisque ϵ 8 loco ex loco *m.* 3 *R* 10 bene loqui *E* 12 etiam *om.* *R* 13 gloriā *R* beneficum *R* beneficium *E* 15 beniuolentia *R* α *cf.* *Acad. p.* 17 beneuolentia ϵ 23 cum benedicit cum laudat *R* cum benedictum laudat et laudat *E* 27 ualde *R* ($\sigma\phi\delta\delta\sigma\alpha$ LXX) *cf.* *Sabatier II*, 278 *adn.* nimis *E*.

finem magnificentia ipsius nescit, et aliquam emetiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur. extenta ubique, extenta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem, ceterum omnem intellegentiam infinitæ huius in se qualitatis
 5 excedens.

7. Et quia hæc uel immensæ magnitudinis cognitio uel laudatio operum dei non omnium gentium est, quibus a constitutione mundi uita et sensus fuisset futuraque esset, consequenter subiecit: generatio et generatio laudabit
 10 opera tua. non utique generationes et generationes, quæ et temporibus et gentibus multæ atque diuersæ sunt, sed generatio, quæ ab Abraham cœpit, quæ per signum circumcisionis deputatur in legem, et generatio, quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis prophetis ad fidem euangelicæ iustificationis
 15 instruitur. harum igitur generationum proprium est dei opera laudare.

8. Laudari autem opera dei non alia ratio admonet quam quod omnia ab eo potenter effecta sunt, quia præconium habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. et ideo subiecit:
 20 et potentiam tuam pronuntiabunt.

9. Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiae exæquetur operantis, ut potentis magnificentiae potens intellegatur operatio. ob quod consequitur: et magnificentiam maiestatis tuæ.

10. Sed magnificentia, si quod in se est tantum sibi habeat, habet admirationem, non habet laudem; et otiosa aliis est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum aliquem ex se illis, qui laudabunt et admirabuntur, inpertiet. ex quo competenter hoc sequitur: et sanctitatem tuam loquentur.
 25 et sanctitas quidem iam bona est neque tantum sibi proficit neque hoc, quod ex se est, intra usum commodi proprii consumit. nam etiam ad prouocandam in se aliorum beneficentiam sanctitatis officiis sese ipsa commendat. sed nihil de se dignum

7 est om. R 8 futura. quæ ess & R 11 diuersæ Re aduersæ b
 17 laudari autem Re laudari b 18 quia Rb qui e 22 magnificentiae
 Rb magnificentia e exæquetur Rb exequatur e 28 & magnificentiam
 in
 Ra magnificentiam e 28 ≡ ≡ pti& corr. m. 1 R.

admiratione præstabit, si sibi sola sit. at uero hoc proprium est et admirabile sanctitatis, cum hoc, quod in se est, in usum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo non egens, nisi forte per beniuolentiam eo tantum, ut se alius utatur. ad id ergo, quod dictum est: et sanctitatem tuam loquentur, 5 merito subiecit: et mirabilia tua narrabunt.

11. Et mirabile quidem est sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exuberare; sed mirabilius est sanctitatem plenam esse terroris; ne, si non indiscretam se utentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis pro- 10 miscua est, tamquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. et idcirco mox subdidit: et uirtutem terribilium tuorum dicent: ut sanctitatem loquentes et mirabilia narrantes dicant quoque terribilium uirtutem, media admiratione inter sanctitatem atque terrorem, 15 dum et terror suavis et terribilis suauitas admirabilem facit et terrorem suauem et terribilem suauitatem.

12. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intellegens subiecit: et magnitudinem tuam narrabunt. magnitudinis enim infinitæ est in deo, 20 quod terribile est, suaue esse et, quod suaue est, esse terribile. magnitudo autem non habet modum, ne, si moderata sit, iam magnitudo non sit per id, quod modo non caret. ut ergo propriæ admiratio sanctitatis atque terroris in magnitudinis suæ infinitate consistat, mansura est et semper et abundans nec 25 tempore definita nec copia. et idcirco conexuit: memoriam abundantiae suauitatis tuæ eructuabunt: quia nec memoria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur.

13. Tenuit autem ordinem propheta rationis, ut memoriam 30 et abundantiam suauitatis condicione et moderatæ et conseruatæ magnitudinis temperaret dicens: et iustitia tua exultabunt.

4 beniuolentiam *Ra* beneuolentiam *a* 9 ^{ter} ~~roris~~ ~~roris~~ ~~roris~~ *corr. m. 1 R,*
b erroris *e* ne si non *Rb* nisi non *e* 11 tamquam *R* et tamquam *E*
 18 admirande *R* 26 conexuit *R* connexuit *E* 27 habundantiae et
sic in seq. R eructuabunt *R* eructabunt *E* 28 memoriae *R* 30 rationis
Ra orationis *a* memoriam habundantiam *R.*

infinita quidem est memoria et abundantia suauitatis, quia
 nequaquam deus aut obliuiscitur esse suavis aut desinit; sed
 infinitatem memoriæ atque abundantiae iustitia interiecta mode-
 ratur. moderatur autem non præbendi modo, sed utendi: dum,
 5 quod per abundantiam et memoriam dei semper æquis omnibus
 patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. sanctitas
 dei iter populo suo diuiso mari præbuit; sed eadem sanctitas
 et terribilis fuit uirtus, cum ingressis in ipsum iter impiis, ubi
 fuerat salus religiosorum, ibi poena constitit impiorum. circum-
 10 stant alios firmitate muri solidatæ undæ; alios refusæ ipsæ illæ,
 quæ constiterant, absorbent. ad istos pelagus naturam suam
 nescit; hos per naturam suam punit. ad istos ex mari terra
 est; istis, quod erat, mare est. horum salus sanctitas est:
 horum mors terror est. aut cum tribus pueris in camino
 15 cantantibus circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, ad-
 uruntur, illis in roris humorem ignis temperatur, hos exæstuans
 ignis conburit. ipsæ intus extraque flammæ sunt, quarum pro
 diuersitate meritorum et deficit a se natura, nec deficit. nam
 quod est, manet erga eos ignis esse, quos urit; et quod non
 20 est, necesse est in his esse, quibus ros est. atque ita magni-
 tudinem memoriæ et sanctitatis dei iustitia sola moderatur, cum
 per iustitiam dei ad iniquos atque iustos et terrorem sanctitas
 et terror temperet sanctitatem.

14. Et iustitia quidem [hominum] recta atque utilis est; sed
 25 tamen eadem ipsa aliquando prædura est, ita ut sibi uti bonitate
 non liceat, dum pro diuersitate iudicii decernendo, quod iustum
 est, fit seuera. sed dei iustitia iustitiæ non coæquatur humanæ.
 neque enim naturæ legi subdita est, per quam est lex statuta
 naturæ: ut necessitatem non habeat bona non esse, cum iusta
 30 sit. habet dei iustitia miserandi uoluntatem; neque tamen per
 miserandi uoluntatem ita a se erit demutata, ne iustitia sit.
 humana autem iustitia solet in id deuenire, ne misericors sit.
 et misericordia ita se præstare, ne iusta sit. misericordia enim

8 iustitiæ R 8 in ipsum ≡ (eras. d) R 11 absorbunt R pelagus
 ex pelagos R 12 punit R 16 humorem R humore E 17 conburit
 R amburit E ipse R extraquæ R 24 hominum suppl. Bened., om.
 Re, an humana? cf. lin. 32 27 non quoequatur R 32 misaericors R

non erit [iusta], si miserabiliter inope calumniante ius opulentiori inuideas, si feminæ lacrimas uiri præferas contumeliæ, si cæci conuicia non putes arguenda. at uero e contrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem unius nummi ut furem ingentis thesauri plectes, cum tamen in uno nummo thesaurum habuerit, 5 qui amisit, uel adolescentem uno tantum et eodem infamis adulterio inretitum pari in morte, ut plurium adulteriorum artificem, pœnarum quæstione nexabis, cum tamen crimen sit mortis in utroque. hæc atque istiusmodi imperfectam faciunt et misericordiam et iustitiam humanam; dei autem iustitiam misericor- 10 dem præstat criminorum pœnis indulta patientia. qui, cum contra morem humanæ impatientiæ non festinat punire, miseratus est: tenens iustitiam in pœna post misericordiam non proficiente patientia, habens misericordiam in pœna post patientiam exerendo iustitiam. non enim deus rapit humanorum criminum 15 occasiones neque tamquam infirmitatis nostræ naturæque nescius ipsum illud ad pœnam erroris et peccati nostri tempus inuadit: sed dissimulat et differt et pœnitentiæ solacium dilatione ultionis expectat, suauem se omnibus præstans, dum per misericordiæ et iustitiæ modum temperandæ seueritatis indulgentiæ se 20 reseruat.

15. Hoc in deo præcipuum, hoc in potente laudandum: non cælum fecisse, quia potens est; non terram fundasse, quia uirtus est; non annum astris temperasse, quia sapiens est; non hominem animasse, quia uita est; non mare in accessus 25 ac decessus mouisse, quia spiritus est: sed misericordem esse, qui iustus est; sed miserantem esse, qui rex est; sed

1 iusta post enim suppl. Bened in adn., facilius posteriore loco excidere potuit ob illud iusta sit in linea anteced., om. Re inope calumniante scripsi, quæ horum ablatiuorum forma alibi apud Hilar. optimis codicibus traditur (de forma inope substantiui uice fungente cf. etiam Neue Formentl. II, 42) inopi calumnianti RE opulentiori scripsi (cf. Draeger Synt. I, 404 et interpret. ad Verg. Ecl. VII, 58 de inuidere = „verweigern“) opulentioris RE 2 lacrimas Rb lacrimis e contumeliæ Rb contumelias e 5 plectes R plectas E 6 uel Hartel ut RE uno R in uno E infamis (= infamis mulieris) R infami E 8 pœnarum quæstione Rb pœna non quæstione e 17 ipsum = (eras. d) R 18 & dissimulat R dilatione ex dilatatione R 26 misaericordem R.

dissimulantem esse, qui deus est. ad id enim, quod dictum est: iustitia tua exultabunt, tamquam necessarium sequitur: miserator et misericors dominus est, patiens et multæ misericordiæ. suavis dominus
 5 uniuersis, et miserationes eius super omnia opera eius. quod enim potens est, naturæ suæ uirtus est: quod autem misericors est, salutis nostræ profectus est. et plus est non suis uti, sed aliis præstitisse, quæ sua sunt; atque ideo
 10 præstat ceteris dei operibus misericordia, quia magnifica eius operatio uirtutis suæ res est, misericordia uero eius usus alienus est.

16. Ob quod tamquam in apice ipso diuinarum ob misericordiam laudum propheta consistens debitum deo honorem ueluti publicæ confessionis ostendit dicens: confiteantur
 15 tibi, domine, omnia opera tua, et sancti tui confiteantur tibi. gloriam regni tui dicent et potentiam tuam loquentur. ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam et gloriam magnificentiæ regni tui. regnum tuum regnum omnium sæculorum, et
 20 dominatio tua in omni generatione et progenie. dignus prophetica magniloquentia ordo dictorum est. opera deum confitentur: quam magnificus enim sit, operum et creaturæ magnificentia confitetur. sed confitentur et sancti, quibus rex esse dignatur. gloriam regni elocuntur, ne ignorata non desi-
 25 deretur usuris. magnificentiam quoque gloriæ regni dei nuntiant, ne desperetur æterna. dominatus etiam in generationem et generationem ostenditur, ut se dominatui intellegat coæternam. atque ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria
 30 in æternitate dominatus est, dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus.

17. Atque ad id spebus fidelibus expetendum adhortatio

2 iustitiam tuam *R sed cf. p. 833, 32* 3 miserator et om. *R*
 12 ipso *Re ipse b* 18 laudum *R cf. Neue Formel. I, 272* laudum *E*
 19 regnum omnium *R cf. Sabatier II, 280* omnium *E* 20 progenie *R*
 24 eloquentur *R* 27 dominatui intelligat coæternam *Rb* dominatui subiiciant coæterno *c* 32 spebus *E* spem *R*.

prophetæ continuo subiecta est: fidelis dominus in uerbis suis et sanctus in omnibus operibus suis. uerborum fides forte nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. atque ita sanctitas in operibus fidem confirmat in uerbis, ut de sancti fide in promissis non ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. si enim sanctum esse deum intellegimus per id, quod nascimur, uiuimus, alimur et copiis omnibus humanæ naturæ congruis abundamus, sanctitas ista esse non potest infidelis in dictis.

18. Scit autem propheta esse et aliud sanctitatis dei opus in eo, quod sequitur: suffulcit dominus omnes, qui ruunt, et corrigit omnes elisos. adest omnibus dei sanctitas et se humanis auxiliis non subtrahit. sed seruat etiam nunc iustitiæ et misericordiæ propheta rationem. suffulcit enim dominus non conlapsos, sed cadentes, quos, etsi trahat pronus naturæ lapsus in casum, pænitentia tamen, quæ auctor est desinendi, ne penitus iam ceciderint, sistet in lapsu. ruere enim, non ruisse potest in id confirmatum esse, ne ruerit.

19. Sed et eriguntur allisi. differt autem ui ex teriore conlidi et ruisse suo casu. alliditur namque ille, quem per diaboli instinctum calens ætas præcipitauit in casum, quem ignoratio compulit in errorem, quem fraudulentis usa blanditiis naturæ infirmitas egit in crimen. hic potius eliditur, quam ille, qui uoluntate permanserit, quem hic uitiorum usus oblectet, quem non pæniteat admissi. habet enim ueniæ apud deum solacium pænituisse de gestis, nec temperamento seueritatis indignum est, quod per admissi dolorem adfectum ita profitetur inuiti.

20. Et cur cadentes suffulciat et allisos corrigit, consequentibus docet dicens: oculi omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore oportuno. aperis tu manum tuam et imple omnem animam benedictione. totis itaque in deum allisi et cadentes oculis aspectant; neque quisquam ita de se confidat, ut non semper cadere,

8 ista *R* ita *E* 11 corrigit *R* cf. *Sabatier* l. c. erigit *E* 16 pænitus *R* ceciderint *Rb* ceciderit *e* sistet in lapsu *R* si stet (sistet *b*) in lapsu suffulcit *E* 21 fraudulentiis (sic corr. *m.* 1) *R* 23 perman = serit (*eras. en?*) *R* 27 quæ *R* 28 sperant *R* sperant domine *E* 29 escam ex ascam *m.* 1 *R* oportuno *Ra* opportuno *e* 31 aspectant *Ra* aspectent *e* fort. recte (an aspiciant?)

semper se uereatur allidi. ab illo sperandum est, ne casu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. omnia autem nobis uitæ subsidia ex ipso sunt, cum ex oportunitate fructuum indultis cibis uiuimus, cum manum aperiendo animas nostras
 5 donis spiritalibus replet: etenim ex uirtutis suæ fonte copia in nos eorum, quæ sibi beneplacita sunt, exuberat. quod utrumque in his, quæ consecuntur, discernit ita: iustus dominus in omnibus uis suis et sanctus in omnibus operibus suis. iustus in uis est, cum infirmitatem
 10 nostram in æternum regnum suum confirmata donorum spiritalium communione deducit; sanctus autem in operibus suis, cum uniuersis fructus in temporum oportunitate subpeditat: sanctitatem suam in omnium alimonia docens, iustitiam uero in replendis beneplacito animis conseruans.

21. Post quæ sequitur: prope est dominus inuocantibus eum. non longe abest, qui per naturæ suæ uirtutem et ipse ubique semper est, et totus semper et ubique est secundum illud Apostoli: quia in ipso sumus et in ipso uiuimus ac mouemur. prope est ergo inuocantibus, cum
 20 nihil sit, quod sine eo sit. sed quibus inuocantibus prope sit, subiectis docet: omnibus inuocantibus eum in ueritate. non ex otio inuocantibus neque ex infidelis ambiguitatis incerto. sed uerum deum fidei inuocantibus ueritate.

22. Et cum prope adsit, quid in ueritate se inuocantibus
 25 tribuat, demonstrat dicens: uoluntatem timentium se faciet; non turpium uoluntates neque uitiosorum cupiditates deus faciet, sed timentium se, per metum innocentes, per fidem honestas, per reuerentiam uerecundas; et uoluntates non otiosas neque sperare aliquid a se quodam contemptu silentii

18 Act. ap. XVII, 28.

3 oportunitate *Ra* oportunitate *e* et sic *infr.* 5 & enim *R* et cum *E*
 7 consequuntur *R* 10 confirmatam *coni. Bened.* 18 secundum *R*
 21 subiectis *R* ex subiectis *E* 24 in ueritate se inuocantibus *R* inuocantibus se in ueritate *E* 26 turpium *Rb* turbidorum *e* 27 sed ex
 se *corr. m. 1 R* 28 Reuerentiam (*R* ex *u corr., m. 1*) *R* non otiosas neque
 sperare *R* non otiosas neque mutas neque sperare *R* 29 contemptus *R*.

dedignantes, sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. et ideo subiecit: et orationem eorum exaudiet. uoluntas ergo ea a deo fit, quæ uoce orationis exauditur. sed quæ uoluntas fiet orantium? et saluos faciet, inquit, eos. hoc uolunt timentes deum, hoc ut audiantur orant, ut non dominetur 5 eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicii deputentur, sed sub custodia dei tuti sint. sequitur enim: custodit deus diligentes ipsum. saluos ergo faciet eos custodiendo, id est æterni regni participes reseruando; sed eos, qui et timebunt et precabuntur et diligent. dehinc sequitur: et omnes pec- 10 catores disperdet, qui nec ut homines timuerint nec ut subditi orauerint nec ut donati uita mundoque dilexerint.

23. Conclussit autem propheta honoris debiti confessionem dicens: laudationem domini loquetur os meum. laudatio ei non sufficit, nisi et laudare non desinat. laudabit 15 enim adhuc, cum iam tamen laudet. sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem dei humanum genus adhortatur: et benedicat omnis caro nomen sanctum eius. per officii sui et fidei constantiam semper quidem ille laudabit; sed prophetæ cura, ut omnes deum benedicant, optat. non 20 enim ait: benedicent, tamquam certus sit in futurum, sed ex uoti adfectu ait: benedicant, et illud, potius ut intelligeretur optare, quam confideret sic futurum. deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed æternam, in sæculum et in sæculum sæculi. nobis potius optandum, ut in æternum 25 benedicamus æternum: quia in æternum benedicens æterno illi necesse est maneat coæternus, domino scilicet nostro unigenito et primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

1 eloquatur *ex* eloquetur *m.* 1 *R* oratio *ex* oratio oratio *corr.* *R*
 2 exauduit *h. l.* *R* 4 faciet inquit *R* inquit faciet *E* 14 laudatio *e*
scripsi laudationem *R* laudasse *E* 19 laudabit *Rb* laudabilis *e* 20 *pf&ae*
cura *R* *ppheta* hec curat *a* propheta et curat *e* optat *R* et optat *E*
 22 et illud potius ut *coni.* *Bened.* ut illud potius ut *R* ut illud potius *e*
 28 confideret *Rb* confidere *e* *fort. recte* 29 qui *ex* que *m.* 1 *R* Explicit *ps*
 CXLII In *ps* CXLIII (*sic*) *fin.* *uers.* *uacat* et psalmus — Zachariae *om.* *R.*

PSALMUS CXLV.

Psalmus David. Alleluia. Aggæi et Zachariæ.

Lauda, anima mea, dominum, laudabo dominum in uita mea: psallam deo meo, quamdiu ero.

5 1. Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus uisum est. nam cum Hebræis sola alleluia sit prælata confessio, illis placuit Aggæum et Zachariam in titulo anteferre: hoc eo, ut psalmum esse propheticum nosceremus, quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursum Hierusalem est, ipso illo
10 tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur, etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino et nummulariorum mensas et ementium ac uendentium negotia subuersuro ita scriptum est: hoc autem factum est, ut impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: dicite filiæ
15 Sion: ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum nouellum subiugalem.

2. Et, ut arbitror, huius Hierusalem potius et Sion regem psalmus ostendit, qui ita cœpit: lauda, anima mea, dominum, laudabo dominum in uita mea: psallam deo
20 meo, quamdiu ero. scienter et de prophetæ doctrina dictorum ordinem tenuit. primum enim animam hortatur ad laudem, quæ in hanc est constituta naturam, ut maneat æterna tum deinde, quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminerit coæternum, tamquam de futuro confidens
25 ait: laudabo dominum in uita mea. non enim ea uita, quæ nunc est per infirmitates corporis, sua est; ab Adam namque ista cœpit, non cum Adam inchoata est, quam non uitam, sed mortem esse apostolus nouit dicens: miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius?
30 in hac ergo uita sua deum, qualis primum in homine est instituta, laudabit. tum tertio, ne in hoc eodem nunc corpore inreligiosus existimaretur, adiecit: psallam deo meo, quam

18 Matth. XXI, 4. 14 Zach. IX, 9. 28 Rom. VII, 24.

5 aliquit R 7 Aggeum R 10 aenae (^t *supr. scr. m. 1*) R 18 cœpit R 21 animam *coni. Bened. eam RE cf. praeſ.* 29 a corpore R *cf. p. 609*, 26 de corpore E huius *h. l. om. R* 32 dño deo meo R.

diu ero. in omni autem hoc psalmorum libro in psallere religiosas operationes corporis significari meminimus apta et consona corporei motus uarietate placituri.

3. Post quæ stultas hominum opiniones et inanes in regum nominibus religiones, quos sibi deos antiquitas finxit, redarguit 5 dicens: nolite confidere in principibus et in filiis hominum, quibus non est salus. exhibit spiritus eorum et reuertentur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. confidere uetuit in regibus. et quibus regibus? subiecit: et in filiis, inquit, 10

ominum. et quibus filiis hominum? quibus non est salus. et cur salus non est? ostendit: exhibit spiritus eorum et reuertentur in terram suam. et reuersuris in terram quid erit? in illa die peribunt omnes cogitationes eorum: corruptæ ipsi scilicet originis, quia esse 15 filii hominum perstiterunt nec filii dei esse uoluerunt; nullius quoque salutis, quia exeunte spiritu et in terram corporibus dissolutis cogitationes eorum corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt.

4. Sed uetita in eius modi reges fiducia, in quem sperandum 20 esset, ostendit dicens: beatus, cuius deus Iacob adiutor est: spes eius in domino deo ipsius, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; qui custodit ueritatem in sæculum, facit iudicium his, qui patiuntur iniuriam. non est caduca cogitatio in 25 regem eius modi sperare; et spes illa non interit, quæ in creatorem cæli, terræ, maris et omnis uniuersitatis huius

4 post q'q (sic; eras. uae) R 6 & in filiis R in filiis E 7 quibus R in quibus E exiuit R 8 illa ex olla (?) corr. m. 1 R 10 et in filiis GE in filiis R inquit G 11 et quibus ex e quibus corr. R et quibus filiis hominum om. G cf. Acad. p. 32 12 qui R est G sit RE exiuit R 13 et reuertentur in terram suam omisisse uidetur G

16 nullus R 20 sed uetita R sed uetitu (?) G sed ut ita E eius modis (sic) G istiusmodi RE reges GE regis R fiducia R fiduciam G fiduciam non conferas E cf. Abh. IV, 71 21 esse (?) G dicens GR, om. E adiutor est G adiutor eius RE 22 spes eius RE spes G facit R 26 eius modi G istius modi RE interit ex interiit R 28 cæli terræ maris G cæli et terræ et maris RE.

extenditur. hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. nam cum secundum prophetiam omnis homo mendax est, ueritatem in sæculo solus ille custodit et custodiens ueritatem iudicium facit ob eos, qui patiuntur iniuriam. beatus ille est, quem
 6 adiuuando ex Iacob faciet Israhel. spes eius æterna est, quia in creatorem cæli, terræ marisque confidit. creator autem horum omnium hic et uerus et iudex est et ueritatem custodiendo et faciendo iudicium.

5. Neque solum iudicium facit, sed etiam id, quod sequitur:
 10 dat escam esurientibus. dominus soluit conpeditos: dominus sapientificat cæcos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. dominus custodit proselytum, pupillum et uiduam suscipiet et uiam peccatorum exterminabit. hæc quidem et corporaliter
 15 intellegere non otiosum est: sed altius nescio quid et maius sermo conplectitur. dat, inquit, escam esurientibus. uideamus quam escam et quibus esurientibus. et hæc quidem escæ corporales non tum semper præbentur a deo, cum esuritur a nobis. annum namque hoc earum munus est: et ideo intra
 20 tempus præbentur, ut intra tempus ne quis esuriat. est igitur alia esuritio et sunt aliter esurientes, quibus esurientibus esca præbetur. scriptum namque est in Amos propheta: ecce induco famem super terram; non famem panis neque sitim aquæ, sed famem, ut audiatur uerbum dei.
 25 hanc igitur escam prædicationis esurientibus dominus inperit. quæ cum in cibum fuerit adsumpta, uincula diaboli resoluuntur. ligauit enim secundum euangelia decem et octo annis Abrahamæ filiam. compedes quoque auaritiæ, libidinis, ebrietatis cibus

22 Amos VIII, 11. 27 cf. Luc. XIII, 16.

2 mendax est *GRa* mendax sit * 3 sol^us illi *G* 4 ab eo* *G*
 6 terræ *R* (*G*?) et terræ *E* 9 uerba neque solum iudicium, quæ extant in *G*, om. *R* 10 dat *G* dat (at in *ras.*) *R* uerba dominus soluit conpeditos, quæ om. *R*, in *G* (ubi soluet) secuntur post erigit elisos, sed cf. ordinem infra et quæ dixi *Abh.* IV, 89 adn. 12 dilige* *G* 13 proselytum (*G*) prosylitum *R* 17 hæc (*h* *supr. scr. m. 1*) *R* 18 tum *R* tam (?) *G* (cf. *Acad. p. 14*) tamen *e* 19 namque hoc earum *GRa* namque earum * 22 scribunt *G* 23 induco *G* induco (*co* in *ras. m. 1*) *R* 28 ebrietatis *R*.

talis absoluit. et absolutis compedibus cæcis sapientiam præstat. si de corporalibus donis propheta loqueretur, commemorasset potius cæcis lumen indultum. sed quia per cibum esuritione depulsa soluebantur compedes sæculi, etiam cæcitas sæculi sapientiæ inperditione depellitur. alimur enim post ingentem famem diuinæ cognitionis spiritalibus cibis et compedibus, quibus currere ad æterna non sinimur, absolutis, discussa per indultam sapientiam cæcitate creatorem nostrum oculis intellegentiæ contuemur. desinit ergo famis longa, compedes graues, cæcitas stulta et id, quod sequitur, succedit. 10

6. Adlisi eriguntur, iusti diliguntur, aduenæ siue proselyti custodiuntur, pupillus et uidua suscipitur et uia peccatorum disperditur. quisquis ille est, qui modo dei est, etsi non uniforme, tamen proprium habet munus, ut, adlisus licet, si non esuriat, si non compeditus et stultus sit, tamen erigi possit, ne iaceat in æternum; ut iustus ob iustitiam diligatur, ut aduena, etsi non tamquam iustus diligitur, tamen uel ob hoc, quia aduenerit, reseruetur, ut pupillus, quia patrem sibi diabolum abiurauerat, exemplo apostolorum non orphanus relinquatur, ut uidua suscipiatur in sponsam, posteaquam sibi in Christo confixus hic mundus est. 20 omnem enim credentium fidem, cui per adimpletionem temporum lex tamquam uir primus emortuus sit, uiduam apostolus nuncupauit. sed non solum uidua suscipitur, sed etiam uia peccatorum exterminatur. quibus in interitum demersis Hierusalem sancti illius regis ciuitas incoletur: non ista utique, quæ desolata et subuersa profani parricidii luit pœnas. 25

7. Conclisit enim ita: regnabit dominus in æternum: deus tuus, Sion, in generationem et generationem. ubi illa Sion est. in qua regnaturus est dominus? nisi forte

3 per cibum esuritione R(G?) per cibum uerbi esuritione E 5 sapientiae inptione depellitur (ntiae — depellitur in ras. m. 3) R cf.

Paucker suppl. I, 345 6 cognitionis RE cogitatio*** (?) G 7 qbs G
om. R non E nunc R cf. Acad. p. 24; 67 9 famis R (cf. Neue
Formenl. I, 180) famis E 11 prosyliti R 12 pupillus G (ubi lus

etiam nunc legi potest) E pupilli R 18 quodo R 15 ne taceat R
17 diligatur R 18 qui patrem R 19 orphanus R 27 conclisit R
Ed. Basil. 1550 concludit inde ab Ed. Paris. 1572 28 in generatione R.

in ea, quæ prophetas occidit et lapidat eos, qui ad se missi sunt? hæc utique hodie iam non est et quomodo dominus in æternum regnabit regni sui sede subuersa? sed regnabit in ea, quæ mater cælestis est, quæ uinis lapidibus exstructa et
 5 sanctis ciuibus plena per generationem legis et per generationem fidei frequentabitur a domesticis dei et domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLVI.

Alleluia.

10 Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus; deo nostro iucunda sit laudatio et reliqua.

1. Post primam Hierusalem subuersionem traductoque in Babyloniam populo captiuo ædificatam rursum eandem ciuitatem fuisse et historia Regnorum et libri Esdræ locuntur. sed
 15 hodie eandem nullam esse rerum fides edocet. et hoc idcirco prædiximus, ne, quia translatoribus uisum est huic et anteriori psalmo in Aggæum et Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ huius præscientiam conuenire. propheta enim non ignarus mysterii cælestis, cum
 20 in ædificatione dei ciuitatis humanam ædificationem inanem esse dixisset, cum deo ciuitas nisi per ipsum ædificata æterna esse non posset, non nos nunc ad gratulationem ædificatæ a deo rursum Hierusalem hortaretur, quam in uanum ab hominibus ædificari ante prædixerat. quod si quis forte putabit id,

4 uinis lapidibus R uinis ex lapidibus E 5 uerba legis et per generationem om. R, litterae cod. G h. l. euanuerunt, sed nisi spatium fallit, ibi fuerunt haec uerba, quae nota illa aberratione in R facile interciderent potuerunt; ceterum cf. Bened. in aân. et quae dixi Acad. p. 32 sq.
 6 nostri om. R Explicit psalm CXLV incipit psalm CXLVI G Explicit psalmus CXLV incipit CXLVI R 18 aedificato R 14 hesdrae G locuntur G loquuntur R 15 edocet GE docet R et hoc G hoc RE
 16 nequitia (?) G hunc anteriori R 17 in Aggeum Ra titulum R
 18 prescientiam G 20 ** ædificationem dñi ciuitatis G 23 hortaretur R (de G h. l. non constat) adhortaretur E quam in uanum scripsi cf. Abl. IV, 72 quam uan** G quam uanum R quam uane E.

quod in alio psalmo ita dictum est: nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant, qui ædificant eam; nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilabit, qui custodit eam, idcirco dictum fuisse, quia euersionem eius urbis, in qua templum exædificandum esset, propheta prænosceret, meminisse hæc ita intellegens debet eundem hunc prophetam ædificationem eam, quæ a Zorobabel secundo innouata est, et inanem et caducam futuram fuisse non ignorare potuisse, neque illam, quæ a Salomone cœpta est, non a deo institutam idcirco dixisse, quia per regem 10 Babylonie esset destruenda, cum post septuaginta deinde annos rursum eadem sit reformata; hanc uero, quæ a Zorobabel gesta est, esse ædificationem dei prædicatam, cum exinde diruta et sine aliqua restauratione sit dissoluta; et eam, dirutam licet renouatio sit consecuta, inanem atque humanam tamen prædicasse, hanc uero, quæ sine spe reformationis acciderit, diuini operis perpetuitate renouari! hæc omnia intellegentiæ genera stulta atque ridicula sunt.

2. Laudat autem propheta dominum ædificantem Hierusalem illam, quæ secundum euangelia sancti regis est ciuitas, 20 in qua per dominum resurgentes sancti demonstrantur, quæ in uectum pullo asinæ dominum sanctorum læta suscepit. corporaliter tum quidem tali unctione illam, quæ occidit prophetas et lapidat apostolos, dominus ingressus est: sed alterius ciuitatis erat illa lætitia. ob illius ergo ædificationem propheta nos aduocat 25 dicens: laudate dominum, quoniam bonus est psalmus: domino nostro sit iucunda laudatio. non leuis gratulationis laus est, cum bonus psalmus est. et psalmus non

1 Ps. CXXVI, 1. 20 Matth. V, 35.

5 exaedicādum *G* aedificandum *RE* 6 meminisse hæc ita intellegens debet *GR* meminisse hæc debet ita intelligens *E* 8 secundo *R* et inanem *G* inanem *RE* 9 quā a salomone *R* 10 institutam *Ge* constitutam *Rb* 14 et sine aliqua recordatione (?) *G* 18 ^u *sr1** G* 19 hædificantem *R* 21 demonstrantur *GRb* demorantur *e* 22 dñm sanctorum *G* dominum in spe sanctorum *Rb* dominum & spe sanctorum *e* 24 erat *GRb* erit *e* 27 dño n sit iocunda *G* dño nostro sit iucunda *R* dño nostro iocūda sit *a* deo nostro iucunda sit *e* 28 cum bonus psalmus est *G* cuius bonus psalmus est *R* cuius psalmus bonus est *E*.

tam uocis, ut frequenter diximus, quam corporeæ operationis officium significari solet. dominum enim non tam sermone quam re et gestis obœdientiæ laudamus: ut mare et terra et cælum deum non tam uoce quam officiorum suorum uicissitu-
 5 dine atque obseruatione laudant. aduocat igitur nos propheta ad dei laudem, quia bonus psalmus est, et optat, ut huius boni psalmi deo nostro fiat iucunda laudatio, scilicet ut placentia deo opera nostra sint, per quæ a nobis gestorum nostrorum laudatur obsequio.

10 3. Aedificans Hierusalem dominus et dispersiones Israhel congregans. qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. numerans multitudinem stellarum et omnibus his nomina uocans. reuersuris de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub
 15 Dario rege edicto potestas data est reuertendi. neque alibi tum quam in regni Babyloniæ finibus detinebantur: ex qua ergo dispersione Israhel congregatur? nempe ea, de qua ait dominus: emittet angelos suos cum tuba et uoce magna et congregabit electos a quattuor angulis
 20 uentorum: quorum congregatio cœtum sanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei et fidei opus ædificatur in nobis. et idcirco anterior ædificatio congregatione est. quia nos ad futuræ ciuitatis congregationem dei misericordia per gratiam iustificationis ædificet. ceterum si de terrena ædificatione loqueretur,
 25 prior fuerat congregatio prædicanda, quia non nisi congregatus Israhel Hierusalem ædificare posset euersam.

4. Tenet deinde ordinem competentem dicens: qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. congregato enim Israhel et in unam, quæ ædificatur, ciuitatem

18 Matth. XXIV, 31.

1 quam G 2 significari GR cf. Acad. p. 17 significare E dñm enim G deum enim RE 5 adque G laudent GR 8 post placentia un. litt. eras. R 17 istrachel G israel R nempe ea de qua G nempe de ea de qua (alterum de ex qe corr. R) RE 19 electos om. R 20 cœtum G caetum R 22 post anterior un. litt. eras. R congregatione est GRb congregatio non est e^u qia G 26 istrachel G israel R hierusalem G ierusalem R 29 ciuitas (?) G.

collecto omnes humanæ infirmitates et labes corporeæ auferentur. absorpta enim corruptione et omnibus humanæ naturæ uitiis deuoratis incorruptio æterna et in nullis anxietatum mortibus conterenda succedet. uenit enim dominus secundum euangelia sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem et cæcis uisum, dimittere confractos in requiem, prædicare annum domini acceptum et diem retributionis. et hæc quidem pro parte iam cœpta sunt, quia per speculum et in ænigmate et in imagine futurorum secundum apostolum demoramur. sed tamen nondum nobis eius temporis fructus est, quo secundum prophetam dicere adepta spei consummatione possimus: conuertere, anima mea, in requiem tuam: quia dominus bene fecit mihi. quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu. placebo domino in regione uiuorum. sanata enim omni cordis contritione et, ne perpetuo rursum subeat, alligata his omnibus humanarum passionum infirmitatibus liberati placebimus deo in regione uiuorum, anima nostra in requiem suam, ex qua per transgressionem primi parentis sui Adæ eiecta est, reuertente.

5. Sed post prædicationem sanati cordis etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectum est: numerans multitudinem stellarum et omnibus his nomina uocans. si laus deo ob ædificatam corporaliter Hierusalem defertur, quid hic numerus stellarum et nomina tamquam ad præcipuam diuini operis laudationem præferuntur? aut numquid laudabilius deo est numerasse et nuncupasse stellas quam creasse, cum creatio et numerum fecerit et nomina inposuerit et uocabulis nomina numerumque discreuerit? sed numerantur hic stellæ, quas Abraham contuitus in cælo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paulus discernit in gloria. quod autem nominibus

5 Luc. IV, 18 seq. 12 Ps. CXIV, 7 sq.

2 ***sorb** G 9 in enigmatae R 14 mihi Ge tibi Rb cf. Abh. IV, 76 adn. 18 liberata R 25 et nomina R(G?) et omnibus his nomina E 26 præferuntur R proferuntur E cf. p. 848, 9 31 ***cernit G discreuit RE.

suis uocentur, audiamus eum, qui uocaturus est. dicit in euangelio: nolite mirari ista; quia uenit hora, in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem eius et prodient. uocantur ergo et prodient. adeo autem
 5 enumerantur per deum, ut capilli quoque, qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint eodem domino dicente: nonne et capilli capitis uestri numerati sunt? hoc domino potius dignum, hoc in misericordia eius praeferendum, ut eos, quos contritos corde sanauerit, quorum
 10 alligauerit contritiones, nominibus uocet, proprietate numeret, caelesti luce clarificet.

6. Ob quæ mirabilia eius prædicauit: magnus dominus noster et magna uirtus eius et sapientiæ eius non est numerus. suscipit enim mansuetos dominus.
 15 humiliat autem peccatores usque ad terram. hoc enim mansuetorum proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram, ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. magnus est dominus, cum dispersiones congregat. magna uirtus eius, cum contrita clarificat.
 20 innumerabilis sapientia eius est, cum uniuersa et nominibus discernit et numero. sed qui suscipit mansuetos, humiliat autem peccatores usque ad terram. post meritum sanctitatis impietatis poena subiecta est, cum susceptis mansuetis in claritate stellarum peccatores usque ad terram humiliati infernae
 25 legis iudicio destinantur.

2 Ioh. V, 28 sq. 7 Luc. XII, 7. 17 Matth. V, 4.

1 dicit in euangelio *G* dicit enim in euangelis *RE* 2 quia *G* quoniam *RE* 3 audiant *G* 4 et prodient *G* et prodient *R* et procedent *E*
 5 enumerantur *Ge* & numerantur *R* numerantur *b* 8 eis *G* 12 mirabilia eius prædicauit *scripsi cf. Abh. IV, 72* mirabilia eius prædurauit *G* mirabilia eius atque praeclara ait *RE* 14 suscipit enim *G* suscipiens *RE*
 15 humiliat autem *GR* humilians autem *E* 17 apud *R* 18 dispersiones *G* dispersiones *RE cf. Georges Wortf. 221* 21 humiliat autem *G* humiliat quoque *RE* 24 usque *RE* quoque *G*.

7. Ob quæ nos, tamquam cunctantes et hæsitantes, propheta cohortatur ad laudem dicens: inchoate domino in confessione, psallite deo nostro in cithara, qui operit cælum nubibus et parat terræ pluuiam, qui producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum et pullis coruorum inuocantibus eum. frequenter admonet propheticus sermo, ut eum uniuersitatis huius esse dominum credamus, quem omnis lex deum locuta est, qui se nuncupari deum Israhel uoluerit: ut nunc in eodem psalmo, cum dixisset: ædificans Hierusalem et congregans dispersiones Israhel, et ad laudem eius cohortatus adiecit: qui operit cælum nubibus, qui parat terræ pluuiam, ut non alius atque alius legis latæ et creationis istius deus posset intellegi. ita autem temperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creationis enumeratæ et nomina commemorarentur et genera, quæ, cum creatorem deum esse latæ legis ostenderent, significationem tamen in se institutionis typicæ continerent: ut nunc confiteri deo ob id admonemur, quia operit cælum nubibus, quia parat terræ pluuiam, quia producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum [et herbam seruituti hominum] et pullis coruorum inuocantibus eum. in his enim omnibus dei et prouidentia significatur et bonitas, ut subtexto nubibus cælo terris pluuias infundat, ut uertices collium fæno uestiat et iumentis pabulum

1 hæsitantes ex aēsitantes m. 1 R 3 psallite dō nō G psallite dño nostro R in cythara R 4 et parat GR qui parat E 5 dat R qui dat E cf. Sabatier II, 283 post ipsorum R add.: & herbā seruituti hominū, quæ uerba desunt GE 6 et pulli G 7 profeticus G 9 israhel G israel R in eodem psalmo GR in eodem hoc psalmo E 10 congregans ex congregas m. 1 R 13 adque G 14 possit G temperatæ R 16 legis ex leges m. 1 R 17 institutionis typicæ continerent R institutionis typicæ et propheticæ continerent E ut nunc Ra et nunc 18 dō R deum E quia E qui R et sic ter 20 dat R quia dat E uerba et herbam seruituti hominum h. l. in RE leguntur, G nos destituit; si ea respicis, quæ infra p. 851, 24 de hoc uersu „in pluribus codicibus inserto“, qui supr. secundum GE omittendus erat, exponuntur, eum h. l. uncinis includendum esse suspiceris. 22 dei om. R 23 subtexto R cf. Forbiger ad Verg. Aen. III, 582 subtexto E nubibus cælo (us cælo in ras. m. 1) R 24 & iumentis R ut iumentis e iumentis b.

præbeat et auibus cibos præstet, quia ab eo alimoniam uniuersa, quæ creauit, expectent. sed hæc omnia diligentius introspecta significationis alterius uirtutem in se habent.

8. Scimus enim esse nubes, quibus deus, ne super uineam
 5 pluant, mandat, sicut per Esaiam dictum est: et nubibus
 mandabo, ne pluant super eam pluuiam; uinea
 enim domini Sabaoth domus Israel est. nouimus
 nubes, quæ præ fulgore eius in conspectu domini transeunt:
 præ fulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes
 10 transierunt. nouimus nubes, quas deus in ascensum suum
 posuit: et posuit nubem ascensum suum. nouimus
 nubes, ad quas usque dei ueritas est: et usque ad nubes
 ueritas tua. et has nubes aliquot locis sanctorum doctrinam
 significari ratio absoluta est, quæ uetitæ infidelibus pluere
 15 eloquia arida impiorum corda non irrigant. quæ, cum dominus
 adsit, esse cessabunt: ut orto sole stellarum lumen hebetatur.
 ita et doctrinæ nubium domino ipso iam per se fulgente præ-
 tereunt. per quas etiam ad dominum conscenditur, dum diuina
 prædicatio iter nobis regni cælestis ostendit: et ideo hæc nubes
 20 nobis positæ sunt in ascensum. ueritas quoque dei usque ad
 nubes easdem est, quia in se ueram dei cognitionem hæc
 doctrina prophetica continet.

9. Hæc ergo ad commemorationem dei laudum creaturarum
 genera electa sunt, quæ, cum præconium in se creatoris osten-
 25 derent, parabolicam tamen, siue, ut apostolus ait, allegorumenam
 nobis doctrinam ita commemorata præberent. cælum ergo
 nubibus subtegitur, id est prophetica doctrina rebus est subiecta
 diuinis. pluuiæ terris infunditur, eloquia scilicet harum sub-
 textarum nubium profunduntur, per quæ infructuosi ipsi atque

5 Esai. V, 6. 9 Ps. XVII, 18. 11 Ps. CIII, 3. 12 Ps. LVI, 11.

1 cibos ex cibis *m.* 1 *R* 8 præ fulgoræ *R* 10 quas ex qua *R*
 13 aliquot ex aliquod *R* 15 aeloquia *R* (*ita ut accus. cum plure
 coniungendus sit, cf. Abh. IV, 73* eloquio *E* irrigant *R* rigant *E*
 16 solæ *R* hæbetatur *R* 17 doctrinæ *Ed. Basil. 1550 et Paris. 1572*
 doctrina *R* prætereunt *e* prætereant *R* *cf. Abh. IV, 74* 23 laudum
R *cf. Neue Formel. I, 272* laudum *E* 25 allegoruminam *R* 26 aelo-
 quia *R* subtextarum *R* subtectarum *E*.

aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris hume-
 scimus. et hæc eloquia diuina tamquam imbrem intellegenda
 esse Moyses testatus est dicens: expectetur sicut pluuia
 eloquium meum et descendant sicut ros uerba
 mea, ut pluuia super gramen. hæc ergo terræ pluuia
 præparatur, post quam fænum in montibus producit^{ur} et iumentis
 in escam propriam præbetur. opinor fecundiores esse montibus
 ualles, quæ circumiectorum collium concauo decliui in se humore
 pinguescant; et quid rationis est, ut ad escam iumentorum
 produci fæna laudentur in montibus? et quamquam plures
 montes fecundis uerticibus atque herbidis sunt, tamen rerum
 corporalium nominibus spiritalis doctrina conserta est. producunt
 ergo montes iumentis in escam suam fænum; sed montes, qui
 exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta
 oculos erexit dicens: leuaui oculos meos in montes. hi
 ergo montes, patriarcharum prophetarum apostolorum martyrum
 altitudines, fæna pecoribus producunt. et quibus tandem peco-
 ribus? Esaiam audiamus: agnouit, inquit, bos posses-
 sorem suum et asinus præsepium domini sui;
 Israhel uero me non cognouit. et quia per hebetis
 naturæ inreligiosam ignorationem pecora sunt dicta, cibus
 quoque eorum significatus in fæno. hoc ergo fænum et his
 iumentis præbetur in montibus.

10. In pluribus autem codicibus insertum hunc uersum
 deprehendimus: et herbam seruituti hominum, ut ea,
 quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationem
 ipsius hominis intellegerentur. sed nos non egemus hoc sensu.
 nam licet non inpediat adiectus, non tamen eum, tamquam non

8 Deut. XXXII, 2. 14 Ps. CXIII, 4. 15 Ps. CXX, 1. 18 Esai. I, 3.

1 ad eligendos R 2 hymbrem R intellegenda ex intellegendam R
 3 expectur R 4 aeloquium R 6 post quam R per quam E
 7 opinor sic m. 1 R 13 qui eras. R 15 hi R 17 faeni R foenum E
 faena scripsi, quia i et a saepius in nostris libris mas. confunduntur cf. præf.
 et supr. lin. 10 19 praesaepium R praesepe E 20 hebetis R 22 & his
 R¹ his R² E 25 depræhendimus R 26 superius dicta om. R 27 nos
 om. R 28 non tamen cum R.

aliis ad huius intelligentiæ confirmationem uti possimus, amplectimur. hic enim ordo dictorum est: qui operit cælum nubibus et parat terræ pluuiam, qui producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum et
 5 herbam seruituti hominum et pullis coruorum inuocantibus eum. siue igitur per nubium pluuiam producto iumentis in montibus fæno, ut allegorica doctrina posset intellegi, hæc herba seruituti hominum præbetur, qui pecudea ignoratione deposita deum tandem rationabiliter conperissent;
 10 siue, quod absolutius intellegi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: deo utrumque laudi est, infirmitati eum nostræ uel corporales in fructus cibos uel spiritualia in prophetis uitæ pabula præbuisse.

15 11. Sed id, quod sequitur, quomodo intellegi oportebit: et pullis coruorum inuocantibus eum? deum inuocare proprium hominis officium est, qui solus ex uniuersis animalibus particeps rationis effectus est. coruorum uero pulli deum quomodo inuocant? et cur pulli coruorum potius quam corui,
 20 quorum natura hebes, improba, inprouida, nulla dei cognitione donata sit? aut quæ esca præbetur? numquid ut fæni iumentis et ut herba hominibus? corruptorum cadauerum foetidas sordes deus orantibus se coruorum pullis et pecudum mortes ad cibum uitæ præsentis inpertiet? hæc ita intellegere non dicam erroris,
 25 sed inreligiositatis extremæ est. quid ergo intellegi oporteat, prout ipsi dono gratiæ cælestis adepti sumus, loquemur.

12. Coruum in formam peccatoris constitutum esse tum, cum ex arca emissus non redit, meminimus. cum enim consistendi nusquam locus esset aquis in uniuersa diffusis, ipse columba
 30 postea non reperta requie reuertente non rediit. cum enim illic arca ecclesiæ formam habuerit, is, qui ecclesiam, cum numquam alibi posset consistere, derelinquit, peccatoris in eo exemplum est constitutum, qui, cum nullam aliam præterquam

12 laudis R infirmitati cum R 18 in fructibus coni. *Bened. in adn., sed cf. interpret. ad Corn. Nep. Eum. XI, 2* 19 cur R 20 habes R 21 fæni R foenum E 22 corruptorum Ra sic corruptorum s 28 emissus (e in ras.) R redit R rediit E 31 is (i in ras.) R qui ecclesiæ R

ecclesiae requiem habeat in saeculo, mauult tamen in inanibus
 saeculi demorari. hanc quoque auem legimus in pastum Heliae
 deputatam cibos semper ei fuisse solitam inferre et hoc tum,
 cum impiissime omnis populus et inreligiosissime deuersaretur.
 in famulatum ergo tanti prophetæ hæc auis, quæ in formam
 peccatoris erat constituta, delecta est. cum enim anterior
 populus inprobabilis repertus est, tum dei prædicatio, quæ cibus
 et esuritio est prophetarum, per eorum, qui peccatores erant,
 officia expletur. nos enim uel ceteri ante nos ex inpudentibus
 et procacibus et immundis et cruentis geniti atque nati tam-
 quam pulli coruorum deum inuocamus agnitione, confessione,
 famulatu: ut ex iumentis et pecoribus per agnitionem dei
 homines effecti, rationis scilicet participes ex rationis ignaris,
 quibus cotidie a deo producente in prophetis doctrinæ prædi-
 cationem tamquam in montibus fænum cibi cælestis præbetur
 alimonia.

13. Ut autem omnia hæc, quæ allegorice commemorata sunt,
 in profectum humanæ salutis geri intellegerentur, psalmum con-
 clusione confirmat. ita enim ait: non in uiribus equi
 uoluntatem habet, nec in tabernaculis uiri bene-
 placitum est ei. beneplacitum est domino super
 timentes eum et in omnes, qui sperant super mise-
 ricordiam eius. contraria sibi ista sunt, si corporaliter
 intellegantur. quomodo enim deus iumentis fænum producit
 in montibus, cui non est beneplacitum in equis? necessitatis
 namque ministerium, non prouidentiae benignitas est alimonia
 præbere non placitis. sed quia omnis dei misericordia curam
 habet humanæ salutis, allegorice superius dicta conclusionis

2 auem (em in ras.) R heliae R 4 impiissimae R deuersaretur
 R diuersaretur E 6 delectata est R 10 adque G 13 homines
 G homines ex hominis m. 1 R ignaris G ignaris ex ignarus R
 14 pædicatione G 17 allegoricae GR 18 psalmum G psalmi RE
 19 equi G aequi R 20 habet Ge habebit Rb 22 et in omnes GRb
 et omnes e ^m super misericordia G super misericordia E in miseri-
 cordia R 23 sibi ista GR ista sibi E 25 in equis G in aequis R
 26 alimonia G (cf. de forma alimonium plur. alimonia Klotz Lex. I, 289,
 Georges Wortf. 33) alimoniam RE 28 allegoricae R.

absolutione consummat: non pecorum speciem atque uirtutem nec
 pretiosarum domorum deo ornamenta placuisse — quæ maxima
 est humanæ opinionis ambitio, habere equos nobiles, domos
 pulchras — sed placere tantum timentem, sperantem et potestatem
 5 dei et misericordiam spe metuque testantem. misericors enim
 et potens est, qui dixit: qui credit in me, non iudica-
 bitur, sed transiet de morte ad uitam; et potens mortem
 demutare uita et misericors iudicii amouere terrorem dominus
 noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum.
 10 amen.

PSALMUS CXLVII.

Alleluia.

Lauda, Hierusalem, dominum, lauda deum tuum.
 Sion et reliqua.

15 1. Et huic psalmo, ut ei, qui ante superiorem fuit, Aggæi
 et Zachariæ, cum in hebraicis non extet, nomen adscribitur:
 ut et per hunc et per eos, sicut superius ostendi, æternæ
 Hierusales prophetia posset intellegi.

2. Lauda, Hierusalem, dominum, lauda deum tuum,
 20 Sion. non differt Hierusalem a Sion; nam secundum locorum
 nomina urbis ipsius locus idem est: sed nominum interpretatio
 geminam hanc eiusdem urbis commemorationem necessario
 desiderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. et quia domini
 nostri regnum in pace et unanimitate sanctorum est — et factus
 25 est, inquit, in pace locus eius —, conuentus ille beatorum,
 qui dei regnum est, Hierusalem tamquam ciuitas pacis est

6 Ioh. V, 24. 24 Ps. LXXV, 8.

2 praetiosarum R 3 aequos nobiles R nobiles equos E domos ex
 domus R 4 pulchras ex pulcras m. 1 R 5 testante R 7 transiet
 GE transit R ad uitam G in uitam RE et potens GRa est potens:

8 iudicii amore G iudicia mouere R 9 sic G, inserta *supr. scr. m. 1* R
 in sæculorum R Explicit psalm CXLVI incipit psalm CXLVII G Explicit
 psalmus CXLVI inōp CXLVII R 14 in Sion R 16 in hebraicis R
 17 ut per hunc R ostendi Ge ostendimus Rb 18 hierusales G ierusalem R
 20 secundum R 23 desiderabat R *esidetrahāt (??) G.

dictus. ciuitatem uero hanc uiuis, ut apostolus ait, lapidibus
 exstructam sanctorum cœtus conformis gloriæ dei ex resurrectione
 consummat, qui se, qualis futurus esset, per fidem in corpore
 domini ante speculatus est et idcirco etiam Sion nuncupatur.
 corpus quidem domini secundum interpretationis uirtutem, quia
 in eo spem nostram fide contemplamur, in omnibus scripturis
 Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est. sed
 ciuitas illa, quæ Hierusalem est, quæ propter unanimitatem
 ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis
 dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur: cuius gloriam
 adeptæ est, accepit quoque eius et nomen. ergo et conuentus
 ille pacificus et gloria illa corporum demutatorum in Hieru-
 salem et Sion nomine est, quod utrumque unum est; non saxa
 inania neque ædificationes hebetes, sed rationale animal,
 fundamentorum uiuarumque lapides gemmarum et ciues sancti-
 tatis et dei in domesticos suos dominatus hæc ciuitas est, quæ
 ex sensu beatitudinis suæ et confessionis præconio aduocatur
 ad laudem.

3. Et propheta causam laudationis adiecit: quoniam con-
 fortauit seras portarum tuarum, benedixit filios
 tuos in te. qui posuit fines tuos pacem et adipe
 frumenti satians te. hæc illa est beatæ terræ hereditas,
 quam dominus in euangeliiis mansuetis spopondit dicens: beati
 mansueti, quoniam ipsi hereditabunt terram.
 plurimis in locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædica-
 uerunt et firmitatem ciuitatis huius æternæ: cuius ita portæ et
 serræ confirmatæ sunt, ut aduersariis nobis inimicisque uirtutibus

1 I Petr. 2, 5. 28 Matth. V, 4.

1 ut apostolus ait *R* ut ait apostolus *E* 2 resurrectione *ex* resur-
 rectione *R*, ubi *h. l. (f. 224) diuersa man. incip.* 5 interpretationes *G*
 6 scribitur *G* 7 sed ciuitas *GR* sed et ciuitas *E* 10 cuius *R* et cuius *E*
 18 nomine est *G* nomine *RE* 14 inania *GR* inanima *E* hebetes *GE* hæ-
 betes *R* 17 confessionis præconio *G* confessione præconii *RE* 19 con-
 fortauit *ex* confortabit *R* 20 seras *ex* serras *R* 21 uerba te. qui — tuos
om. R adipē *R* 22 satians te *R* (ἀμπιπλῶν σε) satiat te *E* illa est
R est illa *E* 23 in euangeliiis *GR* in euangelio 25 profetæ *G*
 27 serræ *R*.

inpenetrabilis, inuia, indissolubilis perseueret, nullius egens, quia ad corporis animæque substantiam æternitate firma, benedicta in incolis, uoluntate pacifica, uitæ substantia copiosa.

4. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur:
 5 qui emittit eloquium suum terræ; uelociter currit
 sermo eius. prædicationis regni dei non fuit lenta prope-
 ratio, sed in omnem terram indefessa mobilitate et celeri
 transcucurrit. ubi enim non statim, cum dominus regni sui
 gloriam in corpore natus ostendit, apostolicæ et propheticæ
 10 doctrinæ cursus egressus est? per hancque uelocem trans-
 cursionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis
 opulentiaæ suæ copiis cotidie ubique uiuis fidelium lapidibus
 structa usque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius
 in congregandis omnibus ex quattuor partibus mundi uelox
 15 sermo percurrit, rursum ad confrequentandam hanc beati regni
 ciuitatem in cœtum consummatæ plenitudinis congregandis.

5. Sed et prædicatio alia conecitur: qui dat niuem sicut
 lanam, nebulam sicut cinerem spargit. mittit
 crystallum suum sicut frusta panis, ante faciem
 20 frigoris eius quis subsistit? emittit uerbum suum,
 et liquefaciet ea; flauit spiritus eius, et fluent
 aquæ. uitæ uia, sicut dominus in euangelis ait, angusta et
 tribulata est; neque nisi per maximas difficultates et molestias
 hac ad cælorum regnum uia pergitur. quod quidem de

22 Matth. VII, 14.

1 indissolubilis GR indissolubilisque E quia ad *temptauit* quæ am (?)
 G ad RE 4 prædicationem GE præcationem R 5 recurrit G
 7 **defessâ G 8 transcucurrit R transcurrit E 9 profeticæ G pro-
 phæticae R 10 per hancque G per hanc namque RE 15 percurrit G
 pcurrit (cu *add. m. 2?*) R percurreret e 16 in coetu G consummate R
 17 sed et GE, in R 4—5 litt. (sed &?) eras. prædicatio E præd****
 G præcatio R alia in G *defuisse uidetur?* conecitur GR connectitur E
 19 chrystallum G cristallum Ra suum GR suam E sicut frustra
 (sic h. l., cf. *Georges Wortf. 290*) panis GR sicut bucoellas E
 20 subsistit GR sustinebit E emittit GR emittet E 21 ea RE
 (αὐτὰ LXX) eum G flauit R flabit b, cf. p. 858,12 uoces emittit —
 fluent aquæ om. e 22 uitæ uia E lata uia (la in ras. m. 3) R angusta RE
 **gustia (?) G 23 difficultatis G 24 hac E, in R 2 litt. (ac?) eras.
 regnum om. G (?).

molestiis huius sæculi dictum fuisse intellegi oportet; per præ-
 sentes enim uexationes in requiem æternam aditur. et quamuis
 rerum præsentium laboribus quasi quadam uiolentia asperrimæ
 hiemis uramur, tamen post harum præsentium acerbis
 rigores deo eos resolvente in placidis et tranquillis et serenis
 quiescemus. secundum enim dictum propheticum et allegorumeni
 consuetudinem nunc in niue et nebula et crystallo, quæ omnia
 per naturam suam urunt atque mortificant, sæcularium in nos
 molestiarum et calamitatum et dolorum et nocturnum ignorantie
 frigus significatum esse credendum est. scit hic idem pro-
 pheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam frigore
 isto iniuriæ sæcularis urendum, dicens: per diem sol non
 uret te, neque luna per noctem. hæc enim omnia,
 quibus per præsentis calamitates adurimur, rursum dei boni-
 tate resoluta liquuntur. nix namque lanæ molitudine defluens,
 tegens omnia intra se detinet; pruina quoque nebulæ descen-
 dentis cineris modo sparsa constringit; crystallum etiam ultra
 consuetudinem grandinis duratum et in frusta solidatum habet
 in se et impetum et rigorem. et si hæc perpetuo permanerent,
 numquid non uniuersa horum frigore perusta semper arerent?
 quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque
 posset, si series mali nostri sempiterna traheretur?

6. Sed dissolutis infirmitatibus corporis regni beati huius
 tempus æternum est, ubi non flendum, non dolendum, non cor-
 poreæ cupiditatis demutatione labendum est: sed in his
 uiuendum, quæ, inquit, oculus non uidit, et auris non
 audiuit, et in cor hominis non ascendit. cessat in
 bonis futuris intellegentia, auditus, aspectus; nec conspectui

12 Ps. CXX, 6. 26 I Cor. 2, 8.

3 quasi om. R (in G fuisse uidetur) asperrimæ E asperrima R
 5 resoluentæ R 6 allegorumeni R allegoricam e 7 crystalon R
 9 et nocturnum ignorantie frigus G & nocturnum frigus R et nocturnos
 ignorantie frigores α 13 hæc enim omnia GE hæc omnia R 14 per
 om. G 15 licentur R lane R 22 posset ex posset R 24 in G
 h. l. hæc tantum legi possunt: ubi non dolendum nō corpor*** fort. uerba
 non flendum ibi nota aberratione exciderant 26 inquit G 28 intelle-
 gentia auditus aspectus R intelligentie auditus et aspectus E.

subicitur nec auditu capitur nec mente percipitur, quicquid illud beatis æternis beatum æternumque promittitur. soluentur igitur hæc omnia niuis, pruinæ et crystalli frigora tamquam flatu tepenti tum, cum post sæcularis noctis rigores tempora
 5 illa regni æterni in unam atque indemutabilem tranquillitatem dei spiritus temperabit.

7. Atque ut sub niuis et nebulæ et crystalli frigore intolerabili, si maneret, dei tamen spiritu in deliquium resoluendo significasse illam æterni regni æterno populo beatam temperiem
 10 nosceremus, psalmum propheta tali confessione conclusit: ante faciem frigoris eius quis subsistit? emittit uerbum suum, et liquefaciet ea; flauit spiritus eius et fluent aquæ. pronuntians uerbum suum in Iacob, iustitias et iudicia sua in Israhel. non fecit
 15 taliter omni nationi, et iudicia sua non manifestauit eis. peculiaris hæc in Iacob et Israhel dei uoluntas est: non in eum Israhel neque in eum Iacob, qui hoc corporis nomen ad solatium ueluti generosæ in se stirpis amplectitur, sed eum Iacob, qui subplantauit priorem, qui primogenita spe
 20 æternitatis emit, cui Israhel deum uidendo cognomen est, qui ipse Hierusalem et pacis est ciuitas, qui ædificatus super petram fidei confirmatis portarum seris fortiores portas portarum inferi obtinebit, qui in uerbo dei congregatur, qui non inopia eget, non sæcularis rigoris frigore aduretur, sed liquefactis
 25 omnibus et dei spiritu absolutis temperie æternæ serenitatis utetur. huic pronuntiatur hoc uerbum, hic per spiritalem intellegentiam has dei iustitias et iudicia expectat consors

2 soluuntur *R* 3 & cristalli *R* ** chrystalli *G* 4 post saecularis
G post hos secularis (hos ex os) *R* 7 intolerabili si *E* ** tolerabilis **
G intolerabilis *R* 11 subsistit *R* sustinebit *E* emittit *R* emittet *E*
 12 flauit *R* flabit *E* cf. *Sabatier II*, 284 18 aq *R* pronuntians *GR*
 qui annuntiat *E* in iacob *G* iacob *RE* 14 in istrachel *G* israel *RE*
 15 taliter ex aliter *m. 1* *R* aliter *G* manifestabit *R* 16 uerba et
 Israhel — neque in eum Iacob, quæ extant in *G*, om. *R* 18 solatium
G solacium *R* 19 sed eum iacob *Re* sed in eum iacob *b* 20 dñ
 uidendo *R* de deo uidendo *E* 21 sup *R* supra *E* 22 seris ex serris
R serris *G* portas portarum *GR* portarum portas *E* 23 congregat^a *G*,
 hic desin. *G*.

boni huius nulla gens alia est, neque hanc iudicii gloriam infidelitas inreligiosa cognoscit. in sua enim uenit, et sui eum non receperunt. quotquot receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 5

PSALMUS CXLVIII.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis et reliqua.

1. Superiores tres psalmi, quibus prophetia nos ad laudem domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso 10 conlocationum suarum ordine sunt secuti. primus enim eorum ob spem æternitatis et cælestis regni expectationem cantatus est. secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis et congregationem sanctorum, qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis conuenient, subsecutus est. tertius ille iam ob gratulationem 15 exædificatæ ciuitatis et æterna pace fundatæ et post sæculi urens arensque frigus cælesti spiritu temperatæ in hunc hymnum est comparatus. doctrinæ ergo idem est ordo, qui rerum. nam secundum propheticam et apostolicam prædicationem beati istius regni et ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est: in 20 resurrectionis demutatione, in congregatione sanctorum, in dominicorum ciuium confrequentantium incolatu.

2. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis ad canendas dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cælestium uirtutum potestatumque contrahitur, ut ob depulsam sæculi 25 uanitatem creatura omnis ex magnis officiorum suorum laboribus absoluta et in beato regno æternitatis aliquando respirans deum suum et læta prædicet et quieta et ipsa secundum apostolum

2 Ioh. I, 11.

3 quotquot ex quocquod m. 3 R receperunt Re autem receperunt b cf. Sabatier III, 387 adn. 4 his Re eis b Explicit psalmus CXXXVIII inōp CXXXVIII (sic) R 11 conlocationum R 12 expectatione R 15 conueniet R conueniant E ille iam a illeia (puncto separ. m. 3) R 16 exædificate R fundate R 17 temperate R 22 confrequentantium Rb cum frequentatione e.

in gloriam beatæ æternitatis adsumpta, cum ait: etenim expectatio ipsius creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. uanitati enim creatura subiecta est non uolens, sed propter eum, qui subdidit in spe,
 5 quia et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem claritatis filiorum dei hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorum suorum necessitate absoluta, et antea in usus humani subiecta seruiti, iam conformata tandem filiorum dei gloriæ in æternam beati-
 10 tudinem creationum elementa requiescunt. cuius beatitudinis longo iam diu secundum apostolum Petrum desiderio detinebantur, cum ait: hæc, quæ modo uobis nuntiata sunt per eos, qui uobis spiritu sancto euangelizauerunt, quæ missa sunt a cælo, in qua re concupiscunt
 15 angeli prospicere. expectatio itaque cælestium est beatitudo terrena et corruptionis nostræ demutationem diuinarum creationum orant elementa, prospicere hanc euangelicæ prædicationis spem concupiscentia, gloriam suam ex gloriæ nostræ conformatione sumptura: quam iam secundum prophetiam psalmi
 20 adepta in consonam laudem perceptæ beatitudinis aduocantur.

3. Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis. laudate eum omnes angeli eius. laudate eum omnes uirtutes eius. laudate eum sol et luna: laudate eum omnes stellæ et lumen. laudate eum
 25 cæli cælorum: et aqua, quæ super cælos est, laudet nomen domini. quia ipse mandauit, et creata sunt; ipse dixit, et facta sunt; et statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi: præceptum posuit, et non præteribit. absoluto quidem ad intellegentiam sermone
 30 propheta omnes cælestes uirtutes adhortatur ad laudem, sed non sine perfecta ratione doctrinæ. primum enim errorem

1 Rom. VIII, 19 sq. 12 I Petr. 1, 12.

4 subdidit *R* cf. *Sabatier III, 623 adn.* subiecit *E* in spe *R* beam in spe *e* 9 gloriæ *R* cf. *p. 862, 13; 336, 19 sq.* gloria *E* fort. in æterna beatitudine 14 a *R* e *E* 16 demutationē *R* demutatio *E* 17 orant *R* demoratur *E* 19 sūptura *R* susceptura *E* quā *R* qua *E* 28 seculum et sic in seq. *R*.

hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortuitis concursibus
 hunc mundi habitum in se coisse atque ita ex inordinatione in
 ordine constituisse quidam ausi sunt opinari; tunc quod alii hunc
 ipsum mundum deum esse, qui se agat ac moueat et in annuam
 temperiem cursu demensæ rationis moderetur, existiment; po- 5
 stremo quod quædam sibi ex his ipsis unusquisque legit elementis
 aut cælum, aut solem, aut aquam, aut æra, quibus dei honorem
 inani atque impia religione deferrent. omnem igitur errorem
 ignorationis exclusit dicens: quoniam ipse præcepit, et
 creata sunt; ipse dixit, et facta sunt. nullus hic fortui- 10
 torum concursus, nulla naturæ propriæ uirtus, nulla æternitatis
 ex semet substantia in his, quæ creata docentur, admittitur.

4. In quo dicto etiam hoc docetur, quod et Genesis distinxit
 et euangelia testata sunt et apostolus prædicauit: dei iussu facta
 esse omnia, non per se extitisse, tamquam ipsa illa materia 15
 obœdientiæ uel talis existeret, cum esse ac subsistere iuberetur;
 sed omnia ex mandato creata esse, et dictum fuisse ab eo,
 qui dicebat, ut fierent. ita enim Genesis est locuta: et dixit
 deus... et fecit deus. et nunc propheta ait: dixit, et
 facta sunt. non enim sibi præcepit, ut fierent, sed sunt 20
 facta, cum dixit. facta autem sunt per eum, de quo euangelista
 testatus est: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso
 factum est nihil et apostolus ait: qui est imago dei
 inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in
 ipso condita sunt omnia in cælis et in terra, uisi- 25
 bilia et inuisibilia; siue sedes, siue dominationes,
 siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum
 et in ipso condita sunt. et Sapientia ita de se locuta est:
 ego eram apud illum componens; mihi adgaudebat,

18 Gen. I, 6 sq. 22 Ioh. I, 3. 23 Coloss. I, 15. 29 Prov. VIII, 30.

2 coisse (cois in ras.) R adque R 3 tunc R tum E 4 agat R
 agitet E 5 demense R dimensae E 7 aut solem ex & solem m. 1 R
 8 deferrent R deferret E 9 sic R cf. p. 860, 26 quoniam ipse dixit et facta
 sunt; ipse præcepit et creata sunt E 10 nullus R nullus igitur E
 12 que R 18 hoc R id E 16 uel talis Bened. uitalis RE 18 fierent
 Rb fieret e 19 nun^o corr. m. 1 R 28 ita de se R de se ita E.

cum lætaretur orbe perfecto. cessat itaque ambiguitas intellegentiæ et noui et ueteris testamenti auctoritate conuicta, patri filium ante sæcula manentem in creandi mundi exordio adstitisse.

5 Causam etiam propheta aliam laudis adiecit: quoniam ipse mandauit, et creata sunt; ipse dixit, et facta sunt; et statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi. manent enim ex nihilo substituta et gratiam ex eo, quod sunt, creatori suo debent cum sensu uitæ suæ bonitatem eius et
 10 uirtutem sentientia, per quem uiuere se sentire cœperunt. uiuunt autem adeo, ut et in sæculum sæculi maneant et secundum apostolum reuelationem filiorum dei expectent a corruptionis seruitio in conformem eorum gloriam liberanda. contuendum autem est, in his creaturis, quæ in sæculum sæculi
 15 sunt statuta, neque cælum hoc, quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta est, connumerata fuisse, quia et in prophetis dictum sit: ecce ego facio cælum nouum et terram nouam et dominus in euangelio dixerit: cælum et terra præteribunt; uerba autem mea
 20 non præteribunt; de quibus non huius loci sermo est. tantum illud ad admonitionem commemorandum a nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas, quæ in æternitatis sunt substantiam constitutæ. ac ne forte, quod in æternum manerent, naturale illis esse ex
 25 substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: præceptum posuit, et non præteribit, ut hoc, quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturæ suæ esse intellegatur, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturam æternitatis adferre. non enim, inquit, præteribit præ-
 30 ceptum, id est mandati eius non erit finis: quia in æternum maneant, quibus æternitatem uirtus æternitatis indulsit.

17 Esai. LXV, 17. 19 Matth. XXIV, 35; Marc. XIII, 31.

5 sic R cf. *supr.* quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandauit et creata sunt E 7 sic R statuit ea in saeculum saeculi E 9 cum sensu Rb cum sensum e bonitatem Rb bonitate e 10 sentientia Bened. sententiae R et scientiam e 16 connumerata Rb cōnumeratam α 23 substantiam Rb substantia e 25 substantiæ suæ Re substantiæ b 27 intellegatur R intellegant E 30 quin aeterno R.

6. Post quæ rursum terrena cetera aduocantur ad laudem, quæ, etsi non omnia sunt horum cælestium et beatorum bonorum consortia partim per inrationabilem sensum, partim per inanimale naturæ, partim per impietatis offensam, tamen deum per id, quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ 5 prouidentia prædicant. ait enim ita: laudate dominum de terra dracones et omnes abyssi. ignis, grando, nix, crystallum, spiritus procellæ, quæ faciunt uerbum eius, montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri, bestię et uniuersa pecora, 10 serpentes et uolucres pinnatæ, reges terræ et omnes populi, principes et omnes iudices terræ, iuuenes et uirgines, seniores cum iunioribus laudent nomen domini. omnia laudem dei concinunt, licet quædam sensu laudis carentia sint; sed per institutionis ordinem 15 qualitatemque gignendi præconium creatoris ostendunt. detenti in terra dracones eorumque plures in abyssi demersi, ut nos intra metum et religionem, dum ipsi intra abyssum terramque religati impietatis nostræ pœnis præparantur, coercerent. natura ignis, niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montium 20 celsitas, distinctio collium, arborum fructus, bestiarum uarietas, pecorum utilitas, serpentium nisus, uolucrum uolatus, regum potestas, populorum famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium et sexuum mores, studia, uirtutes, hæc itaque omnia in diuersos ineffabilesque usus formata, 25 distincta, animata, perfecta, creatoris prouidentiam laudant. et eorum, quæ aut inanima aut inrationabilia sunt, qualis laudatio esset, ostendit dicens: quæ faciunt uerbum eius: ut ex eo, quod in hunc officiorum suorum sint ordinem constituta, præconium eius, a quo ita sint instituta, testentur. 30

7. Regibus uero et ceteris aliis, tamquam rationis consortibus,

1 postq *R* 3 inanimale naturæ *R* inanimalem naturam *E* 7 habissi *R* 9 uerbū *R* *cf.* *Sabatier II*, 285 uerba *b* (in *e* post abyssi legitur et reliqua omissis sequentibus usque ad nomen domini) 11 pinnatæ *R*¹ pennatæ *R*^{2b} 17 habissis *R* et sic in seq. 22 serpentium *R* serpentum *E* regum — famulatus *om.* *R* sed *cf.* *supr.* et *Acad.* p. 32

24 sexu *R* 25 firmata *R* *cf.* *Acad.* p. 46 26 creatoris *R*.

hæc laudandi causa proposita est: quia exaltatum est nomen
 eius solius, confessio eius super cælum et terram.
 et hac quidem deus regum et populorum et principum et
 iudicum et ætatum omnium constitutione laudabilis est, quod
 5 humanæ vitæ cursum tali diuersorum officiorum temperatione
 contineat; tamen, quia omnis superior laudatio beati illius regni
 tempus ostendit, hanc causam laudis adiecit: quia exaltatum
 est nomen eius solius. tum enim deus unus etiam ab
 inuitis et intellegitur et uidetur religato diabolo et angelis eius
 10 pœnæ cum eo æterni ignis addictis et omni spiritalium nequi-
 tiarum potestate sublata, cum iam non peccatum, non mors,
 non terrenus hic mundus sit. ait enim: confessio eius
 super terram et cælum: exaltabit cornum populi
 sui, id est in illo beatæ ciuitatis illius sæculo, ubi cornum
 15 populi sui dominus exaltat et incorruptionem ei, quæ signifi-
 catur in cornu, per honorem immortalitatis inpertiet. tum enim
 cælum nouum et terra noua est, cum his præsentibus dissolutis
 noua illa et æterna succedent. ideo confessio eius super cælum
 et terram, quia non in hoc sæculo neque in hoc ære, sed in
 20 superioribus locis sedis beati illius regni est constituta.

8. Et quia illud sanctorum est regnum, per quod regnante
 domino ad beatum regnum dei patris accedent, psalmum ita
 propheta conclusit: hymnus omnibus sanctis eius, filiis
 Israel, populo adpropinquanti sibi. sanctorum omnis
 25 hic hymnus est, qui dominum non ut ceteri reges aut prin-
 cipes aut iudices pro uirtutis et confessionis admiratione laudent,
 sed pro gaudio consummatæ in se beatitudinis et gratulatione
 cantantium: sancti scilicet, qui Israel filii sunt, deo propin-
 quantes; non illi utique, de quibus dictum est: plebs hæc
 30 labiis me honorat, cor autem eorum longe est a

29 Matth. XV, 8; Marc. VII, 6.

4 quod scripsi quo R qui e quia b 9 intellegitur et uidetur Rb
 intelligetur et uidebitur e zabulo R et angelis ex angelis R
 13 terræ & cæli R cf. Sabatier l. c. cælum et terram E exaltabit R
 et exaltauit E cornū R cf. Acad. p. 41 cornu E 14 cornū R cornu E
 15 exaltat R exaltabit E q significatur R 16 cū enim R 17 est R
 erit E 19 et terram quia R et terram reddetur quia E 20 sedis R'
 sedes R^sE 22 accedent R ascendent E cf. Acad. p. 20 25 dñm R deum E.

me, sed hi, qui merebuntur audire: prope est dominus omnibus innocantibus eum. illis ergo proprius hymnus est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalem regnum beatum æterno regno proximi post regnum domini Iesu Christi in regnum dei patris domino conregnante transibunt apostolo docente: cum tradet regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum et omnem potestatem et uirtutem. oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. omnibus enim subiectis sub pedibus eius nouissima euacuatur mors. cum dixerit: omnia subiecta sunt præter illum, qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut deus sit omnia in omnibus. hic ergo populus est propinquans regno dei patris per regnum filii dei proximus. regnat itaque dominus traditurus deo patri regnum, non regni potestate cariturus, sed nos, qui regnum eius sumus, deo patri traditurus in regnum. regni traditio nostra prouectio est, ut, qui in regno filii erimus, in regno quoque simus et patris, digni per id regno patris, quia digni regno erimus et filii, proximi tum patris regno, cum filii erimus in regno, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLIX.

Cantate domino canticum nouum, laudatio eius in ecclesia sanctorum et reliqua.

1. Superior psalmus omnem creationum diuersitatem ad laudem dei creatoris est adhortatus; et ordo a cælestibus coëptus cuncta

1 Ps. CXLIV, 18. 5 I Cor. 15, 24 sq.

1 his *R* (*sine dubio ortum ex hii*) 2 hymnus *R* *cf.* p. 866, 7 hic hymnus *E* 5 conregnante *R* congregante *E* *cf.* *infr.* 6 docente *R* dicente *E* 10 om^{nib;} *R* omnes *e* subiecti *R* subiiciet *e* nouissima euacuatur *Rb* nouissima enim euacuabitur *e* 11 subiecta sunt *R* sunt subiecta *E* 13 deus sit *R* sit deus *E* 18 in regnū filii *R* 21 erimus in regno *Rb* erimus regnum *e* in secula seculorum amen *litt. unc. scr.* *R* Finit psalmus CXXXVIII incipit CXXXVIII (*sic*) *R* 24 laudatio *R* *cf.* p. 867, 7 laus *E* 25 in *ex m m.* 1 *R* ecclesia *R*.

terræ ac maris et æris animantia percucurrit uniuerso quoque genere ætatum, sexuum, potestatum ad honorem debitæ confessionis admonito, ut gloriam eius, qui se ad uitam animasset firmasset, ornasset, pius gratiarum sermo celebraret. postquam, 5 ut dignum fuit, propheta psalmi ipsius fine proprium officii sui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis hymnum tamen esse sanctorum eius ostendit: filiis scilicet Israhel, populo, qui fieret deo proximus, ut, cum uniuersitas omnis deum ex uitæ suæ sensu et gratulatione laudasset, Israhel 10 tamen ei solus adpropians hymnum ex cognitionis ac dignationis diuinæ familiaritate cantaret. post quæ nunc ad cantandum deo nouum canticum incitatur. et forte nihil ultra reliquisse psalmus anterior nouitatis admirationisque credatur, cum, si quid illud in gratulatione nostra sensuque sit, idipsum 15 in laude oportere esse præscriptum sit. efferre autem se ultra cælestem sedem mens nostra non sufficit; sed laudare deum ea, quæ supra cælos sunt, admonentur. rursum autem se tendere ultra abyssi immensitatem intellegentiæ nostræ opinio non potest; uerum ea, quæ in his sunt, ad laudis officium aduo- 20 cantur. iam uero ipsa illa natura æris in grandine, nix, crystallo procellæque spiritu concinere gloriam tantæ laudis iubetur. tum porro uniuersitas generis humani in regibus, in principibus, in iudicibus, in omni uel ætatis flore uel senectutis maturitate dei laudem cantare præcepta est; quia hæc omnia 25 sibi inperturbato cursu moderatoque consistent, fluantque uniuersa ita naturæ suæ lege præcepta, ut decedere his ex ea qua creata sunt, constitutione non liceat.

2. Cum ergo nulla extra hæc rerum diuinarum cælestiumque decreta uideatur homini concessa esse cognitio cognitionisque 30 laudatio, uideamus, ad quod nunc nouum canticum aduocemur.

1 percucurrit *R* percurrit *E* 5 ipsius *R* huius *E* 7 tamen *R* tantum *E* 8 populoq qui *R* (*possis* populoque qui *ex usu cod. R, de quo cf. Acad. p. 29, sed sacro textui et expositioni minus conuenit ac q h. l. dittographia ortum esse uidetur*) 10 ex scripsi & *R* de *E* 11 postq *R* 12 post canticum *desin. ed. uet. ante Paris. 1605 (in a hæc adiuncta sunt: Reliqua requiratur actu & fructu Israel uocetur | cuius studio caetera adipiscamur)* 14 quit *R* 16 mens nostra *R* mensurā * 18 habysii *R* 22 iubetur scripsi iubentur *R*.

cum dicitur: cantate domino canticum nouum. est plane nouum canticum. cuius quidem noui cantici gratulationem iam et in superioribus psalmis, in quibus nouum canticum cantatur, ostendimus: cum in gentibus dominus esse regnaturus ostenditur, cum ipsum ad regni gloriam dextera sua saluabit, cum adsumens 5 ex inferno animam suam nos secum adsumpsit in reges. proprium ergo hoc canticum nouum est sanctis eius. id enim sequitur: laudatio eius in ecclesia sanctorum. lætetur Israhel in eo, qui fecit eum, et filii Sion exultent super regem suum: laudent nomen eius in choro, in tym- 10 pano et psalterio psallant ei; id est in eo, qui secundum nonagesimi et quinti psalmi canticum nouum regnabit in gentibus et quem in sequenti cantico nouo in mirabilibus factis suis dominum saluabit dextera sua. super hoc igitur rege lætatur Israhel et Sion filii, eius scilicet Sion, quæ mater in 15 cælis est, quæ conscriptorum primitiuorum et angelorum frequentantium ciuitas est, et Israhel ille, qui spiritu, non littera et super quem apostoli pax est. hi ergo filii, qui suscipientes confitentesque regem filii dei facti sunt, et hi ergo, qui in corpore deum mentis oculis agnouerunt, lætabuntur in choro, 20 in tympano psalterioque psallentes. hæc autem musa lætitiæ in tabernaculis iustorum est, et in symphonie cantu cantus in reditu filii pænitentis auditur.

3. Quæ autem nunc proprie post creaturarum laudationem et superiora cantica noua huius cantici noui causa esset, ostendit 25 dicens: quia beneplacitum est domino in populo suo: exaltabit mansuetos in salutem. exultabunt sancti in gloria. omnia quidem deo, cum sunt creata, placuerunt Genesi testante, cum dicit: et uidit deus, quia bona sunt; sed beneplacitum ei in populo suo esse cogno- 30 scimus. bona quidem creatio hominis est, quia quæ initium

18 Gal. VI, 16. 29 Gen. I, 31.

8 lætetur *R* 11 id est *R* idē π 13 quem *R* quæ π 14 dominum *R* om. π 20 post corpore 14—15 litt. eras. *R* agnouit lætabunt *R* 21 timpano *R* musa *R* musica uel causa con. *Bened.* 22 et ⁱⁿ symphonie cantu cantus *R* et symphonie cantus con. *Bened.* 31 quia quæ *R* ut quæ uel quippe quæ *Bened.*

creationis secundum originem dei similitudinemque sortita est:
 sed iudicio se immutabilis dei secundum demutationem humanæ
 uoluntatis atque arbitrii temperante tum, quia peccassent et
 agerent pænitenda, pænitere se, quia fecisset hominem, testatus
 5 est. at uero ipsis illis ex peccato in uitam reformatis depulsa
 pænitiæ querella iam beneplaciti in eos adfectus ostenditur.
 reconciliati enim sumus per corpus et sanguinem Christi ex
 inimicis in filios deo, cum nobis æterni sacerdotis placationem
 inpænitenti sacramento spopondisset propheta dicente: iurauit
 10 dominus, non pænitebit eum: tu es sacerdos in
 æternum secundum ordinem Melchisedech. com-
 placitum ergo est, quod inpænitens esse iuratum est ei, quo
 regnante secundum ordinem Melchisedech, id est gentium et
 rege et sacerdote primum mansuetis salus, deinde splendor est
 15 sanctis exultantibus super regem suum.

4. Sed post sanctorum gloriam intellegendum est, quid ad
 cantici noui plenitudinem consequatur: lætabuntur in cubi-
 libus suis. exultationes dei in gutture eorum, et
 gladii bis acuti in manibus ipsorum. iam non lacri-
 20 mis stratum rigabitur, nec in hoc mortis corpore degentium
 ob peccati necessitatem ac dolorem noctibus singulis lectus
 lauabitur. in cubilibus enim iam suis sancti lætabuntur in
 gloria, et ob id dei exultationes semper in gutture. per signi-
 ficationem gutturis internæ conscientiæ protestatur adfectum.
 25 sed neque solum in eorum gutture exultatio dei est, uerum
 etiam ipsorum manus bis acutis gladiis armabuntur. hæc filiis
 Sion cognitio regis indulgit, quibus in choris tympanisque
 psallentibus disposita sit et salus et gloria et lætitia et exul-
 tatio et potestas. nam potestatem in gladio significari tum

9 Ps. CIX, 4.

3 adque *R* temperante *Bened.* temperantes *R* tum *Bened.* dum *R*
 paocassent *R* 6 quaerella *R* 9 inpaenitenti *R* in poenitiæ π
 impoenitiæ *b* 10 non *R*¹ nec *corr.* *R*² et non *b* 11 melchisedech *R*
 complacitum *ex* compacitum *m.* 1 *R* 12 ei quo regnante *b* cui
 regnantē *R* 19 gladi *R* 21 noctis *R* 23 exultatione *R* gutturæ *R*
 24 constientiae *R* 27 indulgit *R* (*cf. Neue Formel. II, 427*) tim-
 risque *R* 29 significari tum (*an cum?*) *Bened.* significantiū *R*.

plurimis locis, tum consequentibus admonemur. cur enim bis
acuti gladii in manibus eorum essent, edocuit mox propheta
dicens: ad faciendam uindictam in nationibus,
obiurgationes in populis; ad alligandos reges
eorum in compedibus et nobiles eorum in manicis
ferreis, ut faciant in his iudicium conscriptum:
gloria hæc est omnibus sanctis eius. hoc ergo est
canticum nouum, cum humiles terræ tribulatique corde regibus
constituantur in reges, cum existimati purgamenta mundi et
uel abortiua gentium lumen mundi et ultores sint nationum. 10
gladii enim bis acuti in manibus eorum sunt, quia sancto illi
in Apocalypsi gladius bis acutus ex ore sit, iudicium undique
potestatis exercens. nam et gladium uenit dominus mittere in
terram, et sancti secundum apostolum mundum iudicabunt et
in illis iudicabitur mundus. dictum est enim: aut nescitis, 15
quia angelos estis iudicaturi? fit ergo per eos uindicta
in nationibus; deus enim in nobis est ultionum. obiurgatio
deinde exeritur in populos; fidelis namque est, qui ait: arguam
te et statuam hæc contra faciem tuam. sed argutionis
huius hic exitus est, ut reges nationum nobilesque earum 20
manicis et compede uinciantur. uincti enim manibus et pedi-
bus secundum euangelia in exteriores tenebras deputantur. et
quia illic erit fletus et stridor dentium, fiet iudicium conscriptum,
quod lex scilicet præscripserat, quod prophetæ nuntiauerant,
quod omnis diuinus fuerat sermo testatus. hoc fides, pietas, 25
continentia, confessio habet meritum, hoc contemptus sæculi
muneris sumit: fieri regem regum, quorum odia ob Christi
nomen excepta sint, uinciri nobiles, quorum nos uincula car-
ceresque concluderint; conscriptum in eos iudicium habetur,
quorum et gladii desæuierint et potestas. sic sanctorum gloria 30
omnis a deo est, cum post has uitæ et corporum passionibus

9 cf. I Cor. 4, 13. 12 Apoc. XIX, 15. 13 Matth. X, 34. 15 I Cor. 6, 3.
18 Ps. XLIX, 21. 22 Matth. XXII, 13.

1 plurimis *R* pluribus *πb* 8 cum *scripsi* dum *Rπ* terre *R* 11 quia
Rb qui *π* 12 apocalypsi *R* 13 potestatis *ex* potestates *m. 3 R* exercens *R*
exerens *Bened. in adn.* 19 argutionis *R* arguitionis *b* 25 fuerat *R* erat *b*
28 uinci *R* 30 deseuerint *R* 31 passionis *R* sed cf. *Acad. p. 18.*

exerant potestatem. sic cantici noui hymnus impletur, cum post gentium obprobrium regumque cruciatus iudicium conscriptum in gentes regesque decernant, quibus dominus Iesus Christus et unigenitus deus et dominus et rex est, qui est
 6 benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CL.

Laudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamento uirtutis eius.

1. Magnis psalmorum librum sacramentis rerum cælestium
 10 refertum esse sæpe tractauimus, uel cum dispositio singulorum contra temporis gestorumque rationem ordinem numerumque sortita sit, uel cum superscriptiones nonnullæ aliter, quam Hebræorum libris continentur, adscriptæ sunt, uel cum tituli plures, cum nulli sint, præferantur. cum ergo ultra litteræ
 15 opinionem celsioris intellegentiæ sensu uolumen digestum sit, oportuit idipsum digno fine concludi, ut secundum gloriosam spei nostræ perfectionem liber quoque tanti prophetæ consummatus existeret. primum enim in eum est numerum distributus, qui ex tripartito quinquagesimo numero esset explendus, cum
 20 neque in Hebræis numerus singulis quibusque conexus sit, et plerique apud eos psalmi, quo minus hic triplicis quinquagesimæ numerus conueniret, iuncti sunt. fuit ergo in translatoribus hoc intellegentiæ spiritalis, ut congestam hanc in plurimis continuatamque seriem partirentur in numerum, ut psalmorum
 25 omnium hic et ordo et numerus, qui in his tribus quinquagesimis est, possit expleri, totiusque libri idem hic quasi status existeret. qui fidei, ut in quinquagesimo psalmo centesimoque tractauimus. quorum unus secundum præscripta legis post sabbatorum sabbata confessionem peccati remissionemque complexus est, alius

6 Finit psalmus CXXXVIII (sic) incipit CL R; in seq. [fol. 228 et 229] ob humiditatem multa in R euanida sunt 10 sepe R 12 superscriptionis R 13 hæbræorum R adscripte R 16 dignus R 17 tante R 21 quinquagesimæ coni. Bened. in adn. cf. supr. instruct. ps. cap. 11 quinquagesimus R 25 tribus quinquagesimis Bened. l. c. (cf. supr. p. 10, 27) **** quinquagesimus (quid loco pr. fuerit [tuis uel trib?], non liquet) R trisinquagesimus πb.

sub eiusdem numeri plenitudine non indulgentiam peccati, sed fructum officiumque iustitiæ comprehendit. post quæ rursum ædificata iam in æternum dei ciuitate et omnibus ad gratulationem eius laudemque commonitis sub eiusdem rursum numeri potestate spes est consummata sanctorum, iam ad spiritalem omnibus gloriam naturamque renouatis, ut gradatim per hoc ad dei consortium ueniretur, cum peccatorum remissio uitæ innocentiam et iudicii constantiam mereretur, uitæ autem innocentis iudiciiue constantia spiritalis gloriæ sumeret dignitatem. ac sic omnia, baptismum, resurrectio, demutatio continentur, cum prima nos libri huius quinquagesima regeneret ad innocentiam, sequens ad iudicium innocentiae resurrectione perducatur, tertia in naturam spiritus et laudem constituat. post uinctos enim compedibus reges ligatosque manicis nobiles et sanctorum iudicium conscriptum, cum in his omnibus gloria constitisset, gloriæ tamen ipsius consummatio hæc secuta est.

2. Superior a proximo psalmus ad laudem nos dei ob creationum magnificentiam aduocauit; sed post cantici noui hymnum deus non adhuc in operibus laudandus, sed laudandus in sanctis est, quos post iudicium conscriptum in æternitatis gloriam collocauerit et indemutabiles iam cælesti honore donauerit: per quod in uirtutis suæ laudandus sit firmamento, quia firmamentum æternæ uirtutis inuexerit absorpta in contentione morte, cum corruptionem incorruptio deuorauerit. et idcirco firmamentum uirtutis laus sequitur potestatum, quia mortem immortalitas consumpserit tribuens, quod oculus non uidit, nec cor cogitauit, nec auris audiuit. ***** in sanctis et ad laudem *** suas ***** deus secundum apostolum nos ante mundi constitutionem in cælestibus spiritali benedictione benedixit; ad cuius laudis gloriam omnia et uocis et operum officia incitant diuersitate habitationum et claritate. laudamus idcirco in cymbalis bene sonantibus; in cymbalis exultationis

28 Ephes. I, 8.

10 hac sic R continetur R 12 resurrectione π resurrectio b(R?) 14 et add. Bened. 17 a proximo R proximo πb 22 firmamento scripsi firmamentum πb (R?) 26 immortalitatem R 27 fugientibus cod. R litteris uersus quinque prorsus fere euauerunt.

laus ista perficitur. quæ laus omnis in sanctis est, quod ab his corruptionem carnis sanguinique depulerit, quod ad imaginem creatoris sui sint reformati, quod conformes iam esse gloriæ corporis dei cœperint, quod in omnem dei plenitudinem impleantur, quod, cum deus spiritus sit, deum tamen non caro iam sit laudatura, sed spiritus.

APPENDIX.

Exempla

tractatum mutilatorum uel Hilario falso adscriptorum.

10

(cf. præf. et Acad. p. 51 sq., 92, 98.)

Tractatus in Psalmum LXIII. ex codice Veronensi.

In finem psalmus David.

Exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te: a timore inimici erue animam meam. scrutati
 15 sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. spiritus enim prophetalis, qui per David loquebatur, audiens omnia et sciens uniuersa hoc in loco non solum Iudæorum malignam conspiracyem, uerum etiam philosophorum inanem scientiam et hæreticorum peruersam contumaciam pronuntiat
 20 aliquando deficere; in hoc capitulo ostenditur, cum dicit: per- scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. omnium ergo malorum hominum ingenia deficiunt, ut ostendit propheta. philosophus enim mundi dominatum inpugnat nunc aquis, nunc terræ, nunc cælo dei nomen indul-
 25 gens; hæreticus autem doctrinam fidei mentitur. contra quos omnes peruigili cura et adsidua ad dominum oratione pugnavit.

13 deprecor 16 profetalis 18 filosoforum 19 hereticorum 23 pro-
 feta et sic semper filosofus 24 aquis ex quisq corr. m. 2 26 pugnavit
 ex pugnavit m. 2.

ob hoc igitur propheta dixit: exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te. uigilandum ergo in oratione dei est, ut, cum fatigari anima in pressuris cœperit, deus semper oratus exaudiat nosque ab his, quæ timemus, eripiat; insequenti enim psalmo ait: a timore inimici eripe animam meam. deus enim non tunc tantum orandus est, cum quæ timentur euenerint. semper itaque indefessis precibus orandus est, ut nos a timore eorum, quorum dominatum timeamus, eripiat. propheta ergo non ignarus, quæ euentura sint, imminentibus semper tribulationibus anxius et ad omnem timorem inimici sollicitus deum orat ob ea, quæ timet, ut, cum in tribulatione fuerit, exaudiat; neque enim dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur. et adiecit: protexisti me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem, qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum. sed arcus homicidæ linguae semper intentus est et acumen gladii linguae eius præsto est; uolant enim letales eius sagittæ et non dubium est, quid efficiant: hoc enim quærunt, ut sagittent in obscuro immaculatum; hunc enim quærit malignus interficere immaculatum, cui per baptismum facta remissio est ueterum criminum, nondum tamen doctrinis spiritalibus eruditum; sed simplicem et ex nouæ natiuitatis infantia tenerum quærit intento arcu per rerum ignorantiam uulnerare. ait enim: subito sagittabunt eum et non timebunt naturam simplicem et immaculatam. hanc enim fallere quærunt, huic occultos laqueos prætendunt, ut per latentes insidias interficiant innocentem. sequitur enim: firmauerunt sibi uerbum malum; disputauerunt, ut absconderent laqueos; dixerunt: quis uidebit eos? semper enim ex se aduersus fidem præsto sunt. et ideo dictum est: absconderunt laqueos et dixerunt: quis uidebit eos?

2 deprecor 4 quæ add. m. 2 7 euenerit itaque corr. m. 2
 9 euenturam corr. m. 2 11 inimicis orat supr. scr. m. 2 14 malignantium (sic) a multitudine operantium add. m. 2 17 homicidæ corr. m. 1 lingua 18 ex acumē 27 q. runt occultos ex occultas m. 2
 31 dictum es.

si hæreticus pervertere fidem temptet, incredibile est quantis
eam ingeniis subvertere contendat; si spem æternitatis nostræ
philosophia inpugnet, mirum in modum omne bonum præsentis
vitæ ponit in corpore, ita ut ingenii sui uirtute cælestis insti-
6 tutio subrui possit. uterque ergo scrutantes deficiunt pro eodem
propheta: defecerunt scrutantes scrutinio. sed quid
ad deum humana peruersitas? quid aduersus opificem operis
ingenium? licet omnibus argumentis ad euertendam ueritatem
ingenium suum ostendat, deficiet tamen aduersus ueritatem
10 adsertio falsitatis; atque ideo subsequitur: perscrutati sunt
iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. ex-
quirant licet omnia naturalium causarum secreta, in ipsa tamen
operis sui intentione deficiunt doctrinis spiritalibus refutati.
qui enim sub tantis omnia docent, audient a nobis æterna
15 uirtutis deum. iam si fidem hæreticus destruere temptet, dei
filium semper fuisse cognoscet, nullo a patre intervallo tem-
poris separatum; cognoscet ipsum esse uirtutem, sapientiam
dei, hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluui-
o abluisse, hunc Moyseo legem dedisse, hunc in prophetis fuisse.
20 hunc per carnis infirmitatem carnis gloriam renouasse. deficient
igitur aduersum ista scrutantes. post hæc ait: accedet homo
et cor altum, et exaltabitur deus. per uirtutem enim
doctrina dei eruditur; et cui in altum cor sit, ad deum hæc
diuinæ operationis præconia proferentur, ita ut eorum ipsorum.
25 qui hæc audiant, confessione laudetur. hoc est ergo: accedet
homo et cor altum, et exaltabitur deus. cognita enim
scrutantium defectione et accedente homine cordis alti magni-
ficentia dei agnoscitur; nam quis non magnificabit deum, quem
mundi huius cognouerit conditorem? quis non metuet, quem

1 hereticus 2 subvertere *ex* suertere *m.* 2 *postea uerba repetita*
fidem temptet — ingeniis subvertere *del. m.* 2 3 filosofia 6 scrutinio
ex scrutino *m.* 1 7 humana *ex* huma *m.* 2 qui aduersus 9 ingenium
suum ostendat *in marg., infer. add. m.* 2 10 adque 14 sub tantis
h. l. = sub tam uilibus *cf. Georges Lex. II, 2713* 20 deficiet 21 scru-
tantis a τ (i *add. m.* 1, τ *in ras. m.* 2) 25 audiant *ex* audiant
corr. m. 2.

iudicem sciet? quis non renasci in innocentiam cupiat, cum peccati remissionem per nouam natiuitatem accipiat? quis iam renatus peccare non desinat et in innocentia paruoli [uelit] permanere, cum talium sciat regnum esse cælorum? hæc professio nostra scrutantium ingenia debilitat, hæc doctrinæ spicula, 5 quæ paruolorum sagittæ sunt, stultas disputationes uulnerant. adnuntiatis enim operibus dei tunc incipient facta eius intellegi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. in his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. ob hæc deum, qui recto sunt corde, laudabunt scientes esse 10 remissionem peccatorum, mortis peremptorem, zabolii debellatorem, deum et dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Tractatus in psalmum CXXXII. ex cod. Veronensi et Vaticano 521.

15

Ecce, quam bonum est et iucundum habitare fratres in unum. bonum et iucundum est in unum fratres habitare, quia, cum in uno habitant, conuentu ecclesiæ congregantur; cum fratres nuncupantur, unice uoluntatis caritate 20 concordēs sunt. ad primam enim apostolorum prædicationem hoc magnum præceptum fuisse legimus, quod dicitur: erat enim omnium credentium cor et anima una. hoc itaque populo dei congruit, sub uno patre fratres esse, sub uno spiritu unum esse, sub una domo unianimes in- 25 cedere, sub uno corpore unius corporis membra esse. iucundum et bonum est habitare fratres in unum. conparationem uero huius boni iucundique propheta constituit dicens:

1 in innoceentiam corr. m. 2 cupiat — et in innocentia^m (sic) in marg. infer. add. m. 2 3 uelit addidi cf. p. 232, 9 5 specula 8 corde supr. scr. m. 2 12 et add. m. 2 13 add. m. 2 xpm add. m. 2 Explicit psalmus LXIII incipit psalmus LXIII postea dō graŕ a man. rec. 19 ecclesiae congraegantur V 26 iucundum V iocundum r et sic infr. 27 conparationē V comparisonem r.

sicut unguentum de capite, quod descendit in
 barbam Aaron, quod descendit in oram uesti-
 menti eius. Aaron unguentum compositum fuit ex odoribus,
 unde ungitur in sacerdotem. hanc consecrationem primum
 6 sacerdoti suo deo esse conplacuit; dominum quoque nostrum
 inuisibiliter unctum esse a consortibus suis. unctio ista terrena
 non est; non cornu, ut reges ungebantur, sed oleo lætitiæ
 unctus est. denique post hanc unctionem Aaron secundum
 legem Christus est nuncupatus. ut igitur hoc unguentum im-
 10 mundos cordium spiritus, quocumque infusum fuerit, extinguit,
 ita et per unctionem caritatis, concordiam, deo iam quod est
 suaue spiramus apostolo dicente: Christi bonus odor
 sumus. ut ergo placitum hoc in primo deo est Aaron sacer-
 dote unguentum, ita bonum et iucundum est habitare fratres
 16 in unum. descendit autem unctio a capite in barbam. barba
 autem uirilis ætatis ornatus est. neque enim nos paruulos esse
 in Christo oportet, nisi ad id tantum, quod dictum est, ut simus
 paruuli malitia, non sensu. infideles autem omnes
 apostolus paruulos esse dicit, quod infirmi sint ad cibum firmum,
 20 adhuc lacte egeant apostolo dicente: lacte uos potaui, non
 cibo; nondum enim poteratis, sed nec adhuc
 potestis. de se autem ita dicit: cum factus sum uir,
 dereliqui quæ sunt paruuli. unguentum ergo hoc de-
 scendit a capite in barbam Aaron, in consummatæ fidei uirum.
 26 caput autem uiri secundum apostolum Christus. Moyses un-
 guentum hoc composuit et confudit, sed componendum et
 confundendum deus docuit. de capite ergo, id est de Christo

1 de V in r in barbam aaron r in barba aron V 2 in orā
 V in ora r 3 compositū V compositum r odorib. V hodoribus ex
 odoribus m. 2 r 4 unde r unde unde V ungueitur corr. m. 1 V
 ungitur r in sacerdotē ex in sacerdo m. 2 V in sacerdotem ex sacerdotem
 m. 1 r hac consecratione r 5 suo dō esse conplacuit V suo complacuit r
 dōn quoque V quoque dominum r 6 consortiūbus corr. m. 1 V
 ista terrena ista non V 7 ungebantur V unguebantur r 8 post V
 per r unctione^m aro* hic desin. V 9 christus est nuncupatus est
 10 sordium cf. p. 687, 12 11 unctionem ex unctionem m. ? 13 sacer-
 dotis 14 iocundum.

descendit in barbam. descendit autem etiam in ora uestimenti. ora autem uestimenti ea sunt, quæ ad pedes defluunt, per quod corpus hoc unguenti a capite in barbam et deinde ad uestimenti ora descendit. nam dum ora uestimenti et barba memoratur, omne in his corpus ostenditur. additur etiam et alterius comparationis similitudo, cum dicitur: et sicut ros Hermon descendit in montem Sion. ros ab Hermon descendit, in montem Sion ascendit. multo enim interuallo a se hi duo montes diuisi sunt. neque sane natura hoc fert, ut ros a loco in locum descendere posse uideatur. Sion enim secundum doctrinam cælestem ecclesiam accipimus, uel quæ nunc est, uel quæ erit sanctorum cœtu secundum resurrectionem frequentata. Hermon autem mons est in Phœnice, cuius interpretatio hebraice anathema dicitur propterea, quod angeli, ut fertur, concupiscentes filias hominum, cum de cælo descenderent, in hunc montem excelsum conuenerunt et illic de concupiscentiæ suæ desideriis disposuerunt. sic etiam nescio cuius liber extat; sed hoc nec nosse debemus eo, quod in libro legis non continetur; commemorata autem ob id tantum sunt, propterquam hodie gentes montem hunc profana religione uenerantur. ros uero de cælis est et inter benedictionum munera optari eum meminimus. ergo quia munera et benedictiones dei, cum primum consecrata essent — omnia enim benedixit deus —, postea uero peccata constiterunt, gratum deo est, ea munera rursum in sedem redire. benedictus enim homo fuit; sed post benedictionem istam peccauit. et qui mauult peccatoris pœnitentiam quam mortem, uult benedictionis suæ rorem ab Hermon monte in Sion descendere, id est ex impietatis sede in sanctificationis locum transire. in rore enim omnia reuirescunt, aluntur, augentur, spirant, excrescunt. est ergo bonum atque iucundum, ut a gentili errore, id est a profana Hermon ueneratione, descendens ad Sion, id est ad æternæ beatitudinis domum, transeat: quoniam illic mandauit dominus benedictionem et uitam usque in sæculum sæculorum.

3 corpus hoc hoc unguenti 7 syon et sic semper 9 hii 11 celestem
 aecclesiam 13 phenice 14 hebraicæ propterea ut angeli 20 pro-
 phana uox uero 21 benedictionem optare 24 constituerunt
 26 penitentiam 31 iocundum prophana Explicit ps. CXXXII.

Initium tractatus in psalmum LXVII. ex cod. Parisino 1692

In finem David psalmus cantici.

Exsurgat deus, et dissipentur inimici eius. & specialiter intellegitur iste psalmus et generaliter. specialiter
 5 ipsum dominum [hortatur], ut resurgat a mortuis et disperdat inimicos suos, hoc est diabolum et exercitum eius aut Iudæos. generaliter autem, quando in tribulatione sumus et angustia et dicimus: exsurge, utquid dormitas, domine? adiuua nos! quomodo et apostoli in nauicula [ad] excitum dominum
 10 dormientem dicentes: magister, salua nos, perimus.

Et fugiant, qui oderunt eum, a facie eius. non dixit pereant, sed fugiant, quia peccatores in conspectu dei non possunt stare. præuidens propheta orat, ut eo exsurgente diabolicæ dominationes effugiant, quia et nunc indubitanter
 15 credendum est, quod ad innocationem eius nominis stare non possint. sicut deficit fumus, deficient: non ut in nihilum reducantur, sed ut quiescant a peccatis suis. sicut fluit cera a facie ignis. sicut cera soluitur et non perdit naturam suam, sed mollescit, sic et isti non pereant, sed
 20 deponant malitiam suam; et sic conuertantur ad pœnitentiam et saluentur. sic pereant peccatores a facie dei, quia peccatores non sunt digni uidere deum. et iusti epulentur: qui permanent in sua iustitia, qui uitia non habent, delectentur in domino etc.

Initium explanationis de ps. VI. et VII. ex cod. olim Aquiscinctensi, nunc Duaceno 220.

Singulis rebus imponuntur nomina, ut ex nominibus et res cognoscantur; sic et psalmi titulis prænotati sunt, ut ex titulis intelligantur et psalmi. quintus psalmus hoc titulo prænotatus
 20 est: in finem pro ea, quæ hereditatem consequitur: sextus psalmus hoc titulo prænotatur: in finem in hymnis pro octaua, psalmus David, qui et ipse sub alleluia

5 dñm hortatur addidi, cf. p. 277, 11 9 ad addidi 14 diabolicæ
 15 qđ 16 possit n ut 18 n perdit 19 mollescit 31 in ymnis.

cantatus est; sed quia in alia dominica die lectus est sextus psalmus et nos pro ægrotatione interpretari non potuimus, nunc autem lectus est septimus psalmus — habet autem titulum istius modi: psalmus David, quem cantauit domino pro uerbis Chusi filii Iemini. uidete mysteria. non ergo 5 ista sine causa scripta sunt. in quinto dicitur: pro ea, quæ hereditatem consequitur; in sexto dicitur: pro octaua; in septimo dicitur: pro uerbis Chusi filii Iemini. uidetis ergo, quanta sint contexta mysteria. pro ea, quæ hereditatem consequitur: quæ in quinto psalmo disputauimus interpretantes, ex 10 persona ecclesiæ psalmum fuisse cantatum, quæ hereditatem Christi consecuta est. sextus uero proprie ad resurrectionem pertinet, quæ die octaua est. nos enim et diem primum habemus et diem octauam. octaua dies est post sabbatum, prima in principio. longum est, si nunc uoluerimus dicere de 15 octonario numero, quomodo octo beatitudines sint in Matthæo, quomodo in centesimo octauo decimo psalmo singulæ litteræ octonos uersus habeant, quomodo quindecim psalmi sint graduum, quomodo septem et octo sint et quomodo Ecclesiastes dicat: date partem septem, date partem octo, quomodo 20 orientalis porta in Ezechiel habeat septem gradus et octo gradus; longum est dicere, quomodo et octauus est de filiis Iesse David, qui accepit regnum. hinc est, quod nunc dicitur de octaua; in octaua enim nos accepimus regna cælorum, unde dicit: domine, ne in furore tuo arguas me neque in 25 ira tua corripias me. sed quoniam de duobus psalmis pariter interpretari non possumus, sufficit nobis de sexti psalmi titulo disputasse. nunc ueniamus ad septimi exordium, quod ita incipit: psalmus David, quem cantauit domino pro uerbis Chusi filii Iemini. multos scio et certe 30 eruditissimos uiros hunc titulum ita interpretatos fuisse: eo, inquiunt, tempore, quo insurrexit Abessalon contra David patrem suum — quæso uos, ut patientius audiatis: scripturas enim

1 dñica 2 egrotatione 5 non ^o g 11 eccl̃e 13 primū 14 octauā
 16 quom^o matheo 19 eccl̃astes 23 hic (?) est 33 queso, in marg.
 m. 1 add.: Parenthesis.

interpretari uolumus, non declamare — eo igitur tempore, quo insurrexit Abessalon contra Dauid, unus de amicis Dauid, nomine Chusi, uoluit ire cum Dauid etc.

**Explanatio de psalmo XV. ex codice olim Aquiscinetensi,
nunc Duaceno 220.**

1. Tituli inscriptione prænотatur iste psalmus; sed quæ fuerit Dauid tituli inscriptio, in historia non inuenimus. uerumtamen tituli inscriptionem in passione domini factam recognoscimus: et negari non potest secundum interpretationem, quia iste
10 psalmus de passione et resurrectione Christi prophetasse uideatur, quod in illo loco manifestum est, ubi ait: quoniam non derelinques animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Dauid enim mortuus est et sepultus: Christi autem caro sola non uidet
15 corruptionem, nec detineri potuit anima eius in inferno. quam ob rem psalmus, qui et de passione eius et resurrectione et hereditate dicturus esset, merito notatus est tituli inscriptione. quid enim in se habuit scriptura tituli, quam cruci eius Pilatus affixit? Iesus, inquit, rex Iudæorum. quod in se nomen
20 et ipse confessus est interrogante eum Pilato: tu es rex Iudæorum? in hoc, inquit, ueni et in hoc natus sum.

2. Sed numquid carnalium Iudæorum rex Christus, quoniam et alibi scriptum est: ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius? non utique arbitror in monte
25 hoc terreno, qui est in Iudæa, regnum a patre datum domino, cuius cæleste regnum apostolus docet, sicut et ipsam ciuitatem Hierusalem non hanc Christi esse ostendit, quæ nunc seruit cum filiis suis, sed illam, quæ sursum est, matrem nostram liberam, cælestem Hierusalem. ita nec horum Iudæorum, qui
30 circumcisi sunt circumcisione manu facta, sed sicut apostolus docuit dicens: quia non est hic Iudæus, qui palam uidetur, neque illa circumcisio, quæ in carne sit, sed circumcisio cordis, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est; et non horum Iudæorum rex Iesus,

qui ex operibus apud homines gloriantur, sed quorum gloria apud deum propter spem gratiæ eius est. uide enim apostolum dicentem, quorum sit gloria apud deum. si enim, inquit, Abraham ex operibus iustificatus est, apud homines habens gloriam, ad quid credit in eum, qui iustificare ⁵ impium potest, et gratuitam misericordiam dei sperat? habet gloriam, sed non apud deum.

3. Iudæorum itaque rex Christus, quorum gloria non ex hominibus, sed ex deo. denique et hic psalmus significanter ait: dominus est portio hereditatis meæ. funes ¹⁰ ceciderunt mihi in ipsis potentissimis; etenim hereditas mea perquam maxima est. quæ est ergo hereditas domini, nisi hæc, de qua scriptum est: posce a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam? peccatores ¹⁵ autem ex gentibus credunt in eum, qui iustificare impium potest. et si gloria eorum non ex hominibus, sed ex deo est, et istorum Iudæorum rex Christus. non enim hic Iudæus, qui palam uidetur, neque illa, quæ in aperto in carne fit, circumcisio. sed quid ait? numquid ex illa circumcissione non plurimi crediderunt? uerum est, quia crediderunt, sed et ipsi ²⁰ ad exemplum gentium reducti, ut prius se confiterentur peccatores et sic misericordiam mererentur, sicut Paulus ad Galatas scribens docet: si tu, inquit, cum Iudæus sis, gentiliter uiuis, quomodo gentes cogis iudaizare? nos natura Iudæi et non ex gentibus peccatores; scientes, ²⁵ quod non iustificatur omnis caro ex lege. itaque uolens lucriferi in Christo inuentus est peccator, quia Christus uenit non iustificatos uocare, sed peccatores. itaque et qui ex circumcissione manu facta crediderunt, ad confessionem peccatricum gentium humiliati crediderunt, ut essent omnes hereditas ³⁰ Christi: non in his, qui ex operibus suis iustificabuntur, sed in his, qui per gratuitam gratiam dei iustificantur. et hæc est tituli inscriptio, quod sit Christus rex Iudæorum. itaque narrat hic psalmus, quorum Iudæorum rex Christus esse uideatur et quam habeat rationem tituli inscriptione; qui non eorum ³⁵ Iudæorum, qui palam uiderentur et quorum esset aperta in

carne circumcisio, sed potius illorum Iudæorum, qui in secreto Iudæi, quibus circumcisio cordis, quorum gloria non ex hominibus, sed ex deo est. uideamus denique psalmi textum, si ad hæc, quæ diximus, attinet.

- 6 4. Custodi me, inquit, domine, quoniam in te speravi. qui debitum petit, non sperat; nam si debetur mihi aliquid, iure id reposco. quod si quis mihi ex uoluntate tribuat, non ex oblatione, de hac consuetudine eius beniuolentiam eius sperabo. itaque hic, qui non ex operibus iustitiam magnificabat,
 10 sed gratuitam dei gratiam introducebat: custodi me, dixit domine, quia in te speravi. dicam domino: deus meus es tu. potestas enim domini in eo est, ut faciat in seruum, quod uult, non quod necesse habet. si autem operibus merces debetur, id mihi retribuet, quod necesse habuerit, non
 15 quod uoluerit. si enim operatus fuero, uelit nolit, debetur mihi merces et euacuabitur per hæc gratia dei, sicut apostolus ait: nam qui operatur, merces illi accepta fit per debitum, non per gratiam; sed qui se non ex operibus suis, sed ex gratia dei saluum fieri uult, sicut oportet nos omnes
 20 credere, hic sperans in deum constituet sibi bonum, quod uoluerit deus, non quod necesse habuerit; ac per hoc significanter ait: dixi domino: deus meus es tu. neque enim umquam dominus gratias agit seruo, si fecerit, quod iusserit: sed per hæc omnia expectari uolet beniuolentiam suam et
 25 gratiam, sicut et dominus docet dicens: quis ex uobis habet seruum arantem aut pascentem? numquid, cum uenerit domum, dicit ei: transi et recumbe? sed dicit: transi et ministra mihi, et tunc manducabis. numquid agit dominus illi gratias seruo, quia sic
 30 fecerit? amen dico uobis, quia non agit. sic et uos cum omnia feceritis, quæ iussero uobis, dicite: serui inutiles sumus: quod necesse habuimus, fecimus. igitur qui agnoscit se deum habere, talem exhibere debet seruitutis humilitatem. sed hæc confessio non est operum.
 35 sed fidei. itaque noui testamenti bene annuntiator ait: dixi domino: deus meus es tu. et quid post hæc dicit?

5. Quoniam bonorum meorum non indiges; sanctis, qui sunt in terra. quid tam consequens erat quam quod ait bona sua necessaria non esse sanctis terræ, neque ea bona domini ad usum esse sanctorum terræ habitatorum? quæ autem sunt bona Christi, quæ bona noui testamenti nisi gratia gratuita, nisi peccatorum remissio? hæc bona sanctis terræ necessaria non sunt. non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. et proprie illos, qui se in operibus suis iustificant, sanctos non cæli, sed terræ appellauit; ex hominibus enim laus eorum, non ex deo est: quales fuisse eos dominus notat iustificantes se in conspectu hominum, quibus reprehendentibus, quod cum publicanis conuiuaret: non ueni, inquit, iustos saluos facere, sed peccatores. igitur gratia gratuita et remissio peccatorum iustis necessaria non est, sed utique iustis, qui se iustos putant; nam uere iustus ex fide uiuit. isti itaque sancti non indigent bonorum filii sui. itaque infra ait: non congregabo synagogas eorum de sanguine meo. non est enim talibus redemptio per sanguinem meum necessaria, qui se iustos esse arbitrantur.

6. Sed quare ait: ipsi miras fecerunt uoluntates tuas in se; multiplicatæ sunt infirmitates eorum: post hæc accelerauerunt? tractat hunc locum apostolus plenissime ad Romanos, quod lex introiuit, ut amplificaretur peccatum. ubi amplificatum est peccatum, ibi gratia abundauit. postquam enim repudiantes gratiam dei inuenti sunt in operibus legis, infirmis mira facta est uoluntas dei, qua ad gratiam suam prouocabat eos. quicumque ergo uult saluus esse, oportet ut gratia dei liberari uelit. itaque bene psalmus ait: ipsi miras fecerunt uoluntates tuas in se; multiplicatæ sunt infirmitates eorum: post hæc accelerauerunt. cum enim multiplicatæ sunt infirmitates eorum, qui se in operibus iustificari uolebant, miræ actæ sunt uoluntates dei, quæ ad fidem gratiæ uocabant. horum igitur synagogas, ait, non aggregabo de sanguine meo, id est non redimam eos, qui redemptionem meæ gratiæ non requirunt. nec memorabor, inquit, nomina

eorum per labia mea. qui enim in operibus suis uult saluus esse, hic beneficium meum non confiteatur; et qui non confessus me fuerit coram hominibus, nec ego confitebor illum coram patre meo, qui est in cælis. quod si hos tales non fuerat congregaturus, supererat, ut ostenderet, quos in hereditate accepturus esset. itaque ordine subiungit:

7. Dominus portio hereditatis meæ et calicis mei: tu es, qui custodisti mihi hereditatem meam. si enim eos, qui ex operibus iustificantur, repudiabat, eos utique, quos deus per gratiam saluos faciebat, habere malebat. itaque significanter ait: dominus portio hereditatis meæ. cum enim dominus gratia sua saluos fecerit illos, quos ille in hereditatem dedit, uere dominus est portio hereditatis eius. seruauit autem obsequium filius, ut hereditatem suam non in sanguine suo quæsitam prædicaret, sed per deum donatam sibi diceret a deo, ut et calicis sui, id est passionis dominum portionem esse confiteatur. etenim si passione domini redemptæ sunt gentes de peccato, ipsa tamen passio domini uoluntas patris fuit, sicut testatur in euangelio dicens — ut homo loquitur, quem suscepit —: pater, transeat calix iste a me: uerumtamen, non quod ego uolo, sed quod tu. igitur si uoluntatem domini consideres, ipse confessus est dicens: si fieri potest, transeat iste calix a me. unde etiam redemptio gentium non in uoluntate filii, sed in uoluntate patris recipienda est. non enim quod ego uolo, inquit, sed quod tu. igitur hanc ipsam gratiam, qua per mortem eius redemptæ sunt gentes, non sibi filius, sed patri assignat. itaque et hereditatis suæ et calicis portionem dominum esse asserit.

8. Funiculi, inquit, ceciderunt mihi in ipsis potentissimis: etenim hereditas mea maxima est mihi. fuit enim consuetudo uetus, ut et fines possessionum in funiculo mensurarentur; ideoque hic, cum de hereditatis suæ portione loqueretur, funiculi, inquit, ceciderunt mihi in ipsis

potentissimis. accipimus autem rei huius testimonium ex cantico Moysi, ubi scriptum est: cum dispersit deus filios Adæ et statuit fines gentium secundum numerum angelorum dei, et facta est portio domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. et merito hic, qui portionem hereditatis suæ deum esse dixerat funiculos possessionis suæ in ipsis potentissimis cecidisse dicebat. quid enim nisi potentissimi sunt, quos dominus iustificat, quos dominus honorificat? quis accusabit electos dei? deus, qui iustificat. quis damnauit? igitur qui in talibus hereditatem suam futuram esse dicebat, merito ait: funiculi ceciderunt mihi in ipsis potentissimis. quod autem ceciderunt ait, nemo sic accipiat, quasi deteriore factam hereditatem suam dicat, quia omne, quod cadit, deterius fiat, sed usus est proprio uerbo et necessario. ubi enim quis non propter meritum eligitur, ibi quasi quædam sors cadit gratiæ; sicut et in assumptione apostoli, qui subrogatus est in locum Iudæ, scriptum est, quia sors cecidit super Matthiam. itaque quia non nisi ex gratia domini talis sibi hereditas sorte contigerit, significanter ait: funiculi ceciderunt mihi in ipsis potentissimis: etenim hereditas mea maxima mihi est. hic nouus Adam loquitur.

9. Benedicam dominum, qui intelligere me fecit: nihil enim scit filius, nisi quæ uidit et audiuit a patre. itaque benedicit eum, qui intelligere se fecit. et uere hic intellectus non ex homine, sed ex deo est. nam quis hominum duabus positis hereditatibus, quarum altera sit in operibus magnifica et diues, altera pauper et egens, eligat eam, quæ aliena egeat misericordia? uerum filius edoctus a patre mauult in his hereditatem, qui in deum sperent, quam qui in operibus suis iustificentur. itaque pulchre ait: benedicam dominum, qui intelligere fecit me: adhuc autem et sicut in nocte erudierunt me renes mei. quid eum erudierunt renes sui? scilicet, ait, intelligere eum fecerunt, melius esse sperare in domino, quam in suo opere iustificari. nam et ipsum dominum nonne renes sui quasi in nocte erudierunt sperare in deum?

nam et contristata est anima eius usque ad mortem. didici sperare in deum; et hoc est, quod ait in hunc se intellectum eruditum esse a renibus quasi in nocte. et sequentia enim ostendunt de passione eum sua dicere, cum subiungit:

- 5 10. Prouidebam dominum in conspectu meo
semper. quia a dextris est mihi, ut non commouear.
propter hoc iucundatum est cor meum, et exultauit
lingua mea, insuper et caro mea habitabit in spe:
quia non derelinques animam meam in infernum
10 neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem.
et textus quidem hic et ordo manifestus est; sed quod renes
nominauit, et quasi in nocte, ait, erudierunt me, ne obscurior
uideantur, interrogemus. deus scrutator dicitur renum et cordis,
in quibus quasi duobus locis hominis secreta teneantur. sed
15 in corde quidem secretum animæ, in renibus uero secretum
carnis est; quas subinde inter se diuersitates interioris et exte-
rioris hominis etiam apostolus docet, cum ait: consentio
legi secundum interiorem hominem; sed uideo
aliam legem in membris meis repugnantem legi
20 mentis meæ. et alio loco: igitur ego ipse quidem
mente seruo legi dei; carne autem legi peccati.
talem ergo quandam et dominus noster Iesus sentire se refert
dissensionem, ubi ait: spiritus promptus, caro autem
infirmas: secundum interiorem enim hominem consentiebat
25 legi patris, ut pateretur; secundum exteriorem autem, ut ipse
testatur, in carne trepidabat. itaque quia renes secreta continent
carnis, quæ infirmabatur in tempore passionis, eruditum se
renibus suis ait, ut intelligeret ipse, licet esset filius, sperare
in deum. quod similiter de eo et epistola, quæ scribitur ad
30 Hebræos, sentit. quamquam enim, ait, esset filius dei
didicit ex his, quæ passus est, obaudientiam: et
perfectus factus est omnibus obaudientibus causa
salutis æternæ. sic enim renes erudierunt eum, ut prouideret
deum a dextris suis semper, ut non moueatur. scilicet
35 de uoluntate spiritus promptus est, sed caro infirma. et proprie

sic eruditum se esse dixit renibus suis quasi in nocte; non dixit in nocte, sed quasi in nocte. non enim penitus contenebrati sunt sensus eius de timore mortis, qui dicebat: uerum non quod ego uolo, sed quod tu. sed tamen non erat sine quadam perturbatione, qui infirmitatem et tristitiam fatebatur. nam si alibi Dauid ait: metus mortis cecidit super me, timor et tremor occupauerunt me et operuit me tenebra, recte hæc tenebra ex timore mortis ueniens, quam minimam fuisse in filio dei conuenit, non nox, sed quasi nox appellatur. itaque significanter dicitur: adhuc autem quasi in nocte erudierunt me renes mei. quid autem erudierunt? scilicet quod sequitur infra, ut prouideret deum in conspectu suo semper, quia a dextris eius est, ut non commoueat.

11. Pro hoc, ait, iucundatum est cor meum, et exsultauit lingua mea, adhuc autem et caro mea habitabit in spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem. notas fecisti mihi uias uitæ: implebis me lætitia cum uultu tuo: delectationes in dextera tua. ergo et iucunditates in dextera dei, quibus cunctis repletus est filius. in dextris enim habebat deum. prouidebam dominum, inquit, in conspectu meo semper, quia a dextris meis est. ascendens autem in cælum ipse in dextris patris factus est. in dextris eius: quæ sit istius dextræ sinistra, interrogemus. nouit ergo quodam loco apostolus arma iustitiæ dextra et sinistra, gloriam quidem et ignobilitatem. dextra formam iustitiæ puto, ignobilitatem autem et infamiam sinistra. attamen utraque iustitiæ arma sunt. sed ut perueniamus ad dextra arma iustitiæ, in sinistris prius militandum est. suscipienda est uero in hoc mundo ignobilitas, infamia, infirmitas, stultitia et cetera his similia, ut perueniamus ad nobilitatem, ad gloriam, ad uirtutem, ad sapientiam: quæ omnia accipiemus, cum peruenerimus illic, ubi Christus est in parte dextra dei sedens. seminamur autem in ignobilitate, ut resurgamus in gloriam;

seminamur in mortalitate, ut resurgamus in æternitatem. itaque dominus noster passus in tempore passionis flagellorum ludibria atque sputaminum, cum accensaretur quasi blasphemus, cum intra latrones deputaretur, positus in tanta
 5 ignobilitate et infamia, quid nisi in sinistris armis iustitia militabat? itaque tunc in sinistra dei positus providebat eum a dextris suis, ut non commoveretur. at uero posteaquam resurrexit et ascendit in cælum, perueniens ad dexteram, ad palmam iustitiæ, ad gloriam, ad nobilitatem impletur lætitiis
 10 cum vultu dei et habet delectationes in dextris eius. a quibus nos spe cohortatur apostolus dicens: quia non sunt condignæ præsentis temporis passionibus ad illa ventura bona, quæ adaperientur in nobis. propter quod et nos libentius in infirmitatibus nostris gloriemur, ut protegat
 15 nos uirtus dei. et nunc quidem sit nobis ipsis pater in dextris ut non moueamur, translaturus nos postmodum in dextris suis in diuitias domini nostri Iesu Christi, cui est gloria. amen.

9 lætitiæ
 XXXI°.

17 Explicit de psalmo XV° explanatio incipit de psalmo

BR 60 .C66 v.22

C.1

8. Hilari Episcopi Pictaviensis

Stanford University Libraries

3 6105 038 003 500

